

A LEX APPONYI

**(az 1907. évi XXVII. törvénycikk
a nem állami elemi népiskolák
jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti
néptanítók járandóságairól)**

képviselőházi vitája

1907. április 4–26.

A szöveg a magyar Országgyűlés hivatalos kiadványa alapján a képviselőházi vita teljes anyagát tartalmazza, a vitához nem tartozó részek – különböző ügyrendi kérdések és más tárgyú interpellációk – kihagyásával. Az olyan interpellációk viszont, amelyek nem részei ugyan a vitának, de tartalmukkal befolyásolhatták a vita alakulását, benne vannak.

Tartalmi szempontból a szöveg hűen követi az eredetit, helyesírása azonban a könnyebb olvashatóság kedvéért a maihoz van igazítva (pl. *cz* helyett *c*, *nyny* helyett *nny*, a hosszú *í, ú, ű* jelölése, központosítás stb.), néhány, a korra jellemző forma megtartásával.

A pontos hivatkozás lehetővé tétele végett az eredeti kiadvány oldalszámait be vannak szúrva az új oldal kezdetéhez, a VIII. kötetéi álló betűkkel, a IX.-éi dőlt betűkkel.

Akit érdekel teljes szöveg, itt találhatja meg:

VIII. kötet: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1906_08/

IX. kötet: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1906_09/

AZ 1906. ÉVI MÁJUS HÓ 19-ÉRE HIRDETETT

ORSZÁGGYÜLÉS

KÉPVISELŐHÁZÁNAK

NAPLÓJA

*

NYOLCADIK KÖTET

HITELES KIADÁS

BUDAPEST

**AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI
RÉSZVÉNYTÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA**

1907

131. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 4-én, csütörtökön,
 Justh Gyula elnöklete alatt
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
 gr. Apponyi Albert, Günther Antal, Darányi Ignác, Josipovich Géza.
 (Az ülés kezdődik d. e. 10 óra 5 perckor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Ráth Endre jegyző úr fogja vezetni; a javaslatok mellett felszólalókat jegyezni fogja Egry Béla, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Darányi Ferenc jegyző úr.

[...]

[5] Elnök: [...] Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) és az ezzel kapcsolatos kérvények tárgyalása.

Az előadó urat illeti a szó.

Vertán Endre előadó: T. ház! Nekem jutott az a szerencse, hogy a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és tanítóik fizetés-rendezéséről szóló törvényjavaslatot a t. háznak bemutassam és ezt a közoktatásügyi és pénzügyi bizottságok által módosított szövegben elfogadásra ajánlom. Azt a törvényjavaslatot, amely bár nem képez organikus egészet és így nincs is arra hivatva, hogy a népoktatás terén felmerült összes hiányokat elenyésztesse, de a legsürgősebb és legégetőbb szükségek azonnal való megvalósítása által oly intézkedéseket foglal magában, amelyeknek elfogadása által a t. ház mindnyájunk ideáljának, a nemzeti iskolának biztos alapjait fogja lerakni. Azt a javaslatot, amelynek minden sorából kiérzik az igazi szeretet, amelyet megalkotója a nemzetnek azon napszámosai iránt érzett, akiknek kezében a jövő nemzedék tanítása, erkölcsi nevelése és ezáltal a haza jövő nagyságának a megteremtése van letéve. Azt a javaslatot, amelynek minden intézkedése arra van hivatva, hogy megelégedett, anyagi gondoktól lehetőleg mentesített tanítói kar e hazának hasznos és a hazaszeretet szent érzésében egyesült honpolgárokat neveljen.

Mielőtt azonban ezen javaslat intézkedéseire áttérnék, legyen szabad a t. ház figyelmét a következőkre felhívnom. *(Halljuk! Halljuk!)* A népoktatási törvény revíziója alkalmával – legyen bár a revízió, mint a jelen esetben, csak részleges – két nagy elvi kér-

désnek a tisztázása válik szükségessé. Az egyik a teljes államosítás, a másik az ingyenes népoktatás kérdése. Maga a szóban forgó törvényjavaslat egyik irányban sem foglal magában intézkedéseket, mert habár azt az elvi álláspontot vallja, hogy a népoktatás elsősorban állami feladatot képez, és ezen elvi álláspont következményeit szigorúan keresztül is viszi annyiban, amennyiben ezt kitűzött célja, a nemzeti szellem ápolása, a nemzeti együttérzés megteremtése és a magyar nyelvnek mint az állam hivatalos nyelvének sikeres oktatása tekintetében szükségesnek tartja, e célnak elérésére nem megy túl azon a határon, amelyen túl az egész népoktatásnak államosítása kezdődik. Akkor tehát, amikor a társadalom minden téren az állam segítsége után sóvárog és mankó nélkül alig képes egyetlen egy feladatot is megoldani, nem zárja ki az állami feladatok teljesítéséből azon társadalmi tényezőket, amelyek az államnak a népoktatás terén való feladatok teljesítésében önként ajánlkoznak segítségül.

S midőn ezt teszi, számol azon történelmi fejlődéssel is és tiszteletben tartja azoknak az állami tényezőknek történelmi jogait is, akik a múltban kizárólag maguk végezték a népnevelés feladatait, ezeknek a költségeit kizárólag a saját erejükből hordozták, és továbbra is megadja ezeknek azon jogot, hogy iskolákat tarthassanak fenn és ezáltal az államnak saját céljai elérésére segítséget nyújthassanak. Mert habár szomorú tapasztalataink vannak a tekintetben, hogy az iskolafenntartóknak nem mindenike és nem mindig e cél megvalósítására használta fel a neki megadott szabadságot, sőt voltak olyanok, akik ezen szabadsággal nem kis mértékben visszaéltek, mindazonáltal nem kíván egyesek hibájáért mindenkivel szemben egyforma megtorló és egyforma sújtó intézkedéseket alkalmazni, hanem még egy, véleményem és reményem szerint, utolsó kísérletet tesz arra nézve, hogy saját céljait ezen társadalmi tényezők segítségével valósítsa meg.

A javaslatnak ezt az elvi álláspontját tette magáévá a törvényhozás is, amidőn a megelőzőleg letárgyalt és az állami tanítók fizetéséről szóló törvényjavaslatot, amely ugyanezen elvi álláspontra helyezkedett, elfogadta.

Az ingyenes népoktatás tekintetében pedig megnyugvással fogadta a nm. miniszter úr azon ígéretét, hogy erre vonatkozólag a legközelebbi időben új törvényjavaslatot fog a ház elé terjeszteni. E kérdésben tehát a jelen törvényjavaslat tárgyalásánál is irányadó kell hogy legyen a törvényhozás többségének már megnyilatkozott akarata. Erre való tekintettel, azt hiszem, e [6] kérdések tárgyalását a vita anyagából teljesen kikapcsolhatjuk. Ugyanez a véleményem a tanítói alapfizetések minimumára nézve, amelyre nézve a t. ház szintén a most jelzett törvényjavaslat tárgyalásakor kife-

jezte azon határozott akaratát, hogy a tanítói kart az állami tisztviselők javára megállapított fizetési osztályokba nem sorozza, s a tanítóknak alapfizetését a fizetési osztályokban megállapított alapfizetés legkisebb mértékéig fel nem emeli. Mindezek tehát oly eldöntött kérdések, amelyekre magam sem kívánok kiterjeszkedni, és remélem, hogy ezek kikapcsolásával a vita anyagát megtisztíthatjuk számos oly kérdésnek a tárgyalásától és taglalásától, amelyek gyakorlati eredményre ez idő szerint amúgy sem vezethetnek.

Ezek előrebocsátása után, t. ház, áttérek magának a törvényjavaslatnak ismertetésére, amely véleményem szerint hatalmas lépéssel visz előre azon cél elérése felé, hogy a népoktatás, az általános műveltség alapjainak lerakásán, a minden állampolgár részére szükséges elemi ismeretek megszerzésén, a valláserkölcös nevelésen kívül a magyar nemzeti kultúrát és a magyar nyelvet is meggyökereztesse, ennek átfogó erejével a magyar nemzeti érzést az ifjúság fogékony lelkébe becsepegtesse és megerősítse. *(Helyeslés.)* Ez a cél, t. ház, nem új, hanem oly régi, mint maga a magyar állameszme, amely csak akkor szilárd, és fennállásának biztos alapjait csak akkor bírja önmagában, ha ezen a földön, amelyet a természet is egységesnek alkotott, és amelynek lakóit ezeréves dicső múltunk öröme, de még többször szenvedése forrasztotta össze, érzületben is egységes magyar nemzet uralkodik. Egységes nemzet, amelyet közös érzelembe forraszt össze a történelemnek minden jó és rossz emléke, amely a magyar nemzeti kultúrának hatalmas ereje, hogy együtt érezzen és küzdjön az öröm és megpróbáltatások idején, egy legyen ne csak e földnek, hanem a magyar hazának szeretetében is! *(Helyeslés.)* Hogy a Kárpátoknak égbenyúló heglánca ne csak földrajzi határokat jelezzen, hanem a polgároknak lüktető magyar érzés tegyen tanúbizonyságot arról, hogy ez a föld magyar! *(Úgy van!)* Az az erős nemzeti érzés, amely kész minden viharral szembeszállani, minden vésszel dacolni, s melynek erején megtörjön minden oly törekvés, amely az állampolgároknak lelkébe a széthúzás üszkét akarja bedobni.

E célt szolgálja a népoktatás. E célt igyekezett szolgálni már az 1868. évi törvényhozás is, mely idő óta habár tagadhatatlanul haladtunk, de, amint Halász mondja, a tárgyilagos kritika sem tagadhatja, hogy ezt a haladást nem annyira tervszerű és a közélet minden tagozatára kiterjedő törvényhozási és kormányzati tevékenységnek, mint inkább a magyar fajban rejlő őserőnek, mondjuk: az isteni gondviselésnek köszönhetjük. Ránk vár tehát a feladat, amelynek megoldását a nemzeti egység megteremtésének vezérlő gondolata követeli, mert dacára a törvényhozás több-

rendbeli intézkedésének, népiskoláink igen tekintélyes része ma is nemcsak hogy nem szolgálja a nemzeti összeforradás ügyét, hanem idegen nemzeti eszmék szolgálatában ennek nyílt ellensége gyanánt működik. *(Igaz! Úgy van!)* Márpedig, hogy gróf Apponyi Albert közoktatásügyi miniszter úr szavait idézzem, nincs a világon állam, amely csak egy napig is eltűrné, hogy népiskoláinak egy része nemcsak hogy állampolgárokat nem nevel neki, hanem a hazának nyílt ellenségeket. *(Igaz! Úgy van! bal felől.)*

Pop Cs. István: Nem igaz! *(Zaj bal felől. Felkiáltások: De igaz!)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Vertán Endre előadó: E szomorú állapot szanálása tette szükségessé, hogy a jelenlegi átmeneti kormány is, mely a nemzeti alapon alakulva a nemzeti gondolatnak testté váltása reményében vette át az ország kormányzását, figyelmét a népnevelésre fordítsa, sőt legfontosabb feladatának ismerje az e téren szükséges intézkedéseknek törvényhozási és kormányzási megvalósítását. Ebben találja indokát a jelen törvényjavaslat előterjesztése is, amely mint részleges intézkedés, ha nem is öleli fel a népoktatás teljes reformját, meggyőződésem szerint a fent jelzett cél elérésére elég hatályos intézkedéseket tartalmaz. *(Helyeslés.)*

A javaslat intézkedései kétirányúak. Az egyik a tanítószegénységeket és javadalmazását szabályozza, a tanítószegénység erkölcsi tekintélyét emeli és anyagi érdekeit védelmezi. E tekintetben mindenekelőtt kimondja, hogy a tanító, legyen az bármely jellegű iskolánál alkalmazva, köztisztviselőnek tekintendő. E köztisztviselői jelleg megadásával egyrészt az ez irányban felhangzott régi óhajlásnak tesz eleget, másrészt kiterjeszti a tanítókra az államhatóság határozatosabb védelmét, és így a tanítói kar erkölcsi tekintélyét emeli.

Anyagi érdekük kielégítésére vonatkozólag pedig kötelezően megállapítja a tanítót megillető járandóságoknak minimumát, amelyet tetemesen felemel, e járandóságok behajtását és kiszolgáltatását közigazgatásilag is biztosítja, a minek kimondása által viszont a tanítói kart anyagilag függetleníve számos visszaélést szüntet meg, amelyeknek megszüntetése által megint csak a tanítóknak erkölcsi tekintélyét fogja emelni. *(Úgy van! a baloldalon.)*

Csodálatos, hogy a tanítói kar erkölcsi tekintélyének emelésére, anyagi gondoktól való mentesítésére vonatkozó intézkedések ellen is erős támadást intézett az iskolafenntartók egy része. Annál sajnálatraméltóbb ez a támadás, mert az esetleg hiányzó összegek kiegészítését az állam vállalván magára, a fizetésemelés dacára sem ró az iskolafenntartókra magasabb terhet az eddigieknél, és távolról sem feszélyezi az iskolafenntartási jogot, tekintve, hogy az

állami segély kilátásba való helyezése által iskoláikat éppúgy fenntarthatják, mint ahogy fenntartották a múltban.

E támadások oka tehát nem lehet a meg sem támadott iskola-fenntartói jog védelme, hanem [7] inkább az, hogy az iskolafenntartók egy része a tanítók érdekeinek rovására az autonómia védelmének palástja alatt a nemzeti egység megbontására irányuló tevékenységét helyezi előtérbe, s csakhogy ne kényszeríttessenek az állami befolyásnak és beavatkozásnak tért nyitni, később iskoláit mai nyomorúságos helyzetükben megtartani és tanítóit kellő anyagi javadalmazás hiányában az anyagi gondokkal való küszködés elé állítani.

Úgy látszik, jól mondja egyik tanügyi írónk, hogy még ma is a középkor szörnyetegei állják el az iskolák kapuit, ezek hessegetik és rémítgetik onnan a világosságot. Csakhogy az iskola nem csak az iskolafenntartóké, hanem az államé is, amennyiben az általános emberi művelődés terjesztésén kívül nemzeti célokat is kell szolgálnia, amely céloknak megvalósítása állami feladatot képez. *(Úgy van! a baloldalon.)*

Ebből következik, hogy a tanítói kar sorsának javítása nemcsak az iskolafenntartók és nemcsak a tanítók személyes érdeke, hanem állami érdek is, amelyet sem az iskolafenntartók szegénységének, sem az autonómia sérthetetlenségére irányzott érzékenykedésnek alárendelni nem szabad. *(Helyeslés bal felől.)* S nem szabad különösen nálunk, ahol a nemzeti konszolidáció megteremtése terén a tanítóságra sokkal súlyosabb feladat vár, mint oly országokban, ahol ez a nemzeti konszolidáció már befejeztetett, s nem szabad nálunk, ahol a második honfoglalásnak azt a küzdelmét, amely a nemzeti egységet van hivatva megteremteni, éppen a tanítói karral, éppen az iskolákban kell hogy megvívjuk. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Soknyelvű és aránylag mégis kis nemzet vagyunk; ez sokszorozza és teszi nagyobbá a tanítóság feladatát nálunk, mint bármely államban a világon, mondja Szatmáry. A nemzeti célok megvalósítása, az állami érdekek védelme tekintetében is óriási feladatok súlya nehezedik a tanítóságra, s azért nem lehet az államra nézve közömbös az, hogy a tanítói kar, működjék bár nem az állam által fenntartott iskolákban, megelégedett legyen, s anyagi gondoktól mentesítve, szívvel-lélekkel élhessen hivatásának, lelkes odaadással teljesítse a ráruházott feladatokat. Hogy ne robot legyen munkája, amelyet csalódott és elégedetlen emberek végeznek, hanem hogy pályája iránt érzett igaz lelkesedés ösztönözzön minden tanítót arra, hogy minél sikeresebben tölthesse be azt a feladatot, amelyet hatásköre jelöl ki számára.

Ez adja tehát meg az államnak azt a jogot, hogy a tanítói kar anyagi jólétét biztosítsa, s az iskolafenntartóknak segítséget nyújtson, amennyiben azok a tanítói karnak ez irányban támasztható jogos és méltányos igényeit saját erejükből kielégíteni nem bírják.

Ismétlem tehát, hogy az iskolafenntartók, akik az államnak készségesen feléjük nyújtott segítőkezét ridegen visszautasítják, éppen azon célok megvalósítása elé gördítenek mesterségesen akadályokat, amely célok megvalósítására kötelezettséget vállaltak, és amely céloknak elérésére az állam az ő segítségüket is igénybe veszi.

És bizonyosan nem az iskolákat féltik azok, akik visszautasítják ezen segítséget, amely nélkül nem képesek iskoláikat a mai kor igényeinek megfelelőig fejleszteni, hogy ezáltal az állami iskolákkal szemben versenyképesekké tegyék, nem is az általános műveltség terjesztése, s ami ezzel kapcsolatban áll, a valláserkölcös nevelés védelmére állanak sorompóba, hanem azon eléggé el nem titkolható cél érdekében, hogy iskoláikból az állami beavatkozást teljesen kizárva, ezekben a nemzetiségi különböző törekvéseket is ápolhassák. *(Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)*

És hogy ez az állításom nem gyanúsítás, hanem a tapasztalt tényekből leszűrt igazság, e tekintetben szabad legyen egyszerűen rámutatnom arra, hogy a javaslat ellen éppen a nemzetiségi programmal megválasztott t. képviselőtársaim készülnek döntő csatát vívni, illetve a javaslat ellen a legelső és legvehemensebb támadást a görög-keleti egyháznak főpapi kara indította, amely megfenyegette a javaslat benyújtóját azzal is, hogy képzelt sérelmeinek orvoslása végett őfelségének intervencióját fogja igénybe venni. És itt, t. ház, álljunk meg egy percre. *(Halljuk! Halljuk! a jobb- és a baloldalon.)*

Az állami szuverénításban rejlő nemzeti akarat kifejezésére és érvényre juttatására az országgyűlés van hivatva, ahol a nemzeti többség akarata nyilatkozik meg; *(Úgy van! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.)* ennek feladata a törvényhozás, amely törvényhozásba az államfő csak a szentesítés tényével, tehát csak utólagosan folyik be, ekkor lévén joga a meghozott törvényjavaslatot szentesítés által elfogadni, vagy az ellen vétőt mondani.

Ha tehát egy egyháznak püspöki kara a maga nagy közjogi méltóságának teljes súlyával a javaslat elleni agitációjában annyira megy, hogy az államfő intervencióját akarja igénybe venni, ezen eljárásnak alig lehet más célja – hiszen másképp eredménye sem lehet –, mint a királyi tekintélynek és hatalomnak a nemzeti akarattal való szembeszegezése s a nemzeti akarat szabad megnyilvánulásának és érvényesülésének megakadályozása; *(Úgy van!*

Úgy van! a jobb- és a baloldalon.) nincs és nem lehet más célja, mint hogy az államfő az ő nyilatkozatával a parlament működésére irányítólag folyjon be, amely intézkedés pedig ellentétben áll alkotmányunkkal, és így megtámadja alkotmányos szabadságunkat. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Nem a nemzet jól felfogott érdekében cselekszik az, a kit elfogult vaksága ily lépésre ösztönöz, mert ez az alkotmány, amely ezer év viszontagságai közepette megvédte és megtartotta nemzetünket, mindannyiunk közkinccse, ennek a védelme alatt nem a bécsi kegy morzsáiból szerezhették meg a nemzetiségek mindazon jogokat és élvezhették [8] mindazon előnyöket, amelyekkel más országban nem bírnak. *(Zajos helyeslés és éljenzés a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Ennek az alkotmánynak védelme alatt őrizhették meg nemzetiségüket, szokásaikat, nyelvüket és erősíthették meg ezt annyira, hogy ma már a magyar nemzet egységes nemzeti érdekeivel is ellentétbe mernek helyezkedni.

A mi mármost a felállított tétel bizonyítását illeti, e tekintetben szabad legyen a statisztika segítségét vennem igénybe. A statisztika ugyanis azt tanítja, hogy amíg nálunk az iskolaköteleseknek átlag 82%-a jár iskolákba, addig a románoknál ez a szám 63%-ra száll alá. A statisztika mindennek okát is megmondja, amidőn kimutatja, hogy a görög-keletieknél minden száz iskolára átlag 101, a görög-katolikusoknál pedig csak 88 tanító esik. Ha még ehhez hozzávesszük, hogy éppen ezeknél a hitfelekezet[ek]nél alkalmazott tanítók nagy részének javadalmazása ma sem éri el a törvényben meghatározott minimumot, továbbá, hogy az a tekintetben legrosszabb helyzetben levő görög-keletieknél a tanítóknak közel fele ma sincsen törvény szerint képesítve: világosan áll előttünk, hogy éppen azon felekezeteknél, amelyek ezen törvényjavaslat ellen a legerősebb állást foglalják el, az iskoláknak nagy része még csak meg sem felelhet a maga hivatásának. *(Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Kétségtelen tehát, hogy az 1868-iki népoktatási törvénynek meghozói, akikre éppen a most említett részről oly sokszor hivatkoznak és akiknek szeme előtt e törvény meghozatalakor azon cél lebegett, hogy megteremtsék e hazában lakó különböző fajok és felekezetek között a békés egyetértésnek és a művelődésre való törekvés nemes versenyének lehetőségét, magasztos idealizmusuk által vezéreltetve, utópisztikus ábrándokat szöttek, mert az iskolafenntartóknak ez a része sem nem akar, sem nem képes a művelődésre való törekvés nemes versenyében részt venni, és csak azért ragaszkodik görcsösen a ráruházott jogokhoz, hogy ezáltal ezekkel visszaélve, a nemzeti kultúra továbbterjedését megaka-

dályozza, s ezáltal a nemzeti egység megteremtése elé gátat emeljen. (*Zajos helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

T. ház! Másrészről is hangzott fel panasz. Vannak, akik sérelmezik, hogy a törvényjavaslat nem mindenben egyformán gondoskodik az állami és nem állami tanítóknak a fizetéséről.

A különbség, mely e tekintetben nyilatkozik, csak a korpótlékoknál áll fenn, de ott sem mélyreható. De még ha az lenne is, véleményem szerint sérelméről csak az panaszkodhatik, aki az alapelveket teljesen félreismeri.

Nézetem szerint az iskolafenntartóknak adott az a jog, hogy népoktatási feladataikat saját iskoláikban lássák el, tulajdonképpen csak a népiskolák fenntartására vonatkozik, és nem terjeszthető ki arra, hogy az állam nekik e feladatok teljesítésében segítségükre legyen. Az állam a történelmi fejlődés alapján ma is elismeri a hitfelekezeteknek azon jogait, hogy iskolákat tartsanak fenn, s amennyiben erre képesek, semmi tekintetben nem korlátozza az iskolafenntartó jogot. De amennyiben a népnevelés állami feladatot képez, ebben a hitfelekezetek csakis az állam által rájuk ruházott jog alapján segédkezhetnek, az állam van hivatva megállapítani azokat a feltételeket, amelyek mellett ezeknek az iskoláknak a segítsége igénybe vehető. Ez adja meg az államnak azt a jogot, hogy bármely iskolára nézve, anélkül hogy segítséget kellene is nyújtani, követeléseket állítson fel, és hogy ha segítséget nyújt, ennek mértékét maga állapítsa meg. A segítség nyújtásával az állam tehát nem kötelességet teljesít, hanem valójában ajándékot ad. Egyik részről sem hangoztatható tehát sérelem, mert az itt adott segély még mindig nem képesíti az iskolafenntartókat arra, hogy tanítóikat az állami tanítókkal mindenben megegyező módon javadalmazhassák.

T. ház! A törvényjavaslat második része a nemzeti és állami érdekek hathatós biztosítását tűzi ki feladatául, s bátran elmondhatjuk, hogy a nemzeti egység megteremtése érdekében korszakalkotó jelentőséggel bír. Anélkül hogy a részletekre már most és itt akarnék kiterjeszkedni, legyen szabad a törvényjavaslat idevonatkozó intézkedéseit rövidesen a következőkben ismertetnem.

Minden iskolának kötelessége, hogy az állami és a nemzeti eszmét szolgálja, az állam- és nemzetellenes irányokat pedig kerülje. E célból minden iskola köteles a hazafias szellem pozitív ápolásának teret nyitni és a magyar nyelvet mint az állam hivatalos nyelvét oly mértékben tanítani, hogy a tanuló gondolatait e nyelven is szabatosan ki tudja fejezni. Megköveteli továbbá, hogy a tanító a magyar király, a magyar alkotmány és a magyar hazai iránti tántoríthatatlan hűségét esküvel erősítse meg. Az így felál-

lított követelményeket hatályosabb felügyelet és az állami fegyelmi joghatóságának kiterjesztése által kívánja a törvényjavaslat biztosítani. Magukat a fegyelmi vétségeket két csoportba sorozza. Az első csoportba azokat sorozza, amelyek az állami érdekkörbe ütköznek, a másikba azokat, amelyek az általános erkölcsi rendet vagy a hivatalos kötelességet sértik.

Alig képzelhető, hogy az állami érdekkörbe ütköző fegyelmi vétségek a hazafias iskolafenntartók iskoláiban is előfordulhassanak. De ha mégis előfordulhatnának, az állam ezeknek megtorlását nem bízhatja kizárólag az iskolafenntartók tetszésére. éppen azért, bár nem alterálja az iskolafenntartóknak azon jogát, hogy e vétséget saját hatáskörükben is megtorolják, mégis, amennyiben e kötelességüknek vagy éppen nem, vagy nem kellő szigorral tennének eleget, és így az ő kezükben az állami érdek kellő védelmet nem találna, biztosítja az állami beavatkozást, és pedig az által, hogy fenntartja az államnak azt a jogot, hogy késedelmeskedés esetén a fegyelmi eljárást megindíthassa, s úgy ebben az esetben, mint akkor, ha az iskolafenntartók által hozott ítélet az állami [9] érdekeknek nem nyújtana kellő védelmet, ezt a saját közegeivel és saját szabályai szerint folytathassa le. Ez az intézkedés már csak azért sem okozhat sérelmet, mert ha az állami és nemzeti érdekek az iskolafenntartók ténykedéseiben is kellő védelmet nyernek, az állami beavatkozás szüksége nem merül fel, s így kizárólag az iskolafenntartóktól függ, hogy ezek az intézkedések örök időre papíron maradjanak.

Az állam érdeke pedig megköveteli, hogy az iskolafenntartók autonómiájuk sértetlensége érdekében ösztönöztessenek az állami érdekeknek saját hatáskörükben való hathatósabb védelmére. *(Úgy van! bal felől.)* Kiterjeszti a büntető szankciót azon esetre is, hogy ha az állami érdekek a tanítón kívül álló körök működése által volnának megtámadva, mert megtörténhetik, hogy a tanító csak eszköz az iskolafenntartó vagy a felügyelettel megbízott lelkesek kezében, amely esetben a tanító személyét ért megtorlás egyáltalában nem mondható hatályosnak az elkövetett cselekményekkel szemben. Az állami érdek pedig megköveteli, hogy mindazon esetekben, amidőn ezen iskolafenntartók helyezkednek ellentétbe az iskolával megvédendő nemzeti és állami érdekekkel, az iskolafenntartói jog ezektől megvonassék, mert az állam soha és semmi körülmények között senki javára nem mondhat le azon jogáról, hogy az iskolákat ő és úgy irányítsa, hogy bennük és általuk sajátos nemzeti céljai is kielégítést nyerjenek. *(Helyeslés.)*

A javaslatnak most említett intézkedései azok, amelyek egyes hitfelekezetek ellentállását elsősorban és a legerősebb mértékben kihívják. A nemzeti eszme kidomborítása és hathatós védelme, az

ezen eszme megerősítésére szolgáló államnyelv sikeres tanítása érdekében foglalván magukban e rendelkezések hatályos intézkedéseket, egyes hitfelekezetek a hozzájuk tartozó nemzetiségeket féltik, midőn a javaslat ellen állást foglalnak. *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* Mert hogy az iskolafenntartók a javaslat ezen intézkedései ellenében nem vallásuk érdekében, tehát nem mint hitfelekezetek foglalnak állást, az kétségtelen, ha figyelembe vesszük, hogy a javaslat rendelkezései a hitfelekezeti érdekeket egyáltalán nem érintik, tekintve, hogy a vallásos nevelést nem befolyásolja azon követelmény, hogy minden iskola egyformán hazafias, honpolgári nevelést is adjon, *(Úgy van! bal felől.)* amit a miniszteri indokolás szerint minden józan felfogás amúgy is a valláserkölcös nevelés egyik kiegészítő részének tekint.

A hitfelekezetek tehát nem a vallás, hanem nemzetiségük védelmében szegülnek ellen minden olyan törekvésnek, amely a magyar állameszme meggyökerezését, a nemzeti eszme megerősítését és megszilárdítását célozza. *(Úgy van! bal felől.)*

Élő bizonyság erre a balázsfalvi határozat, amely a javaslat ellen elsősorban azért kíván küzdeni, mert azt hiszi, vagy ha nem hinné, hirdeti, hogy a javaslatnak éppen az a célja, hogy a nemzetiségeket saját iskoláikban bontsa meg. Tévedésük abban rejlik, hogy egy részük azt hiszi, hogy nemcsak vallási, de nemzetiségi alapon is van szervezve; hivatásának tartja a hitfelekezeteknek adott autonómiával a nemzetiségi különállást is fenntartani és e célból az államegységet megbontó, tehát az állam érdekeivel ellentétes politikai célzatokat vinni be az iskolába. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Pedig a nemzetiségek közjogilag szervezett testületeket nem képeznek, s a nemzetiségi törvény sem a nemzetiségeknek mint ilyeneknek, hanem a nem magyarajkú állampolgároknak biztosít jogokat nyelvük használatára nézve. A hitfelekezeteknek adott jog tehát nem nemzetiségi jog, amelyet még átvitt értelemben sem lehet ilyennek nevezni. Hiszen a vallás, amely egyetemleges, már ez okon sem lehet egy nemzetiséghez kötve, és maga a nyelv még rítus szempontjából sem éltető eleme a vallásnak, amelynek sem elveivel, sem végső célzatával semminemű szoros kapcsolatban nem áll. *(Úgy van! bal felől.)*

Mert a vallás felülemelkedik e földi világon. Célja, hogy az embert Istenhez közelebb vezesse, eszköze az ige hirdetése, az a bibliai elv pedig, hogy az ige mindenkinek a saját nyelvén hirdettessék, egyáltalán nem követel, sőt kizárja azt, hogy az mindenkinek egy és ugyanazon nyelven hirdettessék.

Az állam tehát nem a nemzetiségeknek adott iskolafenntartó jogot a hitfelekezetnek biztosított autonóm jogokban, amely jogoknak amúgy is korlátot kell hogy vessen az állami egység vezérlő

gondolata, és aki e korlátokat tiszteletben nem tartja, annak le kell mondania azon jogról, hogy az állami feladatok teljesítésében segédkezhessék, és tűrnie kell, hogy az állam a saját érdekeit, ha kell megtorló intézkedések útján is, megvédhesse.

Hiszen az államnak nemcsak joga, hanem kötelessége is, hogy saját érdekeit megvédje, céljainak elérését minden téren biztosítsa, legfőbb célja pedig az, hogy olyan honpolgárokat neveljen, akiket a hazaszeretet és törvénytisztelet tart össze, és akiknek erejére a haza jó és balsorsban egyformán támaszkodhatik.

Az állami feladatok nemes versenyében pedig csak az az iskola vesz részt, amely nemcsak az általános emberi művelődést terjeszti és a valláserkölcsi nevelést adja, hanem a nemzetet nyelvben és érületben is egységessé neveli, ezáltal a nemzeti egybeforradást is elősegíti. Ezen célt szolgálja e törvényjavaslat, mely a bölcs mérseklet határai között maradván nem veszélyezteti a fajhoz való tartozás érzetét, és az állami nyelv sikeresebb tanítása által sem azt akarja elérni, hogy a nemzetiségek nyelvüktől erőszakkal megfosztassanak, de ellenmondást nem tűró módon megköveteli, hogy a nem magyarok is a haza iránti hűségben neveltessenek, és hogy az állam nyelvét megtanulva, a kölcsönös megértés eszközeivel hozza közelebb őket a magyar fajhoz, és szellemileg hozzákösse azon földhöz, amely megélhetésüket biztosítja. Ettől eltekintve, az államnyelvnek tanítása nemcsak nemzeti, hanem [10] kulturális érdek is, mellyel a haza a nem magyarok állampolgároknak tartozik, mert minden állampolgárnak egyaránt kötelessége, hogy az állam nyelvét is ismerje, s így épp a nem magyarok állampolgároknak áll érdekükben, hogy e nyelvet elsajátítva leromboltassanak azok a korlátok, amelyek egyéni érvényesülésük elé a nyelv nem ismerése folytán emeltetnek.

Ilyen korlátok tényleg léteznek; hiszen hazánk jogilag véve nyelvben is egységes állam, amelynek törvény által biztosított hivatalos nyelve a magyar. Ennek kijelentése a politikai egységnek folyománya, és így senki által meg nem támadható jogosan az a törekvés, hogy az állam minden eszközzel oda törekszik, hogy nyelvének érvényesülését minden téren elősegítse, előmozdítsa. És nem támadható meg különösen akkor, amidőn a történelmi fejlődésre is tekintettel, olyan módon igyekszik céljait elérni, hogy ezáltal sem a tanszabadságot, sem a felekezeteknek adott autonómiát megsemmisíteni nem akarja. Mert a tanszabadságnak már nem az az értelme, hogy mindenki szabadon úgy taníthasson, ahogyan akar, és a tanítás szabadsága nem lehet menlevél arra, hogy ezzel a hazafiatlanság szabadsága vásároltassák meg. Egy örökéletű törvényt ismerünk: ez a nemzet fejlődésének, életének és boldogulásának örök törvénye; mondja egyik politikusunk. Is-

merjük és védjük tehát a tanszabadságot, ameddig ezen örök érvényű törvénynek szolgálatában áll; de nem ismerhetünk el oly szabadságot, amely ellentétbe helyezkedik ezen szabállyal, s szabadságát a nemzetellenes üzelmek háborítatlan folytatására akarja felhasználni.

Minden jognak és szabadságnak ott kell végződnie, ahol az állam erősebb jogával és nagyobb szabadságával összeütközésbe kerül. Ez áll az autonómiára is, tekintve, hogy a hitfelekezetek ezt is az állam által átruházott hatáskörben, az általános emberi, s különösen nemzeti célok megvalósítására nyerték, tehát csak oly terjedelemben és addig használhatják, mert csak addig nem élnek vissza vele, amíg saját autonómiájuk gyakorlásában e különös nemzeti érdekekkel összeütközésbe nem kerülnek; mert amely pillanatban ezen ütköző ponthoz értünk, az autonómiának azon része, amely őket e célok megvalósításában akadályozza vagy ezekkel ellentétes érdekek védelmére sorakoztatja, vissza kell hogy szálljon azon állami hatalomra, amelytől ezt nyerték. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Sajnos tapasztalat mutatja, hogy a hitfelekezetek nem mindegyike igyekezett autonóm jogait az adott cél elérésére felhasználni, s dacára annak, hogy az 1879-iki, majd az 1893-iki törvényhozás kötelezően elrendelte a magyar nyelv sikeres tanítását, még ma is 1447 olyan iskola működik hazánkban, amely a magyar nyelvet sikerrel nem tanítja, és 1597 olyan tanító van alkalmazva, aki maga sem beszél az állam nyelvét. Még szomorúbb ez a tény, ha figyelembe vesszük, hogy dacára a jelzett törvényhozási intézkedésnek, az idegen ajkú állampolgároknak ma is 83%-a nem beszél magyarul.

S hogy még kirívóbb legyen ez a statisztika, azt a tényt is konstatálhatjuk ma, hogy ugyanannyi, ha nem több azon tanítóknak száma, akik nem beszélnek magyarul, mint volt az utóbbi törvény meghozatalának idejében, és hogy az abszolút lélekszámot tekintve a nem magyarajkú állampolgárok közül ma többen vannak, akik nem tudnak magyarul beszélni, mint voltak ugyanakkor. Mi lehet ennek az oka más, mint az, hogy a hitfelekezetek autonómiájukat, melyet az iskolafenntartás érdekében nyertek, a magyar nyelv érvényesülése ellen használták fel, s nemzetiségi aspirációik kielégítése érdekében nemcsak hogy elzárkóztak a nemzeti nyelv érvényesülése elől, hanem aktív rezisztenciával igyekeztek meggátolni annak elterjedését. *(Igaz! Úgy van!)* Valóban elérkezett tehát az utolsó pillanat, melyben az államnak erős kézzel kell benyúlnia a dolgok mélyébe, s minden lehető el kell követnie, hogy e sajnálatos állapotokat szanálva, a nemzeti egybeforradás

útját mint a nemzet fennállásának legerősebb biztosítékát megerősítse. *(Helyeslés bal felől.)*

T. ház! Gyakran, s különösen az intelligens román családoknál látok egy képet, mely a nagy francia forradalomnak egyik epizódját ábrázolja. *(Halljuk! Halljuk!)* A viharedzett hadsereg pihenőre száll. Minden csendes, csak a távoli őrszemek vannak talpon, hogy éber figyelemmel védjék a táborot, jelezzék, ha jönne a veszély. És még egy ember van ébren a táborban, maga a hadvezér: a világhódító Napóleon. Ő járja be az őrszemeket, s midőn látja, hogy egyik katonája – talán mert erejét legyőzték a fáradoalmak, talán mert elszunnyadt kötelességének érzete – az őrhelyen elaludt, vállára veszi a katona fegyverét, s őrzí az addig őrizetlen pontot. A vezér maga őrködik a rés felett, melyen az ellen előre, a hadsereg szívébe nyomulhatna.

Népiskoláink is mind ilyen őrszemek, egy részük kitolva oda, hol nemzeti egységünk s magyar hazánk történelmi magyar jellegének titkos és nyílt ellenségei keresve keresik a védtelen réseket, melyeken áthatolva, a nemzet egységét megbonthatják. *(Úgy van! bal felől.)* Kötelességük tehát azoknak, kik a nemzet vezérei gyanánt ezen iskolák kormányzatára meghívottak, őrt állani ezen veszélyeztetett pontokon, őrt állani ott és akkor is, ha az iskolák mint őrszemek, vagy mert erre nem képesek, vagy mert elszunnyadt bennük a nemzeti gondolat, e védelmet kellőképen nem teljesítenék.

T. ház! Mert azt látom, hogy e törvényjavaslat iskoláinkat nemcsak megerősíti, de az államnak jogot és alkalmat is biztosít arra, hogy e megerősített őrhelyeken a nemzeti összeforradás nagy gondolatát előbbre vihesse és sikerrel megvalósíthassa; mert tudom, hogy beterjesztője e gondolat magasztosságától áthatva, minden erejét arra fogja fordítani, hogy amit e törvény kimond, [11] az a valóságban is testet öltsön: ezt a törvényjavaslatot nemcsak örömmel fogadom el, hanem a t. háznak is elfogadásra ajánlom. *(Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps. Mozgás a középben.)*

Darányi Ferenc jegyző: Molnár János!

Molnár János: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Mindenekelőtt ki kell jelentenem azt, hogy az előttünk fekvő törvényjavaslatot nem fogadom el, *(Mozgás a baloldalon.)* elsősorban is politikai okokkal kívánom megindokolni, amihez, úgy vélem, jogom és szabadságom is van. *(Halljuk! Halljuk!)*

Midőn alig egy évvel ezelőtt a darabontkormány alatt a vezérlőbizottságban, amelynek egyik szerény tagja voltam, egy koalíciós kormány eszméje felmerült, a magam részéről is a legmelegebben üdvözöltem ezt az eszmét, s ami csekély tehetségemtől kitellett, megtettem, hogy az meg is valósuljon. Ezen koalíciós kormánynak

feladata lett volna először az, hogy a parlamenti rendet helyreállítsa, s a dolgok menetét a rendes mederbe terelje; másodsor, hogy az ún. alkotmánybiztosítókat megszigorítsa, megerősítse és megszorítsa; harmadszor, hogy az új választási reformot megalkossa. E célok elérése volt általában a koalíció létrejöttének is indoka és célja, hiszen ezen feladatok megvalósítására vállalkoztunk akkor, midőn a koalícióba bementünk.

Midőn azonban, t. képviselőház, a tervezett koalíciós kormány megalakult és itt a házban bemutatkozott, az említettem hármaskoalíciós programpontra felül oly pontokat, oly teendőket is belefoglalt programjába, amelyekkel én nem egészen rokonszenveztem, mert más volt a nézetem, más a meggyőződésem, úgyhogy midőn a program elhangzása után a koalált pártok vezérszónokai egyenként felállottak, és hűséget, ragaszkodást ígértek a kormánynak akkor elhangzott programjához, én azonnal fel akartam szólalni és kijelenteni, hogy én csak a koalíció eredeti programjához ígértem tántoríthatatlan hűséget, és azt meg is tartom, de mindazokkal a pontokkal szemben, amelyek a t. kormány programjában a koalíciónak eredeti programján felül vannak, teljesen fenntartom magamnak az akció szabadságát.

De akkor mégsem szólaltam fel, mert nem akartam félreértésekre, esetleg rosszakaratú félremagyarázásokra okot vagy legalább ürügyet adni a koalíció ellenségeinek, és mert azt tartottam szem előtt, hogy qui tacet, consentire csak videtur.

Azok ellen a javaslatok ellen tehát, amelyeket a kormány programjában nem helyeseltem, passzíve, negatíve viselkedtem, vagyis meg nem szavaztam azokat, amint a jövőben sem fogom megszavazni. Ezek közé tartozik a jelen törvényjavaslat is. De ennél már pozitíve is ki kell lépnem a porondra, mert el nem hallgathatom azokat a veszélyeket, amelyeket ez a törvényjavaslat egyházamra és egyáltalán minden hitvallásos iskolára nézve magában foglal. (*Mozgás balról.*) Annál inkább kell pedig felszólalnom, mert ezt a törvényjavaslatot gróf Apponyi Albert úr nyújtotta be a háznak, az a gróf Apponyi Albert úr, aki – bocsássa meg, hogy szemébe mondom – oly fényes tulajdonságokkal, oly varázserővel rendelkezik, hogy képes elkápráztatni, elbűvölni, hipnotizálni még azokat is, akik egyébként éles kritikai szemmel nézni szokták a dolgok folyását.

Mikor a t. kultuszminiszter úr szíves volt programbeszédében a hitvallásos iskola tanítóiról, illetve azok fizetéséről megemlékezni, valóban engem is örömmel töltött el az a tudat, hogy az a nemes, önfeláldozó, oly régen kálváriát járó, hazafias hitvallásos tanítóság végre-valahára jobb sorsban fog részesülni, s hogy a csendőrökéhez és a falusi bírákéhoz hasonló ezüst érdemkeresz-

tecskeféle kitüntetésekén felül tisztességes anyagi ellátásban fog részesülni ifjú és öreg korában egyaránt. De már akkor timui Danaos et dona ferentes, vagyis már akkor aggodalom szállta meg lelkemet, hogy nem fogja-e a miniszter úr is oly feltételekhez kötni a segélyeket, amelyek vagy oly sérelmesek, mint aminők az 1983[! – 1893 helyett]: XXVI. t.-c. szakaszai, vagy amily sérelmesek lettek volna a Berzeviczy-féle törvényjavaslat vagy memorandum intézkedései, ha törvényerőre emelkedtek volna.

Meg is kérdeztem abban a konyhában, amelyben a törvényjavaslatokat készíteni szokták, hogy mily borsokkal és savakkal lesz az az Apponyi-féle törvényjavaslat elkészítve. De azt mondták nekem ott, hogy sem bors, sem semmiféle csípős szer nem lesz benne, hanem csak egy éltető só, hogy t. i. a kultuszminiszter úr az ő segélyének feltételül egyedül csak a magyar nyelv intenzív tanítását fogja kikötni.

Megnyugodtam tehát és újra örülni kezdtem, mert melyik magyar ember ne örülne annak, ha hallja, hogy a magyar nyelv ismerete terjedni, a magyar nemzeti eszme erősbödni, a magyar nemzeti jelleg mindinkább kidomborodni és a magyar nemzeti kultúra fejlődni fog, és hozzá még a hitvallásos tanítók anyagi jóléte is fellendül.

De örömöm nem tartott sokáig, mert midőn a t. kultuszminiszter úr törvényjavaslata nyilvánosságra jutott, azt láttam, hogy az én aggodalmam nem volt alaptalan.

Lássuk csak a törvényjavaslatot. Célja valóban nemes és benyújtójának fennkölt szelleméhez egészen méltó, vagyis az – és itt a t. miniszter úr szavaival élek –, hogy minden iskola kifogástalanul hazafias állampolgári nevelést adjon, éspedig úgy, hogy ne csak az államellenes irányzatokat kerülje, hanem a hazafias szellem pozitív ápolásának is tért nyisson.

És ezt a célt annyi bölcsességgel, annyi körültekintéssel és kímélettel állította bele az ő javaslatába, hogy valóban nem sérti a nemzetiségieknek az ő nyelvükre vonatkozó féltékenykedését, mert teljesen távol áll a túlhajtott sovinizmustól, mely, mint a régi rómaiaknál volt, minden más ajkú, nem az ő nyelvét beszélő honpolgárban barbárt, idegent lát, s annak nyelvét minden áron, minden módon, erőszakkal is elnyomni és kiirtani [12] törekszik. A t. miniszter úr ugyanis csak azt kívánja, azt sürgeti és azt követeli, hogy a haza minden államilag segélyezett hitvallásos iskolájában tanítsák s meg is tanulják az államnak föltétlenül uralkodásra hivatott nyelvét, a magyart, legalább annyira, hogy a nem magyarajkú gyermekek gondolataikat magyarul értelmesen kifejezni tudják. Megtartja tehát a t. kultuszminiszter úr a kellő egyensúlyt a modern nacionalizmus és az internacionálizmus

között, amelyek közül az első minden más nyelvű polgárt asszimilálni, úgy mondjam, felfalni iparkodik; míg a másik, az internacionálizmus, sem külön hazát, sem nemzeti különbséget nem ismer; mindkettő pedig csak féltékenységet, egyenetlenkedést, felfordulást eredményez.

Másik célja a törvényjavaslatnak szintén valóban nemes és benyújtójának altruizmusára, keresztény emberszeretetére mutat, mert azt óhajtja, hogy a hitvallásos iskolák tanítóinak anyagi sorsa fellendüljön.

A célok tekintetében tehát nemcsak nincs semmi kifogásom a törvényjavaslat ellen, hanem inkább csak elismerésem, magasztalásom. Ami azonban a célok megvalósításának eszközeit illeti, itt már nem vagyok egy nézetben a t. kultuszminiszter úrral, mert erősen meg vagyok győződve arról, hogy ezen javaslat, eredeti szövegében különösen, de a tanügyi bizottság szövegezésében is, megnyirbálja, megszorítja, majdnem semmivé teszi a hitvallásoknak az iskolák felett való autonómiáját, rendelkezését és ekként, valamint egyéb módon is csak egy újabb lépés az iskolák államosításához, amelynek, tudom, ezen házban sok barátja van, pl. a t. előadó úr is, melyet azonban én perhorreszkálok, nemcsak azért, mert azt jogtalanságnak, sőt jogfosztásnak tartom (*Igaz! Úgy van! jobb felől.*) – amit az is mutat, hogy rendszeren csak forradalmi áramlatok szokták a hitvallásos iskolákat elsöpörni –, hanem azért is, mert úgy tanulmányaim, mint az élet azon tapasztalatra juttatnak, hogy, nemzeti szempontból is, egész embert, egész hazafit csak hitvallásos iskolák nevelhetnek, nem azért, mintha az állami iskolákból kiküszöbölnék a vallásoktatást – amint például ez nálunk sem történik –, de azért, mert – mint a külföldi példák mutatják – nagyon hamar ez is bekövetkezhetik, és mert nevelni, márpedig az iskolának nemcsak a tanítás, de főleg és elsősorban a nevelés a hivatása, nevelni, mondom, csak egy és ugyanazon elvek, egy és ugyanazon irányzatok szerint lehet, márpedig ez az állami iskolákban, hol a tanítók különféle elvűek és vallásúak, meg nem történhetik.

De amit a törvényjavaslatról mondtam, be is kell bizonyítanom.

Tudom, hogy azok, kik a jogállamnak a modern katedrákról elhangzó elméletét vallják, nem lesznek velem egy nézetben, mert hiszen azok szerint csak egy suprema lex, egy suprema auctoritas létezik, és ez az állam; az állam felett semmi sincs, hanem minden: egyén, család, társadalom...

Buza Barna: A nemzet suprema lex!

Molnár János: ... a jogállam tana szerint a nemzet is, azután az egyház, az iskola, szóval minden, de minden alatta áll.

Én ezen elméletnek nem vagyok híve, noha én is foglalkoztam államjoggal és jogbölcselettel, hanem megvannak az államról a saját elveim, amelyeket azonban nemcsak én, de milliók és százmilliók vallanak.

Ezen általam vallott államjogi axiómák, elvek szerint elsősorban „az állam kötelessége és joga a család jogait a tanítás és nevelés terén megvédeni és előmozdítani”. Ugyanezen jogok és kötelességek illetik az államot „az egyházzal és a családokból álló hitközségekkel szemben is”. Az államnak továbbá kötelessége és joga „az egyeseknek, a családoknak, a hitközségeknek és az egyháznak az iskolák állítására, megnyitására, tulajdonjogára és benső vezetésére vonatkozó mindennemű jogát megvédeni és biztosítani”. Az államnak tehát nincs joga „meggátolni azt, hogy az imént említett faktorok a saját költségükön bármily fokú iskolát állítsanak, nyissanak és fenntartsanak”.

És e tekintetben nem is állít gátat a jelen törvényjavaslat, hanem „a benső vezetésre” nézve már igen, mert az eredeti szöveg 20. és 24. §-ában megfosztja a hitvallásos iskolák fennhatóságait azon eddig élvezett, sőt tételes törvény által is biztosított joguktól, amely szerint maguk adhassanak iskoláiknak tankönyveket és tantervet. Ugyancsak a 24. § megszorítja a hitvallásos iskolák fennhatóságait a fegyelmi eljárásban is, amennyiben bizonyos esetekben, a hitvallásos iskolák fennhatóságának tudta nélkül és akarata ellenére, mint a törvényjavaslat mondja, fegyelmi eljárást indíthat a miniszter a hitvallásos iskolák tanítói ellen, és ha a hitvallásos iskolai fennhatóság maga járt volna el azon esetekben, annak fegyelmi ítéletét felülbíráhatja, felfüggesztheti, új fegyelmi eljárásra is utalhatja őt, sőt ezen fegyelmi eljárást bármikor meg is szüntetheti, az ügyet a közigazgatási bizottsághoz utalván.

Tudom nagyon jól, hogy ezen utóbbi rendelkezés, bár nem így megszigorítva, benne van már az 1893: XXVI. t.-cikkben is; és azt is tudom, hogy mire céloz ez az új rendelkezés. De most nem arról van szó, hogy törjem-e azt az 1893. évi XXVI. t.-cikket, amelyet megváltoztatnom nincs hatalmamban, hanem arról van szó, hogy egy régi törvényt, t. i. az 1893-ikit hatályon kívül helyező, de még sokkal rigorózusabb új törvényjavaslatot fogadjak-e el, vagy sem?

A mi pedig azt illeti, hogy hova céloz ez a törvényjavaslat, tudom, hogy az a nemzetiségi izgatók megfékezésére van irányítva ...

Rakovszky István: Erre szükség van!

Rakovszky Béla: De nagyon is!

Vlád Aurél: Így mégsem fogják megfékezni! (Zaj.)

Molnár János: De azt is tudom, hogy ezeknek más úton-módon is le lehetne törni a szarvukat, [13] és nem kellene miattuk az összes hitvallásoknak iskoláikra vonatkozó autonómiáját érinteni,

sérteni, mert egy más, a hitvallásos iskolák iránt intenzív lelkesületű kultuszminiszter ezen törvénnyel kezében, bármely kitűnően hazafias, de nem tisztán magyarajkú, vagy akár tisztán magyarajkú iskolába is bármikor beleköthet, és vérig zaklathatja annak az iskolának tanítóit és fennhatóságát, mert azon fegyelmi vétségek között, amelyeknek révén a fegyelmi jog egy részét magának kívánja tulajdonítani az állam, nem egy olyan vagyon, amely nagyon is tág értelmű, és így könnyen félremagyarázható.

„Nincs továbbá – szerintem – az államnak, kivált a paritásos államnak, amilyen a mienk, joga az állami iskoláknak adott anyagi és erkölcsi kedvezményekkel a hitvallásos iskolák állítását vagy fenntartását megnehezíteni, mert az államnak, politikai hatalom lévén, hivatása, kötelessége és joga iskolákat állítani csak a társadalom ebbeli jogának rá való ruházása folytán vagyon, mely átruházás csak bizonyos körülmények felmerülése esetén történhet meg, és a társadalom érdekei szerint korlátolt. A társadalomról pedig nem lehet észszerűen feltételezni azt, hogy azért adja át iskolaállítási jogát és a pénzt is az államnak, hogy mindebből önmagának kára legyen.”

Mit tesz e tekintetben, t. képviselőház, a törvényjavaslat? Különbséget tesz az állami és a hitvallásos iskolák tanítói között, s a mérleget az előbbieknak javára billenti le. Vajon van-e rá alapja? Íme, a hitvallásos tanítóknak, a t. miniszter úr állítása szerint is, ugyanaz a kvalifikációja, ugyanaz a képzettsége, ugyanaz a műveltsége kell hogy legyen és van is, mint az állami tanítóknak. A hitvallásos iskolai tanítónak a kötelessége is ugyanaz, ami az állami tanítónak. Az óraszám is egyetlennel sem kevesebb a hitvallásos iskola tanítójának, mint az állami tanítónak, és a tananyaga sem kisebb egy szeméremmel sem.

Annak a hitvallásos iskola tanítójának két ellenőrzője van, valási t. i. és világi. Sőt nemcsak egyforma az óraszám és a tananyaga, hanem határozottan merem állítani, hogy a hitvallásos iskola tanítója többet dolgozik, mint az államié. Miért? Azért, mert míg az állami tanító rendszeren csak 40–50 gyermekkel vesződik, hozzá még rendszerint külön osztályban és palotaszerű épületekben, addig a szegény hitvallásos tanító 80, 100, sőt 120 gyermeket is oktat, számos helyütt osztatlan iskolában és hozzá még éppen nem palotaszerű épületekben, hanem sokszor szalma- vagy nádfödeles hajlékban. Ezenfelül, e nehézségek dacára, ugyanazon eredményt kell elérnie, mint az állami tanítónak, mert különben jaj volna neki a kir. tanfelügyelő részéről. Ehhez járul még, t. képviselőház, az, hogy a hitvallásos tanítóknak messze visszanyúló és évszázadokban gyökerező érdemeik vannak. Réges-régen ott állottak már ők a nevelés és a tanítás csarnokaiban, amidőn az ál-

lami tanítóknak még hírük-hamvuk sem volt. (*Élénk helyeslések.*) Hiszen ők oktatták legelőször a nemzet gyermekeit, ők voltak a magyar kultúrának a legelső munkásai. (*Helyeslések.*) Nélkülözések között és panasz nélkül, századokon keresztül, ők folytak be a magyar nemzeti kultúrára.

Hát, t. képviselőház, ezért, mert azok a hitvallásos iskolai tanítók előbb mertek létezni; azért, mert évszázadokon keresztül munkálták a haza javát és üdvét; azért érdemlik meg azt, hogy most inferioritásba kerüljenek anyagi téren az állami tanítókkal szemben? (*Helyeslések.*)

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Most?

Molnár János: Ha már különbséget kell közöttük tenni, akkor úgy vélem, hogy inkább a századok elismerésével koszorúzott hitvallásos tanítók előnyére kellene különbséget tenni, annyival is inkább, mert a legelső magyar hitvallásos iskolának felállításától, illetve a legelső magyar iskolának felállításától, mert hiszen akkor még nem is volt másról szó, vagyis a legkésőbb századoktól kezdve a mai napig, nincs egyetlenegy nagy embere sem ennek a hazának, aki tudományának kincseit, illetve annak alapjait ne a hitvallásos tanítóknak köszönhetné.

Erre, t. képviselőház, azt felelik, hogy a hitvallásos tanítóknak az állami tanítókkal az anyagiak terén való ekviparációja meg is történnék, de hát nincs rá pénz. Hát ha nincs rá pénz, t. képviselőház, akkor azt kérdezem: miért emelte az állam 705.879 koronával az állami tanítóknak a fizetését, amidőn az államnak, mint előbb említettem, nincsen joga az állami iskoláknak nyújtott anyagi kedvezményekkel a hitvallásos iskolák felállítását vagy fenntartását megnehezíteni? Hogyha nem volna pénze az államnak, hogy a hitvallásos iskolák tanítóinak javadalmazását egyenlővé tegye az állami tanítók összes jövedelmével, akkor hagyták volna inkább várni az állami tanítókat, akik már eddig is jobb anyagi viszonyok között voltak, és ne nehezítette volna meg az állam a hitvallásos iskolák fennállását e jövedelmi különbözettel.

Mert, t. képviselőház, mi volt mindeddig is és mi lesz a jövőben is ezen javadalmazási különbségnek a következménye? Eltekintve attól, hogy a hitvallásos tanítók folyton tövist fognak a szívükben hordani, mert folyton bántani fogja őket az a tudat, hogy ugyanazon munkáért kisebb javadalmazást húznak az államtól, amelynek pedig éppúgy, sőt, mint kifejtettem, még nagyobb szellemi fáradozással szolgálnak, mint az állami tanítók; eltekintve, mondom, ettől, t. képviselőház, a hitvallásos tanítók, hacsak heroikus hitbeli lelkiület nem lelkesíti őket, folyton arra fognak vadászni,

hogy minél előbb állami iskolához jussanak, s így az állam a hitvallásos iskolák legkiválóbb tanerőit halássza el magának.

Sőt az is megtörténhetik, hogy olyanok is fognak találkozni a hitvallásos iskolák tanítói között – mert melyik testületnek ne volna salakja –, akik arra fogják bizgatni a hitvallásos iskolát fenntartó polgári községet, hogy változtassa az községivé a hitvallásos iskolát, mert ahhoz már [14] csak egy lépés az államosítás, amelynél azt remélik – amint rendszeren történni is szokott –, hogy az állam az ott talált tanerőket és így őket is, átveszi. Hogy pedig az ilyen alterkáció és kapaszkodás nem válik a hitvallásos iskolák előnyére, hanem azoknak fennállását nagyon is megnehezíti, – azt hiszem – ezt nem kell bizonyítanom.

Az általam vallott államjogi axiómák szerint továbbá „az államnak nem joga, – és mivel jog és kötelesség mindig korrelatív – nem is kötelessége a család és hitvallások iskoláinak összes anyagi kötelezettségeit magára vállalni, hanem igenis köteles az iskolák fennállásához és fenntartásához anyagi segéllyel hozzájárulni, de csak részlegesen, kiegészítőleg, szükség esetén és a szükség határáig”, vagyis, mint Cousin, a francia iskolatörvények előadója 1833-ban a parlamentben mondotta: „az államhatalom feladata ott kezdődik, ahol az individuális erők hatása megszűnik”.

Iskolák alapítására ugyanis elsősorban a családok és a családokból álló hitközségek hivatottak. Ezeknek kötelessége iskolákat állítani, ha a családok gyermekeiket kellő oktatásban és nevelésben részesíteni nem bírják. És ez annyira kötelességük, hogy az állam kényszerítheti is őket iskolák felállítására és fenntartására, ha ebbeli kötelességüket elmulasztanák, és neki csak akkor és annyiban kell ezen iskolák felállításához vagy fenntartásához anyagi segéllyel járulni, amikor és amennyiben a magánosok, családok, egyház és hitvallások iskoláikat a maguk erejéből fenntartani nem képesek.

Ezt a segélyt viszont azért jogosultak ezek az említettem faktorok kérni, sőt követelni az államtól, mert azért tömörültek állammá, azért alkották meg az államot, adóikat és egyéb járulékaikat azért fizetik az államnak, hogy ezen roppant összegekre rúgó közpénzben eszközt nyújtsanak az államnak arra, hogy az az ő vitális és igen fontos kötelességük teljesítésében őket segítse, s hiányzó anyagi erőiket kiegészítse.

Köteles tehát az állam a családok és hitvallások által felállított iskolákat a szükséges mértékben segélyezni, de arra már „nincs joga, hogy segélye fejében azt követelje, hogy a hitvallásos iskolák belügyébe beleavatkozassék”, hogy kinevezhesse vagy megerősíthesse azoknak tanítóit, hogy megnyirbálja fegyelmi jogaikat, szóval hogy nagyobb ingerenciát követelhesen magának és gya-

korolhasson tényleg az államilag segélyezett iskolák felett, mint amilyeneket gyakorol az államilag nem segélyezett felett. Egy különbség azonban mégis van, és ez az, hogy míg az államilag nem segélyezett iskoláknál az állam csak egészségügyi és azon szempontból vizsgálhatja meg az iskolákat, hogy vajon megfelelnek-e azok a tanügyi követelmények minimumának, meg hogy nem jelennek-e tankönyvekben, vagy nem hangzanak-e el tanítóik szájából államfelforgató, államellenes, államveszélyes vagy erkölcstelen tanok: addig az államilag segélyezett iskolákra vonatkozólag azt is megvizsgálhatja, hogy nem fordítottatott-e az a segély, amelyet adott, másra, mint amire adta? *(Helyeslés bal felől.)*

Tudom, hogy ez a kijelentésem furcsának hangzik némelyek fülében, mert a magyar állam, amióta csak segélyezi a hitvallásos iskolákat, mindig azt hangoztatja, hogy e segélyezés a „do ut des” elvén alapszik, és hogy az részéről csak kegyajándék. Nem, t. képviselőház, nyíltan, bátran és ismételten állítom, hogy az a segély az állam részéről nem kegyadomány, hanem szoros és feltétlen kötelesség, amelyért a segélyezett hitvallások semmiféle viszontszolgáltatással az államnak nem tartoznak, hanem csakis azzal, *(Zaj a baloldalon.)* hogy lelkiismeretesen, pontosan és hazafiasan neveljék az ifjúságot, és nem tartoznak különösen azzal, hogy autonóm jogaikból csak egy szemernyit is átadjanak az államnak a segélyezés fejében. Meg is okolom, miért nem. Azért nem, mert ha az állam az ő segélyéért ilyen cserét követelhetne, akkor éppen azt a jogot sértené meg, amelyet megvédeni köteles. A hitvallások ugyanis azért kérnek anyagi segélyt az államtól, hogy azzal gyámolítva, iskoláikat külsőleg és belsőleg csorbíthatatlanul fenttarthassák; midőn tehát az állam ezen említettem cserét, jogfeladást követeli, éppen ő az első, aki a hitvallásoknak féltett, gondosan őrzött, sőt még államilag is támogattatni kívánt jogát megsérti.

De ezen csere, ezen jogfeladás követelése nemcsak jogtalan az állam részéről, hanem illojális is, mert minden lovagiasan gondolkozó egyén, azt hiszem, átlátja, hogy a legnagyobb illojalitás másnak nyomorúságát kihasználni *(Élénk helyeslés a középén.)* és olyan jogok átadására kényszeríteni ... *(Zaj bal felől.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Molnár János: ... a hitvallásos iskolák fenntartóit, amelyek előttük sokkal értékesebbek, mint az államnak minden segélye, s amelynek átadását az ő hitvallásuk tiltja. *(Mozgás a baloldalon.)*

Azután nézzünk csak szemébe bátran és nyíltan ennek a kérdésnek, és tisztázzuk a fogalmakat. Vajon miből adja az állam a segélyeket? Talán valamely idegen országnak vagy az amerikai milliárdosoknak pénztárából, kincses szekrényeiből? Ugyebár,

nem ezekből, hanem az ő polgárainak, vagyis az egyedeknek, családoknak, hitvallásoknak – hisz ezek alkotják az államot – pénzből, adóiból adja azokat. Így tehát, amidőn azt a cserét követeli, saját pénzükön fosztja meg a hitvallásos iskolák fenntartóit jogaiktól. (*Zaj a baloldalon.*) Hiszen ezek a polgárok éppen azért adták pénzüket az államnak, hogy azzal az államot olyan helyzetbe juttassák, hogy az állam képes legyen az ő iskoláikra vonatkozó jogaikat megvédeni.

Nem is követel a művelt és szabad Anglia semmiféle viszontszolgáltatást a segélyért.

Buza Barna: Nincsenek is ott oláhok! (*Zaj.*)

Molnár János: De vannak írek, skótok, stb.

[15] Amidőn Angliában 1862. május 6-án a parlament elhatározta a munkásiskolák erős állami támogatását, és azt azon feltételhez kötötte, hogy azok az iskolák valamely elismert vallás fennhatósága alá helyeztessenek, azt is kimondotta, hogy „az államsegély elfogadásával aláveti ugyan magát az iskola az állami felügyeletnek, de ez nem avatkozhatik bele a tanításba, sem az iskolai fegyelembe, sem az iskola kormányzatába. A felügyelet csak azt konstatálhatja, hogy megvannak-e az államsegélyhez kötött feltételek, amelyek csak a működési képességre és rendőri intézkedésekre vonatkoznak”.

Íme tehát, az angolok nem kívánnak semmiféle jogfeladást az ő segélyük ellenében ...

Éber Antal: Ott nincsenek oláhok! Nem is jóhiszemű összehasonlítás! (*Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ott nincsenek nemzetiségek!*)

Elnök (*csenget*): Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak csendben lenni. A kérdést közbeszólásokkal elintézni nem fogjuk. A házszabályok tiltják a közbeszólást. (*Helyeslés.*)

Molnár János: ... sőt, mint azt nekem egy néhány hó előtt Angliából visszaérkezett, de több éven át ott tanított egyén mondotta, az állam minden néven nevezendő szükséglettel ellátja pl. a katolikus iskolát, valamint a tanerőket is, de nem törődik a tankönyvekkel, sem a tanrendszerrel, sem a tanmóddal, sem a fegyelemmel, sem a tanítók személyével, (*Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ott nincsenek hazaárulók!*) sem semmivel, hanem egyes-egyedül a kellő eredménnyel. (*A karzaton jelenlévők egyike beszélni kezd.*)

Elnök: Figyelmeztetem a karzat közönségét, hogy ki fogom ürítettetni a karzatot, mert a házszabályok és a törvény szerint a karzatnak bebeszólása nincsen a tanácskozásba.

Molnár János: Mindennek dacára lássuk csak, követel-e ez a törvényjavaslat ilyenmű jogfeladást? Igenis követel, mert már 200

korona és egy fillér állami segélynél azt követeli, hogy a miniszter úr jóváhagyásától függjön a tanítók kinevezése avagy megválasztása. Sőt ha az elsőt visszavetette, és a második sem tetszik neki, egyszerűen ő maga nevezhet ki az illető államilag segélyezett hitvallásos iskolához tanítót. Arról nem is szólok, hogy – mint a törvényjavaslat eredeti szövegében volt – ha az állam az alapfizetés felénél többel segélyezi a hitvallásos iskolát, akkor a mindenkori kultuszminiszter jogosult abba az iskolába tanítót kinevezni, mert ettől a szörnyű követeléstől a t. miniszter úr is elállott a tanügyi bizottságban. Azután követeli a t. miniszter úr abban a törvényjavaslatban az államilag segélyezett hitvallásos iskoláktól, hogy azok csakis az őáltala is helybenhagyott tankönyvből és tanterv szerint tanítsanak. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Kegyeteknek helyes, nekem azonban helytelen!

Továbbá olyannyira megszorítja az államilag segélyezett hitvallásos iskolák fenntartóinak ...

Buza Barna: Felekezeti iskolák azok!

Elnök: Csendet kérek, különben név szerint fogom megnevezni a közbeszóló képviselő urakat. A házszabályok tiltják azt, hogy a képviselő urak közbeszólásaikkal zavarják a szónokot. *(Halljuk! Halljuk!)*

Molnár János: ... fegyelmi jogát, hogy az majdnem teljesen elvész, és hogyha csak egyetlenegy tanító vét is azon dolgok ellen, amelyek fegyelmi vétséget képeznek, ezen törvényjavaslat szerint a mindenkori miniszter az egész hitközséget is megfoszthatja hitvallásos iskolának felállításáról. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Csizmazia Endre: Nagyon helyes! Hazafiasan tanítsanak!

Molnár János: Vannak még más pontok is a törvényjavaslatban, amelyek ilyen jogfeladást követelnek; de nem szólok ezekről. Már amit eddig mondtam, az is eléggé bizonyítja azt, hogy jogtalanság az állam részéről a jogfeladás kívánása, mert a mértéknek és a követelményeknek fokozásával, lépésről lépésre, minden hitvallásos iskolára ráteheti az állam a kezét. Félnek is a hitvallásos iskolák ezen kínálva kínált állami segélyt igénybe venni, és csak akkor kérik, amikor a végszükség szorítja rá őket, mert hát kisebb rossznak tartják, bár megtépázott jogokkal, az ő iskolájukat, mint semmi jogot és állami iskolát.

Úgy látszik, érezte ezt a t. miniszter úr is, amidőn háromévi moratóriumot adott a hitvallásos iskolafenntartóknak az állami segélynek rájuk való kényszerítéséig. Ha az állam az ő segélyéért nem kívánná a hitvallások vitális jogainak feláldozását, részben való átengedését, ugyan kellene-e három esztendő? Még három hónap is sok volna, mert már a következő héten szívesen, kész-

ségesen és csoportosan vennék igénybe a hitvallásos iskolák ezen állami segítyt.

Eltörlendőnek vélem tehát a viszonzás megkövetelésének elvét az állam részéről a hitvallásos iskolák segítéyezése terén teljesen, már csak azért is, mert ez az elv az államnak legnagyobb fokú bizalmatlanságát árulja el a hitvallásos iskolákkal és az egész társadalommal szemben, és mert e javaslattal, ha törvénnyé válnék, lépésről lépésre foglalhatja el az állam a hitvallások iskoláit olyan állami érdekeknek cége alatt, amelyeknek védelmére a legtöbb vallásnál e hazában éppen semmi szükség sincs, és amelyek ellen vétőket egyéb módon is meg lehetne fékezni.

Mert, t. képviselőház, ez a törvényjavaslat minden hitvallásra szól; és mert ilyen törvényeket nem incidentaliter és sporadikusan felmerülő egyes esetekre, sem – mint a t. miniszter úr igen helyesen mondotta – egyes miniszterek jóakarására alapítva, hanem mindenkorra, minden időre és intézményszerűleg kell megalkotni, hacsak azt nem akarjuk, hogy ma ezen a valláson, amely talán rászolgált, holnap meg egy másik valláson, amely pedig éppen nem szolgált rá, üthessen a hatalom kezelője – törvénnel kezében.

[16] Azt mondja a t. miniszter úr, hogy ő nem barátja az államosításnak. Ha ez igaz – amint nem kétlem, sőt nincs is jogom kételkedni, hogy igaz –, akkor kérem a t. miniszter urat, hogy szíveskedjék még ma visszavonni ezt a törvényjavaslatot ... (*Derűltség a szélsőbaloldalon. Éljenzés és helyeslés a néppárton.*)

Éber Antal: Vonja vissza a beszédét! (*Zaj a néppárti padokon.*)

Molnár János: ... és pedig azért, mert ha ez a törvényjavaslat törvénnyé válik, akkor az nem egyéb, mint burkolt bár, de valószínűs fél-államosítás, (*Felkiáltások a baloldalon: Bár egész államosítás volna!*) mert mit tesz ez a törvényjavaslat? Először is felemeli a hitvallásos iskolák tanítóinak fizetési minimumát 600 koronáról 1000 koronára. Már ehhez nincs joga, mert a hitvallásoknak természetadta joguk, hogy megalkudhassanak tanítóikkal éppen úgy, mint megalkusznak pl. a családok a nevelővel. (*Zaj. Ellenmondás a szélsőbaloldalon.*) Azután meg pressecollier elé állítja a javaslat az iskolafenntartókat, hogy t. i. vagy adják meg ezt az 1000 korona minimumot, vagy pedig fogadják el az államsegélyt. Ámde az államsegélyt csak akkor kapják meg, ha jogaikból egy jórészt átengednek. Ha ezt tenni nem akarnák, akkor nem államsegélyt, hanem állami iskolát kapnak. Hát ez nem államosítás?

Önkéntelenül is eszembe jut itt az a mese, az a vers, amelyben az Igazság és a Hamisság fantóma együtt vándorolnak. Midőn megették közösen az Igazság kenyerét és az Igazság éhezni kezdett, arra kérte útitársát, hogy most már kezdjék meg az ő kenyerét,

mire az útitárs azt felelte: „Adok tehát, nem bánom, de a szemed kivájom.” (*Mozgás a szélsőbaloldalon.*) A hitvallásos iskolák századokon és századokon keresztül táplálták az államot a tanítás és nevelés kenyérével, és most, mikor ők szorulnak kenyérre, amikor nem szellemi, hanem ennél sokkal csekélyebb értékű, mert csak anyagi kenyeret kérnek, az állam így felel: „adok tehát, nem bánom, de jogaidat megnyirbálom!”

Id. Madarász József: Helyes! (*Mozgás a középén.*)

Molnár János: Az államnak csak akkor volna joga a fizetés minimumát a hitvallásos iskoláknál megszabni, ha azon terheket, melyeket e minimum megszabása folytán a hitvallásos iskolák fenntartói nem képesek elviselni, kötelességszerűleg az állam venné magára, azonban anélkül, hogy vizontszolgálatul csak egy jottát is követelne a hitvallások autonómiájából, fegyelmi vagy más egyéb jogából. (*Élénk helyeslés a nemzetiségi padokon.*)

Ha másként cselekszik, akkor nem kell egyéb, mint hogy 1000-ról 1400-ra, 1600-ra vagy 1800-ra emelje az alapfizetés minimumát, ehhez mérten fokozván a jogfeladásokra irányuló igényeit, és akkor azonnal egyetlen hitvallásos iskola sem lesz e hazában, mert akkor vagy el nem fogadják azok a felajánlott segítyt, amelyhez az állam az autonómiai és egyéb jogoknak fokozott feladását fűzi és akkor megszűnnek létezni, vagy pedig elfogadják, de akkor csak a nevük lesz hitvallásos, mert akkor a gazda azokban az iskolákban – az állam lesz. (*Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

Vagy van joga az államnak megkövetelni minden hitvallásos iskolától azt, hogy az megossa vele a belső vezetést, vagy nincs. Ha van, akkor követelje ezt nyíltan, bátran, szabadon és feltétlenül minden hitvallásos iskolától. (*Élénk helyeslés a nemzetiségi padokon.*)

Vlád Aurél: Államosítson!

Molnár János: Ha pedig nincs joga, aminthogy nincs is, akkor ne akarja a hitvallásos iskoláknak fontos jogait kerülő utakon, apránként, a hitvallások nyomorát kiaknázva ...

Egy hang (*a baloldalon*): Jaj be nyomorognak!

Molnár János: A hitvallások nyomorát kiaknázva (*Mozgás és ellenmondások bal felől.*) és a társadalom pénzén megszerezni, vagyis inkább elhódítani, elfoglalni.

Legyen szabad kérem a t. elnök urat, hogy kegyeskedjék egy kis szünetet adni, mert körülbelül még egy félórát szeretnék beszélni.

Elnök: Az ülést tíz percre felfüggesztem.

(*Szünet után.*)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Folytatjuk a tanácskozást.

Molnár János képviselő urat illeti a szó.

Molnár János: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Azon politikai és elvi indokokon felül, amelyeket kifejtettem, és amelyek engem arra sarkallnak, hogy a jelen törvényjavaslatot el ne fogadjam, van még kifogásom finansiális szempontból is a törvényjavaslat ellen. Így túrhetetlen az, hogy a hitvallásos tanítók korpótléka kisebb legyen az állami tanítók korpótlékánál. Az állami tanítók ugyanis az első öt év után már 400 korona korpótlékban részesülnek, ez után minden öt évben 200–200 koronával kapnak többet.

A hitvallásos iskolák tanítói azonban az első öt év után csak 200 koronát kapnak korpótlékul, a második öt év után csak 100 koronát, a harmadik öt év után ismét csak 100 koronát, azután pedig 200–200 koronát kapnak. E tekintetben is egyenlőséget kívánok és követelek, feltéve mindig, hogy az állam semmiféle jogfeladást ne követeljen a segélyezett hitvallásos iskoláktól.

Azt, hogy erre nincs pénz, argumentumul el nem fogadhatom *(Mozgás.)* azon egyszerű okból, mert volt is pénz, van is pénz és lesz is pénz, csak komolyan akarni kell. *(Ellenmondás.)*

Nekünk ugyanis már évek óta milliárdos költségvetéseink vannak. Képzhető-e az, hogy egy milliárdos költségvetésben ne volnának olyan tételek, melyeket vagy törölni, avagy legalább megkisebbiteni ne lehetne, amiből aztán mindjárt kikerülne az a 4–5–6 millió, amely a korpótlék egyenlősítésére szükséges? Hogy pedig ez nem légből kapott állítás, vagyis hogy minden évben meg lehetne takarítani a milliárdos költségvetésnél 4–6, sőt több milliót is, fényesen és ékesen bizo-[17]nyítják azok a pénztári készletek, amelyek ilyen megmaradt többletekből szaporodtak fel, és amelyekből a hírhedt darabontkormány gyászos életét tengette.

Még egy sérelmet rejt magában ez a törvényjavaslat, s ez az, hogy a kántortanítók kántori fizetését beleszámítja a tanítói fizetésbe akkor, mikor állami segélyről van szó. A t. miniszter úr megszüntette ugyan azt az égbekiáltó igazságtalanságot, amely szerint eddig a kántortanítóknak kántori fizetését beszámították ugyan a tanítói fizetésbe, de nem számították be a nyugdíjba. Ez a javítás azonban még nem elég. Tessék a kántori díjakat teljesen kikapcsolni a tanítói fizetésből, és a hiányt az államnak pótolnia, természetesen ismét azon feltétel alatt, hogy jogfeladást nem követeljen érte cserébe.

Meg is mondom, miért követelem azt, hogy kikapcsolják a kántori fizetést a tanítói fizetésből. Először azért, mert a kántortanító az ő fizetését a kántorságért és nem a tanítóságért kapja. Akár jár az iskolába, akár nem, a kántor mindig megkapja a fize-

tését, sőt vannak olyan helyek is, ahol nincs a kántornak tanítói teendője. Ebből látszik, hogy a kántori és tanítói fizetés egymástól független két dolog. Másodszor kántortanítónál a kántorság csak magánfoglalkozás, melyet csak szabad óráiban végezhet.

Neki az iskolában egy órát sem szabad elhanyagolnia a kántorság miatt. Ezért a szentmise, litánia, temetések stb. rendszeren csak a tanítási órák előtt vagy után vannak. Harmadszor, aki csak tanító, nem kántor is, az a 2–3–4 havi szünidő alatt mehet, ahova neki tetszik, míg a kántortanító állandóan oda van kötve a lak-helyéhez. De azért ő is mehet, mehet pl. akkor, mikor beáll a tél, a hó, a jég, a víz – orgonálni avagy temetni, és az a tanító, aki nem kántortanító, hanem csak tanító, éppen ezért, mert csak tanító, fűtött szobából, pamlagon heverve nézheti, hogy hogyan fárad és küszködik az időnek viharával az, aki nem tanító csak, hanem kántor is. De a fizetés mindkettőre nézve egyforma.

A kántortanító tehát szabad óráiban végzi a kántorságot, amely szabad órák sem az államéi, sem az iskolái, hanem magáé a kántortanítóéi. Éppen ezért az államnak nem is jutott soha eszébe, hogy az állami tanítóknak a kántori járandóságát – mert több helyütt ezek is végeznek kántori teendőket – a tanítói fizetésbe beszámítsa. Ezt csak a hitvallásos kántortanítóknál teszi, mintha csak büntetni akarná őket, hogy miért hitvallásos, és nem állami tanítók.

Nem, t. képviselőház, külön munkáért külön díjazás jár, és ezt az elvet még a Bach-korszak is honorálta, mert mikor a tanítókra rábízta a jegyzői teendőket, a jegyzői tisztért külön fizette őket.

Hiszen ha a kántori jövedelmet beszámítja az állam a kántortanítói fizetésbe, akkor számítsa be azt a jövedelmet is, amelyet egyik vagy másik tanító zenetanításért vagy postakezelésért vagy szövetkezeti jegyzőségért vagy egyéb privát óráért kap, mert teljesen ugyanaz a ráció, ez volna tehát a következetes eljárás.

Ugyan, t. ház, ha egy gazda felfogad egy napszámost és megmondja neki, hogy reggel 6-tól este 6-ig fog dolgozni, s kap érte 2 korona 40 fillért, és az a napszámos elvégezvén a dolgát reggel hattól este hatig, a szomszédnál is dolgozik hattól nyolcig, ahol szintén kap 40 fillért ezért a munkáért, és a gazda, aki őt felfogadta, midőn fizetésre kerül a sor, azt mondaná neki: íme, itt van két korona, mert negyven fillért szerezte a szomszédnál, vajon mit szólna ehhez az a munkás? Nos, az állam ilyen gazda; egy rókáról két bőrt nyúz, de mind a két bőr árát a szegény kántortanítón veszi meg. Hiába mondják erre is, hogy nem lehet másképp, mert nincs pénz. Van pénz és lesz is pénz, csak, amint mondtam, méltóztassék azt a milliárdos költségvetést éles és erős kritika alá vonni.

És ezzel végeztem beszédemet. Tudom nagyon jól, hogy talán itt is, e házban, de különösen a lapokban erősen fognak támadni, hazafiatlansággal vádolni, (*Úgy van! bal felől.*) vádolni azzal, hogy én a nemzeti törekvések kerékkötője vagyok, hogy én csak a nemzetiségek malmára hajtom a vizet e beszédemmel; (*Felkiáltások balról: Úgy van! Szomorú!*) de azt is tudom, hogy ahol csak a hitvallásos iskolának egészben vagy részben való államosításáról volt szó, mindig és mindenütt ilyen vádakkal illették azokat, akik az örök elveket hirdetni s az államosítást ellenezni merészelték, mert mindenütt, ahol az államosítást foganatosítani akarták, azt mondták, hogy az nemzeti érdek, és aki az államosítás ellen van, az a nemzet érdeke ellen is van, (*Úgy van! bal felől.*) vagyis hogy a hazafiatlanság és a nemzetietlenség gyanújába esik.

Azt is tudom, hogy azt fogják mondani: Hiába beszéltem, mert a törvényjavaslatot úgyis el fogják fogadni; de azt is tudom, hogy az igazságnak értéke és mértéke nem attól függ, hogy sokan vagy kevesen követik-e azt. (*Úgy van! a középén.*) És végül, tudom nagyon jól, hogy népszerűbb lett volna hallgatnom, mint beszélnem, de mégis elmondtam azt, amit elmondtam, mert az volt és most is az ezen törvényjavaslatról a hitem, a meggyőződésem. (*Helyeslés jobb felől.*)

Elnök: A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Nem szándékozom az előttem felszólalt t. képviselő úr beszédének érdemével foglalkozni; ezt fenntartom magamnak arra az alkalomra, midőn a vita már némileg kifejlődött és annak egész anyagával fogok tőlem telhetőleg leszámolni; azonban kötelességemnek tartom mégis, hogy egy körülményt kiemeljek és hangsúlyozzak, nehogy hamis benyomások alatt induljon meg ez a vita. Hamis benyomások alatt, nem annyira itt ebben a házban, ebben az országban, [18] ahol talán nagyobbmérvű tájékozottság létezik, mint inkább az ország határain kívül, az idegen országokban, amelyek sajtója hetek óta hemzseg ezen törvényjavaslatnak úgy tartalmára, mint az annak benyújtását és tárgyalását kísérő mellékkörülményekre vonatkozólag a valótlán értesülésektől. Nem óhajtom, nem kívánom, hogy e valótlán értesülések még eggyel szaporodjanak, s hozzá még az igazságnak némi látszatával.

Én nem kicsinylem t. képviselőtársamnak állásfoglalását, mert én minden egyéni meggyőződésnek tisztelettel adózom, akármennyire ellenkezzék az enyémmel, akármennyire izoláltan álljon, és nem tagadom ezen egyéni meggyőződés megnyilatkozásának jogosultságát. De azzal a látszattal szemben, amelyet t. képviselőtársamnak úgy tekintélye, mint egyházi állása előidézhetne, és melyet – ha ezzel szemben nem hangzik fel már előre is a helyre-

igazítás – mindenesetre felhasználnának elleneseink a külföldi sajtóban, mintha az ő állásfoglalása, az ő felszólalása annak az egyháznak állásfoglalását jelentené, amelyben ő kiváló állást foglal el; ezzel szemben egész határozottan ki kell emelnem, hogy az ő felszólalása tisztán egyéni természetű és hogy azok a tényezők, amelyek elsősorban hivatva vannak, hogy képviseljék annak az egyháznak álláspontját, amelyhez a t. képviselőtársam is tartozik, és amelyben ő kiváló állást foglal el, t. i. Magyarországnak katolikus püspöki kara ...

Egy hang (*a nemzetiségiek padjain*): Szégyelljék magukat! (*Nagy zaj bal felől.*)

Somogyi Aladár: Majd Szkicsáktól vesz leckét. (*Zaj.*)

Elnök (*csenget*): Csendet kérek!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Általában senkinek a nézetnyilvánítására nem szoktam azt mondani, hogy magát azért szégyellje. Én a türelmességet egy igen kicsiny minoritással szemben is elvül vallom, de talán attól a kicsiny minoritástól szerénytelenség nélkül kívánhatjuk mi is, hogy türelmességet tanúsítson. (*Élénk helyeslés.*) Különben mentül többet extravagálnak ebben az irányban, az annál előnyösebb a mi érdekünkben. (*Derültség.*)

Tehát konstatálni kívánom, hogy ez a tényező, amely leginkább hivatva van annak az egyháznak álláspontját képviselni, melyhez a t. képviselőtársam is tartozik, t. i. a római katolikus püspöki kar, melynek e törvényjavaslatra vonatkozó észrevételei már kezeimben vannak, egészen más álláspontot foglal el, mint t. képviselőtársam; a törvényjavaslat ellen elvi kifogásokat nem emel, és csak olyan részleges kívánságoknak ad kifejezést, amelyek harmóniában vannak ennek a törvényjavaslatnak alapelveivel. Teljesen hasonló felfogást tapasztalok mindazon többi egyházaknak és felekezeteknek körében, amelyek tisztán vallási és nem egyszersmind nemzetiségi alapon akarják az ő igényeiket, az ő kívánságaikat érvényesíteni. (*Élénk helyeslés.*)

Ezt minden lekicsinylése nélkül t. képviselőtársamnak, minden bántó célzás nélkül órá, szükségesnek tartottam itt konstatálni, nehogy hamis benyomásoknak terjesztése mellett indulhasson meg ez a vita. Érdemleges megjegyzéseimet egy későbbi alkalommal fogom megtenni. (*Hosszantartó, élénk helyeslés, éljenzés és taps bal felől.*)

Molnár János: T. ház!

Elnök: Milyen címen kíván a képviselő úr szólni?

Molnár János: Személyes megtámadtatás címén. (*Felkiáltások bal felől: Nem volt megtámadva!*) Bocsánat, maga a miniszter úr, beszédének végén, szinte tiltakozik az ellen, mintha ő engem sér-

teni óhajta; tehát akkor azt hiszem, hogy méltán találhatom magamat megtámadva. *(Élénk derűtség. Halljuk! Halljuk!)*

Hogy csakugyan meg voltam támadva a t. miniszter úr által, azonnal kiviláglik, azonnal megfejttem. A t. miniszter úr ugyanis azt mondotta, hogy én teljesen magánosan állok az én nézetemmel. *(Felkiáltások bal felől: Vlád is ott van! Szkicsák is! Zaj.)*

Egy hang *(a baloldalon)*: A miniszter azt mondta, hogy az az ön egyéni nézete!

Elnök *(csenget)*: Csendet kérek!

Molnár János: Egyéni nézetem, igen. Csakhogy van szerencsém kijelenteni, hogy az, amit elmondtam, nem csupán az én egyéni nézetem, hanem – meggyőződésem szerint – az én katolikus egyházamnak is az elve. A mikor, t. képviselőház, az elkeresztelési rendeletről volt szó, akkor is az egész országban azt mondták, hogy én túlzó vagyok, hogy ilyen meg olyan vagyok, és az egyház legfőbb tekintélye, Róma mégis nekem adott igazat. Ezzel csak azt akarom bizonyítani, hogy az nem csupán az én egyéni nézetem volt, hanem az egyház nézete, az egyház tanítása is. Ami a tisztelt püspöki kart illeti, hogy az más véleményt adott a t. miniszter úrnak e javaslatra nézve, ebből nem az következik, hogy nincsen azon a nézetem, amelyen én vagyok, hanem hogy a püspöki kar mindenféle körülményekre való tekintetből adta át azt a jegyzéket, amelyet a t. miniszter úrnak a kezéhez juttatott...

Egry Béla jegyző: Simkó József!

Simkó József: T. képviselőház! Mindenki tudja, és az vitán felül áll, hogy minden felekezeti feddhetlen előéletű tanítói kara örködik a nemzet erkölcsére felett. Ugyancsak mindenki tudja, hogy a leg súlyosabb erkölcsi vétséget képez, ha a tanító államellenes magatartást tanúsít közös anyánk: a haza ellen. *(Igaz! Úgy van!)* Mert a lelkesen kívül ki lenne más, mint a tanító hivatott arra, hogy a magyar haza iránti szeretet szent érzését, az isteni félelem szent érzésével egyidőben oltsa bele a zsenge lelkekbe, hogy e kettő egybeolvadva, abból a legnemesebb értelemben vett sovinizmus alakuljon ki. Az a sovinizmus, t. képviselőház, amely hivatva van arra, hogy a humanizmus legmagasabb feladatait megoldja, és az emberi műve-**[19]**lődést a virágzás legmagasabb fokára emelje. Az az eszményi sovinizmus, amely lázongva csak akkor tör ki méltatlankodásban, hogyha árulók a legszentebb államiságnak egységét támadni merészlik.

Mert, t. ház, sokféle ám a sovinizmus, annyiféle, ahányféle nemzet él a földön. *(Igaz! Úgy van!)* Van nemes, eszményi sovinizmus, mint pl. a magyar, mely mindig a legbékésebb eszközökkel törekszik e hazának különféle hitet valló és különféle nyelveket beszélő fiait az egységes, osztatlan politikai magyar nemzetté összefor-

rasztani. De van ám, fájdalom, t. ház, olyan megmagyarázhatatlan sovinizmus is, amikor a magyar nemzetnek önmagukról megfeledkezett fiai titokban a saját hazájuk egysége és önállósága ellen törnek, s egy idegen államiság és nemzeti eszme érdekében végeznek rút aknamunkát. *(Helyeslések.)*

És hogy van ilyen sovinizmus, erre a napnál fényesebben világító bizonyosság az a tényekkel, megcáfolhatatlan adatokkal tanúszkodó, íme a kezemben lévő munka, melynek a címe „Magyar tanulságok a bukaresti kiállításról”, amelyet középajtai Barna Endre írt, és amelyhez dr. Apáthy István, a kolozsvári tudományegyetem tudós professzora előszót fűzött. Ebben az előszóban a következő foglaltatik *(olvassa)*: „Oláh nyelvű magyarok feleljetek! De ne hazudjatok. Mert kezünkben vannak a bizonyítékok, mert tettenértünk benneteket: a hazaárulás büntettén most a legutóbbi bukaresti kiállításon is ...”

Elnök: Nagyon kérem a t. képviselő urat, hogy amidőn itt felolvasást tart, gondolja meg, hogy azokért a szavakért, amelyeket felolvas, teljes egyéni reputációjával kell hogy helyt is álljon. Mert az meg nem engedhető, hogy itt felolvasson egyes dolgokat, amelyek sértők lehetnek egyesekre vagy pártokra, és azután a képviselő az illető szerző háta mögé bújjon, aki itt felelősségre nem vonható. Igen kérem a t. képviselő urat, hogy méltóztassék ezen korlátok között mozogni, mert az nincsen megengedve, hogy sértő dolgokat olvasson fel, és akkor azután az illető szerzőnek a háta mögé méltóztassék bújni.

Simkó József: A mélyen t. elnök úr szavaira csak azt jegyzem meg, hogy dr. Apáthy István azok közé tartozik, aki meggondolja szavait, de különben is, én helyt állok érte. *(Helyeslés.)*

Továbbmenve így szól Apáthy: „Andrássy azt mondja, hogy vannak bizonyítékai. Nekünk itt több van. Mert ha Andrássynak is annyi volna, úgy rögtön becsukatná az oláh iskolákat meg a pópákat, és szétveretné az oláh pénzügyintézeteket, vagy pedig amilyen becsületes lelkű igaz magyar ember, nem maradna meg tovább egy percre sem Magyarország belügyminiszterének.”

Barna Endre a mi oláh nyelvű magyarjaink bukaresti kiállításáról többek között azt mondja *(olvassa)*: „Ha az ausztriai rumének kiállítási csarnokát vesszük irányadónak, s annak mintájára keressük a magyarországi oláh nyelvű magyarok magyar zászló alatti kiállítási csarnokát: akkor ítéletnapig sem akadnánk rája. Sőt ha a különböző csarnokok feliratait vizsgáljuk is, hogy a besszarábiai vagy ausztriai stb. rumének kiállításának felirataihoz hasonlólag a magyarországi oláh nyelvű magyarok csarnokát „Romanii din Ungaria” (magyarországi rumének) jelzése alatt fedezzük fel: ismét csak hiába fáradozunk, mert ilyen csarnok nincs az egész kiállítás

területén. A véletlenre kell bízni magunkat, mert az bizonyos, hogy a mi oláh nyelvű magyarjaink is képviselve vannak e kiállításon. Valóban itt vannak!”

Elnök (*csenget*): Nagyon kérem a képviselő urat, hogy felolvasását, amely semmiféle összefüggésben sincs a most tárgyalás alatt lévő törvényjavaslattal, méltóztassék a házszabályok korlátai közt eszközölni, mert a bukaresti kiállítás most napirenden nincs. (*Derültség.*) Most egészen más tárgyról van szó. Méltóztassék ehhez a tárgyhoz közeledni, mert azt meg nem engedhetem, hogy azon a címen, mert itt most nemzetiségi képviselők is vannak, az egész nemzetiségi kérdést a maga egészében felölelhessen és egészen a bukaresti kiállításig elmenjen. (*Helyeslés és derültség.*)

Simkó József: T. ház! Nincs szándékomban e kezemben lévő munkát felolvasni, (*Derültség.*) azonban azt hiszem, hazafias dolgot cselekszem akkor, mikor ezen munkát mintegy dióhéjban összefoglalva a t. házzal megismertetem, hogy így az előttünk fekvő törvényjavaslatban foglalt hazafias intézkedések szükségességét ezzel is támogassam, és egyben ugyancsak ezen munkában foglalt hazaárulás nyomán támadható nemzetiségi védekezéseket ezzel is eleve lecáfolhassam. (*Olvassa*): „Valóban itt vannak. Ha az embernek van érzéke és kedve a felfedezések iránt, úgy talál egy erdélyies kinézésű falusi házutánzatot, s azon a következő feliratot: »Pavilonal etnografie Romanii de peste hotare« (Néprajzi csarnok. Határontúli rumének.)”

Hátrább lapozva olvashatjuk (*olvassa*): „Az ausztriai rumének kiállítási csarnokából jöve honfitársaink, az oláh nyelvű magyarok kiállítási csarnokába, a szemünk önkénytelenül is keresi itt a lojális díszítést: I. Ferenc József magyar király díszes arcképét, a magyar címert, piros, fehér, zöld színű drapéria és magyar zászlók között, azonban hiábavaló a lázas fürkészás, mert a mi honfitársainknak azok már nem imponálnak, s így azokról mernek nem is tudni. A szerbiai, ausztriai rumének szinte tüntetnek hazájukat jellemző jelvényekkel, a mi „honfitársaink” pedig szándékosan félrevezetik a látogatókat és csalják a világot, mintha ők valójában a »Peste hotare« állampolgárai volnának.”

Látszólag ugyan ez az idézet nem tartoznék a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslathoz, azonban a későbbi idézetekből ki fog tűnni, hogy nagyon is szükség volt arra, hogy ezt a nemzetiségi képviselővel szemben éppen a mai [20] napon hangoztassam. A „Peste hotare” állam közigazdasági viszonyairól a következő szemelvényt engedje meg a t. ház, hogy megismertessem (*olvassa*): „A magyar kir. kormány engedelmével visszaélve, oláh nyelvű magyar honpolgárok csinálták Bukarestben azt a kiállítási csarnokot, amelynek egyik asztalán kiterítve feküdt a „Peste hotare” állam térképe

abból a célból, hogy ezen a térképen a „Peste hotare” állam pénzügyi erejét is feltüntessék. Ez a térkép Magyarországnak a keleti Kárpátoktól a Tiszáig terjedő részét mutatja, s rajta koronásokból összeállított oszlopok, kis feliratos zászlókkal jelzik az egyes helységek felett az illető oláh pénzügyintézetek viszonylagos nagyságát. Ekkora vakmerőség mellett az már nem feltűnő nekünk, hogy a koronások véletlenségéből mind osztrák veretűek, s a körülbelül 120 apró zászlócska színei közül a zöld szín – szintén véletlenségéből – hiányzik, úgy, hogy a magyar nemzeti színek még véletlenségéből se kerülhessenek össze. Az oláh pénzügyintézeteknek az 1905. évben tulajdonvagyona, alaptőkéje, nyugdíjalapok és tartaléktőkék összevéve 137.547.492 koronát tett ki.

Elcsodálkozik az ember, hogy világgá kürtölt sovinizmusunk mellett hogyan tudtak a „Peste hotare” állam titkos polgárai a magyar nemzet közigazgatási közforgalmából ilyen óriási összeget az oláh nyelvűek különleges érdekeinek szolgálatára elkülöníteni! Mégiscsak furcsa valami az a magyar sovinizmus! A szegény „Peste hotare” állam elnyomott polgárai, hogy mérhetetlen elnyomatásukat a világ elé állítsák, néhány közművelődési alapot is bemutatnak fejlődési táblázatok segítségével. Ezek között a „Gozsdu Manó” alapítvány a legfigyelemreméltóbb. Ebből az alapítványból 1872-ben 25 oláh tanuló részesült ösztöndíjban, 1905-ben pedig már 170 tanuló. 1870–1905. év között összesen 2718 oláh nyelvű magyar tanulót segítkezett ez az alap 1.063.853 korona értékben. A „Peste hotare” állam kultúrájáról is tanulságos tudnivaló a következő idézet (*olvassa*): „Egy egész nagy falrészlet kizárólag annak van szentelve, hogy a »Peste hotare« állam elnyomott oláh nyelvű sajtóját mutassa be.

A szerbiai, oroszországi s ausztriai rumének néprajzi kiállításán az ottani rumén faj sajtójának elnyomásáról nem volt érdemes beszélni, mert azokban az államokban e téren is oly nagy fokú szabadságot élveznek a rumének különleges faji érdekeik istápolása szempontjából, hogy azokban nincs is szükség, úgy látszik, a rumén hírlapirodalomra. Nálunk pedig éppen a »barbár elnyomás« következtében az oláh nyelvű hírlapirodalomnak következő – kiállításra érdemes – hajtásai vannak. A politikai, egyházi, közigazgatási, humorisztikus, szépirodalmi oláh nyelvű lapok száma összesen 31. Itt csak annyit jegyzek meg, hogy a ruméniai rumén nyelvű hírlapirodalom aránylag fejletlenebb ...”

Elnök (*csenget*): Ismételten kérem a képviselő urat, méltóztassék a tárgyhöz közeledni, mert különben kénytelen leszek tőle a szót megvonni.

Id. Madarász József: Nem helyes a szót megvonni.

Elnök: Bocsánatot kérek, id. Madarász József képviselő úr azt mondta, hogy nem helyes megvonni a szót. A házszabályok rendelkeznek, és az elnöknek kötelessége a házszabályok szerint eljárni, és ha nem jár el a házszabályok szerint, akkor nem méltó a képviselőház bizalmára. *(Élénk helyeslés.)*

Simkó József: T. ház! Több ehhez hasonló és talán még kirívóbb idézetekkel bizonyíthatnám azt, hogy mennyire hűtelenek különösen oláh nyelvű magyarjaink a magyar haza iránt. Azonban, minthogy a házszabályok értelmében erre nekem a mélyen t. elnök úr jogot nem adhat ...

Elnök: Bocsánatot kérek, én a házszabályok szerint járok el. A házszabályok nem engedik meg azt, hogy a képviselő eltérjen a tárgytól, mindenről beszéljen, csak arról nem, ami napirenden és tárgyalás alatt van.

Simkó József: ... minthogy ahhoz a házszabályok nekem jogot nem adnak, hogy az idézést tovább folytathassam, azért áttérek beszédem további részére.

T. ház! Azt hiszem, ezen szemelvények, amelyeket felolvastam, illetőleg idézni voltam bátor, elég bizonyosságot szolgáltatott arra, hogy a t. ház mennyire veheti komolyan a mi oláh nyelvű magyarjainknak műfelháborodásait, amikor t. képviselőtársaim közül egyesek az ő elevenükre tapintanak, és hogy mennyire szavahihetők az ő felszólalásaik, amelyekkel itt e szent helyen a magyar hazához való hűségüket ecsetelik. Én csak azt mondom, hogy az előttünk fekvő törvényjavaslat, ha őszintén szólunk, nem mér azzal a szigorú mértékkel, amelyre a mi nemzetiségeink, de különösen oláh nyelvű magyarjaink rászolgáltak, mert e törvényjavaslat, bár sok nagybecsű, a nemzet jövőjét megtermő intézkedése mellett, még mindig egy magasan szárnyaló, eszményhitű léleknek tapintatosságára vall. Bár csalódnám, t. ház, és adná a jóságos Isten, hogy sikerülne az előttünk fekvő törvényjavaslat szellemében megvalósítani minden felekezeti és nemzetiségre való tekintet nélkül azt, hogy valóban egységes, osztatlan, politikai magyar nemzetté forrana össze e magyar haza minden fia!

T. ház! Ezen rövid szavaim után az előttünk fekvő törvényjavaslatot a t. vallás és közoktatásügyi miniszter úr, valamint a t. kormány iránt táplált bizalmam jeléül általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

[21] Ráth Endre jegyző: Polit Mihály!

Polit Mihály: T. képviselőház! Az állami életben van egy neme a politikának, amely képes minden államban a civilizáció fokát jelezni: ez a helyes kultúrpolitika. Ha a szőnyegen lévő törvényjavaslat megfelelne Magyarországnak kulturális szükségletének, ha megfelelne azon történelmi fejlődésnek, azon konszolidált alapnak,

amelyen ez az állam a felekezetekkel szemben mindenkor a maga viszonyát rendezte, ha megfelelne az etnikai viszonyoknak, ha megfelelne általában Magyarország természetének, örömmel üdvözléném ezt a törvényjavaslatot mint a kultúra haladását. De ezen törvényjavaslat ellentétben van Magyarország történelmi fejlődésével, ellentétben van azon viszonyal, amelyben a magyar állam minden felekezettel szemben mindenkor volt, ellentétben van az etnikai viszonyokkal és, t. ház, ez okozta, hogy millió és millió magyarországi honpolgár nemcsak elégtelen, hanem ez náluk nagy elkeseredést keltett. (*Úgy van! Úgy van! a nemzetiségiek padjain.*) Pedig, t. ház, Magyarországnak ezen körülmények között nagyon is szüksége van egy helyes kultúrpolitikára. Ha van valami, ami az utolsó időben felmerült szomorú jelenetek folytán, amelyek a külföldön nemcsak rossz benyomást keltettek, de botrányt is okoztak, Magyarország jó hírnevét helyreállítani, rehabilitálni képes, akkor az bizonyosan egy jól felfogott és jól alkalmazott kultúrpolitika volna.

Tudom én, t. ház, hogy a mai t. kormány nem tart attól, hogy ez a törvényjavaslat rossz benyomást fog tenni a külföldön. Hiszen a tanítók fizetésének rendezése kultúrai haladás. Ennek kell tekintenünk különösen akkor, amidőn ez a törvényjavaslat nemcsak általában felemeli a régi tanítók fizetését, de azt oly mérvben állapítja meg a tanítók részére, hogy régi kultúrállamok vannak, amelyekben ilyen fizetésemelés nem történt. Amidőn nemrég az igen t. kultuszminiszter úr e témát fejtegette, én közbeszóltam, és az igen t. közoktatási miniszter úr azt hitte, hogy ellenmondani akarok. De én helyeseltem azt, amit ő mondott, mert én is foglalkoztam azzal a kérdéssel, hogy milyen viszonyok vannak Európában a néptanítókra nézve, és tudom, hogy pl. Franciaországban a maître d'école-nak olyan hitvány fizetése van, hogy civilizált népnél igazán csodálatraméltó. Legalább akkor, amikor én Franciaországban éltem, ilyen hitvány volt a fizetésük.

Másrészt pedig, t. ház, a jelen kormány nem tart attól, hogy ez a törvényjavaslat rossz benyomást fog tenni a külföldön, mert ez a törvényjavaslat egészen a nyugati államok mintájára van szerkesztve, Nyugat-Európában pedig kevés vagy semmiféle felekezeti autonómia nincsen, ott az állam nemcsak beleavatkozik a közoktatásügybe, de rendelkezési joga is van.

Mindennek dacára az, aki ismeri Magyarország állapotát, múltját, aki ismeri az itteni etnikai és felekezeti viszonyokat, bizony nem fog szimpátiákkal viseltetni e törvényjavaslattal szemben, hanem azt fogja mondani, hogy ez egy szerencsétlen törvényjavaslat. (*Igaz! Úgy van! a nemzetiségiek padjain.*)

Lássuk csak, t. ház, hogyan fejlődött az utolsó időben a közoktatásügy Magyarországon. Értem utolsó idő alatt, amióta az alkotmány helyreállott Magyarországon, amióta 1867-ben a kiegyezés megtörtént. Megvallom, hogy a magyar törvényhozás a közoktatás terén és különösen a népiskolákba egy nagy és modern elvet vitt bele, és ez a tankötelezettség.

Valóban modern áramlat volt az 1868-ban, amely ezt a helyes elvet behozta. De a későbbi törvényhozás, nevezetesen az 1879-ik, az 1883-ik, az 1893-ik törvényhozás olyan elvet hozott be, amely ellenkezik Magyarország természetével, t. i. a nyelvegység elvét és behozta nemcsak az állami oltalmat, hanem az állami omnipotenciát. Az állami omnipotencia minden államban káros, mert az államnak nem feladata az államban lévő tényezőket, a társadalmi, a felekezeti, a nemzetiségi, a faji viszonyokat abszorbeálni, hanem azokat szükség esetén segíteni és csak a végső esetben korlátozni. Hogy az állami omnipotencia mire visz, azt legjobban Franciaországban látjuk. Ismerem Franciaországot, és tudom, hogy a franciák jó, buzgó katolikusok, mégis az állam omnipotenciájával szemben nem tudtak védekezni, és most kénytelenek saját templomaikat bérbe venni. Ha Magyarországon az állam omnipotenciája tovább halad ezen az úton, akkor idővel a magyarországi katolikus és többi felekezetek is kénytelenek lesznek saját templomaikat bérbe venni. Ez nem túlzás, hanem maga a valóság.

T. ház! Óriási különbség van a mai és azon férfiak között, akik az alkotmány helyreállítása után kontemplálták Magyarország kultúráját. E nagy férfiak voltak: Deák Ferenc és Eötvös József, akik meg voltak arról győződve, hogy Magyarországon lehetetlen a kultúra unifikációja, és egyedül lehetséges és szükséges a hazai viszonyok mellett a kultúra amplifikációja. Ezért a 68-iki törvényben nyoma sincsen a nyelvegységnek, amelyet csak későbbi törvények hoztak be a sovinizmus szellemében. Miért kontemplálták Deák Ferenc és Eötvös József másként a mi kultúránkat? Én szerencsés voltam báró Eötvös Józsefet személyesen ismerni, és gyakran érintkeztem vele. Midőn a mai napon az ő szobra mellett elhaladtam, felsóhajtottam, mert szemeim előtt lebegtek arcának nemes vonásai, amidőn lelkesedve a magyarországi kultúráért azt mondotta: „Hiszen nekünk itt Magyarországon nemcsak nem lehet, de nem is szabad egy kultúrát fejleszteni, hanem kötelességünk Magyarorszá-[22]gon minden faj kultúráját fejleszteni”, és ugyanakkor mondotta ő, hogy; „Mi magyarok fogjuk Európának bemutatni és bizonyítani, hogy mi az a harmonikus kultúra”. Méltóztassék elolvasni az ő iratait, és ott fogják találni az ő eszméjét.

Azt kérdem, t. ház, hogy Deák Ferenc és Eötvös József miért cselekedtek így? Kell hogy egy fontos kérdéssel mindnyájan tisztában legyünk, és csak akkor, ha e kérdéssel tisztában leszünk, fejleszthetjük Magyarországon a kultúrát.

A főkérdés az, t. ház, hogy vajon Magyarország a nyugati államok jellegével vagy a keleti államok jellegével bír-e. Én azt hiszem, sőt meg vagyok győződve és meg van győződve minden magyar ember, aki Magyarország történelmét tanulmányozta, arról, hogy Magyarország a keleti államok jellegével bír. Ezt bizonyítja egész Magyarország történelme. (*Mozgás és ellenmondás bal felől.*) Meltóztassék csak türelemmel lenni; én ezt bebizonyíthatom, mert nem a légből kaptam ezt az állításomat. (*Mozgás a baloldalon. Halljuk! a nemzetiségiek padjain.*)

Nyugat-Európában, ahol homogén, valódi nemzeti államok vannak; ahol az eth[n]ikai határok fedezik a geográfiai határokat, egészen más fogalmakat táplálnak arról, hogy mi az állam, és mi a nemzet.

Bozóky Árpád: Például Poroszországban!

Polit Mihály: Nyugat-Európában a nemzet fogalma egy az államisággal, holott a keleti államokban a nemzet a faj. (*Ellenmondások a baloldalon.*) Be fogom ezt bizonyítani, t. ház, és legyen szabad csak arra utalnom, hogy minő a jellege a mai Törökországnak. Törökország a mai napon is hatalmas birodalom, hatalmas állam ...

Egy hang (*bal felől*): Beteg ember!

Polit Mihály: ... legalább hatalmasabb, mint Magyarország, mert hát Magyarország azon kapcsolatnál fogva, amelyben Ausztriával áll, nem bír egy független állam jellegével. (*Úgy van! jobb felől.*) Én azt mondom, hogy az az ország, amelynek nincs külügye, nincs hadügye, nincs pénzügye, (*Úgy van! jobb felől.*) nincs gazdasági függetlensége: nem bírhat egy igazi állam kvalifikációjával, hanem csak bizonyos széles autonómiával. (*Mozgás a baloldalon.*) Tudjuk, hogy Törökországnak is van államisága, de azért Törökországban képtelenség, abszurdum volna azt mondani, hogy a Törökországban lévő összes fajok törökök. Ez a felfogás uralkodik nálunk, amely ellentétben áll Magyarország történelmével, hogy t. i. itt az államiságot felcserélik a fajjal. Törökországban a török nyelv mondja meg, mi a faj, ez a millet. Ott van örmény, görög és bolgár millet, és az utolsó időben van szerb millet is. Macedóniában szerb püspökök és metropoliták vannak, és a románok most igyekeznek azon, hogy román püspökök is legyenek, hogy legyen millet.

Ha a török állam elismer valakit mint nemzetet, akkor köteles azt az állami lajstromba bevezetni, aminek az a következménye,

hogy az államnak nem szabad beleavatkoznia a felekezeti autonómiába, és nemcsak az egyházba, hanem az iskolákba és több más dologba sem, mint pl. az öregség kérdésében. Amikor én Konstantinápolyban voltam, tapasztaltam, hogy az ökümenai pátriárka a portával, a nagyvezérrel éppúgy, mint egy európai követség, jegyzékkulccsal szokott levelezni.

Milyen volt a fejlődés Magyarországon? Megvolt-e az, ami mai napon van? Tudjuk, hogy benne van a történelemben ez a kifejezés: natio Rasciana, gens rasciana, natio Sachsiana. A szászok tehát századokon át mint náció szerepeltek a történelemben, és volt nekik nemzeti egyetemük. *(Zaj.)*

Magyarország ma is a keleti államok jellegével bír, mert benne a románoknak is van nemzetegyházi autonómiájuk, a szerbeknek van nemzetegyházi kongresszusuk, van szerb nemzeti kongresszusi választmányuk, vannak szerb nemzeti egyházi alapok és alapítványok. *(Zaj.)* Ha valaki ma a szerb alapokat és alapítványokat perli, az köteles a törvények értelmében ezen kifejezéseket használni, mert különben a bíró nem hozhat ítéletet, nem lévén megnevezve az alperes; ha pedig a bíró hibás ítéletet hoz, az nem lesz végrehajtható.

Mindezzel csak azt akartam bizonyítani, hogy Magyarország nem a nyugati, hanem a keleti államok jellegével bír, s hogy a magyar állam századokon át mindenkor respektálta a felekezeteket és a különböző fajokat. Hiszen mi szerbek patakokként ontottuk vérünket, hogy nyelvünket, hazánkat, hitfelekezetünket megvédelmezzük.

Eitner Zsigmond: Szenttamásnál! *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Polit Mihály: A római császároktól és a magyar királyoktól kiváltságokat kaptunk, amelyekben biztosították részünkre a felekezeti autonómiát, s amelyek értelmében szabadon választhatjuk egyházi főnökünket; biztosítva van az iskolai autonómia az 1790/91. évi törvénnyel, az 1848. évi XX. t.-cikkel, és főképpen biztosítva van a szerbeknek és a románoknak az 1868. évi XLIV. t.-c. 9. §-a által. Ez, t. ház, nem valami olyan mellékes törvénycikk; én ezt valódi alaptörvénynek tekintem, amelyet nem lehet és nem szabad – hogy úgy mondjam – egy vicinális vasútról rendelkező törvénnyel összehasonlítani.

T. ház! Mondom, igen nagy különbségek forognak itt fenn, mert Magyarország államfőfijai mindig azon az állásponton voltak, hogy a különféle fajokat és nemzetiségeket kímélni kell, s tudjuk, hogy Szent István is ezt a tanácsot adta fiának. És ha ez áll, t. ház, akkor nagyon csodálkozom, hogy olyan lángeszű férfiú, mint a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, *(Felkiáltások a baloldalon: Éljen*

Apponyi! Éljenzés.) akinek híre nemcsak Európában, de Amerikában is elterjedt, ismerve Magyarország történetét és tudva azt, hogy nálunk a felekezetek, a nemzetiségek és a fajok egészen más viszonyban vannak egymással, mint Nyugat-Európa más államaiban, egy ilyen [23] törvényjavaslattal lépett a képviselőház elé. *(Éljenzés bal felől.)* Én, t. ház, meg tudom ezt magyarázni. Az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat mint képviselőtársamat több mint 30 év óta ismerem. Emlékszem, hogy pályája kezdetén egy elitpártban volt, és ez a – hangsúlyozom – elitpárt a Sennyey-párt volt. Mert b. Sennyey Pál tudta azt, miként kell a különböző pártok krémjét tömöríteni. *(Derültség.)* Később más pártokba is belépett az igen t. közoktatásügyi miniszter úr, és mint lángeszű férfiúnak sikerült neki egy új pártot is alakítani, mely az ő vezetése alatt mérvadó szerepet játszott a politikai életben.

Legvégül pedig, mint magyar ember, a függetlenségi pártba lépett be, s én egy cseppet sem csodálkozom azon, hogy aki egykor Sennyey híve volt, most Kossuth hívének vallja magát, az ő eszméihez pártolt át. A t. miniszter urat ezen pártállás-változtatásai között is mindig nagyra becsültem, mert mindig megvolt benne az a valami, amit a francia noblesse d'esprit-nek mond. Most tehát nagyon csodálkozom, hogy éppen egy ilyen férfiú lépett ezzel a törvényjavaslattal a magyar törvényhozás elé. És hogyan magyarázom én ezt?

Tudjuk, t. ház, hogy azon szerencsétlen háború után, mely Franciaország és Németország közt folyt, széles Franciaországban az volt a jelszó: *par l'école pour la patrie*; én azt gondolom, hogy talán a t. közoktatásügyi miniszter úrnak is az volt a vezéreszméje, mikor ezt a törvényjavaslatot megalkotta, hogy már az iskolában nevelni, ébreszteni kell a magyar hazafiságot. *(Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés és éljenzés a baloldalon.)*

Molnár Jenő: A szerbiai iskolákban más államról álmodoznak, ugye? *(Zaj.)*

Polit Mihály: Hogy a hazafias érzés felkeltését már az iskolában célul kell kitűzni, ez, t. ház, óriási tévedés. *(Ellenmondások a baloldalon.)* Be fogom bizonyítani ezen állításomat. Idézni fogok egy francia író, aki a hazafiságról ezt mondja: *Le sentiment pour la patrie, est un mouvement. C'est un sentiment spontané du coeur.* A szívnek dobogása ily önkéntes érzését lehet-e beoltani az emberekbe idegen nyelvvél? *(Zaj.)* Nem lehet. De hazafi Magyarországon a szerb lehet mint szerb, a román mint román, a tót mint tót, a szász mint szász és a német mint német. Ezt nem lehet megmásítani. De igenis lehet úgy kultiválni, hogy minden nemzetiségnek minden szívedobbanása a hazáért verjen, és így egyet érezzen a nemzetiségek összessége.

Eitner Zsigmond: A magyar hazáért! (*Zaj.*)

Polit Mihály: Óriási tévedés az, hogy mindenkinek Magyarországon okvetlenül magyarnak kell lennie. Óriási tévedés, mert éppen abban van a tévedés, hogy Magyarország nem a nyugati államok, hanem a keleti államok jellegével bír. (*Nagy mozgás.*)

Eitner Zsigmond: Maguk mindig kompromittálják.

Molnár Jenő: Hogyan akar kultúrát, ha mindig a Keletre hivatkozik.

Elnök (*csenget*): Csendet kérek, képviselő urak!

Polit Mihály: Amint Törökországra nem lehet mondani, hogy ott a különböző fajok mindnyájan törökök, bár az államiság török, éppúgy Magyarországra nem lehet mondani, hogy a nemzetiségek magyarok. (*Mozgás.*) Hiszen itt a közoktatásügyi és a pénzügyi bizottság jelentésében, amely a képviselőház elé terjesztetett, talállok egy kifejezést, amelyet meg sem lehet érteni, ez a kifejezés: a nemzeti szuverénítás.

Eitner Zsigmond: Ez fáj maguknak.

Polit Mihály: Ezt tökéletesen nem lehet megérteni. Nem ismerem, nem fogadhatom el, és egyetlen európai ember sem helyeselheti. (*Mozgás.*) Mert elismerem a nemzetségi szuverénitást a külfölddel szemben; elismerem a nemzeti szuverénitást bizonyos fokig az uralkodóval szemben; de az állam saját honpolgáraival szemben nemzeti szuverénitásról beszélni, annak nincs értelme. De volna értelme, ha két szócskát odateszünk: a magyar faj nemzeti szuverénitása. Ennek értelmében feleltem a t. kultuszminiszter úrnak, amikor egy alkalommal azt mondta, hogy mindenkinek Magyarországon kell hogy tudja, hogy ebben az országban, ezen a földön csakis a magyar az úr. Ismétlem, ennek a kifejezésnek értelme van, ha azon két szócskát teszik hozzá és azt mondják, hogy a magyar fajnak a nemzeti szuverénitása.

A t. kultuszminiszter úr később pertraktálta ezt a kifejezését, és azt mondta: „Nem úgy értettem, hogy az úr Magyarországon legyen a magyar faj, a fajmagyar, hanem úgy értettem, hogy az összessége a honpolgároknak legyen az úr ebben az országban.” Ennek pedig nincs értelme.

Mert ha mindannyian urak vagyunk az országban, akkor senki sem volna úr. Ez egészen megfelel a középkori skolasztikus filozófiának, amely szerint: Si plures sunt Dei, vei unus dependit ab alio vei non. Si unus dependit ab alio, non est Deus, si non, nullus erit Deus, ergo unicus est Deus. Így lehet mondani, hogy a magyar nemzet ennek az országnak az ura, de akkor nem kell arról beszélni, hogy ezen országban valaki az ura a különféle fajoknak és nemzetiségeknek.

De a miniszter, úgy látszik, nagyon tartott attól, hogy Európában alkalmazni lehetne a magyar fajra azt, amit I. Napóleon mondott: *grattez le Russe et vous trouverez le Tartare*. Ezért ne traktáljon a miniszter úr bennünket azon kifejezéssel, hogy ebben az államban a magyar az úr.

T. ház! Sokszor hallottam hangsúlyozni, hogy mit akarunk; hiszen a magyar állam nem akarja eltörölni a különféle nemzetiségeket, hanem csak azt akarja, hogy elsajátítsák a magyar nyelvet, mert az az állam nyelve.

Szkicsák Ferenc: Halljuk! Halljuk! Ez érdekes! *(Derültség.)*

Polit Mihály: Bocsánatot kérek, az állam nyelve – ez nem európai kifejezés. Tessék azt [24] mondani egy franciának: *langue d'état*, vagy egy angolnak: *language of state*, nem érti meg, azt gondolja, hogy ez japán vagy kínai. Mert ahol a faji határok fedezik a geográfiai határokat, ott nem szorul az illető nép vagy nemzet arra, hogy hangsúlyozza az állami nyelvet, mert az államnak nem lehet nyelve, csupán a népnek; ott pedig, ahol a nép egy homogén nemzetet képez, magától értetődik, hogy annak nyelve a hivatalos nyelv.

Éppúgy vagyunk a magyar állameszmével. Tessék mondani a franciának: *l'idée d'état*, vagy az angolnak: *idea of state*, azt fogja mondani, hogy nem érti. Valódi homogén nemzeti államok nem szorulnak arra, hogy minduntalan hangsúlyozni kelljen a nemzeti szuverénitást, az állam nyelvét, a magyar állameszmét. Íme, ez a jele annak, hogy Magyarország nem a nyugati államok, hanem a keleti államok jellegével bír. *(Mozgás.)*

Nagy szerencsénk a t. közoktatásügyi miniszternek és a belügyminiszternek, hogy nem miniszterek Macedóniában vagy Ó-Szerbiában. *(Felkiáltások: Romániában! Derültség.)* Ha ott Macedóniában a miniszter vagy az illető basa olyan rendeletet ad ki, mint a t. közoktatásügyi miniszter úr, hogy Kikindán a hittant is magyar nyelven kell tanítani, vagy olyan másik rendeletet, mint a belügyminiszter úr, hogy egy szerb kaszinónak nem szabad magát szerb kaszinónak nevezni, ott Macedóniában az ilyen minisztert vagy basát egész egyszerűen agyonlövik vagy agyonszúrják. *(Nagy derültség.)*

Mit bizonyít ez? Ez bizonyítéka annak, hogy a nemzetiségi érzelmek nagyon is élnek. Nekem alkalmam volt tavaly definiálni, mi az a nemzetiség. Egy német tudományos műre hivatkozva mondtam két szóval, hogy a nemzetiség minden fajnak a szellemi léte; ezen szellemi létért minden faj küzd, éppúgy, mint a magyar, aki azt mondja, hogy nyelvében él a nemzet. Ezt mondják Magyarországon a többi fajok is, mi is akarunk élni. *(Taps és helyeslés a középén. Egy hang bal felől: Ki-ki a maga hazájában! Zaj.)*

Azt mondják, tessék a magyar nyelvet elsajátítani, ez a nemzetiségeknek is az érdeke. Kérem, ne tessék minket kiskorúaknak tekinteni. *(Mozgás és zaj.)* Mi nagyon jól tudjuk, mi hasznos, mi üdvös nekünk. Én emlékszem gyermekkoromból, hogy sok évvel 48 előtt az újvidéki felekezeti gimnáziumban, mikor semmi kényszer nem volt, mégis ott tantárgy volt a magyar nyelv; abban a felekezeti gimnáziumban, melyet a hazafias Vukovics alapított, aki apja volt az 1848-iki igazságügyminiszternek, később Londonba menekült, és az októberi diploma után, 1861-ben tagja volt a magyar országgyűlésnek. Neki az volt az elve, hogy az államnak nem szabad beleavatkoznia az oktatásba.

De mit tesz a közoktatásügyi miniszter úr? Ezen törvényjavaslat egyszerűen megsemmisíti a felekezeti autonómiát. *(Ellenmondás.)* Ne tessék ezt tagadni. Ezelőtt harminc évvel egy beszédem után eljött hozzám gróf Apponyi miniszter úr, és azt mondta: szép beszéd, de nagyon hamis. *(Felkiáltások: Elhisszük!)* Én is azt vagyok bátor mondani, hogy ez a törvényjavaslat a nyugati államok szempontjából talán nagyon szép, de a magyarországi viszonyokhoz képest nagyon hamis. *(Derűltség.)*

Talán most ideje volna foglalkozni magával a törvényjavaslattal. *(Felkiáltások: Bizony!)* Ha én belefognék ezen törvényjavaslatnak bírálatába, akkor nekem hosszabb beszédet kellene tartanom, mint t. barátomnak és elvtársamnak, Vajda Sándornak, aki beszédével lefoglalta az egész ülést; annyit kellene beszélnem, mint annak a reichsrati képviselőnek, *(Felkiáltások bal felől: Odavaló!)* aki 33 óra hosszáig beszélt; úgy kellene nekem kritizálnom ezt a törvényjavaslatot, mert minden sora, minden szava provokálja a kritikát.

Már ezen törvényjavaslatnak a címe is elhibázott. Tudjuk, hogy ezen törvényjavaslatban a fődolog nem a néptanítók fizetésének emelése, hanem az államnak omnipotenciája, nemcsak a beavatkozási joga, felügyeleti joga, hanem rendelkezési joga is, olyanformán, hogy ezen törvényjavaslat által a felekezeti autonómia tökéletesen meg van semmisítve.

Ha ez a törvényjavaslat törvényerőre emelkedik, felekezeti autonómiáról szó sem lehet. *(Zaj.)* Mi a jele az autonómiának, az egyházi, iskolai autonómiának? Főjele az, hogy van az illető felekezeti autonóm hatóságoknak fegyelmi joguk, hogy csak az autonóm hatóság képes és van jogosítva a fegyelmet gyakorolni. Pedig ez a törvényjavaslat egészen kivonja a felekezeti néptanítókat az ő autonóm hatóságuk fegyelmi joga alól. Mikor ezt a törvényjavaslatot először elolvastam, azt mondtam: hiszen ez most már a középkor inkvizíciója, *(Derűltség.)* melynek minden felekezeti néptanító ki van téve. Hát nem az inkvizíciónak jele az, mikor a tör-

vényjavaslatnak 22. §-a azt mondja, hogy: „a községi elemi népiskolai tanító fegyelmi vétséget követ el, ha államellenes irányt követ”. (*Élénk helyeslés bal felől.*)

Somogyi Aladár: Akkor majd nem nevelnek Politokat.

Polit Mihály: Ez nagyon elasztikus fogalom. Amint a közép-korban, mikor valakit heréziával akartak vádolni, mikor valakit herézikusnak akartak nyilvánítani és elítélni, akkor persze kitalálták, hogy volt bizonyos blaszfémia, hogy volt valami az egyház ellen; épp olyan ez is. Ott nálunk a perifériákon sok olyan stréber van, sok olyan ember akadt már, aki a magyar hazafiasság leple alatt mindenfélét képes tenni.

Rakovszky Béla: Bizony úgy van!

Polit Mihály: Ennek nagyon szomorú példái vannak. Elborzad az ember, ha arra gondol, hogy milyen hatalma van pl. egy községi jegyzőnek ott a határszélen. Emlékszem rá, hogy 1876-ban, a szerb-török háború idején, mikor az a nagy hajsza [25] volt szerbek ellen, kitaláltak mindenféle összeesküvést, mindenféle konspirációkat, és ebben nagy szerepet játszottak a községi jegyzők. Így a volt Határőrvidéken volt egy falusi jegyző, neve volt Szabadkai, volt izraelita, aki megmagyarosította nevét. Mikor Mileticsnek végtárgyalása volt Budapesten, én voltam a védője. Ez a falusi jegyző úgy beszélt a végtárgyaláson, mint egy miniszter, aki hivatva van Magyarországot megvédeni az Omladinával és mindenféle konspirációval szemben. Én azt mondtam a bíráknak, tessék meghallgatni, ez a falusi jegyző úgy viselkedik, mintha valami miniszter volna. Ez a falusi jegyző egy jámbor falusi néptanítóról azt mondta, hogy részt vett a konspirációban. Akkor azután pedig fogságba helyezték, amelyben két hónapig volt minden vizsgálat nélkül, s azután felhurcolták Budapestre, a Fortuna börtönébe, ahol szintén nem lett kihallgatva.

Én véletlenül megtudtam, hogy mit csinálnak ezzel az emberrel. Interpelláltam a volt igazságügyminisztert, Perczelt, és a szélsőbal azt mondotta, hogy ez nem járja, hogy az szégyen Magyarországra, hogy itt ilyen eljárás folyik. A miniszter erre elrendelte a vizsgálatot, és két hét múlva ez az ember szabad lett. (*Felkiáltások a baloldalon: Akkor minek panaszkodik!*) Az a szegény tanító sírt, amikor kijött, családja azonban egészen tönkrement, és egy pár év múlva ő is meghalt. És mi történt azzal a falusi jegyzővel, aki vele így bánt? Kitűnt, hogy sikkasztott, és a bíróság elítélte egy pár évi fegyházra.

Ilyenféle emberek grasszálnak nálunk. Ez volna a magyar kultúra? Ez volna a kultúra Magyarországon? Nem, t. ház, ez nem kultúra, ez barbárizmus. Ilyennek civilizált államban nem szabad

megtörténni. *(Felkiáltások a baloldalon: Halljunk valamit a javaslatból! Mi lesz a javaslatból!)*

Ez a törvényjavaslat, nem tudom, hogy mi okból, de összetéveszti a községi iskolákat a felekezeti iskolákkal, pedig Magyarországon a községi iskola is csak állami iskola, csak hogy a község fizeti a költségeket, és az állam minden hatalmát gyakorolja felette. Amikor a Határőrvidék bekebelezett Magyarországra, azaz az anyaföldre csatoltatott, akkor választottak meg engemet először a Határőrvidéken. Pancsován 14.000 választóm volt, akik mind nagy csatákat vívtak Olaszországban, Solferinónál és másutt, s ezek mind kitartottak mellettem három nap és négy éjszaka a szabad ég alatt 16 fokos hidegben.

Annak idején egy határozati javaslatot nyújtottam be, amelyben fel volt sorolva a Határőrvidéknek minden panasza. Mit kértem én ebben a határozati javaslatban? Hogy vizsgálják meg mindazon panaszokat, amelyek az adminisztráció tekintetében felmerültek. Ki kell jelentenem, hogy beszédemet igen szimpátikusan fogadták, csak hogy annak semmi foganatja nem lett, mert a magyar kormány a panaszok megvizsgálására hivatott ankét összehívását elrendelni nem akarta, mivel nem akarta megvizsgálni ezeket a panaszokat.

Elnök *(csenget):* Kérem a képviselő urat, méltóztassék a tárgyhöz közeledni.

Polit Mihály: Éppen most értem ahhoz. *(Derűltség.)* A Határőrvidéken voltak tényleg felekezeti iskolák. Igaz, a katonai hatalom beleavatkozott és adminisztrálta ezeket, de a szerb esperesnek és a szerb egyháznak hozzájárulásával. Tehát a jellege mindenben felekezeti iskola volt. Jött azonban a magyar kormány, és azt mondta, hogy ezek ezentúl nem felekezeti, hanem községi iskolák lesznek. Pedig ezek az iskolák mint felekezeti iskolák a telekönyvben is be voltak jegyezve mint Nationalschulen. A magyar kormány azonban azt mondta, hogy ezek községi iskolák lesznek.

Már az 1869. XXXVIII. törvénycikkben látni lehetett a sovinsztikus irányzatot. Akkor ugyanis a községi tanítók azt a meghagyást kapták, hogy a 6–7 éves gyermekekhez három kérdést kell intézni. Az első az, hogy mi vagy te. Erre az a szerb gyerek azt köteles felelni: én magyar vagyok. *(Helyeslés.)* A második kérdés az, miért vagy te magyar? Erre azt kell felelni: azért, mert Magyarországon születtem. *(Helyeslés.)* A harmadik kérdés pedig az volt: mi különbség te közted és azok között, akiket ti magyarnak hívtok? Erre a felelet az: csak az a különbség, hogy én görög-keleti vallású vagyok, az a másik pedig nem görög-keleti vallású. *(Helyeslés.)*

Tisztelt képviselőtársaim ezekre a dolgokra azt mondják, hogy helyes; pedig ha helyes volna az az indokolás, hogy valaki azért magyar, mert Magyarországon született, akkor a t. közoktatásügyi miniszter úr nem volna magyar, mert ő Bécsben született. (*Derültség.*) Eszembe jut ez alkalommal az is, amit egy szerb parasztról hallottam, akinek szintén azt mondták, hogy ő azért magyar, mert Magyarországon született, amire ő aztán a magyar parasztnak azt felelte: kérlek szépen, ha istállóban születtem volna, akkor borjú vagy csikó lettem volna? (*Derültség.*) Ez a konzekvenciája annak, hogy ha azt mondjuk, hogy mindenki csak azért, mert itt született, okvetlenül magyar. (*Zaj.*)

Van ebben a törvényjavaslatban valami, ami egészen immorális dolog. (*Zaj. Ellenmondások.*) Ha mi a kultúrát elő akarjuk segíteni, akkor azt minden feltétel nélkül kell tennünk, mert feltételeket tűzni immorális volna. Ez a törvényjavaslat pedig bizonyos feltételeket szab meg, ha az a felekezeti iskola állami segélyben akar részesülni. Nem szorul bővebb bizonyításra az, hogy immorális dolog, ha az állam akként akarja a kultúrát elősegíteni, hogy a felekezetek az általuk alapított iskolákat engedjék át a magyar államnak, és pedig a mostaninak, amely egészen soviniztikus áramlatot követ.

Van még egy intézkedése ennek a törvényjavaslatnak, amely nagyon veszélyes, akárcsak a középkori inkvizíció. Azt mondja a javaslat, [26] hogy az iskola csak vallásos jellegű lehet, és hogy a tantárgyakat a népiskolákban csakis felekezeti szempontból lehet előadni. Én nem értem, hogy valami bűn volna abban, ha valaki ebben az országban saját nemzetiségének, saját fájának történetét tudja. Hát ez bűn volna? Nem. Mert éppen azáltal, amint mondtam, neveltetnek a nem magyarajkúak a hazaszeretetre, ha itt, ebben az országban minden fajnak szabad mozgás engedtetik; akkor nem lesz ellenséges indulat közös hazánk iránt.

Nem tudom, hogy fog eljárni a t. közoktatásügyi miniszter úr. Nekünk van egy külön szerb egyházi ünnepünk. Ez összeköttetésben van a szerbek történelmével, mert az szerb; az oroszoknál, a bolgároknál és Romániában az nincs. Szent Száva, a volt szerb király fia, aki elhagyta királyi palotáját és szerzetes lett, iskolát alapított Horvátországban, Dalmáciában, Macedóniában, mindenfelé, s ma is minden év január 27-én Magyarországon, Horvátországban, Dalmáciában, Szerbiában, Macedóniában mindenhol megünneplik Szent Száva emlékét, még Budapesten is a püspök egész asszisztenciával az istentisztelet liturgiájával ünnepli ennek a szentnek emlékét. Ezt úgy magyarázni, hogy ez nem felekezeti ünnep, hanem hogy bizonyos politikai háttérrel bír, nem lehet. A többi államban is, mint Boszniában, Hercegovinában

maga a püspök vesz részt ezen szerb felekezeti, nemzeti ünnepeken, sőt részt vesznek a hivatalos közegek is.

Elnök (csenget): Kérem a t. képviselő urat, méltóztassék némelykor felém is fordulni, mert nagy érdeklődéssel hallgatnám beszédének a fonalát, de mert beszédének a tartama alatt legtöbbször hátat fordít nekem, nem tudom kellő figyelemmel kísérni különben igen érdekes fejtegetéseit.

Polit Mihály: A kultúra Magyarország területén nemcsak a népiskolák útján mozdítandó elő, hanem kell hogy egyéb tereken is előmozdíttassék. Nemrég egy képviselőtársam interpellációt intézett a közoktatásügyi miniszter úrhoz, hogy mi lesz a magyar színészettel, mert az most már nem a belügyminisztériumhoz, hanem a közoktatásügyihez tartozik. Az ülés után én odafordultam a miniszter úrhoz, és megkérdeztem, hogy mi lesz a szerb színházzal, mert nekünk is van színészetünk. A miniszter úr kitérőleg felelt nekem. Hát a színészet is kulturális jelleggel bír, azt is segíteni kell. És mondhatom, a különféle népfajok Magyarországon sokkal józanabbak. Példát mondok: Újvidéken a közgyűlés elé került a kérdés; ott van magyar színtársulat a magyar kultúra fejlesztésére. De van szerb színészet is. A magyarok és szerbek úgy találták, hogy a város szubvenciót adjon a magyar színháznak, de egyúttal adjon aránylag a szerb színháznak is. Azonban voltak sovínisták, akik a városi közgyűlés határozatát megfellebbezték, azt mondván, hogy a szerb színészet segélyezése a magyar kultúra érdeke ellen van, tehát nem szabad segélyezni. És mit tett a minisztérium? Megsemmisítette a törvényhatóság határozatát.

Elnök: Ez már megint eltérés a tárgytól. Figyelmeztetem a képviselő urat, méltóztassék szorosán a tárgynál maradni, különben kénytelen leszek a házszabályokat alkalmazni.

Polit Mihály: Hát t. ház, ez a törvényjavaslat igen el van hibázva, mert a magyarországi történelmi fejlődés ellen irányul. Azon fejlődés ellen, amelynek során a magyar állam mindenkor respektálta a felekezeteket, mindenkor respektálta a külön fajokat. Ha azonban ez a törvényjavaslat törvényerőre emelkedik, akkor a felekezeti autonómia nem létezik. És mi nemzetiségiek és különösen mi szerbek ezért az autonómiáért patakokban ontottuk a vért. Mi a veleje a törvényjavaslatnak? A veleje az, hogy Magyarországnak nincs elég pénze a népoktatás államosítására. Hát akkor ha felekezeti és nemzetiségi pénzzel feltartanak soi disant felekezeti iskolát, ez lényegében nem más, mint azon hatalmi jog, amelyet az állam magának arrogál; nem más, mint az, hogy az állami iskolához a felekezetek és nemzetiségek kötelesek hozzájárulni filléreikkel.

Hát, t. ház, ha volna szabad csak egy pár szót a ház engedelmeivel a t. függetlenségi párthoz intéznem. (*Halljuk! Halljuk!*)

Mi nemzetiségiek harminc vagy még több évvel ezelőtt a szélsőbaloldalon voltunk, mert mi nemzetiségiek nem ismertük el helyesnek az 1867. évi XII. t.-cikket; azt mondtuk, hogy Magyarországnak érdekében van az önállóság, a függetlenség; márpedig ez a törvénycikk egészen megsemmisíti Magyarország önállóságát, e törvénycikk folytán Magyarország mint állam nem existál. És, t. ház, mikor cseréltük fel ezeket a padokat? 1876-ban elmentünk a szászok és a horvátok közé, mert amikor valóságos paroxizmus volt a török szimpátiákkal kacérkodni, és én beszéltem, a függetlenségi pártról ezt kiáltották: „Akasztófát nektek!” Azóta mi nemzetiségiek nem voltunk többé a függetlenségi párton.

Várady Károly: Egy szellemes közbeszólásért!

Polit Mihály: A t. ház engedelmeivel bátor vagyok a függetlenségi pártnak figyelmébe ajánlani, hogy ha önök kuruc politikát akarnak üzni, akkor ezt csak a nem magyar nyelvű honpolgárok millióival egyetértésben tehetik, mert különben Magyarországon mindenkor lesz labanc politika. (*Helyeslés a nemzetiségiek padjain.*)

Vlád Aurél: Van rá talaj!

Polit Mihály: Ha szabad Magyarországon labanc politikát üzni, akkor ne tessék rossz néven venni, ha a különböző honpolgárok tetszésük szerint bírnak politikát üzni, akár kuruc politikát, akár labanc politikát.

Nagyon nagy tévedésben vannak az urak, amikor azt mondják, hogy a nemzetiségiek gravitálnak Bécs felé, és főképp, ha rólam azt állítják, hogy én a kamarillának bizonyos ügynöke vagyok. Én, t. ház, évek óta írok, és e házban is mindenkor [27] beszéltem az okkupáció ellen. Márpedig a bécsi politikának alfa és ómegája a keleti kérdésnek olyatén megoldása, amelynek végén az okkupáció áll. Hát mit gondolnak, lehet kedvelt Bécs szemében olyan egyén, aki az okkupáció ellen van?

De, t. ház, különben is a bécsi mérvadó körök és a dinasztia a magyarországi nemzetiségeket odadobták a magyaroknak, és azt mondták: tessék velük banni, ahogy akartok. És a darabontkormány és a Lukács-féle cirkuláré a népiskolákra nézve egészen sovínisztikus irányú volt. Bécs csak azt mondja: nekem kell pénz, nekem kell katona, nekem kell közös hadsereg, nekem a többi mind közömbös.

És ha Bécs Magyarországnak ezt megadja, nincsen okunk kokettírozni a bécsi mérvadó körökkel. De, t. ház, illúziója a magyar fajnak, amikor azt mondja: aula est pro nobis. Ez nagyon mulékony, nagyon csaló jelszó, mert lehetnek olyan politikai vi-

szonyok, amikor a bécsi köröknek, a dinasztianak jobb támasza Csehország, mint Magyarország, amikor dr. Kramarznak több befolyása lesz, mint a t. közoktatásügyi miniszter úrnak vagy Andrásynak. Ezt tekintetbe kell venni mindig, és ezért, ha kuruc politikát akar üzni a szélsőbaloldal, ezt csakis a nemzetiségekkel egyetértésben teheti. Emlékeztetem önöket a legnagyobb magyarnak mondására, annak a mondására, aki világtörténelmi szerepet játszott, Kossuth Lajoséra, aki, mikor 1867-ben a kiegyezést Ausztriával megkötötték, azt mondta: Félek, nagyon félek, hogy az európai bonyodalom és a nagy keleti kérdés folytán beállhat az, hogy a kétfejű sas fog dönteni a magyar nemzet sorsa felett.

T. ház! Nagy baj azt állítani, hogy Ausztriának vége lesz. Olyan nagy birodalom ...

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék kissé a tárgyhoz is szólni. Ha elkalandozik a képviselő úr, és egyáltalában egy szót sem szól a törvényjavaslatához ...

Polit Mihály: Én a ház engedelmeivel szólok.

Elnök: Csakis az elnök kérdésére határozhat a ház a felett, hogy más tárgyról beszéljen.

Polit Mihály: Érdekes dolgokat kívánok elmondani, ha nem lehet, befejezem beszédemet mindjárt. *(Halljuk! Halljuk!)* Szabad-e, vagy nem szabad?

Elnök: Először is nem lehet a tárgytól eltérni a ház engedelme nélkül, másodszer a tanácskozássra szánt idő is eltelt, tehát nagyon kell kérnem a t. képviselő urat, hogy ha a tárgyhoz kíván is szólni, csak röviden méltóztassék most már befejezni beszédét, mert ismétlem, a tanácskozássra szánt idő letelt.

Polit Mihály: Nagyon sajnálom, hogy nincsen idő arra, hogy bizonyos eszméket Magyarország közös érdekében tisztázzak. Csak annyit mondok tehát, hogy ez a törvényjavaslat egy eltévesztett munka. Befejezem beszédemet azzal, amit Cicero mondott azon híres beszédében, amelyet Verres ellen tartott; én is azt mondom ezen törvényjavaslatra nézve, amely Magyarországon millió és millió honpolgárnak nemcsak elégtelenségét, hanem elkeseredését is felkelti. Azt mondom, hogy: „Res tam nefaria verbo satis digno nominari non potest”.

Én visszautasítom ezt a törvényjavaslatot, és bátor vagyok a t. ház asztalára egy határozati javaslatot letenni, amelyet az összes nemzetiségi képviselők aláírtak, és amely a következőleg hangzik *(olvassa)*:

„Határozati javaslat. Tekintettel arra, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól

szóló, a képviselőháznak előterjesztett törvényjavaslat előkészítése alkalmával tökéletesen mellőzte a hitfelekezetek törvényes egyházi képviselőit, a püspökségeket; tekintettel különösen arra, hogy nevezetesen a szerb és román görög-keleti, illetőleg görög-katolikus püspököket előzetesen meg nem hallgatta és tőlük a szükséges információkat be nem szerezte; tekintettel arra, hogy a nevezett törvényjavaslat mélyen sérti a mindeddig törvény által biztosított egyházi és iskolai önkormányzatot, nevezetesen megsérti a görög-keleti hitvallású román, illetőleg szerb nemzeti egyházaknak az 1868: IX. törvénycikkben biztosított autonómiáját; tekintettel arra, hogy a nevezett törvényjavaslat a felekezeti néptanítókat elvonja saját törvényes egyházi hatóságuk fegyelmi fennhatósága alól, és őket minden fegyelmi ügyben a politikai hatóságoknak rendeli alá, amely tény nemcsak hogy tényleges, szentesített és mindezideig jogérvényes törvényekbe ütközik, de egyszersmind azt a jogilag lehetetlen állapotot teremti meg, hogy nevezett törvények által a felekezeti iskolák részére biztosított és érvényben lévő autonómiáját ugyancsak és egyidejűleg törvény által semmisíti meg, azon esetben, ha a jelenleg tárgyalás alatt álló törvényjavaslat törvényerőre találna emelkedni; tekintettel arra, hogy a nevezett törvényjavaslat ezen intézkedésének elfogadása és szentesítése által a Magyarországon törvényileg és történelmileg a felekezeteknek biztosított egyházi és iskolai önkormányzata megsértetnék és megsemmisítettetnék, anélkül hogy az ezen önkormányzatot biztosító törvények hatályon kívül helyezettetnének – a képviselőház elhatározza, hogy: a vallás- és közoktatásügyi miniszter által benyújtott, a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat a napirendről levétetik, és utasíttatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter, hogy a hitfelekezetek törvényes és erre elsősorban hivatott képviselőinek, a püspököknek, nevezetesen a szerb és román görög-keleti nemzeti, illetőleg a román görög-katolikus egyház püspökeinek meghallgatásával és azoknak tanácsai értelmében egy új törvényjavaslatot dolgozzon ki és nyújtson be, [28] de oly tartalommal, hogy az csakis a néptanítók járandóságaira vonatkozzék.”

Kérem ezen határozati javaslat elfogadását. A törvényjavaslatot visszautasítom.

Elnök: A napirend tárgyalására szánt idő letelvéen, javaslom a t. háznak, hogy a tanácskozást szakítsuk félbe, és annak folytatását halasszuk a ház legközelebbi ülésére. Méltóztatnak ehhez hozzájárulni? *(Igen!)* Akkor következik most még a következő ülés idejének és napirendjének megállapítása, amelyre nézve bátorodom a t. háznak a következő javaslatot tenni: *(Halljuk! Halljuk!)* A kép-

viselőház tartsa legközelebbi ülését holnap, pénteken, 1907. április 5-én délelőtt tíz órakor. Ezen ülés napirendjén legyen az elnöki előterjesztések és irományok bemutatása, azután a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat és az ezzel kapcsolatos kérvények tárgyalásának folytatása. Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik délután 2 óra 15 perckor.)

*Hitelesítették: Gr. Zichy Béla Rezső s. k., László László s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok.*

132. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 5-én, pénteken,
 Justh Gyula, utóbb Rakovszky István elnöklete alatt
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
 gr. Apponyi Albert, gr. Zichy Aladár.
 (Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezetni fogja Ráth Endre jegyző úr; a javaslatok mellett felszólalókat Egry Béla, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Darányi Ferenc jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

[30] **Elnök:** [...] Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) és az ezzel kapcsolatos kérvények tárgyalásának folytatása.

Ki következik?

Egry Béla jegyző: Meczner Béla! *(Halljuk! Halljuk!)*

Meczner Béla: T. képviselőház! A tegnapi napon Polit Mihály t. képviselőtársam egy indítványt adott be és tett le a ház asztalára, amely indítvány összes nemzetiségi képviselőtársaim által alá volt írva. Én azon erősen hangoztatott állásponttal, amelyet t. nemzetiségi képviselőtársaim ezen javaslattal szemben elfoglaltak, beszédem végén bátor leszek foglalkozni. Most méltóztassanak megengedni, hogy a törvényjavaslatra elsősorban is saját véleményemet mondjam el. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőház! A vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak ezen beterjesztett törvényjavaslata nemcsak a magyarországi néptanítóknak, hanem mindannyinknak, akik hazánkban a népnevelés, a népoktatás felvirágzását szívből óhajtjuk, egy régi vágyát, régi óhajtását foglalja magában. *(Úgy van!)* Szegényebb, szerényebb anyagi helyzetben élő intelligens embereket, egyes osztályokat, mint jelenleg a magyarországi néptanítók, igazán alig tudunk másutt feltalálni. Az utolsó évtized alatt a folyton váltakozó kormányok tisztviselőink anyagi érdekeinek előmozdítása végett úgyszólván semmit sem tettek, és lehet mondani, hogy a mai napon is nagyon sokan vannak hivatalnokaink közül olyanok, akik az állam, a haza érdekében teljesített szolgálatukért és munkálkodásukért kellő díjazásban és fizetésben nem részesülnek.

Azonban azt a nagyfokú szegénységet, nélkülözést és szükségét, amelyben a magyarországi néptanítók jelenleg sínylődnek, feltalálni sehol sem vagyok képes. Hiszen hogyha manapság valaki a nyomorúságról, a nélkülözésről egy rossz élcet akar mondani vagy faragni, mint annak legmegfelelőbb és legtalálhatóbb példányképét, a magyarországi néptanítókat állítja szemeink elé. *(Igaz! Úgy van!)*

T. képviselőház! A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ezen törvényjavaslatát hosszas munkálkodás, hosszas tanulmányozás után tette le a képviselőház asztalára, és én abban a reményben vagyok, hogy Molnár János t. képviselőtársam és a t. nemzetiségi képviselők kivételével mi mindannyian, akik a koalíció tagjai vagyunk, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak ezt a nagy munkáját kellő elismerésben és kellő méltánylásban fogjuk részé-
síteni. (Helyeslés.)

Hiszen még egy esztendeje sincs annak, hogy a jelenlegi alkotmányos kormány a magyar nemzet, a magyar haza ügyeinek vezetését a kezébe vette, és ezen rövid egy esztendő alatt is a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr egyik elsőrendű kötelességének tekintette, hogy a tanítók szomorú helyzetén segítsen, és ezáltal mintegy kézzelfogható bizonyítékot nyújtott és mutatott arra, hogy azt a nagyon is ismert nyomorúságos helyzetet, amelyben a magyarországi néptanítók sínylődnek, és hogy azt a munkálkodást, amelyet ők a hazai közoktatás és a népnevelés terén kifejtenek, méltányolni és elismerni képes.

A mint a t. előadó úr is megjegyezte, a törvényjavaslat tulajdonképpen két részre oszlik. Én elsősorban a törvényjavaslatnak azon részével óhajtók foglalkozni, amely magával a tanítói fizetés rendezésével áll szoros kapcsolatban. E tekintetben kénytelen vagyok megemlékezni, t. képviselőház, a magyar néptanítók azon kéréseiről, amelyeket itt a ház asztalára tettek le, úgy az egyes testületek, körök, mint egyes tanítók és amely kérvények e törvényjavaslattal együtt párhuzamosan tárgyalatnak.

A mennyire lehetséges volt, én e kérvények tartalmát egybefoglaltam, és e kéréseknek és óhajtásoknak lényegét körülbelül a következőkben összegezhetem. Elsősorban kifogásolják és igazságtalanságnak tartják a magyarországi nem állami néptanítók azt, hogy szemben az állami tanítókkal, fizetésük nem egységes és nem egyenlő azok fizetésével. Az ő munkakörük teljesen egy és [31] ugyanaz, ennél fogva első kérésük oda irányul, hogy fizetésük és díjazásuk az állami tanítók fizetésével és díjazásával teljesen egyenlővé tétessék és egyenlő mértékben emeltessék. De mintha maguk a néptanítók előrelátták volna, hogy hazánk jelenlegi szomorú pénzügyi viszonyai között ezen kérelmük nem teljesíthető, kérik a korpótlék felemelését vagy legalább nem hat, de öt

osztályba való, öt évenként 200 koronával való sorozást, és végre, ha még ezen kérésük sem volna teljesíthető, akkor kérjük a II. és III. sorrendben való 100–100 koronás korpótléknak az ötödik és hatodik osztályba való sorozását.

A részletekre nem akarok bővebben kiterjeszkedni. A kántori fizetés és a stóladíjak tekintetében azt kérjük, hogy ez alapfizetésükbe ne tudassék be.

Az a kérésük, amelyeket ők elsősorban terjesztenek a képviselőház elé, hogy nem igazságos, hogy az állami tanítók közt és köztük ilyen különbség van, hogy ez a kérésük méltányosnak látszik, ezt itt a képviselőház tagjai közül senki sem fogja kétségbe vonni és a mélyen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr is kijelentette többször, hogy kérésük igenis méltányos volna; s hogy ez nem teljesíthető, az nem is a mélyen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úron múlik, hanem az országnak azon szomorú állapotán, amelybe bennünket, fájdalom, különösen az utolsó, alkotmányellenes kormány taszított. *(Úgy van!)* A többi kérésükre, amelyeket részben magamévá teszek, majd bátor leszek beszédem későbbi folyamában kiterjeszkedni.

Tudjuk mindnyájan, t. képviselőház – hisz előttünk fekszik a törvényjavaslat –, hogy mielőtt a mélyen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ezt a törvényjavaslatot a ház asztalára letette, a többi művelt európai államoktól előlegesen statisztikai adatokat szerzett be a tanítók fizetésére vonatkozólag.

Megnyugtató lehet miránk, hogy ezekből a statisztikai adatokból láthatjuk, hogy e törvényjavaslat értelmében a tanítók fizetése teljesen eléri azt a magasságot, amelyet a többi kultúrállamok tanítói élveznek, sőt egyes esetekben még felül is haladja azt. *(Úgy van!)* Ez már magában véve elegendő indokot szolgáltat arra, hogy teljes megnyugvással fogadjuk e törvényjavaslatot; azonban van erre még egy másik indok is. Ugyanis a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr több ízben, különösen a közoktatásügyi bizottságban kijelentette, hogy a tanítók fizetésrendezése még nem végleges, és hogy ha az ország pénzügyi helyzete javulni fog, a tanítók még nagyobb fizetésre számíthatnak, vagyis hogy saját szavait idézzem: ő lerakta az alapot a tanítók javadalmazására; hogy ha ezt az alapot lelkiismeretesen továbbépítjük, akkor a magyarországi néptanítók egy szebb és boldogabb jövőnek fognak eléje nézni.

Ezeket tudva, egyáltalában nem tarthatom helyesnek azokat az izgatásokat, amelyeket most a tanítósággal szemben végbevisznek, *(Úgy van!)* amidőn mintegy be akarják bizonyítani, hogy ez a törvényjavaslat csak koldustarisznyát akaszt nyakukba. Akik így akarják izgatni a tanítóságot, azok sem az igazságnak, sem a méltányosságnak igéjét nem hirdetik, azok nem akarják ismerni a

magyar nemzet szomorú anyagi viszonyait, és kárára vannak a magyar nemzetnek és magának a magyarországi néptanítóknak; *(Úgy van! Úgy van!)* mert tudjuk, minő szomorú viszonyok közt vette át a mai kormány ezelőtt egy esztendővel a magyar nemzet ügyeit, minő nehéz politikai viszonyok közt élünk, mikor gazdaságilag meg akarjuk magunkat erősíteni, és midőn, lehet mondani, elődeink teljesen elfecsérelték az ország vagyonát. Mindnyájunknak összetett erővel vállvetve kellene igyekeznünk, hogy a nemzeti kormánynak, amelyet a magyar nép szeretete, rokonszenve állított az ügyek élére, megkönnyítsük helyzetét, és azt a nemes feladatot, amelyet maguk elé tűztek, a lehető legkönnyebben keresztülvihessék. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* De más oldalról kárára vannak magának a magyar tanítói karnak is, mert hiszen olyan reményeket akarnak felébreszteni az ő szívükben, amelyeket, fájdalom, a jelenlegi finánciális helyzetben még keresztülvinni teljes lehetetlenség. *(Helyeslés.)*

Méltóztassék megengedni, hogy talán olyan dolgokról is beszéljek egész röviden, amelyek nagyon közismertek mindnyájunk előtt. Mindazonáltal, minekutána a magyar néptanítók nagyon is figyelemmel vannak az országgyűlésen elhangzott vélemények iránt, röviden felemlítem azt, hogy minő nagy kötelezettségeink vannak még a jövőre nézve. Elsősorban megemlítem a lelkészi fizetések rendezését. A minimális lelkészi fizetéseket és a minimális tanítói fizetéseket véve alapul, a lelkészek most 400 koronával csekélyebb javadalmazásban fognak részesülni, mint a néptanítók. Márpedig a lelkészek fejei az egyháznak, előljárói a tanítóknak. Méltóztassék elgondolni azt, hogy minő súrlódásokra, minő kellemetlenségekre fog majd alkalmat adni, ha majd később, mondjuk a hat esztendei korpótlékok élvezete után a tanítók 400 koronával nagyobb fizetést fognak kapni, mint a lelkészek. Ez szintén olyan kérdés, amely előtt a kormánynak nézetem szerint kitérnie egyáltalán lehetetlen.

Továbbmegyek. Minálunk az iskoláztatás a mai napig sincsen keresztülvive, mert vannak egyes vidékeink, egyes községeink, ahol egyáltalán véve nincsen iskola, hiszen maga a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr mondotta, hogy ahhoz, hogy nálunk az iskoláztatás tökéletes, rendes mederbe legyen terelve, nekünk még körülbelül 3000 iskolára van szükségünk.

És végre rátérek a legfontosabb kérdésre, amelyet az állami tanítók fizetési törvényjavaslata alkalmával a miniszter úr már elmondott, az ingyenes népoktatás kérdésére. A tankötelezettséget erőszakolni anélkül, hogy a helyzetet oly módon előkészítenék, hogy az a magyar nép megterhel-[32]tetését ne vonná maga után, azt hiszem, a legigazságtalanabb, a legméltánytalanabb dolog.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr több ízben, úgy a közigazgatási bizottságban, mint a képviselőházban is kijelentette és ígéretet tett arra nézve, hogy a lehető legrövidebb idő alatt fogja keresztülvinni az ingyenes népoktatást. Hát röviden csak ezt a hármat említve is, minő óriási kötelezettségek ezek, amelyek éppen magát a vallás- és közoktatásügyi tárcát fogják terhelni.

És most rátérek a tanítóknak arra a kérésére, amelyet részben én is pártolok. Különösnek fog tetszeni az a kijelentésem, de be fogom bizonyítani, hogy ez áll, hogy ezt a törvényjavaslatot, habár az idősebb és fiatalabb tanítók között egyáltalán véve semminemű különbséget nem tesz, mindazonáltal kétféle szempontból lehet elbírálni: a fiatalabb és az idősebb tanítókra vonatkozólag. A fiatalabb tanítók, a kik, mondjuk rövid idő előtt, egy pár esztendeje foglalták el állásukat, ezen törvényjavaslat értelmében ma már olyan fizetést kapnak, amely a többi európai kultúrállamok tanítói fizetésével teljesen megegyezik; kellő mérséklet, kellő gazdálkodás mellett az én véleményem szerint ezek a tanítók most már a jövő elébe bátran nézhetnek, és én állítom, hogy nekik ez ellen a törvényjavaslat ellen, úgy, amint az beterjesztve van, egyáltalában semmiféle kifogásuk nem lehet. *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* De egészen másképp áll a dolog az idősebb tanítókra nézve. Ezek az idősebb tanítók csakis 1893. október 1-je óta élvezik a korpótlékokat, és miután vannak negyven, sőt vannak idősebb, 50 esztendőös tanítóink is, ezek a tanítók igen jó, ha legfeljebb a harmadik korpótlékot fogják élvezni, s így természetes dolog, hogy a nyugdíjukat sem fogják oly mértékben élvezni, mint aminő mértékben élvezik pl. a fiatalabb tanítók.

Van ennek a törvényjavaslatnak egy igen humánus intézkedése. Az t. i., hogy azok az egyházak, amelyekben a tanítók fizetését feljebb akarják emelni, ezt tehetik anélkül, hogy tanítóik fizetésére az állam által nyújtott segélyezésnél bármi néven is tekintetbe vétetnék. Ez a törvényjavaslat leghumánusabb intézkedéseinek egyike. Azonban bocsánatot kérek, én nem táplálom azt a nagy reményt, hogy ez valami nagyobb eredményekre vezetne. Megmondom az okát ennek is. Azt tudjuk igen jól, hogy a falusi népiskoláknál az iskolafenntartók legnagyobbbrészt gazdálkodók, földművelők kezeibe vannak letéve, márpedig, fájdalom, az 1867-iki kiegyezéstől fogva a földbirtokosok, földműveléssel foglalkozók érdekében vajmi csekély történt, hanem igenis az adók, a terhek azóta megháromszorozódtak, és ezek mind legnagyobbbrészt Magyarországon a gazdasággal foglalkozók vállaira helyeztetek. Hát tegyük fel, hogy ezekben megvan a hajlam, az akarat, a jóindulat, hogy tanítóikat segélyezzék és fizetésüket ezen szakasz alapján

feljebb emelhessék, de nincs meg bennük a kivitelre a kellő tehetség.

Én arra kérem a mélyen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, – én nagyon szem előtt tartom, amint méltóztatott is már hallani, a vallás- és közoktatásügyi tárcának nagyobb mérvben való megterhelését nem akarom, nem óhajtom – hanem igenis legalább annyit kérnék a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrtól, ha ez lehetséges, ezt a második és harmadik sorrendben lévő száz-száz koronás korpótlékot méltóztassék az utolsó 5-ik és 6-ik évre tenni. Ezt különösen az idősebb tanítók érdekében kérem, akik, mondjuk, rövid idő alatt nyugdíjba mennek, ez ezekre nézve óriási különbséget fog tenni.

Továbbá még egy kérésem volna a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz. Ugyanis a 4. §-ban az van mondva, hogy *(olvassa)*: „A vallás- és közoktatásügyi miniszter feljogosítottatik, hogy a községi és felekezeti elemi népiskoláknál huzamos időn át kiváló érdemeket szerzett néptanítók részére az állami költségvetésben e célra megállapított hitel keretében a közigazgatási bizottság és a királyi tanfelügyelő javaslatára évi 200 korona fizetés természetével bíró személyes pótlékot engedélyezhet.”

Ez már, természetes dolog, anélkül is megterhelésével fog járni az államkincstárnak. Mégis nagyon kérném, hogy valaminek hozzáadásával az idősebb, legalább harminc éves tanítók ezt a kedvezményt mindannyian megkapják. Ha az általam itt javasolt, vagyis nem annyira javasolt, mint inkább kért javítások a tanítói fizetésekre vonatkozólag érvényesülni fognak – mert méltóztassék megengedni, magamnak is nagy összeköttetésem van a magyarországi néptanítói karral –, meg vagyok róla győződve, hogy minden elégtelenség, amelyet sokan mesterségesen szítottak, el fog múlni, és ezen törvényjavaslatot mindannyian hálával és köszönettel fogják elfogadni. *(Helyeslés.)*

És t. képviselőház, most már áttérek ezen törvényjavaslatnak egy másik részére, ahol voltaképen a magyar nemzeti érdekeknek és a magyar nemzeti nyelvnek érvényesüléséről van szó. Előrebocsátom, hogy e törvényjavaslatra nézve két különféle véleményt hallottam. Az első véleményt Bozóky Árpád t. képviselőtársam mondja különösen, és hangoztatja erősen, hogy Magyarországon az összes iskoláknak államosítását óhajtja. A második véleménynek főszószólója volt Molnár János t. képviselőtársam, aki azt mondta, hogy ő nemcsak hogy nem óhajtja az államosítást, de ellenkezőleg, már magában e törvényjavaslatban mintegy előkészítését látja és találja annak, hogy a hitfelekezeti iskolák mindannyian államosíttatni fognak.

Hát, t. képviselőház, én e különféle álláspontok közül körülbelül a közbeeső helyet foglalom el. (*Helyeslés.*) Én a mai napon sem helyesnek, sem időszerűnek nem találom azt, hogy a hitfelekezeti iskolák államosíttassanak. Nyíltan és őszintén fogom elmondani véleményemet. Nézetem szerint ha ez a törvényjavaslat a maga teljességében és egész valójában keresztülvitetik, ezen törvényjavaslat értelmében a hitfelekezeti iskolákban a [33] magyar nemzeti szellem, a magyar nemzeti érdek, a magyar nyelv érvényesülése éppen úgy fenntartható lesz, mint az állami iskolákban. Nyíltan mondom meg véleményemet, t. ház, és ez abban áll, hogy énszerintem a felekezetek, a felekezeti tanítók kezéből az iskolát nem célszerű kivenni, mert hiszen a mai időben nemcsak a gyermekeknek testi és szellemi nevelése és fejlődése, hanem a vallásos eszméknek, az egyházas szellemnek, a hitnek, az Istenbe vetett bizalomnak a gyermekek lelkébe mintegy belecsepegtetése a tanítók kezébe van adva.

Bocsánatot kérek, én az állami iskolák ellen e tekintetben nem akarok semmit sem mondani, de én is biztosabbnak látom, ha mint egyházi főhatóság, a tanítókkal magam rendelkezem. (*Helyeslés a néppárton.*) Ez a véleményem a kérdés egyik oldaláról, de megmondom véleményemet egészen nyíltan és világosan a kérdés másik oldaláról is. (*Halljuk! Halljuk!*)

Hogy ha ez a törvényjavaslat a maga szellemében és erejében keresztülhajtható nem lesz, abban az esetben én még a hitfelekezeti iskoláknak államosításától sem idegenkedem. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) Igaz, hogy ránk, egyházi iskolafenntartókra kettős feladat hárul, de teljesítse mindenki kötelességét híven és lelkiismeretesen; olyan egyházakban pedig, ahol mintegy gátat, akadályt akarnak gördíteni a magyar nemzeti érdekek, a magyar nyelv érvényesülése elé, ott minden kímélet és időhaladék nélkül a lehető legrövidebb idő alatt ezen iskoláknak államosítását vigyük keresztül. (*Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

És most, t. ház, e szavaimmal mintegy összefűzve, összekapcsolva, méltóztassék megengedni, hogy úgy Polit Mihály t. képviselőtársamnak, mint összes nemzetiségi képviselőtársaimnak fel lehessenek e törvényjavaslattal szemben tanúsított állásfoglalásukra. (*Halljuk! Halljuk!*)

Én, t. ház, e törvényjavaslat egyik legnagyobb, legszebb indokát, egyik legkiemelkedőbb, legmagasztosabb jellegét abban látom, hogy a magyar nemzeti érdekeknek, a magyar nemzeti szempontoknak megerősítését, a magyar nemzeti nyelv terjesztését, érvényesülését a lehető legszilárdabban, legerősebben, de hozzáteszem, a lehető leghumánusabban akarja érvényesíteni. Oly humánus alakban, hogy egyáltalában nem tudom felfogni azt az

óriási felzúdulást, azt a nagy demonstrációt, amelyet önök e javaslatlall szemben kifejtettek és kifejtteni óhajtanak. Az önök heves ellenzésének ezen jogosultságát és igazságát senki sem fogja elismerni. *(Élénk helyeslés.)* Ez a javaslat a nemzetiségeknek vagy önöknek, mint nemzetiségi képviselőknek érzékenységet egyáltalában nem sérti. Igaz ugyan, hogy e javaslatban egy erős törekvés van, amelyet azonban sem önöknek, sem senkinek ... *(Zaj. Elnök csenget.)*

Vlád Aurél: Természetellenes törekvés.

Elnök: Felkérem a képviselő urakat, méltóztassanak a szónokot csendben meghallgatni. A közbeszólást tiltják a házszabályok, és ha méltóztatnak továbbra is zavarni a szónokot, név szerint fogom megnevezni a közbeszóló képviselőt.

Meczner Béla: Amint mondtam, van ennek a javaslatnak egy nemes intenciója, amelyet azonban sem önöknek, sem egyáltalában senkinek nem szabad kétségbe vonnia.

Vajda Sándor: Azt mi ítéljük meg.

Meczner Béla: A magyar haza minden egyes lakosának a magyar haza iránti szeretetéből és hódolatából kifolyó kötelessége a magyar nemzeti nyelv elsajátítása.

Vlád Aurél: Ezt tagadjuk! *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* Vlád Aurél képviselő urat kérem, hogy csendben hallgassa a szónokot.

Meczner Béla: E törvényjavaslatban általában nincsen semmi sérelem.

Ebben csupán a mód és alkalom van meghatározva és eréllyel keresztülvive, amellyel a magyarországi népiskolákban a magyar gyermekek a magyar nyelvet elsajátítsák. Önök elől t. képviselőtársaim egyáltalában nincs elzárva az út, hogy saját nyelvüket tovább fejlesszék. Hozzanak nagyobb áldozatokat, virágoztassák fel kultúrájukat, ezt a jogot soha senki nem vonja meg önöktől. Arra azonban egyáltalában nincs joguk, hogy mindenféle demonstrációkkal húzzák-halasszák e javaslat tárgyalását akkor, amikor 22.000 tanító várja ezt a fizetésfelemelést. Arra egyáltalában nincsenek feljogosítva, hogy az önök híveit, vagy amint Maniu képviselő úr mondtotta, az önök népét izgassák. És engedje meg Maniu t. képviselőtársam, aki az állami tanítókról szóló javaslat tárgyalásánál többször mintegy kihívólag használja ezt a kifejezést: „az én népem”, hogy erre én is megjegyzést tegyek. Magyarországon sem nemzetiséget, sem egyes vidékeket külön csoportosítani, külön elnevezéssel illetni egyáltalában nem lehet. Magyarországon, hazánkban ez a fogalom, ez a kifejezés „nép”, a magyar nemzet minden egyes polgárát és lakosát illeti, amelyhez tartozom én is, és Maniu Gyula t. képviselőtársam is. *(Helyeslés.)*

Vlád Aurél: Hazafias teória!

Meczner Béla: És t. képviselőtársaim meg fogják engedni nekem, hogy ezen kifejezést a mai napon így, hogy „az én népem”, csak egy ember használhatja jogosan, az, akinek Szent István koronája nyugszik a fején.

Vajda Sándor: Az én néptörzseim! (*Zaj.*)

Elnök: Vajda Sándor képviselő urat kérem, hogy közbeszólásokkal ne zavarja a szónokot, mert különben kénytelen leszek ellenében kérni a házszabályok alkalmazását.

Meczner Béla: Eddig önök másfelé terelték figyelmüket, most azonban azt mondják, hogy eljött az alkalom a cselekvésre, mert hiszen e törvényjavaslat az önök anyanyelvét akarja elnyomni és a görög-keleti egyház autonómiáját akarja megsemmisíteni. Itt voltaképpen az a kérdés bírálendő el ennél a törvényjavaslatnál, vajon az egyházak [34] autonómiájára van-e sérelem ebben a törvényjavaslatban, vagy pedig nincsen. Ha van sérelem, akkor az nemcsak az önök egyházára vonatkozik, hanem vonatkozik minden egyes egyházra; márpedig csodálatos dolog, hogy Molnár János t. képviselőtársamat kivéve egész Magyarországon sehol sem hallották azt önök, hogy valamely egyház autonómiájára ez a törvényjavaslat sérelmes volna.

Sem egyházi kitüntetéseimmel, sem egyházi hivatalommal dicsekedni nem szoktam, hanem egyet mondhatok, hogy saját egyházamban, a magyar kálvinista egyházban olyan állást foglalok el, mint önök közül bárki a magáéban, és mégsem hallottam soha, hogy az autonómia megsértése szempontjából kifogást tett volna valaki az én egyházamban e törvényjavaslat ellen. És legyenek meggyőződve, hogy ha én tudnám, érezném, hogy ez a törvényjavaslat a kálvinista egyháznak sérelmét rejti magában, most nem szólalnék fel ezen törvényjavaslat mellett. (*Helyeslés.*)

Mielőtt beszédemet bevégezném, még egy megjegyzésem van t. képviselőtársaimnak ezen törvényjavaslattal szemben elfoglalt álláspontjukra. Az állami tanítók törvényjavaslatának tárgyalása alkalmával önök közül többen felszólaltak, és azon nézetüknek, véleményüknek adtak kifejezést, illetőleg úgy mutatták itt be magukat, mint a magyarországi néptanítók egy-egy lelkes barátját. Be fogom bizonyítani t. nemzetiségi képviselőtársaimnak, hogy minő nagy az a jóakarát és jóindulat, amelyet önök érvényesíteni akarnak a magyarországi néptanítókkal szemben.

Szatmári Mór: Még a saját tanítóik is ellenük vannak!

Meczner Béla: Azt tudja mindenki, hogy ezen törvényjavaslatot még a húsvéti szünetek előtt le akartuk tárgyalni, mert a magyarországi néptanítók nagyon is rá vannak szorulva erre a fizetésemelésre, hogy mentől hamarább élvezhessék a törvényjavaslat

ezen jótéteményét. Önöknek köszönheti tehát elsősorban az a 22.000 magyarországi néptanító, hogy eddig nem juthatott hozzá, mert önök ezen fizetés kiszolgáltatását oly hosszú ideig vissza akarják tartani. *(Úgy van!)* De ez csak a kisebb rész. Továbbmegyek, t. ház, itt közöttünk, mondjuk, a többség, a koalíció tagjai között, Molnár János t. képviselőtársam kivételével, senki sincs, aki azt mondaná, hogy sok a fizetés azoknak a tanítóknak.

Vajda Sándor: Azt mi sem mondjuk!

Meczner Béla: Méltóztassék csak türelemmel lenni, t. képviselőtársam; majd rá fogom olvasni a mélyen t. képviselő úrra. *(Mozgás a nemzetiségiek padjain.)* Közöttünk véleményeltérés csak egy dologban lehet; mi t. i. mindnyájan azon törjük a fejünket, hogy ugyan miképpen lehetne valami változtatást eszközölni ezen a törvényjavaslaton olyan irányban, hogy valamivel több fizetést kapjanak ezek a szegény magyarországi néptanítók. Önök azok a ritka fehér hollók, t. képviselőtársaim, akik ezt nem akarják, és erre nézve méltóztassék megengedni, hogy hivatkozzam a gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett, kezemben levő felterjesztésre, amelyet, minthogy nem tudok olá-hul, nem tudom jól fogom-e a nevet kimondani, Metiánu János nyújtott be ...

Vajda Sándor: Az nem képviselő! *(Mozgás a nemzetiségi képviselők padjain.)*

Elnök: Vajda Sándor t. képviselő urat másodszor figyelmeztetem, hogy közbeszólásaival ne zavarja a szónokot. Ezt tiltja a házszabály.

Meczner Béla: Erre a közbeszólásra vonatkozólag van szerencsém megjegyezni, hogy hiszen, amint méltóztatnak rá emlékezni, akkor, amidőn három fő lelkipásztor ezt a felterjesztést intézte a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, mélyen t. képviselőtársaim a velük való összetartozásukat és ezen vélemény elfogadását egyáltalában nem cáfolták, vagy talán azt akarják önök mondani, hogy önök főpásztorukkal nem értenek e kérdésben együtt? *(Mozgás a nemzetiségi képviselők padjain. Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Íme, itt van ennek a felterjesztésnek első kikezdése. *(Olvassa):* „A törvényjavaslat 2. szakaszában tervezett alapfizetés-szabályozásra nézve, bármennyire óhajtjuk néptanítóink anyagi helyzetének javítását, az előbbi törvényben meghatározott alapfizetéstől eltérőleg nagy ugrás történik, és egyáltalában nem áll arányban a javasolt alapfizetés az iskolafenntartók anyagi erejével. Erre való tekintettel mi az alapfizetést, amely, mint tudjuk, ezer koronában van a törvényjavaslat által megállapítva, az egyházunk

kongresszusa által legutóbb hozott határozat szerint 800 korona évi minimális összegben akarjuk megállapítani.” Ez az egyik.

A második pont következőképpen szól *(olvassa)*: „A javaslat 3. §-ában kontemplált ötödévi korpótlékot az iskolafenntartók mind az állampénztárra, mind az országos tanítói nyugdíjalapra nagyon terhesnek találjuk; ugyanazért a korpótlékot az 1903: XXVI. t.-cikk elveinek megfelelőleg minden ötévi szolgálat után 100–100 korona összegben tartjuk megállapítandónak, olyképpen, hogy 40 évi szolgálat után a korpótlékok összege az alapfizetéssel egyenlő legyen.” Íme, ez itt van nyomtatásban, és azt hiszem, hogy ezt letagadni egyáltalában nem lehet. *(Úgy van! bal felől. Mozgás a nemzetiségi képviselők padjain.)*

Hát ez az a jóindulat és jóakarát, t. képviselőtársaim, amellyel önök saját tanítóik és Magyarország néptanítói iránt viseltetnek hogy t. i. alapfizetésüket és korpótlékukat is 200–200 koronával akarják lejjebb szállítani, és ezenfelül a szolgálati időt tíz esztendővel meg akarják növelni. Én a jövőre vonatkozólag egy reményt táplálok, t. képviselőtársaim, éppen ebből kifolyólag, azt t. i., hogy végre a nemzetiségi képviselők választói, s elsősorban és főképpen a tanítók át fogják látni, hogy nem önök azok, akik jóindulattal vannak a saját híveik, a saját választóik irányában, hanem igenis a magyar kormány, amely minden [35] jótéteményt egyaránt kiterjeszt az önök népoktatására, amint Maniu Gyula t. képviselőtársam mondja, és az állami népoktatásra egyáltalában. *(Úgy van! a baloldalon. Mozgás a nemzetiségiek padjain.)* Ez az én reményem, és azt hiszem, hogy ezeket tudva és látva, önök a saját választóik érdekeit kellően és megfelelően nem képviselik.

T. képviselőház! Befejezem beszédemet. *(Halljuk! Halljuk!)* Tagadhatatlan, hogy ez a törvényjavaslat igen sok nehézségbe ütközik. Látszólag a legnagyobb nehézség, hogy az állami tanítók fizetése több, magasabb; de hiszen méltóztatnak tudni, hogy az állami tanítók már akkor is, amidőn ez a törvényjavaslat készült, ezt az alapfizetést kapták. Ez az egyik dolog, ami miatt sok elégedetlenségre nyílt alkalom. Azonban tagadhatatlan, hogy ezt a törvényjavaslatot, ha tekintetbe vesszük a külföldi kultúr államok példáját, senki sem kifogásolhatja, mindnyájunknak meg kell nyugodnunk abban és méltányolnunk kell a törvényjavaslatot. *(Igaz! Úgy van!)* Mindnyájunknak, akiknek szívében csak a legcsekélyebb hazafias érzelem is foglaltatik, el kell ismernünk, hogy e törvényjavaslaton a leghazafiasabb szellem vonul végig. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* És talán állíthatom, hogy a mélyen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ebbe a törvényjavaslatba, mikor ezt megalkotta, hazafias szellemének és gondolkodásának, nemesen érző szívének egész melegségét öntötte bele. *(Igaz! Úgy van! Taps a baloldalon.)*

Miután én ezt teljesen átérzem, örömmel és készséggel fogadom el a törvényjavaslatot. (*Hosszantartó, élénk éljenzés és taps. A szónokot számosan üdvözlik.*)

Raisz Aladár jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! (*Zaj.*) Mielőtt a szőnyegen lévő törvényjavaslatra vonatkozó nézeteimet elmondanám, bátor leszek az előadó úrnak némely kijelentésére reflektálni. (*Zaj. Halljuk! Halljuk! a középén.*) Nem hagyhatom szó nélkül ezeket a kijelentéseket azért, mert azt hiszem, hogy legkevésbé az előadói székből szabad ilyen kijelentéseknek elhangzani. (*Folytonos zaj.*)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak. Egyáltalában nem hallok a szónokot.

Egy hang (*balról*): Jó is nem hallani!

Elnök: Ez a képviselő úrra nézve lehet jó, de az elnökre nézve nem, mert az elnökek kötelessége megfigyelni és folytonosan figyelemmel kísérni a beszédet. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*)

Egy hang (*bal felől*): Beszéljen hangosan!

Elnök: Ne méltóztassék feleselni az elnökkel! (*Halljuk! Halljuk!*)

Goldis László: Nagyon elszomorító és sajnálatos jelenségnek tartom, t. ház, hogy az a bizonyos animozitás, amely egy idő óta – az én nézetem szerint mesterségesen – szerveztetik a sajtó részéről bizonyos felekezetek irányában,

szószólóra talál magában az előadó úr személyében is. (*Mozgás.*) Mondom, igen elszomorító dolog, hogy itt a házban, ilyen előkelő székből, mint aminőnek én az előadói széket tartom, vádak hangzanak el a magyarországi felekezetekkel szemben – meglehetősen súlyos vádak –, anélkül azonban, hogy azokat pozitív adatokkal, tényekkel bárki is eddig bebizonyította vagy legalább a vádak bizonyítását megkísérelte volna. (*Úgy van! a középén.*)

T. ház! Nem tekinthetem másnak, mint valóban súlyos vádnak azt, mikor az igen t. előadó úr azt mondja, hogy a felekezeti iskolák mindezideig az állam céljai irányában nem teljesítették kötelességüket. Azt mondja az előadó úr (*olvassa*): „Mert habár szomorú tapasztalataink vannak a tekintetben, hogy az iskolafenntartóknak nem mindenike és nem mindig e cél megvalósítására használta fel a neki megadott szabadságot, sőt voltak olyanok is, akik ezen szabadsággal nem kis mértékben visszaéltek”, (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*) mindazonáltal nem kíván egyesek hibájáért mindenkiel szemben egyforma megtorló és egyforma szigorú intézkedéseket alkalmazni.

Azzal vádoltatnak tehát bizonyos felekezetek, hogy nem teljesítették kötelességüket az állam érdekeivel szemben, és nemcsak azt mondja a t. előadó úr, hogy kötelességüket azért nem teljesítették, mert nem volt megadva nekik a lehetőség annak teljesítésére,

hanem megvádolja őket azzal, hogy rosszakaratból nem akarták teljesíteni. (*Úgy is van!*) Azt mondja, hogy népiskoláink igen tekintélyes része ma is nemcsak hogy nem szolgálja a nemzeti összeforradást, hanem idegen nemzeti eszmék szolgálatában ennek nyílt ellenségei gyanánt működnek. (*Úgy is van!*) Ez vád, de hogy igaz legyen, előbb be kellene bizonyítani.

Azt állítani, hogy ily hatalmas felekezet, mint pl. Magyarországon a görög-keleti, azt állítani, hogy ez akarva nem teljesíti hazafias kötelességét, mégiscsak olyan eljárás, hogy legalább az előadói székéből ilyet mondani bizonyítás nélkül nem méltó a magyar parlamenthez. (*Úgy van! a középén.*)

Megvádolja t. előadó úr a felekezeteket azzal, hogy ezek azért nem teljesítik hazafias kötelességüket, mert iskoláikban nem a műveltséget akarják terjeszteni, iskoláik nincsenek a műveltség szolgálatában, hanem egyéb célok szolgálatában, mégpedig állami szempontoktól idegen eszmék szolgálatában állanak.

Fel fogom olvasni az előadó úr beszédéből az erre vonatkozó részt. Azt mondja: „És bizonyosan nem az iskolákat féltik azok, akik visszautasítják ezen segítséget, amely nélkül nem képesek iskoláikat a mai kor igényeinek megfelelőleg fejleszteni, hogy ezáltal az állami iskolákkal szemben versenyképesekké tegyék; nem is az általános műveltség terjesztésére, s [36] ami ezzel kapcsolatban áll, a valláserkölcös nevelés védelmére állanak sorompóba, hanem azon eléggé el nem titkolható cél érdekében, hogy iskoláikból az állami beavatkozást teljesen kizárva, ezekben a nemzeti-ségi különböző törekvéseket is ápolhassák.” (*Úgy is van!*)

Azt, hogy bizonyos felekezetektől, amelyek nem magyar felekezetek – mert a hozzájuk tartozó hívek legnagyobb része nem a magyar nyelvet beszéli –, azt, hogy ezektől az egyháztól megtagadjuk, hogy joguk volna felekezeti iskoláikban az ő nemzetiségi kultúrájukat is művelni, tehát nemzetiségi, kulturális érdekeiket istápolni, azt – én legalább – Magyarország eddigi közjogi felfogásával nem tudom megegyeztetni.

Megvádolja a t. előadó úr a felekezeteket, hogy nem a kultúrát ápolják, hanem a nemzetiséget. Bűn-e az, hogy pl. a görög-keleti román egyház, amely az alaptörvényben is görög-keleti román nemzeti egyháznak van beiktatva, amint Polit t. barátom is kifejtette, bűn-e az, ha a görög-keleti román nemzeti egyház az ő felekezeti iskoláiban a román kultúrát is, a román nemzetiségi kultúrát és érdekeket is a tőle telhető erővel, anyagi áldozatokkal műveli és ápolja? (*Mozgás.*) Amikor a t. előadó úr ezt kifogásolja, és ebből mintegy fegyvert kovácsol a felekezetekkel szemben, akkor azt hiszem, hogy ő igazán nem szolgálja az állami eszmét, mert az ő beszédében a fősúlyt arra fektette, hogy az az iskolai törvényja-

vaslat, amely most előttünk fekszik, azt akarja elérni, hogy Magyarország összes népei hazafias érzületben összeforranak.

Ezt az összeforradási processzust semmiképp sem fogja siettetni az olyan szavaknak az elhangzása, mint amilyeneket az előadói székből hallottunk, sőt ellenkezőleg, az csak idegenkedést fog szülni. Mikor a felekezetek azt fogják hallani, hogy a felekezeti érdekeknek az ápolása az iskolákban mintegy hazafiatlanság bélyegével van ellátva itt a házban, akkor természetesen még inkább fognak küzdeni az ilyen törvényjavaslatok ellen, amelyeknek szellemét ilyen szavakkal jelzi az előadó úr.

Hallottunk egy harmadik vádat is a t. előadó úr részéről. Rossz néven veszi, ámbár erről sem hivatalos tudomása nincs, sem valamely hivatalos iratból nem olvashatta, azt az újságokban megjelent hírt, hogy a görög-keleti egyháznak a főpapjai esetleg készek volnának magához a koronához is fordulni, *(Felkiáltások a baloldalon: A császárhoz! Zaj.)* hogy ennek a törvényjavaslatnak törvényerőre emelkedését megakadályozzák.

Szatmári Mór: Ma is benne van a lapokban. *(Zaj.)*

Goldis László: Ezt eddig az előadó úr csak az újságokból olvashatta.

Szatmári Mór: Saját lapjukban benne van ma.

Elnök *(csenget):* Szatmári Mór képviselő urat arra kérem, hogy folytonos közbeszólásokkal ne zavarja a szónokot.

Goldis László: Nem bírok tudomással arról, hogy akár a püspöki kar kijelentette volna ez iránti készségét, akár valamely hivatalos iratban történt volna meg ez a kijelentés.

Egy hang *(a középén):* Az aradi gyűlésen! *(Zaj.)*

Goldis László: Az aradi gyűlésen ez iránt csak kívánság nyilvánult, *(Derűltség.)* de az előadó úr ezt úgy veszi, mintha a püspökök már készek volnának a királyhoz menni. *(Zaj)*

T. ház! Azt hiszem tehát, hogy először is ez a vád nagyon korai, mivel ez iránt hivatalosan senki nem tud semmit. Ha a képviselő urak közül valaki megenged magának olyan szavakat is, amelyeket nem vesz hivatalos forrásból, azt még értem; de ha az előadó úr, tehát most a házban e törvényjavaslat tárgyalása alkalmával mint hivatalos személy is előlegezi ezt magának, azt nem értem. *(Zaj.)* Úgy látszik, hogy az előadó úr meg akarja ijeszteni a püspököket előre, nehogy ez a gondolatuk támadjon, és úgy adja elő, mintha abban, hogy esetleg a püspökök a királyhoz fordulnak, valami alkotmány sértés foglaltatnék, mintha az valami hazaárulás volna. Azt mondja, hogy a nemzeti szuverénitás elleni izgatás az, ha a püspökök esetleg kérelemmel fordulnak Őfelségéhez.

Én ebben a dologban nem vagyok egy véleményen a t. előadó úrral. Én a nemzeti szuverénításban benne tudom a királyt is. Én

úgy tanultam, és azt hiszem, hogy ez a felfogás felel meg legjobban a magyar közjognak, hogy a politikai nemzetben, amely régebben, a régi magyar közjogban a szent korona névvel neveztetett, ebben a politikai nemzetben benne van a király is. A törvényhozásnak két egyenlő jogú faktora az én szerény véleményem szerint egyrészt a parlament, másrészt a korona. *(Felkiáltások bal felől: A király! A király!)* Én tehát nem értem, miféle magyarázatát lehetne adni annak a felfogásnak, hogy az, ki a törvényhozás valamely faktórához kérelemmel járul, nemzeti szuverénitás ellen vétséget követ el. Mindennap halljuk, hogy az igen t. elnök úr kérvényeket jelent be a képviselőházban. Hogyha a képviselőháznak megvan az a joga, hogy meghallgassa az ügyes-bajos emberek kéréseit, a koronának nem lenne meg a joga meghallgatni az ő alattvalóinak a kérelmét? Csak ez ellen akarok kikelni, mert úgy látom, úgy a sajtóban, mint különösen a közvéleményben és a házban is az az eszme kezd lábra kapni, hogy mindenki, aki a királyhoz megy, az mind hazaáruló.

Nagy György: Ha a nemzet ellen megy, hazaáruló. [37]

Markos Gyula: Aki a király megkerülésével a császárhoz megy! *(Zaj.)*

Elnök: Markos Gyula és Nagy György képviselő urakat kérem, legyenek csendben; a házszabályok tiltják a folytonos közbeszólásokat. Kénytelen leszek különben ellenük a házszabályok egész szigorát alkalmazni.

Goldis László: Az, hogy a nemzet ellen vagy a nemzet mellett, az nagyon relatív dolog, mert azt minden ember a maga felfogása szerint ítéli meg.

Azt mondja az igen t. előadó úr, hogy a koronának nincs más joga, mint utólag szankcionálni vagy nem szankcionálni a törvényeket. Én ezt nagyon csodálom. Az igen t. előadó úrnak előbb kellett volna ezt a témát megfejteni, ezt az elvét tisztába hozni, talán leckét is kellett volna adni a miniszter uraknak, mert úgy tudom, hogy a miniszterek sohasem hoznak ide törvényjavaslatot, mielőtt azt Őfelsége előleges beleegyezésével el nem látja.

Hogyha a miniszter urak előlegesen kell hogy kérjék Őfelsége beleegyezését ahhoz, hogy egy törvényjavaslatot a ház asztalára tegyenek, éppoly jogos, éppoly méltányos és éppoly igazságos az is, ha valaki, miután a ház megszavazta a törvényjavaslatot, elmegy Őfelségéhez, és őt meggyőzni iparkodik, hogy a megszavazott törvény nem felel meg teljesen az ország szükségletének, és meggyőzi Őfelségét, hogy jó volna ettől a szankciót megtagadni.

Egyszer mindenkorra tisztába akartam hozni ezt a dolgot, hogy ne tessék mindig, ha valaki a koronához fordul, ebben mindjárt

hazaárulást látni, és olyanfélét, ami a magyar törvényekkel vagy a magyar alkotmánnyal ellenkezik.

Még egy megjegyzésére kell reflektálnom az előadó úrnak, amely igen furcsán hangzik. Ő azt mondja, hazánk jogilag véve nyelvben is egységes állam. (*Halljuk! Halljuk! a középén.*) Tehát a mi hazánk, Magyarország, nyelvben egységes állam. Én sokat gondolkoztam ezen, elkértem a gyorsirodából a jegyzeteket, és még tegnap este elolvastam, egész éjjel töprengtem azon, hogy ennek milyen értelme van. (*Derültség.*) Hiszen ha ez áll, akkor ennek a törvényjavaslatnak semmi értelme sincs. (*Igaz! Úgy van! a középén.*) Hogyha a mi boldog országunk már egynyelvű ország, akkor nem kell ilyen törvényjavaslatot előterjeszteni, amellyel éppen a nyelvi egységet akarjuk elérni.

T. ház! Volna még sok megjegyezni valóm az előadó úrnak különben kerekded és szép beszédére, de azt hiszem, utánam következő társaim is találni fognak még abban egyet-mást, és így azok számára is hagyok ebből a beszédből. Kötelességemnek tartom még az előttem szóló Meczner t. képviselő úrnak egyes megjegyzéseire is válaszolni.

Én utóvégre nem utánzom azt a hangot, azt a pátoszt, azt a nagy szónoki erőt, talán nem is rendelkezem vele úgy, mint az előttem szólott t. képviselő úr. Nem is irigylem tőle azt a hangot – mert az igen olcsó –, amellyel ma dicsőséget lehet szerezni a képviselőházban. Mint mindenki, ő is utoljára hagyta a nagy applombot, a nagyágyút, mert csakis azzal lehet hatásosan befejezni a beszédet, hogy a nemzetiségi képviselőkhöz fordulunk, és aztán leckét tartunk nekik a hazafiságról.

Somogyi Aladár: Rászorultak!

Goldis László: Mondom, nem irigylem ezt a dicsőséget, mert nagyon is olcsó; ha drágább volna, talán én is törekedném rá.

Polit Mihály: Olcsó babér.

Goldis László: De reflektálni akarok egy kijelentésére, amely nem foglalja magában az igazságot.

Tévesen van informálva az igen t. előttem szóló képviselő úr, mikor azt gondolja, hogy mi, a nemzetiségi párt, egyetértünk a görög-keleti román püspökök memorandumával, vagy hogy azzal azonosítjuk magunkat. Először is a mi pártunkban talán kevesebben vannak a görög-keletiek, mint a nem görög-keletiek, és így nem is lehet feltételezni, hogy ez a párt teljesen azonosítja magát a görög-keleti román püspököknek álláspontjával. De különösen ami a tanítók fizetésére vonatkozik, egyáltalában még mi görög-keletiek, akik talán nagyon szeretünk egyetérteni a püspökökkel, sem értettünk egyet ebben a tekintetben. Mi talán közelebb állunk ebben a tekintetben Molnár János képviselő úrhoz.

Förster Ottó: Jézus Mária! (*Élénk derültség.*)

Goldis László: Igen különös, hogy szeretetünket ilyen tüntető módon visszautasítják, de mi nem tehetünk róla, egészen őszinték akarunk lenni, tehát csatlakozásunkat ki kell fejeznünk.

A fizetésekre vonatkozólag t. i. azon az állásponton vagyunk, amelyet Molnár János képviselő úr olyan szépen kifejtett: hogy helytelen dolog különbséget tenni felekezeti és állami tanítók között a fizetésre vonatkozólag, és sokkal jobb lett volna, ha a felekezeti tanítók fizetését is olyan összegben állapították volna meg, mint az állami tanítóké. Nem akarom ismételni a motívumait, amelyek igen alaposak. Ilyen különösen, hogy az, hogy a felekezeti iskolák tanítói kisebb fizetést kapnak, igen sok sűrűdésnek lesz okozója, kútfeje, sőt mintegy arra biztatja a felekezeti tanítót, hogy az ő felekezeti iskolája ellen agitáljon. Ez olyan igazi motívum, amely mindenkit megragadhatott, mert tényleg így van. Hiszen különösen azok, akiknek szívében nem vert erős gyökeret a felekezet iránti ragaszkodás, akik talán jobban ragaszkodnak a pénzhez, mint a felekezethez, azok bizony arra fognak iparkodni, hogy felekezeti iskolájuk állami iskolává [38] tétessék, mert akkor őket is átveszi az állam, és több pénzt kapnak.

Azután itt van megint a hazafiatlanságnak egy nagy forrása, mert az a tanító, azért, hogy az ő iskoláját államosítsák, mindekelőtt arra fog hivatkozni, hogy az állam érdeke követeli, hogy abban a községben állami iskola legyen, mivel ott a felekezet hazafiatlan, és nem szolgálja eléggé az állam érdekét. Az a szegény ember természetesen nem nézi az eszközöket, és ismét megzavarja a békés egyetértést, ismét megnöveszti egy jó darabbal Magyarországon a hazafiatlanságot, ami úgy látszik, nagyon sok van nálunk, mert roppant sokat hánytorgatják fel.

A 800 korona fizetést nem is a görög-keleti püspöki kar kérte, hanem a görög-keleti felekezeti tanítószövetség ősszel egy kongresszust tartott Nagyszébenben, és ezen megállapította, hogy igényeiknek teljesen kielégítő volna, ha a felekezet biztosítaná neki a 800 korona alapfizetést és a megszokott és törvényes ötödéves pótlékot. A püspöki kar csak átvette a tanítók ezen kérelmét a memorandumban.

Csak azért akartam ezt kifejteni, t. ház, nehogy rajtunk száradjon a tanítószövetség előtt az, mintha mi, a nemzetiségi párt, nem akarnók a felekezeti tanítószövetségnek magasabb dotációját vagy mintha mi annak ellenségei volnánk. Isten mentsen! Ellenkezőleg, mi azon állásponton vagyunk, hogy úgy kellene megváltoztatni a helyzetet, ami iránt javaslatot is fogunk benyújtani, hogy a felekezeti tanítószövetség díjazása éppen olyan mértékű legyen, mint az állami tanítóké.

Egy hang (a baloldalon): Hiszen ön írta!

Goldis László: Nem én írtam, sajna, mert akkor jobban lett volna megírva. (*Derültség a közép hátsó padjain.*)

Ezen megjegyzések után legyen szabad áttérnem azon észrevételekre, amelyek magára a törvényjavaslatra vonatkoznak.

Mindenekelőtt kijelentem, hogy ezt a törvényjavaslatot nagyon fontosnak tartom a magam részéről is, nemcsak azért, t. ház, mert rendezzi a tanítók fizetését és jogviszonyait, hanem egyáltalában azért, mert összefüggésben van a népnevelés ügyével. Én pedig, t. ház, amint ezt már más alkalommal ki is jelentettem, a népnevelés ügyét igazán az ország legfontosabb ügyének tartom. Mindenütt a világon az az állam boldogul, amelyben az államférfiak a legnagyobb súlyt a népnevelésre fektetik, és ha a népek nagyok lettek és államaik hatalmasak, akkor a történelemből azt tanultam, hogy ennek igazi forrása csak a műveltség volt. Ez okból, t. ház, igen komolyan tanulmányoztam ezt a törvényjavaslatot is, és leszek bátor tanulmányozásom eredményét a t. ház előtt kitárni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Mindenekelőtt országos dolgokban, azt hiszem, minden erővel azon kell iparkodnunk, hogy ne a szenvedélyek tanácsa után induljunk, (*Helyeslés.*) hanem csakis a hideg észnek sugallatát kövessük. Mert, t. ház, ámbár nagyon tisztellem az érzések világát, és azt tartom, hogy szent és drága az érzések világa, mégis azt hiszem, hogy aki közdolgokban az érzések ostora által hajtja magát, az előbb-utóbb a keserű megbánás érzetére jut. Ezért, t. ház, ezt a törvényjavaslatot is ily értelemben tanulmányoztam, és egészen őszintén megvallva, ámbár igen súlyos aggodalmakat keltett bennem ez a törvényjavaslat, találtam benne mégis olyan valamit is, ami megnyugtatólag hatott reám.

Egy hang (bal felől): Mi az?

Goldis László: Az igen t. közbeszóló úrnak megmondom, hogy mit találtam benne megnyugtatót. Ez azonban rá aligha lesz annyira megnyugtató. (*Zaj. Elnök csenget.*)

Az eredeti, tehát nem a bizottság által átdolgozott javaslatnak indokolásában találtam ezeket a szavakat (*olvassa*): „Az állam nemcsak tiszteletben tartja a hivatott társadalmi tényezők, nevezetesen a hitfelekezeteknek iskolafenntartási jogát és hivatását, hanem kész őket e jog gyakorlásában, e hivatás teljesítésében anyagilag is támogatni”.

Az indokolásnak ezen szavai reám megnyugtatólag hatottak. Megnyugvással vettem tudomásul azt, hogy a mostani kormány, s különösen annak kultuszminiszteri székben ülő tagja nem híve a kizárólagos állami oktatásnak, hanem helyt enged a felekezeti oktatásnak is.

Ma divatos szó az állami oktatás kizárólagossága. Némelyek úgy akarják azt feltüntetni, mint a műveltség valamely kizárólagos panaceáját, mint olyan medicinát, amelytől minden baj meggyógyul, pedig hogyha a szigorú ész kritikájával boncolgatjuk ezt az állítást, én nem tudom, vajon nem az ellenkezője fog-e bizonyulni? De ez az elv a történelem világításánál sem állhatja meg helyét. Az állami oktatásnak eszméje egészen újkori, a legmodernebb. Az ókorban ezt nem is ismerték, az ókorban ki is volt zárva az államnak bármilyen befolyása a művelődésre. Ott voltak a görögök, ott voltak a rómaiak; náluk az állam semmiféle befolyással a műveltségre nem bírt, pedig tudjuk nagyon jól, hogy a görögök és rómaiak olyan műveltséget teremtettek, amelyet ma is bámulunk. Látszik tehát, hogy nem szükséges ahhoz, hogy nagy műveltségre tegyen szert valamely nép, az, hogy az állam kezébe vegye az oktatásnak kizárólagos jogát. S a középkorban hol lobogott a felvilágosodásnak mécsa? Hol volt a művelődésnek gyökere a középkorban? A templomok mellett és a kolostorokban. A mellett volt az igazi forrása a mai műveltségnek: az ókori műveltség, amely társadalmi volt és a középkori műveltség, amely keresztény volt. Így tehát nem lehet azt állítani, hogy nagyon is okadatolni lehet azt, hogy ma csakis az államnak volna joga a népnevelést kezébe venni.

Ez az eszme magával a szabadság gondolatával is ellenkezik, mert a gyermek nevelése mégiscsak elsősorban a szülőkre tartozik, hiszen még az [39] állatoknak élete is ezt bizonyítja, az állatoknál is a szülő gondozza gyermekét addig, amíg azután önmaga is megtudja keresni életfenntartási szükségleteit. A legtermészetesebb joga a szülőnek az, hogy gyermeke nevelésére befolyást gyakoroljon, és aki a szülőket ettől a joggal meg akarja fosztani, az mindenekelőtt a szabadság eszméjén ejt csorbát. Ez nagyon világos előttem, s szeretném, ha valaki ezen téma felett más helyen egy diszkussziót rendezne, hogy azután a pro és kontra argumentumok kifejlődhessenek. Nem akarok disszertációt tartani arról, hogy a nevelés eszközei közül melyek a célravezetőbbek, mindenesetre azonban azt tartom, hogy aki a nevelés jogát az egyéni jogok köréből ki akarja vonni, az a szabadságot nem tágítja, hanem szűkíti.

Sajátságos, hogy éppen azokról a padokról hangzott fel az állami oktatás kizárólagosságának szüksége, amelyekről azt mondják, hogy a demokrácia szolgálatában állanak. (Zaj.) Én, t. ház, nem ismerek különféle nemzetiségi, felekezeti demokráciát, mert szerintem a demokrácia csak egy lehet. Azok, akik meg akarják vonni a szülőtől azt a jogot, hogy gyermeke nevelésére befolyást gyakorolhasson, nem igazi demokraták, mert a démoszhoz elsősorban a szülő tartozik. Az a démosz pedig, amely nem a családhoz tartozik, anarchista démosz. Az igazi nép alapját a család kell hogy képezze,

ahol a család kötelékeit bontogatják, ott az állami élet igazi alapjait bontogatják. *(Igaz! Úgy van!)* Tehát a demokráciának nem őszinte barátai azok, akik azt mondják, hogy el kell venni a társadalomtól, a szülőktől, a felekezetektől azt a jogot, hogy a nevelésre befolyást gyakorolhasson.

Az igen t. előadó úr azt fejtegette, hogy a felekezeteknek, különösen pedig a keresztény felekezeteknek az a joga, hogy iskolákat állítson, az államtól a felekezetekre átruházott jog volna. Ez teljesen téves felfogás.

A keresztény felekezetek joga tanítani a keresztény hitben gyökerezik, hiszen Krisztus urunk először is azt mondta: „Menjetekek és tanítsatok minden népeket”, és ismeretesekek az ő szavai a nevelésre vonatkozólag is: „Engedjétek hozzám a kisdedeket”. Tehát nem az államoktól nyerték a felekezetek azt a jogot, hogy ők tanítsanak; nincs is olyan keresztény felekezet, amely ezt a teóriát valaha elismerte volna. Aki tehát azt akarná, hogy a felekezetek mondjanak le arról a természetes jogukról, hogy taníthassanak, a legborzasztóbb kultúrharcot idézné elő. De, t. ház, ezeknek a keresztény felekezeteknek tanítási joga nemcsak vallásukban rejlik, nemcsak pozitív törvényeken alapul, hanem magán a természeti szükségén is. Nincs senki a házban és azt hiszem, kevesen lesznek a házban kívül is, aki azt állítaná, hogy nem az erkölcs kell hogy legyen minden nevelés alapja, és nagyon tévednek azok az urak, akik azt hiszik, hogy vallás nélkül lehet erkölcsösség. Hallottam és olvastam ugyan azon irányról – de bármiképpen iparkodtam, sohasem bírtam megérteni ezt az álláspontot –, amely szerint lehet erkölcsös ember valaki vallás nélkül is.

Ha elismerjük azt, hogy minden igazi műveltségnek, mert utóvégre lehet olyan pszeudo-műveltség is, csakis erkölcsös, vallásos alapja lehet; ha ezt elismerjük, és ezt el kell ismernünk, akkor el kell ismernünk azt is, hogy sokkal jobb, sokkal természetesebb, ha a kisgyermeknek nevelését a felekezetekre bizzuk, amelyek már hivatásuknál fogva is arra vannak hivatva, hogy a vallás-erkölcsi nevelésnek támaszai legyenek, mintsem ha ezt a nevelést a vallástalan államra bizzuk, mert ma a modern állam el van választva tulajdonképpen a vallástól, nem azonosítja magát egy vallással sem, tehát joggal lehet azt mondani, hogy ma a modern állam vallástalan, tehát aki a népnevelést kizárólag az államra akarná bízni, az mintegy megnyitná a zsilipjét a nem erkölcsös és nem vallásos népnevelésnek. Az államot el lehet választani az egyháztól, mint ahogy ez most megtörtént Franciaországban. Ezt azonban én és nagyon sok a keresztények közül nem helyeselhetjük. El lehet választani az államot az egyháztól, de a vallást az embertől nem

lehet elválasztani anélkül, hogy az emberből vadállatot ne csináljanak.

Márpedig a műveltségre vonatkozólag azt hiszem mindegy, hogy a vadállat művelt vagy műveletlen, sőt előnyben van, ha műveletlen. És ha azt tekintjük, hogy mi tulajdonképpen az emberi életnek a célja a földön, akkor nagyon röviden mondhatjuk, hogy a földi boldogság. Ha pedig azt vizsgálja valaki, hogy a földi boldogságnak mik a föltételei, akkor akármilyen vaskos kötetet fogunk összeírni, mégis oda fogunk jutni, hogy a földi boldogság mértéke a belső megelégedés. Én nem ismerek olyan anyagi hatalmat, amely ezt a belső megelégedést jobban elő tudná mozdítani, mint a vallás vigasza. Azért aki a vallást akarná az iskolából kitűrni, a megelégedés lehetőségét akarja megszüntetni az emberek között, így én azt hiszem, hogy amikor el fog következni annak ideje, és úgy látom a különböző hangokból, hogy talán nincs is messze ez az idő, amikor ebben a házban törvényjavaslatot fognak előterjeszteni a kizárólagos állami népnevelésről, az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat a mi táborunkban fogjuk tisztelni, (*Derültség.*) már egy tekintetben azok táborában, akik küzdeni fognak aziránt, hogy visszaszerezzék a felekezeteknek iskolaállítási jogát.

Különben is, t. ház, az állami omnipotenciának nem vagyok barátja. Az állami omnipotencia megbénítja a társadalmi erőket, bénulást hoz abba az egészséges szervezetbe, amelynek az élet törvényei alapján lüktetnie, létrehoznia kell az állami életet. Egészséges szociális fejlődés, az én nézetem szerint, csakis ott lehetséges, ahol az állam nem avatkozik bele a természetes evolúció folyamatába, és aki ellenkezőleg cselekszik, aki csak zsilipeket rak az élet árja ellen, bizonyára nem a zsilipek lesznek erősek, hanem az élet árja [40] fogja a zsilipeket szétrobbantani. Nemcsak az én véleményem az, hogy az államnak nem feladata a népnevelésbe olyan mértékben befolyani, amilyen mértékben most folyik be Magyarországon, és pláne nem feladata a népnevelést teljesen magáévá tenni, hanem a legelőkelőbb pedagógusoknak ez a véleménye. Csupán egynek, Zillernek a véleményét leszek bátor felolvasni. Aki pedagógiával foglalkozik, tudja, hogy ez egyike a pedagógiai tudomány magalapítóinak.

Ő mondja, hogy ahol szükséges, hivatva van az állam az iskolaügy szervezésére, de csak kiegészítőleg. Ha ez megtörtént, lépjen azonnal vissza, s adja át az ügyet az önkormányzatnak. A tanügy csak akkor fog felvirágozni, ha az állam lemond azon elvont jogáról, amellyel eddig a tanügyet az államkormányzat egyik kiegészítő részének tartotta. A nevelés tudományának nagy mesterei is azon a véleményen vannak tehát, hogy a népnevelés a legjobban eszközöltetik akkor, ha a társadalom és különösen a hitfelekezetek

eszközlik azt, és hogy az államnak nincsen joga arra, hogy a népnevelést kizárólag a saját kezébe vegye. E tekintetben megnyugtatólag hatott rám az, hogy a mostani kormány és különösen az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nem híve az állami oktatás kizárólagosságának, hanem helyesnek, jónak és üdvösnek tartja, hogy a hitfelekezeteknek iskolaállítási joga meghagyassék. De ha szemügyre vesszük azt, hogy ez a javaslat mennyiben kongruens a most kifejtett elvekkel, akkor én legalább azt találom, hogy azokat nemcsak nem fedi, hanem azokkal merőben ellenkezik.

Mindenelőtt sérelmes e javaslat a felekezetekre nézve azért, mert a felekezeteket a javaslat szerkesztésekor nem hallgatták meg. Nem akarom azt állítani, hogy a törvényhozásnak kötelessége meghallgatni mindenkit, akire valamely törvényt alkot. Elismerem a törvényhozás szuverén voltát, de azt gondolom, hogy mégiscsak azt kellene tenni, ami helyes, ami okos, ami illő. Amikor sajtótörvényről van szó, rendszeren meghallgatják az újságíró urak véleményét. Mikor ipartörvényről van szó, összegyűjtik a mészárosokat és a többi iparos urakat, és meghallgatják az ő véleményüket is, meghallgatják az iparkamarák véleményét is. Az ügyvédekre nézve meghallgatják az ügyvédi kamarát. Azt hiszem, hogy amikor egy ilyen nagy dologról, amikor arról van szó, hogy a felekezeteknek évszázados törvények által biztosított autonómiáját meg akarják csorbítani, illendő dolog lett volna meghallgatni a felekezeteket.

Molnár Jenő: Mikor a tanítókról van szó, akkor a papokat hallgassák meg?

Goldis László: A tanítók is a felekezetekhez tartoznak. Ezáltal még nem kötelezte volna magát a kormány arra, hogy a felekezetek javaslatát el is fogadja. Ezzel legalább azon nyilatkozatoknak egyik mérges nyilat távolítottuk volna el, amelyet az illető felekezetek ezen javaslattal szemben táplált aggodalmukból folyólag joggal éreznek testükben. (*Mozgás a baloldalon.*) Akkor nem mondhatnák, hogy íme, ezt a törvényt „de nobis, sine nobis” hozták meg. Nem is értem, hogy miféle érdek követelte azt, hogy ebben az esetben ettől a helyes eljárástól eltérjenek. Csak a napokban olvastam, (*Halljuk! Halljuk!*) hogy az igazságügyminiszter úr egy ankétet hívott egybe az újságírók köréből, hogy a sajtótörvény esetleges revíziójának kérdését velük megbeszélje. Én nagy fontosságot tulajdonítok a sajtónak, hiszen magam is újságíró ember vagyok, és igen nagy tisztelettel viseltetem a sajtó iránt, de azt hiszem, hogy a felekezetek is tiszteletreméltók és megbecsülendők, s akkor, amidőn róluk van szó, illendő lett volna azokat meghallgatni.

Igaz, hogy a Berzeviczy-féle törvényjavaslat benyújtása előtt meghallgatták a felekezeteket; bár nem hivatalosan történt ez, amit mi kifogásoltunk is, hanem a miniszter úr tetszése szerint hívott össze egyeseket, akik azután a felekezetek dolgairól beszélgettek. Nagyon természetes, hogy a miniszter úr aszerint hívta egybe az értekezlet tagjait, amint azok szerencsések voltak az ő tetszését megnyerhetni. Ez – nézetem szerint – nem helyes eljárás, mert ha hivatalosan meg akarom ismerni a felekezetek véleményét, akkor a felekezetek hivatott faktorait kell meghallgatnom. *(Mozgás bal felől. Halljuk! a nemzetiségiek padjain.)* Azt hiszem, hogy senki sem fogja tagadhatni, hogy ez a sérelem tényleg igazolt. Tényleg sérelem történt akkor, amidőn nem hallgatták meg a felekezeteket egy rájuk vonatkozó törvényjavaslat kérdésében, mert lehet, hogy ezzel az agitációnak is élet vették volna, és mert a felekezetek meghallgatása esetében egyes olyan módosításokat is eszközölhetett volna imitt-amott a törvényjavaslaton az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, amelyek által a felekezeteknek legalább nagy részét kibékítette volna.

Ez a mulasztás azzal sem indokolható, hogy talán nagyon sürgős volt ez a törvényjavaslat. Én is elismerem a törvényjavaslat sürgősségét abban a tekintetben, hogy kívánatos, hogy a tanítók mentül hamarabb jussanak a jobb fizetéshez, de nem tudom összeegyeztetni ezt a szempontot a törvényjavaslat azon rendelkezésével, hogy ez csak három év múlva kötelezi a felekezeteket. Ha három évi időt engedünk a felekezeteknek arra, hogy hozzásimuljanak ezen törvényjavaslathoz, akkor ezt meg lehetett volna toldani még két hónappal oly célból, hogy a felekezeteket is meghallgassák. *(Mozgás bal felől.)*

Elnök: Csendet kérek!

Goldis László: Igaz, hogy a törvényjavaslat magában véve sürgős, mert e szegény emberek fizetésének megjavításáról van szó, de ez, ismétlem, nem egyeztethető össze a törvényjavaslat azon kijelentésével, hogy a törvény tulajdonképpen csak három év múlva lép életbe, mert csak akkor lesznek kötelesek nyilatkozni a felekezetek arra nézve, hogy ezen feltételeket elfogadják-e vagy sem.

Legnagyobb hibája ezen törvényjavaslatnak az, hogy nem őszinte. *(Halljuk! Halljuk! a nem-[41]zetiségiek padjain.)* Ez a törvényjavaslat elvben elismeri a felekezetek iskolaállítási jogát, a felekezetek autonómiáját; a gyakorlatban azonban ennek éppen ellenkezőjét cselekszi, t. i. csorbítja, igen sok esetben teljesen megsemmisíti a felekezetek autonóm jogát. És milyen ürügy alatt? A segély ürügye alatt. Ez a törvényjavaslat azt a tételt állítja fel, hogy adok a felekezeteknek állami segélyt, de ezen segély mérté-

kében csorbítom a felekezeteknek autonóm jogait. Tehát a segély nem egyéb, mint eszköz, mint ürügy a beavatkozásra, és nagyon sokak lelkében az a gyanú támad, hogy ezt a törvényjavaslatot tulajdonképpen azért hozták ide, nem is annyira a tanítók érdekében, mint inkább, hogy megtaláltassék az ürügy, hogy a felekezetek autonóm jogait megcsorbítsuk.

Be fogom bizonyítani, hogy az az elv, amelyen a törvényjavaslat alapszik, teljesen hamis, nem állhat fenn, mert az államsegélynek nem szabad arra szolgálni, hogy a felekezetek jogait megcsorbítsa. Ha elismerem azt, hogy országos szempontból jó és helyes volt, hogy a felekezeteknek autonómiájuk legyen, akkor ebből semmiképpen sem lehet azt következtetni, hogy akkor, hogyha államilag segíyem ezen felekezeteket, mindjárt nem jó a felekezeti autonómia. Ellenkezőleg, én be fogom bizonyítani, hogy pozitív törvényeink másképp rendelkeznek. Az államsegély nem arra való, hogy általa a felekezeti autonómiát csorbítsuk, hanem ellenkezőleg, hogy azt erősítsük. Az 1848: XX. t.-cikknek ez az értelme. Tessék csak azt elolvasni figyelemmel, és azt fogják találni, hogy két elv egyesül abban az 1848: XX. t.-cikkben. Ez a két elv az, hogy egyrészt a felekezetek autonómiáját törvénybe iktatjuk, másrészt segíti az állam a felekezeteket. Hogy ugyanabban a törvényben két elv legyen, amely egymást teljesen kizárja, ez logikai abszurdum volna, azt mondani t. i., hogy elismerem a felekezetek autonóm jogait, elismerem azt is, hogy az államnak kötelessége a felekezeteket segíteni, és mindjárt azt mondani, hogy amennyire segítem őket, annyira csorbítom jogaikat: ez abszurd dolog. *(Ellenmondások bal felől.)*

Hiszen akkor épp úgy járnánk el, minthogyha hatalmamba kerülne egy ember, és azt mondanám: barátom, én téged nem bántalak, a te életed nekem nagyon kedves és szent, meghagyom tehát az életedet, de enni nem adok. Hanem hogy lásd, milyen jószívű vagyok, ha enni akarsz, azt is adok, de egy tál ételért levágom az egyik karodat, a második tál ételért lecsapom másik karodat, ha pedig egészen jól akarsz lakni, elveszem az életedet.

Markos Gyula: Cinikus oláh huncutság ez! *(Zaj.)*

Elnök: Markos Gyula képviselő urat rendreutasítom.

Goldis László: Ez az elv teljesen ellenkezik az eddigi törvényekkel. Elmondottam, hogy az 1848: XX. t.-c. ugyanígy rendelkezik. Hogy bebizonyítsam, hogy mennyire igazam van, fel fogom olvasni a gör. keleti román egyház szervezeti szabályzatának azt a részét, amely erre az ügyre vonatkozik. Ez a szervezeti szabályzat az 1868: IX. t.-cikken alapszik, Ófelsége szentesítette azt miniszteri ellenjegyzés mellett, tehát törvényerővel bír.

Ebben, t. ház, a 8. általános pont így szól *(olvassa)*: „A metropoliának fentebbi alkatrészei jó eleve gondoskodni fognak azon szellemi és anyagi eszközökről, amelyek az egyházi, iskolai és alapítványi célok elérésére szükségesek, és amennyiben a metropoliában és azon kívül is tett e gyűjtések útján nem sikerülne fedezni a megkívántató költségeket, segélyért az államhoz fognak fordulni.”

Hát, t. ház, ha benne van a törvényben, hogy a felekezeteknek akkor, mikor szükségük van felekezeti hatáskörük kifejtése céljából államsegélyre, az állam mintegy köteles ezt a segélyt megadni, akkor nem lehet ezen ellenkezésben az a másik elv, hogy akkor már megszűnik ez a törvény. *(Mozgás a baloldalon.)* Ez annyira természetes, hogy ennél természetesebb logikát el sem tudok magamnak képzelni. Az elvet, t. ház, csakis így lehet felvetni: vagy elismerjük, hogy a felekezetek autonómiája jó dolog, helyes dolog, s akkor azt minden erővel erősíteni, és nem gyengíteni kell – tehát államsegéllyel is erősíteni kell –, vagy pedig ellenkező álláspontra helyezkedünk, azt mondva, hogy a felekezetek autonómiája nem jó, az ország érdekének nem kedvező dolog, s akkor nem következhetik más, mint hogy azt mondjuk: Deleatur, töröljük el a felekezeti jogokat a maguk teljességében, ha azok nem helyesek.

De, t. ház, ha jók, ha az állam érdekeivel megegyezők, akkor ne gyengítsük azokat ilyen úton-módon, hanem erősítsük meg államsegéllyel mint olyant, amit jónak, üdvösnek és helyesnek tartunk.

Különös, t. ház, hogy éppen most és éppen az igen t. közoktatásügyi miniszter úr áll elő ilyen javaslattal. Most, mikor a politikai életnek iránya általában az, hogy az autonómiákat erősíteni kell. Hiszen most várjuk – várjuk lelkesedve és nagy örömmel – az alkotmánybiztosítékokat.

Mezőfi Vilmos: Várhatjuk! *(Zaj! Halljuk! Halljuk!)*

Goldis László: Türelmetlenül várjuk, hogy minél előbb a ház asztalán legyenek már azok a törvényjavaslatok, amelyek biztosítják a megyéknek ellentállási jogát olyan esetekre, amikor az ország alkotmánya ismét veszélyben fog forogni. Akkor, t. ház, mikor e tekintetben talán nincs is köztünk véleménykülönbség – még közöttünk és az urak között sem –, amikor mindnyájan óhajtjuk, hogy az ország önállóságának minél erősebb biztosítékai minél hamarább megteremtessenek, amikor mind-[42]nyájan arra a célra dolgozunk, hogy az autonómikus jogok megerősíttessenek, mikor az igen t. közoktatásügyi miniszter úr már többször kijelentette, hogy programjának egyik sarkalatos pontja a katolikus autonómiának törvénybe iktatása: akkor egy ilyen javaslattal jönni

ide a képviselőház elé igazán arcucsapása az autonómikus jogoknak. *(Úgy van! a középén. Ellenmondások a baloldalon.)*

T. ház! Ne feledjük el – és ne felejtsek el azok a felekezetek sem, amelyek most azt remélik, hogy ez a törvényjavaslat velük szemben nem fog rigorózan keresztülvitetni –, hogy a felekezetek nemcsak ennek a kormánynak áldozzák fel felekezeti jogaikat, hanem feláldozzák azt az összes jövő kormányoknak is. *(Úgy van! a középén.)* Ne feledjék el a felekezetek, hogy jöhetnek még idők, mikor nagy szükségük lenne az autonómikus jogokra, de amikor azok, akiktől majd e jogaikat kéri, azt fogják válaszolni: Önként adtátok fel jogaitokat, s most nem kapjátok vissza. *(Úgy van! a középén.)*

T. ház! Azt hiszem, sokkal jobb lesz, ha ezek a felekezeti önkormányzati jogok továbbra is megmaradnak azoknak a felekezeteknek kezében, amelyek most nem féltik e jogokat azért, mert a tűz mellett vannak és melegszenek, nem tartva attól, hogy a téli idő is elkövetkezhetik. *(Mozgás a baloldalon.)*

Azt hiszem, sokkal hazafiasabb dolog azokra a felekezetekre is, amelyeknek felekezeti autonómiája megnyirbálását célozza ez a törvényjavaslat, hogy ezeknek a felekezeteknek is, mikor szomorú idők akarnak következni, inkább legyen mit veszteniük, mint mit nyerniük.

T. ház! Az ország önállóságának, alkotmányának nagyobb biztosíték az, ha a felekezetek egyáltalán a jövő, esetleg nem alkotmányos kormányokkal szemben bírnak valamit, amit védeniük kell, semhogy oly helyzet teremtsék, hogy ők mindent csak remélhetnek, védeni valójuk pedig nincs. Az az ember, akinek semmije sincs, eszköze mindenféle erőnek, akinek van valamije, az a létező megvédéséért mindig kész áldozatokat hozni.

Igen t. elnök úr, kérnék egy kis szünetet, ha lehet.

Elnök: Az ülést tíz percre felfüggesztem.

(Szünet után)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Folytatjuk a tanácskozást. Goldis László képviselő urat illeti a szó.

Goldis László: Az előbb azt állítottam volt, hogy a szőnyegen lévő törvényjavaslat ellenkezésben van azokkal a törvényekkel, amelyek a hitfelekezetek autonómiáját biztosítják. Állítottam volt, hogy ellenkezésben van ezen törvények szellemével. Miben is fekszik az iskolai autonómiának a lényege? Először is abban, hogy a felekezeti iskolához a tanítót maga a felekezet nevezi ki, hogy a felekezeti tanítót csakis magának a felekezetnek van joga megfegyelmezni, hogy a felekezetnek kizárólagos joga van a tanítási nyelvet megállapítani, a tantervet, a tankönyveket, a tanszereket

hasonlóképpen. Ebben van az én nézetem szerint a felekezeti autonómiának lényege az iskolákra vonatkozólag.

Márpedig ez a javaslat éppen ezekben a lényeges pontokban sérti meg a felekezeteknek autonóm jogait. Ez a javaslat megengedi, hogy bizonyos esetekben a miniszter nevezze ki a felekezeti tanítót. Az eredeti törvényjavaslatban az is benne van, hogy ha a felekezeti iskolai tanítók alapfizetéséhez az állam 500 koronával járul hozzá, akkor joga legyen a miniszternek a tanítót kinevezni. Igaz, hogy a felekezeteknek fájdalmas megütközésén megtört ez a kondíció, a miniszter úr törülte a bizottságban ezt a föltételét az állami segély nyújtásának. Mindazonáltal a kinevezési jog benne maradt a javaslatban. Az egyik szakasz t. i. azt mondja, hogy ha a felekezeti iskolához megválasztott tanítót a miniszter kétszer kifogásolja, akkor az illető község elveszti tanítóválasztási jogát, és az illető iskolához a tanítót a felekezetnek minden további meghallgatása nélkül a miniszter nevezi ki.

Ugyancsak a miniszternek lesz jogában a tanítót kinevezni, ha a felekezeti iskolától a tanítót oly címen helyezik el, amely cím a 22. §-ban benne van, az államellenes cselekedetek miatt. Akkor is elveszti az illető hitközség a jogát, hogy tovább tanítót választhasson az illető iskolába, vagy ő maga nevezzen ki, hanem a miniszternek engedi át a jogot, hogy kinevezhessen tanítót oda.

Tehát egyéneknek a bűneiért a felekezetet bünteti a törvényjavaslat. Hát hogyan állhat jót a felekezet arról, hogy egy eltévelyedett tanítója pl. olyan cselekedeteket követ el, hogy el kell mozdítani az állásától? Most megválasztja a második tanítót. Nem is ismeri az illető község, látja a bizonyítványait, teljesen megfelelő, megvan a képesítése, és megválasztja. Most el is követ valamit, amiért az illető hitfelekezet és maga a hitközség sem felelhet, és ezt is elmozdítják. Akkor azután mindjárt beáll a miniszternek az a joga, hogy az illető iskolához ő nevezi ki a tanítót. Hogy ez miért történik, igazán nem tudtam megérteni, hacsak nem azért – amit nem akarok imputálni a mostani kormánynak –, hogy t. i. ily módon akarja lassan-lassan államosítani azokat a felekezeti iskolákat, amelyeket éppen államosítani akar.

De ha ez az eset áll, ha ez a feltevés az igaz, hogy t. i. ezek az intézkedések azért vannak benne a törvényjavaslatban, hogy mintegy álutakon vehesse el azoktól a felekezetektől, amelyekhez a kormánynak nincs bizalma, az iskolákat, akkor ezt politikus dolognak nem [43] tartom. Az őszinteség hiányát a törvényekben én a legnagyobb bajnak tartom.

Mert ha lehet a diplomácia körében mindenféleképp csürni-csavarni, általános kifejezéseket használni, mindenkifelett első kötelessége a precizitás és határozottság. Mert olyan törvény,

amelyet minden miniszter másként magyarázhat és másként hajthat végre, bizonyára nem a konszolidációra fog vezetni, hanem a félreértéseknek, a sűrlődásoknak, a zűgolódásoknak olyan árját fogja az országra hárítani, amely hazafias szempontból bizonyára nem kívánatos. Az az eset állt be, t. ház, hogy most már tulajdonképpen nem is államilag segélyezett felekezeti iskolákról beszélhetünk, hanem ellenkezőleg, felekezetiileg segélyezett állami iskolákról. *(Helyeslések a nemzetiségi padokról.)* Ma, t. ház, a tény az, hogy minden iskolában kizárólagos úr a miniszter, de az anyagot a felekezet szolgáltatja, és én csak azt rosszallom, hogy ezt oly színben tüntetik fel, minthogyha az állam jönne a felekezeti iskoláknak a segítségére, ellenkezőleg pedig a dolog úgy áll, hogy az állam segélyezés nélkül nem bírván kellő számú állami iskolát felállítani, elveszi a felekezetektől az összes jogokat, de egyúttal elfogadja a felekezeti segélyezést. *(Helyeslés a nemzetiségi padokon.)*

(Az elnöki széket Rakovszky István foglalja el.)

Ezért mondom, t. ház, hogy ma már nem lehet beszélni államilag segélyezett felekezeti iskolákról, hanem csakis felekezetiileg segélyezett állami iskolákról. Így azután eljut az állam az állami iskoláknak egy egészen új fajtájához, és én nem csodálom, t. ház, hogy a felekezetek, látva azt, hogy az iskolákra vonatkozó autonomikus jogaik úgyszólván csak illuzóriusak, fenntartva jogaikat jobb időkre, tiltakoznak ezen javaslat ellen, amely a felekezetek autonómiáját meg akarja semmisíteni, és lassanként arra a gondolatra jutnak, hogy egyáltalában nem tartanak fenn többé felekezeti iskolákat. *(Felkiáltások a baloldalon: Ez volna az igazi!)* Ez a gondolat igen közelfekvő, t. ház. Ha már a fegyelmi jog tőlük úgyszólván teljesen elvételük, hogyha négy-öt tantárgyra nézve a tanterv megállapítása, az órák számának a megállapítása, a tanmenet megállapítása a felekezetek kezéből kivételük és a miniszter jogkörébe utasíttatik, akkor mondom, igen közel fekvő a gondolat, de a felekezetek azt fogják mondani, hogy egyszerűen nem adunk egy krajcárt sem a felekezeti iskolák fenntartására, és azokat az összegeket, amelyeket eddig a felekezeti iskolák fenntartására fordítottunk, majd a hitélet megerősítésére szolgáló eszközökre fogjuk fordítani, *(Igaz! Úgy van! a nemzetiségi padokon.)* és mintegy kényszeríteni fogják az államot, hogy az összes iskolákat államosítsa, *(Felkiáltások bal felől: Az sem lenne baj!)*

Természetes, t. ház, hogy ez a dolog igazán fel fogja idézni Magyarországon a nagyon is rettegett és jogosan rettegett kultúrharcot. Aki pedig, t. ház, a mai viszonyok között és a mai időkben

Magyarországon kultúrharcot akar felidézni, annak tanácsadója bizonyára nem a hazafiság. Az a tanácsát a szenvedélyek forrásából merítette, (*Helyeslés a nemzetiségi padokon.*) oly szenvedélyek forrásából, amelyek nem fedik az országnak igaz érdekeit. Bizonyos az is, t. ház, hogy e harcban az állam részén lesznek a nyers erőnek eszközei, a zsandárok, a hatalom, az anyagi erő, de a felekezetek oldalán lesz az igazság, (*Igaz! Úgy van! a középén.*) a hit, a meggyőződés erőssége. És legyen szabad Fichte szavait idéznem, amelyeket a „Reden an die deutsche Nation” című művében nemzetéhez intézett:

„Nicht die gewalt der Armee, sondern die Macht des Gemüths, die Kraft der Seele ist es, welches die Siege erkämpft.”

Nem az anyagi erő arat győzelmet, hanem a lélek hatalma, a meggyőződés erőssége. (*Úgy van! a középén.*)

Pop Cs. István: Apponyi is ezt mondta! (*Zaj.*)

Goldis László: És mivel indokolják, hogy elérkezett az ideje annak, hogy a felekezetek autonómiáját megszorítsák, mivel indokolják, hogy a neveléstan alapelveivel ellenkezően akarják a népnevelést Magyarországon rendezni?

Aki figyelmesen elolvassa a törvényjavaslat miniszteri indoklását, valamint a tanügyi bizottság indoklását, csak egy feleletet adhat: a magasabb állami érdekekkel. A magasabb állami érdek megköveteli, hogy a felekezetek autonómiáján csorbát ejtsünk, hogy az államilag segélyezett felekezeti iskolákban a felekezetek rendelkezési jogait megcsonkítsuk, imitt-amott teljesen megsemmisítsük.

És egy különös elvet látunk itt érvényesülni a törvényjavaslatban, t. i. mentől nagyobb az állami segély, annál nagyobb az állam beavatkozása, tehát annál jobban meg lesz védve az állam érdeke. De kérдем én: van olyan iskola, amelyben az állam érdekét nem kell megvédeni? Ha az állami érdek megvédése nem követeli az állam beavatkozását olyan iskolákban, amelyeket az állam nem segélyez, akkor miért követeli olyan iskolákban, amelyeket az állam segélyez? Mert, t. ház, az igazság az, hogy az állam érdekét minden iskolával szemben meg kell védeni. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

De hogyha ez lehetséges – és lehetségesnek kell lennie – olyan iskolákban, melyeket az állam egyáltalában nem segít, és melyekben semmi befolyással nem bír, legalább nem olyannal, mint aminőt a törvényjavaslat előír, akkor lehetséges lenne olyan iskolában is, amelyet az állam segélyez, anélkül hogy a felekezetek autonóm jogain csorba ejtessék. (*Helyeslés a nemzetiségi padokon. Zaj.*)

[44] Nem tudom, hogyan lehetne ezt a logikát megdönteni. Ez a törvényjavaslat különös demokratikus színben tünteti fel a mostani kormányt. T. i. a gazdag, aki iskoláját fenntarthatja, az továbbra is jobban be van takarva, az államhatalommal szemben jobban meg lesz védve, mert hisz akinek sok pénze van, jobban bírja fizetni a tanítót; a szegény ember jogát elveszük, mert segíezzük, és mennél jobban segíezzük, annál több befolyása lesz az államnak. Tehát nemcsak igazságtalan, de antidemokratikus is, mert azt a szegény hitfelekezetet, hitközséget, amelynek már úgyszólván elég baj az, hogy szegény, s amely alig bírt 300 forintnál többet fizetni eddig a tanítóknak, még azzal is megszorítjuk, hogy elveszük eddigi jogait is, mert kénytelen lesz nagyobb mértékben igénybe venni az államsegélyt, míg a gazdag felekezetek ezután is szépen terpeszkedni fognak iskoláikban.

A testvéri egyetértésnek Magyarországon, úgy hiszem, nagyon erős kapcsa lesz ez a gondolat, az, hogy a nagy nemzeti kormány olyan irányban fejt ki működését, hogy éppen a szegénytől akarunk jogokat elvenni abban az időben, amikor a szegények részére is ki akarjuk terjeszteni a jogot, s mikor az egész világ követeli, hogy a polgári jogok terjesztessenek ki az ország összes lakóira.

A tételt logikusan felállítani csak úgy lehet, hogy az állam érdeke egyáltalában megszűnt-e a felekezeti iskolákban, vagy nem, éppen úgy, amint felállítottam ezt a tételt a felekezeti autonómiára vonatkozólag is. S itt is azt a választ adhatom, hogy ha a felekezeti iskolákat az állami érdek megtűri, akkor ezeknek a felekezeti iskoláknak létezését nem lehet az államsegélytől függővé tenni, mert akár segíyem az iskolát, akár nem, az állami érdek minden iskolában mindenestre megóvandó.

De ez a törvényjavaslat, amint már kifejtettem, ellenkezésben van a valláserkölcös népnevelés érdekeivel, ellenkezésben van a történeti fejlődéssel, ellenkezésben van a pozitív törvényekkel, különösen az 1848: XX., 1868: XXXVIII. és 1868: IX. törvényekkel, ellenkezik magával a logikával, az igazsággal, a demokráciával is.

Most keresni fogom azt, mennyiben egyezik meg ez a törvényjavaslat a neveléstudományok princípiumaival. *(Halljuk! Halljuk!)* A címe ugyan ennek a törvényjavaslatnak fizetésrendezés és jogviszonyok rendezése, s így azt mondhatná valaki, hogy ilyen körülmények közt ebbe a pedagógiának semmiféle beleszólása nincs. Mert hiszen mi köze a pedagógiának ahhoz, hogy a tanító 1000 vagy 2000 forint fizetést kap, vagy mi köze ahhoz, hogy a tanítót tisztviselőnek vagy minek nevezzük? A pedagógia ilyen dolgokkal nem foglalkozik, s ennél fogva azt mondhatná valaki, hogy ehhez a törvényjavaslathoz nem lehet hozzászólni a pedagógia címén. El-

lenkezőleg van. Ebben a törvényjavaslatban ugyanis szó van tantervről, óraszámról, tankönyvekről, tanszerekről, történeti képekről, amelyekkel tele kell aggatni az iskola falait, s amelyeket meg kell magyarázni a tanítónak az értelem- és beszédgyakorlatok folyamán, azután szó van arról, hogy kinek van joga némely tantárgyakra nézve a tantervet, az óraszámot megállapítani; úgy látszik tehát, hogy mind olyan dolgokról van benne szó, amelyekhez a neveléstudománynak igenis nagy köze van. Úgy tetszik nekem, sokan azt hiszik, hogy ez a törvényjavaslat egyenesen azért készült, hogy ezeket a pedagógiai dolgokat belevehessék.

Ebben a tekintetben első kardinális hibája a törvényjavaslatnak az, hogy vét a tanítás egysége ellen. Szerettem volna, ha az igen t. kultuszminiszter úr megkérdezi Kármán Mórt, akire joggal hivatkozhatom, mert Magyarország első pedagógusának tartják, arra nézve: édes uram, lehetséges-e az, hogy egy népiskolában a tankönyvet három-négy tárgyra nézve a felekezeti hatóság, három-négy tárgyra nézve pedig a miniszter állapítsa meg. Mondja meg, kedves Kármán úr, lehetséges-e, hogy az óraszámot három-négy tantárgyban a felekezeti hatóság, három-négy tantárgyban a miniszter állapítsa meg, anélkül, hogy a törvényjavaslat csak utalna is arra, hogy erről együtt értekezzenek. Azon eset is előfordulhat, hogy a miniszter ezen három tantárgyra egyszerűen rásózza a 25 órát, aminél többet nem szabad tanítani, és akkor hoppon marad a felekezet az ő tantárgyaival. Egy órát sem szánhat azoknak.

Vertán Endre előadó: El sem olvasta a javaslatot.

Goldis László: A törvényjavaslat szerint ez nincsen kizárva. Nem az intenciót teszem itt kritika tárgyává – de internis non judicat praetor –, hanem veszem a javaslatot úgy, amint van. Aki valaha pedagógiával foglalkozott, tudni fogja, hogy az iskola prosperálásának első feltétele a tanterv egysége. Aki az ellen vét, az ellensége az oktatásnak. A javaslat szerint kétlelkű iskola lesz. Az egyik lelket a miniszter önti abba, a másikat a hitfelekezet. (*Zaj. Elnök csenget.*) Pedagógiaellenes a javaslatnak az az intézkedése is, amely megengedi, hogy a tanítási nyelv az iskolában más legyen, mint a gyermeknek a nyelve. Nincsen a világon olyan iskolaember, aki azt merné állítani, hogy a népiskolában helyesen és jól más nyelvet lehetne alkalmazni, mint a gyermek anyanyelvét. Hiszen már Comenius, a neveléstudomány megalapítója, mondotta azokat a híres szavakat: Az az ember, aki azt rendelné, hogy a népiskolában nem a gyermekek anyanyelvén tanítsanak, úgy tenne, mintha azt akarná, hogy az ő fia előbb tanuljon lovagolni, mint járni.

Hivatkozom továbbá a XX. század legnagyobb filozófusára, Herbert Spencerre. Azt mondja a nevelésről írt gyönyörű munkájában erre vonatkozólag, hogy mindenesetre sokkal jobb, ha meg-[45]tanuljuk a dolgok értelmét, mint a szavak értelmét. A körülöttünk lévő dolgoknak megismerése sokkal előbbrevaló, mint a nyelvtannak ismerete. Ez is idegen ember. De fel fogom olvasni az önök által igen nagyrabecsült és általunk is igen tisztelt személyiségnek szavait, aki, fájdalom, nemrég elhunyt, s aki igen szépen fejezte ki azt a gondolatot, hogy a gyermeket nem lehet másképpen fejleszteni, mint azon mag szerint, amely neki az életet adta. *(Halljuk! Halljuk! a nemzetiségiek padjain.)* Éppen úgy, amint nem lehet a körtefának megparancsolni, hogy almát teremjen, éppen úgy nem lehet a román gyermeket úgy formálni, hogy magyar legyen. *(Ellenmondások és derültség bal felől. Helyeslés a nemzetiségiek padjain.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak!

Goldis László: T. ház! Bartha Miklós egyik cikkében olvastam a következő szavakat: *(Halljuk! Halljuk!)* „Nincs a nevelési rendszernek nagyobb bűne, mint ha az nem alkalmazkodik a nemzeti sajátosságokhoz, viszonyokhoz, felfogásokhoz, és nem lehet a nevelés célját jobban eltéveszteni, mint ha az nem tűzi feladatául a nemzeti egyéniség kidomborítását. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* Aki németül formálja a magyar gyermeket...” *(Zaj és közbeszólások a nemzetiségi képviselők padjain. Vlád Aurél ismételten közbeszól.)*

Elnök: Vlád Aurél képviselő urat figyelmeztetem, hogy legyen csöndben!

Goldis László: ... Azt mondja Bartha Miklós cikkének utolsó mondatában: „A ki németül formálja a magyar gyermeket, az a természet őstörvényein tesz hitvány erőszakot.” *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)* Ez igaz. Hát aki a román gyermeket magyarul formálja? *(Nagy mozgás és ellenmondások a baloldalon. Helyeslés a nemzetiségiek padjain.)*

T. ház! A népoktatás nyelve mindenütt a világon az illető gyermekeknek anyanyelve.

Vertán Endre előadó: Hajdúdorogon is?

Elnök: Kérem, ne méltóztassanak közbeszólni!

Goldis László: Hogy ezt bebizonyíthassam, t. ház, végig kell haladnunk Európa államainak iskolai törvényein. *(Halljuk!)* Mindenekelőtt azon államokat fogom szemügyre venni, amelyeknek viszonyai a mieinkhez legjobban hasonlítanak.

Molnár Jenő: Kezdje Románián, a kultúrállamon!

Markos Gyula: Menjünk Gyurgyevóba! Ott kezdje! *(Zaj. Halljuk!)*

Goldis László: Keresem, hogy melyek azon országok Európában, amelyeknek viszonyai a mieinkhez leginkább hasonlítanak;

amelyekben több népfaj lakik együtt. Ilyen először is Ausztria, azután Belgium és végül Svájc.

Szász Zsombor: Hát Schleswig-Holsteint nem említi?

Goldis László: Ez az a három ország, t. ház, amelyeknek etnikai viszonyai a mieinkhez leginkább hasonlítanak. Nézzük, hogy Ausztriában, Belgiumban és Svájcban hogyan tanítják a gyermekeket. Itt van Ausztriának 1867-ből való iskolai alaptörvénye, amelynek 19. §-a így hangzik (*olvassa*): „Alle Volksschulen des Staates sind gleichberechtigt, und jeder Volksstamm hat ein unverletzliches Recht auf die Wahrung und Pflege seiner Nationalität und Sprache. Die Gleichberechtigung aller landesüblichen Sprachen und Schulen ist vom Staate anerkannt. In den Ländern, welche mehrere Volksstämme bewohnen, sollen die öffentlichen Unterrichtsanstalten derart eingerichtet sein, dass ohne Anwendung eines Zwanges auf die Erlernung einer zweiten Landessprache jeder dieser Volksstämme die nothwendigen Mittel zur Ausbildung in seiner Sprache erhält.” Ez a pedagógia elveinek teljesen megfelel.

Sümegei Vilmos: Nincs osztrák nyelv, nincs belga nyelv, nincs svájci nyelv!

Goldis László: Ausztriában az iskolai alaptörvény kimondja, hogy minden népnek gyermeke a saját anyanyelvén taníttassák az elemi iskolában. Ugyanezt kimondja Belgiumban a „Réglement de programme-type”. Belgiumban tulajdonképpen csak községi iskola van. 1897-ben az állam egy programtípust szerkesztett a népiskolák számára, ez a legújabb iskolai törvény. Ennek kereteiben minden község maga intézkedik községi iskolájáról. Itt a harmadik fejezetben ki van mondva, hogy az előadási nyelv a flamand, francia vagy a német, aszerint, amint a községi viszonyoknak legjobban megfelel.

Tehát Belgiumban is, ahol három nemzetiség lakik együtt, szintén a pedagógiai igazság dominál, ott a gyermekeket az elemi népiskolában a saját anyanyelvükön oktatják.

Az iskolák három tagozatra oszlanak, két-két évfolyam képezvén egy tagozatot. Az V. és VI. iskolai évben olyan községekben, ahol vegyesajkú emberek laknak, megengedik, hogy más nyelvet is tanítsanak a szükséghez és a körülményekhez képest.

Nem is kell bizonyítanom, hogy Svájcban hogy van, hiszen mindenki tudja, hogy minden kanton maga határozza meg az ő iskolatörvényeit. Ott nyolc évre terjed a népiskolai tanítás, és ez két részre oszlik. Az alsó tagozat magában foglal négy évet, és ezt Primär-Schule-nak nevezik, a felső tagozat szintén négy évet foglal magában. Az alsó fokban csak a gyermekek anyanyelvét tanítják, a felső tagozatban már más nyelvet is tanítanak, különösen a ha-

tárhoz közel eső vidéken, ahol pl. a francia nép a német népséggel érintkezik, ott a francia iskolában tanítják a német nyelvet, a német iskolában a francia nyelvet.

Ezek oly államok, ahol többféle nemzetiség lakik, és pedig körülbelül olyan arányban, mint Magyarországon.

Nézzünk már most más államokat, ahol csak töredékek vannak. És itt veszem Svédországot, amely sok tekintetben mintegy fél-[46]dányképül szolgál az iskoláztatás tekintetében, mert az iskolaügy nagyon fejlett Svédországban. Ott vannak a lappok és finnek, kis töredékek. Azt gondolják, t. ház, hogy ott a lapp és finn iskolákban kötelezik a gyermekeket, hogy svédül tanuljanak? Nem. Az állam fenntart szemináriumokat, ahol a lappok és finnek számára tanítókat képez, hogy azok a lapp és finn iskolákban a gyermekeket lapp és finn nyelven oktathassák. Az igaz, t. ház, hogy Németországban, amelyre oly sokszor hivatkoznak a képviselő urak, kissé másként áll a dolog. *(Halljuk! Halljuk!)* Az is igaz, hogy a német kormány Schleswigben a dánokkal és Posenben a lengyelekkel szemben ugyanazt a politikát folytatja, amit az urak itt akarnak velünk szemben folytatni. *(Nagy zaj és ellenmondások a baloldalon.)*

Barabás Béla: Van egy kis különbség! Bárcsak úgy cselekednénk! *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Goldis László: A németek t. i. rá akarják erőszakolni a dán és lengyel gyermekekre, hogy németül tanuljanak meg. Igaz, hogy Németországban ezt megteszik, de nem hiszem, hogy akadna még a világon egy másik parlament, amelyben olyan hangok hallatszanának, mint itt, hogy amit a németek tesznek, jól teszik. *(Mozgás.)* Ez a humanitás ellen van. Szabadságszerető, anyanyelvét szerető ember nem mondhatja ezt, hogy a német jól teszi, ha a lengyel és dán gyermekeket ilyen módon akarja kultiválni. *(Zaj.)*

De, t. ház, nemcsak az igazság, nemcsak a humanitás ellen vét a német politika, mikor ilyen úton indul, hanem vét a lehetőség, az eredmény ellen is, mert sohasem fogja erőszakos politikájával azt az eredményt elérni, aminek elérését maga elé tűzi. Eléri ennek ellenkezőjét. *(Mozgás.)*

Egy múltkori beszédemben kimutattam, hogy mióta a dánokat ilyen erőszakos úton akarják elnémetesíteni, azóta a nemzeti érzület még jobban lángra kapott Schleswigben és Posenben a dánok és lengyelek között, olyannyira, hogy ma már a kis gyermekek is kénytelenek sztrájkba lépni. *(Derültség. Zaj.)*

T. ház! Gondoljuk meg jól, hogy Magyarországon is elkövetkezhetik az az idő, amikor – ha ilyen erőszakos módon akarják önök elérni azt, hogy a magyar nyelvet mindenki tanulja meg – ahelyett, hogy – amint mindannyian kívánatosnak tartjuk – a

magyar nyelvet megszerettetnék, gyűlöltté teszik azt, és itt is megteremthetik a sztrájkot, amitől az isten óvjon meg bennünket. (Zaj. Polit Mihály közbeszól.)

Elnök: Polit képviselő urat figyelmeztetem, hogy a házszabályok értelmében az általános vitában már csak a zárszó jogával élhet.

Goldis László: Amiket elmondottam, t. ház, abból kitűnik, miképpen van ez az ügy egész Európában rendezve. Így volt ez Magyarországon is eddig. Itt sem volt eddig soha komoly politikus, aki azt mondta volna, hogy helyesnek találja azt, hogy az elemi népiskolában más legyen a tanítási nyelv, mint az illető gyermekek anyanyelve.

Magyarországon a jogos állapot – pozitív jogról beszélek – az, hogy az állami népiskolákban az előadási nyelvnek nem a magyar nyelvnek, hanem az illető gyermekek anyanyelvének kell lenni. (Ellenmondások. Zaj.)

Egy hang (jobb felől): Hol van ez megírva?

Goldis László: Be fogom bizonyítani, hogy nekem van igazam. Igen kapóra jött t. képviselőtársamnak ez a közbeszólása.

Tudjuk, hogy ezelőtt az igen t. kultuszminiszter úr is azon a véleményen volt, amelyen az igen t. közbeszóló úr van, (Halljuk! Halljuk!) hogy t. i. nem lehet jogos alapot találni arra az állításra, hogy Magyarországon csakis az a jogos állapot, hogy az elemi népiskolákban – ha államiak is azok – az illető vidékre való gyermekek anyanyelve legyen az oktatási nyelv. (Mozgás.) Az igen t. kultuszminiszter úr. ugyanis a háznak egyik ülésén beszélt ezekről a dolgokról. A képviselőháznak július 26-án tartott ülésében foglalkozott Polit Mihály t. barátom felszólalásával a t. kultuszminiszter úr, és e beszédében azt mondta: Távol áll tőlünk az a szándék, hogy nem magyarajkú polgártársainkat az ő faji egyéniségükben megbántuk, az ő kulturális fejlődésükben hátráltassuk; mi az állami iskolák felállításánál tekintettel vagyunk minden jogos aggodalom iránt.

Ekkor Vajda Sándor t. képviselő úr közbekiáltott: Állami iskolákat állítsanak nekünk is! Amire a t. kultuszminiszter úr azt mondta: E kívánságnak tőlünk telhetőleg meg is fogunk felelni. És ekkor valaki, egy hang hozzátette: Igen, de román nyelvűeket. Erre a t. kultuszminiszter úr szóról szóra ezt mondta: Erre a t. képviselő úr alig fogja megtalálni valamely törvényben az alapot.

E kijelentés engem nagyon meglepett. Mert ellenkezőleg, be fogom bizonyítani, hogy igenis az illető közbeszóló által kívánt állami iskola jogos, törvényes Magyarországon, eddig legalább így volt, és ellenkezőleg az, hogy az állami elemi népiskolákban a tannyelv a magyar legyen, akármilyen az illető gyermekek anyanyelve: jogellenes, törvényellenes. (Mozgás.)

Nagy György: Melyik törvénybe ütközik?

Goldis László: Tessék türelemmel lenni, megmondom.

Polit Mihály: Az 1868: XXXVIII. törvénycikkbe.

Goldis László: Az 1868: XXXVIII. t.-c. 58. §-ába, amely így hangzik: Minden növendék anyanyelvén nyerve az oktatást, amennyiben ez a nyelv a községben divatozó nyelvek egyike. Vegyesajkú községben ez okból oly tanító alkalmazandó, aki a községben divatozó nyelveken tanítani képes. Népesebb községekben, ahol többféle nyelvű lakosok tömegesen laknak, amennyire a község ereje engedi, különböző ajkú segédtanítók is választatnak.

[47] A törvény 58. §-a tehát egészen világosan kimondja, hogy minden gyermek az anyanyelvén nyeri az oktatást. Ez, igaz, a községi iskolákra vonatkozik. *(Halljuk!)* De ugyanannak a törvénynek más szakasza, a 80. § így szól: Azon népoktatási tanintézeteken kívül, melyeket a törvény értelmében a községek kötelesek fenntartani, a közoktatási miniszternek jogában és tisztében áll tisztán állami költségen a helyi körülmények által igényelt népoktatási tanintézeteket állítani, amelyek a 23–78. §-okban megszabott módon szervezendők.

Az 1868-iki népiskolai alaptörvény tehát jogot ad a miniszternek arra, hogy állami iskolákat állíthasson, de azt mondja, hogy azokra az állami iskolákra nézve ugyanannak a törvénynek 23–78. §-ai is mértékadóak, tehát az 58. § is, amely azt rendeli, hogy az elemi iskolában minden növendék a maga anyanyelvén nyerve az oktatást. Világos tehát, hogy ezen érvényben levő törvény nem adhatott jogot a t. kultuszminiszter úrnak arra, hogy azt állíthassa, mintha az a követelés, hogy az elemi iskolákban az előadás nyelve az illető gyermekek anyanyelve legyen, nélkülözi a törvényes alapot.

Ezt be lehet bizonyítani továbbá az 1868: XLIV. t.-c. 17. §-ával, amely a következőképpen szól: „Az állam s illetőleg a kormány által már állított vagy a szükséghez képest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása, amennyiben erről törvény nem rendelkezik, a közoktatási miniszter teendői közé tartozik. De a közoktatás sikere, a közművelődés és közjólét szempontjából az államnak is legfőbb célja lévén, köteles ez az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagy tömegekben együtt élő polgárai az általuk lakott vidék közelében anyanyelvükön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.”

Ez a törvény tehát világosan kimondja, hogy az állam által felállított vagy felállítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek a megállapítása a miniszternek a jogkörébe tartozik ugyan, de csak annyiban, amennyiben arról törvény nem rendelkezik. Márpedig az

elemi iskolákra nézve törvény rendelkezik, mégpedig egy előbbi, a XXXVIII. t.-c., és így ott a miniszternek nincs többé joga megállapítani az oktatási nyelvet. Hogy ez a szakasz, a XLIV. t.-c.-nek 17. §-a nem is vonatkozhatik az elemi iskolákra, kitűnik abból is, hogy ezen most általam hivatkozott törvényszakasz azt mondja, hogy gondoskodjék a miniszter arról, hogy az illető népesség az általa lakott területek közelében művelődhessék. Ez nem vonatkozhatik az elemi iskolákra, mert hiszen elemi iskola minden községben van, ez tehát csakis a középiskolára vonatkozhatik, mert nem mondhatná a törvény az elemi iskolára, hogy a népesség az általa lakott vidék közelében művelődhessék, mert otthon van neki elemi iskolája. Ez a szakasz tehát csak a középiskolákra vonatkozhatik. Bizonyos tehát, hogy az igen t. miniszter úr csalódott, mikor azt gondolta, hogy nincs törvényes alap arra, hogy megköveteljük, hogy a népiskolában is az előadási nyelv kizárólag a gyermekek anyanyelve legyen.

Hivatkoztak az e padokról felszólalók az 1868. évi nagy államférfiakra, Deák Ferencre és Eötvös Józsefre, s akkor az igen t. kultuszminiszter úr azt mondta, hogy az alapelvekben semmi különbség köztünk és Deák Ferencnek és Eötvös Józsefnek e tekintetben folytatott politikája közt nem lehet. Azt mondja tehát, hogy az alapelvekben egyetért Deákkal és Eötvössel a kultúrpolitikára vonatkozólag.

T. ház! Ezt a hivatkozott 1868: XXXVIII. t.-cikket Eötvös József hozta. Felfogás tekintetében ég és föld a különbség Eötvös József felfogása és az igen t. kultuszminiszter úr felfogása közt, mert Eötvös azon felfogásban volt, hogy az elemi népiskolában az előadási nyelv csakis a gyermekek anyanyelve lehet, a mostani kultuszminiszter úr pedig abban a felfogásban van, hogy a népiskolákban – nemcsak az államiakban, hanem a többiekben is – a magyar legyen, az államiakban kizárólag, a felekezetiekben pedig vagy négy tantárgyra nézve az előadási nyelv. És hogy különbség van nemcsak Eötvös József és az igen t. kultuszminiszter úr között, hanem közte és Deák Ferenc közt is, ezt be fogom bizonyítani Deák Ferencnek a házban mondott szavaival. Azt hiszem, ezek oly dolgok, melyeket mentől többször kell idézni, hogy az urak némi részben megtanulhassák. *(Mozgás.)*

Mikor szó volt a szerb gimnáziumról, amelyet Becskerekén vagy Zomborban akartak 1871-ben felállítani, mondotta ezeket Deák Ferenc. A ház ezt akkor el is fogadta éppen Deák Ferenc felszólalása folytán, és elhatározta, hogy utasítja a kormányt egy állami szerb gimnázium felállítására. De következett erre Tisza Kálmán elvfeladása, kormányra jutása, és a következő kormányok nem teljesítették a háznak már hozott határozatát. Ugyanekkor ebből az

alkalomból Deák Ferenc kijelentette a következőket: „Azon jogsultsága minden nemzetiségnek, ha nem politikai nemzetiség is, megvan, hogy mód nyújtassék neki gyermekei nevelésére, kimíveltetésére. Legyen bár az országban 300 gimnázium, legyen bár annyi, hogy minden hat mértföldnyire találtsassák egy, ha valamely vidéki gimnázium nem azon nyelven vagy legalább nem kiválóan azon nyelven tanít, mely azon vidék népének nyelve, akkor kétségkívül bajos lesz ott a kiművelés elővitele. Emlékezzünk csak vissza, mennyire küszködtünk gyermekkorunkban azzal, hogy egy idegen nyelven kellett tanulnunk, és nézzük, mennyire van most [48] ifjainknak megkönnyítve a tanulás azáltal, hogy magyar nyelven oktattatnak. Ugyanez áll minden más nemzetiség nyelvére is.”

Ezek Deák Ferenc elvei, és ha a kultuszminiszter úr azt állítja, hogy közte és Deák Ferenc közt nincs különbség, akkor ajánlok neki módot, hogy ezt bebizonyítsa. *(Halljuk! Halljuk!)* Most van szó arról, hogy Karánsebesen gimnáziumot akarnak felállítani, mégpedig államit. Tehát itt a mód, itt az alkalom, hogy az igen t. kultuszminiszter úr bebizonyítsa, hogy éppen úgy gondolkodik, mint Deák Ferenc. Állítson Karánsebesen román nyelvű állami gimnáziumot. *(Zaj és derűltség bal felől. Felkiáltások: Meglesz!)*

T. ház! Rátérek most a törvényjavaslatnak legmegsebezhetőbb részére, és mondhatnám a híres szónokkal: nunc venio ad fortissimum. Ugyanez a pont az, melyet az állami tanítók jogviszonyairól és fizetésének rendezéséről szóló törvényjavaslat alkalmával a legerősebben kifogásoltunk; ugyanez a pont az, melyről maga az igen t. kultuszminiszter úr elismerte, hogy tényleg nem olyan természetű, amelyet nem lehet kifogásolni. Ez a törvényjavaslatnak a fegyelmi ügyekre vonatkozó rendelkezése.

Ez oly abszurd állapotot teremt, amelynek párját nemhogy más hivatalnál, de sehol a világon nem találom. Két fórumnak legyen a tanító alávetve fegyelmi tekintetben. Van-e valahol a világon még egy hivatalnok, ki fegyelmileg két fórumtól függ, aki fölött a fegyelmi hatalmat két hatóság gyakorolja? Az a szerencsétlen nem fogja tudni, kinek szolgáljon. A közmondás is mondja, hogy két úrnak nem lehet szolgálni.

Hogy bizonyos esetekben a fegyelmi hatóságot a nem állami tanító felett nem az ő felekezeti hatósága gyakorolja, hanem a közigazgatási bizottság, ez először is a legnagyobb bizalmatlanság a felekezetekkel szemben. Sajnálom, hogy az igen t. kultuszminiszter úr ezt belátja, és azt mondja: igen, az. Én legalább nem találtam megokadatolva azt; én nem olvastam sehol azoknak a tetteknek szeriesét, azoknak az elkövetett bűnöknek lajstromát, amelyek igazolhatnák ezt a bizalmatlanságot. Az nagyon szomorú

dolog, hogy az ország közoktatásügyi minisztere azt mondja, hogy az igenis a bizalmatlanságnak a jele, mert ezt a bizalmatlanságot erősebben kell okadatolni. Ha okadatolatlanul sütjük ezt rájuk, akkor mi keltjük fel azt a hangulatot, amely majd okot ad a bizalmatlanságra. *(Úgy van! a nemzetiségiek padjain.)*

A fegyelmi ügyekre vonatkozólag már az állami elemi népiskolákról szóló törvényjavaslatnál elmondottam részben nézeteimet, és nem akarom ismételni. Elmondottam akkor, hogy ennek a kormánynak egyik volt tagja is a legvehemensebben kikelt az ellen a kísérlet ellen, hogy a tanítók legnagyobb részét fegyelmileg a közigazgatási bizottságok hatásköre alá utalják. Polónyi Géza ezt veszedelmes expediensnek mondotta. Azt mondotta, hogy ez a polgári jogoknak semmibe vevése, hogy a polgári jogoknak egyszerűen megszüntetése 30.000 emberre nézve, és ezeknek az embereknek a miniszteri önkény számára való kiszolgáltatása. Pedig ő egy igen nagyeszű jogász, és azt mondotta, hogy mielőtt ezt a pontot a törvényhozás elé hozzák, előbb egy jogászokból álló zsűri ítélete alá kellene bocsátani, hogy azok hozzanak e felett határozatot, vajon egy rendezett jogállamban megállhat-e az, hogy a polgárok egy nagy részére nézve polgári jogaik gyakorlásának minősítését mintegy a közigazgatási bizottságra bizzuk, tehát közigazgatási hatóságra.

Ezen alkalommal kifejtettem azt is, hogy Angliában pl. ez teljesen ki van zárva. Az angol közjog szerint minden sérelemnek utolsó bírója a független állami bíró. Akkor megmondottam és kifejtettem, hogy Angolországban tulajdonképpen nincs is közigazgatási jog.

Kmety Károly: Hogyne volna!

Goldis László: Mindenesetre ez az a pont, amelyről még Meczner t. képviselő úr sem mondhatja, hogy nem sérti az ő felekezetét. Meczner igen t. képviselőtársam azt mondotta, hogy a kálvinista felekezet egyáltalában nem lát sérelmet ebben a javaslatban. Én nem tudom, hogyan becsülik ők az ő felekezeti jogaikat, ha abban sem lát sérelmet, hogy bizonyos esetekben a tanítót kiragadják az ő állásából.

Nagy György: Először hazafiak, azután reformátusok! *(Az elnök csenget.)*

Goldis János: Nincsen helyén, t. ház, egyáltalában, hogy olyan hatóságoknak adjuk át a juriszdikciót, amelyek imperiummal vannak felruházva, mert akkor azoknak a hatóságoknak a kezére bizzuk oly ügyek tárgyalását, amely ügyeknek mikénti végzése az ő érdekükben fekszik. A közigazgatósági hatóságok, szóval a vármegye, sok tekintetben hivatva van a politikát a vármegyében irányozni, és tudjuk, hogy rendes körülmények között a vármegyei

hatóságok szoktak a kormányok exponensei lenni. Ha tehát, t. ház, egy tanító, éppen politikai okok miatt a közigazgatási bizottság hatásköre alá kerül, természetes, hogy az a közigazgatási bizottság akként fogja azt az esetet minősíteni, amint az az ő politikai szempontjainak legjobban megfelel.

Nekem, t. ház, nincsen kifogásom az ellen, hogy teleakasszák az iskolák falait történelmi képekkel; az igen szép lesz, dicséretes, különösen ha ingyen kapják, amint a t. miniszter úr megígérte, és amint a törvényjavaslatban is benne van. Az ellen sincsen kifogásom, hogy a magyar címert tegyék rá az épületre, benn és künn, és az ellen sincs kifogásom, hogy a nemzeti ünnepek alkalmával a nemzeti lobogót kitűzzük. Ámbár ismét hivatkozhatom egy nagy magyar állam-[49]férfiúnak, gr. Széchenyi Istvánnak egy művére, amelynek a címe: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében, és amelyben azt írja (*olvassa*): „A történet tanúsága szerint csakis a munkásabb, erkölcsösebb, műveltebb nép bír beolvasztó tehetőséggel. Bír-e azzal, aki csak külsőleg hat és mert grammatikát tanít, mindenüvé címert varr, mindent veres, fehér és zöld színnel eltarkít, és már azt hiszi, hogy szíveket bájol és velőket hódít?”

Mondom, nekem ez ellen nincs kifogásom, habár higgyék el, hogy ilyen külső hatásokkal nem lehet megteremteni a polgároknak a hazafiságnak azt az együttérzését, amelyet talán jóhiszeműleg ez a törvényjavaslat céloz. Ilyen külső hatásokkal, zászlókkal meg címerekkel és színekkel, higgyék el, ezt elérni nem lehet.

Rátkay László: Kancsukával jobban lehetne, ugye?

Goldis János: A fegyelmi ügyekre vonatkozó intézkedéseiben ez a törvényjavaslat különben is nagyon hiányos, és itt felhívom az igen t. kultuszminiszter úr figyelmét egy igen érdekes körülményre. A közoktatásügyi bizottság elrontotta az eredeti szöveget, és nem gondolta meg a közoktatásügyi bizottság, hogy összhangzásba hozza azon szakaszokat, amelyek a tanítók fegyelmi ügyére vonatkoznak. Az eredeti szövegben, a miniszteri javaslatban megvan a logikus rend, legalább precíz, és abból sokkal tisztábban kiviláglik, hogy mit akar és mi a tendenciája. De a közoktatásügyi bizottság által ajánlott szöveg hibás. A 22. § szól a községi iskolai tanítók fegyelmi ügyéről, egészen külön. Azelőtt ez a szakasz egybe volt véve, és az összes fegyelmi ügyeket egy szakaszban tárgyalták. Most a közoktatásügyi bizottság három szakaszt csinált ebből az egy szakaszból.

A 22. § csakis a községi tanítók fegyelmiéről, a 23. § csakis a felekezeti tanítók fegyelmiéről szól. Azt mondja ez utóbbi – csak azt fogom felolvasni, amire szükségem van – (*olvassa*): „A hitfelekezeti illetékes hatóság a fegyelmi eljárást saját szabályai szerint foga-

natosítja. Minden hitfelekezeti illetékes hatóság köteles fegyelmi szabályait a vallás- és közoktatásügyi miniszternek tudomás végett előzetesen bemutatni.

A hitfelekezeti illetékes iskolai hatóság olyan felekezeti tanító ellen, akinek alapfizetés vagy korpótlék-kiegészítés címén bármilyen összegű államsegély van engedélyezve, a vallás- és közoktatásügyi miniszter felhívására a fegyelmi eljárást megindítani köteles minden oly esetben, amelyben a jelen törvény 22. §-a értelmében fegyelmi eljárásnak van helye. Ha a fegyelmi eljárás a jelen törvény 22. § 1. *a-c*) pontjaiban felsorolt fegyelmi vétségek miatt indíttatik meg, a vallás- és közoktatásügyi miniszter kívánságára a tanító állásától mindenesetre felfüggesztendő.”

Tehát a törvényjavaslat azt célozza, hogy a felekezeti tanítók felett csakis a felekezeti hatóság gyakorolhassa a fegyelmi jogot. Hogyha szó szerint vesszük a dolgot, ez így van. De most következik a 24. §, és ez azt mondja (*olvassa*): „Hitfelekezeti, valamint magánosok és társulatok által fenntartott elemi népiskolánál alkalmazott tanító ellen, tekintet nélkül arra, vajon van-e alapfizetésének vagy korpótlékának kiegészítésére államsegély engedélyezve, vagy sem, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a jelen törvény 22. §-ában megszabott módon és az ott megállapított fegyelmi büntetések alkalmazásával foganatosítandó fegyelmi eljárást rendelhet el a jelen törvény 22. §-ának 1. *a-c*) pontjaiban felsorolt esetekben.”

A 23. § tehát azt mondja, hogy a segélyezett iskolákban a felekezeti hatóság köteles a fegyelmi pert lefolytatni az államellenes cselekedetek miatt is. De a 24. § ezt megint hatályon kívül helyezi, és hozzáteszi, hogy akár segélyez az állam, akár nem segélyez, mégis ilyen esetekben a fegyelmi ügy a közigazgatási bizottság elé tartozik. Hogy ezt a szakaszt, amelyet a közoktatásügyi bizottság külön vett, milyen lazán csinálták, ezt bizonyítja a 24. § utolsó bekezdése, amely azt mondja (*olvassa*): „A miniszternek jogában áll minden más hatóság által a jelen szakaszban felsorolt fegyelmi vétségek címén megindított fegyelmi eljárás bármely szakában az ügyet a közigazgatási bizottsághoz utalni, és ez esetben ama fegyelmi eljárás megszűntnek tekintendő.” Tehát a miniszternek jogában áll áttenni az ügyet az illető hatóságokhoz a jelen szakaszban felsorolt fegyelmi vétségek címén, a jelen szakaszban pedig egyetlen fegyelmi vétség sincs felsorolva, (*Zaj.*) Kérem, közvetve igen, ha azt vesszük, hogy ebben a szakaszban hivatkozás történik a 22. §-ra. De én csak azt mondom, hogy ez nem világos, és hogy a közoktatásügyi bizottság elrontotta az eredeti szöveget, ahol egy paragrafusban volt mindez sokkal világosabban felsorolva.

Ha most azt keressük, hogy tulajdonképpen miért is történnek mindezek a dolgok, miért csorbítják a felekezetek autonómiáját, és miért rendezzük be a fegyelmi pöröknek egy egészen különös fajtáját, eddig nem létezett módját, akkor hamar túleshetünk ezen, mert azt találjuk, hogy azért, hogy az ország minden népének meg kell tanulnia magyarul beszélni.

Barta Ferenc: Természetes!

Goldis László: Ha a rideg tárgyilagosság álláspontján állunk, akkor igenis az államban a magyar nyelvnek bizonyos hegemoniáját mindenkinek el kell ismernie. Mi is szívesen elismerjük, mert nagyon jól tudjuk, hogy a közigazgatás, az ország egysége is megköveteli azt, hogy azokban a felsőbb fórumokban, mint a törvényhozásban, az adminisztrációnak és a juriszdikciónak magasabb fórumaiban, ahol a hatóságok a felekkel nem közvetlenül érintkeznek, a magyar nyelv bírjon kizárólagos használati jogosultsággal. De ez az a határ, ameddig mi a magyar nyelvnek kizárólagos használati jogosultságát elismerjük.

De ez nemcsak a mi álláspontunk, hanem a törvénynek álláspontja is. A nemzetiségi törvény ebben a tekintetben világosan rendelkezik; azt mondja (*olvassa*): „... ezen egyenjogúság egyedül [50] az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabályok alá, amennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége, s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik”. Ez tehát azt jelenti, hogy az összes magyarországi nyelvek egyenjogúak a magyarral; más értelmé ennek nem lehet, a törvény legalább azt mondja, de hozzáteszi, hogy amennyiben az ország egysége, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás érdeke megköveteli, a magyar nyelvre nézve kivétel tételik, amennyiben ezen magasabb fórumokban kizárólagos használati jogosultságot ad a magyar nyelvnek. S a magyar nyelvnek ezt a hegemoniáját, ezt a kiváltságos helyzetét szívesen elismerjük. (*Zaj.*) De azután követeljük, hogy ennek a törvénynek azután a másik oldalra vonatkozó részeit is mindenki elismerje. (*Zaj.*)

Sokszor gondolkoztam azon, hogyan lehetne röviden, rövidre fogva kifejezni a nem magyar nyelveknek joghatárait Magyarországon. És találtam egy szerencsés formulát, amely, azt hiszem, teljesen precíze kifejezi azokat a határokat, (*Halljuk! Halljuk!*) amelyekben belül okvetlenül el kell ismerni a nem magyar nyelveknek jogosultságát Magyarországon.

Ezt én akképp fejezem ki, hogy: minden nép a maga nyelvén műveltessék, minden nép a maga nyelvén nyerje meg a maga közigazgatását, és minden nép felett a maga nyelvén bíraskodjanak. (*Zaj.*) Hogyan értem én ezt? Úgy értem, hogy az oktatás az

illető nép nyelvén történjék, kizárólag az elemi oktatás, de a felsőbb fokokban is, egész az akadémiai képzésig, nevezetesen a középiskolákban is gondoskodás történjék arról, hogy az illető nép a saját anyanyelvén is művelhesse magát. *(Zaj.)* Ez vonatkozik a művelődésre. Micsoda jogot követelünk mi a nem magyar nyelvűeknek? Azt, amelyet a törvény is különben kiköt, hogy minden növendék a maga anyanyelvén nyerjen oktatást, az állami iskolák kizárólagos oktatási nyelve csakis a gyermekek anyanyelve legyen.

De menjünk tovább. A közigazgatástól azt követeljük, hogy a közvetlen érintkezés a néppel annak a nyelvén történjék, úgy írásban, mint szóban. Megköveteljük azt, hogy attól a hivatalnoktól intézményszerűleg kívánják meg, hogy a nép nyelvét értse, de ne bízzák kényére-kedvére.

Hiszen mi történik Arad vármegyében, ahol 80 százalék a románység? Alig van egy főszolgabíró, aki tudna románul. És azt mondják, hogy mi a nemzetiségi törvényt végrehajtjuk, csak a nemzetiségek nem akarják végrehajtani. Minket az nem elégíthet ki, ha miniszteri ígéreteket kapunk, amint kaptunk a miniszterelnök úrtól is a mostani üléskezdetén, hogy gondoskodni fog arról is, hogy a községek keretén belül az illető nép a maga anyanyelvén kapjon hivatalos értesítéseket. Mert ennek az ígéretnek 12 hónapja van, de semmiféle intézkedést nem látunk abban a tekintetben, hogy a miniszterelnök úr ezt keresztül is akarja vinni.

Barta Ferenc: Majd az önök kedvéért elcsapják a magyar tisztviselőket!

Goldis László: Most is van egy eset Arad vármegyében; az aradi magyar lapok írják. Sajnálom, hogy nincsenek itt aradi képviselőtársaim, akik szavaim igazságát bizonyíthatnák. A főszolgabíró jegyzőt választatott meg, aki egy betűt sem ért románul, pedig tiszta román faluról volt szó. *(Zaj.)*

Barta Ferenc: A nép választotta, nem nevezték ki!

Goldis László: Nem kinevezett tisztviselő, hanem lehet az iránt intézkedni, hogy a kurzus tantervébe felvegyék az illető nyelvet és elbuktassák azt, aki nem tesz belőle vizsgát. Így lehet annak elejét venni, *(Zaj.)* hogy ilyen anomáliák történjenek.

A bíraskodás terén a volt igazságügyminiszter úr is kijelentette, hogy ő nagyon jól tudja, mit jelent az, mikor tolmács útján szolgáltatnak igazságot. Mi azt követeljük, hogy aki közvetlenül érintkezik a néppel, köteles legyen annak nyelvét ismerni, és ne legyen ez a kényére-kedvére bízva. *(Zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, képviselő urak!

Goldis László: Követelik azt, hogy a nem magyar népek megtanuljanak magyarul. Ez először is igazságtalanság és a jogegyenlőség legnagyobb megsértése. Milyen gondolatokat ébreszt a nem magyar népekben az a követelés, hogy neki még egy másik nyelvre is szüksége van, hogy saját hazájában boldogulhasson. *(Felkiáltások: A magyar hazában!)*

Ez a magyar haza mindazoké, akik itt laknak. Éppen úgy hazája ez a szerbeknek, akik itt laknak, mint a románoknak, a tótoknak. *(Felkiáltások: Mint magyar állampolgároknak!)*

Igazán nem hazafias dolog azt a gondolatot ébreszteni fel a magyarországi nem magyar népeknél, hogy saját hazájukban saját nyelvükön nem boldogulhatnak. Ez olyan képtelenség, amelynek párját nem találom sehol. *(Zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! Az idő amúgy is előrehaladt, ne méltóztassanak tehát a szónokot zavarni.

Goldis László: Azt a különös helyzetet teremti ez, hogy Magyarországon a polgárokat két osztályba lehet osztani. Vannak I. osztályú és II. osztályú polgárok. *(Felkiáltások: Ezt már hallottuk!)* Azon szerencsétlen nem magyar népek ugyanis, amelyek egész tömegekben nem tudnak magyarul, ahhoz, hogy I. osztályú polgárokká lehessenek, meg kell hogy tanuljanak még egy második nyelvet. Hol van itt a jogegyenlőség? Hiszen akkor a magyaroktól is meg lehetne kívánni, hogy tanuljanak meg németül is. Azt mondják, hogy erre azért van szükség, hogy a nép gyermekei is hozzájuthassanak az állam jótéteményeihez, hát én nem tudom, hogyan lehet a nyelv útján jótéteményekhez jutni.

Ha vesszük azok percentjét, akik a nép közül látogatják a középiskolákat, azt találjuk, hogy alig 3%-ot tesz ez ki, holott a földműveléssel [51] foglalkozók tömege a lakosság 70%-át teszi ki. Miért kelljen tehát a 3%-ért kínozni a 70%-ot azzal, hogy egy egész ismeretlen nyelvet megtanuljon?

Nagy György: Az a nyelv az állam nyelve!

Goldis László: A nyelv mindenütt csak eszköz, nem cél. A nyelv arra való, hogy az ember magát megértesse testvéreivel. *(Felkiáltások: Ezt akarja a miniszter!)* Azt azonban sehol a világon nem hallottam, hogy a nyelvet célnak tekintsék, és hogy a boldogulást ahhoz kössék. Aki abból akar megélni, hogy nyelvet tud, az tanulja azt meg a maga költségén, de nem a község terhére, amelynek semmi szüksége sincs arra, hogy más nyelv megtanulását is követelje. Érteném, ha azt úgy csinálnák, amint Belgiumban. Az olyan román községekben, amelyek magyar községekkel szomszédosak, vagy amelyekben magyarok és románok vegyesen laknak, a románok úgymint megtanulnak félig-meddig magyarul, a

magyarok pedig megtanulnak annyira-amennyire románul, és így megérthetik egymást.

Nincs is kifogásom az ellen, hogy az ilyen községek iskoláiban is megkönnyíttessék a gyermekeknek ez a természetes folyamat, de hogy teljesen különálló tömegeknek, amelyek a magyarokkal semmi érintkezésben nem állanak, miért kelljen a magyar nyelvet tanítani, azt igazán nem bírom felfogni. (*Mozgás a baloldalon.*) Úgy látszik, hogy elérkeztünk azon ponthoz, amelyet báró Eötvös József ezelőtt 50 évvel előrelátott. (*Mozgás bal felől. Halljuk! a nemzetiségiek padjain.*) Nagyon kérem, szíveskedjenek türelemmel meghallgatni.

Polit Mihály: Hiszen Eötvös magyar volt!

Goldis László: Minthogyha most írta volna a jelenlegi viszonyokra vonatkozólag ezen szavakat. (*Halljuk! Olvassa*):

„Világos ezekből ...

Egy hang (*bal felől*): Mikből?

Goldis László: Hogy a közbeszóló képviselő úr kérdésére megfelelhessek, majd előbből kezdem az olvasást. Így szól ez a passzus (*olvassa*): „Ha hazánk különajkú lakosai nemzeti egyéniségüket fenntartották, míg ott, ahol ugyanezen fajú népek egy országban a hatalmas németekkel találkoztak, nyomuk eltűnt, vagy legalább kiterjedésük köre tetemesen szűkebb lett, az ok bizonyosan nem kizárólag a magyar faj nagylelkűségében vagy felvilágosodottabb nézeteiben, hanem azon arányban fekszik, amely e haza különböző népei közt számuk és műveltségi fokukra nézve létezett.”

És vajon nem áll-e ez most úgy, mint a múltban? Azon népek, amelyek az országot lakják, találhatnának-e nemzetiségük szabad kifejtésére biztosabb garanciákat, mint itt, hol, ha mindaz, ami a magyar faj túlterjeszkedési vágyairól mondatik, igaz lenne is, az elnyomás lehetetlen. Lehetetlen pedig azért, mert e hon különböző nemzetiségei között létező számarányok az ily elnyomást nem engedik meg. Tehát ezekből világos, hogy ha az ország egysége melletti lelkesedés jelenleg főképpen e hon magyarajkú lakosai között nyilatkozik is, az egységnek fenntartása minden nemzetiségnek egyiránt érdekében fekszik, és hogy ezen egység felbontása által e hon minden nemzetiségei szabad kifejlődésük legfőbb garanciájától foszthatnának meg. Hasonló eredményhez jutunk, ha a kérdés másik oldalát tekintjük, és ezekből kétségtelen, hogy viszonyaink olyan módon való rendezése, melynél kizárólag a történelmi jogot tartva szemünk előtt, az egyes faj- és nyelvbeli nemzetiségek követeléseit nem elégíthetjük ki, éppúgy nem felelne meg céljának. Miután a nemzetiségi kérdés nálunk más politikai célok eszközéül használtatott fel, és a nemzetiségek nevében

sokszor oly követelések tétetnek, amelyek az ország egységét veszélyeztetik. *(Úgy van! bal felől. Halljuk! a nemzetiségiak padjain.)*

Barta Ferenc: Nagyon jellemző ez a mostani korra nézve. *(Zaj. Halljuk!)*

Goldis László: Én nem is restellem bevallani; ha restelleném, nem olvastam volna fel azt. Mi is igazat adunk neki sok tekintetben. *(Olvassa):* ... sokakban e kérdés megoldhatása iránt kételyek támadtak, és azon nézet terjedt el: nem lenne-e a legcélrányosabb, ha kizárólag a közös haza érdekeit tartva szemünk előtt, az egyes nemzetiségek igényeinek kielégítésével, mely úgyszólván lehetetlen, nem fáradszunk. *(Halljuk!)* Ha a birodalmi kormánnyal az állami kérdésre nézve megegyezünk, és az az egyes nemzetiségeket ellenünk nem támogatja; ha a mesterséges agitáció megszűnik, s az ország kormányába befolyást nem gyakorolván, a különböző nemzetiségek szószólóit hivatalok által megnyerjük, mindezen lárma s izgalom, mely most aggodalommal tölt, magában megszűnik.

Ha múltunkra visszatekintünk, s a módra gondolunk, mellyel a nemzetiségi súrlódások kiegyenlítésére tett kísérleteink visszautasítottak azok által, kik mint hazánk különböző nemzetiségeinek képviselői léptek fel: természetesen találjuk az elkeseredést, mely e nézet alapjául szolgál; de a nézet maga azért nem kevésbé hibás, s én alig ismerek hazánk jövőjére nézve nagyobb veszélyt, mint ha azt követnők.

Megengedem, hogy a birodalmi kormány, mely eddig mint az ország különböző nemzetiségeinek pártolója lépett fel, bizonyos feltételek alatt talán az ellenkező irányban járna el. Ha az alkotmányos kérdésre nézve köztünk s a birodalom között fennálló ellentétek kiegyenlítetténeek: oly törvények alkotása, melyek határaink között a magyar elem felsőbbségét biztosítják, talán nem fognak akadályokra találni. A bécsi sajtó sokszor kimondta az előnyöket, melyekre a német s a magyar nemzetiség bizton számíthatnak, ha kezét fogva, a birodalom többi nemzetiségeinek igényei ellen együtt lépnek fel; s ha a békés megoldásnak minden reménye eltűnik, s a nemzetiségek követeléseit állami fennállásunkkal összeegyeztethetetlenek lévén, a magyarnak választani kellene liberális elvei vagy hazája között: talán jöhetne idő, midőn e tanács elfogadókra találna, megengedem [52] ezt, de meg vagyok győződve arról is, hogy saját nemzetiségünknek ily szupremáciájára a legnagyobb csapás, mely azt érheti.”

Ezt mondja Eötvös József a nemzetiségi kérdésről. Felolvashatnám azt, amit gr. Andrassy Gyula a hatvanas években mondott szintén ezen ügyről.

Nagy György: Jóhiszeműek voltak, de tévedtek.

Elnök: Nagy György képviselő urat kérem, ne zavarja a szónokot.

Goldis László: Felolvashatnám azt, amit 1861-ben gr. Andrássy a kiegészítés felől mondott, és amiben azt iparkodott bebizonyítani, hogy nagyon rosszul fogják fel a helyzetet azok az osztrák államférfiak, akik a Gesammt-Monarchie eszméjén lovagolva a kapcsolatot Magyarország és Ausztria között mind szorosabbá akarják tenni, mert azt mondják, hogy nem a tényleges viszonyokat a teóriákhoz, hanem a teóriákat kell a tényleges viszonyokhoz alkalmazni. És így hiába beszélünk, amint az előadó úr mondotta, egynyelvű országról, hogy Magyarország egynyelvű ország, amikor a valóság ezt meghazudtolja.

Azt mondják, hogy a régi emberek naivak voltak. Vannak azonban ma is ilyen naiv emberek. Felolvashatnám például Mocsáry Lajos egy cikkét, amelyet a Berzeviczy-féle törvényjavaslat alkalmából írt, és amelyben igen szépen és erős logikával fejti ki, hogy nagy szerencsétlenség Magyarországra, hogy a vezető politikusok a sovén áramlat által elragadtatva oda akarják fejleszteni a dolgot, hogy teljesen megbolygassák az egyetértést Magyarország különböző nyelvű népei között. Egy olyan embertől mégis fogok felolvasni valamit, aki nagy sovíniszta hírében áll, és ez Jancsó Benedek, akiről tudjuk, hogy erős magyar érzésű ember, sőt a sovíniszta áramlatnak is kifejezője. Ez „A dákóromanizmus és a magyar kulturpolitika” című művében ezeket írja *(olvassa)*: „Mentől többet és behatóbban foglalkozom a román nemzetiségi kérdéssel, annál szilárdabb lesz bennem a meggyőződés, hogy a magyar nemzetnek a legtávolabbról sem áll érdekében kísérletet tenni, hogy a románságot nemzetiségétől megfossza.” *(Felkiáltások: Ezt nem is akarja senki!)*

„Sőt ellenkezően, egyenes érdekünk, hogy a románok e hazában, mint románok és mint magyar állampolgárok egyformán jól érezzék magukat...” *(Helyeslés a baloldalon.)* – tehát nem mint magyarok, hanem mint románok – *(olvassa)*: „... hogy nemcsak önerejükön, de a magyar állam és nemzet segítségével is erősödjének nemzetiségben, vagyonban és kultúrában, és hogy mindezért a nyújtandó testvéri támogatásért a mi jól felfogott érdekünk tőlük sem többet sem kevesebbet nem követelni, mint tiszta hazafiságot és őszinte ragaszkodást a magyar államhoz”. *(Élénk helyeslés. Zaj.)*

Teljesen elfogadjuk ezt az álláspontot. *(Felkiáltások a baloldalon: Mi is!)* A román néppel szemben hazafiatlanságot nem lehet bizonyítani. Ezek csak kiszólások, amelyeket, úgy látszik, egyesek azért hoznak fel tisztelt képviselőtársaim, hogy azután ürügyet nyerjenek egy ilyen ellenünk irányuló törvényjavaslatnak a ház elé való terjesztésére. Üres beszéd az, hogy mi veszélyeztetjük

a magyarságot és az államot. *(Ellenmondások.)* Soha a román népnek semmiféle tetteivel nem lehet azt bizonyítani, mintha a hazának romlására tört volna. *(Ellenmondások.)*

Ez a törvényjavaslat, amint kimutattam, *(Halljuk! Halljuk!)* nem elégíti ki a népnevelés érdekét. E mellett különösen a felekezetek autonómiáját nemcsak csorbítja, hanem egyes esetekben hatályon kívül is helyezi azt; ellenkezik a neveléstudománynak alapprincipiumaival és – higgyék el nekem, erősen meg vagyok erről győződve – politikailag is nem azt a célt fogja elérni, amit önök nyíltan hirdetnek, hogy t. i. a különböző népeknek hazafias érzésben való összeforradását eredményezi, hanem konkolyt fog hinteni közénk, mert féltékenységet kelt és sűrlődásokat idéz elő a felekezeti és az államhatalom között.

Mindezekből kifolyólag ezt a törvényjavaslatot – sajnálatomra bár – de nem fogadhatom el és kérem a t. házat, hogy a következő határozati javaslatot méltóztassék elfogadni. *(Halljuk! Halljuk! Olvassa):*

„Határozati javaslat. A nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat a napirendről levétetik, s utasíttatik a kormány, hogy az egyes egyházak törvényes képviselőinek meghallgatása után egy újabb törvényjavaslatot terjesszen be, mely szerint: a nem állami népiskolák tanítóinak illetményei, amennyiben ezeket az iskolafenntartók törvényes mérvben kiszolgáltatni nem képesek, állami hozzájárulással fognak kiegészítettetni, és pedig az egyházak által fenntartott iskolák tanítói illetményeinek kiszolgáltathatása céljából szükséges, az egyházi hatóságok közreműködésével megállapítandó állami hozzájárulás összege a közoktatásügyi költségvetés terhére fog évenként az illető egyházak rendelkezésére bocsáttatni az egyházi autonómiák sérelme nélkül.” *(Helyeslés a középén.)*

Elnök: Az idő előrehaladván, a tanácskozást ma nem folytatjuk. Javaslatot kívánok tenni a legközelebbi ülés idejére és napirendjére vonatkozólag. *(Halljuk! Halljuk!)*

Javaslatom a következő. A ház legközelebbi ülését tartsa holnap, szombaton, 1907. április 6-án délelőtt 10 órakor.

[...]

[53]

(Az ülés végződik délután 2 óra 5 perckor.)

*Hitelesítették: gr. Zichy Béla Rezső s. k., László László s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok*

133. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 6-án, szombaton,
 Justh Gyula, utóbb Návay Lajos elnöklete alatt
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor, gr. Apponyi Albert, Günther Antal, Darányi Ignác, Jekelfalussy Lajos.
 (Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Ráth Endre jegyző úr fogja vezetni, a javaslatok mellett felszólalókat Egry Béla, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Darányi Ferenc jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

[55] **Elnök:** [...] Most pedig következik napirend szerint a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása és ezzel kapcsolatosan az idevonatkozó kérvények tárgyalása.

Ki következik?

Egry Béla jegyző: Marjay Péter!

Marjay Péter: T. képviselőház! A tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat az állami tanítók fizetéséről szóló, már elfogadott törvényjavaslattal együtt biztosít bennünket afelől, hogy az álladalom egy régóta fennálló adósságát ki fogja fizetni leghivatottabb nap számosaival, a tanítókkal szemben. Az állami tanítóknál az adósság kifejezése teljesnek mondható. A nem állami tanítókkal szemben ez még most is, ezen törvényjavaslat szerint is csak a törlesztés jellegével bír. Mindazonáltal még ilyen formában is a tanítói fizetés rendezése nagy örömet, nagy megnyugvást okoz minden vonalon. Mert ha ezen törvényjavaslatok törvényekké válnak és a gyakorlati életben alkalmazva lesznek, akkor megszűnik jelentősége annak a költői kifejezésnek, mely eddig nagyon is találó volt a tanítók helyzetére nézve, hogy:

A tudomány hideg kútfejénél
 Lelked hideg szomj öli meg.
 Ki aranyat keres a pazar világnak,
 A jó bányász mindig rongyos és beteges.

Úgy volt, t. képviselőház, hogy sokat kellett nélkülözni, sokat kellett szenvedni idáig azoknak a férfiaknak, akik a szellemi és

valláserkölcsei élet bányászai voltak, és azoknak drága kincseit keresték elő a sokszor pazar világ számára.

A mostani miniszter úr nem vár tőlünk itt minisztert magasztaló toasztokat, nem szokásunk, nem is szeretjük ezt tenni, mindazonáltal az igazság és méltányosság szempontjából határozottan ki kell fejezni elismerésünket vele szemben, mert többet tett ezen két törvényjavaslattal, mint sok elődei együttvéve. *(Helyeslés és éljenzés a szélsőbaloldalon.)*

T. képviselőház! Ennek dacára mégis csodálatos, hogy a tanítói körökben is, akik néhány esztendővel ezelőtt még álmodni sem mertek arról, hogy ilyen hamar meglesz ez az őket boldogító törvényjavaslat, *(Igaz! Úgy van!)* még ott is az elégedetlenségnek bizonyos hangja emelkedett fel, és akik idejártak küldöttségekben, olykor egyes helyeken még hangos kifejezést is adtak elégedetlenségüknek. Ez nem volt tőlük helyes eljárás.

És ha, t. ház, összehasonlítjuk az előző állapotokat azzal az állapottal, amelyet ez a törvény-[56]javaslat kilátásba helyez, ha meggondoljuk, hogy az alapfizetés ezelőtt háromszáz forint volt, most pedig kétszer annyi lesz, még a nem államiaknál is majdnem kétszer annyi, hogyha meggondoljuk, hogy a régi fizetési rendszer szerint 84 forint volt a 30, 40 sőt 50 esztendeig szolgáló tanítónak és özvegyének a nyugdíja, most pedig 30 évi szolgálat után a tanító nyugdíja megközelíti, sőt éppen eléri az 1600 koronát, ha, t. képviselőház, még ezt az eredményt is kicsinylik, gáncsolják és gúnynyal fogadják bizonyos helyeken, akkor ezt valóban nagyon helytelenül cselekszik. *(Helyeslés.)*

Éppen azért kötelességünk nekünk, akik a tanítás vezetői is vagyunk, akik az egyházi téren is működünk, innen is hangoztatni ezt, hogy értsék meg az illetők, akik békétlenkednek és elégedetlenkednek, hogy mi, akik a helyzetet és a viszonyokat sokkal közelebbről ismerjük, megnyugvással fogadjuk ezt a törvényjavaslatot, hogy lassanként nekik is meg kell azt érteni, hogy ennél többet ez idő szerint tenni nem lehetett. *(Helyeslés.)*

Mennyit küzdött a tanítóóság azért is, hogy köztisztviselőknek elismertessenek, és ez mindeddig nem sikerült. E javaslat azon kezdődik, hogy a tanító köztisztviselő. Igen helyesen, mert ez igazságos és jogos követelés volt. Mennyire ellentétben áll ezzel a javaslattal egyik ellenzőjének, Molnár János t. képviselőtársunknak az az álláspontja, amely szerint a tanítókat még most is a cselédek és kisiparosok és vállalkozók sorozatába akarja ledegrádálni, amikor azt mondja, hogy szabadon kell hagyni az alkudozást a tanítóval a fizetésre nézve! Ezt egy házi nevelővel meg lehet tenni, de egy okleveles ember tekintélyét teljesen aláásná, ha az iskolafenntartó testületeknek a tanítókkal egyezség útján le-

hetne szerződést kötni. *(Igaz! Úgy van!)* Ezt a tanítók nemigen köszönik meg a t. képviselőtársunknak, de nem is köszönhetik meg, sőt mindannyiunknak helyteleníteni kell azt. És én azt hiszem, hogy még, amire egészen tapintatlanul hivatkozott az én felfogásom szerint a t. képviselő úr – és ezt minden tisztelettel jegyzem meg –, még Róma sem helyeselné ezt az álláspontot, mert ő azzal kérkedett, hogy az az ő álláspontját minden tekintetben helybenhagyja. Ezt a t. képviselő úr tapintatlanul hozta fel, mert különösnek találhatná mindenki, hogy itt azzal lehessen érvelni a törvényhozásban, hogy mit fog erre más, idegen hely mondani.

Azt akarom ezzel dokumentálni, hogy még olyan bölcs férfiú is, mint Molnár János t. képviselőtársam, elfogultságból így el tudta véteni a dolgot.

Többen mondták – ő is azt mondta –, hogy e törvényjavaslat életbeléptetése sérti a felekezeti autonómiát, és egyik képviselőtársam felebaráti nagy szeretettel és részvétellel irányunkban, akik az autonómia árnyékában, védelme alatt és kenyerén növekedtünk fel, azt mondta, hogy jó lesz, ha vigyázunk és megőrizzük azt, ami vesztenivalónk van. Legyen nyugodt t. képviselőtársunk, bennünket, akik az autonómiát egy pár évtized híján 400 esztendő óta óriási áldozatok árán építgetjük, szilárdítjuk, erre figyelmeztetni nem szükséges. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* De nincs is kitől féltetni; ezen törvényjavaslatnál egyáltalában nincs, hiszen nem erőszakolja ez a törvényjavaslat az iskolafenntartó felekezeteket, hogy ezt okvetlenül el kell fogadni, csak azt mondja ki kötelezőleg, hogy mennyi legyen a tanító fizetése.

Ha a felekezetek olyan túlérzékenyek volnának, hogy az autonómiát ez által sértve látnák: tessék nekik zsebükbe nyúlni – amit meg is tennének –, hogyha nem akarják a kormány hatalmát még csak közel se férközni engedni az autonómiához. De nem így áll a dolog; a törvényjavaslat nem erőszakol senkit, akinek tetszik, elfogadja. Amíg ez a törvényjavaslat nem volt meg, addig is napirenden volt a felekezeti iskolafenntartó hatóságoknál – a mi egyházainknál is, mégpedig nem is nagyon szegényes helyeken – a tanítói fizetés kiegészítésének kérdése.

A békétlenkedő tanítókat és mindazokat, akik kicsinylik a fizetés ily módon való megállapodását, figyelmeztetnünk kell, hogy abból az alacsony fokozatból, ahol eddig állott a tanítói fizetés, egyszerre átmenni a magasabba, ez kielégítő, és ez lesz most az alap, amelyet hovatovább nagyobbra lehet fejleszteni.

De szükségesnek látom e helyen a javaslatnak meggyőződésem szerint fogyatkozásait is felemlíteni. Nem sok reménnyel vagyok aziránt, mintha ezt a miniszter úr elfogadná, de mégis hangsúlyoznom kell – bár már Meczner Béla t. képviselőtársam ugyanez

álláspontról bírálta a javaslatot –, hogy ha igazságosak akarunk lenni, mégpedig nemcsak felekezeti szempontból, de egyáltalában a mi tanítóinkkal és velünk felekezeti emberekkel szemben, akkor számítanunk kell annak a korrigálására, hogy t. i. a felekezeti vagy jobban mondva a nem állami tanítóknak kevesebb a fizetése, mint az államiaknak. Pedig nemcsak hogy egyenlő munkát végeznek pl. a felekezetiek, hanem pl. nálunk még többet is végeznek a felekezetiek, vallást is tanítanak, míg az államiak nem tanítanak, vagyis a felekezetiek egy tantárggyal többet tanítanak. Azután a kántorok meg temetésekét végeznek, a templomi isteniszteletek alkalmával szolgálatokat teljesítenek, és pedig nem úgy, amint valaki itt mondta, hogy a temetési szolgálatot rendszeren a tanóráknak megtartása után teljesítik, hanem sokszor, a kényszerhelyzetből folyólag, éppen a tanítás ideje alatt is, úgyhogy ezeknek a tanítóknak, akik egyszersmind kántorok is, megfeszített erővel kell törekedniük arra, hogy többi tanítótársaikat, akik ilyen külön szolgálattal nincsenek elfoglalva, a tanítás eredménye tekintetében utolérhessék. Hangsúlyozzuk ezt, és majd az idők folyamán mindig lesznek férfiak, akik ennek a fogyatkozásnak kiigazítását sürgetni fogják, s reméljük, hogy az idők haladásával majd a következő kormányoknak kultuszminiszterei be fogják ezt látni, és ezt a fogyatkozást meg fogják szüntetni.

[57] A másik fogyatkozása szerintem és igen sokak szerint a javaslatnak az – és itt már erősebb hangsúllyal intézem kérésemet a nagyon t. miniszter úrhoz, kérve őt, hogy méltóztassék ezt szívére venni és ezen okvetlenül legyen szíves segíteni –, hogy az idősebb tanítók természetesen már szolgálati idejük nagyságánál fogva is nem juthatnak ennek a fizetésnek teljes összegéhez, mert annyi korpótlékot ők már nem nyerhetnek. Természetes, hogy minden dolognak lennie kell valami kezdetének, s akik előbb szolgáltak, azok nem juthatnak egy üdvösebb, célirányosabb törvény áldásainak élvezetébe. Mindazonáltal az nagyon különös dolog lenne, hogy az, akinek most már két korpótléka van, 200–200 korona, tanítóskodik még tíz esztendeig, s egyszer csak visszaszállana a régi tanítónak korpótlékára, 100 koronára. Ez olyan visszatetsző dolog lenne, hogy ezt lehetetlenség méltányos érzettel elnézni, s ez nagy hibája lenne ennek a törvényjavaslatnak. Ennélfogva az lenne a kérésünk, ha lehetséges lenne, hogy mindegyik korpótlék 200–200 korona lenne. Ha azonban ez nem lehetséges, akkor az már igazán lehetséges, és biztos vagyok benne, hogy ezt a miniszter úr meg is fogja tenni, hogy a korpótlékok felosztásának sorrendjét lesz kegyes úgy megváltoztatni, hogy 100–100 koronát a két utolsó helyre lesz kegyes áthelyezni. Ez is csak valami lesz. Ha egyebet nem, de ezt legalább erős hangsúllyal és ismételten kérem.

A stóla a tanítók fizetésébe bele van véve, pedig a stóla összegét fix összegben megállapítani semmiféle matematikai tudomány nem tudja. A stóla nagyon ingadozó valami, nem lehet tudni, mennyi annak átlagos összege. Ha a temetkezésnél a különféle szertartásokat meg akarják fizetni az illető szomorú felek, akkor a stóla is magasabb lesz, az tehát egészen bizonytalan valami, sehogya sem illik bele a fizetés összegébe, ennél fogva ezt célszerű lenne a fizetésből kihagyni.

Ez alkalommal fel akarom hívni az igen t. miniszter úr figyelmét arra az ígéretre, amelyet egyik elődje tett. Kicsit különösnek látszik ugyan, hogy abba a hibába esem, mint mikor valaki azt mondja, hogy emeljük a fizetéseket és szállítsuk le az adót, mégis fel kell hívnom a miniszter úr figyelmét arra a dologra, amelyre nézve az orvoslást már Wlassics Gyula volt miniszter úr megígérte. A tanítói nyugdíjalapnak van egy igen gyűlöletes része, az ú. n. 15 krajcáros nyugdíjalapadó. Ezt a gyermekek fizetik, és hogy ennek a beszéde a gyakorlati életben milyen kellemetlenségekkel jár, azt legjobban igazolja az, hogy maga az országos tanítótestület kijelentette, hogy inkább lemondana az ezen összegből a nyugdíjra eső részről, csak ne tegyék az ő életük munkásságának jutalmaképpen nyerendő nyugdíj összeget annyira gyűlöletessé a közönség előtt.

Ebből a 15 krajcáros nyugdíjalapadóból körülbelül 300.000 korona a bevétel, ha jól számították az illető miniszter urak, illetőleg az ő alkalmazottjaik. Az állam költségvetése ezt a 300.000 koronát nem nagyon sínyli meg, és azzal nem 300.000 ajaknak a panaszát hárítaná el a miniszter úr a tanító élete alkonyát biztosító nyugdíj ügyében, hanem sokkal többet. Ennél fogva én, akár illik bele ebbe a keretbe, akár nem, itt megkérem a miniszter urat, kegyeskedjék erről a kérdéstről gondolkodni, mert igen nagy örömet szerezne vele a tanítóknak, ha a 15 krajcáros nyugdíjalapadót eltörölhetné.

Ugyancsak a tanítók érdekében még egy kérésem van. A nyugdíjtörvény szerint 10 esztendei szolgálat után nyugdíjjogosult a tanító és annak özvegye. Azonban igen sok példa van rá, hogy a tanító előbb elhal, mint a 10 évet kiszolgálhatná, s akkor szegény özvegye esetleg apró gyermekekkel minden gyámol nélkül marad, csak arra a régi 84 forintos nyugdíj összegre számíthat. Tudom, hogy van 20.000 korona a miniszter úr tárcájának rendelkezésére, hogy abból nyugdíjpótló államsegélyt osztasson ki, de az is oly csekélység, hogy a szomorú állapotot ebből megjavítani nem lehet. Ennél fogva igen helyes dolog lenne, ha a nyugdíjtörvény oda módosíthatnák, hogy a tanító özvegyei férjük öt esztendei szolgálata után az általános nyugdíjtörvény áldásaiban részesüljenek.

T. ház! Nemzetiségi képviselőtársaimmal polemizálni én nem akarok, hanem mégis meg kell azt jegyezni, hogy nincs igazuk, mikor olyan nagyon szenvedélyes hangon és indulattal beszélnek a magyar sovinizmusról és a nemzetiségek megmagyarosításáról. Mert nemcsak hogy a nemzetiségeket nem tudjuk mi meghódítani és megmagyarosítani, sokkal élehetlenebbek vagyunk ennél, – hanem vessenek számot csak önök, nincs-e igazam, hogy nem több-e az olyan magyar család, amely eloláhosodott? Határozottan merem állítani, hogy fele annyi nemzetiségi sem magyarosodott meg, mint ahány magyar eloláhosodott. *(Zaj a nemzetiségi padokon.)*

Abban sincs igazuk, amit Goldis t. képviselőtársam mond, hogy különös dolog az, hogy a nemzetiségieknek valamely tisztség elnyeréséhez meg kell tanulniok a magyar nyelvet. Hát ez abszurd állítás. Nincsenek sehol megszorítva, a községi előljáróságoktól fel a kúriai elnökségig mindenütt nyitva áll a tér a számukra, és alkalmazva is vannak nagy mértékben. Kicsinyeskedés, hazabeszélés vagy ízetlenkedés tehát az ilyen állítás.

Azután meg, akik annyira kiélelték a felekezeti oktatást és a nemzetiségi kérdést, mint önök, azoknak anyagi kérdésekben is sokkal gavallérosabbaknak kellene lenniök, mint aminők eddig voltak. Mit áldoztak a nemzetiségek kultúrájukra az iskolák tekintetében? Hasonlítsák össze azzal, amit a felekezetek áldoztak. Ha annyira féltik a nemzetiségi és felekezeti autonómiát, akkor áldozzanak annyit, amennyit mi áldoztunk és áldozunk ma is.

Egyébiránt nem hiszem, hogy tanítóik együttéreznének és gondolkoznának ebben a kérdésben önökkel, mert ez a judíciumnak igen alacsony [58] fokát jelezné. Hiszen azok vannak a legnagyobb hálára kötelezve. Az a szegény dászka eddig 150–200 forintért nyomorgott családjával, most pedig tisztességes úri ellátásban fog részesülni. Természetesen a kormánynak meg kell ezután kívánnia nemcsak a nemzetiségi tanítóktól, hanem minden tanítótól, hogy a törvényhozásnak ezt a jóakarátát tisztességesen meg szolgálják. Ez a figyelmeztetés nem szól azoknak, kik eddig is nagy ambícióval, lelkesedéssel töltötték be tanítói hivatásukat, kik valósággal apostolai voltak a nevelés szent ügyének és a vallás-erkölcsi élet fejlesztésére irányuló munkásságnak, hanem szól a hanyagoknak, a kötelesség elől kitérőknek, akik rossz napszámos módjára egyéb foglalkozással töltik el a tanításra szánt időt.

Ezekre nézve kell hogy a figyelmeztetés már eleve elhangozzék ebből a házból, hogy nem így lesz ez után. Ezért kell már most azt az aggodalmamat fejeznem ki, hogy az ellenőrzés tekintetében semmi irányban nem látok kellő garanciát. A tanfelügyelői ellenőrzés a semminél alig valamivel több. Pedig rendkívül fontos dolog,

mert ha helytelen az ellenőrzés, vagy nem elég életrevaló, akkor az egész pénzt hiába, eredmény és cél nélkül dobtuk el, és csupán azt érzük el, hogy ezután az állam segítségével nagyobb kényelemben fognak a tanítók megélni, bár az eredmény nem lesz olyan, amilyent ezért a fizetésemelésért, ezért a figyelemért tőlük elvárhatnánk. Gondosan kell tehát a törvényben az ellenőrzés kérdését megoldani, mert ellenkező esetben nagy hiányok származhatnak abból.

A t. nemzetiségi képviselő urak mint úriemberek bizonyára akkor tennének hasznos szolgálatot a saját népeiknek is, ha azokat ezen törvényjavaslatnak mielőbb való elfogadása által ősi butaságukból kiségiteni törekednének, mert a közönséget, a népet csak az akarja az ősbutaságban megtartani, aki annak tudatlanságát, járatlanságát a maga javára ki akarja használni. (*Úgy van! bal felől.*) Ez azonban ma már nem lehetséges. Az új ezer esztendőben ez nem történhetik meg olyan könnyen, mint az első ezerben. (*Mozgás a nemzetiségiak padjain.*) Jó lesz tehát ezzel az iránnyal szakítani, és oda törekedni, hogy jól fizetett, hazafias érzelmű és irányú tanítók a nemzetiségek gyermekeit is tanítsák meg az istenfélelem mellett és a valláserkölcsi életelveknek szívükbe csepegtetése mellett az általános emberszeretetre, (*Helyeslés a baloldalon.*) és alkalmazzák is azt: tanulják meg, hogy egy hazának gyermekei egymásnak nem ellenségei, ha más nyelven szólalnak is meg, amidőn a világra jönnek. (*Nagy derűltség.*) Kérem, méltóztassék helyesen értelmezni a szavaimat.

Azokat az elveket, amelyeket itt most egy kis gikszerral előadtam, t. i. az általános emberszeretet elveit és azt, hogy egy országnak fiai egymást szeretni, az ország minden érdekét egyenlő jóakarattal, a hon földje iránti igaz szeretettel istápolni és védni tartoznak: ezen elveket kell a tanító uraknak az iskolákban érvényesíteniök, a felekezetek pedig a valláserkölcsi életre vonatkozó vallási oktatást ezen törvényjavaslat mellett is a legteljesebb szabadsággal gyakorolhatják, és meg vagyok győződve arról, hogy ha ezen törvényjavaslat helyesen alkalmazva és jóakarattal kezelve a gyakorlati életbe átmegy, akkor el fogjuk érhetni azt, amit egy régi kálvinista zsoltár ekként fejez ki:

„Így az Isten háza épül,
Napról napra inkább szépül;
Plántái virágozva nőnek.”

A törvényjavaslatot elfogadom. (*Élénk helyeslés és éljenzés a baloldalon. A szónokot többen üdvözlük.*)

Darányi Ferenc jegyző: Manojlovics János! (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*)

Elnök: Csendet kérek!

Manojlovics János: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Társadalmunk összes osztályainak jelenlegi mostoha viszonyai között kiváló érdemeket szerzett magának a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr öexcellenciája azáltal, hogy figyelmét és az állami tanítók fizetésének rendezésével az egész ország figyelmét azon társadalmi osztály anyagi helyzete felé fordította, amely olyan fontos tényezője hazánk kulturális fejlődésének. A tanító a legszerényebb, a legigénytelenebb, de a legintenzívebb és legnélkülözhetetlenebb munkása a hazának.

Bizonyára nincs e háznak oly tagja, aki a tanítói fizetésnek felemelése ellen állást foglalna, sőt az ellen sem lehet bizonyára senkinek sem kifogása, hogy az állam segélyt nyújtson egyes iskolafenntartóknak iskoláik fenntarthatása végett, hanem igenis itt a házban is nagy, még inkább a házon kívül megszámlálhatatlan azoknak a száma, akiknek alapos aggályaik vannak az iránt, hogy a nem állami tanítók fizetése itt az országgyűlésen országos törvény által szabályoztassék, valamint az iránt, hogy a nem állami iskoláknak nyújtott segély fejében, sőt a nélkül is, az állam az őt megillető felügyeleti jog határain túl az autonóm iskolák életében aktív beavatkozási, rendelkezési jogot követeljen a maga részére.

Így a szerb közvélemény a legnagyobb aggodalommal fogadta annak idején a Berzeviczy-féle törvényjavaslatot, valamint a Lukács-féle rendeletet és most a jelenlegi törvénytervezetet is. Én a szerbek nagybecskereki népgyűlésének megtisztelő megbízásából itt e házban hivatkozom 30.000 szerb honleánynak ezen két kötetben foglalt aláírására (*Felkiáltások: a középén: Éljenek!*), akik anyanyelvük érdekében tiltakoznak ezen törvényjavaslatok ellen.

Az említett két szempontból ezen törvényjavaslat támadást involvál magában a nemzetiségi jellegű felekezetek iskolái ellen, és ezen körülményben találjuk magyarázatát annak a parlamentarizmus történetében talán páratlan esetnek, hogy a jelenlegi kormány, amely különböző programokat valló politikai pártokra tá-[59]maszkodik, az őt támogató egyik pártnak, melynek egyik tagja miniszteri tárcát is tölt be, a néppártnak programjára, annak alapvető elveire hatalmas csapást mért. Ezen törvényjavaslat nem annyira a felekezeti iskoláknak autonóm hatóságaik alól való elvonására, mint inkább a nemzetiségi jellegű felekezeti iskoláknak az államhatalom jogköre alá rendelésére irányul, és ezért a célért kell a magyar nemzetiségű felekezetek iskolai autonómiájának is csorbulást szenvednie.

Ha közoktatásügyünk eddigi tételes jogforrásait összevetjük, arra a meglepő eredményre jutunk, hogy a közoktatás terén az utóbbi évtizedekben a miniszteri rendeletek oly sajátos erőt nyertek, aminőt közjogunk ezen kútfőnek nem adott: a miniszteri rendeletek törvényt rontanak.

Ezen törvényjavaslatnak előzményei a Berzeviczy-féle törvényjavaslat és a Lukács-féle rendelet. E munkálatok egymáshoz való viszonyában azt a különös jelenséget látjuk, hogy a Berzeviczy-féle törvényjavaslatnak egyes intézkedéseit a ház megkerülésével az abszolút korszak ügyvivője rendelettel életbe lépteti, majd az alkotmányos élet helyreálltával az alkotmányos kultuszminiszter ezt a rendeletet helyesnek és hatályosnak elismeri, utóbb pedig ezen elveknek törvénybe iktatása végett törvényjavaslatot nyújt be a ház elé.

Az 1879: XVIII. t.-c. 1. és 4. §-aiból megállapítható az, hogy a magyar nyelv megtanulása mint eredmény csak a tanítóképzőkben van a törvény által célul kitűzve, míg a népiskolákban a magyar nyelv csak mint kötelező tantárgy szerepel. *(Úgy van! a középén.)* Ezzel szemben az 1879-iki és még fokozottabb mértékben az ú. n. Lukács-féle rendelet, a magyar nyelv tanításának ellenőrzésénél célul bizonyos eredményt: a magyar nyelvnek megtanulását köti ki. Ezt a törvényt értést orvosolja most e törvényjavaslat, midőn ennek az elvnek törvénybe iktatásáról intézkedik. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nem gondoltak-e önök arra, minő különös érzelmeket ébreszthet fel az ilyen eljárás azok lelkületében, akik az alkotmány helyreállításáért önökkel egy táborban harcoltak? Nem gondolkodtak-e azon, micsoda rejtély az, hogy az alkotmányromboló ügyvivőknek oly helyes érzékük volt a magyar állameszme követelményei iránt a nemzetiségi kérdésben? Nem gondolkodtak-e azon, vajon lehetséges-e, hogy annak, ki Magyarország alkotmányának sírásói között foglal helyett: egy Lukácsnak eljárása a nemzetiségek elleni akcióban a magyar állameszme szempontjából hogyan lehet helyes? Hogy lehetséges-e az, hogy egy testben két lélek: egy honáruló és egy honmentő lakjék? *(Úgy van! a középén.)*

T. ház! Mi ezt lélektanilag lehetetlennek tartjuk, és mert az abszolút korszaknak eme ültetvényét a jelenlegi vallás- és közoktatásügyi miniszter úr is felkarolta, magáévá tette, önkéntelenül is feltámad lelkünkben a gondolat, vajon csakugyan oly rossz hazafiak voltak és lehettek-e azok, akik a nemzetiségek ellen a magyar állameszme erősödése érdekében oly hatalmasan akcióba léptek? *(Mozgás.)* Mi azonban, t. ház, elűzzük e kételyeket lelkünkéből, mert meg vagyunk győződve arról, hogy helyesen cselekedtünk, amikor népünket az alkotmányrombolók ellen harcélbe állítottuk. Helye-

sen cselekedtünk, mert tudjuk, hogy e hazában mindannyiunknak csak úgy lehet szebb és jobb jövőnk, ha az alkotmányos szabadságért évszázadokon át óriási áldozatokkal folytatott harc végre sikeres befejezést nyer, és Magyarország alkotmányos, szabad és független ország lesz. *(Helyeslés a baloldalon.)*

T. ház! E törvényjavaslat gyengíteni fog minket; a mi erővesztésünk azonban nem fogja növelni a magyarság abszolút erejét... *(Úgy van! a középén.)*

Vlád Aurél: Gyengíteni fogja!

Manojlovics János: ... márpedig a bajban társnak gyengítése az ellenfélnek, az ellenségnek erősítése. *(Mozgás.)*

T. ház! A realizmus korát éljük. Egészséges politika csak reális politika lehet. „Messieurs point de rêveries!” A XX. század óriási felfordulásokat sejtet méhében, ne pazaroljuk hát erőinket ebben a céltalan harcban egymás ellen, hanem egyesüljünk mindannyian, és egyesült erővel fogjunk azon nagy nemzetgazdasági és szociális kérdések megoldásához, amelyek kapuinkon elementáris erővel bebocsáttatást kérnek.

T. ház! A szerbek egyházi és iskolai autonómiája tartalmi súlyuknál fogva alaptörvényeknek tekintett országos törvények által elismert privilégiumokban gyökeredzik. Hazánk egyéb alaptörvényei is elismerik ismételten ezt az önkormányzatot, sőt az 1879: XVIII. t.-c. tárgyalásánál mind a képviselőházi többség, mind a kormány következetesen hangsúlyozták, hogy a törvényjavaslat az egyházi és iskolai autonómiát nem érinti a legcsekélyebb mértékben sem. Most a viszonyok egészen mások. Ma már nyílt kártyákkal játszunk, és ki van adva a minden igazságtalanságot kiegészítő jelszó, a suprema lexről: az állam érdeke követeli, hogy az egyházak autonómiája megszűkítettessék.

A kertész is nyesi a fák ágait, de ha bizonyos határokon túllép, előli az életet abban. Így jár a mi egyházi autonómiánk is. Szomorúsággal látjuk a lassú hervadást, látjuk, mint halad autonómiánk a pusztulás felé, pedig ennek oka nem a természetes fejlődés törvénye.

A nemzetiségek abban a kedvező stratégiai helyzetben vannak, hogy amennyi kárt okoznak bennük a magyarság által hátrányokra tervezett intézkedések, éppannyira, sőt még inkább gyengítik azok a magyarok pozícióját. Nálunk minden nagy liberális reform megalkotásánál nem az intézmény lényege volt a motívum annak megalkotására, hanem mindig más volt a célzat, és innen van az, hogy a reformok rendszeresen célt tévesztenek. Ha a polgári házaságnál a motívum a tarthatatlan jogrend szanálása lett volna, akkor a [60] ház bizonyára gróf Apponyi Albert álláspontjára helyezkedett volna. A főcél azonban támadás volt a nemzetiségek

ellen; amint akkor kifejezték magukat, hogy a magyar állameszme kísérje a nemzetiségeket a bölcsőtől a sírig, érezzék annak leheletét életük minden fontosabb mozzanatában. És mit látunk? Azt látjuk, hogy a polgári esküvő után az egyházi áldás a legkisebb számban marad el a nemzetiségi jellegű felekezeteknél és legnagyobb számban a magyaroknál; itt csökkent leginkább a hitbuzgóság, amit a szociáldemokrata párt bizonyára hálásan nyugtáz a nagy nemzeti reformereknek.

A mostani iskolai reformnál is így áll a dolog; a szociáldemokraták eszméje diadalmaskodik, és e törvényjavaslattal hatalmas lépést teszünk az iskola államosítása felé. Idézem gr. Csáky Albinnak az 1892: XV. t.-c. tárgyalása alkalmával elmondott következő szavait: „A legfontosabb, a legsúlyosabb érv, amely engem arra bírta, hogy a 300 forintos minimum mellett megállják, az, hogy ha magasabb összeget stipulálunk minimumként, akkor az államosításnak bizonyos indirekt módozatát képezi az. Én, t. ház, tudom érteni azt a felfogást, hogy az elemi népoktatás az egész vonalon államosíttassék, de akkor őszintén dekretáljuk törvény által ezt; ha azonban ezt nem akarjuk tenni, akkor indirekt úton olyan feltételek szabása által és a felekezetekre való kényszerítés által, amely feltételeknek a felekezetek önnön anyagi erejükből nem felelhetnek meg, azt elérni akarni, úgy gondolom, a legrosszabb módja ennek.”

Íme, gr. Csáky Albinnak szavai szerint mi szerencsésen eljutottunk a közoktatásnak indirekt, gr. Csáky Albin szerint legrosszabbnak jelzett módú államosításához.

T. ház! A kultuszminiszter úr őexcellenciája nemrég elhangzott rövid tartamú, de dúsgazdag tartalmú beszédében mondta: „bátor ember legyen az, aki Magyarország közjogi helyzetében a nemrég tett tapasztalások után meri a nemzet egész szellemi és erkölcsi életének irányzását a központi kormányzatra bízni”. Ezen általam is elfogadott axiómával azonban éles ellentétben áll ezen törvényjavaslat. Ezen törvényjavaslatnak a fegyelmi eljárásra vonatkozó intézkedései éppen a politikai jellegű fegyelmi esetekben kiszolgáltatják úgy a tanítóságot, mint az iskolafenntartókat – akár részesülnek azok államsegélyben, akár nem – a központi kormányzatnak. Mármost kérdem én: nem áll-e ellentétben ezen eljárás azon elvvel, amely minden alkotmányos országban a politikai jellegű vétségek feletti ítélkezést a központi kormányzathoz a legkevesebb vonatkozásban sem levő népbíróságokra bizza? A kultuszminiszter úr őexcellenciája ellenzi az állam közoktatási monopóliumának kimondását, azonban a védgátnak legkritikusabb pontján a központi kormányzat részére a zsilipet megnyitja.

T. ház! Már az iparfejlesztési törvény tárgyalásánál önöknél is hasonló aggályok merültek fel. És kérdem: nem sokkal veszedelmesebb-e az a szellemi befolyás, amit ez a törvényjavaslat a központi kormánzatnak nyújt, mint az az anyagi befolyás, amit az iparfejlesztési törvényjavaslat a központi kormánzatnak biztosított?

Úgy látszik, nemcsak a francia királyok nem tanultak a történelemből. Képzeljünk el egy új darabontkorszakot. Mi lesz a függetlenségi érzelmű magyar tanítóságból? És hogy speciális szerb viszonyokból induljak ki, mi lesz a darabontok ellen küzdött és küzdő szerb tanítóságból? A magyar tanítók éppúgy ki lesznek szolgáltatva a felsőbb utasítást követő tanfelügyelők politikai üldözésének, amint ki lesznek szolgáltatva annak a nemzetiségi jellegű felekezetek tanítói mindjárt e javaslatnak törvényerőre emelkedésével.

T. ház! Egy kiváló szakember mondta a francia iskolákról a következőket: „A kormánzatnak és az államnak egyetlen alakzata sem múlt el anélkül, hogy nyomát ne hagyta volna az iskoláinkon. Amint az ifjakat nevelni akarták republikánusokká vagy monarchistákká és utóbbiakat ismét a különböző dinasztiák szerint más-más irányban, a nevelés jellege is folyton változott: majd liberálisabb, majd reakcionáriusabb, majd világiasabb, majd klerikálisabb szellemben. A nevelés pedig mindig kárát vallja annak, ha az ifjúságot bizonyos különös politikai vagy egyéb feladatokra neveljük, és nem tartjuk szem előtt az ifjak harmonikus nevelését mint öncélt.”

Ez áll a mi viszonyainkra, és ennek kapcsán áttérek a törvényjavaslatnak azon intézkedéseire, amelyek a magyar nyelvnek fokozottabb mérvű tanítására vonatkoznak. Mi a magyar nyelv terjesztése elé egyáltalában akadályokat gördíteni nem akarunk. De ha jelentkezik is bizonyos idegesség, valahányszor a törvényhozás a magyar nyelv terjesztéséről határoz, ez onnan van, mert a magyar nyelv terjesztésében a háttérben a nemzetiségek elnemzetietlenítő célzatot vélnek látni. *(Úgy van! a középem.)* A féltékenység táplálására szolgál az a körülmény is, hogy ott, hol az állam mint iskolafenntartó lép fel, az 1868: XXXVIII. t.-c. 80. és 59. §-át egyszerűen negligálja, tehát törvénysértéssel a nemzetiségi ifjak nem oktattatnak saját anyanyelvükön. Az 1905. évi statisztikai kimutatás szerint az egész országban egyetlenegy állami népiskola van, melyben az oktatás nyelve nem magyar, hanem magyar-tót, de itt is csak átmenetileg. Ebből joggal lehet arra következtetni, hogy az államhatalom a nemzetiségi nyelv ellen jár el. A magyarságnak ezen bizalmatlanságot éppen az általa elérni kívánt cél, a magyar nyelvnek minél szélesebb körben való elterjedése érdekében el

kellene oszlatni, eloszlatni pedig a legegyszerűbben olyképpen, hogy nemzetiségi vidékeken a nemzetiség nyelve minden iskolában az alsó- és középfokon részint a tanítás nyelvüül alkalmaztassék, részint mint köteles tantárgy taníttassák. (*Helyeslés a középén.*) Akkor ugyanegy eszme: a nemzeti eszme nem lesz támadó fegyver a magyarság kezében és védelmi eszköz a nemzetiségek részéről, szóval a nemzeti [61] eszme nem lesz harci jelszó, hanem annak égisze alatt testvéri szeretet és szabad fejlődés fog uralkodni.

A törvényjavaslat 19. §-a előírja, hogy a nem magyar tannyelvű elemi iskolákban a nemzetiségi ifjaknak olyképpen tanítandó a magyar nyelv, hogy a gondolataikat magyarul érthetően tudják kifejezni. (*Mozgás.*)

Egy hang (*a középén*): Mint az egyetemi professzorok! (*Halljuk! Halljuk!*)

Elnök: Csendet kérek!

Manojlovics János: Tudvalevő dolog, hogy a közoktatásügyi bizottság ezen szakasznál túllicitálta a miniszter úr hazafiságát, és az „ő életcéljának megfelelőleg” ismérv elhagyásával egyszerűen maga a bizottság rácafoltt azon a magyar nyelv tanítása mellett felhozni szokott érvre, hogy a nem magyarságnak saját érdekében kell magyarul tudni.

T. ház! A jelen törvényjavaslatot pedagógiai szempontból bajos bírálni, mert ez nem pedagógusnak pedagógiai, hanem politikusnak politikai munkálata.

A magyar nyelvnek ilyen mérvben és oly módon való tanításával szemben, ahogy az kontemplálva van, fő aggodalmam, hogy veszélyeztetve van az ifjúság harmonikus nevelése.

Az általános elemi ismeretek elsajátítása itt nem öncél, hanem nagyjában csak eszköz a magyar nyelv tanítására. Hála isten, túl vagyunk most azon a felfogáson, hogy ma a jogrend csak a népek sötétségben tartásával tartható fenn, ellenkezőleg, csak a népnek legnagyobb mértékben való felvilágosításával biztosítható a haladás a természetes fejlődés utjain. (*Zaj. Elnök csenget.*) Minél mélyebben van a föld mélyébe zárva a tüzes láva, annál irtózatosabb erupcióval tör magának utat felfelé. Oly forradalmak, mint amelyeket a szomszéd országokban látunk, csak ott fordulhatnak elő, ahol a nép lelkét és elméjét az éj leple borítja. Ily nép néma, de ha egyszer megszólal, összedőlnek Jerikó falai!

Mi, t. képviselőház, nemcsak nem ellenezzük a magyar nyelv tanítását, sőt ellenkezőleg, szeretjük, ha népünk megtanul magyarul. A mi népünk pl. oly helyen, ahol más nemzetiségek is laknak, elsajátítja azok nyelvét, s nem szokatlan, hogy írni-olvasni nem tudó földműves 3–4 nyelvet beszél; megtanulja nem az iskolában, hanem az élet iskolájában.

Ám legyen az iskola is a nép segítségére a nyelv elsajátításában, de a nyelvtanulás ne legyen akadálya az általános elemi ismeretek elsajátításának. Jelen törvényjavaslat következményeképpen azonban én népünk szellemi hátramaradottságát, pozitív tudásának csökkenését látom, és azt, hogy népünk ekképp korlátoltabb gondolatait nemcsak magyar nyelven nem fogja tudni szabatosan kifejezni, hanem egyetlenegy nyelven sem. Aki a népiszkolában pedagógiai elveket kíván érvényesíteni, aki Jan Amos Komenski, Pestalozzi és Diesterweg nagy szellemeivel összeütközésbe jönni nem akar, az anyanyelven való oktatást az iskolából nem küszöbölheti ki. Márpedig az anyanyelven való oktatás – az oktatásnak „elismert” legtökéletesebb módja – nálunk csak kegyelemből ideig-óráig „tűrt” metódus. Mi a magyar nyelv megtanulása felé irányzott törekvést nem ellenezzük, de igenis ellenezzük azt, hogy a magyar nyelv megtanulása mint eredmény a nem állami népiszkolák létének *conditio sine qua non*-ja legyen. Annyi tantárgy mellett, amelyek magukban véve is a gyermekek túlterheltsége folytán vagy redukálандók lennének, vagy a modern álamok mintájára hat évről nyolcra lennének megosztandók, még azt is megkövetelni az elemi iskolától, hogy egy nyelvre tökéletesen megtanítsa a gyermekeket, nem egyéb, mint oly feltételhez kötni a nem állami iskoláknak létét, amelynek ők megfelelni nem képesek, szóval, ez is gróf Csáky szavai szerint: az államosításnak egy burkolt neme.

Mindez csak azért történik, mert önök abban a tévhitben vannak, hogy a hazaszeretetnek terjesztése csakis a magyar nyelv terjesztésével érhető el, hogy a magyar nyelvnek terjesztése, térfoglalása egyúttal a magyar állameszmének is térfoglalása, hogy hazafi csak oly magyar állampolgár lehet, aki magyarul beszél. Ezen tévhit illusztrálására bátor leszek egy úti élményemet elbeszélni.

Pár évvel ezelőtt külföldi útra indulva felszálltam a túlzsúfolt gyorsvonatra. Internacionális társaság volt együtt. Volt egy Amerikába kivándorló bolgár és egy bulgáriai örmény család, volt ott egy georginiai orosz hadseregben szolgáló katonatiszt nejével, aki kisorosz származású. Én útközben felkértem örmény útitársamat, írjon be valamit a naplómba örményül. Ő kérésemnek megfelelt, és írt is a naplómba. Ezt nem értvén, megkértem azután bolgár útitársamat, hogy írja meg ugyanezt bolgár nyelven: „Moe milo otecsesztvo” – „Én édes hazám!” A kivándorlóknak mintegy utolsó búcsúüzenete hazájukhoz. A georginiai az ő anyanyelvén, a kisorosz nő sajátján írták be ugyanezt naplómba. Ezt a gyűjtést folytattam Ausztriában, Cseh- és Németországban, Belgiumban,

Hollandiában, Angliában, Franciaországban, mindenütt gyűjtöttem ezt az eszmét, különböző anyanyelveken visszaadva.

Párisból Strassburgig utaztam egy elzászi családdal. Az apa utazott 14–15 éves leánykájával. Németül társalogtunk. Előttük említettem ezt a gyűjteményemet, és kérésemre az elzászi leány bánatos mosollyal apjára tekintett, és hirtelen pár szót vetett naplómba. Én megilletődéssel olvastam e gyermekleány hazafias érzelmeinek megnyilatkozását: „Ma France – une Alsacienne...” Ez elzászi leány német állampolgár, anyanyelve német, a leány beszél németül, ennek dacára az ő hazája a szép Franciaország ... A gyermekleány eme pár szava a német vaspolitika kudarca, és tanulság ebből mindnyájunkra nézve az, hogy a hazának egységét ne keressük a nyelvnek egy-[62]ségében, hanem az érzelmeinek egységében. (*Helyeslés és tetszés a közép hátsó padjain.*)

Miután ez a törvényjavaslat sem pedagógiai, sem politikai vonatkozásaiban nem felel meg hazánk jól felfogott, egészséges érdekeinek, én a törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadom. (*Élénk helyeslés a középben.*)

Elnök: Ki következik?

Egry Béla jegyző: Leitner Adolf!

Leitner Adolf: T. ház! Midőn a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti tanítók járandóságairól szóló törvényjavaslattal szemben a magam és politikai elvbarátaim álláspontját akarom igen röviden kifejtteni, akkor, megvallom, jobb szeretnék ezzel a témával nem mint előttünk fekvő javaslattal, hanem legfeljebb kultúrtörténeti szempontból, mint a múltnak emlékével foglalkozni, mégpedig azért, mert elvi álláspontunk az, hogy az államnak nemcsak eminens kötelessége, hanem kiváló érdeke is az, hogy a közoktatásügyet egyedül vezesse és tartsa a kezében. A közoktatásügy a legalkalmasabb eszköz arra, t. ház, hogy a polgárokat az állam akként neveltethesse, hogy azok békésen és hazafiasan együttműködhessenek. Oly hatalmas eszköz ez, hogy arról az állam le nem mondhat, és az államnak ez oly fontos érdeke, hogy a tekintetben, hogy mily irányban és szellemenben neveltesse és oktattassa a polgárait, megalkuvásnak helye nincsen.

Ha ennek dacára én és politikai elvbarátaim, akik az ingyenes, kötelező állami népoktatásnak vagyunk a hívei, és így elvi ellentétben állunk a községi és felekezeti iskolákkal, ezen törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául mégis elfogadjuk, annak igen egyszerű oka az, hogy én nem tekintem ezt a törvényjavaslatot politikai javaslatnak, amely azzal foglalkozik, hogy legyen-e állami népoktatás vagy nem, megszüntessük-e a községi és felekezeti népiskolákat vagy nem, hanem egyszerűen annak, hogy a nem

állami tanítók kenyérkérdését oldja meg, hogy úgy mondjam, azok anyagi helyzetéről, azok fizetésének rendezéséről gondoskodik, és pedig olyképpen, hogy ott, ahol az iskolafenntartó nem tudja teljesíteni kötelességeit, ott az állam segítségére siet az iskolafenntartóknak azzal, hogy a tanítói fizetést kiegészíti. Éppen ezért nagyon feltűnő, t. ház, hogy ezt a javaslatot éppen olyan helyekről támadják, ahol legerősebb hívei vannak a felekezeti oktatásnak, ahol úgyszólván körömszakadtáig védik a felekezeti iskolákat. Csakhogy a felekezeti iskolák védelmében a javaslat támadói annyira mennek, hogy még azt is rossz néven veszik az államtól, minek avatkozik bele abba, hogy fizetés tekintetében hogyan egyezkedik a hitfelekezet az ő tanítóival.

Elhangzott itt az a kijelentés, hogy a hitfelekezeteknek sokkal megfelelőbb, és sokkal jobban óhajtják azt, hogy a tanítók, mint eddig, kisebb fizetés mellett teljesítsék kötelességeiket, semhogy az állam ingerenciát gyakoroljon az ő jogaikra és az oktatás ügyére. Készebbek inkább eltűnni, hogy a tanító tovább is nyomorogjon, semhogy az állam ilyen ingerenciát szerezhessen magának. Én nem hiszem, hogy a tanítóság e nézettel egyetért, de a mai szociális világnézettel sem egyezik meg ez a felfogás. Csodálatos, hogy amikor lendületes beszédeket hallottunk itt népboldogító eszmékről, amikor a különféle uzorát megbélyegző szavak és szólamok röpködtek mindenfelé, akkor nem tudom, miként lehet eltűnni a szellemi uzorának ezt a legcsúnyább faját, a szellemi munkának a kizsárolását. Megvallom, hogy ezt nem lehet másnak tekinteni a mai viszonyok között, mint hogy valósággal kiuzsoráltatik a szellemi munka, mert a felekezeti tanítók legnagyobb része görnyed ez alatt a mostoha viszonyok alatt, minthogy fizetésük a legtöbb helyen oly csekély, hogy olyan esetben, ha csak kis családja van is, a száraz kenyeret is csak alig tudja megkeresni.

Ez az oka, t. ház, hogy a demokraták a javaslattal szemben állást nem foglalnak, mert ők elő akarják segíteni azt, hogy a nem állami tanítók fizetésrendezése a lehető legrövidebb idő alatt oldassék meg.

E javaslatnak több tétele ellen van kifogásom, t. ház, de legnagyobb és legsúlyosabb hibájának azt tartom, hogy az állami népoktatás presztízsét a felekezeti oktatásnak feláldozza és, az állami népoktatást beláthatlan időre tolja ki, és pedig az által, hogy megerősíti és megizmosítja a felekezeti népiskolákat. Mert, t. ház, csak az nem látja jól, aki nem akarja látni, hogy ez a javaslat egyenesen a felekezeti iskolákat támogatja. Az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr őszintén, férfias nyíltsággal jelentette ki a ház előtt, hogy igenis barátja a felekezeti népiskoláknak. De bocsánatot kérek, ezt ugyan kijelentette a miniszter úr, de azt nem je-

lentette ki, hogy ezzel a javaslattal is szolgálni kívánja a felekezeti oktatás ügyét. A javaslat ellenzői hiába iparkodtak bizonyítani azt, hogy ez a javaslat a felekezeti oktatás ellen tör, mert nagyon könnyen bizonyíthatni éppen az ellenkezőjét.

Ha a t. miniszter úr nem kívánt volna szolgálatot tenni a felekezeti oktatás ügyének ezzel a javaslattal, akkor nem kötötte volna egyszerűen olyan feltételekhez az állami segílyt, amely feltételek ellen ugyan óriási nagy a felbuzdulás, de a figyelmes szemlélő előtt valóságos színpadi műfelháborodás látszhatik. (*Úgy van! a középén.*) Mert én nem tudok felismerni ebben a javaslatban semmi olyan feltételt, amely új volna, mert hiszen az eddigi törvények mindezeket a feltételeket már megállapították; az államnak ingerenciáját ugyanilyen fokban, ugyanilyen mértékben a korábbi törvények éppúgy megszabták, mint a jelenlegi törvény. (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*) A magyar nyelv kötelező oktatását behozták már a korábbi törvények, legfeljebb csak arról lehetne esetleg szó, hogy a javaslat ellenzői attól vannak most megijedve, hogy az új törvény alapján az [63] állam komolyan fogja venni ezeket a dolgokat, s komolyan végre is fogja hajtani, mert ha akarta volna végrehajtani, bő alkalma lett volna erre már eddig is.

Ha tehát az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nem akart volna szolgálatot tenni a felekezeti iskoláknak, akkor nem az lett volna a konzekvencia, hogy ezen feltételek mellett adja meg a segílyt, hanem a helyes és következetes eljárás az lett volna, hogy megszabva a nem állami tanítók fizetését, a törvényjavaslat azt mondta volna ki, hogy amely iskolafenntartó nem tud ezen feltételeknek megfelelni, annak iskolája megszűnik, s ott az állam azzal siet segítségére a polgároknak, hogy maga állít iskolát. Akkor, t. ház, megszűnt volna az a következetességellenes álláspont is, hogy azt mondjuk: hogy nincs pénzünk állami iskolákra, de arra van, hogy odaadjuk a felekezeti iskoláknak. (*Zaj.*)

A javaslat ellenzői rengeteg mennyiségben hozzák fel az ő érveiket a tekintetben, hogy a javaslatot méltánytalannak találják; valósággal rémeket látnak. Hiszen egyik igen t. képviselőtársam ezt ki is fejezte úgy, hogy ő fél az államtól. Igazán gondolkozóba ejti az embert, az oktatás ügyének minden barátját az, hogy vajon miért félnek annyira az állami beavatkozástól.

Hiszen az iskola természete elsősorban az, hogy minél nyíltabban mutatja magát, s kell hogy mutassa magát, mert aki igazi ügyet szolgál, annak nincs mit titkolnia. Nem kell tehát olyan nagyon félni az állami ingerenciától. S én akkor, amikor minduntalan hallom ennek a javaslatnak ellenzői részéről azt a nagyon erőteljes kifogást, hogy ők nem szívesen fogadják el az ajándékot, ők idegenkednek, irtóznak attól, hogy nekik ajándékot adjon az

állam, *(Zaj.)* akkor nekem az jut eszembe, hogy wer schimpft, der kauft, hogy tulajdonképpen nagyon szívesen fogadják ezt az állami segélyt, csak nem akarnak érte ellenértéket szolgáltatni. Az állam nem kér ugyan ellenértéket, mert az ő felügyeleti és fegyelmi jogát az eddigi törvények alapján ugyanily mérvben gyakorolhatja, de a t. felekezetek úgy látszik, meg akarják takarítani a köszönetet és az elismerést az állam iránt, és úgy akarják feltüntetni, mintha bizony ők óriási ellenértéket adnának.

Nem akarok hosszadalmas lenni, és éppenséggel nem akarok polémiába bocsátkozni azokkal az érvekkel, amelyeket felhoztak, még azon keringőre való felhívást sem fogadom el, amelyet Goldis László képviselőtársam tegnap általánosságban kibocsátott, hogy vallásos zene hangjai mellett állapítsuk meg azt, hogy az állami vagy a felekezeti iskola jobb-e? Erről nem akarok vitatkozni, de egyet bátor vagyok megjegyezni, illetőleg a képviselő úrnak egy tételére kívánok reflektálni, éspedig arra, hogy ő igen malasztos hangon fejtegette itt azt, hogy egyedül a vallás az, amely az erkölcsöt ébren tartja. Hogy mennyire nincsen ebben igaza, erre nézve megjegyzésem csak az, hogy én nagyon szomorú erkölcsnek tartom azt, amely kizárólag a vallási érzületen alapszik. Az az ember, aki csak azért becsületes, mert fél, hogy az Isten különben megveri, nem becsületes. *(Nagy zaj.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Leitner Adolf: Mindenekelőtt abból a tévedésből kell t. képviselőtársaimat kivezetnem, mintha én ateista volnék. Én erősen vallásos érzületű ember vagyok. *(Felkiáltások a középben: Látszik!)* Hát kérem, én igenis az vagyok, de az erkölcsiséget nem kötöm ezzel össze semmiképp. Nagyon szomorú eredményekre vezetne az, ha itten ilyen polémiákat kellene folytatni. Éppen ezért mondtam azt, hogy nem akarok polémiát kezdeni, hanem hogy reá akarok mutatni arra, hogy a vallás és erkölcs nem feltétlenül összekötött két dolog. Hiszen történt hivatkozás éppen ezen padokról arra, hogy Angolországban milyen erős harcot folytattak a vallás megerősítése mellett, pedig éppen az ellenkező történt, a harcot éppen aziránt folytatják, hogy a vallást az iskolából ki akarják szorítani, és egészen a családba akarják utalni, azonban a vallás helyett más tárgyat, az erkölcsstant és bizonyos mérvben nem vallástant, hanem hittant, amely mentes minden felekezeti jellegtől, csak a hit eszményi fogalmával foglalkozik, kívánnak behozni. *(Felkiáltások: Interkonfesszionális hittan!)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Leitner Adolf: Nem interkonfesszionális! Hiszen Londonban már megcsinálták erre azt az élcet, hogy a javaslat egyik ellenzője, célozva Birelre, a javaslat benyújtójára, azt mondotta, hogy ami

előttük fekszik, az tulajdonképpen sem nem religió, sem nem irreligió, hanem bireligió, tehát felesleges vitatkozni afelett, hogy mi lesz az, amit az angolok akarnak. Én csak arra akarok kijelentésemben ezúttal szorítkozni, hogy akik az állami népoktatás hívei, éppenséggel nincsenek ellentétben a vallással. Hívei ők a vallásoktatásnak, de nem az iskolát tartják annak a fórumnak, ahol ennek teljesezésbe kell mennie. A vallásoktatásra a család van hivatva.

A közvetlen előttem szólott t. képviselőtársam azt fejtegette, hogy az állami népoktatásnak nagy hibája van, hogy mindig bizonyos jelleget, mégpedig annak a kormányoknak a jellegét hordja magán, amely kormány uralkodik. Hát lehet, hogy ez a hiány tényleg fennforog, csak hogy korántsem közelíti meg ez azt a hibát, amely a felekezeti iskolánál van, hogy t. i. éppen a felekezeti iskolák vésik és oltják be a növendékek lelkébe a felekezeti jellegét. Ott tanulják meg a gyermekek az egymás közötti különbséget a felekezeti szempontjából. Aki ismeri a falusi életet, tudja, hogy amikor a gyermekek kijönnek az iskolából, akkor azok a református, azok a katolikus és más vallású gyermekek egymás valóságáról vitatkoznak. *(Zaj. Elnök csenget.)*

Én és politikai elvbarátaim azért fogadjuk el ezt a javaslatot, mert bármiképpen vizsgáljuk, [64] nem tekintjük azt új alkotásnak, hanem csak azt látjuk, hogy a jelenlegi állapotot tartja fenn, és hogy így azzal foglalkozni nem időszerű. Nem az a főkérdés a javaslatban, hogyan alakíttassanak át az iskolák, hanem az, hogy a fizetésrendezés mielőbb megtörténjék, és ezért a javaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadjuk. *(Helyeslés.)* A kultúrpolitikát ezzel a javaslattal megoldottnak mi nem tekintjük, hacsak azt az egyet nem tekintjük benne kultúrkérdésnek, hogy az államra nem lehet közömbös az, hogy a gyermekek nevelése milyen egyénekre van bízva: olyanokra-e, akik kenyérgondoktól gyötörtetnek az iskolákban, vagy olyanokra, akikről szerény igényeik kielégítése mellett remélni lehet, hogy kötelességüknek odaadással és lelkesedéssel tesznek eleget.

Hencz Károly: Miért nem követeled akkor az egyenlő fizetést is?

Leitner Adolf: Követelni fogom azt is! *(Zaj.)*

Förster Ottó: A türelem rózsát terem!

Elnök *(csenget):* Éppen azért nagyon kérem Förster képviselő urat, legyen türelemmel. *(Élénk derűtség.)*

Leitner Adolf: T. ház! Goldis t. képviselőtársam azt a szemrehányást tette a nem nemzetiségi képviselőknek, hogy rendszerint olcsó dicsőséget akarnak szerezni azzal, hogy folyton támadják a nemzetiségeket. Hát én igazán szívesen kerülném el a vitákat, azonban én úgy találom, hogy a mai viszonyok között, amidőn a

nemzetiségek mindig olyan nagyon élére állítják ezt a kérdést, úgyszólván kötelessége mindenkinek, aki felszólal, hogy ezen kérdésben is kifejezze álláspontját és megmondja nézetét. (*Helyeslés a baloldalon.*) Az ő ellenzésük a javaslattal szemben nézetem szerint egyedül és kizárólag azon alapszik, hogy ők tartanak attól, hogy e törvényjavaslat a magyar nyelv intenzívebb tanítását fogja maga után vonni. A többi kérdések, amelyeket ők felhoznak, csak dekorációképpen, mellékesen érintik a dolgot. Ami nekik fáj, az tisztán az, hogy félnek a magyar nyelv hatékonyabb tanításától. (*Felkiáltások a nemzetiségek padjain: Dehogy fáj!*)

Én, t. ház, bármennyire nehezemre esik, kénytelen vagyok ki mondani, hogy az általam nemzetiségi képviselőtársaim részéről észlelt ez a jelenség engem azért érint olyan nagyon szomorúan, mert ez mindinkább meggyőződésemmé érlelte azt a hitet, hogy az ő idegenkedésük a magyar nyelvtől azonos a magyar állameszmétől való idegenkedéssel. (*Felkiáltások a nemzetiségek padjain: Nem igaz!*)

Nagyon sokszor történnek itt olyan nyilatkozatok, amelyek valósággal Magyarország megfenyegetését tartalmazzák, úgyhogy gondolkozóba esik az ember, és azt kérdezi, hogy hát ha nekem valakivel közös házam van, hogyan fenyegethetem meg őt azzal, hogy felgyújtom a házat. (*Helyeslés a baloldalon és jobb felől.*) Csak akkor fenyegethetem én olyasmivel azt, aki iránt gyűlölettel viseltetem, ha a fenyegetés tárgya rám nézve érdeklődik nem bír, ha az önálló és független az én érdekeimtől. (*Helyeslés a baloldalon.*)

T. ház! Ha ez nem így volna, és ha csakugyan az volna igaz, amit néha mondani szoktak, hogy a nemzetiségek igazán testvéries érzülettel viseltetnek magyarajkú polgártársaik iránt, akkor az volna természetes, hogy ők ne csak kérjék, hanem követeljék az államtól annak lehetővé tételét, hogy fiaik a magyar nyelvet megtanulhassák, (*Helyeslés a jobboldalon és bal felől.*) hogy azok magukat a hatóságokkal és a társadalommal megérthessék, s annak alapján a magyar hazában jobban boldogulhassanak.

Goldis László: Ez a konkolyhintő álláspont! (*Mozgás a középén.*)

Hencz Károly: Nagyon helyes!

Leitner Adolf: Bocsánatot kérek, de folytonosan a faji jelleget kidomborítani, ennek semmiféle helyes értelme nincs. A mai viszonyok között, t. ház, a modern emberiség az államot tekinti annak a keretnek, amelyben az állam polgárai egyesülnek, és az állampolgárság az a kapocs, amely az egyedet azon országhoz fűzi, amelynek polgára. Ilyen értelemben elismerem helyesnek azt, aminek helyességét különben sem vontam soha senki kétségbe – de ilyen értelemben kell aztán felfogni is azt –, amire Polit Mihály t. képviselőtársam is hivatkozott, hogy „nyelvében él a nemzet”. És

én igazat adok minden szerb állampolgárnak, aki azt követeli, hogy Szerbiában az állam nyelve a szerb legyen; igazat adok minden román állampolgárnak is, aki azt követeli, hogy Romániában román legyen az államnyelv, de senkinek, aki magáról igaz lélekkel és önérzettel állítja azt, hogy magyar honpolgár, nem lehet joga azt követelni, hogy a magyar állam ne törekedjék arra, hogy polgárai a magyar nyelvet megtanulhassák és meg is tanulják. *(Helyeslés a baloldalon és jobb felől. Mozgás a nemzetiségiek padjain.)*

Elnök: Csendet kérek!

Leitner Adolf: Ez olyan politikai axióma, t. ház, amellyel hiába állítjuk szembe akár a humanizmus, akár a demokratizmus palástjába burkolt szofizmákat. *(Helyeslés a jobboldalon és bal felől. Derültség a néppárton.)*

Ha megvalósulnának mindazok, amiket a nemzetiségi képviselők minduntalan követelnek, és pedig mindig erélyesebben és erélyesebben, akkor az lenne a helyzet nemsokára, hogy status in statu támadna hazánkban, vagy legalábbis egy magyar-szerb-tóromán konföderáció.

Újabb időben lábra kap a divat, hogy történelmi jogokra hivatkoznak. Azt hangoztatják, hogy korábban voltak a hazának lakói, mint a magyarok. Hát ez igaz. *(Zajos ellenmondások.)* Bocsánatot kérek, legalább a tótok és a rutének ... *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* Kérem a képviselő urat, hogy történelmi hivatkozásaiban méltóztassék figyelemmel lenni a napirenden lévő tárgyra, és csakis a napirenden lévő tárggyal kapcsolatosan méltóztassék a történelemre hivatkozni.

[65] **Leitner Adolf:** Én nem általánosságban értettem. A tótok már bizonyára itt voltak. De lettek legyen itt bár a többi nemzetiségek is, egyet elfelejtenek, hogy t. i. a magyarok nem az ő barátságos meghívásukra, nem is vendégszeretetüket élvezni jöttek be, hanem az akkori idők viszonyainak megfelelőleg, mint hódító népharci győzelem árán szerezték meg ezt a földet.

Egy hang *(a középén):* Demokrata felfogás!

Leitner Adolf: Ez nem demokrata felfogás, ez történelmi igazság. Nézetem szerint igen rossz szolgálatot tesz a nemzetiségeknek az, aki őket folyton a magyar állameszme ellen izgatja, mert elvégre is a magyar államnak eszébe juthat egyszer, hogy gyakorlatilag valósítja meg azt a mondást: Macht geht vor Recht. Kijelentem, hogy én mint demokrata nem tartom valami eszményi mondásnak, sőt inhumánusnak tartom, de azért a körülmények által esetleg menthetőnek tartom, mert nem lehet azt kívánni, hogy a magyar állam tétlenül hallgassa az olyan kirohanásokat, amelyenek a húsvéti népgyűléseken történtek, pl. a román gyűléseken, ahol a napilapok állítása szerint az egyik izgató szónok azt a kijelentést

tette, hogy: mi románok már 2000 éve lakunk itt, a magyarok pedig csak ezer éve, hogy betolakodtak ide.

Nem tudom, hogy igaz-e ez, (*Ellenmondások a középén.*) de ha igaz volna, szomorú volna, mert ha az izgatásokat ekként folytatják, akkor a nemzetiségi kérdés a magyar államra nézve valóságos létkérdéssé csúcsosodik ki, a létkérdés mellett pedig a szükségjog áll elő, amit már nem a törvény szabályoz, és amelynek megvalósítása nem hiszem, hogy a nemzetiségekre nézve kedvező volna. (*Úgy van!*) Nem vagyok arra hivatva, hogy a javaslatot védelmezsem, mert hisz már kifejtettem álláspontomat és az okokat, amelyek miatt a javaslatot elfogadom. Furcsának találom azonban azt, hogy azok, akik elleneztek a javaslatot, a contrario argumentumokat hoztak fel, mintha csak azért tették volna, hogy bennünket, hogy másokat az ellenkező álláspont elfoglalására indítsanak. Én azonban – ki kell jelentenem – nem azért fogadom el ezt a javaslatot, mintha azok az érvek, amiket a javaslatot ellenzők itten felhoztak, készítenének erre. Engem nem az a contrario felhozott argumentumok győztek meg, én demokrata voltomra való hivatkozással fogadom el ezt a javaslatot azokból az okokból, melyeket már előbb kifejtteni bátor voltam. (*Helyeslés a középén.*)

Általánosságban nem foglalkozom tovább a javaslattal, nem foglalkozom annak politikai irányzatával, csupán azon részleteire leszek bátor még kitérni, amelyekkel már az előttem felszóltak is foglalkoztak. (*Halljuk! Halljuk!*)

Rátérek elsősorban is igen t. Hencz Károly képviselőtársamnak azon felszólítására, hogy miért nem követelem én is az egyenlőséget a fizetés tekintetében? Nagyon indokoltnak tartom azt az álláspontot, amelyet e tekintetben a néppárt részéről kifejtettek, hogy t. i. semmi elfogadható ok sincs arra nézve, hogy a felekezeti vagy a nem állami néptanítók kisebb fizetésben részesüljenek, mint az államiak. (*Igaz! Úgy van!*) Én részemről még azt a kifogást sem fogadhatom el, hogy azért van ez, mert nincs elegendő pénz. Mert ha tényleg nem volna pénz arra, akkor sokkal igazságosabb és méltányosabb dolognak tartanám, ha egy középarány állapítatnék meg, (*Helyeslés.*) és inkább az állami tanítók fizetése – ha már okvetlenül szükséges – kevesebb lenne, semmint ilyen osztályzatok tétessenek, és az ugyanazt a munkát végző egyének egyike többet, másika pedig kevesebbet kapjon. (*Helyeslés.*) Mindezt csak az általános igazság szempontjából mondom.

Különösen kifogásolom azt, amit előttem már többen felhoztak, és amit kénytelen vagyok én is megemlíteni, nem azon okokból ugyan, amelyekből mások azt felhozták, hogy t. i. a javaslat harmadik szakaszában kontemplált korpótlékoknak sorrendje változ-

tattassék meg és a második és harmadik korpótlék hátrább tétessék.

Ajánlom a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nagybecsű figyelmébe, méltóztassék megszívlelni és megfontolás tárgyává tenni azt a kérdést is, hogy a második és harmadik korpótlék élvezésének ideje éppen arra az időre esik, amikor a tanítóknak – a természetes életrend szerint – leginkább válik nehezükre a család- és gyermeknevelés, t. i. arra az időre, amikor a gyermekek már növekednek, amikor tehát gondozásuk több kiadást, több költséget igényel, amikor taníttatásuk, iskoláztatásuk és általában ellátásuk tetemesen nagyobb összegeket emészt fel. Ebben az időben van a tanítóknak a nagyobb fizetésre legégetőbb szükségük, (*Úgy van!*) míg a későbbi korban, ha már előregszenek, aránylag szükségleteik is kevesbednek, és családjuk fenntartása és gyermekeik nevelésének gondja sem terheli őket annyira, mint korábban; mert azok, kiket gyermekekkel áldott meg az isten, erre az időre már felnevelik és részben önállósítják gyermekeiket. E javaslat szerint pedig éppen a legkritikusabb időben javítana a tanítók helyzetén a korpótlék a legkevesebbet, erre az időre volna ez a legszűkebb mértékben megállapítva.

A javaslatnak még egy igen nagy hiányára kell rámutatnom, amelyre eddig nem mutatott rá senki, és ez az, hogy a javaslat 13. és 15. §-ai szerint be fognak következni bizonyos esetek – részben valószínű, hogy be fognak következni, részben pedig feltétlenül bizonyos, hogy be fognak következni –, amely esetekben a tanítók önhibájukon kívül egyszerűen elvesztik állásukat. A 13. § szerint oly esetekben, amidőn a felekezetek, nem tudom, mi okból, büszkeségből, pl. nem akarnak elfogadni államsegélyt, de nem tudják biztosítani a tanító fizetését, az állam az iskolafenntartási jogot elvonja tőlük. Ez talán a ritkább eset, de a 15. § végső pontjában kontemplált eset már igen nagyszámú, t. i. ott az mondatik, hogy ha a felekezeti iskolát látogató növendékek száma 30-on [66] alul marad, akkor az államsegélyt a törvény értelmében is maga a kultuszminiszter csak kivételesen adhatja meg, kétségtelen tehát, hogy általánosságban nem adhatja meg, hanem rendkívüli kivételes körülményeknek kell bekövetkezniük. A következmény tehát az, hogy ezek az iskolák megszűnnek.

Hiszen nem nagy baj, ha megszűnnek; baj azonban az, hogy nagy lesz az oly tanítók száma, akik kellő kvalifikációval rendelkeznek ugyan, de önhibájukon kívül kenyerüket veszti. Hogy mily nagy lehet ez a szám, arra nézve utalok egyik legkisebb felekezetre. Magyarországon tisztán magyarajkú zsidó elemi iskola, ahol harmincnél kisebb a növendékek száma – Pest-Pilis, Pozsony, Vas és Moson vármegyék kivételével, amelyekről nincsenek adataim –

összesen 120 van. Méltóztassék elgondolni, mennyien vannak más felekezeteknél az egész országban.

Nagyon helyesnek találom részemről, ha az ily iskolák megszűnnek, azt azonban nem találom helyesnek, hogy a tanítók önhibájukon kívül kenyerüket veszítsék. Ezekkel szemben valóságos incselkedésszámba megy a javaslat címe, mert a nem állami tanítók fizetésrendezéséről szól, valósággal pedig kenyerüktől fosztja meg őket, és nem a fizetésüket rendezi. Nagy veszélyt, bajt nem látnék benne, ha a t. kultuszminiszter úr kegyes volna a törvénybe pótlólag oly intézkedést belevenni, amellyel ezen könnyen segíthetni. Ott ugyanis, ahol ily iskolákat a kormány megszüntet, ott lehetőleg állami iskolával fogja pótolni. Megvan tehát a lehetőség arra, hogy az így megszüntetett iskolák tanítóját a felállítandó állami iskoláknál helyezze el, ha az illető a kellő kvalifikációval bír.

Ha pedig nem állít az állam iskolát, mert lehet, hogy a körülmények nem is követelik, mert van más iskola a szükséges oktatás elvégzésére, abban az esetben is oly nagy státus mellett, mint az állami tanítóké, folytonosan történnek kinevezések, és a törvénynek ki kellene tehát mondania, hogy az oly tanítók, akik a törvény által kívánt kvalifikációval bírnak, és önhibájukon kívül vesztik el állásukat, mert az iskolafenntartótól az iskolafenntartási jog megvonatott, a kinevezéseknél elsősorban veendő figyelembe. *(Mozgás és ellenmondás.)*

T. ház! Miután a szokásos szüneti idő elérkezett, nem akarom tovább igénybe venni a t. ház türelmét. Van több kifogásom még a javaslat ellen, amelyekkel azonban a részleteknél fogok foglalkozni; fenntartom tehát a jogot, hogy a részletes tárgyalás során, ha mások nem hozzák fel, ezeket felhozzam.

Azon óhajjal fogadom el a részletes tárgyalás alapjául a törvényjavaslatot, vajha ez lenne az utolsó javaslat a magyar parlamentben, amely a felekezeti iskolák kérdésével foglalkozik, és kövesse ezt mihamarább az állami népoktatás. *(Helyeslések.)*

Elnök: Az ülést tíz percre felfüggesztem.

(Szünet után)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Folytatjuk a tanácskozást. Ki következik?

Darányi Ferenc jegyző: Popovics György!

Popovics György: Hazánk, valamint a román nemzetiségi párt és a változott politikai viszonyok hozták magukkal, hogy engem is a lugosi kerület választópolgárai, elvtársaim és vérrokonaim megbízatásukkal tiszteltek meg, hogy érdekeiket itt az országgházban védjem meg. *(Halljuk! Halljuk!)* Az első választásom után kerüle-

temben bekövetkezett események, valamint az ország akkori politikai helyzete engem reábirat arra, hogy egyelőre higgadt és nyugodt megfontolással figyeljem az eseményeket, mielőtt még szerencsém lesz itt az országházban először felszólalni. Amidőn tehát megbízatásomhoz hűen teljesítem most először kötelességemet, teszem azt azon reményben, hogy felszólalásom nem fog siker nélkül maradni, mert remélem, hogy a lángoló nép- és hazaszeretet nekem erőt fog adni, hogy ha nem is egészben, de legalább részben önöket, t. képviselőtársaim, meggyőzzem ügyünk igazságáról. *(Helyeslés a középén.)*

Görbe utakon nem jártam, hanem mindig nyílt és becsületes eszközökkel az igazságért küzdöttem, s így a trónnak és a hazának érdekeit szolgáltam, de egyszersmind népemnek, egyháznak és ezáltal a hazának is jogait védelmeztem. Megvallom őszintén, hogy fogadtatásunk itt a házban meglepett engem. Dacára mindeme jelenségeknek, most is reményem van arra, hogy végre-valahára sikerülni fog a kellő és jó utat megtalálni, amelyen haladva, mindnyájan közös erővel fáradozunk édes hazánk boldogításán. Bejövetelünknek az országházba különben más célja nem is lehet, mint hogy utolsó kísérlet legyen arra, hogy alkotmányos fegyverekkel küzdve, népeink sorsán segítsünk. *(Élénk helyeslés a középén.)*

Azt hangoztatják és írják folyton, hogy új korszak állott be, és hogy szakítani akarnak a régi, korrupt politikai rendszerrel.

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék a tárgyhöz közeledni, mert még mind ez ideig egy szót sem szólt a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatról.

Popovics György: Most jövök erre. Az új korszak beálltát azonban mi nem látjuk éppen a szőnyegen levő törvényjavaslatban sem, mert ez a törvényjavaslat olyan alaptörvényeket szüntet meg, és olyan autonóm jogokat vesz el tőlünk, amelyek eddig a békés egyetértést tartották fenn. Szívünkben óhajtjuk mi is, hogy új korszak álljon be, és hogy a jogegyenlőség ne csak papíron legyen meg, hanem tényleg az életben az összes állampolgárok között fajra és felekezetre való különbség nélkül. Azonban, t. ház, ez a javaslat különösen alaptörvényeinket sérti meg. Idézem elsősorban az 1848-ik évi XX. t.-cikknek harmadik szakaszát, amely a következőket mondja *(olvassa)*: „Minden [67] bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségei közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a minisztérium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.” Ugyanennek a törvénycikknek a 8. szakasza ekképpen hangzik *(olvassa)*: „A görög

nem egyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyei iránti intézkedés joga is az álladalom felügyelése mellett ezennel biztosítottván” stb.

A többit nem idézem, hanem felolvasom az 1868. évi IX. t.-cikknek 2., 3. és 9. §-ait. A 2. § így hangzik *(olvassa)*: „A görög-keleti vallású románok részére felállított önálló, a szerbekével egyenjogú metropolia, nemkülönben az erdélyi görög-keleti vallású püspökségnek érsekségre emeltetése törvénybe iktattatik, és az 1792: X. t.-c. rendelete erre kiterjesztetik.” A 3. § így hangzik: „Miután e szerint a görög-keleti vallásúaknak egymástól független két egyháztartományra lett elválása az 1848. évi XX. t.-c. 8. §-ában biztosított önkormányzati joguknak külön leendő gyakorlását teszi szükségessé, fenntartván Őfelségének alkotmányszerűen gyakorlandó legfelsőbb felügyelési joga, a fent nevezett két metropoliának hívei jogosítva vannak egyházi, iskolai és ezekre vonatkozó alapítványi ügyeket az ország törvényeinek korlátai között külön-külön és az illető metropoliák által Őfelségének teendő előleges bejelentés mellett időszakonként egybehívandó egyházi gyülekezeteikben önállóan intézni, rendezni és ezen kongresszusokon alkotandó és Őfelsége által jóváhagyandó szabályok értelmében saját közegeik útján önállóan kezelni és igazgatni.” A 9. § így hangzik: „A görög-keleti vallás se nem szerb, se nem román ajkú hívei ezentúl is meghagyatnak minden jogaikban, amelyeket egyházközségi és iskolai ügyeik önálló intézésében, szertartási nyelvük szabad használatában, mint szintén egyházközségi vagyionuk és alapítványaik kezelésében eddig gyakoroltak.”

Van még egy második törvénycikk is, az 1868: XXXVIII. t.-c., amelyből én csak a 11. §-t idézem, Goldis t. barátom a többit már idézte. Ez a szakasz így hangzik *(olvassa)*: „A hitfelekezetek mindazon községekben, hol híveik laknak, saját erejükből tarthatnak fenn és állíthatnak fel nyilvános népoktatási tanintézeteket, az ily tanintézetek felállítására és fenntartására híveik anyagi hozzájárulását a saját képviselőjük által meghatározandó módon és arányban, amint eddig szokásban volt, ezentúl is igénybe vehetik, azon intézetekben a tanítókat és tanárokat maguk választhatják, azoknak fizetését maguk határozhatják meg, a tankönyveket maguk szabhatják meg, s a tanítási rendszer és módszer iránt is, tekintetbe véve a 45. § rendelkezését, intézkedhetnek a következő feltételek alatt” stb. Nem idézem, t. képviselőház, az 1868: XLIV. törvénycikk 14. és 17. §-ait sem, amelyeket Goldis László t. képviselőtársam tegnap felemlített, csak hivatkozom egyszerűen arra. Ezeket az alaptörvényeket a magyar törvényhozás mindenkor tiszteletben tartotta. A szabadelvű párt e tekintetben nem ment tovább, mint a mostani nemzeti kormány, aminek bizonyossága az 1875: XXXII. t.-cikk, amely a tanítók nyugdíjazásáról

szól, hasonlóképpen az 1879: XVIII. t.-cikk, amely a kötelező magyar nyelvű oktatásról szól, ott van az 1883: XXX. t.-cikk, amely a középiskolákról szól, nemkülönben az 1891: XV. t.-cikk, amely a kisdédóvásról és az 1893: XXVI. t.-cikk, amely a tanítók fizetésének rendezéséről szól.

Valóban eszembe jut nekem itt az a német közmondás, hogy: Selten kommt etwas Besseres nach. Az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr múltkori beszédében ezeket mondta (*olvassa*): „De ezeknek a reformoknak a keresztülvitelére és a nemzeti és állami szempontoknak megóvására az én meggyőződésem szerint nem szükséges az állami közoktatás monopóliumának kimondása, és én nyíltan megmondom, hogy én azt keresztülvinni nem fogom. De ha egyszer a törvényhozás többsége azt kívánná, akkor mindenesetre fog találni oly minisztert, akinek megegyező lesz az elvi álláspontja, és aki annak keresztülvitelére vállalkozik, de az a miniszter nem én leszek.”

Pedig, t. ház, hogyha ez a törvényjavaslat törvényerőre emelkedik, akkor itt én csak két eshetőséget látok, és pedig vagy hogy ez keresztülvihető nem lesz soha, vagy ha keresztül lesz vihető, akkor, amint én ismerem a görög-keleti román egyházközségeket, kijelentem ünnepélyesen, hogy a körülbelül 1800 hitközség közül alig fog találkozni ötven, amely képes lesz ilyen feltételek mellett hitfelekezeti iskolákat fenntartani. (*Mozgás.*)

Van, t. képviselőház, még egy másik alaptörvényünk is, az Őfelsége legkegyelmesebb urunk és királyunk által megerősített és szentesített szervezeti szabályzat, amelynek rendelkezései majdnem egy harmadrészükben e törvényjavaslat által nemcsak hogy megsértetnek, hanem egyszerűen megsemmisítettnek. Nem fogom ezeket mind részletezni. Mind részletesen felsorolni igen sok időt venne igénybe, én pedig minél rövidebb és tárgyilagosabb óhajtok lenni. (*Helyeslés.*) Megsértetnek az Általános Intézkedések 1., 3., 8. pontjai; továbbá az 1. 2. §§, a 7. § 2., 4., 5. bekezdése; a 12., 13., 17., 21. §§; a 22. § 5–9. bekezdései; a 27. §-nak 1. és 5. bekezdése; a 28. és 29. §§; az 50., 55., 56. és 64. §§.

Elnök: Kérem, méltóztassék folytatni. Ne méltóztassék ilyen hosszú szüneteket tartani, mert különben más képviselőt fogunk felszólítani szólásra.

Popovics György: A 96. § 6., 8., 9. és 11. bekezdései. Továbbá a 110., 113., 115. §§; a 126. § 1–6. bekezdései; 11–13. bekezdései; a 123–125., 128., 131., 154., 167. §§; a 174. § 6. bekezdése.

Ezek után kérdem, t. képviselőház, mi marad meg e megerősített szabályzatból, ha az harmadrészében megsemmisül? T. Maniu barátom múlt beszédében hangsúlyozta, mily nagy érdemeket szerzett magának a hazáért Saguna érsek, aki [68] a kedélyeket

éppen akkor csillapította le, mikor legnagyobb fokú volt az elégedetlenség. De én ennek a kormányzatnak, amely nekünk csak ilyen terminusokat ad, Göthe Fausztjának szavaival felelek: Es wär' zu schön gewesen, es hatt nicht sollen sein! (*Zaj.*) Hogy mily nagy szolgálatokat tettek a nemzetiségek a hazának, hivatkozom Joánovics György államtitkára, aki éppen akkor, mikor ez a szervezeti szabályzat létesített, nagyrészen vállalkozott a kezdeményezésre.

A jelenlegi törvényjavaslatot, amely a nem állami elemi népis-kolák jogviszonyairól és a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szól, pedagógiai szempontból alig lehet bírálat tárgyává tenni, s amit ebben a tekintetben itt mondtak, az is sok volt, mert ez a törvényjavaslat más szempontokból bírálandó meg.

A törvényjavaslat 1. §-a a községi és hitfelekezeti elemi népis-kolai tanítókat köztisztviselőknek jelenti ki, s illetményeiket ezen szakasz szerint nem az egyházmegye, hanem a közigazgatási közegek állapítják meg. A törvényjavaslat 2–16. §-aiban csakis fizetésrendezésről van szó. Megvallom, engem meglepett éppen az előadó úr és tegnap Meczner képviselőtársam felszólalása, akik püspöki karunkat igazságtalan váddal illették.

Az igen t. előadó úr a következőket mondotta (*olvassa*): „Csofálatos, hogy a tanítói kar erkölcsi tekintélyének emelésére, anyagi gondoktól való mentesítésére vonatkozó intézkedések ellen is erős támadást intézett az iskolafenntartóknak egy része. Annál sajnálatraméltóbb ez a támadás, mert az esetleg hiányzó összegek kiegészítését az állam vállalván magára, a fizetésemelés dacára sem ró az iskolafenntartókra magasabb terhet az eddigieknél, és távolról sem feshélyezi az iskolafenntartási jogot, tekintve, hogy az állami segély kilátásba való helyezése által iskolájukat éppúgy fenntarthatják, mint ahogy fenntartották a múltban.”

Meczner Béla t. képviselőtársunk pedig ezeket mondotta (*olvassa*): „Méltóztassék csak türelemmel lenni t. képviselőtársam; majd rá fogom olvasni a mélyen t. képviselő úrra. (*Mozgás a nemzetiségek padjain.*) Közöttünk véleményeltérés csak egy dologban lehet ...” (*Zaj.*) – Talán nem akarják, hogy felolvassam? – „... mi, t. i. mindnyájan azon törjük a fejünket, hogy ugyan miképpen lehetne valami változtatást eszközölni ezen a törvényjavaslaton olyan irányban, hogy valamivel több fizetést kapjanak ezek a szegény magyarországi néptanítók. Önök azok a ritka fehér hollók, t. képviselőtársaim, akik ezt nem akarják, és erre nézve méltóztassék megengedni, hogy hivatkozzam a gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett, kezemben lévő felterjesztésre, amelyet, minthogy nem tudok oláhul, nem tudom, jól fogom-e a nevet kimondani, Metiánu János nyújtott be ...” Erre

Vajda Sándor közbeszölt: „Az nem képviselő.” Erre Meczner Béla a következőkép folytatta beszédét (*olvassa*): „Erre a közbeszólásra vonatkozólag van szerencsém megjegyezni, hogy hiszen, amint méltóztatnak rá emlékezni, akkor, amidőn három fő lelkipásztor ezt a felterjesztést intézte a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, mélyen t. képviselőtársaim a velük való összetartozásukat és ezen vélemény elfogadását egyáltalában nem cáfolták, vagy talán azt akarják önök mondani, hogy önök főpásztorukkal nem értenek e kérdésben együtt?”

Az igazság az, hogy nincs senki közöttünk, annál kevésbé lehet feltételezni ezt püspökeinkről, aki ezen tanítói fizetésemelés ellen volna.

A dolog ekképpen áll: A múlt év őszén tartatott Nagyszébenben, mint rendesen, a román egyházi kongresszus. A kongresszus foglalkozott ezzel a kérdéssel is, és megállapította, hogy saját erőnkől nem bírjuk el csak a 800 koronás fizetésemelést. Ezt a püspöki kar tudomására hozta a miniszter úr őexcellenciájának. Decemberben azután tartatott a tanítói ankét, amelyben képviselve volt az egész magyarországi görög-keleti román tanítóság, és ezen tanító urak meg voltak elégedve ezzel a fizetésrendezéssel, mivel jól tudják, hogy mi többet nem adhatunk. Tehát mi elvben nem vagyunk a fizetésemelés ellen, sőt ellenkezőleg, ami engem illet, én húszévi gyakorlatból ismerem a tanítói szolgálatot, és nagyon tudom, micsoda munkát végeznek a tanítók, s én nagy köszönettel el is fogadnám az államsegélyt, ha ezáltal az egyház autonóm joga nem sértetnék meg. De így pénzért feláldozni azokat a szerzett jogokat, amelyeket őseink igen nagy nehézségekkel vívtak ki, és amelyeket Őfelségének kegye megerősített, azt megengedni nem lehet. Ha elveszik, akkor elvették, de mi nem adjuk oda. (*Helyeslés a nemzetiségiek padjain.*) A 16. §-nál többet mondanom felesleges.

A 17. § inkább policiális, mint pedagógiai intézkedéseket tartalmaz. Véleményem szerint ennek a szakasznak ebben a törvényben nem is volna helye.

A 18. § már határozottan törvényellenes. Olvasom. (*Olvassa*): „18. § Az 1868: XLIV. t.-c. 14. §-ának az a rendelkezése, mely szerint az egyházközségek iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg, akképp értelmezendő, hogy szabadságukban áll oktatási nyelvül vagy az állam nyelvét, vagy a gyermekek anyanyelvét megállapítani, fennmaradván természetesen ez utóbbi esetben a magyar nyelvnek tanítására vonatkozó törvényes intézkedések feltétlen érvénye és hatálya. Mindazon népoktatási tanintézetekben azonban, amelyekben az állam nyelve

van tanítási nyelvül bevezetve, ezen állapot többé meg nem változtatható.”

Tehát világos törvény rendelkezése ellen van szövegezve. A 19. § megint valami új dolog. *(Olvassa):* „19. § A nem magyar tanítási nyelvű elemi iskolákban, akár részesülnek állami segélyben, akár nem, a magyar nyelv a mindennapi tanfolyam valamennyi osztályában a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított taní-**[69]**tási terv szerint és kijelölt óraszámában oly mérvben tanítandó, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek az ő életcéljainak megfelelően gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni”.

T. ház! Mint az imént mondtam, több mint 20 éven át működtem, ismerem nemcsak a görög-keleti román iskolákat és a görög-katolikus román iskolákat; ismerem az állami és községi iskolákat is, és szeretném látni azt a tanítót, aki képes lenne ennek a 19. §-nak megfelelni. Ez, igen t. miniszter úr, lehetetlen, és ki van zárva, és ha erről meggyőződést akar szerezni, ám méltóztassék olyan vidékeken járni, ahol nem lakik más, mint csakis tót, szerb és román lakos. Ott, ahol a lakosság vegyes, megtanulja a nyelvet az a nemzetiségi, de nem az iskolában, amint Manojlovics barátom mondotta, hanem az életben. Itt tehát olyasvalamit követelnek, amit az életben megvalósítani sohasem lehet.

A 20. § következőképpen szól *(olvassa):* „Nem magyar tanítási nyelvű iskoláknál alkalmazott tanítók állami fizetés- vagy kórpótlék-kiegészítésben a 16. §-ban megszabott feltételeken kívül csak a következő további feltételek teljesítése mellett részesülhetnek:

1. ha az illető iskolákban a magyar nyelv, a számolás, a hazai földrajz és történelem, továbbá a polgári jogok és kötelességek tanítása a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított tanterv szerint és óraszámában, kizárólag az általa engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával történik;

2. ha az illető iskolában kizárólag a vallás- és közoktatásügyi miniszter által helybenhagyott hazafias tartalmú olvasókönyvek és tanszerek használatnak.”

Az 1868: XXXVIII. t.-cikknek 11. §-át idéztem. Világos, hogy ez az intézkedés törvényellenes, és én kiszámítottam, hogy mi maradt meg abból a törvényből. Ha a magyar nyelv, a számolás, a hazai földrajz és történelem, továbbá a polgári jogok és kötelességek tanítása magyarul történik, akkor az összes tantárgyak kétharmad részét magyarul kell előadni, és a román nyelvre, továbbá a vallástanra, a természetrajzra, énekekre és testgyakorlásra alig esik egy harmadrész. Az előadás nyelve tehát kétharmadrészében magyar, és csak egyharmadrészében román.

A 21. § ekképpen szól *(olvassa):* „Ha az állam valamely községi vagy felekezeti iskola tanítójának fizeték-kiegészítéséhez 200 ko-

ronát meghaladó államsegéllyel járul, a tanító alkalmazása a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásától függ.

Ha ezen tanítói állomásokra oly egyén választatnék, illetőleg oly egyénnek megválasztása terjesztetnék fel jóváhagyás végett, aki ellen a vallás- és közoktatásügyi miniszter törvény alapján vagy állami szempontból kifogást emelhet, a miniszter 30 napra terjedhető záros határidő kitűzése mellett más egyén választására és újabb felterjesztés tételére szólítja fel a tanító alkalmazására jogosultakat; ha pedig a felszólítás eredménytelen maradna, vagy ha az új felterjesztés a fentebbi szempontokból másodízben is kifogásra szolgáltatna okot: az esetben a tanítót az iskolafenntartó további meghallgatása nélkül a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki, a hitfelekezetek által fenntartott népiskolákat illetőleg azonban oly korlátozással, hogy a kinevezendő tanító ugyanahhoz a vallásfelekezethez tartozzék, mint az illető iskola, és hogy e tanító személyére nézve az illetékes egyházi főhatóság előlegesen, záros határidő alatt nyilatkozattételre hívassék fel.

Az államsegélyben részesülő községi elemi népiskoláknál az 1876: XXVIII. t.-c. 13. §-ának 1. pontjában körülírt tanítóválasztási eljárás a jelen § rendelkezéseinek megfelelően módosíttatik.

Ha pedig az állam valamely községi vagy felekezeti népiskolánál a tanítói állás alapfizetéséhez e fizetés felénél nagyobb fizetékiegészítő államsegéllyel járul, ezen tanítói állásra a tanítót a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki, a felekezeti iskolánál azonban szintén oly korlátozással, hogy a kinevezendő tanító ugyanahhoz a vallásfelekezethez tartozzék, mint az illető iskola, és hogy a tanító személyére nézve az illetékes egyházi főhatóság előlegesen, záros határidő alatt nyilatkozattételre hívassék fel.

A 200 koronát meghaladó államsegélyt élvező községi elemi iskolák tanítóinak választása körül felmerült vitás ügyek végérvényes elintézése a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe tartozik.”

T. képviselőház! Ebben a formában ezt nem lehet végrehajtani. Nem lehet egyrészt azért, mert a szervezeti szabályzat rendelkezései tiltják, másrészt pedig mert egy másik – szintén a tanítási ügyrendről szóló – kongresszusi regulamentum másként intézkedik. Az egyházközségek tehát vagy a miniszter úr rendelkezésére állanak, vagy saját szabályzati rendeleteik alapján járnak el, és akkor lehetetlen ezt az időt betartani. Ha pedig az időt nem tartják be, akkor elvesztik jogukat.

A 23. és 24. szakaszok ezen fegyelmi intézkedéseket tartalmazzák, amelyekre azonban most nem térek ki, amennyiben Polit Mihály t. barátom tegnap már részletesen foglalkozott azokkal. Ki kell azonban jelentenem, hogy ezek az intézkedések is ellentétben

vannak ezzel a szabályzattal, és hogy unikum az, hogy egy bűnért, egy vétségért egy embert két hatóság ítéljen el.

T. képviselőház! Ünnepelesen kijelentették itt a ház színe előtt, hogy ez a törvényjavaslat nem annyira pedagógiai, mint inkább politikai szempontokból lett előterjesztve. Ha ezt a kérdést valaki tanulmány tárgyává teszi, megállapíthatja az előadó úr beszédéből éppúgy, mint a bizottságok jelentéséből is, hogy a törvényjavaslat tényleg politikai szempontokból terjesztetett a ház elé.

Mi – és most őszintén beszélek – soha sem voltunk és nem is leszünk a magyar nyelv terjesztése ellen. *(Helyeslés.)* Hasonlóképpen nem küz-[70]döttünk és nem is fogunk küzdeni a magyar kultúra ellen sem. *(Helyeslés.)* Csak azt kívánjuk, hogy a magyar nyelv terjesztése oly módon történjék, hogy az minket jogainkban ne sértsen. *(Úgy van! a középén.)* De mi történik? Mint a világon oly sok helyütt, e kérdésnél is nagy visszaélések történnek, és a magyarság, a magyar állameszme és a magyar kultúra jeligéi alatt *(Mozgás. Elnök csenget.)* jutalmaznak önök oly egyéneket, akik arra nem méltók és nem alkalmasak. *(Mozgás.)* Pedig ezek az egyének csinálták azt a sovén irányt, amely ily nagy akadályokat gördített Magyarország konszolidációjának útjába.

Egy hang *(a középén):* Takarják a bűnöket!

Popovics György: Én nem féltém népünknek jövőjét, mert a szerbek és a tótok oly hatalmas népfajhoz tartoznak, amely népfajoknak nagy múltjuk és, erős hitem szerint, még nagyobb jövőjük lesz. A románok között pedig annyira kifejlődött a nemzeti öntudat, hogy ezt a népet tüzzel-vassal ki lehet ugyan irtani, de nyelvétől, nemzetiségi jellegétől megfosztani ... *(Felkiáltások: Senki sem akarja!)* és más nemzetbe beolvasztani, beforrasztani nem lehet. *(Úgy van! a középén.)*

Vertán Endre előadó: Miféle beszéd ez? A magyar parlamentben túrik ezt? *(Zaj.)*

Popovics György: A magyar történelem tanúsága szerint dicső emléké Máttyás királynak történetírója s egyszersmind barátja is: Bonfiniusz azt mondta *(Olvassa.)* ... *(Igaz! Úgy van! a középén.)* A balsorsnak különös játéka, hogy olyan népfajok, mint a magyar és a román, akiknek érdekei nem állanak egymással ellentétben, *(Úgy van! a középén.)* de sőt: megkövetelik azt, hogy egymással a legjobb egyetértésben éljenek. Így van ez? *(Zaj. Felkiáltások bal felől: De nem ilyen izgató beszédekkel!)* Én mindig így beszéltem, és így fogok beszélni. Hogy mire képes ez a két nemzet, mutatja a Hunyadiak fénykora. A sovén irány csak akkor volna keresztülvihető, ha rendelkezésünkre állana a fegyveres hatalom, mert akkor bátran mondhatnék Caesarral: „Fiet, quid volunt, qui valebunt,

valebunt semper arma.” Megjegyzendő pedig, hogy Caesar tör által pusztul el.

Lehetetlen, hogy a hatalom vagy a nyers erő érvényesüljön a szellemi erő és a szellem világával szemben.

Különben is ez a sovén irányzat ellentétben áll a modern művelt világfelfogással is, mert ezeknek az ágenseknek vagy szűk látkörű politikusoknak az alakja mint szánandó törpe tűnik fel az emberi kultúra ápolói között. Az eszmékben és a fogalmakban tükröződik vissza minden egyénnek és minden népnek szellemi látköre. Ha ezek igaziak és az igazságot szolgálják, napfényre jutnak akármi-lyen nehézségeket is gördítsenek útjukba, mert meg van írva: *ὄτι ἐὰν ᾗ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλή αὐτῆ ἢ τὸ ἔργον τοῦτο καταλυθήσεται · εἰ δε ἐστὶν οὐ δυνήσεσθε καταλῦσαι αὐτοὺς μήποτε καὶ θεομάχου εὐρηθήτε.* Átvitt értelme ez: A sikertelen küzdelem örökké való az igazság ellen, mert ami Istentől ered, el nem vesztet, csak emberi dolog vész el. Szent István nemcsak a karddal és nem nyers erővel alapította a magyar birodalmat, hanem a keresztény elvek alapján jóakarattal és bölcsességgel. Mindazon lánglelkű emberek, kik az emberiség javáért és az igazságért küzdöttek, akik a nép szabadságáért és jólétéért éltek és haltak meg, tanaikkal és tetteikkel bizonyítják be, hogy a nyers erő a szellemi világgal szemben utoljára mindig tehetetlen marad.

Mi koaleált nemzetiségi képviselők küzdünk népeink javáért, és iparkodunk önöket, t. képviselőtársaim, meggyőzni, hogy ügyünk igaz és igazságos is. Lehet, hogy egyelőre semmiféle eredményt nem érünk el, de azért ügyünk még nem vesztett el, mert jönni kell egy jobb kornak, melyben az igazság hazánkban is győzni fog, valamint mindig győzött a világtörténelemben. Lehet az is, hogy ez a küzdelem még sokáig fog tartani és sok ártatlan áldozatot fog követelni, de lehet az is, hogy e küzdelemben még sok könny és, Isten ments, vér is fog folyni, míg az igazság győz.

Sümegei Vilmos: Szóval: fenyeget. Megfenyegeti a magyar nemzetet.

Elnök (*csenget*): Csendet kérek! (*Halljuk! Halljuk!*) A képviselő úr úgy állította fel a kérdést, hogy lehetséges az, hogy ha ez a törvényjavaslat elfogadtatik, vér is fog folyni.

Popovics György: Nem! Nem! (*Zaj.*) Mást mondtam.

Elnök: Ne méltóztassék ily állításokat itt megkockáztatni, mert meg nem engedhetem, hogy a törvényjavaslat el vagy el nem fogadásának következményeiről ily fenyegető szavak hangozzanak itt el. (*Zaj.*)

Popovics György: Méltóságos elnök úr, eszemben sincs valakit fenyegetni, az nem is természetem, és nem is volna értelme.

Elnök: De nem is lehet megengedni.

Popovics György: Azt mondtam: lehet, hogy ez a küzdelem még sokáig fog tartani, (*Zaj.*) hogy még sok könny és, Isten ments, én nem óhajtom, de talán vér is fog folyni. De mindez nem tőlünk függ, hanem az ország mindenkori kormányától és különösen a magyar államférfiak bölcsességétől és előrelátásától fog függni. (*Mozgás.*)

Elnök: Tökéletesen így értettem az imént is a t. képviselő urat. Másként ezt magyarázni nem lehet, mint úgy, hogy ha e törvényjavaslat elfogadtatik, akkor, bár nem kívánja, de megtörténhetik, hogy vér fog folyni emiatt. Engedelmet kérek, azt meg nem engedhetem, hogy itt ily fenyegetés elhangozzék. Rendreutasítom a képviselő urat. (*Élénk helyeslés.*)

Sümei Vilmos: Fenyegetnek, hogy majd ők fognak felülkerekedni. (*Nagy mozgás.*)

Elnök: Tessék kérem folytatni.

Popovics György: Most legyen szabad igen [71] őszinte szót intéznem a 48-as és független képviselőkhöz.

Sümei Vilmos: Eddig nem volt őszinte, most kezdi.

Popovics György: Aki hazánk történelmét olvasta és tanulmányozta, az látta, hogy alig múlt félszázad, hogy nagyszabású szerencsétlenség nem érte volna hazánkat. Jöhetnek még rossz és szomorú idők is. Önök azok, akik most a függetlenségi eszméket képviselik. (*Mozgás. Zaj. Halljuk! Halljuk!*) Voltak idők, amikor támadtak bennünket. Például 1848-ban egy erős áramlat volt a románok között, az itt lévő és a külföldi románok között, és a szabadságharc végnapjaiban majdnem 30.000 román küzdött a magyarok mellett. Ennek az irányynak a képviselői Kossuthal, Batthyány Kázmérral, Andrássyval, Szemerével és más kiváló magyar államférfiúval érintkezésben voltak, és őszintén akarták keresztülvinni a román-magyar barátságot.

Elnök: Kérem a t. képviselő urat, méltóztassék a most tárgyalás alatt lévő törvényjavaslathoz szólni. (*Helyeslés.*) A tárgytól való eltérést meg nem engedhetem. (*Helyeslés.*)

Fábry Károly: Azt 1848-ban elvégeztük. Maradjunk a tárgynál.

Elnök: Csendet kérek!

Popovics György: Azt akartam mondani, hogy akkor meg lett ígérve a románoknak egy törvényjavaslat által az egyházban és az iskolákban a szabad intézkedési jog. Azt hiszem, hogy ez is összeköttetésben áll a törvényjavaslattal.

Elnök: Ez igaz, de amit az imént mondott, az nem. Különben pedig ne méltóztassék vitatkozni az elnökkel; ezt tiltja a házszabály. (*Helyeslés.*)

Popovics György: Az 5. § így szól (*olvassa*): „Dans toutes les écoles, celles qui existent déjà aussi bien que celles que l'Etat

fondera dans l'avenir pour les Romains, la langue de l'enseignement sera la langue romane." A 9. § így szól *(olvassa)*: „On établira au ministère de l'instruction publique une section particulière pour les affaires des croyants du rite grec, composée En totalité par des Romains de ce rite.”

Elnök: Kérem, mit méltóztatik olvasni? *(Zaj.)* Kérem, tessék válaszolni. Kérem a képviselő urat, mit méltóztatik itt citálni? *(Felkiáltások: Francia grammatikát!)*

Popovics György: Ezt Kossuth Lajos küldte Jankunak. *(Zaj.)*

Elnök: Tessék folytatni.

Popovics György: A 11. § pedig ezt mondja *(olvassa)*: „Les écoles et les églises de ce rite participeront de tous les avantages qu'on accordera à celles de toutes autres religions.”

Ez az iskolákban és az egyházban szabad intézkedési jogot biztosított. 1859-ben Cuzával kötöttek egyezséget, amelynek második pontja ekképp hangzik *(olvassa)*: „Mêmes droits, mêmes libertés pour tous les habitants de la Hongrie sans distinction de race ni de religion”; és a negyedik § így hangzik: „Indépendance complète pour chaque confession et chaque nationalité de l'administration des cultes et de l'instruction publique.”

Miért hoztam fel ezeket, t. képviselőtársaim? Mikor két évvel ezelőtt a nemzeti küzdelem folyt, akkor ismertek bennünket mint pártot, és az elnökünkhöz ilyen formában is írtak. Most, mikor nagy többségben vannak, nem ismernek el bennünket pártnak. Én azt gondolom, ez nem fog javára lenni sem a magyar ügynek, sem a román ügynek.

1861-ben, mikor itt még nagy küzdelem folyt az alkotmány érdekében, ebben az országgyűlésben 19 román képviselő volt, kivéve az erdélyi részeket és a határőrvidéket, és most csak 13 van. Ebből a 19-ből az egyik jegyző is volt, és a főrendiházban 3 volt. Akkor b. Eötvös József indítványára a nemzetiségi kérdés tanulmányozására egy 27 tagú bizottság küldetett ki, amelyben hat román is részt vett. *(Felkiáltások: Nem tartozik ide!)*

Elnök: Ismételve figyelmeztetem a képviselő urat, hogy most a nem állami népiskolai tanítók fizetésének rendezéséről van szó, és hogy ezzel kapcsolatosan a nemzetiségi kérdést a maga egészében felölelni nem szabad. Ennélfogva, ha ezt tovább is folytatná a képviselő úr, eleve kijelentem, hogy tőle meg fogom vonni a szót. *(Helyeslés.)*

Popovics György: Nagyon sajnálom, mert ezeket a szemelvényeket a legjobbhiszeműséggel olvastam fel, mert azt gondolom, hogy ezek nemcsak hogy összefüggésben vannak a tárggyal, de nagyon sok részben hozzájárulnának ahhoz, hogy minket megértsenek. Ha az elnök úr ő nagyméltósága ezt nem engedi meg ...

Elnök: Nem én nem engedem, de a házszabályban ez így van előírva. A házszabályok 207-ik §-a azt mondja: „a napirendre kitűzött tárgy feletti tanácskozás megkezdetvén, attól eltérni csak a ház engedelmével lehet”. Nekem tehát nincs jogom ahhoz, hogy megengedjem a képviselő úrnak, hogy másról beszéljen, mint ami most napirenden van. *(Helyeslés.)*

Popovics György: Befejezem beszédemet, s kijelentem, hogy a törvényjavaslatot általánosságban sem fogadom el. Kérem a t. házat, hogy midőn ítéletet hoznak, gondolják meg, hogy önök felett mások fognak ítéletet hozni, mert örökké tartó az az igazság, Schillernek mondása: Die Weltgeschichte ist das Weltgericht. *(Zaj.)*

Elnök: Ki következik?

Vajda Sándor: Szót kérek a házszabályok 207. §-ához.

Mindenekelőtt ki kell hogy jelentsem, hogy mi igenis honoráljuk az igen t. elnök úrnak mindig méltányos viselkedését velünk szemben, de utóbbi [72] időben nagyon is strikte kezeli az igen t. elnök úr a házszabályokat. *(Nagy zaj. Felkiáltások bal felől: Rendre! Rendre!)*

Elnök: Én a házszabályokat másképpen, mint nagyon szigorúan nem kezelhetem. Erre tettem fogadalmat akkor, mikor ezt a helyet elfoglaltam. *(Élénk éljenzés és taps.)* Ha a házszabályokat nem kezelném minden párttal és minden egyénnel szemben válogatás nélkül egyformán szigorúan, akkor nem volnék méltó a képviselőház bizalmára. *(Élénk helyeslés és éljenzés.)* Azért pedig, mert vitatkozott az elnökkel a t. képviselő úr, a képviselő urat rendreutasítom. *(Élénk helyeslés.)*

Vajda Sándor: Távol áll tőlem, hogy vitatkozzam a t. elnök úrral, nem ez az én intencióm. Konstatálni kívánom, hogy ez nemcsak a mi szónokainkkal, hanem más szónokokkal is történik.

Ez a törvényjavaslat, mely napirenden van, mely minket nemzetiségieket...

Elnök: Nem engedhetem, hogy a képviselő úr eltérjen attól, amihez szót kért. A képviselő úr a házszabályokra való hivatkozással kért szót; nem engedhetem meg, hogy a vitát most tovább folytassa más címen, és ha így fog eljárni, meg fogom vonni tőle a szót. *(Élénk helyeslés.)*

Gr. Batthyány Tivadar: Terrorizálni akarnak, mint a szocialisták. *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Vajda Sándor: Csak azt szeretném konstatálni, hogy ma nem tudjuk, mikor nem térünk el a tárgytól, és mikor térünk el. Mert az én felfogásom szerint, mikor általános vita van, akkor nekem jogomban kell hogy álljon, hogy azt a tárgyat megvilágíthassam bárminő természetű példákkal, legyen az akár a világtörténelem,

akár a természettudomány, akár a matematika köréből való, ahogy azt jónak látom, hogy meggyőzhessem a t. házat felfogásom helyességéről. *(Zaj.)*

Posgay Miklós: Az oláh bocskor leírásával!

Vajda Sándor: Tehát azt kérném konstatálni a házszabályokból, meddig szabad eltérni, szabad-e vagy nem szabad ...

Elnök: Bocsanatot kérek, ez teljesen az elnöknek jogköréhez tartozik. Ha a ház azt találja, hogy a képviselőház elnöke ezt a jogkört túllépi, nem egy módja van arra, hogy az elnökkel szemben a maga bizalmatlanságának adjon kifejezést, *(Úgy van! Úgy van!)* hogy eltávolítsa erről a helyről azt az elnököt, aki nem tárgyilagosan, nem pártatlanul kezeli a házszabályokat. *(Élénk éljenzés és taps.)*

Azt pedig, hogy nekem jogom volt-e figyelmeztetni az előtte szóló képviselő urat arra, hogy ne térjen el a tárgytól, vita tárgyává tenni nem engedem, és minthogy már figyelmeztettem rá a képviselő urat, megvonom tőle a szót. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps.)*

Maniu Gyula: Kérek szót! *(Zaj.)*

Elnök: Milyen címen?

Maniu Gyula: A házszabályok 215. §-ához. *(Folytonos zaj.)*

T. ház! Ahhoz kívánok szót emelni, vajon a ház szabályai helyesen alkalmaztatnak-e, vagy nem. Engedelmet kérek, nagyon fájna nekem és nagyon bántana, ha ezen felszólalásom az akadémikusok számára látszatával bírna. *(Zaj és derűlttség.)* Távol áll ez tőlem, de engedjék meg nekem önök, és engedje meg a t. ház, hogy ebben a percben a házszabályok és a szólásszabadság ügyvédjének tekintsem magamat, amidőn szót emelek a tekintetben, hogy a ház szabályai strikte, szigorúan, igazságosan, a szólásszabadság követelményeinek megfelelőleg alkalmaztassanak. *(Zaj.)*

Én vagyok az első, aki minden hátsó gondolat nélkül, teljes tisztelettel, teljes elismeréssel viseltetem az igen t. elnök úr eljárása, személye és azon mód iránt, amellyel a házszabályokat kezeli. Azonban mindnyájan emberek vagyunk, és habár a ház elnöke magasan felettünk áll, mégis ő is ember, ennek következtében ő is tévedhet, és nem az elnök szuverén, hanem a ház szuverén. Ennek következtében, mint ennek a háznak szerény tagja, ezen ház szuverénítésének egyik igénytelen, de mégis egy kis porcikája, úgy gondolom, jogomban és szabadságomban áll azt vita tárgyává tenni, vajon az igen t. elnök úr...

Elnök (csenget): Bocsanatot kérek, a házszabályok 222. §-a azt mondja: „Az elnök által tett figyelmeztetés vagy rendreutasítás ellen felszólalni, azt visszautasítani vagy vita tárgyává tenni nem szabad.” *(Helyeslés.)* Erre figyelmeztetem a képviselő urat, és ha tovább is azon mederben fog szólni, amelyben megkezdette fel-

szólalását, meg fogom tőle vonni a szót, (*Élénk helyeslés és taps.*) mert kötelességem a házszabályok 222. §-ának érvényt szerezni. (*Élénk helyeslés.*)

Maniu Gyula: Tudom a házszabályoknak azon intézkedését, ennek következtében nem is teszem szó tárgyává az igen t. elnök úr rendreutasítását, sem figyelmeztetését. Az előtt én is és pártom minden tagja tisztelettel meghajlik. Azt kívánom azonban szó tárgyává tenni, hogy vajon egy beszéd alkalmával és egy beszéd terjedelmében joga van-e a házszabályok helyes alkalmazása alapján és helyes alkalmazása mellett kitérni példákra a fennforgó tárgynak az illusztrálására, és joga van-e az illető szónoknak citátumokkal élni olyan nyelven is, amelyet a t. elnök úr vagy nem ért, vagy nem hall. (*Zaj.*)

Elnök: Bocsánatot kérek, én azt egyáltalán nem kifogásoltam, hogy Popovics György képviselő úr idegen nyelven citált. (*Helyeslés. Igaz! Úgy van!*) Én csak azt akartam tudni, miből citál, mert ezt tudnom kellett, és mert különben is onnan a terem szélső részéről igen rosszul hangzik a szó az elnöki emelvényig, és nem hallottam tökéletesen a szavait. Amidőn a képviselő úr megmondotta, hogy miből citál, és megértettem, hogy mit citál, (*Élénk helyeslés.*) az ellen, hogy citál, egy szóval sem tettem kifogást. Én akkor szólítottam fel és figyelmeztettem a t. képviselő urat, amikor elkezdett a történelemben oly tárgyakra, amelyek a tárgyalás alatt lévő törvény-[73]javaslattal egyáltalában kapcsolatban nincsenek. (*Élénk helyeslés.*) Ez kötelességem volt, és azon észrevételeket, amelyeket tettem szemben Popovics György t. képviselő úrral, a házszabályok 222. §-a értelmében vita tárgyává tenni senkinek sincs joga. (*Igaz! Úgy van!*)

Ismételten figyelmeztetem tehát a képviselő urat, hogy ha továbbra is véteni fog a házszabályok 222. §-a ellen, meg fogom tőle vonni a szót. (*Élénk helyeslés.*)

Maniu Gyula: T. ház! Én nagyon sajnálom, hogy nem bírom oly tökéletesen a magyar nyelvet, hogy kifejezhessem teljesen azt, hogy én nem akarom a t. elnök úr rendreutasítását vagy figyelmeztetését szó tárgyává tenni; én azt nem kifogásolom, sőt az előtt meghajlok.

De engedelmet kérek, valamint az életben alkalmazott szabályokat bizonyos konkrét tényekből vonjuk le, és általános szabályok levonásánál szoktunk konkrét tényeket felemlíteni, amelyekből ezeket az általános szabályokat levonjuk, úgy gondolom, hogy a házszabályok egyes paragrafusai helyes alkalmazásának megvitatásánál szabad egyes konkrét esetekre hivatkoznunk, melyek alkalmasak arra, hogy az ilyen házszabályvitának felmerülése esetleg elkerültesse.

Én nem kifogásolom az elnök úrnak a jogát, meghajlok előtte és tudomásul veszem, hogy kijelentette, miszerint a citálásban nem akarta az illető képviselőt megakasztani akkor, amidőn megtudta, hogy honnan citál. De engedelmet kérek, hogy egyes konkrét tényekre hivatkozhassem akkor, amikor bizonyos helyes házszabály-alkalmazási kérelmet vagyok bátor a t. ház elé terjeszteni. Teljességgel lehetetlen elgondolni és megérteni egyes jelenségeket anélkül, hogy ne fejtsük fel az egyes konkrét tényeket, és anélkül, hogy ezeknek helyes összeállítása alapján vonjuk le azon következtetéseket, amelyek eszünkben, gondolkodásunkban és értelmünkben egy szabálynak helyes alkalmazása szempontjából felötlenek. *(Folytonos zaj a baloldalon. Ezt már hallottuk!)*

Én nagyon sajnálom, és nagyon fájlalom ... *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Többet ne sajnálkozzék! Ezt már hallottuk egyszer! Zaj.)*

Feltétlen házszabály az, hogy valamely tárgynak megvitatása alkalmával szorosán ragaszkodjunk a tárgyhöz, amely szőnyegen forog.

De, engedelmet kérek, t. ház, minden egyes tárgynak és minden egyes tételnek ezer és ezer vonatkozása van, és nekem azon vonatkozásokat felemlíteni, azokat a tárgy érdekében felhozni, amelyeket szükségesnek tartok, abból a szempontból, hogy akár politikai, akár más ... *(Folytonos zaj.)*

Elnök *(csenget)*: Bocsánatot kérek, nekem kötelességem a házszabályok 222. §-ának érvényt szerezni. A képviselő úr ismételt figyelmeztetésem dacára folytatja azt, amit megkezdett, t. i. az elnöki figyelmeztetést vita tárgyává teszi Ezt pedig a házszabályok 222. §-a értelmében nem teheti meg, ennél fogva a szót tőle megvonom. *(Élénk helyeslés.)*

Darányi Ferenc jegyző: Miháli Tivadar!

Miháli Tivadar: T. képviselőház! Tekintettel arra, hogy a mai tárgyalásra kitűzött idő már igen előhaladott, a házszabályok értelmében tisztelettel kérem a házat, vagy méltóztassék megengedni, hogy beszédemet a következő ülésen mondhassem el, vagy méltóztassék az ülést meghosszabbítani, miután tíz perc alatt lehetetlen a tárgyat kimerítenem. *(Felkiáltások: Meghosszabbítjuk!)*

Elnök: A képviselő úr a házszabályoknak megfelelőleg terjesztette elő kérelmét. Ennél fogva kérdem a házat, méltóztatik-e meghosszabbítani az ülést, vagy méltóztatik-e megengedni, hogy a képviselő úr beszédjét a legközelebbi ülésen mondhassa el? *(Felkiáltások: Meghosszabbítjuk!)* Kérem azokat, akik meg kívánják hosszabbítani az ülést, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kérem azokat, akik nem kívánják az ülést meghosszabbítani, szíveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. A képviselőház

tehát meg kívánja hosszabbítani az ülést. Ennélfogva felszólítom Miháli képviselő urat, méltóztassék beszédét elmondani. *(Zaj.)*

Miháli Tivadar: T. képviselőház! A pártomhoz tartozó felszólalt t. képviselő urak a szőnyegen levő törvényjavaslatra nézve tárgyilagosságot, objektív és minden tekintetben kielégítő véleményeinket már kifejtették. *(Zaj. Elnök csenget.)* Ennélfogva én csak röviden reaszumálni akarom azokat, amiket ők már elmondtak.

Különösen kiemelem, hogy az eddig elhangzott beszédekből minden elfogulatlan ember meggyőződhetett, *(Folytonosan tartó zaj. Elnök csenget.)* hogy úgy mi, mint megbízóink, akik már ez ügyben az ország minden részében nyilatkoztak, nem követelünk egyebet, mint azt, hogy kulturális és gazdasági téren jogainkat az állam biztosítsa, és hogy kulturális és közgazdasági céljaink kifejthetése végett garanciákat nyerjünk. Ez az alapelv, amelyből kiindulunk, és ez, azt hiszem, annyira jogos, igazságos, méltányos és annyira összhangban van az állam alaptörvényeivel és intézményeivel, hogy ez ellen senkinek semmi alapos kifogása nem lehet.

Ez a mi erős alapunk, amelyen állunk, t. ház. És sajnálattal kellett meggyőződnünk a jelen törvényjavaslat tárgyalása alkalmával is arról, hogy nekünk kell az ellenzéknek azon álláspontját elfoglalnunk, hogy kérjük a kormányt, a többséget, szíveskedjék ellentétbe nem jönni az eddigi alaptörvényekkel, hogy helyezkedjék törvényes alapra akkor, amikor új törvényeket alkot.

Eddigi felszólalóink kétséget kizárólag bebizonyították azt, hogy a jelenlegi törvényjavaslat tényleg ellenkezik az eddigi pozitív törvényekkel, mondhatni: az állami alaptörvényeikkel, mert az 1867. és 68-ik évekbeli összes törvényeket tulajdonképpen alaptörvényeknek tekinthetjük.

[74] Annál nagyobb a csodálkozásunk, amikor látjuk, hogy ilyen irányú és tartalmú törvényjavaslatot egy átmeneti jellegű kormány akar keresztülvinni, amely kormánynak programjába nem volt felvéve az, hogy a közéletet ilyen mélyen érdeklő ügyekre vonatkozólag fog törvényjavaslattal előállni. Én tehát részemről a priori illetéktelennek tartom ezt a kormányt arra, hogy ilyen törvényjavaslattal előálljon. De illetéktelennek tartom a képviselőházat is arra, hogy azt megszavazza, mert mi s az ország összes közvéleménye ma meg van győződve arról, hogy ez a képviselőház nem képviseli az ország állampolgárainak valódi akaratát. *(Zajos ellenmondások. Felkiáltások: Rendre!)*

Elnök *(csenget):* A t. képviselő úr, ha jól értettem szavait, azt mondta, hogy ez a képviselőház nem képviseli a nemzetet. *(Felkiáltások: Azt mondta!)* Ezért a kifejezésért a képviselő urat rendreutasítom. *(Élénk helyeslés.)*

Miháli Tivadar: Én a közvéleményre hivatkoztam, és ezt fenntartom. És hogy ez így van, legfényesebben igazolja az, hogy ezen átmeneti jellegű kormány Őfelsége a király részéről utasítva lett az általános, titkos szavazati jogról szóló törvényjavaslat megalkotására, a többi érdemleges törvényeket pedig csakis a következő országgyűlés lesz illetékes, kompetens tárgyalni és megalkotni, amely országgyűlés az új választói törvény alapján fog létrejönni.

Az én felfogásom szerint az átmeneti kormánynak strikte, szigorúan ragaszkodni kellene azon programhoz, amelyet itt a képviselőházban elmondott, s amelyet számára az alkotmánynak másik illetékes faktora, a koronás király megszabott. *(Zaj.)* Azért bátorkodtam ezen véleményemet kifejtteni, mert, ismétlem, a jelenlegi törvényjavaslat lényeges és alaptörvényeket sért, márpedig a mostani kormány programjába azt is fölvette, hogy alkotmánybiztosítékokról is gondoskodni fog.

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék a most tárgyalás alatt lévő törvényjavaslathoz szólni. Azok, amiket eddig mondott, egyáltalában semmiféle kapcsolatban sincsenek a most tárgyalás alatt lévő törvényjavaslattal, márpedig a házszabályok 207. §-a egyenesen megtiltja azt, hogy a szónok a tárgyalás alatt lévő tárgytól eltérhessen.

Miháli Tivadar: Csak azért hivatkoztam az említett törvényekre, mert én az 1868: XLIV. és az 1848: XX. t.-cikkeket szintén alkotmánybiztosítékoknak tartom, és ezeknek erejét a jelenleg tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat által meggyengítve látom. Felfogásom szerint mindaddig, míg a kormány és a képviselőház új alkotmánybiztosítékokról nem gondoskodik, a meglévő és Őfelsége által szentesített alkotmánybiztosítékokhoz hozzányúlni, azokat utóbb hozott s ellenkező tartalmú törvények által hatályon kívül helyezni: ezt az alkotmányosság szempontjából is veszedelmesnek és az alkotmányra nézve károsnak tartom.

A tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat első részére vonatkozólag, *(Halljuk!)* amely a községi és felekezeti tanítók fizetésének, járandóságainak rendezésére vonatkozik, én is kijelentem újól, hogy azok járandóságainak megállapítása, illetőleg fizetésük felemelése ellen semminemű kifogásom sincs, sőt óhajtandónak tartom, hogy az összes állami és nem állami tanítók fizetése egyöntetűen és egyformán állapíttassák meg, mert mi is belátjuk azt, hogy a jelenlegi állapot tarthatatlan. De akkor, amidőn az állam a felekezeti tanítók fizetését rendezi, nem állhat jogában ezen címen a felekezeti autonómiákat az egyházak és az iskola terén elnyomni, mert ez a felekezeteket sérti, sőt azokat úgyszólván megsemmisítéssel fenyegeti.

Lássuk röviden, hogy mely okok bírták a kormányzatot és a jelenlegi többséget ennek a törvényjavaslatnak benyújtására, amely, habár burkoltan is, nem céloz egyebet, mint az iskolák államosítását.

E tekintetben igen találóan jegyezte meg Goldis László t. képviselőtársam, hogy már ezután „felekezetiileg segélyezett állami iskolák” lesznek, mert bármennyire igyekeznek is simítani egyes érdekes pontokat, bármennyire is törekednek arra, hogy a felekezettek a kormány tulajdonképpeni célját ne vegyék észre, a törvényjavaslat egyes intézkedései mégis oly világosan és minden kétséget kizáróan megsértik a felekezettek jogait és az eddigi törvényeket, hogy – amint ez más részről is felhangzott – talán helyesebben tette volna a kormány, ha egyenesen és nyíltan államosította volna az iskolákat, mert ekkor nem következett volna be az, hogy egyfelől anyagi áldozatokat hozunk iskoláink fenntartására, másfelől bizonyos csekély összegért feláldozzuk jogainkat.

A mai felfogás az, hogy minden téren tüzzel-vassal elő kell mozdítani az állam egységét. S hogyan óhajtják azt a mi sovínisztáink elérni? Úgy, hogy az állam monopolizálja az iskolákat, ahol nagyobb mértékben tanítják majd a magyar nyelvet. Azt hiszik, hogy így rövid idő alatt az ország összes lakosai magyarul fognak beszélni? Adja Isten.

Ne higgyék az urak, hogy mi irigyeljük önöket, vagy hogy az állam nyelve iránt ellenszenvvel viseltetnénk. Tévedésben van az a képviselőtársunk, aki csak azért szavazta meg a javaslatot, mert a mi indokolásunkból a contrario győződött meg arról, hogy ez a javaslat jó, és hogy mi nem szeretjük a magyar állam nyelvét, hanem agitálunk, bujtogatunk ellene. Határozottan tiltakozom e felfogás ellen. Mi azonban nemcsak a szívvel gondolkozunk, mint az urak, hanem számot vetünk a józan ésszel és a logikával, és figyelmeztetjük önöket, hogy ne iparkodjanak ebben az országban a nyelvegységre, mert ez tisztára utópia. E javaslattal, azon a módon és oly taktikával, mint az urak csinálják, nem lehet azt elérni soha. Mi intelligens emberek, megtanulunk magyarul, s általában megtanulnak magyarul azok, kiknek bizonyos tisztségek elnyerése végett erre szükségük van. Sőt azt [75] mondjuk, adja Isten, hogy olyan anyagi helyzetben legyünk, hogy népünknek módjában legyen, hogy ne csak a magyar nyelvet sajátítsa el, hanem más nyelvet is megtanuljon, mert minél több nyelvet beszél valaki, annál műveltebb, és annál könnyebben tud magán segíteni. Sajnáljuk azonban, hogy ma a helyzet egészen más.

Ha a községekbe megyünk, akkor látjuk, hogy a lakosság nagy százaléka nemcsak magyarul nem tud, hanem saját nyelvét sem tanulja meg úgy, hogy azon írni-olvasni tudjon. Pedig az iskolának

először arra kellene törekednie, hogy saját anyanyelvükre tanítsa meg a növendékeket. Azután könnyebben megy az állam nyelvének elsajátítása. Többek részéről elhangzott az a különben igazságos elv, hogy az élet tanítja meg az embereket bizonyos nyelvre. Képzeljék el, milyen a helyzet egy tisztán nemzetiségi: román-, tót- vagy szerb lakta vidéken, az oly községben, ahol bármilyen – állami vagy nem állami – iskola van. Képzeljék el, hogy azt a szegény tanítót kötelezzük a törvény értelmében, hogy hat éven belül megtanítsa azt a nyelvet úgy, hogy a tanuló gondolatait szabatosan fejezze ki az ország nyelvén, magyarul. Ez az én nézetem szerint annyira merész követelés, hogy azt hiszem, hogy az urak, ha igazságosak akarnak lenni, belátják ezt. Ha az a tanító a követelménynek megfelelni nem tud, akkor egyszerűen elcsapják. Ne csodálkozzanak tehát, hogy ha a tanítók is állást foglaltak ezen törvényjavaslat ellen, dacára annak, hogy pénzről, fizetésemelésről volt szó.

Mikor elolvasták azt a szakaszt, látták, hogy annak a feltételnek, amely a törvényjavaslatban foglaltatik, nem képesek eleget tenni, és így nagyon könnyen megtörténhetik az az eset, hogy nemcsak nem lesz szegényeknek felemelt fizetésük, de egyáltalában nem lesz fizetésük, mert elcsapják, mert nem tudnak elegendő eredményt felmutatni. Ne csodálkozzanak tehát azon, ha a mi közvéleményünk ilyen határozottan nyilatkozik ezen törvényjavaslat ellen, és ha, amint erről ma meggyőződtem, szerb testvéreink még impozánsabb módon nyilatkoznak az ellen, midőn 30.000 aláírással ellátott tiltakozást adtak be.

Már egyik felszólalásomban, melyet e t. házban tartani szerencsés voltam, felemlítettem, hogy ne keressük mi a nyelvi egységet, mert ez utópia, ez elérhetetlen valami.

(Az elnöki széket Návay Lajos alelnök foglalja el.)

Mi akarjuk a kölcsönös megértést, az állam boldogítását, csak hogy azt hisszük, hogy jogosítva vagyunk, hogy megmondjuk az uraknak őszintén, miképpen képzeljük mi ezt, hogy felvilágosítsuk az urakat, hogy rossz úton járnak e tekintetben. Amint az előttem szólott Popovics György t. képviselőtársam is kifejezte, azért jöttünk ide a képviselőházba, mert az volt a célunk, hogy egy utolsó kísérletet tegyünk: meg tudjuk-e magunkat értetni az urakkal, vagy sem?

Az urak ezt az álláspontot nem honorálták, és nem honorálják ma sem, annyira idegesek és izgatottak, hogy ha a legártatlanabb ellenvéleményt kockáztatjuk, rögtön ránk zúdulnak, kikergetéssel fenyegetnek. Ám tegyék. Mi nem személyes érdekeinkben, hanem

nemzeteink és népeink meg a közös haza érdekében jöttünk ide, gondolván, hogy az urak mégis jobb gondolatra fognak térni. *(Zaj.)* Elismerem, aláírom, a magyar hazáért küzdöttek az önök ősei, de a magyar hazáért küzdöttek a mi őseink is, kik a vérüket ontották a küllellenségek elleni védekezésben. Tették ezt talán még nagyobb mértékben, mint a magyarok, mert az összes nemzetiségek a perifériákon lakván, az ellenséggel mindig nekik kellett először szembeszállniok. *(Igaz! Úgy van! a középén. Zaj.)*

Arról is meggyőződhetek az urak, hogy első felszólalásainktól kezdve, egészen a mostanig, a mi képviselőink és a mi pártunk, ha az urak egy bizonyos eszmét, ideát érvényesíteni akartak, ellenérveiket, indokaikat és citációikat mindig a tényleges, alkotmányt biztosító, pozitív törvényekből vették, a legnagyobb magyar államférfiakra: Kossuth Lajosra, Eötvös József báróra, Deák Ferencre, Wesselényire stb. hivatkoztak, amint tette ezt ma Popovics György t. kollégám is.

És nekem igazán fáj, hogy bár önök – nem mondom általánosságban – tisztelettel viseltetnek elhunyt nagyaik emléke iránt, mégis nemegyszer hallottunk itt bizonyos oldalakról olyan kifakadásokat és megjegyzéseket kockáztatását, hogy ezek a nagy férfiak elavult emberek. *(Ellenmondások a baloldalon. Zaj. Elnök csenget.)* Azt is mondták, hogy naivok, vagy hogy – és ez volt a legenyhébb megjegyzés – igen ám, de ezek az emberek 30 évvel ezelőtt éltek, s ha ma élnének, bizonyára nem beszélnének úgy, mint beszéltek akkor, hanem akceptálnák a Markos Gyulák elveit. *(Mozgás.)* Szegények! Ha meghallanák és megtudnák azt, ami most itt történik, azt hiszem, megfordulnának sírjaikban.

Egy hang *(a baloldalon):* Biztosan! *(Derültség.)*

Miháli Tivadar: Mert ezek a nagy férfiak oly magas fokon állottak, és olyan erős igazságokat hirdettek, hogy szavaik nemcsak három év múlva, hanem háromszáz vagy háromezer esztendő elmúltán is igazságosak lennének, *(Igaz! Úgy van! a középén.)* mivel ők nemcsak a történelmi jogok fontosságát ismerték el, hanem elismerték az isteni és emberi jogokat is, és mi: emberi jogokért is küzdünk e képviselőházban. *(Igaz! Úgy van! a középén.)*

Azok a nagy államférfiak, akiknek szavait idézni szoktuk, elismerték, hogy e haza boldogulása és fejlesztése csakis akkor lehetséges, ha az itt lakó összes nemzetiségek a legjobb egyetértésben élnek egymással, ami csak úgy érhető el, ha a nemzetiségek közösen, reciprok elismerik egymásnak szabadságjogait, és tiszteletben tartják egymás intézményeit, amennyiben csak egyenlők között lehet [76] szeretet és egyetértés, az uralkodó és az alárendelt közötti viszony pedig sohasem lehet sem a barátság, sem a szeretet

bázisa, annál kevésbé olyan alap, melyen lehetséges a közös haza konszolidációjának előmozdítása. *(Helyeslés a középén.)*

Midőn mi ezeket az elveket, amelyeket a magyar iskolákban tanultunk, érvényesíteni akarjuk, nagyon csodálkozom, hogy az urak minket ezért gyanúsítanak. *(Mozgás.)* És ha tudnám, hogy az egész magyar közvéleménynek ez a meggyőződése, akkor nem fárasztanám magamat, akkor nem látnának engem az urak itt, és talán nem látnák társaimat sem. *(Helyeslés a baloldalon.)* De én még remélek, sőt bizonyos tekintetben mondhatom: meg vagyok győződve, hogy a magyarság körében egészen más, egészségesebb felfogás is uralkodik, olyan, aminőt Eötvös József, Deák Ferenc és más nagy férfiak részéről láttunk.

És miután már a múltra vonatkozólag kifogásokat tettek az urak, úgy az idézés formája, mint tartalma ellen, feltettem magamban, hogy nem fogom idézni hazánk nagyjait és azoknak az örök igazságait, nem bántom az emléküket, hogy esetleg ne történjék ismét kifakadás ellenük, hanem fogtam magamat, és foglalkoztam azzal, vajon nincs-e ebben az országban olyan író is, aki a jelenlegi sovínisztikus felfogások dacára is ki meri mondani az igazságot? Mondhatom, hogy nagy meglepedésemre és örömömmre szolgál, hogy legutóbb megjelent egy igen tanulságos könyv, amely a család és egyház jogait és kötelességeit a tanítás és nevelés terén igen nagy apparátussal, igen nagy objektivitással mutatja ki, és ugyanazoknak a régen elhalálozott és kimúlt nagy államférfiaknak nézeteit vallja. Élvezettel olvastam e tanulmányt, és ajánlom a t. uraknak is ezt a könyvet. Sarmaságh Géza tanár írta, és hogy mennyire tudományos és alapos könyv ez, azt bizonyítja az a körülmény, hogy a budapesti magyar kir. tudományegyetem hittani kara részéről 2000 korona jutalomdíjban részesült. Nagyon sajnálom, hogy a t. urak nem halasztották el beszédemet a jövő ülésre, már csak azért is, mert akkor alkalmam lett volna teljesen objektíve és bővebben informálni az urakat e könyv tartalmáról.

A régi elveket és régi citátumokat nem akceptálják, ha mi mondunk valamit magunkról, akármily nagy igazságok is, vagy lehurrognak, vagy kikacagnak, vagy lekritizálnak, de sohasem hallottuk, hogy helyeselték volna. Ily kényszerhelyzetben mitevők legyünk? Folyamodunk tehát az újabb irodalomhoz, ezekből citálunk, és lássuk, hogy ezekhez mit mondanak, vajon ezeket is hazaárulóknak fogják-e nevezni, csak azért, mert mi hivatkozunk rájuk.

Azok az eszmék, amelyek e könyvben vannak letéve, annyira igazságosak és találók a mai helyzetre, hogy én nagyon ajánlom, foglalkozzanak bővebben vele, mert én csak röviden ismertethetem.

Felhozta, hogy a nyelvegységet Magyarországon elérni nem lehet. Lehurrogtak, mert bátorságom volt azt mondani, hogy ez utópia, és bátorságom volt kérni az urakat, hogy legyenek szívesek ez utópiáról lemondani.

Megszólaltatom tehát ebben a tekintetben ezt a szerzőt, aki azt mondja, hogy akkor, amikor az állam az iskolákra nézve befolyást akar gyakorolni, akkor, amikor az állam ily törvényjavaslattal, bár burkoltan is, az iskolák államosítását célozza, és annak a monopolizálását, a címet csakis onnan veszi, hogy azt hiszi az illető állam, illetve kormánya, hogy egységet fog teremteni úgy nyelvi tekintetben, valamint gondolat, érzelem és akarat tekintetében. E tekintetben legyenek szívesek türelemmel meghallgatni, hogy ezen szerző hogyan nyilatkozik ezen egységről, eltekintve attól, hogy a nyelvi egységet egészen kizárja.

Miután részletesen kifejti a szerző, hogy a nyelvi egységet, a politikai egységet, az erkölcsi egységet keresztülvinni az államban nem lehet, egyúttal kimutatja a történelemmel a kezében, hogy különböző nyelvű, nemzetiségű és vallású államok alakultak és fejlődtek nagyokká, hatalmasokká anélkül, hogy az egyik erősebb faj a másiknak beolvasztására törekedett volna, sőt talán éppen ebben volt az erejük, és talán nekünk is, Magyarországnak, éppen ez volt az erősségünk, amelynek segélyével ezer éven keresztül ez az ország fennállott.

Erre nézve a szerzőnek egy passzusát olvasom fel (*olvassa*): „Az állam tehát semmiféle téren sem viheti keresztül a gondolat, érzelem, akarat egységét, és ez nem is vihető ki soha.” Ez természetes. Ha ma a kormány az egész országra az ő akaratát rátukmálná, és egységes volna az egész országban az akarat, a gondolat és érzelem, akkor ki volna zárva minden evolúció, mert akkor nem volna szabad véleményt nyilvánítani, és stagnálnánk. Ha pedig véletlenül ezen kormánynak, amely iránt különben tisztelettel viseltetünk, téves eszméi lennének, akkor a legnagyobb veszedelem volna azokat az iskola útján megörökíteni továbbra is.

Azt mondja továbbá a nevezett író (*olvassa*): „Az államban és a társadalomban, ha minden téren meg van oszolva, ezer meg ezer különböző, sőt ellentétes részében nincs meg az egység a vallási, filozófiai, politikai elvek terén, mégpedig nemcsak általában a fő-, hanem a részletkérdésekben sem. Mindenütt csak egyes gondolatok és érzelmek vannak, és ha ezek bizonyos pontokban meg is egyeznek, mint történik ez a katolikus vallás tanaira nézve, amelyekből indulnak ki az erkölcsi, filozófiai, politikai gondolatok is, de ezek sincsenek egy közös gondolatba és érzelembe összefoglalva. Ahány ember, annyi külön gondolat és érzelem, és minden ember másképp gondolkodik, érez és cselekszik.

Ez tény, amely mindig így volt, van és lesz, és melyet semmiféle földi hatalom sem képes megváltoztatni, mert az emberi természet, [77] a tehetségek különbözősége szakadatlanul halad, és az élet lényege a tökéletesedési törekvés. Egyformaság, változhatatlanság csak ott van a földön, ahol nincs szabadság, nincs tökéletesedés. Az élettelen vagy élő külső természetben, ahol a teremtéstől kezdve még minden a Teremtőtől megszabott feladatot végez változatlanul, és pedig ma csakúgy, mint akkor, mikor a Teremtő kezéből kikerült.

Ámde a lények közt ugyanazon világban még itt is megvan a Teremtőtől megállapított ezerféle különbség. Hogyne volna meg tehát egy egészen más, folytonos tökéletesedésre hivatott világban, a lelkek világában, amelynek lényeges és éltető eleme a szabadság? Midőn tehát az állam egységre akarja hozni az emberek gondolatait, érzelmeit, törekvéseit, az emberi természet ellen cselekszik, petrifikálni akarja, ha lehetne, a jelen állapotokat (liberálizmus), útját állani minden tökéletesedésnek, és mintegy új Teremtő a saját képére akarja alkotni a társadalmat, és ezt a képet aztán időtlen időig változatlanul átörökíteni a nemzedékek hosszú során át. Azonban embernek nincsen hatalma az emberi természet ellen. Megzavarhatja rövid időre, de nem változtathatja meg, miképp hiába keresztezzük, nemesítjük, alakítjuk a külső természetet is: vagy elcsenevészedik, kivész, meddő marad, vagy előbb-utóbb visszatér az eredeti típusra, amelyben teremtetett. Az államnak nem fog tehát sikerülni soha létrehozni ezt a szellemi és erkölcsi egységet, mint azelőtt sem sikerült senkinek. „Íme!” – kiáltott fel V. Károly st. justí magányában, ahová a vallási egység megghiúsultára bánatában visszavonult –, „két órát sem vagy képes odáig vinni, hogy egyformán járjon, és én oly sok ember szívét és gondolatait akartam volna egy értelemben kormányozni?”

T. ház! Azt hiszem, hogy aki figyelemmel elolvassa ezen elveket, megtalálja azt a bizonyos rokonságot és egyöntetőséget ezek közt és a magyar állam elhunyt nagyjainak eszméi között. Hiszen nagyon természetes, hogy azt az egységet, azt az összeforrasztást, melyet a törvényjavaslat céloz, melyet az előadó úr az önök tapsai közt annyira hangsúlyozott, azt ezzel a törvényjavaslattal és egyáltalában az iskolai monopóliummal elérni teljes lehetetlen nemcsak, hanem egyúttal ellenmondás, mert mikor a kormány ily lehetetlen célt akar elérni, nemcsak a jelenlegi kort kell tekinteni, hanem a jövőt is. Ha ma bizonyos irány uralkodik is, nem lehet megakadályozni, hogy a jövő a maga útján, a szellemi szabadság útján továbbfejlődjék, tehát nincs jogában az államnak annyira beavatkozni a család, az egyház és a társadalom azon jogaiba, melyek a nevelést irányítják. Hiszen az állam akkor jogokat is sért,

midőn a családtól, az egyháztól, a társadalomtól megvonja a lehetőséget is, hogy saját felfogása, saját tetszése szerint nevelhesse gyermekét. Ha az állam meg nem engedi az egyeseknek, hogy meg nem engedett módon vagyonosodjanak és jogokat elvonjanak, akkor ezt ő sem teheti, mert ez is egy lényeges joga az embernek.

Mi nem foglaltunk el olyan álláspontot, hogy az állam ne ellenőrizhesse a közoktatásügyet. Csakhogy mindennek megvan a maga módja és határa, s így annak is, meddig mehet az állam, és e tekintetben az 1848: XX. t.-c. és az 1868: XXXVIII. t.-cikk eléggé világosak, és mi tulajdonképpen csakis azért vagyunk kénytelenek ezekkel szemben állást foglalni, mert ezen törvényjavaslatok az említett törvények szellemével, egyenes intézkedéseivel határozottan ellenkeznek.

T. ház! Az ember szinte zavarba jön, ha röviden akar szólni, mikor össze akarja foglalni az anyagot. Én bosszút nem akarok állani, ámbár indokolt volna, hogy bosszút álljak és itt tartsam az urakat egészen hat óráig, mert még nem volt rá precedens, hogy ha valaki tíz perccel a tanácskozásra szánt idő lejárta előtt kérte a beszéd elhalasztását, erre engedélyt ne kapott volna. *(Zaj.)*

Elnök: Kérem a t. szónok urat, hogy a háznak határozatát, amelyet hozott, ne méltóztassék utólag kritika tárgyává tenni. Tessék a beszédet folytatni.

Miháli Tivadar: T. ház! A jelen törvényjavaslattal a mostani kormányzat nemcsak hogy nem fogja elérni célját, azt a bizonyos érzelmi és nyelvi egységet, amelyet kontemplál, amelyet tulajdonképpen címül, ürügyül használt a kormány arra, hogy ezt a törvényjavaslatot beterjessze, mondom, nemcsak hogy nem fogja ezt elérni, sőt annak ellenkezőjét fogja előidézni. Íme, még nem is törvény, és tekintsék csak a helyzetet künn a vidéken, különösen a román és szerb vidékeken, és látni fogják, minő mozgalom indult meg ezen törvényjavaslat ellen. Hiszen ők maguk tudják legjobban elbírálni a saját nevelésügyüket, és már ők maguk, sőt a tanítók is részt vesznek az ellenük irányzott mozgalomban, mert olyan kötelezettségeket ró reájuk ezen törvényjavaslat, hogy azoknak teljesítése lehetetlen. Íme, tehát még nem is törvény és máris felzúdul ellene az egész közvélemény.

Márpedig a bölcs kormányzati elv az, hogy ha törvényt hozunk, legyünk tekintettel a közvéleményre, legyünk tekintettel éppen azokra, akikre nézve hozzuk a törvényt. Hiszen magyar vidéken nem protestálnak ez ellen, nagyon természetes dolog, ámbár a katolikus iskolák felszólalhattak volna, és talán nyomatékosabban is adhattak volna kifejezést kifogásaiknak, mint mi, mert igen fontos és nagy szerepet játszottak azok a múltban, és annyi joguk

lett volna, hogy akkor, midőn ezen jogukat a kormány elveszi tőlük, tiltakozó szavukat felemeljék.

[78] De azt hiszem, hogy a kormány a jelen esetben éppen a nemzetiségi vidékekre kellett volna hogy tekintettel legyen, éppen azért, mert nemzetiségi vidékeken akarta azt a bizonyos célt, a nyelvi és érzelmi egységet elérni. Ha tehát azt akarta, hogy ennek csakugyan foganatja és eredménye legyen, annyit legalább megtehetett volna, hogy az illetékes köröket, az illetékes egyházak és iskolák felettes hatóságait meghívja bizonyos tanácskozássra, ankétre, amint ezt az előttem szóló Goldis képviselő úr is kifejtette, és megkérdezze tőlük egész őszintén, nyíltan: Nézzétek, itt egy törvényjavaslat, milyen álláspontot fogtok ezzel szemben elfoglalni? Mert akarom, hogy a hozandó törvény olyan legyen, hogy hozzásimuljatok, hogy ennek legyen foganatja, hogy ez ne maradjon írott malaszt papiroson, hanem tényleg is végrehajtsák. Találjunk ki tehát egy módot és alkalmat, miképp lehet ezt a törvényt úgy létrehozni, hogy annak a közéletre nézve csakugyan érvénye legyen, és ne legyen csak holt betű. Akkor nemcsak az iskola és az egyháznak illetékes képviselői, hanem talán szerény magunk is találtunk volna bizonyos expedienseket, mert mi a javaslatnak elveivel egyáltalában nem vagyunk ellentétes állásponton. És az urak igen téves felfogásban vannak – ezt újból és újból hangsúlyoznom kell –, hogy mi a magyar nyelv elleni gyűlöletből nem akarjuk e törvényjavaslatnak törvényerőre való emelkedését.

Ez ellen tiltakozom, és tiltakozik minden nemzetiségi az országban. Nem, t. képviselőház, hanem azért, mert amikor az iskolában az illető községekben az összes tantárgyak magyar nyelven adatnak elő, amikor már odáig jutottunk, hogy a középiskolában a vallástant is magyar nyelven adják elő, akkor azt látjuk, hogy igen lényeges jogaink sértetnek meg, és hogy tulajdonképpen egészen más az intenció, mint ami ebben a törvényben céloztatik. Mert ha minenkünk módunkban lesz a kultúra terén odáig fejlődünk, hogy anyanyelvünkön kívül egy más nyelvet is megtanuljunk, mi leszünk leginkább azok, akik ezen örvideni fogunk. Ez okból tehát megmondottuk volna a t. kormánynak, hogy találja módját ennek, vagy ehhez hasonló törvényjavaslatnak, amely nem hívja ki az egyházi hatóságoknak a féltékenységét, mégpedig jogos féltékenységét, mert hiszen a végén ki lesz mutatva, hogy azzal a csekély állami segéllyel szemben, amelyet az állam ad, ennél sokkal lényegesebb és sokkal értékesebb jogokat követel akkor, amikor az állam nem is a saját pénzéből, hanem a mi pénzünkből adja azt a segílyt.

A mi közönségünk azt kívánja, hogy ha a kormány a mi pénzünkből adja a fizetésfelemelést, akkor engedjék meg, hogy a saját

nyelvünkön eszközölhessük a népnevelést, legalább az elemi, a községi iskolában, és engedjék meg, amit mondtunk már százszor, és fogunk is hangoztatni mindig, hogy a közművelődés terén fejlődhessünk. Mert mi jól tudjuk, hogy ha fejlődhetünk a közművelődés terén, akkor a közgazdaság terén is fejlődhetünk. Ez a kettő szoros összefüggésben van egymással. Márpedig az a gyermek, aki nem hallott soha életében mást, mint a saját anyanyelvét, ha egész évben és mindennap nem fog egyebet tanulni, mint az általa csak bizonyos tagozatokban értett nyelvet, annak a gyermeknek, akinek az értelme elfogult, nem marad ideje arra, hogy mást is tanuljon. Hiszen a mai pedagógiának az elve nem az, hogy egyes szókat, mondatokat vagy citátumokat magoljunk be, hanem hogy az értelmet fejlesszük abban a gyermekben, hogy körülnézve a világban lásson és tudja magát tájékozni. De ha annak a gyermeknek minden figyelmét kizárólag csak egy nyelvnek a tanulása fogja lekötni, engedjék meg t. uraim, ha azt mondjuk, hogy mi ezáltal kulturális fejlődésben leszünk megakadva.

De azért nem mondjuk azt, hogy a mi nyelvünket, szokásainkat és kultúránkat az állam ezáltal teljesen meg fogja szüntetni. Isten ments. Ha ez a törvényjavaslat törvényerőre emelkedik, igaz, hogy nem fogunk oly rohamos és gyors tempóban fejlődni, mert megakadályoznak bennünket ebben ennek a törvényjavaslatnak a szigorú intézkedései, de azért az állam sem fogja elérni azt a célt, hogy ezáltal nyelvegységet teremtsen az országban. Erről biztosíthatom az urakat. Nem ezért, hanem azért, t. ház, hogy fizikai lehetetlenség, abszurdum és utópia. *(Ellenmondás.)*

Ha a kartárs urat olyan körülmények közé tennék, mint azt a falusi gyermeket, a kartárs úr sem tanulná meg azt a magyar államnyelvet, amely nem az ő anyanyelve. Tudjuk, hogy azt a gyermeket amúgy sem grammatikából kell tanítani, mert a gyermek valamely nyelvet csak gyakorlatban tud igazán elsajátítani. Tapasztalatból tudom, hogy a vegyes községekben például a magyarok megtanulnak románul, a románok magyarul, sőt a legjobb baráti összeköttetésben vannak egymással. Ez örvendetes dolog, és én a magam részéről azt a véleményt ápolom, hogy ha vége lesz ennek a mai sovinsztikus iránynak, akkor egy jobb kor fog következni; az ország közvéleménye nem fog mindig az urakra hallgatni, mert nekem volt alkalmam meggyőződnöm, hogy népgyűléseken engem a magyarok is nagyon szívesen hallgattak, amint erre tanúim is vannak.

Mert annak a magyar népnek van jó, természetes felfogása, amelyet ez a sovinsztikus irány és a sajtó mindennapi kirohanása nem ronthatott el. Az a paraszt, a természetes eszével úgy gondolkodik: te oláhnak születtél, légy oláh, én magyarnak születtem,

magyar vagyok, de azért lehetünk jó barátok, jöhetünk családi [79] összeköttetésbe is. (*Úgy van!*) De gondolják meg az urak, hogy minden akció reakciót szül. (*Zaj.*)

Tudok én eseteket arra is, hogy bizonyos tereken érték el eredményt a szabadságok teljes megvédése mellett is, és ott aztán egészen más volt a következmény, mint hogyha ilyen módon a mi egyházi hatóságainknak megkérdezése nélkül alaptörvényeinkkel, a velünk született természeti jogokkal ellenkezően akarnak eljárni. Mert ez utóbbi is sérelmet szenved, hisz például, uraim, tehetek én róla, hogy romának születtem? Végére is talán kényelmesebb életem lett volna, ha magyarnak születtem volna. (*Zaj.*) Mi jogosultsága lehet annak, hogy valamely nemzetiséget megakadályozzunk abban, hogy saját nyelvén képezze ki magát, hogy saját irodalmát vagy vallását szabadon gyakorolja? (*Közbeszólás.*) Azt hiszem, t. Bródy kolléga úr is, aki az általános szabadságok alapjára helyezkedik, akceptálja azt, hogy mindezeket a szabadságokat védi a jog; nekünk ezek a biztosítékaink megvannak.

Biztosítom az urakat, hogy bennünket, a mi népünket, az egyházi hatóságokat és a tanítóságot nem vezeti az ellenszenv az államnyelv megtanulása ellen, mert ezt csak a lehetőség akadályozza. Hiszen én tudok felekezeti iskolákat, ahol a magyar nyelvben sokkal szebb előmenetelt tettek, mint a szomszéd községben levő állami iskolában. Hiszen az a tanító, akire szigorúan ügyel a tanfelügyelő, elbizakodik egyfelől, másfelől pedig miután állami tisztviselő, és így egzisztenciája biztosítva van, lehet, hogy humanisztikus szempontból nem jól fogja fel a dolgát, de bizony azt a gyereket úgy traktálja, hogy az nincs szimpátiával, szeretettel tanára iránt, s ha a gyermeknek nincs szeretete, szimpátiája a tanító iránt, tudjuk, hogy a gyermek bizony nemigen halad előre sem írásban, sem olvasásban, sem egyéb tekintetben. Vannak, mondom, olyan felekezeti iskolák is, ahol a magyar nyelvet sokkal jobban tanítják, mint az állami iskolákban. Éppen azért én is, éppúgy, mint Goldis t. képviselőtársam, visszautasítom azon vádakat, amelyeket itt a felekezeti iskolákkal szemben emeltek.

Úgy az én, mint az előttem felszólalt képviselőtársaim beszédéből, objektív felsorolásaiból – mert hiszen nem mondhatják, hogy a tárgytól eltértünk vagy hogy támadólag léptünk fel – meggyőződhetek az urak arról, hogy bizony azt a célt, amelyet a kormány maga elé tűzött, hogy t. i. a felekezeti iskolákban a magyar nyelven való oktatás olyan legyen, mint az állami iskolákban (*Folytonos zaj.*) nem éri el.

Egy hang (*bal felől*): Olvasson valamit!

Miháli Tivadar: Ha kedve van a kolléga úrnak – mert nekem sok mondanivalóm van – és megvan a türelme, meg is teszem.

Ezen kérdésre nézve a szerző ott, ahol azt vitatja, hogy az állam nemcsak a felekezetek jogait, hanem a családnak jogait is elveszi, nagyon tárgyilagosan és objektíve még a következőket mondja *(olvassa)*: „A tanítás és nevelés, a család, a község, az egyház, a társadalom sérthetetlen joga, és nem az államé, a politikai hatalomé.

Ha tehát az állam azt mégis monopolizálná, csak a lényeges jogok sérelmével, az összes szabadságok elnyomásával vihetné keresztül, tehát törvénnyel és az ezt kísérő kényszerítő anyagi erővel. Ámde jogtalan törvény nem törvény, lelkiismeretben senkit sem kötelez. Erővel pedig – amint a történelem bizonyítja – csak egy időre lehet elnyomni az igazságot, jogot s szabadságot. Előbb-utóbb kitör az, s elsöpri útjából a bitortlót.”

E tekintetben akarom még ugyanezen szerzőtől a következő részletet is felolvasni *(olvassa)*: „Az állam célja és létalapja szükségképp feltételezi a véleményekben, érzelmekben és akaratokban való szabadságot, tehát különbséget, s az embereknek csak azon tulajdonságokban való egységét követeli, melyek feltétlenül szükségesek arra, hogy az állam eme célját elérje, vagyis az említett hármas téren a szabadságot, tehát a különbséget biztosíthatassa.

E szükséges tulajdonságok pedig: egység a nevezett szabadságokhoz való kölcsönös jogok tiszteletében s azokból folyó kötelesek teljesítésében; ennek biztosítása végett egymásra utalt közös faj és föld szeretetében; a haza fennállásának és virágzásának akarásában; a haza közös javainak (jogok) előmozdításában; a jogokat nem sértő igazságos törvények iránti engedelmisségben; az állam iránti polgári kötelesek (adózás, katonáskodás) pontos teljesítésében; a nemzeti jó szokásokhoz s intézményekhez való ragaszkodásban; vélemény- és valláskülönbségre való tekintet nélkül a polgártársak iránti társadalmi türelemben, sőt szeretetben; szóval az egység mindazon tulajdonságokban, melyeknek alapjuk a valláson nyugvó erkölcsi rend, s melyeket az állam összes erejével sem volna képes létrehozni az erkölcsi rendben való s ennek forrásában, a vallásban való hit nélkül.”

T. ház! Önök tehát igazolva látják, hogy a kormány csak jogcímet és ürügyet keres arra, hogy az összes felekezeti és községi iskolák autonómiáját megsemmisíthesse. A nyelvegység elve keresztül nem vihető, egység csak a jogok tekintetében, a szabadságban és az érdekekben lehet. Ezt az egységet mi nemzetiségi pártok is szívesen látjuk, és ha erre az álláspontra helyezkednek önök, akkor eljön az idő, amikor nehéz viszonyok között az ország összes lakosai mind az ország védelmére kelnek. De legyen szabad ugyanezen szerzőtől még a következőket olvasnom fel *(olvassa)*: „Minden szabadság meg volna tehát semmisíthető a nemzeti egy-

ség alapján, holott egy nemzet előrehaladására még az egységnél is szükségesebb a [80] szabadság. Ha az állam meghagyja az összes szabadságokat, és csak a tanszabadságot nyomja el, akkor nyilvánvaló, hogy itt nem a nemzeti egység a fő cél, hanem csak cégér avégett, hogy saját gondolataikat, érzelmeiket, törekvéseiket terjesszék és államosítsák, és így közvetve a többi szabadságokat is elnyomják.

Mert ha egyszer sikerült az államnak a nemzettel elhíttetni azt, hogy a nemzeti egység címén joga van megbírálni a tanszabadságot, akkor mi tartja vissza az államot attól, hogy ugyanezen a címen elvonja a többi szabadságjogokat is? Bizonyos továbbá, hogy ez az állami monopólium lényeges jogokat sért, és így csak erővel vihető keresztül. Ámde ha az állam az ilyen fontos ügyben letér a jogalapról, és az erőre alapítja hatalmát, akkor más szabadság sincs többé biztosítva. Azért mondotta Dauphin 1848-ban a francia parlament ülésén: „A mi eszméink szerint és a dolgok logikájánál fogva az államnak nincs és nem lehet tana, csak ereje. Azt mondják, hogy ezzel az erővel kell létre hozni az egységet; – a többség erejével – ez esetben tépjétek össze alkotmányaitokat, semmisítsétek meg könyveiteket, újságaitokat, iskoláitokat. Ne beszéljete se szabadságról, sem haladásról, sem felvilágosodásról, mondjatok le a jelenről, amelyet alkottatok, és térjete vissza a múltba, amelyet lerontottatok és megátkoztatok. Ha ti csak az erőt tartjátok az egyedüli valódi eszköznek az egység visszaállítására: azt kell kijelenteteket, hogy mindaz, amit tanítottak és nyomtattak 50 év óta, csak csalás és hazugság, és a XIX. század politikai tévely, csak egy végtelen hipokrizis.”

„A pogány társadalomban, midőn az uralom az erőszakra támaszkodott” – mondja Laurentie –, „az állam jogot formálhatott a nevelésre; de a keresztény társadalomban csak a szabadságért van. Ha behatol a lelkiismeretbe, hogy azt kormányozza, vagy elnyomja benne a gondolatot, nem állam többé, hanem zsarnokság.”

Azt hiszem, t. ház, hogy mindezekből könnyen meggyőződhetek arról, hogy mi nemcsak hogy törvényes alapon állunk, hanem hogy mi tulajdonképpen természeti jogainkat is védjük, és hogy mi nemcsak a mi nemzetiségünkre vonatkozólag, hanem általában az egész országban a szabadságot, t. i. a tanszabadságot védjük.

Egy hang (a baloldalon): Mi van ebben?

Miháli Tivadar: Tessék elolvasni az illető törvényjavaslat intézkedéseit és meg fogja látni, hogy mi van ebben.

Ugyanezen elv támogatására tovább ezt mondja a szerző (olvassa): „Mióta csak létezem” – mondá Jules Simon parlamenti beszédében – „mindig védtem a gondolkodás szabadságát.

Arról van szó, hogy megtudjuk ma, vajon meglesz-e ez a szabadság, vagy nem. Ti azt mondjátok, hogy fel kell ügynetek a nemzet egységére. Én pedig azt mondom, hogy ti Franciaországnak e pontban szabadsággal tartoztok, és semmi mással, csak szabadsággal.” Ezt mondom én is. Magyarországon csak szabadsággal tartoztok, és annak a szabadságnak megóvására mi mindig készek leszünk benneteket támogatni. (*Mozgás a baloldalon. Elnök cseppet. Olvassa.*) „A nemzet gondolati, érzelmi és akarati egysége tehát a monopóliummal nemcsak kivihetetlen, szükségtelen, sőt káros az államra, hanem a leglényegesebb jogokat is sértené, és így az államnak nincs joga annak kivitelére.

Joga csak azon nemzeti egység kivitelére van, amely a kölcsönös jogoknak, jogos törvényeknek tiszteletében, a közös hazához való ragaszkodásban stb. áll, és amely egység más téren az eszmék, érzületek és törekvések, nyelvek különbözősége dacára is fennállhat, és nemcsak létrehozható, de az állam kötelessége is azt létrehozni, ha nincs meg.”

Azt hiszem, t. ház, hogy ennél világosabban s tisztábban a mai helyzetet senki sem ecsetelheti, és senki sem vonhatja kétségbe Sarmaságh Géza általam citált tudományos művének ezen igazságait, amelyekről még hosszasan kellene beszélnem, ha összes véleményeit el akarnám mondani, épp azért kérem a t. képviselőházat, hogy ha már nem veszi figyelembe a mi kérésünket, ragaszkodik a gyanúsításokhoz, és ennek dacára megmarad a t. kormány a saját véleménye mellett, akkor legalább üres óráiban, akkor, amikor ideje engedi, olvassa el, és győződjék meg róla, hogy ezek olyan igazságok, amelyek ellen semmit sem lehet felhozni.

Én azért hivatkoztam Sarmaságh Gézára, mert azt gondoltam, hogy az ő hazafias felfogása ellen senkinek sem lehet kifogása. Addig terjedtek már a vádak, hogy gyűjtogatásról is beszéltek. Remélem, hogy majd az urak is azon meggyőződésre fognak jutni, hogy ezek a vádak alaptalanok.

A törvényjavaslatot nem fogadom el, hanem benyújtom a következő határozati javaslatot (*olvassa*): „Határozati javaslat. A nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat a napirendről levétetik, és utasítatik a kormány egy újabb törvényjavaslat be-terjesztésére, amelyben a nem állami tanítók járandósága az állami tanítókéval egyenlő összegben állapíttassék meg, biztosítatván az egyes felekezetek részére minden az egyházi autonómia rovására eső feltételektől ment, állami hozzájárulás.” Beadja dr. Miháli Tivadar, Maniu Gyula, Vajda Sándor, Polit Mihály, dr. Novacu Aurél, dr. Vlád Aurél, dr. Pop István, Szikcsák Ferenc, Damján Vazul, dr. Suciú János, dr. Manojlovics János.

Elnök: A napirend tárgyalására szánt idő letelvéen, mielőtt a miniszterelnök úrnak az interpellációkra adandó válaszaire áttérnénk, bátor vagyok a legközelebbi ülés napirendjére [81] vonatkozólag javaslatot tenni. Javaslom, hogy a ház legközelebbi ülését 1907. április 8-án délelőtt 10 órakor tartsa [...].

[Következnek az interpellációkra adott válaszok.]

[91]

(Az ülés végződik d. u. 4 óra 20 perckor.)

*Hitelesítették: gr. Zichy Miklós s. k., László László s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok*

134. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 8-án, hétfőn,
 Justh Gyula, utóbb Návay Lajos elnöklete alatt
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
 gr. Apponyi Albert, Günther Antal.
 (Az ülés kezdődik d. e. 10 óra 5 perckor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezetni fogja Egry Béla jegyző úr; a javaslatok mellett felszólalókat Ráth Endre, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Várady Károly jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

[93] **Elnök:** [...] Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása.

Ki következik?

Várady Károly jegyző: Vajda Sándor!

Vajda Sándor: T. képviselőház! Mennél inkább tanulmányozza az ember a jelenleg tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatot, annál biztosabban szerzi azt a benyomást, hogy nagyon elhamarkodottan és gyorsan lett megalkotva. Hogyha fontolóra vesszük, miért volt ez a sürgősség szükséges, arra a meggyőződésre jutunk, hogy az igen t. kormány azért sietett ezzel a törvényjavaslattal, nehogy akkor hozza a ház színe elé, amikor már talán meglesz az általános szavazati jog, és amikor új alapon lesz szervezve a ház; mert biztos lehetett a felől, hogy az általános szavazati jog alapján megválasztott ház ilyen törvényjavaslatot soha meg nem szavaz. *(Mozgás a baloldalon.)* Tehát egyfelől azért hozta ezt a törvényjavaslatot ilyen elhamarkodottan a ház színe elé, mivel meg kell csinálnia az általános szavazati jogot, amit megtenni vonakodik, másfelől éppen azért, hogy a magyarság, a magyar közvélemény szemébe port hintsen, hogy elfelejtesse azt, hogy a jelenlegi kormány tulajdonképpen első és főfeladata az általános szavazati jog megalkotása, keresztülvitele és törvénybe iktatása, másfelől, hogy kibékítse az elégedetlenek kedélyét, hogy elterelje a közfigyelmet arról, ami most folyik Magyarország és Ausztria között, t. i. a kiegyezési tárgyalásokról, amelyeknek vége csak az lesz, hogy marad minden a régiben ...

Endrey Gyula: A próféták már meghaltak!

Vajda Sándor: ... hogy elterelje a közfigyelmet a nemsokára a ház színe elé kerülő újoncjutalék-felemelésről. Felhasználta tehát a kormány az ú. n. szabadkezet a belügyi téren, hogy egy oly törvényjavaslatot gyártson és terjesszen a ház színe elé, amely által a nem magyar nemzetiségű polgárok jogai sérelmet szenvednek, tehát éppoly célt szolgál, amely által a legrosszabb szolgálatot teszi úgy az országnak, mint a magyarságnak magának is, mert ahelyett, hogy konszolidálná az összes pártokat, nemzetiségeket és kibékítené a magyarsággal, szítja a gyűlöletet és elégtelenséget. Rossz ez a politika, t. ház, és ennek a törvényjavaslatnak, amelyet most tárgyalunk, majd akkor fog meglátszani a hatása, amikor leginkább volna szükségünk szolidaritásra és barátságra.

A jelenlegi törvényjavaslat arról is tanúságot tesz, hogy hiányzott a t. kormányban a bátorság és őszinteség és a szükséges pénz, hogy egy őszinte törvényjavaslattal léphessen a ház elé, mert kijelentette az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, hogy ha valamikor arra kerülne a sor, hogy államosíttassanak a népiskolák, akkor nem ő lesz az a miniszter, aki ilyen törvényjavaslattal a ház elé fog lépni.

Ezzel nyíltan bevallotta, hogy ő az államosításnak nem barátja. Kijelentette azt is többször, hogy hiányzik a szükséges pénzösszeg az államosításra. Éppen azért volt a kormány abban a kényszerhelyzetben, hogy kihasználja a nemzetiségek és a hitfelekezetek gyengeségét, és oly törvényjavaslatot léptessen életbe, amely által az iskolák államosíttatnak ugyan, de a hitfelekezetek pénzéért tartatnak fenn továbbra is. Megvallom, hogy mi, akik e házban nemcsak nemzetiségünk, hanem egyházunk érdekeit is képviseljük, sokkal kedvezőbb ...

Elnök: Kérem, a képviselő úr azt mondta, ha jól hallottam, hogy itt a képviselőházban a képviselő urak egyházaikat is képviselik.

Vajda Sándor: Érdekeiket!

Elnök: Bocsánatot kérek, itt egyenest és kizárólag kerületeiket és az ország érdekeit képviselik a képviselő urak; egyházak érdekeit senki sem képviselheti itt e házban.

Vajda Sándor: Meglehet, hogy tévedtem. Én mint nem jogász úgy fogom fel a dolgot, hogy az egyházak is az államhoz tartoznak, és érdekeik egyúttal az államnak az érdekei. Ha tévedtem, ezt tessék annak tulajdonítani, hogy nem vagyok jogász.

Mondom, t. ház, ha a t. miniszter úr oly törvényjavaslatot terjesztett volna a t. ház színe elé, amely az összes iskolákat államosítja, ezt honoráltuk volna, ezt értettük volna, ez imponált volna nekünk, mert tényleg bebizonyította volna, hogy van az államnak annyi erkölcsi és anyagi ereje, hogy egy nagy reformot keresztülvigyen; értettük volna, noha ez a reform nem is állott volna össz-

hangban a mi egyházi érdekeinkkel. De a helyett látjuk ezt a hermaphrodita törvényjavaslatot ... (*Mozgás.*)

Elnök: Ezért a kifejezésért rendreutasítom a képviselő urat.

Vajda Sándor: ... amely meghagyja a hitfelekezeteknek az iskolákat, de tényleg államosítja őket. És mit fog utoljára elérni ez a törvényjavaslat? Azt, hogy ismét be fog bizonyosodni, ami már sokszor bebizonyosodott, hogy nem lesz az államnak annyi ereje, hogy kárt tegyen bennünk, a nemzetiségekben. (*Felkiáltások: Nem is akarja!*) Be fog majd bizonyosodni, hogy a tényleges életben nincs annyi hatalma és ereje, mint van a papiroson, mint van a paragrafus útján.

T. ház! Jó hangzású érvként hozatott fel a törvényjavaslat mellett, hogy segíteni akar az isko-[94]láinkon, ezek tanítóin. (*Úgy van!*) De kérdelem: miből segíti a tanítókat? Az állam pénzéből, nemde? Ez pedig miből folyhatott be? Csak a mi népünk, csak a mi hitfelekezetünk zsebéből, sokszor bizony végrehajtás útján. Segít tehát rajtunk abból, amit mi adunk az államnak, de nem segít rajtunk oly mértékben, mint az állami tanítókon. Ez, mindenestre, konstatalom, nem méltányos eljárás. Persze, az a szegény tanítóság nem tudja, mi vár még rá. Nem tudja, hogy egy, a testi rabszolgaságnál nehezebb: a lelki rabszolgaság vár rá; az a különös helyzet vár rá, hogy egyszerre két-három úrnak kell hogy szolgálja legyen. (*Zaj bal felől.*) Mikor ők vizsgálják ezt a törvényjavaslatot, nem veszik észre, mennyi minden rejlik e szakaszok szövegezésében, nem veszik észre, hanem csak azt látják, hogy fizetésjavítást kapnak. Úgy járnak vele, mint a templomnak szegény egere, amelynek orrába üt a debreceni tepertő étvágygerjesztő szaga, de nem tudja, hogy az meg van mérgezve.

Szász József: Mert magyar?

Vajda Sándor: Odamegy tehát, megkóstolja azt a tepertőt, és csak azután tapasztalja fájdalmasan, hogy bizony-bizony mérges volt az. Ha őszintén akarnak segíteni a tanítókon, akkor sokkal célravezetőbb olyan törvényes intézkedések életbeléptetése, amelyek közgazdasági téren azt eredményeznék, hogy az általános drágaság csökkentése által olcsóbbá tétessenek a megélhetési viszonyok. Sokkal inkább segítene ez a tanítókon, mint az, hogy pár száz koronával felemelik a fizetésüket. Nem a nagy fizetés, hanem a megélhetési viszonyok olcsóbbá tételének kérdése a fontos akkor, midőn a kormány a tanítók, általában a tisztviselők helyzetén segíteni akar.

T. ház! Azt is mondják, hogy a kormány műveltebbé akarja tenni a szegény román parasztot, akiről egyik-másik szónok azt mondta és egyik-másik hírlap azt írja, hogy butaságban leledzik. Azt az állítást is megreszkírozták néhányan e javaslat tárgyalása fo-

lyamán, hogy mi, lelketlen agitátorok és hazaárulók (*Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a baloldalon. Zaj. Elnök csenget.*) nem akarjuk, hogy a mi népünk művelődjék, tanuljon, mert addig, míg a nép nem tud írni, olvasni, kezünkben van, és rendelkezünk felette; ha azonban megtanulna magyarul írni és olvasni, hátat fordítana nekünk, ha megkörnyékeezni akarnók.

Hát ez a mi legkisebb aggodalmunk ezzel a javaslattal szemben. Mi nem féltjük népünket a műveltségtől, mert a mindennapi tapasztalatból tudjuk, hogy éppen azokban a választókerületekben van sokkal könnyebb dolgunk, ahol a nép műveltebb. Ott nem is kell agitálnunk, ott az agitációt elvégzi nap nap után a magyar sajtó. Nap nap után magyarul hordja le ott a csendőr a népet, és ha a nép azt megérti, akkor mint inzultust fogja fel, és az izgalom permanenciában marad. Azokban a kerületekben, ahol a nép egyáltalában nem ért magyarul, nehezebb a helyzet. Az nem olvas magyar lapot, nem érti a csendőr inzultáló szidását. Mi ellenkezőleg nagyon örvendénénk népünk nagyobb műveltségének, ha a kormány azt olyképpen valósítaná meg, mint ahogy akarta az a mi szemünkben nagy, de önök közül néhány ember előtt naiv generáció, Deák Ferenc és b. Eötvös József, hogy t. i. a nemzetiségek saját nyelvükön műveltessenek. Kötve hiszem azt, hogy az a gyermek műveltebbé lesz, amikor anyanyelvét sem tudja, és most egyszerre magyarul kell, hogy tanuljon.

Egy hang (*a baloldalon*): Maga mikor tanult meg magyarul?

Vajda Sándor: Én akkor már jól tudtam románul, amikor magyarul kezdtem tanulni; annak is köszönhetem, hogy jól megtanultam.

Mert gondoljuk csak el, t. ház, hogy mi fog végbemenni annak a gyermeknek az agyában. Talán bilingvitas jön létre? A bilingvitas csak úgy jöhet végre, amint azt már megjegyeztem, hogy ha az egyik nyelven már teljesen otthonosan érzem magam, és az áthattotta lelkem minden sejtjét, mert akkor megvan az a bázis, amelyen tovább lehet építeni. De hogyha még mielőtt a gyermek agyában ezen processzus be volna fejezve; mielőtt saját nyelvének grammatikáját megtanulta és magába szívta volna: kényszerítjük egy más idegen nyelvnek a megtanulására, akkor valóságos zagyvalék áll elő az ő fejében, és akkor meg fog tanulni sok mindent mind a két nyelven, de el is fog azután mindent felejtetni, mihelyt az életbe kilép. Hiszen itt van éppen igen t. Török Ferenc kollégám, aki annak idejében biztosan nagyon jól tanult latinul, és biztosan görög nyelvű bibliában is lapozgatott, és kérdem, hogy vajon mit tud ma még ezen nyelvekből? (*Helyeslés a nemzetiségiek padjain.*)

Török Ferenc: Annyit, amennyi elég!

Vajda Sándor: Kérem, hogy vajon a héber nyelvből mennyit tud még, és kérem, hogy vajon életcéljainak megfelelően tudja-e még magát ezen a nyelven kifejezni, vagy sem? (*Helyeslés a nemzetiségiek padjain. Mozgás a baloldalon.*) És kérem Simkó József t. képviselőtársamat, hogy vajon ő még mennyire tudja ezen nyelveket?

Hát ha mi képviselők, akik nyolc éven át tanultuk ezen nyelveket, és akik jól emlékszünk rá, hogy mennyire kínoztak bennünket a latin és a görög nyelvekkel, utoljára annyit tartottunk meg azokból emlékezetünkben, hogy legfeljebb ismerünk egynéhány frázist. Hiszen megtörtént pl. a szombati ülésen, hogy az egyik esperes kollégánk, Popovics t. képviselőtársam görög szövegből citált, s biztos állíthatom, aligha értett meg közülünk valaki egyetlen szócskát is, pedig mi a görög és latin nyelveket nemcsak azért tanultuk, hogy ezáltal agygimnasztikát végezzünk, hanem hogy azután általános műveltségünkkel büszkélkedhessünk, mert nekünk életcéljainknak megfelelően a görög és latin nyelveket igenis tudnunk kell,

Nekünk olyan hosszú ideig volt alkalmunk foglalkozni e nyelvekkel, és majdnem naponként fordul elő az életben olyan eset, amidőn görög vagy latin citátumokkal van dolgunk, és mind-[95]ezek dacára ezen nyelveket mégis elfelejtettük: hogyan felejtene el az a gyermek a magyar nyelvet, ha kijövén az életbe, legfőleg a szolgabíróval van alkalma magyarul társalogni, aki azt mondja neki, hogy „Menj ki és várj!”, vagy a csendőrrel, aki leszidja.

Szász József: Vagy az orvossal!

Vajda Sándor: Ami az orvosokat illeti, egyike legnagyobb gravameneinknek, hogy az az orvos nem érti a nép nyelvét, és konstatálnom kell, mint orvosnak, hogy e tekintetben lehetetlen állapotok uralkodnak. Tessék megkérdezni az olyan orvosokat, akik nemzeti vidékeken működnek, és nem értik a nép nyelvét, hogy milyen nehéz az ő helyzetük. Hiszen nem lehet becsületes lélekkel kezelni egy olyan beteget, akinek a nyelvét az orvos nem érti, mert nem az a fő, hogy megírjak egy receptet, amelyről nem tudom, hogy mennyit fog rajta segíteni... (*Mozgás a baloldalon.*)

Elnök: Csendet kérek!

Vajda Sándor: ...hanem hogy szavammal, orvosi szakértelemmel hathassak rá; az élő szó erejével és jó tanáccsal segítsek, amelyet ő meg is kell hogy értsen. Azt hiszem, hogy sikerült e kérdésben a t. kolléga urat meggyőzőm.

T. ház! Amikor látom, hogy egyszerre olyan nagy szerelem fogja el az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat és önöket a mi népünk iránt, hogy azt mindenáron művelni akarják, úgy hiszem,

okszerű kérdenem, nem volna-e indokolt, hogy mindenekelőtt a magyar népet műveljék ki? És, t. ház, ha már a mi népünkre reátukmálják önök a magyar nyelvet, miért nem érdeklődnek a magyar nép művelődése iránt is, hadd tanuljon az is több nyelvet? Ha a mi népünkről azt mondják önök, hogy annál műveltebb lesz, minél több nyelvet tud, hát miért nem oktatják saját népüket is a német, francia és angol nyelvre, amely utóbbi különösen jó volna, mert azon kellemes helyzetbe kerülne, hogy összehasonlításokat tehetne a mi alkotmányunk és az angol alkotmány között, amire itt e házban oly sok hivatkozás történik?

Egy hang (a középén): Akkor mehetnének Amerikába!

Vajda Sándor: Amerikába így is mennek. (Mozgás. Zaj.)

De t. ház, nem ez az oka annak, hogy ez a törvényjavaslat napirendre került. Az ok az, hogy a létért való harcban nyugodtabb, kényelmesebb helyzetet akar teremteni az igen t. miniszter úr, a tisztviselőknél. Azáltal, hogy a nép tanuljon meg magyarul, azt akarja elérni, hogy tisztviselőinek könnyebb legyen a helyzete akkor, mikor a nemzetiségi törvény kijátszásáról van szó: azt akarja, hogy a tisztviselő ne legyen abban a kényszerhelyzetben, amelyben a nemzetiségi törvény következtében most van, hogy t. i. a néppel anyanyelvén kell beszélnie, hanem abba a kényelmes helyzetbe kerüljön, hogy mindenkivel magyarul beszélhessen. Ezzel az intencióval a magyarságot és a tisztviselői kart úgyszólván azonossá teszi a törvényjavaslat.

T. ház! Nekünk természetesen nehezebb lesz a helyzetünk. De mi lesz ennek a vége? Én minden törvényjavaslatnál azt szeretném, ha az, aki a törvényjavaslatot kidolgozza, a távolabbi időkre is gondolna, számításba venné azt is, hogy mi fog történni egynéhány évtized múlva.

Azáltal, t. ház, hogy létesül egy társadalmi osztály, amely minden konkurenciát kizár, amelynek minden téren megkönnyítették az életet, kell, hogy erre a társadalmi osztályra, erre a nemzetiségre a degeneráció ideje is elkövetkezzék. (Mozgás.) Mi nem vagyunk ebben a kényelmes helyzetben. Nekünk nap nap után érvényesítenünk kell a létért való nehéz küzdelemben úgy egyéni, mint nemzeti tulajdonságainkat; nehéz, keserű harcban kell erőnket edzenünk. És kérdelem, ha majd évtizedek múlva folytatódni fog ez a harc a magyarság és a nemzetiségiek között: lesz-e köszönet a jelenleg tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatban, vagy sem? Én azt hiszem, akkor, amikor erre a nagy harcra kerül a sor, éppen ennek a törvényjavaslatnak fogja köszönhetni a magyarság, ha nem lesz annyira edzve és előkészítve a küzdelemre, mint amennyire edzett és előkészített lesz a mi népünk. (Mozgás.)

T. ház! Még egy másik ürügyet is hoz fel ez a törvényjavaslat. Azt mondja, hogy szükséges minket hazafias szellemben nevelni, mert a mi népünk jó, csak a lelketlen hazaáruló agitátorok, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* mi dolgozunk éjjel-nappal azon, hogy a népet félrevezessük, s törjük fejünket, hogy miként izgassuk.

T. ház! Bár igen sokat kerestem, nem emlékszem, hogy találtam volna olyan történelmi tény, amely bizonyítaná azt, hogy amit önök úton-útfélen szemünkre hánynak, amit megkockáztatott az előadó úr is, sőt az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr is, azt mondva, hogy a mi egyházaink, papjaink nem megbízhatók. Én az egész történelemben nem találtam tény, mely ezt bizonyítaná; ezért újólaj tiltakozom az ilyen meggyanúsítás ellen. *(Zaj. Felkiáltások: Olvassa el a memorandumot!)*

Másfelől pedig, t. ház, van még egy különös dolog, amely kiválóan abban a szakaszban jut kifejezésre, amely az esküminta szövegét tartalmazza, és ez az, hogy úgy van feltüntetve a dolog, mintha minket királyhűségre, a dinasztia iránti hűségre kellene tanítani. És éppen most hivatkozott ismét Bécsre Markos Gyula igen t. képviselőtársam. Hát ami a mi dinaszticizmusunkat illeti, ez mindenesetre kétségen felül áll, mert ez már tradíciója a mi népünknek. *(Felkiáltások: Az osztrák császárral!)* Igenis, nagyon természetes, hogy mindazideig az osztrák császárhoz, amíg az osztrák császár nem lett magyar király is. Ez történelmi tény, ennek nem mi vagyunk az okai és előidézői, hanem a történelem folyása. Azóta pedig, amióta magyar király van, mi mindig számoltunk ezzel a ténnyel.

És ha már éppen erről van szó, támadás esett itt a napokban a mi püspökeink ellen; azt mond-[96]ták, hogy ők Bécsbe akarnak menni. Tisztázzuk egy kissé ezt a helyzetet.

Ez a törvényjavaslat, amint önök mindnyájan tudják, nagy visszahatást keltett az összes nemzetiségekben és nálunk románoknál is. Nagyon sok népgyűlés tartatott, tartatnak azok most is, és fognak tartatni még a jövőben is mindaddig, amíg ebből a törvényjavaslatból törvény lesz. Természetadta és törvényesen biztosított joga a mi népünknek, hogy tiltakozhassék az ellen, ami neki nem tetszik, és hogy olyan törvényjavaslatok ellen különösen tiltakozhassék, amelyek által egész nemzeti létét fenyegetve látja. Ezekben a népgyűlésekben az a közkívánság nyilvánult meg a nép részéről, hogy vigyenek memorandumot Őfelsége elé, amelyben felkérjék, hogy ezzel a törvényjavaslattal szemben éljen azzal a jogával, hogy megtagadja tőle a szankciót. Kérdem én, hogy vajon ez hazaárulás? Vajon ez azt teszi, hogy Bécsnek vagyunk a szolgái? Éppen ez bizonyítja legjobban, hogy mi teljesen alkotmányos álláspontot foglalunk el, mert egyfelől kötelességünk, hogy itt a

képviselőház előtt, az egyik alkotmányos fórumban tiltakozzunk az olyan törvényjavaslatok ellen, amelyek nekünk nem konveniálnak, másfelől pedig törvényadta jogunk és kötelességünk minden lépést megtenni a legmagasabb faktornál, a királynál is, hogy ebből a törvényjavaslatból törvény ne lehessen.

Ha most ez a közkívánat nyilvánult meg a mi népünkben ezzel a törvényjavaslattal szemben, akkor kérdem én, hogy vajon azok a püspökök hazaárulók, vajon azok a püspökök nem teljesítik-e törvényes feladatukat akkor, ha ennek a népkívánalomnak, ennek a népkövetelménynek eleget tennének? Hát kizárólagos joga a kormánynak, hogy mindennap Bécsbe utazzék? Kizárólagos joguk a koalíció vezérfíjainak, hogy összeköttetést tartsanak fenn a koronával? Nem joga-e minden állampolgárnak, a legutolsó állampolgárnak is, hogy például a kegyelmezési jogra apelláljon Őfelségénél? Annál inkább kötelessége és joga az egyházfejedelmeknek, mert nagy tisztelettel viseltetem minden egyes miniszter úr iránt, de bocsánatot kérek, egy miniszter utóvégre csak az ő rezortját képviseli, míg egy metropolita milliókra menő népet képvisel. *(Helyeslés a nemzetiségieknél.)*

T. ház! Megtámadták itt a jelenleg vita alatt lévő törvényjavaslat keretén belül a román püspökök magatartását. Méltóztassék megengedni, hogy felvilágosítsam önöket, hogy milyen nehéz ezeknek a püspököknek a helyzete. A múltban mi történt? 1848-ban is a kormány mindig azt kívánta püspökeinktől, hogy tegyenek neki jószolgálatot, és a mi püspökeink hallgattak a kormányra, kibékítették a kedélyeket, amennyiben nekik erejükben állott. Tehát akkor jók voltak a kormánynak a mi püspökeink.

A memorandum-per alkalmával más viszonyok voltak, mert a kormány megkövetelte a püspököktől, hogy ellentétbe helyezkedjenek a közfelfogással, a román nép közvéleményével, és amikor felhívták őket sürgönyileg Budapestre, hogy az Isten szerelméért békítsék ki a népet, kijelentették a mi püspökeink, hogy nem képesek a népre békítőleg hatni, mert politikai tekintetben minden tekintélyük elveszett azáltal, hogy a kormánnyal összeköttetésbe léptek. A jelen törvényjavaslat megteremtette azt a helyzetet, hogy a népben megnyilvánul az ellenszenv ezzel a törvényjavaslattal szemben, másfelől pedig a kormány forszírozza és jóakarató nyomást gyakorol a püspöki karra, amely vagy számol a mi közvéleményünkkel, és akkor konfliktusba keveredik a kormánnyal, vagy pedig számol a kormánnyal, aláveti magát annak, amit a kormány kíván, akkor pedig az egész nép felzúdul ellene. Kérdem: érdeke-e a kormánynak vagy a hazának, hogy a püspöki kart abba a helyzetbe hozza, hogy alávesse magát a kormánynak ezen törvényjavaslat kérdésében, és ezáltal elveszítse teljes autoritását a

néppel szemben, vagy pedig jobb-e a haza szempontjából, hogy az a püspöki kar konfliktusban maradjon a kormánnyal, és védje a nép érdekeit, s képviselje azon véleményt, amelyet a nép megkövetel tőle, hogy képviseljen.

Azt hiszem, hogy egy püspök nem olyan állású funkcionárius, hogy azt lehetne tőle kívánni, hogy egyszerűen kormánypárti mameluk legyen. Hanem köteles az ő híveinek gondolkozását és érdekét magáévá tenni. Mert ha önök magyarosítják a népet, az a nép elveszti az ő hitét is, és akkor nem kell neki a püspök. Minden méltányos embernek önök közül el kell tehát ismernie, hogy kötelessége annak a püspöknek, hogy identifikálja magát az egész vonalon népével és egyháza érdekeivel. Ha a nép vagy az egyház érdeke megköveteli, akkor menjen a királyhoz is. Az, hogy történetesen a király nem lakik Budapesten, hanem Bécsben, nem tesz különbséget. Hiszen látjuk ezt mindennap, amikor olvassuk, hogy Bécsbe mennek a miniszterek vagy az önök vezérei. Ennek nem mi vagyunk az okozói, ezt a történelmi fejlődés hozta magával, másfelől pedig a Kossuth-pártnak a múltban bebizonyított gyengesége és a jelenlegi várakozó álláspontra való helyezkedése.

Elemi pedagógiai elv, hogy az iskolákban, amennyire csak lehet, a büntetések el legyenek kerülve. Ez a törvényjavaslat azonban az iskolák és a tanítóság szempontjából nem egyéb, mint egy büntetőtörvénykönyvi novella. Ezt lesz alkalmam azonnal bebizonyítani paragrafusokkal.

De kérдем én, mit érnek el azáltal, hogyha ezek a paragrafusok tényleg keresztül lennének víve? El lesz érve az, hogy demoralizálódik egyfelől a tanítóság, másfelől bevezettetik a kémrendszer az iskoláinkba. *(Mozgás.)* Be fogom ezt bizonyítani a paragrafusok alapján. E törvényjavaslatból egyáltalán a bona fides hiányzik, mert ha bona fides volna benne, akkor tisztán volnának megfogalmazva a paragrafusok, és minden esetben a részletekre is kitérnének, nevezetesen mindazokra a speciális esetekre vonatkozólag, amikor a taní-[97]tók és a sok felettes hatóság között konfliktusok merülnek fel, és gondoskodva volna arról, hogy mily úton és módon lehessen azokat elintézni.

Ezekről a paragrafusokról fogok most szólni. Nem veszem paragrafusról paragrafusra a törvényjavaslatot, nem akarok obstrukciós beszédet mondani, *(Mozgás és derűltség.)* de amennyire gyenge erőm engedi, meg akarom a t. házat győzni álláspontom igaz volta felől, és csak néhány paragrafus idézésére és kritikájára szorítkozom.

Itt van mindjárt a 12. § egy bekezdése, amely a következőképp hangzik: „Ha az állam valamely községben oly állami iskolát tart fenn vagy állít fel a jövőben, mely az ott lévő összes 6–12 éves

tanköteleseket befogadni képes, az ott létező más jellegű és akár tanítói alapfizetés, akár korpótlék kiegészítése címén az állami segélyt már élvező iskolák tanítóitól az államsegély csak akkor vonható el, illetőleg azoktól, akik azt még nem élvezték, csak akkor tagadható meg, ha azt fontos állami érdekek kívánják. Hogy forognak-e fenn fontos állami érdekek, annak mérlegelése a közigazgatási bizottság véleményének meghallgatása után a vallás- és közoktatásügyi miniszterre tartozik.”

Mármost kérdem, t. ház, kellemes-e a helyzet a tanítóra vagy iskolára nézve, ahol megtudják, hogy az állam iskolát akar létesíteni? Attól a perctől fogva, amikor ez köztudomásúvá válik, annál a nem állami iskolánál remeg minden érdekelt fél, mégpedig azért, mert minden pillanatban rájuk sújthat a közigazgatási bizottság, és felfedezhet oly fontos állami érdekeket, amelyek magukkal hozzák, hogy meg kell szüntetni az iskolát.

Nem sokkal helyesebb lett volna-e, ha a törvény ezeket a fontos állami érdekeket épp úgy megállapította volna, mint ahogy specifikálták a tanító által elkövetett kihágásokat, amelyek fegyelmi eljárás alapját képezhetik? Éppoly könnyen lehetett volna a fontos állami érdekeket is specifikálni. Most a közigazgatási bizottság nagyon könnyen fedezhet fel, egészen jóhiszeműleg is, fontos állami érdekeket, amelyeknek következménye lesz, hogy a felekezeti iskolák ne kapjanak többé államsegélyt.

A 13. § így szól: „Ha a hitfelekezeti iskolafenntartók az előző szakaszban megállapított határidők alatt nem biztosítanak tanítóik legkisebb fizetését és korpótlékát, de iskolájukat mindamellet fenntartani kívánják, ez ezen törvényben megállapított legkisebb tanítói fizetés az iskolafenntartó hitfelekezet terhére biztosítottnak tekintetik. Ha pedig a tanítói fizetés behajthatatlan, és az iskolafenntartó e körülmény megállapítása után mégsem veszi igénybe az államsegélyt, az az iskolafenntartó abban a községben elveszti iskolafenntartó jogát.”

T. ház! Nekünk is van egyházi autonómiánk. Ha most előfordul az az eset, amelyre a 13. § vonatkozik, senki sem kérdezi meg a mi autonóm szervezetünket, vajon beleegyezik-e ennek a szakasznak a keresztülvitelébe, vagy sem. Épp úgy, ahogy nem intézkedik arról, hogy az igen t. miniszter úr kérdezze meg a felekezetet, nem intézkedik ez a szakasz arról sem, hogy minden esetben beleszólása legyen az autonóm közegeknek is. Ezzel a mi hitfelekezetünk zsebe felett úgyszólván rendelkezik, anélkül hogy a hitfelekezet beleegyezését adta volna.

A 15. § így szól *(olvassa)*: „A vallás- és közoktatásügyi miniszter a törvényhozás által ezen célra engedélyezett összegből az arra utalt községek és hitközségek népiskolai tanítóinak alapfizetését és

corpótlékát, az illetékes iskolai főhatóság értesítése mellett, a törvényhatósági közigazgatási bizottság útján, a jelen törvény 2. és 3. §-aiban megállapított összegekig a jelen törvény 16., 17., 18., 19. és 20. §-aiban foglalt feltételek mellett államsegéllyel kiegészíti. Az államsegély összegének meghatározását megelőzőleg a közigazgatási bizottság megállapítja: a) a községnek, illetve a hitközségnek stb.”

A vallás- és közoktatásügyi miniszter tehát, ami a corpótlékot illeti, csak az iskolai főhatóság értesítése mellett, de nem ennek útján rendelkezik, hanem a közigazgatási bizottság útján. Sajnálatra méltó világot vet ez a miniszter úr és az önök felfogására, hogy t. i. önök egy közigazgatási bizottságot méltónak tartanak arra, hogy több bizalommal legyen iránta a kormány, mint egy metropolita fennhatósága alatt álló szervezettel szemben. Én igen nagyra becsülök minden állampolgárt, legyen az bármily foglalkozású, de furcsának tartom, hogy a metropolitával, a püspökkel és a püspök környezetében lévő urakkal szemben, kiknek egyfelől kvalifikációjuk van ilyen iskolai ügyek intézésére, másfelől tanultak valamit, míg azon polcra jutottak, harmadszor állásuknál fogva sem reszkírozhatják meg, hogy becsstelenül viselkedjenek bármely tekintetben, ha ezekkel szemben a közigazgatási bizottságot vesszük, és látjuk, bár igen nagy tisztelettel viseltetem minden nyárspolgárral szemben, hogy van ezen közigazgatási bizottsági tagok közt olyan elfajult nyárspolgár is, olyan félművelt ember – mert valljuk meg, nem a színe-java –, akkor megállapíthatjuk, hogy ezek bizony nem érdemlik meg az ezredrészét sem azon bizalomnak, amelyet megérdemelne az az egyházi főhatóság. Nemcsak nálunk van ez így, románoknál, hanem így van ez a magyar katolikusoknál és a protestánsoknál is, és én nagyon csodálom, hogy önök közül nem találkozik senki, aki az ő érdeküket, ha már a püspökök nem vállalkoznak erre, megvédené, pedig már úgyszólván becsületbeli dolog, hogy annyira ne degradáltassék a püspöki kar tekintélye.

Ennek a paragrafusnak b) pontja a következőképp szól *(olvasva)*: „A tanítók törvényes képesítettségét, magyar állampolgárságát, valamint azt, hogy magyar nyelven helyesen beszélni és írni, valamint tanítani is tud, és hogy a jelen törvény 33. §-ában előírt esküt letette.” A d) pont pedig így szól: „Megvizsgálja továbbá azt is, [98] hogy az illető iskola tanítási terve és tanulmányi rendje, valamint felszerelése megfelel-e a törvényes kellékeknek.”

Tehát ismét csak arra kell hivatkoznom, amit az előbb mondtam. A közigazgatási bizottság e törvényadta jogánál fogva egyszerre kell hogy nagyobb képesítettséggel bírjon pedagógiai dolgok megítélésére, mint az a tanfelügyelő, mint azok a hatóságok, azok az illetékes fórumok, amelyek a tanítót annak idején megvizsgálják.

tatták. Alispán lehet akárki a világon, akinek, meglehet, sejtelve sincs arról, hogy mi az a pedagógia; szolgabíró, a többi úr és nyárspolgár, a jegyző, mind lehetnek tagjai ennek a közigazgatási bizottságnak, de nem állapíthatják meg, hogy van-e a tanítónak törvényes képesítettsége, hogy magyar nyelven helyesen beszél és ír-e, valamint hogy tanítani is tudja-e azt.

Már azt is nagyon nehéz megállapítani, hogy magyar nyelven helyesen tud-e beszélni és írni az a tanító. Hiszen látjuk, hogy az egyetemen van sok olyan tanárjelölt, akiről azt mondja Beöthy Zsolt, hogy nem tud helyesen magyarul írni és beszélni. Olvastam Beöthy Zsoltnak egy kritikáját, amelyben azt mondja, hogy nagyon ritka ember az, aki becsületesen beszél és ír magyarul.

Ezért azt hiszem, hogy azok az urak, akik hivatta lesznek ezen törvény alapján megítélni, vajon az a tanító tud-e helyesen magyarul beszélni és írni, sok esetben maguk sem fognak tudni becsületesen magyarul beszélni és írni.

De ez még hagyján. Mondjuk és tegyük fel, hogy azért, hogy valaki közigazgatási bizottsági taggá választatott, már tarsolyában hordja a magyar nyelven való írni és olvasni tudásnak a marsallbotját. De kérdem, hogy azért, hogy megyebizottsági taggá választatott, szakértő emberré lett már tanítói ügyekben is? Mert ez a paragrafus azt is mondja, hogy a közigazgatási bizottság megállapítja azt, hogy a tanító magyar nyelven helyesen beszélni és írni, valamint tanítani is tud. Mondom, én az ország jegyzői karával szemben nagy tisztelettel viseltetem; jegyzői karunk több munkával van megterhelve, mint egy kúriai bíró, és kétségtelen, hogy igen sokoldalú munkát végez, mert az a jegyző végzi a munkát elkezdve a minisztertől egészen az alispánig, minden felettes hatóság helyett.

Most kérdem én, hogy ha ez a jegyző letette jegyzői vizsgáját, ha azután praktizál évtizedeken át, lett-e belőle ezáltal szakember és pedagógus? Ha ez a törvény életbe fog lépni, és akad majd egy nagyon lelkiismeretes jegyző – mert a jegyző természetesen lehet tagja a közigazgatási bizottságnak, legalább a mi vidékeinken –, az azt mondja: hja, engem kötelez a törvény, hogy szakember, pedagógus legyek, hogy megítéljem, vajon az a tanító bír-e kellő szakképzettséggel, hogy taníthasson, vagy nem. Most mit csinál? Azonnal sürgönyöz Budapestre, megrendeli magának az összes pedagógiai műveket és tanul. De kérdem: lehet-e valakiből pedagógus csak olvasás útján? És kérdem: sok ilyen jegyző lesz-e az országban, vagy sok ilyen tagja lesz-e a közigazgatási bizottságnak, aki vén korában elkezd pedagógiai tanulmányokat folytatni? Kérdem továbbá, van-e neki fizikai ideje, hogy ilyen pedagógiai olvasmányokkal, tanulmányokkal foglalkozzék, és ha foglalkoznék

is, lesz-e valaha belőle jobb pedagógus, mint az a tanító, kinek szakértelmét már annyian megvizsgálták, amíg a tanítói oklevelet neki kiállították. Már azt, hogy van-e kvalifikációja, könnyen megállapíthatják, amennyiben itt csak az okmányokat kell felülvizsgálnia a közigazgatási bizottságnak. De azt az intézkedést, amely arra vonatkozik, hogy tud-e tanítani az a tanító, vagy nem, már másképpen kellett volna megfogalmazni, mert ez így lehetetlen állapot a tanítóra nézve.

Itt van, t. ház, a 17. §., amely a következőképpen szól (*olvassa*): „Minden iskola és minden tanító, tekintet nélkül az iskola jellegére és arra, hogy állami segínyt élvez-e vagy sem, a gyermekek lelkében a magyar hazához való ragaszkodás szellemét tartozik kifejleszteni és megerősíteni. Ennek a szempontnak az egész tanításban érvényesülni kell; külső kifejezésül minden iskolában, jellegkülönbség nélkül, úgy a főbejárat fölött, mint megfelelő helyen a tantermekben Magyarország címere helyezendő el, a tantermekben a magyar történetből vett falitáblák alkalmazandók, nemzeti ünnepeken pedig az épületen a magyar nemzeti címeres zászló tűzendő ki. E jelvényeken kívül csak a törvényhatóság és a község címere és az iskola községi, illetőleg felekezeti jellegét a törvényesen megállapított kitételekkel megjelölő külső felirat és a tantermekben vallási jelvények és az oktatáshoz szükséges tanszerek alkalmazása van megengedve, melyek azonban idegen történeti vagy földrajzi vonatkozásokat nem tartalmazhatnak, és csakis hazai készítmények lehetnek.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a tárcája terhére gondoskodik arról, hogy az összes iskolák a magyar címerrel és zászlóval, valamint az iskolafenntartó hatósággal egyetértőleg megállapítandó magyar történeti képekkel elláttassanak. E történeti képek a tantermekben kellő módon elhelyezendőek, és a tanító tartozik jelentőségüket a nyelv- és értelemgyakorlatok, továbbá a földrajz és történelem tanítása során a gyermekeknek megmagyarázni.

Ezen szakasz azon rendelkezéseinek végrehajtása, amelyek nem a tanító működési körébe esnek, az iskolaszéknek feladata, és érette elsősorban az iskolaszék elnöke felelős. Ezen rendelkezéseknek szándékos elmulasztása kihágást képez, mely felett azok a közigazgatási hatóságok illetékesek bíraskodni, melyeket az 1891. évi XX. t.-c. kijelölt. Az ilyképp megállapított kihágás büntetése 500 koronáig terjedhető pénzbüntetés, mellyel a mulasztás elkövetője sújtandó. A befolyó pénzbüntetés az országos [99] tanítói nyugdíj- és gyámalap céljaira fordítandó.”

Tehát „minden iskola és minden tanító, tekintet nélkül az iskola jellegére és arra, hogy állami segínyt élvez-e vagy sem, a gyermekek

lelkében a magyar hazához való ragaszkodás szellemét tartozik kifejleszteni és megerősíteni.” Ha ezt akarja elérni az igen t. miniszterelnök úr, akkor ne pénzzel igyekezzék hatni, mert azzal nem a szívre, hanem csak kevésbé nemesebb érzésekre lehet befolyást gyakorolni, hanem a szív szeretetével! Nagyon szerettem volna, ha olyan paragrafust találtam volna a javaslatban, amely lehetővé tenné, hogy az állam velünk szemben is éppoly szeretettel, előzenyességgel és olyan gyengédséggel járjon el, mint a magyarsággal szemben. Azáltal, hogyha az iskolákban az állam címerét elhelyezik, vagy a nemzetiszínű lobogót kitűzik március 15-én – amely ugyan most nem nemzeti ünnep – vagy másféle nemzeti ünnepen, vajon annak a gyermekeknek lelkében a hazaszeretet fel fog-e ébredni? Azt hiszem, nem. A hazaszeretet más tényezőkből, más forrásokból fakad. A hazaszeretnek főfeltétele, hogy a haza legyen jó édesanyja polgárainak, nem pedig mostohaanya, aki fiait kivándorlásra kényszeríti. *(Zaj.)*

Azután a történeti képek is állandó konfliktus tárgyát képezhetik. Előállhat az az eset, hogy egy olyan vidéken, ahol Dózsa György emléke él a nép lelkében, az iskolafenntartó azt kívánja, hogy tessék Dózsa György elégetésére emlékeztető képeket felakasztani a falakra. Kérdem: vajon a miniszter úr megadja-e ehhez a beleegyezést? Vagy pedig pl. román vidéken, az én választókerületben, ahol Janku, Axentie és Hóra emléke szentül él a nép lelkében – mert ezek is a magyar történelemhez tartoznak –, a miniszter úr megadja-e a beleegyezést ahhoz, hogy ezeknek képei az iskola falán elhelyeztessenek? És ha nem adja meg, vajon ez jobb viszonyt fog-e teremteni az állampolgárok és az állam között? Azt hiszem, a törvényjavaslat ezen szakasza nemigen fog erre vezetni.

A 18. § szintén sok jogsérelmet foglal magában, különösen a mi egyházi autonómiánkra vonatkozólag. Azt mondja ez a paragrafus *(olvassa)*: „Az 1868: XLIV. t.-c. 14. §-ának az a rendelkezése, mely szerint az egyházközségek iskoláikban az oktatásnak nyelvét tettség szerint határozhatják meg, akképp értelmezendő, hogy szabadságukban áll oktatási nyelvül vagy az állam nyelvét, vagy a gyermekek anyanyelvét megállapítani, fennmaradván természetesen ez utóbbi esetben a magyar nyelvnek tanítására vonatkozó törvényes intézkedések feltétlen érvénye és hatálya.

Az olyan hitfelekezeti elemi népiskolákban, amelyekben a beiratkozott növendékek összes létszámának legalább 20 százaléka magyar anyanyelvű, vagy ha az összes növendékek között legalább 20 magyar anyanyelvű van, a magyar nyelv is mint tannyelv használandó. Ha pedig a beírt tanulóknak legalább fele magyar anyanyelvű, a tanítási nyelv a magyar; de az iskolafenntartók

gondoskodhatnak arról, hogy a magyarul nem beszélő növendékek anyanyelvükön is részesüljenek oktatásban.

Minden oly népoktatási tanintézetekben azonban, amelyekben az állam nyelve van egyedüli tanítási nyelvül bevezetve, ez az állapot többé meg nem változtatható.

Az összes elemi népiskolák ismétlő tanfolyamában a tanítás nyelve a magyar.

Ezek az intézkedések érvényesek a községi elemi népiskolákban is.”

Ezek az intézkedések, akármilyen jól vannak is megszövegezve, mégis az első pillanatra elárulják bármelyikünknek, hogy mit céloznak. *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek. Kérem, méltóztassék kissé hangosabban beszélni, mert a gyorsírók nem hallanak semmit.

Vajda Sándor: Azt mondja a javaslat, hogy az 1868: XLIV. t.-cikk 14. §-ának az a rendelkezése, mely szerint az egyházközségek iskoláikban az oktatás nyelvét tetszés szerint határozhatják meg, akként értelmezendő, hogy szabadságukban áll oktatási nyelvül az állam nyelvét vagy a gyermekek anyanyelvét megállapítani, fennmaradván természetesen stb.

Ez a rendelkezés megszegi a jogfolytonosságot. Lehetetlen lesz ezt keresztülvinni anélkül, hogy a mi egyházunk és az állam közt a legnagyobb konfliktusok elő ne idéztessenek, mert ezek szerzett jogok, és méltóztatnak tudni, éppen Magyarország történelméből, hogy mikor szerzett jogokról volt szó, az érdekeltek ezen jogokat milyen nehezen adták fel. Tetszik tudni, hogy ilyen jogokat jószántukból nem adtak fel a magyarok sem soha, és méltóztatnak ismerni már minket is mint népet annyira, hogy mi sem fogunk ilyen szerzett jogokat jószántukból soha feladni.

Ebben a 18. §-ban van egy intézkedés, amely azt mondja *(olvassa):* „Az olyan hitfelekezeti iskolákban, amelyekben a beiratkozott növendékek összes létszámának legalább 20%-a magyar anyanyelvű, vagy ha az összes növendékek közül legalább 20 magyar anyanyelvű van, a magyar nyelv is mint tannyelv használandó.”

Hát most azt szeretném tudni, hogy lesz a magyar nyelv „is” román iskolákban használatban? A tanító először elmondja a leckét románul, azután pedig magyarul, vagy megfordítva? Tehát az a tanító arra kényszerítettik, hogy ugyanazt a tananyagot ugyanannyi idő alatt kétszer adja elő, mint más egyszer. Azonfelül megköveteltetik tőle, hogy végezze ezt az óriási szellemi munkát, hogy az egyik nyelven gondolkozzék, a másik nyelven pedig tanítson. [100] A gyermekektől pedig az követeltetik meg, hogy két nyelven hallják az előadást. Hát nem fogja ez azt előidézni, hogy

azok a tanulók sem magyarul, sem románul nem fogják ismerni a tananyagot, hanem hogy a fejükben egy konfúzus badarság, egy madárnyelv lesz? Nem az lesz-e ennek vége, hogy amikor szükségük volna rá, nem lesz a fejükben egy szikrája sem annak, amit tanultak?

De van itt még egy furcsa intézkedés, és ez az, hogy *(olvassa)*: „Ha pedig a beírt tanulóknak legalább fele magyar anyanyelvű, a tanítási nyelv a magyar; de az iskolafenntartók gondoskodhatnak arról, hogy a magyarul nem beszélő növendékek anyanyelvükön is részesüljenek oktatásban.”

Hát kérdem, t. ház, ha keresztül lesz víve e törvény, akkor ugyanaz a tanító adja elő a tantárgyakat magyarul és p. o. románul is, vagy pedig a hitfelekezet, az iskolafenntartó fizessen még egy külön tanítót? Azt nem értem tehát, hogy miképpen gondoskodják az iskolafenntartó arról, hogy anyanyelvén is képezze a növendékeket, mert nem írja elő, hogy extra-tanító tegye ezt a másik tanító helyett. Ezt én nem tudom megérteni. Vagy ezt a tanítót is az állam fogja fizetni? Úgy az egyik, mint a másik esetben kötelessége lett volna annak, aki ezt szövegezte, erről is egy külön paragrafust szövegezni.

A 19. § szintén érdekes. E szakasz szerint a nem magyar tanítási nyelvű elemi iskolákban, akár részesülnek állami segélyben, akár nem, a magyar nyelv a mindennapi tanfolyam valamennyi osztályában a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított tanítási terv szerint és kijelölt óraszámokban oly mérvben tanítandó, hogy a nem magyar nyelvű gyermek gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni.

Simkó József: Nagyon helyes!

Vajda Sándor: Simkó t. képviselőtársam azt mondja, hogy nagyon helyes. De kérdem t. képviselőtársamat, mit szólna ahhoz, ha ezt a szakaszt, mert gróf Apponyi Albert igen tisztelt vallás- és közoktatásügyi miniszter úr helyett jöhet egy másik miniszter, például Simkó József ... *(Zaj.)*

Simkó József: Jó lesz ilyen vicceket nem csinálni!

Vajda Sándor: ... ezt olyképpen értelmezné, hogy a magyar nyelv oly mérvben és oly óraszámokban tanítandó, hogy reggeltől estig csakis a magyar nyelv taníttassék, mivel másképpen nem lehet végrehajtani azt a rendelkezést, hogy oly mérvben taníttassék a magyar nyelv, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni. Ugyebár, t. ház, nagyon könnyen megeshetik, hogy lesz miniszter, aki ezt a paragrafust így fogja értelmezni? Ha pedig ez lehetséges, és ily értelmezéseknek nyit ajtót e rendelkezés, miért nem tetszett direkte egy paragrafust

felvenni a törvényjavaslatba, amely szerint mostantól kezdve minden iskolában magyar legyen a tanítási nyelv?

Ezenkívül nagyon tág kifejezés az, hogy „a nem magyar anyanyelvű gyermek gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni”. Hiszen csak arra hivatkozom, hogy a múlt években az egyetemi tanárookra panaszkodtak, hogy nem tudnak magyarul, hogy nincs becsületes stílusuk, és azért az a híres agitátor – már t. i. az én álláspontomból agitátor, de az önök szemében jó hazafi – konstataulta a magyar ifjúságról, hogy nem képes gondolatait jó stílusban és becsületes magyarsággal megírni. Az a zszurnaliszta, akinek napról napra a legrosszabb fogalmazványokkal van dolga, a maga zszurnaliszta fejével megérti és kijavítja a rosszul írt dolgokat is, de az a gyermek nem érti meg, mert annak nincsen önálló gondolata, amellyel a hiányos, érthetetlen fogalmazványt kiegészíthetné. A gyermek olyan mondatokat tanul mint: A tehenet kihajtották a legelőre, stb. Miféle gondolatai lehetnek annak a gyereknek? A gyermek megtanulja, hogy a föld forog a nap körül és a hold a föld körül. Ha azután nem ért meg valamit, a gyermeket okolják, nem pedig a rossz tanítási módszert, és nem azt a körülményt, hogy olyan nyelven kell tanulnia, amelyet nem ért.

A 20. szakasz is igen érdekes. Azt mondja ez a szakasz *(olvassa)*: „Nem magyar tanítási nyelvű iskoláknál alkalmazott tanítók állami fizetés- vagy korpótlék-kiegészítésben a 16. §-ban megszabott feltételeken kívül csak a következő további feltételek teljesítése mellett részesülhetnek:

1. ha az illető iskolákban a magyar nyelv, a számolás, a hazai földrajz és történelem, továbbá a polgári jogok és kötelességek tanítása a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított tanterv szerint és óraszámában, kizárólag az általa engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával történik;

2. ha az illető iskolában kizárólag a vallás- és közoktatásügyi miniszter által helybenhagyott hazafias tartalmú olvasókönyvek és tanszerek használatnak.”

Ez a szakasz mélyen sérti az egyházi autonómiánkat. Ha az illető iskolákban a magyar nyelv, a számolás, a hazai földrajz és történelem, továbbá a polgári jogok és kötelességek tanításának a kultuszminiszter által megállapított terv szerint és óraszámában kell történnie, akkor azon veszélynek lesznek kitéve iskoláink, hogy az azokat látogató gyermekeket különösen érdeklő tantárgyakra nem marad idő, amint ezt pl. a hittan tanítására nézve látjuk. Az anyanyelv tanítása céljából a tantervben kegyesen engedélyez a miniszter úr hetenkénti egy órát. Nagyon szerettem volna, hogyha a valódi intenció kerülgetése helyett, amely a sorok között kive-[101]hető, nyíltan kimondták volna, hogy milyen célzat

vezeti a javaslat ezen rendelkezéseit. Azután megint óriási csalafintasággal azt mondja a 2. pont, hogy: „ha az illető iskolákban kizárólag a vallás- és közoktatásügyi miniszter által is helybenhagyott hazafias tartalmú olvasókönyvek és tanszerek használatnak.”

Kérdem, hogy miért kell ezt külön hangsúlyozni. Hiszen az csak nem tételezhető fel, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr elkezdve a metropolitáktól egészen a falusi pópákig, az egyház minden tagjáról és mindnyájunkról azt a véleményt táplálja, hogy lelketlen hazaárulók és agitátorok vagyunk? És miért kell itt akkor, amidőn a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrról van szó, külön hangsúlyozni azt, hogy „hazafias”? Hiszen legalább a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrról fel lehet tételezni azt, hogy hazafias érzelmű.

A 21. § flagrális sérelmét képezi egyházi és iskolai autonómiánk. Tessék csak ezt a szakaszt figyelmesen elolvasni (*olvassa*): „Ha az állam valamely községi vagy felekezeti iskola tanítójának fizetésekiegészítéséhez 200 koronát meghaladó államsegéllyel járul, a tanító alkalmazása a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásától függ.” Tehát 200 koronáért elveszik a mi iskolai autonómiai jogunkat, hogy a tanító alkalmazása felekezeti iskolákban – illetve állami iskolákban, mert a jövőben azok lesznek ezek az iskolák – ne a felettes egyházközségtől, hatóságtól, hanem a miniszter jóváhagyásától, jóakaratótól függjön. Ha ez nem flagrális sértése autonóm jogainknak, akkor valóban nem tudom, hogy mit kell sérelmesnek tartani.

A következő 21. szakasz így szól (*olvassa*): „Ha ezen állomásokra oly egyén választatnék, illetőleg oly egyénnek a megválasztása terjesztetnék fel jóváhagyás végett, aki ellen a vallás- és közoktatásügyi miniszter törvény alapján vagy állami szempontból kifogást emelhet, a miniszter 30 napra terjedhető záros határidő kitűzése mellett más egyén választására és újabb felterjesztés tételére szólítja fel a tanító alkalmazására jogosultakat; ha pedig a felszólítás eredménytelen maradna, vagy ha az új felterjesztés a fentebbi szempontokból másodízben is kifogásra szolgáltatna okot: az esetben a tanítót az iskolafenntartó további meghallgatása nélkül a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki, a hitfelekezetek által fenntartott népiskolákat illetőleg azonban oly korlátozással, hogy a kinevezendő tanító ugyanahhoz a vallásfelekezethez tartozzék, mint az illető iskola, és hogy e tanító személyére nézve az illetékes egyházi főhatóság előlegesen, záros határidő alatt, nyilatkozattételre hívassék fel.

Az államsegélyben részesülő községi elemi népiskoláknál az 1876: XXVIII. t.-c. 13. §-ának 1. pontjában körülírt tanítóválasztási eljárás a jelen § rendelkezéseinek megfelelően módosíttatik.

Ha pedig az állam valamely községi vagy felekezeti népiskolánál a tanítói állás alapfizetéséhez e fizetés felénél nagyobb fizetés-kiegészítő államsegéllyel járul, ezen tanítói állásra a tanítót a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki, a felekezeti iskolához azonban szintén oly korlátozással, hogy a kinevezendő tanító ugyanahhoz a vallásfelekezethez tartozzék, mint az illető iskola, és hogy a tanító személyére nézve az illetékes egyházi főhatóság előlegesen, záros határidő alatt nyilatkozattételre hívassék fel.

A 200 koronát meghaladó államsegélyt élvező községi elemi iskolák tanítóinak választása körül felmerült vitás ügyek végérvényes elintézése a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe tartozik.”

T. ház! Eszerint látjuk, hogy a jövőben felekezeti iskoláinkhoz a tanítóinkat a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nevezheti ki. Kérdés, hogy ilyen rendelkezés mellett fennáll-e továbbra is a mi iskolánk autonóm joga, kérdés, hogy felekezeti iskola-e az, amelybe a miniszter nevezi ki a tanítót? Ezzel szemben az a korlátozás, hogy a tanító személyére nézve az illetékes egyházi főhatóság előlegesen, záros határidő alatt nyilatkozni tartozik, számba sem jöhet; a lényeges az, hogy ezzel autonóm jogát az az iskola elveszítette. Ezen kinevezési jog által minden ingerencia az iskolai ügyekben az iskolafenntartóról átszáll a miniszterre. Mi lesz a praktikus életben a következménye ennek a 21. §-nak? Az, hogy majd az állam szempontjából kifogást emelnek az olyan tanító ellen, aki nem a kormánypárt kortese, sőt tekintetbe veszik ezt majd a pályázatoknál is. Ez a szempont pedig változni fog aszerint, hogy melyik párt lesz uralmon, mert nem olyan biztos az, hogy önök mindig a kormányon lesznek, és kerülhetnek abba a kellemetlen helyzetbe a katolikusok, reformátusok és evangélikusok is, hogy tanítóikat el fogják csapni, mert a kormánynak nem tetszenek.

T. ház! A 22. § első pontjára is van egynéhány megjegyzésem. Az van itt mondva, hogy ha a tanító a magyar nyelv tanítását elhanyagolja, vagy azt nem a jelen törvény paragrafusainak keretén belül – itt hat paragrafus van felsorolva – és nem megfelelő sikerrel tanítja stb., akkor fegyelmi vétséget követ el.

Erre vonatkozólag konstatálni kívánom, hogy ez igen régi dolog, ami nagymértékben kihatározható a tanítók ellen. Tegyük fel, hogy a legbuzgóbb sovíniszta magyar, mondjuk kálomista tanítónak haragosa a szolgabíró vagy a tanfelügyelő, aki a magyar nyelv sikeres tanítását ellenőrzi. Köztudomású dolog, hogy részeges, alkoholista községekben a gyermekeknek tehetsége sokkal alacso-

nyabb fokon áll, mint olyan községekben, ahol a lakosság nem iszá-[102]kos. Bebizonyított tény és természeti törvény, hogy az alkoholista szülőknek gyöngébb tehetségű gyermekeik vannak. Ilyen községek iskoláiban az összes gyermekeknek 80%-a a közepesen alul álló tehetségű, és csak 20%-a olyan, amelynek normális a tehetsége. A haragos szolgabíró vagy tanfelügyelő a tanítás eredménytelenségéért aztán felelősségre vonhatja a tanítót, legyen bár az a legsovinisztább kálvinista magyar is, mint mondtam.

Kérem, t. ház, vajon felelőssé lehet-e tenni egy tanítót a szülők vétkéért? (*Mozgás.*) Mert a szülők vétke az oka annak, hogy az illető osztály nem felel meg teljesen annak az intenciónak, amit ez a törvény megkíván.

Simkó József: Minden egyes esetet meg kell vizsgálni.

Vajda Sándor: Simkó t. képviselőtársam azt mondja, hogy minden esetet meg kell vizsgálni, el kell bírálni. Ez, t. ház, igen nehéz, hogy ne mondjam: szinte kivihetetlen dolog. Hiszen annak a tanfelügyelőnek úgyszólván arra sincs ideje, hogy minden iskolát meglátogasson, még kevésbé arra, hogy egyenként vizsgálja a gyermekeket.

Simkó József: Ezt nem mondtam!

Vajda Sándor: De arra sincs ideje, hogy az egész osztályt megvizsgálja. (*Mozgás.*) Erre nem vállalkozik egy szolgabíró, egy tanfelügyelő sem, mert ezeknek is van más dolguk, semhogy azt vizsgálják, vajon megfelel-e a tanítás az előirt mértéknek.

T. ház! Mint az előbb felhozott példából kitűnik, a törvényjavaslatnak ez az intenciója igen sikeresen kihasználható olyan esetekben, mikor egy tanítót valahonnan ki akarnak túrni. (*Zaj.*)

Elnök: Csendet kérek.

Ugron Gábor: Hangosabban beszéljen, mert nem hallunk semmit! A gyorsírók sem tudnak írni.

Vajda Sándor: Azt mondja továbbá a 22. §., hogy fegyelmi vétséget követ el a tanító, ha államellenes irányt követ, és hogy államellenes iránynak tekintendő minden cselekedet, amely az állam alkotmánya, nemzeti jellege, egysége, különállása vagy területi épsége, továbbá az állam nyelvének törvényben meghatározott alkalmazása ...

Elnök: Kérem a képviselő urat, szíveskedjék egy kissé hangosabban beszélni, mert bár a legnagyobb csend van az egész házban, egy szavát sem hallom.

Ugron Gábor: Jöjjön előbbre! (*Halljuk! Halljuk!*)

Vajda Sándor: Felsorolja a szakasz, hogy mi tekintendő államellenes iránynak.

Nagyon kérem az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, szíveskedjék ehhez a ponthoz hozzátoldani még egyet,

amelyben tüzetesebben meg legyen határozva, hogy pl. mi az a nemzeti jelleg, mert olyan pont, amelyben ez ki volna fejtve, eddigelé még nincs a törvényjavaslatban, *(Mozgás.)* Azt sem értem, hogy mi az az „állam különállása”. Nagyon lekötelezne Simkó t. képviselőtársam vagy bárki más, ha ezt nekem megmagyarázná. *(Zaj.)* Mert az alkotmánypárt és az Andrássy-párt leginkább vét ez ellen. A különállást nemhogy elismernék, hanem tényleg nem is létezik, de nem is követelik, csak a Kossuth-párt követeli mindezideig. *(Mozgás a középén. Felkiáltások: Ők felfüggesztették!)* Ha most a tanító az alkotmánypárthoz vagy a néppárthoz fog tartozni, azt mondja majd, nem vagyok kossuthista, és nem lévén kossuthista, nem is ismeri el Magyarország különállását Ausztriától. Mert hiszen közös monarchia vagyunk, amely sem nem perszonálunió, sem nem reálunió, hanem valami mixtum compositum a kettő közt, a különállás tehát, amelyről a 22. § álmodozik, tényleg jogi viszonyaink közt nem létezik.

Miért követelik tehát tőlem – kérdezheti a tanító – hogy elismerjek olyat, ami nem létezik, hogy kossuthistává avattassam e paragrafus által, pedig alkotmánypárti, néppárti vagy nemzetiségi párti vagyok? Nem furcsa ez? *(Mozgás és ellenmondás a jobboldalon.)* Akkor tessék csak kossuthistává lenni. *(Felkiáltások a középén: Tessék megcsinálni a különállást!)*

Nagyon sajnálom, de ismét kénytelen vagyok felhívni a t. ház figyelmét egy körülményre, amelyről már egyszer, éppen két hét előtt, szólottam. A 22. § d) pontja ugyanis azt mondja, hogy „vétséget követ el a tanító, ha hitfelekezetek vagy egyes társadalmi osztályok ellen, úgyszintén ha a tulajdon vagy a házasság jogintézménye ellen izgat, vagy ha a törvény ellenére magán- vagy köztulajdon felosztásával ámit, vagy növendékei vallását sértő nyilatkozatot tesz.” T. ház! Ez a d) pont nem egyéb, mint a büntetőtörvénykönyv 172. §-ának rossz kivonata, rossz kivonata azért, mert ki van hagyva mala fides-szel a „nemzetiségek” kifejezés, hogy tehát a jövőben megadatik törvényesen a jog a községi elemi népiskola tanítójának, hogy igenis a nemzetiségek ellen izgathat, szidhatja őket, mert ki vannak hagyva e paragrafusból. *(Mozgás.)*

Simkó József *(közbeszól).*

Vajda Sándor: Ha a t. képviselő úr ezt nem helyesli, akkor szíveskedjék majd a részletes vita során mint Kossuth-párti ember indítványt tenni, hogy a „nemzetiségi” szót vegyék be, akkor aztán meglátjuk, hogyan leszünk vele. Annyi bizonyos, hogy nagyon súlyos ez a paragrafus a tanítókra nézve.

Súlyos a helyzet az egyes „társadalmi osztályok” kifejezése folytán is. Mondjuk pl. hogy van egy képviselőválasztás, ahol a néppárt akar egy kerületet elhódítani a szociálistáktól vagy [103] a

kossuthistáktól. A kossuthisták felállítanak egy szociálista érzelmű embert, és az elmegy a kerületbe, és beszél a választóknak mindenféle szép reformról. Proletár embert, mert abban a választókerületben a proletár elem biztosítja a győzelmet, és pártszempontból természetesen ilyen egyént állítanak fel. A néppárt vagy az alkotmánypárt az ő tradícióihoz híven a maga tagjai közül egy mágnást, grófot vagy herceget állít fel. Most már az a tanító megfélekedzik szegény a sorsáról, hiszen ő is választó, és mondjuk, hogy nyilvános ülésen, korcsmában a kortes nekimegy az alkotmánypártnak, és elkezd a grófokat és a bőrkabátosokat egy kissé szidni.

Most előfordulhat az is, mert minden paradoxon lehetséges, hogy csupán a Kossuth-párt lesz a hatalmon, és érdekében fog állni, hogy szeretett mai barátait a választások alkalmával kirekesszék a házból, s szemet fog a tény előtt hunyni, vagy éppen szívesen fogja venni. Aztán jöhet olyan miniszter, aki lehet olyan is, mint Tisza István, aki majd azt mondja: hadd bűnhődjék az a tanító, aki olyan vérmesen korteskedett a másik párt részére. Bár-hogy forgatjuk, mindig az a vége, hogy a kormány korteskedésért elcsaphat egy tanítót.

Azt mondja továbbá a javaslat, hogy „a tulajdon vagy a házasság jogintézménye ellen izgat”. Ami a tulajdon jogintézményét illeti, köztudomású, hogy milyen nagy agitáció folyik most az egész Alföldön éppen a tulajdon kérdésében. Vannak, akik nem azért, mintha nem bírnának tulajdonnal, de mégis azt kívánják, hogy tegyék nekik lehetővé, hogy földet szerezzenek. Azt is mondja a szakasz, hogy földosztással ámit. Ha mármost azt mondja a tanító, hogy az állami uradalmakat parcellázni kell és a nép közt felosztani, ezáltal is olyan cselekményt követett el, amely miatt fegyelmet indítanak ellene. Megjegyzem, hogy mindig azt tétélezem fel, hogy már folyik a választási agitáció, a lelkek már felhevültek, és ilyen izzó állapotban követi el ezt a vétséget a tanító.

Azt mondja a javaslat, hogy a házasság jogintézménye ellen izgat. Mondjuk, hogy az a tanító néppárti, és nem veszi be a természetete mind a mai napig a polgári házasságot, s azt mondja: én a polgári házasság ellen küzdök, mert intranzigens híve vagyok annak a néppárti programnak, amely elismeri ugyan e törvényt, de küzd ellene mindaddig, míg megváltoztatva nem lesz. Joga van az összes néppárti képviselő uraknak, hogy ilyen álláspontot foglaljanak el a polgári házasságra vonatkozó törvénnyel szemben, s én ezt honorálom, mert joga kell hogy legyen minden állampolgárnak arra, hogy szervezkedjék és bármely politikai programot képviseljen. Ez a pár szava azonban a 22. § d) pontjának attól a tanítótól ugyanezt az állampolgári jogot megvonja, mert ha ő azt mondja,

hogy: én mégis csak az egyházi szertartások alapján létrejött házasságot ismerem el jogosnak, nem pedig a polgári házasságot, akkor ő már vétett. Neki tehát nem szabad ugyanazon álláspontra helyezkedni, mint a néppártnak. *(Zaj.)* Nekem semmi kifogásom az ellen, hogy a néppárt ezzel meg van elégedve. Tessék, fogadják el a törvényjavaslatot.

T. Ház! A 23. § is érdekes világosságot vet ennek a törvényjavaslatnak szellemére. Azt mondja ez a szakasz *(olvassa)*: „A hitfelekezeti illetékes hatóság a fegyelmi eljárást saját szabályai szerint foganatosítja. Minden hitfelekezeti illetékes hatóság köteles fegyelmi szabályait a vallás- és közoktatásügyi miniszternek tudomás végett előzetesen bemutatni. A hitfelekezeti illetékes iskolai hatóság olyan felekezeti tanító ellen, akinek alapfizetés vagy korpótlék-kiegészítés címén bármilyen összegű államsegély van engedélyezve, a vallás- és közoktatásügyi miniszter felhívására a fegyelmi eljárást megindítani köteles minden oly esetben, amelyben a jelen törvény 22. §-a értelmében fegyelmi eljárásnak van helye. Ha a fegyelmi eljárás a jelen törvény 22. § 1. *a-c)* pontjaiban felsorolt fegyelmi vétségek miatt indíttatik meg, a vallás- és közoktatásügyi miniszter kívánságára a tanító állásától mindenesetre felfüggesztendő.”

T. ház! Nagyon érdekes ez a paragrafus, mert ez direkt elveszi az illetékes felekezeti iskolai hatóságoktól, melyeknek autonóm jogai vannak, a szabad intézkedési jogot; hisz elég a miniszter felhívása, hogy kénytelen legyen a felekezeti fennhatóság a tanító ellen megindítani a fegyelmi eljárást.

Tehát bármint viselkedjék az a tanító, bármilyen kifogástalan legyen is, ha neki haragosa valamely közigazgatási közeg, a szolgabíró, a jegyző vagy tudom is én ki, ha nem elég szolgál magaviselőtű, már azáltal is kiteheti magát annak, hogy denunciálják, és a miniszter felhívja az illető felekezeti fennhatóságot, hogy rendelje el ellene a fegyelmi eljárást. Ezáltal tehát megszűnt a felekezeti hatóságnak az önkormányzat által biztosított fegyelmi joga a tanítóval szemben.

De még szebb a másik része ennek a bekezdésnek. Ez t. i. így szól *(olvassa)*: „Ha a fegyelmi eljárás a jelen törvény 22. § 1. *a-c)* pontjaiban felsorolt fegyelmi vétségek miatt indíttatik meg, a vallás- és közoktatásügyi miniszter kívánságára a tanító állásától mindenesetre felfüggesztendő. Én nem értem, miért írták ide: „kívánságára?” Hisz ez a kívánság éppen olyan, mint mikor elment a farkas a bárányhoz, és azt mondta: én éhes vagyok és kívánom, hogy téged megegyeek. Akarod-e vagy nem? Én csak kérlek, csak kívánom. A bárány azt mondta: nekem semmi kedvem, hogy megegyél engem, hanem hagyjál nekem békét. A farkas erre azt fe-

lelte: ez a kívánság olyan, hogy ha nem teljesíted, akkor parancs lesz [104] belőle, és én mégis megeszlek. Azért inkább nyugodj bele jószántodból, mintsem hogy kényszerítselek rá, mert én strikte alkotmányos alapon állok, a farkas alkotmányos alapján, és megeszlek akkor is, ha nem akarsz alkotmányos alapra helyezkedni te is, és kívánságomnak eleget tenni. *(Derűltség a középén.)* És megette a bárányt.

Ugyan kérem az Istenért, miért tették ide ezt a szót: „kívánságára”? Tetszett volna nem más kifejezést használni, hanem egyenesen azt mondani: parancsára. Hiszen ez nem kívánság, mikor „minden esetben” felfüggesztendő. De éppoly szép a többi *(olvassa)*: „Ha a hitfelekezeti hatóság a fegyelmi eljárást a rendelet vételétől számított 30 nap alatt meg nem indítaná, vagy ha azt kellő igazolás nélkül három hó alatt be nem fejezné, vagy pedig ha az ítéletet annak meghozatalától számított 15 nap alatt a miniszterhez fel nem terjesztené, mindez esetben a fegyelmi ügyet a jelen törvény 22-ik §-ában körülírt eljárással és az ebben felsorolt büntetési fokozatok alkalmazásával a közigazgatási bizottság látja el.”

De hát nem történhetik-e meg, hogy 30 nap alatt lehetetlenség a fegyelmi vizsgálatot keresztülvinni? Ez bizony könnyen megtörténhetik, különösen vis major következtében egyes vidékeken, ahova nem lehet könnyen odaférni. Márpedig a javaslat szerint minden egyes esetben igazolni kell, hogy miért nem lehetett befejezni a vizsgálatot, máskülönben a közigazgatási bizottságra hárul az összes fegyelmi jog. Azt hiszem, nem nagy jogérvet kell ahhoz, hogy felismerjük, hogy ez az intézkedés mélyen sérti a felekezetek autonóm jogkörét.

A 7. bekezdés, t. ház, így szól *(olvassa)*: „Ha az egyházi főhatóság valamely hitfelekezeti iskolai tanítót, aki akár a fizetéskiegészítés, akár korpótlék címén államsegélyt élvez, fegyelmi úton hivatalvesztésre ítél: ítéletét a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez 15 nap alatt felterjeszteni köteles.

A miniszter a határozat vételétől számított egy hónapon belül a közigazgatási bizottság kiküldött tagjának közreműködésével új eljárást s ennek alapján újabb határozathozatalt rendelhet el.”

Tehát hogyha az a tanító a 22. § ellen valamely vétséget követett el, az egyházi főhatóság fegyelmit indít ellene, és szigorúan megbünteti. De ez a szigor nem megy odáig, hogy ezt az embert örök időig lehetetlenné tegye. A miniszternek azonban beavatkozási jog kell, hogy valakit odaküldhessen abba a községbe, miután a 7. bekezdés alapján az egyházi főhatóság elvesztette a fegyelmi jogot, és az átruházta a közigazgatási bizottságra.

Én, t. ház, nem vagyok az ellen, hogy az állam ellenőrzési jogát bármely téren a felekezetek ellen is érvényesítse, de hogy a mi-

niszternek a hitfelekezetek régi szentesített törvény által biztosított jogainak csorbításával nagyobb jog biztosítottassék: ezt én sérelmesnek és méltánytalannak tartom.

A 24. § 3. bekezdése a következőképpen szól *(olvassa)*:

„A miniszternek jogában áll minden más hatóság által a jelen szakaszban felsorolt fegyelmi vétségek címén megindított fegyelmi eljárás bármely szakában az ügyet a közigazgatási bizottsághoz utalni, és ez esetben ama fegyelmi eljárás megszüntetettnek tekintendő.

A fegyelmi eljárásból eredő költségek viselése tekintetében a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletileg intézkedik.

A fegyelmi vizsgálatnak a jelen szakasz alapján hitfelekezeti tanító ellen történt elrendeléséről az illetékes hitfelekezeti hatóság értesítendő; ugyanazzal közlendők a fegyelmi eljárás iratai és a fegyelmi ítélet is.”

T. ház! A 24. § 3-ik bekezdése az egyházi főhatóságnak rendelkezési jogát, az egyháznak autonóm jogát illuzóriussá teszi, mert a miniszter nem kell hogy bevárja az egyházi hatóságnál folyamatban lévő fegyelmi eljárás befejezését, nem kell hogy megvárja azt, hogy vajon az egyházi főhatóság döntött-e vagy nem, hanem egyszerűen önkényesen rendelkezhetik a fegyelmi vétség címén megindított fegyelmi eljárás bármely szakában, az ügyet egyszerűen a közigazgatási bizottsághoz utalhatja, s az által az eljárás minden szakában önkényesen megszüntetheti az egyház autonóm jogát.

Kérem öt perc szünetet. t. elnök úr.

Elnök: Az ülést tíz percre felfüggesztem.

(Szünet után. Az elnöki széket Návay Lajos foglalja el.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Kérem Vajda képviselő urat, szíveskedjék beszédét folytatni.

Vajda Sándor: T. ház! A 25. §-ra térek át. *(Felkiáltások: Hangozzabban!)*

Elnök: Csendet kérek!

Vajda Sándor: Ez a szakasz azt mondja: „Az olyan iskolát, amelynek tanítója állásától a 22. § 1. a), b) és c) pontjában felsorolt okok valamelyikéből és az ugyanezen 22. §-ban körülírt eljárással mozdított el, a vallás- és közoktatásügyi miniszter megszüntetheti, és helyébe állami iskolát állíthat.”

Hát az iskola magában, az utóvégre egy eszköz. De az iskola, amint azt mi értelmezzük, egy intézmény, amely megfelel mindazon érdekeltségek intenciójának, melyek az ily felekezeti iskolát fenntartják, arra való, hogy a gyermekek vágyát kielégítse, képzésüket

gondozza. Erre van hivatva az iskola. Tehát e szerint azok a gyermekek fognak büntetést kapni, akik nem bűnösök ebben, mert [105] az iskolát mint házat ezáltal nem éri semmi károsodás, hanem az iskolát mint eszmét igenis éri.

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék talán közelebb jönni, mert nagyon nehéz hallani, és a gyorsírók sem képesek jegyezni!

Vajda Sándor: Kérem, beszélek szívesen hangosabban, de nem mehetek el innen, mert itt vannak az irományaim.

Elnök: Tessék tehát hangosabban beszélni.

Vajda Sándor: Azért is helyezkedtem ide az oszlop elé, mert innen a hang jobban verődik vissza.

Ugron Gábor: Nem bánjuk, akárhol legyen, csak a gyorsíró jegyezhesse.

Vajda Sándor: T. ház! Iskoláinkat ugyanakkor ... *(Zaj.)*

Endrey Gyula: A bolhaszuszogást is jobban lehet hallani!

Vajda Sándor: Mutassák meg nekem a házszabályoknak azt a szakaszát, amely arra kötelez, hogy hangosan beszéljek.

Egy hang: A tisztesség megköveteli.

Ugron Gábor: Az elnöknek hallani kell a beszédet, mert különben nem ellenőrizheti.

Bakonyi Samu: Az elnöknek és a gyorsíróknak hallani kell a beszédet.

Elnök: Amennyiben itt a beszédet a nyilvánosság számára jegyezni kell, hogy a képviselő úr úgy beszéljen, hogy meghallhassák, amit mond, *(Élénk helyeslés.)* ezért határozottan felkérem, szíveskedjék közelebb fáradni. *(Helyeslés.)*

Vajda Sándor: Kevés mondanivalóm van hátra. Ahogy meghallották beszédemet eddig, úgy ...

Elnök: Ne tessék vitatkozni. Nekem a gyorsíró urak jelentették, hogy nem képesek jegyezni, annyira nem lehet érteni a beszédet. A nyilvánosság szempontjából is kötelességem tehát figyelmeztetni a képviselő urat, méltóztassék vagy közelebb jönni, vagy olyan hangon beszélni, hogy az hallható legyen. *(Élénk helyeslés. Felkiáltások: Ez kötelessége!)* Az elnöki figyelmeztetésnek méltóztassék eleget tenni.

Ugron Gábor: Ennél kíméletesebben már nem lehet eljárni. Csúf dolog, amit csinál.

Vajda Sándor: Azt hiszem, t. ház, hogy nem szorul bővebb indokolásra és érvelésre az a meggyőződésem, hogy a 25. §-nak intézkedései nagy méltánytalanságot képeznek a hitfelekezeti iskolákkal szemben.

T. ház! A 26. § a következőket mondja *(olvassa):* „Ha a 22. § alapján történt fegyelmi eljárás során kiderül, hogy az előfordult

hibában olyan nem állami iskolai hatóság, melynek rendelkezési joga több népiskolára kiterjed, cselekvőleg, azaz utasítás, rendelet vagy tilalom útján részes: a vallás- és közoktatásügyi miniszter az illető hatóság alatt álló összes iskolák megvizsgálása iránt haladéktalanul intézkedik; a vizsgálat eszközzésére külön miniszteri biztost is küldhet ki. A vizsgálat eredményéhez és az eset súlyos voltaához képest a miniszter első ízben vagy kellő biztosítékot szerez hasonló hibák ismétlése ellen, vagy az illető iskoláktól az állami segílyt megvonja, súlyosabb esetekben azokat be is zárja. Ismétlés esetén ezek az iskolák feltétlenül bezárandók, és megszűnik az illető iskolafenntartónak az a joga, hogy ugyanazokban a községekben iskolát állíthasson.”

T. ház! Ez a szakasz igen sok politikai sikanírozásra adhat alkalmat. A román nemzeti, a görög-keleti és a szerb nemzeti egyházaknak törvényadta autonóm jogaik alapján a román, illetve a szerb nyelv használata van megengedve. Én a románság álláspontjából fogom fel a helyzetet, mert nem tudom, hogy a szerbeknél milyenek a viszonyok, mivel ott több a községi, mint a felekezeti iskola. Nálunk azonban a felettes hatóság megköveteli, hogy neki pl. román szövegeket küldjenek fel, míg ez a törvényjavaslat – majd mindjárt rátérek – a következő szakaszban egészen másképpen rendelkezik.

Itt tehát nagy konfliktus támadhat egyfelől az egyház autonómiája, másfelől ezen törvényjavaslat intézkedései közt.

A legérdekesebb és legsajnálatraméltóbb ebben a szakaszban az, hogy ismét csak az iskolát sújtja azért, mert az a felettes hatóság részéről – amely az autonómia által kötve van – ráparancsolt álláspont folytán ezen törvény ellen vét. Azt hiszem, ez nem méltányos dolog. Mindaddig, míg egyházaink törvényes alapon élvezik autonóm jogaikat, nem szabad lehetővé tenni az autonómiának ilyen nyílt és flagrális megsértését, az iskolák létjogának ilyen veszélyeztetését. Azért ezt a szakaszt a törvényjavaslat egyik legméltánytalanabb szakaszának tartom.

De ott van, t. ház, a 27. §, amely még inkább megnehezíti a felekezeti iskolák és az állam közötti viszonyt. Ez t. i. a következőképpen szól (*olvassa*): „Ha a fegyelmi eljárás, vagy az előző szakasz értelmében megejtett vizsgálat során kiderül, hogy a 22. §-ban felsorolt hibák valamelyikében a lelkész is részes, a vallás- és közoktatásügyi miniszter erről az illetékes egyházi főhatóságot értesíti, s az illető lelkésztől az állami kongruakiegészítést az eset súlyos voltaához képest meghatározott időre vagy mindenkorra elvonhatja. Ha az illetékes egyházi főhatóság a helyzet orvoslása iránt egy félév alatt kellő biztosítékot nem nyújt, a vallás- és köz-

oktatásügyi miniszter az illető iskolát bezárhatja, és helyébe állami iskolát állíthat.”

A dologban az a visszás, hogy a lelkész hibájáért az iskolának is bűnhődnie kell, mert feltéve, de meg nem engedve, hogy az a lelkész tényleg ilyen bünt követett el, ám hadd bűnhődjék a lelkész; vonják meg tőle a kongruát, úgy amint a 27. § első bekezdése intézkedik; de az a következtetés, amelyre ezen paragrafus első bekezdése második mondatában jut, hogy t. i. jogot biztosít a miniszternek arra, hogy a lelkész hibájáért az iskolát bezárhassa és helyébe állami iskolát állíthasson, ez, azt hiszem, nagyon méltánytalan és jogtalan, éspedig nemcsak a mi szempontunkból, mert-[106]hiszen a katolikus, protestáns vagy a zsidó egyház és az államhatalom között is jöhetnek létre konfliktusok. Ne méltóztassék tehát ezt a kérdést mindig a nemzetiségek ellenében érvényesített sovinizmus szempontjából megítélni.

Egy hang (*bal felől*): Ne csűrjön-csavarjon!

Vajda Sándor: Vegyük szemügyre a 29. §-t, amely szerint (*olvassa*): „Ha az iskolafenntartó a 28. §-ban foglalt rendelkezések folytán üresedésbe jött tanítói állásra a jelen törvény 15. §-ának *a*) pontjában megkívánt kifogástalan képesítéssel bíró tanítót az állás üresedésbe jöttétől számítandó 60 nap alatt nem alkalmaz, ezt a közigazgatási bizottság előtt nem igazolja, vagy a tanító alkalmazására a közigazgatási bizottságtól, illetőleg 15 napon belül beadandó fellebbezés folytán a vallás- és közoktatásügyi minisztertől halasztást nem nyer: ez esetben az illető iskolához a vallás- és közoktatásügyi miniszter az iskolafenntartó további meghallgatása nélkül, a közoktatási tárca terhére nevez ki tanítót.”

Én azt hiszem, hogy nagyon könnyen előfordulhat az az eset, hogy az illető iskolafenntartó 30 napon belül nem alkalmaz új tanítót, és ha ezt bejelenti a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez és halasztást nem nyer, akkor a vallás- és közoktatásügyi miniszter az iskolafenntartó további meghallgatása nélkül fel van jogosítva a tanító felvételére, csupán azzal a megszorítással, hogy a tanító az illető hitfelekezethez tartozzék. Nem tudom megérteni, hogy miért vétetik el a jog az iskolafenntartóktól, hogy ők intézkedhessenek, hogy ha az előirt időn belül tanítót nem tudnak szerezni. Könnyebb lesz-e a helyzete a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, mint az illető felettes hatóságnak, amely a felekezeti iskolát fenntartja? Én ebben a szakaszban egyebet nem látok, mint kijátszását a hitfelekezetek iskolafenntartási autonómiájának, és ezért azt nagyon sérelmesnek tartom.

A 32. § tartalmazza az eskümintát. Én megjegyzéseimet megtettem az állami tanítókra vonatkozó törvényjavaslat tárgyalásának keretén belül, azért nem akarok itt hosszasan foglalkozni ezzel

a szakasszal. Csak egyre akarom felhívni a t. kultuszminiszter úr figyelmét.

Ez az eskümintá nagyon könnyen alkalmat adhat arra, hogy azok a hitfelekezeti tanítók majd úgy fognak esküdni, mint az adomabeli zsidó ember. Mikor az esküt leteszi, azt mondja, hogy magyar, de magában azt gondolja, hogy román; nem a politikai, hanem az etnikai fogalom fog szeméi előtt lebegni, de mégiscsak hamisan fog megesküdni. Ezt én nem tartom korrekt dolognak. Azt, hogy a „magyar” államjogi vagy etnikai fogalom-e, ezt vagy körül kellene írni, vagy teljesen ki kellene ezt hagyni.

A 34. §-ra vonatkozólag van még néhány megjegyzésem; rövidre akarom fogni a dolgot. Azt mondja ez a paragrafus (*olvassa*): „Bármilyen jellegű elemi népiskolánál csak olyan nyomtatványminták alkalmazhatók, amelyek a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított összes rovatokat tartalmazzák. E nyomtatványminták magyar nyelven töltendőek ki. A községi iskolák és az államsegélyes hitfelekezeti népiskolák az állami iskolák számára megállapított nyomtatványmintákat kötelesek használni és szintén magyar nyelven kitölteni. A tanulók számára kiadandó értesítőkönyvek és bizonyítványok” ...

Posgay Miklós: Legalább hangosabban olvasson!

Förster Ottó: Kicsikék a betűk! (*Derültség. Zaj.*)

Elnök: Csendet kérek!

Vajda Sándor: ... „bármily jellegű elemi népiskolánál magyar nyelven állítandók ki.” Jól van így?

Posgay Miklós: Így kell olvasni! (*Derültség.*)

Vajda Sándor (*olvassa*): „Az iskolafenntartónak azonban jogában áll ezeket a magyar nyelv mellett hasábosan a megállapított tannyelven is kitölteni.” (*Felkiáltások: Sillabizál!*)

Posgay Miklós: Jól van, nagyon jól van. Még talán sillabizálni is tanult az iskolában! (*Zaj.*)

Elnök: Kérem Posgay képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni.

Vajda Sándor: Ez, t. ház, sérelmes egyfelől azért, mert – mint már az előbb is hangoztattam – a mi nemzeti egyházaink hivatalos nyelve törvényadta jog alapján a román és a szerb. Nem értem tehát, miként lehetséges az, hogy ezekben az iskolákban csak magyar nyelvű nyomtatványminták használtassanak. Ez illuzóriussá teszi egyházainknak azon alaptörvényekben gyökerező jogát, hogy mint nemzeti egyházak autonómiájukon belül szabadon rendelkezhetnek a nemzeti nyelv felett.

Kimondja továbbá ez a szakasz, hogy a nyomtatványminták az értesítőkönyvek és bizonyítványok magyar nyelven töltendőek, illetve állítandók ki.

Tanítóinknak mind a mai napig kötelességük volt a felettes hatóságukhoz terjesztendő összes referendákat román nyelven terjeszteni elő, ami reális, mert különben a konzisztórium és a többi fórumok – melyeknek hivatalos nyelve a román, illetőleg a szerb nyelv – nem tárgyalhatnák ezeket a jelentéseket. Nem méltóztatnak-e látni, minő nagy jogkollízió idéztetik fel ezáltal?

Utolsó bekezdésében, nagy kegyesen, megengedi ez a paragrafus, hogy az iskolafenntartó a magyar nyelv mellett hasábosan a megállapított tannyelvet is használhatja, s a bizonyítványokat és a tisztviselők számára kiállított értesítőkönyveket is így szerkesztheti. Ez azonban mellékes dolog; mert ha elveszik az egyháznak autonóm rendelkezési jogát, ha megsértenek egy alaptörvényt, akkor ez semmiség, és nem is jöhet tekintetbe az, hogy a tanítók két nyelven állíthatják ki az értesítőket és bizonyítványokat.

Azt hiszem, t. ház, bebizonyítottam önöknek, hogy a tárgyalás alatt levő törvényjavaslat mélyen sérti felekezeteink és egyházaink törvényadta autonómiáját. Most a nagy harc folyik, de ha ebből a törvényjavaslatból törvény találna lenni, [107] elkezdődik az egész vonalon a gerillaharc, s akkor minden egyes iskolában, melynek ügyeibe a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr be fog avatkozni, harc lesz a végletekig. *(Mozgás. Felkiáltások a baloldalon: Ugyan ne mondja!)* Igen, harc lesz, és én nagyon rossz taktikának tartom, hogy éppen most terjesztették elő ezt a törvényjavaslatot, amikor az átmeneti idő alatt a kormánynak magyar szempontból is felfogott legszentebb kötelessége lett volna békés, jó viszonyt teremteni közöttünk.

Szász József: Megint gyilkolni akarnak? *(Elnök csenget. Felkiáltások a közép hátsó padjain: Ki gyilkolt?)* Negyvennyolcban nem gyilkoltak?

Elnök: Csendet kérek. Szász képviselő urat kérem, ne zavarja a szónokot.

Keszits Antal: Mindig azon járt az eszük.

Posgay Miklós: Ha nem jól érzik itt magukat, menjenek haza!

Vajda Sándor: A dolog úgy történt, hogy egyik is, másik is gyilkolt, ahogyan szokás olyan viszonyok közt...

Weresmarthy Miklós: Ah, szokás!

Szász József: A románoknál szokás.

Vajda Sándor: Nem maradtunk adósok – csak ennyi az egész.

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Vajda Sándor: Ami 1848-ban volt, bekövetkezhetik ismét. Nemcsak román vidéken, de magyar vidéken is nagy az elégtelenség, és éppen azért nemcsak román szempontból fogva fel a dolgot, de katolikus és protestáns szempontból is, e törvényjavaslat hivatva van a lelkészek tekintélyét és befolyását csökken-

teni. *(Felkiáltások balról: Az nem baj!)* Dehogy nem! Hogy mi ennek a következménye, azt lehetett látni most Romániában, mert éppen Romániára hivatkozott t. képviselőtársam. Igenis, Romániában a viszonyok odafejlődtek, mint annak idején Franciaországban és Magyarországon ...

Szász József: Ez a híres oláh kultúra! *(Zaj.)*

Vajda Sándor: A híres magyar kultúra is produkált ilyeneket a múltban, a francia és az angol is. *(Zaj.)*

Vertán Endre előadó: A magyar szabadságát védte, nem rabolt és nem gyilkolt; ez a különbség. *(Zaj.)*

Vajda Sándor: Elfelejtették, hogy Dózsa Györgyöt mily kultúra alapján égették meg? *(Zaj.)*

Weresmarthy Miklós: Csakhogy annak négy százada, úri barátom.

Vajda Sándor: Nem szeretek senkit sem támadni, de nem jó, ha az ember üvegházban lakik, és a szomszédját kritizálja, hogy kővel dobálózzék. Ha nem lett volna olyan nagy a kivándorlás tőlünk, kérdés, nem lett-e volna nálunk is akkora gyűanyag, mint Romániában? És egyről biztosíthatom a t. képviselőházat, hogy Romániában vannak oly államférfiak, és van oly generáció, amely meg fogja teremteni a jövő nagy Romániát ... *(Zaj.)*

Szász József: Miért nem megy oda?

Vajda Sándor ... azáltal, hogy demokrácia tekintetében vetélkedni fog bármely liberális országgal, *(Zaj.)* míg a mi országunk akkor is elmaradottságban fog leledzeni, mint a középkorban.

Posgay Miklós: Mily törvényjavaslatot pártoltak már, amióta itt vannak?

Elnök: Csendet kérek! Figyelmeztetem Posgay képviselő urat, méltóztassék csendben maradni.

Vajda Sándor: T. ház! Röviden be akarom fejezni beszédemet; kérem, ne szakítsanak félbe.

Azt akarom konstatálni, hogy igenis jöhetnek idők, amikor az állam, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr apellálni fog a mi papjaink tekintélyére, a katolikus, a református stb. papok tekintélyére, hogy csillapítsák a felizgatott népet.

Szász József: A nép hazafiságára!

Vajda Sándor: Akkor a hazafias frázisok nem fognak számítani, ha a papok és az egyházak tekintélyét lerontották a népnél. *(Zaj.)* Azért tessék mindig szem előtt tartani azt, hogy azáltal, hogy az egyházak és a papok tekintélyét rontják, rontják egyszersmind és károsítják az állam érdekeit a jövőben. *(Zaj.)*

Szmrecsányi György: Nem mi csináljuk! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Vajda Sándor: Az a harc, amelyet a jelen törvényjavaslat felidéz, nemcsak nemzetiségi, de felekezeti harc is, és ne tessék felejtani,

hogy habár honorálom a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nagy tehetségét és műveltségét, de volt egy férfi, aki mégis nagyobb volt gróf Apponyi Albertnél, ez Bismarck volt, aki azt mondta: Wir gehen nicht nach Canossa, és mégis eljött az idő, hogy el kellett mennie Canossába. Meg vagyok győződve, hogy el fog jönni az az idő, mikor a jelenlegi törvényjavaslatot illetőleg éppúgy fog járni gróf Apponyi Albert, ahogyan járt máris a magyar nemzeti vívmányokkal, hogy Canossába ment, és akkor lesz majd nemcsak egy fekete, hanem egy Canossa-grófunk is. *(Felkiáltások: Nagyon szellemes! Nagyon okos!)*

Vajda Sándor: Nem szellemes, hanem igaz. T. ház! Ha lehetne magyarosítani ezzel a törvényjavaslattal, hát meg kell tenni. Miért ne magyarosítson az a magyar, ha megvan neki a hatalma, és az érdeke is úgy követeli? Ez nem törvényadta joga ugyan, hanem hatalomadta jog. Azt hiszem, most elég hangosan beszélek, t. képviselőház.

Simkó József: De nem okosabban!

Vajda Sándor: De ennek a törvényjavaslatnak hiányzik az a kelléke, hogy magyarosíthasson. Hiszen ez a törvényjavaslat ahelyett, hogy hazafiságot ébresztene, felébreszti az elégtelenséget, a viszálykodást egyrészt a haza különböző nemzetiségei és hitfelekezetei, másrészt az állam között.

Hogy mily csekély foganatja lesz ennek a törvényjavaslatnak, engedjék meg nekem, hogy ne én bizonyítsak tovább az én gyenge erőmmel és argumentumaimmal, hanem olyan tekintély [108] által bizonyítsak, akit önök is tekintélynek kell hogy elismerjenek. Engedjék meg, hogy Mocsáry Lajossal bizonyítsak, aki elnöke volt a függetlenségi pártnak. Az ő szavai nagyon szépen fedik az én eddigi beszédemet. Lehet, hogy ezen itt nyilvánított nézetei éppoly eretnekségnek fognak tekintetni, mint azok, melyeket régebben a nemzetiségi kérdéstről elmondott. Ezeket mondja *(olvassa)*:

„Mert a magyar közönség be szokta magát lovagolni bizonyos eszmékbe és frázisokba, amelyek azután valóságos zsarnoki hatalmat gyakorolnak felette, és kizárnak minden diszkussziót. Csak be kell őket dobni a diszkusszió közepébe, s nem kell semmi bizonyítás. A mi magyar közönségünk szereti kissé kényelmesen berendezni magának a vitatkozás gyakorlatát, a nagyon sokat ismételni hallott tételeket úgy tekinteni, mint bevégzett dolgokat, melyek felett az akták le vannak zárva. Vannak nálunk kanonizált, szentekké avatott ügyek, melyekhez nyúlni rögtönítélő eljárás veszélye nélkül nem lehet, s a közoktatás ügye általában, különösen pedig a népnevelés ezek közé tartozik.

„Nézzük meg kissé közelebről a népnevelés ügyét. A népnevelés kanonizációban részesült szent ügy. Frigyláda, mely körül a politikai pártok találkoznak, úgy, mint a nemzetiségi kérdésnél. Egymásra licitálnak, ki viseli inkább szívéen a szent ügyet, ki akar az országos költségvetésbe népnevelés címén nagyobb összeget bevétetni; előfordult már az is, hogy a függetlenségi párt részéről indítványoztatott: 1 millió forintot kell a költségvetésbe felvenni részben meghatározás nélkül, s megvárjuk a minisztertől, hogy ez összeget el is költse. Ideálistikus felfogás az egésznek az alapja.

„Felvilágosodottá, értelmessé kell tenni minden honpolgárt, hogy magát boldog, boldogtalan által orránál fogva vezetetni ne engedje, meg kell érlelni a szabadságra De ügyessé és életrevalóvá is kell tenni, hogy kenyerét megkereshesse, sőt megtanulja, miképpen kell csinálni a rögből aranyat. Még azt is hangoztatják, hogy az iskolában kell hazafiságra tanítani az új nemzedéket, és belevegyül a kérdésbe a nemzeti becsület kérdése is; szégyen, gyalázat, hogy a hazai gyermekeknek ilyen és amolyan százaléka nem jár iskolába.

„Hát igen, törekedni kell arra, hogy terjedjen a népnevelés, lehetségessé kell tenni, hogy minél több ember sajátíthassa el az írás-olvasás mesterségét vagy tudományát, sőt lehetőleg a tudományoknak némi elemeit, de túlságosan nagy fontosságot nem kell a dolognak tulajdonítani, s ha nem volna egyéb szégyellnivalónk, mint az, hogy nálunk a gyermekeknek bizonyos százaléka még nem részesült iskolázásban, nyugodtak lehetnénk nemzeti becsület dolgában.

„Csak úgy kell venni mindent, amint van. A népnevelésnek objektumát nagyon túlnyomó részben a szegény falusi nép, vulgo parasztság képezi. Ennek életviszonyai pedig olyanok, hogy a falusi iskolában szerzett tudománynak kevés hasznát veszi. Más dolog az, mikor a lakosságnak fele vagy nagyobb része iparosokból és ú. n. honoráciorokból áll; ezeknek nagy szükségük van igenis az írástudásra, s tapasztaljuk eleget, mennyire hátrányos és mennyire restelli is állapotát az olyan iparos, aki kénytelen bevallani, hogy írást nem tud, de a szegény paraszt, aki földművelési munkával keresi kenyerét, vajmi kevés hasznát veszi. Először is rövid ideig jár az iskolába; szegényes táplálkozása mellett a gyermek lassan fejlődik, úgyhogy a törvény által meghatározott korban nem kezdheti meg iskolai pályáját, azután nem is járja ki a hat évet, a hatóság kénytelen attól eltekinteni; mert segíteni kell apjának a kenyeret megkeresni, elmegy pásztorgyerekek, ostorosnak, segít mindenféle gazdasági műveletnél. És ez még inkább úgy van a leánygyermeknél, hol a nagyobbik a kisebbiket dajkálja, libát őriz, anyjának százféle aprólékos dolgában segédkezik.

„Kevésre viszi tehát tudományát, csakis a jobb eszű és szorgalmú gyermekeknél van a tanításnak némi eredménye rövid idő alatt is. Az átlagosan közepes eredménynek azután mi hasznát veszik? Az írásnak jóformán semmit, mert odáig, hogy ne csak betűket vagy szavakat tudjon leírni, de valamit kellőleg megfogalmazni s egy levelet úgy kiállítani képes legyen, hogy postán továbbíttassék, ritkán viszi. A levelezésnek a köznépnél az a módja most is, mióta jobb lábón van a népnevelés, hogy ha írni akar katonafiának, vagy a katonafiú szülőinek, mással írat, aki papírt és borítékot kerít, érthetőleg megfogalmazza, leragasztja, ráteszi a megfelelő bélyeget, ráíratja a címet, talán Isten tudja, az óperencián túl, most már az óperenciás tengeren is túl Amerikába. Ez mind oly művelet, amely meghaladja a szegény parasztember képességét, akár járt iskolába, akár nem, a jó írástudóknak segédletét nem nélkülözheti. Arról, hogy törvényes iratokat, folyamodványt, szerződést stb. maga írjon, vagy annak helyes voltáról közvetlen vegyen tudomást, szó sem lehet. Vajon képesek vagyunk-e arra mi magunk, művelt osztálybeliek is, ez a jegyző dolga marad jó pénzért, bár ne tudná váltó alá se írni a maga nevét.

„Gyakran láthatjuk, milyen kínban van a falusi ember, mikor írni akar, habár csak nevét is odapingálni; kaszához, kapához szokott markában s feszes ujjai közt sehogy sem tudja elhelyezni azt a vékony szerszámot, azt a pennát; bal kezével igazgatja el, valahogy visszatartja lélegzetét, s nagyot fúj, mikor a műtétet sikeresen végrehajtottnak véli; az a derék magyar ember, aki megbecsüléssel, de bátran elébe áll az embernek, okosan, szabatosan fejezi ki magát, s az emberi méltóságnak senki fiával [109] szemben nem derogál, szájalmas alakká törpül, midőn írástudóként szerepel.

„Nincs különben a dolog az olvasással is. Mit olvasson a szegény ember? Imádságoskönyvet? No, az megy is valahogy, azt már jórészt könyv nélkül tudja, azért boldogul is vele, de már más apró betűjű olvasmány nehezen megy, ő csak a maga könyvéből tud; olyan, mint a hű házastárs vagy a svédgyufa. (*Derültség a középén.*)

„De ha ráfanyalodik is az olvasásra, midőn már minden foglalatosságból kifogyott, jut-e kezébe oly olvasmány, melyet megért? Éspedig akkor is, ha állítólag magyarul van írva, mert valljuk meg, hogy ú. n. népies nyomtatványaink ritkán találják el, mikor kell írni a nép számára, melyet sem idétlen gyermeknek, sem a nyakatekert stílű modern irodalom színvonalán állónak nem kellene tekinteni? Jobb szereti, ha más olvas fel előtte, akkor azután átengedi magát annak az andalító érzésnek, melyet rá tiszteletes uram gyönyörű szép szava gyakorol, midőn ájtatos lélekkel és

méltóságának jóltevő tudatában ül a consistoriális ember a pad-sorok elsejében. Nagyon kis százaléka az a falusi gyermekeknek, mely annak, mit az iskolában tanult, hasznát veszi, s éppen azért azt a nagy erőfeszítést, melyet az analfabéták kipusztítására teszünk, indokoltnak nem tarthatom.”

Egy hang (a középén): Ez reakciós!

Vajda Sándor: Reakciós igen, de úgy van. Ezt tessék először közgazdaságilag megváltoztatni, és akkor majd megváltozik köz-művelődésileg is. (Olvassa):

„Városokban, de azokban, melyek nem óriási falvak, hanem igazán városok, teljesen helyén van az elemi oktatásnak minél tökéletesebb korba helyezése, de a falukban a nagy fáradság és nagy költség jórészt kárba megy. Különösen nem tartom helyesnek, hogy közvetlenül az állam foglalkozzék annyira a népoktatás ügyével; ha van valami, ami az önkormányzatnak alkalmas tárgya kellene hogy legyen, az éppen az elemi oktatás.” Ezt aláhúzom. „A népnek magának és a községeknek kellene, hogy a tárgynál első szavuk legyen. Ha érzik annak szükségét, hogy gyermekeik iskolába járjanak, és ha nem nyűzzük őket az adóval annyira, hogy gyermekeiket iskoláztatni képesek legyenek, meg lehetünk győződve felőle, hogy fognak is gondoskodni; fognak annyival inkább, mert a civilizáció, a kultúra szelleme szinte hihetetlen, mennyire behatolt már a köznép rétegeibe is. Azon arányban, amelyben szükségét érzi és hasznát látja, önként fog a nép gondoskodni gyermekeinek kiképzéséről.”

Simkó József: Hol van ez a felolvasás a javaslattól?

Vajda Sándor (olvassa): „Nézzük a zsidókat, milyen gondot fordítanak ők régtől fogva spontán gyermekeik tanítására. Egészen szegény kiskorcsmáros zsidók házitanítókat tartanak, ha nincs falusi iskola, melybe gyermekeiket járathatják, mert az ő életmódjuk mellett életkérdés, hogy írástudatlanok ne maradjanak. Haszontalanabb fogyasztója nincs az állami kenyérnek, mint a m. kir. tanfelügyelők. A jó b. Eötvös József, a nagy idealista, de aki az önkormányzat iránt színvakságban szenvedett, királyi tanácsosokká is tette őket, mintha sejtette volna, hogy állásuk és működésük eredménye vajmi kevés tekintélyt fog szerezni számukra. Kulturális szempontból, mert a kultúrának alapvető feltétele a közvagyonosodás emelése, melyből önként fakad a közművelődés virágzása” – ezt tessék figyelembe venni – „én nem habozom ki-mondani, hogy egy jó állami apaállatot hasznosabb tényezőnek nézek egy m. kir. tanácsos tanfelügyelőnél.”

Ezt nem a lelketlen hazaáruló mondja, hanem Mocsáry Lajos, aki a függetlenségi párt tagja volt annakidején. Nem nemzetiségi szempontból mondja, hanem mint ember és jó hazafi konstatálja

ezeket a tényeket. Ezeket különben csak azért tartottam szükségesnek felhozni, nehogy önök azt mondhassák, hogy csak mi, nemzetiségi képviselők mondjuk ezeket, és nehogy azt higgyék, hogy nincsenek nekünk klasszikus tanúink a magyarság soraiból, akik teljesen arra az álláspontra helyezkedtek, melyről mi bíráljuk ezt a javaslatot.

Ám hogy ha magyar vidéken felnevelkedett gyermek is elfelejti azt az írást-olvasást, amit az iskolában tanult, hogyne felejtene el az a nemzetiségi vidéken lakó román gyermek azt a pár magyar szót, melyet az iskolában megtanult gagyogni. Ha tehát a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak nem az lett volna e törvényjavaslat beterjesztésével a célja, hogy a figyelmet más dolgoktól, az általános szavazati jogtól és a kiegyezési kérdésektől elvonja, (*Zaj. Ellenmondások.*) akkor biztosan olyan törvényjavaslat jött volna ide, ami biztosítja nekünk a kulturális előrehaladást, hogy ne legyen kitéve a mi népünk annak, hogy elfelejtse azt, amit az iskolában tanult. (*Zaj*)

De, t. ház, még akkor is, ha az a gyermek Perfekte megtanult magyarul, és az ő érzései az elemi és ismétlőiskolában magyarokká lettek, mi következik azután, mikor kilép az életbe? Amióta megszületett, az ő egyházának rítusa szerint kell élnie, az ő egyházának nyelve és rítusa pedig román, s a többiektől annyira eltérő, hogy joggal nevezhető nemzeti rítusnak. Hiába tanulja tehát, hogy: „Huszár leszek, magyar huszár”, és hogy:

„Romlásnak indult hajdan erős magyar,
Nem látod, Árpád vére miként fájul?
Nem látod a boszús egeknek
Ostorait nyomorult hazádon?” (*Zaj*)

[110] **Nagy Emil:** Micsoda? Viccet csinál a magyar versekből? (*Zaj.*)

Éber Antal: Rendre kellene utasítani!

Elnök (*csenget*): Csendet kérek! (*Folyton tartó nagy zaj.*)

Vajda Sándor: Kérem, ne tessék engem terrorizálni akarni! Én ezeket a verseket és még nagyon sokat az elemi iskolában tanultam. Én nem felejtettem el, mert volt alkalmam magyar nyelvismeretemet tovább fejleszteni; az a gyermek azonban, aki pl. oly vidéken lakik, ahol 98%-ot képvisel a románság, elfelejti azokat a verseket, mert az ő lelkületében nemzeti egyházának rítusa és nyelve, a román rítus, az ősi tradíciók élnek. Klasszikusan írta ezt meg Rákosi Viktor „Elnémult harangok” című regényében. Tessék ezt elolvasni, ami abban van, az a való, az felel meg a jövő alakulásának. (*Folytonos zaj a baloldalon. Elnök csenget.*) Az a gyermek

bármit tanult legyen a magyar iskolában, azután, mikor kilép az életbe, úgy fog tenni, ahogy azt Rákosi említett regényében klaszrikusan leírja. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Akármilyen nézetben legyen is egyik vagy másik képviselőtársam, nekem legmélyebb meggyőződése, s ez meggyőződése pártomnak is, hogy mi egymásra vagyunk utalva nemcsak mint állampolgárok, de egymásra van utalva a román és szláv elem és a magyar elem is mint olyan. *(Folytonos zaj.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Vajda Sándor: Megtörténhetik, hogy ez a mostani harc folytatódik, esetleg még hosszú időn át, de a szükségszerűség, a történelmi fejlődés következtében akármilyen fanatikus sovíniszták is ma önök, tisztelt kossuthista képviselőtársaim, eljön az az idő majd, amikor a magyarság és románság békésen fog élni egymással.

Ugron Gábor: Ezt tegyék legelső sorban, ez szükséges! Legjobb most kezdeni mindjárt. *(Folytonos zaj a baloldalon. Sümegi Vilmos többször közbeszól.)*

Elnök *(csenget):* Kérem Sümegi Vilmos képviselő urat, hogy folytonos közbeszólásaival ne zavarja a szónokot.

Vajda Sándor: Szükséges, hogy önök más hangot pendítsenek meg velünk, nem mint képviselőkkel szemben, mert mi nem vagyunk megsértve, akárhogy kiabálnak is önök, megszoktuk mi már ezt, de mint nemzetiekkel szemben. Hogyha önök azt akarják – s ez a nézet mindinkább tért hódít, s biztos vagyok benne, hogy van sok olyan ember önök között, aki foglalkozott ezzel az eszmével –, hogy előbb-utóbb békés egyetértéssel egy úton haladjunk, akkor szüntessék meg azt a kölcsönös ellenszenvet, melynek elriasztó példája ez a két költemény, amelyet majd fel fogok olvasni, s amely azt bizonyítja, hogy ha az önök iskolája így magyarosít tovább, akkor megtanul az a nemzetiségi román perfekte magyarul, talán még jobban, mint a született magyar vagy székely, de mire használja majd azután ezt fel? Arra, hogy mikor őt inzultálják p. o. versben és magyarul mint románt, ő ezt visszainzultálja ugyancsak versben és magyarul. Ez klasszikus példa, amelyet ha elolvas a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, egészen más nézetet fog vallani a magyarosítás kérdését illetőleg az iskoláknál.

Az a könyv, amelyet beküldtek nekem, Győrffy József „Politikai Szatírái”, megjelent Budapesten 1893-ban Révai Leó kiadásában. Ebben foglaltatik egy vers, amelynek címe „A mokányok”, s erre a versre az illető szerző, aki ezt beküldte nekem, s akit nem ismerek, de aki csak román ember lehet, *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* „A magyarok” című versben válaszolt. Győrffy József versének első strófája így szól. *(Szónok érthetetlenül olvas.)**

[*Lábjegyzet: Lásd a 138-ik ülésben a 189-ik lapon a naplóbíráló-bizottságnak a ház által elfogadott határozatát. Szerk.]¹

Elnök (csenget): Kérem, méltóztassék hangosabban beszélni, nem lehet hallani, pedig nekem kötelességem, beszédét figyelemmel kísérni. (Zaj.)

Vajda Sándor: Még csak öt percig akarok beszélni.

Vertán Endre előadó: Olyan vakmerőség, hogy nem meri hangosan olvasni. (Zaj.)

Elnök: Bocsánatot kérek, (Zaj.) de ez már semmiféle összefüggésben nincs a javaslattal, és az nem is lehet valami különösen érdekes, mert olyan hangon tetszik olvasni, hogy senki sem érti

¹ A két vers szövege A. Vaida-Voevod emlékiratainak a Korunk 1998. áprilisi számában megjelent részletében olvasható:

(<http://korunk.org/?q=node/8&ev=1998&honap=4&cikk=6290>):

A Mokányok (első szakasz)

Gézengúz nép valátok kezdet óta,
Azt sem tudtátok, honnan jöttetek,
Csak annyi áll, hogy ennek a hazának
Egy ellenséggel több lett veletek.
Befogadott, de meg is jegyzett népünk,
Mert írva áll vajdátok homlokán:
Húzd meg magad a mamaliga mellett
S nu fácske lárma, moi mokány.

A Magyarok

Gézengúz nép valátok kezdet óta,
Azt sem tudjátok, honnan jöttetek,
De annyi áll, hogy ennek a hazának
Ádáz ördögeivé lettetek.
Tíz átkos század óta élősködtök
Mint vérszomjas poloskák e hazán,
És sokat túrt, de semmit sem felejtett,
Mert cinye mintye a Román.

Hiába hős honvédek Iancu ellen,
Hiába hős tyúkászok víttanak,
Turini szent Kossuth s Hatvani végre
Esküszegéshez folyamodtanak.
Esküszegést bosszult meg Iancu népe,
Esküszegést bosszult meg a Mokány,
Mert békés nép, de védelmezi jogát,
És cinye mintye a Román.

Hiába minden, minden, elveszesz te,
Jogtipró ázsiai sőpredék,
Hiába alkudozol Isteneddel,
Hogy őseid jövőd megbűnhődék,
Ők saját vétükéért bűnhődtek akkor,
Te vétkezel e század alkonyán,
És feltámasztod botorul a bosszút,
Mert cinye mintye a Román.

meg. Ez csak időtöltési passzió, amit nem engedhetek meg. Szíveskedjék beszédét tárgyilagosan folytatni, én türelmesen meghallgatom. *(Helyeslés.)*

Vajda Sándor: T. ház! Befejeztem. *(Helyeslés.)* Nem a beszédemet, hanem a verset. E két költemény egymás mellé állítva bizonyítja azt, hogy milyen nagy egyfelől annak a Győrffy Józsefnek a sovinszta gyűlölete a románsággal szemben, és másfelől, hogy az a román költő a maga rigmusait jobban csinálta meg, mint Győrffy József úr. Csak ilyesmit lehet elérni azáltal, ha a román fiút jól megtanítják magyarul, mert ha költői talentum, akkor magyar nyelvi tudását ilyesmire használja fel. Ezt lehet ezzel csak elérni. Én ajánlom az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr figyelmébe ezt a két verset, amelyet itt felolvastam. Ha áttanulmányozta, meg fog győződni arról, hogy milyen mag az, amelyet ő vetett, és mi fog abból kikelni annak idején, ha majd a románság jobban fog magyarul tudni, mint ma. *(Zaj.)*

Ha beszédemmel nem sikerült volna az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat meggyőzni arról, hogy milyen jogsérelmet ejt a mi egyházi autonómiánkon ez a törvényjavaslat, illetőleg hogy a legméltányosabb és a legeszélyesebb dolog volna, ha ezt a törvényjavaslatot visszavonná, mielőtt a többség megszavazza; akkor ajánlom az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak, hogy gondolja meg jól és ismerje be, hogy egy miniszternek legszentebb kötelessége az, hogy a rezortjához tartozó törvényeket végrehajtsa, és ha ő tényleg végre akarja hajtani az 1848: XX., az 1868: XXXVIII. és az 1868: évi XLIV. törvénycikket, akkor lehetetlenség, hogy ezt a törvényjavaslatot vissza ne vonja.

Mindezek után bátorkodom a következő határozati javaslatot benyújtani *(Halljuk! Halljuk!)*

„Határozati javaslat. Tekintettel arra, hogy a tárgyalás alatt lévő, a »nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól« szoló törvényjavaslat az ország alaptörvényeinek legnagyobb részét, különösen annak sarkalatos intézkedéseit hatályon kívül helyezi, ezen törvényjavaslat elfogadása esetén utasítja a ház a vallás- és közoktatásügyi minisztert egy oly törvényjavaslatnak elkészítésére és beterjesztésére, amelyben tüzetesen jelöltessenek meg az ország alaptörvényeinek még nem abrogált intézkedései.»

Még nem adtam fel a reményt, hogy ebből a törvényjavaslatból nem lesz törvény; ha azonban mégis törvény lesz belőle, akkor biztosíthatom a t. házat, hogy mindaddig, amíg egy önérzetes román lesz még Magyarországon, küzdeni fog e törvényjavaslat ellen, mert mindaddig béke és testvéri egyetértés nem lehet közöttünk,

míg a románságnak nemzeti léte biztosítva nem lesz. (*Élénk helyeslés a nemzetiségiek padjain.*)

Vlád Aurél: Addig béke nincs! (*Úgy van!*)

Elnök: T. ház! Mielőtt a tárgyalást folytatnók, a házszabályok 188. §-a értelmében jelentést kívánok tenni. Nevezetesen Duna-patajról vett távirati értesítés szerint ifjabb Madarász József és Nagy György képviselő urak mentelmi joga megsértetett. A házszabályok 188. §-a értelmében tehát az eset a mentelmi bizottsághoz utasíttatik. [...]

Következik?

Várady Károly jegyző: Szkicsák Ferenc!

Szkicsák Ferenc: Képviselői kötelességem elmulasztásának tekinteném, ha nem szólalnék fel a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat ellen a tót nép nevében, amellyel, amint tudjuk, hazánk összes népei közül a legmostohábban bántak el a mindenkori kormányok úgy kulturális, mint szociális téren is. Méltán kérdezhetni tehát: vajon miért bánnak el így ezzel a tót néppel? Talán azért, mert olyan kitűnő államfenntartó elem? Erre nem tudnék feleletet adni, mert ebből a szempontból a mindenkori kormányoknak igazságosnak kellene lennie a tót nép iránt.

Ugron Gábor: Az is!

Szkicsák Ferenc: Azt hiszem, hogy ez azért történik, mert a tót nép a legszerényebb Magyarország népei között. Pedig, mint látjuk, jó a szerénytelenség is.

Ugron Gábor: Nem igaz! Beszéljen csak magáról! (*Derültség. Zaj. Elnök csenget.*)

Szkicsák Ferenc: A németiségnek pl. nem kellett egyéb, csak hogy kissé szerénytelen legyen, s megállapítsa a programját. Szededen már megvolt a gyűlés s szervezkedés a német nép érdekeinek megóvására. Azt mondják, hogy a Délmagyarországi Közművelődési Egyesület liberális alkotmány volt, az nem ér semmit, most újat kell kitalálni, hogy a népet boldogítsák, én azt mondom, hogy bolondítsák.

Egy hang: Bolond Szkicsák! (*Élénk derültség.*)

Szkicsák Ferenc: De menjünk tovább, és nézzük, milyen tekintetek vezették hazánk népei iránt a mindenkori kormányokat a népnevelést illetőleg az 1868: XLIV. t.-c. alapján. Nézzük az állapotokat Fiúmében. Ugyebár ott olasz az úr, nem úgy mint Apponyi Albert miniszter úr, aki felállította, (*Felkiáltások: Dehogyan állította!*) vagy mondjuk, fel nem állította (*Élénk derültség.*) ezen tételt, ki az úr ebben az országban? Ott az olasz az úr, és önöknek egyetlenegy arcizmusuk sem rándul meg ezért.

Ámde nézzük kulturális szempontból a németet, a szászt. Ott is a nemzetiségi törvény a maga egészében keresztül van hajtva.

(*Derültség.*) Ami a románokat és szerbeket illeti, azoknál annyira-amennyire, legalább kis részében mégiscsak keresztül van víve. (*Mozgás és ellenmondások a baloldalon.*)

Egy hang (*bal felől*); Polit azt mondja, hogy nincs keresztülvíve!

Szkicsák Ferenc: De vegyük a szegény tótokat. Ők igénytelenek, szegények, szerénytelenek. (*Nagy derültség a jobb- és a baloldalon.*)

Egy hang (*jobb felől*): Egyes számban beszéljen!

Szkicsák Ferenc: Azt mondtam, hogy igénytelenek és szerények, és ennek következtében egy középiskolájuk, egy papnöveldejük, egy tanítóképezdejük sincs, ahol a tót anyanyelvet mint tantárgyat tanítanak. (*Mozgás. Halljuk!*) Hát nem megszegyenítő-e ez az országra nézve? (*Felkiáltások jobb és bal felől: Nem!*) Nem futja-e el a mindenkori kormány képviselőinek arcát a szégyen pírja, amikor a képviselőház asztalán hiába foglalnak helyet azok a törvénykönyvek, s amidőn a Felvidéken intelligens emberek is csak annyira tudják annak a népnek nyelvét, mint a kocsisok, pedig azok is adózó állampolgárok, és önök is nagyon jól tudják, milyen kitűnő államfenntartó elem a tótság. (*Mozgás a baloldalon.*) Most, midőn a német néppárt keletkezében van, [112] ugyebár azt írják az újságok, hogy bizony az nem járja, hogy például arra a sváb emberre, ha a bíróság elé kerül, egy pelyhes bajuszú úr ráförmed, hogy: „miért nem tudsz magyarul?” Most már rosszallják az ilyen eljárást, de a Felvidéken is így történik ez, pedig annak az intelligens úrnak, annak a hivatalnoknak nemcsak az a hivatása, hogy szép ruhában és kipödört bajusszal fogadja a feleket, hanem hogy egy kis érzékkel bírjon a nép érdekei iránt is. Most is megtörténik az, hogy az ilyen hivatalnok ráförmed arra a becsületes, tisztességes polgárra, aki itt született Magyarországon, hogy: „hát miért nem tudsz magyarul?” Ugyebár ez megszegyenítő, és önök ezt nem szeretik hallani? (*Mozgás és zaj bal felől.*)

De, t. ház, továbbmegyek. A tótok még szegényebbek a különféle intézményekben, mint a románok és a szerbek; nekünk még autonómiánk sincs. Az evangélikusoknak van ugyan csekély autonómiájuk, de ezt megrontják az egyházfők, akik – ezt itt ünnepélyesen kinyilatkoztatom – minden keresztény szellem hiányában tisztán a pártpolitika szolgálatában állanak. Igenis, ezek az egyházfők a mi népünk anyanyelve érdekeinek megrontói, s a legnagyobb jogbitorlók, (*Mozgás bal felől. Halljuk! Halljuk!*) és tudja meg a t. ház és a t. kormány, hogy valamint a rossz közigazgatás visszaélései felébresztették a tót népben emberi jogaihoz való jussát, úgy ébresztette fel az erőszakos magyarosítás a tót nemzeti önértetet és öntudatot. Itt vagyok példának én. (*Derültség.*) Azt sem tudtam, hogy mi fán terem a tót nemzeti öntudat, mikor a lőcsei

főgimnáziumba jártam. Ekkor történt, hogy meg akartam tanulni anyanyelvemet irodalmilag is, és ebből a célból vettem egy ártatlan tót regényt. *(Derültség.)*

Hock János: Az anyanyelve a tót, és azt sem az anyjától tanulta meg?

Szkicsák Ferenc: Irodalmilag a főtisztelendő úr sem az anyjától tanult meg magyarul, az anyja talán tót volt! *(Derültség.)* Hát, amint tanulmányoztam, olvasgattam azt a tót regényt, volt ott egy igazgató, aki érdemeket szerzett magának, és időközben főigazgatóvá lett; ez kitalálta, hogy pánszláv vagyok. Az a kisdiák azt sem tudta, hogy ki volt az a Szvatopluk, és hogy a tótoknak van-e történelmi múltjuk, és mégis az összes középiskolákból engemet ezért a kis dologért kizártak. Kizárva az iskolából, hová mehettem? Talán Franciaországba? Nem, elmentem a testvéreimhez Prágába. *(Zaj.)* Ott aztán öntöttek belém nemzeti öntudatot. Ezt a példát csak azért hoztam fel, hogy lássák, hogy mit tesz az erőszakos magyarosítás. Ez a törvényjavaslat is ebben a mederben halad, ezt a célt akarja szolgálni. *(Felkiáltások: Annál inkább fogadja el!)* Higgyék el önök, hogy ezáltal is a tót népben a nyelvéhez való ragaszkodást és az öntudatot fogják felébreszteni. *(Felkiáltások: Vízet neki!)*

Azt mondják egyes t. képviselőtársaim, hogy épp azért fogadjam el a törvényjavaslatot, mert ez emeli a tót nép öntudatát. Hát ha a célt tekinteném, tényleg elfogadnám, de akkor cinikusnak kellene lennem, nem őszintének. Akkor, t. ház, ha ezt a törvényjavaslatot elfogadnám: orvul támadnám meg önöket. De én sokkal tisztábban tisztelem elveimet *(Derültség.)* és népem múltját, semhogy ezt a törvényjavaslatot elfogadnám, és azt tartom, hogy elárulnám tót népem érdekeit, ha a magam részéről is hozzájárulnék az előttünk fekvő törvényjavaslatához. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Csodálkozom rajta, de úgy látszik, hogy amikor a kormány ezt a törvényjavaslatot benyújtotta, nem ismerte a tót nép lelkületét. Szombaton Polit Mihály t. barátom bámult azon, hogy önök milyen jól ismerik a bosnyák kérdést.

Egy hang *(a középén):* Wekerle ismeri!

Szkicsák Ferenc: Igen, Wekerle a miniszterelnök, de hát ő a főember. *(Derültség.)* Mondom, a bosnyák kérdést önök ismerik, a nemzetiségi kérdést pedig nem, mert ha ismernék, bizonyára nem nyújtottak volna be egy ily értelmű törvényjavaslatot. *(Úgy van! a középén. Felkiáltások a baloldalon: Nagyon is enyhe!)*

Sümegei Vilmos: Radikálisabb kellene!

Szkicsák Ferenc: Én azonban, t. ház, nem hiszem, hogy önök ne ismernék a nemzetiségi kérdést. Ismerik, csak hogy szükségük van erre a törvényjavaslatra, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* nem

azért, hogy a magyar nemzetnek, a magyar hazának szolgálatot tegyenek, hanem azért, hogy a függetlenségi programot kompromittáló ténykedéseit a kormánynak: a 400 milliós közös kiadásokra való hitel megszavazását, továbbá a kiegyezés és az alkotmánybiztosítékok elejtését palástolják. Ugyebár, ez kellemetlen? *(Élénk derűtség.)*

T. ház! Én elhiszem, hogy a kormánynak szüksége van egy ilyen törvényjavaslatra, mindamellett ne méltóztassanak elfelejteni azt, amit a napokban mondott itt valaki, hogy: a haza minden előtt. Más fortélyhoz forduljanak talán az urak ...

Egy hang *(a középén)*: Tanácsoljon valamit.

Szkicsák Ferenc: Tudja Isten, én nem tudok segíteni a miniszterelnök úron. *(Derűtség.)* Mondom, méltóztassanak más fortélyhoz fordulni, de ilyen törvényjavaslatot, amely megbontja a népek közötti békét, *(Ellenmondások.)* ne méltóztassék betervezni, ilyenektől álljon el a kormány, és vonja vissza mind a kettőt. *(Derűtség. Felkiáltások jobb felől: Azt is, amit már megszavaztunk?)*

Igen, azt is!

T. képviselőház! Továbbmegyek a törvényjavaslat elbírálásában, és ismét csak tanítómhoz, az öreg Polit barátomhoz folyamodom. *(Derűtség. Halljuk! Halljuk!)* Ő azt mondta, hogy hazánk a keleti államok jellegével bír, *(Ellenmondások.)* és én azt hiszem, hogy a kormány, amikor ezen törvényjavaslatot benyújtotta, csak egy újabb érvet szolgáltatott ehhez az állításhoz, amennyiben bebizonyította, hogy a mi államférfijaink is olyanok, mint a keleti államférfiak, t. i. ravaszok és hamisak. *(Élénk derűtség.)* Az [113] előadó beszédje pedig krajcáros utcai lap nívóján áll. Miért ravaszok és hamisak? Azért, mert nem vallják be az igazi okot, hogy miért nyújtották be ezt a törvényjavaslatot. Azzal, hogy mi ellene beszélünk, még szolgálatot is teszünk nekik, mert ennek alapján mondják, hogy igazán az ország érdekében van. Mert ha mi ellene beszélünk, akkor jó. Pedig csak azért nyújtották be, hogy palástolják azokat a titkos dolgokat a 400 millióról, eltereljék a figyelmet a kiegyezésről és az alkotmánybiztosítékok elmaradásától. Sajnálom, hogy nincs itt a belügyminiszter, úgy látszik, hogy nyugalomba vonult. *(Mozgás és derűtség. Felkiáltások: Beteg!)*

Én már rég mondtam, hogy beteg, mert a közigazgatás is beteg. De annyi bizonyos, hogy a törvényjavaslatot nem mutatják be igazi fényben, igazi árnyoldalaival, mert különben egyszerűen azt kellett volna mondaniok, hogy ez az állami hatalom igénybevételével való erőszakos magyarosítás. Ha lett volna annyi őszinteség bennük, és ez lett volna az indokolásnak tartalma, akkor legalább láttuk volna az igazi intencióját a kormánynak, amellyel ezt a

törvényjavaslatot benyújtotta. De nem vallják be az igazi indokot, mert hiszen azt mondja a kormány, hogy nem akar erőszakosan magyarosítani, csak azt akarja, mint később fel fogom olvasni az illető paragrafusokat, hogy a nem magyarajkúak tanuljanak meg magyarul. (*Felkiáltások: Ez helyes!*) Én is azt mondom, hogy helyes, (*Mozgás.*) és megmondtam már többször itt a házban, hogy mi semmiféle akadályt sem szóval, sem írásban nem akarunk gördíteni az elé a törekvés elé, hogy a mi véreink tanuljanak meg magyarul. (*Helyeslés.*) Többször nyilatkoztunk erre nézve, és legutóbb három nagy városban: Bazinban, Szentgyörgyön, Récsén. (*Mozgás és derűlttség.*)

Ezekben nyilvánosan kinyilatkoztattam, hogy mi kívánjuk, hogy mindenki, aki teheti, tanuljon meg magyarul. De nagy különbség van abban, hogy valaki tanuljon meg magyarul, és nagy különbség abban, hogy pl. számtant és oly ismereteket kell magyarul tanulnia, ahol nemcsak a tárgyat kell megnevezni, ez asztal, ez szék, stb., hanem oly tantárgyakat is, amelyek hivatva vannak a gyermek erkölcsi nívóját emelni, pl. a vallást is magyarul akarják tanítani.

Hock János: Úgy is kell.

Szkicsák Ferenc: T. képviselőtársam azért pap, hogy tudja, hogy olyan tanítási módszerrel tanítva a hittant a gyermek erkölcsi nívóját emelni nem lehet, magyar nyelven a gyermek ily ismereteit nem lehet fejleszteni.

Fel fogom említeni e tekintetben néhány pedagógusnak a véleményét, amely éppen most jutott a kezembe. (*Nagy zaj.*) Csak kivonatban fogom ismertetni ezen pedagógusok véleményét. (*Zaj.*) Az egyik, Louis Léger, aki a párizsi Collège de France tanára, azt bizonyítja cikkében, hogy miért nem tudják a franciák az idegen nyelveket megtanulni.

Azt mondja, hogy azért nem tudják megtanulni, mert a módszer rossz, amely Franciaországban elő van írva. Ott t. i. a módszer olyan, hogy a tanár a tanítványaihoz nem beszél másképp, mint csupán azon az idegen nyelven, csak azon érintkezik velük. Magától értetődik, hogy a tanulók nem értenek semmit, nem gondolkoznak, hagyják a tanítót beszélni, alusznak, és így természetes, hogy azután semmiféle eredmény nem jön ki ebből a tanításból. Megerősíti ezt az ő állítását Siegwald, az idegen nyelvek elsőrendű tanítója Párizsban és egy Albert Petit nevű tanító is. Azok is ugyanazt mondják, hogy azért van sikertelenség az idegen nyelvek tanításában a franciáknál, mert ha a tanító tanítványaival csupán azon az idegen nyelven beszél, nem tudja megtanítani őket arra az idegen nyelvre.

Ha ez már egy nyelv oktatásánál is így van, mennyivel inkább van így ez olyan oktatásnál, ahol még ismereteket is kell tanítani, ahol pl. a számolást kell tanítani. Nekem egyszer azt mondták, mikor a Felvidéken jártam: uram, a gyermekeink tudják mondani, hogy négyszer négy az tizenhat, de mikor megkérdem, hogy megértette-e, azt mondja a gyermek, hogy nem. Hát akkor miért tanulta a gyermek? Talán azért, hogy ő azt tudja szajkó módjára elmondani? Ugyebár azért, hogy ha egyszer az életben szüksége lesz tudni, hogy mennyi négyszer négy, akkor tudja, hogy tizenhat?

Odafajult az irányadó körök sovinizmusa folytán a tanítóknál egyrészt a fegyelmi vétségétől való félelem, másrészt az ambíció, harmadszor a rosszakarat következtében a dolog, hogy már nem is engedik, hogy a tanítványok anyanyelvükön beszéljenek. Megtörtént pl., hogy egy tanító egy nem magyar nyelvű iskolában azt parancsolta a gyermekeknek, hogy ötszázszor írják le ezt: „Nem szabad tótul povedálni!” Nem is beszélni, hanem gúnymódra povedálni. Talán díszére válik ez a hazaszeretetnek? Talán díszére válik ez a hazafiságnak? Ha hosszasabb akarnék lenni, más érvekkel is ki tudnám mutatni, hogy pl. megyénkben e tanítási módszerrel minő eredményeket értek el, hogy az teljesen hiába-való, amit a kormány a 19. §-ba foglalt. A 19. § azt mondja: „A nem magyar tanítási nyelvű elemi iskolákban, akár részesülnek állami segélyben, akár nem, a magyar nyelv a mindennapi tanfolyam valamennyi osztályában a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított tanítási terv szerint és kijelölt óraszámában oly mérvben tanítandó, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek az ő életcéljainak megfelelően gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni.

Ezt nem fogja elérni a tanító soha, minek tehát a tanítót egy ilyen parancsolat elébe állítani? Különösen hogyha tekintetbe vesszük a 23. és 24. §-át. Mit mondanak ezek? Nem fogom untatni a házat, hogy felolvassam ezeket, csak azt jegyzem meg, hogy oly fegyelmi határozatok ezek, hogy ha a tanító nem tudja elérni ezt a célt, akkor ő ke-[114]nyerétől megfosztatik. Továbbá a 24. § azt mondja:

„Ha államellenes irányt követ”, t. i. a tanító. Azután felsorolja, mi tekintendő államellenes irányynak. „Államellenes irányynak tekintendő különösen minden cselekedet, amely az állam alkotmánya, nemzeti jellege, egysége, különállása vagy területi épsége, továbbá az állam nyelvének törvényben meghatározott alkalmazása és az állam címere, jelvényei és zászlója ellen irányul, történt legyen az akár tanhelyiségben, akár azon kívül, vagy más állam területén élőszóban, írásban vagy nyomtatvány, képes ábrázolat, tankönyv vagy egyéb taneszközök által.”

Én is mondom, hogy ez helyes, de ismerem a törvények kimagyarozásának nálunk dívó módját. Ha önök itt értelmezik, hogy mi tekintendő államellenes iránynak, akkor én a részletes tárgyalásnál javaslatot fogok tenni arra nézve, mondja ki a törvény, hogy államellenes iránynak nem tekintendő az, hogyha a tanító egy nemzetiségi képviselőjelöltre szavaz. Mondják meg őszintén, el fogják ezt fogadni? Én ezt okvetlenül el szeretném fogadtatni azért, mert van példa rá, hogy az én kerületemben megvonták a tanítótól a segélyt azért, mert énreám szavazott. Hát ez szabadság? Ez az igazi fegyelmi eljárás? Én csak azért hoztam ezt elő, hogy bebizonyítsam, hogy a fegyelmi vétségekre vonatkozó szakaszok kibővíthetők.

Ebből most be fogják látni, hogy ilyen tanterv mellett és ilyen előírt szabályok alapján ki jön ki abból az iskolából, milyen lesz az a gyermek? Műbaba lesz, olyan műbaba, aki híján lesz minden erkölcsi lelkületnek, aki tisztán csakis az anyagi boldogulás után fog nézni és törekedni. És nem tudják-e önök, hogy a mi hazánkban a népnek anyagi boldogulása miképpen van megnehezítve, és hogy ha ez a kormány kormányon marad továbbra is, a nép nehezen fogja boldogulását megtalálni? Nem látják-e, hogy éppen a magyarok közül mennyien mennek ki Amerikába, talán azért, mert itten a boldogulást megtalálják? Ugyebár azt fogják elérni, hogy ez a gyermek, miután elveszti minden magasabb ideálhoz való vonzalmát, csakis az anyagiak után haladva és törekedve, hozzá fog csatlakozni azokhoz az elégületlenekhez, akik bizony nem fogják a hazának a konszolidációját előidézni, hanem annak destrukcióját, úgyhogy nem fogják elérni azt, ami a javaslatnak a célja, amelynek a 19. és egyéb szakaszaiban a haza egysege van meghatározva.

A 17. § a legfontosabb. Ez t. i. azt mondja *(olvassa)*: „Minden iskola és minden tanító, tekintet nélkül az iskola jellegére és arra, hogy állami segélyt élvez-e vagy sem, a gyermekek lelkében a magyar hazához való ragaszkodás szellemét tartozik kifejleszteni és megerősíteni.” *(Helyeslés bal felől.)* Én most kíváncsi vagyok, hogyan fogja azt a tanító elérni. Amiket elősoroltam, az mind csak arra fog vezetni, hogy a hazához való ragaszkodás csökkenni fog.

T. ház! Eddig pedagógiai szempontból ítéltam és bíráltam a javaslatot. Most rá fogok térni arra, hogy mint katolikus hitvallású ember ítéljem meg a javaslatot.

E tekintetben már Molnár János képviselő úr nyilatkozott itt e házban. Én nem fogom önöknek azt az örömet megszerezni, hogy azt mondjam, hogy Molnár képviselő úr véleményéhez csatlakozom. Én nem teszem magamévá az ő nyilatkozatát, mert én a keresztény szellemet egy kicsit másképpen értelmezem. Én nem va-

gyok híve olyan katolicizmusnak, amely pártérdek vagy más érdekek szolgálatában áll. Én klerikális nem vagyok, hanem igenis katolikus hitvallású vagyok, mert azt tartom, hogy Krisztus urunk tanítása ott le van téve, és azért sem fogadom el Molnár János nyilatkozatát, mert bizonyosságot szereztem arról, hogy éppen a katolikus egyházfők voltak azok, akik ha a tót nép anyanyelvének támogatásáról, fejlesztéséről volt szó, e jogos kívánság kerékkötői voltak. Ellenben teljesen elfogadom Goldis t. barátom kinyilatkoztatását, aki azt mondta, hogy a keresztény felekezetek joga tanítani a keresztény hitben gyökerezik; hisz Krisztus urunk azt mondta, menjetekek és tanítsatok minden népeket, és ismeretesek az ő szavai: engedjétek hozzám a kisdedeket. (Zaj.)

Ezek ellenében milyen keresztény szellemű és tartalmú Molnár János képviselő úr kinyilatkoztatása? Ő azt mondja: „Azt mondták nekem – t. i. a kormány –, hogy az ő segélyének feltételül egyedül csak a magyar nyelv intenzív tanítását fogja kikötni.” Ő ebbe belenyugszik. Majd így folytatja: „Megnyugodtam tehát, s újra örülni kezdtem, mert melyik magyar ember ne örülne annak, ha hallja, hogy a magyar nyelvismeret, a magyar nemzeti szellem erősödni, a magyar nemzeti jelleg mindinkább kidomborodni fog?” Megnyugszik ebben is, valamint a következő passzusban: „A mi pedig azt illeti, hogy hova céloz ez a törvényjavaslat, tudom, hogy az a nemzetiségi izgatók megfélemezésére van irányítva.”

Miután ő ezekbe belenyugszik, én már csak azért sem nyughatom bele, és nem tehetem magamévá Molnár János t. képviselő úrnak a katolikus hitvallás érdekében mondott beszédét, mert én ilyen katolicizmusból nem kérek. És nem kérek olyanból sem. Amíg ez a törvényjavaslat nem emelkedik törvényerőre, addig a hitvallási iskolákban a tantervet a püspökök írják elő. És kérdem, igazságos volt-e a püspöki kar a tanterv megállapításánál és a tankönyvek előírásánál a hitvallási iskolák számára? Bizony fájdalommal kell mondanom, hogy mindkét esetben igazságtalan volt. A katolikusoknak például Magyarországon két különösen vallásos egylete van.

Az egyik a Szent István Társulat és a Szent Béla Adalbert Egylet. Mind a kettő egyházi fennhatóság alatt van, és mindkettőnek kiadványai csak úgy jöhetnek a nyomdába és csak úgy terjeszthetők, ha az egyházi fennhatóság által approbáltatnak. Mármost az egyházi fennhatóság mind [115] a két társulat kiadványait approbálta, s most ugyan már későn, mert ha ez a törvényjavaslat törvényté válik, akkor még a Szent István Társulat kiadványait sem lehet talán taníttatni, de ezelőtt különbséget tettek a két társulat kiadványai között, mert míg a Szent István Társulat kiadványaira nézve megengedték, hogy az iskolákban használják,

addig a Szent Béla Egyletéire nézve nem. Éppen ebben van a sérelem, hogy dacára annak, hogy az egyházi fennhatóság approbálta, mégsem engedték meg a Szent Béla Egylet kiadványainak az iskolákban való használatát, azért, mert az egylet tót. Látom, hogy a tankönyv-approbációknál a kenyérkérdés, a haszon fog tekintetbe jönni; aki függetlenségi, vagy pedig ha más kormány jön, akkor az illető párti, annak könyveit approbálni fogják, míg a másoknak, aki más párti, s aki pedig talán sokkal jobb könyveket ír, nem fogják approbálni. Tehát a két társulat kiadványai közt ezt a különbséget tették. Ezt kívántam ezen törvényjavaslatra vonatkozólag egyházi szempontból megjegyezni.

Még egy rövid nyilatkozatot akarok tenni, t. i. azt, hogy a törvényjavaslat 17. §-ában az mondatik, amint már említettem, hogy a gyermek lelkében a magyar hazához való ragaszkodás szellemét tartozik minden iskola és minden tanító fejleszteni és megerősíteni, hogy ezáltal az állam egysége előkészíttessék. Én pedig azt mondom, hogy amennyire ismerem a tót nép lelkét, meghívom igen t. képviselőtársaimat, többször meghívtam már, most is meghívom, mindenkinek szolgálatára állok ebben a tekintetben, jöjjenek velem a tót nép közé, és meg fogják önök érteni azt, hogy bizony ezen törvényjavaslat az a sérelem, amely által az egység meg fog bomlani. Ámbár, t. ház, én a legnagyobb tisztelettel viseltetem az ország címere, színei, szóval ezen külső jelek iránt, de higgyék meg, hogy ha csakis az iskola kapuja felé helyezik ezeket, ha csakis az iskolában fogják használni a hazának ezen jeleit, de a szívben, a valóságban nem, akkor ezek a színek, a címer és a többi Gessler-kalapok lesznek Magyarországon.

Endrey Gyula: Nem lesz az! Majd megtanítjuk akkor önöket! (*Folytonos zaj a baloldalon.*)

Elnök (*csenget*): Csendet kérek!

Szkicsák Ferenc: T. ház! Ezzel elvégeztem volna beszédemet, ha nem kértek volna fel kerületem tanítói, hogy érdekükben egy pár szót mondjak. Hát ezt most meg fogom tenni. (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*)

Miután nálunk többnyire hitfelekezeti iskolák vannak, tehát ezek tanítói elsősorban azt kívánják, hogy fizetésük az állami tanítókéval egyenlő legyen. Miután a tanácskozás idejét átléptem, nem fogom az okokat felsorolni, csak azt jegyzem meg, hogy a kormány részéről immorális intenció az, ha a felekezeti tanítók fizetését alacsonyabbra szabja, mint az államiakét. Ez tiszta dolog; mert sok példát tudnék felhozni, ahol a hitfelekezeti iskolák tanítói kényszerűségből, hogy fennhatóságuk ne üldözze őket, nem pártolják ugyan az állami iskola kreálását, de e mellett legforróbb

kívánságuk az, hogy odajussanak. Mert a pénz beszél; a többit tudják.

Ez a legfontosabb, amire felkértek. De felkértek egyébre is. Hogy rövid legyen, felolvasom, mit mond egy zsidó tanító a magániskolákra nézve (*olvassa*): „Mi magántanítók az egész tanítói kar páriái vagyunk, mert sem a kormány, sem az egyesület, sem egyes egyének nem gondoskodnak rólunk; ki vagyunk téve az éhhalálnak. Jövő sorsomat így ecsetelve vagyok bátor stb. ... Méltóztassék odahatni, hogy a most benyújtott törvényjavaslatba a magántanítók helyzete is felvétessék, hogy az ő kötelességeik mellé némi jog és anyagi segítség órájuk is kebeleztesse. Szíveskedjék a magyarországi tanítók országos szövetsége által beadott módosítás mellett harcolni és szavazni, s a magániskolákra nézve a következőket indítványozni stb.” Ezt majd a részletes tárgyalásnál fogom megtenni, de miután mégis szó van róla, felolvasom röviden (*olvassa*): „1. Ezentúl ne engedtesse meg – ez az érdekes dolog, mert talán az irodában, a zöld asztalnál nem tudhatják azt, amit a tanítók maguk tapasztalnak – ne engedélyeztesse magániskola, hacsak a tanköteles gyermekek szülői a tanító öreg korára nézve bizonyos mértékű kötelezettséget nem vállalnak. 2. A jelenlegi magániskoláknál működő létszám hiányában az iskolát felhagyni kényszerült tanítók jövedelmét az állam egészítse ki. 3. A magániskolai tanítók jövedelme szintén a negyedosztályú adókulcs szerint adóztassák meg.”

Végül még egy tanítónak a kívánságára a következőket jegyzem meg.

Elnök: Kérem a képviselő urat, már elmúlt két óra, tehát méltóztassék lehetőleg rövidre fogni beszédét.

Szkicsák Ferenc: Tisztán kötelességemet fogom teljesíteni. Ez a tanító azt írja, hogy ő 35 évig volt tanító. Sőt hazafias tanító volt, mert a Felsőmagyarországi Közművelődési Egylet még díjjal is tüntette ki, mert sikeresen tanította a magyar nyelvet. Most azt a módosítást szeretném én tenni ezen a törvényjavaslaton, hogy a múltra nézve azok, akik nyugdíjaztattak ezen javaslat előtt, ezen törvényjavaslat intézkedései alá essenek, hogy t. i. nyugdíjuk felemeltessék. De mondjuk, hogy ez pénzügyi okokból nem lehetséges. Ebben az esetben azt indítványozom, hogy a közigazgatási bizottság legyen az a közeg – hiszen ez nem barátunk, ugyebár –, amelynek a javaslata folytán az ilyen kiérdemesült tanítóknak a nyugdíja felemeltessék. Ennek a tanítónak Cservenka Ignác a neve. Megérdemli, hogy itt felemlíttessék.

T. ház! Csak röviden akarom még felhozni, amire ezek a tanítók megkértek, akik nem politikai barátaim, sőt ellenfeleim, de én, mint képviselő, kötelességemnek tartom, hogy az ő érdekeiket is,

amennyire tehetségem engedi, megvédjem. Az emlékirat tehát azt mondja:

[116] „Ez a javaslat sok tekintetben haladást jelent, azonban a szenvedő, az önérzetükben mélyen sértett községi és felekezeti tanítók szívét nem nyugtatja meg teljesen, sőt tetézi a benső elégtelenséget azért, mert reményt sem nyújt, hogy a közeljövőben, ha az ország pénzügyei megengedik, az egyenlő fizetés elve érvényesülni fog, hogy megszűnik az a méltánytalanság, hogy a kántortanítók kántori jövedelmét, melyet külön terhek ellátásáért élveznek, a tanítói fizetésbe beszámítják.

Az illetékes kormányférfiak beismerik ezt, csak azt nem ismerik eléggé, hogy a perifériákon erős elégtelenség emészti a nem állami tanítóságot, a törvényjavaslat azon tartalma miatt, mely a jelent nem tekintve, csak a harminc év utáni jövőt, óriási különbséget tett az anyagi ellátást illetőleg állami és nem állami tanító között.”

Hogy ne legyek hosszadalmas, az emlékiratnak csak az esszenciáját akarom felolvasni *(olvassa)*:

„Kérjük, hogy e hazában először minden magyar tanító számára 1907. évi július 1-étől az állami tanítókkal egyenlő fizetést állapítson meg a törvényhozás.” Tehát nem 1910 után!

Másodszor, a kántortanítói járandóság a tanítói fizetés kiegészítésébe be ne számíttassék. Ez annak az előterjesztésnek két legfontosabb része. *(Zaj. Elnök csenget.)* Én dolgozom, t. képviselő urak, és ha az embernek bizonyos munkája van, úgy szívesen a képviselőház elé terjeszti azt. Igen szívesen előterjesztettem volna a tanítóknak több kívánságát is, de nem értem, hogy a képviselő urak miért nem látják be, hogy ez a tanítók érdeke.

Ugron Gábor: Rossz az ügyész! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Szkicsák Ferenc: Miért is leszek bátor felolvasni azon határozati javaslatot, amelyet ezennel be fogok nyújtani. A t. pénzügyminiszter úr figyelmébe ajánlom ezt a javaslatot, mert ez megadja a módját annak, hogyan lehet felemelni a tanítók fizetését anélkül, hogy az állam költségvetése megterheltebbé ne váljon. S megvan ennek az a jó oldala is, hogy a nép terhén is segítve lesz ez által. *(Zaj.)*

Elnök *(csenget.):* Csendet kérek t. ház. Méltóztassék a javaslatot felolvasni.

Szkicsák Ferenc *(olvassa a határozati javaslatot).*

„Tekintettel arra, hogy az állampolgárok leginkább azért fogadják idegenkedéssel az egyes tisztviselői karok és így a tanítóknak fizetésfelemelését, mert habár az állami költségvetés terhére történne is az, mégis az adózó polgárok indirekt megterhelésével jár, a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat a napirendről levétetik, és utasítja a ház a vallás- és közoktatásügyi miniszter

urat, hogy a kormánnyal egyetértőleg az ez által haladéktalanul beterjesztendő, a kötelező biztosítást szabályozó törvényjavaslat kapcsán gondoskodjék a tanítók járandóságainak kiegészítéséről olyképpen, hogy a biztosítások közvetítésével a tanítók bízzassanak meg, és ezen működésük ellenében a biztosítási alap terhére adandó jutalékok képezzék a fizetések kiegészítő részét.”

Förster Ottó: Ezért kár volt a drótozást abbahagyni! *(Élénk derültség.)*

Szkicsák Ferenc: T. ház! Nagyon jól tudom, hogy ez a kormány átmeneti, és hogy, amint mondja, nem vállalkozott ilyen feladatok teljesítésére. Persze ezt az érvet csak akkor hozza fel a kormány, amidőn neki nem tetsző kérdésekről és javaslatokról van szó. De hiszen látjuk a kormány működését; látjuk, hogy ezen javaslatban milyen fizetéseket kontemplál; láttuk a munkások betegsegélyezéséről szóló törvényjavaslatot; látjuk, hogy a kormány igenis programján kívül is dolgozik, és javaslatokat terjeszt elő. Miért nem terjesztette be tehát a kormány a kötelező állami biztosításról szóló törvényjavaslatot is?

Förster Ottó: A butaság elleni kötelező biztosításról szóló javaslatot kellene beterjeszteni! *(Nagy derültség.)*

Szkicsák Ferenc: E tekintetben a nép éppen úgy igazat fog nekem adni, mint ahogy igazat ad Molnár János t. képviselő úrnak Róma, *(Derültség.)* mert így lehet a terhein könnyíteni, és így lehet a tanítók helyzetén is segíteni. *(Helyeslés a nemzetiségiak padjain.)* Kérem ezeknél fogva a t. házat, hogy határozati javaslatomat annak idején elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés a nemzetiségiak padjain. Zaj.)*

Elnök (csenget): T. ház! A legközelebbi ülés idejére és napirendjére vonatkozólag van szerencsém javaslatot tenni. *(Halljuk!)*

Javaslom a t. háznak, hogy legközelebbi ülését kedden, folyó április hó 9-én d. e. 10 órakor tartsa, és annak napirendjéül javaslom az elnöki előterjesztések és irományok bemutatását és a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatását. *(Helyeslés.)*

Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor a holnapi ülés napirendjét ekként megállapítottanak mondom ki, és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik 2 óra 25 perckor.)

*Hitelesítették: Gr. Zichy Miklós s. k., László László s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok*

135. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 9-én, kedden,
Justh Gyula elnöklete alatt.

[...]

*A kormány részéről jelen vannak: gr. Apponyi Albert,
Günther Antal, Josipovich Géza.
(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezetni fogja Egry Béla jegyző úr; a javaslatok mellett felszólalókat Ráth Endre, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Várady Károly jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

Elnök: [...] Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása.

Ki következik?

Várady Károly jegyző: Pop Cs. István!

Pop Cs. István: T. képviselőház! Midőn gyenge szavamat felmelem ezen vita folyamán, teszem ezt a tárgynak rendkívüli nagy fontosságánál fogva, s különösen azért, mert követni akarom annak a nagy hazafinak, akinek emléke örök időkre élni fog, báró Eötvös Józsefnek szavait, aki ezeket mondotta *(olvassa)*: „A leghevesebb vita közelebb hoz minket egymáshoz, mint a hallgatás, mely csak a kölcsönös bizalmatlanságot, a kérdésnek ezen legnagyobb akadályát növeli, s mentől fontosabb az ügy, mentől nagyobb annak nehézségei, annál szükségesebb, hogy azokkal szembeszálljunk, és kimerítő diskusszió által a törvényhozásnak útjait egyengessük; enélkül ezen ügynek végleges és megnyugtató befejezése nem lehetséges.”

Mélyen t. képviselőház! Maga gr. Apponyi Albert is azt mondotta erről a törvényjavaslatról, hogy korszakalkotó; mi magunk pedig azt mondjuk, hogy amióta működik a magyar törvényhozás, ilyen eredményeiben kiszámíthatatlan tör-[118]vényjavaslat még nem került a ház elé. *(Igaz! Úgy van! a nemzetiségiek padjain.)* Én azon meggyőződésben vagyok, hogy ezen törvényjavaslatot a jelenlegi kormány nem is terjeszthette a ház asztalára.

Endrey Gyula: Csoda, mégis megtörtént!

Pop Cs. István: A jelenlegi kormány meghatározott programmal, kötött marsrutával vállalta el a kormányalakítást, maga ne-

vezte magát átmenetinek, és úgy a trónbeszédben, mint a miniszterelnök úr expozéjában határozottan meg vannak jelölve azon feladatok, amelyeknek teljesítése első kardinális kötelezettsége a kormánynak. (*Zaj bal felől.*) Ezen állításomat nem igazolhatom klasszikusabb bizonyítékkal, mint a trónbeszédnek erre vonatkozó szavaival. Midőn a trónbeszéd megemlíti, hogy az államháztartás rendes menetének helyreállítása és az újonclétszám megállapítása után melyek a legfontosabb feladatok, a következőket mondja – és nagyon kérem, méltóztassanak, mélyen t. képviselő urak, mélyen az elméjükbe vésni ezen szavakat – (*olvassa*): „Az alkotmányos élet korszerű fejlesztésének szempontjából legfontosabb feladatát képezendi kormányunknak, hogy a politikai jogokat a társadalom minden rétegére kiterjesztve a nemzet egészét vigye bele a politikai élet sáncaiba, evégből az általános szavazati jog szabad gyakorlására vonatkozólag a demokratikus eszme korszerű kívánalmainak, valamint a magyar állam nemzeti jellegének megővése végett.”

A legfontosabb, igen t. képviselőház, a következő (*olvassa*): „Ezek, tisztelt urak, főrendek és képviselők, azok a feladatok, amelyekre kormányunk vállalkozott; vállalkozott oly értelemben, hogy azok elsősorban és feltétlenül megoldandó kérdések, melyeknek megoldása más kérdések felvetése által sem meg nem hiúsítható, sem el nem odázható, és a kormány ezen elvállalt kötelezettségéhez az imént megtartott képviselőválasztások által a nemzeti közvélemény is megadta jóváhagyását.”

Tehát azt mondja, hogy ezeknek megvalósítása elodázhatatlan, meg nem hiúsítható, és más törvényjavaslatok elébe tolása által el nem halasztható.

Méltóztassanak átolvasni a miniszterelnök expozéját: hú tükre, hú mása ennek a trónbeszédnek, ugyanegy még a sorrend is. De mondja a trónbeszéd, és mondja a miniszterelnök úr expozéja azt is, hogy lesznek más törvényjavaslatok is előkészítve, amelyek az állami élet rendes menetében felmerülnek. Azonban meglehet, hogy ennek végrehajtói, úgymond, nem mi leszünk, amely kifejezésében határozottan utal az átmeneti jellegre, mert a teljesítendő feladatok határozottan meg vannak jelölve, azoknak azonban, amelyek az állami élet rendes menetében felmerülnek, csak előkészítésére vállalkozik.

De, mélyen t. képviselőház, egyéb nagy akadály, egyéb fontos momentum is van, amely eddig a parlamentben kimerítően nem tárgyalatott, és ez az 1848: XX. t.-c. 3. §-a. Én abban a meggyőződésben vagyok, hogy e törvényjavaslatok a törvény világos intézkedései folytán a ház asztalára nem kerülhettek mindaddig, míg

az érdekelt, az állam által törvényesen elismert vagy bevett vallásfelekezetek összes hatóságai meg nem hallgattak.

Említés tétetett a parlamentben arról, hogy talán lojalitás, előzékenység a minisztérium részéről, ha megkérdezi a hitfelekezeteket. De ez nagyon téves felfogás, mert erre a törvény kötelezi. Legyen szabad szóról szóra idéznem a törvényt. Az 1848. évi XX. t.-c. 3. §-a így hangzik *(olvassa)*: „Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségletei közálladalmi költségek által fedeztessenek, és ez elveknek részletes alkalmazásával a minisztérium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatokat fog előterjeszteni.” Kérdem: fér-e kétség e törvény valódi értelméhez? Lehet-e azt kimagyarázni e törvényszakaszból, hogy kizárólag a minisztérium belátására van bízva az, hogy az értekezlet a felekezeteket meghallgassa-e, vagy nem? Én azt hiszem, hogy bármely jogász, bármely törvénytudó, aki elolvassa ezt a szakaszt, csak azt mondhatja, és egyebet nem, hogy imperatívus kötvén van a minisztérium ahhoz, hogy meghallgassa az érdekelt felekezeteket.

T. képviselőház! Ha már a jelenlegi átmeneti minisztérium nem teljesíti azokat a feladatokat, amelyekre kizárólag vállalkozott, akkor én azt hiszem, hogy legrosszabb esetben olyan törvényeket kell hozni, amelyek organikus összeköttetésüknél fogva elsőbbséggel bírnak. Magyarországon majdnem az összes felekezetek, a római és görög katolikusok kivételével, autonómiával bírnak. Autonómiájuk törvényben van biztosítva. Kizárólag a római katolikusok, akikhez a sors folytán mi görög katolikusok majd másfél millió lélekszámban kötve vagyunk, habár autonómiájuk elnyeréséért már 1848 óta küzdöttek, kongresszustól kongresszusig elhúzódik az ügy, végleges megoldást nem nyer, hanem, t. ház, jön most egy olyan törvényjavaslat, amelyre azt lehetne mondani, hogy filius ante patrem.

Az ország egyik hatalmas vallásfelekezete, amely 1848-ig uralkodó vallás volt az országban, még nincs szervezve, és ennek dacára az autonómiának egyik sarkalatos alapelvét, az iskola autonómiáját, illetve az iskolaügyet bolygatjuk meg, és pedig meg-bolygatjuk oly mértékben, hogy amikor a katolikusok elég energikusak lesznek autonómiájukat keresztülvinni, akkor már hiányozni fognak a hatalmas oszlopok, akkor már az autonómia csak a levegőbe építhető, mert az oszlopok eltűntek, és pedig eltűntek gróf Apponyi Albert ezen törvényjavaslata által. *(Ellenmondások a baloldalon.)*

Szokoly Tamás: Nem oszlopra, hanem földbe szoktunk építeni! Magyar földbe!

Pop Cs. István: T. ház! Még egy igen erős impedimentum, egy nagy tiltó akadály van, a-[119]mely tiltja, hogy ezen törvényjavaslat a ház asztalára kerüljön. És erre vonatkozólag az indokokat éppen magának a közoktatásügyi bizottság javaslatának indoklásából veszem.

Azt mondja a bizottsági jelentés *(olvassa)*: „A nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól beterjesztett jelen törvényjavaslat nem képez organikus egész alkotást, hanem csak a legsürgősebb szükségeken kíván novelláris úton segíteni.”

T. képviselőház! Szerény tudásommal, a legnagyobb jóhiszeműséggel tárgyaltam ezt az ügyet, mert felette fontosnak, felette életbevágónak tartom azt. Tessék elolvasni ezen törvényjavaslat intézkedéseit, tessék azokat jól az igazság serpenyőjébe helyezni, és kérdem a t. ház összes tagjaitól, hogy egy olyan intézményt, amelyről maga gróf Apponyi Albert azt mondja, hogy korszakalkotó, szabad-e novelláris úton szabályozni, szabad-e ezt az ügyet így elintézni, nem mint organikus egészet, hanem mint az égető szükséglet által kitárt kényszerhelyzetet?

Fontoljuk meg jól, t. képviselőház, mert hiszen mi törvényhozók vagyunk, s felelősek vagyunk most, és felelősek vagyunk a jövőben is, hogy teljesítsük alkotmányunknak a törvények meghozatalára vonatkozó parancsait. *(Úgy van! a nemzetiségiek padjain.)* Ne méltóztassék, igen t. képviselő urak és igen tisztelt képviselőház, úgy feltüntetni a dolgot, mintha én vagy társaim kizárólag heccből foglalkoznánk ezzel az üggyel, hanem méltóztassanak önök is belenézni az ügy igazi titkaiba. Kérdem: novelláris úton, csak momentán szükség felmerülte alkalmával, lehet-e egy ilyen hatalmas törvényalkotást megbolygatni? Mit jelent ez az előtt, aki foglalkozik a dologgal, aki olvasott törvényeket, aki figyelemmel kísérte a parlamenti életet igazi hazájában, hogy miképpen tárgyalják ott a törvényeket? A világ összes jogtudósainak egybehangzó véleménye szerint novelláris úton csak létező törvényt lehet magyarázni, annak jó, áldásos intézkedéseit kiterjeszteni, drákói szigorát enyhíteni, azonban alapelveit semmi körülmények közt sem szabad megtámadni.

Vertán Endre előadó: Ezt hol tanulta?

Pop Cs. István: Az én kötelességem, t. ház, megmutatni, hogy mennyiben vannak megtámadva a létező törvények alapjaikban, mert itt csak éppen arra szorítkozunk, hogy egy akadályt ugrasunk át, hogy hevenyében, sebtiben megszavazzuk, törvényerőre emeljük ezt a javaslatot, anélkül hogy számot vetnénk azzal, hogy hány alaptörvény esik el, hány alaptörvény dől sírba ezáltal.

T. ház! Nagyon szeretünk az angol példákra hivatkozni, nagyon szeretjük alkotmányunkat az angolokéhoz hasonlítani. Nos, az angolok a törvényeket nem így szokták csinálni. Az angoloknál egy törvényjavaslat annyi retortán megy keresztül, annyi esélytől függ, hogy igazán megérettnek kell lennie, hogy keresztülmenjen az angol parlament mindkét házán. Akármilyen igénytelen, akármilyen csekély érdekű törvényjavaslat Angolországban öt retortán megy keresztül: az első olvasás, azután a tulajdonképpen, ahol rendszeren el szokott dőlni a sorsa, a második olvasás, az ú. n. comitee előtti eljárás, az ú. n. report stadium és a végén a harmadik olvasás. Miért van ez, t. képviselőház? Nem azért, mintha az angolok nagyon szeretnék a formaságokat, hanem azért, hogy megérjék az ügy, hogy megnyilvánuljon a közvélemény, hogy a közvélemény maga mondja meg, vajon szükség van-e erre a törvényre, vagy sem. Gróf Apponyi Albert közoktatásügyi miniszter úr ezeket a retortákat nem tartotta be.

De nem tartotta be azt sem, amit az 1848: XX. t.-cikk 3. §-a előírt, hogy t. i. az érdekelt hitfelekezeteket meghallgassa, pedig ő, aki egész parlamenti életünket ismeri, tudja azt, hogy az 1868-iki törvények megalkotásakor a híres Tisza Kálmán volt az, aki kezdeményezte azt, hogy az érdekelt hitfelekezetek az őket érdeklő ügyekben meghallgattassanak.

A törvényjavaslat keresztülment a közoktatásügyi bizottság retortáján, azután a pénzügyi bizottsághoz és végül a ház asztalára került. Bármilyen sebtiben és bármily hamar és készületlenül került ez ide – a készületlenséget a közvéleményre és nem a bizottság vagy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr munkájára értem, és én minden érvet elfogadok, még azt is, amely tulajdonképpen nem mehet érvszámba –, az az egy bizonyos, hogy ha a közvéleményre adunk valamit, és ha kíváncsiak vagyunk arra, hogy a közvélemény miképpen nyilatkozik e kérdésben, akkor meggyőződhetett volna az egész t. képviselőház arról, hogy a törvényjavaslat az érdekelteknél, t. i. a nemzetiségeknél a legnagyobb visszatetszést és felháborodást szülte.

Legalábbis annyit megtehettek volna, hogy bennünket képviselőket ha nem egyébért, legalább tanácsadói minőségben meginvitáltak volna a bizottságba. Hiszen elvégre akármennyire hangoztatják önök, hogy nem törődünk népeinkkel, annak bajait mégis mi ismerjük legjobban, mert hiszen önök nem törődnek és nem is törődhetnek velük. Ha tehát a hitfelekezeteket meg nem hallgatták, legalább bennünket hallgattak volna meg. *(Helyeslés a nemzetiségiek padjain. Mozgás bal felől.)*

Egy hang (a baloldalon): Hát nem hallgatjuk önöket eleget?

Pop Cs. István: Feltettem magamban, t. ház, hogy egyáltalában egy szót sem mondok, amely nem volna enyhe kiadása annak, amit Magyarország legnagyobb fiai mondtak. Azt mondtam, t. ház, hogy ez a törvényjavaslat a legközelebből érdekelteknél és különösen nálunk románoknál a legnagyobb felháborodást és visszatevészt szülte. Bátor vagyok a miniszter úr ő nagyméltóságának becses figyelmébe aján-[120]lani azt, amit egy tanár mondott, hogy ezen törvényjavaslat törvényerőre emelkedésével elveszítjük azt, amit évszázadok keserves küzdelmei árán szereztünk, és amit a magyar alkotmány nekünk biztosít. (*Helyeslés a nemzetiségiak padjain.*)

Kérem, t. ház, hogy a mai felette kritikus és nehéz viszonyok között helyénvaló volt-e ezt a törvényjavaslatot előterjeszteni és ezt a küzdelmet megindítani?

T. ház! Én jogászkoromban és mint meglett férfi is gróf Apponyi Albertnek szerény, de igazán őszinte bámulója voltam.

Egy hang (*bal felől*): Most is az lehet!

Pop Cs. István: Legnagyobb örömöm telt abban, amidőn igazán nagy parlamenti munkásságában szerencsés voltam őt szemlélhetni. Jól emlékszem, minő nagyszerű, világra szóló beszédet tartott az egyházpolitikai törvényjavaslatok tárgyalása alkalmával. Akkor nem voltak olyan kritikus állapotok, mint ma, és gróf Apponyi Albert mégis hazafiúi aggodalommal tekintett arra a törvényre, és féltette attól a nemzetét. Bátor leszek felolvasni beszédének azt a részét, amelyet az említett törvényjavaslatnak a nemzetiségi kérdéssel való vonatkozásaira tett, és amely a mi mostani álláspontunkat indokolja. (*Halljuk! Halljuk!*)

1894. február 29-ikén a következőket mondotta gróf Apponyi Albert. (*Felkiáltások a baloldalon: Éljen Apponyi!*) Helyes, éljen! De nagyon kérem az urakat, méltóztassanak majd akkor is éljenezni, ha felolvastam ezt a részt. (*Felkiáltások a baloldalon: Nyugodt lehet, akkor is éljenezhetünk!*)

Szokoly Tamás: Előlegezzük!

Pop Cs. István: Azt mondja gróf Apponyi Albert (*olvassa*): „És vizsgáljuk meg ezen kérdést összefüggésben a mi nemzetiségi viszonyainkkal. Kérdés, népünknek melyik része az, melynél megvan a veszély, hogy az egyházi házasságok kötésének számaránya csökkenni fog?” – És miután elmondja, hogy a magyar faj lesz az, amely szenvedni fog ezáltal, és ez a jövendölés be is következett – így folytatja (*olvassa*): „Nem fog csökkenni ott, ahol összeesik a vallás a nemzetiséggel; ahol a nemzetiségi érzés ereje és melege táplálja a vallást, és a vallás azután táplálni fogja a nemzetiségi érzést. De beállhat, sőt biztosan be fog állani a nemzetiségi agitációnak erősbödése a vallási fanatizmus által, és így egyik táplálván

a másikat: nemhogy az összeolvadás érait növelnők, hanem inkább a széjjelhúzó erőknek adunk újabb hatalmat, újabb erőt. Ezt, t. képviselőház, én is aláírom, mert úgy vág a mai helyzetre, úgy hasonlít ahhoz, mint tojás a tojáshoz.” (*Mozgás. Zaj.*) Azután így folytatta gróf Apponyi (*olvassa*): „Hiába mondják nekem, hogy az állam meg fogja törni az ellentállást, ha szüksége mutatkozik. Igenis meg fogja, de megtörnivalónk van már úgyis elég, hogy én ezeket a megtörnivalókat ok nélkül szaporítani nem akarom, és meg fogja törni az állam a külső intézményekben, a külső szokásokban, de nem tud odaférközni a lelkekhez, a szívekhez, és ezekben az ellentét, a gyűlölet, az elidegenedés és mindazon érzelmek, melyeknek felülkerekedésétől hazánk jövőjét féltjük, erőt és új tüzet fog nyerni.” Igaza volt, éljen gróf Apponyi Albert! (*Élénk éljenzés a baloldalon. Derűltség.*)

Kérdem, t. ház, vajon nem hozható-e az előttünk fekvő törvényjavaslat valaminő hasonlatossági viszonylatba azokkal a régi törvényjavaslatokkal, amelyek már törvényerőre emelkedtek? Kérdem t. képviselőtársaimat, vajon mi fontosabb az emberi életben: az a törvény hatol-e mélyebben az én belső életembe, mely egyszer életemben arra kötelez, hogy menjek a községi jegyző elé, és kössem meg ott a házassági frigyét, azután visszatérhetek a templomhoz és a templomból az én családi fészkeembe, anélkül hogy valaha az állam, a kormány kísérne utamban? vagy pedig ez a törvény, amely születésétől fogva állami gyámság alá helyezi a gyermeket 14–15 éves korig, azután megy katonának az ifjú, és megint állami hatalom alatt áll, családot alapít, és gyermekei megint ugyanaz alá a hatalom alá kerülnek, amely annyira deldelgeti és szereti, hogy el nem hagyja: a mindent átölelő és megfojtó államhatalom alá? (*Úgy van! a középén. Mozgás.*)

Én ezt a törvényjavaslatot igen-igen fontosnak tartom, ha önöknek nem is fontos, és engedjék meg, hogy mi, akik annak veszélyeit közvetlenül érezzük, legalább zajt üssünk. (*Mozgás.*)

Kérdem Szokoly Tamás t. képviselőtársamtól, mondja meg őszintén, hány román tanító fordult hozzá panasszal, hogy nem kap segílyt az államtól?

Szokoly Tamás: Nagyon sok.

Pop Cs. István: Egyetlenegy sem. Mert nálunk, hála Istennek, annyira alkatrésze egyházunknak a tanító, hogy annak semmi olyan segítség nem kell, (*Mozgás.*) amely a fenntartó egyház vagy hitfelekezet jogainak feláldozásával jár. (*Mozgás.*)

Szokoly Tamás: Alig várják, hogy kiutalják.

Pop Cs. István: Az előadó úr azt mondta, hogy legyek én a leglojálisabb vele szemben, és hogy egyházunkkal szemben bizalmatlansággal viseltetik. Azt mondta, hogy a hazafias szellemet

talán éppen nálunk kell élesztetni. Nos, ha önök a magyar történelmet átolvassák, vajon az igazi ellenségek a nemzetiségek voltak-e, vagy nem volt-e a magyar a magyarnak ellensége?

Zakariás János: Ez nem a tanítói javaslat! Ez nem tartozik a tárgyhoz!

[121] **Pop Cs. István:** Nemcsak a magam adatait mondom, mert még azt mondhatnák, hogy ellenőrizhetetlen dolgokat mondok, olyan történelmi dolgokat, amelyek talán meg sem történtek. De véletlenségből kezembe került a Neue Freie Presse útján gróf Andrassy Gyulának egy cikke. Szívleljék meg akkor, amikor unos-untalan azt mondják, hogy mi vagyunk a haza ellenségei, és hogy miellenünk kell körülbástyáznunk önöknek az alkotmányt, szívleljék meg ezeket a szavakat, amelyeket gr. Andrassy Gyula 1905. évi január 12-én mondott, még abban az időben, mikor senki sem tudta, hogy a szabadelvű párt kisebbségbe jut a választásoknál, abban az időben, mikor nem a darabontkormány, hanem gr. Tisza István volt a kormányon. Én ezt a levelet rövid kiadásban olvastam magyarul is. Klasszikusan van szerkesztve, igen fájjalom, hogy csak németül van meg, ezért rossz magyar fordításban fogom ismertetni.

Zakariás János: Ez nem tartozik a javaslatához.

Elnök: Csendet kérek!

Pop Cs. István: Én nem szoktam senki türelmével visszaélni, még kevésbé a t. ház türelmével, de fontosnak tartom, hogy tudják önök, hogy nem mi vagyunk az ellenségek, ha akarják tudni, és tudják azt, hogy ha önök csakugyan az őszinte megegyezést akarják, minket mindig, éjnek idején is erre késznek találnak. *(Mozgás.)*

Elnök: Kérnem kell a képviselő urat, méltóztassék most a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslathoz közeledni. Mert mindazok az igen érdekes dolgok, amiket érdekesen adott elő, egyáltalában nincsenek összefüggésben ezzel a javaslattal. Én vártam, hogy a képviselő úr mikor és milyen formában fogja összeköttetésbe hozni szavait a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslattal. De mivel azt látom, hogy ezt egyáltalában nem szándékozik tenni, hanem egészen más tárgyról beszél, mint amely napirenden van, kérnem kell, hogy a napirenden lévő tárgyhöz szóljon. *(Helyeslés.)*

Pop Cs. István: Ezen levél tartalma *(Egy hang bal felől: Nem vagyunk rá kíváncsiak!)* – nem is olvasom fel – összefüggésben van éppen ezzel a váddal. Ebben elmondatik az, hogy a magyarnak ellensége a magyar, és hogy az alkotmány kapuit magyarok ellen kell megvédeni. Ez a levél azt mondja, akkor, mikor gróf Tisza István volt a kormányon, hogy az elvakultság az, amely vezeti az

államférfiakat a haza megrontására. Hogy mit mondott gróf Andrássy Gyula a darabontkormányról, azt önök jobban tudják.

Hogy miért ragaszkodunk mi régi intézményeinkhez, és miért látjuk törvényben biztosított jogainkat ezen törvényjavaslat által megtámadva, bő alkalmam fog nyílani annak kimutatására.

A legszorosabb összefüggésben van ez a törvényjavaslat nemcsak az autonómia kérdésével, nemcsak a nemzetiségi törvénnyel, hanem az eddig megalkotott összes népiskolai és egyéb törvényekkel is.

Mikor 1867-ben és 1868-ban arról volt szó, hogy Erdély unióját törvénybe iktattassák Magyarországon, akkor nagyon természetes, hogy azoknak a nemzetiségeknek és elsősorban nekünk románoknak roppant nagy aggályaink voltak, és nem kisebb emberek, mint Deák Ferenc és Eötvös József jöttek és megnyugtatták a népeket, hogy ezen unió által sem nyelvi, sem nemzetiségi, sem vallási, sem iskolai tekintetben semmi csorbulást szenvedni nem fognak. Azok a biztató szavak ezek voltak: a nemzetiségek ne szomorkodjanak az unió miatt, mert intézményes törvényekkel gondoskodni fogunk arról, hogy úgy egyéni, mint nemzetiségi és vallási szabadságuk törvények által biztosíttassék; ne szomorkodjanak, mert ott van az iskola, és e tekintetben olyan széles autonómiát adunk, hogy csak éljenek vele, mert kifejthetik egész nemzeti életüket háborítatlanul. (*Úgy van! a középén.*)

T. képviselőház! Mit mondott e tekintetben Deák Ferenc? Tudom könyv nélkül is, ha nem is nézek jegyzeteim után, mert imaszerűen megtanultam; azért akartam csak idézni, hogy meggyőződjenek, mit mondott szóról szóra.

Azt mondotta, amit önök oly gyakran rossz néven vesznek, hogy itt nemzetnek mondjuk magunkat: ne féltsék a románok nemzeti jogait, mert azokat törvényesen biztosítani fogjuk. Ezt mondotta szóról szóra. Tehát megengedik, hogy akkor, midőn az előadói székből, miniszteri kijelentésekből az a vád hangzik fel, hogy mi nem annyira egyházi és vallási, hanem inkább nemzetiségi jogainkat féltjük, kijelentsük, hogy e tekintetben nagyon igazuk van, azt féltjük, nemzetiségünket, mert az éppoly szent, éppoly drága nekünk, mint önöknek.

T. képviselőház! Bátor vagyok valamit idézni a képviselőház mélyen t. elnökének szavaiból. Amidőn az állami népiskolák törvényjavaslata tárgyalatott, és szóba hoztam az autonómia kérdését, akkor azt méltóztatott mondani: ez nem tartozik a tárgyhoz, mert ennek a kérdésnek megvitatása a másik javaslatnál, t. i. a nem állami, felekezeti iskolákról szóló törvényjavaslatnál van helyén.

Én ezen törvényjavaslattal az autonómiát sarkköveiből teljesen kiforgatva látom. Azért voltam bátor mondani, nem negédességből, nem azért, hogy önöket mulattassam, vagy ezt az ülést teljesen kibeszéljem, hanem azért, hogy ha tényleg figyelemmel kísérik előadásom fonalát, belássák, hogy igazam van.

T. képviselőház! A hitfelekezetek autonómiájának egyik sarkalatos pontja az iskola-[122]autonómia. Ha nincs meg az iskola-autonómia, akkor nincs autonómia. Mert amely egyháznak, felekezetnek nincsen a kezében az iskola, az csak egy alkalmi egyesület, amely bármikor felmondható, amint Franciaországban is történt. És én kérdem a t. házat és ő nagyméltóságát, a miniszter urat, hogy az a nagy nemzet, a francia nemzet az-e ma, mint ami volt akkortájt, amikor még az iskolák az egyház kezében voltak? Vajon még mindig a grande nation à la tête de l'Europe? Vajon az a Franciaország-e, ahol egy-két évvel ezelőtt törvényt kellett hozni, hogy a katonáknál a mértéket leszállítsák?

Nemcsak én, hanem mindenki, aki az autonómiának értékét ismeri, minden egyes jó hitvallású protestáns és református, aki egyháza törvényeit ismeri és tudja, tisztában van azzal, hogy az iskola az autonómiának a legfontosabb alkatrésze, mondhatni kardinális pontja,

Amint mondám, a katolikusoknak nincsen autonómiájuk, és ne vegyék rossz néven tőlem a t. katolikus képviselők, ha én ezzel az ügygel foglalkozom, mert mint a görög kat. román egyház tagja, engem is érdekel ez a kérdés, mert mi is sínylődünk az alatt, hogy az autonómia nincsen törvénybe iktatva és nincs még szervezve. És én kérdem, vajon lemond-e vagy le fog-e mondani valaha a katolikus egyház arról a jogáról, hogy iskoláiban a tanítói vezérszerepet maga vigye, igen vagy nem? Egyes tehetségek nyilatkoztak erről, mint pl. Haynald érsek az 1870–71-iki kongresszuson, amikor védekezni kellett a kisebbségi vélemény ellen, a következőképpen nyilatkozott *(olvassa)*:

„Ha az idők sanyarúsága úgy kívánja, vegyék el tőlünk jószá-gainkat. Itt e padon, amely egyszersmind felsőházi rendes ülőhe-lyem, nyomtatva vagyon: „Haynald Lajos kalocsai érsek”, mint kinek joga van Magyarország parlamentjében ülni; ha a törvény-hozásunk innen kitilt engemet, nyugodt szívvel megyek nyájam-hoz, Kalocsára, nem a fényes érseki lakba, amely engem, egy szegény tudós igénytelen fiát úgysem boldogít, nem oda; elmegyek legutolsó ispánom szerény lakába. *(Zajos éljenzés és taps.)* Mind-azon dicsőségektől üssenek el, de azon jogomhoz, mellyel bírok az egyház kormányzatában, Jézus apostoli utódai tanító karában, mellyel bírok a disciplináris és liturgikus ügyek elintézésében, ahhoz ne nyúljon senki.” *(Viharos szünni nem akaró éljenzés és*

taps.) Ennek a klasszikus tanúnak a szavaira azért hivatkoztam, hogy beigazoljam, hogy sem a római katolikus, sem a görög keleti egyház a tanítói, az iskolai autonómiát a kezéből kiadni nem fogja soha. És kérdem mármost, mélyen t. képviselőház, hogy ha az iskolaügyre, de főleg a népiskolára áll ez a tétel, vajon nem természetes-e az a processzus, hogy először az állam összes hitfelekezeteit ellátnám autonómiával, azután tárgyalnám ezt a fontos törvényjavaslatot, amely mélyen belenyúlik a hitfelekezeteknek évszázados törvények és gyakorlat által szentesített jogaiba?

Azt hiszem, semmiféle elhamarkodott törvény jó gyümölcsöt nem hoz. Abban a meggyőződésben vagyok, hogy inkább legyen izgalom a törvény meghozatala előtt, mint törvényerőre emelkedése után. Ezért, törvényhozási bölcsesség szempontjából, egyetlen törvényjavaslatot sem tudok helyeselni, amely hevenyében hozatik meg, annál kevésbé helyeselhetek egy ilyen korszakalkotó és régi törvényeket hatályuktól megfosztó törvényjavaslatot.

Gr. Apponyi Albert úr akkori beszédéből, amelyet felolvastam, nyilvánvaló, hogy ha az izgalom, az ellentét, gyűlölködés tápot fog nyerni, ennek nem mi, szerény alakok, akik itt vagyunk, leszünk az okai. Hiszen mi nem is voltunk a parlamentben, mikor gr. Apponyi ezt az érdekes beszédét mondotta. Akkor izgatók nem voltak, mert nagyon gondoskodtak arról, hogy ha csak felmerült itt-ott egy, azt lecsukják, mégis óriási volt az izgalom, amely aztán később némileg lecsillapodott, de azért az, amit ő mondott, saját fájában, a magyarban igazolást nyert, mert a magyar papok azok, akik folytonosan panaszkodnak, hogy mennyire csökkent a hitélet.

Azt mondtam, hogy ha elodázhatatlan fontos feladatokat kell megvalósítani, akkor meg kell tartani azt a sorrendet, amelynek megtartásával megalkothatók az organikus törvények. Ne legyen filius ante patrem, legyen meg minden hitfelekezet autonómiája, és ezek bevonásával hozassék meg a végleges közoktatási törvény.

Ne csodálkozzék a t. képviselőház azon, hogy sokan szólunk ehhez az üggyhez. Tekintsék csak meg a régi naplókat, és megtalálják, hogy még a hetvenes években is, mikor sokkal kisebb jelentőségű törvényről volt szó, mindenki, aki a nemzetiségiek közül az ellenzéken volt, hosszasan védte álláspontját, sőt azok a románok, akik a kormánypárton foglaltak helyet, a legnagyobb nyugalommal, majdnem minden tételnél felszólaltak, és megnyugtató nyilatkozatokat kaptak. Pedig akkor csak arról volt szó, hogy a magyar nyelvet mint tantárgyat bevezették a népiskolába, és nem volt meg az, amit most a bizottság szigorítani akar és szigorított, hogy annak a népiskolába járó gyerekeknek magyar nyelven nem saját szükségleteinek megfelelőleg kell beszélnie, hanem tökéletesen kell magyarul tudnia.

Én ezt minden körülmények közt sokkal súlyosabbnak tartom az 1879-iki törvényjavaslatnál, s ha most felszólalunk, ezt korántsem a magyar nyelv iránti ellenszenvből tesszük – ez távol legyen tőlünk –, hanem a törvényjavaslat intézkedéseiben foglalt etikai és fizikai képtelenségek teszik ezt kötelességünkkel úgy a mi szempontunkból, mint a gróf Apponyi Albert által 1894-ben anyyira féltett vallásos nevelés szempontjából.

Ha visszapillantást vetünk különösen a görög-[123]keletiek autonómiájának történetére, akkor meg fognak győződni önök arról, hogy helyesen és igazán szíve mélyéből mondotta az a brassói tanár, hogy ezen törvényjavaslat elfogadása évszázadok küzdelmei árán szerzett jogainknak elvételét jelenti. Talán egy vallásfelekezetnek sincs szomorúbb története ebben az országban, mint a görög-keleti román felekezetnek, utánuk jönnek a protestánsok, de legtöbbet szenvednek mégis amazok. Attól a perctől fogva, hogy a görög-keletiek elváltak a nyugati egyháztól, folytonos üldöztetéseknek voltak kitéve.

A katolikus tartományokban a katolikus fejedelmek úgyszólván vagyonukat res nullius-nak deklarálták. S ezek az üldözöttek intézményeiket mindennek dacára is fenntartották. Csak az erdélyi eseményekre utalok. 1432, illetve 1438-tól kezdve, amikor az unio nationum létrejött, a görög-keleti románok a legszerencsétlenebb sorsban voltak. Lépes Lóránt püspök idejében birtokaik közprédának tétettek ki csak azért, mert görög-keletiek voltak. 400 év múlva hozatott egy törvény, amely biztosítja nekik az autonómiát. Ez után lépésről lépésre haladnak. 1792-ben a X. artikulusban a karok és rendek üléseiben szavazati jogot kapnak. Erre megalakított az 1848. évi XX. t.-c., amely megállapítja a jogegyenlőséget és viszonyosságot a felekezetek között. Végre meghozatott az 1868: IX. t.-cikk, amely a görög-keletieket nemzeti egyháznak jelenti ki.

Ha fontolóra vesszük mindezeket a történeti adatokkal támogatott körülményeket, kérdem az igen t. képviselőháztól, vajon nem joggal védhetik-e a görög-keleti románok autonómiájukat, hogy nincsenek-e jogosítva arra, hogy a legnagyobb idegenkedéssel és aggodalommal nézzenek bármely támadást, bármely olyan intézkedést, amelyben ők veszélyt látnak autonómiájukra nézve?

Azt fogják mondani önök erre, hogy hát nem támadjuk mi az ő autonómiájukat; hiszen maga a törvényjavaslat indokai is azt mondják, hogy nem támadja. Engedelmet, de annak idején ki fogom mutatni, hogy igenis támadja. De egyelőre azzal a fontos kérdéssel kívánok foglalkozni, hogy vajon miféle magas állami érdek kívánja meg azt, hogy már a népiskolákban azt a szegény gyermeket ne anyanyelvén, hanem más nyelven tanítsák. A vi-

lágnak melyik pedagógusa, a magyar államnak melyik államférfija kívánhatja ezt? Sokan hivatkoztak Mocsáry Lajosra. Én is hivatkozom rá, mert ő volt az első, aki azt mondta, hogy az ilyen törvényjavaslat, anélkül hogy bárminő eredményeket érhetne el, alkalmas arra, hogy a nemzetiségek közt a viszálykodás üszkét elvesse. A jelszó az, hogy a szegény tanítókon segíteni kell. Én abban a meggyőződésben vagyok, hogy ezeket a kérdéseket igen szépen ki lehet kapcsolni, anélkül hogy az állam tekintélye bárminő csorbát szenvedjen. Ott van az 1893: XXVI. t.-c., amely felhatalmazást ad a nem állami népiskolák segélyezésére. Méltóztassék nagyobb összeget az egyházak rendelkezésére bocsátani.

Egy hang (a szélsőbaloldalon): Azt már nem tesszük!

Pop Cs. István: Ugyebár, azt nem teszik? Ez a bizalmatlanság kifolyása. Pedig az államnak nincs oka bizalmatlansággal lenni a vallásfelekezetek iránt, legkevésbé van pedig erre oka a román vallásfelekezettel szemben. Önök tudják, hogy milyen szegények vagyunk minden vonalon, különösen Erdélyben; ujjaikon számlálhatják meg azokat a vagyonos román embereket, akik egy jóra való itteni kereskedővel vagyon tekintetében versenyezhetnének. És ennek dacára talán nincsen széles Magyarországon olyan faj, amely annyit áldozna a kultúrájának, mint éppen a román. (Zaj.) Ez a faj évszázadok óta teljesíti ezt a nagy kulturális missziót, és egyetlenegy konkrét eset sem merült fel, amely igazolná a hazafiatlanság vádját. És ha ez így van, akkor ezzel a kulturális munkájával megérdemelte azt, hogy az állam legalább három-négy évig előlegezze a bizalmat, amíg organikus törvénnyel véglegesen rendezzük közoktatásügyünket. A román nép ma 3500 népiskolát tart fenn, és áldoz erre a célra évenként 2 millió koronát.

Azt hiszem tehát, hogy megérdemelné, hogy legalább a törvények által szentesített jogaiknak gyakorlatában ne zavarnák, hogy legyen ő úr saját iskoláiban, miután a törvények az állami felügyeletet a legkiterjedtebb módon biztosítják.

Nem jó, t. ház, mindjárt bizalmatlansággal válaszolni, mert a bizalmatlanságnak másik oldala is van, és minden botnak két vége van. Az elkészerített egyházak, hitfelekezetek és a mi szegény népünk, amely fizeti az állami adó útján az állami iskolákat és a kultuszadó útján saját iskoláit is, meg fogja gondolni, hogy azt az iskolát fenntartsa. És akkor tessék 3500 iskolát építeni, ami felszereléssel együtt legalábbis 70 millió koronába kerül, és tessék eltartani azoknak tanítóit, kiknek javadalma évenként legalább 200 millió koronának a kamatja. De abba a vásárba, amelyet ebben a törvényjavaslatban látunk, mi nemzetiségek és hitfelekezetek belemenni sohasem fogunk. Nyilvánvaló e törvényjavaslat célzata, amikor azt akarja mondani, hogy ha erősnek érzem ma-

gam, szépen bezáratom a te iskoládat, és felállítok állami iskolát, segélyt pedig nem adok neked. Így okolják meg ezt a magasabb állami érdeket. Azonban mi sem vagyunk már naivak. Kinőttünk ebből.

Nem jó vásár az, amikor azt mondja az állam: elveszem tőled a lovat, azonban egyelőre nem tudom eltartani, légy szíves teleltesd ki, majd tavasszal, amikor munkába foghatom, elviszem. Az ilyen vásárba mi, hitfelekezetek nehezen mennénk bele.

Arról van szó, hogy segíthet-e valamit a magyar állameszmén ez a törvényjavaslat? Legyünk tisztában a magyar állameszme fogalmával, és akkor nagyon hamar megértjük egymást. Ha önök azt mondják, hogy a magyar állameszme alapjai az 1868: XLIV. t.-cikk 1. §-ában vannak [124] letéve, úgy ahogy a törvénytudósok azt magyarázták, és úgy, ahogy Deák Ferenc azután magyarázta, én ezt az állameszmét nemcsak elfogadom, hanem kész vagyok bármely percben társaimmal együtt életemet feláldozni érte. De ahány politikus van Magyarországon, annyi állameszme van. Én bátor vagyok önöknek a figyelmét felhívni arra, amit éppen a miniszterelnök úr mondott, aki azt mondta, hogy ő az állameszme definícióját és tartalmát illetőleg nem ért mindenben egyet báró Bánffy Dezsővel. Tehát van Bánffy Dezső-féle, van Wekerle Sándor-féle, és van még nagyon sok másféle állameszme.

Ha az 1868: XLIV. t.-c. 1. §-a értelmében mi nemzetiségek együtt képezünk egy politikai nemzetet, akkor első kötelessége a miniszter úrnak valamit juttatni az állam kincstárából a románok, szerbek és tótok kultúrájára is. (*Helyeslés a nemzetiségek padjain.*) Azt mondják mindig, hogy a magyar állam nyelve a magyar, az van vezérszerepre hivatva, ezt a kultúrát kell kiválólag kultiválni, fejleszteni, hogy titeket is meghódítson, azonban gondoskodni fogunk arról, hogy a ti kultúrátok is minél magasabb polcra emelkedjék, mert csak akkor lehet ez a nemzet egészséges, ha valamennyiünkben van összeállítva, ha valamennyien műveltek vagyunk, ha valamennyien úgyszólván egészséges alkatrészei vagyunk annak a politikai nemzetnek. (*Úgy van! a nemzetiségek padjain.*)

Ennek az állameszmének szempontjából nemcsak abszolúte felesleges ez a törvényjavaslat, hanem veszélyére van ennek az állameszmének.

Mocsáry Lajos, akit tegnap már majdnem abcúgoltak, nagyon sokat foglalkozott a nemzetiségi kérdésekkel, az iskolaüggyel is. Mocsáry a Kossuth-pártnak díszje volt, és e pártnak ő adta azt a tartalmat, amely hódított a nemzetiségek között.

Egy hang (*bal felől*): De megbuktatta magát.

Pop Cs. István: Mikor Berzeviczy előterjesztette ismeretes törvényjavaslatát, ő, aki mint apostol szerette, amennyire lehetett, dédelgetni azt az ideáját, hogy a nemzetiségekkel való ellentéteket kiegyenlítse, az „Egyetértés”-be, amelynek Kossuth Ferenc volt akkor főmunkatársa és Eötvös Károly szépirodalmi munkatársa, erről a törvényjavaslatról a következőket írta:

„Maga ez a mérsékelt javaslat is annyira belevág a nemzetiségeknek azon jogába, melyet kímélni akarni állít maga a miniszter úr is, hogy t. i. nemzetiségének fenntartásában senki ne háborítottassék, annyira belevág a felekezetek törvényes önkormányzati jogaiba, annyira kiteszi a nemzetiségeket és felekezeteket folytonos szekatúrának, oly diszkrécionális jogot ad mindenféle bohóságának, annyira visszaállítja azt az utálatos, bürokratikus, ún. Plackereit, mely az abszolút rendszert oly gyűlöletessé tette: hogy százszorosan többet ártunk annak a nagy emfázissal hangoztatott nemzeti összeforradásnak, az egymást »megértésnek«, mint használunk azáltal, ha a nemzetiségi gyerekeket egy-egy magyar hazafiságtól csepegő szavalatot elgagyogni, azt az említett tíz százalékot úgy-ahogy magyarul olvasni, írni vagy akár a magyar nyelvet beszédben is kerékbe törni megtanítottuk.” *(Igaz! Úgy van! a nemzetiségek padjain.)*

Ez a nagy elme tehát meg van győződve arról, hogy annak a törvényjavaslatnak, amely sok mindenben szakasztott mása a jelenlegi törvényjavaslatnak, magyarosító tendenciájával csak éppen az egyenetlenséget fogják szítani, csak éppen ennek számára készítik elő a talajt.

Miért tesszük mi azt, hogy Magyarországnak legnagyobb államférfijait hívjuk fel tanúságtételre ebben a nehéz, emberfeletti küzdelemben? Ha önök elmennek innen a Duna-partra, ott látják legelőbb gr. Andrássy Gyula szobrát, azután a nagy Széchenyiét, Deák Ferencét, Eötvösét, ott látják a nagy költőét, Petőfiét. Vajon miért állított a magyar nemzet ezeknek spontán szobrot? Azért, mert ők voltak a magyar államnak megalkotói, mert ők mutatták meg önöknek az utat, amelyen haladva ezt az államot boldoggá tehetik. Félek azonban, hogy azok az urak, akik tegnap leócsárolták Mocsáry Lajost, és akik azt mondták, hogy naiv volt Deák és Eötvös, mikor elhalnak, a „Friss Ujság” csak azt fogja írni, hogy „voltak képviselők, éltenek és meghalóznak”. Ennyi lesz az egész örök időkre, és nem fog folytatódni a Duna-parton a remek szép szobrok sora.

Én ebben a sorban a legdíszesebb helyet annak adnám, akiről azt mondotta Irányi Dániel, a régi függetlenségi pártnak egyik nagy dísze és lelke – akinek ajkairól a sovinizmus igéi még nem hangzottak el, és aki nem volt bizalmatlan sem az egyházak, sem a

nemzetiségek iránt –, akiről azt mondotta Irányi, hogy Magyarország új alapítója az lesz, aki a nemzetiségi kérdést valamennyiünk öröme és megelégedésére meg fogja oldani. (*Helyeslés és tapsok a nemzetiségi padjain.*)

Azt mondják ugyan rólunk, hogy mi csak fecsegünk és hiábavalósággal töltjük el az üléseket, de én azt hiszem, hogy meggyőzhetem a t. képviselőházat arról, hogy valamit mi is tudunk, vagy legalább a legjobb lelkiismerettel igyekszünk valamit tudni; megvan bennünk erre a jó szándék; mi megtanultuk Magyarország történetét, ismerjük az alkotmányát, és ragaszkodunk hozzá. Ha önök el fogják olvasni ezt a törvényjavaslatot, akkor meg lesznek győződve arról, hogy ez oly flagrális ellentétben van a létező törvényekkel, amely méltán felkeltheti csodálkozásukat, és csodálkozhatnak majd azon is, hogy éppen gr. Apponyi Albert terjesztette e törvényjavaslatot a t. ház elé. Én, aki mindig bámultam az ő szónoki nagy képességeit, sohasem hittem volna, hogy ez a nagy elme nem éltetni, hanem perzselni és hamvasztani fog, amint azt ezen törvényjavaslatában teszi. (*Úgy van! a nemzetiségi padjain.*)

Azt kérdezik tőlünk, és ezt vádként dobják ki ellenünk a közvéleménybe, hogy miért bolygat-[125]juk mi a nemzetiségi kérdést, hiszen nincs ehhez elég jogosultságunk, mert hiszen egységes politikai nemzet vagyunk. Meg fogom szólaltatni erre vonatkozólag a magyar történelem nagy alakjait.

Beszéljen először b. Eötvös József. Halljuk meg, hogy mit mond. (*Halljuk! Halljuk! a nemzetiségi padjain.*) Megérdemelné, hogy felolvassuk itt egész könyvét, hogy emléket felidézve, önöket jobb meggyőződésre bírassuk. Azt mondja ő, és azokkal szemben vettem felszínre ezt a kérdést, akik azt mondják, hogy mi izgatók vagyunk (*olvassa*): „Ismétlem, hogy a nemzetiségi mozgalom nem egy mesterségesen szított agitáció eredménye, nem teoretikus elvek vagy tételek sértése elleni küzdelem, hanem egész eddigi kifejlődésünknek szükséges következménye, amennyiben az egész mozgalomnak célja nem más, mint hogy az egyéni szabadságnak elve, amelyet újabb polgárosodásunk minden viszonyok alapjául elismer, a nemzetiségek körében is megóvassék.

Az ilyen mozgalmat erőszakkal elnyomni, elfojtani vagy leszorítani nem lehet, hanem csak azáltal, ha azon szükségeknek eleget teszünk, amelyek azon mozgalmat szülték, és így a jelen esetben csak akkor, ha azon akadályok, amelyek által az egyes polgárok nemzetiségi jogaik szabad gyakorlásában korlátozva érezték magukat, elháríttatván, minden egyes polgára a hazának nemzeti-ségre nézve egyaránt szabadnak érezheti magát.”

Ezt akarjuk, hogy nemzetiségileg szabadoknak érezhessük magunkat. (*Helyeslések a nemzetiségi padjain.*) És ki oktathat

minket, ki oltja a gyermekbe a szabadság iránti lángot, ha nem az a tanító, akit a jelen törvényjavaslat oly szigorú békóba akar verni, hogy meg sem mozdulhat, és hogyha existenciáját nem akarja kockáztatni, ha kívánni fogja a szabadságot, hát akkor el fog menni urasági inasnak.

Kérem szíves elnézésüket, ha hosszasabban kívánok a tárggyal foglalkozni, de kizárólagosan tárgyilagos argumentumokat óhajtok használni. (*Halljuk! Halljuk! a középén.*) Amikor az 1879. évi népiskolai törvény tárgyalatott, akkor a nemzetiségekkel szemben rendkívüli kesztyűs kézzel jártak el a t. miniszter urak.

Mindenki magyaráztatni akart, mert mindenki érezte annak óriási hatását, hogy mennyire káros volna az államra és a jó egyetértés érdekeire, hogyha bármely nemzetiség nemzetiségi és iskolai ügyeiben sértve érezné magát. Az egyik szónok kötelességének tartotta kijelenteni, hogy legyenek nyugodtak a nemzetiségek, ez az utolsó lépés, amelyet abban az irányban teszünk, hogy az ő autonóm jogukat mintegy csorbítsuk. Leszek bátor ennek a képviselőnek a beszédéből felolvasni. Azt mondja (*olvassa*): „T. ház! Mindenekelőtt kijelentem, hogy én »a magyar nyelv tanításának kötelezettségéről a népoktatási tanintézetekben« szülő törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. Teszem ezt dacára mindazon ellenvetéseknek, melyek akár nemzetiségi féltékenységből, akár más okokból ezen törvényjavaslat ellen a lefolyt napokban felhozattak. Teszem dacára Szabovigevics Mihály t. képviselő úr tegnapelőtti érdekes és gyönyörű magyarsággal tartott beszédének – vele együtt, csak hogy más szempontból kiindulólá remélve, hogy ez lesz az utolsó lépés e téren, melyet államiságáért, létéért s időszerinti fejlődéséért küzdő nemzetünk még állami nyelve érdekében is tenni kényszerül, mert ezen törvényjavaslatban egy régen óhajtott áthidaló utat és kapcsot látok a különféle nemzetiségek békés együttlétéhez és korszerű fejlődéséhez.”

T. ház! Az akkori államférfiak belátták, hogy már csak azon körülmény, hogy a magyar nyelv kötelező tantárgy a népiskolákban, sőt hogy a tanításnak egyedüli célja, már magában aggályos, és szükségesnek tartották, hogy e tekintetben megnyugtassák a nemzetiségeket, hogy a magyar nyelv érdekében az állam ezzel az utolsó lépést teszi. Ezt honorálta az akkori előadó és maga az igen t. akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter is.

De azóta előterjesztettek újabb és újabb törvényjavaslatok, amelyek mind nagyobb tért nyitottak a magyar nyelv érvényesülésének, s mégis úgy az előadó úr, mint a miniszter úr ő nagyméltósága is kénytelenek beismerni, hogy e törvények életbelépte ellenére is az eredmény nem mondható megnyugtatónak. Oka

ennek az, hogy a régi törvények és a most előttünk fekvő törvényjavaslat is képtelenséget kíván.

T. ház! Arra, hogy minő garanciáink vannak nemzetiségi jogainkat illetőleg, nemcsak a sokat idézett nagy alakokat: Deák Ferencet, Eötvöst, Mocsáryt hívom tanúbizonyságuul, hanem megszólaltatok egynéhányat azok közül is, akik a sovinszta világnak megalapítói voltak, különösen Tisza Kálmánt, akit mint a nemzetiségek megtörőjét dicsőítettek. Úgy látszik, Magyarországon a legdicsőségesebb politika az, ha valaki a történelemben „a nagy nemzetiségi megtörő” előnevet szerzi meg magának.

Goldis László: A történelem majd más emléket állit nekik!

Pop Cs. István: Fenségesek azok a beszédek, t. ház, amelyek 1861-ben az alkotmány helyreállítása után tartattak. Fenségesek azért, mert igazi hazafiak tartották akkor, amidőn még az ellentét, az elkeseredés nagyobb volt, mert a szomorú események közelebb állottak. És ezek az urak mégis kiirtották szívükből a gyűlöletet, és nem lebegett más szemük előtt, mint a haza jövőendő boldogulása.

Tisza Kálmán ezeket mondotta akkor (*olvassa*): „Van egy szempont, melyről megfeledkeznünk nem szabad, mely azt igényli, hogy midőn hazánk alkotmányos szabadsága és törvényes függetlensége érdekében felszólalunk, nyugtassuk meg egyszersmind hazánk minden rangú, ajkú és hitfelekezetű lakosait az iránt, hogy az ő érdekeikről sem feledkezünk meg, és azok irányában a demokrácia igényei és a teljes jogegyenlőség kívánalmái szerint intézkedni akarunk. Vannak több kérdé-[126]sek, melyeket meg kell említenünk mind, azért, hogy bebizonyítsuk, miszerint mi egy valóban szabadelvű politikát óhajtunk követni, mind pedig azért, hogy hazánk minden lakosait legnevezetesebb érdekeik irányában megnyugtassuk.

Kettő ezek közül – s talán a két legfontosabb – az indítványban igen helyesen említve van. Ugyanis a hazánkbeli nemzetiségeknek és hitfelekezeteknek a teljes jogegyenlőség alapján megnyugtató és ezzel ellenkező törvényeink megváltoztatása. Mindkét tekintetben pártolom az indítványt, mert valóban alig lehet valami kívánatosabb, mint hogy hazánk minden lakosa mind nemzetisége, mind vallása tekintetében tökéletesen egyenjogú legyen.”

Ezt mondotta Tisza Kálmán, és félek, hogy nem valami kellemes emléket hagyott hátra maga után, miután feladta ezen elveit.

Trefort Ágost, a nagy sovinszta az 1861. május 22-iki országgyűlésen ezeket mondotta (*olvassa*): „Bocsánatot kérek, ha felszólalásom kiindulási pontjául egy, a tárgytól talán távolfekvő eszmét használok: a státus-mindenhatóság eszméjét.” Ezt melegen ajánlom a mélyen t. közoktatásügyi miniszter úr szíves figyelmébe.

„Ezen eszme kútforrása legnagyobbbrészt a politikai bajoknak a kontinensen; mert ezen eszméből fejlődött ki azon nézet, miszerint az adminisztrációnak mindenbe avatkoznia kell akként, hogy az az embert születésénél megragadja és a sírig üldözi, magáról azt tartván, hogy ő az egyedüli üdvözítő. Sola administratio salvifica. E tan apostolai a Szent István koronája országaiban irgalmatlanul experimentáltak, s nehéz meghatározni, vajon műtételeiknél az erkölcsi és jogérzet hiánya, vagy pedig a politikai ügyetlenség vitte-e a főszerepet. Viszont ami a többi Magyarország területén élő népfajokat illeti – én azok fejlődését nemzetiségi irányban nem akarom akadályozni, mert valamint a nemzetiségek elnyomtatása a szabadsággal össze nem fér, úgy rossz és célttévesztő politika. Szerbek, oláhok, németek, szlávok és rutének vigyék saját municipális ügyeiket saját nyelvükön, használják az iskolákban azon nyelvet, amely nekik tetszik. Én a nemzetiségek benső kifejlődését úgy kívánom tiszteletben tartani, mint a vallást, mibe avatkozni a státusnak joga nincs” – akkor is ilyenekről volt szó. – „De e külön nemzetiségeknek teendő koncessziókat csak a jogegyenlőség alapján lehet tenni, valamint a vallások közt nem lehetnek privilégiális vallások, úgy a nemzetiségek közt sem lehetnek Magyarország területén privilégiális nemzetiségek.”

Ezeket azért idéztem, t. ház, mert nem oly konciliáns természetű férfiak, mint Deák Ferenc vagy Eötvös báró mondják ezeket, hanem az, aki majdnem két évtizeden át Magyarország miniszterelnöke volt, és ez idő alatt Magyarországot tönkresilányította, mert eltért ezen magasztos elvektől azon törekvésben, csak hogy a nemzetiségeket megtörje.

Hát a nyelvegység az, a mi boldogít? Hiszen annyi kitűnő, kiváló magyarul beszélő ember volt hazaáruló, és száz meg százezer ember ontotta véré, ki egy szót sem tudott magyarul, a magyar hazáért. *(Igaz! a középén.)* A nagy Széchenyi ifjú korában, én legalább úgy emlékszem, hogy így olvastam élettörténetében, nem tudott magyarul.

Egy hang *(a baloldalon)*: Oláhul tudott?

Pop Cs. István: Hát amilyen nemes ember volt, bizonyára nem röstellte volna, ha tudott volna oláhul, és nem volt olyannyira arisztokratikus érzelmű, hogy az oláh nyelvet megvesse. Ez a nagy ember fiatal korában nem tudott magyarul, és azért mégis a magyar államnak géniusza ma is, ő adott impulzust az új Magyarország megalkotására, és ha az egekből letekintene, sajnálná és fájlalná, hogy utódai az ő megkezdett munkáját nem viszik előbbre, hanem azt haladásában megakasztják. *(Zaj.)*

Minthogy most a nagy szellemeket hívjuk fel, és erről még nem volt szerencsém önöknek olvasni – miután meg vagyok győződve,

hogy bármennyire nem tetszik önöknek, amit ők írtak, mégis kellemesebb, mint amit én mondok, bátor vagyok ezt is idézni. Arról, hogy valakinek nemzetiségét csak így könnyedén elvenni nem lehet, egy rendkívül találós mondatot citálok tőle. Műveiben, melyek „Gróf Széchenyi István remekművei” cím alatt vannak kiadva Lampel Róbert Wodianer F. és Fiainál, a második kötetben azt mondja: „Ugyan azt hisszük: nemzetiséget csak úgy rákenhetni bárkire is, ki éppen kezeink közé jut, mint pl. meszet falra, vagy mázat fazéokra? És azt hisszük: parancs már elégséges, hogy valaki nemzeti sajátosságából kivetközzék? Ugyan mi magyarok túrnók-e ezentúl – ezentúl mondom, mert egyszer már majdnem hogy megtették rajtunk, és igenis engedelmesek lettünk – túrnók-e, mondom, ha bármily hatalom akarna is minket minden legkisebb cikornya nélkül saját mintájára kaptázni, kivált ha e minta felette messze feküdnék a tökélyesbtől, s vajon engedelmeskednénk-e oly parancsnak, sőt még oly törvénynek is, mely, ha nemzeti hűtlenséget egyenesen nem követel is, sokak alkalmazása és kivált tartalékgondolata által mégis zsarnokká válnék?

Azt remélem, azt hiszem, hogy még akkor sem engedelmeskednénk, ha főről főre mind megegyeztünk volna ily szabályban, s annál kevésbé, ha ez nem történt vala így; mert e világon elidegeníthetlen sajátok is vannak, miket tilos áruba bocsájtani, mi ugyan nem egy hazai reformátornak peng ajkán, vajmi sok esetben, vajmi pompásan, csakhogy rendszerint vagy nem oly sajátokra alkalmazva, mint pl.: becsület, erény, nemzeti hűség s több efféle, miken valóban soha és semmi esetben túladni nem szabad, *(Helyeslés a középén.)* vagy egyedül saját érdekeinket méltatva, másokét azonban régi, de néha-néha mégis feltűnő Döbrögi-szellemben fitymálva, sőt gyanúsítva.” *(Helyeslés a középén.)*

[127] Ezt mondja ő arról a törekvésről, amely nyilvánult és nyilvánulni fog, fájdalom, ezután is, mikor valakit nemzetiségéből nem erőszakkal, hanem segélyezéssel és fizetésemeléssel kivetköztetni akarnak. Van egy rendkívül tanulságos passzus ebben a remek műben. Bátor leszek még csak ezt felolvasni Széchenyitől *(olvassa)*: „És most kérdem, s hazánk fő heveseitől kérdem: ugyanannál maradtak-e, mit a törvény parancsol, t, i., hogy a latin szó helyébe lépjen a magyar, vagy kalandoztak-e ezen határon néha túl is? Régibb intézetek és egyesülések körébe, hol nem magyar volt a szó, mert alkotói sem valának magyar ajkúak, ugyan nem toltá-e a magyarság magát itt-ott máról holnapra erővel be?”

Elnök: Kérem, méltóztassék hangosan olvasni, mert meg nem engedhető, hogy a házban valaki olyan hangon olvasson, hogy azt sem az elnök, sem a ház tagjai, sem a gyorsírók ne hallják.

Pop Cs. István: Megvallom, elnök úr, nem vettem észre, hogy a hangom lejjebb ment (*Mozgás. Olvassa*): „Némi gyülemben, némi vigalomban – oh boldog Isten, nem gyermekek vigalma-e ez? – nem lőn-e a magyar kedvéért – igaz csak kísérlet végett – kiküszöbölve gyakrabban minden egyéb nyelv, mint mirigy? Ugyan hány szent szónoklat nem vala elvileg s parancsra intézve magyar nyelven oly hallgatókhoz, kiknek tizedrésze sem veheté be azt lelki táplálékul? Bár a legkisebbe, mi időhiány és szövevény miatt máról holnapra magyarrá át nem alakulhata, ugyan nem fúrta-e magát be a magyar nyelv nyakra-főre, s ha erre gyenge vala, magas Góliátként nem hangoztatá-e nemzetboszulói haragját a nyilvánosság nem egy orgánuma? S hány lenézésre, hány méltatlanságra adott alkalmat az, ha valaki az elmezavar ez árjától mint lelketlen törzsök nem hagyá magát egészen elsepertetni e hazában, hol éppen azok részéről hallatik nem egy fellengős szó: a kitűrni-tudásról, az emberi méltóságról, a szabadságnak boszú nélkül fertőzhetlen létéről stb., kik ily zsarnokságok, ily rögtönzések főpapjai?

S ugyan e mindent egyszerre elárasztani akaró magyar hév nem növekedett-e már annyira, hogy az, ki elég bátor bármily szerényen is emelni szavát, mintha egy kis kímélet, egy kis béketűrés tán messzebbre vezetne és jobban érlelné a hazai növényt, mint a most divatban lévő azon szünetlen korbácsolás, melynél sok még a kancsukát sem tartja rosszabbnak, ugyan nem növekedett-e, kérdem, e túlhév már annyira, miképp az, ki ily alakban látja a dolgot, s bátran fel is szólni mer, ne legyen kitéve a rossz, a gyáva hazafiság, sőt a hazaárulás legémelygetőbb piszkaival is azok részéről minden változatokban bemocskoltatni, kiknek – mint mondják – minden csepp vérük a kölcsönös méltánylat és az egészen szabad elme-surlódás elve mellett buzog, s kik a gyanúsításnak komoly ellenei?”

Azért idéztem ezt a nagy elmét, mert, amint méltóztatnak látni, jó előre látott a jövőbe ez a nagy elme, és fájdalom, hogy ma is azokat, akik mernek felszólalni, elnyomja a túlzás, a hamis hazafiság, mert a hazafiságot ma – mint azelőtt soha – igen sokan hiába veszik ajkukra. (*Úgy van! a középén,*)

Goldis László: Bérletbe veszik!

Pop Cs. István: Én a magasabb eszmék fenségéről, mint amilyen pl. a haza, azt tartom, hogy annál jobb, minél kevesebbet beszélünk róla, és annál jobb, minél tisztább helyen őrizzük szívünkben. (*Zaj.*) Az én őseim ezt a hazát vérükkel megvédték, erről okmányaim vannak, és jogosítva érzem magamat hazámról beszélni. Én nem tegnap, tegnapelőtt jöttem ide, hanem már nagyon sok évszázad óta vagyok itt, (*Derültség.*) és vérünkkel szereztük meg ezt a jogot a hazához, éppúgy, mint önök.

Vajon ezt a törvényjavaslatot is nem ez a szellem lengi-e át? Nem veszik-e észre, mélyen t. képviselőtársaim, azt a zűgolódást, amelyről azt mondják önök, hogy mi mesterségesen szítjuk? Higygye el, gróf úr, nem mi szítjuk, hanem inkább a törvényjavaslat, mert fájdalmas, szomorú dolog volna Magyarországra, ha a népek csak akkor ébrednének, ha egy-két szerény ember, mint mi vagyunk, akik szintén a népből valók vagyunk, mi izgatnók.

Vannak ennek a törvényjavaslatnak olyan intézkedései, amelyeknek helytelenségét leszek bátor kimutatni, és amelyekről azt mondhatom, hogy teljesen hatályon kívül helyeznek egyes alaptörvényeket. Én tehát azt hiszem, hogy apellálhatok a nagyméltóságú miniszter úr méltányosságára, mérlegelje és méltányolja az általam felhozottakat, mert a törvényjavaslatban igen sok hiba és hiány van javítani való.

Szabadna kérnem, elnök úr, egy kis szünetet?

Elnök: Az ülést öt percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Folytatjuk a tanácskozást. Pop Cs. István következik.

Pop Cs. István: T. képviselőház! Mi a jelen törvényjavaslattal megtámadva látjuk anyanyelvünket és autonómiánkat. Még nem találkozott széles e világon pedagógus, aki azt mondta volna, hogy az elemi népiskolákban a tudás első ismereteit másképpen lehetne tanítani, mint az anyanyelven. Mikor én informáltatni akartam magamat – mert jogász vagyok, nem pedagógus –, és kérdést intéztem egy híres pedagógushoz, ez azt válaszolta, hogy nálunk Magyarországon csak Comenius volt az, aki mellette nyilatkozott, csak Comenius gondolt arra a képtelenségre, hogy lehet az elemi iskolákban kísérletet tenni arra, hogy más nyelven is tanítsanak; ez a Comenius megmondotta a véleményét, nem ismétlem; a dolog annyira természetes, hogy a világ már nem is foglalkozik ezzel a kérdéssel, mint ahogy nem foglalkoznak az ú. n. ördögökkel.

[128] T. ház! Megmondottam azt, hogy ebben a mi nyelvünkért és egyházi autonómiánkért vívott harcban nagy emberek adnak nekünk tanúbizonyságot, nagy emberek állanak mellettünk, őket szólaltatjuk meg, s ha Apponyi Albert gróf ő nagyméltósága csak egy tizedrészét fogadja el annak, amit mondott Deák Ferenc, már akkor is tett olyan lépést, amely minket némileg kielégít. Mit mondott Deák Ferenc az 1871-diki országgyűlésen? *(Olvassa):* „Azon jogosultsággal minden nemzetiség bír, a nem politikai nemzetiségek is, hogy mód nyújtassék neki gyermekei nevelésére.

Legyen bár az országban 300 gimnázium, legyen bár annyi, hogy minden hatodik mérföldnyire találtsák egy, ha valamelyik gimnázium nem azon nyelven vagy legalább nem kiválóan azon nyelven tanít, amely azon vidék népének nyelve, akkor kétségkívül bajos lesz a kiművelés előbbrevitele. Emlékezzünk csak vissza, mennyit küzdünk gyermekkorunkban, hogy idegen nyelven kellett tanulnunk, és nézzük, mennyire van most ifjainknak megkönnyítve a tanulás azáltal, hogy magyar nyelven oktattatnak. Ugyanez áll minden más nemzetiség nyelvére is.

Ha őket arra kényszeríténők, hogy gyermekeik, akik a magyar nyelvben vagy éppen nem, vagy kevéssé járatosak, mert hiszen a népiskolában főképp a maguk nemzeti nyelvén tanítottak, mindenben és mindenütt magyarul oktattassanak, azon gimnáziumokban lehetetlen volna az ifjak előhaladása, a szülők hiába költenék a pénzt, a gyermekek hiába töltenék az időt. Egyáltalában, ha mi a nemzetiségeket megnyerni akarjuk, ennek nem az az útja, hogy őket mindenáron magyarosítsuk, hanem az, hogy velük a magyar viszonyokat megkedveltessük. Mert kettő tisztán áll előttünk: kiirtani akarni őket istentelen barbárság volna még akkor is, ha nem volnának olyan számosan, minélfogva őket megsemmisíteni lehetetlen, ellenségeinkké tenni őket nem fekszik érdekünkben.”

T. ház! Ha én ezt a törvényjavaslatot összehasonlítom azzal, amit a miniszterelnök úr exopozéjában a közoktatás céljairól mondott, akkor azt hiszem, önök is teljesen meg lesznek győződve arról, hogy a mostani törvényjavaslat igen messze áll azoktól az elvektől, amelyeket a miniszterelnök úr ott hangoztatott.

1906. május 19-én a közoktatásügyről így szólott *(olvassa)*: „... ezeknek a céloknak érvényesítése végett mind a közigazgatási, mind a törvényhozási reformok terén nagyobb súlyt kell fektetnünk a tanfelügyelet behatóbbá tételére. A gyakorlati oktatásnak, a tudásnak erőszakolása helyett az erkölcsi, jellemfejlesztési szempontokra, a testi nevelésre, az értelem fejlesztésére és a jellem kiművelésére, szóval az embernek mint egésznek összhangzó művelésére, a gyakorlati irány fejlesztésére, elkezdve a mezőgazdasági iskoláktól a műegyetemekig, a vidéki kulturális központoknak rendszeresítésére, fejlesztésére és megerősítésére.”

T. képviselőház! Ezen alapelvek szerint a közoktatásnak célja nem az, hogy mi Mezzofantikát, nyelvtudósokat neveljünk, hanem az alapismeretekre kell olyan súlyt helyezni, hogy azok elsajátításának az életben haszna legyen, Méltóztassék szemügyre venni a t. miniszter úr által beterjesztett javaslatot, és az ezt némely alaprészeiben módosító közoktatásügyi bizottsági jelentést, nemkülönben a pénzügyi bizottságnak jelentését.

Igen sajnálom, hogy a miniszter úr nincs most itt, mert egy rendkívül fontos analógiát és ellenmondást fogok konstatálni a két bizottsági jelentés között, csak annak a beigazolására, hogy habár az mondatik, hogy ezen törvényjavaslatba úgy a miniszter úr, mint a bizottság teljes lelkét fektette bele, mégis milyen óriási ellentmondások vannak különösen az indokolásokban, és milyen más szempontból fogja fel a törvényt az egyik, és milyen más szempontból a másik. A törvényjavaslatnak egyik szakasza, a 20. § a következőket mondja *(olvassa)*:

„Nem magyar tanítási nyelvű iskoláknál alkalmazott tanítók állami fizetés- vagy korpótlék-kiegészítésben a 16. §-ban megszabott feltételeken kívül csak a következő további feltételek teljesítése mellett részesülhetnek:

1. ha az illető iskolákban a magyar nyelv, a számolás, a hazai földrajz és történelem, továbbá a polgári jogok és kötelességek tanítása a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított tanterv szerint és óraszámában, kizárólag az általa engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával történik.”

Ezen szakaszra vonatkozólag a javaslat miniszteri indokolása, amikor magyarázza a szakaszt, azt mondja, hogy a magyar nyelven kívül a többi tantárgyak az illető hitfelekezeti által megállapítandó nyelven, illetőleg a növendékek anyanyelvén fognak taníttatni, és éppen csak példázgatások által fog egyes esetekben e tárgyakra vonatkozólag alkalmaztatni a magyar nyelvet.

A pénzügyi bizottság jelentése, amely bizottságnak elnöke Széll Kálmán ő nagyméltósága, és előadója Hoitsy Pál, ezeket mondja *(olvassa)*: „De az államilag segélyezett iskolákban sokkal többet követelnek a javaslatnál, mert az ily iskolák növendékei kell hogy magyarul tanulják a történelmet, a földrajzot és a számtant, és úgy kell oktatni őket, hogy gondolataikat ki tudják fejezni magyar nyelven.”

Ezt mondja a pénzügyi bizottság jelentése, hogy t. i. a 2. bekezdés *b)* pontja értelmében a történelem, a földrajz, a számtan magyar nyelven fognak taníttatni, míg ellenben az eredeti javaslat értelmében csak a magyar nyelv tanít-[129]tatik magyarul. Hát itt óriási eltérés van, amely fennforog a pénzügyi bizottság és az eredeti miniszteri tervezet felfogása között.

Annyira óriási az ellentét, hogy ezt feltétlenül tisztázni kell, mert különben is igen sok a félremagyarázásra és elmagyarázásra alkalmas dolog e törvényjavaslatban; a praktikus életben majd ez még inkább el fog magyaráztatni, vagy el fog felejtetni egy és más.

Mi a kardinális intézkedése e javaslatnak? Az, hogy bizonyos feltételek alatt, bizonyos garanciák megadása mellett az állam ott, ahol az iskolafenntartók nem bírják ellátni az iskolákat, a tör-

vényben megállapított alapfizetés mérvéig a tanítók illetményeit segéllyel kiegészíti. De hol és hogyan? Ott, ahol állami iskolák vannak, nem ad segélyt. Ha pedig adott valahol, és később oda állami iskolát állít, kizárólag a miniszternek a belátására van bízva, hogy ad-e tovább segélyt annak az előbb már segélyezett iskolának, vagy sem. E tekintetben a miniszter azt mondja, hogy őt köti az állam érdeke. Igen ám, de van egy szakasz, amely szerint ha a fizetést ki nem egészítheti az az iskolafenntartó, akkor iskolafenntartási joga megszűnik.

Az állam maga tehát a hitfelekezeteket olyan kényszerhelyzetbe hozza, hogy esetleg az iskoláikat feltétlenül bezárja. És mégis, azt mondja a javaslat, azt mondják az itt elhangzott beszédek, hogy nemcsak hogy nem támadják az autonómiát, hanem ki akarják segíteni a bajból, ki akarják terjeszteni és megerősíteni. Mármost hogyan van az megerősítve, ha igen sok esélye van annak, hogy önhibáján kívül be kell zárnia a kaput? Mert az állam nem ad segélyt, de nem azért nem ad segélyt, mintha a törvényes feltételek nem állnának fenn, hanem azért, mert az állam maga állított iskolát, és azt mondja, hogy magasabb állami érdekek kívánják, hogy ne adja meg.

Azután a minisztérium belátásától tétetik függővé, hogy ott, ahol csak harminc tanuló van, ad-e segélyt vagy nem. Tessék ezt jól szemügyre venni. Ha a törvényjavaslat helyes, ha összeállítása megállja a kritikát, legalább rendelkezés tekintetében, akkor arra az esetre is volna intézkedés, hogy mi történik ott, ahol az állam azért nem adja meg a segélyt, mert csak harminc tanuló van, vagy ha az iskolafenntartó nem rendelkezik azokkal az eszközökkel, amelyek segítségével azt az alapfizetést kiszolgáltathatja.

Kérem, méltóztassék nekem a két javaslat intézkedéseinek egybevetéséből, indokolásából megmutatni azt az expedienst, amelyet itt találhatnak. Azokon az ú. n. havasi vidékeken lévő helységeken, ahol ritkán van együtt több, mint harminc tanuló, nem adatnék semmiféle segély, pedig rendszerint az ilyen községek a legszegényebbek és legkevésbé bírják az anyagi terhet. Az állam bevallott célja, az ú. n. államegység megalapítása, és nem tudom még mi egyéb, ott a havasi hegyek tetején egyáltalán meg nem valósítható. *(Mozgás és ellenmondások bal felől.)* Előáll tehát az a helyzet, hogy az állam nem segíti azon községeket, azok pedig a maguk erejéből nem boldogulhatnak. Ha valaki be tudja nekem bizonyítani az ellenkezőt, én meghajlom előtte, de én a javaslatból merítem érveimet. Azonban mindenesetre fel fogom olvasni igen t. képviselő társaimnak a kérdéses passzust *(olvassa)*: „Amennyiben a tankötelesek száma harmincon alul maradna, a vallás- és köz-

oktatásügyi miniszter csak kivételes esetekben engedélyezhet államsegélyt.”

T. ház! Törvényt nem szabad arra alapítani, hogy kivételes esetekben fog államsegély nyújtani. E javaslatban kivételes esetnek, aminő a vis major, stb., nincsen helye. Tehát el fogjuk érni azt, hogy az illető iskolafenntartó kénytelen lesz bezárni az iskolát, és mi iskola nélkül fogunk maradni. Kérdem, t. ház, hogy állhat-e ez az ország közoktatásának érdekében? Meg vagyok róla győződve, hogy ő nagyméltóságának nem ez az intenciója, de a törvény diszpozíciói mellett ez a helyzet fog előállni.

Arra az esetre, midőn az állam maga állít fel iskolát, és hitfelekezeti iskola is létesíttetik, az állam még nagyobb diszkrécionális jogot tart fenn magának, és azt mondja a javaslat, hogy amennyiben az állam érdeke kívánja, megszüntetheti azt a segélyezést. Akkor előáll az az eset, hogy feltétlenül be kell zárni azt az iskolát, mert nem bírják kiegészíteni a fizetéseket, és kérdem, t. ház, vajon megegyeztethető-e ez a hitfelekezetek autonómiájával, azon jogaikkal, hogy gyermekeik neveltetéséről a hitfelekezetek maguk gondoskodhatnak? Az autonómiának alaptétele az, hogy a közoktatás különösen az elemi népiskolákban magasabb erkölcsi szempontokból a hitfelekezetek kezében legyen, de maga a törvényjavaslat ezt lehetetlenné teszi.

Azután kérdem, t. ház, hogy kell-e nagyobb igazságtalanság, mint az, hogy ha a törvényben körvonalozott fegyelmi vétségekért egy tanítót megfosztanak állásától, akkor magát az iskolát is becsukják? Nagyon sajnálom, hogy ezt az ügyet itt egyáltalán is tárgyalni kell, és kérdem, nem történhetik-e olyan eset, vagy legtöbbször nem olyan esetek történnek-e, hogy az illető egyén jellemében rejlik a hiba? És ezért egész iskolákat büntetni a legnagyobb méltánytalanság és igazságtalanság lenne. Hogyan garantírozom én, mint iskolafenntartó hitfelekezet, hogy az ember, aki minden okmánnyal el van látva, ha elfoglalja állását, nem fog-e fegyelmi vétségeket elkövetni? Ilyen körülmények között azt mondani, hogy szabadon fejlesztjük az autonómiát, lehetetlenség.

Mi elismerjük a közoktatás nagy fontosságát, szívvel-lélekkel kívánjuk, hogy gyerme-**[130]**keink művelődjenek, mert meg vagyunk győződve, hogy különösen a mai időben fejlődés nélkül hátramaradunk, és a többi népek kerekednek felül.

Nagyon szívesen vesszük az állami segélyt, mert az oda megy, ahol az idők és viszonyok folytán az államnak kell közbelépnie, mert az az iskolafenntartó nem bírja a terheket, és az állam, amikor segítségre jó, csak hálát ró le a múltban teljesített áldozatokért. Tessék csak megnézni, ezelőtt 28–30 esztendővel egész

Magyarországon csak 131 állami iskola volt, a többit mind a hitfelekezetek és egy csekély számban a községek tartották fenn. Óriási kötelességet ró ez azoknak az embereknek a vállaira, akik becsületesen és tisztességesen teljesítették ezen kötelességüket. Most pedig, amikor nem bírják a terheket, amikor az állam érdekében kell, hogy ezeket a terheket az állammal megosszák, akkor jogfeladással iparkodik az állam, az autonóm jogoknak elvevésével, segítséget nyújtani nekik. Ez nem felel meg sem az állameszmének, sem a méltányosságnak.

Amint mondtam, ha ez a törvényjavaslat törvényerőre emelkedik, nemcsak nagy elégtelenséget szül, hanem amire irányítani kívánom a mélyen t. közoktatásügyi miniszter úr figyelmét, lankasztani fogja azoknak az áldozatkészségét, akik évszázadokon át, csak azért, hogy apostolai legyenek a közoktatásnak, filléreiket rakták össze és alapítványokat tettek.

Nálunk románoknál ilyen 80–100–120 forintos stipendiumokból élnek sokan, amit összekuporgatott egy-egy szegény gyermektelen lelkész évtizedeken át, s odatette azt az iskola oltárára.

Egy hang (*bal felől*): Frázis!

Pop Cs. István: Önöknek minden frázis! Mi tudjuk leginkább, s tudhatják az összes iskolafenntartók és egyetemek, hogy majdnem minden román fiú, aki idekerül, egy ilyen alapítványból tartja fenn magát úgy-ahogy, és ha mindegyik alapítvány történetét vagy csak egynek is a történetét elolvasná a miniszter úr, meghajolna azoknak az embereknek az áldozatkészsége előtt, akik évtizedeken át gyűjtöttek fillért fillér mellé, hogy azzal segítsenek. Nagyon kétséges, ha az állam magára veszi a segélyezést, hogy vajon az egész fellángolás, a nemes felbuzdulás nem fog-e kialudni akkor, amikor az iskola maga is megszűnik.

Tudom, hogy napjainkban ő nagyméltósága a miniszter úr mindent figyelemmel kísér. Bizonyára tudja azt is, hogy a románok Brádon a négyosztályú gimnáziumból nyolcosztályút akarnak csinálni, s naponként olvashatja, mint küldenek a szegény románok 50–100 koronát, hogy ezt a célt elérhessék. Kérem: fogják-e küldeni akkor is, ha az a gimnázium nem lesz többé az övék, ha nem fogják tudni azt, hogy – a haza iránti szeretet táplálása mellett – nemzetiségük melegedik ott?

Szokoly Tamás: Úgy, mint Belényesen?

Pop Cs. István: A belényesi gimnázium sem érdemli meg, hogy a képviselő úr ilyen értelemben nyilatkozzék róla. Szívesen meghajtanám magamat a képviselő úr előtt, ha annyit áldozna a kultúra javára, mint amennyit a Belényes vidékén lakó szegény románok áldoznak kultúrájukért.

Ez az áldozatkészség, t. képviselőház, egy nagy erkölcsi momentum. A katolikusok, akiknek oly óriási nagy alapítványaik vannak, akiknek tudománya mellett melegedett hosszú időn át az egész világ, magasabb eszmék nyomása alatt állottak akkor, amidőn alapítványokat tettek. Magasztosabb cél vezérelte őket, és merem állítani, hogy náluk csaknem az összes kegyes alapítvány inkább a vallási, mint a nemzetiségi érzületnek köszönheti létét.

T. képviselőház! Ilyen körülmények közt egy nagy úrt, egy nagy lyukat fúrni az autonómiákon, hogy egyetlenegy egyház és hitfelekezet se láthassa biztonságban iskoláit, olyan dolog, amit szerintem elsősorban éppen az állam érdeke tilt.

Kötelezővé van téve a magyar nyelv tanítása. (*Helyeslés bal felől.*) Barátaim kimutatták, hogy a célzott eredményt – legalább az elemi népiskolákban – elérni teljes lehetetlenség. Aki megpróbálja, meg fog győződni. (*Halljuk! Halljuk!*) Rólam, aki mindig magyar iskolákban jártam, és az egyetemem is itt, Budapesten végeztem, azt írják a lapok, hogy nem tudok jól magyarul. Hogy tudjanak hát azok, akik elmennek az iskolából, úgy, hogy néhány betűt, talán néhány szót megtanultak, de kiket aztán az élet sanyarúsága kihív az iskolából, s azontúl csak kecskéiket látják és nagy ritkán a főszolgabíró, aki elé becitáltatnak valami erdei kihágásért? Hogyan tudjanak az ilyenek magyarul?

Az eredeti tervezetben az volt, hogy az élet szükségleteinek megfelelőleg kell a magyar nyelvet elsajátítaniok. A bizottság azonban tárgyalva a javaslatot, azt mondta, hogy ki kell törölni ezt a kifejezést, nehogy abból enyhítésre következtesse a gonosz nemzetiségek. (*Zaj. Ellenmondások.*)

Szokoly Tamás: Ez nem áll!

Pop Cs. István: Bocsánatot kérek, ez faktum. Be fogom bizonyítani!

Szokoly Tamás: Ne töltse ilyenekkel a drága időt!

Pop Cs. István: Akkor ne méltóztassék kételkedni szavaimban. (*Zaj.*) Azt mondja a bizottság jelentése (*olvassa*): A 19. §-ból e szavakat „az ő életcéljaiknak megfelelően” törölni javasolja, nehogy a magyar nyelv elsajátításának mértékére vonatkozó enyhítésnek tekintessenek. Méltóztatnak tehát látni, hogy nem szoktam hazudni. (*Mozgás.*)

Az eredeti tervezet tehát módosított oly értelemben, hogy alkalmat nyújtson a szekatúrának és a sikanériának; mert ha az eredeti tervezet szerint az maradt volna a törvényben, hogy saját szükségletének megfelelőleg kell a gyermeknek a magyar nyelvet elsajátítania, akkor azt a szerencsétlen dászka nem lehetett volna olyan könny-[131]nyen megfogni, mert hisz végre is a vizet, a mezőt, az ekét, a lovat és ökröt meg tudja nevezni az a gyermek; a most

előttünk fekvő törvényjavaslat szerint azonban a magyar nyelv elsajátításának egy nagyobb mértékét lehet követelni. Az indokolás pedig a törvény alkotó részét képezi törvényeink és alkotmányunk értelmében ...

Éber Antal: Nem igaz!

Pop Cs. István: A törvényt magyarázat az indokolás alapján történik. Mondom, abszolúte lehetetlen, hogy az a gyermek megtanulja a magyar nyelvet és a román nyelvet is, de teljes lehetőség, hogy elérhessük azt, amit, mint mondám, a t. miniszter úr is felette szükségesnek tart, hogy gyakorlati oktatásban részesüljön a gyermek, gyakorlati ismereteket sajátítson el, mert különben a mai nagy versenyben elpusztul. Talán nyelvmestereket kell nekünk nevelnünk? Panaszkodott-e a közül a negyedmillió ember közül, aki Amerikába vándorol ki, egyetlenegy is, hogy azért vándorol ki, mert az oláhok nem tudnak magyarul? Mindegyik azt mondja, hogy azért megy ki, mert 80 krajcár munkabérből nem tudja eltartani a hat gyermekét. *(Mozgás.)* Nem az a szerencsétlensége Magyarországnak, hogy a népiskolákban nem tanulják a magyar nyelvet, hanem szerencsétlensége lesz, ha rákényszerítik tényleg a gyermekeket, és nem fognak tanulni sem magyarul, sem románul. *(Mozgás és zaj. Felkiáltások: Mind a kettőt tanulhatja!)* Éppen most tartottak a hazafias professzorok Szegeden ankétet, és ott egy Klug nevű igazgató azt mondta, hogy a svábokat ezen politikai mozgalomtól csak úgy fogjuk visszahódítani, ha először anyanyelvükön ismertetjük meg velük a dolgokat, és azután a magyar nyelvet tanulják.

Szokoly Tamás: Hát szabad így beszélni?

Pop Cs. István: Aki tehát okos, és igazán a célt tartja szem előtt, az így tesz.

Van ennek a törvényjavaslatnak, t. ház, egy rendkívül súlyos pontja, és ezt azért említem, mert ez igazán alkalmas arra, hogy a tanító a szó szoros értelmében rabszolgává tétessék. Nem is említem a fegyelmi eljárást, annak igazságtalan voltát és azt, hogy először történik, ami még sohasem volt a világon, hogy két fegyelmi hatóság elé helyeztetik valaki. Hanem szólok arról a nagy szerencsétlenségről, amely különösen ma kibúvik minden törvény intézkedéséből, hogy vannak esetek, amikor az elmozdított tanító egyúttal eltiltható öt évre attól, hogy állást kapjon. Azt hiszem, e tekintetben is téves a fogalmazás, mert tévesen idézi hol az e), hol a c) pontot. Azt hiszem, arra az esetre vonatkozik ez, amikor az ú. n. állam ellen elkövetett vétségéről van szó.

Ez a szakasz, t. ház, a legreakcionáriusabb szakasz a törvényjavaslatban. Azt mondja, hogy államellenes iránynak tekintendő különösen minden cselekedet, amely az állam alkotmánya, nem-

zeti jellege, egysége, különállása vagy területi épsége, továbbá az állam nyelvének törvényben meghatározott alkalmazása és az állam címere, jelvénye és zászlaja ellen irányul.

A fegyelmi vétségek eseteiben az az intézkedés, amely a fegyelmileg sújtott embert egzisztenciájában akarja tönkretenni, a legnagyobb hiba a világon. Ez nemcsak drákói intézkedés, hanem egyszerűen hallatlan. Elmozdítással fegyelmileg büntetni és azután büntetni azzal, hogy bizonyos meghatározott időre attól a tanítótól, kinek nyolc gyermeke van, elzárni a lehetőségét is annak, hogy kenyeret szerezzen, annyi, mint öt koldusbotra juttatni. Ilyen intézkedés csúszott be ebbe a javaslatba, és én lehetetlennek tartom, hogy ez megegyeznék a miniszter úr intenciójával, mert az embernek csakugyan megáll erre az esze.

Államellenes bűncselekmény – ez a leglabilisabb dolog a világon. Ezen paragrafus alapján a legkönnyebben lehet bárkit is elítélni. Tudják ezt önök is nagyon jól, különösen mikor nem közönséges bűncselekményekről, hanem ilyen szubtilis politikai dolgokról van szó. Itt egészen más a felfogás, más a jelleg, más az ítékezés. Nagyon helyesen mondja gróf Széchenyi István, hogy sokszor vádló és bíró egy személyben esik össze, sokszor egy elszólásért elítéltek valakit államellenes bűncselekményért, s az eredmény az legyen, hogy az ne lehessen becsületes ember, ne kereshesse kenyerét becsületes úton, hanem menjen koldulni nyolc gyermekével? Ezen intézkedés drákói.

Ha tudnák önök, milyen könnyen lehet ráfogni az emberre az ilyen bűncselekményt ma, mikor úgy hangzik mindenütt a hazárusítás vádja, mikor Magyarország hemzseg a hazamentőktől, a honmentőktől! Én örvendek, ha egy gyűlésen csendőröket látok, legalább tanúim vannak, hogy nem izgattam a magyarok ellen. Mert 12 személy vallotta, hogy akkor, mikor Budapesten voltam, Pankotán izgattam a magyarok ellen. *(Derültség a közép hátsó padjain.)* Ilyen az élet ma. Akkor, amikor lelketlen bujtogatók azt hirdették lapjaikban, hogy a románok fellázadtak a magyarok ellen, lefogtak két tanítót, és elhozták őket Aradra, az egyiket láncra verve, és azután mi tudódott ki? Akkor nagyon érdemes volt hazafinak lenni. Kitudódott az, hogy az egyik tanítót elfogták azért, mert egy uzsoraperben a jegyző ellen vallott. A vádтанács szabadlábra helyezte.

Sümegei Vilmos: Ez nem tartozik ide!

Pop Cs. István: Államellenes cselekményekről beszélek, úgy látszik, már semmi sem tartozik ide; tudom, hogy képviselőtársam felfogása szerint különösen mi nem tartozunk ide. *(Derültség.)*

Sümegei Vilmos: De mennyire nem. Az igaz!

Pop Cs. István: A másikról pedig az tudódott ki, klasszikus tanúval igazolta, hogy a regále-bérlő azért jelentette fel, mert az a tanító józan ember, és az alkoholizmus ellen szokta bujtogatni a népet.

Ezek a szemelvények álljanak ő nagyméltósága előtt, és az a korrupt szellem, mely, fájdalom, elterjedt az utóbbi időben, amióta roppant szabad [132] szellem uralkodik itt, s mióta igazán nagyon sok ember akarja hivatlanul megmenteni a hazát.

Ilyen liberális magyarázatások mellett nincs olyan dolog, amiért a nemzetiségi tanítókat nem lehetne ezen paragrafus alapján fegyelmileg büntetni. Ha Bánffy lesz a miniszterelnök, akkor ő másképpen fogja a kultuszminiszterével megértetni ezt a nemzeti jelleget; Wekerle, meglehet, ismét másképp magyarázza. Ő azt mondotta egyszer egy beszédemre, hogy nagyon helyesen teszem, ha gyakran hivatkozom Deák Ferencre; ő is idézi az ő szellemét, és ő maga fejezte ki azt a kívánságot, hogy nagyon szeretné, ha Deák Ferenc szelleme lengene ezen tárgyalási terem felett.

Mondom, van olyan, aki úgy értelmezi a nemzeti jelleget, hogy abban mi nemzetiségek is benne vagyunk; de meglehet, hogy jön olyan ember, aki azt mondja, hogy csak az tartozik a nemzeti jelleghez, aki asszimiláció folytán a magyar fajjal összeolvad; ez képezi majd azt a keretet, amelyet mi nemzeti jellegnek nevezünk. Ezek nem üres okoskodások, hanem olyan tények, amelyeket letagadni nem lehet.

Azért kérjük mi, hogy e tekintetben az államkormány ne menjen tovább eddigi jogainál. Oly hatalmas jogokat adott eddig a kezébe a törvényhozás, hogy sújthat bármilyen, igazán államellenes tendenciát. De van neki még egy hivatott faktora: a tanfelügyelő, aki, különösen ha tanerőből fog kineveztetni, és ha ezután intelligenciát fog reprezentálni, bizonyára sokkal hűségesebb tanácsadója lesz, és a tényeknek megfelelőbben fogja informálni, mint az a szolgabíró, aki máról-holnapra nem fog változni angyalá; az a szolgabíró, aki úgy van nevelve, hogy először is mindent a hatalmi kérdés szempontjából mérlegel.

Meglehet, hogy talán untatja a t. képviselőházat, hogy becses figyelmüket annyira lekötöm, de amint beszédem elején is bátor voltam mondani, ez a kérdés nagyon égető, és különösen minket éget. Mi vagyunk hivatva leginkább az igen t. kormánynak figyelmét felhívni arra, hogy nem a mi izgatásaink folytán, hanem azon indokoknál fogva, melyeket felolvastam Eötvös, Deák és Széchenyiből, fel vannak izgatva a kedélyek künn, el vannak keseredve. Pedig a mai nehéz viszonyok között, azt hiszem, nincs erre szüksége Magyarországnak. Odaát Ausztriában a tűz az olajjal kezd kibékülni, csak azért, hogy a gazdasági harcban Magyaror-

szággal szemben erős várként, erős oszlopként álljon, és itt, ahol a népek között különösen semmi ellentét nincsen, itt mi nem keressük azt az összeforrasztó kapcsot, amely nem a nyelvegységen alapszik, hanem a szívek közérzetén. (*Úgy van! a közép hátsó padjain.*)

Egy hang (*jobb felől*): Önök csinálják!

Pop Cs. István: Mi csináljuk? Hisz harminc évig nem voltunk a parlamentben, hát hogy csináltuk?

T. képviselőház! Igazi aggodalommal olvastam ezt a törvényjavaslatot. Bevallom őszintén, hogy mint gr. Apponyi szellemének termékét elfogadom, elfogadom, hogy gr. Apponyi szelleme van benne; azonban annyira körmönfont egyes intézkedéseiben, hogy azt csak egy rossz fiskális csinálhatta. Mert én megértem, ha azt mondja kategorice, hogy ott, ahol én állítok iskolát, ott néked, hitközségnek nincsen jogod felállítani, ahol én néked azt megtiltom, vagy ahol nem bírsz megélni, ott én állítom fel az iskolát. Mindezt értem. De mit fog csinálni az állam a hegyvidékeken, ott, ahol harmincon alul van az iskolásgyermek száma? Ott, ha nem ad segílyt, a község pedig nem képes eltartani a tanítót, majd iskola nélkül fog állani az a vidék, mert az állam a törvény értelmében az alapfizetést nem adja ki, hanem csak beszámítja. Én hússzor is elolvastam ezt a törvényjavaslatot, és mindig újabb és újabb hibákat fedezek fel benne.

Mindazt, amit előttem szólott t. képviselőtársaim elmondottak, magamévá teszem; magam is kijelentem, hogy mi a magyar állam nyelve ellen állást egyáltalában nem foglalunk. Mi mindig az összekötő kapcsokat keressük, önök pedig mindig azt, ami szétrobbant.

Ha a t. ház méltányolta volna a felirati vita alkalmával általunk beterjesztett felirati javaslatot, akkor abból meggyőződhetett volna, hogy mi sem Magyarország, sem a magyarság, sem a magyar állam irányában ellenszenvvel nem viseltetünk. Meggyőződhetett volna arról, hogy mi igazán reprezentáljuk azt a fenséges elvet, hogy: Neminem laedere, suum cuique tribuere, honeste vivere. Nekünk csak az a kívánságunk, hogy mint nemzetiség szabadon élhessünk és fejlődhessünk, és hogyha ehhez a jogunk tényleg megvan, ha ez valóság, akkor nemcsak olyan mértékben kell az állami költségvetésnek iskoláink fenntartásához hozzájárulni, amint itt céloztatik, hanem sokkal fokozottabb mértékben, hogy saját kultúránkban is elősegítsen. Ilyen szempontból ismerek én nemzeti egységet. De olyan nemzeti egységet nem értek, amikor a nemzetnek csak egy alkatrésze, a felső rész, a magyarság tápláltatik, minket azonban elhanyagolnak. Ez sohasem lesz egészséges nemzeti egység.

Én csak felirati javaslatunkra hívom fel a t. ház figyelmét, amely teljesen kvadrál létező törvényeinkkel. Ha önök meg akarják oldani az összes kérdéseket ilyen alapon, akkor valamennyi nemzetiséget egy csatasorban fogják találni maguk mellett.

Felirati javaslatunkban ezt mondtuk (*olvassa*): „A poliglott Magyarország ...

Elnök: Kérem, mit méltóztatik felolvasni?

Pop Cs. István: Egy részt felirati javaslatunkból.

Elnök: A képviselő urak felirati javaslatát egyszer már a ház szavazás útján elvetette. Házsabályaink szerint pedig oly határozati vagy felirati javaslatokat, amelyeket a ház már elvetett, ugyanabban az ülészakban vita tárgyává tenni nem szabad. (*Zaj a középén. Elnök csenget.*) Én ragaszkodom a házsabályok rendelkezéseihez. [133] (*Úgy van! bal felől.*) Tessék önöknek is alkalmazkodni hozzájuk. (*Helyeslés.*)

Pop Cs. István: T. képviselőház! Beszédem bevezető részében a legnagyobb súlyt fektettem arra, hogy ily nagyfontosságú törvényalkotást a szükség ötletéből, novelláris úton alkotni nem szabad. Azt mondja ugyan az indokolás, hogy nem támadja az autonómiát. Ámde nem az autonómia van-e megtámadva akkor, amikor a kormány azt mondja, hogy még akkor is, hogyha teljes lehetetlenség, hogy az alapfizetést kiutalványozhassa, elveheti az iskolajogot? Az 1868: IX. t.-c. 3. §-a van itt megsértve, amely a következő jogokat adja a gör. keleti román egyháznak (*olvassa*):

„Miután e szerint a gör. kel. vallásúaknak egymástól független két egyháztartományra lett elválása az 1848: XX. t.-c. 8. §-ban biztosított önkormányzati joguknak külön leendő gyakorlását teszi szükségessé, fenntartatván Őfelségének alkotmányszerűen gyakorlandó legfelsőbb felügyelési joga, fentnevezett két metropolitának hívei jogosítva vannak egyházi, iskolai és ezekre vonatkozó alapítványi ügyeiket az ország törvényeinek korlátái között, külön-külön és az illető metropoliták által Őfelségének teendő előleges bejelentés mellett időszakonként egybehívandó egyházi gyűlekezeteikben (kongresszusaikban) önállóan intézni, rendezni és ezen kongresszusokon alkotandó és Őfelsége által jóváhagyandó szabályok értelmében saját közegeik útján önállóan kezelni és igazgatni.”

Nincs-e a törvény megsértve azáltal, hogy elveszik az iskolafenntartási jogot, kiveszik a tanítót az egyház fegyelmi hatósága alól; nincs-e megsértve akkor, mikor úgyszólván a kormány dirigálja, hogy milyen óraszám, tankönyv és módszer szerint és milyen nyelven tanítsanak? Mindezt azért mondom, mert úgy a bizottsági jelentésben, mint a javaslatban azt olvasom, hogy abszolúte nem akarják megtámadni az autonómiát. (*Zaj.*)

Ezzel szemben azzal az ellenvetéssel találkozom itt, hogy egy későbbi törvény derogál az előbbinek. De itt sem mi, sem gr. Apponyi Albert nem akarja a törvényt megváltoztatni, ő inkább azt mondja, hogy ki akarja terjeszteni, és nem megtámadni, hanem bővíteni és erősíteni akarja az autonómiát. Nagyon nehéz tehát ilyen okoskodás mellett eligazodni!

Azután ugyancsak ennek az egyháznak megvannak a maga szervezeti szabályzatai, amelyekre vonatkozólag előttem szolt t. képviselőtársam kimutatta, hogy azoknak majdnem a fele helyezettik hatályon kívül ezen törvényjavaslat intézkedéseivel. Hát akkor mi marad meg? Én úgy tudom, hogy ha akármelyik autonómiából, akármelyik intézményből nem az alapköveket, hanem csak egyes oszlopokat veszünk is el, akkor is veszélyeztetjük azt az épületet, és összeomlásnak tesszük ki. A népoktatásról szóló 1879-iki törvény bevezeti a felekezeti elemi népiskolákba a magyar nyelvet, azonban semmi szankciót nem fűz hozzá, s az állam ekkor maga mondotta, hogy tovább nem fog menni – ezzel nyugtatta meg a nemzetiségeket –, csak alkalmat akar adni arra, hogy aki magyarul akar tanulni, az tanulhasson. Most ez a törvényjavaslat kötelezővé teszi nemcsak azt, hogy a gyermekek ekként taníttassanak, hogy magyarul írni és olvasni tudjanak, hanem hogy esetleg úgy beszéljenek is magyarul, hogy az egyetemre kerülhessenek.

Egy hang (bal felől): Nagyon helyes. (*Ellenmondás a nemzetiségiek padjain.*)

Pop Cs. István: Erre csak azt jegyzem meg, hogy frázisokkal nem fogjuk boldogítani ezt az országot.

Szász József: Tehát tessék leülni!

Pop Cs. István: Mert azt az állítást, hogy mi azért nem akarjuk ezt a törvényjavaslatot elfogadni, mert félünk attól, hogy nem magyarajkú polgártársaink, a mi véreink szintén megtanulnak magyarul, s akkor talán konkurenciát csinálnak nekünk, egyáltalán nem lehet komolyan venni. (*Derültség a nemzetiségiek padjain.*) Biztosíthatom a t. házat, hogy a nem magyarajkú polgárok között magyarul perfektele tudó, a magyar irodalmat művelő nagyon sok proletár van, akik tudnak jól magyarul beszélni, sőt írnak is gyönyörűen, s kénytelenek mégis elmenni máshová kenyeret keresni, mert különösen a tanári pályán, amelyre nagyon szívesen mennek a románok, igazán kálváriát járnak, míg valamely állami gimnáziumhoz kinevezik. Van nekünk tehát proletárunk elég, s abból a parasztemberből, aki csak népiskolákat végzett, mi aligha fogunk nevelni olyan magyarul tudó embert, aki az életben azután tolmács nélkül is boldogul.

Én igyekeztem gyenge tehetségem szerint kimutatni azokat a hiányokat, amelyeket felfedeztem; azokra a hiányokra pedig, melyeket társaim fedeztek fel, nem is terjeszkedtem ki. Indokolni akartam tiszta lelkiismeretem szerint azt, hogy miért nem vagyunk hajlandók ezt a törvényjavaslatot általánosságban sem elfogadni, igyekeztem ő nagyméltóságának becses figyelmét arra az agitációra, arra a sok ellentétre, arra az ellenséges érzületre felhívni, amelytől ő is, mint minden igaz hazafi, félti hazáját, s igyekeztem megkérni, hogy ezt a törvényjavaslatot így, amint van, ne engedje törvényerőre emelkedni, mert amellett hogy végrehajthatlan, igen-igen sok keserűséget fog okozni a nemzetiségeknek, s meg fog győződni a mélyen t. miniszter úr arról, hogy azt a sokat kívánt egyetértést és együttérzést ezzel elérni nem lehet.

Mindezek következtében a törvényjavaslatot nem fogadom el.
(*Helyeslés a nemzetiségek padjain.*)

Elnök: T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Vajda Sándor képviselő tegnapi beszédében (*Halljuk! Halljuk!*) többször idézett különböző művekből. Idézeteit azonban a sűrű elnöki figyelmeztetés dacára is nagyobbára oly halkán olvasta, (*Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) hogy azokat sem az elnök, sem a ház tagjai, sem a gyorsírók [134] nem hallották. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Az Országgyűlési Értesítő tanúsága szerint a naplóba egy Vajda Sándor által állítólag itt a házban felolvasott olyan vers került ...

Egy hang (*a szélsőbaloldalon*): Hazudott abban is!

Elnök: ... amely a parlamenti illetet, a nemzeti önérzetet a legdurvábban sérti. (*Hosszantartó, élénk helyeslés, éljenzés, taps és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ki kell őket dobni! Hazaárulók! Gazemberek! Alattomos izgatók! Halljuk az elnököt!*)

Sümegei Vilmos: Minden parlamentből kirúgnák az ilyen embert! Piszok hazaárulók!

Elnök (*csenget*): Csendet kérek! Méltóztassanak csendben lenni!

Amint a verset elolvastam, rögtön kérdést intéztem a gyorsiroda főnökéhez, hogy mi módon került ez a gyalázkodó vers a naplóba? (*Felkiáltások: Becsempészték!*) Nevezetesen: hallották-e a gyorsírók a kérdéses versszöveget? (*Halljuk! Halljuk!*) A gyorsiroda főnöke kijelentette előttem, hogy a kérdéses versből a gyorsiroda egy tagja sem hallott egy szót sem ... (*Nagy zaj.*)

Farkasházy Zsigmond: Akkor egy szót sem lett volna szabad bevenni a naplóba!

Fábry Károly: Oláh módon, alattomos módon járt el!

Sümegei Vilmos: Hitvány hazaáruló! (*Nagy zaj.*)

Elnök (*csenget*): Méltóztassék csendben meghallgatni előterjesztésemet! (*Halljuk! Halljuk!*) ... és hogy a naplóba az eddigi szokásnak megfelelően került a vers, mert azt állította a gyorsiroda

főnöke, hogy az a szokás divik már évek hosszú sora óta, hogy az idézeteket az illető képviselő utólag a gyorsiroda rendelkezésére bocsátja, és a gyorsiroda ezen idézeteket azután anélkül, hogy külön jegyezte volna, ... *(Zaj.)* Csendet kérek! ... beleveszi az illető beszédbe. *(Mozgás.)*

Nézetem szerint a gyorsiroda kettős mulasztást követett el. *(Igaz! Úgy van!)* Először is a gyorsirodának esküjéhez híven mindent jegyeznie kell, tehát az idézeteket is. *(Zaj és felkiáltások: Nem hallhatták! Elnök csenget.)* Szíveskedjenek egy kis türelemmel lenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az még lehetséges, hogy a gyorsírók, ha hallották az idézetet, és írták, utólag azt összehasonlítsák és bevegyék szó szerint az idézet szövegét, ha eltérés volna a gyorsírói feljegyzések és az idézet között. *(Zaj.)* De az már semmi körülmények közt sem engedhető meg, hogy olyan idézeteket, amelyekből egy szót sem hallottak, *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* utólagosan bevegyenek a képviselők kérelmére a gyorsírói jegyzetekbe.

Szivák Imre: Határozatilag ki kell törölni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Méltóztassék megvárni az én előterjesztésemet. *(Halljuk! Halljuk!)* Az igazsághoz híven még azt is meg kell jegyeznem, hogy a gyorsiroda főnöke azt is kijelentette előttem, hogy amikor átadta Vajda Sándor ezt az inkriminált verset a gyorsirodának, megkérdezték őt, hogy vajon elmondta-e az egész verset itt a házban, és erre ő kijelentette, hogy ő igenis elmondotta. *(Nagy zaj a jobb- és a baloldalon.)*

Sümegei Vilmos: Hazudott! Hitvány hazaáruló. *(Folytontartó nagy zaj. Elnök csenget.)*

Posgay Miklós: Ha hallottuk volna, kidobtuk volna! *(Nagy zaj a jobb- és a baloldalon. Elnök csenget.)*

Elnök: Csendet kérek! *(Nagy zaj és felkiáltások: Halljuk az elnököt!)*

Bocsánatot kérek, én úgy mondtam el a dolgokat, ahogy azt az általam megejtett vizsgálat kiderítette. Nem hallgathatok el semmit. Vajda képviselő úrtól megkérdezték a gyorsirodában, hogy elmondta-e a verset, és ő kijelentette, hogy elmondotta. *(Zajos felkiáltások a jobb- és a baloldalon: Hazudott!)*

Mármost szerintem kettős intézkedésre van szükség. Az első intézkedés az, hogy miután a gyorsírók, akik hit alatt szolgálnak, azt mondják, hogy nem hallották annak a versnek a felolvasását, azonkívül pedig az elnök sem hallotta – nem én voltam akkor az elnöki székben, hanem Návay Lajos –, de Návay elnöklését megelőzőleg én is többször figyelmeztettem Vajda Sándor képviselő urat, hogy hangosan olvassa az idézeteket, Návay Lajos alelnök úr pedig a napló tanúsága szerint szintén több ízben figyelmeztette és

kijelentette, hogy semmit sem értett a felolvasott versből: ennél-fogva szükséges, hogy a napló megkorrigáltassék ... *(Hosszantartó, általános helyeslés, éljenzés és taps.)* a történetekhez híven. *(Zajos helyeslés.)* És éppen ezért bátor vagyok javasolni a t. háznak először is azt, hogy a naplóbíráló-bizottság figyelme hívassék fel erre az esetre azzal, hogy ezen ügyben sürgősen járjon el, és eljárása eredményéről tegyen jelentést a háznak. *(Általános, élénk helyeslés.)*

A másik feladatunk pedig az, hogy ezért a férfiúhoz nem illő módon... *(Hosszantartó, zajos éljenzés, helyeslés és taps.)*

Markos Gyula: A fületeknél húzgálunk ki titeket! *(Nagy zaj. Elnök csenget.)*

Elnök: ... becsempészett versért, amellyel azonosította magát a t. képviselő úr, a házszabályok szerint járunk el vele szemben. Bátorkodom ennél-fogva javaslatba hozni, hogy tekintettel arra, hogy a parlamenti illemmel össze nem egyeztethető, a magyar nemzet történelmi múltját, jelenét durván sértő verset olvasott fel Vajda Sándor, vagy azt állítja, hogy ilyet felolvasott; tekintettel arra, hogy Vajda Sándor ugyanazon beszéd folyamán már rendre lett utasítva, tekintettel arra, hogy az elnök csak azért nem vonta meg a szót tőle, mert nem hallotta Vajda Sándor gyalázkodó idézését: ennél-fogva azt a kérdést fogom majd a házhoz intézni a házszabályok 221. §-a szerint, vajon nem kívánja-e jegyzőkönyvileg megróni Vajda Sándor képviselő urat? *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobb- és a baloldalon.)*

Csizmazia Endre: Ki kell dobni!

[135] **Farkasházy Zsigmond:** Mit szólnak ehhez köztetek a tisztességes emberek? *(Nagy zaj a jobb- és a baloldalon. Felkiáltások bal felől: Rómaiak! Díszutódok! Oláhok! Elnök csenget.)*

Elnök: A házszabályok 221. §-a értelmében, mielőtt egy képviselő ilyen megrovásban részesítenék, a szónok mentségét – melyhez minden ily esetben joga van – elő kell hogy terjessze. Felkérem tehát Vajda Sándor képviselő urat, *(Élénk felkiáltások: Nincs itt! Elbújt! Gyáva!)* hogy a házszabályok ezen intézkedésének megfelelőleg, mielőtt e kérdést megtenném, mentségét adja elő. Nem tudom, jelen van-e. *(Felkiáltások: Nincs jelen! Megszökött! Római!)* Nincs jelen. Akkor felhívom az elnöki székből, hogy holnap tíz órakor reggel jelenjék meg a házban, és adja elő mentségét, *(Helyeslés.)* s amennyiben a ház ezt kielégítőnek nem fogja találni, annak megfelelőleg azután jegyzőkönyvi megrovásban fogja részesíteni. *(Helyeslés.)* Megjegyzem azonban, hogy amennyiben meg nem jelennek reggel tíz órakor, ezt olybá kell hogy tekintsük, mintha nem akarná mentségét előterjeszteni, *(Úgy van!)* és a kép-

viselőház holnap reggel tíz órakor mindenesetre határozni fog ebben az ügyben. *(Helyeslés.)*

Már most van még előterjeszteni valóm, és azután méltóztasanak hozzászólni.

Minthogy pedig az a gyanú ébredhet fel mindenkiben, hogy a képviselő úr azért olvasott oly halkán, hogy azután ilyen nem férfias módon csempészhesse be ezt a verset, *(Úgy van!)* azon okból szükséges, hogy figyelmeztessem a képviselő urakat, hogy én a jövőre nézve, ha ismételt figyelmeztetés után is bármelyik képviselő olyan halkán fog beszélni, olyan halkán fog idézni, hogy azt sem az elnök, sem a képviselők, sem a gyorsírók nem hallják, olybá fogom venni, mintha elállott volna a szótól, *(Élénk helyeslés.)* és fel fogom kérni a jegyzőt, hogy a következő szónokot szólítsa fel. *(Élénk helyeslés.)*

Javaslom továbbá, hogy az elnök útján utasíttassék a gyorsiroda, hogy jövőre az idézeteket is jegyezzék a gyorsírók, *(Helyeslés.)* és esküjükhöz híven csak azokat a beszédeket és idézeteket vegyék fel, amelyeket hallottak. *(Élénk helyeslés.)*

Ezek az előterjesztéseim. Nem tudom, méltóztatnak-e hozzászólni? *(Élénk felkiáltások: Elfogadjuk! Éljen az elnök! Hosszas, élénk éljenzés és taps.)*

Egy hang *(bal felől):* Romániában tanulták az ilyeneket bizonyosan! Ott csinálnak ilyet! *(Zaj.)*

Elnök: Ne méltóztassék közbeszólással zavarni a tanácskozást!

Ugron Gábor: T. ház! Egészében hozzájárulok az elnök úr javaslatához. Mély sajnálatomat fejezem ki azonban, hogy akadt képviselő, aki Magyarország képviselőházának tagja, s az a magyar nemzetről, a magyar nemzet történetéről ilyen aljas, alávaló verset *(Igaz! Úgy van!)* magára vállalt, hogy itt felolvasson vagy elmimikázzon, mintha felolvasta volna. *(Úgy van!)* Mindenki tartozik az államnak, tartozik a nemzetnek, amelynek tagja, becsülésével. *(Úgy van!)* Minekünk kötelességünk itt a házban, hogy a velünk élő nemzetiségeket is tiszteljük, jogaikat is becsülésben tartsuk.

Valahányszor itt a házban felszólalnak, mindenkor a türelem mértékét alkalmazzuk, mert tartozunk ezzel mi, többség, a kisebbségnek, és tartozunk – egy nagy nemzet – a velünk élő nemzetiségnek, amelynek nemzete egy másik államban él, amely állam Magyarországgal nincs ellenséges viszonyban. *(Helyeslés bal felől.)* De bocsánatot kérek, az lehetetlenség, hogy azt a türelmet, azt a kíméletet, amellyel az erősebb a gyengébbnek, a többség a kisebbségnek tartozik; azt az elnézést, amellyel mi elnézzük azt, hogy gyengébb szónokaik fogyatékosabban terjesztik elő beszédeiket, és azt a jogot, amelyet, habár érvényesíteni módunkban, hatalmunkban és kötelességünkben is áll, egész szigorúsággal és ke-

gyetlenséggel nem érvényesítettünk, ilyen csúf, orozva való támadásra használják fel. *(Úgy van! Élénk felkiáltások a szélsőbaloldalon: Gyalázat! Alávaló gázság!)* Mert nincs nagyobb szégyen egy törvényhozásra nézve, mint hogyha tagjai között vannak ú. n. férfiak, akik nem férfiak. *(Élénk helyeslés a bal- és a jobboldalon. Felkiáltások bal felől: Kofák!)* Ha véleményt akarok mondani, én azt a véleményemet kimondom, ha életembe kerül is; kimondom férfiasan és bátran; nem fogom elsuttogni a bajuszomnak; nem fogom elmondani a gyomromnak, hogy azután azzal egy nemzetet vádoljak, egy nemzetet gyalázzak, egy nemzetet rágalmazzak. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Miért történik ez, t. ház? Azért, mert a képviselőházban elmondottakat szabadon lehet a sajtóban közölni; azért nem lehet inkriminálni, nem lehet az esküdtszék előtt felelősségre vonni senkit. *(Úgy van! jobb és bal felől.)* Azért, mert a képviselőknek joguk van itt szabadon beszélni, a sajtónak pedig joga van azt, ami itt a házban elhangzott, ismételni és folytatni. Most ez az aljas, rágalmazó és gyalázkodó vers, amely pedig két silány költőnek volt egymással való hitvány tornája, úgy fog a nemzetiségi lapokban végighordoztatni, mintha az a magyar nemzettel szemben jogosult vélemény és jogosult bírálat volna. Meg kell bélyegezni az ilyen orozva való, alattomos és gyalázkodó támadást. *(Élénk helyeslés és taps a ház minden oldalán. Zaj.)*

Farkasházy Zsigmond: Tisztességes ember közülök sem tette volna!

Elnök: Csendet kérek!

Ugron Gábor: Én sokáig voltam ellenzéki. Nekem is sokáig kellett a kisebbség nyomorult helyzetét a tanácskozások rendjén túrnöm, és én nem hallgattam el véleményemet, hanem a legerősebben, a legkeményebben, sőt kíméletlen, de mindig tisztességes formában mondtam el azt, és mindig férfiasan cselekedtem. *(Úgy van! bal felől.)*

[136] **Rakovszky István:** És felelt érte! *(Felkiáltások a baloldalon: Nem ilyen az oláh tempó! Alattomos és ravasz!)*

Ugron Gábor: De nem jártam el gyáván, orozva; nem jártam el úgy, mint a képviselő úr, hogy ha valaki meg találja hallani azt a gyalázkodó szót, akkor is fedezve legyen hátulról és a körülötte ülő képviselők által elülről. *(Úgy van! a baloldalon.)* Ez a gyávaság és a férfiatlanság oly csúf művelete, amely méltatlan egy magyar képviselő állásához, méltatlan egy férfiúhoz. *(Élénk helyeslés és taps a bal- és a jobboldalon.)*

Egy hang (jobb felől): Nem lökik ki maguk közül?

Pop Cs. István: T. ház! *(Nagy zaj. Halljuk!)* Tartozom a tárgy rendkívüli fontosságánál fogva azzal, hogy e kérdésben tőlem telhető felvilágosítást adjak. *(Zaj a baloldalon. Halljuk!)*

Én csak arra kérem a t. képviselőházat, hogy méltóztassék ítéletét felfüggeszteni addig, amíg Vajda Sándor képviselőtársam védekezését előterjeszti.

Rakovszky István: Nem! *(Felkiáltások a bal- és a jobboldalon: Nem lehet! Lökjétek ki magatok közül!)*

Sümegei Vilmos: Hitvány, hazaáruló bitang! *(Nagy zaj.)*

Elnök: Kérem, méltóztassék türelemmel meghallgatni a szónokot! A képviselő úrnak joga van szólni, a ház tagjainak pedig kötelessége a képviselő urat meghallgatni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Pop Cs. István: Habár emlékszem, hogy ő arra a nagy szerencsétlenségre akart rámutatni, hogy ha majd a gyűlölet fog beszélni, mire vezet az a gyűlölet – ennek illusztrálásául hozta fel azt a verset –, de minden körülmények között mi itt a parlamentben ki akarjuk jelenteni azt a közös állásfoglalásunkat, hogy mi ezt helytelenítjük. *(Élénk helyeslés.)* Tartozom ezt azért is kijelenteni ... *(Nagy zaj.)*

Éber Antal: Gyávaság! *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek, t. ház! *(Zaj.)* Éber Antal képviselő urat rendreutasítom, mert nem szabad általánosságban valakit gyávasággal megbélyegezni.

Pop Cs. István: Tartozunk, ismétlem, azzal a kötelességgel és tisztelettudással, hogy kijelentsük, miszerint ezt mi helytelenítjük. Nehogy azonban úgy lássék, minthogyha csak utólagos tárgyalások után, talán megfélemlítve tettük volna ezt, azért szólaltam most fel t. képviselőtársaim megnyugtatóására, hogy kijelentsem, hogy ez nincs így, mert én már tegnap is megmondtam képviselőtársamnak, hogy az az eljárása helytelen volt, és kértem, intézkedjék, hogy ezek a szavak töröltessenek. Tényleg ő járt is utána tegnap mindenfelé, és kért mindenkit, hogy ez a naplóból kitöröltessék, de azt megtenni senki sem akarta.

Egy hang *(bal felől):* Szóval, becsempészték!

Pop Cs. István: Nem becsempészés volt ez, kérem. Tény az, hogy mi ezt az eljárást már párthatározatban helytelenítettük, és ismételten kijelentem ezt, nehogy úgy lássék, mintha az itt elmondottak nyomása alatt cselekednénk. *(Helyeslés.)* Nem helyeslem azt az eljárást semmi körülmények között, habár tudom, hogy képviselőtársam nem rossz tendenciával tette, de abszolúte nem volt helyénvaló dolog. *(Élénk helyeslés.)*

Mindenesetre méltóztassék megvárni, míg ő nyilatkozni fog, és azután méltóztassék ítéletet mondani.

Maniu Gyula: Csak néhány szót kívánok szólani, t. ház. Nem akarok a dolog lényegére kiterjeszkedni, röviden hallottuk ezt Pop

Cs. István t. képviselőtársunk szájából, tüzetesen majd elmondja a dolgot Vajda Sándor, aki, bár nagyon súlyos családi bajai vannak, az ülés elején mégis megjelent itt, hogy ha szóvá tétetnék a dolog, arra nyilatkozhatték. Előre is biztosíthatom önöket, hogy ha azokat a felvilágosításokat, amelyeket Vajda Sándor adni kíván, megkapják, azokat teljesen kielégítőeknek fogják találni! *(Felkiáltások bal felől: Ne azonosítsa magát vele! Zaj)*

Ugron Gábor: Bocsánatkérés kell ide!

Bakonyi Samu: Kövesse meg a házat. *(Zaj.)*

Maniu Gyula: A legelső követelmény, amelyet az imént barátom is hangoztatott, hogy audiatur et altera pars. Ne vegye rossz néven Ugron Gábor igen t. képviselő úr, ha azt a véleményt kockáztatom, hogy, bár esetleg méltó felháborodásában, de szavait elhamarkodta, mert addig, míg egy dolog lényegével tisztában nem vagyunk, ilyen ítéletet mondani nem lehet. *(Felkiáltások bal felől: Tisztában vagyunk vele! Világos!)* Talán jogom van ez ellen tiltakozni. *(Zaj. Elnök csenget.)* Azt hiszem, hogy férfias kötelességemnek teszek eleget, hogyha arra szorítkozom ezúttal, hogy bár tisztelettel, mégis tiltakozzam azok ellen a kifejezések ellen, amelyeket Ugron Gábor képviselő úr velünk szemben használt. *(Nagy zaj.)*

Farkasházy Zsigmond: Ne azonosítsa magát vele! *(Folytonos zaj.)*

Maniu Gyula: Nem arról van szó, t. ház, hogy én azonosítom magamat azzal a verssel, vagy azzal a felfogással. *(Nagy zaj.)* Felszólalásomnak csak az a célja, hogy addig, míg a tényeket a maguk teljességében meg nem ismerik ...

Polit Mihály: Ez a helyes! *(Nagy zaj. Felkiáltások a baloldalon: Ismerjük! Nagyon jól ismerjük!)*

Maniu Gyula: ... méltóztassanak tartózkodni olyan kifejezésektől, amelyek egy távollévőt és bennünket mindnyájunkat mélyen sértenek, és amelyek ellen tiltakozom. *(Nagy zaj. Felkiáltások a baloldalon: Szemtelenség! Gyalázatosság! Halljuk az elnököt!)*

[137] **Elnök:** Kérem a t. házat, méltóztatik-e javaslataimhoz hozzájárulni? *(Zajos felkiáltások: Igen! Elfogadjuk! Egyhangúlag!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház az elnök javaslataihoz hozzájárul, ennél fogva azokat határozaterőre emelem. *(Élénk helyeslés.)*

Az ülést öt percre felfüggesztem. *(Helyeslés. Élénk felkiáltások: Éjen az elnök! Taps.)*

(Szünet után.)

[...]

Elnök: [...] Javaslom, hogy a ház legközelebbi ülését szerdán, 1907. évi április 10-én d. e. 10 órakor tartsa. Ezen ülés napirendjén lenne először: elnöki előterjesztések és irományok bemutatása, az interpellációs és indítványkönyvek felolvasása, azután határozat Vajda Sándor ügyében, és azután a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása. Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot, és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 50 perckor.)

*Hitelesítették: László László s. k., gr. Zichy Miklós s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok*

136. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 10-én, szerdán,
 Justh Gyula, utóbb Rakovszky István elnöklete alatt
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: gr. Apponyi Albert,
 Günther Antal, Jekelfalussy Lajos, Josipovich Géza.*

(Az ülés kezdete d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezetni fogja Egry Béla jegyző úr; a javaslatok mellett felszólalókat Ráth Endre, a javaslatok ellen felszólalókat pedig jegyezni fogja Várady Károly jegyző úr.

[...]

Elnök: [...] Következik az indítvány- és interpellációskönyvek felolvasása. Kérem Várady Károly jegyző urat, hogy az indítvány- és interpellációskönyveket felolvasni szíveskedjék.

Várady Károly jegyző: [...] Az interpellációskönyvben a következő újabb bejegyzések foglaltatnak *(Halljuk! Olvassa):*

[...]

április 8-áról: gr. Bethlen István a román irredentista mozgalmak tárgyában a belügyminiszterhez. *(Élénk helyeslés.)*

[...]

Elnök: Javaslom a t. háznak, hogy az interpellációkra az ülés-
 szak elején hozott határozatához híven a képviselőház ½2 órakor
 térjen át. Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha
 igen, akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot.

Következik Vajda Sándor képviselő úr ügye. *(Élénk mozgás. Halljuk! Halljuk!)* Határozathozatal előtt Vajda Sándor képviselő
 úrnak a házszabályok szerint joga van mentségét előadni. Felké-
 rem Vajda Sándor képviselő urat, hogy mentségét adja elő. *(Nagy
 zaj és mozgás. Halljuk! Halljuk!)*

Vajda Sándor *(A hátsó padokból szólásra feláll. Felkiáltások: Előre! Ki vele! Folytonos nagy zaj. A szónok a hátsó padokból az első padba jön).*

Hencz Károly: Szabadon elővezetve! *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök *(csenget):* A képviselő úrnak joga van mentségét előadni. Kérem tehát, méltóztassanak a képviselő urat csendben meghallgatni.

Vajda Sándor: T. ház! Mindenekelőtt mély sajnálatomnak adok kifejezést (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*) a felett, hogy azon versek, amelyeket itt felolvastam, sértették a házat. (*Zaj. Felkiáltások: Nem a házat! A magyar nemzetet! Halljuk! [139] Halljuk!*) Kérem, szíveskedjenek meghallgatni, éppen azért van ez a jogom, hogy védhessem magam, (*Úgy van! a középén!*) s hogyha megérdemlem, bűnhődni kívánok azért; ha nem, akkor fel fognak menteni. (*Halljuk!*)

T. ház! Mikor én ezeket a verseket megkaptam, az első benyomásom az volt, őket olvasván, hogy éppen azt a benyomást fogják kelteni bármelyik képviselőtársamban és a miniszter úrban is, mint amilyent bennem keltenek. (*Folytonos zaj. Halljuk! Halljuk!*) Én t. i. megdöbbenem, amikor ezeket a verseket olvastam, és felháborodtam. (*Élénk mozgás és ellenmondások.*)

Mert, t. ház, bármennyire gyűlölne egyik-másik képviselőtársam, bármennyire elítélne, hogy ezeket a verseket felolvastam, de egy dolgot nem tagadhat meg tőlem, hogy én egész parlamenti működésem során mindig arra törekedtem, hogy argumentumokkal győzzem meg a t. házat és t. képviselőtársaimat afelől ... (*Zaj a baloldalon; felkiáltások: Ciné mintye?*)

Csizmazia Endre: A ciné mintye az argumentum? (*Folytonos zaj a baloldalon.*)

Elnök (*csenget*): Csendet kérek!

Vajda Sándor: Meglehet, t. ház, hogy némelykor keményebb kifejezésekkel éltem; meglehet, hogy jó és rossz élceket használtam, de léháskodni nem volt szokásom, és fenyegetni sem volt szokásom, mert számoltam azzal a körülménnyel, hogy mi kisdéd párt ebben a nagy többségben, ennek a nagy többségnek a közepében nem fenyegetésekkel érhetünk el valamit, hanem argumentációval, azzal, hogy bebizonyítsuk, hogy álláspontunknak igaza van-e, vagy sem.

Hogy engem más intenció nem vezetett, mint amelyet hangsúlyoztam, azt bizonyítom csak egy pár sorral az én beszédemből. T. i. én azt mondtam (*olvassa*): „Hogyha önök azt akarják – s ez a nézet mindinkább tért hódít, s biztos vagyok benne, hogy van sok olyan ember önök között, aki foglalkozott ezzel az eszmével –, hogy előbb-utóbb békés egyetértéssel egy úton haladjunk, akkor szüntessék meg azt a kölcsönös ellenszenvet, amelynek elriasztó példája ez a két költemény.”

T. ház! Hogy én nem beszéltem hangosabban, az igaz, de nem célzatosan tettem ezt; (*Zajos felkiáltások bal felől: Dehogy nem! Sunyiságból! Alattomoságból!*) mondtam én nagyon sokszor (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*) a ház színe előtt keményebb dolgokat, mint ezek a versek. (*Nagy zaj, ellenmondás és felkiáltások: Ohó! Akkor ki is*

lökték volna! Bocsánatot kérjen! Ki vele! Ki kell dobni! Egy hang bal felől: Az nem felel meg a magyar lovagiasságnak!)

Eitner Zsigmond: Ahelyett, hogy bocsánatot kérne, még tovább henceg! Disznóság! (Zaj és felkiáltások: Bocsánatot kérjen!)

Elnök (ismételten csenget): Csendet kérek!

Vajda Sándor: Mert én ezekkel a versekkel nem identifikáltam magam, ezeket a verseket én kárhoztattam és elítéltem. (Nagy zaj, ellenmondás és felkiáltások: Gyalázat! Következtetéseket vont le belőlük!)

Csitáry Béla: Ő maga csinálta a verset! Nevezze meg a szerzőt! (Zaj. Felkiáltások: Ő maga csinálta!)

Elnök (csenget): Csendet kérek! (Zaj.)

Vajda Sándor: Beszédem keretében én meg is mondtam. Hogy nem jártam el helyesen, azt láttam azután, hogy milyen felfogásban részesült ez az eljárásom. (Zaj.) Ezt, t. ház, tegnapelőtt este már beismertem, és azonnal intézkedtem, hogy a román lapokba ezek a versek bele ne kerüljenek. (Nagy zaj és felkiáltások: Csak a külföldi lapokba! Jaj de kedves! Bárány!) Mert az, t. ház, kötelességünk, hogy itt felhozzuk mindazt az ország első politikai fóruma előtt, ami által azt hisszük, hogy önöket meggyőzhetjük ...

Ugron Gábor: Ilyen versekkel győz meg! (Nagy zaj és felkiáltások: Komizkodás! Még tovább szemtelenkedik!)

Vajda Sándor: Hogy ez a nép körébe kerüljön, az nem érdekünk sem nekünk, sem a magyarságnak, (Nagy zaj.) mert mi nem azért vagyunk itten, (Folytonos zaj.) hogy háborút csináljunk künt, hanem hogy békét csináljunk. (Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)

Ugron Gábor: Térjen a mentségére! Mentse magát! Ne ugráljon összevissza! (Folytonos nagy zaj a jobb- és baloldalon. Elnök csenget.)

Sümegei Vilmos: Kizárólag a mentségét adja elő! (Nagy zaj.)

Ugron Gábor: Ne ugráljon összevissza! Térjen a mentségére! (Folytonos nagy zaj a jobb- és a baloldalon. Elnök csenget.)

Elnök: Csendet kérek!

Baloghy Ernő: Nem tűrik ezt sehol! (Zaj. Elnök csenget.)

Szmrecsányi György: Adja elő a mentségét! (Nagy zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a középén. Elnök csenget.)

Elnök: Csendet kérek, t. ház!

Vajda Sándor: Éppen azért, t. ház, elmentem az Athenaeum nyomdába és megpróbáltam mindent, amit egy ember megpróbálhat. (Nagy zaj a baloldalon.)

Ugron Gábor: Miért nem ment az elnökhöz?

Luby Géza: Meg volt ijedve! Még kertel! (Folytonos nagy zaj. Elnök csenget.)

Pap Zoltán: Akkor is férfiatlan volt, most is az! *(Nagy zaj a jobb- és a baloldalon. Elnök csenget.)*

Elnök: Méltóztassanak csendben lenni; nem hallom a szónokot.

Ugron Gábor: Nem is mond semmit! *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Vajda Sándor: Megtettem mindent, amit egy ember megtehet! Kilenctől tizenegyig éjjel ott voltam, és nem sikerült elérnem, amit kívántam; mert nagyon természetesen azt felelték, hogy ez a gyorsírók főnökétől függ ... *(Zaj a baloldalon.)*

Ugron Gábor: A ház elnökétől!

Vajda Sándor: ... akit éjjel nem kereshettem fel. *(Nagy zaj a jobb- és a baloldalon.)*

[140] **Ugron Gábor:** A ház elnökét miért nem kereste fel?

Vajda Sándor: Kérem, mikor én azt a verset felolvastam, nagyon ki voltam merülve. *(Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hazudik! Nem olvasta végig! Folytontartó nagy zaj. Elnök csenget.)*

Eitner Zsigmond: Pimaszságát még azzal is tetézi, hogy hazudik! *(Felkiáltások: Nem olvasta végig!)*

Vajda Sándor: Tessék pár percig türelemmel meghallgatni. *(Folytontartó zaj a baloldalon. Felkiáltások a középén: Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Csendet kérek!

Vajda Sándor: Tessék néhány rövid percig meghallgatni előadásomat. *(Nagy zaj a baloldalon.)*

Vertán Endre: Utoljára! *(Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások bal felől: A mentségét adja elő! Mondjon le!)*

Vajda Sándor: Reggel elmentem, és mikor ... *(Nagy zaj.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak! *(Folytonos zaj.)*

Luby Géza: Fel kell húzni a lámpavasra! *(Folytontartó nagy zaj. Elnök csenget.)*

Elnök: Figyelmeztetem a képviselő urakat, hogy Vajda Sándor képviselő úrnak joga van mentségét előadni. *(Felkiáltások a baloldalon: Mentségét igen! De hazudik! Hát beszéljen!)* A ház határozni fog, de most Vajda Sándor képviselő urat illeti a házszabályok szerint a szólás joga. Joga van tehát szólni, *(Nagy zaj. Felkiáltások: Már eleget mondott!)* és ha zajongnak a képviselő urak, megakadályoznak abban, hogy meghallhassuk a képviselő úr mentségét. *(Halljuk! Halljuk!)*

Vajda Sándor: Mikor tehát, t. ház, én beszédemet befejeztem, akkor már a könyvek, irományok nem voltak ott, mert szokás szerint már elvitték a gyorsíródából. Éppen olyan halkán olvastam fel Mocsáry könyvéből is azt az idézetet. *(Felkiáltások: Nem igaz! Azt hallottuk!)*

Hock János: Nem olvasta fel! Nem igaz!

Vajda Sándor: Hogy ezt hallották a körülöttem ülők, bizonyítja, hogy ott ülő képviselőtársaim folytonos szemrehányásokkal illetek. *(Nagy zaj a baloldalon. Elnök csenget.)* Bárhogy fogják is fel t. képviselőtársaim ezt a dolgot, de azt el kell hogy ismerjék, hogy én korrektül jártam el akkor... *(Nagy zaj a baloldalon.)*

Ugron Gábor: Ön mit ismer el? Nem mi! *(Nagy zaj a baloldalon. Elnök csenget.)*

Vajda Sándor: ... amikor én azt akartam, hogy maradjon ki a naplóból, *(Felkiáltások a baloldalon: De mikor?)* és kérjem meg másnap a házat, hogy engedje meg ezeknek a verseknek a kihagyását a naplóból. T. ház! Miután nem sikerült, hogy ezek kihagyassanak, kellett hagynom, hogy a dolgok fejlődjenek, ahova fejlődnek. *(Nagy zaj és mozgás.)*

Egy hang: Jelentkezett volna önként az elnöknél! Volt ideje! *(Zaj.)*

Vajda Sándor: Rövidesen be akarom fejezni beszédemet. *(Élénk felkiáltások: Mentségét adja elő! Zaj.)* Kijelentem, hogy nem identifikálok magamat azokkal a versekkel; távol van az tőlem, távol volt akkor is, mikor felolvastam. Továbbá kijelentem, hogy énnekem nem volt sem akkor, sem máskor intencióm sérteni a magyarságot, annál kevésbé, mivel egyeseket sem szokásom sérteni. *(Felkiáltások: Egyeseket! így beszél a nemzetről!)* Én minden nemzetet tisztellek és becsülök.

Ugron Gábor: Önmagát sem tiszteli és becsüli!

Vajda Sándor: És miután én ezen állásponton állok, én az én nemzetem jogaiért is küzdök, mert az a nemzet, amelyhez tartozom

...

Szatmári Mór: Ne beszéljen a maga nemzetéről! Mit beszél a maga nemzetéről? Ön a magyar nemzet képviselője! *(Nagy zaj. Élénk felkiáltások bal felől: Ki vele! Gyáva oláh!)*

Okolicsányi László: Így beszél a magyar nemzet képviselője! *(Nagy zaj. Felkiáltások: Kutyakorbács kell neki! Folytonos zaj.)*

Elnök: Kérem, méltóztassanak csendben lenni. Lehetetlenség így tanácskozni. *(Felkiáltások: Ez után a szemtelenség után legyünk csendben? Zaj.)* Kérem, a képviselő úrnak a házszabályok értelmében joga van mentségét előadni; méltóztassanak ezt nyugodtan meghallgatni.

Vajda Sándor: Én, t. ház, nem akartam megsérteni a magyar nemzetet; én, hogyha önök ezt úgy fogják fel, hogy sértés... *(Nagy zaj. Felkiáltások: Örüljön, hogy ki nem lökjük!)*

Elnök: Csendet kérek!

Vajda Sándor: Csak egy percre kérek türelmet. *(Felkiáltások: Négy órán át türtük tegnapelőtt!)* T. ház! Az én intencióm jó volt, de vétkeztem és sértettem, elismerem, és megkövetem a házat; alá-

vetem magam természetesen mindenben a ház határozatának. *(Felkiáltások: Pusztuljon innen! Fel kell pofozni! Nagy zaj és mozgás.)*

Elnök: Következik a határozathozatal. Mielőtt a kérdést feltenném, kénytelen vagyok egy megjegyzést tenni – anélkül, hogy a mentség érdemére kitérnék, mert ehhez nekem nincs jogom a házszabályok szerint ebben a percben – azokra, amiket felemlített és felhozott a képviselő úr, hogy ugyanis ő tegnapelőtt este az Athenaeum nyomdába elment, *(Halljuk!)* és a nyomda igazgatóságát felkérte, engedje meg, hogy a szóban lévő inkriminált passzusokat a naplóból törölhesse. Az igazgatóság ennek a kérésnek természetesen nem adott helyet.

Minthogy pedig én arról értesültem, hogy már más esetben is megtörtént, hogy a képviselő urak elmentek a nyomdába, és ott igazítottak beszédeiken, annál fogva a mai napon felhívtam az Athenaeum igazgatóságát, hogy jövőre ne engedje meg azt, hogy a képviselő urak beszédeiket a nyomdában kiigazíthassák. *(Általános élénk helyeslés.)* Mert kiigazításnak egyedül és kizárólag itt a házban van helye. *(Élénk helyeslés.)* És ki [141] kell jelentenem, hogy nagyon csodálkozom – maga az Athenaeum igazgatója mondotta, tehát igaznak kell elfogadnom –, hogy voltak képviselők, akik a nyomdába mentek kiigazítani beszédeiket. Mert másutt, mint itt a házban, a gyorsírodában, a gyorsírói feljegyzések átnézése alkalmával nem szabad a beszédet korigálni vagy a beszédből egyes passzusokat kihagyni. *(Élénk helyeslés.)* Egyszersmind felhívást intéztem a mai napon a képviselő urakhoz is, hogy jövőben a nyomdában ne javítsák beszédeiket. *(Élénk helyeslés.)*

Ami Vajda Sándor képviselő úrnak azt a kijelentését illeti, hogy ő megtett mindent arra nézve, hogy beszédéből az illető rész kitöröltessék – lehet, hogy ő mindent megtett, csak egyet nem tett meg, aminek lehetett volna eredménye, *(Halljuk! Halljuk!)* nevezetesen az elnöknek erről egyáltalában semmit sem szólt, úgyhogy magam is, mivel csak itt az ülésteremben az ülés folyama alatt kezdtem tegnap a naplót olvasni, csak mások figyelmeztetésére jöttem rá arra, hogy az inkriminált, gyalázkodó versek benne vannak a naplóban.

Ezeket kellett megjegyeznem.

Ezek után pedig, t. ház, minthogy a házszabályok azt rendelik, hogy vita nélkül kell a háznak szavaznia afelett, vajon jegyzőkönyvi megrovásban részesíti-e a ház az illető képviselőt, ennél fogva, miután a képviselő úr mentségét meghallgattuk, következik a szavazás és felteszem a kérdést. *(Halljuk!)*

Kérem a t. házat, méltóztatik-e a házszabályok 221. §-a alapján Vajda Sándor képviselő urat jegyzőkönyvi megrovásban részesíteni, igen vagy nem? *(Igen!)*

Kérem azon képviselő urakat, akik a jegyzőkönyvi megrovást kívánják elhatározni, hogy méltóztassanak felállni. *(Megtörténik.)*

Kijelentem, hogy a képviselőház Vajda Sándor képviselő úr jegyzőkönyvi megrovását... *(Hosszantartó nagy zaj. Zajos felkiáltások a baloldalon: Ki vele! Ki kell dobni! Felkiáltások: Ellenpróbát kérünk!)*

Minthogy én a többséget ellenpróba nélkül is meg tudom állapítani, tehát ellenpróbára semmi szükség nincs, kimondom, hogy a t. képviselőház elhatározza, hogy Vajda Sándor képviselő úr jegyzőkönyvileg megrovassék. *(Általános élénk helyeslés. Hosszantartó nagy zaj. Zajos felkiáltások a baloldalon: Kevés! Ki kell lökni! Ki vele!)*

Pap Zoltán: Kutyakorbáccsal! Felpofoztassék! *(Folyton tartó nagy zaj.)*

Elnök: Következik a napirend szerint a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása.

Ki következik szólásra?

Várady Károly jegyző: Szontágh Andor! *(Hosszas nagy zaj a közép hátsó padjain.)*

Elnök: Az ülést tíz percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom.

Folytatjuk a tanácskozást. Ki következik?

Várady Károly jegyző: Szontágh Andor!

Szontágh Andor: Mélyen t. képviselőház! Számolok a háznak igen érthető izgatottságával, és azért igyekezni fogok lehetőleg röviden végezni tárgyammal. Méltóztassanak azonban megengedni, hogy legelsősorban, tárgyamtól eltérőleg, reflektáljak Szkicsák Ferenc képviselő úrnak beszédében elmondott egyik passzusra.

Szkicsák Ferenc képviselő úr azt mondta, hogy *(olvassa):* „Az evangélikusoknak van ugyan csekély autonómiájuk, de ezt megromtják az egyházfők, akik – ezt itt ünnepélyesen kinyilatkoztatom – minden keresztény szellem hiányában, tisztán a pártpolitika szolgálatában állanak.”

Szkicsák Ferenc képviselő úrnak ezt a kijelentését kénytelen vagyok a legnagyobb felháborodással és a legnagyobb határo-

zottsággal visszautasítani. *(Helyeslés.)* Nem gavalléros dolog *(Halljuk! Halljuk!)* megvádolni, meggyanúsítani olyanokat, ...

Petrogalli Oszkár: Megrágalmazni!

Szontágh Andor: ...akik nincsenek jelen és magukat nem védhetik, és nem tisztességes dolog oly vádakkal és gyanúsításokkal állani elő, amelyek teljességgel minden alapot nélkülöznek. *(Úgy van!)* Mert arról nem fogok Szkicsák Ferenc képviselő úrral vitatkozni, hogy vajon a magyarországi evangélikusoknak van-e csekély vagy nem csekély autonómiájuk. Meg vagyok nyugodva abban, hogy minden komolyan gondolkozó ebben a házban egyet fog érteni velem abban, hogy aki ilyen állítást kockáztat, az már ezzel be is ismeri és kimutatja, hogy leghalványabb fogalma sincs a magyarországi evangélikusok autonómiájának lényegéről és terjedelméről. *(Úgy van!)* Ez tehát felment engem az alól, hogy ez iránt tovább vitatkozzam.

Azt mondja továbbá: „Megrontják az egyházfők, akik minden keresztény szellem hiányában vannak.”

(Az elnöki széket Rakovszky István foglalja el.)

Azt sem fogom itt vita tárgyává tenni, hogy vajon a magyarországi evangélikus egyháznak fejei a keresztény szellem híjával vannak-e, vagy nem. Azt azonban mégis kénytelen vagyok konstatálni, hogy Szkicsák Ferenc képviselő úr olyan nagyon és teljességgel illetéktelen ennek a kérdésnek a megítélésére, hogy ha én széles e hazában lámpással keresnék embert, aki erre kevésbé illetékes, nem találnék. *(Úgy van! Derültség.)*

Azonban azok között, amiket Szkicsák Ferenc képviselő úr ebben a pontban mondott, engem mint magyar képviselőt tulajdonképpen ez az utolsó bánt legjobban. Azt mondja *(olvassa):* „A magyarországi evangélikus egyház tisztán a pártpolitika szolgálatában áll.”

[142] Nem tudom, hogy Szkicsák képviselő úr miképpen érti ezt az állítását, és mit ért egyáltalában pártpolitika alatt. Az azonban egészen bizonyos, hogy ha a magyar evangélikus egyház hívei egyáltalában követtek valamikor pártpolitikát, ez a pártpolitika mindig a nemzeti irányt szolgálta. Az a pártpolitika azonban, amelyet Szkicsák képviselő úr szolgált, kétségtelenül mindig a nemzeti iránynak ellenkezője volt. *(Igaz! Úgy van!)*

A törvényjavaslat ellen eddig felszólalt összes t. képviselőtársaim az ő egyházi felekezeti autonómiájának sérelmét hangoztatták. De ezt a jelenséget nemcsak itt e házban, hanem a házon kívül is látjuk. A görög-keleti egyház főpapjainak memoranduma szintén az autonómiát félti. A balázsfalvi határozat pláne azt

mondja, hogy az a törvényjavaslat merénylet a román nyelv és a vallás ellen.

Ez a megfigyelés adja nekem a legközelebbi indítóokot mai felszólalásomra, *(Halljuk! Halljuk!)* mert valaminő autonómiájuk a magyarországi protestánsoknak is van. Hosszú küzdés és még hosszabb szenvedés volt az ár, amelyet érte fizettek. Sok jó magyar vér folyt el, amíg végre sikerült egyházunk autonómiáját biztosítani, egyházunk közjogi állását kivívni. Mondhatom, hogy nagy okunk van félteni autonómiánkat különösen akkor, amikor egy oly törvényjavaslatról van szó, amely kétségtelenül nagyon belemarkol a felekezetek autonómiájába, különösen abban a tekintetben, hogy messzemenő befolyást biztosít magának a tanítók kinevezésénél, a tanrendnél, a tankönyveknél, a fegyelmi jog tekintetében, és amely még az iskolafenntartóknak ezen jogát is alaposan megrendszerbályozza. És mégis én mint a hazai protestáns egyháznak egyik igénytelen tagja, ezt a törvényjavaslatot örömmel üdvözlöm, *(Helyeslés.)* mert ezen törvényjavaslat ugyanazon ideálokért küzd, amelyek szolgálatában folytak le XVII. századbeli szabadságharcaink. Ugyanazon ideálok szolgálatában áll ezen törvényjavaslat, amelyek szolgálatában az alkotmányos szabadságnak és a vallásszabadságnak védelmezői mindenkor szolidárisak voltak. Ezen ideálok pedig odairányultak: megerősíteni a magyar nemzetet számbelileg is, erkölcsi erőiben is, megállapítani és megerősíteni egyáltalában a magyar államot.

Ezen magas állami szempont, ezen nemzeti szempont előtt nem lehet és nincsen helye a felekezeti szűkkeblűségnek, a felekezeti féltékenykedésnek. *(Helyeslés.)* Hálás köszönettel adózom a t. kultuszminiszter úrnak, hogy bírt erkölcsi bátorsággal szembenézni a magyar nemzeti állam összes ellenségeivel, kidolgozni és benyújtani ezt a törvényjavaslatot, amely egy határozott és hatalmas lépéssel közelebb hoz minket nagyon elhanyagolt nemzeti önállóságunk végcélja felé. Hiszen értem én azt, hogy azok, akik századokon át soha megbarátkozni nem tudtak a magyar nemzeti állam gondolatával, akik ezzel szemben mindig ellenséges álláspontot foglaltak el, azok most ezen törvényjavaslatnak hatása alatt feljajdulnak; de ha semmi más, hát éppen ez teszi nagyon megokolttá ezt a törvényjavaslatot, mert azt mi is várjuk és reméljük, hogy mihelyest a mesterséges kezek által felszított izgatottság lecsillapul, mihelyest az elvakított tömeg felkorbácsolt szenvedélye jobb belátásnak fog helyet adni, ezen törvényjavaslat hatása következtében nemzetiségeink is lassanként arra a meggyőződésre fognak jutni, hogy az egységes magyar állam mindnyájunk közös védelme, a magyar nyelv és magyar szellem mindnyájunknak közös érdeke és közös kötelessége. *(Helyeslés.)*

Felszólalásomnak másik indító oka az, hogy kötelességszerűleg elmondjam észrevételeimet a törvényjavaslat azon szakaszai és intézkedései felől, amelyekkel én egyetérteni nem tudok, és amelyeknek sérelmes intézkedései nemcsak a tanítókat, nemcsak a felekezeteket sértik, hanem meggyőződésem szerint sértik a magyar nemzeti állam érdekét is. *(Halljuk! Halljuk!)* És itt mindenekelőtt kénytelen vagyok rámutatni arra a diszparitásra, amely az állami és a nem állami tanítók fizetése között van. Nem enyhít ezen a sérelmen semmit az előadó úrnak azon vigasztalása, hogy hiszen a fizetésbeli különbözőség csak a korpótlékokban van; mert tökéletesen egyre megy az, ha a kezdő fizetés 1000 korona, de már az első korpótlék után 200, a második korpótlék után 300, a harmadik korpótlék után pedig 400 korona lesz a fizetésbeli különbözőség, és ez azután végig megmarad. Én ezt a kérdést nem a tanítóság álláspontjából nézem és bírálom, nem a tanítóknak sértett hiúsága vagy ki nem elégített anyagi érdekeik miatti elégedetlenség készítet engem a felszólalásra, hiszen azt a tanítók is kénytelenek beismerni, hogy ebben a törvényjavaslatban olyan kiegészítést kapnak, amilyenről csak igen rövid idő előtt, a legközelebbi múltban még csak álmodni sem mertek. *(Igaz! Úgy van!)*

Hiszzen az 1893: XXVI. t.-c. annak idején a tanítók körében országszerte nagy örömet okozott. Pedig ha nézzük, ez a törvény 300 forintos kezdő fizetést állapít meg, öt korpótlék után 550 forint lesz a végső fizetés, amellyel azután az illető tanító nyugdíjba mehet, most pedig a kezdő fizetés 1000 korona, a korpótlékokkal együtt ez felmegy 2000-re, és még ha hozzávesszük a személyes pótlékokat, 2200 korona lesz a tanító fizetése. Nohát, ez tényleg óriási haladás a régi időhöz képest.

Mi öregebbek, akik tanúi voltunk annak a szégyenletes állapotnak, amikor még a mi tanítóink fizetés tekintetében egy glédában voltak a harangozókkal és községi kanászokkal, mi tudjuk igazán érezni és megérteni azt az óriási haladást, amelyet ez a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat jelent. Én tehát nem a tanítók érdekében szólalok fel, de annál inkább kénytelen vagyok a felekezetek sértett érdeke nevében felszólalni. Méltóztassanak csak arra az egyre gondolni, amire már különben Molnár János t. képviselőtársam is felhívta a t. ház figyelmét, méltóztassanak arra gondolni, nem [143] egészen bizonyos-e az, hogy ha az állami és a nem állami tanítók fizetése közt 400 korona különbség lesz, akkor a felekezeti tanítók mind valamennyien állami alkalmazás után fognak futni, a felekezeteknél pedig megmaradnak a kevésbé kiválók, megmaradnak ezek a hátravetettek, akik utóvégre is érthető, hogy kedvetlenül, lelkesedés nélkül fogják végezni az ő igen fontos feladatukat.

Ennek a konzekvenciája, hogy a felekezeti iskolák nívója alá fog szállani, amit elsősorban a felekezet, de végső eredményében maga a nemzeti állam fog megkeserülni. Tehát nem pusztán felekezeti érdek, hanem eminenter állami érdek is, a nemzeti állam érdeke, hogy ez a diszparitás a fizetésekben eltöröltessék. És én az igen t. kultuszminiszter úr azon szavainak kapcsán, amelyek szerint ő egy alkalommal, nem tudom, melyik beszédében kijelentette azt, hogy minden olyan módosítást szívesen pártolni és támogatni fog, amely a nemzeti érdek szolgálatában áll, tiszteletteljesen kérem, méltóztassék az elmondottakat figyelembe venni és ezt a sérelmet a lehetőség szerint orvosolni.

Ezzel kapcsolatosan rámutatok a törvényjavaslatnak egy igazán arany-paragrafusára, amely a 4-es számot viseli. Ez a szakasz szól a személyi pótlékokról. E szakaszra vonatkozólag Meczner Béla t. képviselőtársam fejezett már ki egy kívánságot, hogy t. i. ezen személyi pótlékokat a tanítók 30 esztendő szolgálat után már mindnyájan hivatalból kapják meg.

De tekintve azt, hogy ezen személyes pótléknak az elnyeréséhez mindössze is a közigazgatási bizottságnak és a tanfelügyelőnek ajánlata kívántatik, és tekintve azt, hogy ezen személyes pótlék mindössze is csak azon feltételhez van kötve, hogy az illető tanító már huzamosabb idő óta szolgált legyen, azt hiszem, hogy ezt a paragrafust tanítóinknak legnagyobb része – ha ugyan nem mindannyian – igen hamar igénybe fogja venni, mindenesetre a 30 esztendőn innen, és akkor már legtöbb tanítónk dicsekedhetvén azzal, hogy a rendes fizetésén és a korpótlékon kívül személyes pótléka is van, az a diszparitás, amelyet fentebb 400 koronának mondtam, ilyenformán felére devalválódik, és csak 200 korona lesz az a fizetésbeli különbség, ami által a pénzügyi tekintetben rendezést fog kívánni.

Hát én csak még egyszer kívánom röviden hangsúlyozni, hogy a felekezet érdekében végtelenül fontos, hogy ezen kérdés rendeztessék.

Én bízom is az igen t. kultuszminiszter úr jóindulatában, hogy amennyire megtehető, amennyit az állam pénzügyi helyzete megenged, azt ő is szívesen és készséggel meg fogja tenni. Azonban addig is, amíg ez teljesedésbe mehetne, én a miniszter úr jóindulatának némi zálogául tisztelettel kérném még azt, hogy azok a korpótlékok, amelyek százkoronások, a sorrend szerinti második és harmadik hely helyett az ötödik és hatodik helyre tétessenek át. Nem fogom ezt a kívánságomat bővebben indokolni, mert hiszen már mások is bőven és alaposan foglalkoztak ezzel a kérdéssel, és én felmentve érzem magam az alól, hogy ismétlésekbe bocsátkozzam.

Ezen törvényjavaslatban t. ház, még azt is igen sérelmesnek találom, hogy magán- és társulati iskolák tanítóival szemben szintén fenntartja a befolyást a tanrend, a tankönyvek, a fegyelmi jog tekintetében, azonban fizetésük rendezését ez a törvényjavaslat nem öleli fel.

A pénzügyi bizottság jelentésének legelején igen helyesen mondja, hogy a néptanítók fizetése nem áll arányban a nagy állami feladattal, amelyet végeznek, sem a minimális igényekkel, amelyet irányukban az élet támaszt. Tökéletesen igaz. Azonban ez az igazság nemcsak a községi és felekezeti tanítókra áll, hanem éppen olyan joggal és helyességgel áll a magán- és társulati iskolák tanítóira is. A jelentés tehát és maga a törvényjavaslat ennek az igazságnak csak félig tesz eleget, amidőn a fizetésrendezést csak a községi és felekezeti iskolák tanítóinál végzi, a magán- és társulati iskolák tanítóinál pedig egészen figyelmen kívül hagyja. Pedig nekem – nem mondom hogy meggyőződésem, mert azt nem mondhatom – de hiszem, hogy ennek a kérdésnek rendezése, a magán- és társulati iskolák tanítói fizetésének a rendezése szintén nem járna valami nagy megterheltetésével az állam pénzügyeinek, mert hiszen ilyen jellegű iskola az államban tulajdonképpen nem is olyan sok van, és a létező ilyen jellegű iskolák tanítóinak legnagyobb részénél a tanító fizetése megüti azt a minimumot, amelyet ez a törvényjavaslat biztosít, tehát fizetéskiegészítésre aránylag csak igen-igen kevés helyen volna szükség.

Még egy paragrafussal kívánok foglalkozni és ez a 11. §., amely a kántori fizetésekről intézkedik, és amelyről mondhatom, hogy mindenfelé valóban igen nagy visszatetszést szült. Sérelmes ez a szakasz mindenekelőtt azért, mert két munkáért tulajdonképpen csak egy fizetést szándékozik adni. Igen érdekesen és szépen illusztrálta ezt az igazságtalanságot Molnár János t. képviselőtársam, és én az ő illusztrációját még travesztálni is fogom, és akkor is ki fog tűnni az az óriási nagy igazságtalanság, amely ezen intézkedésben rejlik. Ezen szakasznak egészen az a képe, hogy az állam a felekezetek által szolgáltatott kántori fizetésre ráteszi a kezét; konfiskálja azt, és odaadja tanítói fizetésül talán ugyanannak az egyénnek, de más funkciókért, és akkor előáll az a helyzet, hogy az a felekezeti tanító a kántori funkciókat tulajdonképpen fizetéstelenül végzi, holott az állami tanító, ha és amennyiben kántori funkciókkal is megbízatik, azért mindig külön fizetést, külön javadalmazást húz. *(Úgy van! jobb felől.)*

Sérelmes ez a szakasz másodszor azért is, *(Halljuk! Halljuk!)* mert a nyugdíj alapjául a kántori fizetésnek csak azt a részét számítja be, amely a tényleges fizetésnek a törvényjavaslat által megállapított minimumig való kiegészítésére szükséges. Bocsá-

natot kérek, ha talán nem helyes [144] kifejezést használnék, de én ezt kicsinyeskedésnek tekintem egy olyan állam részéről, amely céltudatos kultúrpolitikát akar csinálni. Hogy ez a kettős sérelem most vagy a közeljövőben az igen tisztelt kultuszminiszter úr által miképpen enyhíttessék és orvosoltassék, azt az igen tisztelt kultuszminiszter úr bölcsességére és igazságszeretetére bízom, azonban méltóztassék megengedni, hogy ezzel kapcsolatosan csak szerény egyéni nézetemként fejezzem ki azt a véleményt, hogy talán lehetne az állam minimális és fokozatos megterheltetésével ezt a kérdést akképpen rendezni, hogy a felekezetek által fizetett kántori fizetés egyelőre a maga egészében fizetésül számíttassék és a nyugdíj alapját is képezhesse, azonban öt vagy tíz esztendő alatt, tehát húsz vagy tíz percentenként, már az állam pénzügyi erejéhez mérten, mint külön kántori fizetés receáltassék, a tanítók kezéhez folyósíttassék, anélkül hogy a felekezet jogosított volna a már egyszer megállapított kántori fizetéseket a tanítóktól meg vonni. Úgy lehet, hogy a részletes tárgyalás alkalmával bátor leszek erre vonatkozólag határozati javaslatot benyújtani.

Ezek elmondása után tisztelettel kijelentem, hogy a törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául, általánosságban elfogadom. *(Élénk helyeslés.)*

Elnök: T. képviselőház! Több mint húsz képviselő írásban azt a kérelmet intézte hozzám, hogy zárt ülés tartassék. A házszabályok 223. §-a értelmében tehát kénytelen vagyok a zárt ülés tartását elrendelni és a közönséget felhívni, hogy méltóztassék a karzatról távozni.

Az ülést öt percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Soron van?

Várady Károly jegyző: Mrksity Jása! *(Felkiáltások: Nincs itt!)*

Elnök: Következik?

Várady Károly jegyző: Simonyi-Semadam Sándor!

Simonyi-Semadam Sándor: T. ház! Nagyon röviden óhajtok szólni a javaslatról, mert hiszen tulajdonképpen teljesen letarolt mező előtt állunk. Ami a javaslatban kifogásolnivaló volt, azt az előttem beszélt szónokok elmondották, ami jó volt, azt kiemelték. A javaslatot én pártom nevében elfogadom, *(Helyeslés.)* elfogadom pedig különösen azért, mert tulajdonképpeni főcélját, a nem állami tanítók anyagi helyzetének javítását eléri, és a valláserkölcsei nevelést határozottan biztosítja.

Ez a vita meggyőzött bennünket arról, hogy Magyarországon tulajdonképpen milyen végtelen nehéz azon a téren, amely akár a

vallást, akár az oktatást érinti, olyan törvényjavaslatot alkotni, *(Úgy van!)* amely egy sereg ellenkező érdeket ne érintene.

Ez a vita kiváltotta a ház egynéhány tagjából azon óhaj kifejezését is, hogy tulajdonképpen a kizárólagos állami oktatás mellett kellene állást foglalni. Ez egy régi ú. n. liberális princípium volt, és egyszer már szemébe kell nézni ennek a kérdésnek.

Kétségtelen dolog, hogy minden olyan állami szükséglet kielégítése az állam kötelessége, amelyre az állampolgároknak legprimitívebb életszükségeik szempontjából feltétlenül szükségük van. De a kötelesség nem ad feltétlenül kizárólagossági jogot. Az államnak kötelessége gondoskodni a nevelésről mindaddig, amíg e tekintetben hiány van, és amíg más arról kellően és megfelelően nem gondoskodik. Az államnak azonban kötelessége csak úgy gondoskodni erről, hogy polgárainak belső meggyőződését – és. itt különösen vallási meggyőződését értem – semmiben ne érintse. Tehát ha lehet szó állami oktatásról, arról is csak olyan mértékben lehet szó, hogy a vallásos oktatást az állami iskolák ne érintsék, hogy azt az állami iskolákban is feltétlenül biztosítani kell. *(Helyeslés.)* De monopóliummá nem tehető az oktatás.

T. ház! Ez a javaslat, mint sok hasonló javaslat, tulajdonképpen egy sereg más nézőpontot kénytelen kielégíteni, mint amelyeknek a valóságban irányadóknak kellene lenniük. Látunk itt nemzetiségi velleitásokat legelsősorban és legnagyobb mértékben; látunk államhatalmi velleitásokat, amelyeknek főképviselőjeként báró Bánffy Dezső jelentkezett; látunk azután a felekezeteknek autonómikus érdekeit bizonyos mértékig sértő intézkedések ellen való jogos felszólalásokat; látjuk a tanítók speciális érdekei megóvásának szempontjait, és látjuk azt a nagy eszmét, amelyet a miniszter úr keresztülvezet az egész javaslaton: a magyarság szupremáciájának teljes megalapozását és teljes kiépítését.

Kétségtelen dolog, hogy midőn egy törvényjavaslatnak ennyi mindenféle célnak kellene megfelelnie, illetőleg ennyi mindenféle veszély között kell átteveznie, hogy akkor az a törvényjavaslat sohasem lehet ideális, és nem elégíthet ki mindenkit. De hát a parlamentárizmusnak princípiuma tulajdonképpen az, hogy sohasem lehet ideális törvényjavaslatokat alkotni, mert hiszen a parlament határozatai, a törvények, mindig kompromisszumai a különféle ellenkező irányú véleményeknek, és ennek konzekvenciája az, hogy azokban mindig van egy bizonyos fokú megalkuvás, és nem jegecesedhetik ki bennük egy idea a maga teljes tisztaságában. Így vagyunk ezen törvényjavaslattal is. És amennyiben ezen törvényjavaslat ellen aggályaink vannak – és nem tagadhatjuk el, hogy vannak aggályaink –, azok tulajdonképpen két főcsoportra oszlanak. Az egyik csoportba az tartozik, amit a pénzügyi tén

való szűkmarkúságnak szabad talán nevezni, anélkül hogy erősebb kifejezést akarnék használni; a másik szempont pedig az, amely a felekezetek autonómikus jogkörét érinti. Mert nem tartom sérelemnek azt, amit a nemzetiségiek felpanaszolnak, Mert ha a magyar nyelv terjesztésének és a magyarság szupremáciájának bármiképpen is meg tudjuk adni az [145] alapját, akkor hajlandók vagyunk az említett sérelmeket elszenvedni, hajlandók vagyunk mindannyian áldozatokat hozni azért a nagy eszméért, amelyet a nemzetiségi képviselők elutasítanak.

T. ház! Ez a törvényjavaslat nem magyarosít valami erősen. Nem tesz mást, mint, hogy a legkisebb jogos magyar igényeket a legszűkebb mértékben megvalósítani törekszik. *(Igaz! Úgy van!)* Mert hiszen az kétségtelen dolog, hogy a nemzetiségeknek a legprimitívebb kötelességük azzal az állammal szemben, amelyben kultúrájukat ezer esztendőn át sértetlenül megóvták, amelyben ily hosszú időn át soha egyetlenegy falut erőszakkal meg nem magyarosítottak: hálájuknak azt a minimális részét róni le, hogy gyermekeik saját nemzetiségi anyanyelvükön kívül tanulják meg az ország nyelvét is. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Ez a törvényjavaslat nem zárja ki a nemzetiségiek anyanyelvének érvényesülését, és önöknek csak hasznukra fog válni – hasznára a nemzetiségi ajkú népnek is –, ha megtanulnak magyarul. Én attól félek, t. ház, hogy csupán olyan szempontok vezetnek itt egynéhány urat, hogy ők lehessenek jövőre is kizárólagos vezetői és barátai a nemzetiségi népnek, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* hogy ahhoz a néphez a magyar ember, aki csak magyarul tudna velük beszélni, ne férközhessék, s ne mutathassa meg neki, hogy ez a haza édes hazájuk nekik is, nemcsak minékünk. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Mint mondtam, a két fő kifogás: a pénzügyi kérdés és a felekezeti autonómiák jogainak sérelme.

A pénzügyi kérdés szempontjából elmondották előttem többen – különösen Szontágh Andor és Molnár János t. képviselőtársaim –, hogy ez a törvényjavaslat nem elégíti ki teljesen a tanítóság igényeit. *(Mozgás.)* Nem a túlcsigázott, hanem a paritásos igényeket értem. Elmondották, hogy nem elégíti ki a felekezetek nagy érdekeit a tekintetben, hogy ne maradjanak hátrább a nemzeti oktatás mögött.

Kétségtelenül igaz, t. ház, hogy az állami tanítóságnak jobb dotációja konkurenciát csinál a felekezeti iskoláknak. Nem hiszem, hogy érdeke lenne a közoktatásnak és a magyar államnak az, hogy az iskolák minőségében diszparitás álljon elő. Különösen nem lehet ez érdek akkor, amikor iskoláink legnagyobb része nem állami iskola. Nagyon jól méltóztatnak tudni, hogy összes iskoláinknak körülbelül háromnegyedrésze nem állami iskola.

Ha tehát a konkurencia oda találna vezetni, hogy a nem állami iskolák kvalitását lejjebb szállítaná azáltal, hogy ezen iskolák jobb erői, jobb tanítói mindenképpen törekednének az állami iskolába; ez az összességnek kárára lenne, ezt az egész magyarság sínylené meg, úgyhogy ezek a kérdések, habár formailag csak felekezeti szempontokba ütköznek, valóságban tényleg az egész országnak érdekét érintik. Hiszen fiatalságunknak, gyermekeinknek legnagyobb részét nem állami iskolákban nevelik. Érdekünkben áll tehát mindnyájunknak – és itt nincs különbség egy felekezet között sem, és nem lehet mi magunk között sem differencia –, hogy felekezeti iskoláinkban éppen olyan jó tanításban részesüljenek gyermekeink, mint az állami iskolákban.

Divatban volt kacérkodni azzal a princípiummal, hogy az állam egysége, különösen a magyarság védelme megkívánja az iskolák államosítását. Hallottam ezen a címen kifogásokat emelni a törvényjavaslat ellen.

Hát ha valaki szembeállítja ama kismértékű financiális nehézséggel, amellyel nem tud megküzdeni a vallásügyi kormány, hogy t. i. nem tudja megadni a paritást az állami tanítók és felekezeti tanítók közt, ha ezzel szembeállítja, hogy mily óriási terhet kellene az államnak elvállalnia akkor, ha minden szükséges iskolát az állam állítana fel, akkor kétségtelenül látnia kell az illetőnek, hogy ez financiális abszurdum, ez lehetetlenség. Ha pedig ezt valaki belátja, eltekintve attól, hogy van-e érzéke a vallásos nevelés iránt, vagy nincs, már akkor kötelessége azzal az óvatossággal élni, amikor ily jelszókat hangoztat, hogy tulajdonképpen lehetetlen dolgokkal kacérkodik, és lehetetlen dolgokkal argumentál jó, hasznos és üdvös intézkedések és egyezzer esztendőn át kipróbált intézmény, a felekezeti iskola ellen.

Ha itt egy t. képviselőtársam ezt kifogásolja, nem merem megkérdezni, hogy őt is felekezeti iskolában nevelték-e ...

Bozóky Árpád: Katolikusban is, reformátusban is.

Simonyi-Semadam Sándor: ... és nem tudom, saját maga neveléséért talál-e annyi kifogásolnivalót, hogy ezeknek az iskoláknak most szemrehányásokat tesz. *(Derültség.)*

T. ház! Ezek általánosságban megjegyzéseim a törvényjavaslatra. A részletekben kétségtelenül vannak hiányok, amint előbb mondtam, de ezen a téren sohasem várhatunk ideális dolgokat. A részleteknél megtehetjük majd észrevételeinket, és azt hiszem, amennyiben egyáltalán megvalósíthatók, akár financiális, akár egyéb szempontból, a t. miniszter úr nem fog ezekkel szemben nehézségeket okozni. De mégis most a részletek közül néhány dologra kénytelen vagyok kitérni. *(Halljuk!)*

Mindnyájunknak tulajdonképpen ugyanaz a panasza. A tanítók érdekében kellene és kell kérni, hogy a 200 és 100 koronás kor-pótléksorozat cseréltessék meg. Ezer és ezer indok van erre, és meg vagyok róla győződve, hogy a t. miniszter úr nem fog ez elől el-zárkózni.

A másik, igazán nagy sérelem, amelyet akárhányszor hoztak is fel, nem lehet eléggé [146] felhozni, a kántori fizetések beszámít-ásának kérdése, és ebben különösen a stóla. Méltóztassék ezt a nagy igazságtalanságot figyelemmel kísérni. Mert hiszen, mint mindenben, úgy ebben is a szociális momentumok manapság nagyon szembeötlők. Ugyanazt a munkát végezi az állami tanító és a felekezeti tanító, vagy a felekezeti nem kántortanító, mint a fe-lekezeti kántortanító, s a kántortanító ugyanezért a munkáért kevesebbet kap, mert amiért őt fizetik, az egészen más munka. Most jön hozzá az a nagy kérdés, amelyet annyira vitattunk, a vasárnapi munkaszünet. Az összes nem kántortanítóknak van vasárnapi munkaszünete, (*Közbeszólások: És vakációja!*) s a va-kációban teljes szünete, a kántortanító azonban minden vasárnap fungál, és minden nagyünnepen roppantul el van foglalva, úgy-hogy valósággal nincs ünnepe. (*Zaj. Elnök csengd.*) Én ezt szociális szempontból kénytelen vagyok felemlíteni. Nagyon jól tudjuk az indokokat, hogy ugyanis Magyarországon – nem tudom pontosan, de hogy kerek számban beszéljek – 11.000 kántortanító van, és azok között talán csak felénél állapítható meg külön a kántori jö-vedelem, a másik felénél, sőt nagyobb felénél abszolúte nem lehet külön megállapítani, mi a kántori jövedelem, és így bizonyos mértékben nehéz kulcsot találni arra, hogy ezt a munkát külön rekompenzáljuk. Talán egy módja mégis van.

Hiszzen annak a 11.000 kántortanító felének, mondjuk ötezer-nek a kántori jövedelme átlagát el lehetne fogadni a másik 6000 tanító kántori munkálkodása honoráriumá gyanánt, és ez adná meg körülbelül azt a mértéket, a mivel rekompenzálni kellene ott is a kántortanítót, ahol neki külön, speciálisan nincs megállapítva, hogy mi jár a kántori működésért.

T. ház! Az autonómikus kérdésekbe, az autonómikus jogokba ütköznek azok a rendelkezései a törvényjavaslatnak, amelyek a fegyelmi, bizonyos esetben a kinevezési jog, sőt bizonyos esetekben az iskola megszüntetését eredményezik. Sajnos, mi katolikusok még nem beszélhetünk autonómiáról, de ennek dacára átérezzük többi keresztény testvéreinkkel az ő jogaiknak e sérelmét, annál inkább, mert hiszen mi most vagyunk azon a ponton, hogy meg-csináljuk az autonómiánkat, és sokkal nehezebb elindulni az au-tonómiai jogok megállapításánál, mikor már egy törvényben kije-gecesedett korlát áll azzal szemben.

A protestáns hitfelekezetek abban az előnyös helyzetben vannak e tárgyban, hogy az ő autonómiájuk elég kerekdeden ki van már építve. Ővelük szemben nem fogják az autonómiai gyűlésükben azt a határt odaállítani, hogy a meglévő közoktatási törvények keretein belül, azok respektálásával és azok meg nem változtathatásával csinálják meg az autonómiájukat. Mi, sajnos, ilyen marsrutával hívtunk össze, mikor az autonómiai kongresszusra meghívtak bennünket, és itt tényleg újabban le vannak rakva azok a bizonyos nehézségek, akadályok, amelyek az autonómia teljességének kiépítését akadályozzák.

Ezek kétségtelenül nehézségek, sérelmek, de mi sem zárkozhatunk el attól, hogy a nagy cél érdekében elszenvedjünk károsodást, elszenvedjük jogaink megrövidítését, mert a főcélunk min nekünk is az, hogy biztosíthassuk a magyarság szupremáciáját és a valláserkölcös nevelést iskoláinkban. Amíg mi ezt biztosítva látjuk – ez a határ –, addig mi mindig hajlandók vagyunk saját jogaink megrövidítését a közérdek szempontjából eltérni.

Ez áldozat mindnyájunktól, de meg kell hoznunk ezt az áldozatot, mert mindenáron biztosítani akarjuk a magyarság szupremáciáját, a valláserkölcös nevelést és tanítóink helyzetének jobbítását.

T. ház! Ezek azok a motívumok, amelyek engem felszólalásra készítettek, hogy kifejezzem egyrészt pártom részéről azt, hogy bár áldozatokkal jár is részéről, mégis elfogadja ezt a javaslatot; másrészt pedig, amennyire lehet, hozzájáruljak, hogy a hiányos, sérelmes intézkedések olyan mértékben, amily mértékben lehetséges, a részletekben orvosoltassanak.

A javaslatot elfogadom. *(Élénk helyeslés és éljenzés.)*

Elnök: Szólásra ki következik?

Darányi Ferenc jegyző: Kollár Márton!

Kollár Márton: T. ház! Jó példát veszek az előttem szóló képviselőtársamtól, engedek a 48-ból, és röviden szólok. Tudom, hogy a nagyuraknak is, a kisuraknak is jobban tetszik a rövid beszéd. *(Felkiáltások: Nem hallani! Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Kérem a képviselő urat, legyen szíves talán közelebb jönni, mert igazán nem hallok semmit az elnöki székből.

Ugron Gábor: A szószékről, ott úgyis otthon van. *(Derűltség.)*

Kollár Márton *(néhány padsorral előbbre jön):* A tárgyalás alatt álló törvényjavaslat többi közt azt hangoztatja, hogy rendelkezései által nem szándékozik a hazának nem magyarajkú lakosait faji és nemzetiségi mivoltukból erőszakosan kivetkőztetni. Hangoztatja tehát azt, mitől nemegyszer hangzottak vissza e ház falai is, amit úton-útfélen hallunk – a magam nemzetiségéről beszélek –, hogy

hiszen senki sem akarja elvenni a tót nép nyelvét, senkinek sincs kifogása az ellen, hogy a tótok anyanyelvüket műveljék.

Megengedem, t. ház, azonban kérdezem, hol műveljék hát a tótok anyanyelvüket? A népiskolákban bizony nemigen lehet még nyelvet művelni, és ott is napról napra jobban korlátozzák a tót nyelvben való tanítást. A felvidéki gimnáziumok egyikében sem tanítják a tót nyelvet; nem szabad azt tanítani a reáliskolákban, nem szabad azt tanítani a polgári iskolákban, a felsőbb leányiskolákban, egy szóval sehol. Román, szerb és szász testvéreinknek vannak saját középiskoláik, amelyekben a nyelvüket tanítják. A tót ifjúnak, ha tisztán a nyelv iránti szeretetből akarná magát [147] kiképezni édes anyanyelvében, nincs meg a lehetősége, hogy magát kiképezze. Maholnap ott leszünk, hogy arra sem fognak találni tótul tudó embereket, akik képesek lennének a törvényeket meg a rendeleteket tót nyelvre lefordítani; pedig szép és gazdag nyelv ám a tót nyelv. A csehek, amint önök tudják, azt óhajtják, hogy mi tótok fogadjuk el az ő nyelvüket irodalmi nyelvünkül. Ezek annyira beleszerettek a tót nyelvbe ...

Vertán Endre előadó: Hogy meg akarják enni!

Kollár Márton: ... hogy egy kiváló költőjük, Heyduk Adolf azt mondja, hogy mikor az angyalok a mennyországban az Úristennek kedveskedni akarnak, tót nyelven énekelnek. (*Élénk derültség.*) Ha már sehogy sem akarnak adni most nekünk tót gimnáziumot, tót tanítóképezdét, legalább vigyék keresztül azt, hogy azokon a vidékeken, ahol a nép zöme tót, a meglévő intézetekben, gimnáziumokban, képezdékben stb. a tót nyelvet mint kötelező tantárgyat tanítsák.

Valamikor legalább fakultatív tantárgy volt a tót nyelv, most már régóta az sem. Szóval teljesen lehetetlenné van téve, hogy valaki az iskolában a tót helyesírást megtanulja.

Bohus függetlenségi párti képviselő úr a kultusztárca legutóbbi tárgyalásánál azt kívánta, hogy a nemzetiségek lakta vidékeken a gimnáziumokban az illető nemzetiség nyelvét is tanítsák. Ez helyes. Így legalább kapnának a nép nyelvét értő tisztviselőket. De kérdem: miért nem teszik ezt?

T. képviselőház! Mi itt ezer esztendő óta békében laktunk a magyarokkal; fenntartottuk anyanyelvünket mint honpolgárai ennek az országnak. Mi továbbra is mint szabadon fejlődő nép itt akarunk lenni. Mi a mi anyanyelvünket is csak itt kívánjuk biztosítva látni. (*Helyeslések.*) A Morvaországban lakó tótok egészen elcsehesedtek. Mi tudjuk, hogy akármilyen szláv nemzet fennhatósága alá kerülnénk, ott elnyelnék nyelvünket. (*Felkiáltások: Úgy van! Úgy van! Csak mi nem! És mégis lármáznak! Zaj.*) Már csak

azért is visszautasítunk minden oly ráfogást, hogy mi kifelé gravitálunk. Mi itt akarunk élni, halni és fejlődni.

A mi azonban engem aggaszt, az a kultuszminiszter úr kultúrpolitikája. Jól tudom én, hogy Magyarországon nyelvi egységre, nemzeti egységre törekszik ki-ki; márpedig a kultuszminiszter úr kultúrpolitikája akadályokat gördít a politikai magyar nemzet konszolidációja elé, amennyiben a kultúra áldásait nem egyenlő mérvben osztja szét a nemzet egyes hozzátartozói közé; a nemzet egy részét a kultúra legvakítóbb fényével árasztja el, a másik részét kulturális sötétségben hagyja; a kultúra összes csatornáit csak az egyik részre vezeti, a másikat pedig elhanyagolja. A jelenlegi magyar kultúrpolitikának a következménye az lesz, hogy a szándékolt nemzeti egységet nem éri el, hanem szétforgácsolja, két részre osztja a nemzetet: mégpedig kulturális braminokra – ezek a magyarok, és kulturális páriákra – ezek a tótok lesznek... *(Folytonos zaj a baloldalon.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Kollár Márton: ... a középkori minta szerinti kulturális nemesi osztályra és kulturális tót jobbágyságra. Nem liberálizmus ez, hanem a legridegebb feudalizmus. Attól tartok, hogy édes hazánk, a magyar nemzeti állam, maholnap hasonló lesz Nabukodonozor szobrához: feje a szobornak arany, ez lesz a magyar intelligencia, a talpzata meg agyag, s ez lesz a köznép, a nemzetiségi nép. Pedig grániterősnek kellene lennie, amiért ezt a köznépünket kellene minden módon erősíteni. *(Zaj a baloldalon.)*

Mikor a jelenlegi kultuszminiszter úr mint képviselőjelölt a tótokhoz fordult bizalomért, a Nyitra megyei szenici kerületben – mint diákember jelen voltam fogadtatásán – egyházi dignitárius kísérte, s ez az egyházi dignitárius – az akkori sasvári prépost – így mutatta be ő nagyméltóságát a népnek: amint Krisztus urunk megváltotta az emberiséget, úgy meg fog váltani benneteket ez a méltóságos úr minden bajtól.

Egy hang *(a középben):* Jól jövendölt. *(Zaj.)*

Kollár Márton: Mutassa meg most a kultuszminiszter úr, hogy van szíve a tót nép iránt.

A kultuszminiszter úr Molnár János képviselő úr beszéde alkalmával azt mondta, hogy katolikus püspöki karunk nem talál semmi kifogásolnivalót a jelenlegi törvényjavaslaton.

Hivatkozom egy nagy tekintélynek örvendő róm. kat. püspök szavaira. Eggert Ágoston Szent-Gaall püspöke ezeket írja „Patriotizmus” című művében, amelyet nem az eredeti nyelven, hanem magyarul fogok idézni *(olvassa):* „A nacionalizmus elve gyakorlati végrehajtásánál még erőszakosabb, ha arra törekszik, hogy egy

államnak összes polgárait, akik nem egy nemzetiségűek, egy egynyelvű nemzeté összeolvasszon.

Azon sűrűlódások és viharok alatt, amelyeket ezen törekvés természetesen provokál, az állam érdekei természetesen a legsúlyosabban kénytelenek szenvedni, és az ilyen törekvés, dacára hogy a hazafiasság cége alatt áll, a legnagyobb mértékben hazafiatlan. (*Úgy van! a nemzetiségiéknél.*) Ha valamely államban két vagy több nyelv honos, az minden esetre kényelmetlen; azonban kérdés, mit tehet, illetőleg mit szabad tennie az államhatalomnak, hogy ezt a kényelmetlenséget csökkentse. Ezen kérdésnél kiindulok abból, ami hozzánk legközelebb fekszik, a nyelv különbözőségről Svájc államában. A nemzetiségi elv szerint Svájc létjogosultságát eljátszotta; egyes részei a szomszéd államokhoz lennének a nyelvhatárok szerint csatolandók. Ezért legalábbis rövidlátásra vall az, hogy sok liberális hang csak a pápa iránti ellenszenvből ennek az elvnek szószólója volt. Nem lehet kétséges, hogy Svájcban egy nyelvharc az államra nézve végzetes lehetett volna. Azonban ebben a kérdésben egy jó csillag örködött a mi Svájc hazánk felett, és sok baj tűnnék el [148] közéletünkben, ha minden kérdésben és mindenütt hasonló alapelvek szerint járnánk el.

Először is soha egyetlen svájci polgár anyanyelvének szabad használata nem érintett; ellenkezőleg, annak a művelése minden népiskolában kiváló helyet foglal el. Az anyanyelv sérthetlenségének feltétele alapján magától következett be, aminek megtörténnie kellett, hogy a nyelvkülönbözőség nehézségei elmúljanak. Senkinek nem jutott eszébe e célból másokra saját nyelvét ráoktrojálni, hanem mindenki azon volt, hogy megtanulja azt a nyelvet, amelyre történetesen szüksége volt. (*Zaj. Elnök csenget.*)

Azon kormányok, amelyek egy az államban élő kisebbség nyelvét elnyomni igyekeznek, azon nézetből indulnak ki, hogy az állam erősebb lenne, ha az összes polgárok egy nyelven beszélnének. Ha fel is tennők, hogy ez helyes, még nagyon kérdéses, vajon ez a mód igazságos-e, és vajon eredményhez vezet-e. A nyelvek különbözősége nem az emberi önkénynek a találmánya, éppúgy, mint nem a bőr színe az, amely szerint a különböző népfajok felismerhetők. Az, hogy az emberek egy része lengyelül, másik része finnül beszél, egy providenciális, gondviselészerű rendelkezés, avagy ha úgy akarjuk, eredménye az ősidők kódéba visszanyúló történelmi fejlődésnek. Maga senki sem választotta anyanyelvét, de azért az mindenkinek a hit után legdrágább kincse a földön.

Az anyanyelv a szív és a lélek nyelve, amelyen egész benső életünk egész gondolatvilágával, érzéseivel és hangulataival kifeje-

zésre jut. Ennélfogva annyira össze van nőve lelki és szellemi egyéniségünkkel, hogy minden támadásnak még a kísérlete is olybá tűnik az egész nép előtt, mintha lelkéből egy darabot ki akarnának szakítani. Mindenkinek szent és sérthetetlen joga van az anyanyelvre. A természetes jog egyenlő mindenkire nézve, és csak kérdezze meg mindenki önmagát, vajon nem tekintené-e, nem érezné-e anyanyelvének megtámadtatását égbekiáltó jogtalanságnak? *(Zaj.)* Egy kisebbség anyanyelve elleni eme küzdelem azonban nemcsak jogtalan, hanem eredménytelen is, mert éppen az ellenkezőjét eredményezi annak, amit elérni óhajtott. Mit tehet egy kormány az anyanyelv elnyomása érdekében? Könnyebb megmondani, mit nem tehet. Az iskolával visszaélhet ugyan és felhasználhatja az anyanyelv elnyomására, de ott az anyanyelv bölcsője a család! Első nyelvmestere az anya, mint már maga az anyanyelv neve is mutatja.

A népiskolának az a feladata, hogy azt a nyelvet, amelyet a gyermekek már magukkal hoztak, továbbfejlessze. És gyakoroljuk az anyanyelvet a családi, a társadalmi és az üzleti érintkezésben. A bölcsőhöz és családi asztalhoz az állam kényszerítő hatalma nem férkőzhetik, és az anyanyelv használatát a közérntkezésben csak részben akadályozhatja, pl. gyűléseken vagy hivatalos írásokban, de emellett csak keserűséget fakaszt, és semmit el nem ér. Ha az iskola a gyermekek anyanyelvét elhanyagolja, avagy ellene támad, azért még egy szóval sem fognak kevesebbet beszélni azon a nyelven, mint annakelőtte. Az eredmény mindössze csak az, hogy az iskola által elhanyagolt nyelv mindinkább romlottabb, de az embereknek annál kedvesebb lesz, míg a rájuk oktrojált nyelv előttük mindinkább gyűlöletesebbé válik.”

Nem folytatom, t. ház, az idő előrehaladott volta sem engedi meg, és ugyanezen okokból különös ismétlésekbe sem akarok bocsátkozni, hanem azon okok alapján, amelyek miatt Molnár János képviselő úr sem fogadta el a törvényjavaslatot, én sem fogadom azt el. *(Helyeslés a nemzetiségiek padjain.)*

Elnök: Ki következik?

Várady Károly jegyző: Vlád Aurél!

Vlád Aurél: T. képviselőház! Az idő előrehaladott voltára való tekintettel; tekintettel arra, hogy hosszasabban akarok a tárgyhöz hozzászólni, azonban minden obstrukciós íz nélkül...

Zakariás János: Szóval, ízetlenül!

Vlád Aurél: ... és tekintettel arra, hogy még egy csomó interpelláció is hátravan, arra kérem a t. házat, engedje meg, hogy beszédemet a következő ülésen mondhassam el. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Elnök: A házszabályok 212. §-a értelmében a képviselő úrnak ehhez joga van. A háztól függ, hogy vagy elhatározza azt, hogy Vlád képviselő úr beszédét ma fogja meghallgatni, és akkor az ülést meghosszabbítjuk, vagy pedig elhatározza azt, hogy a képviselő úr beszédét a legközelebbi ülésen mondhassa el. *(Helyeslés. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Holnap! Zaj. Elnök csenget.)*

Gondolom, hogy kimondhatom, hogy a ház a képviselő úr beszédét a legközelebbi ülésre kívánja halasztani. *(Helyeslés.)*

Következnek az interpellációk. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Kérjük megállapítani a holnapi ülés napirendjét. Zaj. Elnök csenget.)*

Elnök: Ki következik?

Várady Károly jegyző: Szkicsák Ferenc! *(Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: A napirendet kell megállapítani!)*

Szkicsák Ferenc: Interpellációm megtételétől elállok. *(Nagy zaj.)*

Justh Gyula: T. ház! Mielőtt az interpellációkra áttérnénk, a napirendet szoktuk előbb megállapítani. *(Általános helyeslés.)* Ennélfogva kérem, méltóztassék az elnök úrnak a legközelebbi ülés idejére és napirendjére nézve javaslatot tenni. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* Ez, mondhatnám, évtizedes gyakorlat a házban, és én nagyon kérném, hogy ettől a gyakorlattól ne térjünk el, *(Általános élénk helyeslés.)* mégpedig azért, mert az interpellációk esetleg elhúzódhatnak délután öt óráig, és utóvégre arra kell törekedni, hogy akkor még határozatképes legyen a ház, amikor a napirendet megállapítja. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Elnök: Én Justh Gyula képviselőtársam nézetét szintén osztom, és így az ellen semmi ellen-[149]vetésem sincs, de bátor vagyok a t. házat arra figyelmeztetni, hogy a képviselő uraknak kötelességük az ülés végéig jelen lenni. *(Zaj.)* Hivatkozom e tekintetben a házszabályok 202. §-ára. Különben, ismétlem, ugyanazon nézeten vagyok én is, és ha azt méltóztatik kívánni, hogy most állapítsuk meg a napirendet, akkor azt most fogjuk megállapítani. *(Helyeslés.)*

A legközelebbi ülés idejére és napirendjére vonatkozólag tehát a következő javaslatot kívánom tenni. *(Halljuk! Halljuk!)* Minthogy holnap az 1898: V. t.-cikk értelmében nemzeti ünnep van ... *(Élénk ellenmondások és felkiáltások a baloldalon: Nem ünnepelünk! Holnap ülést kell tartani!)*

Azt hiszem, hogy a képviselőháznak és a t. képviselő uraknak legelső kötelességük, hogy a törvénytiszteltben példát adjanak, *(Élénk helyeslés.)* az 1898: V. t.-cikk pedig április 11-dikét nemzeti ünneppé nyilvánítja. *(Felkiáltások a baloldalon: Március 15-dikét kell megünnepelni! Mozgás és zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Én különben csak indítványt teszek, és a t. képviselőháznak jogában áll ahhoz hozzájárulni vagy másképpen határozni. *(Helyeslés.)*

Javaslatom a következő. *(Halljuk! Halljuk!)* A képviselőház legközelebbi ülését pénteken, 1907. évi április 12-én délelőtt 10 órakor tartsa, *(Helyeslés. Ellenmondások bal felől.)* amelynek napirendjén lenne először: az elnöki előterjesztések és irományok bemutatása, másodsor: a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása. *(Zaj.)*

Kérem a t. házat: méltóztatik-e ezen javaslatomat elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, akik ezen javaslatot elfogadják, méltóztassanak felállni. *(Megtörténik.)* Kérem most azon képviselő urakat, akik e javaslatot nem fogadják el, méltóztassanak felállni. *(Megtörténik.)* A ház tehát az elnök javaslatát magáévá tette, és így azt határozatképen kimondom.

Következnek az interpellációk.

Várady Károly jegyző: Szikcsák Ferenc! *(Felkiáltások: Elállt a szótól!)*

Hencz Károly! *(Felkiáltások: Nincs jelen!)*

Gróf Bethlen István! *(Halljuk! Halljuk!)*

Gr. Bethlen István: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A vita eddigi folyamán felszólalt Goldis László t. képviselőtársam azon kijelentést tette, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy itt ebben a házban és házon kívül is bizonyos vádak hozatnak fel a nemzetiségek és elsősorban a román nemzetiség ellen, *(Felkiáltások a baloldalon: Nem román, hanem oláh!)* azért, mert mi állítólag ürügyeket keresünk arra, hogy a nemzetiségi jogokat csorbítsuk, és ürügyet keresünk arra, hogy felekezeti autonómiájukba beavatkozhasunk. *(Halljuk! Halljuk!)*

Amily károsnak és hibásnak tartom azt, hogy ebben a házban ilyen vádak felhozassanak anélkül, hogy bizonyítást nyernének, éppolyan szükségesnek tartom azt, hogy a közvéleményt tájékoztassuk a következőkről; *(Halljuk! Halljuk!)* tájékoztassuk elsősorban arról, hogy az a politika, amelyet román nemzetiségű képviselőtársaink ebben a házban követnek, *(Felkiáltások bal felől: Ezek oláhok!)* nem fedí az a politikát, amelyet az országban hirdetnek; hogy azok az időnkénti hazafias megnyilatkozások, amelyeket itt a házban kijelenteni szükségesnek tartanak, nem kongruensek azokkal a nyilatkozatokkal, amelyeket választóikkal szemben az országon belül, és amelyeket az ország határain kívül Romániában is tesznek. *(Úgy van! a baloldalon.)*

Zakariás János: Kétszínűek!

Gr. Bethlen István: Kötelességünk ennél fogva a közvéleményt ebben az irányban tájékoztatni, mert sajnos a közvélemény a román nemzetiségi kérdésről tájékozatlan. Ha a közvéleményt megfigyeljük, különösen két irányt fogunk képviselve találni. Az egyik irány főleg a magyarosítást és ösztönszerűleg az erősebb eszközök alkalmazását tartja célszerűnek. A másik viszont az állam egységének rovására bizonyos engedményeket is hajlandó megadni, csak azért, hogy a román nemzetiséget megnyerje a magyar állameszmének. Anélkül, hogy ennek a kérdésnek az elvi részére kiterjeszkedném, szükségesnek tartom rámutatni arra, hogy ebben az országban mind a két politikát megkísérelték. Először megkísérelték 1868-ban akkor, amikor a nemzetiségi jogok ajánldékozása és másféle engedmények útján a román nemzetiséget a magyar állameszmének megnyerni kívánták.

Id. Madarász József: Elég bűn volt!

Gr. Bethlen István: Sikeresnek ez nem bizonyult, mert tudjuk, hogy már 1869-ben, egy évvel a törvény meghozása után, amikor a nemzetiségek még azt sem tudhatták, hogy ezen törvény milyen módon és milyen szellemben lesz végrehajtva, már akkor a passzivitás terére léptek, és a non putarem álláspontját foglalták el. Később megkísérelték az erősebb rendszabályok és eszközök alkalmazását. Sajnos ez az irány is meddőnek bizonyult, és ma a román nemzetiségi kérdésnek oly állapotával állunk szemben, mely ezen országra nézve a legnagyobb veszélyt rejt magában.

Mielőtt interpellációm tulajdonképpen tárgyára rátérnék, legyen szabad pár szóval a román nemzetiségi kérdés ezen fejlődését érinteni. *(Halljuk! Halljuk!)* 1868-ban és az azt megelőző időben a román nemzetiségnek vezető körei nem kívántak és kértek egyebet, mint hogy anyanyelvük, kultúrájuk, gazdasági haladásuk minden, a magyar állam egységével összeegyeztethető eszközzel előmozdítható legyen. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

És még oly időben is, amikor ebben az országban a rend felbomlott, midőn népfaj népfaj ellen harcolt, még abban az időben is nem [150] az elszakadás, hanem a több vagy kevesebb nemzetiségi jogok kivívása, kisebb vagy nagyobb különállás volt kérdésessé téve, de mindig a magyar szent korona jogara alatt, vagy az osztrák-magyar monarchia keretén belül. És ennek megfelelőleg a nemzetiségi törvény sem célozta azt, hogy a nemzetiségeknek jogokat adjunk területi eloszlásuk alapján, hanem egyéenként, az egyeseknek kívánt jogot nyújtani arra, hogy anyanyelvüket nemcsak a családi körben, nemcsak a társadalmi szervezetek körében, hanem az államélet azon megnyilvánulásaiban is gyakorolhassák, ahol a honpolgárok részvétele a kormányzatban éppen az állam érdekében is fekszik. A törvénynek ezen akarata és intézkedése

végre is hajtatott, ha nem is országszerte, de részlegesen ott, ahol a nemzetiségek elég erősek voltak arra, hogy a nemzetiségi törvényben biztosított jogukat tényleg az életben igénybe is vehessék. Hiszen rámutathatnék az országnak számtalan községére, ahol különféle nemzetiségek érvényesítették a jegyzőkönyvi nyelvet, rámutathatnék több vármegyére, (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*) ahol tényleg a nemzetiségi törvény által biztosított jogok szabad érvényesülési teret nyernek. (*Zaj.*)

És ennek dacára mégis mit tapasztalunk? Azt, hogy éppen azon a vidéken és éppen azokban a vármegyékben, ahol a nemzetiségi törvény végrehajtatott, és ahol a nemzetiségi törvény megalkotójának intenciója szerint a nemzetiségi békének leghamarább és legtökéletesebben kellett volna visszatérnie, éppen ezen vármegyékből indult ki egy más, új természetű mozgalom, (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*) amely sokkal tovább, messzebb vezetett, és ma az állam egységét veszélyezteti. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*)

Ami a román nemzetiségi kérdést illeti, legyen szabad érintenem – legalább röviden – azon okot is, amely ezt előidézte. Meggyőződésem szerint első és főoka ennek a román független királyság kialakulása. (*Mozgás a baloldalon.*) Amikor mi a nemzetiségi törvényt megalkottuk, és azelőtt is, a román királyság két fejedelemségre oszlott, amely fejedelemségek török fennhatóság alatt állottak, és három európai nagyhatalom állandó küzdőteréül szolgáltak.

1866-ban – tehát körülbelül azon időben, mikor mi a nemzeti-ségi kérdéssel intenzíve kezdtünk foglalkozni – választották meg a jelenlegi királyt fejedelemmé, aki képes volt nemzete függetlenségét kivívni, és képes volt a munka terén is Romániát számottevő állammá növelni.

Elképzelhetetlen az a lélektani hatás, amelyet ez az egy tény hazai románjaink lelkében előidézni képes volt. (*Halljuk! Halljuk!*) A román királyság születése napján megszűnt románjaink lelkében a hit és az a meggyőződés, hogy a magyar liberális törvényeknek az életben való alkalmazása, esetleg ezeknek alkotmányos, parlamentáris úton liberális irányban való reformja nemzetiségüknek elérhető legfőbb biztosítéka volna. A magyar haza értéke csökkent szemükben a mellett az államkép mellett, amelyet a független Románia tárt eléjük, ahol a nemzetnek nem kell megelégednie a jogok egy részletével, hanem ahol megvan a jogok teljessége, sőt ennél több: a hatalom teljessége is.

Bozóky Árpád: Ott nincs közös hadsereg! Az szuverén állam! (*Halljuk! Halljuk!*)

Gr. Bethlen István: Abban a mértékben, ahogyan emelkedett ennek a független Romániának presztízse a hazai románok sze-

mében, abban a mértékben hagytak ők fel a nemzetiségi politikával, és tértek át egy más politikára, amely ma a magyar fajjal szemben agresszív jellegű, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* és elsősorban is arra törekszik, hogy az ország keleti részén először társadalmilag, azután kultúráilag és ha lehet, nyelvileg is egy egységes területet alkosson, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* hogy erről a területről minden más elemet, főleg a magyart kiszorítson, kipusztítson, hogy ezen terület azután, egy kedvező alkalomkor, a független román királysággal veszély nélkül egyesíthető legyen. *(Igaz! Úgy van! a bal- és a jobboldalon.)*

Egy hang *(a baloldalon):* Ez így van, hiába mosolyognak!

Gr. Bethlen István: Azt, hogy mily eszközökkel törekszenek erre a célra, nem akarom bővebben fejtegetni. *(Halljuk! Halljuk!)* Hiszen mindnyájan hallottunk arról a türelmetlenségről, melyet a román intelligencia – elsősorban is a papok és tanítók – saját híveikkel szemben tanúsítanak akkor, ha azok magyarul mernek beszélni. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Mindnyájan hallottunk arról a nagy erőfeszítésről, amelyet a román intelligencia tesz arra nézve, hogy egy középosztályt és polgári osztályt teremtsen, amelynek célja az volna, hogy a tudatlan tömeg vezető osztálya, vezérkara legyen, amely a bekövetkezendő harcokban vezesse és tanítsa. *(Igaz! Úgy van!)* És hallottunk azokról az erőfeszítésekről, amelyeket tesznek arra nézve, hogy a földet a magyar kézből kivegyék, *(Igaz! Úgy van!)* amely erőfeszítésekkel szintén azt akarják elérni, hogy az ország keleti része ne csak társadalmilag, ne csak kultúráilag, hanem gazdaságilag is teljesen szupremáciájuk alá jusson. *(Igaz! Úgy van! Közbeszólások: Albina!)* Ezek bizonyára súlyos vádak, és amennyire hibásnak tartom, hogy ily vádak előhozassanak a nélkül, hogy azokat be is bizonyítanánk, éppoly szükségesnek tartom, hogy ha ilyenekkel rendelkezünk, azokat a t. ház elé terjesszük. *(Helyeslés. Halljuk! Halljuk!)*

Mielőtt azonban ezt tenném, legyen szabad egy román férfiúra, *(Halljuk! Halljuk!)* aki a vezető román körök e működését szintén így ítéli meg, egy román férfiúra hivatkoznom, aki a 90-es években is hazafias álláspontot foglalt el ugyan, de soha nemzetiségét meg nem tagadta. Ez a [151] férfiú Moldován Gergely kolozsvári tanár. *(Mozgás a középén.)*

Gál Sándor: Ezt nem szeretik hallani! Hátha Vajda Sándort idéznők, azt szeretnék? *(Zaj.)*

Gr. Bethlen István: Moldován Gergelyt renegátnak szeretik mondani.

Ugron Gábor: Nagyon derék ember!

Gr. Bethlen István: De nagyon csodálatos, hogy az urak követelik a magyar államtól azt, hogy román férfiakat alkalmazzon és

hivatalba tegyen, de akkor, ha ily román férfiú merészel magyar hivatalt elfoglalni...

Szatmári Mór: Akkor azt mondják, hogy renegát!

Gr. Bethlen István: ... ha a hatalmat, amelyet az állam rendelkezésére bocsát, igénybe veszi, és viszont elfogadja a magyar állameszmét is, és teljesíti becsületesen a kötelességeket, amelyek a magyar állameszmével szemben ráhárulnak, akkor az urak szeretik renegátnak mondani. *(Igaz! Úgy van!)*

Mit ír Moldován Gergely? A következőket mondja: „Vegyünk elő papírt és ceruzát, és csináljuk meg a számadást. A román népet osszuk fel mindenekelőtt két részre: *(Halljuk! Halljuk!)* intelligenciára és köznépre. Általános a tudat, hogy a köznép jó. *(Igaz! Úgy van!)* Az intelligenciával azonban egészen megfordítva áll a dolog. *(Igaz! Úgy van!)* Minden százból öt nyílt agitátor, ötven vakon elhisz mindent; nem gondolkodik, románul kinyomatva a legnagyobb botorságokat is készpénzül fogadja, bizalmatlan, minden hazafiatlan mozgalmat és törekvést támogat. *(Igaz! Úgy van!)* Azután így folytatja ...

Szatmári Mór: Jól fizet az agitátorság!

Gr. Bethlen István: Nincs miközöttünk – t. i. az intelligencia között – semmi különbség. Az idegen szemlélő tapasztalni fog ugyan civódást, surlódást, mindez azonban csak személyes ügy, amely nem azt jelenti, hogy az egyik rész közülünk az alkotmányt védi, és a békés együttlétnek volna apostola, hanem azt, hogy az egyik erősebben akar támadni, mint a másik, mindent, ami magyar.

Sőt a magyar még azt is tapasztalhatja, hogy mi külön-külön, négy szem között szeretetreméltóak is vagyunk, hogy a magyar-román barátság szükségességét nemegyszer hangoztatjuk, és siránkozunk a tapasztalt torzsalkodások felett. Magunk közt azonban mindnyájan egyet kiáltunk: inkább oroszok, mint magyarok. *(Igaz! Úgy van!)* És egyhangúlag vandal, cigány, zsarnoknak kiáltjuk a magyart. Alkotmányát elpusztítandónak. Senki sem tiltakozhatik nyilvánosan ezen ítéletünk ellen, még az sem, aki püspök, vagy aki a magyar állam kenyerét emészti! *(Igaz! Úgy van!)*

Csizmazia Endre: Kúriai bírák is vannak, akik így tesznek!

Gr. Bethlen István: A szomszéd román állam álmodozói a román királyság határainak kitolásáról álmodoznak a Tiszáig. A román királyságban Erdély elfoglalására vonatkozólag a Tiszáig plánumokat csinálnak. Ez elvitázhatatlan tény, a mit egyszerű tagadással megdönteni nem lehet. Romániából e tervre pénzzel és röpiratokkal készítik elő a világot.” „Mi a mi célunk – t. i. a bent lévő románokra céloz –, mi a teendőnk? Támogatni a román államot az ideálmegtettesítési munkájában. A munka fel van osztva,

ők künn, mi benn. Rágni a magyar alkotmányosság fájának kérge alatt, mint a féreg: megtámadni az ép fát.

Mi bizton rághatunk, mert a fakéreg megóv minden bajtól. Majd egyszer megőrölvén, ledöntjük tövestől. Munkánk sikerülni fog, mert sokan vagyunk, sokan pusztítunk abban a fában.”

Bozóky Árpád: Mi pedig szamarak vagyunk. *(Élénk derültség.)*

Gr. Bethlen István: „Minél több szabadságunk lesz, annál gyorsabb tempóban fogunk dolgozni! Minél több jogunk lesz, annál veszedelmesebb lesz a magyarra nézve, mert nekünk a jog és a szabadság tőle csak azért kell, hogy azt ellene fordíthassuk.” *(Igaz! Úgy van!)*

És mit ír arról a programról, melyet t. nemzetiségi képviselő-társaim nagy körvonalakban és bizonyos elmosódottsággal a ház elé tártak. Azt mondja: „Beszélünk még föderatív magyar államról is. Ámde ki lelkesül ezen programpontokért? Kinek kell Erdély autonómiája, a föderatív magyar állam? Nekünk kellene ugyan ideiglenesen, amíg megbontanók a magyar alkotmányt, azután abban rágódunk tovább, amíg átrágnók magunkat a Kárpátokon át a román államba. Az egész program egy fikció, csak arra való, hogy a Romániával való érintkezéseinket fedezzük, és takargassuk forradalmi tendenciánkat.” *(Igaz! Úgy van!)*

T. ház! Én ezeket nem azért hoztam fel, mintha ezekkel bizonyítani akarnék, én csak fel akartam ezt hozni azért, mert ma is vannak a románok között mérsékelt irányú férfiak, olyan férfiak, akik nem azonosítják magukat az itt ülő képviselőtársaink tendenciájával, nem azonosítják magukat azzal a politikával, amelyet ők képviselnek. De, sajnos, ezek a férfiak a vezérlő szerepről leszorultak, ők ma a román intelligencia körében vezető szerepet nem játszhatnak, és kevés kilátás van a jövőben is, hogy vezérszerepet játszhatnak. Azóta azonban, amióta Moldován ezeket írta, a helyzet nemcsak hogy nem javult, hanem rosszabb lett, különösen a román királyság tényleges részvétele mellett az irredentista eszme a román intéző körökben mind erősebben terjedt el, úgyhogy ma azt mondhatjuk, hogy e tekintetben különbség a románok között alig van.

Egy ilyen erős irredentista szellemű kitörést tapasztalhattunk 1906 nyarán a bukaresti kiállítás alkalmával. Nem akarok hivatkozni a kiállítás rendezésére, mert hiszen erről a lapok is tájékoztatást nyújtottak, hanem ki akarok térni azokra az ünnepségekre, amely ünnepségek ezen kiállítás keretén folytak le, és amelyek mind egy eszme szolgálatában állottak: kifejezésre juttatni a királyságbeli és a magyarországi románok nemzeti és faji összetartozandóságát és felkelteni a hazai [152] románokban a nagy román célok iránti lelkesedést és áldozatkészséget.

Az akkori román lapok ezen ünnepségek lefolyását kimerítően ismertették, és azon beszédek is közölték, amelyeket a hazai intelligencia, mely azon ünnepségen részt vett, tartott, és közölték azokat a beszédek is, melyeket az ottani román intelligencia tartott. Majdnem szó szerint megvannak az akkori lapokban, úgyhogy aki egy kevés fáradságtól vissza nem riad, bő tárházát leli az akkori román lapokban a bizonyítékoknak arra, hogy mily mértékben van a Kárpátokon innen, a Kárpátokon túl a román irredentista eszme elterjedve. Ezekből leszek bátor néhány példát felolvasni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A kiállításra lementek Bánátországból, ahogy ők magukat kifejezni szeretik – mert Magyarországnak területét négy országra osztják fel, az egyik Bánátország, a második Körösország, a harmadik Máramarosország és a negyedik Erdélyország; egész a Tiszáig terjed az a rész –, mondom, Bánátországból is lerándultak, mégpedig a bánáti tanítótestület. Körülbelül 150-en voltak ezek a kirándulók, és már a határállomáson is, ahogy a határt átlépték, tanúbizonyságát adták a saját felfogásuknak, amelyet azonban itthon eltitkolni szoktak, amennyiben már a határállomásnál a „Desteaptate romane” kezdetű forradalmi dalt énekelték, amely Magyarországon el van tiltva. Jól tudják, hogy el van tiltva, hisz a mostani népgyűléseken is ezen dal éneklését betiltották, s a népgyűléseket emiatt fel is oszlatták.

Ugyanezen alkalomkor Bukarestben az állomáson átvettek a román tanítótestülettől egy zászlót, amelyre három évszám volt felírva: ez a három évszám 106, 1866 és 1906. Az első szám jelenti azt az évet, amelyben Traján elfoglalta Dáciát. *(Derültség.)*

Szilassy Zoltán: Nagyzási hóbort!

Gr. Bethlen István: Ez nagyon jelentőségteljes évszám a román felfogásban, mert Traján foglalására vezetik ők vissza jogukat Erdélyhez és a tiszántúli Magyarországhoz. 1866 az az évszám, amelyben Románia megválasztotta I. Károly fejedelmet, és 1906 a 40 éves jubileumnak az emlékünnepe. Ezt a három évszámot csoportosították, bizonyára azért, hogy emlékezzenek néha a mi bánátországbeli ruménjeink is arra, hogy a 106. évszám mit jelent rájuk nézve.

Az üdvözléskor dr. Putici Traján esperes, ki magyar alattvaló, azt mondta, hogy *(olvassa):* „Elhagytuk a mi tűzhelyeinket, azon vágytól űzve, hogy elérhessünk román anyahazánk szívébe.” *(Nagy zaj és felkiáltások: Menjenek oda!)*

A Bukarest főváros által rendezett banketten egy odavaló rumén különben bővebben meg is magyarázta a 106-ik évszám jelentőségét. Tocilescu egyetemi tanár a latin faj keletkezéséből indul ki, és azt mondja, hogy Károly király a második Traján, és azt kívánja,

hogy legyen isteni ereje, hogy a Traján országának részeit össze-
ragassza. *(Nagy zaj.)*

Ilyen kirándulásokat rendeztek még a balázsfalvi tanulók, kik természetesen oláh nemzeti színű sapkákkal voltak díszítve, és a sebes-vidéki oláhok.

Most áttérek azonban egy más nagy ünnepélyre, amely úgy-
szólván egyesítette az akkor jelenlévő magyarországi románokat
Bukarestben, és amely ünnepély tényleg a dákoromán eszmének
egy apoteózisa volt. Ez a bukaresti nemzeti hangverseny, ahol 26
énekkar közül 16 az elnyomott magyarországi románoké volt.
(Derültség.) Ezen ünnepség alkalmakor dr. Stojka Dénes a követ-
kező búcsúszózatot intézte a jelenlévő erdélyiekhez és más
országbeli románokhoz. *(Halljuk! Halljuk!)* Azt mondja *(olvassa)*:

„Nem érzitek, hogy elközelgett a leszámolás napja, a szomorú
századok hosszas szenvedéseiért? Nem érzitek, hogy diadalmasan
kiállottuk a hosszantartó és szörnyű tűzpróbát, amelynek a
Gondviselés alávetett, hogy előkészítse a fajt egy gazdag és boldog
életre? Nem dobog-e hevesebben a szívetek, mert közelg gyors
léptekkel a mi fajunk legnagyobb ünnepe? Nem hevül-e a lelketek,
és nem tölt-e el a legszentebb nemzeti öröm, olvasva a sors
könyvéből, hogy az idők kezdetén kiválasztott nép koronázási
ünnepe közeleg, amelyen a dicső ősök, Traján és népe az ellen-
ségként megalázottal, az összes román nép egyesül? Nem ráz-
kódtok meg egész valótokban eme legfelemelőbb lelkesítő érze-
lemtől: Egy gondolat, egy akarat minden rumén lélekben? Egy új
élet vette kezdetét a mi lelkeinkben, egy nyári szellő csendes,
megbűvölő susogása. Az 1906. év ünnepségei csak előjátékát ké-
pezik egy nagy és szent rumén ünnepségnek, amelyet a nem ala-
koskodó és hatalmas nemzeti érzés készít elő, és amely egyedül
képes egyesíteni szívünket és lelkünket egy kötegbe, melyet sem az
ellenség nem tud széttörni, sem az idő szétszórni. Eléggé előké-
szítettek a szenvedések. Megacélozták szívünket, lelkünket;
megnőtt az élethez szükséges erőnk, hogy folytathassuk ott, ahol
Augustus és Traján román polgárai elhagyták.

Kedves bánátiak és erdélyiek! Eljöttetek Doda generális fenn-
síkjáról, s Hóra és Janku hazájából azoknak unokái és dédunokái,
hogy a királyságbeli rumének szívét lázba hozzátok, és a legtüze-
sebb nemzeti érzéssel töltsétek el, olyannal, amilyen csak a ti
kebletekben fogamzhatik meg. Ti tanítsátok meg itteni testvérei-
teket, hogy legyenek büszkék rátok, és bízzanak feltétlenül fajunk
jövőjében. Megacélosodva e politikai harcokban, melyeket annyi
okossággal és akkora nemes lélekkel viseltek, eljöttetek, hogy bi-
zonyságot tegyetek a szabad Ruménia előtt arról is, hogy lelkesedni
tudtok. Eljöttetek a szomorú dalok hazájából, hogy a királyságbeli

testvéreitek lelkét hevítsétek, hogy lelkesedésükben könnyezzenek, és hogy érezzék meg a nemzeti egység szükséges voltát, és hogy habozás és késedelem nélkül érvényesítsék ezt az egységet.”

Azután így folytatja *(olvassa)*: „Ha a ti hazátok sötét ege alá hazamentek, átkarolva az otthon maradt testvéreiteket és a szabad földön mara-[153]dottakat, acélozzátok meg a következő évekre azokkal a tapasztalatokkal, amiknek tanúi voltatok az „Arenele romane”-ben, és ne felejtsetek megmondani a tieiteknek, hogy nincs emberi hatalom, amelyik megakadályozhatná ugyanazon szívek és lelkek egyesülését, melyeket ugyanazon vágy és érzés tölt el, mégpedig annál kevésbé, mert nem választhatnak akkora hegyek el, amelyeken áthatolni ne lehetne, és mert miniszteri rendeletekkel nem lehet egy történelmi és társadalmi szükségességet feltartóztatni érvényesülésében.

Kedves vendégek! Magatokkal viszitek a királyságbeli testvéreitek lelkét. Nagy úrt hagytok magatok után közöttünk és az Arenele romanében. Ezt az úrt csakis úgy lehet betölteni, ha köztetek és a szabad rumének s a többi testvérek között, akik mostoha sorsban élnek, idegen határok között, élénk összeköttetést tartunk fenn. Ezt az élénk összeköttetést mától fogva tartjátok fenn, mivel a nemzeti élet gyúpontjához az út nyitva áll, mivel ez a mi egységes kulturális épületünknek a sarkköve.

Azonban ne csüggedjünk ebben a testvériesülés pillanatában, küldjük el a mi üdvözlésünket, a mi bátorításunkat és küldjük el azt az üzenetet, hogy rövid időn belül viszont fogjuk láthatni egymást, amidőn hasznosabban fogunk ünnepelni, mint a mi nemzeti egyesülésünk kezdetén.”

Az értesítés hozzáfűzi, hogy az arénai hangverseny után nyolc órakor a nemzeti színházban folytatódott az ünnepség, és azután bizalmas bankett volt, amelyen román vezető férfiak és néhány határontúli testvér vett részt. Ezek között Bredicianu Koriolán magyar országgyűlési képviselő, *(Nagy zaj és mozgás. Felkiáltások: Áhá!)* ahol sok szó esett a határontúli testvérek helyzetéről is.

De menjünk tovább. Augusztus 24-én az ünneplők Konstanzába érkeztek, a „Desteaptete romane” és más hazafias dalok éneklése közben. Ott aztán dr. Comsea volt országgyűlési képviselő a többek között a következőket mondotta *(olvassa)*: „Összegyűltünk ide a harcias erdélyiek, a kedélyes bánátiak, a krizsimaiak – ez az a bizonyos Körösország – és a mócok, hogy fellélegezzünk és bátorságot merítsünk, hogy egyesüljünk nagy nemzeti ideáljainkban, és azokban neveljük nemzeti érzelmeinket. Ovidiusz szobra előtt hevesebben dobognak a mi szíveink. Eljön az idő, mikor a határok majd nem választanak szét, s akkor a nemzeti ideál meg fog valósulni.” *(Nagy zaj.)*

Szatmári Mór: Itt benn pedig a magyar állameszme mellett hazudoznak!

Gr. Bethlen István: Az aradvidékiek és a körösországiak is tettek egy kis kirándulást. Vezetőjük Pop Csicsó István (*Zaj.*) és Bocu Sevér, a „Tribuna” hajdani szerkesztője volt. Pop Csicsó István az üdvözlésre azt felelte, hogy örömmel jött Ruméniába, mert hiszen Ruménia az ő igazi és valódi hazája: patria muma; (*Zaj.*) azután elvezette őket a kultúrliga palotája elé, ott elénekelték az „Imnul lui Jancu” dalt, azután pedig a királyi palota elé.

Tulajdonképpen nem tudom, hogy ez a kis kirándulás a királyi palotának, vagy az osztrák-magyar követségnek szólott-e, mert az is ott van, és ott aztán elénekelték a Desteaptate romane bekezdésű dalt. Majd egy kis kirándulást tettek Konstanzába, és ott a csapat vezetője a tengerhez fordulva azt mondta: „Ebben a tengerben a mi könnyeink is jelen vannak, melyek a Maros és a Duna vizével együtt idefolytak, és el tudják beszélni a testvéreknek a mi szenvedéseinket, (*Nagy zaj.*) de el tudják mondani a mi lelkünk nagy vágyait, aspirációit is, melyek megvalósítására minden erőnkől törekszünk.” (*Zaj.*) Hogy melyek ezek az aspirációk, arra az előzőkben már volt szerencsém rámutatni.

Rendeztek a fogarasiak is kirándulást, vezetőjük Makavei fogarasi vikárius volt, tehát egy olyan egyház képviselője, amely állami szubvencióban részesül. (*Nagy zaj. Felkiáltások a középén: Hazaáruló!*) A főváros nevében Florescu tanácsos üdvözölte őket, azt mondván: „Lelkeinket egy szent érzés hatja át e pillanatban, mivel az anyahazába való jövetellel egy szép példáját adtátok a fajszeretnek; jöveletek emlékeztet a rumén faj büszke múltjára, és jogot ad arra, hogy bizzunk jövőbeli vágyaink teljesülésében.”

Botosáneauul Calist román püspök szintén beszélt, és a rumén lelkészi kar egyesülete nevében üdvözölte őket e szavakkal: „Nagyon jólesik nekünk, hogy elhagytátok tűzhelyeiteket, megmászátok a hegyeket, és eljöttetek a mi központunkba, hogy együtt ünnepeljük királyunk 40 éves jubileumát. Adja Isten, hogy mikor még egyszer akartok hozzánk jönni, ne kelljen a határon átmenetek, hanem Ruménország területén utazzatok csak.” (*Nagy zaj. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: A mi diplomáciánk a bűnös!*)

Az említett fogarasi püspöki vikárius a következőket mondta: „Volt idő, mikor a felvilágosodás nyugatról jött, azonban eljött végre az az idő, hogy a rumén kultúra napja ott keljen fel, ahol fel kell kelnie, azaz Ruménország fővárosában. Ehhez a naphoz jövünk mi, hogy felmelegedjünk, hogy megacélosodjunk a harcra, amelyet viselünk nemzetiségünk és nemzeti ideáljaink megvalósításáért.” Ez az úr is a nemzeti ideálok bő köpenyege alá takarja azokat a bizonyos végcélokat. Nem mondja meg azokat nyíltan, de

aki tudja és ismeri a dolgokat, aziránt, hogy mit ért ez alatt, semmi kétsége nem lehet.

Érdekes még Delavrancénak, Románia híres költőjének beszéde is. Azt mondja: „Semmi sem képes többé bennünket szétválasztani. Ma már a Kárpátok nem szétválasztanak, hanem egyesítenek. A Kárpátok ma csak a hegygerinceknek egy sorozata, melynek lejtői északra és délre tartanak. Nem fogunk egy pillanatig se megszűnni a munkától, mely a mi népünk egyesülését szolgálja. Benneteket pedig, fogarasvidéki rumének, nem mint vendégeket ünneplünk, hanem benne-[154]tek önmagunkat ünnepeljük. Azután Florescu, a kultúrliga titkára a következő felköszöntőt mondotta, mely bizonyos aktualitással bír *(olvassa)*: „Nem szabad csodálkoznotok azon a lelkesedésen, amelyet jöveteletekkel előidéztek, a ti hazajöveteletek, mert így szeretjük, ha ti is annak nevezitek a mi drága Ruméniánkat, *(Zaj a baloldalon.)* feleleveníti újból a legdrágább emléket. Közénk való jöveteletek azokra a szerencsés körülményekre emlékeztet, amelyeknek köszönhetjük a Rumén állam megalapítását, s az ébreszti fel bennünk a legélénkebb módon a minket összekötő testvéri érzelmeket.

Ami azonban még inkább hat ránk, az, mikor nagy Transzilvánia néhány rumén községének képviselőjében fogadunk, hogyha elgondoljuk azt a nagy jelentőségű feladatot, amely mindenekre háramlik abban a harcban, amelyet titáni erővel folytat az a 3000 rumén község az ősi nyelv védelmében, s a saját területekre fenntartott 3000 rumén iskola fenntartásában. Valójában bennetek láthatjuk mindenekfelett a feltétlen győzelem képviselőit, a modern idők azon méltó győzelmét, amely formájára nézve is tekintélyesebb, mint a világtörténelem legnagyobb győzelmei. Ez a győzelem a kultúra útján vezet, melyet mindennap ki kell erőszakolni azok megtörésével, akik a nemzeti együttérzés megszüntetését akarják. Éljetek mint egy nagy ügy, egy méltó ügy, igaz ügy s egy nekünk drága ügy vitéz katonái, amely ügy nem egyéb, mint a nagy rumén nemzet megvalósításának ügye.” *(Mozgás a baloldalon és a középén.)*

Miután az idő előrehaladt, talán nem terjeszkedem ki ezekre bővebben. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gr. Batthyány Tivadar: Estig is szívesen, csak folytassa.

Gr. Bethlen István: Még a barcasági és brassóvidékiek is rendeztek kirándulást; 600-an voltak körülbelül, Voinea brassói esperes vezetésével. A közoktatásügyi miniszter nevében Dumitrescu szintén nagy szeretettel fogadta őket. Voinea esperes az üdvözletre ezt felelte *(olvassa)*: „Mindnyájunkat áthatott a vágy, hogy láthassuk az anyahazát – patria muma, itt is ez a kifejezés van használva – eljöttünk ide szabadságot szomjúhozó lélekkel, s le-

gyenek meggyőződve, mikor visszatérünk a tűzhelyeinkhez, büszkén fogjuk hirdetni: Voltam Ruméniában, sok szépet láttam, és nem szégyenlem, hogy rumén vagyok! Mert, uraim, hiába van közöttünk egy határvonal, csak egy lelkünk van, mely egymásért dobog, ugyanazon gondolatért és ugyanazon nemzeti ideálokért, minden félelem nélkül.”

Egry Béla: Ma kellene elmenni nekik!

Hermán Ferenc: Felgyújtott falvaikat nézzék meg! *(Zaj.)*

Gr. Bethlen István: Florescu Th. Jean lelkész beszédben mutat rá, hogy *(olvassa):* „A Peste hotare-beli rumének látogatásának az a hatása, hogy őket a tespedésből felébresztette és tudtukra adta, hogy a faji kötelékről ne feledkezzenek meg, valamint a faj egyesüléséért vívandó nagy harcról.” Erre Greceanu hormányi görög-keleti lelkész *(olvassa):* „Biztosít mindenkit arról, hogy a mai rumén papok lelkes fiaikat nevelnek a nemzeti eszmének”, és azt mondja *(olvassa):* „Segítsen az Isten, hogy álmaink beteljesedését megérhessük.”

Érdekes volna ezzel a fellépéssel szemben pl. konstatálni, hogy egy keleti államnak, amelyre Polit képviselőtársam hivatkozott, alattvalói ugyanezen a kiránduláson hogyan viselkedtek. Elmondhatnám azt, hogy az első cselekedetük, amikor megérkeztek Konstancába, az volt, hogy a török konzulnál jelentkeztek, elénekelték a török császár himnuszát, és éltették a padisaht; elmondhatnám azt, hogy amint Bukarestbe megérkeztek, ugyanezt megismételték, és hogy minden alkalomkor igenis kifejezésre juttatták azt, hogy ők török alattvalók, és a török államnak egységét respektálják, csak másodsorban románok, és csak másodsorban akarják nemzetiségüket is fenntartani.

Azonban talán mégis igazságtalanok lennénk, ha az ilyen irredentista viselkedésért minden tekintetben kizárólag hazai románjainkat tennők felelőssé. Ők bizonyára kötelesek a felelősség egy részét viselni. De a másik rész a rumén királyságbeli társadalmat és e társadalom *(Felkiáltások: Az osztrák-magyar követéséget! Zaj.)* vezető köreit kell hogy illesse.

Mert, t. képviselőház, talán a legbecsületesebb szándékú és a leglelkesebb magyar alattvalót is a nemzetiségek közül meg kellene hogy tántorítsa a magyar haza iránt táplált érzelmeiben azon izgatás, amely napról napra a legkülönfélébb utakon és módokon a Kárpátokon keresztül Erdélybe átszivárog. *(Igaz! Úgy van!)* Ebben a tekintetben a jó példával maga a román állam jár elől. De erről most nem akarok nyilatkozni azért, mert ez már a közoktatás tereére tartozik, és talán lesz nekem vagy másnak módjában, hogy a szőnyegen lévő törvényjavaslathoz szólva erről nyilatkozzék. De igenis ki akarok térni a kultúrliga működésére, annak a

kultúrligának a működésére, amelyet úgy neveznek, hogy: „Kultúrliga, az összes – bárhol élő – rumének kultúrai egységének szolgálatában”.

T. képviselőház! Mi tudjuk, hogy már annak idején a kultúrliga elsősorban irredentista eszméket táplált, és hogy programját úgy hajtotta végre, hogy programját félretéve politikai akciót indított a sajtóban a külföldön, szóval minden politikai eszközt felhasznált arra, hogy a magyar államot a külföldön is bevádolja, és a magyar állam alattvalóit a magyar állammal szemben felizgassa. Bátor vagyok röviden az 1891-iki programot ismertetni, mégpedig azért, mert ez a most újan elfogadott programmal, amelyet most a király is szentesített, majdnem azonos.

A régi program ez (*olvassa*): 1891. január 21-én Bukarest városában megalakult az összes románok egységének ligája. A liga célja: ápolni a szolidaritás érzetét az összes románokban és a mozgalmat fenntartani, amely a román kultúrmissziókat lehetővé teszi. A cél elérésére a következő [155] utakon fog törekedni: olvasóköroket, könyvtárakat stb. más eszközöket sorol itt fel, és hogy mi volt a végrehajtása ennek a programnak, arról tájékozathatjuk magunkat, ha egy kis számadásba bepillantást nyerünk.

Összesen 400.000 frank elköltéséről van szó. Ezen 400.000 frank a következő tételekből áll: memorandum összeállítása, több nyelvre lefordítása és kiadása 40.000 frank, replika 40.000 frank; memorandumnak Bécsben való átadása 30.000 frank, (*Derültség és zaj*.) a nagyszebeni Institutul Typographicul megvásárlása a liga céljaira 50.000 frank, a sajtó: Tribuna, Foia Popolurul és Gazetta szubvenciója 30.000 frank; agitacionális költségek 50.000 frank; központi igazgatás, gráci, párizsi irodák fenntartása 60.000 frank; európai propaganda, egyes agitátorok szubvenciója megint egy összeg, szóval együttesen 400.000 frank.

T. képviselőház! Ez volt a kultúrligának 1891-beli programja, és ez volt ennek a programnak végrehajtása. Mármost 1904-ben a kultúrliga újból alakult. Akkor még jóváhagyást nem nyert az ő programja, mert, úgy látszik, a liberális kormány nem akart kellemetlenségeket egy külállammal előidézni. Az új programja, t. ház, a következő (*olvassa*): „Tétessék tanulmány tárgyává:

először a különböző országokban lakó rumének helyzete, de különösen azon országokban, ahol a ruménség veszélyeztetve van, hogy a liga kellőleg tájékoztatva, biztos eredménnyel működhessék közre a veszély elhárítására;

másodszor a liga tagjai törekedjenek közelebbi érintkezésbe lépni valamennyi ruménlakta vidék rumén vezető férfijaival, hogy

együttesen tanácskozva elháríthassák a ruménséget fenyegető veszedelmeket;

harmadszor mindazon mozgalmakkal szemben, amelyek előadják magukat a rumének által lakott országokban, keltse fel a liga ügy Ruméniában, mint a külföldön is a közvélemény figyelmét, és juttassa a lakosságnak tudomására az egyes országokban lakó rumének ama akadályait, amelyek meggátolják őket közgazdasági, kulturális és nemzeti előhaladásukban;

negyedszer a liga indítson egy erélyesebb akciót, mert csakis az biztosíthatja a rumén nemzet felvirágzását és a különböző országokban lakó rumének nemzeti öntudatának felébredését.”

Ez a program bizonyos mérsékletet árul el; a célokat nem pozitív alakban jelöli meg, hanem mindenütt csak veszélyek kikerüléséről, akadályok elhárításáról beszél, de a valódi irredentista eszmét előtérbe nem helyezi.

De ha ennek a programnak nem a szavaira, hanem a végrehajtására figyelünk, rögtön tisztában vagyunk azzal, hogy a kultúrliga újabbi működése semmiben sem különbözik a régiétől. Példának okáért a harmadik pontnak a végrehajtására szerveztek egy könyvkiadó vállalatot, a Minervát, amely könyvkiadó vállalat népies füzetekben – úgy emlékszem, talán 15 baniért árulják ezen füzeteket – terjeszti mindazt, amit szükségesnek tart a Liga, hogy minden rumén, bárhol lakják is, tudjon. Egy ilyen füzet kezeim között van. Ez Besszarábiára vonatkozik ugyan, de ki fogom mutatni, hogy Erdélyben is vannak ilyen füzetek, bár a kezeim közé nem kerültek.

Mi van példának okáért ebben a füzetben? Ebben a füzetben, t. ház, nyíltan és leplezetlenül a következőket mondják (*olvassa*): „Íme a legerősebb bizonyítéka annak, hogy Oroszország méltatlan a »civilizált állam« névre, míg az európai hatalmak azon ténye, hogy egy rablást megengedtek: a legnagyobb méltánytalanság. Azonban majd, ha Ruménia nagy és hatalmas lesz, és a Dnyesztortól a Tiszáig ...” (*Zaj és derűtség a baloldalon.*) „... a Dunától a Kárpátokig fog kiterjedni, meg fogjuk mutatni bárkinek is, hogy Besszarábia elvétele rablás volt, és akkor majd senki sem lesz képes harmadízben is elvenni tőlünk. Ekkor majd olyan helyzetben leszünk, hogy Oroszországnál még nagyobb hatalommal is mérkőzhetünk, és bármelyik ellenségünknek a mellünkéből és hazaszeretetünkéből formált acélfallal tudunk ellentállani.”

Leírja, hogy volt idő, amikor az államok Európában nem a nemzeti eszme szerint tömörültek, de ez az idő már elmúlt. (*Olvasza*): „Idővel azonban, a kultúra terjedésével minden népben felébredt a fajszeretet és az egyes fajok, átlépve a természetes határokat, külön országokat kezdtek alkotni.

Idővel az összes államok a fentebbi rendszer szerint fognak átalakulni, azaz: a mai Németország kénytelen lesz visszaadni Franciaországnak Elzászt és Lotharingiát, és az ausztriai német tartományokat is magához kell csatolnia. Az ausztria-magyarországi szlávok külön államot kell hogy alkossanak, szintúgy a magyarok, szintúgy a rumének is; a három részre felosztott Lengyelországot a lengyeleknek fogják visszaállítani” stb. De jegyezzük jól meg: azt mondjuk, hogy öntudatos nép, azaz: olyan, amely tudja magáról, hogy ki, és amely tudja azt is, hogy ki volt, mert ezen feltételek nélkül egyetlen nép sem emelkedhet fel.

„Az elmondottakat már most alkalmazzuk Romániára. 1859-ig kis államokat alkotott török, magyar és orosz fennhatóság alatt. A legújabb szellők hatására Munténia, „Havas-Alföld” egyesült Moldovával, s később, kiszabadulva a török hatalom alól, egy szabad Ruméniában egyesült. Idővel megtörténhetik ugyanaz a dolog a többi rumén országokkal is, mindaddig, amíg az összes rumének egy államot nem alkotnak, amint alkottak az összes spanyolok, az összes olaszok stb. Ekkor tehát Besszarábia sem lehet többé az oroszoké.”

És hogy a magyarországi és különösen az erdélyrészi oláhlakta vidékek iránt is hasonló jó szándékkal bírnak, bizonyítja egy csekély kis incidens, (*Halljuk! Halljuk!*) amely azonban nagyon sokat mond, t. i. a már említett rumén nemzeti [156] hangverseny alkalmával ez a Minerva a mi hazai románjaink között egy csomó ilyen füzetet osztogatott széjjel, és hogy ezt megtehesse, pénzt gyűjtött privát emberektől, bankoktól, szóval a társadalom közreműködését vette igénybe.

De, t. ház, az elszámolásban megütötte a szememet egy tétel, egy 92 leiről szóló kis tétel, amely szerint a füzeteket a bodzai szoros határállomásáig, Buzeuig kellett szállítani. Hát mit jelent ez? Ez azt jelenti, hogy ezeket a füzeteket nem a kirándulók hozták magukkal, mert a predeáli vagy az orsovai vizsgálatnál ki lettek volna téve annak, hogy elveszik tőlük, hanem kerülő úton, a bodzai szoroson keresztül, ahol vasúti közlekedés nincs, ott csempészték be és ezen az úton terjesztették. (*Zaj. Felkiáltások bal felől: Csempészek!*)

T. képviselőház! Hogy a liga működését újból megkezdte, arra még más ilyen jeleink is vannak. A liga alapszabályait 1907. január 22-én hagyta jóvá a szenátus és azután a király is. Elnökéül megválasztottak egy Pilatu nevű nacionalista volt képviselőt és egy Brancovanu nevű, bojár családból való nagybirtokost. Ez a Brancovanu úr, úgy látszik, máris megkezdte körútját Magyarországon, amennyiben, hogy a liga céljai értelmében legalábbis informálja magát, amint a lapokban olvastam, megjelent az aradi

valamelyik román iskola javára rendezett hangversenyen, és ott a hazai románok nagy ünnepségekkel fogadták, sőt a katonai zenekar a román királyi himnuszt játszotta. *(Felkiáltások: Bravó!)*

Szatmári Mór: Jó, hogy a Gotterhaltét nem játszották!

Gr. Bethlen István: Amint tudjuk, a liga annak idején európai propagandát fejtett ki; Párizsban, Brüsszelben irodákat tartott fenn. Hiszen tudjuk, hogy az a Popovici Aurél, aki jelenleg „Gross-Össterreich”-féle című könyveket írt, éppen a párizsi iroda vezetője volt, és ő csinálta ott a propagandát. Párizsban újabban máris megmozdultak az oláh diákok; ülést tartottak éppen a szőnyegen lévő közoktatási reformra vonatkozólag, és elhatározták, hogy ismét az összes európai diáksághoz fognak fordulni, és közlik velük határozatukat hasonló határozatok hozatala végett. Azt mondják *(olvassa):* „A párizsi oláh egyetemi ifjúság teljes erejével tiltakozik Apponyi miniszter törvényjavaslata ellen, mert az a magyarországi oláh iskolák elmagyarosítását célozza. Tiltakozik ezen törvényjavaslat ellen, amely egyetlen fajnak fensőbbiséget akar biztosítani más fajok kárára egy soknyelvű államban, amelynek alkotmánya az összes nemzetiségek jogait biztosítja. Sehol sincs kormány, amely a XX. század civilizációjára tart számot, amely arra törekednék, hogy nemzeti voltától fossza meg a román nemzetet, amely a magyar államnak bennszülött, autochton elemét alkotja, s amelynek ez országban egyébként elvitázhatatlan történelmi jogai vannak.”

Megint ugyanaz a stílus, ugyanaz a kaptafa, amelyet a memorandum idejében tapasztaltunk a párizsi és külföldi diákság részéről. És még egy momentum van, t. ház, amely valószínűvé teszi azt, hogy a kultúrligának egy újabb mozgalma és az irredentista eszméknek újabb felébredése előtt állunk, és ez az a körülmény, hogy a román belpolitikában fordulat állott be. A román politikának két fontos kérdése van: az egyik az erdélyi kérdés, a másik az agrárkérdés. Ezt a két kérdést a kormányon váltakozó pártok a múltban is, és a jelenben is mindig kihasználták álláspontjuk erősítése végett. Amidőn az egyik párt az egyik kérdést mint ütőkártyát már kijátszotta, és valami eredményt ért el, akkor a másik párt a másik kérdést veszi elő, és azzal igyekszik a kormány helyzetét rontani. Ennek tanúi voltunk a múltban is; tanúi voltunk 1886-ban, amidőn egy Carpatia nevű együletet feloszlattott a liberális kormány, amely egyület forradalmi iratokat küldött Erdélybe, ahol a románokat lázadásra bujtogatta. Ennek az volt a következménye, hogy a konzervatív párt a kérdést kihasználva egy kis forradalmat rendezett; néhány nap alatt a kormány meg is bukott.

De a liberális párt megbosszulta magát, és ellenzékbe menvén, fordított egyet a dolgon: kihasználta az erdélyi kérdést, és ötévi

küzdelem után, melynek árát mi fizettük meg, megbuktatta a konzervatív kormányt. Hogy az agrárkérdés milyen hullámokat vetett Romániában, azt a lapokban olvashattuk. Ez az agrárkérdés nem csillapítható le néhány napi munkával, hanem ez évtizedek munkáját veszi igénybe, és meg vagyok győződve róla, hogy ha az agrárkérdés megoldása a liberális pártnak nehézségeket fog csinálni, aminthogy látszik, hogy fog nehézségeket csinálni, az fogja tudni egyesíteni az erdélyi kérdésben a románokat.

Ezekben voltam bátor a t. ház figyelmét felhívni azon nagy veszedelmekre, (*Általános élénk helyeslés.*) amelyek hazánkat Keletről fenyegetik, ha résen nem vagyunk. Egyfelől a román politikai helyzet, másfelől pedig idebent a román nemzetiség felfogása és eszmeáramlata; továbbá az a harc, amelyet a nemzetiségi képviselő urak itt a házban és a házon kívül is megindítani jónak láttak. Ez a három körülmény a mai helyzetben előkészíti a talajt az irredentista eszmék terjesztésére és fellobbanására.

És, t. képviselőház, ma, amikor az általános választói jognak előestéjén állunk, amikor azt nemsokára be fogják hozni, meg vagyok győződve, hogy tisztelt román képviselőtársaim minden alkalmat felhasználnak, és még fel fognak használni ezentúl is ebben az országban arra, hogy a román nemzetiségnek faji öntudatát, faji önérzetét a magyarral szemben felébresszék és feltűzeljék. Mert hiszen ők az általános választói jog behozatalával látják elkövetkezettnek azt az időt, amikor ebben az országban tekintélyes szerepre vergődhetnek. De én, t. képviselőház, azért mégis bízom a jövőben. Bízom azért, mert bízom a magyar alkotmány erejében, és bízom a [157] kormányban, s meg vagyok győződve arról, hogy bár a kormány legnagyobb tevékenységét a Nyugat veszi igénybe, lesz neki ideje arra is, hogy egy pillantást vessen Keletre is, és a Keletről fenyegető veszélyekkel szemben is megvédelmezze az országot. (*Élénk helyeslés.*)

A következő interpellációt vagyok bátor a miniszterelnök úrhoz intézni (*Halljuk! Halljuk! Olvassa*):

„1. Van-e tudomása a miniszterelnök úrnak azon államellenes és irredentista magaviselétről, melyet a hazai románajkú intelligenciának jó része és elsősorban az állami segélyben részesülő felekezetek papjai és tanítói az 1906. év őszén Bukarestben, az ottani nemzeti kiállításban kapcsolatban lefolyt ünnepek egész sorozatán tanúsítottak?

Ha van tudomása róla, mit szándékozik cselekedni, hogy hasonló, hazánk belbékéjét veszélyeztető és a román nemzetiség hazafiságát megmértelyező események meg ne ismétlődjenek? (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

2. Van-e tudomása a miniszterelnök úrnak arról, hogy a bukaresti „Kulturige” nevű közművelődési egyesület, amelynek alapszabályszerű új szervezete nemrég hagyatott jóvá, és amely egyesület már régebben is kitűnt a magyar állam egysége és hazánk jó hírneve ellen irányuló, a külföld előtt is folytatott támadásaival, röpiratok terjesztése útján és más eszközökkel a magyar állam területi épsége ellen irányuló munkáját újból megkezdte?

Ha van tudomása róla, mit szándékozik cselekedni további bonyodalmak kikerülése végett?” *(Hosszantartó, élénk helyeslés, eljenzés és taps. A szónokot számosan üdvözik.)*

Elnök: Az interpelláció ki fog adatni a miniszterelnök úrnak. *(Helyeslés.)* Ki következik?

Várady Károly jegyző: Pető Sándor! *(Felkiáltások: Majd legközelebb!)*

Pető Sándor: Kérem, méltóztassék megengedni, hogy interpellációm a legközelebbi alkalommal terjeszthessem elő. *(Helyeslés.)*

Elnök: Ki következik?

Várady Károly jegyző: Vlád Aurél!

Vlád Aurél: Én is kérem, méltóztassék megengedni interpellációm elhalasztását. *(Helyeslés.)*

Elnök: Méltóztatnak ehhez hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor kimondom, hogy a most elmaradt interpellációk a legközelebbi interpellációs napon fognak előterjesztetni. *(Élénk helyeslés.)*

Ezzel a napirend ki lévén merítve, az ülést berekesztem.

(Az ülés végződik 2 óra 25 perckor.)

*Hitelesítették: gr. Zichy Miklós s. k., László László s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok*

137. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 12-én, pénteken,
 Justh Gyula, utóbb Návay Lajos elnöklete alatt
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: gr. Apponyi Albert, Günther Antal,
 Jekelfalussy Lajos.
 (Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)*

Elnök: T. ház! Az ülést megnyitom.

A mai ülés jegyzőkönyvét vezetni fogja Egry Béla jegyző úr; a javaslatok mellett felszólalókat Ráth Endre, a javaslatok ellen felszólalókat pedig gr. Thorotzkai Miklós jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

[159] **Elnök:** [...] Somogyi Aladár, a naplóbíráló-bizottság előadója kíván a háznak jelentést tenni.

Somogyi Aladár előadó: T. ház! Van szerencsém a naplóbíráló-bizottság jelentését (Irom. 458) Vajda Sándor naplókorrigálási ügyében ezennel tisztelettel bemutatni. Kérem a t. házat, méltóztassék ezen jelentést kinyomatni, és tekintettel arra, hogy ez rendkívüli, szinte példátlan eset, tekintettel arra, hogy a naplóbíráló-bizottság sürgős jelentéstételre lett utasítva: tisztelettel kérem ezen jelentést már a holnapi ülés napirendjére kitűzni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a naplóbíráló-bizottság előadójának javaslatához hozzájárulni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor kimondom, hogy a jelentés ki fog nyomtatni, a képviselő urak között szét fog osztatni, és a kérdés rendkívüli fontosságára való tekintettel a legközelebbi ülés napirendjére ki fog tűzteni. *(Helyeslés.)*

Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása.

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Melzer Vilmos!

Melzer Vilmos: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Az a kis nép, amelynek érzelmeivel, aggályaival, gondolataival szólok hozzá ezen most tárgyalás alatt álló nagyfontosságú törvényjavaslathoz, mindenha szemefényének, műveltsége forrásának, klenodiumának tartotta iskoláit, amelyeket sohasem szűnt meg odaadó, áldozatkész szeretettel ápolni. Tette ezt iskoláinak sok századra visszanyúló múltjában, és teszi a jelen korban azzal az idők menetében, a

lassanként átalakuló népességi viszonyok fejlődésében egyre megerősödő tudattal, hogy azon nehéz küzdelemben és megfeszített munkában, amelyet ezen ország nagy állami céljai keretében nemzetiségi fennmaradásának megvédelmezésére és biztosítására kifejteni kénytelen, szellemi műveltségének ápolása és terjesztése képez egyre fokozódó mértékben egy ránézve döntő tényezőt. Számbeli erőnkre nem támaszkodhatunk, így hát azt, ami anyanyiságból hiányzik, a minőséggel, népünk kulturális erejének ápolásával és fejlesztésével kell pótolnunk, és ha népünknek ez a kulturális ereje hanyatlik, és ellankad az abból táplálkozó szívós élénk fajszeretete, elgyengül népünknek ellentállási akarata is, hogy magát az elmerülés veszélyétől megóvja, elgyengül népünknek az a képessége is, hogy kulturális javainak békés, zajtalan ápolásával és öregbítésével szolgálja ennek a magyar államnak fontos érdekeit is, amelynek egységes fennállásában és józan, higgadt kormányzásában látja saját nemzetiségi fennmaradásának másik, szintén döntő jelentőségű tényezőjét.

Hogy a mi kis népünk, amelynek száma nem jelentékenyen haladja meg a kétszáztezret, milyen odaadással és az áldozatkészségnek milyen mértékével ápolja az iskolaügy terén szellemi életének fegyverzetét, egy pár számadat fogja megvilágítani. Fenntart öt teljes és két algimnáziumot, egy fő- és egy alreáliskolát, egy tanító- és egy tanítónő-képezdét, 250 jobbára többosztályú népiskolát és ugyanannyi továbbképző iskolát, 14 felső-, nép- és polgári iskolát, és népiskolai szervezetébe, túlmenve az állami törvény által megkövetelt hatévi mindennapi iskolakötelességen, a 8 és 9 évig tartó mindennapi iskola intézményét illesztette be. És ha én mindezekhez még hozzáteszem azt, hogy tanügyi statisztikánk az 1905. évben több mint 34.000 iskolaköteles gyermek mellett több mint 35.000, az iskolát látogató gyermeket sorolhatott fel, és hogy tisztán a népiskola terén a két és három évvel meghosszabbított iskolakötelezettség mellett is az iskolát látogató gyermekeknek a száma 97 százalékát tette ki az iskolaköteles gyermekek számának, azt hiszem, bátran állíthatom, hogy a mi népünk teljes odaadással ápolja szellemi életének intézményeit, szolgálva ezzel az államnak legfőbb érdekeit, azon hivatásnak komoly és lelkiismeretes betöltése által, hogy valódi műveltséget és igazi hazaszereget terjesszen, és értelmes, jellemes, törvénytisztelő munkás polgárokat neveljen e hazának, és egyúttal, szolgálva ezzel saját nemzetiségi fennmaradásának létérdekeit is, annak a véréhez, az anyanyelvéhez, a kulturális javaihoz való minden áldozatrakész, istenakarta ragaszkodás érzetének az ébrentartásával és fejlesztésével.

Iskoláink ezt a kettős hivatásukat mindeddig azon a jogalapon teljesítik, amelyet részükre a fennálló törvények biztosítanak: az anyanyelven való oktatás alapján, amely megfelel a dolgok természetes rendjének és azon általános művelődési célnak, amely utóvégre mégis minden iskolának a főfeladata, és megfelel annak az álláspontnak is, amelyet a magyar törvényhozás is az 1868: XXXVIII, t.-c. 58. §-ában és az ugyanazon évi LXIV. t.-c. 17. §-ában elfoglalt, amidőn kimondotta, hogy a közoktatás sikere a közművelődés és a közjólét szempontjából az államnak is legfőbb érdeke, állami érdek és feladat az arról való gondoskodás, hogy e honnak bármely nemzetiséghez tartozó, nagyobb tömegekben együttélő polgárai az általuk lakott vidék közelében anyanyelvükön képezhessék magukat egészen addig, ahol a magasabb akadémiai képzés kezdődik, és teljesítik hivatásukat azon iskolaügyi autonómia gondoskodása alatt, amelyet az ország többi hitfelekezeteivel együtt az az egyház is élvez, [160] amely népünket nagyjában magában foglalja, és amely ezen századokra visszanyúló, s az 1868: XLIII. t.-cikk által is biztosított autonómiának sértetlen fenntartásában látta mindenha iskolái szabad és egészséges fejlődésének nélkülözhetetlen biztosítékát, olyannyira, hogy azt az állami támogatást, amelyet a jelenleg tárgyalás alatt álló törvényjavaslat kiindulási pontját képező 1893: XXVI. t.-cikk csak a hitfelekezeti autonómiának megszorításával nyújt, nem vette igénybe, hanem inkább saját erejének, hívei anyagi áldozatkészségének továbbmenő megfeszítésével gondoskodott a tanítóknak megfelelő javadalmazásáról.

Ezen autonómia felett természetesen ott örködik az állami felügyeletnek és az állami ellenőrzésnek törvényes, szükséges és elvitathatatlan joga, és ezen autonómia feladatához tartozik a vele szemben érvényesülő jogos állami szempontok sorában komolyan és lelkiismeretesen eleget tenni azon követelményeknek is, amelyeket az 1879: XVIII. t.-cikk a magyar államnyelvnek a nem magyar tannyelvű népiskolákban való tanítása tekintetében felállított.

És én készségesen megengedem, hogy a törvény életbeléptetése után hosszabb időn át a mi népiskoláink sem érték el a magyar nyelvtanítás terén azt az eredményt, amelyre ma rámutathatunk, és amelyet a népiskola egyszerű viszonyai között és fennforgó természetszerű és elháríthatlan nehézségek mellett elfogulatlan kívánalmak szerint egyáltalában elérhetünk. De aki tárgyilagosan ítél, az meg fogja gondolni azt, hogy éppen a népiskolában hosszabb időt igényel, amíg egy új, nehéz tantárgy módszere kifejlődik, a tökély egy bizonyos fokára emelkedik, és amíg maga a csak lassanként megifjodó tanítói kar képessé válik új feladatának megoldására.

Mindezekhez hozzájárult az a körülmény is, hogy az idézett törvény alapján még 1879-ben kiadott miniszteri tanterv azáltal, hogy a magyar nyelv tanítását az anyanyelv és a honisme tanításhoz hozzákapcsolta, és így csak annak függelékévé tette, és az általa ajánlott tankönyveknek egy meddő, tisztán grammatizáló, kínos módszerét hozta be, a magyar nyelvtanítás sikerét már kezdettől fogva megbénította, és csak azóta, amióta a mi iskoláink megszabadulhattak ezen béklyóktól; amióta önállósíthatták a magyar nyelv tanítását; csak azóta, amióta a mi körünkben keletkezett tankönyvek, amelyeknek jelességét a minisztérium is elismerte, vétettek használatba: csak azóta állott be a mi iskoláinkban e téren lényeges javulás, és én nyugodtan mondhatom, hogy a mi népiskoláinkban, különösen az utolsó tíz esztendő alatt egy tantárgy módszerére és gondos oktatásának kifejlesztésére sem fordított annyi figyelem, mint éppen a magyar nyelv tanítására.

És ha ezek a komoly és lelkiismeretes törekvések azzal a következménnyel járnak, hogy a mi népiskoláinkban a magyar nyelv tanítására szentelt óraszám majdnem egyharmadát teszi ki a tanórák összes számának: közelfekvőnek tűnik fel az az aggály, ha vajon megfelelhetnek-e iskoláink még azon általános közművelődési célnak is, mely voltaképen minden iskolának feladata, és amely a dolgok természetes rendje szerint az anyanyelven való oktatáshoz hozzákapcsolódik.

Ha ezeknek előrebocsátása után rövid fejtegetéssel a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat főbb intézkedései felé fordulok, már gyorsan végezhetek annak egyik főrészével és kiindulási pontjával: a tanítói javadalmazások kérdésével.

Amint magában véve örömmel volna üdvözlendő a törvényjavaslatnak az a szándéka, hogy az állami tanítók s a hitfelekezeti és községi tanítók fizetése közti különbséget ha nem is teljesen elenyésztesse, de lényegesen kisebbitse, éppúgy helyeslendő az az elv is, hogy abban az esetben, ha az illető hitfelekezetek saját anyagi erejük túlságos megfeszítése nélkül a jobb javadalmazás biztosítására képtelenek, az állam a maga segélyével közbelépjen.

Itt azonban azonnal előtérbe lép egy másik szempont, ha szemügyre vesszük azokat a feltételeket, amelyekhez a törvényjavaslat az állami segély megadását kötni akarja, s amelyek lényegileg ugyanolyanok, mint amilyeneket az 1893. évi XXVI. t.-cikk felállított, megtoldva a 20. §-sal, amely még egy továbbmenő állami befolyást akar igény bevenni. És ha a mi egyházunk az állami ellenőrzési és felügyeleti hatáskör teljes elismerése mellett ezekkel a hitfelekezeti autonómiát mélyen érintő feltételekkel szemben a maga részéről a jövőre is lényeges súlyt fog helyezni

iskolai autonóm jogainak sértetlen fenntartására – amelyben látta eddig is iskolai szabad és egészséges fejlődésének biztosítását –, akkor a most készülő törvényjavaslat ezen intézkedéseivel szemben, csöndes rezignációval, ugyanabban a helyzetben lesz, amelyben volt az 1893: XXVI. t.-cikkkel szemben, ami pedig saját anyagi erejének és hitközségi és hívei anyagi áldozatkészségének végső megfeszítésével jár.

Messzemenő s a felekezeti autonómiát lényegesen érintő intézkedésekkel akarja a törvényjavaslat a magyar állam nyelvének sikeres tanítását a nem magyar tannyelvű iskolákban biztosítani. Azok után, amiket iskoláinknak e téren kifejtett komoly és lelkiismeretes törekvéseiről már elmondottam, talán szükségtelen külön is hangsúlyoznom, hogy nincs közöttünk senki, aki elég botor volna nem óhajtani, hogy népének gyermekei az államnyelv elsajátítása által megszerezzék egy lényeges eszközt ebben a házában való előremenetelüknek. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Amitől félünk és amitől tartunk, az a túlzása azon követeléseknek, amelyek e téren a népiskolával szemben joggal és a siker reményével egyáltalában támaszthatók. Amily nagy méltánnyal vettem a tanítási célnak azt a mérsékelt, józanul megállapított körülírását, amely az eredeti miniszteri javaslatban foglaltatik, ilyen túl-[161]zott követelések felállítására támpontot nyújtónak kell találnom a szövegnek két szó kihagyása által eszközölt azt a kiélesítést, amely a bizottsági javaslatban foglaltatik. *(Mozgás.)*

És ha igaz is az, amit a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr egyik beszédében felhozott, hogy az anyanyelv mellett egy második nyelv megtanulására a legjobb időpont a zsenge gyermekkor, ez az elérhető eredmény tekintetében az én felfogásom szerint csak nagy megszorításokkal áll a népiskolai tömegoktatásnál, a nehézkes parasztgyermekéknél és főleg oly helyeken, ahol az iskolának a nyelvtanítása az iskola falán kívül, künn az életben, a mindennapi érintkezésben és társalgásban semmiféle támogatásra nem talál.

Márpedig a mi községeink legnagyobb részében olyanok a viszonyok, hogy magyar anyanyelvű lakosság egyáltalán nem lévén, a gyermek künn az életben alkalmat sem talál a magyar nyelv hallására és gyakorlati használására. És hogy a tisztán iskolai nyelvtanításnak mily szerény sikere van, mutatja a mi szász parasztunk példája, aki a mindennapi életben nem a felnémet, az irodalmi nyelvet, hanem a szász dialektust használja, és dacára annak, hogy az egész 9 évi oktatási idő alatt az oktatásnál a felnémet nyelv használtatik, az utóbbit mégsem tanulja meg tökéletesen, bármilyen szoros a rokonság az irodalmi nyelv és a tájnyelv között. *(Mozgás.)*

És annak a második tételnek az igazságát, hogy a nép a nyelveket a legsikeresebben nem az iskolában, nem a tanítótól, nem a könyvekből tanulja, hanem a gyakorlati élet nyelvmesterétől, bizonyítja szintén szász parasztunk példája, aki, mivel leginkább román lakossággal vegyesen lakik, minden iskola, minden kényszer nélkül, mondhatnám: önkéntelenül megtanulja a román nyelvet, amint azon aránylag kevés helyen, ahol magyar anyanyelvű lakossággal vegyesen lakik, éppoly könnyen megtanulja a magyar nyelvet. És ha ily viszonyok között és az ezekből folyó nehézségek mellett aggályt táplálunk ama túlkövetelésekkel szemben, amelyek a magyar államnyelv szükséges tanítása terén a népiskolával szemben emeltetnek, tesszük azt egyedül és kizárólag abból az okból, mert ilyen túlköveteléseknek gyakorlati eredménye csak az volna, hogy kárára, rovására volna az anyanyelvnek és az iskola általános műveltségi céljainak, hogy további következményeiben leszállítaná a mi népünknek műveltségi fokát, és ezzel megrontaná azt az alapot, amelyen a mi népünk egész nemzetiségi fennmaradása nyugszik. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Zakariás János: Ez nem áll!

Melzer Vilmos: Tartanunk kell attól, hogy a magyar nyelv-tanítás azon eredményének, amely gondos és lelkiismeretes tanítói munka és helyes módszer mellett elérhető, nem lesz előnyére a javaslat 19. §-ának az az intézkedése, amely az eddigi autonóm jog megszorításával a tanítási célon és az óraszámokon kívül a tanítási terv megállapítását is a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe akarja utalni. A tapasztalatok szerintem azt mutatják, hogy egyetlen tantárgy tantervének ily kiszakítása a népiskolai tanterv egészéből és ennek a tantárgynak ilyen elszigetelése lehetlenné teszi, hogy annak tanítása az életben létező legkülönfélébb viszonyokhoz alkalmazkodjék, és hogy ennek a tantárgynak a tanítása beleilleszkedjék a tanítás egységes rendszerébe, amelyben valamennyi tantárgy kölcsönhatásában egymást támogatja, és a tanítás eredményét biztosítja.

Hasonló, szerintem az ügy érdeke által nem követelt és annak előnyére nem való különállásba, elszigeteltségbe, mondhatnám fagyosabb légkörbe akarja helyezni a magyar nyelv tanítását a javaslatnak a fegyelmi eljárásra vonatkozó 24. §-a, amely emellett, habár az államnak fegyelmi hatalmát csak párhuzamosan akarja érvényesíteni az iskolafenntartók fegyelmi jogával, a hitfelekezeteknek jelenleg fennálló autonóm jogkörét ezáltal mindenesetre lényegesen megcsorbítja. Én azt hiszem, hogy nem jó és nem egészséges a fegyelmi eljárás terén sem az iskolai tanítás egészére, amely utóvégre mégis állami szempontból is a fődolog, egyetlenegy tantárgynak és éppen az államnyelvnek ilyen kiszakítása a tanítás

egészből, mondhatnám melegségéből, amelybe annak mégis bele kell illeszkednie, és amelynek egységes medrében le kell folynia e tantárgy tanításának is, hogy kellő eredménye legyen. Egy ilyen kivételes intézkedés csak zavarólag hatna a tanítónak egyenletes, nyugodt munkájára, főleg akkor, ha, miként az intézkedés szövegéből kitetszik, a tanító fegyelmi vétséget követhet el nemcsak saját mulasztásából, hanem akkor is, ha rajta kívül álló okokból, talán azon külső nehézségekből kifolyólag, melyekre rámutattam, a magyar nyelv tanításában nem bírja elérni azt a tőle megkövetelt talán túlságos eredményt.

Ha a tanító ilyen viszonyok közt a magyar nyelv tanításának háta mögött ott látja a fegyelmi vizsgálatnak fokozott fenyegető veszélyét, az önfenntartás ösztönével és azért, hogy az állását, kenyerét el ne veszítse, lázasan, görcsösen központosítani fogja egész tevékenységét erre az egy pontra, talán minden gyakorlati eredmény nélkül, de mindenesetre lényeges kárára és rovására az iskola általános művelődési céljának, amely annak mégis főcélja, és azon fontos érdekeknek, melyek hozzá fűződnek. (*Helyeslések.*)

Ha szemügyre veszem az államellenes cselekedeteknek fegyelmi vétségét, én is azt mondhatom, hogy az ilyen cselekedeteket meg kell torolni érdemük szerint. De nem hallgathatom el azt az aggályomat, hogy egy ilyen intézkedés a mi viszonyaink közt sem ismeretlen szűkkeblű, elfogult, egyoldalú felfogás mellett a tanítókkal szemben nagyon könnyen súlyos igazságtalanságokra vezethet. Az államellenes cselekedeteket meg kell torolni minden állampolgárral szemben, meg kell torolni a tanítókkal szemben is, mint állampolgárokkal [162] szemben, és meg kell torolni a független bíróság előtt.

Ennek az egész fegyelmi kérdésnek pedig az állam és az autonómia szempontjából az én felfogásom szerint az volna a helyes megoldása, hogy az állam a maga hatalmával ne az egyes alárendelt tanító ellen forduljon, kit az iskolafenntartó alkalmaz, fizet és ellát, hanem forduljon az iskolafenntartó ellen, szükség esetén azzal az ultima rációval, hogy az illető iskolát bezárja. A bezárás jogát azonban ne úgy gyakorolja, amint azt a javaslat 25. §-a az autonómia túlságos sérelmével, sőt megsemmisítésével akarja, hanem gyakorolja abban a már fennálló keretben, amelyet az 1876: XXVIII. t.-c. megvont, szigorítva annak tartalmát, ha ilyen szigorításra szükség van, kitöltve annak hézagait, ha ilyen hézagok mutatkoznak. És ha ezekhez még hozzáveszem azt, hogy a javaslatnak 18. §-a a hitfelekezeteknek az oktatási nyelv megállapítására való jogát részben megszorítja, részben az ismétlődő tanfolyamok tanítási nyelvére vonatkozólag egészen megsemmisíti, ...

Somogyi Aladár: Jól teszi!

Melzer Vilmos: ...ha nem is érintem a javaslat többi sérelmes pontjait és ezeket nem is taglalom tovább, az én álláspontomat annak a meggyőződésnek kimondásába akarom összefoglalni, hogy ez a javaslat részben lényegesen megszorítja, részben megsemmisíti a hitfelekezeteknek azt az autonóm jogkörét, amellyel jelenleg az iskolaügy terén bírnak, és teszi ezt az én meggyőződés szerint anélkül, hogy az itt szóban forgó állami érdekek ily messzemenő intézkedéseket megkövetelnének.

Polit Mihály: Úgy van!

Melzer Vilmos: Tudom én azt, hogy aggályaim talán túlzottnak mondatnak és olyanoknak, amelyeket a készülő törvény tényleges végrehajtása igazolni nem fog; tudom azt is, hogy annak a nagyeszű és nagy látkörű államférfiúnak, ki jelenleg az ország közoktatásügyének élén áll (*Élénk éljenzés.*) szándékai nem akarhatják kis népünk azon életbevágó nagy érdekeit megkárosítani, amelyeknek kötelességszerű megvédése szólaltatott meg ma engem. De itt egy állandó törvényalkotásról van szó, amelynek a jövőre való kihatása független egy mégoly kiváló, de múlandó miniszter jó intencióitól; ezért én aggódva nézem ezen törvénynek létrejövetelét, amely azzal a következménnyel járhat, hogy az iskoláink felett örökös állami hatóság túlzott egyoldalúsággal csak egy pontra szegzi szemét, azzal a hatással, amely a gőzgépnél mutatkozik, amelynél ha egy csavart túlságosan megfeszítünk, meglassítjuk az egész gépnek működését.

Pascal mondja, hogy élvezet a veszedelmektől körülvevett sajkában ülni, ha tudjuk, hogy az elveszni nem fog. Én ilyen nyugodtan nem ülök kis népemnek sajkájában, (*Igaz! Úgy van! jobb felől.*) ha gondolok annak a törvénynek lehető következményeire; ha gondolok azon újabb nagy anyagi áldozatokra, amelyeket kis népünk iskolái és ezekkel nemzetiségi fennmaradása érdekében amúgy is roskadozó vállaira venni kénytelen lesz; ha gondolok népünk ritkuló soraira, elnéptelenedő falvaira; ha gondolok azon sorvasztó betegség növekedésére, amely a mind nagyobb mérveket öltő kivándorlás képében a mi népünknek gyenge testét mind jobban és jobban megviseli. Én azt hiszem, t. ház, a mi kis népünknek ezen gondjai beletartoznak egy józan és előrelátó magyar állampolitika gondjai sorába is. A kerék nagy, s apró a szeg, mely a kereket a tengelyben tartja. A kerék forog és zajt csinál, s előre viszi a szekeret. A szeg csendes és szerény, és látszólag haszonnélküli. De a kerék kicsúszik a tengelyből, ha a szeg összetörik.

Nem fogadom el a törvényjavaslatot. (*Helyeslés és éljenzés a jobboldal hátsó padjain. A szónokot többen üdvözlük.*)

Elnök: A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! A közvetlenül előttem szólott t. képviselő úr meg fogja találni észrevételeire és aggodalmaira a részletes választ abban az előadásban, melyben javaslatomnak céljait megvilágítani szándékozom. Csak annyit előlegezek az ő beszédének már most, hogy az én felfogásom szerint a konklúzió abban nem fedezi az előzményeket. Mert abból a kiindulási pontból, – és ezt szívesen megállapítom – amelyből t. képviselőtársam a törvényjavaslatot tárgyalta, és amely nemcsak hangjában, de alapelvében is lényegesen elüt az ú. n. nemzetiségi csoporthoz tartozó képviselőtársaimnak argumentációitól, *(Úgy van!)* ezen premisszák után én inkább azt vártam volna, hogy t. képviselőtársam a javaslatot általánosságban elfogadja, és aggodalmainak érvényesítését, esetleg eloszlatásukra való törekvését a részletes tárgyalásra hagyja. *(Úgy van!)* Még nincs késő, hogy erre az útra térjen t. képviselőtársam és azok, akik vele együtt éreznek. Mert hiszen kijelentem, hogy míg egyfelől ennek a törvényjavaslatnak alapelveiből semmit feláldozni nem fogok, *(Élénk helyeslés.)* másfelől olyan módosításokra igenis kapható vagyok, amelyek csupán a törvényjavaslat valódi szándékát netaláni félremagyarázásokkal szemben jobban kidomborítani alkalmasak.

Ezen általános észrevételek után legyen szabad megvilágítanom a törvényjavaslatnak kettős célját és e két cél elérésére a törvényjavaslatban tervezett intézkedések ellen felhozott észrevételeket és aggodalmakat taglalnom. *(Halljuk!)*

A törvényjavaslatnak egyik célja az, mely ennek az egész törvényalkotásnak kiindulási pontul szolgált, a nem állami tanítóknak fizetésrendezése; a törvényjavaslatnak másik része, intézkedéseinek másik csoportja pedig azokkal a biztosítékokkal foglalkozik, amelyeket részint a felemelt, államilag kiegészített fizetéssel kapcsolatosan, részint ettől függetlenül egész általánosságban az állami és nemzeti szempontok érvénye-[163]sülése tekintetében *(Élénk helyeslés.)* érvényesíteni kell.

Foglalkozzunk először magának a fizetésrendezésnek kérdésével.

A fizetésrendezést, amint ezt a törvényjavaslat tervezi, több oldalról kifogásolták. Felszólalt t. képviselőtársaim közül többen: Meczner Béla t. barátom, Simonyi-Semadam Sándor, Szontágh Andor, Marjay Péter t. barátaim, egy bizonyos kétlelkűséggel – bocsánat a kifejezésért – szóltak a törvényjavaslatnak ezen intézkedéseiről.

Az egyik lélek – az övék volt, mely úgy nyilatkozott meg, hogy szerintük is néhány évvel ezelőtt a tanítók nem is álmodták azt, hogy ma már ekkora fizetéskiegészítésben fognak részesülni. *(Igaz!*

Úgy van!) A másik lélek – az talán egyéb, kívülről megnyilatkozó lelkek visszhangja, *(Úgy van!)* amelyben ezt az előre nem is álmodott fizeteskiegészítést mindenféleképpen kifogásolták. Kifogásolták elvileg, hogy a nem állami tanítóknak fizetése az állami kiegészítéssel nem emelkedik tökéletesen ugyanarra a fokra, amelyet az állami tanítók az egyidejűleg beadott és az ő fizetésükre vonatkozó törvény alapján élvezni fognak. Kifogásolták, hogy a kántori fizetés beszámításának elve az ő fizetésükbe ebben a törvényjavaslatban is fenntartatik; hogy legalább a kántori fizetésnek egy ingatag és tényleg nehezen megállapítható részét, az úgynevezett stólát nem hagytam ki ezen fizeteskiegészítés tervezésénél. Kifogásolták – éspedig ezt az utóbbit oly hangsúlyozással, mintha igen csekély dolognak tartanák – kifogásolták a korpótlékok egymásutánjának bekövetkezését, illetőleg a 200 és 100 koronás korpótlék időszerinti elhelyezését, és mindezek tekintetében orvoslást kívántak.

T. képviselőház! Bizonyára ezen t. képviselőtársaim akarata ellenére, de ezeknek a bírálatoknak a formája egészen úgy hangzott és egészen annak a benyomásnak a felkeltésére volt alkalmas, mintha azt az eltérést, amely az állami és nem állami tanítók fizetése között még mindig fennáll, én honosítottam volna meg; minthogyha ezen javaslatok állapítottak volna meg egy olyan, a t. képviselőtársaim szerint igazságtalan eltérést a kétrendbeli fizetés között.

Ezzel szemben csak ismétlem azt, amit a bizottsági tárgyalások során ismételten elmondottam, hogy ezt a mélyreható különbséget, amelyet én is sajnálok hogy fennáll, én már megtaláltam. És megtaláltam, hogyan? Megtaláltam úgy, hogy bár az állami tanítóknak a fizetése törvényileg nem volt rendezve, de tényleg rendeztetett költségvetésileg és egyes novelláris törvények által, azon törvény által – gondolom, az 1901: I. t.-cikk által –, amely az általános 200 koronás pótlékot hozta be számukra. Mindezen parciális intézkedések által odafejlődött az állami tanítók dolga, hogy 1000, 1200, 1400 és 1600 koronás alapfizetésű kategóriák voltak, és a vége az volt, hogy az állami tanítók 2300 koronával végezhettek be a harmincéves tanítói pályát.

Az állami tanítók tekintetében tehát, t. képviselőház, én igazán csak rendezést eszközöltem. Igaz, hogy az a rendezés is 700.000 – de csak hétszázezer – korona többköltséget okozott, mert lefelé nem lehet kikerekítést eszközölni, *(Úgy van!)* amint mindenki tudja. *(Igaz! Úgy van!)* A rendszeresítést, a kikerekítést felfelé kellett eszközölni. De én a dolog lényegében csak rendet hoztam be, s az egész plusz az, hogy nem 2300, hanem 2400 koronával végzi működését az állami tanító, nem tekintve azokat, akiknek alapfi-

zetése 1100 és 1200 korona. De ugyanezek a helyeken a nem állami tanító alapfizetése is 1100 és 1200 korona, úgyhogy a különbözőzeti kérdést ez nem érinti. Tehát 2300 korona volt eddig is az állami tanító végső fizetése, ha harminc év után nyugdíjba ment. Mi volt evvel szemben az eddigi rendezések után a nem állami, mondjuk felekezeti – mert hisz ezek képezik a nem állami tanítók zömét – tanítók fizetése? Az 1893: XXVI. t.-cikk megállapította a 600 koronás minimumot, és megállapított 5, egyenként 100 koronás pótlékot. Tehát ötször 100 az 500, plusz 600, ez 1100. Ezzel fejezte be a felekezeti tanító pályáját, ha a törvény által megállapított minimumban hagyta őt iskolafenntartója.

Az eltérés tehát az állami és a nem állami tanítófizetések közt a mostani törvények gyakorlata szerint, amelyet én így találtam, a tanítói pálya befejezése, 30 éves szolgálat után, 1200 korona volt, a mostani javaslat folytán pedig az egész pálya lefutása után marad 400 korona eltérés. Én tehát intézkedéseimmal ezt az eltérést 1200 koronáról 400-ra szállítottam le, vagyis annak kétharmadát elenyésztettem. (*Élénk helyeslés.*) Akkor tehát nem lehet azt a benyomást kelteni, mintha én egy igazságtalanságot honosítottam volna meg ezen fizetésrendezés által, holott én egy fennálló méltánytalanságnak kétharmadát elenyésztettem, az utolsó harmadát pedig, amint bátor leszek számokkal kimutatni, ez idő szerint lehetetlen volt elenyésztetnem. Ez marad a jobb, vagyis arra az időre, midőn pénzügyi forrásainkat kiépítettük, midőn azokat jobban tudjuk majd érvényesíteni. (*Helyeslés.*)

Legyen tekintettel a t. képviselőház az államnak mostani nemcsak nehéz, de kivételesen nehéz helyzetére. (*Igaz! Úgy van!*) Mi a kormányt átvettük először is az azelőtti alkotmányos éra sok mulasztásával megterhelve. (*Igaz! Úgy van!*)

Hogy csak egy példát említsek, az a törvényjavaslat, amelyet a kereskedelemügyi miniszter úr az államvasutak legégetőbb szükségleteinek pillanatnyi pótlására benyújtott, egyik illusztrálása azoknak a mulasztásoknak, amelyek éveken át történtek és amelyeknek eredménye most egyszerre nekünk szakadt a nyakunkba. (*Igaz! Úgy van!*) Mi átvettük a kormányzatot éveken át tartó parlamenti zavarok után, pénzügyünknek, hitelünknek ebből folyó megrendülése, közgazdaságunknak ebből folyó meggyengülése során és átvettük, mikor a közvetlenül minket megelőzőtt [164] érának munkája által minden társadalmi osztály a maga igényeinek előtérbe tolásával, azoknak erőszakos érvényesülésével felbujtatott, mikor minden kéz felénk irányul, előbb nyitva, de úgy, hogy azt majd ököltre is összeszorítják, hogyha az ő méltányos vagy kevésbé méltányos kívánságaik ki nem elégítettnek. (*Igaz! Úgy van!*)

Ilyen körülmények közt vettük át a kormányzatot. Átvettük azt egy olyan helyzetben, melyben nem tudjuk, hogy közgazdasági jövőnk mit rejt, midőn az ország közgazdasági önállóságára való igényeit sikerül-e majd nekünk egy békés megegyezés útján létesíteni, vajon nem kell-e ennek az országnak egy gazdasági harcot kiállani önállóságának érvényesítésére, és el lesz-e hárítható ennek a veszedelme?

A kormány arra törekszik, hogy elhárítsa, reményilem, de nem tudom bizonyosan, hogy sikerül-e. Ebben a perspektívában ennek a harcoló, közgazdasági önállóságáért küzdő országnak háta mögött pénzügyi erőnek kell állnia, egy olyan rendezett tele állam-pénztárnak, mely a közgazdaságnak hóna alá nyúlhat. Milyen lelkiismerettel lehet tehát tőlünk követelni, hogy kiürítsük az állampénztárt, hogy az állam pénzügyi helyzetét meggyengítsük és kimerítsük előre? S ilyen körülmények közt mégis foglalkoztunk minden előtérbe nyomuló jogosult igénnyel a jognak és méltányosságnak szempontjából, csak azokat a határokat tartva szem előtt, amelyekkel az állam pénzügyeinek mint a nemzet egy nélkülözhetetlen erőrezervájának különösen a mostani pillanatok között tartozunk. És ha ilyen körülmények közt, midőn a leglelkiismeretesebb mérlegelés mellett csupán húszmillióval szaporíthatjuk egyik költségvetésről a másikra az állam rendes kiadásait, ebből a húszmillió maximumból hatmilliót tudtunk kiszakítani csupán a tanítók fizetésének rendezésére: én megvallom, hogy ha valamely irányban nyugodt a lelkiismeretem, nyugodt lehet az abban az irányban, (*Élénk helyeslés, éljenzés és taps.*) hogy megtettem a vezetésemre bízott ezen fontos és tiszteletreméltó osztály érdekében mindazt, amit a jelenlegi körülmények közt megtehettem. (*Igaz! Úgy van!*)

S hogy nem csekély dolgokról van szó, az itt felmerült követelményeknek pénzügyi következményeit akarom csak röviden a ház elé állítani. (*Halljuk! Halljuk!*) Hogy eléressék az a követelés, mely szerint a nem állami tanítók helyzete már ma tökéletesen egyenlővé tétessék az államiakkal, nagyjában a következő összegre volna szükség. (*Halljuk! Halljuk!*) Nem állami tanítók közt 11 ezernél több van olyan, aki már 1893-ban és 1894-ben lett tanítóvá. Ezeknél, miután most a harmadik korpótlékba jönnek, már teljesen ki van fejlődve az a 400 korona különbség, amely az állami és a nem állami tanítók közt, amennyiben az állami kiegészítés jön egyedül tekintetbe, a javaslat szerint fennáll. Tehát 400 koronával kellene egyenként kiegyenlíteni ennek a 11 ezer tanítónak illetményeit. Ez, kérem, azon matematikai tankönyvek szerint, amelyekből én tanultam, 4.400.000 koronát tenne ki évenként, és ennyivel többre kerülne a rendezés, mint az a hatmillió, amely az én javaslatomból

következik. Nem beszélek arról, hogy még egy egymillió hozzájönne, ha az 1895-től 1899-ig szolgálatba lépett tanítóknál alkalmaznók ezt az eljárást, akiknek háromszáz koronával kellene egyenként még gyarapítani a jövedelmét. Tehát ez a követelmény egymagában öt és fél millió korona többterhet okozna.

Vegyük most már a kántori fizetés kihagyásának kérdését. Itt egészen pontos számadatokkal nem dolgozhatom, mert bár a statisztikai hivatal az én felkérésemre rendkívül becses és kimerítő adatokban mutatta ki az ország minden tanítójának illetményét, a kántori illetményeknek elkülönítését a legtöbb esetben nem is lehetett keresztülvinni. Hiszen az 1893: XXVI. t.-cikk és a tanítói nyugdíjtörvény is gondoskodik arról az esetről, amelyben a kántori illetményt nem lehet különválasztani tisztán a tanítói illetménytől – s a vezetésem alatt álló minisztérium nyugdíjosztályának jelentése szerint kétharmad részénél a felekezeti tanítóknak áll fenn az a helyzet. Ilyen esetekben a nyugdíj megállapításánál a kántori fizetés az összes fizetés felének vétetik a nyugdíjtörvény szerint.

Ha mármost ezt vesszük kiinduló pontul, és hogyha csak azt a 13 ezer tanítót vesszük, akik a törvényjavaslat mellékleteképpen a ház elé terjesztett kimutatás szerint kiegészítésre szorulnak, ha a kántori fizetést kihagynók, ez a szám mindenesetre felemelkednék talán 20.000-ig, de én csak 13.000-et veszek, s akkor az eddigi maximális fizetésnek, 800 koronának felét véve, ez ismét 13.000-nek 400 koronával való többjavadalmazását jelenti, ami megint 5.200.000 koronát tenne ki. Ennek a két kívánságnak teljesítése tehát együttevve az országra majdnem 12 millió korona többterhet róna. És lehet-e komolyan beszélni ezekről ez igényekről, lehet-e azokkal komolyan előállani, lehet-e az állammal szemben azt a gondolatot támasztani, hogy ezeknek az igényeknek ma megfelelni képes? *(Felkiáltások: Nem!)*

De ami a felekezeti, a nem állami tanítóknak az állami tanítókkal való egyenlősítésének kérdését illeti, ott én in thesi annyiban egyetérték a felszólalókkal, hogy ezt én is elérendő célul tűzöm ki. *(Helyeslés.)* Felvehetném ugyan a vitát abban a tekintetben, hogy vajon az a követelés, hogy az állami költségen eszközöltessék, olyan peremptórius jogosultsággal bír-e, hogy igazságtalanságról lehet beszélni, ha az állam azt nem teszi; de én nem veszem fel a vitát ezen a téren, mert minek vitatkozzam olyan törekvés elvi alapjairól, amelyet gyakorlatilag én is magaménak vallok, és amelynek teljesítését csak a fejlődő körülmények, különösen fejlődő gazdaságunk, megerősödő pénzügyeink feltételétől teszem függővé? *(Élénk helyeslés.)*

[165] De ami mármost a kántori fizetés kikapcsolásának kérdését illeti a tanítói fizetésből, ennek a követelménynek jogosult-

ságát nem tudom teljesen elismerni. A felekezeti tanítónál annak egész kiképzésében, azokban az áldozatokban, amelyet az ő műveléséért az ő egyháza is hozott, és a hagyományban is annyira össze van növe a kántori teendő a tanítói teendővel, és annyira nem olyan lényeges az a munkaszaporulat, amelyet ez az ő vállára ró, hogy én itt az elválasztást, amint gyakorlatilag majdnem kivihetetlennek, úgy elvileg sem tartom jogosultnak.

Erre azt mondják, hogy ez a tény már magában előnyös helyzetbe hozza az állami tanítót, már t. i. azt az állami tanítót, aki kántori teendőket is teljesít, mert ez külön fizetést kap a kántorságért. Megengedem. Ez egy sporadikus mellékkereset az állami tanítónál, ez egyes állami tanítókat, nem lehet tudni, hogy hányat, előnyösebb helyzetbe hoz. De hát nem léteznek-e ilyen előnyösebb helyzetek az állami tanítókkal szemben a felekezeti kántortanítókra nézve is? Hát nem a felekezeti kántortanítóknál a leggyakoribb-e az az eset, hogy javadalmuk egy részét egy ingatlan jövedelméből húzzák? Nos, az ingatlanok megbecsülését pedig érintetlenül hagyom, amint az 1893-ban a kataszter alapján történt. Megfelel-e ez a becslés a valóságnak? *(Élénk helyeslés.)* Tehát sporadikus többjövédelmet, sporadikus jobb helyzetet élveznek itt is, élveznek ott is, úgyhogy e tekintetben, ha méltatlanságról van szó, hát legalábbis egyensúlyozzák egymást ezek a különleges jobb viszonyai egyeseknek az egyik és a másik oldalon. *(Igaz! Úgy van!)*

Ami már most a korpótlékok áthelyezését illeti, én erre csak egész egyszerűen azt mondhatom, hogy mivel, mint előbb már mondtam, az 1893-ban és 1894-ben már hivatalban volt tanítók, ami nekem örömemre szolgál, mert mutatja, hogy hosszú időn át képes a magyar tanító megfelelni hivatásának, miután – mint mondtam – ezen öregebb tanítók a tanítóságnak nagy hányadát képezik, amennyiben ma is 11.000-nél többen vannak, a 200 koronás korpótlékoknak minden egyes évfolyammal való előrehelyezése 1.118.000 korona többköltséggel jár, úgyhogy ennek az operációnak a nagyban való keresztülvitele a jelenlegi körülmények között szintén nem mutatkozik lehetségesnek. De nem zárkozom el azon gondolattól, hogy e tekintetben talán a részletes vita során tegyünk és módosítsunk annyit, amennyit józanul tenni és módosítani lehet. *(Élénk helyeslés.)*

Ez az egyik kijelentésem, amelyet most tehetek. *(Élénk helyeslés.)* A másik pedig az, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy én elfogadom úgy Meczner Béla, mint Szontágh Andor t. barátaimnak azt a gondolatát, hogy azt a 200 korona rendkívüli pótlékot, amelyet a miniszter érdemeket szerzett tanítóknak adhat, különösen az első időben, elsősorban a legrégebb tanítóknak kompenzációjára fordítsuk. *(Helyeslés.)*

Azzal a módosítással, amelyet talán közös tanácskozás útján a korpótlékok tekintetében fogunk tehetni, és annak a 200 koronás külön pótléknak ily módon való méltányos felhasználásával, azt hiszem, sikerülni fog a régi tanítók különösen tiszteletreméltó igényeinek legalább egy részét kielégíteni és ez által a méltányosságnak legvégsőbb határáig elmenni. *(Élénk helyeslés.)*

A pénzügyi részről szólva, reflektálnom kell még Molnár János t. képviselőtársam álláspontjára. Nagyon sajnálom, hogy a javaslat ellenzői közt látom őt, ám bár egyéni meggyőződését tisztelem, de a fizetéskiegészítésre vonatkozó álláspontját nem egészen értem; *(Úgy van!)* mert t. barátom egyfelől nagy vakmerőségnek és bitortlásnak mondja, hogy az állam egyáltalában beleelegyedik abba, hogy a nem állami, különösen a felekezeti tanítónak fizetésminimума milyen. Minő jogon avatkozik bele – kérdi ő – az állam abba, hogy az egyházi iskolafenntartó minő fizetésben egyezik meg az ő tanítójával? Ugyanabban a beszédben pedig ő hangsúlyozza a legerősebben azt a követelményt, hogy az állam pedig a maga erejével mindenképpen ugyanazon magasságig emelje a felekezeti tanítók fizetését, amelyet az állami tanítóké elér. Ezt a követelést azzal a kifogással nem tudom összeegyeztetni.

Az én álláspontom az, hogy az államnak igenis jogában áll bizonyos fizetési minimumot kikötni minden iskolafenntartó részére. *(Felkiáltások: Kötelessége!)* Éppúgy, amint az államnak jogában áll a tancélnak, a közművelődési eredménynek bizonyos minimumát követelni és megállapítani, amelyet minden iskolafenntartótól követel. Ehhez tartozik az is, hogy követelhesse, hogy aki iskolát fenntart, vagy a maga erejéből, vagy az állami segítségnek igénybevételevel, amelyet egyúttal felajánl az állam, adja tanítójának azt a fizetést, amely szükséges arra, hogy egy művelt emberhez méltó életet élhessen, *(Úgy van!)* és hogy lelki egyensúlya túlságos nélkülözések által meg ne legyen zavarva. *(Úgy van!)* Én azt tartom, hogy az állam tökéletesen szerepében van akkor, midőn ezt teszi, és megmutatja az ő tiszteletét a nem állami iskolafenntartóknak szerzett jogai és történeti hagyományai iránt, midőn ennek a követelménynek felállításával egyidejűleg felajánlja segítségét a kívánt fizetési minimum kiegészítésére. *(Úgy van!)*

És ne méltóztassék olyan kicsi dolognak venni a törvényjavaslatnak a pénzügyi rendezésre vonatkozó azon egészen új intézkedését, amely az állami hozzájárulást le nem szállíthatónak mondja, ha az iskolafenntartó a maga erejéből kiegészíti a tanítónak fizetését [166] egészen azon pontig, amelyet az állami tanítók élveznek. Megengedem, hogy az egyes hitközségek ritkán fognak abban a helyzetben lenni, hogy ezt a kiegészítést a maguk erejéből elérhessék és eszközölhessék. De azok a nagy szervezetek,

amelyek az egyes hitközségek háta mögött állanak, ezek igenis a legtöbb esetben, vagy legalább igen sok esetben, lesznek azon helyzetben, és akkor, ha azután annyira szívükön fekszik a tanítók sorsa, akkor ne követeljenek mindent az államtól, hanem éljenek azzal a szabadsággal, amelyet ez a törvényjavaslat biztosít. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* Eddig ez meddő dolog lett volna. Eddig hiába egészítette volna ki egy iskolafenntartó a saját megerőltetésével az ő tanítója fizetését a törvény által megállapított minimumon felül, mert abban a pillanatban ugyanazon arányban elvesztette volna az állami segítséget, amely arányban magát megerőlteti. Minek is kellett volna tehát megerőltetnie magát? Mostan nem fogja elveszíteni az államnak a segítségét ebben az esetben.

Azok között a kiegyenlítő rendszabályok között tehát, amelyekkel megindítottam a dolgot azon az úton, hogy a nem állami tanítók a fizetés tekintetében utolérjék az államiakat, és amelyekkel ezen útnak kétharmad részét már most megtettem, ennek az utolsó harmadrésznek megtételére megnyitottam a lehetőségét, megnyitottam a zsilipeket. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* Ezt is méltóztassék azon kiegyenlítő rendszabályok közé venni, amelyeket a törvényjavaslatba bevettem, és ne méltóztassék leicsinyelni különösen azok, akik az autonómia féltésének szempontjából tesznek olyan lényeges kifogásokat. *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobb- és a baloldalon.)*

T. képviselőház! Ezzel tőlem telhetőleg végeztem a kérdésnek finansiális oldalával. Abban a meggyőződésben vagyok, hogy ha a készülődések izgalmain túl vagyunk, hogyha befejezett tényként áll majd ez a törvényjavaslat mint törvény az ország közvéleménye előtt, ha majd annak jótékonyosságait a tanítótestület tényleg élvezni fogja, ha be fogja látni, hogy mindjárt most minden felekezeti tanító 300, talán 400 koronával többet kap, mint amennyit eddig élvezett, és hogy 30 éves pályafutás után nem 1100, hanem 2000 koronával, esetleg 2200 koronával fejezi be pályafutását, ha mindezt a tanítók mérlegelni fogják: meg vagyok győződve, hogy azok a hullámok is le fognak csendesedni, amelyek ma léteznek – hiszen természetes, hogy kapuzárás előtt mindenki annyit akar, amennyit csak el lehet érni –, *(Derültség.)* meg vagyok győződve, hogy akkor igen keveseknek kivételével, akik talán tudatosan, talán öntudatlanul sötét céloknak szolgálatában állanak, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* be fog állani az a megnyugvás, amelyre törekszem és amelyre nagyon szükség van hazai népoktatásunk fellendülésére. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Már most áttérek a törvényjavaslat intézkedéseinek azon második csoportjára, ... *(Zaj a középén. Elnök csenget.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: ... amely ellen sokkal mélyebbreható ellenvetések tétettek, és amely az állami és nemzeti érdekeknek megóvására és biztosítására vonatkozik. És itt mindjárt a küszöbön találkozom egy általános mondattal, amely igen tetszetős, de igazságot vagy legalább egész igazságot nem tartalmaz. Ez a mondat pedig az, hogy az állami érdekeket feltétlenül meg kell óvni az iskolában, akár élvezzen a tanító fizetéskiegészítést, akár nem.

Ennek folytán nincs jogosultságuk oly feltételeknek, amelyek a fizetéskiegészítés mellé ragasztatnak, mert azok vagy szükségesek az állami követelmények szempontjából, és akkor érvényesíteni kell azokat minden tanítóval szemben, vagy nem szükségesek, és akkor a fizetéskiegészítésben részesülő tanítókkal szemben sincs jogosultságuk.

De ez csak részben áll. Bizonyos, hogy vannak állami követelmények, amelyeket érvényesíteni, amelyeket biztosítani kell (*Úgy van! bal felől.*) minden iskolában, tekintet nélkül arra, hogy az részesül-e fizetéskiegészítésben, igen vagy nem. (*Élénk helyeslés a baloldalon és jobb felől.*) És ez a törvényjavaslat az eddig fennálló törvényektől éppen abban különbözik, és pedig öntudatosan és céltudatosan különbözik, hogy az állami szempontból követelendő biztosítékoknak legnagyobb és leglényegesebb részét kiterjeszti minden iskolára, tekintet nélkül arra, hogy nyer-e az állami fizetéskiegészítést, vagy sem. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

Az állami fizetéskiegészítés, az a tény, amely szerint az állam valamely iskolának a fenntartásához hozzájárul, azonban mégis a pozitív kötelességeknek egy fokozott mértékét állapítja meg az állammal szemben nemcsak, sőt nem is elsősorban az illető iskolára és az illető iskolafenntartóra nézve, hanem elsősorban arra a miniszterre nézve, aki ezt a segílyt indítványozza, javasolja, és aki azért felel; aki nem csupán azért felel, hogy az országgyűlés által megszavazott összegeket az azokkal összekötött célra fogja fordítani, hanem azért is, hogy nem kér az országgyűléstől összegeket oly célokra, amelyeket az állami szempontokkal teljesen kongruenseknek nem ismer, (*Úgy van! bal felől.*) amelyek az állami célokat pozitíve nem szolgálják. (*Élénk helyeslés bal felől*)

Ha ezeket tekintetbe vesszük, akkor igen méltányosnak, sőt szükségszerűnek fog feltűnni mindenki előtt, hogy az állami szempontok megóvása mértékének azon minimuma mellett, a-
[167]melyet minden iskolától követelni kell, az állam fogalmából, az állam feladataiból, az állam fennállásának feltételeiből kifolyólag, akár élveznek fizetéskiegészítést, akár nem, (*Úgy van! bal felől.*) még az állami célok elérésére szolgáló pozitív közreműködésnek

egy fokozott mértékét is kívánjuk azoktól az iskoláktól, amelyeket állami forrásokból támogatunk és segítünk. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

A törvényjavaslat intézkedéseinek ezen csoportja ellen az autonómia szempontjából, az iskolafenntartók szabad rendelkezési jogának szempontjából emeltek kifogásokat különböző hangnemekben. Az egyik az autonómia megsemmisítését látja benne, a másik pedig csak az autonómia megtámadását, gyengítését.

Buzáth Ferenc: Hát akiknek nincs autonómiájuk?

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Akiknek nincs autonómiájuk, azoknak joguk van arra, hogy legyen, *(Úgy van! bal felől.)* és azoknak, hogyha Isten megsegít, és kellő időn át maradok ezen a helyen, *(Élénk éljenzés és taps a baloldalon és jobb felől.)* ez az autonómiájuk meg is lesz. *(Taps a jobboldalon.)* És ezen leendő autonómia szempontjából éppúgy lehet mérlegelni ezen törvényjavaslat intézkedéseit, mint a már meglévő autonómia szempontjából. *(Élénk helyeslés és éljenzések a baloldalon.)*

Minthogy a felhozott ellenérveknek legnagyobb része rám, megvallom, azt a benyomást teszi, hogy akik azokat az érveket a legnagyobb erővel hangsúlyozták, a törvényjavaslatot el nem olvasták, *(Derültség bal felől. Úgy van!)* vagy ha el is olvasták, meg nem értették, ...

Egy hang (bal felől): Nem akarták megérteni!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: ... vagy ha megértették, érdekükben áll, hogy mások meg ne értsék. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Ennek folytán én egész egyszerűen csoportosítani fogom a törvényjavaslat legfőbb intézkedéseit, s fel fogom vetni a kérdést, hogy ezek az intézkedések miben semmisítik meg, miben sértik és miben korlátozzák az autonómiát akkor, ha az autonómiának helyes fogalma alapján érvelünk, *(Helyeslés a baloldalon.)* ha az autonómiát nem tekintjük – hogy úgy mondjam – egy címnek arra, hogy az állami érdekek és az állami szempontok érvényesülését vagy egyszerűen lehetetlenné tegyünk, vagy legalábbis az állam kezéből kivegyük, *(Igaz! Úgy van!)* és egyes tényezők jó- vagy rosszakaratának szolgáltassuk ki. *(Élénk helyeslés.)* Ilyen autonómikus fogalmakkal természetesen nem fogok vitatkozni. Akik ezekből indulnak ki, azokat átengedem e fogalom logikai következményei kiszínezésének és az ebből folyható szellemi élvezetnek. *(Élénk derültség.)* Ez egy olyan álláspont, amellyel egy modern törvényhozás termében alig lehet vitatkozni. *(Igaz! Úgy van!)*

A javaslatnak azon intézkedései, melyek állítólag az autonómiát megszorítják, a következők: először az, hogy a 200 koronánál ki-

sebb összeggel segélyezett iskola tanítójának alkalmazása a miniszter jóváhagyásától függ; másodsor az, hogy a magyar nyelv tanításának nemcsak óraszám, hanem tanterve is a miniszter által állapítandó meg, *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* és ez áll általánosságban minden iskolára; harmadszor az, hogy ott, ahol állami szubvenciót, alapfizetés-kiegészítést élvez a tanító, nemcsak a magyar nyelvnek, hanem a magyar történelemnek, a földrajznak és a hazai honpolgári jogok és kötelességek ismertetésének tantervét is a miniszter állapítja meg, és hogy nem magyarajkú iskolában a miniszter által is jóváhagyott hazafias tartalmú tankönyvek és olvasókönyvek segítségével történjék ez a tanulás. *(Élénk helyeslés.)* Továbbá, hogy az államellenes deliktumoknak csoportjában *(Halljuk! Halljuk!)* – de csakis ebben, mégpedig általánosságban, akár élvez az iskola állami fizetés-kiegészítést, akár nem – az állam is gyakorolhasson fegyelmi hatóságot. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Ezenkívül a javaslat tartalmaz még egyes intézkedéseket, amelyekben előre megfelel Melzer Vilmos t. képviselőtársam igen jogos felfogásának, annak t. i., hogy ahol államellenes tünetek mutatkoznak, ezekért nem kell kizárólag – sőt néha nem is elsősorban – a tanítót felelőssé tenni, hanem azt az iskolafenntartót, *(Élénk helyeslés.)* akinek esetleges meghagyásai vagy mulasztásai okozták a tanító mulasztásait. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* A törvényjavaslat erről – s ez is új benne – az új rendelkezések egész sorozatával intézkedik: hogy t. i., mikor a tanító felettes hatósága a hibás, minő eljárás követendő azon felettes hatóságok alatt álló iskolákkal szemben. Végül a törvényjavaslat tartalmaz bizonyos intézkedéseket a magyar nyelv tanításánál szem előtt tartandó tancél tekintetében. *(Helyeslés.)*

T. képviselőház! Nézzük ezeket az egyes intézkedéseket, menjünk ezeken sorjában végig. *(Halljuk! Halljuk!)*

Kezdjük a magyar nyelv tanításán. A magyar nyelv tanításának követelményeivel szemben – amelyet én *res judicata*-nak tekintek, *(Helyeslés a baloldalon.)* mert hiszen ezt a kötelezettséget nem ez a törvényjavaslat állapította meg, hanem megállapította, miként mindjárt ki fogom fejteni a t. ház előtt, a magyar törvényhozás az intézkedések egész sorozatával. Mondom, a magyar nyelv tanításának követelményével szemben t. képviselőtársaim egy igen [168] egyszerű, de sokszor igen hatásos módszert követnek. Ez a hatásos módszer abban áll, hogy ha egymásután többen, értelmes és a dologhoz tudás egész látszatával felfegyverzett férfiak mint axiómát állítanak valamit, akkor az ötödik-hatodik állításnál már olyan érzés lepi meg a hallgatóságot, hogy ennek bizony igaznak kell lennie, vagy legalább kell hogy legyen benne valami, mert külön-

ben ennyi apodikticitással, ennyi bátorsággal hogy állítanak?! Így szerepelt nemzetiségi t. képviselőtársaim ajakán az az axióma, hogy a többnyelvű tanítás az elemi iskolában pedagógiai nonszensz, merénylet a növendékek ellen. Ezt annyiszor ismételték, *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* hogy a végén magam is kételkedni kezdtem, nem vagyok-e merénylő pár százezer nem magyarajkú gyermekkel szemben, akiket én ezen tortúrának kiteszek? *(Derültség.)*

De egy kis körültekintés a művelt Európában, sőt a magunk hazájában megnyugtató engem, és nem állottam aztán többé olyan fekete színben önmagam előtt, mint ahogy eleintén gondoltam. *(Derültség.)* Itt régi képviselőtársamnak, Polit Mihálynak akarok egy kis örömet szerezni, *(Halljuk! Halljuk!)* aki már régóta odautasít minket, hogy legyen Magyarország egy keleti Svájc. E tekintetben koncessziókat vagyok hajlandó neki tenni, *(Halljuk! Halljuk!)* és emlékezetébe idézem, hogy majdnem minden svájci kantonnak iskolájában a többnyelvűség dívik az oktatásban. *(Igaz! Úgy van!)*

Egy adatot akarok különösen kiemelni, *(Halljuk! Halljuk!)* mert ennek, bár kis területre vonatkozik, nagy az analógiája a mi helyzetünkkel. Dívik ugyanis a többnyelvűség az oktatásban nemcsak azon három nyelv között, amelyek Svájcban hivatalos nyelvekül vannak elismerve, a német, francia és olasz nyelvek között, de ott van Graubünden kanton, ahol él egy kis faj, amely nyelvre rokon a mi románainkkal, a ladin faj, annak vannak iskolái, saját nyelvükön fenntartott iskolák, de azokban az iskolákban a német nyelvnek mint a kanton többsége nyelvének oktatása kötelezővé tétetett kantonális törvénnyel. *(Igaz! Úgy van!)* Íme a merénylőknek már egyik csoportja áll mellém. *(Éljenzés és taps. Mozgás a középén. Halljuk! Halljuk!)*

Svédországban és Norvégiában a svédeken és norvégeken kívül vannak még lappok és finnek. Nem beszélek a lappokról, miután tudva lévő, hogy a kultúrának meglehetősen alacsony fokán álló néptörzs, de beszélek a finnekről, akik igen magas nemzeti kultúrával bírnak. *(Igaz! Úgy van!)* Vagy tízezer finn él Svédországban, és ezek külön előkészítő tanfolyamon mennek át, hogy azután a tisztán svéd nyelvű iskolákba bejuthassanak, és a svéd állami nyelven nyerhessenek oktatást. Íme megint, mégpedig egy a kultúra magas fokán álló ország, mely a merénylők sorába lépett, és mellettem ül a vádlottak padján. *(Élénk helyeslés.)*

Belgiumban 6751 népiskola van. Ezek közül francia nyelvű 3895, flamand 2783. A francia tannyelvű 3895 iskola közül 2306 iskolában még a flamand nyelv is tanítatik, pedig ez nem államnyelv Belgiumban. Tehát íme, 2306 iskolával mint merénylő Belgium is odakerült a vádlottak padjára. *(Éljenzés és taps.)*

Ha már most a külföldet elhagyjuk, és hazai viszonyainkat nézzük, akkor azt fogjuk találni, hogy Magyarországnak 14.000 iskolája közt van tisztán magyar nyelvű 7285, tisztán más, t. i. nem magyar, de egytannyelvű iskola van 3234. *(Felkiáltások: Sok!)* 3542 olyan iskola van ezenkívül, amely a gyermekekkel szemben elköveti azt a butító merényletet, hogy állami kényszer nélkül, tisztán pedagógiai indokokból vagy – nem tudom – talán öngyilkossági hajlamokból, *(Derűltség)* vagy merényleti perverzitásból több tannyelvet tanít. *(Éljenzés és taps.)*

T. képviselőház! Így nézünk ki ezzel az axiómával, amely szerint az anyanyelv mellett még egy más nyelvnek a tanítása az iskolában merényletet képez a gyermek értelmisége ellen.

Én tökéletesen megengedem, amit Melzer Vilmos t. képviselőtársam mondott, hogy az anyanyelv mellett másik nyelv tanításának sikere – legyen az az államnyelv vagy más – nagyobb lesz olyan helyeken, ahol az iskolán kívül előmozdítják azt a társadalmi jelenségek is, a társadalmi találkozás azt a nyelvet beszélő egyénekkel, amely nyelv tanítatik; ezt megengedem, és mindenestre nem képzelhető, hogy a végrehajtásban és az eredmény számonkérésében lesz valaha miniszter, aki ezt a különbséget az eredmény mérlegelésénél nem fogja tekintetbe venni. *(Igaz! Úgy van!)*

Csak azt a ténytet kell megdönteni egyszer s mindenkorra, azt a nagyképűsködő állítást, hogy egy másik nyelvnek a tanítása a műveltség szempontjából attentátumot képez a gyermek ellen. *(Igaz! Úgy van!)*

Maniu t. képviselőtársam is foglalkozott ezzel a kérdéssel, mikor az állami tanítók fizetésrendezését tárgyaltuk. Ő akkor cáfolgatta egy korábbi beszédemet, amelyben én kifejtettem azt a meggyőződésemet, melyet az ő cáfolata dacára fenntartok, hogy a magyar nyelv tanítása a népiskolában először azért szükséges, mert nem engedhetjük meg azt, hogy képződjenek tömbök, faj szerint szervezett tömbök ezen országban, amelyek, hogy úgy mondjam, hermetice el vannak zárva az ország többségének, az ország szellemi életét hordozó nyelvnek megértésétől, és így a hazai lakosok, honpolgárok összességével való érintkezéstől, és másodsor, mert tartozunk a demokratikus elvnek *(Helyeslés.)* az ország minden lakójával szemben azzal, hogy megalapozzuk számára a jövőt, [169] *(Élénk éljenzés és taps.)* hogy olyan műveltséget adjunk neki, amelynek alapján ennek az országnak minden fia, akármilyen legyen az anyanyelve, felemelkedhessék az ország szellemi és politikai életének legmagasabb fokára. *(Élénk éljenzés és taps.)*

Hozzá kell tennem, hogy nem a legtisztább világításban ragyog az országhoz való ragaszkodása azoknak, akik ezzel szembeszállnak, akik az ő néptörzsüket, azt a fajt, amelyhez tartoznak, csak

hogy izoláltságában fenntarthassák, a boldogulás útjaitól elzárni akarják. *(Élénk helyeslés és taps.)* Mit mond erre Maniu képviselőtársam? Azt mondja: Kérem, a között a sok paraszt gyermek között talán lesz ezer közt három, aki kiemelkedik az ő falusi életének egyszerűségéből, tovább tanul, halad és magas polcra jut. Hát ezen kevesek kedvéért gyötörjük nyelvtanulással a sokakat? Megengedem, hogy csak három lesz, de ki tudja nekem előre megmutatni, hogy a között a száz vagy ezer között melyik az a három? *(Élénk helyeslés és taps.)* Ha t. képviselőtársam nekem ezt a hármat csecsemőkorában megmutatja, akkor csak ezt a hármat fogom oktattatni. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps.)* Ez a három vagy kettő, vagy legyen akár mennyi ezer közt vagy tízezer közt, az képviseli annak a többi ezernek, az képviseli az egész tömegnek összefüggését a nemzeti élet ideális céljaival, az emberi haladás magasabb fokával, az képviseli annak a tömegnek a reményét az emelkedésre. *(Élénk helyeslés.)*

Hogyha ennek a háromnak elálljuk az útját, akkor azt az egész tömeget visszasüllyedni engedjük a reménytelenség, a csüggedés, a sötétség posványába, *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps.)* akkor azután az a többi ezer, látva a boldogulásnak, az előrehaladásnak a lehetetlenségét, vagy az államnak fogja ezt tulajdonítani, és ellenségévé válik az államnak, vagy a társadalomnak, és ellenségévé válik a társadalmi rendnek. *(Igaz! Úgy van!)* Az emelkedés lehetősége, az emelkedés lehetőségeinek megerősítése, az emelkedés alkalmainak szaporítása, az emelkedés gyakoriságának előmozdítása: ez nemcsak nemzeti, hanem szociális politika is. *(Élénk helyeslés és taps. Mozgás jobb felől. Halljuk! Halljuk! Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Mennyire igazam volt abban a feltevésemben, mely szerint a törvényjavaslatnak legkeményebb bírálói azt valószínűleg el nem olvasták, vagy legalább figyelemmel el nem olvasták – minek is olvassanak el valamit, a miről az ítélet már előre készen volt *(Derültség.)* –, annak bizonyítékául itt van Popovics képviselőtársam, aki feljajdult, hogy hány tantárgyat fog kelleni magyarul tanulni, a polgári jogok és kötelességek ismeretét, a hazai földrajzot és a hazai történelmet.

Én nem tartanám szerencsétlenségnek, hogyha ezek a tantárgyak csakugyan magyarul adatnának elő, de a törvényjavaslatban ez nincs benne. *(Derültség.)* Csak az van benne, hogy a miniszter által kiadott tanterv szerint tanítandók, általa jóváhagyott tankönyv szerint, *(Mozgás a középén.)* és az indokolásban benne van, hogy ebben a tantervben szándékozom intézkedni, mire nézve? Arra nézve, hogy ezeknek a tárgyaknak előadása a magyar nyelv-

ismeret megerősítésére is szolgáljon; hogy ezek a tantárgyak kizárólag magyar nyelven adassanak elő, az a törvényjavaslatban nincs benne, és ami a törvényjavaslatban nincs benne, arra alapította t. képviselőtársam felszólalását. (*Úgy van! Úgy van! Derültség.*)

Egyáltalában, t. képviselőház, aki a törvényjavaslatot figyelmesen elolvasta, és annak irányával tisztába jönni jóhiszeműleg iparkodott, lehetetlen, hogy ne vette légyen észre, hogy az állami szempontokat védő intézkedéseknek fősúlya nem a nyelvtanuláson, hanem az államellenes irányzatok megfékezésén nyugszik. (*Élénk helyeslés.*) Nem mondom, hogy amarra nézve is nem tettem és nem teszem a lehető, de a lehetetlenre nem törekszem. A magyar nyelv tanításának előmozdítására nézve is vannak intézkedések ebben a törvényjavaslatban, de a súlyt a hazafias szellemnek biztosítására fektetem. (*Hosszantartó, élénk helyeslés. Zaj.*)

Elnök (*csenget*): Csendet kérek!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Nézzük kicsit a múltat és a múltnak intézkedéseit a magyar nyelv tanítása tekintetében, hogy aztán mérlegelhessük azt a túlzást, hogy aztán mérlegelhessük azt a zsarnokságot, amely ebben a törvényjavaslatban foglaltatik. Az 1792: VII. t.-c. szerint: a magyar nyelvnek rendes tantárggyá kell tételni minden magyarországi iskolában. Az 1805: IV. t.-c. 5. §-a ismétli és sürgeti ezt a törvényes intézkedést.

Polit Mihály: Latin nyelven. (*Zaj.*)

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Az 1806-ban azon rettentő magyar sovinszták által kiadott rendelet, amely sovinszták a bécsi udvari kancelláriában ültek, (*Derültség.*) ezt tartalmazza (*olvassa*): „Linguae patriae usum civi Hungaro esse omnino necessarium, nemo est, qui ambigat: idcirco cura ubique peculiaris et continua erit in scholis Hungariae adhibenda, ut illius cognitione adolescentes pariter et quanto citius imbuantur.

Ez annyit jelent, hogy senki sem fogja tagadni – így mondja 1806-ban a sovinszta magyar bécsi udvari kancellária –, hogy a hazai nyelvnek ismerete minden magyar állampolgárnak feltétlenül szükséges.

Polit Mihály: Lingua patria! (*Nagy zaj és felkiáltások: Vize!*)

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőtársam, miután őt egy együttes utazásra hívtam meg Svájcba, úgy látszik, ott maradt, és nem jött velem vissza Magyar-[170]országba. (*Élénk derültség és taps.*) Különben tudná, hogy a lingua patria alatt több nyelvet Svájcban igenis lehet érteni, Magyarországon azonban lingua patria-nak minden kortól fogva a magyar nyelvet tekintették. (*Zajos helyeslés.*) Ez az idézett rendelet

nem többes számban szól, nem azt mondja: *linguarum patriarum usum* – mert engem is butítottak gyermekkoromban többféle nyelvnek megtanulásával, (*Derültség.*) és ennek következtében tudom a latinban is megkülönböztetni a singularist a pluralistól. (*Derültség.*)

Tehát nem *linguarum patriarum*, hanem *linguae patriae*, hogy pedig ez a magyar nyelv, ezt t. képviselőtársam az 1526-iki Rendektől is megtanulhatja, kik, amikor Ferdinándot királlyá választották, egyszersmind a hazai nyelvnek fenntartását már akkor is kikötötték, ami alatt mást, mint a magyart nem értettek.

Ami azután következik, az az 1879-iki törvény, és hogy ezt a törvényt miképpen értelmezték kormányzatilag eddig, erre nézve bátor leszek felolvasni nem Lukács miniszternek a rendeletét, amelyre t. képviselőtársaim hivatkoznak, hanem felolvasom az 1902-ben Wlassics Gyula volt miniszter úr által kiadott rendeletet, amely a tancélt így tűzi ki (*olvassa*): „Természetes, hogy a tervben a magyar nyelv tanításánál kitűzött cél az összes nem magyar tannyelvű, tehát a hitfelekezeti népiskolákra nézve is kötelező, mert a törvény által megkívánt taneredmény minden jellegű iskolára nézve csak ugyanaz lehet. A királyi tanfelügyelőség tehát a nem magyar tannyelvű népiskolában a magyar nyelvtanítás eredményét a fentebb részletezett törvényes rendelkezéseknek lelkiismeretes szem előtt tartásával szakszerűen és alaposan vizsgálja meg.

Itt különösen hangsúlyozom, hogy a népiskolai magyar nyelvtanítás egyedüli és főcélja, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek a magyar beszédet annyira elsajátítsa, hogy ezen nyelven, s az ő életviszonyainak megfelelően gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni, továbbá tudjon magyarul folyékonyan olvasni és helyesen írni.”

Így állapította meg a tancélt Wlassics Gyula volt miniszter úr. Én ebben a törvényjavaslatban a tancélt csak akként állapítom meg – és megvallom, csak azért állapítom meg így, mert ezt többnek tartom –, hogy tudja „gondolatait érthetően kifejezni”. Ezzel tehát nem mentem előbbre azzal szemben, amit a törvény megállapít, hanem inkább az eddigi kormányzati intézkedések mögött maradtam. És én Melzer Vilmos t. képviselőtársamnak – bocsánatot kérek, nem vagyok gondolatkitaláló rendesen, de e pillanatban az vagyok – leolvasom az arcáról, hogy ő arra akarna engem figyelmeztetni, hogy a Wlassics-féle rendeletben benn volt az a meghatározás, amely az én javaslatomban bennfoglaltatik, hogy „az ő életviszonyainak megfelelően”: tudja gondolatait kifejezni.

Ez igaz, de viszont benn volt az is mint törvényes követelmény, hogy tudjon magyarul folyékonyan olvasni és folyékonyan írni. Hát

én, t. képviselőház, nem idegenkedem attól az üzlettől, hogy kicseréljük ezt az intézkedést a törvényjavaslat részletes tárgyalásánál a tekintetben, ami a törvényjavaslatban több van, de abban a tekintetben is, ami kevesebb van benne, mint a Wlassics-féle rendeletben.

Egy hang (*a baloldalon*): Megalkudhatunk!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter:

Nem, alkudozásról nincsen szó, hanem arról igenis, hogy világosan és minél precízebben fejeztessék ki a törvényjavaslat célja, hogy az önkénynek végrehajtásban minél kisebb tere legyen, és hogy a jogi biztosítékokat minél inkább szaporítsuk. Ebbe, t. ház, én mindig szívesen belemegyek. (*Helyeslés.*)

Így vagyunk a törvényjavaslatnak a magyar nyelv tanítására vonatkozó követelményei tekintetében.

De lássuk a másik csoportot, amely a törvényjavaslat ellenzőinek egy része szerint leginkább sérti az autonómiát. (*Halljuk! Halljuk!*) Itt van először a miniszternek az a joga, hogy ahol a tanító 200 koronásnál nagyobb állami segélyt vesz igénybe, ott az ő megerősítése a minisztertől függ. Hát így áll ez egyszerűen e törvényben, hogy a miniszter önkényére van bízva, hogy kit hagy jóvá és kit nem? A törvény világosan megmondja, hogy a miniszter visszautasíthatja a tanítót, ha nem felel meg törvényes kötelességének, vagy ha állami szempontból kifogásolható. Ez nem semmi, ez a megszorítás, mert hiszen a miniszter parlamenti felelősség mellett működik, és hogyha az ő visszavetési joga úgy körül van írva, akkor itt a házban felelősségre vonhatják azt a minisztert, aki ilyen visszavetési okok nem létezésében, tisztán önkénykedésből mégis a visszavetéssel él. Azok a tényezők pedig, különösen azok az egyházak, akiknek autonómiáját a miniszter önkénykedése sértethetné, mindannyian bírnak elég parlamenti súllyal, a képviselőház tárgyalásaira annyi befolyással...

Polit Mihály: Mit tehetnek a többség ellen! (*Zaj. Felkiáltások bal felől: Vízet neki! Beteg! Orvost!*)

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: ...

bírnának azzal a súllyal, hogy igen kellemetlenné tennék annak a miniszternek helyzetét, aki igaztalanul akarna az ő jogkörükbe beleavatkozni. (*Igaz! Úgy van!*) És ha Polit t. képviselőtársam azt mondja, hogy a többségi összetartozás elfojtaná az ő szavukat...

Polit Mihály: A tapasztalás azt bizonyítja! (*Zaj.*)

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: A

tapasztalás az ellenkezőre tanít. Arra, hogy mikor itt felekezeti kérdések és érdekek merülnek fel, akkor bizony a többségeknek és a pártoknak keretei ingadoznak, (*Úgy van!*) és akkor minden miniszter, nehogy saját pártjának felbomlását vagy ennek veszélyét

idézze elő, bizonyos pontig kénytelen azokkal a követel-[171]ményekkel néha a megengedett határon túl is megalakudni. *(Igaz! Úgy van!)*

De hát, t. ház, ez az intézkedés nem új, csak az összeg változott 120 koronáról 200 koronára, és ezt az intézkedést az 1893-ik évi törvény fennállása óta kezelte Csáky miniszter, Wlassics miniszter, Berzeviczy miniszter, kezelte egy ideig az alkotmányellenes kormány, egy esztendő óta kezelem én. Tehát öten voltunk – sok tekintetben igen különböző felfogású emberek –, *(Úgy van!)* és mondják meg, fordult-e elő 14 esztendő alatt egyetlenegy eset, hogy egy miniszter visszaélt volna ezzel a hatalommal? *(Úgy van! Úgy van!)*

Nohát, ha ötféle miniszter kormányzása alatt 14 évi tapasztalásra utalhatunk, akkor megvallom, ez az aggodalom valóban csak igen teoretikus természetű. De viszont azt mondom: lehetetlen, hogy egy felelősségének tudatában lévő miniszter arra kérje az országot, hogy támogatást adjon államköltségen egy-egy tanítónak, és ne tartsa fenn magának a mérlegelést, hogy az a tanító nem olyan-e, aki az oktatást, a nevelést államellenes irányban, az állam ellen ne fordíthassa. *(Zajos helyeslés.)*

Itt van a tankönyveknek, a tantervnek, bizonyos tantárgyaknak meghatározása. Mely tárgyak ezek? A magyar nyelv, valamint a polgári jogok és kötelességek ismertetése; és talán a miniszter beavatkozása abból a szempontból is szükséges, hogy a polgári jogok és kötelességek ismertetésében ne egyoldalúlag a jogokra fektessenek súlyt, hanem a kötelességekre is. *(Élénk helyeslés és taps.)*

Mert az autonómiáknak én nagy tisztelője vagyok, de az állammal szemben megvan az a természetes hajlandóságuk, hogy a jogok és kötelességek korrelatív fogalmai között az elsöre szeretik tenni a súlyt. *(Helyeslés.)* Továbbá a hazai földrajz és történelem. Mind oly tantárgyak ezek, amelyek tanítása a legnagyobb mértékben összefügg az állampolgári képzéssel. Mármost hogy az államkormányzatnak ne legyen hozzászólási joga, ne legyen joga a tekintetben az utolsó szót kimondani, vajon megfelel-e az állampolgári képzés mértékének és kívánalmainak az a tanterv és tankönyv, amelyek ezekben a nemzeti tartalmú, ezekben a tág értelmében véve politikai tárgyakban használtatnak: aki az autonómiát ennyire akarja kiterjeszteni, aki az államot annyira nullifikálni akarja, hogy saját létérdekeinek megóvása tekintetében semmi eszköz ne legyen kezében, az behunyta szemekkel jár végig ezen az országon, az nem tudja, nem látja, hogy ebben az országban mi van, hogy ebben az országban micsoda tényezőkkel kell küsz-

ködnünk, hogy ebben az országban minő veszélyeket kell minduntalan elhárítanunk. *(Igaz! Úgy van!)*

Sohasem lehet elképzelni olyan minisztert, aki egy kaptafára mér ebben a tekintetben mindenkit; nem képzelem azt a minisztert, aki az általános tantervbe való beilleszthetés céljából a tanterv megállapítása előtt nem keresi az érintkezést az iskolafenntartó tényezőkkel; de az utolsó szót, a döntő szót ezen tantárgyakra nézve kell hogy a miniszter kimondhassa, különben, t. képviselőtársaim, nem vállalhatom a felelősséget azért, hogy a nem állami iskoláknak csak egy fillér szubvenciót is nyújtsunk, vagy azoknak fennállását továbbra is lehetővé tegyük. *(Élénk helyeslés és taps.)*

Azután ott van a fegyelmi hatóság kérdése. Hát, t. képviselőház, aki azokat a beszédeket hallja, amelyek itt elhangzottak, azt hinné, hogy a nem állami iskolák feletti fegyelmi jogot a miniszter egészen a kezébe akarja ragadni és megszüntetni a felekezeteknek, illetőleg a nem állami iskolafenntartóknak fegyelmi hatóságát. Pedig kérem szépen, ez a törvényjavaslat mit tesz? Tisztán az állam ellen elkövetett fegyelmi deliktumokra nézve állapítja meg az állami közegek fegyelmi hatóságát, tisztán és kizárólag azokra. *(Igaz! Úgy van!)*

A tanügyi, pedagógiai, vallási és közerkölcsiségi téren elkövethető fegyelmi vétségeknek egész országát, az ezekre vonatkozó szabályoknak egész összességét az iskolafenntartóra bizza. De tesz még ez a törvényjavaslat ennél többet is. Igaz, hogy kiterjeszti ezt az állami fegyelmi hatóságot azon iskolák tanítóira is, amelyek állami fizetésekiegészítést nem élveznek, *(Helyeslés.)* de ez olyan követelménye az állami szuverenitásnak, *(Igaz! Úgy van!)* az állami célok feltétlen érvényesülésére való jognak, hogy én csak azon csodálkozom, hogy ez a törvényes intézkedés már régen nem létezik. Én már 1893-ban akartam így behozni, és kompromisszum tárgya volt, hogy a segélyt élvező tanítókra szorítsuk. Tehát kiterjeszti a törvényjavaslat az állami fegyelmi hatóságot a nem segélyezettékre is. De viszont mit tesz ez a törvényjavaslat? Míg az 1893: XXVI. t.-c. ezekre az államellenes deliktumokra nézve az állami fegyelmi hatóságot kizárólagossággal állapította meg, addig én ebben a törvényjavaslatban helyreállítom a nem állami iskolafenntartóknak fegyelmi hatóságát az államellenes deliktumokra nézve is, és csak akkor veszem igénybe a fegyelmi jogot az állami hatóság és végső fokon a miniszter számára, ha ezek a nem állami hatóságok ezen a téren kötelességeiket nem teljesítették. *(Helyeslés.)*

Tettem ezt a restituálást jó okokból: először azért, hogy ezzel erkölcsi elégtételt szolgáltassak azoknak a nem állami iskolafenntartóknak, akik az állami szempontok felett örködni hajlandók; tettem másfelől azért, hogy ezzel emlékeztessem őket arra,

hogy nekik is kötelességük e felett őrködni. Azért, mert az állam él azzal a jogával, hogy biztosítja a maga szempontjainak a feltétlen érvényesülését még arra az esetre is, ha az iskolafenntartó azt nem teszi, azért ne aludjék el az az iskolafenntartó, aki közelebb van az iskolának életéhez, aki tehát sok esetben hatályosabban fog őrködni ezek felett a nagy szempontok felett, mint maga az állami hatóság; érezze, hogy [172] neki joga és kötelessége ezek felett a szempontok felett őrködni; legyen neki ambíciója az, hogy az állami beavatkozást feleslegessé tegye azáltal, hogy a maga hatáskörében érvényesíti az állami érdekeket. (*Élénk helyeslés és taps.*)

Merem állítani, t. képviselőház, hogy az állítólag autonómiaellenes szabályoknak és intézkedéseknek egész sorozata, amely ebben a törvényjavaslatban le van fektetve, csupa írott betű marad mindazokkal az iskolafenntartókkal szemben, akik saját elhatározásukból, saját akaratukból a nemzeti és állami érdekekkel egyöntetűen járnak el iskoláik vezetésében. (*Zajos helyeslés.*)

Az egész mechanizmus akként van kigondolva – ha szabad ezzel a kifejezéssel élnem –, hogy ne gátolja, ne háborgassa, sőt előmozdítsa, sőt segítse mindazoknak az iskolafenntartó tényezőknek kultúrmunkáját, akik a nemzeti és állami célt magukba felvették, de egyszersmind adjon erőt az államnak arra, hogy lecsaphasson ott, ahol az állami cél van fenyegetve. (*Hosszantartó élénk éljenzés és taps.*)

Hát most már mi marad abból a nagy autonómiaellenes vádból? A tanítás egész irányítása, a tanítás jellegének meghatározása, a jellemképzés, a nevelés vezetése, a tanítónak alkalmazása, a tanító feletti fegyelmi hatalom négyötödrésztében: ez mind, szóval minden, ami az iskolának munkájához tartozik, marad az iskolafenntartó kezében; az állam kezében pedig csak annyi van, hogy az állami és nemzeti szempontok érvényesítését feltétlenül biztosítsa, de ezekben is csak akkor járjon el saját közegei útján, ha az iskolafenntartó ezt a kötelességét elhanyagolta.

Hát, t. ház, elfogulatlanul méltóztassék megmondani, hogy a valódi tényállásnak ezen ecsetelése után mi marad azokból a támadásokból, amelyek az autonómia, az önrendelkezés megtámadása címén említettetek? (*Felkiáltások: Semmi!*)

És t. barátaimat, azokat, akik nemzeti alapon állva mégis aggodalmakat támasztottak, mégis féltették, féltik különösen a felekezeti iskolákat, a valláserkölcsi nevelést e törvényjavaslat intézkedéseitől, az állami beavatkozási jognak azon minimumától, amelyet ez a törvényjavaslat megállapít, azokat legyen szabad egyre figyelmeztetnem. (*Halljuk! Halljuk!*) Nekik lelkükön fekszik, hogy fenntarthassák a felekezeti oktatás princípiumát. Én fenntartom és fenntartani akarom; de bocsánatot kérek, akkor nem

szabad ellenezniük, sőt hozzá kell járulniok, amint tették is túlnyomó többségükben az ország összes felekezeti tényezői, ahol a felekezeti és egyházi élet nincsen nemzetiségi velleitásokkal átszőve, segédkezet kell ahhoz nyújtaniok, hogy a felekezeti oktatás fenntartásának elvén belül lehessen érvényt szerezni a nemzeti és állami szempontoknak. (*Hosszantartó élénk éljenzés és taps a szélsőbaloldalon.*) Ezek az állami és nemzeti szempontok feltétlen érvényesítést követelnek, és ha nem nyújtunk módot arra, hogy a felekezeti oktatás elvén belül érvényesüljenek, akkor szét fogják zúzni azt az elvet, amelyet t. barátaim védeni akarnak. (*Hosszantartó élénk éljenzés és taps a baloldalon.*)

Pető Sándor: Máris szét kellene zúzni! (*Ellenmondás és zaj.*)

Elnök (*csenget*): Csendet kérek.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Én megvallom, hogy midőn akképpen szembeállítom a szabadságnak és az autonómiának, az önrendelkezésnek átengedett, annak kezében hagyott nagy területet, azokkal, amiket ebbe a törvényjavaslatba az állami és nemzeti érdekek szempontjából letettem, inkább azt a kérdést kell magamban aggódva felvetnem, hogy eleget tettem-e e tekintetben, nem maradtam-e innen azokon a követelményeken, amelyeket felállítani kell? (*Mozgás.*)

T. képviselőház! Ezt a kérdést is taglaljuk.

A népnevelés kérdésének legégetőbb, legsürgetőbb kérdéseit meg kellett oldanunk. Aktuálisakká tette ezt a tanítói fizetésrendezésnek kérdése, amely halasztást nem engedett, és amelyet ezeknek a legégetőbb kérdéseknek együttes megoldása nélkül dűlőre juttatni lehetetlen volt; meg nem volt engedve, nem volt szabad, tehát lehetetlen volt.

Hát akkor előttem több út állott, amelyeknek mindenkével foglalkoztam, vagy lelki szemeim előtt lebegett. Egy út nem állott előttem mint lehetőség: a semmittevés útja. Molnár János t. képviselőtársam mintegy szememre lobbantja, és úgy látszik, szemére lobbantja az egész kormánynak, hogy mi átmeneti kormányzásunk ideje alatt még teszünk egyebet is, kivéve azt a három pontot, amire a koalíció alakult, amiben ő minket támogat, egyebekben fenntartva szabadságát.

Bocsánatot kérek, én nem tudok t. képviselőtársammal egyetérteni abban, hogy a mi főfeladatunk, t. i. a választói jognak a reformja olyan, amelyet ha az ember lelkiismeretesen és a nagy nemzeti érdekeknek az általános emberi érdekekkel való összeegyeztetése útján akar megoldani, azt máról holnapra megtenni lehetne. (*Úgy van! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.*) Miután tehát ezen főfeladatunk megoldása egy bizonyos időt igényel, amelyet mi bizonyára nem fogunk meghosszabbítani kelleténél túl, (*Általános*

helyeslés.) de miután bizonyos időt mégis igényel, hát azt az időt nem kötelességünk-e felhasználni, hogy a nemzetnek anyagi és kulturális megerősödésére tegyünk annyit, amennyit tehetünk, hogy a múltnak sebeit tőlünk telhetőleg orvosoljuk? *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

És ezért indult meg, t. ház, a munka a kereskedelemügyi miniszter és a földművelésügyi miniszter részéről a közgazdasági és különösen a szociális törvényhozás terén, és merem állítani, hogy némi önérzettel tekinthet vissza a [173] kormány azokra, amik e tekintetben történtek. *(Úgy van! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.)* Ezért tartom én feladatomnak azt, hogy ne csak lézengjek és csak aktákat intézzek el a közoktatásügyi minisztériumban, *(Hosszszantartó, élénk helyeslés és éljenzés a jobb- és a baloldalon.)* hanem hogy amennyit tehetek, megtegyek. Először a felekezeti békét és egyetértést megalapozzam ebben az országban, hogy legalább ebből a szempontból mintegy törhetetlen falanksz álljon a nemzet a jövő minden eshetőségével szemben; *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon)* másfelől, hogy a kultúrát megerősítsem, nemcsak érdemileg, nemcsak abszolút kulturális értékben, de a szónak politikai értelmében és közjogi értelmében véve, állami és nemzeti összeforrasztható jellegében. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Én nem tudom, hogy ezért szemrehányást érdemelek-e, és hogy szemrehányást érdemel-e a kormány?

De hát, t. ház, felmerült éppen előttem a kérdés, hogy minő módokon felelhetnék meg ennek a feladatnak, amelyet a tanítói fizetésrendezés kérdése aktuálissá tett, a nagy nemzeti és állami érdekek megóvása feladatának. *(Halljuk! Halljuk!)* Itt lett volna egy radikális eszköz, amelynek vannak hívei ebben a házban és e házon kívül is, az általános államosításnak az eszméje. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Hát, t. képviselőház, én elvileg ennek nem vagyok híve. *(Élénk helyeslés a középén.)* De hiszen ez a legkisebb akadály, mert hiszen ezt az akadályt a képviselőház egy egyszerű szavazattal minden pillanatban elháríthatná. *(Mozgás.)* De vannak más akadályok, amelyek miatt én, ha bensőmben annyira híve volnék a kizárólagos állami népoktatásnak, amint nem vagyok, mégsem léphetnék annak a terére. Hát az első – csak melleleg említem – a pénzügyi akadály. Hiszen már egyszer egy régebbi beszédemben elmondtam, hogy körülbelül 60–70 millió korona az a szükséglet, amely csak a jelenlegi státusnak tiszta állami kezelésben fenntartására kellene ...

Egy hang *(a szélsőbaloldalon):* Ágyúra kell a pénz!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Megint hallom azt az ágyút. Pedig az az ágyú már annyiszor visz-

szafelé sült el. Ágyúra igenis szükség van; mi óhajtjuk, hogy az ágyú mellett nemzeti katona legyen. (*Hosszantartó, élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobb- és a baloldalon.*) De a nemzeti katonának is szüksége van ágyúra, és az az ágyú, hát hiába, nem oly kedves, hogy azért olcsóbbá váljék, ha, amint remélem, nemzeti katona lesz mellette. (*Élénk helyeslés és éljenzések bal felől.*) De, t. ház, nemcsak a pénzügyi akadály áll ennek útjában. Ugyebár, az én törekvésem kellett, hogy az legyen, hogy a magyar nemzeti és állami eszmével melegen együttérző összes elemeket tömörítsem? (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) Nos hát, aki idejött volna a kötelező általános állami oktatás eszméjével, az a kétségtelenül hazafiasan érző magyar emberek és a mi hazafias érzésű nem magyarajkú polgártársaink közé ma a visszavonások küzdelmének olyan üszkét dobta volna, (*Élénk helyeslés és taps a baloldalon és jobb felől.*) és olyan küzdelmet idézett volna elő, amelyet, aki akarja, kiküzdhet (*Halljuk! Halljuk!*) nyugalmas időkben, amidőn az ország sorsát beláthatatlan időkre biztosítottnak látja, amelyet azonban gondolkodó és előrelátó politikus, akármilyen az ő felfogása, nem fog kezdeményezni olyan pillanatban, amidőn az összes egészséges nemzeti erőknél tömörítésére van elsősorban égető szükség. (*Élénk helyeslés, éljenzés és taps a baloldalon és jobb felől.*)

Azt is mondták néhányan, és ezt a gondolatot is szuggerálták tekintélyes testületek és egyesek, hogy szorítsam tehát az állami segélyezést tisztán a magyar tannyelvű iskolákra, a nem magyar tannyelvűeket pedig egyszerűen hagyjam ki. Hát, t. ház, hogyan lett volna ez kivihető, és mi lett volna ennek következménye? Először is egy bántó egyenlőtlenység nyilvánult volna ebben (*Úgy van! a baloldalon.*) nem magyarajkú polgártársainknak azon millióival szemben, (*Úgy van! bal felől.*) akiket egyes vezetők botlásaival szolidárisaknak nem tartunk, (*Élénk helyeslés a baloldalon és jobb felől.*) akiket nem akarunk az ezekkel való szolidaritásba belekeverni. (*Úgy van! bal felől.*) Másodszor kérdelem: mit tettünk volna? Hát azokat a nem állami, nem magyar tannyelvű iskolákat sorsukra bíztuk volna? Velük szemben az állami felügyelet intenzivitását nem érvényesítettük volna? Ez ismét nem magyarajkú polgártársaink millióinak kiszolgáltatása lett volna (*Úgy van! bal felől.*) olyan irányzatok érvényesülésének, amelyekért azután azok a szegény növendékek később bűnhődtek volna. (*Úgy van! bal felől.*) Vagy pedig semmit sem nyújtva nekik, követeltünk volna tőlük többet? Ez ismét olyan jogos és nagymérvű felháborodást idézett volna elő azoknak lelkében is, akik velünk vannak, és hazafiasán éreznek, hogy ezt tennünk nem lett volna sem helyes, sem igazságos. (*Élénk helyeslés bal felől.*)

Azon az úton kellett tehát mennem, amelyen haladtam, s amely, igenis, amint Simonyi-Semadam Sándor t. barátom igen helyesen fejezte ki magát, kompromisszumos eljárás, aminthogy tulajdonképpen minden tényleges eljárás kompromisszumon nyugszik; hiszen kompromisszumos alkotása az Úristennek maga az ember is, tehát nagyon természetes, hogy minden emberi dolognak csak a kompromisszum útján lehet megoldást nyernie. És igenis ezen útra léptem azért, mert hűségesen ragaszkodni akartam azoknak a nagy férfiaknak, azoknak [174] a kultúrvezéreknek hagyományaihoz, amely kultúrvezérek hagyományainak megtagadásával vádolnak minket; igenis tovább akartam menni azon az úton, amelyen 1868-ban Deák Ferenc és Eötvös megindították hazánk kulturális fejlődését. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! A legcsodálatosabb vád velünk szemben, hogy mi azokat a hagyományokat megszegjük; hogy mi a haza nagyjainak örökségéhez hűtlenek leszünk, mert ma, 40 esztendő tapasztalásai után némely paragrafust másképpen csinálunk, mint ahogy ők csinálták. Természetesen, akiknek szemében Kossuth Lajos alakja semmiben másban nem nyilvánul meg, mint egy hazafias szándékkal kezdeményezett alkudozásban – Jankuval; *(Derültség.)* akik Deák Ferencről, Eötvös Józsefről semmi egyebet nem tudnak, mint a nemzetiségi törvénynek egy passzusát ...

Polit Mihály: Szellemüket!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: ... vagy kettőt – a szellemükre majd mindjárt rátérek –, azok természetesen vádolhatnak minket ezeknek a hagyományoknak elhagyásával. De én nagy szellemeknek, nagy epochák hagyományainak tiszteletét nem a betűkultuszban találok. Én atyám iránt nem azzal tanúsítom kegyeletemet, hogy az atyai háznak fedelét soha ki nem javíttatom, és engedem, hogy az eső azon beessék, és hogy az idő viszontagságai azt szétbontsák, *(Élénk éljenzés és taps a baloldalon.)* hanem azzal, hogy továbbépítve azokon az elvi alapokon, amelyekből ők kiindultak, művüket kiegészítsem, kijavítsam, módosítsam, negyven évi tapasztalások után. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* Ezek a nagy férfiak, igenis, bármit hagyhattak mireánk, csak a bornírtságot nem akarták ránk hagyni. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Márpedig a hagyományok kultuszának azt a módját, amely nem javít, nem módosít semmit, láttam némely keleti államban – nem csodálom, hogy Polit Mihály t. képviselőtársam ezt ajánlja, mert hiszen őszerinte Magyarország keleti állam *(Derültség.)* –, ahol az arabs elődöknek legszebb építési remekei romba dűledeznek, mert a kegyelet tiltja, hogy azokat javítsák, tatarozzák, a modern kor igényei szerint a romlás ellen

biztosítsák. *(Zajos helyeslés és tetszés. Polit Mihály közbeszól. Felkiáltások a baloldalon: Vízet az öregnek! Halljuk! Halljak!)*

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Azok, akik minket a hagyományoknak tiszteletben tartására intenek, kétféle nagy elvi felfogást állítottak szembe a mi felfogásunkkal. *(Felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)* És ha az ember ezeket az elvi kiindulási pontokat nézi, nem csodálkozik azon, hogy nem tudjuk egymást megérteni.

Az egyik kiindulási pont a Maniu képviselőtársamé, aki egy régebben, az állami tanítók fizetésrendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmából tartott beszédében fejtegette nekünk, hogy Magyarország 1867 előtt különböző közjogi egyediségekből állott, és hogy az alkotmány helyreállítása s mindazok az alapvető intézkedések, amelyek akkor történtek, ezekkel az alkotmányjogi, ezekkel a közjogi egyediségekkel való megegyezésnek alapján jöttek létre.

A Maniu képviselő úr közjogi egyedei: Erdély, Horvátország, a Határőrvidék, a temesi Bánság, a szerb Vojvodina és végül a Partium. *(Halljuk! Halljuk!)* Horvátországról, amely valóban közjogi egyediség, amellyel 1868-ban rendbejöttünk, amellyel viszályaink voltak azóta, de amellyel a viszony véglegesen megjavult most, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* ne beszéljünk. De Erdély az 1848-iki uniótörvény óta mint közjogi egyediség már nem létezik, a temesi Bánságot és a szerb Vojvodinát pedig csak az teszi olyan közjogi egyediségekké, amelyekkel a megegyezést keresnünk kell, amelyekkel kvázi kontraktus alapján szerveztük államunkat, akinek számára a magyar történelem a Bach-korszakkal kezdődött. *(Igaz! Úgy van! Derültség.)*

És itt nehéz a vitatkozás, különösen ha ilyen felfogású t. képviselőtársunk azt hiszi, hogy ő műveli Deák Ferenc hagyományait. *(Élénk derültség.)* Szellemről beszélnek. *(Halljuk!)* A magyar politikai nemzetnek és a magyar államnak egysége, ez ennek a hagyománynak – amelyet nemcsak Deák Ferenctől, nemcsak Eötvös Józseftől és nemcsak Kossuth Lajostól, hanem Árpádtól és Szent Istvántól kaptunk – a gerince, és ezt a gerincet kell mindenekelőtt megóvnunk, és ami aztán hozzátapad mint kiépítés, azt fenntartjuk és továbbépítjük addig, míg magának a gerincnek, magának az alaprajznak, magának az alap erősségének fenntartásához és megerősítéséhez hozzájárul; módosítjuk akkor, mikor a tradíció alapját képező főeszmével ellentétbe jön. *(Igaz! Úgy van!)*

Polit Mihály: Szent István nem ezt mondta! *(Felkiáltások: Vízet az öregnek! Nagy zaj!)*

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Polit Mihály t. képviselőtársam pedig, (*Halljuk! Halljuk!*) mély filozófiai alapozást keresvén az ő ellenvetéseire, felveti azt a kérdést, hogy milyen jellegű állam tulajdonképpen Magyarország? Erre válaszképpen, ismét azon a hangon, minthogyha itt egy senki által meg nem támadható axiómát mondott volna ki, azt mondja, hogy Magyarország keleti állam, (*Derültség.*) és nyomban rá is mutatott a török állam viszonyaira, és ezeket állította elébünk követendő például és elérendő ideálul. (*Derültség.*)

T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Én [175] bátor vagyok nemcsak kétségbe vonni, de a leghatározottabban tagadni ezt az axiómát. Szent Istvánra való hivatkozásomat nem akarta, úgy látom közbeszólásából, a t. képviselő úr elismerni. Szent István történeti nagysága abban áll, hogy ő éles államférfiúi és történeti látóképességgel beillesztette Magyarországot a nyugati államcsaládokba (*Igaz! Úgy van! Taps.*) és nyugati államot létesített.

Polit Mihály: Az más! (*Derültség.*)

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: De megengedem, nem sablonos nyugati állammá tette, hanem őseredeti, az államalkotó nemzeti géniusznak és helyzetnek megfelelő állammá.

A középkori hódításokból keletkezett államok és a keleti hódításokból keletkezett államok között egy nagy alapvető eltérés van. A népvándorlásból keletkezett államokban úgy látjuk, hogy a hódítás után összevegyülnek a fajok, és egy új faj keletkezik, amely nagyjából a meghódított fajnak jellegét viseli. Így lesznek latinokká, franciákká a frankok, így spanyolokká a vizigótok, olaszokká a longobardok; így lesznek ismét angolokká a már elfranciásodott hódító normannok.

Polit Mihály: Csakhogy elkésve! (*Zaj. Felkiáltások: Vize!*)

Elnök: Polit Mihály képviselő urat felkérem, hogy a folytonos közbeszólásoktól tartózkodjék. (*Élénk helyeslés. Halljuk! Halljuk!*)

Gr. Batthyány Tivadar: Igazán skandalum. Menjen kisdéd-óvóba! (*Halljuk! Halljuk!*)

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Ezzel mereven ellentétes a keleti hódítók, különösen az iszlámot valló hódítók eljárása. A török hódítás nem is törekszik a meghódított néptörzsek beolvasztására. Theokratikus elvénél fogva a vallásához nem tartozó tömegeket ignorálja, és az ignorálásnak bizonyos megvető türelmében is részesíti. Állampolgári kötelességeket sem kíván tőle, kivéven a passzív engedelmességet. Jogokban nem részesíti őket, ráfekszik, ráilleszkedik, mint egy új réteg, úgyhogy mikor az a réteg elvonul, amint most is láttuk Szerbiának,

Bulgáriának és Romániának példájából, az alatta lévő ősréteg feléled, amint egy áradat után felélednek a vetések.

A kettő között középen áll a magyar nemzet. A magyar nemzet bejött, és ezt az országot meghódította, és nem törekedett arra, hogy itt egy új fajt hozzon létre az itt talált fajok beolvasztásával. Gondviselésszerű küldetésének tudata óvta meg ettől, mert tudta, hogy azoknak a különleges politikai feladatoknak a megoldására, amelyek az egész civilizált Nyugatnak az érdekében ezen a helyen megoldandók, a magyar nemzetnek génusza bír kiváló képességgel, és azért ezt érintetlenül fenn kellett tartani.

De nem is járt el úgy, mint a török, hogy ignorálva ráfeküdt volna az itt talált vagy a később bevándorlott rétegekre – mert t. román barátaink sokkal később bevándorolt rétegek. *(Úgy van! Úgy van! Élénk helyeslés. Mozgás a közép hátsó padjain.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Nem így tett, hanem évszázadokkal megelőzve a modern állami gondolkodást, és a régi rómaiak módjára – nem öntudatosan, mert nem hiszem, hogy Árpád és az ő környezete Sallustot vagy Liviust olvasta volna, de ugyanattól az ösztöntől vezetve, amely az államalkotó fajoknak ösztöne, amely azokkal vele születik – azt a módszert követte, hogy részint az itt talált fajoknak érdemeseit, részint a bevándorlottak érdemeseit nem a maga faji egyéniségébe, hanem a maga politikai szervezetébe beleolvasztotta, eleinte a magyar nemesség alakjában, most pedig, 1848 óta az egységes magyar állampolgárságnak alakjában. *(Úgy van! Tetszés.)*

Magyarország a nyugati államalkotást megelőzte évszázadokkal. Midőn egész Európának kontinensét a feudálizmus széttagolta, Magyarország volt az első, erősen centralizáló, szervezett állam Európában, és ennek köszönheti létét. *(Igaz! Úgy van! Élénk éljenzés és taps.)* Tehát állami egységének és állampolgári egységének erőteljes fenntartása és szervezése úgy az állami szervezetben, mint a kultúrában, mint a társadalmi életnek egész vonalán: ez egyfelől; másfelől minden egyes honpolgár egyénisége minden oldalának, tehát faji oldalának is tiszteletben tartása: ez az a kettős tengely, amely körül a magyar állam kialakulási processzusa forgott; ez az a nagy tradíció, amelyhez ragaszkodnunk kell, ha még egy második és egy harmadik évezredet akarunk átélni, amint ezen a sziklatalajon egy évezredet átéltünk. Ez a tradíció vezetett engem, amidőn e javaslatot benyújtottam; ezen tradíció nevében ajánlom elfogadásra. *(Hosszantartó, többször megújuló élénk tetszés, helyeslés, éljenzés és taps. A szónokot tömegesen üdvözlük.)*

Elnök: Az ülést tíz percre felfüggesztem. *(Megújuló éljenzés és taps.)*

(Szünet után.)
(Az elnöki széket Návay Lajos foglalja el.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Ki következik?

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Novacu Aurél!

Novacu Aurél: T. képviselőház! Az állami elemi népiskolai törvényjavaslat tárgyalásánál kifejtettem véleményemet. Elmondtam, hogy az állami elemi népiskolai törvényjavaslatnál felszólalt t. képviselőtársaim aggodalmainkat minden irányban kifejezték, indokolták, és felhozták azokat az okokat, amelyek bennünk aggályt támasztanak ezen törvényjavaslat iránt. Megvallottam, [176] hogy aggodalmaim vannak ezen törvényjavaslat iránt, azért, hogy az állami elemi iskolákban nem a tankötelesek nyelvén való közoktatás sikeres eredményeket nem fog produkálni, és hogy az ilyen közoktatás a nem magyarok népek közművelődésére, kulturális, anyagi előmenetelére nézve hátrányos lesz, s a tekintetben, hogy akadályokat fog előidézni, felvilágosítást kértem, vajon bebizonyult-e eddig az, hogy az elemi népiskolákban a tanköteleseknek nem anyanyelvén tartott közoktatás megfelelő sikert produkált-e, vagy sem.

Mert ha megfelelő sikert ért el, vagy legalább megközelítőt ahhoz, amely elérhető, ha a tankötelesek anyanyelvén történik a közoktatás, akkor én nagyrészen meg vagyok nyugtatva, és aggályaim el vannak oszlatva. Ha a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr e tekintetben akár egyházfejedelmeinknek, püspökeinknek meghallgatásával is aggályaimat eloszlatva megnyugtatót volna, kétségtelen, hogy én semminemű álláspontot ezen törvényjavaslatok ellen nem foglaltam volna.

Én egyéni álláspontomnál fogva nem vagyok ellensége az iskolák államosításának sem. Különösen akkor nem lettem volna ellene, hogyha ezen állami elemi népiskolákra vonatkozó törvényjavaslatban olyan intézkedések foglaltattak volna, hogy a nem magyarok lakosokra nézve is az oktatás hátránnyal nem járt volna, és a közoktatás sikere nem lett volna akadályozva azáltal, hogy a tanítás idegen nyelven, vagyis nem a tanulók anyanyelvén történik. Ez nem volt ugyan kimondva, de a jelenleg tárgyalás alapját képező törvényjavaslatban már igenis foglaltatnak olyan intézkedések és rendelkezések, amelyekből következtethető, habár nincsen az állami iskolákra vonatkozó törvényjavaslatban, hogy az állami elemi népiskolákban igenis csak a magyar nyelv lesz a tanítás nyelve. Sőt ezen törvényjavaslat is már majdnem lehetetlenné teszi azt, hogy a tankötelesek anyanyelvén is végeztessék a tanítást.

Lehetetlenné teszi azáltal, hogy bizonyos siker követeltetik a magyar nyelv tanítása terén. Mert nem az foglaltatik a törvényjavaslatban, hogy a tanító köteles a neki előírt tananyagot magyar nyelven előadni, hanem, hogy ha ezt az eredményt el nem éri, akkor tanítói állását elveszítse, sőt az iskolafenntartási jogot is elveszti az iskolafenntartó.

Mélyen t. képviselőház! A közoktatásügyi miniszter úr ma olyan beszédet tartott, amely énszerintem egyáltalában nem fedi ezen törvényjavaslatot, és bennem azt a meggyőződést keltette, hogy ha ezen törvényjavaslat a beszéd szellemének megfelelt volna, akkor az minket teljesen megnyugtatna. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr szemrehányást tesz, hogy folytonosan Eötvös Józsefre és Deák Ferencre hivatkozunk. Mi már látjuk előre, hogy el fog jönni az idő, hogy amikor ezen törvényjavaslat törvénné válik, annak végrehajtásánál és az ezzel szemben elkövetett visszaéléseknél hivatkozni fogunk éppen a közoktatásügyi miniszter úrnak éppen a mai napon tartott beszédére, hogy ezen törvény ily szellemben volt végrehajtandó, és ezen törvénynek intézkedései ilyen szellemben értelmezendők.

Mélyen t. képviselőház! A törvényjavaslat eredeti szövegében egyik paragrafusában az van mondva, hogy a nem állami, tehát a felekezeti népiskolában a magyar nyelvet oly mértékben kell tanítani, hogy a gyermekek képesek legyenek életviszonyaiknak megfelelően gondolataikat kifejezni. Már ez is igen elasztikus, és tág teret enged az alkalmazásnál annak a megállapítása, hogy mik azok az ő életcéljainak megfelelő fogalmak vagy gondolatok. Ámde a közoktatásügyi bizottság módosítása még sokkal súlyosabb, sokkal terhesebb, mert azt mondja, hogy gondolatait érthetően ki tudja fejezni. Ha mármost valamelyik tanuló a gondolatát nem tudja magyarul érthetően kifejezni, akkor ezért akár az iskolafenntartót, akár a tanítót felelősségre lehet vonni, és felelősségre is fogják vonni. Miért? Mert kétségtelen, hogy ezen törvényjavaslatnak egész tendenciája az, hogy ezen nem állami iskolák egyszer végre-valahára megszűnjenek és államosíttassanak. Márpedig amikor ez a cél, akkor az könnyen elérhető, oly nagy hatalma van az állami hatóság felügyeleti és rendelkezési jogának. Az állam felügyeleti és ellenőrzési jogának pedig senki sem ellenzője, mert hiszen az állam érdekében áll, hogy céljainak megfelelően vezettessék az az iskola.

Ámde itt vannak például a görög-keleti és katolikus román egyházak, amelyek kétségtelenül rá lesznek utalva az államsegélyre. Ez egymagában nem baj, mert az államnak kötelessége az egyházakat az iskolák fenntartásában támogatni, miután ezek állami célokat, a közoktatást szolgálják. Ám a törvényjavaslatnak

egyik paragrafusából, ahol arról van szó, hogy az állam ott, ahol állami iskolát állított fel, megteheti azt, hogy a nem állami iskolát nem segíve, azt a meggyőződést merítem, hogy az állam nem akarja segíteni mindig a nem állami iskolákat, és így azok az egyházak nem lesznek képesek iskoláikat fenntartani, és ott is állami iskola fog létesülni. Az államnak ezenkívül módja és alkalma lesz az ország majd minden községében állami iskolát állítani fel, mert az egyházhoz tartozó hívek nem képesek annyi iskolát felállítani, amennyi szükséges volna a tanulók számához képest, úgyhogy vannak községek, ahol két-három tanító is szükséges lenne, és mégis csak egy tanító van, akinek 100–180 tanuló is kellene tanítania.

Az államnak módjában állván gondoskodni arról, hogy ilyen helyen megfelelő számú tanerő alkalmaztassék, ennek *(Zaj.)* alapján nem fogja segíteni az iskolafenntartókat oly mérvben, hogy a tanulók arányához képest megfelelő számú tanítót alkalmazhassanak, hanem maga fog felállítani állami iskolát, és akkor megszűnik kötelezettsége [177] az egyházi iskolák segízésére. Így aztán az egyház kénytelen lesz iskoláit átengedni az államnak. Ez azonban még semmi baj nem volna, ha gondoskodás történt volna az állami elemi népiskolai törvényjavaslatban arra nézve, hogy a tanulók anyanyelvükön sajátíthassák el az elemi ismereteket, mert hisz még eddig senki által meg nem cáfolt tény az, hogy az elemi iskolákban legeredményesebben a tanuló anyanyelvén történhetik a tanítás. A közoktatásügyi miniszter úr a mai nap hivatkozott ugyan más államokra, ahol több nyelven is tanítanak az elemi népiskolában. Valószínűleg mások lesznek ott a viszonyok, de különben is: *omnis similitudo claudicat*, azt hiszem, hogy ezek az összehasonlítások nem fognak a mi viszonyainknak teljesen megfelelni. *(Zaj.)*

Nálunk, Magyarországon nagy területeken lesznek nemzetiségek anélkül, hogy magyarnyelvű lakosokkal vegyülnének, hogy velük közvetlen érintkezni, és így fogalmuk sincs a magyar nyelvről, tehát nekik nincs meg az alkalmuk arra, hogy a magyar nyelvhez hozzászokjanak s így mindenestre, ha nem lehetetlen, de nagyon nehéz lesz a magyar nyelven való tanulás abban a községben.

T. ház! Én ezt egy gyakorlati példával fogom illusztrálni. Én kénytelen voltam azért, hogy gyermekem a magyar nyelvet az állami iskolában megtanulhassa, hogy abban kellő eredményt érjessen el – mert különben folyton kínlódnia kellett volna – magyar leányt venni gyermekem mellé, akivel való társalgással a magyar nyelvet elsajátítsa, s megtiltottam neki, hogy leckéjét megtanulja, míg a nyelvet legalább részben el nem sajátítja, mert különben

lehetetlenség volt neki az anyagot elvégeznie, megemésztenie, mert annyi volt, hogy naponként már reggel 4 órakor gyertyát gyújtott és tanult. Mondom, gyermekem mellé egy magyar leányt kellett vennem, hogy magyarul megtanuljon, s 8 év alatt így a magyar nyelvet el is sajátította. Csakhogy nem minden embernek áll módjában anyagilag ezt megtenni, és különösen nem áll módjában a falu népének, ...

Markos Gyula: Azért kell iskola!

Novacu Aurél: ... hogy gyermeke mellé magyar leányt vegyen segítségül, mert ez pénzbe kerül, drága dolog, s a parasztságnak, különösen faluhelyen, teljesen lehetetlenség ez. Az óvodában, ahol 80–100 gyermek van, a magyar nyelvet elsajátítani szintén teljes lehetetlenség. De nem kell elfelejteni azt sem, hogy a gyermek faluhelyen még a saját anyanyelvű iskolájába sem igen szívesen megy. Különösen eleinte vonakodik az iskolába való járástól. A gyermeket oda eleinte édesgetni kell. Ha mármost ilyen nagy követelményekkel áll elő a népoktatás, hogy a magyar nyelvet az a gyermek ily nagy mértékben tanulja meg, kétségtelen, hogy az a gyermek ezen nehéz és nagyon fárasztó munka következtében elkedvetlenedik az iskolába való járástól. Ezenkívül, mert a törvényjavaslatban nem az foglaltatik, hogy a tanító milyen óraszámokban köteles tanítani a magyar nyelvet, vagy hogy milyen tananyagot köteles előadni, hanem az van előírva abban, hogy milyen sikert vár attól a tanítótól, s ha ez be nem következik, akkor az állami közegeknek módjukban áll mindenkor azt a tanítót állásától felfüggeszteni, elmozdítani, ez majdnem lehetlenné, vagy legalábbis nem tanácsossá teszi azt, hogy valaki a felekezeti iskolai tanítói állásra szánja el magát, mert neki tartania kell attól ...

Sümegei Vilmos: Találkozik elég magyar ember!

Novacu Aurél: ... hogy bármely pillanatban elmozdíthatják állásától.

Ha ezt a törvényjavaslatot mindig a jelenlegi közoktatásügyi miniszter alkalmazná s bírálná meg, vajon mulasztást követett-e el a tanító, vajon kellő szorgalmat fordított-e arra, hogy a gyermekek a magyar nyelvet elsajátítsák, akkor talán ennek a törvényjavaslatnak gondolatával, intenciójával meg lehetne békülni; így azonban határozottan állíthatom és mondhatom, hogy sokkal jobb, megnyugtatóbb volna ránk nézve, hogy ha egyszerűen államosítatnának a felekezeti iskolák, de megadtnék a lehetőség és a mód arra, hogy ezen állami elemi népiskolákban a gyermekek kellő oktatásban részesüljenek, hogy így kellő műveltségre tevén szert, úgy kulturális, mint gazdasági tekintetben is előrehaladhassanak.

Így nem fogja őket kísérni az állami iskolában az a gyanú, az a bizalmatlanság, az a bántó akadékoskodás, hogy ők nem igye-

keznek feladatuknak megfelelni, nem akarnak hazájuknak hasznos honpolgárokat nevelni. Hogy pedig a felekezeti iskolákkal szemben ez a gyanakvás, ez a bizalmatlanság fennáll, az már részben a közoktatásügyi miniszter úr beszédéből, részben a közoktatásügyi bizottság jelentéséből és az előadó úrnak ezen törvényjavaslatra vonatkozó méltatásából kiderül, mert ott egyenesen hangsúlyoztatik az, hogy a tanítás terén nemcsak hogy nem felelnek meg hivatásuknak és céljuknak, mert talán erre nem lettek volna képesek, hanem nem is akarnak, különösen a román. E hitfelekezettel szemben a t. előadó úr bátran kiemelhette volna, hogy szegénységénél fogva – mert nincsenek nagy alapjai – teljesen képtelen volt a legnagyobb igyekezete mellett is arra, hogy az iskolákat olyan helyzetben tartsa, olyan tanerői legyenek, akik képesek lettek volna a közoktatás terén várt eredményeket elérni.

Hanem ezt tulajdonítja a hitfelekezetek és itt a románság rosszakaratának, hazafiatlanságának, mert azt mondja, hogy idegen eszmék hatása alatt állott, és hogy a hazának nemcsak hogy hasznos polgárokat nem nevelt, de ellenségeket. Hát Magyarországon még eddig egyetlenegy embernek sem sikerült kimutatnia, hogy valaha a román nemzetiséghez tartozó valaki e hazának ellensége lett volna. (*Élénk ellenmondás.*) Ezt senki sem tudja bebizonyítani. Talán másokra nézve tudnák bizonyítani azt, hogy igenis mindenféle idegen államoktól segélyt vettek igénybe, és [178] hitták a törököt, németet, holott a románság ezt sohasem tette.

Egy hang: Teszik most!

Novacu Aurél: Tehát midőn semminemű adat, bizonyíték arra nézve nincs, nem áll, nem állhat a t. előadó úrnak az a fejtegetése sem, hogy ilyen nagy hitfelekezet, mint a görög-keleti és görög-katolikus román hitfelekezet, amelynek tagjai 3 milliót számlálnak, mint iskolafenntartó, annak egyházfejedelmei, hatóságai, idegenkednek attól, hogy hazafias szellemben neveljék a tanulókat, és hogy ellenkezőleg szándékosan ellenségeket nevelnek az államnak. (*Zaj.*)

Elnök (*csenget*): Csendet kérek!

Novacu Aurél: Hát ez a valóságnak és az igazságnak meg nem felel. A törvényjavaslatnak az előadó úr részéről történt ilyen méltatása és kísérése talán bántóbb és sértőbb ránk nézve, mint maga a törvényjavaslat. Miért? Mert ez minket, népünket, egyházi hatóságainkat olyan világításba helyezi a magyarajkú lakosság előtt, mintha mi ellenségei volnánk e hazának, és ellenséges érzületet, gyűlöletet támaszt és gerjeszt bennük ellenünk e haza lakosságának nagy részénél, mert nem lehet azt várni, mélyen t. képviselőház, hogy minden ember – legyen az román vagy magyar

ember – tudja, hogy ez a valóságnak és az igazságnak meg nem felel, és mindenesetre bennem botrányt és megütközést keltene, ha akármely hitfelekezethez tartozó, bármely nyelvet beszélő tagja és lakosa a hazának hazafiatlan volna, és a haza iránt gyűlölettel viseltetnék. Így tehát természetesnek találom azt, hogy ha e hazának 3 milliót számláló lakosságát ellenségnek nevezik, ez a magyar nyelvű lakosság körében ellenséges indulatot és gyűlöletet gerjeszt velük szemben.

Bennem is ellenséges indulatot és gyűlöletet gerjesztene mindenki, akiről alaposan feltételezhetném, hogy hazánknak ellensége. Nekünk románoknak különösen nem áll érdekünkben, hogy e hazának ellenségei legyünk. Mert hiszen a mi existenciánk, a mi létérdekünk e hazához köt bennünket.

Barta Ferenc: E magyar hazához!

Elnök: Csendet kérek!

Novacu Aurél: Azt hiszem, hogy elég korrektül fejezem ki magamat, és hogy soha a ház elnökének nem nyújtottam alkalmat arra, hogy csak egy figyelmeztetést is intézzon hozzám. Soha senkit nem bántok, és igyekszem, hogy félreértésekre ne szolgáltatassak alkalmat.

E tekintetben is – mert hallottam zúgolódást és észrevételt – én kétségtelennek tartom, hogy a román elem és a magyar elem, és viszont, egymásra vannak utalva; ezeknek existenciája, fennmaradása egymáshoz van kötve. Én nem tudom elképzelni azt, hogy ha bármely hatalom, bármely ellenség a magyar fajt elpusztítaná a föld színéről, a román fajt, ezt a gyenge népet megkímélné, és így ez a rész tovább virágoznék és fejlődnek.

Annyi belátásom és felfogásom van, hogy azt sem tudom elképzelni, azt sem tudom elhinni, hogy a velünk rokon faj és nemzet által lakott ország, Románia képes volna itt, Európa kellő közepén, a többi nagy, hatalmas államokkal szemben egymagában existenciáját, létét biztosítani, még akkor is, ha lehetne – nem tudom mi úton-módon – a Magyarországon élő 3 millió románt odaröpíteni. Ez teljes lehetetlenség. Nemcsak Románia, de a Balkán-államok egyáltalában szintén Ausztria-Magyarországra vannak utalva, valamint viszont Ausztria-Magyarország ezen államoknak bár gyenge segítségére és támogatására van.

Ilyen körülmények között semmi ok, semmi indok nincs arra, hogy minket, a mi népünket azzal gyanúsítsák, hogy mi a hazának ellenségei volnánk, vagy pedig hogy centrifugális, kifelé irányuló törekvéseink volnának. Ezt senki sem tudja bebizonyítani, és nem is felel meg a valóságnak, mert ez öngyilkosság volna saját népünk, saját nemzetünk ellen.

Csodálkozunk, hogy még mindig vannak képviselők, akik akadékoskodnak e tekintetben, és aggályokat támasztanak, sőt gyanúsítanak. Én Magyarországot, édes hazánkat egymagában nem tartom elég erősnek arra nézve, hogy e két fajt, e két nemzetiséget együttesen megvédje. Ehhez szükséges, hogy Ausztria-Magyarország továbbra is hatalmas birodalom legyen, fejlődjék, erősödjék, mert minél nagyobb lesz az a gyűrű, amelyben vagyunk, annál szabadabban fogunk lélekzeni, és minél inkább szétmállanak azok a nemzetiségek, amelyek ezen államokat lakják, annál kisebb lesz az a kör, annál inkább fogunk a velünk szemben álló hatalmak nyomása alatt elpusztulni. Én sokkal szabadabban és biztosabban érzem magamat – mármint román vagy mint magyar ember, mert orosz lehetek én Oroszországban is – Ausztria-Magyarországon, mintha Romániában volnék Ausztria-Magyarország nélkül. *(Élénk felkiáltások: Magyarországon van! Nem Ausztria-Magyarországon! Zaj.)*

Azért hozom ezt fel, hogy kimutassam szükségét annak, hogy nekünk igenis minden tőlünk telhető erővel és módon igyekeznünk kell e hazának megerősítésére és gyarapítására. *(Zaj.)* Mindazok a vádak tehát, amelyek hazafiság tekintetében ellenünk emeltetnek, teljesen alaptalanok, indokolatlanok és rosszhiszeműek is, mert ezek felőlünk nem tételezhetők fel, sőt ki vannak zárva a román nemzetiség részéről.

Gr. Batthyány Tivadar: Nem voltak azok a vádak rosszhiszeműek!

Vertán Endre előadó: Nem ülünk mi azokon a padokon, hogy rosszhiszeműen vádoljunk!

Novacu Aurél: A közoktatásügyi miniszter ezen javaslat indokolásánál azt mondja, hogy a magyar nyelvnek nagymérvű tanítására azért van szükség, hogy a nép minden fiának mód és alkalom adassék arra, hogy magasabb társadalmi osztályba jöjjön azáltal, hogy a nyelvet elsajátítja.

Népünk, fájdalom, olyan szegény, hogy nagyon kevesen vannak, akik magasabb iskolákban tanít-[179]tathatják gyermekeiket. De ha van is, tízezer közül talán egy-kettő akad. Annak pedig, aki erre nem képes, alkalom és mód volna adandó stipendiumok által a magyar nyelv elsajátítására, ami sokkal könnyebb volna rájuk nézve, mert, magyar városba kerülvén, ott megvan a lehetőségük a magyar nyelv elsajátítására. Ezenkívül más módja is van ennek. A tanfelügyelőségek útján meg lehetne győződni arról minden községben, a vizsgák alkalmával, hogy mely tanulók azok, akiknek esetleg állami támogatással is meg lehet adni ezt a lehetőséget. Ez semmi esetre sem volna hátrányos a közre, az általános elemi

ismeretek megszerzésére nézve, mint ahogy ez a hátrány itt felmerül.

A törvényjavaslatban az óraszámra nézve nincs semmi intézkedés. A miniszter tehát megállapít annyit, amennyi neki tetszik. *(Felkiáltások: amennyit a szükség kíván!)*

A törvényjavaslat indokolása azt mondja továbbá, hogy; „a történelem, a földrajz, a számolás és az alkotmánytan is a magyar nyelv tanítására felhasználható”. A törvényjavaslat indokolása is ezt a kifejezést használja, hogy: „felhasználható”, de már a közigazgatási és pénzügyi bizottságok jelentése azt mondja, hogy: „tanítandó”, ami feltétlenül többet jelent, mint a „felhasználható” szó. Eltekintve attól, hogy előre számíthatni, hogy ez így is fog történni, *(Zaj.)* az elemi népiskolákban még ez is megtörténhetik, akkor kétségtelen, hogy ily módon talán nem az idő legnagyobb részében, de egészben elvonatik a lehetőség attól, hogy a gyermekeket anyanyelvükön is képezhessék. *(Zaj.)* Szerintem egyáltalában nincs megállapítva az, hogy más nyelven is lehet sikeresen tanítani az elemi iskolásgyermekeket, ha pedig ez nincs konstátálva, akkor legalább bizonyos időszakot kellett volna megszabni, amely alatt ez megállapítható, és amely igazolná, hogy ez úton sikeres eredmény érhető el. E tekintetben azonban semminemű terminus nincs kitűzve. Az is kétségtelen, hogy különösen a vidéken a többi népesség is kultúra tekintetében a nyugati államokhoz képest hátramaradt.

Valljuk meg és ismerjük el őszintén, hogy mi hazánk többi honpolgáraival szemben is bizonyos tekintetben hátramaradtunk. Milyen nagybuzgalmú törekvést kell tehát kifejtenuünk oly célból, hogy egyrészt hazánk többi nemzetiségű népeit, másrészt pedig a kultúrállamokat kultúra tekintetében elérhessük, hogy aztán gazdasági téren a létért való küzdelmet sikeresen felvehessük, mert ha ezt nem tesszük, kétségtelenül a pusztulásnak és nyomornak nézünk elébe.

Ha tehát gondoskodás történt volna arról – ami az államnak módjában áll –, hogy népünk intenzívebben taníttassék, és hogy elérje a kultúra azon fokát, amely lehetővé teszi azt, hogy a létért való küzdelemben exisztenciáját biztosítsa; ha ezt az állam egy 10–15 évi intenzív oktatás útján és a szükséges számú tanerőkről való gondoskodás által lehetővé tette volna, akkor népünk a műveltség oly magas fokát érte volna el, hogy nekem semmi kifogásom sem lehetne az ellen, hogy az elemi iskolákban a tanítás kizárólag a magyar nyelv elsajátítására és semmiféle más ismeret megszerzésére fordíttassék, minthogy már annyi ismerettel rendelkeznek a gyermek, amennyi tökéletesen elegendő arra, hogy a létért való küzdelemben helyét megállja.

Ha az államkormányzat azon álláspontot foglalná el, hogy ha kell, még az intenzívebb anyanyelvi oktatás útján is pótolnia kell azon mulasztásokat, amelyeket nem hibánkból, hanem csak szegénységünk folytán és történelmi múltunknál fogva elkövettünk, akkor próbálta volna meg ezt az utat és ezt a módot, amely nem került volna olyan nagy áldozatba, mert 10–15 vagy 20 év alatt meg lehetett volna tenni, és ha a művelődésnek azt a fokát érte el, nem lett volna senkinek sem kifogása a tekintetben, hogy az elemi népiskolákban a magyar nyelvet tanítsák.

Távol áll tőlem az – ilyen szemrehányás is tétetett –, mintha félnék, hogy a magyar nyelv elsajátítása által népünk az ő nemzetiségét elveszteni. Távol áll ez mindannyiunktól. Nem ettől félünk mi, nem azért vannak nekünk aggályaink. A mi aggodalmaink onnan erednek, mert azt hisszük, hogy idegen nyelven a tanítás nem lehet olyan sikeres, mint az anyanyelven való oktatás, és hogy ezáltal a mi különben is rendkívül hátramaradott népünk a kultúrában még inkább elmarad.

Sokkal intenzívebbnek, erősebbnek kellene lenni az oktatásnak népünknel, hogy az azt a műveltséget, a kultúrának azt a fokát érje el, amelyet elsősorban a magas állami érdekek követelnek. Ha a mi népünk hátramarad ahelyett, hogy a kultúrában előrehaladna, akkor kétségtelen, hogy nemcsak többi polgártársai, de a nyugati államok kizsákmányolásának is ki lesz szolgáltatva, amennyiben ma nem lehet az országot a külföld elől elzárni gazdasági téren sem. Ha népünk oly gyenge lesz, hogy ezekkel a létért való küzdelmet fel nem veheti, áldozatul esik tudatlanságának, s anyagilag is meggyengülve, megsemmisülve: fajunknak, nemzetiségünknek megsemmisülése is bekövetkezik.

Ebből a szempontból tartjuk mi ezt a törvényjavaslatot magunkra nézve hátrányosnak, és nem azért, mintha azt hinnők, hogy a magyar nyelv elsajátítása nemzetiségünknek, fajunknak elpusztulását jelentené. Hiszen mi, akik itt a képviselőházban vagyunk, úgy-ahogy valamennyien tudunk magyarul, és intelligenciánk minden tagja, úgyszólván kivétel nélkül, beszél magyarul anélkül, hogy ezáltal fajunkhoz, nemzetiségünkhöz hűtlenek lettünk volna.

Aggaszt, bánt és felette súlyosan sért bennünket az is, (*Mozgás. Halljuk! Halljuk!*) hogy önök a nemzet fogalmát nem politikai, hanem faji értelemben veszik, holott politikai értelemben kellene azt venniük. Maga az előadó úr mondotta, hogy nem elegendő az, hogy érületben egységesek [180] legyenek e hazának polgárai. Elismeri egyik kijelentésében, hogy a történelmi dicső múlt, annak örömei, még inkább és a legtöbbször annak szenvedései forrasztották egybe Magyarországot lakosait.

Másutt ismét azt mondotta, hogy nem az érületnek, hanem a nyelvnek egységére kell törekedni. Magyarul tisztábban is ki lehet ezt fejezni. Ha az „egységes” szó azt akarja mondani, hogy más nyelv ne legyen az országban, hogy ez az állam egynyelvű legyen – és az előadó úr méltatásából úgy veszem észre, hogy ő így értelmezi ezt –, akkor nem tudom ezt helyeselni; de ha azt akarja jelenteni, hogy a haza valamennyi polgára anyanyelve mellett magyarul is megtanuljon, akkor én is pártolom ezt.

Itt a képviselőházban természetesen az előadó úr is, a t. kormány is úgy értelmezi ezt az „egységes” szót, amint én magyarázom, ahogyan én szeretném azt felfogni; de tudom, hogy kint az életben egészen másképpen fogják azt fel, másképpen értelmezik, magyarázzák és hajtják végre.

Nekem volt alkalmam beszélni erről állami tisztviselőkkal, magyar emberekkel, akik nekem nagyon jó barátaim, és akikkel ke-restem és jelenleg is keresem folytonosan az érintkezést és öss-zeköttetést; mondom, ezek közt is, akik pedig állami hatáskörrel bírnak, találtam olyanokat is, akik azt mondták, hogy el kell érní az időt, hogy ebben az államban egyetlen nyelvet fognak beszélni, és ez a magyar nyelv.

Ugron Gábor: Ilyet ne beszéljen! Lehetetlen. *(Elnök csenget.)* Ostobaság, ha valaki ilyet akar.

Novacu Aurél: Biztosítom róla, hogy igenis voltak ilyenek.

Hódy Gyula: Nem zárja ki, hogy ilyen legyen.

Csernoch János: Kívánatos is!

Novacu Aurél: Volt köztük kir. ügyész is, volt állami hivatalnok, aki azt mondta: Te elfogulatlan ember vagy, mondd meg nekem, hogy lehetne ezt megtenni, hogyan lehetne magyar nemzeti államot létesíteni? Én megmondtam: Te barátom, te állami hivatalnok vagy, amint nálunk mondják: magyar királyi ész van benned, te talán meg tudnád mondani – én képtelen vagyok rá, mert én nem tudok abban hinni –, hogyan volna lehetséges Magyarországból, a poliglott államból magyar nyelvű államot csinálni.

Horváth József (marosújvári): Az állami nyelvet mindenkinek kell tudnia.

Novacu Aurél: Nem arról van szó, de csak magyar nyelvű ál-lamról. *(Felkiáltások: Arról nem beszél senki!)* De a perifériákon és a közigazgatás így akarják. Sok ember ilyen véleményben van, sok meg másban. Azért legalább itt a képviselőházban ily törvényja-vaslatokról, jelentésekről beszélve ki kellene zárni annak lehető-ségét is, hogy kint az országban, a perifériákon úgy értelmezzék a javaslatot, hogy ez az intenciója, ez a célja. Mert ha az volna, *(Felkiáltások: Nem az!)* de ez látszik belőle, akkor igen nagy ellen-tétbe helyez minket. Engem is gyanúsítanak, pedig én elég elfo-

gulatlan ember vagyok, bátran merem kijelenteni, hogy kevés ember lesz, aki nálam nagyobb hidegvérrel, elfogulatlanabban, persze saját tehetsége szerint bírálja el a viszonyokat, és ezt részemről mint nem magyar anyanyelvű, nem a magyar fajhoz tartozó ember elismerem, de mindig ellentétbe helyezik a nemzeti államot, a nemzeti eszmét a nemzetiségekkel.

Ugron Gábor: Nincs ellentétben. Azért nemzetiségek. *(Zaj. Elnök csenget.)*

Zakariás János: Az agitátorok teszik.

Novacu Aurél: Nem az agitátorok! Hitfelekezetekről van szó. A törvényjavaslat iskolafenntartókról stb. szól. Én nem tudom így megérteni, nem tudom felfogni...

Ugron Gábor: Ez a baj! *(Felkiáltások: Nem akarjátok!)*

Novacu Aurél: Ha az előadó úr is nemzet alatt azt érti, hogy az állam összes lakossága politikai értelemben, ha ezt akarná általa kifejezni, akkor semmi esetre sem mondhatná azt, hogy a hitfelekezetek vallásos dolgokban hitfelekezeti szempontok palástja alatt, de tényleg nemzetiségi érdekekből tiltakoznak mindig, hogy nemzeti irányban vezettessenek az iskolák, és hogy ez azért történik, hogy ezekben nem hazafias polgárokat, hanem ellenségeket nevelnek.

Hát ha minket beleértenek a nemzetbe – mint ahogy szerintem a politikai nemzetbe, a magyar nemzetbe bele kell érteni minket is –, ha az állam valamennyi nemzetiségét, lakosságát beleértik: akkor hogy lehet azt mondani, hogy mi ennek a nemzetnek, amelynek tagjai vagyunk, ellenségei vagyunk? E szerint önmagunknak is ellenségei vagyunk, miután mi ezt úgy fogjuk fel, hogy a hazának valamennyi nemzetisége egységes politikai nemzet, és ha annak egy tagját megsértik, azt az egész test érzi! *(Zaj.)* Szerintem akkor, mikor velünk szemben igazságtalanságot tesznek, az egész testnek, a magyarságnak is éreznie kell ezt.

Megvallom, hogy én a magyarság alatt értem annak a szellemi vezetőit, mert én a magyarság széles rétegéről, a magyar nép millióiról nem tudom feltételezni, nincs is okom, és nem is felel meg a valóságnak, hogy azok a többi nemzetiségek iránt ellenséges indulattal, gyűlölettel viseltetnének.

Mert nagyon jól tudják azok a földműves, napszámos emberek, munkások, hogy a mi népünk is véres verejtékével keresi meg a mindennapi kenyeret, és hogy nincs mit irigyelnie neki. Hanem szerintem a magyarság szellemi vezetői, akikről nem lehet mondani, hogy talán tiszta fajmagyarok, mert mindenféle fajokból alakultak, és különösen a legújabbban... *(Zaj.)* Ez megfelel a történeti tradícióknak. Lehet, hogy románok is vannak köztük, ami fajunkban is lehetnek más osztálybeliek. Akik 1848-ig a törvény

alapján élvezték a hazának minden jótéteményeit, akikre nézve ez az ország kincsesbánya volt, a többiekre nézve, a jobbágyokra, a népek millióira börtön – lettek azok magyarok vagy románok –, egyforma volt, azok részéről lehet, hogy a tendencia arra irányul [181] 48 után is, hogy ezt a gazdasági és hatalmi uralmat továbbra is fenntartsák és maguknak biztosítsák. *(Zaj.)* Ha ez érdekükben áll a szellemi vezetőknek, amint talán mindenkinek érdekében áll, hogy hatalmas legyen, akkor ezen érdek szerintem a nép millióinak érdekével nehezen egyeztethető össze.

Ugron Gábor: Kell a népnek is, hogy feje legyen.

Novacu Aurél: Azért ne méltóztassanak hazafiságunkban minket és nemzetiségünket meggyanúsítani. *(Zaj.)*

Markos Gyula: Tessék úgy viselkedni! *(Nagy zaj.)*

Elnök: Markos képviselő urat kérem, ne szóljon közbe. *(Nagy zaj.)*

Novacu Aurél: Én a jóhiszeműsége és elfogulatlanságomra nézve azt hiszem, kellő példát adtam és kellőleg magyaráztam ki magamat, úgyhogy az uraknak egyáltalában nincs okuk minket meggyanúsítani, mintha mi nem állami szempontból, nem mint igaz hazafiak szállanánk síkra nemzetiségünk és talán hitfelekezetünk érdekében. *(Zaj.)*

Megjegyzem, t. ház, hogy nálunk románoknál a hitfelekezet fedi a nemzetiséget. A görög-katolikusok is majdnem teljesen mind románok. *(Nagy zaj.)*

Zakariás János: Ne tessék elsikkasztani a görög-katolikus magyarokat!

Novacu Aurél: Nem is kívánjuk elsikkasztani. De én nem hiszem, hogy akár gör.-katolikusok, akár gör.-keletiek legyenek azok, a mi hitfelekezetünk akadályt gördített volna arra nézve, hogy ők magyar egyházi hatóság juriszdikciója alá kerüljenek. Nekünk semmi kifogásunk, hogy ezek javára akár gör.-katolikus, akár gör.-keleti, külön magyar püspökséget létesítsenek. *(Helyeslés.)* A mi nemzetiségünk és egyházunk egymást úgyszólván teljesen fedi, és hogyha mi hitfelekezetünk és nemzetiségünk védelmére is kelünk, ez nem róható nekünk fel bűnül, ez nekünk kötelességünk. Hiszen a nemzetiségek képezik ezen egyházak híveit, és ennél fogva nem lehet ráfogni azokra az egyházi hatóságokra, hogy mikor a nemzetiségi érdekeket istápolják és védik, akkor hazaellenes dolgot művelnének. Kétségtelen, hogy jelenleg még nem a népek milliói irányadók hazánk kormányzásában és igazgatásában, mert legnagyobb részük politikai dolgokban jogfosztott, *(Felkiáltások: Ki vette el? Mikor vették el a jogukat?)* hanem csak egy csekély része bír befolyással az állami ügyek vezetésében.

Zakariás János: Térjen a tárgyra, ez nem tanítói javaslat.

Novacu Aurél: Ez ránk nézve is irányadó, és amennyiben ezek eljárásából azt tapasztaljuk, hogy támadják, veszélyeztetik nemzetiségünket, kétségtelen, hogy ezzel szemben nekünk védekezni kell, és ezen talán képzelt veszedelmeket igyekezni kell elhárítani.

Zakariás János: Térjen a tárgyra!

Novacu Aurél: Hiszen a magyarság részéről is gróf Zichy Vladimir mondotta, hogy minket másodrendű állampolgároknak tekintenek, és a történelem is igazolja, hogy a rendi alkotmány megszűntével az a probléma lépett előtérbe, hogy a magyar faj minő álláspontot foglaljon el a nem magyarajkúakkal szemben, és ezek miként érvényesüljenek egy oly államban, mely őket állampolgárainak befogadta ugyan, de eltérő nyelvük miatt kizárta őket a közéletből, az állami impériumból.

Ugron Gábor: Ez valótlanság! Ilyet nem mondhat a magyar alkotmányra, mert egyenlőség van! *(Zaj.)*

Elnök: Tessék a tárgyhoz szólni; ez nem tartozik a tárgyhoz!

Novacu Aurél: Ha mi azt tartjuk, hogy a nép kulturális előmenetelének érdekeit ezen törvényjavaslat útján teljes lehetetlenség elérni, akkor kétségtelen, hogy azt ránk nézve károsnak tekintjük és az ellen védekezünk.

Éppen úgy, mint az egyéneknek, úgy az országoknak és nemzeteknek nagysága nem abból áll, amit más nemzetiségtől, a világtól, emberiségtől elvesz, hanem abból, amit annak ad. Méltóztassék nekünk megadni a módot és a lehetőséget, hogy kulturális és gazdasági téren a lehető legnagyobb előmenetelt megtehessük, hogy mindazt a hátramaradást, amelyben mi vagyunk, úgy hazánk lakosaival, mint hitfelekezeteivel szemben, mint a nyugati államok nemzeteivel szemben is, pótolhassuk, és velük szemben a létért való küzdelemben a gazdasági téren a harcot felvehessük. *(Zaj.)* Mindig Romániára hivatkoznak. Hát hiába hivatkoznak Romániára, mert ez is csak egyik legnagyobb bizonyíték mellettünk, hogy az elégtelenség nem keresi azt, vajon egynyelvű vagy többnyelvű-e az a nép. Romániára nézve azt lehet mondani, hogy az egynyelvű állam, mégis a népnek nyomora és szegénysége bizonyos kitérőkre, a jogkorlátok áttörésére készítette őket, és lázadásban törtek ki. Ebből tehát nem lehet semmit következtetni ránk nézve, mikor mindig Romániát emlegetik, és minket mindig Romániába utalnak. Ha ott a nép nem lesz megelégedve, épp olyan elégtelen lesz, mint Magyarországon, ahol sajnos ezeket, úgy az országot, a hazát, mint annak népeit... *(Felkiáltások: A tárgyhoz!)*

Bozóky Árpád: Gyerünk az elemi népiskolára.

Novacu Aurél: Ez az elemi népiskolára vonatkozik. Miután mindezen garanciákat a törvényjavaslat meg nem adja, azt el nem fogadom.

De engedje meg a t. ház, hogy még reflektáljak egy-két körülményre.

Azt mondja a miniszter úr, hogy az iskolákban a nemzeti és állami szempontot kell érvényesíteni. Most megint nem tudom, mit ért nemzeti szempontok alatt. *(Felkiáltások: Magyar nemzeti szempontot!)*

Markos Gyula: Oláh nemzeti szempontot csak nem ért! *(Zaj.)*

[182] **Elnök:** Markos képviselő urat figyelmeztetem, hogy ne tessék közbeszólni.

Novacu Aurél: Politikai magyar nemzeti szempontot ért-e, vagy fajmagyar nemzeti szempontot. Mert ha ezt az egységes politikai magyar nemzeti szempontot érti, akkor igenis azok teljes mértékben érvényesülnek a felekezeti iskolákban, valamint teljes mértékben érvényesülnek és érvényesültek eddig is az állami szempontok is. De nem érvényesülhettek eddig, nem érvényesülnek és nem fognak érvényesülni természetesen felekezeti iskolákban olyan szempontok, amint talán egyik vagy másik képviselő úr akarná, hogy tisztán a fajmagyar szempontok érvényesüljenek ...

Zakariás János: Magyar nemzeti szempontok!

Novacu Aurél: ... hogy mindenkinek fajmagyarrá kell lenni. Ilyen szempontok nem érvényesülnek. A többi állami és nemzeti szempontok érvényesülnek, és kell nekik érvényesülniük.

Ami az állami centralisztikus alapon való alkotást illeti – és ez mutatja, hogy a nyugati államok sorába tartozunk –, ez más államokban is megvan, de ez a centralisztikus, feudális alap bizony még nem jelentette sehol a népek boldogulását. Az ősi centralisztikus alkotmány a népek millióira semmi esetre sem volt valami kedvező, szerencsés, mert az alatt is nyomorogtak, szenvedtek, nem is tekintették őket tulajdonképpen embereknek. Tehát ha törekednénk ilyen szellemnek megtörésére, amely a feudálizmust támogatja, abban én semminemű sérelmet nem látnék. így meg van cáfolva az, mintha mi e tekintetben kötelességünket nem teljesítenők.

Az mondatik, hogy egységes alapon akarják a Szent István koronája alatt álló államot megalapítani. Hát én elismerem ezt a törekvést, csak hogy ne felejtsük el azt, hogy első királyunk, Szent István mondta, hogy: *Regnum unius linguae debile et fragile est*, az egynyelvű állam gyönge és törékeny. Evvel mondta azt is, hogy államunkat többnyelvű nép lakja. Ezen kijelentés azt akarja mondani, hogy e haza népei is egymásra vannak utalva, ezeknek egymással testvéries egyetértésben és egymás támogatásával kell élniük. A t. miniszter úr maga koncedálta, hogy ott, ahol a magyarság a román néppel összevegyül, ott nincsen semmi baj. Azt

akarom tehát kiemelni, hogy mi nem a magyar nyelv tanításának vagyunk ellenfelei és megakadályozói, hanem tessék ezt törvény útján megcselekedni. Mert az emberek halandók. A miniszter úr mai beszéde nagyon szép volt, és én nagyon félek és tartok attól, hogy be fog következni az idő, amikor a miniszter úr nem fog már a piros bársonyszékben ülni, és nekünk minduntalan hivatkozni kell majd a miniszter úr mai nagyszabású beszédére, hogy ezen törvényjavaslatot így kell magyarázni és értelmezni, amint azt a t. miniszter úr mai beszédében kifejtette. Arra nézve nem találok tehát én biztosítékot, hogy az utána következő miniszterek és különösen az alantasabb emberek, a hatósági közegek és a közigazgatás alkalmazottai hogyan fogják azt értelmezni, éppen nálunk, ahol a múlt arra tanít, hogy ha valamit a kárunkra lehet értelmezni, azt megcselekszik nemcsak akkor, amikor törvényünk nincs, hanem mikor a törvény világos rendelkezése mellettünk szól is.

Így fog ez történni ezzel a törvényjavaslattal is, ha törvényerőre emelkedik. Azért szerettem volna nagyon, hogyha ezen törvényjavaslatnak valamelyik szakaszában valami úton-módon kifejezés adatott volna annak – hiszen ez a miniszter úrnak módjában áll –, hogy milyen arányú legyen ez a tanítás, és mit ért a tanítás sikeres eredménye alatt. Ennek a sikeres eredménynek a meghatározásától félek én leginkább, mert eddig is konstatálva van, hogy faluhelyen alig lehetséges eredményt produkálni. Ily módon azután lehetetlenné lesz téve az egyházaknak az iskolafenntartás, és különösen lehetetlenné fog tétetni a tanítóknak a működése és az, hogy valaki erre a pályára lépjen. Én azt szeretném, hogy ez meg ne történhessék; és minthogy ez a gyanú kísért a nemzetiségeknél, sokkal jobb szerettem volna, ha az iskolák mind államosítottak, de a törvényben benne lett volna, hogy a tanítás nyelve a tanulók nyelve. Akkor azzal a tanítóval szemben, akit az állam nevez ki, nem kísértett volna az a bizalmatlanság, hogy hivatásának nem felel meg, vagy nem akar megfelelni. Amint a t. előadó úr is mondja, midőn méltatja ezt a törvényjavaslatot, hogy nemcsak nem voltak képesek, de nem is akartak a tanítók feladatuknak megfelelni.

Mindezen okoknál fogva én, t. képviselőház, a törvényjavaslatot nem fogadom el.

Elnök: A tárgyalásra szánt idő letelvén, bátorkodom a legközelebbi ülés idejére és napirendjére vonatkozólag javaslatot tenni. Javaslom, hogy a ház legközelebbi ülését szombaton, 1907. április 13-án tartsa, s annak napirendjére tűzessenek ki: 1. elnöki előterjesztések és irományok bemutatása; 2. az indítvány- és interpellációskönyvek felolvasása; 3. a naplóbíráló-bizottság ma be-

mutatott jelentésének tárgyalása; 4. a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása. Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ily értelemben mondom ki a határozatot és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 5 perckor.)

*Hitelesítették: Gr. Zichy Miklós s. k., László László s. k.,
naplóbíráló-bizottsági tagok*

138. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 13-án, szombaton,
 Justh Gyula, utóbb Návay Lajos elnöklete alatt
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
 gr. Apponyi Albert, Günther Antal,
 Jekelfalussy Lajos, Josipovich Géza.
 (Az ülés kezdődik d. e. 10 óra 5 perckor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezetni fogja Egry Béla jegyző úr; a javaslatok mellett felszólalókat Várady Károly, a javaslatok ellen felszólalókat gr. Thorotzkai Miklós jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

Elnök: [...] Bemutatom Jász-Nagykun-Szolnok vármegye közönségének feliratát a magyar nyelvnek az elemi iskolákban leendő eredményes tanítása iránt.

Javaslom, hogy ez a kérvény tétessék le a ház asztalára, és a most tárgyalás alatt lévő törvényjavaslattal együttesen nyerjen elintézés. Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Helyeslés.)* Akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot.

[...]

[184] **Elnök:** [...] Következik a naplóbíráló-bizottság jelentése (Irom. 458.) a képviselőház április hó 8-án tartott üléséről felvett gyorsírói jegyzeteknek Vajda Sándor képviselő úr által eszközölt illetéktelen megkorrigálása tárgyában. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az előadó urat illeti a szó.

Somogyi Aladár előadó: T. képviselőház! A képviselőház április hó 8-án tartott ülésén Vajda Sándor beszéde folyamán úgy tett, mintha felolvasott volna valamit, anélkül azonban, hogy ezt a közelében ült naplóbíráló-bizottsági tagok vagy pedig a gyorsírók értették volna. Ennek dacára Vajda Sándor a ház gyorsíródjában megjelenvén az ülés után, ott néhány költeményt, amint a naplóból kitűnik, 20 versszakot adott át azzal a kijelentéssel, hogy ő ezeket felolvasta, és ennek folytán kéri azokat mint általa idézetteket a ház naplójába, illetve a gyorsírói jegyzetekbe felvenni.

Vajda Sándor ezen kérése alapján a gyorsíroda főnöke külön is kérdést intézett hozzá aziránt, hogy ezen idézetek tényleg előadottak-e, és igenlő választ nyervén, elrendelte, hogy a gyorsírói jegyzetekbe ezen 20 versszak belevétessek.

T. ház! Eltekintve attól, hogy ezek az idézetek, illetve azoknak egy része, amint a háznak igen t. elnöke már a múltkor is kijelentette, a háznak, a nemzetnek önérzetét mélyen sértik, a valóságban tényleg el nem hangzottak. (*Úgy van!*)

A naplóbíráló-bizottság, kötelességéhez híven, az esetet vizsgálat tárgyává tette; először a jelenvolt naplóbíráló-bizottsági tagokat hallgatta ki, nevezetesen Petrogalli Oszkár, Markos Gyula és Wéber János képviselőket, akik Vajda Sándor közvetlen közelében foglaltak helyet, és akik egyhangúlag kijelentették, hogy ezeket a kérdéses idézeteket nem hallották. Vajda Sándor mormogott valamit, anélkül azonban, hogy közvetlen közelében is érteni lehetett volna. Továbbá a ház gyorsírodájának főnöke, a naplóbíráló-bizottság ülésén megjelenvén s az elnök által hozzá kérdés intéztetvén, kijelentette, hogy a gyorsírók nem hallottak semmit, nem is jegyeztek semmit.

Mivel pedig, t. ház, az Országgyűlési Értesítő, amely a gyorsírói feljegyzések alapján készül, csupán azt tartalmazhatja, ami a házban tényleg elhangzott, s mivel abba egyéb fel nem vehető, mint amit a gyorsírók esküjükhöz híven jegyeznek, jegyezni pedig csak hallomás alapján lehet, ennél fogva, még a jelen volt naplóbíráló-bizottsági tagok meghallgatása után is, elrendelte a bizottság, hogy a ház április 8-iki üléséről felvett gyorsírói jegyzetekből ezen húsz versszak, amelyet sem a gyorsírók, sem a naplóbírálók nem hallottak, töröltessék.

Elrendelte továbbá, hogy az április 8-iki feljegyzések 19. oldalának első hasábján lévő „Györffy József versének első strófája így szól” után pótlólag beszúrassék: „Szónok érthetetlenül olvas”, az utána következő húsz versszak pedig mint Vajda Sándor által utólag becsempészett és a házban el nem hangzott, a gyorsírói feljegyzésekből töröltessék, és a később szerkesztendő naplóba fel ne vétessék. (*Helyeslés.*)

T. ház! Bátor vagyok még egy megjegyzést tenni. A ház 9-iki ülésén a háznak tisztelt elnöke a naplóbíráló-bizottságnak figyelmét rendelte felhívni ezen cselekedetre. Hát itt tisztelettel bátor vagyok minden neheztelés nélkül, de a naplóbíráló-bizottság kötelességtudásából kifolyólag kijelenteni, hogy a naplóbíráló-bizottság kötelességét teljesítette figyelmeztetések nélkül is. Csak egyes esetekre hivatkozom, amennyiben a t. nemzetiségi képviselő uraknál úzussá vált az, hogy az elmondott beszédeket megkorrigálják. A korrekció ellen, amennyiben az csak stiláris módosítás, senkinek kifogása nem lehet, de igenis lehet kifogása akkor, amikor az a valóságnak meg nem felelő módon történik, pláne mások sérelmére, amint a nemzetiségi képviselő urak már

többször meg is tették. *(Élénk felkiáltások a nemzetiségiek padjain: Mikor? Mikor?)* Kérem szépen, eseteket fogok felsorolni.

[185] **Maniu Gyula:** Tessék megmondani az eseteket! Ne tessék általánosságban vádolni!

Somogyi Aladár előadó: Tessék türelemmel lenni! El fogom mondani. Szkicsák Ferenc a házban beszédet mondott, amely beszéd alkalmával Csitáry Béla képviselő úr közbeszólott. Ha jól emlékszem, azt mondotta Szkicsák Ferenc, hogy Csitáry Béla kijelentette, hogy amennyiben a tót népnek bárminemű kívánságai lesznek, azt Csitáry Béla kötelezőleg kijelentette, hogy pártolni fogja. Erre Csitáry Béla közbeszólott: „Ez nem igaz!” Erre Szkicsák Ferenc elment a gyorsírodába, és ott a következőleg javította ki: „Amennyiben a tót népnek bárminemű jogos kívánságai lesznek, azt Csitáry Béla kötelezőleg kijelentette, hogy pártolni fogja minden erejével.” Meghagyta azonban Csitáry Bélának a közbeszólását, hogy: „Ez nem igaz.”

Hát bocsánatot kérek, lényeges változás az, ha jogos kívánságokat pártolok, és egészen másként hangzik az, ha bárminemű kívánságokat pártolok, pláne úgy, amint Szkicsák érti.

A naplóbíráló-bizottság Csitáry Béla képviselőtársunk figyelemztetésére, amikor a soros naplóbírálok ezt a kis manipulációt már észre is vették, gyűlést tartott, megidézte a soros, illetve az akkor jegyzést tett gyorsírót, összevetette a gyorsírói jegyzeteket és megállapította a hiteles szöveget, amelyből kitűnt az, hogy Szkicsák úr hazug módon módosított. *(Mozgás a nemzetiségiek padjain.)*

A másik dolog, t. képviselőház, már közelebbről érinti Maniu t. képviselő urat, amennyiben egyik szellemi testvére, Petrovics István úgy teljesítette a módosítást – nem akarok most arra kiterjeszkedni –, hogy az teljesen ellenkezett a valósággal. Ezt a naplóbíráló-bizottság szintén bírálat tárgyává tette, és törölni rendelte.

Kérem a t. házat, méltóztassék a jelentést a tárgyalás alapjául elfogadni.

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Miháli Tivadar!

Miháli Tivadar: T. ház! Mindenekelőtt sajnálatomnak kell kifejezést adnom afelett, hogy a t. előadó úr eltérve jelentésének valódi tárgyától, a nemzeti pártokról sértő nyilatkozatokat tett, és az ellen vádakot emelt. Ezeket én ez alkalommal egyszerűen visszautasítom. *(Zaj.)* A naplóbíráló-bizottság jelentésének azon részét, amely a sértő verseknek a naplóból való kihagyását célozza, részünkről helyeseljük és elfogadjuk, de a bírálóbizottság jelentésének többi részét nem fogadhatom el, mert az részben nem fedti a való tényállást, részben nem von le helyes következtetéseket. A

bizottsági jelentés tartalmából kitűnik, hogy Vajda Sándor a kérdéses verseket tényleg felolvasta, amit a jelentésnek következő része bizonyít *(olvassa)*: „Vajda Sándor citátumai még közvetlen közelében sem voltak érthetőek, s éppen ezen érthetetlen olvasása miatt szakította félbe nevezettet Návay Lajos elnök.” Mikor Vajda Sándor eljárása itt a házban felmerült, a kérdés, amelyet a t. elnök úr felvetett, a következőképpen állott. *(Olvassa)*:

„Bátorkodom ennél fogva javaslatba hozni, hogy tekintettel arra, hogy a parlamenti illemmel össze nem egyeztethető, a magyar nemzet történelmi múltját, jelenét durván sértő verset olvasott fel Vajda Sándor, vagy azt állítja, hogy ilyent felolvasott, tekintettel arra, hogy Vajda Sándor ugyanazon beszéd folyamán már rendre lett utasítva, tekintettel arra, hogy az elnök csak azért nem vonta meg tőle a szót, mert nem hallotta Vajda Sándor gyalázkodó idézését, ennél fogva a házszabályok 221. szakasza értelmében kérdem a házat, nem kívánja-e jegyzőkönyvileg megróni Vajda Sándor képviselő urat? A házszabályok 221. §-a értelmében, mielőtt egy képviselő ilyen megrovásban részesíttetnék, a szónok mentségét – amelyhez minden ily esetben – joga van, elő kell hogy terjessze.”

Vajda Sándor ehhez képest a képviselőházban megjelent, beismerte, hogy a kérdéses sértő verseket felolvasta. *(Felkiáltások: Olvasott valamit!)*

Hentaller Lajos: Magáévá teszi a dolgot? *(Zaj.)*

Elnök *(csenget)*: Csendet kérek, t. ház!

Miháli Tivadar: Megtette azt, amit a jelen helyzetben tenni lehetett, mert, t. ház, tévedni emberi dolog.

Hentaller Lajos: Ez nem tévedés, ez gazság!

Miháli Tivadar: Ha valaki a sértésért elégtételt ad, akkor férfiasan jár el.

Hódy Gyula: Az nem volt férfias dolog.

Miháli Tivadar: Ennek úgy Vajda Sándor, mint képviselőtársai eleget tettek, és így a dolog res judicata jellegével bír. Nem fogadhatjuk el a bírálóbizottság jelentésének azt a részét, amelyben az állítatik, hogy a kérdéses versek a naplóba becsempésztettek volna. Mert maga a jelentés is ennek ellenkezőjét igazolja, ami úgy is van, és amit Vajda Sándor vallomása is igazol, hogy t. i. a versek csakugyan felolvastattak. *(Zajos felkiáltások a baloldalon: Hazudik! Nem igaz! Hosszantartó, nagy zaj a baloldalon.)*

Egy hang *(bal felől)*: Hogy lehet kitörölni, ha azt mondja, hogy elolvasta?

Elnök: A képviselő úrnak joga van felszólalni. Méltóztassék bevárni, míg a képviselő úr elvégzi felszólalását, s azután tessék megtenni észrevételeiket, de közbeszólni nem szabad; ezt tiltják a házszabályok!

Miháli Tivadar: A jelen esetben tehát csempészetről szó nem lehet, de a t. naplóbíráló-bizottság különben sem jogosított és nem illetékes az ilyen minősítések konstatálására. (*Ellenmondások bal felől.*)

Markos Gyula: Hát kicsoda?

Miháli Tivadar: Ezeknél fogva bátor vagyok a következő indítványomat előterjeszteni (*Halljuk! Olvassa*): „A ház a jelentésnek a sértő versek kihagyását elrendelő részét tudomásul veszi azzal, hogy ezen verseknek a gyorsírodai naplóba való felvétele csempészetnek nem minősíthető, (*Felkiáltások bal felől: No tessék!*) miután Vajda Sán-[186]dor beismerése alapján a ház megállapította, és a bizottsági jelentés is konstatálja, hogy Vajda Sándor azon verseket a házban felolvasta, csak hogy olyan halkán, hogy a gyorsírók azokat meg nem hallották.” (*Mozgás és zajos ellenmondások a baloldalon.*)

Elnök: Ugron Gábor képviselő úr kíván szólni.

Ugron Gábor: T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Valójában meglepett az előttem szólott képviselő úr felszólalása, (*Helyeslés a baloldalon.*) mert még e pillanatban sem vagyok tisztában azzal, hogy mi lehetett felszólalásának célja. Vajon menteni akarta-e Vajda Sándor képviselő urat; menteni az ő cselekedetét és elítéltetése mellett is fenntartani azt, amit ő cselekedett? Mert a képviselő úr felszólalása arra látszik célozni, (*Mozgás jobb felől.*) hogy azon cselekedet perfid voltát akarja a képviselő úr tisztázni. (*Úgy van! a baloldalon.*) Engedelmet kérek, ha azok a versek elmondattak volna, ez hosszabb időt vett volna igénybe. Én kezdettől fogva itt e helyen ültem, és figyelemmel kísértem a képviselő úr beszédét. Az valószínű, hogy Vajda képviselő úr a versszakokból egyet vagy kettőt ott elsusogott, a többit pedig csak ráadásképpen beszolgáltatta a gyorsíróknak; (*Halljuk! Halljuk!*) valószínű, hogy az állítólagos elmondásban is van egy rész igazság, és a becsempészésben is van egy rész igazság.

Egy hang (*bal felől*): Nagy rész!

Ugron Gábor: De kérdem, hogy ha ő azt a verset részben elsusogta, a többit pedig ráadta, mivel lesz kevesebb az ő hibája és az ő helytelen eljárása, hogy ha nem az egész verset, hanem annak túlnyomó részét adta át elmondatlanul a gyorsíróknak? (*Helyeslés bal felől!*) De képzeljék el a t. képviselő urak, hogy mily nagy mértékben lealázó egy országgyűlési képviselőre az ilyen eljárás, amidőn itt ebben a házban a szólásszabadság uralkodik, amelyet mindenki igénybe vehet, és amidőn mindenki elmondhatja azt, amit gondol. Csak az teheti meg azt, hogy úgy mondja el gondolatait, hogy azokat ne hallják meg a szomszédai és a ház tagjai, aki tudja, hogy olyan cselekedetet követ el és olyan véleményeket

mond, *(Felkiáltások bal felől: Gazság!)* olyan kifejezéseket használ, amelyekért nem állja a felelősséget, nem is akarja az elmondás pillanatában azt állani, nem akarja azt képviselőtársainak ellenőrzése és bírálata alá bocsátani, nem akarja, hogy az elnök a maga felügyeleti jogát gyakorolja felette. Hanem csak az az egyedüli célja, hogy az a gyorsírók feljegyzéseiben megjelenjék, *(Úgy van! Úgy van!)* hogy azután az országban mint egy vád, mint egy sújtó ítélet, mint egy becstelen ráfogás körüljárjon, és a tudatlan és műveletlen nép lelkében úgy tüntesse őt fel, mint egy hőst, aki pedig itt gyáván viselkedett, *(Élénk helyeslés és taps.)* mikor csak susogta azt a beszédet, odadőlve az oszlophoz, ahol máskor nem szokott sem ülni, sem állni.

Engedjenek meg a t. képviselő urak, én az egész ügy lefolyása rendjén a nemzetiségi párthoz tartozó képviselő urak eljárását abban, amit szólottak és beszéltek, kielégítőnek, ha nem is tökéletesnek tartottam. Bocsássanak meg, de ha ilyen módon védelmére kelnek, akkor bennem az a gyanú erősödik meg, hogy amikor Vajda Sándor ott állott az oszlopnál, és amikor önök körülötte ültek, és ő azokat a verseket elsusogta, ha önök azt hallották, és a felindulás minden jelét eltitkolták, és gúnymosoly játszott az ajkukon, akkor önök nem jártak volna el férfiasán, egyenesen és nyíltan, hanem cinkostársai lettek volna Vajdának. *(Úgy van! Úgy van! bal felől.)*

Hódy Gyula: Kivéve a szerbeket; azok becsületesek!

Ugron Gábor: Tehát sokkal jobb lesz a békesség kedvéért, és helyesebb lesz az önök későbbi nyilatkozatainak értékére nézve, ha elfogadják a naplóbíráló-bizottság jelentését, amely enyhíti az esetet, és megengedi, hogy fenntarthassuk azt a jó véleményt, amelyet fenntartani a békesség kedvéért magunk is akarunk, sőt erős akarattal önmagunkban is megőrizni kívánunk. *(Élénk helyeslés.)*

Maniu Gyula: T. ház! Szükségesnek tartom, hogy néhány megjegyzést tegyek azokra, amiket t. Ugron Gábor képviselő úr előadott. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mindenekelőtt, úgy gondolom, a dolog részünkről egészen tisztán áll a t. ház előtt. Ami azt illeti, amit Ugron Gábor t. képviselő úr volt szíves felvetni, hogy vajon mi helyeseltük-e Vajda Sándor képviselőtársunk eljárását vagy sem, én csodálkozom, hogy Ugron Gábor előtt azok után, amik az ő szemei előtt történtek, ez még kérdésképen áll.

Engedjenek meg uraim, a dolog lényegéről már sok szó esett, és az ügynek ez az oldala tisztázódott. Vajda Sándor képviselőtársunk előadta mentségét, és ezen mentség során a ház maga nyilatkozatát megtette, és a versek felolvasását helytelenítette. Nagyon jól

méltóztatnak emlékezni, hogy éppen a mi közreműködésünkkel történt ez, azért, hogy ne lehessen később feltenni azt a kérdést, amelyet most Ugron Gábor t. képviselő úr kifejtett, oly dolgok előadásával, amelyeket mi már az előző tárgyalásokból kifolyólag ismerünk. Önök, uraim, nem méltányosak (*Mozgás és zaj.*) akkor, amikor nagyon jól tudják, hogy jegyzőkönyvi megrovásban részesítettük egyik párttagunkat és barátunkat.

A mi pedig azt a feltevést illeti, melyet Ugron Gábor t. képviselő úr volt szíves felvetni, hogy t. i. mi, akik körülállottuk Vajda barátunkat, (*Felkiáltások bal felől: Barátja! Mozgás.*) amikor azokat a költeményeket felolvasta, azt a benyomást keltjük fellépésünkkel, hogy mi magunk is úgynevezett cinkostársai vagyunk Vajda Sándornak, ... (*Igaz! Úgy van! a baloldalon. Zaj.*)

Elnök: Csendet kérek!

Maniu Gyula: ... erre nézve engedjék meg, t. uraim, hogy még egy tényt felsoroljak, ami szintén elő lett itt adva. (*Zaj.*) Amikor Vajda Sándor barátom a kérdésben forgó verset olvasta – önök hallották –, Pop István t. képviselőtársam [187] kijelentette, hogy a mellette lévő barátaival együtt ő több ízben figyelmeztette Vajda Sándort, hogy a vers olvasását ne folytassa. De sőt ugyancsak Pop István képviselőtársam kijelentette önök előtt, hogy a Vajda Sándor citátuma után nyúlt a kezével, hogy azt tőle elvegye, hogy Vajda a felolvasást tovább ne folytathassa. És Pop István képviselőtársam, mikor Vajda ennek dacára mégis folytatta az olvasást, (*Zaj. Mozgás. Elnök csenget.*) felállt, Vlád Aurél képviselőtársam pedig a teremből kiment. (*Folytonos zaj. Az elnök csenget.*)

Engedelmet kérek, t. ház, midőn ezek olyan tények, amelyek bizonyíthatók, akkor Ugron Gábor képviselő úrnak azon kérdése, hogy vajon nem vagyunk-e mi azon vers felolvasásában cinkostársak, miután ezek a kérdések itt már tisztázódtak, azt hiszem, nem volt egészen helyénvaló. (*Zaj.*) Nem volt egészen helyénvaló akkor, amikor tudják önök, mert hiszen ha emberek, tudhatják, (*Mozgás.*) hogy mit jelent az, ha egy képviselőtársunk, egészen a legvégső határig menve, addig, ameddig mehet, a ház színe előtt megköveti önöket, és kijelenti, hogy amennyiben ez nem elegendő, bocsánatot kér önöktől, amint bocsánatot is kért – ekkor önök még mindig a jegyzőkönyvi megrovást kívánták. (*Felkiáltások a baloldalon: Ez még mind kevés volt!*)

Egy hang (*a baloldalon*): Nem szégyenli védeni azt az embert? (*Zaj.*)

Elnök: A ház határozatát vita tárgyává tenni nem engedhetem meg a képviselő úrnak. A házszabályok ezt tiltják. (*Helyeslés.*)

Maniu Gyula: Nem is teszem. És mindezek után, t. ház, a mi hozzájárulásunkkal és a mi szavazatunkkal adatott meg a jegy-

zökönyvi megrovás. *(Zaj.)* S akkor mit kívánnak még önök mitőlünk? Hiszen többet már nem tehetünk. *(Zaj.)*

Van azonban még egy dolog, t. ház. Azt hiszem, minden jogászember előtt tisztán áll az, hogy itt egy jogi kérdésről van szó.

Somogyi Aladár előadó: A tisztesség kérdéséről! *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Maniu Gyula: Tudniillik arról van szó, t. ház, hogy az a csempészet, amit az igen t. előadó úr az ő jelentésében hangsúlyoz, ez a csempészet kifejezés megfelel-e azon premisszáknak, amely premisszákat maga az előadó úr jelentésében felállít? *(Felkiáltások a baloldalon: Meg bizony!)*

Engedelmet kérek, a mi véleményünk ebben a tekintetben a következő.

Miután magában a jelentésben is – méltóztassék ezt kegyes figyelembe venni – konstatálva van, és a jelentés maga mondja, hogy a vers el lett ugyan mondva, de halkán, *(Zaj. Ellenmondások.)* ezzel az elmondás ténye meg van állapítva. *(Nagy zaj a baloldalon. Felkiáltások: De nem az egészet mondta el! Csak elkezdte!)*

Hódy Gyula: Hát hallotta az egészet? *(Zaj.)*

Maniu Gyula: A jelentés azt mondja, hogy el lett mondva, és magyarázatképpen hozzáteszi, hogy halkán. *(Folytonos zaj.)*

Egy hang *(a baloldalon):* A gyorsírók nem értettek belőle semmit, nem is írták, tehát nem jöhet be a naplóba!

Maniu Gyula: Engedelmet kérek, egy tényt nem lehet szavazással megállapítani. *(Zaj.)* Mert ha egyszer az illető jelentés maga azt mondja, t. ház, hogy rendkívül halkán lett előadva, *(Folytonos zaj.)* akkor legfeljebb azt lehet kimondani, hogy nem tekinthető elmondottnak, de nem lehet azt mondani, hogy nem mondatott el. *(Ellenmondások.)*

T. ház! A bizottsági jelentésből kifolyólag következik azon álláspontunk, amelyet elfoglaltunk, s amelyet más körülmények is igazolnak. *(Zaj.)*

Mélyen t. uraim, mi – kijelentem ünnepélyesen – *(Halljuk! Halljuk!)* a lehető legmesszebbmenő határokig megyünk el akkor, amikor arról van szó, hogy az önöket, a parlamentet, a magyar nemzetet ért sérelemért elégtételt adjunk. Nincs az az elégtétel, amelyet önöknek mi meg nem adtunk volna, mégpedig szívesen. De engedelmet kérek, egészen nyíltan, tisztán és férfiasan kijelentem, hogy arra a térre, amelyre önök a zárt ülés során mentek, mi nem követjük önöket. És megmondom, miért. Azért, mert a parlamentárizmus szempontjából *(Halljuk!)* nem tarthatjuk megengedhetőnek, hogy egy többség vagy egy többség élén álló miniszter mondja ki egy ellenzéki képviselőről, hogy inkompátibilis a

parlamentben. (*Helyeslések a közép hátsó padjain. Zaj. Élénk felkiáltások: Éljen Apponyi! Taps.*)

Polit Mihály: Osztracizmus nem lehet a parlamentben! (*Zaj.*)

Várady Károly jegyző: Návay Lajos!

Návay Lajos: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Mint a képviselőház április 8-iki ülése e részének elnöklője, kötelességemnek tartom, hogy a tény álladékaról, t. i. arról, vajon a kérdéses vers miként lett előadva, lett-e egyáltalában előadva, vagy lett-e érthetően előadva, elmondjam nézetemet. (*Halljuk!*)

Kétségtelen – ezt tartozom beismerni –, hogy Vajda Sándor képviselő úr bejelentette, hogy oly verset fog felolvasni, amely arról fog meggyőzni, hogy a magyar nyelv tudása és a magyar nemzet iránt való szimpátia nem azonosítható. Tényleg bejelentette, hogy ilyen verset fog felolvasni. De tény, hogy amint olvasni kezdte, az első perctől fogva oly halkán olvasta, hogy az követhető és érthető nem volt.

Hogy azután az egész verset felolvasta-e – mert erről van szó (*Úgy van! Úgy van!*) –, erre vonatkozólag (*Halljuk! Halljuk!*) biztosat én sem mondhatok, minthogy nem hallottam, tehát azt sem, hogy egészben olvasta-e vagy nem. De lehetetlennek tartom, hogy teljesen felolvasta volna, mert azt a vers terjedelme kizárja, minthogy az órán konstatáltam – mert vigyáztam, hogy soká ne tartson az olvasás –, hogy összesen két percet vett igénybe az a felolvasás. Márpedig a vers összes strófáinak felolvasása két perc alatt nem eszközölhető. (*Úgy van! Úgy van!*)

[188] Nekem az az egyéni nézetem volt, és ma is az, hogy Vajda Sándor képviselő úr felolvasott egyes szakokat, és azután ismét a vers végét. (*Közbeszólások jobbról: Nem olvasta!*) A végét olvasta, mert azt a szót, hogy „Janku” hallottam, ez pedig az utolsó szakokban van. Valószínű, hogy a képviselő úr önkényesen vétette fel utóbb az egész verset a naplóba. De bizonyos, hogy a képviselő úr akkor, amikor másodszor figyelmeztettem, azt mondta, hogy a vers felolvasását amúgy is elvégezte, és folytatta beszédét.

Ez a tényállás.

A magam részéről tehát, midőn arról van szó, hogy vajon a vers egész terjedelmében felolvastatott-e, és mint ilyen vétetett-e fel a naplóba, azt tartom, hogy ez csakis csempészés útján történhetett. (*Igaz! Úgy van!*) De az ki van zárva, hogy a vers egész terjedelmében felolvastatott volna, már azért is, mert nem hihető, hogy a magyar parlamentben egy ember is akadt volna, aki e vers felolvasását békében, türelemmel és csendben végighallgatta volna. (*Igaz! Úgy van!*)

Véleményem egyébként, hogy a magyar parlament az eset felett a megkapott szatiszfakció után térjen napirendre. Nem kívánom az

eset újabb komplikálását, de kötelességemnek tartottam annak kijelentését, hogy az időtartam alapján is kizártnak tartom, hogy a képviselő úr azt az egész verset bármily halkán is felolvasta volna.

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Vlád Aurél!

Vlád Aurél: T. ház! Egészen röviden kívánok Ugron Gábor t. képviselőtársam személyes jellegű támadására reflektálni, amennyiben azt mondta, hogy cinkostársai vagyunk Vajda Sándornak. Kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy amikor Vajda Sándor a vers felolvasását megkezdte, románul azt mondtam neki, hagyd az ördögbe az olvasást, ezek voltak szavaim, és miután tovább folytatta, kimentem. Hát én azt hiszem, hogy ezek után mégsem lehet azt mondani, hogy cinkostársa volnék neki. *(Zaj.)*

Várady Károly jegyző: Markos Gyula!

Markos Gyula: T. ház! Maniu képviselőtársam azt mondja, hogy ezt a tényt szavazatokkal eldönteni nem lehet. Én pedig azt mondom, hogy ezt a tényt szavazatok nélkül is meg lehet állapítani. Tagja vagyok ugyanis a naplóbíráló-bizottságnak. A legfőbb súlyt arra fektettük, vajon a gyorsírók jegyezték-e, hallották-e a felolvasást. A hivatalos jelentés szerint egy szót sem jegyeztek, mert nem is hallották. Ha tehát nem hallották, ha felolvasta is, olybá kell venni, mint meg nem történt dolgot. *(Zaj.)*

Ez egészen világos. Itt szavahihető emberek állítása szerint oly szövegről van szó, amelyet, minthogy felolvasását senki nem hallotta, el nem mondottnak kell tekintenünk; akik pedig a hivatalos jegyzéket készítették, a gyorsírók kijelentették, hogy sem nem hallották, sem nem jegyezték. Ez tehát világos dolog, s ebből könnyen meg lehet állapítani, hogy mennyiben bír befolyással a háznak naplójára egy oly esemény, amely meg nem történt, hanem egyszerűen becsempésztetett. Ezt tartottam szükségesnek megjegyezni.

Elnök: T. ház! Ezzel a tárggyal kapcsolatosan be kell jelentenem, hogy a gyorsíroda tagjai ezen incidensből kifolyólag igazoló jelentést intéztek hozzám, azon kéréssel, hogy ezen igazolásukat a házzal közöljem. Minthogy azonban ezen ügyben én a fegyelmi eljárást megelőző vizsgálatot rendeltem el, javaslom a t. háznak, hogy ez az igazoló jelentés is ezen vizsgálat aktáihoz csatoltassék. *(Helyeslés.)*

Méltóztatnak ezt tudomásul venni és javaslatomhoz hozzájárulni? *(Helyeslés.)* Akkor erre nézve ily értelemben kimondom a határozatot.

Miután többé senki sincs feljegyezve és szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

Az előadó úr kíván szólni.

Somogyi Aladár előadó: T. ház! Miháli és Maniu t. képviselő urak elhangzott felszólalására röviden válaszolnom kell. *(Halljuk!)*

Miháli t. képviselő úr visszautasította azt a vádat, mintha ők javításokat eszközöltek volna, és azt mondja, hogy a bírálóbizottságnak jelentése nem fedi a tényállást. Fenntartom azt, amit mondtam; tényekkel igazoltam, s azok a tények megcáfolva nem lettek. Petrovics is javított mások sérelmére, Szkicsák is javított mások sérelmére, a nemzetiségi képviselő urak pedig minden beszédüket megkorrigálják, belőlük mondatokat hagynak ki. Tehát áll az, amit mondtam, és a visszautasításnak helye nincs.

A másik az, hogy a bírálóbizottság jelentése nem fedi a valódi tényállást. Bocsánatot kérek, Návay Lajos t. alelnök úr az előbb eléggé megmagyarázta, hogy mi az: csempészni, és mi az: valamit felolvasni, tehát grammatikai magyarázatokba bocsátkozni benem ezúttal hajlandóság nincs. Maniu t. képviselő úr pedig csavarint, amennyiben jogi kérdéssé szeretné tenni azt, ami nem jogi kérdés, hanem a tisztesség kérdése.

Mert, engedelmet kérek, ha valamit elmormogok, és azt nem hallja itt sem gyorsíró, sem naplóbíró, aki a szónok közvetlen közelében ül, akkor én azt felolvasottnak nem tekinthetem, és akkor, mikor a képviselő külön megjelenik a gyorsíródában, és kéri annak a naplóba való felvételét, az határozott csempészés.

Tisztelettel kérem a bizottság jelentésének tudomásul vételét. *(Helyeslés.)*

Elnök: Következik a szavazás.

Kérem a t. házat: méltóztatik-e a naplóbíró-bizottság jelentését helyeslőleg tudomásul venni, szemben a Miháli Tivadar képviselő úr által beadott ellenindítvánnyal? *(Zaj.)*

Buzáth Ferenc: A kérdés feltevéséhez és a házszabályok 193. szakaszához kérek szót.

Elnök: Most csakis a kérdés feltevéséhez lehet szólni, a házszabályokra hivatkozni a szavazás után lesz módja a képviselő úrnak. Szavazás közben, mikor a kérdés feltevéséről van szó, csakis ehhez lehet szólni. A kérdés feltevéséhez kíván [189] szólni a képviselő úr? *(Felkiáltások: Eláll a szótól!)*

Buzáth Ferenc: Akkor elállok.

Elnök: Ha tehát méltóztatnak az előadó úr javaslatát elfogadni és a naplóbíró-bizottság jelentését helyeslőleg tudomásul venni, akkor Miháli Tivadar képviselő úr ellenindítványát elesettnek fogom nyilvánítani; de ha nem méltóztatnak elfogadni az előadó úr javaslatát, akkor Miháli Tivadar ellenindítványát fogom elfogadottnak kijelenteni.

Méltóztatnak a kérdés ilyen feltevéséhez hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor felteszem a kérdést: méltóztatnak-e a naplóbíró-

ló-bizottság jelentését helyeslőleg tudomásul venni, szemben a Miháli Tivadar képviselő úr ellenindítványával, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, szíveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház helyeslőleg tudomásul veszi a naplóbíráló-bizottság jelentését, s ennél fogva Miháli Tivadar ellenindítványa elesett.

Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása.

Várady Károly jegyző: Szentiványi Árpád!

Szentiványi Árpád: T. ház! A nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat tárgyalásánál akarva, nem akarva, kénytelen vagyok felszólalni. Kérem a t. házat, hogy a legszűkebb keretbe szorított ... *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Szentiványi Árpád: ... beszédemre egy kis figyelmet méltóztatassanak fordítani. *(Halljuk!)*

Nem azért szólalok én fel, hogy szavazatomat indokoljam, mert hiszen ezen törvényjavaslat elfogadását indokolnom nekem nem szükséges; nem azért szólalok fel, mintha a törvényjavaslat ellenzőinek álláspontját cáfolni, vagy őket más álláspont elfogadására rábírní kívánnám. Mert ha a tegnapi elhangzott, a kultuszminiszter úr által elmondott beszéd, *(Élénk éljenzés.)* mely oly meggyőzően világította meg a törvényjavaslatot, nem változtatta meg azok álláspontját, akik azt ellenzik, akkor ha úgy beszélnek is, mint Marcus Tullius Cicero, sem érném el célomat.

Én azt hiszem, hogy a törvényjavaslat tisztelt ellenzői úgy vannak, mint az a palóc, akinek a plébános meg akart valamit magyarázni, s a plébános azt kérdezte tőle, hogy érti-e; ő azt mondta, hogy nem érti. Erre a plébános nagyobb tüzzel magyarázta meg neki, és kérdezte, érti-e? Nem értem. Hát miért nem érted? Nem értem, mert nem akarom. *(Derültség bal felől.)* A t. képviselő urak is úgy vannak, hogy hiába magyarázzák nekik, hogy álláspontjuk tarthatatlan, ők nem fogják érteni, mert nem akarják érteni. *(Igaz! Úgy van!)*

De felszólalok azért, mert az a nemzetietlen, az a mondhatnám hazafiatlan *(Igaz! Úgy van!)* izgatás, amely folyik az egész országban, már az ágostai hitvallású evangélikus tiszai kerületbe is átcsapott. Azok az izgatók elmentek oda is, népgyűléseket tartanak, és az ottani lelkészeket és a tisztességes magyar érzésű tótajkú polgárokat is fellázították, annyira, hogy a képviselőházhoz már a tiszai kerület esperességétől is felirat érkezett.

(Az elnöki széket Návay Lajos foglalja el.)

Itt van a másolata nálam, de nem olvasom fel, hiszen a képviselőház kérvényi bizottságához kerül, és majd a kérvényi bizottság jelentésének tárgyalása alkalmával csakugyan fel fogjuk olvastathatni. Jelentősége ugyan ennek a feliratnak nincs semmi, csak éppen annyi jelentősége van, mintha az a két úr, aki aláírta, a maga nevében küldte volna fel. Pedig ezt a kérvényt az esperességi felügyelő és a főesperes írta alá. De nincs jelentősége azért, mert a mi törvényeink és a régi szokásjog alapján joga van indítványt vagy határozati javaslatot előterjeszteni minden egyháztagnak, és meg van határozva, hány egyháztagnak kívánságára kell az egyházi gyűlést összehívni. Jogában van az egyházaknak ilyen indítványt tenni, és meg van határozva, hány egyháznak kívánságára kell az egyházmegyei gyűlést összehívni, Jogában van az esperességeknek ilyen indítványt tenni, és meg van határozva, hány esperességnek kívánságára kénytelen a kerületi elnökség a kerületi gyűlést összehívni. Elküldték a kerületi elnökségnek is tudomásulvétel végett a feliratot, de nem kérték egy szóval sem a kerületi gyűlés összehívását, mert tudják, hogy a tiszai kerületben ezt a kérvényt el nem fogadnák soha, és annak felterjesztéséhez hozzá nem járulnának. *(Helyeslés bal felől.)*

Helyesen és jogosan mondom tehát, hogy annyi jelentősége van ennek a kérvénynek, mint akkor volna, ha csak a maguk nevében küldték volna fel az illetők.

De kötelességem felszólalni és precizírozni álláspontomat azért, hogy azokat a felizgatott egyéneket, ha lehet, megnyugtassam, és megakadályozzam állásfoglalásommal azt az izgatást, amely talán ezután még más esperességben is előfordulhat. *(Helyeslés.)*

Mint ez idő szerinti kerületi felügyelőjére a tiszai kerületnek, talán fognak adni valamit az én nézetemre is. Abban a kerületben, amely Lengyelországtól egészen Brassóig terjed, sok mindenféle ajkú lakosság lévén benne, az izgatás, különösen az olyan izgatás, mint a melyet a t. nemzetiségi képviselő urak véghezvisznek, itt-ott bizony található fogékonyságra.

Úgy a t. nemzetiségi képviselő urak, valamint az ugyanazon a húron pendülő felirat két érvet emleget és hajtogat mindig a törvény-[190]javaslattal szemben. Az egyik az, hogy igazságtalan, méltánytalan, hogy a nem állami, illetőleg a felekezeti tanítók kisebb javadalmazásban részesülnek, mint az állami tanítók. Az igaz, hogy kisebb jövedelemben részesülnek, de ne ezt nézzük, hanem hasonlítsuk össze eddigi fizetésükkel, hogy mennyivel jobb javadalmazásban részesülnek most, mint azelőtt. *(Úgy van!)*

Méltóztassanak figyelembe venni azt is, hogy Magyarországon ma mindenki fizetésjavítást kér, Magyarországon ma mindenki az államtól akar mindent. Hiszen ha ez megengedhető, akkor az államot valósággal a tönk szélére fogják juttatni. *(Úgy van!)*

De méltóztassanak figyelembe venni és mérlegelni, hogy a sokkal nagyobb kvalifikációval bíró lelkészek, akik kongrua-kiegészítést kapnak, mennyivel rosszabb helyzetben vannak és lesznek ezen tanítókkal szemben, akiknek nyugdíja 30 évi szolgálat után 2300 koronára megy fel, ezek a szegény lelkészek pedig, akik – mondom – sokkal nagyobb kvalifikációval bírnak, csak 1600 K fizetést kapnak és ha lesz nyugdíjuk, csak ez után kaphatják azt.

Veres József: Több nyugdíjat kap a tanító, mint a lelkész.

Szentiványi Árpád: Ez a második érv az autonómia sérelmére vonatkozik. Mint ez idő szerinti kerületi felügyelő én is őrzöm az autonómia sérthetetlenségét. De ebben a javaslatban az autonómiára nézve sérelmet nem találok. *(Igaz! Úgy van!)* Nem mondom, hogy nem érinti az autonómiát, de ha érinti is, a magyar állam-eszme felépítéséhez talán ennek az autonómiának is hozzá kell járulni, *(Tetszés és helyeslés)* mert, amint gr. Apponyi Albert tegnapi beszédében magát kifejezte, annak a nagy épületnek a felépítéséhez minden egyes kő olyannyira szükséges valami, ami nélkül ezt az épületet felépíteni vagy felállítani nem lehet. *(Helyeslés.)*

De ha tényleg fennforog az autonómia sérelme, akkor ne itt kezdjék, akkor állást kellett volna foglalni már az 1883-iki törvénnyel szemben, amely a középiskolai tanárok fizetésének rendezéséről szól, hisz az autonómiának sérelme ott kezdődik, és akkor folytathatták volna az izgatást akkor, amikor a kongrua-törvényt életbeléptették. *(Igaz! Úgy van!)* És hogyha népgyűléseket akarnak tartani azok az esperességek, és azoknak eredményét felirat alakjában akarják a képviselőház elé terjeszteni, akkor ne azok nyújtsák be ezen feliratokat, és ne azok izgassanak a törvényjavaslat ellen, akik az autonómiát csak köpenyegnek tartják arra, hogy a nemzetellenes izgatást folytathassák, *(Igaz! Úgy van!)* hanem tessék aláíratni azokat a középiskolai tanárokkal, a kongruás lelkészekkel és azokkal a tanítókkal, akik szomjúhozva várják ezt a fizetésjavítást. Ha ezek azokat aláírják, és lemondanak a fizetésöbbletről, ebben volna konzekvencia, és akkor meghajolnék az illetők előtt, mert azok anyagi áldozatot is hoznak. *(Igaz! Úgy van!)* De hogy azok az izgatók, akik az egész országot felkavarják, őrizték és védjék meg az izgatás köpenyegét azon a címen, hogy az autonómiát féltik, engedelmet kérek, ehhez hozzá nem járulhatok. *(Élénk helyeslés.)*

Igaz, t. képviselőház, hogy a törvényjavaslat ellen nekem is vannak kifogásaim és észrevételeim, amelyekre nézve azonban a magam részéről megtalálom a megnyugtatót. Egyik észrevételem és kifogásom az, hogy ennek a hazafias és nemzeties kormánynak a kezében ez a törvényjavaslat a magyar nemzeti épület felépítéséhez kétségtelenül egy nagy követ szolgáltat. Ámde Magyarországon igen könnyen változik a kormánypolitika. Csak nemrég múlt el egy abszolutisztikus, törvényellenes, hazafiatlan kormánynak uralma. Nem tudhatjuk, hogy a mostani kormány után rövid időre nem ez fog-e újra következni? És akkor ez a törvényjavaslat, hogyha oly emberek kezébe kerül, és olyan ember magyarázza, mint aminő a volt igazságügyminiszter volt, könnyen felhasználható arra, hogy vele a Gesamt-Monarchie eszméjét megerősítsék. De én megnyugvást találok e tekintetben is, mert az abszolutisztikus, a hazafiatlan és nemzetietlen kormány anélkül is felfüggeszt mindent. *(Igaz! Úgy van!)* Eggyel többet vagy kevesebbet felfüggeszteni, az neki mindegy.

Szóval én azt hiszem, hogy ha nem is most, de a jövőre a magyar állameszme kiépítéséhez ennek a törvényjavaslatnak elfogadása nagy segítségképpen fog hozzájárulni. *(Igaz! Úgy van!)* Ezért ezt a törvényjavaslatot részemről elfogadom. *(Helyeslés.)*

Még csak azt a megjegyzést kívánom tenni, hogy tudom, hogy e törvényjavaslat csak a jövőben lesz hasznos, bár az az aggodalmam most is megvan, hogy addig a magyar állameszmének felépítése, sőt még annak megalapozása is igen nehéz, míg azok az emberek, akik Bécsből kapták a szellemi és anyagi izgatás támogatására az eszközöket, *(Igaz! Úgy van!)* és amíg azok, akik ezt az izgatást kezdeményezték, és az anyagi és szellemi erőt hozzá megadták, úgy a nemzetiségeknek, mint a szociálistáknak, szabadon járnak, és kérdőre vonnunk őket nem lehet; mert addig a magyar állameszme felépítését megkezdenünk nagyon is nehéz. *(Igaz! Úgy van!)*

Hiába is építenők fel a magyar nemzeti eszme épületét, hogyha megtörténhetik az, hogy besoroznak egy sereg magyar ifjút katonának, és azért, mert Hier-rel nem jelentkezik, becsukják. Ám ezen most nem lehet változtatni. Íme, ezt az országot 40 év óta 67-es alapon kormányozták, de ahol ez az alap csak addig tartatik tiszteletben az egyik szerződő fél által, míg az ő érdekét szolgálja, amely percben pedig nem azt szolgálja, akkor elrúgják, ott nagyon [191] nehéz a magyar nemzeti eszmét felépíteni. *(Úgy nem!)* Mikor még megjegyzem, hogy azokat a kéréseket és kívánságokat, amelyeket Meczner Béla és Szontágh Andor t. képviselőtársaim felemlítettek, magamévá teszem, és a részletes tárgyalások alkalmával azokhoz fogok csatlakozni, akik ezeket megvalósítani akarják, ki-

jelentem, hogy a törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. *(Helyeslés és taps bal felől.)*

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Vlád Aurél!

Vlád Aurél: T. képviselőház! Parlamenti szokás szerint kötelességemnek tartom mindenekelőtt az előttem felszólalónak egy pár megjegyzésére reflektálni, különben érdemben a választ neki is majd beszédem folyamán fogom megadni. Itt csak arra kívánok röviden reflektálni, amit t. képviselőtársam beszéde elején mondani méltóztatott. Ő t. i. nem érti, hogy a kultuszminiszter úr tegnapi beszéde után hogy lehet, hogy valaki meg nem változtatja álláspontját, és a törvényjavaslatot el nem fogadja. Azt mondja t. képviselőtársam, hogy a törvényjavaslat intencióját csak az nem érti, aki nem akarja megérteni, és egyúttal óva int a nemzetiségi ámitások ellen. Mi, t. képviselőház, ehhez hozzá vagyunk szokva, mert ez úgyszólván a helyzet kifolyása. Volt ebben az országban egy ilyen irányzat, mint amilyennek indító oka a jelenlegi törvényjavaslat, és a legjobban a 40-es évek elején virágzott, mikor a sovinszta magyar irány minden téren iparkodott érvényesülni, és mikor gr. Széchenyi István volt az, aki leginkább ellene szólt ennek a kárhuzatos irányzatnak. Ő volt az, aki 1842-iki akadémiai székfoglaló beszédében a maga álláspontját nagyon világosan kifejtette.

És én, t. képviselőtársaim, csak arra kérem önöket, olvassák el, olvasva olvassák és gondolkozzanak azon a beszéden, mert én azt hiszem, hogy az sok olyat fog megmagyarázni, amit különben megmagyarázni nemigen lehet.

Minthogy, t. képviselőtársaim, véletlenül nálam van Széchenyinek ez az akadémiai beszéde, szükségesnek tartom röviden azt a részt felolvasni, amely, azt hiszem, meg fogja cáfolni, illetőleg kellő értékükre redukálja azon állításokat, amelyeket az előttem felszólalt t. képviselőtársam az ú. n. izgatókra nézve mondott. Széchenyi István akadémiai beszédének ezen passzusa így szól *(olvassa)*:

„De itten búba merül lelkem, mert én legalább, felette kevés kivétellel, alig ismerek egy valóban buzgó magyart is – és ezen őszinteséggel tartozom szent ügyünknek, melynek minden személyes tekintetet alávetek –, ki, bármennyi ősz haj fedné is fejét, bármily tapasztalás és életbölcseesség redőzte volna is egyébiránt velejét, mint elmetévedett, ha rögeszméje pendíttetik meg, többé-kevésbé ki ne vetkeznék a kölcsönös méltányosság, sőt az igazság szabályaiból is némileg, ha nyelvünk s nemzetiségünk ügye kerül szőnyegre.

Ilyen alkalomnál a leghidegebb vérű elragadtatik, a legélesebb látású vaksággal van verve, és a különben legméltányosb, legigaz-

ságosb is hajlandó felejtani, sőt néha valóban egészen is felejtí az örök igazságnak soha nem változó még azon legelső szabályát is – melyet egy alkalommal sem volna szabad szemöl szalasztani –, miszerint másnak soha olyat ne tégy, mit tölle sem fogadnál örömet. S annyira megy ez elfogultság, ezen felingerült állapot, miképp mindennapi eset, kivált a mostani, a természetesen túl, még mesterséggel is felcsigázott napokban, éppen azok kikeléseit és gyanúsításait hallani legsértöbbs változatokban, ha más ajkú, egyenesen csak példájukat követve, önvére mellett buzog, kik legcsiklandósbak saját nemzetiségük körül. Valóban szomorú, szívrepesztő látvány.

Boszútlan egy hajszált sem enged fején csak érintetni is, és ez helyes; ámde mást üstökénél ragadni hajlandó, és ez is egyes viadalban vagy verekedésnél, mikor ember áll ember ellen, és anyagi erő s állati bátorság határoz legtöbbet, felette helyes lehet; nemzetnek békés újjászületési működésében azonban, ha nem is gyávaság, valóban felette nagy bűn, és a legkímélőbb kitéttel mindenesetre nem kevésb, mint szánakozásra méltó, magamagán uralkodni nem tudó pajzanság; melynek, t. gyülekezet, ha a mélyebben gondolkozók tapintata és általában véve a nemzet súlya, mielőtt késő volna, féket, zablát nem vet: bizony mondom, a magyar nem „lesz”, mint azt többen oly gyönyörtelien álmodánk, de rövid idő múlva e négy betű: „volt” fogja illusztrálni valahai létét; s pedig, mert a nemzetek békés átalakulási működésében, mikor minden, bár a legkisebb erőszak is ellenhatást és egyetlenegy igazságtalanság ezer megbosszulót szül, semmi nem győz, mint egyedül lelki felsőbbtség és az örök való.”

Én azt hiszem, Széchenyi beszédének ezen passzusa nagyon is ráatalál a jelenlegi helyzetre, ma is nagyon sokan vannak, akik hasonló vétkeket követnek el, mint a 40-es évek idejében.

Zakariás János: Például Vlád Aurél!

Vlád Aurél: Bocsánatot kérek, ez a beszéd nem az én beszédem, ez Széchenyinek idézete.

Egy hang (*bal felől*): Széchenyihez csak tiszta kézzel szabad nyúlui. (*Zaj.*)

Elnök (*csenget*): Csendet kérek.

Vlád Aurél: Azt hiszem, hogy Széchenyi Istvánt mégsem lehet hazaárulónak bélyegezni.

Zakariás János: Ó mondja, hogy Magyarország nem volt, hanem lesz.

Vlád Aurél: Az előttünk fekvő törvényjavaslat számos körökben nyugtalanságot, és, lehet mondani, az ország lakosságának többsé-[192]gében izgalmat okozott. (*Élénk ellenmondások. Zaj.*) A törvényeket nem elég meghozni, azok iránt szimpátiát is kell ger-

jeszteni. Törvényeket, amelyek nem alapulnak a lakosság zömének jogi meggyőződésén, a communis opinio-n, törvényeket, amelyeknek intézkedései iránt az ország lakosságának tetemes része aggodalmakat táplál, azokat igazságtalannak tartja, lehet hozni, megszavazhatja azokat a képviselőház egyhangúsággal is, de azoknak a törvényeknek mégsem lesz fogatjuk, mert a természet és az örök való ellen vétkezni még törvényekkel sem lehet. *(Élénk ellenmondás és zaj.)* Én azt hiszem, hogy ...

Zakariás János: Öt százaléknyi töredék nevében beszél így?

Elnök *(csenget):* Kérem Zakariás képviselő urat, méltóztassék meghallgatni a szónokot.

Vlád Aurél: Én azt hiszem, hogy a jelenlegi átmeneti helyzet legkevésbé alkalmas olyan kérdések felszínrehozatalára, amely kérdések akár a felekezeti, akár a nemzetiségi érzékenységet lánggra képesek ébreszteni, mert én azt hiszem, sem az ország közjogi függetlenségét, sem az ország nemzeti önállóságát egy nemzetiségi és társadalmi szempontból elégedetlen országban kivívni nem lehet. Éppen azért én már általánosságban is abban a véleményben vagyok, hogy a jelenlegi törvényjavaslat egy elhibázott mű, hogy a jelenlegi törvényjavaslat alapelve helytelen, hogy az ország jól felfogott érdekeivel ellenkezik, más eredményeket fog előidézni, mint amilyeneket célul tűzött maga elé, t. i. az országnak érzésben és nyelvben való egybeforradását. Én abban a véleményben vagyok, hogy még más körülmények között is hiba volna ilyen törvényjavaslatot előterjeszteni, de a jelenlegi körülmények között, amikor közjogi helyzetünk nem egészen bizonyos, akkor, amikor még azt sem tudhatjuk, hogy jelenlegi közjogi helyzetünket a jövőben miként tarthatjuk fenn, de az veszélynek is ki van téve, mondom, ily körülmények között ilyen törvényjavaslatot előterjeszteni valóban bűnnek tartom. *(Zaj és mozgás a szélsőbaloldalon.)*

Ha ez a törvényjavaslat megelégedett volna azzal, hogy a tanítók fizetését rendezze, hogy a tanítók megélhetését biztosítsa, én azt hiszem, hogy ellenzőre nem talált volna. Nem talált volna azért, mert a tanítói munkát meg kell fizetni, mert az iskolának a jövőben talán sokkal nagyobb és fontosabb szerepe lesz, mint aminő volt a múltban. Mondom, dacára annak, hogy én a fizetésrendezésre vonatkozó intézkedéseket a magam részéről szívesen elfogadnám, mégis nem tartóztathatom vissza magamat attól, hogy észrevételeimet erre vonatkozólag is elő ne terjesszem. Mindenekelőtt hibáztatom azt, hogy a felekezeti tanítók fizetésrendezése nem történik ugyanazon az alapon, ugyanolyan magasságban, mint az állami tanítóké. Maga a miniszter úr is elismeri e kívánság jogosságát, csak a jelenlegi pénzügyi helyzet nehézségeire hivatkozik.

Elismerem, hogy a jelenlegi pénzügyi helyzet nehéz, de ha a t. függetlenségi és 48-as párt az ellenzéken hangoztatott elveihez hű akar maradni, akkor bizonyára igyekezni fog alkalomadtán érvényesíteni azon elveket, amelyek t. i. abban kulmináltak, hogy addig, amíg az ország közoktatási és közgazdasági igényei kielégítést nem nyernek, a hadügyi költségeket sem szabad szaporítani.

Ha majd a függetlenségi és 48-as párt alkalomadtán vétót fog mondani a hadügyi költségek tetemes emelkedése ellen, bizonyára minél hamarább fog államháztartásunk abba a helyzetbe jutni, hogy a tanítóknak igényeit kielégítse.

Nem elégít ki azonban engem a kultuszminiszter úr beszédének azon része, amely a kántortanító fizetésére vonatkozik, s amelyben a miniszter úr már eleve is tagadja azon igény jogosultságát, hogy a kántori javadalmazás a tanítói fizetésnél tekintetbe ne vétessék. Én azt hiszem, hogy ez az álláspont nem indokolható, mert törvényhozásunkban is van egy analóg eset, amelyben – természetesen nem a szegény tanítókra vonatkozólag – a törvényhozás egészen más álláspontra helyezkedett, és ez a képviselői fizetésre vonatkozó törvényben van. Miniszterek, államtitkárok, budapesti egyetemi tanárok lehetnek képviselők is, és ennek dacára a törvény, amely a képviselők javadalmazását szabályozza, nem mondja ki, hogy az illető mint képviselő nem húzhat fizetést. Pedig én azt hiszem, hogy ha ilyen magas funkciót betöltő magas állású tisztviselő képviselői fizetését külön is felveheti, akkor annál jogosabb az, hogy a tanítónak kántori teendőikért járó fizetése tanítói igényének megállapításánál figyelembe ne vétessék.

Hibásnak tartom a törvényjavaslatba felvett azon intézkedést, hogy csak három év múlva nyernek a felekezeti tanítók kielégítést ebben a tekintetben. Koncedálom ugyan, hogy ezt az intézkedést a felekezetekre való tekintettel vették be a törvényjavaslatba azért, hogy idejük legyen három éven át kellő fedezetről gondoskodni. Azt hiszem azonban, hogy ha a felekezet nem gondoskodik arról, hogy a tanítója megkapja a törvényben biztosított minimumot egy éven belül, később sem fogja tehetni, és a törvényjavaslat ezen intézkedésének gyakorlati következménye csak az lesz, hogy egy csomó felekezeti tanító csak három év múlva jut ahhoz a fizetésminimumhoz, amelyet a törvény megállapít.

Vertán Endre előadó: A felekezetek hibája lesz, ha így lesz!

Vlád Aurél: T. ház! Nem mulaszthatom el aggályaimat kifejezni a törvényjavaslat azon intézkedése felett is, amely a fizetésnek termé-[193]nyekben való kiszolgáltatását továbbra is megengedi. Én azt hiszem, hogy a jelenlegi modern életben ilyen intézkedés nem tartható fenn, mert ha meg van állapítva, hogy ezeknek a terményeknek ellenértéke fejében mit kap a tanító, ha nem szol-

gáltatják ki természetben, akkor inkább gondoskodjék az iskola-fenntartó arról, hogy azon terményeket pénzértékre változtassa át, semmint ezt a terhet a szegény tanítókra ráoktrojálja.

És most áttérek a törvényjavaslat azon intézkedéseinek bírálata-ra, amelyek – véleményem szerint – igazolják azt az alapos ag-godalmat, azt az ellenszenvet, amely országszerte ezen törvényja-vaslat iránt megnyilatkozik.

A miniszter úr tegnapi fényes beszédében a törvényjavaslatnak intencióját olyanképpen igyekezett megvilágítani, hogy abból lehet ezt is kiolvasni, és lehet az ellenkezőt is kiolvasni. *(Felkiáltások: Mit? Zaj.)* Lehet ezt is, és lehet az ellenkezőt is kiolvasni. *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Vlád Aurél: A miniszter úr azt hangoztatta tegnapi beszédében, hogy ez a törvényjavaslat a politikai egységes magyar nemzet ér-dekében van. Csakhogy a politikai és a nemzeti érdek alatt kétfélet szoktak nálunk érteni: először is a politikai magyar nemzetnek az érdekét, amelyben – a törvények betűje szerint legalább – mi is benne vagyunk, és akkor a nemzetiségek érdeke is benne van, és annak a politikai magyar nemzetnek érdeke nem lehet más, mint összeegyeztetése mindazon népek érdekeinek, amelyek a politikai magyar nemzetet alkotják. De lehet ezt másképpen venni, és pedig oly értelemben, hogy ez csak a fajmagyarságnak, csakis a faji magyar nemzetnek érdekét szolgálja.

Mínthogy a miniszter úr beszédéből nem vehetem ki azt, hogy milyen értelemben látja a törvényjavaslat által megóvottaknak a nemzeti érdekeket, nem marad egyéb hátra, mint hogy ennek a kérdésnek a megvilágítására a törvényjavaslatot, annak egyes in-tézkedéseit vegyem bírálat alá, és itt tartozom kijelenteni, hogy a törvényjavaslat egyes kardinális intézkedéseink bírálata után arra a meggyőződésre jutottam – és ezt indokolni is kötelességem lesz –, hogy ez a törvényjavaslat nem a politikai magyar nemzet összes-ségének az érdekeit szolgálja, ... *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Vlád Aurél: ... hanem tisztán a magyar faji érdekeknek szol-gálatában áll.

A törvényjavaslatnak intencióját az előadó úr fejtette ki a leg-pregnánsabban. Az előadó úr ugyanis nyers őszinteséggel megmondotta, mi ennek a törvényjavaslatnak intenciója. Az előadó úrnak beszédében a következő passzust találtam: „Magyarország jogilag már ma egységes nemzet.” Jogilag Magyarország ma egy egységes nemzet! Én ezt a „jogilag” kifejezést igazán nem értem.

Vertán Endre előadó: Rosszul idézte!

Vlád Aurél: Nem értem, mert jog egy egységet, egy ténynt nem állapíthat meg, ha a jogban olyan intézkedés foglaltatik, amely a

tényekkel szemben áll; akkor beszélhetünk jogi fikcióról, de nem valóságról.

Vertán Endre előadó: Megtagadja az állam egységét itt a házban!

Vlád Aurél: Törvényeinkben ily intézkedés nincsen! Törvényeinkben csakis oly intézkedést találtam, hogy Magyarország minden polgára tagja az egységes politikai nemzetnek.

Zakariás János: Magyar nemzetnek!

Vlád Aurél: Igen, a politikai magyar nemzetnek. Ezt az intézkedést én benn találtam a törvényben; de ez nem azt jelenti, hogy Magyarország jogilag nyelvben is egységes állam.

Ugron Gábor: Geográfiailag is, jogilag is egységes állam!

Vlád Aurél: Az előadó úr beszédének ... *(Egy hang: Nincs tisztában a dologgal. Zaj.)* Kérem, nagyon is tisztában vagyok a dologgal. Az előadó úr beszédének második passzusában azt mondja, hogy ennek a törvényjavaslatnak célja az: előmozdítani, hogy Magyarország nyelvben és érzésben egységes nemzetté legyen. Célja tehát az, hogy azt a jogi egységet, azt a jogi fikciót valóságos tényé tegye.

T. ház! Ha egybevetjük az előadó úr beszédének ezt a részét beszédének egy későbbi passzusával, melyben azt mondja, hogy új honfoglalásra van szükségünk, olyanra, amely ezt a nyelvi egységet előidézi, akkor tisztában vagyunk azzal, hogy ennek a javaslatnak a célja a magyar faj érdekeinek istápolása, a magyarosítás.

Nagy György: Úgy is kell, még jobban kellene. *(Zaj. Elnök csenget.)*

Vlád Aurél: Az ú. n. egységes nemzeti állameszmének megvannak a maga teóriái. Ebből vonják le aztán a többi következtetéseket, hogy t. i. az állam csak olyan intézményeket, iskolákat tűrhet meg, amelyek elősegítik ezt az állami célt. Azért nem fogadom el ezt a javaslatot – és azt hiszem, legtöbb ellenzői azért ellenzik –, mert ez a javaslat a magyarosításnak mint állami célnak a szolgálatában áll. *(Helyeslés.)*

T. ház! Tartozom annak bebizonyításával, hogy, amennyiben az állam céljául a magyarosítást tűzi ki, ez a cél a közérdekbe, az általános állami érdekbe ütközik, és hogy ez a politika nemcsak nem éri el a célt, a nyelvi egységet, hanem kockáztatja az érzésben való egységet is. *(Zaj. Elnök csenget.)*

Ha az állam azt tűzi ki céljául, hogy az állampolgároknak tetemes részét, mondjuk, felét nemzeti sajátságaikból kivetkőztesse, hogy az [194] iskola útján a magyarságot terjessze, és az egész nemzetet faji egységbe olvassza, akkor az állam a törekvéseivel azt mutatja, hogy ellensége a többi népfajoknak. *(Zaj. Ellenmondás.)* Legalább ez következik logikailag. Ezzel az állam a nem

magyarajkú állampolgárok többségében először közömbösséget, később ellenséges indulatot kelt maga iránt. Azt hiszem tehát, utolérhetetlen kiméra kedvéért nem tanácsos olyan politikát követni, [amely] az állampolgárok nagy részét az államtól elidegeníti. (*Zaj. Elnök csenget.*) Tartozom annak az igazolásával, t. ház, hogy ez a törvényjavaslat tényleg ezt a célt szolgálja, dacára annak, hogy egyik paragrafusában az az intézkedés foglaltatik, hogy a törvényhozás nem akarja érinteni a felekezeti és községi iskolák azon jogát, hogy az állampolgárok nem magyarajkú része a saját anyanyelvén nyerjen oktatást. Dacára ennek tartozom – és azt hiszem, sikerül is – bebizonyítani, hogy ez a törvényjavaslat tényleg az ellenkező irány szolgálatában áll.

Ezen célt szolgálja egyfelől a törvényjavaslat azon intézkedése, amely azt mondja, hogy az ismétlőiskolákban a kizárólagos tan nyelv a magyar, (*Helyeslés bal fél ül.*) és egy másik intézkedés, amely arra vonatkozik, hogy azokban az iskolákban, amelyekben eddig is magyar volt a tanítási nyelv, ez az állapot többé meg nem változtatható. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Mit jelent az, t. ház, ha ilyen intézkedést foglalunk a törvénybe? Azt jelenti, hogy az államnak az a célja, hogy kizárólag a magyar tannyelvű iskolákat tartsa fenn. (*Mozgás bal felől. Elnök csenget.*)

Elnök: Csendet kérek!

Vlád Aurél: Ezen rendelkezés felvétele a törvényjavaslatba szakítást jelent azzal az eddigi elvvel, amely biztosítja az iskola-fenntartóknak a tannyelv megállapítását. Ha a pedagógiai követelmények esetleg azt hoznák magukkal, mondjuk egy felekezeti vagy községi iskolában, amelyben eddig a tanítási nyelv kizárólag a magyar nyelv volt, hogy ez a viszony megváltozzék; ha a pedagógiai szempontok kívánnák, hogy egy nemzetiségi nyelv legyen a tan nyelv, és ha ennek a törekvésnek útját álljuk, akkor mit jelent ez?

Jelenti azt, hogy igenis konzerválni akarjuk még a pedagógiai érdekek feláldozásával is azt az állapotot, amely esetleg az eddigi törvényekkel ellenkezik. (*Mozgás és ellenmondások bal felől.*) Ez az intézkedés egyúttal annak az elvnek megdöntését foglalja magában, amely abban kulminál, hogy „quod ab initio vitiosum, non potest tractu temporis convallescere”.

De nemcsak a törvény ezen intézkedése áll a magyarosító politika szolgálatában, hanem azon intézkedése is, amely a magyar nyelv tanítására vonatkozik, és amely tancél gyanánt azt az elvet állítja fel, hogy a magyar nyelv minden népiskolában olyan terjedelemben taníttassák, hogy azt a gyermekek teljesen megtanulják és korrektül beszéljék. Két elv van tehát lefektetve a törvényjavaslatban: az egyik a magyar nyelv tanításának mérvét állapítja meg, a másik pedig elismeri az anyanyelv tanításának szükség-

gességét és helyességét; két olyan elv foglal tehát helyet ugyanabban a törvényben, amelyek nézetünk szerint egymással ellentétesek. Magyarországon a jogi helyzet nem mindig fedi a tényleges helyzetet, és sok hangoztatott elv a gyakorlati életben negligáltak.

Hiszen elég e tekintetben egy példára rámutatnom: vegyük pl. a paritás kérdését, közjogi helyzetünket; jogilag megvan, kérdés, hogy tényleg megvan-e? Egy másik példa a gyülekezési jognak a példája. Elvben megvan, mindenki elismeri, de a példa mutatja, hogy a gyakorlatban nincsen meg. A harmadik példát az iskolai térről vehetem. Az 1868: XXXVIII. t.-c. 58. és 80. §-ainak követelményei szerint az állami iskolákban ott, ahol az állampolgárok nem magyar anyanyelvűek, tannyelvnek az illető polgárok gyermekei anyanyelvének kellene lenni. Ez a jogi helyzet. A tényleges állapot azonban éppen az ellenkezőjét mutatja. Mikor látjuk azt, hogy Magyarországon mennyire ellentétben áll a jogi helyzet sok tekintetben a tényekkel, és mennyire nem felelnek meg a tények a jogi állapotnak, akkor azt hiszem, szükségtelen jósnak lennem, amikor azt a kijelentést kockáztatom, hogy a gyakorlat oda fog vezetni, hogy az összes iskolákban, tehát a felekezeti iskolákban is, az anyanyelv el lesz hanyagolva, és a magyar nyelv tanítása mind nagyobb mértékben fog bekövetkezni.

A miniszter úr tegnapi beszédében azt mondta, hogy a magyar nyelv tanításának a kérdése a népiskolában már res judicata, hogy ez a törvényjavaslat voltaképpen nem is jelent előremenetelt, hanem csak az eddigi állapotot, az eddigi jogi helyzetet akarja fejleszteni, és csak érvényt akar szerezni a magyar nyelv kötelező oktatásáról szóló 1879: XVIII. t.-cikk intézkedéseinek. Kitűnik ez a törvényjavaslat indokolásából is, és kitűnik a miniszter úr tegnapi beszédének egy passzusából, amelyben azt mondta, hogy a jelenlegi törvényjavaslat a tényleges állapotok alapján van megkonstruálva. és nem kíván e tekintetben többet, mint amennyit Wlassics miniszter rendelete megkövetel. Én ezzel szemben kötelességemnek tartom ráirányítani a miniszter úr figyelmét arra, hogy még a Wlassics-féle rendelet is ellentétben áll a törvényes intézkedésekkel, mert az 1879. évi XVIII. t.-c. csakis a tanítóképzőkre állapítja meg a magyar nyelv tanításának oly mértékét, hogy az a tanító írásban és szóban azt tanítani képes legyen, azonban az 1879: XVIII. t.-c. 4. §-a, mely a népiskolákra vonatkozik, csak azt mondja, hogy a magyar nyelv mint tantárgy vezettetik be. Utalok a 79-ik évi tör-[195]vénynek tárgyalásaira, utalok az akkori előadónak a beszédére, aki Baross Gábor volt, és az összes akkor elhangzott felszólalásokra, amelyek mind azt az elvet hangoztatják, hogy a magyar nyelv csak mint tantárgy vezettetik be a népisko-

lákban, hogy mindenkinek alkalma legyen a magyar nyelv megtanulására.

Utalok Trefort Ágoston akkori kultuszminiszternek, ha jól emlékszem május 13-án, a főrendiházban elhangzott beszédjére, amely azokkal a vádakkal foglalkozik, hogy a magyar nyelv azért vezetetik be, hogy magyarosítsanak, hogy kizárólagossá tegyék a magyar nyelvű oktatást: „Ez a törvényjavaslat, így szólt, csak azt akarja, hogy a magyar államnyelv tantárgyként vezettesék be az összes népiskolákba.”

T. képviselőház! Én azt hiszem, hogy az 1879. évi törvény szavai, ennek a törvénynek indokolása és azok a tárgyalások, amelyek akkor a képviselőházban és főrendiházban történtek, világosan bizonyítják, hogy az 1879-iki törvényhozásnak csak az volt az intenciója, hogy a magyar nyelv tantárgy legyen, de semmit sem kötött ki a tancél, az eredmény tekintetében. Ez a törvény véleményem szerint nagyon helyesen volt így megszövegezve, mert eredményt semmiféle törvény nem biztosíthat. Hiába fogok én valami lehetetlen követelményt törvénybe venni, ha az lehetetlen; tízszer, százszor törvénybe lehet iktatva, az életbe mégsem fog átmenni.

T. képviselőház! 1879-ben, mikor először lett tárgyalva és került ez a kérdés a törvényhozás elé, szintén politikai okokból terjesztett elő a törvényjavaslat, mégpedig azért, mert az akkori uralkodó párt a boszniai okkupáció és egyéb botlásai miatt teljesen elvesztette lába alól a talajt. Hogy népszerűségét visszaszerezze, azért terjesztette be akkor ezt a törvényjavaslatot. Úgy látszik, hogy a most előttünk fekvő törvényjavaslat is hasonló célokat szolgál, amennyiben a kiegyezési kérdésről és más egyéb kérdésekről akarja a közönség figyelmét elvonni és erre a kérdésre ráirányítani.

T. képviselőház! Már 1879-ben a mérsékeltek, nem értem mérsékeltek alatt azokat a magyar államférfiakat, akik a magyarosítást elleneztek, hanem azokat, akik józanul ismerték a helyzetet ...

Id. Madarász József: A többiek nem voltak józanok? *(Derültség. Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Vlád Aurél: ... előre megjósolták, hogy ez a törvényjavaslat eredményre nem fog vezetni, hogy ennek a törvénynek nem lesz semmi gyakorlati eredménye, és előre megmondották azt, amit jelen törvényjavaslat indokolásában látunk, be fog következni, hogy t. i. ma is, még a magyar nyelv kötelező oktatása dacára is, a nem magyarok lakosságának 83%-a nem beszél magyarul.

T. képviselőház! Azt hiszem, hogy Grünwald Béláról, aki a magyarosításnak angazsált, kifejezett híve volt, mégsem lehet azt

mondani, hogy valami nagy barátja lett volna a nemzetiségeknek. És mit mondott e kérdésre vonatkozólag Grünwald Béla? A képviselőház nyílt ülésén ezeket mondta (*olvassa*): „Nem a nemzetiségi izgatásoktól rettenek el én, nem azoktól féltem én a magyar nemzet érdekeit, hanem féltem saját hibáinktól, saját mulasztásainktól. Rám nézve az a mérték: megfelel-e valami a magyar állam érdekeinek, vagy nem? Jelen esetben is erre a két pontra nézve kívánok mértéket alkalmazni. Tapasztalataim szerint a népiskolának nincs valami nagy hivatása a magyarság terjesztése körül.” (*Mozgás.*)

Tehát Grünwald Béla a képviselőház nyílt ülésén kijelentette, hogy a népiskolának a magyarság terjesztése körül nincs valami nagy hivatása.

T. képviselőház! Ezzel szemben mit látunk? Azt látjuk, hogy a jelenlegi törvényjavaslat oly célokat tűz ki, amelyek a való életben el nem érhetők. (*Mozgás és derűltség.*) Továbbmegyek: amennyiben e megvalósíthatatlan cél el nem éretnék, az illető tanító fegyelmi alá kerül, és a fegyelmi intézkedéseket tartalmazó 22. § szerint ez államellenes cselekménynek minősítendő. Azt hiszem, hogy az a tanító, aki a törvényben előírt kötelezettségnek a magyar nyelv tanítása körül nem tesz eleget, nem államellenes cselekményért ítélendő el, hanem azért, mert hanyag tanító, kötelességének elmulasztása címén lehet és kell őt büntetni. Mert én oly elvnek a törvényhozás által való szankcionálását, hogy azért, mert valaki a magyar nyelvet nem oly mértékben tanítja, illetve azért, mert nem éri el azt az eredményt, amelyet a törvényhozás kitűzött, és amelynek elérése kötelessége volna törvény szerint, mondom, oly elvnek szankcionálását lehetetlennek tartom. Azt hiszem, azért nem lehet azt mondani, hogy az illető tanító államellenes magatartást tanúsít. (*Felkiáltások: De igen!*) Nem lehet, mert olyan elvet szankcionálni nem lehet, hogy a magyarosítás állami feladat, hogy a magyar nyelv megtanulása állampolgári kötelesség. (*Felkiáltások: De igen!*)

Nagy György: Menjen ki, ha nem akar megtanulni magyarul!

Vlád Aurél: Én ennek az elvnek szankcionálását helytelennek tartom, (*Mozgás.*) ahhoz soha, de soha hozzájárulni nem fogok. (*Zaj.*) A hazafiság követelményének állítani a magyar nyelv tudását nem lehet, és ez a legnagyobb sértés az ország állampolgárai többségével szemben. (*Felkiáltások: Magyarország!*) Magyarország állampolgárai többségével szemben sértést involvál ez a követelés. Ennek az elvnek törvényhozási elfogadása sértés. (*Zajos ellenmondás.*)

[196] **Farkasházy Zsigmond:** A románság akar tanulni magyarul.

Vlád Aurél: Ha ily elvet a törvényhozás megszavaz, akkor rossz hazafiak azoknak tömege, akik nem tanulták meg, és nem is tudják a magyar nyelvet.

Vertán Endre előadó: Alkalmat kell adni!

Vlád Aurél: De azok a tömegek vérüket ontották a hazáért, ha nem is beszélik a magyar nyelvet. Azoknak a hazafiaknak emlékét, akik nem beszéltek magyarul, de áldozatokat hoztak a honért, *(Zaj. Elnök csenget)* ily elvek deklarálásával nem lehet megsérteni.

Igen t. elnök úr, miután délre jár az idő, rövid szünetet kérek.

Elnök: Tíz percre az ülést felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: T. ház! Az ülést újból megnyitom. Kérem Vlád képviselő urat, szíveskedjék beszédét folytatni.

Vlád Aurél: T. képviselőház! A törvényjavaslatnak harmadik intézkedése, amely véleményem szerint szintén a magyarosításnak szolgálatában áll, előírja, hogy azokban a felekezeti iskolákban, ahol legalábbis 20 százaléka a gyermekeknek magyar anyanyelvű, vagy magyarul tud, a tanítási nyelv a magyar is legyen, ahol pedig 50 százaléka a gyermekeknek magyar, ott kizárólag a magyar tannyelv alkalmaztatik.

T. képviselőház! Mi a törvényhozásnak intenciója akkor, amikor a magyar anyanyelvű gyermekeket abban a jótéteményben akarja a felekezeti iskolákban részesíteni, hogy anyanyelvükön nyerjenek oktatást? Én azt hiszem, a törvényhozásnak nem lehet más intenciója, mint az, hogy őket az elnemzetietlenedéstől megóvja, hogy őket megtartsa a magyar faj számára.

Ezzel szemben mit látunk, t. képviselőház? Azt, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermekek nem részesülnek az államtól hasonló jótéteményben, azaz a magyar nyelvű iskolákban, hogyha mégannyi nem magyarajkú gyermek van is, ezeknek anyanyelvük ki van küszöbölve, és részükre lehetővé van téve az elnemzetietlenedés. Én azt hiszem, t. ház, hogy a törvénynek ez a szakasza nemcsak hogy a magyarosítás szolgálatában nem áll, hanem az állampolgárok közötti jogegyenlőség rovására megy.

Az eddig elhangzottakból talán azt gondolhatná valaki, hogy én elvi ellensége vagyok annak, hogy a magyar nyelv taníttassék, és hogy a népiskolákban egyáltalában alkalom adassék a gyermekeknek a magyar nyelv elsajátítására.

Ez nem áll, t. ház, én ennek nem vagyok az ellensége, hanem elvi ellensége vagyok igenis annak, hogy az a tanítás oly címen hozassék be, és oly mértékben terjesztessék a magyar nyelvnek a tanítása, hogy az a magyarosító politika szolgálatában álljon. Ez az

egyik; a másik pedig az, hogy a magyar nyelvnek a tanítása addig a határig ne menjen el, amely már kizárja a közművelődés terjedését és az oktatásnak a sikerét. (*Helyeslés a közép hátsó padjain.*)

Én abban a véleményben vagyok, hogy ebben az országban, amelyben a tanköteleseknek egy nagy száma nem járhat iskolába azért, mert kellő számú iskola nincsen, ebben az országban, ahol legalább 3000 iskolára volna szükség azért, hogy mindenki részesüljön a közoktatás áldásaiban, ebben az országban talán a legégetőbb szükség mégis az volna, hogy mód és alkalom nyújtassék minden állampolgárnak arra, hogy egyáltalában az oktatáshoz hozzájuthasson. Azt hiszem továbbá, t. képviselőház, hogy mindenekelőtt az államnak az a kötelessége, hogy a közművelődés terjedését előmozdítsa. Azt hiszem, hogy az elemi népiskolákban a tanítást mindenekelőtt intenzívvé kell tenni, és csak miután mindazon ismereteket megszerezte a tanuló, amelyek az élet számára megszerzendők, csak azután és abban a terjedelemben, de nem magyarosító célzattal lehet egy más nyelvet tanítani, amely nyelv természetesen ebben az országban nem lehet más, amit mindenki koncedálni fog, mint a magyar.

Nem abból a szempontból támadtuk mi és elvtársaim a törvényjavaslatot, hogy a kétnyelvűség egyáltalában pedagógiai abszurdum, és hogy az ki van zárva. Igenis, ki van zárva kétnyelvűség abban a terjedelemben, amint a jelenlegi törvényjavaslat azt kontemplálja, mert ha oly céllal és azzal az eredménnyel akarja tanítani az illető tanító a növendékét, amint a törvényjavaslat kívánja, akkor teljesen ki van zárva, hogy az egész tananyagot előadhassa, és hogy a többi tantárgyban kellő eredményt érhessen el.

A t. kultuszminiszter úr utalt Svájc és Belgium példájára. Felhozta, hogy ott is van többnyelvűség, sőt hivatkozott Svédország példájára is, ahol 10.000 finn részére a svéd kormány gondoskodott arról, hogy előkészítő iskolákon át jusson abba a helyzetbe, hogy további tanulmányait a népiskolákban az állam nyelvén tanulhassa.

Látjuk tehát, t. képviselőház, hogy amíg Svédország és annak kormánya 10.000 finn gyermek kedvéért gondoskodott arról, hogy saját anyanyelvén való előkészítés után menjen csak olyan iskolákba, ahol kizárólag vagy túlnyomólag a svéd nyelv taníttatik, addig ebben az országban, hol a nem magyar anyanyelvű lakosok oly nagy számban vannak, az állami iskolákban még ilyen előkészítő iskoláról sem gondoskodtak, hanem olyan tanítók tanítják a gyermekeket, akik a gyermek anyanyelvét nem tudják.

Ha ilyen helyzetet találunk, arról mégsem lehet azt mondani, hogy ez a pedagógiai követelményeknek megfelel, s hogy nem szolgál a magyarosító politikának.

A kétnyelvűség Belgiumban az iskolába [197] nem azért hozott be, t. ház, hogy az egyik faj a másikat magába olvassza. Kétszínű ez abból, hogy a miniszter úr által idézett adatok szerint Belgiumban a flamand nyelv be van vezetve a belga iskolákba is, pedig az nem az állam nyelve. Svájcban azért tanítanak két nyelven is, mert ott vegyes lakosság van; német és olasz gyermekek pl. együtt járnak, miért is parallel osztályokat állítanak fel, és mind-egyiket a saját anyanyelvén tanítják. Ám egyetlenegy országban sincs olyan törvény, mely az államnyelv tanítását oly mértékben írná elő, mint azt a jelenlegi törvényjavaslat kontemplálja, és melyről a kultuszminiszter úr is elismeri, hogy eredményt csak ott lehet elérni, ahol azt a társadalom és a körülmények is előmozdítják. Ezzel a miniszter úr is megengedi, hogy a jelen törvényjavaslat intenciója legalább az iskolák túlnyomó nagy részében nem vihető keresztül, és eredmény nem érhető el vele. Miért tartja fenn ennek dacára a miniszter úr ezen rendelkezést? Annak szerény nézetem szerint nem lehet más indoka, mint a következő. Miután a magyar nyelv kellő mértékben való nem oktatása a 22. § szerint fegyelmi vétséget képez, melynek következménye esetleg az is lehet, hogy az illető iskolafenntartó abban a községben elveszíti iskolafenntartási jogát, a miniszternek legyen törvényes alkalma és módja ott, ahol akarja, az iskolát, még államilag nem segélyezett iskolát is bezüntetni.

Éppen azért én nem látom be azok érvelését, akik azt mondják, hogy ez nem erőteljes államosítás; ez a törvényjavaslat igenis alkalmat, módot és jogcímet nyújt a miniszter úrnak, hogy úgy az államilag segélyezett, mint az államilag nem segélyezett iskolát akkor, amikor akarja, bezárhassa. A 12. § ugyanis azt mondja, hogy az állam által segélyezett iskolától a segély nem vonható el, csak ott és olyan körülmények közt, mikor az állam oly iskolát állít fel, mely az összes iskolaköteles gyermekek befogadására alkalmas; abban az esetben azonban igenis elvonható, hogy ha fontos állami érdekek ezt kívánják.

Ha a törvényjavaslatnak intenciója a magyarosítás, akkor fontos állami célt és feladatot képez, hogy abban a községben ne létezzék idegen tannyelvű iskola. Hogy a miniszter bezüntethesse, illetőleg bezáráthassa az iskolát, nem kellene egyéb eszközhöz folyamodnia, mint állami iskolát felállítani, s azután a felekezeti iskolától elvonni az államsegélyt, mert akkor az iskolafenntartó nem lesz abban a helyzetben, hogy a törvény által előírt minimumot kifizethesse a tanítónak, ez esetben pedig a törvény intézkedése szerint az iskolát be kell szüntetni.

Az államilag nem segélyezett felekezeti iskolának bezüntetésére [az] alkalmat és módot megkapja a miniszter úr a 22., a fegyelmi

jogra vonatkozó szakasznak alkalmazásával, amennyiben egyszerűen konstatálni fogja arról a tanítóról, hogy nem tanította a magyar nyelvet olyan eredménnyel, amilyent a törvény megkövetel, meg fogja tehát fosztani a tanítót állásától, ennek következménye lehet azután az iskola bezárása. Tehát két módja van a jelenlegi törvényjavaslat alapján a miniszternek arra, hogy bármely nem állami, illetőleg felekezeti iskolát egyszerűen megszüntessen.

Én azt hiszem, hogy ha a törvény ilyen széles hatáskört biztosít a miniszternek, és hogyha tekintetbe vesszük, hogy a miniszteri székben ülhet még sokkal nagyobb sovén, mint amilyennek állítják a mélyen tisztelt kultuszminiszter urat, aki esetleg annak az elvnek hódol, hogy a magyarosítást még nagyobb mértékben kell keresztülvinni, mondom, ha ilyen fog ülni a miniszteri székben, ez majd fog találni, és pedig törvényes alapon, a törvény alkalmazásával, módot arra, hogy az összes olyan felekezeti iskolát bezáráthassa, amelyekben nem magyar a tanítási nyelv.

A miniszter úr a törvényjavaslatnak védelmére azt hozta fel, hogy ez nem érinti a felekezeti autonómiát, és az autonómiának egy olyan definícióját állította fel, amely véleményem szerint nem autonómia. Mert azt mondja, hogy az állami érdekek megóvása végett meg lehet szorítani az önrendelkezési jogot. Hát bocsánatot kérek, én nem állítom, hogy az államnak esetleg nincs joga az önrendelkezési jogot ott, ahol fontos érdekekből szükségesnek látja, korlátozni, de akkor sérti az autonómiát, akkor az autonómiának egy bizonyos részét megszorítja; de akkor tessék nyíltan megmondani, hogy az autonómikus jogok sértik az állami érdeket, s addig a határig, ameddig az állami érdeket sértik, hatályon kívül helyezem, megszorítom az autonómiát; de olyan elvet felállítani, hogy csak az az autonómia, ami nekem tetszik, nem lehet.

Egy hang (*jobb felől*): Azt nem mondta!

Vlád Aurél: Bocsánatot kérek, a miniszter úr tegnapi beszédében az autonómiának olyan meghatározását találtuk, amely nem talál, amely az autonómia fogalmát kizárja. Ez hasonlít ahhoz az esethez, amikor 1848-ban, midőn a forradalmi áramlat vonult végig Európán, egy kis német hercegségben ki akarták kiáltani a köztársaságot, s egy hűséges állampolgár azt mondotta: (*Zaj.*) „Mit dem Grossherzog an der Spitze”. Milyen autonómia az, amely az állam rendelkezési jogát kénytelen túrni?

Vertán Endre előadó: Van más autonómia? Ma van?

Vlád Aurél: Nem mondom, hogy nem helyes az autonómiát részben megszorítani, de akkor nem lehet azt mondani, hogy az autonómia sértetlen, hanem nyíltan megmondom, hogy meg kellett azt sérteni, mert az állami érdek ezt megkövetelte.

T. ház! A törvényjavaslatnak gr. Apponyi [198] Albert kultuszminiszter szerint legfontosabb részei azok, amelyek az állami és nemzeti célokat szolgálják, és azt mondja, hogy ő nem annyira a magyar nyelv tanítására fekteti a fősúlyt, mert az sokszor nem annyira az illető tanító önkényétől és akaratától, mint egyéb körülményektől függ, hanem a fősúlyt a hazafias szellemre fekteti.

Ez nagyon helyes, és én azt hiszem, hogy az az iskolafenntartó, aki abból a célból, hogy a tanító a gyermekeket arra oktassa, hogy ne legyenek hívek a magyar államhoz, és hogy más ilyen eszméket plántálhasson a gyermekek szívébe, hogy amely iskolafenntartó ebből az okból ellenzi az állami ellenőrzést, az nem bír joggal arra, hogy az autonómiára hivatkozhassék, hanem az tűrni köteles, és az államnak joga van arra, hogy beavatkozzék.

De hát ha ez, és nem a magyar nyelv oktatása a cél, akkor miért szubszummálja a miniszter úr a magyar nyelv nem kellő oktatását az államellenes vétségek közé? Hiszen maga a miniszter úr koncedálta azt, hogy esetleg ezerből hárman emelkednek arra a polcra a néptanítók tanítványai közül, hogy a magyar nyelv oly mértékű tanulására rászorulnak, mint aminőt a törvényjavaslat hangoztat, és nagyon szellemesen azt mondta Maniu Gyula t. barátomnak, hogy ha megmutatja neki azt a hármat, akkor restringálni fogja a magyar nyelv oly mértékben való tanítását erre a háromra.

Bocsánatot kérek, én azt hiszem, hogy az a három gyermek, aki a maga érdekében ilyen nagy mértékben megtanulta a magyar nyelvet, nem szorult rá arra, hogy a népiskolában nyerje ezt az oktatást. Bebizonyíthatom ezt az állításomat azzal, hogy amikor én és Maniu Gyula t. képviselőtársam a népiskolába jártunk, egyáltalán nem tanították még a magyar nyelvet olyan mértékben, mint ma, hiszen csak akkor hozták be az 1879-diki törvényt.

Sőt én magyarul beszélni nem tudtam, csak nagyon keveset, egy pár szót mindaddig, amíg a harmadik gimnáziumba nem kerültem. Olyannyira, hogy a gimnázium igazgatója nem akart befogadni a harmadik osztályba, mert azt hitte, hogy nyelvismeretem hiánya miatt nem leszek képes eleget tenni a követelményeknek, és csak miután forszírozták szüleim, és azt mondták, hogy nem akarják, hogy egy évet veszítsek, és hogy elvisznek máshova, fogadott be feltételesen, amennyiben t. i. képes leszek megfelelni a követelményeknek. És én nagyon szépen meg tudtam tanulni a magyar nyelvet, úgy, hogy azt hiszem, egy idegen anyanyelvűtől még a kultuszminiszter úr sem kívánja a magyar nyelv nagyobb ismeretét. *(Zaj.)* Azt hiszem, hogy Maniu Gyula t. képviselőtársamnak magyar nyelvismerete tekintetében sem lehetnek kifogásai senkinek, pedig ő sem tanulta, csakis a középiskolában a magyar nyelvet. Tehát ha a törvényjavaslat csak annak a célnak akar

eleget tenni, és csak azt a célt akarja szolgálni, hogy a nem magyarajkúaknak alkalom és mód nyújtassék arra, hogy az állami életben a legmagasabb polcokra emelkedjenek, erre egyáltalában nincs szükség ilyen messzemenő intézkedésekre, amilyeneket a jelenlegi törvényjavaslat tartalmaz.

A miniszter azt mondja, hogy nincs megszorítva az egyházak autonóm intézkedési joga azáltal, hogy abban az esetben, ha kétszer választanak az államilag segélyezett iskolák olyan tanítót, aki ellen a miniszter állami szempontból kifogást emelhet, akkor az illető felekezeti, az illető iskolafenntartó elveszti tanító-kinevezési jogát, és a tanítót a miniszter nevezi ki. És annak igazolására, hogy ez legfeljebb teoretice képezhet sérelmet, de gyakorlatilag nem, hivatkozik az eddigi tapasztalatokra, t. i. arra, hogy tizenöt év óta, amióta a törvénynek ezen intézkedése életbe lépett, és öt kultuszminiszter úr is ült abban a székben, soha panasz nem volt az ellen, hogy e joggal visszaéltek volna.

Abból, hogy eddig nem éltek vissza vele, nem következik, hogy a jövőben nem fognak visszaélni. Egyáltalában nem következik.

Vegyük a dolgot úgy, ahogy van. A miniszter anélkül, hogy tényeket hozott volna fel, anélkül, hogy megjelölné az okokat, tisztán azért, mert állami szempontból kifogást emel azon tanító ellen, utasíthatja vissza a tanító választását anélkül, hogy ezt a határozatát megindokolná. Tehát a miniszteri önkénynek olyan tág tér engedtetik ezáltal, hogy nagyon is közelfekvő az, hogy ezzel esetleg vissza fognak élni.

Alkotmánybiztosítékokról beszélünk; azt mondjuk, hogy a közigazgatási bíróság hatáskörét ki akarjuk terjeszteni. Én azt hiszem, hogy ha tényleg alkotmánybiztosítékokat akarunk, akkor mégsem szabad 22.000 tanítót kinevezés tekintetében és a fegyelmi jog gyakorlása tekintetében a miniszteri önkénynek kiszolgáltatni. Én azt hiszem, hogy az ilyen kérdések csakis a bíróság elé tartoznak, különösen az államellenes cselekmények csakis a bíróságok hatáskörébe tartozhatnak, nem pedig egy politikai hatóság hatáskörébe.

Alkotmányjogi szempontból, az alkotmány biztosítása szempontjából is nagyon helyes lesz, ha a miniszter úr és a t. többség majd azt az elvet fogja törvénybe iktatni, hogy ilyen esetekben mindig a miniszter úr határozatát tartozik indokolni, és hogy fegyelmi esetekben, amennyiben hivatalvesztést vagy nagyobb büntetést mond ki a miniszter, a miniszteri határozatokat a közigazgatási bíróság elé lehessen vinni, hogy legyen egy bírói fórum, amely az esetleges törvénysértéseket megakadályozhassa.

Képzeljük el, hogy egy alkotmányellenes kormányzat akar hosszabb időre berendezkedni. Hogy fogja azt tenni? Egyszerűen

úgy, hogy azokat a tanítókat, akik nem paríroznak, államellenes cselekményért majd fegyelmi alá vonja, és miután a miniszteri önkénytől függ, hogy hivatalától el-[199]mozdítsa-e, vagy sem, meg fogja tenni, és az összes tanítói állásokat kreatúráival fogja megtölteni. Én azt hiszem, ez a kérdés nagyon is megérdemli, hogy foglalkozzunk vele, és figyelemmel legyünk azon eshetőségekre, amelyek előállhatnak a tanítói kinevezések tekintetében gyakorolható miniszteri visszavetési jogból. A fegyelmi eljárásról szóló szakaszok jogot adnak a miniszternek arra, hogy amennyiben a tanítói székben oly egyén ülne, aki államellenes cselekményeket követ el, abban az esetben joga van, hatalma van a miniszternek őt – preventív intézkedéshez nyúlni szükségtelen – állásától megfosztani. Képzeljük csak el, hogy egy reakcionárius miniszter ül a miniszteri székben. Ez, ha a tanító szabadelvű tanokat terjeszt, azt fogja mondani, hogy ezt állami érdekekből nem tűrheti.

Sőt megteheti a miniszter, ha megtudja valakiről, hogy az bensejében szociálista vagy nem tudom, micsoda elveket vall, egyszerűen azért, mert ő ilyen meg ilyen elvek híve, megtagadja tőle a jóváhagyást, és felhívja az iskolafenntartót, hogy más tanítót nevezzen ki.

Hogy a miniszter az ilyen tágkörű joggal vissza ne élhessen, arra nézve azt mondta a kultuszminiszter úr, hogy itt van a miniszteri, a parlamenti felelősség. Bocsánatot kérek, de az eddigi gyakorlat után nemcsak nálunk, de egyáltalában az összes európai államokban a miniszteri felelősségre mint alkotmánybiztosítékra hivatkozni a miniszteri önkény ellen egyáltalán nem lehet. Hogy közelfekvő példára hivatkozzam, ha nálunk a miniszteri felelősség nemcsak papíron, nem csak elvben volna meg, akkor miért nem gyakorolja a t. többség?

Elnök: Bocsánatot kérek, de tessék most a tárgyról, vagyis az iskolai javaslatról beszélni, mert közjogi fejtegetésekbe bocsátkozni itt nem lehet.

Vlád Aurél: Én ezt a kérdést csak azért vontam a vita keretébe, mert a vitatkozás során maga a kultuszminiszter úr annak az intézkedésnek ártalmatlanságára vonatkozólag, hogy a miniszternek ilyen tág jogkör adatik, hivatkozott arra, hogy annak a remédiuma ott van a miniszterfelelősségben. Én azt hiszem, hogy ilyen vonatkozásban ennek a kérdésnek rövid vitatása és tangálása hozzátartozik a tárgyhoz.

Elnök: Tessék csak szorosán a tárgyhoz szólni.

Vlád Aurél: Ezek után áttérek annak a kérdésnek a megvitatására, hogy miért nem szükséges az államosítás. Én elvben az államosításnak ellensége egyáltalában nem vagyok, de kiemelőnek tartom, hogy csak abban az esetben járulhatnék az isko-

lának államosításához, ha az anyanyelven való oktatás teljes ép-ségben fenntartatik. (*Felkiáltások: Magyar nyelven!*) akinek ma-gyar az anyanyelve, magyar nyelven; akinek nem magyar, a saját anyanyelvén. Ezt azért tartom én szükségesnek hangsúlyozni, mert demokrata képviselőtársaim az államosítás azonnali szük-ségességét hangoztatták. Én azt hittem, hogy az államosítás hívei inkább találhattak ebben a törvényjavaslatban megnyugvást, mint ellenségei, mert ez módot és alkalmat nyújt arra, hogy majd egy olyan miniszter, aki az államosítás híve, minden felekezeti iskolát államosíthasson. Ezt a módot igenis nyújtja. De ha demokratikus szempontból vizsgáljuk ezt a kérdést, be kell látnunk, hogy a de-mokrácia követelménye mindenekelőtt az volna, hogy az általános szavazati jogot hozzuk be. Ha demokrata képviselőtársaim hi-básnak találják a felekezeti oktatást, úgy azt hiszem, hogy az olyan kizárólagos állami oktatás, amely ultrasovén, nacionálista és amellet maradi és feudális szellemtől van áthatva, még kevésbé felel meg a demokrácia követelményének.

Mielőtt beszédemet befejezném, reflektálni kívánok a kultusz-miniszter úr tegnapi beszédének azon részére, amelyben kijelenti, hogy azért terjesztette a javaslatot a ház elé, mert az megfelel az ezredéves hagyományoknak, és mert annak az eszmének a szol-gálatában áll, amely biztosítja az állam politikai egységét anélkül, hogy a fajok egybeolvasztását kikényszerítené. Hát én nem látom be, hogy ez a javaslat tényleg ennek az elvnek állana a szolgálá-tába. Azt hiszem, hogy beszédem folyamán sikerült bebizonyíta-nom, hogy az előttünk fekvő javaslat határozottan ellenkezik azzal az elvvel, amelyet a miniszter úr hangoztat. Én azt hiszem, hogy nagyon téved a miniszter úr, amikor azt a szemrehányást teszi nekünk, hogy a javaslatnak a betűjét vesszük bírálat alá, s nem nézzük annak szellemét. Azt mondja, hogy ő a hagyományok kö-vetését nem abban látja, hogy egyáltalában ki ne javítsa a szülői házat, és hagyja azt tönkremenni, hanem a hagyományok köve-tését abban találja meg, hogy kitatarozza, kijavítja a régi házat.

Ezzel szemben én azt látom, hogy a törvényjavaslat az épületnek alapját dönti meg, és azzal veszélyezteti az egész épület fennállását. Mindig azon a véleményen voltam, hogy a Magyarországon lakó, nem magyarajkú népek hozzák összhangba a maguk speciális érdekeit az egésznek, az államnak az érdekeivel, és én úgy kultu-rális tekintetben, mint minden téren elmentem és elmegyek addig a határig, ameddig menni lehet, hogy az állam egysége megóvassék, de megkívánom egyúttal, hogy a fajok fennmaradása biztosíttassék. Ezt azonban nemcsak hangoztatom, hanem vala-hányszor a gyakorlatban ilyen célból az én közreműködésemmre valakinek szüksége van, mindig rendelkezésére is állok. Én

azonban azt látom, hogy ezen törvényjavaslat nem ennek a célnak szolgál, sőt ellenkezőleg, egy újabb lépést képez sovinszta magyar irányban. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Úgy látom, hogy az urak nagyon helyeslik ezt; jól teszik; méltóztassék csak helyeselni. Amennyire én közéletünket és a magyar politikai életben szereplő férfiak többségét, valamint a magyar társadalom vezéralakjait ismerem, látom, hogy ezen sovinszta irány nagyon is erős ...

[200] Nagy György: Hála istennek!

Vlád Aurél: Látom, hogy ez a sovinszta irány nemcsak hogy eddig erősödött, de véleményem szerint is mindig erősebb lesz, azonban meggyőződésem, hogy végre-valahára ki fogja magát tombolni.

Nagy György: Akkor, amidőn Magyarország erős, független és egységes lesz!

Vlád Aurél: Ki fogja magát tombolni, azonban célt érni nem fog. Mert hogy a magyar nyelvű Magyarország megalkottassék, ahhoz nem elég az összes iskolák államosítása, amely, megengedem, lehet az első lépés, de ez nem elég. Sőt nem elég, t. ház, a magyar nyelvnek az összes egyházakba való behozatala, az összes autonómiák elkobzása. Tudom, hogy ha be is fogják látni ennek káros következményeit, még ez sem fogja kiábrándítani az országot és a magyarságot ebből az irányból, de hangsúlyozom: tovább is kell menni; a családi életbe is bele kell nyúlni. *(Mozgás a jobboldalon és bal felől. Elnök csenget.)* Ezt nem akarják, már pedig ha a célt akarják, akkor akarni kell az összes eszközöket is, és akkor nem szabad félúton megállni.

Szmrecsányi György: Hangosabban! *(Derültség jobb felől.)*

Elnök: Csendet kérek!

Vlád Aurél: Azt hiszem, hogy elég hangosan beszélek. Azt hiszem, hogy a magyar politikai élet és Magyarország jövője ettől a megpróbáltatástól nem lesz megkímélve. Jó volna, ha megkíméltetnék, és ha kizárólag csak a józan ész uralkodnék, akkor bizonyára megkíméltetnék ettől...

Nagy György; Hát mi uralkodik?

Vlád Aurél: A szenvedélyek uralkodnak!

Nagy György: A magyar hazaszeretet uralkodik!

Elnök (csenget): Kérem Nagy György képviselő urat, szíveskedjék a közbeszólásoktól tartózkodni!

Vlád Aurél: Én dacára ennek a törvényjavaslatnak és ezen irány megerősödésének, kizártnak tartom azt, hogy a nem magyarajkú népek még ezen irány túlzó követése és gyakorlati megvalósulása esetében is nemzeti egyediségüktől, faji öntudatuktól megfosztassanak. Mert az ilyen törekvés ellenkezik az örökkévaló igazsággal. Azonban dacára annak, hogy azt hiszem, hogy egyáltalá-

ban sem a románságot, sem a többi népfajokat ezen törvényjavaslat faji sajátosságaitól megfosztani nem akarja ... *(Felkiáltások jobb felől: No hát! Maga is belátja! Úgy van! Úgy van! jobb felől. Mozgás. Elnök csenget.)* Azaz nem hogy nem akarja, de nem fogja tudni megfosztani. *(Felkiáltások jobb felől: De nem is akarja!)*

Minthogy látom, hogy ezen törvényjavaslat, véleményem szerint, téves eszmék és téves irányok szolgálatában áll, a törvényjavaslatot nem fogadom el. *(A szónok leül. Helyeslések a nemzetiségiek padjain. A szónok ismét felkel helyéről.)* És bátorkodom a következő határozati javaslatot beadni, *(Élénk felkiáltások jobb felől: Hiszen már leült! Üljön le! Zaj jobb felől. Elnök csenget.)* mely annak a célnak szolgálatában áll, hogy az állami tanítóképezdékben a tanítójelöltek a nem magyar nemzetiségek nyelvén is nyerjenek oktatást, hogy a pedagógia elvének megfelelőleg taníthassanak, határozati javaslatom a következő *(olvassa)*:

„Utasítja a ház a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hogy törvényes hatáskörén belül haladéktalanul intézkedjék aziránt, hogy a hazánkban divó nyelvek a különböző vidékeken és nyelvtérségeken elhelyezett állami tanítóképezdékben oly mérvben taníttassanak, hogy az azokból kikerülő tanítók a növendékeket anyanyelvükön oktatni képesek legyenek.”

Várady Károly jegyző: Baloghy Ernő!

Baloghy Ernő: T. ház! Felmentve érzem magamat attól, hogy azon aggodalmakra reflektáljak, amelyeket a t. előttem szolt képviselőtársam előhozott, mert ezekre az aggályokra gr. Apponyi Albert kultuszminiszter úr tegnapi fényes beszédében már válaszolt, és ezeket az aggályokat teljesen el is oszlatta.

Méltóztassék azonban megengedni, hogy ezt a törvényjavaslatot, mely tárgyalás alatt van, a tanítás és a kultúra perspektíváján keresztül röviden megvilágítsam. Feltűnő jelenségnek tartom, hogy Magyarországon úgy a parlamentben, mint a parlamenten kívül, sokkal intenzívebb az érdeklődés a magasabb kulturális intézmények iránt, mint a terjedelmük és tartalmuk látszata szerint kisebbrendűek iránt. Az egyetemek, a különböző középiskolák, a felsőbb leányiskolák, a kereskedelmi iskolák, a legmagasabbrendű kultúrintézmények, a múzeumok kérdései és alapításai módját adnak az embernek arra, hogy ragyogó ékes szavakban fejezze ki lelkesedését a magyar kultúra iránt. Ezekre az intézményekre méltán büszkék lehetünk, mert ezek az intézmények kapcsolnak be minket az európai kultúrába, és tesznek ott erősen számot. Lehet, sőt valószínű, hogy ezen nevezetes intézményeink megteremtésénél lelkes vezéreinket és azoknak lelkes munkásait a fajszereztől áthatott az a mohóság vezette, amellyel oly sok mu-

lasztást kellett pótolni egyszerre, azt a sok mulasztást, amelyért nem felelős egy ember sem, hanem felelős Isten és ember előtt az a hatalom, amely minket hosszú évszázadokon keresztül elnyomva, a felettünk való uralomnak gyakorlása és állandósítása végett sokszor apatikus közönyben tartott, és a civilizátlansággal szövetekezett, mint ahogy ezt a XVIII. és a XIX. század első évei bizonyítják.

Utol akartuk érni az előttünk futó két évszázadot. Ez a mohóság az oka azoknak a szép és hasznos intézményeknek, amelyek mutatósak, sőt itt-ott ragyognak is. Ezek a magasabbrendű [201] kultúrintézmények a mi büszkeségeink. Ezek beszélnek helyettünk, és ezek hirdetik a mi dicsőségünket ország és világ előtt. Büszkék vagyunk mi gyönyörű szép fővárosunkra; büszkék vagyunk hidainkra, vasutainkra, a mi al-dunai Duna-szabályozási alkotásunkra. Büszkék vagyunk sok mindenre, és büszkék is lehetünk. De a népoktatási intézmények revíziójáról ebben a képviselőházban az utolsó évtizedekben nem sok szó esett.

Ezeknek a magasabbrendű kultúrintézményeknek megteremtése bizonyos meglepéssel töltötte el a nemzet vezéreit, és a nemzetnek ú. n. diplomás osztályát. Azt hittük, hogy ezeknek az intézményeknek megteremtésével mind magasabbra és magasabbra építettük kultúránkat, és vetettük meg annak alapját. Szinte érthetetlen, hogy a nemzetnek eddigi vezérei nem vették észre azt a nagy aránytalanságot, amely magasabbrendű kultúr-intézményeink és népiskoláink között van.

A most tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat, bár csak a tanítók fizetésének rendezéséről és az államnak a tanítást illető ingerenciájáról szól, mélységes perspektíváját nyújtja oktatási intézményeink aránytalanságának. Az éhező, a nyomorral küzdő tanítótól ne várjunk eredményes munkát. Annak a munkája kedvetlen lesz. Pedig nézetem szerint a magyar kultúra eredményei elsősorban a néptanítók buzgalmától és odaadó működésétől függ.

A kultúrember lényének minden előkelőségével, minden tudásával, minden erényeivel a nyers embertömegből fejlődik. Onnan hozza bűneit és hibáit is. A kultúrembernek gyökerei a nyers embertömegbe nyúlnak, ahonnan őt magasabbrendű embertársainak gyámolítása emelte arra a polcra, ahol már az igazi kultúrember kezdődik, és ahol már arra törekszik, hogy a rajtatapadt hibáktól szabaduljon. Minél kevesebb nyers hajlamot hozott az ember ebből a környezetből magával, annál könnyebben és hamarabb válik igazi kultúreberré.

A nap világossága a hegyek ormáról és a hegyek csúcsáról terjed, és árasztja fényét a völgyekre és a nagy területekre. A kultúra, t. ház, az alsó néprétegekből indul ki, és onnan differenciálódik

felfelé. Pl. a nemzet testét képező milliók és milliók között kultúrkapcsolatnak kell léteznie, és a legkomplikáltabb és a legegyszerűbb ember között a legprimordiálisabb érzések között lényeges különbségnek lennie nem szabad.

Lényegesebb különbségnek lennie nem szabad a nemzeti öntudatra nézve; lényeges különbségnek lennie nem szabad a munka tiszteletére nézve. A legegyszerűbb és legkomplikáltabb embernek egyformán át kell érezni az intelligenciának tiszteletét és az egymáshoz való tartozásnak szükségét mint életfeltételt. A különbség, amelyet mégis láthatunk, legfeljebb ez erőnek terjedelmére, ennek az erőnek intenzivitására vonatkozhatik.

T. képviselőház! Csak az a kultúra áll megbízható és szolid alapon, amely a nemzettestet legalsóbb néprétegeiből, a nép elemeiből indul ki; minden más kultúratörekvés, amely nem ilyen módon fejlődik, szükségszerűen a pusztulásra vezet, mert hosszú idők folyamán nem kapván vért, nem kapván erőt a néprétegekből, elsovad. Kifejlődhetik ugyan egy bizonyos szellemi arisztokrácia a hosszú idők során keresztül, azonban, mint mondtam, ez a szellemi arisztokrácia nem tápláltatván a nép véréből, mint jeleztem, elsovad.

A civis romanus tulajdonképpen azért pusztult el, mert Rómának népe nem volt, és mert minden civis romanus egy arisztokrata volt, és ez az alig félmilliót számláló arisztokrácia nem kapván új vért az alsóbb néprétegekből, a saját intelligenciájába fulladt bele.

A tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat, a néptanítók fizetésének rendezéséről szóló eme törvényjavaslat egyúttal a tanítás és kultúra kérdése is, és nemcsak azt jelenti, hogy a tanítók ezentúl könnyebben megélhetnek, de azt is jelenti, hogy a kultuszminiszter úr felismerte azt a nemrég felismert szociális törvényt, hogy az embert a veleszületett diszpozíciók mellett a milió, a környezet alkotja. Nem akarok kritikát gyakorolni arra vonatkozólag, amit az előző kormányok elmulasztottak. Ők politikát csináltak, és nem értették meg a milió törvényét; nem értették meg azt, hogy egy nemzet ereje oly arányokban növekszik, amilyen arányokban a kultúra a legalsóbb néprétegeket áthatja.

Magyarország a civilizáltság és a civilizálatlanság legtarkább képét mutatja. Van itt ebben az országban néhány ezer ember, aki a legmagasabb rendű civilizációval gazdagítja az ő szellemi tőkéjüket. Gyönyörűséget találnak a legrafináltabb civilizációban és a kultúra szépségeiben, és a kultúra e szépségeit át is ültetik a mi intézményeinkbe, tudományunkba, művészetünkbe. Ámde ezen intellektuális erőkkel szemben ott áll az analfabétáknak megdöbentő nagy száma.

Pedig az írás és olvasás még nagyon keveset jelent; ez a tudás csak eszköz még, amelyet használni kell, hogy értékek keljenek a szellemi munka nyomán. Bizonyos irigység fog el, mikor eszembe jut, hogy Poroszországban 1906-ban az összes besorozott katonák között csak egyetlenegy olyan akadt, aki írni-olvasni nem tud.

A legmagasabb néprétegek magasabbrendű kultúrájából mindig magasabbra és magasabbra fejlődnek a felsőbb kultúrrétegek, és az általános kultúrimpulzus mint ösztönző erő kihat a legmagasabb kultúrrétegekre, és lényegesen emeli az általános szellemi feszültséget. Szinte csodálatos, hogy Magyarország legsőbb elemeinek kultúrájából olyan erős, olyan egészséges intelligencia fejlődhetett ki, mint Magyarországon. Ezt a lendületes fejlődést én a fajtánkban rejlő kultúrértéknek és kultúrérzéknek tulajdonítom. Ez a kultúrérték és kultúrérzék bizonyítja a mi kultúrmisszióinkat, amelyet nekünk napvilágra hozni elsőrendű kötelességünk. De ezt a kötelességet megfelelő erővel csak úgy tehetjük meg intenzív erővel, ha a [202] legsőbb, tehát a legszélesebb néprétegek kultúráját magasabbra emelve, a kultúrának impulzív erejét fokozzuk, és ezáltal a magasabb kultúrigényeket általánosítjuk.

Magyarországon ma még a legsőbb néprétegeknek kultúrigénye nem általános, és relatíve még nem is egészen disztingvált. A rágalmazás becsületsértési és egyéb bűncselekmények szomorú statisztikája igazolja ezt. Az emberek megélnék valahogy, aki pedig nehezen vagy sehogy sem tud megélni, az kivándorol Amerikába.

Én a magam részéről minden további kulturális sikert a helyesen vezetett népoktatástól várok. Szinte megdöbbentő pl. a természetrajzi oktatás fogyatékosága. Alig van földművesember, aki az őt körülvevő egy-két állat vagy növény kivételével ismerné a növény- és állatvilágot. Némák a mi erdeink, és dalszegények a mi falvaink. Az erdeinkben ragadozók pusztítják az énekesmadarakat, és alig van földművesember, aki tudná, hogy pl. a szarka, a gébics, a mátyásmadár pusztító állat, kártékony állat, tehát azt pusztítani kellene. Egy parasztot sem indít meg az a látvány, amelyet a gébicsnek a mézárszéke nyújt, ahol apró madárporontyok vannak tövisre szúrva, és alig van, aki részvétet érezne, hogy a szomszédban fészkelő héja a pacsirtát elpusztítja.

A népiskolában nem tanítják a természetrajzot, de nem tanítják az éneket sem. Azt hiszem, nagyon kevés iskola van ebben az országban, hol a gyermekeket a négyszólamú karénekekre tanítják. Innen van, hogy mikor pihenőnapon összejönnek ifjak és leányok, nem gyönyörködnek abban a zenében, amit ők maguk csinálnak. A zene és az ének absztrakt és így előkelő örömet okoz, forrása a jóságnak, forrása az urbanitásnak, forrása a szelídségnek és az embereket egymáshoz közelebb hozza. A kultúra legalacsonyabb

fokán álló néprétegekben ki vannak zárva a zenei örömök. Eszem ágában sincs arról a zenéről beszélni, amelyik a magasabb régiókat érinti; beszélek csupán arról a bájos, egyszerű, naiv kantilénáról, mely minden fülnek kellemes és gyönyörűséget okoz; beszélek arról a kantilénáról, amely hangulatot érez, amely könnyen énekelhető és amely melódiái szépségével éppúgy hat a naiv lélekre, mint a komplikált orchester-muzsika, Beethoven, Schumann vagy Schubert, a rafinált koncerthabituére. De, t. ház, a naiv falusi muzsika és a komplikált koncertmuzsika közt én még egy más különbséget is tudok. A koncertmuzsika ...

Elnök (csenget): Az igen t. szónok urat figyelmeztetnem kell, hogy fejtegetései nem állanak kapcsolatban a szőnyegen lévő törvényjavaslattal. S minthogy az elnökség bármely szónokkal szemben szigorúan ragaszkodik ahhoz, hogy a házszabályt szigorúan alkalmazza, elnöki kötelességem a t. képviselő urat figyelmeztetni a házszabály alapján, hogy szorosán ragaszkodjék a tárgyhoz, különben kénytelen lennék a továbbiak iránt intézkedni. (Helyeslés.)

Baloghy Ernő; Rögtön be fogom fejezni beszédemet.

A népiskolákban nem tanítják kellőleg őseink kultuszát. Számokat és neveket tanítanak, rideg módon préselik be ezeket a gyermekkoponyákba, és ezek a 6–10 esztendőes gyermekek hadarva mondják fel a leckét Kálmán királyról, szent Istvánról és a többi nagy őseinkről. A népiskolákba mesék valók, mesék formájába kell öltöztetni közéleti és történelmi nagy alakjainkat és nevezetességeinket, hogy ezen mesék formájából aztán magvak nőve ki, büszkeségei legyenek ezek a gyermekek valamikor a nemzeti önérzetnek.

T. ház! Nem folytatom; a szőnyegen lévő törvényjavaslat nézetem szerint kezdő lépést jelent úgy a tanításnak, mint a kultúrának a legszélesebb rétegekre való kiterjesztése terén is. Ebben a kezdetben látom én a közel lévő jövőnek haladó lépéseit. Magyarország várja gr. Apponyi kultuszminiszter úrtól, hogy nevezetes, életbevágó intézkedéseket tartalmazó javaslatokkal lépjen be elhanyagolt tanítási rendszerünkbe, és egy stratégiai mozdulattal lépjen be magába az iskolába. (Helyeslés bal felől.) A kultuszminiszter úr a legmagasabbra differenciálódott kultúremberek közé tartozik a világon, (Igaz! Úgy van! bal felől.) és én hiszem, meg vagyok győződve arról, hogy ő is átérzi, átérti azt, hogy Magyarország kulturális fejlődésének garanciái a magyar nemzettest népelemeiben keresendők. (Helyeslés bal felől.) Csak a legszélesebb néprétegekre kiterjesztett kultúra lesz képes biztosítani ennek az országnak erősségét, ennek az országnak beláthatatlan időkig való fennma-

radását; csak az biztosíthatja ennek az országnak egységét, gondolatokban és érzésekben való együvé tartozását. *(Élénk helyeslés.)*

A javaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. *(Élénk helyeslés és éljenzés.)*

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Blahó Pál! *(Felkiáltások: Nincs itt!)*

Elnök: Ki következik?

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Ártim Mihály! *(Felkiáltások: Nincs itt!)*

Elnök: Szólásra senki sem lévén feljegyezve, kérdem a t. házat, kíván-e valaki felszólalni? *(Nem!)* Ha nem, a vitát bezárom. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps.)*

[...]

[206] **Elnök:** T. ház! A tárgyalásra szánt idő eltelvén, mielőtt át-
térnénk az interpellációkra, a legközelebbi ülés idejére és napi-
rendjére nézve kívánok a háznak javaslatot tenni. *(Halljuk! Hall-
juk!)*

Javasolom, hogy a ház legközelebbi ülését hétfőn, azaz április 15-ikén délelőtt 10 órakor tartsa, és annak napirendjére tűzes-
senek ki először is: elnöki előterjesztések és irományok bemuta-
tása, másodsor pedig a nem állami elemi népiskolák jogviszo-
nyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló
törvényjavaslat tárgyalásának folytatása – a zárszók és a részletes
tárgyalás. *(Általános helyeslés.)*

Méltóztatnak ehhez hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor a na-
pirendet ily értelemben megállapítottak mondok ki.

[...]

[212] **Elnök:** [...] Van még valami interpelláció bejegyezve?
(Nincsen!) Akkor az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 40 perckor.)

*Hitelesítették: László László s. k., Simkó József s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok.*

139. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 15-én, hétfőn,
 Justh Gyula, utóbb Návay Lajos elnöklete alatt.
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
 gr. Apponyi Albert, Günther Antal, Darányi Ignác,
 Jekelfalussy Lajos, Josipovich Géza.
 (Az ülés kezdődik d. e. 10 óra 5 perckor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezetni fogja Hammersberg László jegyző úr; a javaslatok mellett felszólalókat Raisz Aladár, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Ráth Endre jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

[214] Elnök: [...] Következik a nem állami népiskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása.

A vita a 213. § szerint berekesztetvén, most még a zárszó joga illeti az előadó urat és a határozati javaslatok beadóit, mivel kívülök még kilencen aláírták a határozati javaslatokat; zárszó illeti őket a következő sorrendben: Polit Mihály, Goldis László, Miháli Tivadar, Vajda Sándor, Szkicsák Ferenc és Vlád Aurél.

Mindenekelőtt az előadó urat illeti a zárszó joga.

Vertán Endre előadó: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Bár az a nagy beszéd, mellyel a közoktatásügyi miniszter úr a javaslatot megvilágította, és az az ellen felhozott érveket megcáfolta, a vita bezárásának tekinthető, mert hiszen az ez után feliratkozott és szólásjogukkal élt szónok urak sem hoztak fel semmi új adatot, semmi új eszmét, semmi új gondolatot a vitában, aminek az lehet az oka, hogy Mrksity Jásó úr, aki talán ilyen új eszméket dobhatott volna be a vita folyamába, *(Derültség bal felől.)* a szólás jogával nem élhetett, mégis kötelességemnek tartom, hogy mielőtt e törvényjavaslat megszavaztatnék, előadói jogomnál fogva ezt a törvényjavaslatot e helyről pár szóval továbbra is indokoljam. Szükségesnek tartom ezt főképp azért, mert egyrésztől meglehetősen élesen támadtatott meg az az előadói beszéd, **[215]** amelyet ebből a székéből a javaslat védelmére és a javaslat ajánlása céljából tartottam; másrésztől pedig mert az ellenvéleményt nyilvánítók részéről olyan kijelentések tétettek, amelyeket még akkor sem szabad figyelmen

kívül hagyni és szó nélkül elhallgatni, ha magával a tárggyal szorosán nem is függnének össze.

Éppen azért engedjék meg nekem azon t. képviselőtársaim, akik a javaslat mellett foglaltak állást, hogy beszédüket teljesen figyelmen kívül hagyjam. Figyelmen kívül hagyhatom annál is inkább, mert ők általánosságban elfogadván a javaslatot, ezzel kijelentették, hogy a javaslat alapcéljaival minden tekintetben egyetértenek. Ami pedig azon kívánságokat illeti, amelyeket a részletekre nézve terjesztettek elő, azoknak megvitatása s ha lehet, elismerésben való részesítése a részletes tárgyalás sorára tartandó fenn, és azt hiszem, hogy akkor ezen megjegyzésekre vonatkozólag saját észrevételeimet is megtehetem.

Áttérek tehát azon kifogásokra, amelyeket a javaslat ellenzői terjesztettek elő. Nevezetesen mindenekelőtt Molnár János t. képviselőtársam megtámadja a javaslatot azért, mert az állam jogi felfogása tekintetében nem áll velünk egy elvi alapon, ő nem ismeri el azt, amit mi vallunk; amiből mi az állam tevékenységét, az állam hatalmát, az állam jog- és ügykörét következtetjük, hogy t. i. az állam öncél, személyiség; hanem úgy állítja elénk az államot, minthogyha ez átruházott hatalomnál fogva, a szülők jogán bírná azt a hatalmat, sőt ezt sem közvetlenül, hanem azon jognál fogva, amely a szülők egyesülése folytán önként szállt át az egyházra, amely tehát egyesíti magában azoknak a szülőknek, tehát azoknak a szervezeteknek jogait, amelyek az államot alkotják.

Természetes, hogy ebből az elvi alapból nagyon könnyen levonhatta azon konzekvenciákat, amelyek szerint az államnak nincs joga meggátolni, hogy a hitfelekezetek iskolákat állítsanak fel és tartsanak fenn, sőt kötelessége lévén azt megengedni, ahhoz sincs joga, hogy a hitfelekezeteket ezen joguk gyakorlatában bármily tekintetben meggátolja; másodsor pedig nincs joga arra, hogy a saját állami iskoláinak adott kedvezményekkel a felekezetek iskolafenntartása elé nehézségeket gördítsen (*Úgy van! jobb felől.*) és őket e tekintetben bármily módon is kedvezőtlenebb helyzetbe hozza.

T. ház! Már előbb jeleztem, hogy felfogásom szerint, amely, azt hiszem, a többség felfogását fedi, az állam öncélú személyiség, s hatalmát nem átruházott jogon, nem az egyháztól nyerte. (*Helyeslés bal felől.*) Amely percben elismernék azt, hogy az állam felett van egy hatalom, amely az állam hatalmának korlátot szabhat, abban a pillanatban megtagadnók az állam szuverénitását, (*Helyeslés bal felől.*) azt a szuverénitást, amely az államcélok megvalósításának eszköze és feltétele. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) Abban a pillanatban szétbontanók az államot hatalmi ágak szerint, és talán átmehetnénk azon középkori felfogásra, amely a vallásnak

és egyháznak viláгурalmát teremtette meg, amely azonban össze-
ütközésekre vezetett, és amely időknek visszajötte sem nem kí-
vánatos, sem nem szükséges. (*Úgy van!*)

Hogyha arról van szó, hogy a népoktatási feladat a szülők jogán teljesítetik, akkor ez a jog semmi esetre sem illeti az egyházat, hanem illeti az államot. Hiszen a szülő joga nem lehet korlátlan, mert a nevelés feladatában a szülők is csak annyira vehetnek részt, amennyiben az első, a legzsengőbb korban lévők nevelése természetesen nekik adatott. Mihelyt azonban a gyermek kilép a házból, amikor a társadalom tagjává lesz, amely társadalommal szemben kötelességeket kell teljesítenie, amely percben állampolgári minősége előtérbe lép, hogy az állam jogainak élvezése ellenében az állammal szemben kötelességek teljesítésére is fel van hívva, amely jogokat az állam véd, és amely kötelességek teljesítésére az állam a maga polgárát kényszerítő hatalommal is rászorítja: abban a pillanatban annak az államnak, amelynek joga van büntetni, jogot kell arra is adni, hogy neveljen. (*Igaz! Úgy van!*)

Hiszen amint Macaulay mondja: „nincs más választás, mint a börtönmester és az iskolamester között, mert annak, akinek joga van büntetni, joga van nevelni is”, mivel azokat a célokat, azokat a feladatokat, amelyek az embert az ő honpolgári és társadalmi kötelezettségeinek teljesítésére készítik és kényszerítik, maga a tudatlanság akadályozza meg.

Az ezekben való elvi ellentétek azok, amelyek miatt sem Molnár János t. képviselő úrral, sem azokkal, akik hozzá legközelebb állnak, a nemzetiségi t. képviselő urakkal egy véleményre nem juthatunk. Ezek azok, amik annyira elválasztanak minket, hogy teljesen meddő a vitatkozás, amelynek célja más nem lehet, mint az, hogy egymást megértsük. Más a mi álláspontunk az államról, annak jogairól; más a mi álláspontunk a népnevelés tekintetében. Mihelyt pedig erre a másik álláspontra helyezkedtünk, abban a percben oly hatalmas úr tátong közöttünk, amelyet áthidalni teljes lehetetlenség.

T. ház! Elvi álláspontjából kifolyólag kívánja Molnár János t. képviselő úr a történelmi fejlődésnek alapján is igazolni azt, hogy elsősorban a hitfelekezetek azok, amelyekre a népnevelés joga és kötelessége ruházott, melyek tehát leghivatottabbak ezen feladatoknak teljesítésére. A történelem nem ezt mutatja. Különösen a keresztény egyházak kezdetben nem is foglalkoztak a népneveléssel.

Csernoch János: Nem igaz!

Vertán Endre előadó: A vallásos meggyőződést, a vallásos elveket a katechumeneket terjesztették, de a világi tudományt nem

vonták be mindaddig, amíg a Nagy Károly utáni időkig a régi civilizáció el nem veszett.

Különösen a protestantizmus hatása alatt, a későbbi kor fejleménye az, hogy hitfelekeze-[216]tiekké váltak a fárai papi iskolák, mert az állam – amelynek gondoskodási tárgyát ebben a korban a politikai jogokból egészen kizárt néprétegek oktatása nem képezte – eltűrhetette azt, hogy a hitfelekezetek saját kezükben tartsák a népoktatást, és közvetlen feladatuknak tartsák a népnevelést és oktatást.

Ebbe az állam bele sem szólt, de már az 1700-as években, hazánkban nevezetesen az 1790/1-iki törvényhozástól kezdve mindinkább előtérbe lép az állam beavatkozása. Előtérbe lép ez különösen az 1868-iki törvényjavaslat beterjesztésekor, amikor általános volt az a nézet, hogy a népoktatási intézetek elcsenevésznek a hitfelekezetek kezében. Mi volt ennek az oka, nem kutatom, mert magára a tényre nézve befolyást amúgy se gyakorolna, sőt koncedálom, hogy a hitfelekezetek anyagi erők hiányában nem voltak képesek teljesen megfelelni feladataiknak. Tény azonban, hogy ezen feladatoknak nem tudtak megfelelni, és mi, a 48-as párt, akikkel szemben a 48-as tradíciókat szokták idézni, e tekintetben hivatkozhatunk Kossuth Lajosra, aki Schwarcz Gyulához intézett levelében azt írja: „Miután tapasztalat szerint a tanügy a hitfelekezetek kezében elcsenevészedik, az államnak hathatósan be kell avatkozni közös nemzeti tanodák felállításával és fenntartásával, a tankényszer behozatalával; az iskolai kellékek, a tanítói fizetés megállapításával” – és Kossuth csak attól félt, hogy a kormány hitfelekezeti alapon, tehát egészen hibás, egészen veszélyes alapon fogja ezen iskolákat felállítani.

Nem az tehát a jogi alapja az állami segítségnek, minthogyha az állam a hitfelekezetektől átruházott jog alapján kötelezve lenne segítséget nyújtani, hanem az, amit kifejtettem; mert véleményem szerint az a helyes alap, hogy mivel ezen népiskolai tanintézetek az állami feladatok teljesítésében vesznek részt, az állami célok megvalósításáért küzdenek, az államnak joga van ezeket segíteni, amennyiben azokat nem eltörölni, de fennállásukat biztosítani akarja. De azt mondani, hogy az állam, midőn saját céljai megvalósítását látja letéve a hitfelekezetek által fenntartott iskolákban is, akkor ezen iskolákra fegyelmi jogot vagy egyéb befolyást ne gyakoroljon, mert amennyiben gyakorolna, az autonómiát sérti, teljes képtelenség. Hiszen nemcsak ez a jogi elv, de maga az a tény, hogy ezek az iskolák és a hitfelekezetek mint iskolafenntartók elfogadják az állam segítségét, függési viszonyt teremt, mert lehetetlen, hogy függési viszonyba ne lépjen az az ember a másikkal, aki a másikkal anyagi segítségét elfogadja, aki feladatait másoknak se-

gítsége nélkül nem tudja megoldani. Magában a tényben van a függési viszony, amelyet eltagadni lehetetlenség.

Képtelenség egyrésztől teljes függetlenséget vitatni, másrésztől pedig segítséget követelni és venni igénybe; képtelenség állami kötelezettségről beszélni, mivel szemben az iskolákat teljesen elszigetelni akarni az állami befolyástól és irányítástól; képtelenség a szülők jogairól is beszélni és a szülőket mégis arra kényszeríteni, hogy gyermekeiket hitfelekezeti iskolákba küldjék még akkor is, természetesen a tankötelezettségi kényszer behozatala után, hogyha a községben nem lenne olyan iskola, amely a saját vallásos meggyőződésüket fedi, tehát olyan iskolákba, melyek egészen más világnézet szerint tanítják az egyes tantárgyakat, és más vallási világnézetet visznek be az iskolákba. De hogyha nem is lenne mindez képtelenség, ha tényleg a törvényjavaslat, mely az állami beavatkozást nagyobb mértékben biztosítja, sértené is a hitfelekezeteknek autonómiáját, akkor is idézem a protestáns egyház egyik fennkölt szellemű püspökének, Antal Gábornak a szavait, melyeket a Berzeviczy-féle törvényjavaslat tárgyalásakor mondott: „hogyha látom azokat a réseket, amelyeken keresztül hazánk ellenségei a magyar nemzeti egységhez férközhetnek, Curtiusként saját autonómiánk testével fogom azokat befedni”.

Én nem vagyok protestáns, én is katolikus vagyok, de mert honpolgárnak is érzem magamat, nem engedem az elsőséget e tekintetben senki által elvitatni, és én is azt mondom, hogy ha van rés, amelyen keresztül a haza ellenségei a magyar nemzet egységét megbonthatják és megtámadhatják, amely rés mindenesetre az iskolákban támadt, akkor minden hitfelekezetnek hazafias, szent kötelessége ezt a rést betölteni, és e rés betömésére, ha kell, autonómiájának egy részét is feláldozni. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*) Ettől eltekintve, Molnár igen t. képviselő úr beszédének van még egy része, amelyben ő azt vitatja, hogy az államnak nincs joga a saját állami iskoláit oly módon fejleszteni, hogy ezzel a hitfelekezetek a versenyt ne vehessék fel, és így a hitfelekezeteket az állammal szemben hátrányos helyzetbe hozni. Ebből vonja le azt a következtetést, hogy az államnak nincs joga tanítóit jobban dotálni, mint ahogy dotálják a hitfelekezetek a maguk tanítóit. Úgy gondolom, hogy ha ezt az elvet mi keresztülvinnők, hogy a tanítók javadalmazásának kérdésében az állam is csak annyira mehetne el, amennyire a hitfelekezetek mehetnek saját erejükből, akkor itt egy kartellt kötnénk, kartellbe lépne az állam az egyházzal, hogy leszorítsák a tanítói javadalmazásokat, és mivel az a tanító más oldalról magasabb javadalmazást nem kaphat, kényszerítettessék ezzel a leszorított fizetéssel és javadalmazással is megelégedni.

Bocsánatot kérek, a kartelleknek a formáit ismerjük a kereskedelemben, de hogy ezeket erkölcsösöknek is lehetne nevezni, azt nem hiszem. De különösen erkölcstelen lenne akkor, ha az egyház és az állam, ez a két eszményi [217] intézmény kötne kartellt azoknak a szegény tanítóknak a rovására és érdekei ellen, akikre a jövő nemzedéknek nevelését bízta, akiknek magasztos és szép feladatát igen szép szavakkal ecsetelte maga Molnár János t. képviselőtársam is.

Egyikfelől hirdetni tehát azt, hogy ennek a tanítóságnak milyen magasztos a feladata, dicsérni a tanítóságot, amelyre mint alapra van letéve az állam jövő nagyságának megalkotása, a másik oldalon pedig elvenni szájából a kenyeret, odakényszeríteni a tanítót, hogy még az állam által se segíeyztethessék oly módon, hogy intelligenciájának és feladatának megfelelő életmódot ne biztosíthasson magának: ez nem lenne méltó a magyar törvényhozáshoz, ez, azt hiszem, teljesen erkölcstelen dolognak lenne bélyegezhető.

Sokkal több igaza van e tekintetben Leitner Adolf képviselőtársamnak, aki azt mondja, hogy egyenlősítést kellett volna bevenni olyképpen, hogy kevésbé emeljük az állami tanítók fizetését. De elfeledte azt, hogy azzal az összeggel, amely rendelkezésre állt, még akkor sem lehetett volna az egyenlősítést teljesen behozni; ha az egész összeg a hitfelekezeti tanítóknak adatott volna át, még akkor is le kellett volna szállítani, hogy az egyenlősítés bekövetkezzék, az állami tanítóknak megállapított és meglévő fizetését, ami sokkal nagyobb keserűséget szült volna, sokkal nagyobb igazságtalanságot okozott volna, mint a jelen javaslat, amelyben az a nagy úr és különbség, amely eddig létezett a hitfelekezeti és állami tanítók javadalmazása közt, legalább némi részben áthidalatott, s az egyenlősítés annyira, amennyire mégis megtörtént.

E tekintetben Molnár János t. képviselőtársam nem áll egyedül. Vele együtt vannak és gondolkodnak a nemzetiségi párthoz és klubhoz tartozó t. képviselőtársaim, akik kijelentették, hogy éppen Molnár János t. képviselőtársam álláspontjához állnak legközelebb. Ők is kifogásolják, hogy igen magasan van megállapítva a tanítók fizetése, mit bár tagadnak ebben a házban, kezemben van a Metianu János érsek metropolita, Popea Miklós és Papp János püspök urak által szerkesztett memorandum, mely pontonként foglalkozik a sérelmekkel.

Az első sérelem az, hogy 800 koronánál magasabb összegben van megállapítva a tanítók fizetése; a második sérelem, hogy a segédtanítók igen magas fizetésben részesülnek, és hogy a tanítók özvegyei igen hosszas ideig nyernek ellátást. A harmadik sérelem, hogy a korpótlékok igen magas összegben vannak megállapítva. Azt mondják ugyan képviselőtársaim a nemzetiségi padokról, hogy

ezzel ők nem értenek egyet, hogy ez nem az ő gondolatuk, és hogy ez nem a hitfelekezeteknek, nem a nemzetiségeknek gondolata és kívánsága. De bocsánatot kérek, először is, mikor hitfelekezeti érdekekről van szó, mikor hitfelekezetek autonómiáját védik, én legilletékesebb faktornak e védelemre ezen hitfelekezetek főpapi karát tekintem.

Vlád Aurél: Nem áll, nekünk képviselőnk van a zsinatban.

Vertán Endre előadó: Ez a görög-keletiekre és katolikusokra is áll. *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek.

Vertán Endre előadó: Midőn azt mondják, hogy ezzel nem értenek egyet, ezzel egyszerűen a tényekkel helyezkednek ellentétbe, mert bár elismerem, hogy nem nyílt őszinteséggel tárják ki azokat a kívánságokat, melyeket el akarnak érni – minek oka, hogy a képviselőházban Janus-arccal kifelé kell hogy forduljanak, mert nem sérthetik meg a tanítói kart, mely hűséges kortesük, és nem mondhatják ki nyíltan, hogy a tanítói fizetéseket nem adják meg oly magas összegben, és nem vallhatják be, hogy ezen a tanítók anyagi jólétét biztosító intézkedések ellen foglalnak állást –, de minden cselekvésük, mint gondolatuk, minden tettük oda vergál, odairányul, hogy tényleg megakadályozzák az államot abban, hogy a tanítóknak ily magas fizetést adhasson. Hiszen vegyük csak azt a burkolt gondolatot, amelyet a balázsfalvi gyűlés fejez ki. T. képviselőtársaim is, és a nemzetiségek is, amennyiben nem hitfelekezetek, véleményüket, akarataikat a balázsfalvi gyűlés határozatában juttatták legjobban kifejezésre, amit a többi népgyűlések is átvettek.

Mondhatják erre nézve, hogy egyik-másik nem volt azon a gyűlésen, hallottam is ilyen szavakat; de bocsánatot kérek, mikor a tény az, hogy a törvényjavaslat ellen agitációt indítanak, ez agitációban felkeltik a szenvedélyeket a törvényjavaslat ellen, sorakoztatják a nemzetiségeket a maguk egészében és tüzet gyújtva, a szenvedélyeknek azt a tüzet, amely a gyűlölködésig is vezethet, ide bejönnek, hogy sápadt arccal, meghatva kondítsák meg a vészharangot, s mutassák, hogy tűz van odakünn, akkor ezáltal az őszinteség hiányának *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* és saját cselekedetükért való helytállás hiányának oly nagy mértékben adják jeleit, ami minket felmenthet attól, hogy szavaikat minden tekintetben figyelemre méltassuk. *(Helyeslés bal felől.)* De olvassák el annak a Balázsfalván hozott határozatnak indokolását: „Csak az egyházi szervezet szétrombolását idézheti elő az az iskola, amely a törvényjavaslat szerint nagyobb fizetést ad a tanítónak, mint a papnak, és egy ily irányzat a veszekedés almáját dobja be két kulturális tényező közé.”

Ha ebben nem az van, hogy a tanítónak nem szabad ilyen magas fizetést adni, akkor én nem tudok magyarul, nem értem, hogy mit mondanak.

Vagy utána legyen téve az, hogy jól van, [218] ám emelje az állam a tanítók fizetését, de ilyen arányban emelje fel a papok kongruáját is, tegye ezt junktimmá, ezt még mindig megérteném, akkor még mindig lehetne ennek azt a magyarázatot adni, amit t. nemzetiségi képviselőtársaim adnak; de mivel nem követelik, nem kívánják a papi kongruának felemelését, legalább nem kapcsolatosan, és ennek dacára panaszkodnak afelett, hogy a papoknak kisebb a fizetése, ami az egyházra nézve veszedelmes, és az Eris almáját dobná a felekezetek közé, ezeket bontaná meg: én nem tudok egyebet kimagyarázni, mint azt, hogy a saját tanítóiknak anyagi érdeke ellen foglalnak itt állást. És ezt indokolják. Hallottam egyik képviselőtársamtól, hogy sokkal jobban ragaszkodik nemzetiségéhez és hitfelekezetéhez az a tanító, semhogy az államtól elfogadjon ilyen Júdás-pénzeket.

Könnyű a nemzetiségeknek nagy hangon beszélni másnak zsebére. Kérdezzék azonban meg azokat a tanítókat, hogy akkor, mikor az állam nem kéri tőlük, hogy nemzetiségükből kivetkőzzenek, hanem készséggel segítséget nyújt arra, hogy magukat művelhessék, készséggel segítséget nyújt arra, hogy feladataikat, teljesíthessék, hogy a nyomortól magukat és családjukat menthessék: vajon vissza fogják-e utasítani ezt a segítséget csak azért, hogy önök egy pár frázissal idebenn nemzetiségi mivoltukban excellálhassanak, hogy önök itt nem tudom micsoda kétes értékű sikereket érhessenek el. (*Úgy van!*)

Én azt hiszem, hogy minden intézményhez való ragaszkodás tehát, úgy a hazához való ragaszkodás, mint a nemzetiséghez való ragaszkodás is áldozatkészséget kér és ró az egyesekre. De hát ezt az áldozatkészséget teljesítse mindenki önmaga, és ne kívánja a dicsőségét annak, hogy ő van a felső fokon élvezni, az áldozatkészséget pedig azokra rója rá, akiknek vállain felemelkedett.

Én azt hiszem, hogy akkor, mikor a nemzetiségi képviselő urak itt a tanítók nevében beszélnek, és a tanítók szegénységét hívják fel, saját nemzetiségük ellen és saját tanítóik érdekeinek rovására is cselekesznek, s engedjék meg, de nem tudom elhinni, hogy erre mandátumot nyertek volna akár a tanítói kartól, akár nemzetiségeiktől, akár pedig a magyar államtól. (*Úgy van! Úgy van!*)

A nemzetiségi t. képviselőtársaim különböző okokból támadják meg a javaslatot. Előre jeleztem, és most is jelezni kívánom, hogy én csakis az elvi alapokra fogok kiterjeszkedni, mert azt, hogy beszédeikre úgy reflektáljak, hogy a részletekbe is belemenjek, annak dacára nem fogom tenni, hogy képviselőtársaim nagy része

a törvényjavaslatot szakaszonként vette elő, és így tette meg minden egyes szakaszra az észrevételeit.

Ha azonban a tekintetben, amit most mondani kívánok, kiterjeszkedem ezzel kapcsolatosan azon alapvető kérdésekben tett téves nyilatkozatoknak megcáfolására, amelyek talán szorosan a tárggyal össze nem függenek, erre a háznak bocsánatát kell, hogy kérjem, hogy a tárgytól ennyiben is el akarok térni. Hiszen nem teszek egyebet, mint hogy azokat az elvi álláspontokat akarom és fogom megvilágítani, amely elvi álláspontoknak alapján támadt meg maga a törvényjavaslat.

A nemzetiségi képviselőtársaim is támadják a törvényjavaslatot azért, mert az autonómiát sérti. Azt hiszem, már részben volt alkalmam, és sikerült bebizonyítanom, hogy az autonómia nem magyarázható olyképpen, hogy a törvényjavaslatnak intézkedései ezt sérthetnék vagy sértenék. Erre vonatkozólag máskülönben sem lehet sok mondanivalóm azok után, amiket a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr már elmondott. De ha arra az alapra helyezkedünk, amelyen én állok, amelyet már megelőző beszédemben is kifejtettem, hogy t. i. az autonómia csak azon határok között illetheti meg a felekezeteket, amely határok között az állami feladatok teljesítésében vesznek részt, és ennek folyamányaként az állami célokat is szolgálják: az autonómiának sem sérelmét, sem megszorítását nem olvashatjuk ki ebből a javaslatból.

Nem is ezt az autonómiát féltik, nem is az iskolákat féltik, hanem – és ezt Goldis László képviselő úr szemrehányásával szemben is ismétlem – féltik nemzetiségi érdekeiket, *(Igaz! Úgy van!)* és azokat védik, amelyek elkülönzésre vezetnek, és ezáltal az állam egységét megbontva, az állam fennállását és létét veszélyeztetik. Ők ezt tagadják, Goldis László t. képviselő úr pedig azt mondta, hogy nem méltó e képviselőház tekintélyéhez az a beszéd, amelyben én ezt vitattam. Pedig ő nem olvasta el a saját beszédét sem, nem hallgatta meg képviselőtársainak beszédét, akik közül Novacu Aurél egész precíze és határozottan megmondotta, hogy *(olvassa):* „A mi nemzetiségünk és egyházunk egymást úgyszólván teljesen fedik, és hogyha mi hitfelekezetünk és nemzetiségünk védelmére is kelünk, ez nem róható fel nekünk bűnül, ez nekünk kötelességünk. Hiszen nemzetiségiek képezik ezen egyházak híveit, és ennélfogva nem lehet ráfogni azon egyházi hatóságokra, amikor a nemzetiségi érdekeket istápolják és védik, hogy akkor hazaellenes dolgokat művelnek.” *(Helyeslés a nemzetiségi padokon.)*

Vlád Aurél: Igaz, ezt aláírom én is! *(Zaj.)*

Elnök: Vlád Aurél képviselő úrnak zárszó joga van. Ne méltóztassék tehát most a záróbeszédét apródonként elmondani. *(Derűltség.)*

Vertán Endre előadó: Ha tehát aláírják, akkor miért tiltakoznak az ellen, hogy én ebből az előadói székből azt hirdetem, hogy a hitfelekezetek a saját autonómiájukban nemzetiségi [219] érdekeket védenek, és nemzetiségi érdekeket kívánnak védeni az általuk fenntartott iskolákban?

Egy hang (*a nemzetiségiék padjain*): Nem ezt kifogásoltuk!

Vertán Endre előadó: Akkor tessék valamivel határozottabban beszélni. Túllépik a hitfelekezeti autonómiát, amidőn abban a autonómiában nemzetiségi jogokat kívánnak védelmezni; túllépik azt, amikor az iskolafenntartási jogok címén nemzetiségi különállásukat akarják megerősíteni és istápolni. (*Igaz! Úgy van!*)

Az, hogy a hitfelekezeteknek adott jog nem a nemzetiségeknek is adott jog, hogy a hitfelekezetek egyenjogúsítása, autonómiájuknak védelme és biztosítása nem a nemzetiségi egyenjogúsítása és nem nemzetiségi külön autonómiának a szervezése, kétségtelen.

Vlád Aurél: Hát az 1868: IX. t.-cikk, a szerbekről és románokról!

Vertán Endre előadó: Arra is rá fogok térni, csak legyen egy kis türelemmel a t. képviselő úr.

Lehetetlen, belső képtelenség, hogy az állam a nemzetiségeknek ilyen autonóm jogokat adott volna. Hiszen ez az állam egységes, azt önök sem tagadhatják. Valamint azt sem, hogy ez a magyar állam jellegénél fogva magyar. Nem tagadhatják azt sem, hogy a magyar nép, amely talán a viszonyok nyomása folytán üzelve vagy őseink mondái szerint Attila örökét keresve e hazát elfoglalta, saját jellegét nyomta reá e hazára, és saját szellemi vezetése alá foglalta mindazon nemzetiségeket, amelyeket itt talált. (*Igaz! Úgy van!*) Azt sem kifogásolhatják és azt sem tagadhatják, hogy az állam minden intézményében, minden berendezkedésében a magyar faji sajátosság, a különleges, magyar faji jelleg jut érvényre, és azt önök sem kifogásolhatják, hogy a nemzeti állam egysége csak úgy tekinthető, csak úgy magyarázható, hogy a magyar faj szellemi vezetése alatt együttmaradó népek csoportjában mindegyik a magyar nemzet sajátosságának, a magyar nemzeti szellemnek uralma és vezetése alá kerül. Amely pillanatban elfogadnók azt, hogy a nemzetiségeknek külön egyéni sajátosságaikat, külön faji szellemét érvényre lehet juttatni, abban a percben megtagadnók egységes jellegét az államnak.

Az állam ugyanis arra van hivatva, hogy saját céljait saját eszményének érvényre juttatása által valósítsa meg. Ez az eszmény pedig csak egységes lehet, és vagy egy nemzet által adott, vagy több nemzet eszményének összeolvadásából ered, mert ha minden egyes intézménybe külön-külön be akarnók vinni a külön nemzetiségek eszményét, ez esetben ezek az intézmények válnának annyi részre, ahány nemzetiségi eszme van ezekben az intézményekben.

Az állam egysége vagy faji jellege van tehát megtámadva azokban a kifejezésekben és alapelvekben, amelyekre önök mint oly természetesekre ráhelyezkednek, és amelyekből folyólag – én magam sem csodálkozom – ha elmennek addig a határig, hogy amikor az egységes államnyelvről, az egységes állameszméről van szó, csodálkozva kérdik: hát ez mi, hiszen a francia, az angol nyelv nem is ismeri ezeket? Természetes, hogy nem ismeri, mert sem Angolországban, sem Franciaországban nem akad állampolgár, ki meg merné tagadni, hogy ott angol vagy francia az államnyelv és állameszme. Pedig Angolország és Franciaország sem csak egy fajtól áll.

Különböző nemzetiségek vannak mindkét helyt, de minden egyes polgárban él az a tudat, hogy az a haza, amely az ő hazája, amely az ő jogait biztosítja, amellyel szemben kötelességeket kell teljesíteni, az angol, illetve francia, és ha akadna ilyen ember, ki ennek ellenkezőjét vitatja, azt bizonyosan a múzeumba küldenék, és nem az országgyűlésbe, hogy elrettentő például szolgáljon a jövő nemzedéknek mint olyan, aki meg merte sérteni azt a nagy egységet, amely fenntartja, védi az államot és benne mindenkit. (*Taps bal felől.*)

T. ház! A nemzetiségi képviselő urak arra a törvényre hivatkoznak, amelyet közbeszólás alakjában Vlád t. képviselőtársam is felemlített, és azt mondják, hogy a hitfelekezetek közül a görög-keletiek nemzeti alapon vannak szervezve, hiszen ki lett mondva, hogy „görög-keleti szerb nemzeti és román nemzeti egyház.” Én nagyon csodálkozom, hogy t. képviselőtársaim, kik egy ilyen hatalmas nagy eszmét védenek, amely az ő egész valójukat eltölti, megelégszenek avval, hogy egy egészen más irányú, a hitfelekezetekről, és nem a nemzetiségekről szóló törvény egyetlen egy akcidentális szavából szerezzék meg bizonyítékaikat kardinális tételek igazolására.

T. ház! Ez a „nemzeti” szócska nem azt akarja jelenteni, amit önök bele akarnak magyarázni, hogy t. i. itt az egyházban a nemzetiségek egyenjogúsítottak, hanem egyszerűen azt, hogy a partikuláris szervezetű görög-keleti egyház, mely, ha jól emlékszem, Athanazius metropolita előtt a gyulafehérvári metropoliában román szervezettel is bírt, de később teljesen a szerb egyházba olvadt fel, ismét különválasztatik, mely különválasztásnak nem lehet más alapja, mint a rítus, amely egyik oldalon szerb, a másik oldalon a román nyelv szerint igazodott. Tehát szerb nemzetiségi nyelv és román nemzetiségi nyelv szerint oszolván meg a görög-keleti egyház, mikor két részre osztották őket, másként nem is oszthatták, mint szerb és román nemzetiségi nyelv szerint.

Ha önök e tekintetben azt mondják, hogy ezzel a törvénnyel a magyar állam elismerte volna az önök nemzetiségi autonóm jogait, s önöknek védelmet adott, akkor én hivatkozhatom arra, [220] hogy akkor, amidőn a magyar állam azt az autonómiát, amely az 1848: XX. t.-cikkben még csak egy görög-keleti orthodox egyháznak volt megadva, két görög-keleti orthodox egyháznak biztosította, a románságot védte a szerbség ellen, mert maguk a románok panaszkodtak az 1868-iki törvényjavaslat tárgyalásánál, hogy a szerbek őket nemzetiségükből éppen egyházuk által kivetkőztetik, hogy papokat nem adnak nekik, hogy a templomokba és az iskolákba a szerb nyelvet viszik be, hogy püspököket nem kaphatnak románokat, sőt a románságot még a szerzetesek közé sem veszik be, mert félnek attól, hogy véletlenül a románság valaha román püspököket kaphat. Itt tehát az állam védte a románokat a szerbek ellen anélkül, hogy saját jogaiból, szuverenitásából feladott volna valamit, vagy fel akart volna adni. De éppen Vlád Aurél képviselő úr, azt hiszem, hogy görög-katolikus.

Vlád Aurél: Görög-keleti!

Vertán Endre előadó: Bocsánatot kérek, akkor a jogegyenlőség alapján áll-e Vlád Aurél képviselő úr, ha görög-keleti? Mert ha egy törvényre való hivatkozással azt vitatja, hogy a görög-keleti hitfelekezethez tartozó románok nemzetisége már a törvényben van elismerve, akkor, minthogy a görög-katolikusokra nézve ilyen törvényes rendelkezés nincs, szerinte a görög-katolikus románok nem lehetnek egyenjogú nemzetiségek? Vagy azok nemzetiségen kívül vannak? Azok azon nagy nemzetiségi autonómián, amelyet önök görög-keletiek kegyesen megnyertek és védenek, kívül állanak? Hiszen hogyha ez a törvény a nemzetiségi jogokról rendelkezik, hogyha ez biztosította volna a nemzetiségi jogokat és egyenjogokat, akkor a görög-katolikusokról nem lehetne szó, és nem lehetne szó még más vallásfelekezetekről sem; nem lehetne szó azokról a magyar emberekről sem, arról a körülbelül 200.000 görög-katolikus és arról a közel 40.000 görög-keleti magyar emberről sem, akik szintén ezen egyházak kebelében vannak. Azokról nincs kimondva, hogy más nemzetiséghez tartoznak, és azokra önök rá is fogják, hogy a román nemzetiséghez tartoznak, ki is terjesztik rájuk gyámkodó, beolvasztó törekvéseiket; ezek tehát, ha a hitfelekezetek útján lennének odakapcsolva a nemzetiségekhez, nem lehetnének magyarok, hanem lehetnének románok. Márpedig igazán mindent feltehetnek erről a magyar államról, mindennel vádolhatják annak a törvénynek meghozóit, csak éppen azzal az eggyel nem, hogy a magyar nemzetiségűeket is áldozatul akarták volna dobni az önök falánkságának, áldozatul akarták volna dobni az önök hitfelekezeti autonómiájának.

Molnár Jenő: Helyes, nagyon helyes, ez az igaz.

Vertán Endre előadó: Hát van még egy másik törvény, a nemzetiségek egyenjogúsításáról szóló törvény. Hát erre is elég gyakran hivatkoztak; Deák Ferenc szellemét idézik fel, midőn azt akarják bizonyítani, hogy igenis ők egyenjogósított nemzetiségek. Csodálatos – mert hiszen lehetetlen itt megint nem csodálkozni –, hogy egy törvénynek hibás címéből akarnak jogokat vindikálni. Mert ha ennek a törvénynek tartalmát is elolvasták volna, akkor meggyőződtek volna, hogy ennek a törvénynek címe a tartalmat teljesen nem fedi, és hogy ezen törvény nem a nemzetiségeket egyenjogúsítja, hanem a nemzetiségekhez tartozó egyes polgároknak egyenjogúsításáról beszél. *(Mozgás a nemzetiségek padjain.)* A különbség, azt hiszem, annyira lényeges, hogy színek felett vitatkoznám vakkal, ha efelett is vitába akarnék Vlád Aurél képviselőtársammal bocsátkozni. *(Igaz! Úgy van! bal felől.)*

Hogy ennek a törvénynek mi volt az intenciója, hogy ennek mi a tartalma, talán világítsuk meg egy kissé a bizottsági jelentéssel *(olvassa)*: „A bizottságra e tekintetben is csak a közös haza érdeke lehetett iránytadó; alkotásaiban ingadozás nélkül ment el egészen addig a határig, ahol az állam politikai egységének egyetemes érdekei és tekintetei lépnek előtérbe. Kimondja az egyénre nézve a nyelv teljes egyenjogúságát, de gondosan óvakodott minden olyan intézkedéstől, amely veszélyeztetné vagy éppen lehetetlenné tenné az állam egységes kormányzását stb.” Tehát, bocsánatot kérek, talán még két percig foglalkozom ezzel a kérdéssel ...

Elnök (csenget): De kérem, a nemzetiségi törvény ma nincsen napirenden; nagyon kérem, hogy méltóztassék közeledni a tárgyhoz, mert nem engedhetem meg, hogy az előadó a tárgytól eltérjen.

Vertán Endre előadó: Hát, t. ház, Deák Ferenc ezzel a nyílt beszéddel sem elégedett meg. Az ő aggódó lelke bevétette a törvényjavaslat bevezető részébe *(olvassa)*: „Minthogy Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan, egységes magyar nemzetet, amelynek minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék, egyenjogú tagja”, tehát minden polgár egyenjogú tagja a nagy politikai magyar nemzetnek ...

Elnök (csenget): Kérem a t. előadó urat, hogy miután ő mostan a napirenden lévő „A nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól” szóló törvényjavaslat előadója, és nem a nemzetiségi törvény előadója, méltóztassék arra szorítkozni, amire az előadói székből kötelessége, t. i. a nem állami elemi iskolák jogviszonyairól szóló törvényjavaslat méltatására.

Vertán Endre előadó: Meghajlok az igen t. elnök úr figyelmeztetése előtt.

Elnök: A házszabályokból folyik.

Vertán Endre előadó: Nem képzeltem, hogy hibát követek el azért, mert egyszerűen reflektáltam arra, ami mondatott. (*He-lyeslés a baloldalon.*) Kötelességem. Máskülönben befejeztem beszédemnek ezt a részét. (*Elnök csenget.*) Bocsánatot kérek, teljesen meghajlok az elnök úr figyelmeztetése előtt.

[221] A nemzetiségek másik kifogása a pedagógiai szempontok. Azt hiszem, ez teljesen összefügg a tárggyal. Azt vitatják, hogy pedagógiaileg lehetetlenség az iskolákban másképp, mint az anyanyelven tanítani, mert vagy megtanítanak egy idegen nyelvet ezekben az iskolákban, vagy pedig nem tudják megtanítani azokat, amit a tanterv szerint ebben az iskolában tartoznak, nem tudják azokat az alapvető fogalmakat elhinteni, amelyek az általános népművelődést terjesztik, és amelyre minden egyes polgár-nak szüksége van.

E tekintetben a vallás- és közoktatásügyminiszter úr a választ részben megadta. Én nem is akarok itt pedagógiai vitát provokálni, egyszerűen rámutatok magukra az eredményekre, mert hiszen ha vannak iskolák, amelyek képesek ennek a kettős feladatnak megfelelni, akkor az bizonyos, hogy meg lehet felelni ennek a feladatnak; ha nincsenek iskolák, ha dacára az 1879-iki törvénynek egyik iskolánk sem volt képes ezt a célt elérni vagy legalább is megközelíteni, akkor csakugyan ábrándok után futunk, akkor csakugyan olyat kívánunk kimondatni a törvényben, amit az életben megvalósítani nem lehet. Mindjárt a hitfelekezeti iskoláknál a szerb iskolák közül, amint ezt Bogdánovics Lucián püspök úr beszédéből tudom, 52 volt csak, amely kellő sikert nem ért el a magyar nyelv tanításával. A többi szerb nemzetiségű és nyelvű iskola mindegyik kellő sikerrel tudta tanítani a magyar nyelvet, tehát annyira, hogy ezt a tanulók el is sajátították.

Ez az 52 is, amint a püspök úr beszédéből tudom, csak azért nem, mert régi tanítókat nem lehetett rászorítani arra, hogy annyira megtanulják a magyar nyelvet, és méltánytalanság lett volna e régi tanítókkal szemben erősebb kényszereszközöket használni. Tehát igenis ezekben a szerb nemzetiségi iskolákban meg lehetett tanulni a magyar nyelvet, amiből következik, hogy a magyar nyelvnek a tanítása, a magyar nyelv tanításának kötelező volta egyáltalában nem pedagógiai képtelenség.

De hát ott vannak az állami iskolák. Hazánkban az országos statisztikai hivatal 45 megyére vonatkozólag külön csoportosítva mutatta ki az 1890 és 1900 közti állapotnak az eredményeit. E szerint 1890-től 1900-ig az állami iskolákkal bíró községekben szaporodott a magyarul tudók száma 42,14%-kal; az írni és olvasni tudók száma szaporodott 41,29%-kal, ellenben az állami iskolával

nem bíró községekben a magyarul beszélni tudók száma szaporodott 15,12%-kal, az írni és olvasni tudók száma pedig 26,87%-kal.

Látjuk tehát ebből a kimutatásból, hogy az állami iskolákban, ahol pedig különböző nemzetiségi anyanyelvűek is helyet foglalnak – mert hiszen a kimutatás körülbelül egyforma arányban vette fel a két helyre vonatkozólag ezeket – nemcsak a magyarul beszélni tudók száma, hanem az írni és olvasni tudók száma is sokkal nagyobb mértékben szaporodott, mint azon hitközségi iskolákban, amelyek nem magyar nyelvűek, s amelyekben a magyar nyelvet sikerrel nem tanították. Így tehát ebből csak azt lehet következtetni – mert egyéb nem következik belőle –, hogy az állami iskolák megtudták tanítani az alapvető fogalmakra az ifjúságot, ezzel szemben eredményt tudtak elérni a magyar nyelv tanításában is, míg a hitközségi iskolák mindkettőben hátramaradtak, alig voltak képesek a művelődést valamivel előbbre vinni, és teljesen elmaradtak a magyar nyelv tanításában.

Ebből következik tehát, hogy nem pedagógiai lehetetlenség, hanem valami egyéb az oka annak, hogy a hitközségek a magyar nyelv tanításában sikert nem érnek el, és nem pedagógiai szempontok, hanem valami egyéb az oka annak, hogy önök ez ellen az intézkedés ellen olyan nagy agitációt fejtenek ki. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Hivatkoznak önök külföldi példákra. Mindenütt – azt hiszem, nem minden él nélkül – Ausztriát, Belgiumot, Svájcot hozzák fel mintaképekül, és egyik szónokuk még „a mi svájci hazánk”-ról is beszélt, annyira egyformának akarja tekinteni Svájcot Magyarországgal. Hát, bocsánatot kérek, Magyarország egységes nemzeti állam, amelyet Svájccal nem lehet egy sorba helyezni. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Nagy György: Ez a Polit rögeszméje!

Vertán Endre előadó: Ezt Kollár mondta. De nézzük meg, hogy azokban az egységes államokban, ha Keletre fekszenek is kissé, még mindig milyenek a viszonyok? Azt hiszem, érdekelni fogja önöket, hogy megismerjék a romániai viszonyokat a népoktatás tekintetében. Előre is megjegyzem, hogy egy nagy különbség van Románia és Magyarország között. A román törvény lehet liberális, végrehajtása azonban szigorú. Magyarországon megvannak azok a törvények, amelyek ellen önök 1879-ben is, 1883-ban is és most is olyan hatalmas agitációt fejtettek ki, mert ezeket a törvényeket unos-untalan meg kell ismételni; ezeknek a végrehajtására egy egész sereg rendelet adatott ki, eredmény még sincs.

Ez azt mutatja, hogy a végrehajtás nálunk nagyon gyenge. Amíg tehát az, amit mi kimondunk, bizony tekintélyes részben a múlt-

ban papíron maradt, addig Romániában a végrehajtásnál túlmentek azon a határon, amely a papíron meg volt állapítva. Románia népoktatását államosította; kimondotta, hogy román állampolgár csak állami iskolába járhat, melynek nyelve kizárólag román. Ez roppant fontos, mert körülbelül 40.000 csángó család lakik Romániában, akikre kimondták az állampolgárságot azon a joron, hogy Cuza fejedelem alatt a felszabadítás bent érte őket az országban, akiket e címen beleválasztottak az állami iskolákba, akiknek beleválasztották még diplomáikba is, mert ma már nincs egyetlen csángótelepi község sem, amelynek [222] diplomájában magyarul prédikálna a pap, hanem az mind román.

Az állami iskolák szelleméről nem kell sokat beszélnem; de ismer a romániai törvényhozás saját tantervvel és állami tantervvel bíró iskolákat, amelyek az állami iskolák mellett állhatnak fenn. Ezek az állami tantervvel bíró iskolák olyan részvénytársaságfélék, román tanárok állítják fel, afféle svindli-kurzusok; nálunk is van elég; ezek mindenben fedik az állami iskolák szellemét.

A saját tantervvel bíró iskolák azok, melyek figyelmünket felhívják, amelyekre a hitfelekezetekről szóló intézkedések is érvényesülnek, amennyiben kivétel nélkül hitfelekezeti alapon vannak szervezve; ezeket idegen államok polgárai a saját gyermekeik részére tartják fenn. Ezekben meg van engedve az idegen anyanyelv használata is, de ki van mondva, hogy amennyiben csak egyetlenegy román anyanyelvű fiút vesznek is fel, a tananyelv román. Nem román honpolgárt, hanem idegen honpolgárt, aki azonban véletlenül román anyanyelvű! És önök itt jajgatnak, önök felszólalnak és agitálnak az ellen, ha a magyar állam a saját törvényjavaslatában ki akarja mondani, hogy 50 és 20%-nál mennyire védi a magyar nyelvet! Ott már egyetlenegy gyermeknél védik a román nyelvet.

A tankönyvek, amennyiben nem román nyelvűek, feltétlenül a miniszteri jóváhagyást igénylik; oly tankönyvből, amely ezt meg nem nyerte, nem szabad tanítani. A tanároktól megkövetelik a román nyelv tudását; az igazgató a tanfelügyelő előtt kell hogy vizsgát tegyen, amelyben igazolja, hogy ő románul tud. (*Úgy van!*)

Nagy György: Halljuk az előadót!

Elnök: Méltóztassék csendben lenni a képviselő úrnak, akkor mindjárt jobban fog hallani.

Vertán Endre előadó: A román nyelv a középiskolában kötelező tantárgy, mert nagy súlyt helyeznek arra, hogy aki Romániában akar élni, habár idegen állampolgár is, tudja és ismerje a román nyelvet; és annyira szigorúak, hogy a román anyanyelvű tanítókat ők maguk nevezik be a nem állami iskolába is; ezek természetesen az állami érdekeknek is felügyelői azokban az iskolákban, és any-

nyira vigyáznak rá, hogy már a harmadik elemi osztályba nem mehet fel az az idegen állampolgár, aki a román nyelvet teljesen nem érti.

T. ház! Azt hiszem, hogy ezek az intézkedések semmi esetre sem oly lojálisak, mint a mi törvényeinknek intézkedései, amelyeket önök megtámadnak. Én azt hiszem, hogy e törvények még a fegyelmi jog, a felügyeleti jog tekintetében is sokkal szigorúbbak, mert az igaz, hogy ott nem mondja ki az állam, hogy én beleszólok a tanítók kinevezésébe, nem mondja ki, hogy a felügyeleti jog- és fegyelmi jogomnál fogva büntetem és elcsapom a céljaimnak nem szolgáló tanítókat, vagy az iskolát bezárom, hanem egyszerűen az állam engedélyezi az iskola nyitását és fenntartását.

Ebbe az engedélyokiratba, illetőleg már a kérvénybe be kell venni, milyen a tanterv, és személy szerint kell megnevezni az alkalmazandó tanítókat is. Ezt beveszik az engedélyokiratba, és ezen változtatni nem szabad. Mármost ha nem tetszik a tanító, egyszerűen nem adnak engedélyt, és így mindjárt az iskolafenntartó jogot tagadják meg attól, akinek tanítója vagy tanterve ellen kifogás van. Követelik továbbá, hogy román nyelven állíttassanak ki azok a statisztikai kimutatások és értesítések, amelyeket mi is követünk, és amennyiben négyszeres felügyelet alapján arról értesülnek, hogy ezek az iskolák túllépték az engedély korlátait, vagy pedig sértik a nemzeti érdekeket, megvonják egyszerűen az iskolafenntartói jogot, amiért politikai felelősséggel sem tartozik az a miniszter, mert a törvény azt mondja, hogy indokolt végzésben vonja meg az iskolafenntartói jogot, azonban nem állítja fel a törvény azokat a követelményeket, amelyekre ilyen határozat hozatalánál hivatkozni kell.

T. ház! Megtámadtak nemzetiségi oldalról azért, mert azt hangoztattam, hogy a nemzetiségek elkülönző irányzatot visznek bele az iskolákba. Goldis László képviselő úr hivatkozott arra a hármas követelményre, amelyet felállítottam, és amelyet az iskolákban megvalósítva akarnék látni. Ez véleményem szerint a nemzeti szellem ápolása, a nemzeti érzés megteremtése és a magyar nyelv sikeres tanítása. Ha megvádoltam a hitfelekezeteket azzal, hogy iskoláikban ezeknek a követelményeknek nem tesznek eleget, akkor, amennyiben nem bizonyítottam volna, a t. jobboldalnak, a magyar képviselőknek részéről megtámadhattak volna, mert ezeknek vigyázniok kell arra, hogy a nemzeti érdekek megvalósulást nyerjenek az állam minden intézményében és tudniok kell, hogy állításaim igazak-e, hogy esetleg megtorlás fegyverével élhessenek. Azt azonban igazán nem vártam volna, hogy önök támadjanak meg, akik, ha nem bizonyítottam volna is, tudják, hogy

igazam van. Bizonyítottam statisztikai adatokkal, de bizonyíthat-
nák egyébbel is.

A mikor önök iskoláikban és kézenforgó tankönyveikben mindenütt egy idegen nemzeti szellemet ápolnak, amikor történelmi tankönyveik egy falsummal kezdődnek, amely szerint önök azok, kik e hazában ősidők óta laknak és politikai jogokkal bírnak, s a magyar csak mint bitorló jött be ide, amidőn önök a magyar faj ellen való ellenséges érzelmet hintik el honfitársaik között, amikor az önök tekintete folyton Romániában van, (*Úgy van! Zaj.*) amikor önök olyan földrajzot adnak gyermekeik kezébe, amely szerint az egész terület, ahol laknak, minden, ami a Dunáig terjed, Romániához tartozik, amikor ilyen eszközökkel dolgoznak, amikor a gyermek érzelmi világába olyképp oltják bele a nemzetiségéhez, fajához való ragaszkodást, hogy a zsarnok magyarság ezt az érzést elnyomja: akkor ne beszéljenek nekem arról, hogy önök a magyar nemzeti szellem ápolásában részt vesznek. (*Élénk helyeslés és taps.*) A nemzet együttérzését ápolják-e önök, sőt ilyen alakban ápolhat-**[223]**nak-e nemzeti együttérzést, vagy ápolhatják-e a nemzeti együttérzést az önök tanítói, akik mint gr. Bethlen István t. képviselőtársam mondotta, Romániában járnak, hogy ott a románok faji egységét hirdessék?

Hiszen aki nem érez együtt a nemzettel, az nem is taníthatja a gyermekeket a nemzettel való együttérzésre; nem csepegtetheti a gyermekbe a nemzettel való együttérzést! Önök szembeszállnak az állam azon kívánságával, hogy a magyar nyelvet tanítsák, és vitatkoznak, mert nemzetiségi egyediségüket, faji egyediségüket féltik ezen nyelv tanításától. Amidőn azt látjuk, hogy t. képviselő-társaim oly nagy erővel vonulnak fel a törvényjavaslat ellen, (*Halljuk!*) ez a tény maga is meggyőzhet bennünket arról, hogy ez a törvényjavaslat a nemzeti egység megteremtése tekintetében mégiscsak egy lépéssel előbbre visz bennünket; ez a tény maga meggyőzhet bennünket arról, hogy azok az emberek azt az államjogi felfogást, azt a hazaszeretetet és a hazával való azt az együttérzést, amely a mi szíveinket áthatja, magukra nézve idegennek tartják, és hogy azon t. képviselő-társaim a törvényjavaslatban azokra az intézményekre és azokra az aspirációkra vonatkozólag látnak nagy veszélyt, amelyeket mi elítélünk, amelyeket mi a haza egységének megbontására irányzottaknak tekintünk, és ez egymagában is elégséges arra, hogy a törvényjavaslatot elfogadásra ajánljam és elfogadjam. (*Élénk helyeslés bal felől.*) Ez egymagában elégséges arra, hogy ez a törvényjavaslat, amely tényleg erős lép-
tekkel halad előre a nemzeti egység megteremtése felé, a magyar törvényhozás által ne csak elfogadtassék, de örömmel is üdvözöl-

tessék. Ismételten tisztelettel kérem, a törvényjavaslat elfogadását. *(Élénk éljenzés és taps a baloldalon.)*

Elnök: Polit Mihály képviselő urat illeti a zárszó joga.

Polit Mihály: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Fájdalommal és mély szomorúság érzetével élek a zárszó jogával. *(Derűltség és felkiáltások bal felől: Ne éljen vele! Halljuk! a nemzetiségiek padjain.)*

T. ház! F. év április 29-én lesz 28 éve annak, hogy a magyar képviselőházban a mostanihoz nemcsak hasonló, hanem ezzel, mondhatni, egészen azonos nemzetiségi vita folyt le, amely később 1879: XVIII. t.-cikké vált törvényjavaslatra vonatkozott. Fordulópontot képezett az a törvényjavaslat a magyarországi kormányoknak a nemzetiségekkel szemben a magyar nyelv egységének kérdésében követett politikájában. Azok közül, akik azon nagyszerű vitában részt vettünk, csak ketten vagyunk itt: Madarász József és én. *(Élénk felkiáltások a baloldalon: Éljen Madarász! Éljenzés bal felől.)* Kérem a t. házat, tessék csak végighallgatni szavaimat.

Madarász József akkoriban egy nagyszabású és hosszú beszédet tartott, nem a nemzetiségek, hanem Mocsáry Lajos ellen, akinek érdekes és nagyszerű beszéde dacára Madarász Józsefnek volt bátorsága olyan férfiú ellen, aminő Mocsáry Lajos volt akkoriban, aki a függetlenségi pártnak az elnöke volt, és a legnagyobb auktoritás volt itt Magyarországon, mégis felszólalni, és azon érveknek, amelyeket Mocsáry Lajos hangoztatott a nemzetiségek mellett, meggyengítésére kísérletet tenni.

Szomorú, hogy most 28 év után még mindig nem tudjuk egymást megérteni. Hiszen ennek a hazának a fiai vagyunk, mindnyájunknak érdekében áll, hogy egymást megértsük, és olyan sok kulturális és politikai érdek fűz össze bennünket Magyarországon, hogy nem kellene veszekednünk, hanem mint testvéreknek egyetértésben kellene eljárunk Magyarország érdekében. Szomorú, hogy 28 év után nemcsak hogy nem közeledtünk egymáshoz, hanem az ellentétek mindennap még nagyobbak lesznek közöttünk.

Azon híres vitában az akkori magyar kormány liberális volt. Ámbár Tisza Kálmán nagy sovíniszta volt, de megengedte a nem magyar nyelvű képviselőknek, a kormánypártiaknak, hogy szabad nekik felszólalni azon törvényjavaslat ellen, és tényleg a szász képviselők a nemzetiségi képviselőkkel együtt tartottak. Voltak szép, hatalmas, pompás beszédek. Mikor a vitának vége volt, úgy a magyar nyelvű, mint a nemzetiségi képviselők beszédeit és a szász képviselők beszédeit mi egy vastag kötetben kiadtuk német nyelven a művelt Európa számára. Nem volt semmi kommentár mellette, csak annyi, hogy így beszéltek a magyar nyelvű képviselők,

így pedig a nemzetiségiek és szászok, tessék ítélni. Ez volt a mi legelső diadalunk Európában, mert az európai közvélemény nekünk adott igazat.

Megváltoztak az idők, és nagyon csodálom hogy a katolikusoknak és reformátusoknak nincsen kifogásuk ezen törvényjavaslat ellen.

Amikor felszólalt igen t. képviselőtársam, Molnár János, én utána felszólaltam, de nem akartam reflektálni beszédére, mert bizonyosan rossz szolgálatot tettem volna neki. *(Derültség a közép hátsó padjain.)*

De most mégis kényszerítve vagyok az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak felelni arra, amit mondott Molnár János képviselő úrnak. Azt mondta, hogy Molnár képviselő úr nem fejezi ki a katolikus egyháznak a véleményét ezen törvényjavaslattal szemben, és hogy neki vannak bizonyos érintkezései a katolikus püspökökkel, s hogy azoknak semmi kifogásuk nincsen a törvényjavaslat ellen, kivéve egy pár javítást.

Nagy György: Jó magyar embernek nem is lehet ellene kifogása!

Polit Mihály: Erre nézve, t. ház, az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr tehetne egy próbát. A bécsi nunciatúra útján intézzen a miniszter úr kérdést a római Kúriához. *(Nagy zaj a baloldalon. Felkiáltások: Semmi közünk hozzá!)*

Nagy György: A pápai uralom kora lejárt! *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

[224] **Polit Mihály:** Meg vagyok győződve, hogy a római Kúria Molnár Jánosnak fog igazat adni, és az összes magyarországi katolikusokat dementírozni fogja. *(Mozgás.)*

T. ház! Nagyon csodálkozom, hogy ilyen álláspontot foglalnak el a protestánsok ...

Nagy Emil: Ez a hazafias álláspont!

Polit Mihály: ... és különösen a reformátusok ...

Szász Zsombor: Hazafiasak voltunk!

Polit Mihály: ... ezzel a törvényjavaslattal szemben. Tudom, hogy a reformátusok, a kálomisták nagyon féltékenyek az ő hitfelekezetükre.

Egy hang *(a baloldalon):* De azok magyarok!

Polit Mihály: Emlékszem, t. ház, hogy mikor Tisza Kálmán – pedig ő jó kálomista volt – azt a javaslatot tette a képviselőháznak, hogy Szent István ünnepe legyen nemzeti ünnep, a kálomisták erősen támadták ezt a javaslatot, és Tisza Kálmán kénytelen volt azt visszavonni.

A református egyháznak óriási nagy befolyása volt Magyarországon a magyarság kifejlődésére. *(Úgy van! a baloldalon.)* Ebben nyilvánul az, amit én mondtam, hogy Magyarországnak keleti jel-

lege van. Hiszen mikor a reformáció behatolt Magyarországra, a reformátusok, a protestánsok híven, erősen, fegyverrel kezükben védelmezték hitvallásukat, s azért meg sem történhetett az Magyarországon, ami megtörtént Franciaországban a hugonettákkal. Történt azonban valami nagyobb, az, hogy Magyarországon egy hitfelekezet mint valami hatalom fejlődött ki az állammal szemben. Kitűnt ez a híres linzi békekötéskor, hol a protestánsok – legfőképpen a reformátusok – bebizonyították, hogy ők mintegy hatalom szerepelnek itt Magyarországon. És valóban nem tudnám megmondani, mi lett volna Magyarország politikai helyzetével, ha a reformátusok a magyarságot nem védték volna.

T. ház! Vannak bizonyos téves felfogások a mi hierarchiánkra nézve: a román és a szerb hierarchiára nézve. Azt gondolták eddig, hogy püspökeink támogatnak és az égisz magasztalnak minden nacionálista mozgalmat, és hogy ezen törvényjavaslat ellen bizonyos propagandát csinálnak. *(Mozgás.)* Hát ez nagy tévedés. Mi úgy, mint a románok, de főképp mégis mi szerbek, 30–40 év óta küzdünk a mi hierarchiánk ellen, de miért küzdünk? Azért, mert a mi hierarchiánk nem elég erős nemzeti, hanem mindenkor kormánypárti. *(Mozgás.)* Ezek a püspökök pedig utoljára mégiscsak képviselői a nemzeti egyház autonómiájának, és Berzeviczy volt vallás- és közoktatásügyi miniszter érdemesnek tartotta összeköttetésbe lépni a román és szerb püspökökkel. A mostani vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ezt nem tartotta érdemesnek, *(Helyeslés.)* hanem – úgyszólván – ignorálta ezeket a püspököket. Azért, hogy kormánypártiak voltak, az volt a magyar kormány köszönete, hogy tökéletesen ignorálta őket.

A t. miniszter úrnak egy ellenvetése volt beszédemmel szemben. Felhozta, hogy én Magyarországot keleti államképpen tüntettem fel, *(Igaz!)* és hogy összehasonlítottam Törökországgal. A t. miniszter úr talán feltételezi, hogy én mint Magyarország fia, aki itt születtem, és akinek ez büszkesége, nem akarom összehasonlítani Magyarországot Törökországgal. Igaza van a t. miniszter úrnak, hogy Magyarország hajlott a nyugati kultúrára, mert Szent István, mikor a kereszténységet Magyarországon terjesztette, azzal egyúttal azt tanúsította, hogy ő a nyugati kultúrát akarja elfogadtatni. De mit mondtam én azzal, hogy Magyarország keleti jelleggel bír? Azt akartam mondani, hogy Magyarország, ámbár nyugati állam, a nyugati kultúrához hajlik, mégsem bírta megmásítani azt a természetét és jellegét, hogy respektálta mindenkor a felekezeteket és nemzetiségeket. Ez pedig keleti jelleg.

Tudjuk mindnyájan, hogy Magyarországon nem volt és nem lehetett állami vagy községi iskola, hanem mindenkor volt felekezeti iskola. Egy t. képviselő úr lekicsinyelte a felekezeti iskolákat,

és azt mondta, hogy véget kell ezeknek vetni. Én pedig azt mondom, hogy Magyarország kultúrája és civilizációja csakis a felekezeti iskoláknak köszönhető, (*Mozgás.*) amelyek azt évszázadokon át fejlesztették.

És mi történt? Magyarországon mindenkor, a legutóbbi időkben is, hiszen tudjuk, szabad kir. városok, rendezett tanácsú városok támogatták a felekezeti iskolákat, szubvenciókat adtak, mégpedig minden hitfelekezetnek aránylagos szubvenciót. Adtak szubvenciót a katolikus iskoláknak, a görög-keleti iskoláknak, a protestáns iskoláknak és a zsidó iskoláknak. Ebből látni, hogy az a nép, Magyarország népe igazságos, hanem csak bizonyos politikusok nem akarnak igazságosak lenni.

T. ház! A magyar államférfiakkal nehéz polemizálni. Miért? Mert azok más premisszákból indulnak ki, és akkor természetesen a konklúzió sem lehet azonos. Olyan premisszákból indul ki az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, a magyar államférfiak és önök, uraim, hogy felcserélnek bizonyos fogalmakat, amelyek Nyugat-Európában el vannak fogadva, szemben azokkal, amelyek Kelet-Európában vannak elfogadva. A nemzet egyszer jelenti a fajt, máskor jelenti az államiságot. Ebből következik az, hogy azt mondják: aki Magyarországon van, annak magyarnak kell lenni. Ez óriási tévedés. Azt mondják: politikai nemzet, azt ma már a tudomány nem fogadja el, (*Ellenmondás.*) mert a nemzet csak az, amely képes nemzeni, a natio az, amely nascitur. Tartsuk meg tehát a fogalmakat úgy, ahogy vannak, reálisan.

Éppen az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr mondta egy ízben, hogy mindenkinek tudni kell, hogy ezen a földön, Magyarországon csakis a magyar lehet az úr. (*Helyeslés bal felől.*) Hogyan magyarázta meg ezt a t. miniszter úr? (*Felkiáltások: Szépen!*) Azt mondta, hogy nem értette a fajmagyart, hanem értette Magyarország összes honpolgárait, hogy ezek az urak ebben az [225] országban. T. ház! Én már egyszer mondtam, hogy ez nem áll, és most kénytelen vagyok arra felelni, amit a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr tegnapelőtt mondott, hogy azt, amit Deák és Eötvös teremtettek, nem lehet úgy hagyni, mint most, hanem hogy a ház tetejét kell reparálni.

Nagy György: Nagyon szép kép volt az!

Polit Mihály: Én kérdezem éppen az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr fogalma szerint, hogy e háznak az ura kicsoda? vajon a faj magyarok, vagy mi összesen?

Hódy Gyula: A tulajdonos!

Polit Mihály: Ez éppen a felcserélés, hogy a magyar nemzet egyszer a faj magyart, máskor az államiságot jelenti. Ez nem járja. Ha mi is bizonyos komposzesszorok vagyunk e hazában, akkor

legyenek kegyesek nekünk egy részt átengedni, hogy mi is e hazát egy kicsit reparáljuk, és ne azt mondani, hogy ez az én hazám, ez az én földem, én akarok itt mindent csinálni. A konzekvencia az volna, hogy minket is meg kellene kérdezni, hogy mi is részt vegyünk a ház reparálásában.

Nagy György: Maguk fel akarják gyűjtani, szétrombolni; mi építeni akarunk.

Polit Mihály: Feltételezem, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr értesülve van minden a kultúrát és a közoktatásügyet illető viszonyról Magyarországon. De azt hiszem, nincs értesülve arról, ami pár héttel ezelőtt történt Magyarországon a volt Határ-őrvidéken, és ez különösen fontos, mert az történt, ami Poroszor-szágban, hogy az iskolásgyermek ott sztrájkoltak. És miért sztrájkoltak? Mert bizonyos stréberek, bizonyos hazafiak (*Mozgás.*) anticipálják ezt a törvényjavaslatot mint törvényt. Ott volt egy jegyző, akinek egy protezséja volt, kit a községi jegyző alkalmaztatni akart tanítónak, pedig az a tanító egy árva szót sem tudott szerbül.

Odaállították az első és második osztályba, s nem tudott beszélni a gyerekekkel, és a gyerekek nem tudtak beszélni vele. Ő azt mondta, én mindig magyarul fogok beszélni, s így majd megtanulják. A gyermekek 90 százaléka szerb, megmondom, melyik község ez. Goszpogyince, nagy szerb község, mely legközelebb fekszik a híres római sáncokhoz. A szerb népben van bizonyos józanság. A szerb szülők megtiltották a gyermekeknek, hogy odamenjenek, miután nem értik a tanítót, s elmentek a vármegyéhez Zomborba. Nem mondhatják, hogy a vármegyénél Zomborban nem volnának jó hazafiak az önök értelmében. Elmentek a főispánhoz, elmentek az alispánhoz, és megmondták, mi történt az ő községükben. Ezek csodálkoztak, hogy olyan valami előfordulhat, vizsgálatot rendeltek el, és akkor szépen megparancsolták ennek a strébernek, hogy takarodjék ezen osztályokból, és helyreállították az előbbi állapotot. De ez csak véletlen; ha ez a törvényjavaslat törvénné válik, akkor a strébereknek nyitva van a kapu és ajtó, és csinálhatnak a magyar hazafiság leple alatt, amit csak akarnak.

Simkó József: Ez már ráfogás!

Polit Mihály: Képzeljük el, hogy ez a törvényjavaslat törvénné válik. Nálunk minden szerb családnak van egy nagy ünnepe, ez az illető család szentjének az ünnepe. Ezen ünnep alkalmával énekelni szoktak szerb dalokat, történelmi dalokat is, s ha egy olyan stréber jön oda, ez azt mondhatja, hogy ez államellenes, és feljelentést tesz majd a tanító ellen. (*Ellenmondás.*) Vagy a tanfelügyelőnek van egy protezséja, akkor ezt heretikusnak nyilvánítják,

és itt a régi középkori formula: *comburatur, der Jude wird verbrannt*, és nincs kegyelem.

De furcsa dolog, hogy a közoktatásügyi bizottság túllicitálta azt a javaslatot, amelyet a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előterjesztett. Ebben van az a bizonyos 20 és 50%, minek folytán ha találnak ennyi gyermeket, aki tudja a magyar nyelvet, mindjárt nemcsak tantárgy a magyar nyelv, hanem oktatási nyelv is. (*Élénk helyeslés bal felől.*) Ha ez így van, akkor lehet hallani, hogy az utcán néhány szerb gyerek tud pár szót magyarul, és mindjárt beírják, inskribálják, hogy hiszen ez a gyermek tud magyar nyelven, és kitalálnak 20 és 50%-ot, hogy ezen iskolában a magyar nyelv nemcsak tantárgy legyen, hanem oktatási nyelv is. (*Zaj.*)

Ezen törvényjavaslatnak éppen nem a fődolga a tanítók fizetésemelése, hanem az, hogy a magyarságnak nyelvegysége legyen. Ez volt a fordulópont 28 év előtt, és most is ezen áramlatban úsznak. De ez nagy tévedés, óriási tévedés, és én mindennap hallom, és hallottam a t. előadó úrtól is, hogy hiszen ez magyar állam és ennek a konzekvenciája mindaz, ami valódi homogén nemzeti államokban van.

Említette Romániát. Bocsánatot kérek, képtelenség Magyarországgal összehasonlítani Romániát, ahol 6 millió román van pár százezer más ajkú polgárral szemben. És ki akarja összehasonlítani Franciaországot, Olaszországot, Németországot, sőt Oroszországot az etnikai viszonyokra nézve Magyarországgal? Hiszen Németországban 56 millió német van másfél millió lengyellel szemben, Oroszországban száz millió az orosz, és csak 30 vagy 40 millió a más ajkú.

A t. miniszter úr asszimilációról beszél. Nekem volt már alkalmam megmondani, hogy ha a magyar nemzet abszorbeálni akarta volna azon népeket, melyeket itt talált Magyarországon, úgy járt volna, mint a hunok és az avarok: vagy egészen elszlávosodott volna, amint a bolgárok elszlávosodtak, úgy, hogy mai napon a bolgároknak, azon fajnak, amely meghódította Bulgáriát, a Balkán-félszigeten nyoma sincs; az mind szláv.

De van egy neme az asszimilációnak – ebben a tekintetben egyetértek. Ez a magasabb kultúra. Ha a magyarság képes a többi magyarországi népfajokat, a nemzetiségeket a magasabb kultúra által asszimilálni, semmi kifogásom, csak az államnak nem szabad kényszereszközökkel ezt az asszimilációt keresztülvinni akarni.

[226] E tekintetben, t. ház, nagy illúziókban ne ringassuk magunkat. Nemrégén itt a házban szó volt Elzász-Lotharingiáról. Én ismerem Elzász-Lotharingiát még abból az időből, amikor francia tartományok voltak, ott jártam, és megismerve a népet, azt tapasztaltam, hogy az éppen olyan, mint akárcsak a mi svábaink

Bácskában és a Bánátban, ugyanazon dialektust beszéltek, mint ezek a svábok, és a franciáknak, ennek a hatalmas francia nemzetnek 200 év alatt nem sikerült ezeket a svábokat elfranciásítani. Az áll, hogy ha ez a sváb egyszer úri kabátot vesz fel, akkor már nem akar német lenni, hanem büszkeséggel mondja, hogy francia. Voltam Párizsban mint diák, voltak ott elzászi jóbarátaim, és ha azt mondták nekik, hogy németek, ez a legnagyobb sértés volt, erről nem volt szabad beszélni. Nálunk is így van, t. ház, a bánáti vagy bácskai sváb, mihelyt úri kabátot vesz fel, nem akar német lenni, hanem magyar. *(Felkiáltások a baloldalon: Az a helyes!)*

Éppen így állunk a katolikus szerbekkel; ott van pl. t. képviselőtársam, Manojlovics. Szülőhelyén, Szabadkán, mihelyt az úri kabátot felveszi, nem akar bunyevác lenni, hanem magyar. *(Helyeslés.)*

Ne tessék illúziókban ringatni magukat. Van bizonyos mozgalom a katolikus bunyevácok, szerbek közt, kik Budapesten, Bécsben vagy Grácban jártak iskolába, ámbár van nekik úri kabátjuk, mégsem akarnak magyarok lenni, hanem megmondják, hogy szerbek vagy horvátok.

A nemzetiségi eszme valami hatalmas mozgalom, az egy nagy hatalmas áramlat. Amikor a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr pénteken felszólalt, amikor szó volt ama bizonyos, 1806-ban kelt magyar kancelláriai rendeletről, én közbeszóltam. Én a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr helyén ezt a rendeletet nem citáltam volna. *(Felkiáltások a jobboldalon: Miért?)* Mindjárt megmondom. Miért mondja ez a rendelet, hogy lingua patriae, és miért nem mondja, hogy lingua Hungarica? *(Mozgás.)* Ne méltóztassék azt gondolni, hogy talán kétségbe vonom, hogy ez nem volna a magyar nyelv, hogy lingua patriae alatt csakis a magyar nyelvet lehet érteni. De méltóztassék nekem megmagyarázni, hogy miért használta a magyar kancellária azt a kifejezést, hogy lingua patriae?

Molnár Jenő: Mert latinul is beszéltek!

Polit Mihály: Megmondom, hogy miért. Sajnos, nagyon sajnós, hogy a magyar nemesség a múlt században és még a XVIII. században is a magyar nyelvet parasztnyelvnek nevezte, éppúgy, mint az oláh, rác és tót nyelvet, mert a hivatalban latinul beszéltek, otthon pedig németül és franciául. A magyar nemességben nem volt még meg annak a tudata, hogy a saját nemzetének nyelvét meg kell becsülnie; csak akkor, amikor II. József a német nyelvet akarta behozni Magyarországon, akkor ébredt fel a magyar nemességben az a tudat, hogy a magyar nyelv nem parasztnyelv, hanem fajunk nyelve, s ezt a nyelvet kell érvényesíteni.

Azt mondta a t. közoktatásügyi miniszter úr, hogy ő tudja, mi a singularis és mi a pluralis. Hát én is tudom. *(Derűltség.)* Kérem,

Mária Terézia uralma alatt nem volt csak az a singularis: lingua patriae, hanem volt pluralis is.

Ismeretes Mária Teréziának Ratio Educationis című rendelete, amelyben felsorolja, hogy hány faj, hány nemzetiség van Magyarországon, és azt mondja (*olvassa*): „Hungari proprie dicti...” Ez nem az a fajmagyar, de nem is az, amit mostan akarnak mondani, a magyar állameszme, mert ennek ellentmond a további textus. A rendelet így folytatja (*olvassa*): „...Germani, Slavi, Croati, Ruteni, Illiri, qui omnes linguas habeant proprias.” Azt mondja tehát ez a rendelet, hogy mindezeknek a fajoknak és nemzetiségeknek van saját nyelvük. (*Mozgás és zaj.*)

Nagy György: Ezt nem vonja kétségbe senki!

Polit Mihály: De azért nem engedik ezen nyelveket érvényesíteni Magyarországon. Arról van szó, hogy van-e joguk a nemzetiségeknek nyelvüket érvényesíteni, és nem arról, hogy beszélni van joguk saját nyelvükön ...

Szász Zsombor: Most is joguk van! (*Zaj.*)

Polit Mihály: ... arról van szó, hogy van-e jogunk az államban érvényesíteni.

Nagy György: De nem az állam ellen!

Polit Mihály: És éppen ez az, amit önök minduntalan tagadnak, (*Ellenmondások; felkiáltások: Senki sem tagadja!*) Igaz, hogy nem tagadják; hogy azt mondják: hiszen az a magyar nyelv az állami nyelv. Volt alkalmam mondani, hogy az a kifejezés: „állami nyelv”, az nem európai kifejezés, és volt alkalmam mondani, hogy az „állameszme” nem európai kifejezés. (*Felkiáltások: Hát mi? Magyar!*)

A t. közoktatásügyi miniszter úr engem azzal vádolván, hogy én Magyarországot mint keleti államot akartam odaállítani, azt mondja, hogy hiszen ez nem keleti állam, hanem nyugati állam, és bizonyítja azt, hogy mi felkaroltuk a nyugati civilizációt. Helyes. De nem bírtuk eltörölni Magyarországnak keleti jellegét. És, t. ház, midőn itt a közoktatásügyi miniszter azt mondja, hogy ő híve akar lenni a magyarországi tradíciónak – Magyarország, a régi Hungária sohasem volt az, aminek a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr odaállítja, mert ő és az urak mindnyájan azt gondolják, hogy Magyarország homogén nemzeti állam, és azáltal kényszeríteni akarják a nemzetiségeket, hogy beleolvadjunk ebbe a homogén magyar nemzetbe. [227] Ez pedig, t. ház, képtelenség, nagy képtelenség. Mindjárt meg is mondom, miért.

Azt mondják önök, hogy a magyar nyelv tudása nagy erő a nem magyaroké nemzetiségekre. Hát lehet, hogy az új nemzedék, az új generáció jól beszél magyarul. Volt alkalmuk megmutatni a román képviselőknek, hogy itt nagyon jól beszélnek magyarul, bizonyos eleganciával is. Én nem, mert én 36 éves voltam, amikor kezdtem

magyarul tanulni. *(Zaj és felkiáltások: Meglátszik!)* Egy árva szót sem tudtam, és mégis azt a fáradságot vettem magamnak ... *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Polit Mihály: ... hogy magyarul megtanultam, és hogy az ügyvédi vizsgát magyar nyelven tettem le, amikor Horvátországban engem üldöztek. És miért üldöztek?

Egy hang *(a baloldalon):* Mert Brankovicsot támogatta! *(Derűlség.)*

Polit Mihály: Én hét éven át voltam horvátországi képviselő azon időkben, amikor Magyarország és Horvátország nagy küzdelmét folytatta Schmerling lovag ellen, aki azt akarta, hogy Magyarország és Horvátország és a Vojvodina képviselői a karlócai politikai kongresszuson küldjenek követeket a Reichsratba, amint Erdélyország küldött.

Akkor én egész erőmmel az ellen voltam a horvát országgyűlésen, annyira, hogy én akkor vérmes unionista voltam, hogy én voltam a magyarok legjobb barátja, annyira, hogy Zágráb utcáin engem mint magyart inzultáltak. *(Zaj.)* És most a képviselőházban majdnem félszázad után engem inzultálnak bizonyos közbeszólásokkal, engem, öregembert és régi magyarországi képviselőt. Hát én az ilyen inzultusokra csak azt a francia mondatot mondhatom: vous me faites pitié. *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* A képviselő úr azt mondja, hogy ő itt inzultusoknak van kitéve.

Polit Mihály: Igen. *(Ellenmondások.)*

Elnök: Bocsánatot kérek, én semmiféle inzultust nem hallottam. Ha hallottam volna, és amikor hallottam, mindig igyekeztem elégtételt szerezni azon képviselőnek, akivel szemben inzultus követtetett el.

Polit Mihály: A mélyen tisztelt elnök úr nem méltóztatott azt meghallani, de az országgyűlési naplóban benne van! *(Felkiáltások: Mi?)* Megmutathatom, hogy engem patkánynak neveztek. *(Derűlség és zaj.)* Ugron Gábor volt. *(Derűlség és zaj.)* Tegnapelőtt pedig egy képviselő azt mondta, hogy engem kisdédóvó-intézetbe kell küldeni. *(Derűlség és zaj.)*

Hát öregemberrel szemben, egy régi magyarországi képviselővel szemben, mint én, aki főképpen küzdöttem Magyarországon és Horvátországban azon álláspontért, hogy ne menjenek a Reichsratba, hogy itt kell Magyarországgal együtt lenni, használnak ily kifejezéseket. És mit tettünk mi akkor ezzel szemben? Azt mondtuk, hogy nem kell nekünk olyan Vojvodina, hanem mi fogunk a mi nemzetiségünkre és nemzetiségi létérdekünkre nézve garanciát találni Magyarország szabadságában, *(Éljenezés a szélsőbaloldalon.)* és hogy elég garancia lesz nekünk Magyarországon

ban, nem kell nekünk azon Vojvodina, amelyet mézesmadzagnak kínáltak.

Nemrégén a magyar újságokban az a hír jelent meg, hogy t. barátom és elvtársam, Goldis László választói előtt azt mondta volna, hogy a nemzetiségeknek több szabadságuk volt a Bach-korszakban, mint mostan, a magyarországi alkotmányos életben. T. barátom ezt a hírt itt a képviselőházban dementálta. És valóban, t. ház, képtelenség volna az abszolutizmust és az alkotmányosságot összehasonlítani. De, t. képviselőház, én valóban azt állítom, hogy a nemzetiségek azt gondolják, hogy nekik a Bach-korszakban több szabadságuk volt, mint mostanában. Be fogom ezt bizonyítani.

Kérem, t. ház, a Bach-korszakban én már jogász voltam; voltam joggyakornok ügyvédi irodában, és gyakran mentem a bírósághoz. És, t. ház, a Bach-korszakban az újvidéki cs. kir. törvényszéknél és a cs. kir. járásbíróságnál a bírák felerésze szerb volt.

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék a tárgyhöz szólani. A tárgytól való eltérést a házszabályok szerint meg nem engedhetem. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Polit Mihály: Ez összeköttetésben van azzal, hogy ez a törvényjavaslat azt mondja, hogy akarja a magyar nyelvegységet megállapítani, és azt mondja, hogy ez a nemzetiségek javára szolgál. Pedig hajdan, t. ház, a magyar judikatúrának díszei voltak a szerbek. Az udvari kancelláriában szerepelt mint az igazságügyek főnöke, mint egy igazságügyminiszter Stojakovics, és most az alkotmányos életben is voltak kiváló szerbek, mint Mihajlovics és Manojlovics, akik díszei voltak a magyar bírói karnak. *(Felkiáltások bal felől: Most is vannak!)*

Nagyon örülök, hogy az általam nagyrabecsült igazságügyminiszter úr itt van a házban. Amikor én 22 év után, t. ház, megint ebbe a képviselőházba léptem, találkoztam Polónyival, régi ismerőssémmel és képviselőtársammal. Azt mondja nekem: „Öregem, megmondom, hogy én most szerbeket is fogok alkalmazni, és most éppen in petto van egy szerbajkú államügyész kinevezése.” De nem lett belőle semmi. Mert ma az áramlat az, hogy egy szerb, egy tót, vagy román inkompatibilis a bírói állásra. *(Felkiáltások a baloldalon: Nem áll! Zaj. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Halljuk az elnököt!)*

Elnök: T. képviselő úr, az, hogy a nemze-[228]tiségek helyet foglalhatnak-e a bírói karban, bocsánatot kérek, semmi körülmények között összeköttetésben nincs a most tárgyalás alatt levő törvényjavaslattal, és felkérem ismételten másodszor is, hogy méltóztassék a tárgyhöz szólani. *(Helyeslés. Felkiáltások jobb felől: Nem is igaz, amit mondott!)*

Polit Mihály: T. ház! Mondtam, hogy mint az 1879-ik évben az a törvényjavaslat volt a fordulópont a magyar politikára nézve a nemzetiségek és a felekezetek iránt, úgy éppen ez a törvényjavaslat is, mai napon e tekintetben nemcsak az elégtelenséget, hanem az elkeseredést is felkelti a nemzetiségekben és a felekezetekben. Éppen azért téves az a felfogás, téves az a premissza, hogy Magyarország homogén nemzetté válhatik, és ha ezen premisszából indulva ki azt gondolja az állam, hogy jogosítva van oly törvényjavaslattal lépni a képviselőház elé, mint ez, ez mégis erős, mert nincs tekintettel az állam a nem magyarok honpolgárok millióira.

De még egy megjegyzést kell tennem az igen tisztelt közoktatásügyi miniszter úrnak; majd elfelejtettem. Azt mondja, hogy van kétnyelvű iskola nemcsak a homogén államokban, hanem Svájcban, Belgiumban is. Amikor ezt hallottam, úgy tetszett nekem, hogy valamikor, most 28 éve, hallottam már a képviselőházban ily argumentációt; utánanézttem, és azt találtam, hogy bizonyos Molnár Aladár – nem tudom, tanár volt, talán egyetemi tanár – szintén így argumentált, mint a közoktatásügyi miniszter úr, hogy Svájcban kétnyelvű iskola van, Belgiumban is. De egyet a t. közoktatásügyi miniszter úr elfelejtett: hogy Svájcban vajon imperatív-e a két nyelv, vagy fakultatív. Hát biztosíthatom a t. közoktatásügyi miniszter urat, hogy ez fakultatív, és hogy ott nincs kényszer a nyelvre nézve.

Még említette Belgiumot. Ott teljes szabadság van, ami a két nyelvet – a flamandot és a franciát – illeti; és Belgiumban a francia civilizáció oly erős, hogy elborítja az egész állami életet, az egész kulturális életet. De mit tesz ott Belgiumban a kormány? Nem akarja a francia kultúrát, a francia politikát segíteni; ellenkezőleg, a belga kormány, legyenek ott bár liberálisok vagy klerikálisok a miniszterek, legyenek bár flamandok vagy vallonok, elősegítik a flamand nyelvet, a flamand kultúrát, a flamand literatúrát.

De hogyan állunk mi Magyarországon? Vajon a kormány segíti-e, támogatja-e a nemzetiségek kultúráját? Ellenkezőleg, azt mondják, hogy minden nemzetiségi kultúra a magyarok ellen van irányozva, és azért a kormány nem érzi magát kötelezve arra, hogy ezt támogassa.

Meghívott a t. közoktatásügyi miniszter úr egy sétára a Svájcba. Hát én is azt hiszem, hogy nagyon tanulságos volna ott Svájcban meglátni, hogyan áll a nemzetiségi vagy a nyelvkérdés. Csak egy vagonba kell ülni, nem is kell kiszállni, és megtudunk mindent. Genfben csupán francia ajkúak laknak, hisz egész közel van Franciaországhoz, ahová kirándulást lehet tenni onnan úgy, mint innét a Városligetbe. Mégis az a francia ajkú polgár büszke arra,

hogy svájci honpolgár. Szeretném, ha Magyarországon is büszke lenne mindenki arra, hogy magyar állampolgár, ámde ennek az az előfeltétele, hogy a kormány támogassa minden állampolgárnak kultúráját, nyelvét. Svájcban a vasúti kocsikon is látjuk, hogy a felírások ott kezdetben franciák, később franciák és németek, azután csak németek. Így fogják fel ott a nemzetiségi egyenlőséget. Persze önök azt mondják, hogy Magyarország homogén nemzeti állam. Ezen premissza mellett azonban megszűnik minden diszkusszió. Volt alkalmam egyszer a svájci követtel beszélni, a kitől különböző adatokat kértem.

Ez azt mondta, hogy nem foghatja fel, miképpen lehet a nyelvet erőszakolni valamelyik országban? Belgiumban is azt mondták nekem egyszer, mikor a minisztériumban adatokat kértem, hogy képtelenség valakit más nyelv megtanulására kényszeríteni. De hát van erre nézve példa Magyarországon. Egy nagyon híres magyarországi kálvinista pedagógus, Comenius Amos kétszáz évvel ezelőtt azt mondta, hogy képtelenség az, hogy a népis-
kolákban más nyelven tanítsák a gyermeket, mint anyanyelvén, mert ez azt jelentené, hogy valakit lovagolni tanítsanak meg, mielőtt járni tud. *(Zaj.)*

Nem akarom folytatni a diszkussziót, mert ez lehetetlen az ilyen hibás premissza mellett. Önök most abban a nézetben vannak, hogy Magyarország homogén nemzeti állam, és úgy látszik, nagyon érzik a magyar fajnak ezt az erejét, de feledik, hogy ha mi szerbek és horvátok akkor, midőn Erdélyország a Reichsratban képviselve volt, nem küzdöttünk volna olyan erősen Bécs ellen, az októberi diploma és a februári pátens érvényesült volna.

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék a tárgyhoz szólni!

Molnár Jenő: Ne menjen vissza a kétszáz esztendő előtti időkre!

Elnök: Ha továbbra is el méltóztatik térni a tárgytól, akkor kénytelen leszek a képviselő úrtól a szót megvonni. *(Helyeslés.)*

Polit Mihály: Befejezem beszédemet, mert belátom, hogy a t. elnök úrnak igaza van, és hogy az elmondottak már nem tartoznak egészen a tárgyhoz. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* De mégis hangsúlyozni akarom, hogy egy nemzetnek, egy népnek, amely nemzeti politikát akar űzni, mindenkor tekintettel kell lennie a múltra is.

[229] **Molnár Jenő:** Azért nem kell olyan messzire elkalandozni.

Polit Mihály: Ezen törvényjavaslat alkalmából a magyarság közvéleménye az, hogy hiszen nem a nemzetiségek, hanem csak a nemzetiségi agitátorok ellentállásáról van szó. *(Felkiáltások jobb felől: Úgy is van! Igaz! Úgy van! a baloldalon. Zaj.)* Mi nemzetiségi képviselők már olyanforma szerepet játszunk ebben a kérdésben, mint a középkorban a boszorkányok, *(Derültség bal felől. Halljuk! a*

nemzetiségiek padjain.) mert hiszen kétségtelen, hogy boszorkányok nem léteztek, és mégis hosszadalmas eljárásokat folytattak le ellenük, míg Kálmán király ki nem adta a rendeletét, hogy „de strigis vero, quae non sunt, nulla quaestio fiat.” (*Helyeslés a nemzetiségiek padjain.)*)

Arra kérem a t. képviselő urakat, ne méltóztassék azt gondolni, hogy mi boszorkányok vagyunk, és hogy csak az agitáció eredménye az ezen törvényjavaslat elleni állásfoglalásunk. Nem, t. ház, ez a millió és millió főre menő nem magyarajkú fajok, népünk állásfoglalásának a kifejezése.

Azért mondtam, hogy régi képviselőtársamnak, gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak (*Élénk éljenzés.*) több óvatossággal kellett volna eljárnia, és nem kellett volna megkockáztatnia ezt a törvényjavaslatot. Vannak más fontos feladatok is, amelyek e téren megoldandók, és ha ezt a törvényjavaslatot csak a tanítók fizetésének javítására korlátozta volna, semmi kifogásom sem volna ellene, csak hogy nem ez, hanem a nyelvegység kiterjesztése a javaslat főcélja. És miben áll ez az egész törvényjavaslat? Olyan valami ez, amelyhez fogható egyetlenegy európai államban sem fordult még elő; olyan furfangos és ravasz, hogy ez alig elképzelhető. (*Ellentmondások bal felől.*)

Azt mondják, hogy az államnak érdeke követeli, hogy Magyarországon államiak legyenek az iskolák, és hogy a népiskolákat államosítani kell. Ez nagyon szép dolog volna, de nincs hozzá pénz, s így ezt a célt olyan egyszerűen megvalósítani nem lehet. Olyan törvényt kellett tehát teremteni, amely mellett ez a cél csekély áldozat árán elérhető. A felekezeti iskolák fenntarthatnák magukat, úgy mint eddig, s az állam csak egy kis összeggel járulna hozzá, de ezen kis összeggel biztosíthatná magának a fegyelmi hatalmat, ami által ezen felekezeti iskolák tulajdonképpen teljesen államiakká lennének. Ezt a célt tehát nagyon olcsón elérhetné az állam. (*Zaj.*)

Még csak egyet, és befejezem beszédemet. Legyenek meggyőződve, hogy én, aki 40–50 év óta küzdök már Magyarország és Horvátország önállóságáért, ezt a hazát szeretem. Szeretem nyelvünket, is és nagyon bánt, ha itt a képviselőházban engemet inzultálnak. (*Ellenmondás.*)

Európában a faj- és az osztályuralom ideje megszűnt már. Ezt el kellene ismerni a mi testvéreinknek, a magyaroknak is – mert mi őket testvéreknek tekintjük, és azoknak kell őket tekintenünk.

Egy hang (*a baloldalon*): Mert muszáj!

Polit Mihály: Muszáj? Ne méltóztassék azt gondolni. A szeretetet nem lehet erőszakolni, mert az az érzelemnek spontán megnyilatkozása.

Ha pedig elismerjük, hogy a faj- és osztályuralomnak ideje lejárt, akkor a magyar fajnak és nemzetnek politikája is oda kell hogy irányuljon, hogy a nemzetiségi honpolgárokat magához simítsa, kultúrájukat és őket magukat is szeresse.

Mondtam az igen t. miniszterelnök úrnak, hogy Horvátországban sikerült az egyetértést megteremteni. Persze Magyarországon a nemzetiségek állása más, ott döntő a közjog. Lehet, de valamit mindenesetre kell tenni, hogy a nemzetiségek és a magyarok között a közeledés létrejöjjön. Meggyőződésem szerint, ha Magyarország fenn akar állani, mindenkor keresnie kell az egyetértést a nemzetiségekkel.

Végeztem. Kérem, méltóztassék ezt a törvényjavaslatot mellőzni, és elfogadni azt a határozati javaslatot, melyet a magam és elvtársaim nevében benyújtani bátorkodtam. *(Élénk helyeslés a nemzetiségi képviselők padjain.)*

Elnök: Az ülést tíz percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

(Az elnöki széket Návay Lajos alelnök foglalja el.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Következik a második határozati javaslat benyújtója, Goldis László képviselő úr.

Goldis László: T. ház! Midőn a zárszó jogával élek, nem szándékozom a ház türelmét hosszabban igénybe venni. *(Felkiáltások bal felől: Hangosabban!)* Mindenesetre azonban kötelességemnek tartom, hogy egyes észrevételekre reflektáljak, és különösen visszatérjek azokra a megjegyzésekre, amelyekkel az igen t. előadó úr és az igen t. kultuszminiszter úr az ezen padokról történt felszólalásokat kísérte.

Azt hiszem, hogy méltán adhatok kifejezést a felett való csodálkozásomnak, hogy az általános vita folyamán ily rendkívül fontos törvényjavaslat alkalmával az óriási többség részéről oly rendkívül kevesen szólaltak fel. Én azt hiszem, hogy ez a körülmény nincsen összhangban a dolog fontosságával, nincsen összhangban a törvényhozási munka méltóságával. *(Felkiáltások bal felől: Ohó!)*

Abban a meggyőződésben vagyok, hogy akkor, mikor ily rendkívül fontos törvényjavaslat fekszik a ház előtt, nemcsak az ellenzék kötelessége kifejteni aggályait, melyeket ezen törvényjavaslattal szemben táplál, nemcsak az ellenzék kötelessége rávilágítani a javaslat mindazon pontjaira, melyekről azt hiszi, hogy nem felelnek meg az ország igazi érdekeinek, hanem azt hiszem, szoros kötelessége a többségi pártoknak is az, hogy ezen kifogásokkal szemben megvilágítsák a törvényjavaslatot minden oldalról, igye-

kezve meggyőzni az ellenzéket felfogása helytelenségéről, és [230] igyekezve különösen az országot meggyőzni, hogy ezen törvényjavaslat igen szükséges, hasznos és célszerű.

Ha, mondom, csodálkozásomnak adok kifejezést a felett, hogy a többség oldaláról oly kevesen méltatták figyelemre ezt a törvényjavaslatot, akkor még inkább kell, hogy csodálkozásomnak kifejezést adjak azon mód felett, amelyen a többségi pártok részéről a felszólalások történtek.

Én őszintén megvallom, a legnagyobb figyelemmel kísértem a vitának menetét. Miután ez a törvényjavaslat nemcsak az én pártomnak felfogása szempontjából érdekelt, nemcsak mint politikust, hanem mint iskolaembert is rendkívül érdekelt: minden beszédet, amely ezen törvényjavaslat tárgyalása alkalmával itt elhangzott, a legnagyobb figyelemmel meghallgattam, amikor itt voltam, ha pedig nem voltam itt, elolvastam az „Értesítő”-ből. És olvasva a többségi oldalról történt felszólalásokat, azt látom, hogy egyik része a szónokoknak azért fogadja el a törvényjavaslatot, mert rendkívüli, különös bizalommal viseltetik az igen t. kultuszminiszter úr személye irányában. *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Goldis László: Ez volt egyik főmotívuma azon felszólalóknak, akik ezt a törvényjavaslatot pártolni akarták. Egy másik része meg – ami pedig az ilyenféle argumentációnak még különösebb fajtája – azzal argumentált, hogy azért fogadja el ezt a törvényjavaslatot, mert mi nem fogadjuk el. Tehát nem azt keresi: jó-e, helyes-e a törvényjavaslat, hanem mihelyt azt látja, hogy a nemzetiségi párt azt nem fogadja el, tehát anélkül, hogy keresné tovább az indokait annak, hogy miért fogadja el, azt mondja, hogy azért, mert a nemzetiségi párt nem fogadja el, már valószínű, nagyon jó dolog lesz az, és ő azt már azért is elfogadja.

Természetesen ilyen szempontokkal hiába akarnánk vitatkozni. Én nagyon kerestem azokat az érveket az ellenoldalon levő felszólalók beszédjeiben, amelyekkel vitába bocsátkozhatom, amelyeket megcáfolnom kellene, de őszintén szólva, az igen t. kultuszminiszter úrnak beszédjét kivéve, a többiben megcáfolásra váró anyagot nem találok.

Így különösen hiába szeretnék vitatkozni az igen t. előadó úrral, mert annak a tárgynak, amelyet leginkább akart kimeríteni, a fonalát elvágta az elején az elnök úr, mivel az előadó úrnak megtiltotta, hogy a nemzetiségi kérdéstről beszéljen. Pedig úgy látszott, hogy itt volt az applombja, itt volt az ereje felszólalásának, itt voltak azok a hatalmas argumentumok, amelyekkel szemben lehetett volna vitatkozni. De, t. ház, ezt a jó tárgyat az elnök úr elvette tőle, és így tőlem is elvette az alkalmat, hogy a t. előadó úrral

ebben az irányban polémiába szállhassak. Mert különben nemzeti motívumokon kívül – de ott sem a motívumok elsorolása által, hanem inkább csak általános szólamok által – a t. előadó úr a törvényjavaslatnak megerősítésére érveket nem hozott fel.

Velünk való polémiája során a t. előadó úr azt állította, hogy mi azt kifogásoltuk volna első előadói beszédében, amellyel bevezette a vitát, hogy bizonyos felekezetekre azt fogta rá, hogy nemzetiségi érdekeket is istápolnak iskoláikban. Erre már előző beszédemben is megfelelttem. Azt mondtam akkor, hogy nem tartom helyénvalónak, hogy kifogásolni lehessen, hogy egy felekezet, amelyhez bizonyos nemzetiségi többségek, tömbök tartoznak, az ő felekezeti iskoláiban egyszersmind azoknak a nemzetiségeknek nemzetiségi, kulturális érdekeit is védi. Azt nem lehet rossz néven venni, és nem lehet olyan színben feltüntetni, mintha ez a motívum már alkalmas volna arra, hogy megrendítse a felekezeti iskolákba vetett hitünket és bizalmunkat.

Azt mondtotta, illetőleg azzal vádolta meg a felekezeti iskolákat, hogy azok azért nem jók, mert azok körében egyszersmind bizonyos nemzetiségi érdekeket is megvédenék az iskolafenntartók. Én azt hiszem, t. ház, nem árt újból ismételni, hogy igenis, mi nemcsak hogy ezt kifogásolhatónak nem tartjuk, de ellenkezőleg, el is várjuk az egyházaktól, hogy nemzetiségi érdekeinket az ő felekezeti iskoláikban istápolják.

Mert éppen önök mondják, hogy különben más nemzetiségi jogok nincsenek, azt azonban elismerik, hogy vannak nemzetiségi egyéni jogai minden polgárnak; hát akkor szeretném tudni, hogy az ilyen egyéni jogokat hol lehet istápolni, hogy ha még azon felekezeti iskolákban is, amelyekhez az illető nemzetiségi tartozik, el akarják tiltani az illető felekezetet, hogy azokban az iskolákban nemzetiségi, kulturális nemzetiségi érdekeit megvédhesse.

De mi nem is annyira a t. előadó úrnak ezt a kifogását róttuk meg erősebb kifejezéssel, hanem kifogásunk van az ellen, hogy meggyanúsítja azokat a felekezeteket, minthogyha azok iskoláikban nem a nemzeti eszmét szolgálnák, – természetesen a nemzeti eszmét a maga valódi hazafias értelmében véve, nem úgy, amint az némely sovínisztának a fejében megfogamzott, hanem amint a magyar törvényekben le van fektetve, és ahogyan azt a valódi hazafiságnak szelleme szerint érteni lehet. Tehát azzal vádoltak meg bennünket, hogy ezen felekezeti iskolák, illetve iskolafenntartók nem a nemzeti eszme, hanem ellenkezőleg, idegen nemzeti eszmék szolgálatában állanak.

T. ház! Ha a nemzeti eszmét úgy fogjuk fel, amint felfogni kell, hogy t. i. a nemzeti politikai egységhez, a magyar politikai egységhez tartozik ebben az államban mindenki, anélkül hogy e te-

kintetben pl. a magyarságnak több privilégiuma volna, mint a románságnak vagy a tót népnek, ha így fogjuk fel a nemzeti eszmét, és csakis így lehet Magyarországon azt felfogni, akkor nem mondhatjuk, hogy a nemzetiségek idegen nemzeti eszmét istápolnak iskoláikban. Éppen azért az ellen, [231] hogy ezek idegen ország szolgálatában ilyen eszméket istápolnának, (*Folytonos zaj. Elnök csenget.*) a leghatározottabban tiltakoztam már más alkalommal, és tiltakozom most is a felekezeteknek ilyen erős meggyanúsítása ellen. Amikor erről szó volt, t. ház, felszólítottam az igen t. előadó urat... (*Folytonos zaj.*)

Elnök (*csenget*): Csendet kérek, t. ház!

Goldis László: ... és azt mondtam, hogy méltóztassék bizonyítani, de bizonyítás nélkül a hazafiatlanság vádját nem szabad ebben az országban senkinek sem az arcába vágni. Akkor a t. előadó úr privát beszélgetés közben – azt hiszem, megengedi, hogy erre kitérjek, hiszen nem volt titok, amit beszéltünk – azt mondta, hogy erre nem válaszol, hanem majd bizonyítékokat fog a ház elé hozni. Én vártam ezeket a bizonyítékokat, de máig sem kaptam meg azokat. A t. előadó úr ismét csak általánosságokban mondta, hogy vannak iskolakönyvek, amelyek magyar államellenes dolgokat foglalnak magukban. Szerettem volna, hogy idehozzon a ház asztalára egy ilyen könyvet, és adja át egy bírálóbizottságnak a többség köréből, olyan bizottságnak, amelyben szakemberek és hozzáértők vannak, és azok állapítsák meg, hogy vajon ezen iskolakönyvekben tényleg vannak-e ilyen hazafiatlan dolgok.

Hódy Gyula: Hát amelyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter betiltott?

Vertán Endre előadó: A törvényszéknél kaphat a büntető osztálynál eleget! (*Zaj.*)

Goldis László: Nem az a kritériuma valamely tankönyv hazafiatlan voltának, hogy azt a vallás- és közoktatásügyi miniszter betiltotta. (*Folytonos zaj. Elnök csenget.*) Lehetnek pedagógiai hibák, nem helyes kifejezések a könyvben, lehet a metódus rossz: ezek mind oly szempontok, amelyek miatt a miniszter egy könyvet kitilthat az iskolából. De, amint mondtam, a t. előadó úr most is adós maradt a bizonyítékokkal, amelyekre támaszkodva a felekezetekkel szemben ilyen erős vádat lehet emelni.

Áttérek, t. ház, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak pénteken elmondott nagy és – nincs okom véleményemet eltitkolni – igen szép beszédére, amelyben kerestem az érveket az e padokról felhangzott ellenvetésekkel szemben. A t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr beszédét három részre osztotta. Az első rész vonatkozik a törvényjavaslat finansziális oldalára, a második rész azon

állami érdekekre, amelyeknek megvédését a törvényjavaslat célul tűzte, a harmadik rész a törvényjavaslat általános politikai céljaira.

Ami az első részt illeti, a t. kultuszminiszter úr nem tudta meggyőzni a házat arról, hogy a törvényjavaslat pénzügyi oldala nem kifogásolható. Többen, nemcsak a padokról, panaszolták, hogy méltánytalanság történik a felekezeti tanítókkal szemben, mikor a törvényjavaslat az ő fizetésüket alacsonyabb mértékben szabja meg, mint az állami tanítókéét. Az igen t. kultuszminiszter úr nem tagadta, hogy a felekezeti tanítók ugyanazt a missziót teljesítik, mint az állami tanítók, mert hisz ők is a nép nevelését eszközlik, és hogy úgy a felekezeti, mint az állami rendes tanítóknak egyforma képezésük van. Ebből tehát az következik, hogy fizetésüknek is egyformának kell lennie. De ha kizárólag a felekezeteknek engedjük át a köteleltséget, hogy a tanítót fizessék, ezt az egyforma fizetést nem lehet elérni, mert némelyik felekezet annyira szegény, hogy legjobb akarata mellett sem képes tanítóját úgy fizetni, mint az állam. Azonban ha az állam magának tulajdonítja a jogot, hogy a tanítói fizetések mértékét megállapítsa, mely jogot különben Molnár János t. képviselő úr megtagadott, akkor egyszerűen azt a köteleltséget is kell, hogy magára vegye, hogy amennyiben egyik-másik felekezet nem képes szegénységénél fogva ezt a mértéket biztosítani, sajátjából járuljon hozzá a fizetéshez.

Ha mármost az állam ezt a köteleltséget elismeri, akkor ebből logikusan csak az következik, hogy egészítse ki a felekezeti és községi tanítók fizetését is oly mértékig, amilyen mértékben megadja a fizetést az állami tanítóknak. Ezt az érvet az igen t. kultuszminiszter úr csakis az ország pénzügyi állapotára való hivatkozással akarta megdönteni. Azt mondta, hogy ha egyformán rendeznék a fizetéseket, akkor, ahogy kiszámította, körülbelül 9 vagy 10 millió korona az a különbség, amellyel megterhelhetnék az államkincstár. Ez igazán gyenge argumentum. *(Mozgás bal felől.)* Mert mikor a nép neveléséről van szó, akkor azt hiszem, hogy a legkevésbé szabad takarékoskodni. *(Folytonos zaj. Elnök csenget.)* Az ország pénzügyi állapota, azt hiszem, nem lehet ok arra, hogy a népnevelésnek ügyét elhanyagoljuk. Múlt pénteken is egy közbeszóló megint az ágyúkat említette, s akkor az igen t. kultuszminiszter úr válaszában kijelentette, hogy ágyú is kell, és arra nagyon szívesen adunk pénzt, ha a mellett nemzeti katona áll.

Azt hiszem, hogy ha a nép nagy tömegeit kérdezzük meg, akkor a nép azt fogja felelni, hogy bizony ágyú akkor sem kell, hogy ha mellette nemzeti katona is van, iskolára sokkal szívesebben

adunk. *(Zaj.)* Ha igazán demokratikus politikát akarunk folytatni, akkor először is a népnevelésnek ügyét kell előmozdítani, s erre mindig kell hogy pénze legyen az országnak; inkább ágyúra ne legyen pénz, mint iskolára, különösen a mai viszonyok között, amikor az osztrák-magyar monarchia olyan szövetségben van, amely egyáltalában minden külveszedelmet mintegy lehetetlenné tesz beláthatlan időig. Hogy ilyen körülmények között ilyen ágyú-teóriával agyon lehessen ütni az iskolák érdekét, azt hiszem, ez nem válik az ország előnyére.

Itt közbeszólások alakjában mintegy feszélyezni akarnak bennünket a görög-keleti román püspökök memorandumával. Már egyszer kijelentettem, s ehhez a kijelentéshez pártom is hozzá-[232]járult, hogy mi nem azonosítjuk magunkat a görög-keleti román püspökökkel. *(Zaj bal felől.)* Azt is mondták, hogy én csináltam a memorandumot. Ha én csináltam volna, akkor ezt őszintén bevallanám. Sajnálom, hogy nem én csináltam, mert akkor – ezt most is mondom – jobban volna megcsinálva. *(Folytonos zaj.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Goldis László: A görög-keleti román püspökök minket nem kérdeztek meg, amikor memorandumukat megcsinálták, tehát mi velük ebben a tekintetben semmiféle szolidaritásban nem vagyunk. Ellenkezőleg, mikor azt a memorandumot elolvastuk, mi is, az egész párt felzúdult ellene, és mondtuk, hogy helytelen dolog, hogy a román görög-keleti felekezeti tanítók részére ők sokkal kevesebbet akarnak, mint amennyit maga a miniszter is kilátásba helyez. Nem tudom, hogy miféle érdek az, hogy minket folyton azzal gyanúsítanak, hogy a görög-keleti román püspökökkel ezen a téren egy véleményen vagyunk. *(Mozgás a baloldalon.)* Aki ismeri a viszonyokat a görög-keleti és görög-katolikus román egyházban, az jól fogja tudni, hogy bizony a püspökök nagyon sokszor nincsenek összhangban nyájuknak nagyobb tömegeivel. *(Zaj.)* Polit Mihály t. barátom jól mondotta, hogy ellenzéki püspököt még nem látott életében. Én legalább görög-keleti román és görög-katolikus román püspököt nem láttam, aki ellenzéki lett volna. *(Zaj.)*

Hogy ellenzéki román püspökök is legyenek, azt én nagyon kívánatosnak tartom, de hogy ez a kívánság mikor fog teljesülni, azt nem tudná senki sem megmondani, adná Isten, hogy mentül hamarabb.

Tehát, t. ház, újólga is hangsúlyozzuk, hogy mi a törvényjavaslattal abban az irányban, hogy a felekezeti tanítók részére kisebb mértékben állapítják meg a segélyt, illetőleg a fizetést, mint az állami tanítók részére, nem vagyunk megelégedve, és nem fogadjuk megnyugvással a miniszter úr abbeli fejtegetéseit, hogy

azzal igyekeznek meggyőzni a t. házat a törvényjavaslat ily értelemben való elfogadásának célszerűségéről, hogy nincs pénz. Mert abban a meggyőződésben vagyok, hogy az iskola ügyére mindig kell hogy pénz legyen. *(Helyeslés a nemzetiségieknél.)*

Az igen t. kultuszminister úr egy, a mi véleményünk szerint legalább igen erős ellenvetésünket nagyon gyengén cáfolta meg. *(Derűtlenség.)* Ez vélemény dolga, én tisztelem az urak véleményét, el is hiszem, hogy a legtöbben nem nekem, hanem a kultuszminister úrnak fognak igazat adni.

Egy hang *(a baloldalon):* Természetes!

Goldis László: De engedjék meg, hogy nekem is meglegyen a saját véleményem. *(Halljuk! Halljuk!)* Mi azt mondtuk, hogy a tézis nincs jól felállítva, hogy t. i. ha adok a felekezeti iskoláknak segítséget, akkor azon mértékben, amilyen mértékben segélyt adok, azon mértékben megcsorbítom a felekezetek autonóm jogait. *(Zaj. Mozgás és felkiáltások: Az nem igaz!)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Goldis László: Mi kerestük, hogy vajon mi okadatolhatja a törvényjavaslat ezen intencióit, és amint már a vita folyamán kijelentettük, ezt abban találtuk, hogy magasabb állami érdekek követelik meg, hogy az iskolai autonómiát csorbítsák; és erre azt mondtuk, hogy az állami érdek mindenekelőtt való, *suprema lex salus rei-publicae*. Ha tehát az állam érdeke megköveteli, hogy az iskolákban, mindenféle iskolákban, az állam bizonyos mértékig befolyással legyen, akkor nem szabad kivételt tenni; mert én nem tudom felfogni, hogy miért legyen azokban az iskolákban, amelyeknek az állam nagyobb segélyt ad, az állam befolyása nagyobb, mint azokban, amelyeknek az állam nem nyújt segélyt. Tehát azt mondtuk, hogy ezekben a nem segélyezett vagy kevésbé segélyezett iskolákban kevésbé van veszélyeztetve az állami érdek.

És erre az igen t. miniszter úr a következőleg reflektál *(olvassa):* „Ha ezeket tekintetbe vesszük, akkor igen méltányosnak, sőt szükségszerűnek fog feltűnni mindenki előtt, hogy az állami szempontok megóvása mértékének azon minimuma mellett, amelyet minden iskolától követelni kell, az állam fogalmából, az állam feladataiból, az állam fennállásának feltételeiből kifolyólag akár élvezetkiegészítést, akár nem, még az állami célok elérésére szolgáló pozitív közreműködésnek egy fokozott mértékét is kívánjuk azoktól az iskoláktól, amelyeket állami forrásokból támogatunk és segélyezünk.”

Azt mondja tehát a miniszter úr, hogy azoktól az iskoláktól, amelyeket fokozottabb mértékben segítünk, meg kell követelnünk, hogy a pozitív működés fokozottabb mértékét fejtsék ki az állami célokkal szemben. Hát miért csak azoktól, amelyeket segítünk?

Egy hang (a baloldalon): Micsoda rabulisztika!

Zlinszky István: Tessék indítványozni, hogy valamennyitől!

Goldis László: Én egy előterjesztett törvényjavaslatot bírállok, és első dolga és kötelessége a miniszter úrnak, hogy törvényjavaslatokat terjesszen elő. *(Felkiáltások: Azt elfogadjuk!)* Be fogom adni... *(Zaj. Elnök csenget.)*

Sümegei Vilmos: Nem kell eltérni idegenajkú iskolát!

Goldis László: Egy másik kifogásunk és ellenvetésünk volt az, hogy pedagógiai szempontból ez a törvényjavaslat vét a tanterv egységének a követelménye ellen. Akkor is mondtam, hogy minden pedagógiával foglalkozó ember előtt világos, hogy a tantervnek mindenekfelett egységesnek kell lenni. Nem lesz olyan iskolához értő ember, aki azt mondaná, hogy helyes dolog az iskolára nézve, ha megengedjük, hogy a tantervnek egyik részét csinálja meg a miniszter, a másik részét pedig az iskolafenntartó maga. Márpedig ezen törvényjavaslat szerint ez lehetséges.

Az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr is észrevette ezt a hibát – beszédéből legalább [233] azt veszem ki –, mert azt mondja, hogy nem lehet elképzelni olyan minisztert, aki azon tantárgyakra nézve, amelyek a miniszter hatósága alá tartoznak, a tantervet az illető felekezeti hatóság megkérdezése nélkül csinálná meg.

Hát én honorálom az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak ezt a felfogását. Ez a helyes, az igazi pedagógiai felfogás. Hanem hát ezt bele kell venni a törvényjavaslatba, mert most esetleg az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak van talán annyi pedagógiai érzéke, hogy belátja, hogy ez igazán helytelen dolog; de előtte voltak olyan miniszterek, akik ezt nem látták be. Az 1879: XVIII. t.-cikk szintén a magyar nyelv tanítási óraszámának meghatározását a miniszterre bízta, a tanterv megállapítását pedig a felekezeti iskolákra. Amikor az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter megállapította a magyar nyelv tanításának óraszámát, nem kérdezte meg a felekezetet. *(Ellenmondások bal felől.)* Ezt egészen biztosan tudom. Nem tudom hamarjában, hogy 1879-ben ki volt a vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Akkor beállhatott volna az az igazán lehetetlen állapot, hogy a miniszter azt mondja, hogy a magyar nyelv tanítására szánok 20 órát, mert a törvényben a képviselőház megadta neki a jogot arra, hogy rendeletileg szabályozza a magyar nyelv előadásának óraszámát. Törvény szerint joga lett volna azt mondani, hogy heti 20 órát szán rá, és akkor maradt volna a felekezet számára a többi tantárgyra heti öt óra.

Ez tehát abszolút jog, és én ugyan nem hiszem, hogy találkozik miniszter, aki ezen joggal így éljen; azonban, hogy a megengedhető

határon túlmehet, ezt mindenkinek koncedálni kell, t. i. erre a tantárgyra kiszabhatja az összes heti óraszám kétharmad részét.

Azt hiszem tehát, igazán méltányos és jogos, hogy a törvénybe belejőjön az, hogy a tantervet az illető tantárgyra az illető miniszter csakis az iskolafenntartókkal egyetértőleg állapítsa meg. *(Ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Babó Mihály: Ha nincs egyetértés a miniszterrel, akkor adja be a miniszter a derekát!

Goldis László: Mi elleneztük ezt a törvényjavaslatot azért is, mert megsérti a nevelési tudomány princípiumai közül talán a legfontosabbat, t. i. azt, hogy minden gyermek a maga anyanyelvén nyerjen elemi oktatást. Ezért elleneztük a törvényjavaslatot, mert nem azon az elvi alapon áll, hogy t. i. az elemi iskolákban csakis az illető gyermek anyanyelve lehet a tanítási nyelv.

Azt is mondja a törvényjavaslat, hogy ahol most magyar a tannyelv, azt ott többé nem lehet megváltoztatni. *(Felkiáltások a baloldalon: Nagyon helyes!)*

Elnök: Csendet kérek! Kérem a képviselő urakat, ne zavarják a szónokot!

Goldis László: T. ház! Az igen t. kultuszminiszter úr iparkodott ezen ellenvetésünket a többi országokban létező állapotokkal megdönteni. Nagyon örvendek ezen exkurziójának, amely nem-hogy gyengítette volna, de erősítette álláspontunkat. Különös, hogy Ausztriát átugrotta, éppen a legközelebb fekvő országot, amely velünk szoros viszonyban van, és melynek népfaji viszonyai is leginkább hasonlítanak a mieinkhez.

A t. miniszter úr azt mondja, hogy Belgiumban, Svédországban, Svájcban is a népiskolákban két nyelv van. Nem is ezt vontuk mi kétségbe. Mi azt mondtuk, hogy azokban az iskolákban az előadási nyelv mindig a gyermekek anyanyelve. Ezt a t. miniszter úr nem cáfolta, nem is cáfolhatta meg. Éppen Belgiumban az e téren hozott legutóbbi törvény alapján a miniszter egy tantervet adott ki, amely nem kötelező, hanem csak olyan keret, amelybe az illető község maga illeszti be szükségleteihez képest a tantervet, a tanórák számát és az iskolához tartozó többi dolgokat.

A t. miniszter úr adatai szerint a 6251 belgiumi népiskola közül az előadási nyelv francia 3895, flamand 2783 iskolában. Mindenütt tehát, ahol flamand a község, és a többség flamand gyermekekből áll, az előadási nyelv is a flamand, bár ez a nyelv nem állami nyelv Belgiumban. A francia előadási nyelvű 3895 iskola közül – mondja a miniszter úr – 2306 iskolában még a flamand nyelvet is tanítják. Ez is csak a mi álláspontunk mellett bizonyít. Én is állítottam, hogy tanítanak egy második nyelvet, de csak ott, ahol a népesség vegyesen lakik. Ennek bizonyítéka éppen ez a

szám, amely mutatja, hogy nem az összes francia iskolákban tanítják a flamand nyelvet, hanem csakis azon iskolákban, ahol a népesség vegyes.

Mondottam beszédemben, hogy ezt az álláspontot én is elfogadom, mivel szükségesnek, hasznosnak tartom, hogy a románok azokon a vidékeken, ahol a magyarsághoz közel, vagy pláne a magyarsággal együtt laknak, megtanulhassák a magyar nyelvet is; úgyis megtanulják az utcán; de hogy az iskola is segítségére jöjjön ennek a megtanulási processzusnak, kívánatos, hogy az ilyen községekben igenis nagyobb mérvben tanítsák a magyar nyelvet. Svájcban is úgy van. Ott is, amint Polit igen t. barátom kimutatta, tanítanak egy második nyelvet, de csak fakultatíve, sehol sem kényszer alapján, és mindenütt a felső, nem pedig az alsó osztályokban. A negyedik, ötödik osztályokban tanítják ezt a második nyelvet is.

T. ház, mi nagyon örülnénk, ha ugyanez volna az állapot Magyarországon; (*Úgy van!*) mi boldogok volnánk, ha Magyarországon az elemi iskolákban mindenütt az illető gyermekek anyanyelve volna a tanítási nyelv úgy az állami iskolákban, mint a felekezeti iskolákban, és ezen tanítási nyelv mellett tanítanak azután a magyar nyelvet is, mégpedig olyan községben, ahol a nemzetiségek a magyarsággal együtt laknak, nagyobb mértékben, oly községben pedig, ahol magyarok nem laknak, kisebb mértékben.

Ezt az elvet az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr is elismerte, azt mondván, hogy mindenesetre nem képzelhető, hogy a végrehajtásai-[234]ban és az eredmény számonkérésében lesz valaha miniszter, aki ezt a különbséget az eredmény mérlegelésénél nem fogja tekintetbe venni. Előzőleg azt mondta a miniszter úr, hogy elismeri, hogy olyan iskolákban, ahol a nemzetiségeken kívül magyarok nem vagy alig laknak, nem lehet tanítani a magyar nyelvet olyan mértékben, mint ott, ahol a gyermek már az utcán is tanul magyarul.

De ha a t. miniszter úr ezt elismerte, el kell hogy ismerje ennek konzekvenciáit is. Nem lehet rábízni a mindenkori miniszter vagy a tanfelügyelő vagy a közigazgatási bizottság önkényére annak a mértéknek a megállapítását, amellyel a magyar nyelv taníttassék. A miniszter úr is elismerte, hogy nem lehet az eredmény megítélésében egy mértéket alkalmazni. És ha ez így van, akkor azt be is kellene venni a törvénybe, hogy t. i. olyan helyeken, ahol az iskolán kívül a gyermekek egyáltalában nem jönnek abba a helyzetbe, hogy magyarul tanulhassanak, a mértéket lejjebb kell szállítani.

Vlád Aurél: Az eredeti jobb volt e tekintetben!

Goldis László: Lehetetlenség az, hogy a nem magyarajkú tömegei ez országnak bármilyen eszközök révén is elsajátítsák a

magyar nyelvet. Már 48-ban is tárgyaltak egy népiskolai törvényjavaslatot. Az akkori szomorú politikai viszonyok között a tárgyalás nem ért véget, és nem lett belőle törvény, de a tárgyalás alatt egy igen jeles hazafi, Kazinczy Gábor felszólalt, és gyönyörű módon cáfolta meg egyik képviselőnek azt a módosítását, hogy az összes magyarországi iskolákban kizárólag magyar legyen a tanítási nyelv. Azt mondotta erre Kazinczy: Ez, igaz, szép álmom, de bármilyen szép, mégis csak álmom marad. S utána az iskolához értő embereknek egész sorozata, sokasága fejtette ki, hogy lehetetlen azt követelni, hogy akár 50, akár 100 év alatt az összes nem magyarokú népek tanuljanak meg magyarul beszélni.

Hiszen látjuk, hogy 28 év óta különösen a német iskolákban a szegény svábok nem reagáltak nemzetiségi tekintetben, és amikor ezelőtt 30 esztendővel megkezdődött a sovinszta irány, egymásután megszüntették a felekezeti iskolákat, és ha nem is szüntették meg azokat, kizárólag a magyar nyelvet hozták be oktatási nyelvgyanánt különösen az állami iskolákban, ahol egész természetesen találták, hogy magyar legyen a tanítási nyelv. Azt hiszem, sikerült bebizonyítanom, hogy ez nem természetes, mert a pozitív törvény azt követeli, hogy az állami elemi iskolákban is az illető gyermek anyanyelve legyen a tanítási nyelv. *(Zaj bal felől.)* Kérem, a törvény szerint igen, legalább amennyire én értettem a törvényt.

Vlád Aurél: E tekintetben álljuk a vitát bármikor!

Goldis László: A svábok 28 év óta, ismétlem, minden ellenkezés nélkül szívesen tanulnak meg magyarul, és szívesen küldik gyermekeiket magyar iskolákba, hogy ott magyarul megtanuljanak. Tudvalevőleg az utolsó időben a Bánságban bizonyos német nemzetiségi mozgalom indult meg. Azt persze pángermán-mozgalomnak nevezik, amint hogy minden olyan mozgalom nevének elébe, amely a magyar sovinszta uraknak nem tetszik, a „pán” szót teszik. Így beszélnek pánszlávizmusról, pángermánizmusról, pándákórománizmusról; mindezen mozgalmakra a „pán” szó bizonyos hazafiatlanság bélyegét nyomja rá. A szegény németek azon mozgolódását tehát, amely az ő nemzetiségük érdekében történt, a „pángermánizmus” névvel bélyegezték meg. Most összegyűltek a hazafias németek Szegeden, hogy megmentsek népüket ezen rettenetes büntől; összegyűltek azok, akik ott hivatalokat töltenek be, akik a sváb népből felemelkedtek, és most az állam jótéteményeit élvezik, s nagygyűlést tartottak, amelyen azon tanácskoztak, hogy miképpen lehetne útját állani ezen pángermán-mozgalom terjedésének a svábok között. Igen érdekes nyilatkozatokat olvastam az ott felszólalt urak részéről.

Egyikük, Klug Péter, aki valami iskolai igazgató lehet, azon kezdte beszédét, hogy ezen akciót a DMKE-nek kellene megindí-

tania. A DMKE azonban ilyen irányban nem dolgozik, s azért ő helyesli, hogy társadalmi úton, mégpedig vérbeli férfiak kezdjék meg ezen üdvös ellenmozgalmat. A pángermánizmust elítéli, de a nép elégedetlensége szerinte bizonyos mértékig jogosult. Nagy baj, hogy a svábok nincsenek megelégedve az iskolákkal stb.

Tehát íme: 30 éves állami iskoláztatás után maguk a hazafias németek is beismerik, hogy a svábok nincsenek megelégedve ezen iskolákkal, s hogy a legtöbb községben a sváb gyermek sem magyarul, sem németül nem tud megtanulni. Magam tapasztaltam, hogy olyan verseket hadarnak, és olyan nyelvet beszélnek, amelyet emberi fül meg nem érthet. Igaza van ezen német hazafinak – mert ő már tényleg hazafinak tartja magát –, midőn ő maga is elismeri ezt, holott ő is odavaló, és sváb anya gyermeke, hogy a svábok manapság sem németül, sem magyarul nem tudnak. Klug Péter úr így szól tovább *(olvassa)*: „A legtöbb sváb községből kikerült gyermek sem az életben, sem a katonaságnál nem boldogulhat.

Régente a sváb legény altisztté lett, ma ez ritkaság; sok az analfabéta is, amit a svábok nagyon restellenek, fel kell tehát kérni az illetékes köröket, hogy a gyermekeket legalább egy nyelvre taníttassák valahogy.” Szólt a népkönyvtárakról is; az erre vonatkozó hivatalos jelentések a Délvidékre vonatkozólag nem nagyon rózsás tartalmúak. *(Olvassa)*: „Magyar könyvet keveset olvas a sváb, mert a magyar nyelvet vajmi kevés érti. Helyénvaló volna előbb német nyelven adni ki a magyar tárgyú könyveket, és csak lassan, fokozatosan kellene áttérni a tisztán magyar könyvek olvasására.” Itt kibújik a szegény nemzetiségi érzés, de csak olyan szerény alakban, hogy azt mondja: „legalább eleinte méltóztassék német könyvet adni a sváb gyermek kezébe, hogy meg-[235]értse tartalmát, és csak idővel méltóztassék áttérni a magyar könyvekre.” Hogy aztán idővel hogy fog megtanulni magyarul, arra nézve nem értem, hogy mit gondol Klug Péter úr. Itt, úgy látszik, nem vette észre, hogy ebben egy kis ellenmondás van. Tény az, hogy a német vezető emberek, azok, akik úri módon élnek és a népből felemelkedtek, elismerik, hogy a sváboknál visszahatás van a magyar iskolák ellen, mert a sváb gyermekek már sem németül, sem magyarul nem tanulnak meg.

Hódy Gyula: Nálunk ez nem áll! *(Mozgás.)*

Elnök: Csendet kérek!

Goldis László: Méltóztassék neki írni és megcáfolni, mert ezt Klug Péter mondja, aki pedig német ember. És ez tényleg így is van nemcsak ezekben a sváb iskolákban, hanem a román iskolákban is. Én magam láttam olyan román községeket, ahol nincs román felekezeti iskola, hanem magyar állami iskola. Ott a gyermekek nem tudnak se románul, se magyarul, csak motyogni tudnak.

Magyarul valami 10–15 szót megtanulnak, de többet nem. A többi tantárgyakat teljesen elhanyagolják. Nem tudnak egy nyelven sem, és azokat az ismereteket, amelyekre nekik szükségük van szűk életviszonyaik között, teljesen elhanyagolják, mert folyton csak a magyar nyelvet kell nekik tanulni. Ez a tényleges állapot.

A magyar nyelvnek a népiskolákban ily módon való forszírozása nem a műveltség szolgálatában áll, hanem éppen a műveletlenség szolgálatában. (*Ellenmondások bal felől.*) Ezt ne tessék úgy venni, hogy a magyar nyelv tanulása volna a műveletlenség, tiltakoznám az ellen, hogy ilyen jelentőséget tulajdonítsanak az én szavaimnak, mert akkor én volnék az első áldozata ezen műveletlenségnek, hanem csak azt mondom, hogy magyarul nem tanulhatnak meg akár akarnak, akár nem, mert nem lehet egy nyelvet az iskolában megtanulni. Én a latin nyelv professzora vagyok. Nyolc évig tanultam latinul, mindig jeles voltam, az egyetemen pedig letettem az összes vizsgáimat latinból, 12 éven át tanítottam a latin nyelvet a gimnáziumokban, és mégis nem szégyenlem bevallani, hogy négy percig nem tudok diskurálni ezen a nyelven. Az iskolában nem lehet egy nyelvet megtanulni.

A törvényjavaslat azonban tulajdonképpen csak mintegy közvetítő eszköznek tekinti ezt a nyelvet, és elismerem, hogy nem a magyarosítás a célja, ámbár sokan azt mondják, hogy az a célja, mégpedig az erőszakos magyarosítás, mert mi legyen nagyobb erőszak, mint a törvény, mert hiszen annak mindenki engedelmeskedni tartozik.

Tehát ha igaz volna, hogy a törvény magyarosítani akar, akkor az is igaz, hogy erőszakosan akar magyarosítani, mert törvény útján akar magyarosítani.

Tulajdonképpen ennek a törvénynek a célja, hogy egyesítse az országnak összes polgárait nyelvben. Biztosítom azonban az urakat, hogy ez lehetetlenség. És hogyha még kétszáz évig forszírozzák is ezen dolgot, lehetetlenség lesz. Én attól félek, hogy ez a közműveltség rovására megy. Mert amíg forszírozzák ezen dolgot, azalatt elhanyagolják a többi ismeretekben való előhaladást, tehát a műveltség rovására megy a dolog. Ezenkívül azonban maga ez az erőszakosság is ellenszenvet kelt. Higgyék el nekem az urak, hogy a legjobb hazafiakban is ellenszenvet kelt ez az erőszakoskodás.

Egyszer a nagy Andrássy Gyula mondotta, hogy ha tudom, hogy nyitva van az ajtó, akkor nem jó kedvem kimenni, de ha rám csukják, két perc múlva kimenni kívánkozom. Így vagyunk mi a magyar nyelv tanulásával is. Ha folyton erőszakolják, odiózussá teszik, ellenére annak a célnak, amelyet el akarunk érni, míg hogyha az államférfiak példát adnak arra, hogy egyenlő szeretettel gondozzák a többi nemzetiségeknek a nyelvét is, ami különben

kötelességük is volna, mert az ország alaptörvényének értelmében erre kötelezve vannak, akkor mintegy magától nyilatkoznék meg a nemzetiségi embereknek a szívében az a kívánság, hogy megismerjék azoknak a kedves embereknek a nyelvét, akik őket úgy szeretik, hogy gondozzák a mi műveltségünket, a mi kultúránkat. Hiszen az szül szeretetet, vonzódást és szimpátiát.

Azt hiszem, ezek olyan elemi dolgok, hogy kár is ezekről hosszabban beszélni. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Tehát nem a nyelvegység után való törekvés kell hogy a magyar vezető férfiak politikája legyen, hanem az érzelmekben való egysítés, a hazának azon nagy céljai érdekében, amelyeknek elérése mindnyájunknak javára szolgálna: a függetlenségnek, a gazdagodásnak és műveltségnek elérésében. Ezeknek a szociális bajoknak eltüntetésében látom én a haza boldogságát, és nem abban, hogy a gyermekek megtanuljanak különböző verseket magyarul eldadogni, hogy mikor a tanfelügyelő jön, akkor a tanító azzal brillírozzon, hogy három-négy verset elmondhat a tanulóval, mire a tanfelügyelő megveregeti a tanító vállát, továbbmegy, elvégezte az ő pedagógiai munkáját.

Sokkal erősebb ennél, t. ház, az érzelmekben való egység. Példaként felhozták itt e házban, hogy Széchenyi egészen 25–26 éves koráig nem tudott magyarul, és mégis, ki volt inkább magyar érzelmű, mint Széchenyi? És voltak a régi időben is emberek, akik nem beszéltek jól magyarul, és mégis a legnagyobb magyarok voltak. Nálunk románoknál is voltak olyan emberek, akik nem beszéltek románul, talán egyáltalában nem is tudtak, és mégis nagyon jó román érzelmű emberek voltak. Nem a nyelvben rejlik tehát a haza iránti szeretet. Ez a felfogás nagy szerencsétlenség erre az országra. Higgyék el, t. ház – sok körben megfordulok –, nagy szerencsétlenség az, hogy önök ebben a nyelvegységben akarják látni a hazafiságnak egyetlen kondícióját.

Egy hang (*a baloldalon*): Elég volt már!

Goldis László: T. ház! Az igen t. kultusz-miniszter úr azt mondotta pénteki beszédében, [236] hogy nem zárkózik el attól, hogy a részletes vita tárgyalása alkalmával esetleg oly módosításokhoz hozzájáruljon, amelyek a törvénynek intencióit nem sértik, de amelyek precízebbé és kevésbé kétértelművé tennék a törvényjavaslatot.

Ez irányban a részletes tárgyalás folyamán bátrak leszünk módosítási indítványainkat megtenni, most csak annak a véleményemnek adok kifejezést, hogy mivel sem az előadó úr, sem pedig a t. kultuszminiszter úr legutóbbi beszédéből nem győződtem meg arról, hogy a mi elveink és felfogásunk helytelen lett volna:

ezek után sem fogadhatom el a törvényjavaslatot. *(Helyeslés a középén.)*

Elnök: T. képviselőház! A tárgyalásra szánt idő letelvéen, javaslom a tárgyalás megszakítását. *(Helyeslés.)*

Mielőtt az ülést bezárnám, a legközelebbi ülés idejére és napirendjére nézve teszek javaslatot. *(Halljuk!)*

Javaslom a t. háznak, hogy legközelebbi ülését holnap, kedden, április 16-án tartsa, melynek napirendjére tűzessenek ki: először elnöki előterjesztések és irományok bemutatása, másodsor a most szőnyegen lévő törvényjavaslat tárgyalásának folytatása.

Méltóztatik ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor a napirend ekként megállapítottván, az ülést bezárom.

(Az ülés végződik 1 óra 55 perckor.)

*Hitelesítették: Simkó József s. k., Somogyi Aladár s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok.*

140. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 16-án, kedden,
 Justh Gyula elnöklete alatt
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
 gr. Apponyi Albert, Günther Antal, Darányi Ignác,
 Jekelfalussy Lajos.
 (Az ülés kezdődik d. e. 10 óra 10 perckor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezetni fogja Hammersberg László jegyző úr; a javaslatok mellett felszólalókat Raisz Aladár, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Ráth Endre jegyző úr fogja jegyezni.

Mindenekelőtt hitelesíteni fogjuk a múlt ülés jegyzőkönyvét.
 [...]

Elnök: [...] Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása.

Következik a tíznél több aláírással ellátott határozati javaslatok beadóinak zárszava.

Miháli Tivadar képviselő urat illeti a zárszó joga.

Miháli Tivadar: T. ház! A törvényjavaslat általános tárgyalása rendén én és elvtársaim kifogást emeltünk az ellen, ami nem helyes, nem méltányos és nem igazságos, hogy a nem állami tanítók, illetőleg a felekezeti fizetése nem emeltetik az állami tanítók fizetésének mértékére. E kifogásainkat maga a közoktatásügyi miniszter úr is méltányolta, illetőleg nem cáfolta meg, sőt kijelentette, hogy méltányosnak és igazságosnak tartja a kívánságot, de hivatkozott az állam pénzügyi helyzetére és arra, hogy a jelenlegi pénzügyi viszonyok közt ennek a kívánságnak eleget nem tehet, de nem zárkózik el az elől, hogy a jövőben a nem állami tanítók fizetése is a körülményekhez képest egyenlővé tétessék az állami tanítók fizetésével. Némi megnyugvás ránk nézve ez is. Azonban jól tudjuk, hogy az ily alkalmakkal tett ígérek milyen nehezen teljesülnek, és éppen ezért mi az e tekintetben felhozott érdekeinket az ígérettel szemben tovább is hangoztatjuk.

Ami a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatnak azt a részét illeti, amely a felekezeti iskolák és az egyház közötti viszony rendezésére vonatkozik, mindenekelőtt az eddigi tárgyalások rendjén azt kifogásoltuk, hogy a jelen törvényjavaslat az illetékes hatóságok elő-

leges meghallgatása nélkül terjesztetett a képviselőház elé. És ámbár elismerjük, hogy a törvényhozásnak szuverén joga [238] van ahhoz, hogy minden megkérdezés és előzetes kihallgatás, ankétírozás nélkül javaslatokkal álljon elő, de újabb időben szokásba jött az, hogy a kevésbé fontos ügyekben is ily ankéteket szoktak összehívni és meghallgatni. Így a sajtóügyben, az ügyvédi rendtartás ügyében és más javaslatokra nézve is.

Annál inkább megkívántuk volna a jelen igen fontos törvényjavaslatra nézve, hogy ama felekezetek hatóságai, amelyek századokon keresztül az országban az iskolákat fenntartották, és azok fejlesztése céljából nagy anyagi áldozatot hoztak, szintén hallgatassanak meg, illetőleg hívassanak meg ankétre, és nagyon sajnáljuk, hogy a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr erre a kifogásunkra egyáltalán nem is reflektált.

Ami egyéb érdemi kifogásainkat illeti, a t. közoktatásügyi miniszter úr a következőképpen kezdi válaszát: „Mint hogy a felhozott ellentétek legnagyobb része rám, megvallom, azt a benyomást teszi, hogy akik azokat az érveket a legnagyobb erővel hangsúlyozták, a törvényjavaslatot el nem olvasták, vagy ha el is olvasták, meg nem értették, vagy ha megértették, érdekükben áll, hogy mások meg ne értsék.”

T. ház! Megvallom őszintén, hogy ez súlyos vád ránk nézve a miniszteri székből, de megnyugtató minket az, hogy ez a vád nem felel meg a valóságnak. Így nem felel meg a valóságnak azért, mert a törvényjavaslatot nemcsak hogy elolvastuk, de tanulmányoztuk, nemcsak mi képviselők, hanem tanulmányozták az országban az összes nemzetiségek értelmiségei, a nemzetiségi sajtó, és az országban a nemzetiségi vidékeken megnyilvánuló általános aggodalom, különösen a népgyűléseken hozott szakszerű és idevonatkozó határozatok eléggé világosan bizonyítják, hogy mi e törvényjavaslattal, sajnos, de kénytelenek voltunk a legalaposabban foglalkozni és azt tanulmányozni. Azért nem is érdemeltük meg a szemrehányást a t. közoktatásügyi miniszter úrtól.

De hogy érdekünkben állott volna ezen törvényjavaslatot meg nem érteni – azt hiszem, egy minisztertől el lehet várni, hogy meg is mondja, miféle érdek az, magánérdek? Azt hiszem, a t. miniszter úrnak módja van meggyőződni arról, vajon a nemzetiségi képviselők magánérdekeiket követik-e akkor, mikor saját nemzetiségük védelme ügyében a házban megjelennek. Avagy más érdekeket ért a t. miniszter úr? Én kérem, hogy e tekintetben szíveskedjék alkalomadtán világosan nyilatkozni, mert miniszteri székből nem lehet olyan könnyedén ily alaptalan, súlyos és igazságtalan vádakot emelni.

Azt hiszem, hogy a vita rendjén felszólalt szónokaink világosan bebizonyították, hogy a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat a felekezeti iskolafenntartók autonóm jogait mélyen sérti. Miben áll tulajdonképpen a felekezeti iskolafenntartók autonómiája, ha nem abban, hogy ők rendelkeznek a tanítók alkalmazása, a tannyelv megállapítása, a tanrend meghatározása tárgyában és a tanítókra nézve a fegyelmi ügyekben. Ezen hatáskör s ezen intézkedések a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat értelmében tőlük elvonatnak.

Kérdem, mi marad meg tulajdonképpen az iskolafenntartó hitfelekezetek javára, ha egyáltalában lehet mondani, hogy az autonómia jogából valami még megmarad? Így mi a törvényjavaslattal a kezünkben jogosan állíthatjuk azt, hogy az mélyen sérti autonóm jogainkat. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a felekezetek autonóm jogát elismeri, tényleg azonban másképp cselekszik akkor, mikor a javaslatba oly intézkedéseket vesz fel, melyek az autonómiát nemcsak meggyengítik, hanem úgyszólván teljesen megsemmisítik.

Mi megengedjük, hogy az államnak jogában van a felekezeti iskolák felett felügyeletet gyakorolni, s ez áll azon felekezeti iskolákra is, melyek nem részesülnek állami segélyben. De azt mondtuk a vita rendjén, hogy ha elégséges ez az állami felügyelet azon iskolákra nézve, melyeket az állam nem segélyez, akkor elégségesnek kell lenni azon felekezeti iskolák tekintetében is, melyek a javaslat értelmében állami segélyben részesíttetni fognak. Ez annyira világos és tiszta dolog, hogy ezt józan ésszel másként felfogni nem is lehet. De a t. miniszter úr erre nézve új teóriát állít fel, amennyiben azt mondja, hogy az államilag nem segélyezett iskoláknál az állam a minimális felügyeleti jogot gyakorolja, míg az államilag segélyezett iskoláknál azt fokozott mértékben gyakorolja.

A t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nem akart egyebet elérni, mint azt a célt, hogy ilyformán elhitesse az országgal, hogy míg egyfelől fenntartja és respektálja az autonómiai jogot, addig másfelől az állam felügyeleti jogát is érvényesíteni fogja. De tényleg ez nem egyéb, mint ürügy arra nézve, hogy a felekezeti iskolák autonóm jogait ne csak gyengítse, de egyszersmind megsemmisítse.

Természetes az a felfogás, amelyet érvényesítenek több oldalról, hogy ma már ezen törvényjavaslat értelmében tulajdonképpen nem felekezeti iskolák lesznek, hanem felekezetiileg segélyezett állami iskolák, amennyiben csakis a kötelezettség marad meg a felekezetek részére, éspedig sokkal nagyobb mérvben, mint eddigé, amennyiben a törvényjavaslat egyes intézkedései értelmében az iskolafenntartó felelősséggel tartozik, ha a tanító esetleg kihágást vagy bizonyos államellenes cselekedetet követ el, s ilyen esetekben

az iskolafenntartó fog büntettetni, ami úgyszólván hallatlan a törvényhozásban, hogy a tanító hibájáért az iskolát büntessék.

Ennyit bátorkodom megjegyezni az iskolai autonómiára vonatkozólag.

Az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter beszéde folyamán részletesen nyilatkozott a nyelvkérdésről. Hát, t. ház, csakugyan az egész vitában, amely a törvényjavaslat felett folyt, a lényeg a nyelvkérdés, és ebben a tekintetben mi itt a ház-[239]ban többször tettünk nyilatkozatokat. Mégis szükségesnek tartom, hogy a jelen alkalommal röviden szintén ismételjem a már tett nyilatkozatot.

Mi a mi felekezeti iskoláinkban nem azért ellenezzük a magyar nyelv fokozottabb mérvben, vagyis oly mérvben való tanítását, amilyen kontemplálva van a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatban; nem azért ellenezzük, mert a magyar nyelv ellen ellenszenvvel viseltetnénk, hanem ellenezzük azért, mert teljesen lehetetlenek tartjuk azt, hogy egy tisztán nemzetiségi vidéken lévő iskolában az az analfabéta nép a magyar nyelvet megtanulhassa, mert abban a nézetben vagyunk, hogy addig, amíg a gyermeket ezzel a tantárggyal hosszabb ideig foglalkoztatják, elvonják egyéb tanulási ágaktól, a gyermekben nem fejlesztetik ki az az intelligencia, és nem nyeri el azokat az ismereteket, amelyekre szüksége van az életben. Hiszen azon iskolákban, ahol vegyes a lakosság, magyar és román, ott a törvényjavaslat nélkül is eléretett és érvényesült ez a cél eddigelé is, mert elismert és általános igazság az, hogy egy nyelvet csakis az életben, a gyakorlatban lehet megtanulni. Mi kijelentettük, hogy a magyar nyelvnek ilyen módon való bevitele az iskolába az ellenkezőjét fogja elérni annak a célnak, amelyet a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kontemplál; t. i. ahelyett, hogy megkedveltetné a nemzetiségekkel az állam nyelvét, mivel ilyen erőszakosan és apodiktice intézkedik, és lehetetlen dolgokat kíván, tehát éppen az ellenkezőjét fogja elérni.

Erről, úgy látszik, meg van győződve maga a közoktatásügyi miniszter úr is, hogy bizony nemzetiségi vidékeken nemigen lesz nagy eredménye ezen törvényjavaslatnak a magyar nyelv megtanulásában, mert maga is azt mondja, hogy elismeri, hogy oly községekben, hol egyáltalában kizárólagosan nemzetiségi lakosok vannak, nem fognak a magyar nyelv tanításában olyan eredményt elérni, mint olyan vegyes községekben, hol alkalmuk lesz a gyermekeknek az életből megtanulni a nyelvet. Éppen ezért kijelenti, hogy ő azt hiszi, hogy akkor, mikor a kormánynak el kell bírálnia azt, vajon minő mérvben tanítják az illető felekezeti iskolákban a magyar nyelvet, t. i. elérték-e azt a fokát a tanításnak, amely a törvényben elő van írva, bárki is legyen a miniszter, ezt a különbséget meg fogja bírálni, és nem fog kívánni annyi előmenetelt a

magyar nyelv tanítása tekintetében azon községben, amely tisztán nemzetiségi, mint azon községben, amely vegyesajkú.

Ha már ez a meggyőződése az igen t. közoktatásügyi miniszter úrnak, akkor én kérdelem, hogy miért nem ad ennek a meggyőződésének kifejezést a törvényjavaslatban is? Hiszen az nem volna olyan nagy dolog, hogy ott, ahol elő van írva, hogy minő eredményeket mutassanak fel az illető felekezeti iskolában a magyar nyelv tanítása tekintetében, beszűrje, hogy oly nemzetiségi vidékeken, ahol a gyermekek egyáltalában nem jönnek érintkezésbe magyar publikummal, nem kívántatik meg annyira a magyar nyelvnek a megtanulása, hogy szabatosan tudja magát a gyermek kifejezni.

A gyakorlatban hogy áll a dolog, t. ház? Úgy, hogy bármennyire iparkodik is az a tanító az iskolában a gyermeket egyes szavakra tanítani és ezáltal egyéb tárgyaktól elvonni, ha kimegy az ő falujába, és nem érintkezik egyáltalában magyarul beszélővel és nem gyakorolhatja azt a gyermek, hát elég ahhoz két-három havi vakáció, hogy amit egy éven át megtanult, három hónapon át elfelejtse, és ha újból elkezd is, a következő években ugyanazon eset újból előálljon.

Az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, midőn a magyar nyelvnek a felekezeti iskolákba való bevitelét célozza, azt mondja, hogy főcélja az, hogy ne legyenek az országban egyes faji tömbök, ahogy kifejezi magát, amelyek külön élnek, hanem ezek jöhessenek érintkezésbe az ország összes lakosaival, azoknak többségével. Ez nagyon szép intenció a miniszter úr részéről. De hiszen feltéve, hogy egy nemzetiségi vidéken lévő községben a magyar nyelvet képes volna is a gyermekkel annyira megtaníttatni, vajon ez, ha hivatásánál és a helység geográfiai fekvésénél fogva ahhoz a községhez van kötve, vajon összeköttetésbe jöhet-e az ország intelligenciájával, mondjuk: a magyar néppel, a magyar lakossággal?

Feltéve, hogy így volna, a miniszter úrnak célja tulajdonképpen az volna, hogy azért tanulják meg a nemzetiségek a magyar nyelvet, hogy jobban megértsük egymást. Ez helyes; mi is szeretnénk, hogyha jobban megértenők egymást; de nem bírom józan eszemmel felfogni azt, hogy miért kelljen először ahhoz fogunk, hogy a nemzetiségieket a magyar nyelvre megtanítsuk, hogy azután megértsük egymást? Én megfordítva járnék el, t. i. először értetném meg magamat a nemzetiségiekkel, és azután taníttatnám meg azokat a magyar nyelvre, és akkor, ha egyszer magamat velük, ha mindjárt nem is közvetlenül, hanem közvetve megértettem, akkor annak a tanításnak volna eredménye. De ha ez a felfogás érvényesül a jövőben is, erre a megegyezésre kevés a kilátás. Hiszen a nemzetiségieknek igen tekintélyes százaléka ma is beszél magya-

rul. Ha ezzel a tekintélyes százalékkal az urak nemcsak hogy a teljes megértést, hanem egyáltalában még az érintkezést sem akarják; ha a nemzetiségek kisebb részével ma sem akarnak és nem tudnak egyetérteni és békét létrehozni: akkor nem bírom elképzelni, hogyan fogják elérhetni ezt akkor, amidőn majd az összes nemzetiségek beszélni fogják a magyar nyelvet.

Hiszen a politikai egységhez és a kölcsönös megértéshez nem okvetlenül szükséges a nyelvegység; hiszen tekintsük az urakat, a magyar fajt. Ma már konstatálható, hogy önök egy nyelvet beszélnek, és kérdezem, hogy vajon az urak hány pártra oszlanak, és azok milyen viszonyban vannak egymással? P. o. egyetértenek-e egymással a koalíció és a szabadelvű párt vagy a haladó párt tagjai? Egyetértenek-e egymással a koalíción belül a függetlenségi párt és a néppárt stb.?

[240] **Egy hang** (*bal felől*): Molnár János nem ért egyet velünk!

Miháli Tivadar: Minthogy tehát az a cél tűzetett a törvényjavaslat elé, hogy az egyetértéshez és az egységes állameszméhez közeledjünk, azt hiszem, hogy mindezekkel a leglényesebben be van bizonyítva az, hogy az állam egységéhez nem szükséges a nyelvegység.

Vannak egyéb fontos érdekek, t. ház, és azt hiszem, hogy különösen manapság a közgazdaság, a kenyér kérdése sokkal fontosabb az ilyen elvont elveknél. Azt hiszem, hogy ha a kormány ilyen irányba terelné a kormányzatot, a magyar nyelv tanításának kérdését pedig csak fakultatív értelemben állítaná be a törvénybe, akkor sokkal jobb és üdvösebb eredményt érne el.

T. ház! A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr beszéde folyamán azt mondta, hogy a jelen törvényjavaslat célja a nemzeti szellem fejlesztése. Újabb időben igen szokásos és divatos frázis ez, a nemzeti szellem fejlesztéséről, a magyar állam kiépítéséről és több efféle hangzatos jelszóról beszélni, amelyek csodálatosképpen éppen azon időpontban kezdtek uralkodni, amidőn a magyar faj nagymérvű kivándorlása kezdetét vette.

Egyidejű tehát a magyar sovinizmus a magyar nép kivándorlásával. Sokat gondolkoztam ezen, és természetes eszemmel nem tudom felfogni, hogy a magyar kormány és a magyar társadalom miért nem igyekszik előbb megmenteni saját fajtát azáltal, hogy gazdasági jólétet teremt, és biztosítja annak a megélhetést. Csak biztosabb a saját faj, mint azok, kiket talán sikerül más nemzetiségekből beolvasztani, mert hisz az önök állítása szerint a történelmi múlt is határoz. Én józan ésszel nem tudom felfogni, miért akarják a nemzetiségeket tűzzel-vassal beolvasztani akkor, ...

Markos Gyula: Bolond beszéd; ki olvaszt be tűzzel-vassal?

Miháli Tivadar: ... amikor saját fajuk tulajdonképpen pusztul, kénytelen a vándorbotot kezébe venni és kivándorolni Amerikába. Én nagyon üdvösnek tartanám az országra nézve, ha a közjogi kérdések helyett szociális és közgazdasági kérdéseket tárgyalnánk, mert azoknak helyes megoldása esetén a kormány a kulturális kérdéseket is könnyebben oldhatná meg. Különben is biztosíthatom a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat arról, hogy azt a célt, amelyet ezzel a javaslattal maga elé tűzött, t. i. a jó egyetértés és harmónia előidézését nemcsak nem éri el, hanem eléri annak ellenkezőjét. Látjuk az eredményt eddig is.

Az egész országban megnyilvánult már az állásfoglalás e javaslattal szemben, és higgye el a t. miniszter úr, hogy ha a jövőben keresztül akarja hajtani ezt a javaslatot, akkor bizonyos átmeneti intézkedéseket kell hogy tegyen, mert még akkor is, ha, mint mondá, nem zárkózik el bizonyos intézkedések megváltoztatásától, amelyek – saját szavaival élek – nem ellenkeznek a javaslat szellemével, nagyon sokat kell enyhítenie ezen a javaslaton és annak végrehajtásán, hogy az előbbi béke és egyetértés helyreálljon. Nem fogadom el a javaslatot.

Elnök: Következik sorrend szerint Vajda Sándor. Nincs itt. Következik Szikcsák Ferenc, akit szintén megillet a zárszó joga.

Szikcsák Ferenc: T. ház! Szentiványi képviselő úr azt a kijelentést kockáztatta meg, hogy itt e házban Apponyi beszéde után nincs értelme, ha felszólalunk, mert vagy nem értettük meg a miniszter beszédét és a törvényjavaslatot, vagy pedig nem akarjuk azt megérteni. Hát ez nem való. Én különben azon csodálkozom, hogy éppen Szentiványi képviselő úr mondotta ezt, aki Apponyi minisztert ezelőtt mint pártvezérét megértette, sokáig híve volt, mikor azután a liberális pártból kilépett, akkor többé nem akarta megérteni, és ő volt az utolsó, aki pártvezére után a függetlenségi pártba belépett.

Mi Apponyi törvényjavaslatát igenis megértettük; de engedje meg nekünk Szentiványi képviselő úr, hogy ha ő mint Apponyi párthíve olyan későn értette meg a pártvezérét, hogy minket, nemzetiségi pártiakat, akik nem vagyunk Apponyi miniszter úrnak hívei, Apponyi nem tudott meggyőzni a maga igazságáról, sőt én azt mondom, amit ki is fogok fejteni, hogy épp a miniszter úr beszéde volt az, amely minket a mi igazságunkban megerősített. Mindjárt azon fogom kezdeni, hogy elismerem, hogy gr. Apponyi Albert beszéde nagy és szép beszéd volt, csak hogy egy kis különbség van közöttünk ezen elismerés tekintetében. Mi ugyanis abban tartjuk nagynak és szépnek gr. Apponyi Albert beszédét, és abban valóban nagy is, hogy azokat az igazságokat és argumentumokat, amelyeket mi, a nemzetiségi párt ezen vitában előhoz-

tunk, azokat ő saját sovén és igazságtalan álláspontjának beigazolására akarta felhozni. Mindenesetre, amint nagy értelem kell ahhoz, hogy valakivel az igazságot megismertessük, valóban nagy értelem, sőt mondhatom – ámbár nem akarom a miniszter úr magas személyét megsérteni – csalafintaság is kell ahhoz, hogy az igazságokat így kiforgathassuk, hogy azokból az ő álláspontjának igazsága jöjjön ki.

A beszéd ezen szofizmájáért, és nem azon recept szerint, amelyet Szentiványi Árpád képviselő úr használt, hogy t. i. ubi bene ibi patria, bár ezt reá mint tősgyökeres magyar emberre, nem lehet vonatkoztatni, hogy ubi bene ibi patria, én azt mondom, hogy rá lehet azt a közmondást vonatkoztatni, amelyet én találtam ki, hogy ubi bene ibi párt.

S most rá fogok térni a miniszter úr azon legfontosabb kijelentéseire, amelyeket az állam és a nemzet megerősítése érdekében tett, a magyar nyelv tanítása érdekében a következőkre: „Itt szerepelt nemzetiségi képviselőtársaim ajkán az az axióma, hogy a többnyelvű tanítás az elemi iskolákban pedagógiaileg nonszensz, merénylet a növendékek ellen.” Ezt sokszor említette, és annak bebizonyítására, hogy a többnyelvű tanítás nem olyan nonszensz, példákat említ fel Svájcban Graubünden kantonból, Svéd- és Norvégországból és Belgiumból. És végül ezen példák után a mi viszonyainkat állítja szemünk elé. Azt mondja, „hogy ha a külföldet elhagyjuk, akkor azt találjuk, hogy Magyarországnak 14.000 iskolája van. Ezek között van 7787 tisztán magyar, 3234 nem magyar, és 3542 olyan, ahol a tanítás több nyelven történik.

T. képviselőház! Így állítva oda a dolgot, valóban úgy látszik, mintha Apponyi miniszter úrnak igaza volna. Csakhogy a dolog nem így áll. *(Halljuk! a baloldalon.)* Mert hiszen mi vagyunk azok, akik mondjuk, hogy igenis, a többnyelvű tanítás nem nonszensz. Mi követeljük a többnyelvű tanítást, és én a Felvidéken, ahol tótok laknak, nem ismerek olyan állami iskolát, ahol tótul is tanítanak. Tehát éppen a miniszter úr az, aki kormányzati tevékenységében megengedi, hogy tót vidékeken, ahol csak tótok laknak, egyedül magyarul tanítsanak. *(Helyeslés a baloldalon.)* Én legalább nem ismerek olyan állami iskolát, ahol tótul is tanítanak.

Úgy állítani oda ország és világ elé e dolgokat, amint a miniszter úr tette: legalább is szofizma, mert amit a miniszter úr mondott, nem áll. *(Mozgás.)* Sőt úgy vagyunk, hogy aki tótul akar tanulni – mint azt múltkori beszédemben kifejtettem – azon gyanú alá esik, hogy pánszláv; kizárják az iskolából, és ezáltal – én azt hiszem – nem ápolják a haza iránti szeretetet.

Amint Apponyi miniszter úr ezt a kérdést elénk állította, úgy látszik, neki van igaza. Valójában pedig részünkön az igazság, akik

azt mondjuk, hogy a többnyelvű oktatás lehetséges, és kívánjuk, hogy a tót nyelv mint anyanyelv taníttassák és oktattassék. (*Zaj a baloldalon.*)

Azt mondhatná valaki, hogy hiszen ez meg van engedve, mert a heti 25 tanórából csak 17-et kell a magyar nyelv tanítására fordítani. Ez rendeletileg így van meghatározva. De ha azt vesszük tekintetbe, hogy a tanító felett a fegyelmi Damokles-kard függ, akkor belátjuk, hogy a tanító összes erejét csakis a magyarul-tanításra fogja koncentrálni, és az anyanyelvben való oktatásra nem marad semmi idő, annál kevésbé, mert hiszen a tanfelügyelő vagy az iskolai fennhatóság sohasem kéri számon, vajon azok a gyermekek tanultak-e valamit anyanyelvükön. Éppen ezért, igen t. képviselőház, ne dobálózzunk ilyen igazságokkal, mert ezek csakis a megtévesztésre jók és azt a gyanút keltik, [241] hogy csak azért nem mondjuk ki, hogy a tanítási nyelv tisztán magyar legyen, nehogy nevetségessé legyünk a világ előtt. Ez a 17 órás rendeletileg megállapított magyarul-tanítás csak arra szolgál, hogy a tótok az ő anyanyelvüket ne tanulják meg, és hogy ezáltal – természetesen, ha ez lehetséges volna – lassanként magyarokká, magyar nyelvűekké változzanak át.

Én azt hiszem, hogy ezt különösen olyan helyeken, ahol a tótok egész tömegekben laknak, az iskola soha nem fogja elérni. Nem kár-e tehát ezzel az időt tölteni? Ebből az is következik, hogy ha nem érhetünk el a magyar nyelvtanítással eredményt, annak éppen ellenkező lesz az eredménye, amit önök kívánnak. T. i. mit? Hiszen tudjuk, különösen egyes képviselő urak, akik fajmagyar kerületekben vannak megválasztva, tudják jól, hogy az intelligencia és a parasztság között igenis van különbség, hogy a parasztember bizony furcsán és ferdén nézi az urat. Most már, ha tekintetbe vesszük azt, hogy azon a Felvidéken az intelligenciának még az a sajátsága van, hogy magyarul beszél, hogyan fogja az a parasztember tekinteni azt az urat, aki tőle még abban is különbözik, hogy beszél magyarul, és abban különbözik, hogy ez az úr nem is szeret, sőt mivel iskolában nem tanulta ezt, nem is tud tótul beszélni? Most lássák be, hogyan fog majd úr támadni az intelligencia és a parasztság között, hogyan fog az mindig nagyobbodni. Most kérdelem: vajon ki lesz az oka ennek a szociális felfordulásnak, ennek a szociális bajnak, amely azután az úr és a paraszt között fog keletkezni? Ugyebár ez a törvényjavaslat és azok az igazságtalanságok, amelyeket a kormányzati intézkedések nálunk a Felvidéken inaugurálnak?

Sokan csodálkoznak azon, különösen a t. néppárt csodálkozik azon, (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*) hogy miért van olyan nagy különbség a papság és a nép között. Ez nagyon fontos dolog, amely a függet-

lenségi pártot is érdekelni fogja. *(Zaj.)* Én azt hiszem, érdekelni fogja önöket az, hogy mi ennek a kulcsa. Ez abban van, hogy a papnöveldekben, pl. a szepesi papnöveldeben, miután a szepesi egyházmegye tisztán tótságból áll, nem tanítanak tótul.

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék a tárgyhoz szólni. *(Helyeslés.)*

Szkicsák Ferenc: Igen t. képviselőház! Csak azt akartam ezzel jelezni, hogy miért fog keletkezni az a szociális baj éppen ezen törvényjavaslatból kifolyólag ...

Elnök: Kérem a képviselő urat ismételtén, hogy a tárgyhoz méltóztassék szólni, mert különben kénytelen leszek a házszabályok értelmében a szót megvonni. *(Élénk helyeslés.)*

Szkicsák Ferenc: T. képviselőház! Én azt mondtam, hogy a népoktatást illetőleg az elemi iskolákban olyanok a kormányzati intézkedések, hogy azok nem felelnek meg az 1868: XLIV. [242] t.-cikknek. Ha pedig megfelelnek, akkor igazságtalanul vannak megosztva, aminek illusztrálására leszek bátor egy elbeszélést elmondani. *(Derültség.)* Egy képviselőjelölt választói előtt akképpen akarta a mi törvényhozásunkat jellemezni, tekintettel a tót nép nyelvi jogaira, hogy minő a szellemi tanítás és egyáltalában az anyanyelvnek a tanítása.

Úgy tüntette fel a törvényhozást, mintha az egy nagy asztal volna, amint tényleg itt is van a ház asztala, és ezen asztal mellett ülnek egymás mellett a magyarok, oláhok, szerbek, németek, tótok és rutének. Mindenik előtt egy tányér van, s azon van az eledel. Ha azután a tót kér, hogy adjanak neki a tányérjára az őt megillető eledelből, melyhez jussa van, akkor azt mondja a kormány, amely az asztalnál az anya szerepét játssza, hogy te nem kapsz, hanem kapsz egy nyaklevest. Egy ily anya szerepe nem a mostohaanya szerepét fogja-e feltüntetni?

Hát, t. képviselőház, vajon valóban nem azt látjuk-e, hogy a tótok iránt a kormány csakugyan igazságtalan, amint azt kimutattam előbbi beszédemben, s amint ki fogom azt mutatni Melzer szász képviselő úr beszédéből is. Mit mondott t. i. Melzer képviselő úr? Azt mondotta, hogy a szász nemzet 200.000 főből áll, és van neki három teljes, négy algimnáziuma, egy fő- és egy alreáliskolája, egy tanítóképezdéje és egy tanítónő-képezdéje, van továbbá neki 14 felsőbb nép- és polgári iskolája, s azonkívül még 150 több osztályú népiskolája. Ez azonban nem volna magában véve még argumentum, hanem az argumentum az, hogy azt mondja, hogy náluk a magyar nyelv tanítása a tanóráknak csak egyharmad-részt veszi igénybe.

Hát ha ez lehetséges náluk, miért nem lehetséges a tótoknál? Talán rosszabb hazafiak a tótok, mint a szászok, vagy talán van-

nak nálunk első- és másodrendű hazafiak? Én a magam részéről nem engedhetem meg senkinek, hogy ilyen különbséget tehessen. Ámbár tudom t. ház, hogy nálunk vannak első- és másodrendű szentek, *(Derültség.)* de nem akarok eretnek lenni, t. ház, hogy azt mondjam, a szentek nem egyenlők nálunk; a tótoknál tényleg még ebben is különbséget tesznek. A mi szentjeink t. i. azok az apostolok, akik nekünk, a tótoknak a kereszténységet hozták, Szent Cirill és Metód másodrendű szenteknek vannak degradálva. *(Derültség.)*

Elnök *(csenget):* Bocsánatot kérek, az, kérem, hogy elsőrendű, másodrendű és nem tudom hányadrendű szentjei vannak a tótoknak, semmiféle kapcsolatban nincsen ezzel a törvényjavaslat. *(Derültség.)* Utoljára figyelmeztetem tehát a képviselő urat, ha továbbra is ennyire szét fog kalandozni a törvényjavaslat tárgyától, meg fogom tőle vonni a szót. *(Helyeslés.)*

Szkicsák Ferenc: T. ház! A mi népiskoláinkban tótul nem tanítanak, hanem a tanítási nyelv tisztán magyar. Én tehát azt akartam elérni, hogy Apponyi szavaival meg fogom őt magát cáfolni, hogy ha ő, aki a többnyelvű tanítást megengedhetőnek tartja másutt, miért nem tanítanak a népiskolákban a Felvidéken anyanyelven, miért nem igazságos a tótok iránt is a kormány?

Éppen azért, mert a miniszter úr nem igazságos a tótok iránt, azt hiszem, nem áll meg beszédjének konklúziója sem, amelyben azt mondta: „hozzá kell tennem, hogy nem a legtisztább világításban ragyog az államhoz való ragaszkodásuk azoknak, akik ezzel szembeszállnak, akik az ő néptörzsüket, azt a fajt, melyhez tartoznak, csak hogy izoláltságában fenntarthassák, a boldogulás útjaitól elzárni akarják”.

T. képviselőház! Apponyi miniszter ezen kijelentése nem felel meg az igazságnak, és hiábavaló meggyanúsítása azoknak, akik itt a képviselőházban éppen azért küszködnek, hogy a magyar nyelv kötelező tanítása mellett az anyanyelvi tanítás is kötelező legyen. Azt hiszem, ez az igazságos álláspont, és nem értem, miért nem reflektál erre Apponyi miniszter úr. Ez csak azt jelenti, hogy a Felvidéken az elemi iskolába nem akarja behozni az anyanyelvi tanítást, miért is azt hiszem, nekünk nemcsak jogunk, de igazunk is, hogy ezen törvényjavaslat ellen legyünk, és ellene érzelmeinknek kifejezést adjunk.

T. képviselőház! A miniszter úr még egy meggyanúsítással él velünk szemben. Azt mondja t. i. a napló 12-ik oldalán *(olvassa):* „Egyáltalában, aki a törvényjavaslatot figyelmesen elolvasta és annak irányával tisztába jönni jóhiszeműleg iparkodott, lehetetlen, hogy ne vette légyen észre, hogy az állami szempontokat védő in-

tézkedéseknek fő súlya nem a nyelvtanuláson, hanem az államellenes irányzatok megfékezésén nyugszik.”

Ez a miniszter úrnak egy enunciációja, de nagyon sajnálom, hogy ezt nem fejt ki tovább. Önök helyeselték, és ez talán elég volt, hogy a miniszter úr tovább nem indokolta álláspontját. (*Ellenmondások bal felől.*) Én kérném a miniszter urat, szíveskedjék nekünk még kifejtteni és bebizonyítani, hogy ez a törvényjavaslat nem a nyelvtanuláson, hanem az államellenes irányzatok megfékezésén nyugszik. (*Zaj.*) Én kérném a méltóságos elnök urat, engedje meg nekem, hogy az államellenes irányzatokra is kitérhessek, (*Zaj.*) miután a miniszter úr szavaira akarok reflektálni. (*Zaj.*)

Elnök (*csenget*): Méltóztassék beszélni, én majd meg fogom bírálni, hogy a tárgyhöz méltóztatik-e szólni. Előzetes cenzúrát nem fogok gyakorolni.

Szkicsák Ferenc: Tudniillik már kétszer lettem figyelmeztetve, s nem akarnám, hogy ezért tő-[243]lem a szót elvonja. (*Derültség.*) Rövid leszek, és csak azt fogom kérdeni – mert különösen a Felvidék érdekel engem mint tót anyanyelvű polgárok képviselőjét –, vajon kik azok, akik az államellenes irányzatot propagálják, vajon bennünket ért-e ez alatt? (*Zaj.*) Mert, t. képviselőház, vajon mi vagyunk-e az államellenes irányzatúak, akik pedig önöktől semmiben sem különbözünk? (*Élénk ellenmondások.*)

Csak abban különbözünk, hogy mi a demokratikus követelményeket, elveket a valóságba, az életbe át akarjuk ültetni. És azután még egyben, t. i. abban, hogy mi az 1868. évi XLIV. t.-cikket életbeléptetni kívánjuk. Hát ez az a különbség, amely közöttünk fennáll. Mármost ha ez a különbség, kérdem, vajon államellenes irányzat-e az, hogy ha mi véreink számára követeljük azt a jogot, amely a törvényben van lefektetve? (*Mozgás bal felől.*) Hogyha ez az az államellenes irányzat, akkor én magamra veszem, hogy igenis ilyen államellenes irányzat híve én is vagyok.

T. képviselőház! Ami a szönyegen levő törvényjavaslat finansziális oldalát illeti, még ehhez kívánok hozzászólni azért, mert én voltam az, aki olyan értelmű határozati javaslatot nyújtottam be, hogy a törvényjavaslat, éppen finansziális oldalára való tekintettel, a napirendről vétessek le, és hogy – miután sokan nem értettek meg – miért kötöm a tanítókat össze biztosítással. Sokan azt gondolták, hogy én azt kívántam, hogy a tanítókat biztosítsuk. Nem, hanem amint ezt határozati javaslatomban is kifejtettem, a nép minden fizetésemelés ellen van elvben, tehát a tanítók fizetésének felemelése ellen is, azért, mert azt gondolja, hogy ez az ő vállaira nehezedik, hogy ő fogja megint az ezzel járó nagyobb terheket viselni, és én azt hiszem, hogy ebben igaza is van a népnek.

Ennek illusztrálására megint leszek bátor egy elbeszélést elmondani a t. képviselőháznak.

A mese arról szól, hogy egy királynak volt egy oroszlánja. Nagyon kedvelt állatja volt ez a királynak, úgyhogy a király egy külön osztályt alakított, hogy az ügyeljen fel az oroszlánra, hogy az szépen növekedjék és fejlődjék.

Egy hang (*bal felől*): Mese!

Szkicsák Ferenc: Igen, mese. Az osztály azt határozta, hogy ez az oroszlán mindennap egy bárányt kapjon eledelül. Magától értetődik, hogy egy szolga is volt az oroszlán mellett, aki ápolta és rendben tartotta. Mármost az emberi gyarlóság következtében az történt, hogy a szolga nem adta az egész bárányt az oroszlánnak, hanem csakis háromnegyed részét, egynegyed részét ő ette meg. A király azonban látta, hogy bizony nem jó bőrben van az oroszlán. Felkérte tehát az osztályt, hogy tegyen javaslatot, miképpen lehetne az oroszlánt jobb karba hozni. Akkor az osztály azt az indítványt tette a királynak, hogy még egy szolgát alkalmazzanak az oroszlán gondozására. S valóban még egy második szolgát is rendeltek oda, s ketten gondozták az oroszlánt. Megtörtént azonban, hogy ők ketten most már megették a báránynak felét, úgyhogy az oroszlán részére csak a báránynak a fele maradt meg.

A király természetesen észrevette, hogy az oroszlán fogy, s ezért megint tanácsot kért az osztálytól, hogy miképpen lehetne azt az oroszlánt megmenteni. Akkor azt javasolta az osztály, hogy jó lesz még egy felügyelő is, aki felügyel arra, hogy ez az oroszlán jól tápláltassék. Úgy is történt. Azután az történt, hogy megették az egész bárányt, az oroszlán nem kapott semmit, és így az oroszlán megdöglött. (*Zaj. Elnök csönget.*)

Így lesz, t. ház, a néppel is, ha mi a tanítóknak – akiknek én barátja vagyok – és a többi tisztviselőknak és az összes funkcionáriusoknak emelni fogjuk a fizetését, és nem fogunk gondoskodni arról, hogy a nép terhén könnyítsünk; akkor bizony abba a helyzetbe jövünk, hogy a nép tönkre fog menni, és még többen fognak kivándorolni Amerikába, mint most.

Éppen ezért javaslom határozati javaslatomban, hogy ha emeljük a tanítóknak fizetését, ha kielégítjük jogos kívánalmaikat, akkor tegyünk valamit a nép terhének könnyítésére is. Azt gondolom, nincsen erre jobb indirekt mód, mint ha leemeljük a nép vállairól azon terheket, amelyek ma a tűz ellen való biztosítás alakjában fekszenek rajta.

Többször hallottam már, hogy a mostani többség ellene van a sztrájkok jogosultságának, de még sohasem hallottam egy hangot, amely felszólalt volna itt a kartellek ellen. Tudjuk, hogy a biztosítási társulatok kartellben vannak egymással. Ők állapítják meg,

hogy a biztosítási díjat, amely nálunk 1 forint 50 krajcár, 2 forint 100 forint után. Mármost vegyük, van egy parasztembernek 1000 forintot érő ingatlana, ami, tudjuk, nagyon kevés; kiteszi ezt a háza, a gazdasági épületek stb. Őneki kell fizetni ezek után évente illetékekkel és más díjakkal együtt körülbelül 20 forintot. Nem volna-e helyes, ha önök az én határozati javaslatom elfogadásával lelkére kötnék a kormánynak, hogy azonnal adjon be egy törvényjavaslatot, amely a nép ezen terhein könnyítsen?

Azt hiszem, ha helyes, amit kifejtett gr. Apponyi Albert úr, hogy az átmeneti idő alatt van helye a munkálkodásnak, akkor miért nem alapozzák meg mindazt, ami a függetlenségi párt és a többi koalíciós pártok programjában benne van? Azt hiszem, t. ház, hogy a nép terheinek könnyítésére az volna a méltó munka, ha elhatároznók a kötelező állami biztosítás intézményének törvénybe iktatását. Persze, t. ház, [244] akkor bizonyos nagyságoknak le kellene mondani nagy jövedelemről, igazgatósági tagságokról. Ez mindenesetre fájna egyeseknek. De én azt hiszem, amit én is tartok, hogy a háza minden előtt. És miután a hazát tartom minden előtt, azért nem fogadom el ezen törvényjavaslatot.

Elnök: A zárszók során a zárszó joga megilleti Vlád Aurél képviselő urat.

Vlád Aurél: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Amint a tegnapi napon Polit Mihály t. képviselőtársam kijelentette, ezelőtt 28 évvel folyt hasonló kérdésben az első ilyen szabású vita ezen képviselőházban, amidőn az 1879: XVIII. t.-c. meghozatott. Akkor a t. képviselőházban jelen volt nemzetiségi képviselők és azoknak élén éppen a szászok voltak azok, akik nagy és magas színvonalon álló vitát rendeztek ezen törvényjavaslat ellen, éppen azért, mert abban a véleményben voltak, hogy „Principiis obsta!” *(Halljuk! a nemzetiségiek padján.)* Midőn a jelenlegi törvényjavaslat nem – mint azt a miniszteri indokolás mondja, és mint a közoktatásügyi miniszter úr a maga beszédében jelentette – annak a törvénynek intencióit akarja végrehajtani, hanem egy lépést tesz előre sovínisztikus irányban, azt hittük, hogy minden obstrukciós szándék nélkül becsületbeli kötelességünk, hogy mindnyájan felszólaljunk, s ezen törvényjavaslat ellen állást foglaljunk.

Nagyon sajnálom, hogy ezen szándékunk nem sikerült. Sajnálatlaltal konstatáljuk azonban azt is, hogy éppen a szász képviselők, akik a múltban lezajlott vitában olyan szép szerepet vittek, megelégedtek egy egyszerű, sem hideg, sem meleg felszólalással, amelynek hatása alatt a mélyen t. kultuszminiszter úr azt mondta, hogy igazán nem érti, hogy azon beszéd után, amelyet a t. szász képviselők nevében Melzer Vilmos képviselőtársam tartott, mért nem fogadta el általánosságban a törvényjavaslatot.

Nem szándékozom Melzer t. képviselőtársammal polémiába bocsátkozni, nem pedig azért, mert ő, illetve szász képviselőtársaim állásfoglalása elutasító lévén, mégis azon állásponthoz közeledik, amelyet mi elfoglaltunk. Nekünk t.

i. a törvényjavaslat alapelve ellen van kifogásunk, amely szerint a törvényjavaslat a magyarosítást tűzte ki céljául.

T. ház! Az előadó úr a tegnapi beszédében azt mondotta, hogy a törvényjavaslat ellen felszólalt képviselők egyetlen eredeti eszmét sem hoztak felszínre, amit talán annak tulajdoníthat, hogy Mrksity Jása t. képviselőtársam elesett a szólás jogától. Az előadó úr ezen kijelentésében van valami maró, valami lekicsinylő az én képviselőtársamra nézve, de azt hiszem, hogy ha az egész vitát bírálgatjuk és szemügyre vesszük úgy a pro, mint contra elhangzott felszólalásokat, talán egyetlenegy olyan új eszme sem hangzott el a felszólalók részéről, amelyet a tudomány egyáltalán ne ismerne, egynek kivételével, amelyet a mélyen t. előadó úr produkált, és amely abban kulminál, hogy Magyarország jogilag egynyelvű ország. Igaz ugyan, hogy az ez irányú törekvés régi, de az eszme maga ebben a formájában új. Azt hiszem azonban, hogy ezért az eszméért Mrksity Jása t. képviselőtársam nem fogja a t. előadó úr dicsőségét irigyelni. *(Helyeslés a nemzetiségiek padjain.)*

Ezen új eszme mellett még egy új, eddig ismeretlen metódust is meghonosított a t. előadó úr a maga polémiájában, amidőn a mi ellenvetéseinket azzal igyekezett lerontani, azoknak súlyát azzal igyekezett leszállítani, hogy Románia példájára hivatkozott. Azt hiszem, hogy minden politikusnak tisztában kell lenni azzal, hogy csakis hasonló helyzetekben lévő országok viszonyait lehet példaként applikálni, és csak azokat lehet összehasonlítani a mi viszonyainkkal; de olyan államok példáját, amelyeknek viszonyai teljesen elütnek a mieinktől, egyáltalán nem lehet alkalmazni, és abból a körülményből, hogy más országban, melynek viszonyai elütők a mi viszonyainktól, valamely kérdés másképp van megoldva, nem lehet azt a következtetést levonni, hogy éppen így kellene azt nálunk is rendezni. Azt hiszem, hogy ezt az új eszmét sem irigyli majd senki a t. előadó úrtól, amiben bizonynyal Mrksity t. képviselőtársam is egyet fog velem érteni.

T. ház! A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a sajtóban is állást foglal a javaslata mellett, így pl. a „Nationalzeitung”, amely foglalkozik a javaslattal, ugyanazt írja, amit a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr mondott beszédében, hogy t. i. a törvényjavaslat sem a felekezeteknek, sem a nem magyarok állampolgároknak kulturális igényeit nem támadja meg. Hát én azt hiszem, hogy aki alaposan ismeri a törvényjavaslatot, annak intencióit, az, ha csak a 12. §-nak az utolsó bekezdését vagy a 25. §-nak intéz-

kedéseit veszi tekintetbe, kénytelen koncedálni, hogy ez a két szakasz jogot biztosít a miniszternek arra, hogy ahol akarja, állami iskola felállításával egyszerűen bezárathassa a felekezeti iskolákat. A 25. § lehetővé teszi, hogy a miniszter a nem magyarajkú iskolákban a tanító ellen forszírozott fegyelmi eljárás útján, ha konstatálja, hogy a magyar nyelv tanítása nem történt olyan mértékben, amint azt a leendő törvény 19. §-a kontemplálja, tekintet nélkül arra, hogy az iskolafenntartó vétkes-e vagy nem, azt az iskolát megszüntesse, illetve diszkrécionális jogánál fogva a tanító hibája miatt attól az iskolafenntartói jogot megvonja. Azt hiszem, hogy a javaslatnak e két kardinális szakasza támadás azok ellen a felekezetek ellen, amelyek akadályai annak, hogy a magyarosítás a maga útján előrehaladjon.

T. ház! Azt mondotta a miniszter úr, hogy ez a javaslat egyáltalában nem érinti azokat a hagyományokat, melyek egy Deáktól és Eötvöstől szár-[245]mazznak. Azt mondja, e javaslat csak a részletekben javít, de magát a gerincet nem érinti, és hű marad Deák és Eötvös hagyományaihoz. Azt hiszem, nem lesz nehéz bebizonyítanom, hogy e javaslatnak egyes intézkedései éppen azoknak a hagyományoknak a gerincét támadják meg. Nagyon helyesen emelte ki a kultuszminiszter úr, hogy Deák és Eötvös politikai hagyományainak egyik kardinális tétele a politikai egység, ámde ezen politikai egységnek lényege és kardinális alkatrésze az egyenjogúság. A nemzetiségi egyenjogúságról szóló törvény bevezetésében ezen két elv van lefektetve: a politikai egységnek az elve és az egyenjogúságnak az elve. Hogy ezen egyenjogúság alatt mi értendő, az szintén ki van fejtve a nemzetiségi törvény bevezetésében, amely azt mondja, hogy a honpolgárok teljes egyenjogúsága minden viszonyokat illetőleg épségben marad, és csakis a különféle nyelvek hivatalos használata tekintetében történik megszorítás, és ez is csak annyiban, amennyiben ezt az ország egysége, a kormány és a közigazgatás gyakorlati lehetősége és az igazság pontos kiszolgáltatása teszik szükségessé.

A 17. § pedig ezen egyenjogúságból kifolyólag a következő kijelentést teszi: „A közoktatásügy terén a nem magyar nyelvű állampolgároknak közművelődési és közjóléte szempontjából az államnak is legfőbb célja lévén a közoktatás sikere, köteles az állam a tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy bármilyen nemzetiségű, nagyobb tömegekben együtt élő polgárai anyanyelvükön képeztessék magukat egészen addig, ahol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.” Ezen politikai egységnek az egyenjogúság az alapja, hogy Magyarországon a nem magyar anyanyelvű honpolgároknak joguk van a közoktatás terén úgy, mint a közép-

iskolai oktatás terén, a saját anyanyelvükön való kiképeztetésükhöz.

Lássuk, mennyiben van megsértve ezen egyenjogúsági elv, amely Deák és Eötvös hagyományainak megfelelőleg úgyszólván kardinális tételét és alapelvét képezi a politikai egységnek, mert enélkül politikai egység el nem képzelhető, mert nem tudok magamnak elképzelni oly politikai egységet, amely az egyenjogúság rovására megy. Hogy tudják a nem magyar nyelvű állampolgárok az egységet megérteni és tőrni, ha az az ő jogegyenlőségüknek rovására megy? (*Úgy van! Úgy van! a középén.*) Én azt hiszem, hogy aki ezen politikai egységet akarja, annak akarnia kell az egyenjogúságot is, mert ha nem akarja, akkor ezen politikai egység ellenzenyessé válik, és tőrhetetlen kapoccsá válik az állampolgárok egy részére nézve.

Már most lássuk, hogy a szőnyegen lévő törvényjavaslat mennyiben sérti az egyenjogúság elvét. Sérti először azáltal, hogy az ismétlőiskolákban a magyar nyelv kizárólagosságát mondja ki. Íme meg lett sértve az alapelv, hogy a nem magyar nyelvű állampolgároknak a népiskolákban joguk van arra, hogy saját anyanyelvükön nyerjenek kiképeztetést a népiskola egész terén. Ez az alapelv meg van sértve azáltal is, hogy a nem magyar nyelvű állampolgároknak rovására a magyar gyermekeknek vegyes iskolákban jogtalan előny biztosítottatik. Én azt hiszem, hogy miután a miniszter úr maga kijelentette, hogy a törvényjavaslatnak a célzata voltaképpen, illetve kardinális intézkedései nem arra vonatkoznak, hogy a magyar nyelv mily mértékben tanítottassék, mert tudja, hogy ez sok tekintetben az életviszonyoktól függ, hanem inkább azon fegyelmi intézkedésekre fekteti a fősúlyt, melyek a hazafias irányt biztosítják. Itt én már a miniszter úr beszédében egy ellenmondást látok, t. i. beszédének a következő passzusában (*olvassa*): „Egyáltalában, t. képviselőház, aki a törvényjavaslatot figyelmesen elolvasta, és annak irányával tisztába jőnni jóhiszeműleg iparkodott, lehetetlen, hogy ne vette légyen észre, hogy az állami szempontokat védő intézkedéseknek fősúlya nem a nyelvtanuláson, hanem az államellenes irányzatok megfékezésén nyugszik. Nem mondom, hogy amarra nézve is nem tettem és nem teszem a lehető, de a lehetetlenre nem törekszem. A magyar nyelv tanításának előmozdítására nézve is vannak intézkedések ebben a törvényjavaslatban, de a súlyt a hazafias szellemnek biztosítására fektetem.”

Ez, t. képviselőház, olyan ibis redibis-féle kijelentés, ha tekintetbe vesszük a törvényjavaslatnak intézkedéseit. Nem a magyar nyelv oktatására fekteti a fősúlyt, hanem a hazafias irány biztosítására és ehhez hozzátartozólag államellenes cselekménynek

minősíti a magyar nyelvnek nem abban a mértékben leendő tanítását, amint az a törvényjavaslatban kontemplálva van.

Én azt hiszem, t. képviselőház, hogy a miniszter úr beszédének ebben a részében szándékos ellenmondás van. Nem a magyar nyelv tanítására fekteti a súlyt, de azért mégis a tanítást a hazafias irány követelményének mondja ki, és amennyiben ez az eredmény nem éretnék el, ezt államellenes cselekménynek minősíti, és fegyelmi alá vonja a tanítót. *(Úgy van! a középén.)*

T. ház! Eltekintve ettől, azt hiszem, a miniszter úr nem elég sikerrel védte azt az álláspontját, hogy két nyelven lehetne oktatni, illetőleg hogy a népiskola hivatva volna arra, hogy a magyar nyelvet olyan irányban és olyan terjedelemben tanítsa, amint az a törvényjavaslatban kontemplálva van.

Erre vonatkozólag bátorkodom éppen az igen t. kultuszminiszter úrra hivatkozni, aki 1889-ben *(Halljuk! Halljuk! a középén.)* igen helyes pedagógiai érzékről tett tanúságot.

1889. január 28-án, mikor a véderő-törvényjavaslat tárgyalta a képviselőházban, amikor arról volt szó, hogy a magyar gyermekek német nyelven tanuljanak, német nyelven vizsgázzanak a katonaságnál, a miniszter úr a következő kijelentéseket tette. *(Halljuk! Halljuk! a középén. Olvassa:)* „T. ház! Eddig még semmi kétség nem merült fel. De egészen más kérdés az, egy nyelvet elsajátítani azon fokig, hogy azt a köznapi élet [246] szükségéhez képest használhassuk, hogy ama szellemi kincshez hozzá lehessen férnünk, és egészen más egy idegen nyelvet elsajátítani azon fokig, hogy azon a nyelven tudjunk gondolkozni, eszméinket képezni, abban a nyelvben tudjunk tudományos fejtegetésekbe bocsátkozni. Ez, t. ház, kivételes elméknek sikerülhet, különös tehetséggel és főképpen nyelvtanulási tehetséggel megáldott elmék elérhetik azt, hogy több nyelvet egyenlő biztonsággal, szabatossággal kezeljenek, eszméiket több nyelven képezzék, hogy minden eszmére kifejezést tudjanak találni több nyelven, *(Halljuk! Halljuk! a középén.)* de a nagy átlagtól ezt követelni, ezt kívánni lehetetlen. A nagy átlagnál, a tehetségek nagy átlagánál az eszmeképzés, a gondolkozás egészségesen csak egy nyelven történhetik.

Mindnyáján találkozottunk már életünkben oly egyénekkel, akik több nyelvet tudtak, és a vége az volt, hogy egyetlenegy nyelvet sem tudtak szabatosan, és tapasztaltuk mindnyáján, hogy ezeknél a kifejezési szabatosságnak hiánya visszahat az eszmék képződésére is, s hogy nem tud világos gondolatokat megérlelni, logikát és erős gondolkodást kifejteni az az elme, melyben nyelvzavar uralkodik. Úgyhogy, t. képviselőház, egy idegen nyelvnek ráerőszakolása abban a mértékben, hogy abban gondolkozni, hogy abban tudományos fejtegetéseket megtenni képesek legyenek, ez az átlagszerű

képességeknél két eredmény közül az egyikhez múlhatatlanul elvezet: vagy az egyik eredményhez, az elme erejének megtöréséhez, az elme egységes funkcióinak megzavarásához, vagy a másikhöz, az ősnyelv kiszorításához és azon idegen nyelvnek főpolcra emeléséhez.”

Szóról szóra aláírom a t. miniszter úrnak akkor elmondott beszédét. Íme nem mi állítjuk, hogy a két nyelven való oktatás rossz, maga a miniszter úr mondja. Nem mi mondjuk, hogy lehetetlen dolog a népet két nyelvre tanítani, maga a miniszter úr mondja. És én azt hiszem, hogy bár a miniszter úr egészen más vonatkozásban mondta el ezeket, a pedagógiai igazság pedagógiai igazság marad velünk szemben akkor is, amikor a mostani törvényjavaslatról szólunk. *(Igaz! a középén.)*

T. ház! Azt hiszem, hogy ha a miniszter úr akkori elméleti pedagógiai nézeteit most gyakorlatilag megvalósítaná, amint módjában van, akkor mindenkit ki lehetne elégíteni.

Általános a panasz, hogy nálunk legalább ez idő szerint a népoktatást és különösen az állami népoktatást nem az ismeretek terjesztésére, nem a közművelődés emelésére használják fel, hanem magyarosításra. Erre vonatkozólag nagyon eklatáns példára hivatkozom. Néhány évvel ezelőtt egy Torontál megyei nagy román községben jelen volt a vizsgán a tanfelügyelő is, és tapasztalta, hogy a gyermekek egyáltalában semmi előmenetelt nem tanúsítottak. Kérdőre vonta azonnal a tanítót, és fegyelmissel fenyegette. Akkor a vizsgálat befejezése után a község intelligens emberei összejöttek, és megbeszéltek, hogyan volt az lehetséges, hogy a gyermekek egyáltalában nem tettek előhaladást. Ezen a bizalmas értekezleten a tanfelügyelő szemrehányást tett a tanítónak, hogy nem csinált semmit, nem ért el eredményt, és egyúttal fegyelmissel is fenyegette. Mi volt a tanító válasza? Azt mondta: Kérem, az én feladatomban nem az, hogy tanítsak, hanem az, hogy magyarosítsak. És e kijelentés után a fegyelmi elmaradt.

Ha ily irányzatok dominálnak a népnevelés terén, akkor ne csodálkozzanak egyáltalán a svábok mozgolódásán. Én magam beszéltem nem egy emberrel, aki panaszkodott, hogy az iskolában egyáltalán nem tanítják a nyelvüket. *(Ellenmondás.)* Saját szavait idézem azoknak, akik panaszkodtak, hogy a gyermekek a pater noster-t sem tudják elmondani anyanyelvükön. Az ily eljárás természetesen sem szimpátiát nem kelt, sem pedig nem fogja megerősíteni az állam politikai egységéhez való ragaszkodást. *(Zaj.)*

T. ház! Én, bár fenntartom sértetlenül elvi álláspontomat, hogy a közoktatás és népnevelésnek és az elemi népoktatásnak kizárólag az anyanyelven kell történnie – ez az elvi álláspontom –, és hogy az államnyelvnek vagy más nyelvnek tanulása csak annyiban

foglalhat helyet a népiskola keretén belül, amennyiben a közművelődést nem hátráltatja, mondom – csak annyiban, és azt hiszem, minden pedagógus e tekintetben igazat ad nekem – mégis, dacára annak, hogy a jogi helyzet ma az, hogy az 1868: XXXVIII. t.-c. 58. §-a alapján még az állami iskolában, ott, ahol nem magyar anyanyelvű nemzetiségi gyermekek vannak, az ő anyanyelvükön nyerjenek oktatást, dacára annak, azt hiszem, mégis méltányos legalább annyi kedvezményt igénybe venni és kérni a nem magyarajkú gyermekek részére az állami népiskolánál, mint amennyit az a tízezer finn gyermek élvez Svédországban, hogy t. i., ha már az állam nyelvén kell hogy nyerje ismereteit és oktatását, legalább anyanyelvükön egy előkészítő osztályon menjenek át, mert különben a népiskolának semmi eredménye nem lesz. Ezt célozza az a határozati javaslat, amelyet én terjesztettem be.

Hogy ez lehetséges legyen, mindenekelőtt szükséges, hogy a tanító a gyermekek anyanyelvén értsen. Sajnálattal tapasztaljuk, hogy sokszor idegen nyelvű községekben olyan tanítókat alkalmaznak, akik a lakosságnak a nyelvén egyáltalában nem értenek. Hogy ennek a visszásságnak elejét vegyük, azt hiszem, gondoskodni kell olyan tanítókról, akik a nemzetiségek nyelvét ismerik, azon a nyelven oktatni képesek, mert különben sem a magyar nyelven való tanítás, sem pedig a közművelődés egyáltalában nem fog előrehaladni. *(Helyeslés a középén.)*

Éppen azért én azt a határozati javaslatot voltam bátor előterjeszteni, hogy utasíttassék a miniszter arra, hogy az állami tanítóképezdékben gondoskodják arról, hogy a tanítójelöltek a nemzetiségek nyelvén is nyerjenek oktatást, hogy legyen megfelelő számú tanító arra, hogy a nem-[247]zetiségi vidékeken lévő iskoláknál képesek legyenek a gyermekek anyanyelvét megérteni. A jelen törvényjavaslat, dacára annak, hogy egyik intézkedésében fenntartja az iskolafenntartóknak azt a jogát, hogy megállapíthatják az oktatásnak a nyelvét, magában foglalja a másik intézkedést is, t. i. a magyar nyelv oktatásának a követelményét úgy, hogy nagyon is közelfekvő az, hogy ezen igényt oly mértékben fogják majd fokozni, hogy teljesen ki lesz zárva az anyanyelven való oktatás.

Az igaz, hogy a kultuszminiszter úr beszédében Popovics képviselőtársammal polémizálva kifejtette azt, hogy a földrajzot, a hazai történelmet, az alkotmányos jogok és kötelességekről szóló tantárgyat nem kell az állam nyelvén előadni, hanem ezeket a tárgyakat arra a célra is kell felhasználni, hogy a magyar nyelv tanulását előmozdítsa. Dacára annak, hogy az indokolásban az ki van fejtve, mégis a miniszter diszkrécionális jogára bízatik az, hogy milyen iskolakönyveket alkalmazzon, és a miniszter ezen jogával

majd olyformán is élhet, hogy csakis magyar nyelvű könyveket fog ezen tárgyakra megengedni.

Minthogy tehát a tankönyv magyar nyelvű lesz, ennél fogva az oktatás sem lehet más.

Mit látunk eszerint? Azt látjuk, hogy az anyanyelven való oktatásnak káposztája rá van bízva a magyar sovinizmus kecskéjére. Természetes, hogy mi nem bízuk ezt a káposztát erre a kecskére.

Ezek voltak azok az ellenvetések és észrevételek, melyeket a zárszó alkalmával el akartam mondani. Újból ajánlom határozati javaslatomat elfogadásra. *(Helyeslés a középén. A szónokot többen üdvözik.)*

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom; következik a szavazás.

A javaslattal szemben öt határozati javaslat áll: Polit Mihályé, Goldis Lászlóé, Miháli Tivadaré, Vajda Sándoré és Szkicsák Ferencé. Ezek a határozati javaslatok a törvényjavaslatnak a napirendről való levételét hozzák javaslatba, egyszersmind új törvényjavaslatnak előterjesztésére kívánják utasítani a vallás- és közoktatásügyi minisztert. Mind az öt határozati javaslat tehát szemben áll a törvényjavaslattal. Ellenben Vlád Aurél képviselő úr javaslata nem áll ellentétben a törvényjavaslattal, miután ő a tanítóképzőkre nézve külön kíván intézkedést; ennél fogva Vlád Aurél képviselő úr határozati javaslatát külön fogom szavazás alá bocsátani. *(Helyeslés.)*

Méltóztatnak a kérdés ilyen feltételébe belenyugodni? *(Igen!)* Ha igen, akkor kérdem a t. képviselőházat...

Maniu Gyula: A kérdés feltevéséhez kérek szót. Ezen öt határozati javaslatnak első része ellentétben áll a törvényjavaslattal, de mindezen határozati javaslatok második része – Polit Mihályét kivéve – nem zárja ki a törvényjavaslat elfogadását. Ezért én tisztelettel kérem úgy feltenni a kérdést, hogy Polit Mihály képviselő úr határozati javaslata tétessék fel szavazásra szemben a törvényjavaslattal, a többi határozati javaslatoknak második része pedig bocsáttassák szavazás alá azon esetre is, ha a törvényjavaslat elfogadtatik.

Elnök: Bocsánatot kérek, de azt hiszem, hogy a képviselő úr tévedésben van. Polit Mihály határozati javaslatára nézve egyetért az elnök előterjesztésével Maniu képviselő úr, erre tehát nem teszek észrevételt. Itt van azonban a második határozati javaslat, Goldis Lászlóé. Mit kíván ez? Azt, hogy a törvényjavaslat vétessék le a napirendről, és újabb törvényjavaslat terjesztessék be. Ez ellentétben van a törvényjavaslattal, *(Igaz! Úgy van!)* mert egyfelől a napirendről való levételt kívánja, másrésről új törvényjavaslat

benyújtását. Ahhoz kétség nem fér, hogy ez szembenáll a törvényjavaslattal. *(Helyeslés.)*

Most már menjünk tovább. Itt van Miháli képviselő úr határozati javaslata, mely szerint a törvényjavaslat a napirendről vétessek le, és újabb törvényjavaslat terjesztessék be bizonyos, általa körülírt elv alapján. Ez tehát megint szembenáll az eredeti törvényjavaslattal. *(Igaz! Úgy van!)*

Vajda Sándor képviselő úr utasíttatni kívánja a vallás- és közoktatásügyi minisztert oly törvényjavaslat elkészítésére és beterjesztésére, amelyben tüzetesen jelöltessenek meg az ország alap törvényeinek még nem abrogált intézkedései. Ez is kétségen kívül szemben áll a törvényjavaslattal. *(Igaz! Úgy van!)*

Épp így van az eset Szkicsák Ferenc képviselő úr javaslatával is, aki a napirendről való levételt kívánja, és egyszersmind utasíttatni kívánja a kormányt, hogy az ő határozati javaslatában előadott elvek alapján terjesszen be törvényjavaslatot.

Eszerint mind az öt határozati javaslat határozottan ellentétben áll a törvényjavaslat szövegével. Én tehát nagyon kérem, méltóztassék belenyugodni abba, hogy úgy tegyem fel a kérdést, mint ahogy azt az imént felszólalásomban voltam bátor javaslatba hozni. *(Helyeslés.)*

Méltóztatnak belenyugodni? *(Igen!)* Akkor felteszem a kérdést: elfogadja-e a t. ház a most tárgyalás alatt levő törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául, szemben Polit Mihály, Goldis László, Miháli Tivadar, Vajda Sándor és Szkicsák Ferenc képviselő urak határozati javaslataival, igen vagy nem? *(Igen!)* Kérem azokat, akik elfogadják a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)*

Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadja. Ennél fogva Polit Mihály, Goldis László, Miháli Tivadar, Vajda Sándor és Szkicsák Ferenc határozati javaslatai elesnek.

Most már kérdem a t. házat, méltóztatik-e Vlád Aurél képviselő úrnak következő határozati javaslatát elfogadni, igen vagy nem?

Hammersberg László jegyző: *(olvassa a határozati javaslatot).*

[248] **Elnök:** Kérem a t. házat: méltóztatik-e Vlád Aurél képviselő úrnak most felolvasott határozati javaslatát elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)*

Kisebbség. Kijelentem, hogy a képviselőház többsége nem fogadja el Vlád Aurél képviselő úr határozati javaslatát.

Az ülést 10 percre felfüggesztem. *(Zajos felkiáltások: Éljen az elnök! Hosszantartó élénk éljenzés és taps.)*

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom.

Következik a részletes tárgyalás.

Kérem Raisz Aladár jegyző urat, szíveskedjék a törvényjavaslat címét felolvasni.

Raisz Aladár jegyző: *(olvassa a törvényjavaslat címét).*

Molnár János! *(Zaj.)*

Molnár János: T. képviselőház! *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Molnár János: Mivel zárszóra nem volt jogom, legyen szabad felkérnem a t. képviselőházat, hogy megengedje, a t. elnök urat pedig, hogy kegyeskedjék megkérdezni a t. háztól, megengedi-e, hogy a címtől eltérve – majd ahhoz is hozzászólok – azonkívül egyéb dolgokra is kiterjeszkedhessem, vagyis a tárgytól eltérhessek, annál is inkább, mivel többen – a miniszter úr is és többen a képviselő urak közül – reflektáltak minap elmondott beszédemre.

Elnök: Kérem a t. házat, méltóztatik-e a képviselő úrnak a jogot megadni ... *(Felkiáltások: Nem! Megadjuk! Igen! Elnök csenget.)* Kérem, méltóztassék megvárni, hogy a kérdést fel tegyem.

Kérem a t. házat, méltóztatik-e a házszabályok 207. szakasza alapján megadni Molnár János képviselő úrnak azt a jogot, hogy a tárgytól eltérően mással is foglalkozhassék. *(Igen!)* Akik megadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)*

A képviselőház megadja Molnár János képviselő úrnak azt a jogot, hogy másról is beszélhessen, mint a törvényjavaslat címéről, illetve hogy eltérhessen a tárgytól.

Molnár János: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Midőn múltkori beszédemben meg akartam indokolni azt, hogy miért nem fogadom el a koalíciós kormánynak törvényjavaslatát, amely koalícióhoz tartozom, azt jelentettem ki, hogy ezt azért nem teszem, mivel én a koalíciónak csak eredeti hármass programjához ígértem hűséget és tántoríthatatlan ragaszkodást, és így fenntartottam magamnak a jogot, fenntartottam magamnak a szabad kezet minden olyan pontra nézve, amely ezen hármass koalíciós programon fölül van.

De hogy ne mondhasa, t. képviselőház, senki, hogy nem ezt mondtam, legyen szabad felolvasnom azt a passzust beszédemből, amely ezt tartalmazza. *(Halljuk! Halljuk! Olvassa):* „Ezen koalíciós kormánynak – mondtam, amelynek t. i. eszméje felmerült – feladata lett volna először az, hogy a parlamenti rendet helyreállítsa, s a dolgok menetét a rendes mederbe terelje; másodsor, hogy az ú. n. alkotmánybiztosítókat megszigorítsa,

megerősítse és megszorítsa; harmadszor, hogy az új választási reformot megalkossa. E célok elérése volt általában a koalíció létrejöttének is indoka és célja; hiszen ezen feladatok megvalósítására vállalkoztunk akkor, midőn a koalícióba bementünk. Midőn azonban, t. képviselőház, a tervezett koalíciós kormány megalakult és itt a házban bemutatkozott, az említettem hármass koalíciós programpontra felül oly pontokat, oly teendőket is belefoglalt programjába, amelyekkel én nem egészen rokonszenveztem, mert más volt a nézetem, más a meggyőződésem, úgyhogy midőn a program elhangzása után a koalált pártok vezérszónokai egyenként felállottak és hűséget, ragaszkodást ígértek a kormánynak akkor elhangzott programjához, én azonnal fel akartam szólalni és kijelenteni, hogy én csak a koalíció eredeti programjához ígértem tántoríthatatlan hűséget, és azt meg is tartom, de mindazokkal a pontokkal szemben, amelyek a t. kormány programjában a koalíciónak eredeti programján fölül vannak, teljesen fenntartom magamnak az akció szabadságát. Azok ellen a javaslatok ellen tehát, amelyeket a kormány programjában nem helyeztem, passzíve, negatíve viselkedtem, vagyis meg nem szavaztam azokat, amint a jövőben sem fogom megszavazni. Ezek közé tartozik a jelen törvényjavaslat is.”

Hát, t. képviselőház, hogy ezekből a szavakból, beszédemnek ezen részéből, – amidőn még azt is hozzátettem, hogy a célok tekintetében teljesen egyezem a t. miniszter úrnak törvényjavaslatával, sőt elismerésemet és magasztalásomat is kifejeztem e tekintetben – hogy mondom, ebből lehet-e azt következtetni, hogy én a miniszter urat a semmittevés útjára óhajtottam volna terelni; hogy szemére lobbantottam volna neki is és az egész kormánynak, hogy mással is foglalkoznak, mint azon három ponttal, amelyre tulajdonképpen a koalíció megalakult; továbbá hogy én azt kívánom, hogy tartsa feladatának a t. miniszter úr, hogy csak lézengjen a kultuszminisztériumban, és csak aktákat intézzen el, és végül hogy ezért szemrehányást érdemel ő, és szemrehányást érdemel a kormány is, hogy lehet-e – ismétlem – az én idézett beszédemből mindezt következtetni, amint ezt a t. kultuszminiszter úr következtette, azt a t. kultuszminiszter úrnak és a t. háznak szíves és bölcs ítéletére bízom.

[249] De ha már felidézte a t. miniszter úr a szellemet, vagyis megemlítette a t. kormány munkarendjét, hát legyen szabad erre nézve is nyíltan és bátran kimondanom, ha talán kíváncsi rá a t. kultuszminiszter úr vagy bárki, véleményemet.

Az én szerény véleményem (*Halljuk! Halljuk!*) az, hogy nem az a baj, hogy a t. kultuszminiszter úr vagy általában a t. kormány mással is foglalkozik, mint a koalíciónak hármass programjával,

hanem a baj szerintem az, hogy csakis mással foglalkozik, és a koalíciónak egyik feladatát teljesítvén, a második és harmadik programponntal éppen nem foglalkoztatja a házat. Talán nem vagyok olyan naiv, mint amilyennek a t. miniszter úr szíveskedett engem ideállítani a ház elé; talán nem vagyok olyan naiv, hogy ne tudjam, hogy egy olyan fontos javaslatot, mint az új választási törvény megalkotása, nem hólyag, melyet felfújhatunk, sem nem parlamenti beszéd, melyet pár óra vagy pár nap alatt elkészíthetünk. Azt is nagyon jól tudom, miért késnek az alkotmánybiztosítékok, és miért nem tárgyalatja azokat a kormány; de azt is tudom, hogy úgy a választási reformot, mint az alkotmánybiztosítékokat két-három év alatt igenis meg lehet oldani, mert ha két-három év alatt nem lehet mindazt megalkotni, úgy 22–23 év alatt sem bírjuk megalkotni. Éppen azért csekélységem és talán a néppárt is, habár nem annak nevében és nem annak megbízásából beszélek, (*Helyeslés.*) nem szándékozik politikai hitvallásának legkardinálisabb követelményeit, illetve azoknak sürgetését ad graecas calendas elnapolni, hanem csakis ezt a két-három évet bevárni.

Ezért tölt el aggodalommal annak a látása, hogy most már második éve, és a koalíció által megvalósítandó két főpontból nem látunk semmit; hogy a kormány nem ezzel, hanem minden egyébvel foglalkoztatja a t. házat. Hogy e tekintetben nem állok magam, hanem hogy még az a párt is aggodalommal van eltelve, amelyhez a t. kultuszminiszter úr tartozik, azt legyen szabad bebizonyítanom a t. függetlenségi és 48-as párt lapjával, amely már néhány hónap előtt így írt (*olvassa*): „A függetlenségi pártban, de talán az egész nemzetben aggodalom van a kitűzött célok eltolódása tekintetében. Alkotmánybiztosítékokra, választói reformra vállalkoztunk. Mindennek sehol semmi nyoma. Örökös terhek, szavazások, áldozatok: ebben merül ki a parlament tevékenysége.” Folytatja azután így: „Azzal a felfogással, hogy mindenre ráérünk, és van idő bőven – szakítani kell. Akik azt hiszik, hogy normális idők vannak, azok csalódnak. A mai idők nem normálisak, ezek visszás állapotok, amelyekből a nemzet javára mielőbb ki kell szabadulni, de nem kerülőutakon, hanem új alkotások árán.”

Most nemrégén is, január 29-én ugyancsak a „Magyarország”-ban a következőt olvastam (*olvassa*): „A koalíció által elvállalt feladatok megoldásával lehetőleg sietni kell, mert minél tovább tart a koalíció, annál sűrűbbek a sűrűlódások, és annál könnyebben jönnek veszedelembe azok a nagy feladatok, amelyeket az ország érdekében meg kell oldani.”

Ezt óhajtottam a miniszter úrnak amaz említettem megjegyzéseire válaszolni.

Van azután egy pont, t. ház, az én beszédemben, amely, úgy látszik, mint valami éles kő mered ki abból, mert a t. kultuszminiszter úr is, Marjay Péter úr is, Meczner képviselő úr is és tegnap Vertán előadó úr is beleütközött abba, s mindnyájan foglalkoztak azzal. Ezt a kultuszminiszter úr a következőképpen volt szíves előadni *(olvassa)*: „A fizetéskiegészítésre vonatkozó álláspontját – t. i. az enyémet – nem egészen értem, mert egyfelől kérdezi – t. i. én –, minő joga avatkozik bele az állam abba, hogy az egyházi iskolafenntartó minő fizetésben egyezik meg az ő tanítójával, másfelől ugyanazon beszédben ő hangsúlyozza legerősebben – t. i. én –, azt a követelményt, hogy az állam pedig a maga erejével mindenképpen ugyanazon magasságra emelje a felekezeti tanítók fizetését, amelyet az állami tanítóké elér. Ezt a követelést azzal a kifogással nem tudom megegyeztetni.”

Én pedig azt vélem, t. ház, hogy ezt nagyon könnyű megegyeztetni. Midőn ugyanis én azt állítottam, hogy a kormánynak nincs joga megállapítani a hitvallásos iskolák tanítóinak fizetésminimumát, az államnak a nem állami iskolákkal szemben való, általam vallott jogviszonyából indultam ki, amely szerint minden iskolafenntartónak természetadta joga, amelyet tőle sem az állam, sem semmiféle hatalom el nem vehet, hogy maga alkudjék meg a tanítójával az anyagi dolgokat illetőleg. *(Ellenmondások bal felől.)* Ebből Marjay Péter képviselő úr azt következteti, hogy az én álláspontom az volna, hogy a tanítókat „még most is a cselédek, kisiparosok és vállalkozók sorába akarnám degradálni”, midőn azt mondom, hogy a tanítóval való alkudozást a fizetésre nézve szabadon kell hagyni. De azt is hozzá teszi Marjay Péter úr, hogy „ezt egy házi nevelővel meg lehet tenni”. Hát, t. ház, a jogviszony tekintetében a házi nevelő a családdal szemben semmiben sem különbözik a nyilvános tanítóktól a családokból álló hitközségekkel szemben.

Ha tehát Marjay Péter úr megengedi és elismeri azt, hogy az állam nem avatkozhatik bele a házitanító fizetésminimumának megállapításába, akkor azt is el kell fogadnia és meg kell engednie, hogy az állam a nyilvános tanítókra és az azokat fenntartó iskolai fennhatóságokra vonatkozólag sem avatkozhatik e kérdésbe, mert hát a ráció, a jogviszony mind a kettőre nézve egyforma. Annál is inkább csodálkozom azon, hogy Marjay Péter képviselő úr azzal vádol engem, hogy le akarom szállítani a tanítók tekintélyét a munkások és nem tudom kicsodáknak a nivójára, és Meczner képviselő úr azt mondja, hogy sokallom a fize-[250]tésüket, mikor az ellenkezőre koronatanúm a t. miniszter úr, aki éppen azt veti szememre, hogy én még őt is túllicitálom követelésemmel, amely szerint azt kívánom, hogy ekviparálja a hitvallásos tanítókat fize-

tésük, illetőleg összes jövedelmeik tekintetében az államiakkal. Éppen ezért nem tudom megérteni, t. említett képviselőtársaim, hogy miként lehetséges az, hogy önök meg a sajtó egy jó része is hogyan tulajdoníthatnak nekem ilyen dolgokat, midőn én olyan határozottan és beszédemben annyiszor túllicitáltam Meczner Béla és Marjay Péter képviselő urakat és mindenki mást a tanítók fizetését, jövedelmét illető követeléseimben.

De áttérek, t. ház, a t. kultuszminiszter úr kérdésének másik részére, vagyis arra, hogy hogyan lehet megegyeztetni azzal, a mit a fizetésminimumra mondtam, azt, hogy viszont a hitvallásos iskolák tanítóinak összes jövedelmeit ekviparálni óhajtom az államiakéival. Midőn a hitvallásos iskolák tanítóinak – természetesen mindig azon föltétel alatt, amelyet folyton kikötöttem, hogy t. i. az állam semmiféle jogfeladást ne követeljen cserébe – az állami iskolák tanítóival való teljes ekviparálását sürgettem a jövedelem tekintetében, akkor az államnak azon kötelezettségére alapítottam követelésemet, amelynél fogva az állam tartozik a hitvallásokat, ha azok arra képtelenek, olyan helyzetbe juttatni, ingyen adott segély útján, hogy azok fizetés tekintetében is versenyezni legyenek képesek az állami iskolákkal, mert meg nem engedhető dolog, az általam vallott jogi elvek szerint, melyeket kifejtettem, hogy az állam az állami iskoláknak adott anyagi kedvezményekkel megnehezítse a hitvallásos iskolák felállítását vagy fenntartását. Abban, hogy én azt vitatom, hogy az államnak nincsen joga megállapítani a hitvallások fizetési minimumát, de ha már egyszer megállapította, akkor kötelessége azt ekviparálni az állami fizetésekkel. Hogy ebben mi az ellentét, én azt felfogni nem tudom.

Még egyet meg kell jegyezni a t. előadó úrnak, mert – bocsásson meg ezen szóért – olyan képtelenséget fogott rám, hogy nem is bírom elképzelni, hogy miképp tudott arra a következtetésre jutni. A t. előadó úr ugyanis abból az elvből, melyet én felállítottam, hogy t. i. az államnak nincsen joga az állami tanítóknak adott anyagi kedvezményekkel megnehezíteni a hitvallásos iskolák fenntartását, azt következtette, azt rója fel nekem, hogy én azt akarom, hogy az állam és az egyház kartellt kössenek és licitáljanak egymással, de lefelé a tanítók bőrére. Nem tudom felfogni ezt az abszurditást, és annak a cáfolatába feleslegesnek is tartom belemenni.

Még egy megjegyzést tett, illetőleg vádat emelt a t. előadó úr, éspedig nagy vádat az én katolikus egyházam ellen, amikor azt mondta tegnap, hogy „a keresztény egyházak kezdetben nem is foglalkoztak népneveléssel”, és hogy „különösen a protestántizmus hatása alatt a későbbi kor fejleménye az, hogy hitfelekezetiekké váltak a fái papi iskolák”. Bizonyosan azt akarta a t. képviselő úr

érteni, mert hiszen csak akkor van értelme szavainak, hogy a papi iskolákban csak hittant adtak elő, és csak a protestántizmus hatása alatt kezdtek ezen papi vagy plébániai iskolákban más tárgyat is tanítani.

Csernoch János t. képviselőtársam rögtön közbe is szólt, hogy ez nem áll. Itt van előttem egy könyv: „A katolikus hitelemzés története Magyarországon”, amelyet tavaly, nincsen is egy esztendeje, adott ki Érdujhelyi Menyhért, aki azt hiszem, hogy nemcsak ezen a téren, de más téren is a történetírásban kiváló. Ez az úr ezen könyvének néhány fejezetét, mint maga vallja és mondja, azért írta, mert szüntelen azt hangoztatták sokan, hogy az egyház a középkorban semmit sem tett az ifjúság vallásos oktatása érdekében, sőt a művelődés előmenetelét gátolni igyekezett, és csak a Miatyánk és Hiszekegy gépies betanítására szorítkozott a hitelemzés. Nem magamról beszélek mert engem talán nem tartana elég történetírói auktoritásnak a t. előadó úr, hanem majd hivatkozom Pauler Gyulára, őt, azt hiszem, elismeri auktoritásnak, aki megírta Magyarország történetét az Árpádok alatt; hivatkozom aztán Fraknóira, Knauszra, Békefi Remig egyetemi tanárra, aki egy-két esztendeje a magyar népoktatás történetét megírta, amely művéről mindenki csak elragadtatással és magasztalással szólt. Az az úr, aki ezt a könyvet megírta, ezt mondja (*olvassa*): „Hazánk legelső könyvtáraiból és levéltáraiból fáradságos munkával szedtem össze azt a nagy értékű kincshalmazt, melynek felhasználásával megírtam a magyarországi katolikus hitelemzés történetét, a hithirdetés kezdetétől a mai napig.” Tehát úgy vélem, akar is, de tud is bizonyosságot tenni mellettem.

T. képviselőház! Mikor tegnap a t. előadó úr a katechumenekről beszélt – nem egészen érthető beszédének ez a része –, azt hiszem, arra gondolt, hogy az egyház első századaiban, az I., II. és III. században a katechumeneket csak hittanra oktatták, s hogy akkor nem volt az iskola olyan, mint a mostaniak, hogy t. i. más tárgyakat is tanítottak volna.

Ennek fejtegetésébe, t. képviselőház, nem akarok belemenni ...

Vertán Endre előadó: Pedig én erről beszéltem!

Molnár János: Kérem, másról is tetszett beszélni, majd rátérek erre én is. (*Zaj.*)

Elnök: Kérem az előadó urat, méltóztassék tartózkodni a közbeszólásoktól. (*Derültség.*) A házszabályok tiltják a közbeszólást.

Molnár János: T. képviselőház! Nem reflektálok erre azért – bár erre is lehetne reflektálni –, mert én egy szóval sem emlékeztem meg az anyaszentegyház első századairól, hanem megemlékeztem az első magyar iskolákról, az első magyar népiskolákról, amelyek, azt hiszem, nem a legelső, hanem a XI., XII. és XIII. században

létesültek és működtek. Erre fogok tehát reflek-[251]tálni, mert erre mondta a t. előadó úr és mondták mások is, hogy a katolikus egyháznak ilyen értelemben nem voltak iskolái; hogy az csak katekizmust adott elő iskoláiban, s hogy az újabb fordulatot a protestántizmusnak kell köszönni.

T. képviselőház! Itt vissza kell térnem az iskolák fejlődésére a katolikus egyházban.

Az első iskolák mindenütt a monostori iskolák voltak, vagyis a szerzeteseknek iskolái. Ezekről a szerzetesi iskolákról már Rabanus Maurus azt jegyzi meg, hogy a monostori iskolákban a vallástant és a hét szabadművészetet tanulták. Az iskolák két tanfolyamból állottak: triviumból és quadriviumból. A trivium magában foglalta a nyelvtant, a retorikát és a dialektikát, a quadrivium pedig a számtant, a földrajzot, a zenét és a csillagászatot. Ebből kitűnik, t. képviselőház, hogy ezekben az iskolákban a hitelemzésen kívül mást is tanítottak.

A világi papság szaporodtával azután életbeléptek az úgynevezett káptalani iskolák. A káptalanok akkor majdnem ugyanazt a feladatot teljesítették, mint ma, t. i. a káptalan tagjai a megyéspüspöknek tanácsadói voltak, de akkor együtt laktak a püspökkel, ma pedig külön laknak attól, de hivatásuk ugyanaz, mint régente volt. Ezek a káptalanok mindenütt, ahol léteztek – tehát a megyéspüspöknek székhelyén –, iskolákat nyitottak, és ezen iskolákról ugyancsak azt olvassuk, hogy *(olvassa)*:

„Midőn jöttek a káptalani iskolák, melyek mind szervezet, mind beosztás, mind cél tekintetében hasonlóak voltak a monostori iskolákhoz – t. i. ezeknek is főcéljuk volt az egyházi pályára lépő ifjaknak oktatása, de emellett a világiaknak is adtak oktatást –, a tanítás ezekben is két tanfolyamra volt beosztva: triviumra és quadriviumra, s a trivium anyagát szintén a vallástan, a Szentírás magyarázata és a hét szabadművészet képezte.”

T. képviselőház! Pauler említett munkájában „Magyarország története az Árpád-házi királyok alatt” azt mondja *(olvassa)*: „Azért is, hogy a monostorok mellett elterülő városok lakóinak alkalmat adjon a tudomány alapismereteinek elsajátítására, minden monostor mellett nevezetes iskoláik voltak” – t. i. a szerzeteseknek. A káptalani iskolákra pedig ezt jegyzi meg Pauler *(olvassa)*: „Nálunk, ahol akkor még kevés volt a világi pap, jobbára szerzetesek voltak a hithirdetők; az iskolákban, a monostorokban és a székesegyház mellett, – t. i. a káptalani iskolákban – ahol szegény és gazdag örömet oktattatta gyermekeit, szintén ők tanítottak – t. i. a szerzetesek – grammatikát és muzsikát, a latin nyelvet és éneklést, az akkori európai tudományegyetemnek a trivium és quadrivium első és utolsó tantárgyát.”

T. képviselőház! Midőn azután jobban terjed nálunk is a katolikus vallás, megalakultak a plébániák. Méltóztatik tudni, hogy Szent István megparancsolta, hogy minden tíz községnek legyen egy plébániája és egyúttal iskolája, így tehát elég sűrűn keletkeztek a falusi iskolák, illetve a plébániaiskolák, amelyek a falusi iskola alapját képezték. A papok a falvakban a gyermekeket imádságra, de írásra-olvasásra is tanították. Láthatja tehát a t. előadó úr, hogy már a legkezdetlegesebb középkori iskolákban írásra és olvasásra is tanították a gyermekeket, nemcsak imádságra, katekizmusra vagy hiszekegyre.

Fraknoi azt állítja, hogy minden plébánia mellett elemi iskola volt.

Knauz szerint Szent Gellért vetette meg a népiskola alapját a szerzeteseknél, Balics szerint a templom mellett iskola épült, és az egyház az oktatásra nagy súlyt helyezett.

Békefi Remig egyetemi tanár említett jeles munkájában fel is sorolja a falvakat, amelyekben falusi iskolák, plébániaiskolák voltak, és ezek: Baráthely, Baromlak, Bázna, Bendorf, Berény stb. – nem akarom a t. képviselőházat ezek felsorolásával fárasztani – szóval 54 falusi, plébániaiskolát említ fel, bebizonyítván ezáltal, hogy a falvakban voltak már kezdetben elemi iskolák, amelyekben előbb a plébános oktatott, utóbb pedig világi tanítók is tanították imákra, a hitelemeire, de írásra és olvasásra is e nemzet gyermekeit.

Ezek a plébániai iskolák voltak a népiskolák őselei Magyarországon. „Azért, midőn a vallástalan pedagógiai írók a katolikus egyházat azzal a méltatlan váddal illetik, hogy a középkorban a nép gyermekeinek oktatását elhanyagolta, úgy cselekszenek, mint a hálátlan gyermek, aki édesanyjának emléit harapdálja.”

„Mert ki volt a nép oktatója akkor, amidőn azzal senki sem törődött?”, kérdi a szerző. „Akarva, nem akarva, nekik is azt kell felelniük: A katolikus egyház. Kik oktatták a nép gyermekeit imádságra, jó erkölcsökre, írásra, olvasásra akkor, mikor még a főurak közül is sokan sem írni, sem olvasni nem tudtak? Azoknak a felvilágosodott szabadelvűeknek is azt kell felelniük: a katolikus egyház. Kérdezzük csak őket, ki alapította az első népiskolákat? Ismét azt kell felelniük: a katolikus egyház. Mert a történeti tényeket le nem tagadhatják. Tehát csak tudatlanság, vagy rosszakarát vádolhatja a katolikus egyházat azzal, hogy a nép oktatásával nem törődött. Ellenben minden jóakarátú történetírónak el kell ismernie, hogy a katolikus egyház volt a népnevelésnek igazi megalapítója akkor, amidőn falusi papjai a nép gyermekeit az imádságra, hitre és erkölcsökre, írásra és olvasásra tanították a

plébániai iskolákban. Ezért a katolikus egyháznak a becsületes és igazságos történetírás örök hálával adózik.”

A falusi iskolák útján keletkeztek a városi iskolák, t. i. a városokban egy pap, egy plébános nem győzte az összes hívek tanítását, azért fogadtak maguk mellé tanítókat, néptanítókat, akiket mestereknek, magistereknek neveztek. „A városi iskolák mind tanfokozatuk, mind céljukra nézve hasonlóak voltak a monostori iskolákhoz. Az előb-[252]biek nem csupán alsó latin iskolák voltak, hanem az elemi oktatást is felkarolták úgy, hogy a tanulót hétéves kortól 16. évéig a tanulmányok első elemeitől kezdve előkészítették az egyetemi tanfolyamra. A városi iskolának kettős célja volt: a kor követelményeinek megfelelő polgári műveltséget adni és előkészíteni az ifjúságot az egyetemi tanulmányokra. Ez utóbbi cél azonos lévén a monostori iskoláéval, tanrendje is jóformán azonos volt azével. Ebben is grammatika, zene és erkölcsstan voltak a tanítás fő tárgyai, melyekben vagy bennfoglaltak, vagy köréjük csoportosultak.”

T. képviselőház! Ilyen iskolát is többet említ fel Békefi Remig egyetemi tanár úr; ilyenek voltak pl. Bártfán, Bereghalmon, Besztercén, Besztercebányán, Bélabányán stb., szóval az ország minden vidékén, úgyhogy összesen 85-öt bírt összeállítani Békefi úr, és ezek mind a katolikus egyház kezében voltak. A protestánsok ezeket már itt találta magyar földön.

Azt hiszem, eléggé bebizonyítottam a t. előadó úrnak, hogy igenis a katolikus egyház nagyon is foglalkozott Magyarországon, Szent István korától kezdve, a tanítással, és pedig a szó szoros értelmében vett népoktatással s majdnem ugyanazon tárgyakkal, mint amelyeket ma adunk elő a népiskolákban. Nem érheti tehát az egyházat az a vád, hogy csak katekizmus, hittan volt azon iskolákban, semmi más.

Továbbá meg kell jegyeznem a t. előadó úrnak, hogy én nem azt állítottam, hogy az állam minden hatalmát az egyháztól való átruházás által nyerte, sőt vallom és hirdetem, elismerem és folyton hangoztatom, hogy igenis az állam is, és az egyház is egy-egy tökéletes társaság – a „tökéletes” szót terminus technikusnak használván jogi kifejezés gyanánt –, hogy mind az állam, mind az egyház független egymástól, hogy mind az egyház, mind az állam koordinált hatalom, és éppen azért soha nem fogom elismerni azt, amit hangoztatnak, miként a t. előadó úr is hangoztatta, hogy az állam öncél, hogy az egyház szubordinált hatalom. *(Felkiáltások: Pedig úgy van!)*

Amit az átruházásra mondtam, azt kizárólag az iskolákra mondtam. Azt sem fogom elismerni soha, amit a t. előadó úr állít, hogy a szülők csak az első nevelésben vehetnek részt, a többi az

államhoz tartozik. Erre nézve felhossa a t. képviselő úr Macaulay-t, aki azt mondja, hogy: „nincs más választás, mint a börtönmester és az iskolamester között”. T. képviselőház! Aki ezt a szöveget, Macaulay-nak a szövegét olvassa, meg lesz győződve róla, hogy ez az idézett passzus egészen mást jelent, mint amire a t. képviselő úr azt citálta.

Végül csak egy megjegyzésem van még, és ez Marjay Péter úrnak szól, aki felhozta, hogy én Rómára hivatkoztam, és azt mondtam volna, hogy az mindenben helyesli az én álláspontomat, és azt is hozzátette, hogy nincs szükségünk külföldi beavatkozásra. Hát, t. képviselőház, senki ezt a törvényjavaslatot Rómába nem küldte, sem Róma arról nem nyilatkozott. Nem is ezért említem fel, hanem csak azért, mert talán az urak is, talán Marjay Péter úr is Bismarck herceget, a volt kancellárt és Briand-t, a mostani francia kultuszminisztert elismerik olyan auktoritásoknak, akik éppen nem voltak nagy barátai a katolikus egyháznak. És lám, mindkettő azt állította, az egyik nem is régen, a másik már előbb, hogy ahol katolikusok laknak, és vallásukról van szó vagy vallásuk elveinek meghatározásáról, ott Rómáról mint idegen hatalomról soha beszélni nem lehet.

Ezzel végeztem volna – nagyon is köszönöm a t. képviselőház engedelmet, s türelmet – azon ellenvetésekkel, amelyek az én beszédemre történtek. Volna még sok más, azonban nem akarom a t. képviselőházat fárasztani, *(Helyeslés.)* nem azért, mintha talán attól félnék, hogy nem lesznek kegyesek meghallgatni, hanem azért, mert úgyis tudom, hogy sem a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, sem a t. előadó urat, sem pedig talán a t. képviselő urakat nem fogom meggyőzni. *(Felkiáltások: Úgy van!)* Hanc veniam damus, petimusque vicissim. Ezen meggyőzésben nem akarok tovább azon ellenvetésekkel foglalkozni, amelyek tétettek.

Áttérek a címre. A címben ez áll: „hitfelekezeti”. Ez a szó akkor származott, mikor az 1868. évi iskolai törvény megszületett, s a községi és hitvallásos iskolák közt különbséget alkotott.

Mint az egész törvény, úgy ez a szó is a németországi áramlatoknak a következménye, és éppen ezért a „hitfelekezeti” szót is onnan vették át, pedig nem helyesen és nem hüen, mert ott Confessionelle Schule-nak nevezik a hitvallásos iskolát, már pedig a konfesszió szó nem felekezetet, hanem hitvallást jelent.

Midőn tehát mi megkülönböztetést akarunk tenni a hitvallásos és a községi és állami iskolákkal szemben, akkor, úgy vélem, nem úgy kellene ezt kifejezni, hogy „hitfelekezeti”. Valamint az állami iskolát azért hívják állami iskolának, mert az állam tartja fenn, épp azért kellene hívni a hitvallásos iskolát hitvallásosnak, mert a hitvallások tartják azt fenn. *(Mozgás. Közbeszólás.)* Bocsásson meg

a t. közbeszóló úr, én egyházamat nem tartom felekezetnek, s mivel a javaslat részben a katolikus egyházra is vonatkozik, éppúgy, mint minden más vallásra, izraelitára, protestánsra és unitáriusra, azért sokkal helyesebbnek találom, ha nem hitfelekezetnek, hanem hitvallásosnak fogjuk nevezni. Ennek következtében módosítást vagyok bátor benyújtani, hogy a „hitfelekezet” szó helyett „hitvallásos” szó tétessék. Ez sokkal tágabb, sokkal inkább megfelelő a tartalomnak, miért is ajánlom elfogadásra.

Raisz Aladár jegyző: Maniu Gyula!

Maniu Gyula: T. ház! Nagyon sajnálom és őszintén fájjalom, hogy az általános vita folyamán nem volt alkalmam felszólalni. Sajnálom ezt azért, mert ha alkalmam lett volna kifejezni azon aggodalmaimat, melyeket ezen törvényjavaslattal szem-[253]ben a magam részéről táplállok, alkalmam lett volna egyszersmind válaszolni azon reflexiókra is, melyekkel az igen t. kultuszminiszter úr korábbi szerény felszólalásomat megtisztelte. Remélem azonban, hogy ezen aggodalmaimat és reflexiómat alkalmam lesz bővebben kifejtteni azon szakaszok tárgyalásánál, mely szakaszok tartalmával az általam megteendő megjegyzések közelebbi összefüggésben lesznek, és talán számíthatok az igen t. ház türelmére és becses figyelmére, hogy akkor mindazokra reflektálhassak, és mindazokat előadhassam, amik ezen törvényjavaslattal szemben az én gondolköröm és lelki világom ignorálása nélkül említetlenül nem hagyhatók.

Most a címre kívánok reflektálni, és a cím taglalása közben újabban eszembe jut azon részemről érzett veszteség, amely azáltal ért, hogy bizonyos körülményekből kifolyólag nem szólalhattam fel az általános tárgyalásnál, mert már akkor bővebben kifejtettem volna azon felfogásomat, melyet ezen cím megerősít bennem, hogy ezen törvényjavaslat nem elég őszinte azon politikai célokat illetőleg, mely politikai célokat ezen törvényjavaslat követni és elérni szándékoztatik.

Maga ennek a törvényjavaslatnak a címe az én felfogásom szerint nem fedti ezen törvényjavaslatnak tartalmát. Úgy gondolom, lehet, talán tévedek, de bennem az a hit, az a meggyőződés kerül felszínre, hogy már maga ennek a törvényjavaslatnak a címe akként van szerkesztve, hogy az ne kifejezze, hanem eltakarja azt, amit ezen törvényjavaslat tartalmaz. Ennek a törvényjavaslatnak a címe a következő: „Törvényjavaslat a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól”. Ezen törvényjavaslatnak címéből mindenekelőtt szemünkbe ötlük a következő szó: „jogviszonyairól”. Azt hiszem, felesleges bővebben fejtegetnem, mit értünk jogviszony alatt. Jogviszony alatt, méltóztatnak tudni, értjük, bizonyos személyeknek egymás közti

vonatkozását, amely vonatkozásokat a tárgyi jog szabályozza. Ez oly általános meghatározás, mely a nem jogász embernek is keze ügyében fekszik.

Most már miként állunk ezen törvényjavaslatban ezen jogviszonyra nézve? Nem tagadhatja az igen t. miniszter úr, és nem tagadhatják azok sem, akik ezen törvényjavaslatot elfogadják, hogy ezen törvényjavaslat nem helyezkedik az állami iskoláknak általános elvére, hanem azon alapelvekből indul ki, hogy a népoktatás a felekezeteknek vagy a hitvallásoknak vagy az egyes vallásoknak is feladata, és azoknak különösen főfeladatát képezi a népnevelés. Ugyancsak ezen törvényjavaslattal szemben nem kétséges az sem, hogy ezen törvényjavaslat elismeri, hogy azon felekezeti iskoláknak jogviszonyai azokkal a felekezetekkel szemben vannak, amelyek az iskolát fenntartják. Ennek következtében, miután elismerjük azt, hogy a felekezeteknek és a vallásnak a népnevelés egyik legfőbb, legnagyobb, legmagasztosabb feladatát képezi, midőn elismerjük azt, hogy ezen iskolák ezen felekezeteknek rendelkezése alatt, ezen felekezeteknek szolgálatában állanak, kétségtelenül el kell ismernünk azt is, hogy ezen felekezeti iskoláknak jogviszonyai az azt fenntartó felekezettel szemben vannak, nem pedig egy második, egy harmadik jogi személlyel szemben.

Amidőn tehát azt mondjuk a törvényjavaslat címében, hogy: „a népiskolák jogviszonyairól”, akkor ebbe bele lehet érteni azt is, hogy ez a törvényjavaslat megállapít bizonyos jogviszonyokat, amelyek a népiskolák és az állam között fennállanak és léteznek.

Hát, t. ház, én nem tartom azt semmi néven nevezendő vonatkozásban helyesnek, hogy a hitfelekezeti iskolákat az állammal direkt valamelyes összeköttetésbe helyezzük. Lehetnek az államnak bizonyos feladatai ezen iskolákkal szemben – aminthogy én is elismerem, hogy vannak –, lehetnek az államnak bizonyos módosatai, amelyek mellett az állam ezen iskolákat, mondjuk, ellenőrzi, amennyiben megvizsgálja, amennyiben szorgosan utánanézi, vajon ezen népiskolák tényleg megfelelnek-e azon feladatoknak, amelyeknek céljából felállítottak, de akként felállítani a tézist, hogy ennek a hitfelekezeti iskolának – vagy amint a t. előttem szóló helyesebben nevezi, hitvallásos iskolának – ez iskolának, mint olyannak az állammal bizonyos jogviszonya volna, ezt én részemről el nem ismerem.

De engedelmet kérek, akkor, amikor általában mondjuk, hogy a „nem állami elemi népiskolák jogviszonyai”, ez egy általános fogalom, és miután nem lehet azt tagadni, hogy ennek a népiskolának utóvégre csak lesznek jogviszonyai a maga hitfelekezetével szemben is, amely azt fenntartja: akképp volna felfogandó a dolog

ezen cím után, hogy ezen törvény megállapítja mindazon viszonyokat, mindazon vonatkozásokat amelyekben az illető népiskola áll egyfelől a maga fenntartó hitfelekezetével szemben, másfelől az állammal szemben.

Azt pedig elismerik önök is, uraim, hogy ez ebben a törvényjavaslatban nincs benne, sőt ellenkezőleg, ez a törvényjavaslat a népiskoláknak, de nem is a népiskoláknak, hanem a néptanítóknak jogviszonyait állapítja meg, t. i. abban a vonatkozásban, amelyben az állammal szemben vannak, vagyis abban a vonatkozásban, amely vonatkozásban az államot az illető tanítók szolgálata érdekli. Ennek következtében ebben a törvényjavaslatban népiskolák jogviszonyairól beszélni általában véve, azt gondolom, nem lehet; nem lehet pedig azért a címbe ezt felvenni, mert a törvényjavaslatban erről szó sincs.

T. ház! Ez a törvényjavaslat, amint az igen t. miniszter úr szíves volt beszédében előadni, több részből áll. Az egyik kiindulópontja és egyik főrésze a járandóságoknak megállapítása. A másik része – ugyancsak amint a miniszter úr szíves volt előadni – a tanítóknak bizonyos szolgálati viszonyairól, fegyelmi vétségeiről és a fegyelmi eljárásról szól. A harmadik részben [254] – ugyancsak mint a miniszter úr szíves volt előadni – ez a törvényjavaslat foglalja a magyar nyelvnek a nem állami elemi iskolákban való tanításával.

Amidőn maga az igen t. miniszter úr nagy beszédében ekként kívánta megállapítani ennek a törvényjavaslatnak a tartalmát, kérdem én, miért volt szüksége az igen t. miniszter úrnak az ettől való eltérésre a törvényjavaslat címénél, amely cím minden törvényt tudót vagy tanulót annak a törvénynek a tartalmára kell hogy utaljon? Miért tartja tehát szükségesnek ennek a javaslatnak egészen más címet adni? Kétségtelen, t. ház, hogy ezen törvényjavaslatnak a járandóságok megállapításán kívül nem a népiskola jogviszonyainak megállapítása, hanem a tanítók szolgálati viszonyainak fikszirozása képezi a célját. Márpedig, t. ház, különbséget kell tenni a népiskola és tanító között. A népiskola egy örökké élő – legalább így fogjuk fel –, örökké fennálló intézmény, amelynek jogviszonyai különfélék, kiterjedtek és sokféleképpen magyarázhatók és állapíthatók meg. Magának ennek az állandó, örökké élő, nagy és üdvös intézménynek szolgálati személyesítője és feladatainak teljesítője a tanító. És kétségtelen, hogy ezen törvényjavaslatban nem a népiskola jogviszonyai, nem ezen állandóan fennálló intézménynek jogviszonyai vannak megállapítva, hanem annak a tanítónak a szolgálati viszonyai, akit ez iskolában alkalmaznak; és ezenkívül, amint azt maga a miniszter úr is szíves volt kijelenteni, ezen törvényjavaslat egyik főfeladata a magyar nyelv tanításának megállapítása volt. Ha így áll a dolog, hogyha e tör-

vényjavaslatnak ez volt egyik főcélja, akkor azt kérdezem, milyen indok vezethette a miniszter urat arra, hogy éppen ezen főcél a törvényjavaslat címéből úgyszólván kihagyja és eltakarja?

Mindenütt a legfőbb politikai elv az őszinteség, t. ház, a tiszta, az egyenes szándék, a törvények megalkotásánál pedig ez még inkább megkövetelhető. Azt hiszem, hogy senki sem gondolja, hogy én azzal a váddal vagy gyanúsítással lépek fel a miniszter úrral szemben, hogy a miniszter úr ne merné megmondani azt, amit tulajdonképpen akar, vagy nem látja jónak azt megmondani. Ilyet róla nem tételezhet fel senki, nem tételezem fel én sem. Én a törvényjavaslatnak konstruktív hibáját látom ebben, hogy t. i. a törvényjavaslat címének megszerkesztésénél nem voltak kellő figyelemmel arra, hogy tényleg magában a címben kifejezés adassék azon tartalomnak, amelyet a törvényjavaslat magában foglal. Ennek következtében a magam részéről a t. miniszter úr által javasolt címmel szemben a következő címet ajánlom elfogadásra *(olvassa)*: „Törvényjavaslat a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól és szolgálati viszonyairól, valamint a magyar nyelvnek a nem állami elemi iskolákban való tanításáról.”

Megjegyezni kívánom még azt, t. ház, hogy részemről Molnár János t. képviselő úrnak a „hitvallásos” elnevezést illető felfogását talán helyesebbnek találom, mint ezt az eredeti címet. De ennek dacára az általam javasolt szöveg elfogadását kívánom azért, mert ez a gyakorlatnak jobban megfelel, és úgy gondolom, helyesebb, ha megmaradunk azon kifejezés mellett, amelyet a régi gyakorlat használt. *(Helyeslések.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

Szavazás előtt szó illeti az előadó urat. Kíván az előadó úr a szólás jogával élni?

Vertán Endre előadó: T. képviselőház! Molnár János t. képviselőtársamnak indítványával szemben az eredeti szöveg fenntartását kívánom. Nemcsak azért, mert régi törvényeink terminológiája szerint csak a „hitfelekezeti” kifejezés használatos, de mivel azon fogalmat is teljesen fedi, amelyet ki akarunk vele fejezni, és semmi szükség sincsen arra, hogy az mással felcseréltessek, mert ezáltal talán bizonyos félreértéseknek vettetik meg az ágya; de kiváltképpen azért is, mivel azon szó, amellyel a „hitfelekezeti” szót akarja helyettesíteni, nem fedi mindenben a „hitfelekezeti” szó fogalmát és azt, amit ezzel a szóval ki akarunk fejezni.

Nem fedi nevezetesen azért, mert egészen ellentétben Molnár János t. képviselőtársam fejtegetésével, azt hiszem, hogy a „hitvallásos”-ban nem foglaltatik benn az, amit mi itt a törvényjavaslatban ki akarunk fejezni, amire a törvényjavaslatban súlyt he-

lyezünk, t. i. az iskolafenntartókra. A „hitvallásos” véleményem szerint, csak azt jelenti, hogy az iskolák vallásos alapon vannak szervezve, hogy az iskolákból a vallás nincs kizárva, és hogy a valláserkölcös nevelés képezi azt az alapot, amelyen az iskolák vezetnek. A hitvallásos iskola tehát, véleményem szerint, ellentéte azoknak az iskoláknak, amelyekben a vallásos nevelés ki van zárva, de nem ellentéte a mi iskoláinknak, sem az államiaknak, sem a hitközségeknek, amelyek e tekintetben szintén vallásos, bár nem hitfelekezeti alapon vannak szervezve. A jelen törvényjavaslatban tehát nem arra fektettünk súlyt – amint ahogy nem is lehet nálunk, ahol kizárólag vallásos iskolák vannak –, hogy vallásos-e az iskola vagy sem, hanem az iskolafenntartókra. Az állami, községi és hitfelekezeti iskolák tehát úgy vannak egymással szembeállítva, amint szervezve vannak, hogy t. i. hitfelekezeti iskolák alatt a hitfelekezetek által fenntartott iskolákat kívánja a törvény érteni, amire nézve, véleményem szerint, precízebb a „hitfelekezeti”, mint a „hitvallásos” kifejezés.

Maniu t. képviselőtársam határozati javaslatát szintén elvetni kérem. Kérem pedig azért, mert véleményem szerint az ő jogi fejtegetése arról, hogy a „jogviszonyairól” szó az állam és az iskolák közti jogviszonyra nem vonatkozhatik, semmiféle jogi alappal és értékkel nem bír. Az állam azt a jogviszonyt akarja rendezni a törvényjavaslatban, amely az állam és az iskolák között fennáll, és ez kiterjed a tanítókra is, akik szolgálati viszo-[255]nyukba, az állammal való összeköttetésbe, jogviszonyba csakis azok által az iskolák által lépnek, amelyeknél alkalmazva vannak.

Ezzel tehát feleltem mindkét kifogásra. A magyar nyelv tanítása pedig egy régi törvény végrehajtásán alapszik, amit véleményem szerint külön a címben kitüntetni nem szükséges.

Reflektálhatnék most még azokra, amiket Molnár t. képviselőtársam az én beszédemre mondott, és ha nem reflektálok, nem azért teszem, mintha elfogadnám az elnök úrnak azon házszábály-magyarázatát, hogy innen az előadói székből azokra a dolgokra, amelyek a vita folyamán felvettettek, az előadónak ne lenne joga reflektálni és azokra vonatkozólag a saját észrevételeit megtenni...

Elnök (csenget): Felkérem az előadó urat, hogy az elnökkel ne vitatkozzék. Ezt tiltja a házszábály. Meg nem engedhetem.

Vertán Endre előadó: Tökéletesen igaza van az elnök úrnak ebben; egyszerűen csak azt akartam kifejezni, hogy a házszábálynak azt a magyarázatát, amely a szólásszabadságot sérti, a magam részéről helyesnek el nem ismerem.

Elnök (csenget): A szólásszabadságot sem én, sem elnöktársaim soha meg nem sértették! A szólásszabadságnak egyedül és kizá-

rólág egy korlátja van: a házsabály! Ezt alkalmazni fogjuk mindenkor, akár tetszik az előadó úrnak, akár nem. Az előadó urat pedig kérem, hogy teljesítse kötelességét, ne leckéztesse az elnökséget és ne vitatkozzék az elnökkel, különben kénytelen leszek őt rendreutasítani. *(Helyeslés. Zaj.)*

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Molnár János t. képviselőtársam fejtegetésének csak a törvényjavaslat címére vonatkozó részével akarok foglalkozni, mert a házsabályok szerint ehhez van nekem csupán jogom. De egyre mégis ki kell térnem, t. i. nyilatkozatának azon részére, amelyben ő mintegy félreértett szavait magyarázta meg. Itt megint én övele szemben magyarázhatnám félreértett szavaimat, vagy legalább félreértett szándékomat. Mert t. képviselőtársam nehezményezi azt, hogy én beszédemben neki azt a szemrehányást imputáltam velünk szemben, a kormánnyal szemben, hogy mi egyáltalában azon idő alatt, melyet tulajdonképpeni koalicionális céljaink megvalósítása igénybe vesz, egyéb reformokat is eszközölünk, és rektifikálja, hogy ilyen szemrehányást tenni, hogy ezen körülményt szemrehányásképp velünk szemben felemlíteni az ő szándékától távol áll. Teljesen honorálom t. képviselőtársamnak ezt a felszólalását, hogy csakugyan azokból az idézetekből, amelyeket beszédéből felolvasott, kitűnik, hogy ő ilyen szemrehányást velünk szemben nem emelt, s hogy ő neki saját szavai magyarázatában ebben tökéletesen igaza van.

De t. képviselőtársam a védekezés alkalmából némileg a támadás terére is átlép, s azt mondja, hogy ő nem azt kifogásolja, hogy a kormány a koalíció tulajdonképpeni hármas célján kívül még egyébbel is foglalkozik, hanem azt, hogy a kormány a koalíció hármas céljából kettővel, t. i. a választási jog reformjával és az alkotmánybiztosítékok létesítésével egyáltalában nem foglalkozik

...

Molnár János: Nem foglalkoztatja a házat!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: ... nem foglalkoztatja a házat. Nos, t. képviselőház, az elsőre nézve, t. i. a választási jog reformjára nézve t. képviselőtársam maga is elismeri, hogy ez huzamosabb időt igénybe vevő művelet, tehát talán nem szemrehányásképpen említette, *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* hogy a kormány ezzel még nem foglalkoztatja a házat. Más hangon nyilatkozott azonban az ú. n. alkotmánybiztosítékok kérdésében, s itten idézett tekintélyes lapokból is a hangulatot kifejezésre juttató olyan nyilatkozatokat, amelyek a kormányzati program ezen részével, ennek megnyilvánulásával szemben bizonyos türelmetlenséget árulnak el.

Hát, t. képviselőház, ha türelmetlenséggel mint hangulattal van ezen a téren dolgunk, nekem ez ellen semmi kifogásom nincs. Hanem, t. képviselőház, a politikai bizalom éppen abban áll, hogy feltételezzük, *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* hogy az a kormány, amely iránt bizalommal viseltetünk, azokat a kérdéseket, amelyeknek megoldására vállalkozott, meg fogja oldani helyes irányban, s meg fogja oldani akkor és úgy, amikor és ahol azt a körülményeknek útmutatása szerint lehetőknek, helyesnek és szükségesnek látja. *(Élénk helyeslés.)* A trónbeszédben kötelezettséget vállalt a kormány azoknak az alkotmánybiztosítékoknak keresztülvitelére, amelyek a trónbeszédben megjelöltettek. Tenni fogja; és helyén csak úgy maradhat meg, ha a t. ház neki előlegezi azt a bizalmat, hogy szándékos mulasztást ezen a téren nem fog elkövetni, s hogy erre az időpontot saját belátása szerint jelölhesse meg. *(Helyeslés.)* Ez, t. képviselőház, folyik a kormány és az azt támogató többség közti viszonyból. Ha ezt a bizalmat a kormány nem bírja a többség részéről, akkor annak megvannak a maga parlamenti következményei. *(Igaz! Úgy van!)* Ennyit csak melleleg mondok t. képviselőtársam beszédének ezen részére.

Ami már most a törvényjavaslat címéhez beadott kétrendbeli módosítást illeti, én mindkettővel szemben a törvényjavaslat címe eredeti szövegének fenntartását kérném. Éspedig Molnár János t. képviselőtársam módosításával szemben egyszerűen azért, mert ez a kifejezés: „hitfelekezeti népiskola”, a népiskolára vonatkozó összes törvényeinken végigvonul. Ha most ennek a törvényjavaslatnak alkalmából azt megváltoztatnók, akkor a címben bizonytalanságot keltenénk arra nézve, hogy tulajdonképpen minő iskolákra vonatkoznak ennek a törvényjavaslatnak intézkedései, akkor bizalmatlanságot keltenénk a hazai bevett vallások és azok külső organizmusai, a hitfeleke-**[256]**zetek birtokállománya iránt, akkor nem juttatnók kifejezésre azt az iskolafenntartó hatóságot, amelynek jogait ebben a törvényben meg akarjuk óvni.

Az ellentétet sem fogadhatom el, amely a „hitfelekezeti” kitételnek a „hitvallásos”-sal való kicseréléséből következne, mert bocsánatot kérek, valamennyi népiskolánk, törvényhozásunk eddigi intézkedései szerint és azon szellem szerint, amelyet én fenntartani kívánok, hitvallásos iskola abban a tekintetben, hogy azoknak növendékei hitvallásos oktatásban részesüljenek, *(Igaz! Úgy van!)* úgyhogy itt hamarjában, kellő megfontolás nélkül egy ellentét látszatát idéznők elő, ahol ellentét nincs, ellentét nem is akarjuk hogy legyen.

Hát méltóztassék, t. ház, a régi, bevett terminushoz ragaszkodni, mert ennek fenntartásából semmi új nem következik, semmi, ami bármely irányban aggasztó lehetne, vagy félreértést

kelthetne, holott új terminus beillesztéséből mindenféle félreértés és aggodalom is keletkezhetnék, anélkül hogy annak előidézésére bárminő okot látnék.

Ami Maniu Gyula t. képviselőtársam indítványát illeti, ha az ő javaslatát fogadnók el, és a törvényjavaslat címét úgy dolgoznók át, mint ahogy ő szeretné, akkor csakugyan nem fedné a törvényjavaslat címe a törvényjavaslat tartalmát, mert ha jól emlékszem arra a szövegre, amelyet én csak futólag láttam, ő a törvényjavaslat címében csak azt akarja kitenni, hogy ez a törvényjavaslat rendezi a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságait ...

Maniu Gyula: És szolgálati viszonyait!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: ... szolgálati viszonyait és a magyar nyelv oktatását. Bocsánatot kérek, de ez a címzés az intézkedések egész sorozatát, amelyek ebben a törvényjavaslatban foglaltatnak, figyelmen kívül hagyná, mert ebben a törvényjavaslatban szó van pl. a tanítók alkalmazásának módjáról, ez pedig nem a tanító szolgálati viszonyát érinti, mert szolgálati viszonya csak annak a tanítónak van és lehet, aki már alkalmazva van. *(Igaz! Úgy van!)* A tanító alkalmazásának mikéntje a népiskola jogviszonyaihoz tartozik, és nem a tanító szolgálati viszonyaihoz. Azonkívül ez a törvényjavaslat tartalmaz bizonyos határozatokat – és ezek talán nem a legkevésbé fontosak –, midőn az iskolák egész sorozata állapotának megvizsgálására adatik hatalom a kormánynak, midőn bizonyos iskolák be is zárathatók: mindezt sem „a magyar nyelv tanítása”, sem „a tanító szolgálati viszonyai” kifejezés nem fedezné. És ha volna őszinteség hiánya a címben, hát talán éppen olyan címben mutatkoznék az őszinteség hiánya, amely esetleg az igen életbevágó intézkedések megjelölését a címből kihagyná.

Ha én olyan címet javasoltam volna, mint aminőt t. képviselőtársam javasolt, bizonyára, bocsánat ezért a gyanúért *(Derültség.)* – talán nem gyanúsítás, hanem gyanú – t. képviselőtársam azt lobbantotta volna szememre, hogy én a címben nem merem bevallani, hogy ez a tanító szolgálati viszonyainak rendezésén kívül még kiterjed olyan intézkedésekre is, amelyekben nemcsak a tanítóval, de magával az iskolával szemben is jogokat igényel magának az állam. Azt hiszem, a cím, amint ez meg van állapítva, megközelítőleg a legjobb; természetesen novelláris törvénynek, amely nem, hogy úgy mondjam, organikus reform, hanem csak a legsürgősebb hiányokon segít, a legsürgősebb intézkedéseket akarja megvalósítani, a legégetőbb hiányokat akarja kiküszöbölni, egy ilyen törvényjavaslatnak nehéz olyan címet adni, amely egész tökéletesen kifejezésre juttassa annak tartalmát, se többet, se kevesebbet ne mondjon – mert hisz azt is kifogásolja t. képviselő-

társam, hogy vannak a népiskoláknak számos oly viszonyai, amelyeket ez a törvény nem szabályoz. Igaz, de hisz nem is mondja, hogy az állami és a nem állami népiskolák „összes” jogviszonyairól, hanem csak „jogviszonyairól”.

Hát én ennél jobb és megfelelőbb címet nem tudok, azért kérem a beadott módosításokkal szemben az eredeti címet elfogadni.

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Következik a szavazás.

A törvényjavaslatnak a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerinti címével szemben Molnár János és Maniu Gyula képviselő urak adtak be módosítást, illetőleg ellenindítványt. Molnár Jánosnak a módosítása azt célozza, hogy a „hitfelekezeti” szó helyett „hitvallású” szó tétessék.

Maniu Gyula képviselő úr ellenindítványa pedig a következőleg szól.

Hammersberg László jegyző: *(olvassa):* „Törvényjavaslat a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól és szolgálati viszonyairól, valamint a magyar nyelvnek a nem állami elemi népiskolákban való tanításáról.”

Elnök: A kérdést úgy szándékozom feltenni, hogy először szavazás alá bocsátom a törvényjavaslatnak eredeti címét, szemben a benyújtott két indítvánnyal, és amennyiben méltóztatnak elfogadni változatlanul a címet, a két ellenindítványt elesettnek fogom nyilvánítani. *(Általános helyeslés.)* Ha pedig nem méltóztatnak elfogadni a törvényjavaslatnak eredeti címét, akkor sorban fogom szavazás alá bocsátani Molnár János és Maniu Gyula képviselő urak ellenindítványait. *(Helyeslés.)*

Méltóztatnak hozzájárulni ahhoz, hogy a kérdést így tegyem fel? *(Igen!)* Ha igen, kérdem a t. házat: méltóztatik-e a törvényjavaslat címét a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint változatlanul elfogadni, szemben Molnár János és Maniu Gyula ellenindítványaival? *(Igen! Nem!)*

Kérem azokat, akik változatlanul elfogadják a törvényjavaslat címét, méltóztassanak felállni. *(Megtörténik.)* Többség.

[257] Kijelentem, hogy a képviselőház a törvényjavaslat címét változatlanul elfogadja, ennél fogva Molnár János és Maniu Gyula képviselő urak indítványai elesnek.

Következik az 1. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a törvényjavaslat 1. §-át)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Nem tudom az előadó úr kíván-e szólni? *(Felkiáltások bal felől: Nem!)* Ha szólni senki sem kíván, a vitát bezárom. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a törvényjavaslat 1. §-át változatlanul a közoktatásügyi és pénzügyi

bizottság szövegezése szerint elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor az 1. §-t változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

Következik a 2. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a törvényjavaslat 2. §-át).*

Elnök: Az első szó az előadó urat illeti. Az előadó úr nem kíván a szólás jogával élni.

Raisz Aladár jegyző: Óváry Ferenc!

Óváry Ferenc: T. ház! Méltóztassanak megengedni, hogy e szakasz 3. bekezdéséhez néhány reflexiót fűzzek.

Ez a 3. bekezdés a segédtanítók alkalmazásáról intézkedik, és erre nézve már a közoktatásügyi bizottságban is bizonyos módosítást fogadtak el, amennyiben kimondották, hogy a segédtanító külön osztályt legfeljebb egy évig vezethet. Ez javítás ugyan az eredeti javaslattal szemben, azonban szerény nézetem szerint mégsem biztosítja egészen a népoktatáshoz fűződő nagy érdekek védelmét. *(Zaj. Elnök csenget.)* Ezért e tekintetben bizonyos módosítást leszek bátor ajánlani. A nemzeti kultúra ellenségei ugyanis ki fogják használni a szakasznak e hézagát arra, hogy mivel a szakasz csak azt mondja ki, hogy a segédtanító csupán egy évig alkalmazható, évről évre újra fognak segédtanítókat alkalmazni. Alkalmaznak segédtanítót 800 korona fizetéssel, lakbérilletmény és egyéb mellékilletmény nélkül, és mikor letelik az esztendő, újra választanak segédtanítót, a harmadik esztendőben ismét, és így elkerülik az államsegély kérését. Hogy ez lehetetlen legyen, javaslom, hogy méltóztassanak a 3. bekezdés végéhez hozzáfűzni, hogy: „Egy és ugyanazon állomáson segédtanítók egy évnél tovább nem alkalmazhatók.”

Raisz Aladár jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Mikor a törvényjavaslat részletes tárgyalásának során bátorkodom első módosításomat beadni, szükségesnek tartom kijelenteni azt, ... *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* Méltóztassanak helyüket elfoglalni.

Goldis László: ... hogy most az általános vita befejezése után az egyes szakaszokat nem azon elvi álláspontokból fogom bírálni, melyeket az általános vita folyamán elfoglaltam, hanem iparkodni fogok az életből merített tapasztalatok alapján olyan módosításokat tenni, amelyek szerény véleményem szerint talán precízebbé, imitt-amott talán kivihetőbbé tehetnék a javaslat egyes rendelkezéseit.

Így mindjárt a 2. §-nál leszek bátor felhívni egyes dolgokra a miniszter úr figyelmét. Mindenekelőtt azonban az előttem szóló t. képviselőtársam megjegyzésére annak a véleményemnek adok kifejezést, hogy az a félelem, hogy a felekezetek kijátszhatnák a

törvénynek azt a rendelkezését, hogy egy iskolánál csak egy esztendeig lehetne segédtanítót alkalmazni, indokolatlan, mert annak a lehetősége ki van zárva a szakasz utolsó bekezdése által, amely utal az 1868: XXXVIII. t.-c. 139. és 140. §-ainak rendelkezésére, mely szerint a megürült tanítói állomás legfeljebb fél év alatt be-töltendő.

Tehát itt az mondatik, hogy ha egy tanítói állás megürül, azt egy félév alatt mindenestre be kell tölteni, és így ki van zárva az az eshetőség, hogy azon az állomáson évek hosszú során keresztül egy segédtanítót lehessen alkalmazni.

Igaz, hogy azt mondja itt, hogy „önállóan külön osztályt”, de különbséget a kettő között nem lehet találni, mert ahol önálló osztályt egy tanító vezet, ott már az önálló osztály egy tanítói állással van egybekötve.

Az életben úgy áll a dolog, hogy ha pl. egy iskolában hat osztály és minden osztálynak külön tanítója van, akkor ott hat tanítói állás is van szervezve. Egyébként minden népiskola hatosztályú, de vannak olyan iskolák is, amelyekben három tanító van. Ott azután különféleképp van felosztva a tanítás feladatának ellátása. Vagy úgy osztatik fel, hogy az első és második osztályt külön-külön egy-egy tanító vezeti, a többi négy osztályt pedig a harmadik tanító, vagy pedig az első és második osztályt vezeti egy, a harmadik és negyedik osztályt a másik és az ötödik és hatodik osztályt a harmadik tanító.

Azt akarom mondani, hogy minden tanítói állást csakis egy tanító foglal el, tehát nem értem, hogyan állhatna be az a helyzet, hogy ezen törvényjavaslat elfogadása esetén ki leszünk téve annak, hogy valamely iskolánál éveken keresztül ideiglenes tanítókkal töltsék be a tanítói állásokat.

Különben nem akarok bővebben kiterjeszkedni a t. felszólaló képviselő úr módosítására; a t. ház rendelkezzeék e felett úgy, amint akar, hanem más módosítást ajánlok, mégpedig ugyancsak itt a harmadik bekezdés tekintetében, amely azt mondja (*olvassa*): „A segédtanítók önállóan külön osztályt csakis a közigazgatási bizottság engedélye folytán, mégpedig csak ideiglenesen és legfeljebb csak egy évig vezethetnek, és legalább évi 800 korona tisztelet-díjban részesítendőök.” Elfogadom ezt a szöveget, de azt javaslom, hogy innen a következő szavak: „csakis a közigazgatási bizottság engedélye folytán, még pedig” hagyassanak ki.

T. ház! A felekezethetnek, s éppúgy a községeketnek is, a törvény értelmében joga van ott, ahol szükséges, egy évig segédtanítót alkalmazni. Ha mármost ezen segédtanító alkalmazhatását minden esetben a közigazgatási bizottságtól kell kérni, ez olyan [258] nehézkes és az életben olyan nehezen kivihető dolog lesz, hogy én

nem értem ezen rendelkezés szükségét; miért volna szükséges, ha erre joga van, minden esetben külön kérni erre vonatkozólag a közigazgatási bizottság jóváhagyását?

Mert vagy megadjuk a jogot minden körülmények között, vagy azt mondjuk, hogy egyáltalában nincs erre joga. Hogy azon esetben, ha megadjuk a jogot, arra az egy évre is kikérjék a közigazgatási bizottság jóváhagyását, engedélyét: ennek a rendelkezésnek kútforrását, okait iparkodtam keresni, de nem találtam meg. Ha talán a t. kultuszminiszter úr felvilágosít engem arra nézve, hogy miért van ez a javaslatban, akkor lehet, hogy más véleményen leszek, de most nem tudom ezt megérteni, és azért nagyon kérem a t. kultuszminiszter urat, fogadja el a módosítást, mert az sem a törvényjavaslat technikáját, sem semmiféle állami érdeket egyáltalán nem sért. Nem tudom megérteni, mi indokolja azt a rendelkezést, hogy a tanító elhalálozása esetén be kell várni az illető közigazgatási bizottság erre vonatkozó engedélyét. Azt bátorodom tehát javasolni, hogy a 2. § harmadik bekezdésében ezen szavak: „csakis a közigazgatási bizottság engedélye folytán, mégpedig” hagyassanak ki, és akkor ezen bekezdés így hangzanék *(olvassa)*: „A segédtanítók önállóan külön osztályt csak ideiglenesen, s legfeljebb egy évig vezethetnek, és legalább évi 800 korona tisztelet-díjban részesítendők.”

Ugyancsak ennek a szakasznak negyedik bekezdéséhez szintén volna egy módosításom. Azt ajánlom, hogy ezen kitételnél: „minden rendes tanítónak a fizetésén kívül még természetben tisztességes lakása, legalább két szoba”, a kettő és a szoba közé tétessék: két „padolt” szoba, konyha kamra stb. illeti a tanítót. Magából az életből vettem ezt, mert láttam, hogy több községben, ahol az emberek nem laknak padolt szobában, azt mondják, hogy a tanító is lakhatik padolatlan szobában, és tudom, hogy a szentszékeknél sokszor baj, hogy az illető község nem akarja padoltatni a tanítónak a szobáját, mert a törvény nem írja elő, és azt mondják, hogy ha ők lakhatnak benne, akkor lakhatik a tanító is padolatlan szobában.

Kicsiny dolog ez, de tudjuk, hogy a községek képesek perre vinni a dolgot a tanítóval szemben. És éppen azért, mert szeretném minden lehetőségét elkerülni annak, hogy a tanító és az illető iskolafenntartó között félreértés támadjon, kérem e toldás felvételét.

Ugyanezen szakasz ötödik bekezdésére vonatkozólag szintén volna egy módosításom. *(Zaj.)*

Elnök *(csenget)*: Csendet kérek, t. ház!

Goldis László: Azt akarnám, hogy innét a félév hagyassék ki, t. i. az 1868: XXXVIII. t.-c. 139. §-a ne terjesztessék ki a felekezeti iskolákra is, és ne követeltessék meg, hogy minden megürült ta-

nítói állomás egy félév alatt töltsék be, hanem erre vonatkozólag hozassák ez a rendelkezés összhangba az előbbivel, hogy t. i. a segédtanító egy évre alkalmaztassék.

Meg tudom mondani az indokait is ennek a javaslatnak. Megtörtént pl., hogy októberben elhalt a tanító. Már most októbertől még 8 hónap van az iskolaév végéig; és ha most azt követeljük, hogy a tanítói állomás fél év alatt betöltsék, akkor az új tanító körülbelül május elején fog odakerülni. Két hónapig már tanította a régi tanító a gyermekeket, öt hónapig tanította az ideiglenes tanító, és most még két hónapig fogja tanítani az új tanító. Lehetőleg óvakodni kell attól, hogy egy év alatt több tanerő tanítson az iskolában. A pedagógiai tudomány azt követeli, hogy a tanításban folytonosság és egyöntetűség legyen. Így pedig a törvény követelménye folytán ki vagyunk téve annak, hogy ugyanegy iskolai év alatt három tanító taníthat egy iskolában, míg ha megengedjük, hogy egy év alatt, akármikor hal el a tanító, a következő iskolaév kezdetéig bármikor be lehessen tölteni állását, akkor ez el lenne kerülve. És ezáltal nem lenne sértve semmiféle állami érdek, hanem egy nagy iskolai érdeket óvnánk meg. Kérem tehát e tekintetben a kultuszminiszter urat, méltóztassék elfogadni az én módosításomat.

Természetesen akkor az 1868. évi törvényre való hivatkozás nem volna a helyén, mert ez kiköti a községi iskoláknál, hogy félév alatt betöltendő az állás. Módosításom szerint így lenne a bekezdés *(olvassa)*: „A tanítók élethosszig választatnak. Minden megürült tanítói állomás legfeljebb egy év alatt, de mindenesetre a legközelebbi iskolai év kezdete előtt betöltendő, és ezen idő alatt az iskolában segédtanító (tanítójelölt) alkalmazandó; továbbá, hogy a tanító halála esetén özvegye és árvái a halálozásnak napjától számított félévig az egész fizetést és lakást élvezik.”

Van még egy másik javaslatom a 3. §-ra vonatkozólag. *(Halljuk! Halljuk!)* Ajánlom a t. háznak, hogy az ötödik bekezdés után tétessék egy újabb, hatodik bekezdés, a következő tartalommal *(olvassa)*: „Államsegélyes iskoláknál a segédtanító fizetéséhez az állam is hozzájárul a rendes tanítói alapfizetéshez való hozzájárulási összeg arányában.”

Meg fogom indítványomat okolni.

Ha a tanító meghal, özvegye és árvái félévig az egész fizetést és lakást is élvezik. Es ezenkívül az iskolafenntartó hitfelekezet vagy hitközség még külön 800 koronát kell hogy fizessen a segédtanítónak, és lakásról is kell hogy gondoskodják részére.

Én, t. ház, ismerem az életet odakünn, a szegény iskolafenntartó egyházközségekben, és tudom, hogy ez a rendelkezés a legnagyobb bajt okozza ott, azért, mert a felekezetek nem képesek fizetni a

segédtanítót is, meg azt a 400 koronát is, mely az özvegyet illeti. Azt hiszem, t. ház, méltányos dolog volna, ha a tanítói fizetéshez az állam bizonyos arányban hozzájárulna akkor, mikor új terhek állanak elő a községre nézve. Viselje az állam ezeknek a terheknek olyan arányát, amilyen arány-[259]ban a rendes fizetéshez is hozzájárul. Ez, úgy hiszem, finánciális szempontból sem fog nagy nehézséget okozni, mert ezek az összegek – nem számítottam bár ki – azt hiszem, nem tesznek ki nagy summát.

Mindenesetre méltányos kívánság ez, és biztosíthatom az igen t. miniszter urat, hogy ha így hagyjuk meg a törvényt, amint most van kontemplálva, akkor nagyon sok helyütt nem fogadja el a község a segédtanítót, és nem fogunk tudni mit csinálni, nem leszünk képesek segédtanítót küldeni, mert nincs alap, amiből fizetnünk lehetne. Nekünk csak egy tanítót kell fizetnünk; – fogják majd mondani –, fizetjük félévig az özvegyet, tartson az özvegy magának segédtanítót. Sok helyről ezt a feleletet fogjuk kapni.

Ajánlom ezt az utolsó bekezdést is az igen t. miniszter úr szíves figyelmébe, és kérem, méltóztassék azt elfogadni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Ki következik szólásra?

Raisz Aladár jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: T. képviselőház! Parlamenti szokás szerint mielőtt indítványomat előterjesztem, néhány szóval reflektálni kívánok az itt benyújtott javaslatokra.

Mindenekelőtt kijelentem, hogy nem vagyok abban a helyzetben, hogy Óváry Ferenc t. képviselőtársamnak indítványát elfogadhassam, mert a törvényjavaslat világosan intézkedik a tekintetben, hogy a segédtanító csak egy esztendeig lehet alkalmazva. Ha pedig valamelyik községben ezzel a joggal vissza akarnának élni, akkor ott van az államnak közege, a tanfelügyelő, teljesítse az kötelességét, és szorítsa a községet a törvény betartására. Mert utóvégre – ha nem is a törvény kijátszásának szempontjából – mégiscsak előfordulhat az az eset, hogy egy helyen ugyanazt a segédtanítót másodszor is alkalmazni kellene, aminek lehetőségét kizárni semmiképpen sem tartanám helyesnek.

A mi pedig Goldis t. képviselőtársunk indítványait illeti, csak az utolsóira vonatkozólag óhajtom azt megjegyezni, hogy neki csakugyan igaza van abban, hogy ezen intézkedés folytán nagy terhek fognak az iskolafenntartó községekre és felekezetekre hármozni, amiért is, ha finánciális szempontból valamiképpen lehetséges volna az, amit Goldis képviselőtársunk javasol: én a magam részéről szívesen hozzájárulnék az ő indítványához. *(Helyeslés.)*

Ez egyrészt nagy könnyebbséget jelentene az iskolafenntartó községekre és hitfelekezetekre nézve, másrészt pedig jobban biz-

tosítaná az ideiglenes alkalmazott segédtanítók járandóságait és azoknak pontos kiszolgáltatását.

A negyedik bekezdéshez nekem is van egy észrevételem.

Ez a bekezdés t. i. a lakásról intézkedik. A közoktatásügyi bizottságban az volt a nézetem, hogy át kellett volna venni egyszerűen az 1868-ik évi törvénynek azon intézkedését, hogy a tanítót tisztességes lakás illeti meg, és a szobáknak a száma ne legyen meghatározva. Abból indultam ki, hogy egyes községekben ma már annyira szaporodott a tanítói állások száma, hogy azok nem is képesek minden tanítónak két szobából álló lakást adni. De a pontnak a vége megadja az iskolaszékeknek azt a lehetőséget, hogy a nőtlen tanítóknál és a hajadon tanítónőknél másképpen is intézkedhetik az iskolafenntartó hatóság, és én ebbe belenyugodtam.

Van azonban még egy eset, amely igen gyakran fordul elő most és a jövőben is, és én erre nem találok biztosítékot a törvényjavaslatban. Ez az, ha valamely községben a tanító nőül veszi az ugyanazon iskolánál alkalmazott tanítónőt, s akkor ezek egy házaspárt képeznek. Ha a tanító ilyen esetben külön két szobát követel a községtől, a tanítónő szintén, akkor az a község nem lesz abban a helyzetben, hogy nekik négy szobából álló lakást adhasson, pedig a javaslat mostani szövege szerint jogosítva volnának arra, hogy mindegyik külön-külön két szobából álló lakást követeljen, vagy pedig olyan házat, amelyben az ő rendelkezésére négy szobából álló lakás áll.

Ennélfogva bátorodom indítványozni, hogy a 2. § negyedik bekezdésének ezen utolsó szavai után: „eltérőleg is rendezheti” tétessék a következő szöveg: „Ez a jog megilleti akkor is, ha az ugyanazon iskolánál alkalmazott tanító és tanítónő házastársak.” *(Helyeslés.)* Ajánlom indítványomat elfogadásra.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Szkicsák Ferenc!

Szkicsák Ferenc: T. ház! A részletek megvitatásánál csatlakozom Goldis elvbarátom azon megjegyzéséhez, hogy midőn a részleteknél módosítást ajánlunk, ez nem alterálja azon elveinket, amelyeket a törvényjavaslat általános vitájánál felhoztunk. Minket a törvényjavaslat részleteinek módosításánál tisztán az vezet, hogy ha lehetséges valami jobb módosítást ajánlani, ezt a t. ház és a miniszter úr figyelmébe ajánljuk, és kérjük, hogy ezeket mint a mi tapasztalatainkon alapulókat a tanítóság javára keresztülvigye.

Ami a javaslat 2. §-át, elsősorban ami a fizetések megállapítását illeti, nem fogom indokolni részletesen, mert ezt már az általános vitánál indokoltam, hogy teljesen igazságtalan, hogy a nem állami tanítóknak a fizetése kisebbre legyen megállapítva, mint az államiakká. Nem fogom említeni azt az immorális indokot sem,

hogy ez által a nem állami tanító az ő vallási meggyőződését háttérbe szorítja, és inkább a pénz után áhítozva, az állami iskolák híve lesz. Ezért csak röviden a 2. §-t a következőkben kívánom módosítani *(olvassa)*: „A községi és hitfelekezeti rendes tanítóknak évi alapfizetése egyenlő az állami elemi iskolai tanítók alapfizetésével.”

Elnök *(csenget)*: Ez a határozati javaslat már a mai ülésben leszavaztatott, mert Miháli Tivadar határozati javaslata azt célozta, hogy a kormány oly törvényjavaslat beterjesztésére utasíttassék, melyben a nem állami tanítók járandósága az állami tanítókéval egyenlő összegben [260] állapíttassák meg. Ez tehát leszavaztatott a mai ülésben; a házszabályok 238. §-a pedig azt mondja, hogy a ház által elvetett indítvány vagy javaslat – legyen annak tartalma törvényalkotás vagy nem – ha a tárgyalásnak bármely fokozatán vettetett is el, ugyanazon ülészak alatt többé tanácskozás alá nem kerülhet. Ennélfogva kérem a t. képviselő urat, méltóztassék a házszabály ezen rendelkezéséhez alkalmazkodni.

Vlád Aurél *(szólásra jelentkezik)*.

Elnök: A képviselő úr nem szakíthatja félbe a szónokot.

Szkicsák Ferenc: Épp ezért nem fogom ezt a módosítást ajánlani, hanem azt, hogy a községi és hitfelekezeti rendes tanítók évi alapfizetése 1907. július 1-jétől állapíttassák meg. Ez az egyik módosításom.

A 2. § negyedik bekezdésének utolsó mondatát pedig akképpen kérném módosítani, hogy a több tanítóval bíró iskolánál a nőtlen tanítók és a tanítónők természetben való lakását, illetőleg lakásbérét, amennyiben a család hozzátartozói nem laknak velük, a helyi iskolai hatóság a fentebbiektől eltérőleg is rendezheti.

Ezt azért tartom szükségesnek, mert amint azt a nem állami tanítók erre vonatkozó indokolása mondja, nem volna humánus eljárás, pl. egy fiatal tanítónő erkölcsi helyzetét véve tekintetbe, hogyha csak egyszobás lakást kapna, és ezzel elesnék ez a tanítónő attól, hogy hozzátartozói vele lakhassanak; miért is kérem ezen módosításom elfogadását.

Vlád Aurél: T. ház!

Elnök: Milyen címen kíván a képviselő úr szólni?

Vlád Aurél: A házszabályokhoz kérek szót. Én azt hiszem, hogy a házszabályok azon szakaszát, amelynek alapján az elnök úr az imént kijelentette, hogy Szkicsák képviselőtársam nem nyújthat be oly módosítást, amely a nem állami tanítók fizetését akképpen óhajtja rendezni, mint az államiakét, helyesen értelmezve erre a következtetésre jutni nem lehet, nem lehet pedig azért, mert az elvetett határozati javaslat nem ezt célozza, illetőleg ha ezt is célozza, a ház azt szavazta le, hogy utasíttassék vissza a javaslat, és

hogy más ilyen elven nyugvó törvényjavaslattal jöjjön a miniszter a ház elé. Ebben ez nincs kimondva, s ezáltal a ház nem vesztette el azt a jogát, hogy esetleg a részleteknél most indítvány alakjában ily tartalmú módosítást elfogadjon. Én azt hiszem, a házszabályok helyes alkalmazásával lehet ilyen indítványt beadni, s a háznak jogában áll egy ilyen indítványt esetleg el is fogadni.

Elnök: A képviselő úr nagy tévedésben van. Miháli Tivadar képviselő úr határozati javaslata el van vetve; abban a határozati javaslatban pedig az van, hogy utasíttassék a kormány oly törvényjavaslat előterjesztésére, amely a nem állami tanítók járandóságait az állami tanítókéval egyenlő összegben állapítja meg. Ez le van szavazva, ily értelmű indítványt beterjeszteni és a felett tanácskozni a házszabályok 238. §-a értelmében ebben az ülészakban nem lehet. *(Helyeslés.)*

Engedelmet kérek, másként értelmezni a házszabályokat egyáltalán nem lehet. *(Igaz! Úgy van!)* Hiszen kérem, milyen anomáliákra és visszasságokra vezetne az, ha méltóztatnának egy határozati javaslatot leszavazni, és még ugyanabban az ülésben ugyanazt a határozati javaslatot elfogadni. *(Igaz! Úgy van!)* Ez képtelen állapot lenne, *(Igaz! Úgy van!)* lehetetlen volna a tanácskozást helyesen vezetni. Éppen ezért rendelkezik így a házszabály, amely nemcsak azt mondja, hogy egy és ugyanabban az ülésben, ha egy javaslat már elvettett, nem szabad azonos tartalmú határozati javaslatot előterjeszteni, és nem szabad azt tanácskozás tárgyává tenni, de általában az ülészak egész folyamata alatt nem lehet többé ily indítvánnyal előállni és azt tanácskozás tárgyává tenni. *(Élénk helyeslés.)*

Különben pedig a tanácskozásra kiszabott idő letelvén, javaslom a t. háznak, hogy szakítsuk félbe a tanácskozást, és annak folytatását a ház legközelebbi ülésére halasszuk. Méltóztatnak ehhez hozzájárulni? *(Igen!)* Akkor bátor leszek javaslatot tenni a legközelebbi ülés idejére és napirendjére nézve. *(Halljuk! Halljuk!)*

Javaslom a t. háznak, hogy legközelebbi ülését holnap, szerdán, 1907. április 17-én délelőtt 10 órakor tartsa. Ezen ülés napirendje lenne: Először elnöki előterjesztések és irományok bemutatása; másodsor az indítvány- és interpellációskönyvek felolvasása. Ennél a pontnál bátor vagyok bejelenteni, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy a miniszterelnök úr válaszolni fog holnap Petrovics István, Markos Gyula, Szkicsák Ferenc és Hodzsa Milán képviselő urak interpellációira. Végre a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és felekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása.

Méltóztatik ehhez a napirendi javaslatomhoz hozzájárulni?
(Igen!) Ha igen, akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik 2 óra 5 perckor.)

*Hitelesítették: Simkó József s. k., Somogyi Aladár s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok.*

141. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907 április 17-én, szerdán,
Justh Gyula, közben Rakovszky István elnöklete alatt
[...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor, gr. Apponyi
Albert,
Günther Antal, Darányi Ignác, Jekelfalussy Lajos.
(Az ülés kezdődik d. e. 10 óra 10 perckor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Hammersberg László jegyző úr fogja vezetni; a javaslatok mellett felszólalókat Raisz Aladár, az azok ellen felszólalókat pedig Ráth Endre jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

Elnök: [...] Következik az indítvány- és interpellációskönyvek felolvasása. Kérem Ráth Endre jegyző urat, szíveskedjék az indítvány- és interpellációskönyveket felolvasni.

Ráth Endre jegyző: [...] Az interpellációskönyvben pedig április 15-iki kelettel a következő bejegyzések foglaltatnak:

[...] Pop Cs. István: a belényesi népgyűlés feloszlataása tárgyában a belügyminiszterhez.

Egyéb bejegyzés nincs.

[...]

Elnök: [...] [262] Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól, s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása.

[...][263]

Ki következik szólásra?

Ráth Endre jegyző: Hoffmann Ottó!

Elnök: [...] Kérem Hoffmann képviselő urat, méltóztassék szólni.

Hoffmann Ottó: T. ház! A tegnapi ülés folyamán Goldis László t. képviselőtársam a tárgyalás alatt lévő javaslat 2. szakaszához egy pótló indítványt tett, amely szerint államsegélyre szoruló iskoláknál az özvegyi félév idején az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 139. §-a szerint alkalmazandó segédtanító fizetéséhez a rendes tanítói fizetés kiegészítése arányában járuljon hozzá az állam.

Bátor lettem volna ez indítványt – amint a javaslat parlamenti tárgyalását megelőző pártkonferencián jeleztem is – előterjeszteni.

Így csak pártolom azt felszólalásommal, s egy csekély módosításnak feltételes proponálásával igyekszem annak kedvező sorsát a természetesen felmerülő pénzügyi akadály lehető mérséklése által biztosítani. *(Halljuk! Halljuk!)*

A félévi özvegyi járandóság humánus intézkedésének megtartása mellett elvitázhatatlanul méltányos, sőt szociális szempontból felette üdvös volna ez a rendelkezése az új törvénynek, mert az iskolafenntartó községek és hitközségek adózói már a rendes közterhek súlyát is alig viselhetik el, s az ilyen érzékeny rendkívüli kiadások, mint pl. a szóban forgó kettős tanítói fizetés teljesítése, természetesen csak fokozzák az amúgy is növekvő elégedetlenséget.

Hogy tehát egyrészt valóban méltánylandó eseteknél segédkezet nyújtsunk, másrészt pedig az államra nehezedő pénz-[264]ügyi terhet is lehetőleg csökkentjük, elfogadva lényegileg Goldis t. képviselőtársam pótló indítványát, a magam részéről csak azt a módosítást fűzöm ahhoz, hogy a segédtanítói fizetéshez az állam részéről való hozzájárulás csakis a közigazgatási bizottság véleményezése után történhetik, feltételesen. Ezáltal, t. ház, az e célra fordítandó esetleg kisebb összeg igazságosan osztható meg. Természetesen készséggel megszavazom a minden esetre vonatkozó indítványt, az én módosításom csupán alku.

Goldis t. képviselőtársam indítványának szövegezésére volna még észrevételem. Nevezetesen hiányzik belőle az, hogy itt csupán csak az özvegyi félév idején alkalmazandó segédtanítóról van szó.

Az elmondottak alapján az én módosításom, illetőleg pótló indítványom így hangzanék *(olvassa)*:

„Államsegélyes iskoláknál a tanító elhalálása esetén félévig alkalmazandó segédtanító fizetéséhez a közigazgatási bizottság véleményezése után az állam is hozzájárulhat a rendes tanítói fizetés kiegészítése arányában.”

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve.

Az államtitkár úr kíván szólni.

Tóth János államtitkár: Méltóztassék megengedni, t. képviselőház, hogy a 2. szakaszhoz benyújtott módosításokra megtegyem igénytelen megjegyzéseimet. *(Halljuk! Halljuk!)*

Goldis László képviselő úr módosítása két irányban kívánja a törvényjavaslat második szakaszát érdemlegesen módosítani. Javaslatának egyik része oda tendál, mely szerint a megürült tanítói állások betöltése ne korlátoztassék legalább egy fél évre, hanem egy egész évig, illetőleg a következő tanév kezdetéig mondja ki a törvényjavaslat a betöltés kötelezettségét.

A javaslat második része azt célozza, hogy a törvényjavaslat akként módosíttassék, mely szerint a segédtanítói állásoknak fi-

zetéséhez az állam is minden körülmények közt hozzájáruljon. Ez a két módosítás meglehetősen okozati összefüggésben áll egymással.

Bátorkodom megjegyezni, t. ház, hogy a törvényjavaslatnak azon intézkedése, mely szerint a megürült tanítói állomás legfeljebb fél év alatt betöltendő, nem újítás, mert hiszen az benne volt az 1868: XXXVIII. t.-c. 139. §-ában, amit átvett az 1893: XXVI. t.-c. Igaz ugyan, hogy ennek 18. §-a azt hatályon kívül helyezte, de a 13. § ezt az iskolaszékek feladatává tette. Fenntartotta ezt a rendelkezést, amint méltóztatnak látni, eddigelé az összes törvényhozás, fenntartja a mai törvényjavaslat is, fenntartja pedig azon komoly és fontos oknál fogva, mely szerint a népnevelés általános, nagyon fontos érdekeivel csakis az állhat összhangban, hogy a tanítói állások rendes tanítókkal töltsenek be, vagyis oly munkaerőkkel, kik alkalmaztatásuk állandóságában bírják azt a garanciát, hogy ők ezen fontos feladatuknak és missziójuknak kellő súllyal, egész szívvel és lélekkel és teljes munkaerővel meg tudnak felelni. Ez nincs így a segédtanítóknál. A segédtanítói intézmény, amely ma állásánál, helyzeténél, alkalmaztatásánál fogva az állandóságnak teljes biztosítékát nem bírja, ezt a feladatot nem képes annyira megoldani.

Ennek megfelelően úgy az eddigi törvényhozás, mint ez a törvényjavaslat a segédtanítói intézményt csakis mint elkerülhetetlent, mint a helyzetnek egy szükségességét, mintegy mellékes intézményt állította be összes népiskolai törvényeinkbe, de ezen segédtanítói intézményt igyekezett korlátozni olyformán, hogy csak fél évig terjedhet, és a fél éven túl terjedő segédtanítói állás alkalmazását a közigazgatási bizottság mindenkori véleményére és elbírálására hagyja, mely szerint a közigazgatási bizottság felülbírálja, hogy az iskolafenntartó oly helyzetben van-e, hogy még egy fél évig segédtanítóval töltsse be a rendes tanítói állást. Nagy szükség van arra, hogy a segédtanítói intézmény korlátoztassék, és minden megürült tanítói állomás rendes tanítóval betöltsék, mert hiszen e tekintetben igazán igen sok mulasztás, mondhatnám igen sok visszaélés történt a múltban, és sok visszaélés történik a jelenben is a gyakorlati életben. Ezen visszaélésekre éppen a 90-es évek elején az egri érsek hívta fel a vallás- és közoktatásügyi miniszter és a kormányzat figyelmét, és az ő kezdeményezésére adatott ki a 90-es évek idején az a miniszteri rendelet, amely a segédtanítói állások intézményével üzött visszaéléseket megszüntetni igyekezett.

Később a vallás- és közoktatásügyi miniszter egy olyan körrendeletet adott ki, amely szerint segédtanítóknak lelkészek nem alkalmazhatók, mert lelkészeket alkalmaztak nagyon sok helyen egyes felekezetek; alkalmaztak különösen pedig teljesen képesí-

tetlen olyan egyéneket, akik tanítói kvalifikációval egyáltalában nem bírtak, és egyes-egyedül csak a négy elemi iskolát végezték el. Ezeket a visszaéléseket igyekezett a múlt kormányzat megszüntetni. Sajnos, hogy ezeket a visszaéléseket nem tudta eddig a kormányzat megszüntetni, mert egyes felekezeteknél ma is százkra megy azoknak a tanítóknak száma – ha ugyan egyáltalában pedagógiai szempontból tanítóknak lehet nevezni az illetőket –, akik mindenféle kvalifikáció, mindenféle képesítés nélkül alkalmaztatnak tanítói állásra, határozottan a népnevelés kárára és veszélyére. *(Úgy van!)*

Ezért tisztelettel kérem a t. házat, hogy Goldis t. képviselő úrnak azt az indítványát, mely szerint a megürült tanítói állomások ne köttessenek ahhoz, hogy félév alatt feltétlenül be kell azt tölteni, hanem erre nézve egy esztendei időhaladék adathassák, elvetni és a [265] törvényjavaslatnak erre vonatkozó intézkedését fenntartani méltóztatásuk. *(Élénk helyeslés.)*

A mi a t. képviselő úrnak második érdemleges módosítását illeti, amely szerint a segédtanítói fizetéshez az állam is járuljon hozzá, ezt olyan indokolással méltóztatott előterjeszteni, amely indokolást én is helyeslek, magamévá teszek, amikor összefüggésbe méltóztatott hozni az özvegyekkel és árvákkal a tanító elhalálása esetében. De amikor generalizálni méltóztatott ezt akként, hogy minden segédtanító fizetéséhez hozzájáruljon az állam, ezt már magamévá nem tehetem. Ezt azért nem fogadhatom el, és azért kérem a t. házat, hogy ezt a módosítást ne fogadja el ilyen formában, mert ez a segédtanítói intézmények bizonyos állandósítását jelenti, amit pedig kizár ez a törvényjavaslat, és kizárni igyekszik a kormányzat, másodszer pedig azon oknál fogva is, mert ez kiszámíthatatlan terhet hárítana az állam háztartására.

Abban a formában, amelyet Hoffmann Ottó t. képviselő úr előterjesztett, mely szerint ha egy tanítói állás halálzás esetében megüresedik, és törvény szerint az iskolafenntartó köteles az özvegynek és árváknak félévig a tanítói fizetést egész összegében kiszolgáltatni, mely esetben az az iskolafenntartó kétszeresen van megterhelve, mert egyrészt az özvegyi járulékot tartozik kifizetni, másrészt pedig a segédtanítót tartozik fizetni; minthogy az iskolafenntartó ilyen kettős teherrel lesz megterhelve: méltányosnak tartom azt, hogy igenis ezen teherben az állam is részesedjék és osztozkodjék. *(Helyeslés.)*

De e tekintetben Hoffmann Ottó t. képviselőtársamnak indítványát – habár eszméjében és elvében helyeslem, éppúgy, mint az eszmét felvetett Goldis képviselő úrét – nem tartom helyesnek, mert ő a közigazgatási bizottság engedélyéhez óhajtja ezt kötni,

ami talán nem volna teljesen méltányos, sem szükséges, hogy a közigazgatási bizottság bírálja ezt el.

Talán a leghelyesebben olyanformán lenne ez a gondolat beilleszthető a törvényjavaslatba, ha a következő szöveget méltóztatnának beilleszteni törvénybe *(Halljuk! Halljuk! Olvassa):* „Államsegélyes iskolánál a rendes tanító halála esetén, ha a tanító özvegyet vagy árvát hagy hátra, az alkalmazott segédtanító fizetéséhez a halálozásnak napjától számított félévig az állam is hozzájárul abban az arányban, amely arányban az elhalt rendes tanító fizetését kiegészítette.” *(Helyeslés.)*

Itt nincsen meg a közigazgatási bizottság felülbírálása, de hozzá van kötve az, hogy ha a tanító árvát vagy özvegyet hagy hátra, mert megtörténhetik, hogy nőtlen tanító hal el, és itt nem áll be az az eset, hogy az özvegynek vagy az árváknak járulékot kell adnia az iskolafenntartónak. *(Igaz! Úgy van!)*

Csernoch János t. képviselő úr azon indítványához, amely szerint a 2. §-ba vétessék fel az a kivételes intézkedés vagy kivételes jog, amely szerint a nőtlen tanítókra vagy hajadon tanítónőkre vonatkozólag az iskolafenntartók intézkedhetnek a lakásra vonatkozólag a törvénytől eltérőleg is, kiterjesztessék abban az esetben, hogyha a rendes tanítók házastársak, a magam részéről hozzájárulok, azt teljesen méltánylom és méltányosnak tartom, amennyiben az iskolafenntartók megterhelését ez meg fogja könnyíteni. Különben is azt hiszem, hogy a tanítóknak a lakásra vonatkozó jogait és kívánalmait ez az intézkedés sérteni nem fogja, mert az iskolafenntartók mindenkor méltányosan igyekezni fognak arra, hogy házastárs tanítók kellő lakásban részesíttessenek. Ezért kérem a t. képviselőházat, hogy Csernoch János t. képviselő úrnak erre irányuló módosítását elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés.)*

Szkicsák Ferenc t. képviselő úrnak a lakáskérdésre vonatkozólag szintén van egy módosítása, amely szerint ő azoknak a tanítóknak természetben való lakását, illetőleg lakbérét, akik családjukkal együtt laknak, az iskolafenntartók által nagyobb mérvben biztosítani és kiterjeszteni akarja.

Én azt hiszem, hogy az iskolafenntartók minden körülmények között számolnak ezen helyzettel, és amennyiben a tanítónők erkölcsi élete ezt hozza magával, és ezt kívánja, nem tudom feltételezni egy iskolafenntartóról vagy felekezetről sem, hogy ne számolna az illető tanítók erkölcsi életével, és éppen ezért ne biztosítana a tanítónőnek erkölcsi életének megfelelő lakást. Ismétlem, hogy miután az iskolafenntartókról, különösen pedig az egyházi hatóságokról feltétlen feltételezem, hogy mindenkor számolnak a tanítók és tanítónők erkölcsi életével, azért ezt az indítványt feleslegesnek tartom. *(Helyeslés.)*

Még egy módosítás van, és ez Óváry t. képviselőtársam módosítása, aki azt kívánja, hogy egy és ugyanazon állomáson segédtanító egy évnél tovább nem alkalmazható. Igaz ugyan, hogy a segédtanítói alkalmazást a törvény precizírozza, amikor kimondja, hogy félév alatt a tanítói állomás betöltendő, és kivételes esetben, a közigazgatási bizottság elbírálása alapján, kivételesen egy évig alkalmazható. De éppen az imént említett gondolkozásom és nézetemnél fogva, amely szerint a segédtanítói intézményt lehetőleg szűkíteni és nem tágítani igyekszik a kormányzat, *(Helyeslés.)* és mert ez az indítvány határozottabbá teszi ezt a célt, amennyiben azt mondja, hogy egy és ugyanazon a helyen segédtanítók egy évnél tovább nem alkalmazhatók: ezért ezt az indítványt szintén elfogadásra vagyok bátor ajánlani.

Csernoch János t. képviselő úr, aki – amint látom – ezen indítvány ellen fel méltóz-[266]tatott szólni, ezt az indítványt talán félremagyarázta, mert ez az indítvány nem a segédtanító alkalmazhatóságának lehetőségét zárja ki, mert segédtanító azért akárhányszor és akármikor – ugyanazon iskolánál is és más állomásoknál esetleg többször is – alkalmazható. Ez az indítvány a segédtanítói állások folytonosságát akarja kizárni. Azt hiszem, hogy ilyen alakban hozzá méltóztatnak járulni.

Még hátravan Goldis László t. képviselő úrnak azon módosítása, mely szerint kötelezni kívánja az iskolafenntartókat a rendes tanítói lakásra vonatkozólag, hogy a rendes tanítóknak padlózott lakást adjanak. E módosításához készségesen hozzájárulok, és kérem a házat és az elnök urat, hogy Goldis t. képviselő úrnak beadott módosításait akként szétválasszani méltóztassanak, hogy a most említett rész elfogadható legyen. *(Helyeslés.)*

Goldis László: T. képviselőház!

Elnök: Mi címen kíván szólni a t. képviselő úr?

Goldis László: Vissza akarom vonni indítványom azon részét, mely feleslegessé vált azáltal, hogy az államtitkár úr egy egészen hasonló indítványt méltóztatott beadni.

Elnök: Az indítványnak azt a részét akarja visszavonni, amely a 6. bekezdésre vonatkozik?

Goldis László: Igen, a segédtanítók állami segélyben való részesítésére vonatkozó részt.

Elnök: Tehát az új bekezdést visszavonja. *(Helyeslés.)*

Hoffman Ottó: Én is visszavonom módosításomat, amennyiben örömmel konstatalom, hogy az államtitkár úr proposíciói még többet nyújtanak. *(Helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve, ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom. Szavazás előtt szó illeti az előadó urat. *(Halljuk! Halljuk!)*

Vertán Endre előadó: T. képviselőház! Mindenben magamévá teszem az államtitkár úr által mondottakat, és pedig az Óváry t. képviselőtársam indítványára vonatkozólag azért, mert a törvényjavaslat az iskolákra vonatkozólag, és nem a tanítókra nézve kíván intézkedni. Csak precízebb tehát az Óváry t. képviselőtársam szövegezése, mely ezt határozottan be akarja venni, és éppen azért a törvényjavaslat szövegében helyt foglalhat.

Goldis t. képviselőtársam többrendbeli indítványt tett, amelyeket most is fenntart. Leglényegesebb ezek közül az, mely a segédtanítók alkalmazására vonatkozólag a 3. bekezdésből, amely így kezdődik: „A segédtanítók önállóan külön osztályt csakis a közigazgatási bizottság engedélye folytán, mégpedig csak ideiglenesen legfeljebb egy évig vezethetnek”, ezt a kifejezést: „csak a közigazgatási bizottság engedélye folytán, mégpedig stb.” kihagyni kéri, és pedig azért, mert a segédtanító alkalmazása jog, amelyet nem lehet a közigazgatási bizottság engedélyéhez kötni.

Az én álláspontom szerint az általános szabály az, hogy segédtanító nem alkalmazható, hanem minden osztály külön vezetésével rendes tanító bízandó meg. Ezen általános szabály alól kivételt képez az, hogy bizonyos figyelmet érdemlő esetekben az iskola-fenntartó egy évig segédtanítót is alkalmazhat az osztály önálló vezetésére. Ennek oka az, hogy egy esztendő van megadva, hogy betegség vagy szabadságolás esetén a tanító eltávozhasson. Ez csak kivétel, és kivételes engedélye a törvénynek, tehát igenis helye van annak, hogy a közigazgatási bizottság megállapítsa azokat a figyelemreméltó körülményeket, amelyek mellett ezt a kivételes jogot az iskolafenntartók igénybe vehetik.

A 4. bekezdéshez adott javaslatában Goldis László t. képviselőtársam azt kívánja ezen bekezdésbe bevételni, hogy a tanítót „padolt szoba” illesse meg. Azt hiszem, hogy mikor a javaslatban az van, hogy „természetben tisztos lakás”, ez nem jelenthet egyebet, mint a tanító intelligenciájához mért lakást, a miben talán bennfoglaltatnék az, hogy padolt lakás, hiszen intelligens embernek ilyen lakás jár. De mert határozottabb Goldis László t. képviselőtársam határozati javaslata, mint a törvényjavaslat erre vonatkozó szövege, ezt a módosítást elfogadom.

Ugyancsak Goldis László t. képviselőtársam kifogásolja az 5. bekezdést azzal, hogy itt ki van mondva, hogy legfeljebb egy fél év alatt töltendők be a megürült tanítói állomások, és azzal érvel, hogy már a 3. bekezdésben ki van mondva, hogy segédtanító egy esztendeig alkalmazható. Bocsánatot kérek, talán nem erről van szó az utolsó bekezdésben, s ez nem a harmadik bekezdéssel hozandó összefüggésbe, hanem azzal, hogy mikor végleg megürül egy állás, mikor tehát a törvény szerint annak az állásnak jövedelme

halálozás folytán egy félévig az özvegyet illeti, ezen félév alatt, amíg a tanítói teljes javadalmazás le van kötve, az iskolafenntartó ne kényszeríttessék arra, hogy még egy rendes tanítónak teljes javadalmazást legyen kénytelen adni. Ez az indoka annak, hogy itt csak félév van a végleges megürülés esetében megengedve arra, hogy az állás tanítójelölttel, illetőleg segédtanítóval töltsék be. A törvényjavaslatnak erre vonatkozó intézkedése szintén megahagyandó; arra nézve pedig, hogy a segédtanítóknak javadalmazásához az állam is hozzájáruljon, elfogadom az államtitkár úr által beterjesztett javaslatot.

A mi a Csernoch János t. képviselőtársam által beadott indítványt illeti, ez is csak határozottabb kifejezése annak, ami a törvényjavaslatban már bennfoglaltatik. A törvényjavaslat ugyanis 2. §-ának 4. bekezdésében azt mondja (*olvassa*): „Több tanítóval bíró iskoláknál a [267] nőtlen tanítók és a tanítónők természetben való lakását, illetőleg lakásbérét a helyi iskolai hatóság a fennebbiektől eltérőleg is rendezheti”. Először is több tanítóval kell hogy bírjon az az iskola, ahol férj és feleség együtt szolgál mint tanító, tehát ez az intézkedés erre az esetre alkalmazható. Máskülönben is a tanítónőkre vonatkozólag a törvényjavaslat nem tesz különbséget a között, hogy férjes vagy hajadon tanítónőről van-e szó. Ennélfogva a férjes, tehát családdal bíró tanítónőre éppúgy kiterjesztendő a törvényjavaslatnak ezen intézkedése, amely szerint az iskolafenntartó nem köteles neki a kétszobás lakást vagy ennek ellenértékét megadni, mint a családdal nem bíró, tehát hajadon tanítónőre nézve.

Ennélfogva a törvényjavaslat által, ha eredeti szövegében fogadtatnék el, eléretnék ugyanaz, mint ami a Csernoch t. képviselőtársam által beadott javaslattal eléretni céloztatik. De mivel határozottabb a módosítás, ennélfogva ezt is elfogadom.

Ami már most Szkicsák Ferenc képviselőtársamnak azt a javaslatát illeti, hogy mondassék ki, hogy az alapfizetés 1907. év július hó 1-étől illeti meg a tanítót, erre vonatkozólag hivatkozhatom arra, hogy ez a törvény érvénybe léptének idejétől számít, hiszen a törvényjavaslat intézkedései akkor lépnek életbe, amikor maga a törvényjavaslat hatályba lép. A törvényjavaslat 36. §-ában pedig ki van mondva, hogy (*olvassa*): „Jelen törvény 1907. évi július hó 1-én lép életbe.” Ami ugyanaz, amit a módosítással el akar érni Szkicsák Ferenc t. képviselőtársam. Ezen módosítás elfogadásának tehát itten semmi értelme nem lenne.

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Következik a szavazás.

A 2. §-nak első és második bekezdése nem támadtatott meg, míg többi bekezdései megtámadtattak. Külön fogom tehát feltenni a

kérdést a 2. § első és második bekezdésére nézve, és azután a többi bekezdéseket fogom szavazás alá bocsátani a megfelelő módosításokkal.

Méltóztatnak a kérdés ilyen feltételébe belenyugodni? *(Igen!)* Akkor kérdem a t. házat, elfogadja-e a 2. §-nak meg nem támadott részét a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség! Kimondom, hogy a képviselőház a 2. §-nak meg nem támadott részét a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint elfogadja.

Következik a 3. bekezdés. A 3. bekezdéshez két módosítás nyújtott be Goldis László és Óváry Ferenc által. Goldis László azt kívánja, hogy a 3. bekezdésből ezen szavak: „csak a közigazgatási bizottság engedélye folytán, mégpedig” hagyassanak ki. Elsősorban tehát erre, azután pedig Óváry Ferenc képviselő úr módosítására, aki új mondatot kíván ehhez a bekezdéshez soroztatni, fogom a kérdést feltenni. Kérem tehát a képviselőházat, méltóztatik-e a 2. §-nak 3. bekezdését, szemben Goldis László módosításával elfogadni a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)*

Kérem azokat, akik változatlanul elfogadják, méltóztassanak felállani, *(Megtörténik.)* Többség! Kijelentem ennélfogva, hogy a 2. § 3. bekezdése szemben Goldis László javaslatával a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint elfogadtatott, minélfogva Goldis László képviselő úr módosítása elesett.

Ugyancsak a 2. § 3. bekezdéséhez Óváry Ferenc a következő toldást hozza javaslatba: „Egy és ugyanazon állomáson segédtanító egy évnél tovább nem alkalmazható.” Kérem a t. házat, méltóztatik-e Óváry Ferenc képviselő úr ezen toldását a 2. § 3. bekezdéséhez elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség! Kijelentem, hogy a képviselőház Óváry Ferenc képviselő úr módosítását elfogadta.

Következik a 2. § 4. bekezdése. Ezen bekezdéshez Goldis László, Csernoch János és Szkicsák Ferenc adtak be módosításokat. Minthogy azonban Csernoch János javaslata tulajdonképp egy toldás, annálfogva ez nem áll szemben az eredeti szöveggel. Elsősorban tehát a módosításokat fogom szavazás alá bocsátani, mert, azok nem állanak egymással ellentétben. *(Helyeslés.)*

Kérem ennélfogva: méltóztatik-e a 2. § 4. bekezdéséhez Goldis László képviselő úr által benyújtott azon módosítást, hogy: „legalább két” szavak után tétessék: „padlós” – elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház ezt a módosítást elfogadta.

Következik Szkicsák Ferenc képviselő úr módosítása, aki azt kívánja, hogy a 2. § 4. bekezdésének utolsó mondata ekképpen szövegeztessék ...

Szkicsák Ferenc: Tekintettel az államtitkár úr kijelentésére, módosításomat visszavonom, csak azt kérem, hogy az első bekezdéshez tett azon módosításom bocsáttassék szavazás alá, hogy „a fizetés 1907. július 1-től folyósíttassék.” (Zaj.)

Elnök: Kérem, ezt nem látom itt!

Szkicsák Ferenc: De ott van! (Zaj a baloldalon. Felkiáltások: Szavazzunk!)

Elnök: Méltóztatnék talán a módosításokat, ha már egy papiroson méltóztatik benyújtani, legalább elkülönítve feltüntetni, és nem úgy, hogy az elkülönítés a fogalmazványból ki nem tűnik. Úgy veszem észre, hogy a kérdéses módosítás csakugyan itt van. A bár nem helyes formában, de tényleg benyújtott módosításra joga van a [268] képviselő úrnak engem figyelmeztetni, mert senkit sem akar az elnökség elütni attól a jogától, hogy módosítást benyújtson, és kívánja, hogy a ház akarata ez iránt megképeztessék. (Általános helyeslés.)

Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e elfogadni Szkicsák Ferenc képviselő úrnak azon módosításával szemben, mely szerint a 2. § első bekezdésébe ezen szavak után (olvassa): „A községi és hitfelekezeti tanítóknak évi alapfizetése” tétessék: „1907. július 1-től” kifejezés, az eredeti szöveget változatlanul elfogadni, igen vagy nem? (Igen!) Ha igen, akkor kijelentem, hogy Szkicsák képviselő úrnak ezen módosítása elesett.

Miután Szkicsák képviselő úr másik módosítását visszavonta, erre a kérdést feltenni felesleges.

Következik most már a 2. § negyedik bekezdéséhez toldásképpen Csernoch János képviselő úr által javaslatba hozott módosítás, amely azt kívánja, hogy a 2. § negyedik bekezdésének ezen utolsó szavai után: „eltérőleg is rendezheti”, tétessék a következő szöveg: „Ez a jog megilleti akkor is, ha az ugyanazon iskolánál alkalmazott tanító és tanítónő házastársak”.

Kérdem a t. házat, méltóztatik-e Csernoch János képviselő úrnak ezen módosítását elfogadni, igen vagy nem? (Igen!) Ha igen, akkor azt elfogadottnak jelentem ki.

Következik az ötödik bekezdés.

Az ötödik bekezdéssel szemben Goldis László képviselő úr a következő ellenindítványt nyújtotta be (olvassa): „A tanítók élet-hosszig választatnak. Minden megürült tanítói állomás legfeljebb egy év alatt, de mindenesetre a legközelebbi iskolai év kezdete előtt betöltendő, és ezen idő alatt az iskolában segédtanító (tanítójelölt)

alkalmazandó; a tanító halála esetén özvegye és árvái a halálozásnak napjától számított félévig az egész fizetést és lakást élvezik.”

Kérem a t. házat, méltóztatik-e a 2. § ötödik bekezdését Goldis László képviselő úr ellenindítványával szemben a közoktatásügyi és pénzügyi bizottságok szövegezése szerint elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)*

Kérem azokat, akik elfogadják változatlanul az eredeti szöveget, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség.

Kijelentem tehát, hogy a képviselőház a 2. § ötödik bekezdését változatlanul elfogadja a közoktatásügyi és pénzügyi bizottságok szövegezése szerint, ennél fogva tehát Goldis László képviselő úrnak ezen bekezdéssel szemben beadott indítványa elesik.

Következik még Tóth János képviselő úrnak következő módosítása.

Hammersberg László jegyző *(olvassa):* „A 2. szakasz legvégére tétessék: Államsegélyes iskolánál a rendes tanító halála esetén, ha az özvegyet vagy árvát hagy hátra, az alkalmazott segédtanító fizetéséhez a halálozásnak napjától számított félévig az állam is hozzájárul abban az arányban, amely arányban az elhalt rendes tanító fizetését kiegészítette.”

Elnök: Kérem a t. házat, méltóztatik-e Tóth János képviselő úrnak imént felolvasott módosítását a 2. §-hoz elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem kijelenthetem, hogy a képviselőház Tóth János módosítását elfogadja.

Következik a 3. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a törvényjavaslat 3. §-át).*

Elnök: Az előadó urat illeti a szó.

Vertán Endre előadó: T. képviselőház! Az utolsó bekezdésben javasolom, hogy „minden községi és hitfelekezeti tanító” helyett tétessék: „minden községi és hitfelekezeti rendes tanító”. Ez megfelel a törvényjavaslat intencióinak, amely a korpótlékokat a rendes tanítókra nézve kívánja rendezni. Ennél fogva tisztelettel kérem módosításom elfogadását. *(Helyeslés.)*

Ráth Endre jegyző: Bella Mátyás!

Bella Mátyás: T. képviselőház! A korpótlék tekintetében a javaslat a t. kultuszminiszter úrnak a költségvetés tárgyalása alkalmával előadott tervéhez képest bizonyos javulást mutat ugyan, amennyiben kimondja, hogy mindazok a tanítók, akik a jelen törvény életbeléptekor az 1893. évi XXVI. t.-cikk 2. §-a alapján már az első vagy a második 100–100 koronás évötödös korpótlék életvezetében vannak, a jelen törvény életbeléptétől kezdve még 100 korona korpótlék kiegészítésben részesítendő; a korpótlék besztását mindazonáltal, különösen az idősebb tanítókra való te-

kintettel, nem tartom igazságosnak és méltányosnak. A korpótlékoknak az eredeti terv szerint való beosztása nem volt ugyan jó, nem felelt meg mindenben a tanítóság igényeinek, de mindazonáltal jobb volt, mint a mostani.

A tervezet értelmében a harmadik és a negyedik helyre volt illesztve a 100–100 koronás korpótlék. Én már annak idejében bátorkodtam azon kéréssel fordulni a t. kultuszminiszter úrhoz, hogy a 100–100 koronás korpótlék az ötödik és hatodik helyre helyeztessék. (*Helyeslés bal felől.*) Ezt a kérésemet azzal támogattam, hogy rámutattam arra, hogy a 100–100 koronás korpótléknak a harmadik és negyedik helyen való elhelyezése arra az időre esett, amidőn a tanítónak tényleg a legnagyobb szüksége van a segedelemre, mert családja fenntartására és gyermekei neveltetésére a legtöbbet igényli, (*Úgy van!*) holott az ötödik és hatodik helyre való kitolása a 100–100 koronás korpótlékoknak, bár bizonyos relatív fizetéskisebbedést jelent is a tanítóra nézve, mégis olyan időre esik, mikor már rendes körülmények között felnevelte gyermekeit, és ezt a fizetéskisebbedést nagyobb megrázkódtatások nélkül elviselheti. Ehelyett a mostani szakasz két 100–100 koronás korpótléket még egy hellyel előbbre tolt. Ezáltal nem lett javítva az 1893 óta működő tanítók helyzete, másrészt pedig az azelőtt működő tanítók nyugdíjaztatás esetén 100 koronával kevesebb nyugdíjat kapnak.

[269] Azt hiszem, hogy megnyugtató volna az idősebb tanítókra az, ha ez a szakasz a 100–100 koronás korpótlékokat az 5. és 6. helyre tenné, vagy ami legigazságosabb volna, ha öt 200–200 koronás korpótléket állapítana meg. Mert igaz ugyan, hogy a javaslat némileg javít a tanítók sorsán, de magában véve a fizetés, tekintetbe véve a korviszonyokat, oly csekély, hogy annak a két 100–100 koronás korpótléknak az ötödik és hatodik helyre való kitolása semmi esetre sem készítené a tanítót arra, hogy ezért hamarább menjen nyugdíjba. Hiszen alaposabb ok: betegség, baleset vagy egyéb testi vagy szellemi fogyatékoság hiányában a tanító 40 év betöltése előtt úgysem mehet nyugdíjba; ha pedig valamely szerencsétlenség következtében mégis kénytelen erre, akkor legyen nyugdíja a lehető legnagyobb, mert hiszen szükségletei a beállott szerencsétlenség következtében mindenesetre növekedtek. Ha a jelen törvény életbeléptével egy tanító 1908-ban nyugdíjba megy negyven évi szolgálat után, lehetetlen, hogy 1400 koronánál nagyobb nyugdíjat kapjon. Ez a korpótlék beosztása miatt van így. Ha öt 200–200 koronás korpótlék állapíttatnék meg, vagy pedig ha a két 100–100 koronás korpótlék az ötödik és hatodik helyre tétetnék, akkor a 93. év óta működő fiatal tanítók nem szenvednének sérelmet, az idősebb tanítók pedig legalább 100 koronával nagyobb

nyugdíjat kapnának. Ezek úgyis nagy hátrányban vannak a fiatalabbakkal szemben.

T. ház! A javaslat a korpótlékokra való jogosultságot a 93-ik év óta való szolgálattól teszi függővé. Visszamegy tehát a javaslat tizennégy évvel. Azt hiszem, hogy tovább is visszamehetett volna, amivel megszüntette volna azt a visszás állapotot, hogy dacára annak, hogy e törvény szerint 40 évi szolgálat után minden tanítónak 2000–2100, illetve 2400 koronányi nyugdíja van, mégis lehet tanító, aki negyvenévi szolgálat után nem kaphat 1400 koronánál nagyobb nyugdíjat. Ezt a visszás állapotot megszüntetné olyan intézkedés, amely kimondaná, hogy minden tanítónak, aki a jelen javaslat életbeléptetésekor hivatalban van, összes szolgálati évei a megfelelő nyugdíjjogosultsággal számíttatnak. Ha ez az ország pénzügyi helyzetére való tekintettel nem volna lehetséges, akkor legalább az tétessék meg, hogy az idősebb tanítókra nézve a két 100–100 koronás korpótlék az ötödik és hatodik helyre helyeztessék át. Hiszen ismeretes az ezen kívánalmakkal szemben említettني szokott ellenérv. Rendesen arra hivatkoznak, hogy az ország pénzügyi forrásait más, nagyobb és messzebbre kiható ügyek annyira igénybe veszik, hogy erre a dologra nem telik.

Ezzel az ellenvetéssel szemben nem hozakodom most elő sem ágyúkkal, sem más ilyenfajta elnyűtt frázisokkal, hanem arra hivatkozom, hogy a tanítók ügye a kultúra ügyével elválaszthatatlanul szoros összefüggésben van, és hogy kötelességünk elsősorban kultúránk felvirágoztatásáról és előmozdításáról gondoskodni. Más kultúrállamok is minden erejüket megfeszítik azon irányban, hogy kulturális előrehaladásukat biztosítsák, és azt hiszem, mindnyájunknak azon szent meggyőződésen kell lennünk, hogy egyedül kulturális előhaladásunk által fogjuk elérhetni gazdasági téren való előhaladásunkat is, ez pedig feltétele önállóságunknak, boldogulásunknak, gazdagodásunknak.

Előadandó módosítással közvetve, a tanítók helyzetének javítása által, egy porszemnyivel előre akarom vinni a kultúra terén való előrehaladásunkat, s azért arra kérem a t. képviselőházat, hogy ezen módosításom megítélésénél helyezkedjék arra az álláspontra, hogy ha semmire sem telik is, de a kultúra céljaira kell hogy teljék.

Bátor vagyok a következő módosítást előterjeszteni *(olvassa)*: „Az első bekezdés így módosítandó: A községi és hitfelekezeti elemi népiskoláknál alkalmazott rendes tanítók korpótléka következőképpen állapíttatik meg: ötévi szolgálat után 200 korona; 10 évi szolgálat után további 200 korona, 15 évi szolgálat után további 200 korona; 20 évi szolgálat után további 200 korona; 25 évi

szolgálat után további 100 korona; 30 évi szolgálat után további 100 korona.”

A harmadik bekezdést így módosítanám: „A korpótlékokra azon szolgálati idő ad igényt, amelyet a rendes tanító szabályszerű képesítéssel az állomás végleges elfoglalása óta megszakítás nélkül eltöltött.”

Elnök: Ki következik szólásra?

Raisz Aladár jegyző: Tólos István!

Tólos István: T. ház! (*Halljuk!*) Már a szőnyegen lévő törvényjavaslat általános tárgyalása alkalmával szándékoztam felszólalni, különösen azon okból, mert törvényhozói hazafias kötelességemnek ismerem azok érdekében, akik a népnevelés ügyét szolgálják, mindannyiszor felemelni szavamat, amidőn arra egyáltalában alkalom nyílik. Azonban hallván az ügynevezett nemzetiségi képviselők beszédeit, nehogy annak a méltatlan harcnak anyagot szolgáltatassak, és így e törvényjavaslat törvényerőre emelését, amelynek célját, rendelkezéseinek legnagyobb részében üdvösnek és hasznosnak ismerem el, késleltessem, ettől a szándéktól elálltam. Most azonban nem hallgathatok, t. ház, különösen ennél a szakasznál, amely szerény véleményem szerint fontosabb, mint az a második szakasz, amely a tanítói alapfizetést 1200, 1100 és 1000 koronás minimumokban állapítja meg.

Köztudomású és sajnálatos dolog, t. ház, hogy népoktatásunk és népnevelésügyünk az utóbbi évtizedben egyáltalában nem haladt előre, hanem a szó szoros értelmében pang. Ennek a pangásnak fő- és lényeges okát abban találok, hogy a népnevelés munkásai még abban a napszámban sem részesülnek, amely nem a tisztességes, de egyáltalában a megélhetést biztosította volna. A törvényjavaslat ezen a bajon kíván segíteni; én azonban azt tartom – ép az imént jeleztem –, hogy nem annyira az a minimális fizetés, mint a korpótlékok szabályozása fontos [270] a tekintetben, hogy a tanítók anyagi ellátását állásukhoz méltóan biztosítsuk. Az igen t. miniszter úr az általános vita alkalmával tartott nagyszabású beszédében így szólott (*olvassa*): „Abban a meggyőződésben vagyok, hogy ha a készülődések izgalmain túl vagyunk, és befejezett tényként áll majd ez a törvényjavaslat mint törvény az ország közvéleménye előtt, ha majd annak jótékonyságait a tanítótestület érezni fogja, ha be fogja látni, hogy »mindjárt most« minden felekezeti tanító 300, talán 400 koronával többet kap, mint amennyit eddig élvezett stb.”

Az igen t. miniszter úr tehát azon a nézeten van, hogy minden hitfelekezeti tanító, amint ez a törvényjavaslat törvényerőre emelkedik, 300–400 korona jövedelemszaporulatban fog részesülni. Eltekintek attól az 1000, 1100 és 1200 koronás fizetéstől,

amelyet szerény véleményem szerint valami túlságos nagy emelkedésnek nem tartok, nemkülönben szemben azzal a ténnyel, hogy ezelőtt 40 esztendővel, 1868-ban báró Eötvös József ezen minimális fizetést 300 forintban állapította meg; márpedig 1868-ban 300 forint többet jelentett, mint ma 600. Ezt tehát olyan túlságos emelkedésnek nem tartom, és különben is igen sok helyen ez a minimális alapfizetés megállapítása elkészt, mert különösen a nagyobb helyeken, a városokban az iskolafenntartók belátták, hogy a mai világban 7–800 koronából egy családot fenntartani képtelenség, és ebből igen sokan az iskolafenntartók azt követelték, hogy erkölcsi kötelességük tanítóik fizetését legalább 1000–1200 koronában, sőt magasabb összegben is megállapítani.

Bocsásson meg a t. miniszter úr, de én imént hivatkozott meggyőződésével ellenkező meggyőződésben vagyok. Abban t. i., hogy a tanítóság zömének, legalább felének anyagi egzisztenciáját ez a törvényjavaslat, ha törvényerőre emelkedik, számbavehető módon nem fogja javítani.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Hogy mondhat ilyent?!

Tálos István: Ha van igazság érveimben, akkor a t. miniszter úr fényes elméje nyitva fog állani a kapacitációnak, ha nem lesz igazságom, akkor majd én fogok meghajolni. Mint Bella Mátyás t. képviselőtársam kifejtette, midőn az 1893: XXVI. t.-c. 2. §-a azt mondja, hogy a szolgálati idő az 1893. évi XXVI. t.-c. hatálybaléptétől kell hogy számíttassék. Ez a törvény e tanítók korpótlékát a 93-tól mostanig eltöltött időre szintén 100 koronában állapítja meg, tehát éppen azoknak, akik 15–20, vagy 25 év óta szolgálnak, a fizetésük nem lesz magasabb, csak azzal a 100 koronával, amelyre vonatkozólag a szakasz utolsó bekezdése intézkedik. Én azt hiszem, hogy a korpótlékok ezen osztályozása abszolúte nem felel meg az igazságosságnak és méltányosságnak.

A korpótlékok azon osztályozása, mely szerint az első 200 korona, a második és harmadik korpótlék pedig 100–100 korona, és a többi 200 korona azon felül, amit már Bella Mátyás t. képviselőtársam kifejtett, nem igazságos azért sem, mert a többjövedelemre, a fizetésnek javítására nem annyira a kezdő tanítónak és nem is annyira a 30–40 év óta szolgáló tanítónak van szüksége – aki már 60–70 éves, és aki már gyermekeit felneveltette, szárnyukra bocsátotta – mint inkább annak a tanítónak, aki 10–15–20 év óta szolgál, aki 35–45 esztendő, és akinek vállaira a családfenntartás gondja, gyermekei ellátásának terhe leginkább nehezedik.

Emellett még, t. képviselőház, éppen azok a tanítók, akik 10–20 év óta szolgálnak, java erejükben vannak, tehát a legértékesebb és a leghasznosabb tagjai a tanítói karnak.

Én tehát ahhoz a módosításhoz, amelyet Bella Mátyás t. képviselőtársam a korpótlékok osztályozása dolgában proponált, hozzájárulok. Én sem kívánom a korpótlékok összegét felemelni.

Én is számolok – és mint törvényhozónak, kötelességem is számolni – az államháztartás finansziális tekinteteivel, a budgetpolitikai kényszerhelyzettel. Számolok azzal a körülménnyel is, amelyre az igen t. miniszter úr minap tartott nagyszabású beszédében némi jogos keserőséggel rámutatott, hogy t. i. alig vette kezébe ez a kormány a kormányzat gyeplőit, alig lépett hivatalába, a társadalomnak máris majdnem minden osztálya jogos vagy jogtalan igényeivel, törekvéseivel, kívánságaival, a kívánságok egész özönével állott elő, úgyannyira, hogy igazán gondolkodóba esik az ember, vajon honnan veszi ez a kormány azt a sok száz és száz milliót, amellyel ezeket az igényeket ki akarja elégíteni, és amellyel, általában, meg akarja mutatni, hogy ez a kormány a társadalom minden osztálya iránt jóakarattal viseltetik, s ezt a jóakarátát tényekben akarja kifejezésre juttatni.

Én, t. képviselőház, számolok ezekkel a tekintetekkel, és ezért csak egy helycserét proponálok. Ez a helycsere finansziális szempontból szerény felfogásom szerint sem jelent olyan nagy terhet, amelyet a mi államháztartásunk el nem bírhat; mert tudvalévőleg egy-egy korpótlékosztályba 3000–4000 tanító esik, s ha két korpótlékosztályban 100–100 koronával emelkednék is a korpótlék összege, ez sem jelentene többet, mint 800.000 korona kiadási többletet. És még ez is csak időleges – legalább legnagyobb részében időleges – kiadás lenne, mert hisz a módosítás szerint az 5–6. korpótlék 200 korona helyett 100 korona lenne. Később tehát, az 5–6. korpótléknál meg fog térülni az, ami most kiadási többletként jelentkezik.

T. képviselőház! Engem ennek a módosításnak a pártolására, illetőleg a saját módosításom beterjesztésére különösen az indít, amit az igen t. miniszter úr minap tartott beszédében mondott, hogy t. i. ő a korpótlékok osztályozásánál nem zárkózik el attól a gondolattól, hogy olyan módosítás eszközöltessék itt, amelyen módosítást józanul tenni lehet. Indít másrésről és kötelességemmé teszi ezen módosítás beterjesztését magá-[271]nak a törvényjavaslatnak célja is, az, hogy ha ez a javaslat törvényé válik, ne legyen egyetlenegy tanító sem, aki ennek a törvénynek áldásaiban ne részesednék. Indít az a körülmény is, hogy habár a tanítói karnak azt a részét, mely igényeiben és követeléseiben túlzó, amelyet semmiféle ilyen fizetésjavító törvénnyel teljesen kielégíteni nem lehet, megnyugtadni nem is tudjuk, mégis meg vagyok győződve róla, hogy ha az igen t. miniszter úr hozzájárul ehhez a módosításhoz, a tanítóságnak azon részét, amely igényeiben sze-

rényebb, amely higgadtabb, nyugodtabb, igazságosabb a maga követeléseinek támasztásával, és méltányosabb, mondom, sikerül majd megnyugtatni. Ezeknek a kedélyeknek megnyugtatása pedig nagy érdeke az országnak; azt hiszem, fontosabb minden más kormányzati érdeknél. Ha módosításom elől a t. miniszter úr elzárkóznék, akkor nincs sok reményem arra, hogy a tanítók higgadtabb elemeiben is a kedélyeket megnyugtathatná, nincs reményem, hogy az elhanyagolt, pangásban lévő népnevelés ügye fellendülne.

Hiszen igen szépek az ideák és gyönyörűek az elvek, de azt hiszem, annak, hogy ezeket az elveket és ideákat érvényesíthessük, első feltétele, hogy megéljük. Ha a tanítók csakúgy, mint eddig, kénytelenek lesznek az élet harcaiban tusakodni, kénytelenek lesznek nyomorogni és sínylődni, akkor tiszta dolog, hogy az ily tanítóságtól becsületes hasznos munkát várni bizonyára nem lehet. Az ily tanítók végezni fogják munkájukat úgy-ahogy, meg fogják tanítani a nép gyermekeit írásra, olvasásra, számolásra, de nemigen lesz benne köszönet.

Márpedig, t. képviselőház, azt tartom, feltétlenül szükséges, hogy népünket szellemi és erkölcsi tekintetben bizonyos magaslatra emeljük. Sajnos a mai szociális világban még intelligensebb társaságban is hallottam oly megjegyzést, hogy jobb, ha a paraszt nem tud írni, olvasni, számolni, megmarad analfabétának, legalább elégedett, egyszerű, becsület- s tisztességtudó lesz, és nem lesz martalékává a szociálista tanoknak. E felfogás tükröződik vissza a történetből, amelyet előadandó leszek. *(Halljuk!)*

A Rábaköz egy községében, Beő-Sárkányban a plébános házá- nál összejött egy társaság, amelyben sok mindenről volt szó. A szomszéd községbeli ifjú tanító azzal dicsekedett, hogy az ő gyermekei mily kitűnően írnak, olvasnak és számolnak. Az ifjú tanító dicsekedését végighallgatta a plébános és az öreg Józsi bácsi, akit Rakovszky István t. képviselőtársam nagyon jól ismer, így fakadt ki: Hej, édes öcsém, nem jó, ha a paraszt jól tud írni-olvasni, mert jóra sosem használja, nem jó, ha jól tud számolni, mert mindjárt a papnak a földjét méri.

Lehet, hogy van valami igazság ebben is, különösen oly helyeken, ahol szórványosan egyik-másik tanul írni, olvasni, számolni, és azt hiszi, hogy ő a nép született vezére, pedig csak félrevezetője. De én a magam részéről ellenkező felfogásban vagyok, abban a felfogásban, amelyben a t. miniszter úr, hogy t. i., amint már említettem, kell hogy népünket bizonyos szellemi és erkölcsi magaslatra emeljük, kell hogy egy alkotmányos államnak alkotmányos polgárai az értelmiség bizonyos fokára eljussanak, hogy kötelességüket öntudatosan teljesítsék, és jogaikat felismerjék. Kell hogy

kultúránkat, népoktatási ügyünket előbbre vigyük, ha itt meg akarunk maradni ebben a vérrel szerzett hazában.

Az 1893: XXVI. t.-c. tárgyalása alkalmával a közoktatásügyi miniszter úr egyik ragyogó beszédében így szólt: „A néptanítóknak tisztességes anyagi ellátást biztosítani a nemzetnek becsületbeli kötelessége.”

T. ház! Alig ült bele a miniszter úr a Gondviselés rendelkezése folytán abba a székbe, amelyből Magyarország kulturális életét kormányozza, első feladata volt a nemzet törvényhozásának alkalmat nyújtani, hogy ezt a becsületbeli kötelességet teljesítse. Én hálás szívvel üdvözlöm a mélyen t. miniszter urat ezért a nemes elhatározásáért, (*Éljenezés.*) ezért a férfias gondolkodásért, és még melegebben fogom üdvözölni, ha módosításomhoz hozzájárulni méltóztatik. (*Derültség.*)

Módosításom a következőleg hangzik: „A második és harmadik korpótléknál 100 korona helyett 200 korona, az ötödik és hatodik korpótléknál 200 korona helyett 100 korona tétessék”. Kérem, hogy módosításomat elfogadni méltóztassék.

Ráth Endre jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. képviselőház! Az előttem szólott t. képviselő uraknak szép beszédei után nekem a tárgyhoz nagyon kevés mondanivalóm lesz. Talán el is álltam volna a szótól, ha nem szándékoznám felhívni a t. ház figyelmét arra a körülményre, hogy akármelyik módosítást fogadja el a ház, akár Bella Mátyás, akár Tálos képviselő úrét, mégis a különbség az állami és a nem állami tanítók fizetése között még mindig 400 korona lesz. Ez a különbség pedig szerintem igen nagy. Ez a szakasz az, amelyben a nem állami tanítók az ő legnagyobb sérelmüket látják. Mikor hivatásuk ugyanaz, képesítésük ugyanaz, a munka, amelyet végeznek, talán nagyobb, mint az állami tanítóké, ha mégis úgy rendezzük a fizetésüket, hogy 400 korona különbség legyen az állami és a nem állami tanítók fizetése között, akkor valóban igazságtalanságot követünk el a nem állami tanítókkal szemben.

Ezt az előttem szóló igen t. képviselő urak nagyon szépen beigazolták, és én nem akarom, talán nem is lennék képes indokait, a tanítók helyzetét és azt a hivatást, amelyet betöltenek, olyan szép szavakkal ismertetni, mint amilyen szép szavakkal azt Tálos István t. képviselőtársam tette.

Ezért én egyszerűen azon kívánságomnak akarok kifejezést adni, hogy ez a különbség az állami és a nem állami tanítók fizetése közt ha nem is volna teljesen eltüntethető, legalább csökkentesék, és indítványom odairányul, hogy az ötödéves pótlékra nézve mondjuk ki, hogy azok [272] egyáltalában 200–200 koronában állapíttatnak meg, mind a hat pótlék tehát 200–200 korona legyen.

Ezáltal legalább a fele a 400 koronának eltűnik, s maradna a különbség az állami és nem állami tanítók fizetése közt 200 korona.

Ezért minden hosszabb indokolás nélkül bátorodom határozati javaslatomat felolvasni *(olvassa)*: „A 3. § első bekezdése módosíttassék a következőképpen: a községi és a hitfelekezeti elemi népiskoláknál alkalmazott rendes tanítók korpótléka minden ötévi szolgálat után 200 koronában állapíttatik meg, amely hatszor ismétlődik, úgyhogy 30 évi szolgálat után a hat korpótlék összege 1200 korona legyen.”

Természetesen ezen módosítás elfogadása esetében meg kell változtatnunk a hatodik bekezdésnek második mondatát is, és erre vonatkozólag javaslom, hogy a hatodik bekezdés második mondata hagyassék ki, és helyébe a következő módosítás tétessék *(olvassa)*: „Ennélfogva mindazok a tanítók, akik a jelen törvény életbeléptének idejében az 1893: XXVI. t.-c. 2. §-a alapján már az első 100 koronás ötödéves korpótlék élvezetében vannak, 1907. október elsejétől kezdve még 100 korona korpótlékban, azok pedig, akik már a második 100 koronás korpótléket élvezik, ugyanazon időtől kezdve még 200 korona korpótlékban részesítendőek”. Kérem a t. házat, méltóztassék ezen módosításomat elfogadni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Rakovszky Béla!

Rakovszky Béla: T. ház! A ház asztalán lévő törvényjavaslat 3. §-ához csak igen röviden kívánok hozzászólni. Bármennyire is óhajtottam és óhajtani fogom mindig, hogy a felekezeti tanítók mentől előnyösebb helyzetbe jussanak, az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr pénteken elhangzott nagyszabású beszédében ellenállhatlan érvek erejével meggyőzött arról, hogy ezen kívánságnak eleget tenni nem lehet, tekintettel a pénzügyek jelenlegi helyzetére. Minthogy azonban mindamellett azt kívánom, hogy a felekezeti tanítók helyzetén, amennyire csak lehetséges, segíttessék, bátor vagyok az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz azon kérelemmel fordulni, hogy a korpótlékokra vonatkozó beosztást a következőképp módosítaná. *(Halljuk! Halljuk!)* „Módosítás a 3. § második bekezdéséhez. A korpótlékok ekképp állapítandók meg: ötévi szolgálat után 200 korona, tízévi szolgálat után 200 korona, 15 évi szolgálat után ismét 200 korona, 30 évi szolgálat után 100 korona.” A hatodik bekezdés végére e szavak után: „még 100 korona”, beszúrandó „illetőleg 200 korona”. Nagyon kérem a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hogy ezen módosításomat magáévá tenni méltóztassék. *(Helyeslés jobb felől.)*

Elnök: Ki következik?

Veres József: T. ház! Aki az egész törvényjavaslatot méltányosan ítéli meg, kénytelen bevallani, hogy a t. közoktatásügyi miniszter úr sokkal többet adott a tanítóknak, mint amennyit azok rövid idő előtt csak várhattak volna is. *(Igaz! Úgy van!)* Az is egészen természetes, mert emberi dolog, hogy aki azt hiszi, hogy valamit kaphat, mentől többet akar kapni. *(Úgy van!)* A t. miniszter úr a helyzet terhénél fogva kénytelen volt az állam pénzügyi viszonyait tekintetbe venni. S csakis ennek gondolom tulajdoníthatni azt, hogy megszakítja a 200 koronás korpótlékokat, és előretesz két 100–100 koronás korpótlékot, aminek semmi más magyarázatát adni azért nem tudom, mert sem a tanító helyzetében, sem pedagógiai okokban ennek kellő megfejtését találni nem lehet, mert éppen abban az időben, mikor kisebb korpótlékot kap a tanító, dolgozik a legnagyobb kedvvel, a legnagyobb erővel.

Ezért magam is nagyon kívánatosnak tartanám, hogy a pénzügyi helyzet lehetősége szerint javítsuk meg azt a beosztást, akár azon a módon, amint azt Bella t. képviselő úr mondotta, hogy az utolsó két helyre tegyük a 100–100 koronás korpótlékot, akár más módon, mert akkor remélem, hogy a megelégedés a tanítók körében sokkal általánosabb lesz, mint így, mert nem tudjuk ennek a megszakításnak okát adni.

A felhozott okok közül csak egyet nem tudok elfogadni. Azt hallottam ismételten itt is kifejtteni, másutt is olvastam, hogy éppen ezekben az időkben van a legnagyobb szükség erre a 200 koronás korpótlékre, mert az ötödik és hatodik korpótlék idejében már nincs neki felnevelni való gyermeke. Az 5. és 6. korpótlék idejében még csak 50–55 esztendő a tanító, akkor még van iskolába járó gyermeke, akkor is szüksége van erre az összegre. Hanem én másban látnám inkább elfogadható okát, hogy miért volna elviselhetőbb az ötödik és hatodik pótléknál. Az első ötévi szolgálat után kap 200 koronát; ha az ötödik év után jön hozzá száz korona kétszáz korona helyett, összesen kap 800 koronát, az nagy különbség, ellenben, ha nyolcszázhoz jön száz korona, az már nem olyan nagy különbség, mert akkor is kap 900 koronát. A helyzete tehát sokkal elviselhetőbb.

A másik, amiért szívesebben üdvözlénném, ha az utolsó két helyre menne a száz-száz koronás korpótlék, az a titkos remény, hogy mire eljön az az idő, amikor azt a korpótlékot fizetni kell, Magyarország olyan helyzetben lesz, hogy azt a száz-száz koronát akkor kipótolhatja már kétszáz-kétszáz koronára, úgy, hogy a korpótlék mindenkor kétszáz korona lenne. Ez a gond azonban most még minket nem nyomhat.

Én azt gondolom, hogy talál a t. közoktatásügyi miniszter úr erre módot, mert arról bizonyára meg vagyunk mindnyájan győ-

zódve, hogy nem rajta múlik, ha most nem egyforma 200 koronás korpótléket nyújt, (*Úgy van!*) vagy talál a t. pénzügyminiszter úr. Én csak röviden rámutatok egy-két ilyen forrásra, amiből nézetem szerint lehetne ezt a százkoronás korpótléket legutoljára hagyni. Hiszen ez a 10 és 15 évi szolgálat terhe nem azonnal szakad az ország vállaira, hanem még csak egy vagy két esztendő múlva, mert akkor telik le az a bizonyos 15 évi szolgálat. Másodsor, [273] ha igaz a t. nemzetiségi képviselő uraknak állásfoglalása, hogy ők a maguk népének gondolkozását híven fejezik ki, tehát a tanítóknak gondolkozását is, akkor ezt a fizetéskiegészítést nem fogják az ő tanítóik igénybe venni, tehát a tervezett összeg rendelkezésre marad, és akkor ebből is bizonyos összeget lehet majd a 200 koronás korpótlékra fordítani.

Egy hang (*a nemzetiségiek padjain*): Nem mondtuk!

Veres József: Nem mondták, de azt sokszor mondták, hogy híven tolmácsolják népük akarátát. Én pedig meg vagyok róla győződve, hogy ebben a tekintetben a lehető legtávolabb állanak a tanítóknak gondolkozásától, (*Úgy van! Úgy van!*) meg vagyok róla győződve, hogy amely tanító nem nyílt és elkeseredett ellensége a magyar nemzetnek, az két kézzel ragadja meg az alkalmat, hogy az államtól ezt a segítséget elfogadja. (*Úgy van! Úgy van!*) Mert viszont mit kér tőle az állam? Csak azt kéri, hogy ne legyen magyarelles, hanem legyen a nemzetnek hű fia. (*Élénk helyeslés.*) Ennél kevesebbet nem lehet kérni. (*Élénk helyeslés és taps.*)

Somogyi Aladár: Ez nem fér a fejükbe nekik!

Veres József: A magyar nemzet attól, akinek segítséget ad, ennél kevesebbet nem kérhet; még attól sem kérhet kevesebbet, akinek a fizetéséhez egy fillérrel sem járul hozzá. (*Élénk helyeslés.*) Én azért meg vagyok győződve, hogy most bizonyos terrorizmus hatása alatt nem nyilatkoznak hálával azok a tanítók, akiknek fizetését ez a törvényjavaslat legtöbb esetben kétszeresre emeli, és akiknek erre a fizetésre úgyszólván halaszthatatlan szükségük van.

Különben is ez az állásfoglalás kissé gyanús is, amennyiben hiszen nem először köt az állam a segélyhez ilyen feltételeket, hasonló feltételeket kötött már az előbbi fizetéskiegészítéshez is, mikor 400 forintra emelte fel ... (*Felkiáltások jobb felől: Háromszázat!*) A háromszázat kiegészítette 400 forintra. Akkor is feltételekhez kötötte. Feltételekhez kötötte a lelkészi fizetéskiegészítést, és akkor sehol sem tartottak külön gyűléseket a lelkészek vezetése alatt, sem esperességi gyűléseket, hogy tiltakozzanak az államnak ezen beavatkozása ellen.

Azzal a tudattal szavazom meg részemről az egész törvényjavaslatot, hogy igen nagy jót teszünk éppen azzal a tanító osztállyal,

amely szintén jelentékeny, hálára méltó szolgálatot tehet a magyar nemzetnek, és meg vagyok róla győződve, hogy ha felszabadulnak azon terrorizmus alól, mely most őket hallgatásra kárhoztatja, ők maguk is be fogják vallani, hogy helyzetükön változtatott, jelentékenyen javított ezen javaslat, *(Élénk helyeslés.)* anélkül hogy tőlük bármily csekély méltánytalan és igazságtalan dolgot követelt volna.

Részemről tehát, hacsak módot lehetne erre találni, a felsorolt okoknál fogva tisztelettel kérném, méltóztassék Bella képviselő úr javaslatának azt a részét elfogadni, amely a két száz-száz koronás korpótléket az ötödik és hatodik helyre kívánja tenni. *(Élénk helyeslés.)*

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Somogyi Aladár!

Somogyi Aladár: A lefolyt nemzeti küzdelem alatt volt alkalmam tapasztalni, hogy a magyar nemzeti követelmények hívei között első helyet foglaltak el a magyar tanítók, és a küzdelem alatt minden tekintetben teljesítették kötelességüket. *(Helyeslés.)*

T. ház! A magyar nemzeti állam kiépítésének egyik elengedhetetlen feltétele az, hogy a magyar nemzetnek olyan tanítói legyenek, akik a jövő generációt oly szellemben neveljék, úgy neveljék, hogy abban a küzdelemben, amelynek be kell következnie, ez a generáció a helyét megállja. *(Helyeslés.)* A tanító kötelességét csak abban az esetben teljesítheti, ha mindenféle anyagi gondtól menten, magát teljesen hivatásának szentelheti. A tanítók anyagi helyzetében a jelenlegi javaslat óriási javítást eszközöl. A javaslatot érdeme szerint már méltatták. Nekem csak a 3. §-hoz volna az előterjesztett javaslatok kapcsán egy kérésem, nem annyira az igen t. kultuszminiszter úrhoz, akinek a tanítók iránti mély szeretetét tanúsítja ez a törvényjavaslat, hanem inkább a jelen nem lévő pénzügyminiszter úrhoz, mert tudom, hogy az a kis szépséghiba, amely ezen törvényjavaslaton a két 100 koronás korpótlék beillesztésével esett, csupán a pénzügyminiszter úr vonakodása után jött létre.

A pénzügyminiszter úrhoz kérelmet nem terjeszthetek, mert nincsen jelen, de látom, hogy szíve megesett a néptanítókon, midőn kérelmemről tájékoztattam, és gyenge szívét mutatja az is, hogy távozott a teremből, mert lehetetlen lett volna ellentállania az annyi képviselőtársaim által előterjesztett jogos kérelemnek.

Ismétlem, t. ház, adjuk meg a tanítóknak azt, hogy anyagi gondoktól menten élhessenek, és hogy az ország minden tanítója teljesíthesse hivatását, s akkor a ház is abban az élvezetben fog részesülni, hogy nem lesz kénytelen arról az oldalról *(A közép-*

mutat.) olyan beszédeket végighallgatni, amilyeneknek eddig fül-tanúi voltunk.

Az én kérelmem tehát az, és kérem a t. kultuszminiszter urat is, méltóztassék ezt elfogadni, hogy a javaslat intenciója szerinti két 100 koronás korpótlék, amely közbeesik, utolsónak vétessék, aminek az egyszerű megokolása az, hogy az a tanító, aki családjának, gyermekeinek nevelésével van elfoglalva, és akinek csekély fizetéséből ez alig telik, ezen fizetésjavítás áldásaiban addig részesüljön, amikor arra leginkább szüksége van, mikor pedig gyermekei már felnőttek, amikor nevelésük neki már gondot nem okoz, kapja meg azt a másik korpótléket.

Indítványt nem terjesztek elő, hanem csatlakozom az előterjesztett indítványokhoz. *(Helyeslés.)*

Raisz Aladár jegyző: Máriássy Mihály!

[274] **Máriássy Mihály:** T. képviselőház! Engedje meg a t. ház, hogy a javaslat 3. §-ához én is egy pár szót fűzhessek röviden, teljesen csak a tárgyhoz tartom magamat. *(Halljuk! Halljuk!)*

A most napirenden lévő törvényjavaslat tárgyalása során különösen két szempont domborodott ki a felszólalásokban, amelyek ezen törvényjavaslat beterjesztését indokoltá tették. Az egyik a nemzeti és állami érdekek megóvása és biztosítása, a másik a tanítók anyagi helyzetének javítása. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt, hogy ezen törvényjavaslat elsősorban és a legszorosabban összefüggésben van magával az oktatásüggyel, ezért az oktatás szempontjából is hozzá lehet szólni ezen javaslathoz, és én is ezen szempontból vizsgálom azt.

Én, t. ház, az oktatást tartom az állam legfontosabb feladatai egyikének, mert hisz az állam egyrésztől ezáltal teljesíti kultúrmisszióját, másrészt biztosítja magának, a maga céljainak azt az erkölcsi tőkét, mely az egyes állampolgárok tulajdonában van. Az oktatásügy által gyakorolhat az állam befolyást a jövő állampolgárok jellemének képzésére, hogy azok az állam hasznos tagjaivá váljanak. Ezért azt hiszem, csak kötelességet teljesítek most, mikor ezen törvényjavaslat keretében az oktatásügy szempontjából felszólalok. Az oktatásügy szempontját a törvényjavaslat 4. §-ához fűzött indokolásának első mondata mondja meg.

Elnök (csenget): Kérem, most a 3. §-nál vagyunk, nem a 4-iknél.

Máriássy Mihály: A 3. §-nál vagyunk, és én csak arra az egy mondatra akarok hivatkozni, amely azt mondja: „népoktatásunknak nagy hátrányára van a gyakori tanítóváltozás, mert az állandóság egyik főfeltétele a tanítói munkásság népnevelő hatásának”. Ehhez a gondolathoz fűzöm én azon módosítást, amelyet a 3. §-hoz elfogadásra ajánlok. Mert tapasztalati tény, hogy igen gyakori az az eset, hogy a tanító egy-két esztendeig megmarad ál-

lomáshelyén, de aztán elhagyja azt a teret, amelyen munkásságát megkezdte, és ahol azt folytatnia kellene.

De ez a kisebb baj. Nagyobb baj az, ami nemegyszer megtörténik, hogy a tanító a szorgalmi idő letelte előtt, talán az év kezdetén elhagyja állomáshelyét, amely esetben a tanítóváltozás hátrányait az az iskolafenntartó és az a gyermek is sokkal jobban megérzi, mint hogyha az a szorgalmi év letelte után következik be.

Igen gyakori dolog ez, és különösen áll a hitfelekezeti iskolákra, ahol a lelkész és tanító egymással szorosabb összeköttetésben vannak, mert hisz a lelkész egyúttal az iskolafenntartó hatóság képviselője, az iskolaszék elnöke, a tanító pedig mint kántortanító is működik. Megtörténik, hogy súrlódások támadnak közöttük, aminek következménye az, hogy egyrészt a büntethetlenség tudatában, másrészt a pillanat hatása alatt minden kicsinyes ok képes arra bírni a tanítót, hogy elhagyja állását, és ne gondoljon arra, hogy a falusi gyerek részére úgymint csak nyolchavi szorgalmi idő van meghatározva, és ebből is egy részt odahaza, szülőinek segédkezve házi munkával tölt, de ez esetben még kevesebb tanításban részesül, mert a tanítónak úgy tetszett, hogy egy szép napon elhagyja állomását.

Ha, t. képviselőház, az oktatásügyet szívünkön hordjuk, ha szem előtt tartjuk a 4. §-t, amely megjutalmazza a tanítót azért, hogyha állandóan helyben marad és hasznos munkásságot fejt ki, akkor azt hiszem, helyénvaló lenne az oktatásügy és az iskolafenntartók érdekében a tanévben bekövetkező tanítóváltozást büntető szankció felállításával meggátolni, (*Mozgás.*) vagy legalábbis megnehezíteni.

Azért én a 3. § ötödik bekezdéséhez a következő módosítást terjesztem elő (*olvassa*): „Ha valamely községi vagy hitfelekezeti népiskolánál alkalmazott rendes tanító állomáshelyét a szorgalmi idő letelte, illetőleg a tanév befejezése előtt az iskolafenntartó engedélye nélkül véglegesen elhagyja, elveszti jogát arra nézve, hogy azon naptári esztendő akár a nyugdíjjogosultság, akár a korpótlék megállapításánál tekintetbe vétessék. Kivételt képez, ha a tanító más iskolához történt megválasztatása, házassága, hatóságilag igazolt betegsége miatt vagy egyéb, tőle nem függő körülmény folytán hagyta el a tanév közben állomáshelyét. Köteles azonban ez esetben távozását az illetékes iskolafenntartó és kir. tanfelügyelő előtt hitelesen igazolni.”

T. képviselőház! Szerény nézetem szerint nem vetheti szemünkre senki, hogy akkor, amikor a jogosság, méltányosság és lehetőség határán belül a tanítók anyagi helyzetéről gondoskodás történik, akkor ne viseljük annyira az iskolafenntartónak és az iskolaügynek, az oktatásügynek érdekét szívünkön, hogy

represszáliákat alkalmazzunk ott, ahol a tanítás menete indokolatlan megzavarásának jelenségeivel találkozunk. Az egyéni jogokat tiszteletben kell tartani ... *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Máriássy Mihály: ... az egyéni szabadságnak, az egyén érvényesülésének útját állani, azt korlátozni nem szabad; azonban éppoly kevésbé szabad megengedni azt, hogy ezek az egyéni jogok túlhajtassanak, az ellentétekbe csapjanak át, és hogy a magánérdek a közérdek, az állami érdek fölé emelkedhessék. *(Helyeslés.)*

Csak ezt céloztam benyújtott módosítással elérni és azt a t. háznak elfogadásra ajánlom.

Elnök: A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Azt hiszem, helyesen cselekszem, ha ezen sza-[275]kasz tárgyalásánál a vitának bezárása előtt szólalok fel, hogy azokra, amiket elmondandó leszek, az utánam még felszólaló t. képviselőtársaim megjegyzéseiket megtehessek. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az általános vita alkalmából elmondott beszédemben már jeleztem, hogy felfogásom szerint a javaslat pénzügyi eredményeit lényegesen módosító változtatásokhoz alig járulhatnék hozzá, mert hiszen az az áldozat, vagy ne vegyük áldozatnak: az a költség, amelyet az állam a tanítók fizetésjavításának címén ennek a javaslatnak következményeként magára vállal, az én felfogásom szerint körülbelül a summáját képezi annak, amit a jelenlegi viszonyok közt erre a célra fordítani egyáltalában lehet.

És itt kénytelen vagyok Somogyi Aladár t. barátom felszólalására, aki a pénzügyminiszterhez apellált, és aki mintegy a pénzügyminiszterre akarta a felelősséget hárítani azért a körülményért, hogy minden remény, jogosult és kevésbé jogosult remény, amelyet a tanítói fizetésrendezéshez fűztek, nem teljesült, mondom, kénytelen vagyok konstatálni, hogy ilyen elválasztását, ilyen megosztását a felelősségnek semmiképpen el nem fogadhatom. *(Élénk helyeslés.)* Nem tulajdoníthatom magamnak a szép, a tetszetős szerepet, mint aki mindent megtenni óhajtana, s nem háríthatom igen t. barátomra, az igen t. miniszterelnökre és pénzügyminiszterre az ódiomot azokért a korlátokért, amelyek közt mozognom kell, hanem e tekintetben övele a legteljesebb szolidaritásban állok. *(Élénk helyeslés.)*

Mert habár a pénzügyminiszter a dolog természete szerint a kabinetnek pénzügyi lelkiismeretét képezi; habár ő az, aki áttekintvén az államnak összes szükségleteit és folyton szemlét tartván az államnak rendelkezésre álló és a legközelebbi jövőben elérhető jövedelmei felett, felvilágosítja a kollégáit is a tekintetben, hogy mit

lehet tenni, és mit nem lehet tenni; de a nyert felvilágosítások és közös megállapodások után nemcsak azért, amit teszünk, hanem azért is, amit nem teszünk, s azon korlátok megtartásáért is, amelyeket meg kell tartanunk, teljes szolidaritásban állunk, mert mindnyájunknak, a kabinet összes tagjainak kötelessége az ő tárcájuk követelményeinek oly módon való mérséklése, hogy az az állami pénzügyeknek egyensúlyát és rendezettségét meg ne zavarja. (*Élénk helyeslés.*) Én csak azt mondhatom, t. képviselőház, hogy éppen a tanítói fizetésrendezés ügyében, amiről a t. ház most is meg fog győződni, a pénzügyminiszter úr részéről olyan előzenységet és ennek a nagyfontosságú ügynek olyan megértését találtam, hogy valóban, a tárca szempontjából csak szerencsét kívánhatok magamnak ahhoz, hogy ilyen felfogású pénzügyminiszterrel dolgozhattam, mint akivel dolgoztam. (*Éljenzés.*)

A benyújtott módosításokat, úgy, amint azok beadattak, sajnálatomra, el nem fogadhatom. Én már az általános vita alkalmával elmondott beszédemben számokkal illusztráltam, hogy mik az eredményei minden ilyen korpótlék-módosításnak, sőt a korpótlékok eltolásának is. Az sem vigasztalás, amit az egyik t. képviselő úr mondott – nem tudom, a felszólalók melyike –, hogy amennyiben a nagyobb korpótlékokat előbbre, a kisebbeket pedig hátrább tesszük, ez csak időleges veszteség, mert hiszen az megtérül későbbben a kisebb korpótlékokban. Először ez abszolúte véve sem áll, mert hiszen az egyszer elnyert korpótléktöbbletet a tanító tovább élvezi egész működése idején át; de különösen azért sem áll, mert ránk nézve éppen az állam megterhelhetésének elodázása is igen nagy fontossággal bír. Hiszen éppen most, a mai körülmények között nem vagyunk képesek kielégíteni olyan igényeket, amelyekről reméljük, sőt bizton hisszük, hogy ha valami zavar nem áll be, ha abban az irányban folyik tovább a közgazdasági és a pénzügyi politika, mint amelyben mi megindítjuk, akkor bizton hisszük, hogy egy pár év múlva az állam abban a helyzetben lesz, hogy azokat teljesíthesse, és ennek a további teljesítésnek útját semmi irányban nem akarjuk elvágni.

Csak azt sajnálom, ha a képviselő urak közül egyik-másik olyant mond a vita hevében, mint amit ma hallottam, hogy ez a javaslat a tanítók anyagi helyzetét vagy éppen nem, vagy alig érezhetően javítja. (*Felkiáltások: Nem áll!*) Sajnálom, ha ilyenek mondatnak, mert azok azután a tanítóság közt azt a nagyrészt mesterségesen felkorbácsolt és fenntartott elégedetlenséget szítani igen alkalmasak, amelynek objektív alapja szerintem nincsen. Mert az, ha egy tanítónak a javadalmazása rögtön 400 koronával emeltetik; ha, amint a törvényjavaslathoz mellékelte táblázat mutatja, a 40 éves szolgálat egész ideje alatt élvezett összes járan-

dóság a tanítóságnál az eddigi törvények alapján 44.500 koronát tett, az ezen törvény alapján élvezendő járandóságok összege pedig 61.500 koronát tesz a legalacsonyabb kategóriánál, és 69.500 koronát a legmagasabb kategóriában; amikor tehát az emelkedés 20 és 25.000 korona között oszcillál: akkor lehet azt mondani, hogy ez a javaslat nem teljesít minden reményt, nem felel meg a maga pénzügyi intézkedéseiben az ideális célnak, aminthogy én is azt mondom, hogy az út kétharmadát megtettük a felekezeti tanítók fizetése tekintetében, a harmadik harmadrész pedig még hátravan, és azt meg fogjuk tenni akkor, mikor az állam pénzügyei ebben az irányban javulnak, vagy mi, vagy a mi utódaink, mert hiszen nem hiszem, hogy az egyszer megkezdett úton meg lehessen állania valakinek, *(Igaz! Úgy van!)* azon általános meggyőződés szerint, amely [276] ezen kormány részéről és a parlament részéről is nyilvánul, és azt sem hiszem, hogy egy másik parlament, különösen az általános szavazati jog alapján megválasztott parlament szűkkeblűbb legyen, kevesebb érzékkel bírjon a tanítók igényei iránt, mint a mostani parlament.

Mindezeknek következményeképpen, t. képviselőház, a t. ház elé terjesztem azt, amit a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg a korpótlékok elhelyezkedése tekintetében tehetek, és ezt módosításképpen is vagyok szerencsés beterjeszteni. *(Élénk helyeslés. Halljuk! Halljuk!)*

Nagyon kérem a t. házat, hogy méltányolva a mi helyzetünket, méltányolva azt, hogy a kormány ilyen ügyekben súlyos felelősség mellett nyilatkozik, és ennek folytán az ő nyilatkozata talán bizonyos figyelmet érdemel, méltóztassék messzebbmenő módosításoktól eltekintve hozzájárulni ahhoz, amit én indítványozok, hogy t. i. a 3. § akképpen módosíttassék, hogy az ötévi szolgálat utáni korpótlék legyen 200 K, a 10 évi szolgálat utáni további korpótlék ismét legyen 200 K, *(Éljenzés.)* azután következne két-két száz koronás korpótlék, az utolsó megint 200 koronás. *(Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobb- és a baloldalon.)*

Ezzel a javaslatból származó költségeket több mint egymillió koronával szaporítjuk. Azonban van reményem arra, sőt biztosan hiszem, hogy a hatmillió koronán belül fogunk mégis maradni, de csak azért hiszem ezt, mert az iskolafenntartók egy része az első időben előreláthatólag nem fogja igénybe venni ezt a fizetéskiegészítést. Csak ennek a kombinációnak az alapján lehet ezzel a módosítással – s ezt egészen biztosan hiszem – a hatmillió koronán belül maradni.

Ezzel a módosítással azt érnék el, hogy amíg a törvényjavaslat eredeti sémája szerint a régi tanítóknak, akik 1893-ban és 1894-ben kezdték meg szolgálatukat, illetményei most rögtön csak

300 K-val emelkedtek volna, emelkednek most rögtön 400 K-val. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

És, t. képviselőház, a későbbi években, hogyha csakugyan beáll a várt javulás és megszilárdulás a mi pénzügyeinkben, nagyon könnyű lesz ebből a sémából átmenni arra, amely még közelebb hozza a felekezeti, illetőleg a nem állami tanítók illetményeit az állami tanítók által élvezettekkel, míg végtére, talán nem hosszú idő után, eléretik a teljes parifikáció is, a mely nekem is óhajításaim célját képezi. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Most kérem a t. képviselőházat, hogy a szakaszt az általam beadott módosítással szíveskedjék elfogadni. *(Általános, élénk helyeslés és éljenzés.)*

Elnök: Az ülést 10 percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom.

Tálos István képviselő úr szavainak értelmét kívánja röviden helyreigazítani. *(Halljuk! Halljuk!)*

Tálos István: T. képviselőház! *(Halljuk!)* A házszabályok 215. §-ának *b)* és *d)* pontjai alapján kérek szót. *(Halljuk!)*

A mélyen t. közoktatásügyi miniszter úr az imént elhangzott beszédében reflektált azokra az indokokra, amelyeket az előttem szólott képviselőtársaim módosításaik támogatásául felhoztak, és azt méltóztatott mondani az igen t. közoktatásügyi miniszter úrnak, hogy elhangzott egy olyan passzus is, amely akként szól, hogy ha ezen törvényjavaslat törvényerőre emelkedik, akkor a tanítók anyagi helyzete egyáltalában nem fog javulni. Minthogy én is azon szónokok sorába tartozom, akik arról a hatásról beszéltek, amelylyel majd a tanítók anyagi existenciájára lesz ez a törvényjavaslat, ha törvényerőre emelkedik, azért arra érzem magam indíttatva, hogy szavaim igazi értelmét megmagyarázzam.

Én nem foglalom el a törvényjavaslattal szemben azon álláspontot, hogy az a tanítók fizetését egyáltalában nem fogja javítani, őket anyagi existenciájukban nem fogja segíteni, hanem azon álláspontra helyezkedtem, hogy ha ezen korpótlék-osztályozás megmarad, akkor a tanítóságnak különösen érdekesebb és leghasznavehetőbb része anyagilag számbavehető módon és mindjárt ezen törvény hatálybaléptekor nem jut kedvezőbb helyzetbe. Én ezt állítottam, vagy ha nem ezt, hanem azt állítottam volna, amit a t. miniszter úr nekem imputál, akkor kérném, méltóztatassék szavaimat ilyen módon értelmezni. Az igen t. közoktatásügyi miniszter úr egy módosítással állt elő, amely ha nem is fedti azt, amit én voltam bátor a t. ház elé terjeszteni, de mégis, mivel egy újabb

eklatáns bizonyítéka annak a szeretetnek és jóakaratnak, mellyel a t. miniszter úr a tanítói kar iránt viseltetik, mert nem akarom félreismerni azt a felelősséget, amely abban a székbén a t. miniszter úrra hárul, azért a t. miniszter úr által proponált ezen módosítást hálás köszönettel tudomásul veszem, és tisztelettel kijelentem, hogy az általam beterjesztett módosítást ezennel visszavonom.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Rakovszky Béla!

Rakovszky Béla: T. ház! A házszabályok 215. §-ának *b)* pontjához kívánok szólni. Az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által elmondottak annyira meggyőztek engem arról, hogy őexcellenciája a lehetőségnek ez idő szerinti legvégső határáig elment módosítása által, hogy hálás köszönettel veszem azt tudomásul és módosításomat ezennel visszavonom.

[277] **Raisz Aladár jegyző:** Kaufmann Géza!

Kaufmann Géza: T. ház! Szívesen és készséggel csatlakozom igen t. képviselőtársaim által benyújtott módosításokhoz, mert tudom azt, hogy a képviselőházban pártkülönbség nélkül mindenki emelni óhajtana a tanítók fizetését még a törvényjavaslatban kifejezett módnál is jobban. De a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nemcsak ma, hanem már több alkalommal jelentős és határozott módon kijelentette, hogy ő is szívének-lelkének egész melegével segítene még jobban a tanítókon, de az államnak pénzügyi helyzete most azt meg nem engedi. Megvallom őszintén, azt a módosítást akartam benyújtani, melyet a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr benyújtott, tehát az én felszólalásom tulajdonképpen tárgytalanná lett.

Én örömmel és készséggel üdvözlöm a benyújtott módosítást, de az nem olybá tűnik fel, minthogyha én nem óhajtánám a tanítók fizetését ezen módosításnál is jobban fokozni, de mivel a miniszter úr kijelentette, hogy ez csak az első lépés, és nemcsak biztat, hogy jövőben a fizetést kiegészíthetjük, s paritásba hozhatjuk az állami tanítók fizetésével, hanem határozott reményt nyújtott arra, hogy a közeljövőben ez a lehetőség bekövetkezik, én, midőn üdvözlöm a miniszter úr által benyújtott módosítás alapján őt a tanítóság iránt érzett nagylelkűség és igaz meleg szeretetnél fogva, a módosításhoz örömmel hozzájárulok.

Raisz Aladár jegyző: Markos Gyula!

Markos Gyula: T. ház! Nem szándékoztam különben sem hosszabban foglalkozni a 3. §-hoz beadott módosításokkal, de magam is úgy jártam, mint Kaufmann Géza t. képviselőtársam, hogy t. i. úgyszólván tárgytalan lett egész felszólalásom, mégis azonban néhány szóval reflektálni óhajtók a ház szíves engedel-

mével a miniszter úr által elmondottakra. Teszem ezt azért, mert általánosságban az egész országban a tanítóságnál bizonyos elkeseredés mutatkozott a miatt, hogy különbséget tettek az állami és nem állami tanítók között. Ez az elkeseredés vagy mondjuk csak elkedvetlenedés az egész országban bizonyos lehangoltságot szült.

Miután azonban a miniszter úr nagy beszédében megígérte, hogy oda fog törekedni, hogy minél hamarabb megszűnjék a különbség az állami és nem állami tanítók között, én ezt örömmel veszem tudomásul e tekintetben. Ha a jelenlegi pénzügyi körülmények között nem is hidalható át ezen különbség, mégis van hozzá remény, hogy mentől hamarabb áthidalható legyen. Én ezt olybá veszem, hogy egy lépéssel már is közeledett a t. miniszter úr ezen szép és magasztos célhoz. A miniszter úr módosításához hozzájárulok, hogy az állami és nem állami tanítók között lévő különbségek eloszlattassanak, amennyiben méltányos, hogy azok, akik ugyanazon kötelességeket ugyanazon buzgósággal teljesítik, ugyanazon elbánásban és javadalmazásban is részesüljenek. *(Helyeslés.)*

Örömmel üdvözlöm a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ezen módosítását és azt elfogadom. *(Élénk helyeslés.)*

Raisz Aladár jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: T. képviselőház! A tanítók fizetésére vonatkozólag már az általános vita során bátorkodtam nézetemet kifejezni, remélem azonban, lesz alkalmam egyet-mást elmondani olyat is, amit akkor fel nem hoztam.

Mint minden fizetésrendezésnél, úgy a tanítói fizetésrendezésről szóló törvényjavaslatnál is kezdettől fogva figyelemmel voltam a kormánynak súlyos helyzetére, mely egy rakás lejárt váltóval talalta szemben magát, amely váltókat a kormány sem ki nem bocsátotta, sem azokon mint jótálló nem szerepel.

Így óriási terhekkal jár a kormány által beterjesztett és általunk már elfogadott iparfejlesztési törvényjavaslat; nagy terheket ró az államra a vasúti beruházásról szóló és most a bizottságokban tárgyalás alatt lévő javaslat; eligazításra és eldöntésre vár még a vasutasok fizetésrendezése, a postások és egyéb tisztviselők javadalmazásának felemelése, úgyhogy valóban csodálkozni kell, honnan veszi majd a kormány azt a sok pénzt, amely mindezen igények kielégítésére szükséges anélkül, hogy az állam pénzügyi helyzete meg ne zavartassék, és a pénzügyi egyensúly megóvassék.

Goldis László: A progresszív adózásból!

Csernoch János: Ha a progresszív adózás – amint t. képviselőtársam közbeszólott – be fog hozatni, akkor talán be fog állani az az idő, amiről a kultuszminiszter úr megemlékezett, hogy t. i. míg most csak $\frac{2}{3}$ -dal emelhetette a miniszter úr a tanítók fizetését, a

progresszív adózás behozatala után képes lesz a hiányzó harmadik harmadot is megadni a tanítóknak.

Én figyelemmel kísértem a tanítók fizetésjavításának kérdését egész 1868-tól kezdődőleg. 1893-ban, midőn az akkori kultuszminiszter beterjesztette a tanítók fizetéséről szóló javaslatot, bár az akkori függetlenségi párt igen alaposan foglalkozott ezzel a tárggyal – s úgyszólván egyedül vett részt a vitában –, mégsem mert egyetlen képviselő sem oly nagy összeget indítványozni a tanítók fizetésének kiegészítésére, mint aminővel most a t. kultuszminiszter úr előállott. (*Úgy van! a baloldalon.*) Midőn pedig néhány évvel ezelőtt a Berzeviczy-féle törvényjavaslat készült, tudjuk, hogy abban sem volt oly nagymérvű fizetésemelés kontemplálva, mint aminőt a mostani kultuszminiszter úr, minden várakozáson felül, beiktatott ebbe a törvényjavaslatba, melynek elfogadását kéri.

Igaz, hogy a miniszter úr által beterjesztett javaslatban van némi különbség az állami és a felekezeti tanítók között, de ez nem a fizetésben, hanem csak a korpótlékokban jelentkezik, s az a differencia, mely a felekezeti és az állami tanítók [278] fizetése között ma még létezik, oly csekély, hogy azt alig lehet észrevenni.

Nekem azonban van még egy másik észrevételem is. Én a felekezeti tanítókat az illető egyházak szolgálóinak tekintem. Ezt a szolga szót azonban nem abban a közönséges értelemben használom, amint azt értelmezni szokás, hanem olyanoknak tekintem a felekezeti tanítókat, mint akik idejüket, szolgálatukat egyházuk javára óhajtják szentelni.

Ezek az egyházak és felekezetek a tanuló növendéket különböző segélyekben részesítik. A tanítóképző intézetekben a növendékeknek egy része ingyen ellátásban részesül. Kapnak különféle ösztöndíjakat, kapnak ingyen tankönyveket, sőt más mindenféle segélyekben is részesülnek, és ezért az egyház joggal elvárhatja tőlök, hogy akkor, amikor a tanítói pályára lépnek, az ő érdekeit külön szolgálják, és az első tekintetük ne legyen csak a fizetésre irányítva, bár elismerem, hogy arra is nagy szükségük van, de arra, hogy szolgálataikat az egyháznak szenteljék.

Ezt az egyház joggal elvárhatja, és miután nem képes őket ki-elégíteni oly mértékben, hogy a mai kor szükségleteihez képest megéljenek, az egyház kénytelen elfogadni az állam segélyét – de szívesen is veszi –, amely aztán a tanítókat abba a helyzetbe hozza, hogy tisztességes megélhetést biztosít nekik.

De látok más különbséget is az egyházi és állami tanítók között. A felekezeti tanítók felett az állam nem rendelkezhetik, nem helyezheti át őket tetszése szerint, mint ahogy áthelyezheti az állami tanítókat akár szolgálati érdekből, akár pedig más okokból, mert az állami tanítók a kultuszminiszter által minden nehézség nélkül

bármikor áthelyezhető, ezt azonban nem teheti az egyházi tanítókkal, mert az egyházi tanítók bizonyos tekintetben javadalmasok, különösen a kántortanítók, és ha nekik nem tetszik, ha különben fegyelmi szempontból kifogás ellenük nincs, arról a helyről, ahol működnek, el nem távolíthatók, tehát bizonyos stabilitást szerezhetnek maguknak, és a stabilitás mellett a megélhetés eszközeiről is könnyebben gondoskodhatnak, mint azok, akiket folytonosan áthelyeznek.

Igaz, mi is sajnáljuk, megvan a különbség az állami és felekezeti tanítók fizetése között – habár mondom, nem nagy –, de másrészt az egyházi és felekezeti tanítók mint az egyháznak is tisztviselői arra szánták magukat és arra kötelezték magukat, hogy híven fogják az egyház érdekeit szolgálni, és tekintetbe veszik egyházuk helyzetét is, amikor e pályára szánták magukat.

Minthogy Rakovszky Béla t. képviselőtársamnak az indítványát nagyon megközelíti a t. kultuszminiszter úr indítványa, és miután a kultuszminiszter úr e módosításával újabb jelét adta jóakarátának a felekezeti tanítók sorsa iránt, és ezzel is kibélelte a különbséget, amely a kétféle tanítók között ezentúl fenn fog állani, és miután végre az állam mostani pénzügyi helyzete nagyobb terhet el nem bír, és különösen, amint helyesen jegyezte meg a t. kultuszminiszter úr, az a feladata a kormánynak, hogy a kiadások össze ne torlódjanak, hanem amennyire lehetséges, az évek hosszú sorára felosztassanak, én a t. kultuszminiszter úr indítványát és módosítását ezennel elfogadom. *(Élénk helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom. Szavazás előtt szó illeti az előadó urat.

Vertán Endre előadó: T. ház! A korpótlékok megállapítására vonatkozólag mindenben csatlakozom a t. kultuszminiszter úr által előadottakhoz és ezért azokhoz nem kívánok szólni, hanem reflektálni óhajtok Máriássy t. képviselő úr indítványára, amelyben egyrészt a stabilitás, másrészt pedig a tanítók amaz érdeke vétetik alapul, hogy amennyiben igazolatlanul szakítják meg működésüket vagy távoznak más pályára, ez az érdekeiket ne érintse, sem szerzett jogaikat ne veszélyeztesse.

A szövegezést azonban nem tartom egészen szerencsésnek, mert a beadott indítványban az van, hogy a községi és hitfelekezeti népiskolánál alkalmazott az a rendes tanító, aki állomási helyét az iskolafenntartó engedelmével végleg elhagyja, elveszti jogát arra nézve, hogy az a naptári esztendő, amelyben állomási helyét ezen módon megváltoztatja, illetőleg elhagyja, akár a nyugdíj jogosultság, akár a korpótlék megállapításánál tekintetbe vétessék.

Ha egy tisztviselő, mondjuk a tanító, aki ezentúl már köztisztviselő, állomáshelyét véglegesen és engedély nélkül elhagyja, akkor

az állásáról lemondottnak tekintetik. Ennélfogva azt az engedményt adni a tanítóknak mint köztisztviselőknek, hogy állomáshelyeiket elhagyhassák, és ezáltal csak azt a sérelmet fogják szenvedni, hogy egy esztendeig a korpótlék iránti igényük figyelembe nem vétetik, ez oly engedmény volna a többi köztisztviselőkkel és az általánosan elfogadott elvekkel szemben, melyet talán sem a ház, sem az indítványozó t. képviselő úr nem akart.

Éppen ezért kénytelen vagyok az indítvány elvetését javasolni, ámbar az elveknek fenntartása mellett lehetne valamelyes módosítással azt elfogadni.

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Következik a szavazás. Elsősorban felteszem a kérdést: méltóztatik-e a 3. §-nak meg nem támadott részét változatlanul a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház a 3. §-nak meg nem támadott bekezdéseit változatlanul elfogadja. *(Helyeslés.)*

Az első bekezdéssel szemben Bella Mátyás, Goldis László és gr. Apponyi Albert képviselő urak nyújtottak be módosítást.

Bella Mátyás képviselő úr módosításában azt javasolja, hogy a 10 és 15 szolgálati év után ne 100–100, hanem 200–200 korona korpótlék állapíttassák meg, továbbá, hogy a 25 és 30 évi [279] szolgálat után ne 200–200, hanem 100–100 korona korpótlék illesse meg a tanítókat.

Goldis László képviselő úr a következő módosítást hozza javaslatba, amelynek felolvasását kérem.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Goldis László módosítását.)*

Elnök: Gr. Apponyi Albert képviselő úr pedig a következő módosítást hozza javaslatba a 3. § első bekezdésénél:

Hammersberg László jegyző *(olvassa gr. Apponyi Albert módosítását.)*

Elnök: Elsősorban gr. Apponyi Albert képviselő úr módosítására fogom feltenni a kérdést, mert azt hiszem, kimondhatom, hogy az eredeti szöveget nem méltóztatnak elfogadni. *(Helyeslés.)*

Az eredeti szöveghez legközelebb áll gr. Apponyi Albert úrnak módosítása. Ha ezt méltóztatnak elfogadni, akkor Goldis László és Bella Mátyás módosítását elesettnek fogom nyilvánítani. Ha pedig nem méltóztatnak elfogadni gr. Apponyi Albert képviselő úrnak módosítását, akkor sorban fel fogom tenni Goldis László és Bella Mátyás módosításaira nézve a kérdést.

Méltóztatnak hozzájárulni a kérdés illetően feltevéséhez? *(Helyeslés.)* Kérem tehát: méltóztatnak-e a 3. § első bekezdését gróf Apponyi Albert módosításával elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik a 3. § első bekezdését gróf Apponyi

Albert módosításával elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem ennélfogva, hogy a 3. § első bekezdése gróf Apponyi Albert módosításával fogadtatik el, és hogy Bella Mátyás és Goldis László módosításai elesnek.

Következik a 3. § harmadik bekezdése. Erre nézve Bella Mátyás képviselő úr új szöveget hozott javaslatba. Kérem annak felolvasását.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a módosítást).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 3. § harmadik bekezdését változatlanul elfogadni a közoktatásügyi és a pénzügyi bizottságok szövegezése szerint, szemben Bella Mátyás képviselő úr most felolvasott módosításával, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség.

Kijelentem ennélfogva, hogy a 3. § harmadik bekezdése változatlanul fogadtatott el a pénzügyi és közoktatásügyi bizottság szövegezése szerint, minélfogva Bella Mátyás képviselő úr módosítása elesik.

Következik az utolsó bekezdés. Ehhez az előadó úr, Goldis László és gr. Apponyi Albert képviselő urak adtak be módosítást. Az előadó úr módosítása oda irányul, hogy a 3. szakasz utolsó bekezdésében ezen szavak után: „községi és hitfelekezeti”, a „rendes” szó tétessék bele. Kérdem tehát, hogy szemben az előadó úr javaslatával méltóztatnak-e az eredeti szöveget fenntartani, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház az előadó úr módosításával szemben nem kívánja az eredeti szöveget fenntartani, és hogy az előadó úr módosítása elfogadtatott.

Goldis László képviselő úr javasolja, hogy a 6. bekezdés második mondata hagyassék ki és helyébe a következő mondat tétessék.

Goldis László: Ez elesik magától, mert az első rész nem fogadtatott el.

Elnök: Be van adva a módosítás, méltóztassék azt visszavonni.

Goldis László: Akkor visszavonom.

Elnök: Következik gr. Apponyi Albert képviselő úrnak módosítása az utolsó bekezdéshez, mely ekképpen hangzik.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a módosítást).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e elfogadni gr. Apponyi Albert módosítását, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház az utolsó bekezdést gr. Apponyi Albert módosításával fogadja el.

Következik Máriássy Mihály képviselő úr módosítása.

Máriássy Mihály: Tekintettel arra, hogy az előadó úrnak agályai voltak módosításom ellen, és hogy az igen t. vallás- és

közoktatásügyi miniszter úr azt mondotta, hogy ezt a kérdést a fegyelmi jogkörben el lehet intézni, módosításomat visszavonom.

Elnök: Következik a 4. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a 4. §-t).*

Elnök: Az előadó urat illeti a szó. Az előadó úr nem kíván szólni. Van valaki felírva?

Raisz Aladár jegyző: Meczner Béla!

Meczner Béla: T. képviselőház! Már az általános vita alkalmával kijelentettem, hogy ez a 4. § különösen az idősebb tanítókra vonatkozólag igen humánus intézkedést rejt magában. Miután az idősebb tanítók nem jutnak azon kedvezőbb állásba, mint a fiatalabb tanítók, ez a 4. § mintegy kárpótolja őket azért, hogy csak az 1893-ik esztendő-től számíttatik a korpótlék, és ez a 4. §-ban foglalt 200 korona mintegy jutalom, amely az öreg tanítókra nézve, amennyiben ez a nyugdíjba is be fog számíttatni, természetesen igen nagy jótétemény lesz. Erre, megvallom őszintén, az idősebb tanítók nagyon számítanak és ebbe a szakaszba igen nagy bizodalmutat vetik.

Én külön indítványt e tekintetben nem óhajtok beterjeszteni, de miután nem tudom tisztán kivenni, hogy körülbelül milyen mértékű jutalomban fognak ezen szakasz alapján az idősebb tanítók részesülni, tiszteletteljesen kérem a mélyen t. miniszter urat, lenne kegyes legalább tájékoztatás végett felvilágosítást nyújtani, hogy percentuációban mégis körülbelül mi lehet az, amire ezen szakasz alapján a tanítók számíthatnak.

Kérem a t. miniszter urat, legyen kegyes erre válaszolni.

[280] **Elnök:** Ki következik?

Ráth Endre jegyző: Csernoch János! *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Csernoch János: T. képviselőház! Miután a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatnak 4. §-a nemcsak a községi, hanem a hitfelekezeti iskolákra is tartozik, és minthogy ezek az iskolák a felekezeti fennhatóság joghatósága alatt állanak, a hatóság tekintélyének megóvása szempontjából szükségesnek tartanám, hogy az az eszme nyerjen kifejezést, hogy az ilyen rendkívüli segélyek kiosztásánál a kultuszminiszter az illető egyházi főhatóságot is kérdezze vagy hallgassa meg. Ez egyrészt a tanító előtt emelné az egyházi hatóságnak tekintélyét, másrészt pedig az egyházi hatóság szívesen közreműködnék a kultuszminiszter úrral ilyen segélyek osztogatásában, ami az állam érdekeit semmiképpen nem veszélyeztetné.

Ezért az volna tiszteletteljes indítványom, hogy e szakaszba közbeszűrő: „hitfelekezeti intézeteknél az illetékes egyházi főhatóság véleményének meghallgatásával”. *(Helyeslés.)*

Ajánlom módosításomat elfogadásra.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Jánoky-Madocsányi Gyula!

Jánoky-Madocsányi Gyula: T. képviselőház! A 4. §-hoz, amely jelenleg tárgyalás alatt van ... *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Jánoky-Madocsányi Gyula: ... bátor vagyok két rendbeli módosítást benyújtani.

Ez a szakasz ugyanis arról intézkedik, hogy a kormány fel van jogosítva azoknak a tanítóknak, akik a népnevelés terén kiváló érdemeket szereztek, 200 koronás segélyt engedélyezni. Én közbeszűrőnek vélném azt a passzust, hogy azok a tanítók részesüljenek elsősorban eme 200 koronás segélyben, akik a nevelés terén a magyar nyelv sikeres tanítása körül szereztek kiváló érdemeket.

Ezen indítvánnyal én két irányban vélek a nemzeti ügynek szolgálatot tenni. Elsősorban ennek a szakasznak van egy hátránya, amely némi aggodalommal töltheti el a lelkeket, amennyiben féltő, hogy esetleg akadáhatnak olyan kormányok is ebben az országban, amelyek ezen szakasz rendelkezéseit kortescélokra használják fel. Ennélfogva minél jobban precizírozzuk, hogy mik értendőek eme sikeres működés alatt, amelyet ez a paragrafus kifejez, annál jobban biztosíthatjuk, hogy azt a célt szolgálja, amelynek elérése óhajtandó.

Azonkívül, ha ez a javaslat így módosíttatik, azt hiszem, szolgálatot teszünk a nemzeti ügynek, a nemzeti kultúrának, amennyiben egyrészt kétségkívül buzdítólag hatna azon tanítókra, akik nemzetiségi vidékeken foglalkoznak a magyar nyelv tanításával, másrészt ez egy szerintem jogosan megérdemelt jutalom is volna rájuk nézve. Mert azt könnyen beláthatják, hogy az a tanító, aki nemzetiségileg exponált vidékeken igen gyakran küzd izgatók által szított gyűlölködésekkel, sokkal nehezebb és fáradságosabb munkát végez, mint az, aki valahol, pl. az Alföldön, színmagyar községben tölti be hivatását.

Ezen okok késztettek engem arra, hogy ezen módosításomat a t. képviselőház figyelmébe ajánljam.

A második módosításom pedig körülbelül megegyezik azzal, amelyet az előttem szólott mélyen t. barátom és képviselőtársam, Csernoch János terjesztett elő, hogy t. i. a méltányosság és az igazság szempontjából is kívánatos, hogy ezen 200 koronás se-

gélydíjak kiutalásánál mindenkor meghallgatandó az iskolafenn-
tartók véleménye.

Bátor vagyok ezen kétrendbeli módosításomat a t. képviselő-
háznak és a mélyen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak
figyelmébe ajánlani. *(Helyeslések.)*

Elnök: Ki következik?

Ráth Endre jegyző: Bella Mátyás!

Bella Mátyás: T. képviselőház! A jelen törvényjavaslat a magyar nyelv tanításához fűzi a tanítói állás és helyel-közzel az iskola fennállását is. Azért feleslegesnek tartom igen t. képviselőtársamnak azon indítványát, hogy a 4. § olyképpen módosíttassék, hogy a 200 koronás jutalom azon tanítóknak adassék, akik a magyar nyelv tanítása terén szereztek maguknak kiváló érdeme-
ket. Éppen az ő közbeszólása is késztet arra, hogy a 4. §-ról azt mondjam, hogy az teljesen felesleges. Mert, t. képviselőház, a jelen törvényjavaslat értelmében minden tanítónak az a hivatása, hogy tőle kitelhetőleg minden erejének felhasználásával, legjobb lelki-
ismeretességgel pontosan teljesítse a kötelességét. Ha ezt nem teszi, akkor vét magának a törvényjavaslatnak rendelkezései ellen, és fegyelmi eljárásnak teszi ki magát, mely alkalommal állásától is felfüggeszthetik. Ha mármost, t. képviselőház, a tanító mindenben aláveti magát a jelen törvényjavaslat rendelkezéseinek, és kötelességét pontosan teljesíti, milyen érdeme, milyen különös érdeme van akkor, ha kötelességét teljesítette? Hiszen ezért megkapja a maga fizetését. Melyik mármost az a különös érdem, amely őt feljogosítja arra, hogy rendkívüli 200 korona segélyben részesüljön?

Én félek, t. ház, attól, hogy ezen szakasznak intenciója politikai célokból lesz felhasználva. És ha így lesz felhasználva, ez demoralizálólag fog hatni magára a tanítói karra. Ha pedig nem így lesz felhasználva, akkor a tanítók között nem kívánandó irigységet kelt fel, és talán a protekcióhajhászást segíti elő. Ezen oknál fogva bátor vagyok indítványozni, hogy a 4. § általában hagyassék ki. *(Helyeslés.)*

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Nagy Sándor!

Nagy Sándor: T. képviselőház! Bátor vagyok a 4. §-hoz egy módosítást ajánlani, amely némileg érinti azt a kérdést, amelyet Meczner Béla t. képviselőtársam a kultuszminiszter úrhoz intézett, hogy tényleg mi az értelme annak a ruganyos [281] kifejezésnek, hogy huzamos időn át kell az illető tanítónak érdemet szerezni? Én azt a jutalmat, amely a 4. §-ban kontemplálva van, úgy fogom fel, mint egyrészt jutalmat a népnevelés terén szerzett érdemekért, másrészt hogy ambíciót önt a tanítódba, hogy igyekezzenek ezt a

jutalmat kiérdemelni. Hogy pedig nekünk ezt a célt kell szem előtt tartanunk, az éppen Bella Mátyás képviselő úr beszédéből tűnik ki.

Azonban én szerencsésebbnek tartom az eredeti szöveget, mint a pénzügyi és közigazgatási bizottságok szövegezését. Nevezetesen, mikor arról van szó, hogy a miniszter bizonyos diszkrécionális joggal jutalmazhasson meg érdemeket, akkor én ezt a jogát nem akarom korlátok közé szorítani. Az eredeti szövegezés nem is kívánta ezt, hanem azt mondta, hogy ha a tanító érdemeket szerzett, akkor a miniszternek megvan a joga, hogy jutalmazhasson. Nem tudom, hogy jutott a közoktatásügyi bizottság arra a gondolatra, hogy megkösse a miniszter kezét akkor, mikor diszkrécionális joggal kell hogy éljen.

Én tehát azt tartom, hogy ha a miniszter szükségét látja, hogy a tanítót a népnevelés terén szerzett érdemeiért kivételes személyes pótlékban részesítse, akkor ne írjuk elő, hogy egy és ugyanazon a helyen kellett huzamosabb ideig annak a tanítónak alkalmazva lennie, mert ez az állomásváltoztatás különböző okokból történhetik, lehet teljesen igazolt is. Lehetséges, hogy valaki nem volt huzamosabb időn át egy és ugyanazon a helyen, de azért megszerezte a jogosultságot a jutalomra.

Indítványozom tehát, hogy a 4. § második sorából ezen szavak: „egy és ugyanazon helyen huzamosabb időn át alkalmazott és” töröltessék, és a jutalmazás egyetlen logikus előfeltétele az legyen, hogy az illető tanító érdemeket szerzett. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Ráth Endre jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. képviselőház! Csernoch János képviselő úr eszméjét akartam eredetileg felvetni, de nagy köszönettel veszem, hogy ő tett ez irányban módosító javaslatot.

Azt hiszem, hogy az igen t. kultuszminiszter úr is be fogja ismerni, hogy ha ezzel a 200 koronával felekezeti tanítót akar jutalmazni, és az egyházi főhatóságot nem hallgatja meg, akkor ez sértő a hitfelekezetre nézve, mert ezáltal mintegy bizalmatlanságát fejezné ki az illető egyházi hatóság iránt. De az illető tanítónál is az egyházi főhatóság irányában bizonyos tiszteletlenséget idézne elő, hogyha a tanító azt látná, hogy a miniszter őt az egyházi főhatóság meghallgatása nélkül megjutalmazhatja. Én nem is nyújtanám be módosításomat, ha nem hinném, hogy az én módosításom precízebben fejezi ki az eszmét, mint a Csernoch képviselő úr által benyújtott módosító javaslat.

Én következőképpen szeretném módosítani ezt a pontot: A 4. §-ból a következő szavak: „A közigazgatási bizottság és a kir. tanfelügyelő javaslatára” helyett tétessék: „a községi tanítókra nézve a közigazgatási bizottság és a kir. tanfelügyelő, a felekezeti tanítókra

pedig az illetékes egyházi főhatóság és a kir. tanfelügyelő javaslatára”.

A tanfelügyelő a miniszternek bizalmi embere, az állami érdekek tekintetében tehát teljes felvilágosítást adhat a miniszter úrnak, és különösen a népnevelés terén szerzett érdemekre nézve jobbat, mint a közigazgatási bizottság. Máskülönben pedig a tanító egyéb magaviseletére nézve az egyházi főhatóság lesz hivatva megadni a felvilágosítást a miniszternek. Azt hiszem, hogy ez a szöveg sokkal jobban megfelel annak, amit elérni akarunk.

Ami a magyar nyelv tanítása körül szerzett érdemekre vonatkozó módosítást illeti, én azt hiszem, hogy az illető képviselő úr nincsen tisztában a dologgal. Mert itten – legalább én úgy értem – nemcsak azokat az érdemeket kell tekintetbe venni, amelyeket az a tanító az iskolában magában a tanítás körül szerez, hanem különösen az iskolán kívül, a népnevelés terén szerzett érdemeket is, az iskolán kívül kifejtett tevékenységet is, pl. hogy a könyvtárakat gondozza, a nép számára felolvasásokat tart, szóval különösen azt, hogy az a tanító a nép művelődése terén az iskolán kívül is miféle működést fejt ki. Azért a törvényjavaslat ezen paragrafusának intenciója ellen vétenénk, ha azt mondanók, hogy a magyar nyelv tanítása körül elért eredményt kell tekintetbe venni itt, s azért azt hiszem, hogy a t. ház talán eltérne a szakasz intenciójától, ha ezt a módosítást elfogadná.

Ráth Endre jegyző: Bohus Károly!

Bohus Károly: T. ház! Én is egy olyan értelmű indítványt kívántam tenni a negyedik paragrafushoz, hogy abból ezek a szavak: „egy és ugyanazon helyen”, kihagyandók. Annál is inkább kihagyandónak tartom ezt, mert előfordulhat, hogy egy tanítónak érdemei vannak, nem ugyanegy helyen, hanem több helyen, de mert nem ugyanazon a helyen működött hosszabb ideig, a jutalomtól esetleg elesnék, dacára annak, hogy több helyen több érdemet szerzett, mint az a másik tanító egy helyen.

Minthogy azonban már Nagy Sándor t. képviselőtársam ugyanilyen irányú módosítást nyújtott be, részemről ez már felesleges. Csatlakozom az ő módosításához, és ajánlom elfogadásra.

Ráth Endre jegyző: Vlád Aurél!

Vlád Aurél: T. ház! Röviden kijelentem, hogy hozzájárulok azokhoz a módosítványokhoz, amelyeket Csernoch János és Goldis László t. képviselőtársaim beterjesztettek. Mindazonáltal nem ezért szólaltam fel, hanem azért, hogy röviden megindokoljam azon álláspontomat, amelyet azzal az indítvánnyal és módosítással szemben elfoglalom, amely azt célozza, hogy ez a jutalom kizárólag azokat a tanítókat illesse meg, akik a magyar nyelv terjesztése körül egyoldalúlag szereztek érdemeket.

Én azt hiszem, hogy ez az indítvány, illetőleg módosítás ellenében áll a törvényjavaslat [282] intencióival, azokat egyoldalúlag akarja érvényre juttatni, illetve egyoldalúlag fogja fel. Mert ez a törvényjavaslat – bár én elvileg ellentétes állásponton állok – két főszempontot tart szem előtt: az egyik az, hogy a magyar nyelv a törvényjavaslat 19. §-ában meghatározott mértékben taníttassék; a második pedig az, hogy a közművelődés ezáltal ne szenvedjen. Márpedig ha azt mondja a törvény, hogy csak az a tanító részesül jutalomban, aki csak ez egyik szempontot veszi figyelembe, és teljesen elhanyagolja a másik szempontot, t. i. a közművelődésnek terjesztését és ápolását, hogyha a törvényhozás erre az egyoldalú álláspontra helyezkednék, akkor, azt hiszem, esetleg méltatlan tanítót fog jutalomban részesíteni. És tessék tekintetbe venni azt is, hogy lehetnek olyan vidékek, ahol, mondjuk, vegyesen laknak magyarok és nem magyarok, és ahol nem a tanítónak érdeme az, hogy azok a nem magyarokú gyermekek jól megtanulnak magyarul, és dacára annak, hogy ez nem érdeme neki, mégis érdemül fogják ezt neki beszámítani, és bár azt, hogy azok a gyermekek jól fognak tudni magyarul, nem a tanító működésének lehet tulajdonítani, mégis jutalomban fog részesülni az a tanító, míg egy másik tanító, aki esetleg nagyobb fáradságot vett magának talán éppen a magyar nyelv tanítása érdekében, mégis, minthogy más viszonyok között tette ezt, s így kevesebb eredményt tud felmutatni, emiatt nem fogja megkapni azt a jutalmat.

Én azt hiszem, hogy a törvényjavaslatnak intenciója nem az, hogy egyoldalú nevelésben részesíttessék a népiskolába járó gyermekeket, hanem hogy a nevelés összes szempontjait vegye a tanító figyelembe. Azt hiszem, hogy az illető iskolákban csak az a tanító áll feladatának magaslatán, aki mindazon célokat, amelyeknek elérését tőle elvárjuk, megközelíti, jobban, mint más. De véleményem szerint ez a szakasz nemcsak az iskolában elért eredményt veszi tekintetbe, hanem mintegy prémiumot akar adni azoknak a tanítóknak, akik mondjuk a népnevelési irodalom terén és más tereken is szolgálatokat tesznek. Hát én azt hiszem, hogy ha kizárólag arra az álláspontra helyezkedünk, amelyet az illető képviselő úr elfoglal, akkor éppen azon intenciók ellenére fog a jutalom felhasználtatni, mint amelyeket a javaslat kontemplál.

Elnök: Ki következik?

Pető Sándor: Csak egész röviden még egy szempontra kívánom felhívni a t. ház figyelmét abból az okból, hogy mindenki meggyőződést szerezzen arról, hogy az a módosítás, amely ebben a tekintetben benyújtott, el nem fogadható. Nevezetesen a magyar nyelvre vonatkozólag benyújtott módosítás azokról a tanítókról beszél, akik idegenokú tanulókat tanítanak, mert hiszen csak az

idegenajkú tanulóknál jelentkezik azután a magyar nyelv oktatásának sikere vagy sikertelensége. Törzsökös magyar vidéken ez a siker vagy sikertelenség nem jelenti az előmenetelt. Így tehát ezen módosítás szerint az eredmény az volna, hogy a magyar vidéken foglalkozó tanítók lehetnek a legkiválóbb pedagógusok, azért nem jelentkezik különös eredménye a nyelvoktatásnak, mert ott nem jár nehézséggel a magyar nyelvoktatás, és ezért ott egyáltalán ki volna zárva a jutalmazás. Én tehát ebben a tekintetben az eredeti javaslatot fogadom el.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha senki sem kíván szólni, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Állást kell foglalnom a benyújtott módosításokkal szemben. Általánosságban azzal a nagyon radikális módosítással szemben, amely ennek a szakasznak törlését kívánja, csak azt mondom, hogy én sem szeretem az olyan törvényhozási intézkedéseket, amelyek a miniszter diszkrecionális hatalmát szaporítják, és amennyire lehet, azokat kerültem is ebben a törvényjavaslatban. Teljesen azonban azok mégsem mellőzhetők. Ez a szakasz ebben a törvényjavaslatban az állami tanítók fizetésére vonatkozó törvényjavaslat hasonló természetű dispoziciója nyomán készült, mert igazságosnak tartottam, de célszerűnek is, hogy ne csak az állami, hanem a nem állami tanító is, ha a népnevelés terén magának kiváló érdemeket szerez, azért külön díjazásban részesüljön. A diszkrecionális jog szűk körre szorítását azáltal véltem én már eredeti javaslatomban elérni, hogy kihegyezve odatettem, hogy a „népnevelés terén szerzett érdemekért.” A közoktatásügyi bizottság még azzal a körülírással törekedett azt megszorítani, hogy az „egy és ugyanazon helyen” huzamosabb időn át alkalmazott tanítókra szoríttassék ezen rendkívüli kedvezmény megadásának joga.

A közoktatásügyi bizottság ezen megszorító intézkedését én elfogadtam, de tisztán a ház bölcsességére bízom, hogy vajon Nagy Sándor t. képviselőtársam indítványához képest a régi szöveget akarja-e helyreállítani, illetőleg ezt a helyi megszorítást mellőzi, vagy pedig azt beveszi a törvénybe. De azt a megszorítást, amely a huzamosabb időt köti ki, mindenesetre kérném benthagyatni, és talán lesz mód arra, hogy majd ha Nagy Sándor indítványára történik szavazás, ezen két kitételre külön történjék a szavazás, t. i. annak a kihagyására, hogy „egy és ugyanazon a helyen”, és annak a kihagyására, hogy „huzamosabb időn át”. Mert, t. ház, én a korlátozás tekintetében súlyt fektetnék arra, hogy valóban csak huzamosabb időn át hű szolgálatot teljesített tanítók részesüljenek ily pótlékban.

Én a ház bölcsességére bízom ennek a kérdésnek eldöntését. Tudom, hogy mi volt az intenció: egyfelől a diszkrecionális hatalomnak még egy megszorítása, másfelől a gyakori helyváltozásoknak lehető megszorítása. Itt van sok pro és contra; én e tekintetben semmi befolyást nem akarok a ház döntésére gyakorolni. *(Helyeslés.)*

[283] Már ezekből, amiket most mondtam, mintegy kiérezhető annak a válasznak iránya, amelyet Meczner Béla t. barátomnak hozzám intézett kérdésére adok. Ő t. i. azt kérdezte, hogy körülbelül milyen arányban óhajtom a tanítókat részesíteni ebben a rendkívüli kedvezményben, és hogy ebből milyen arányban kívánom részesíteni az idősebb tanítókat?

Ami az arányt illeti, hogy t. i. az összes tanítóknak milyen arányszáma részesülhet e kedvezményben, ez a szakasz dispoziíciói szerint attól függ, hogy a törvényhozás erre a célra mekkora összeget fog költségvetésileg megállapítani. Én csak azt mondhatom, hogy mit szándékozom kérni. Körülbelül olyan összeget, t. ház, mint aminő az állami tanítókra nézve a törvényben van, ahol ki van mondva, hogy abban a rendkívüli pótlékban az összes állami tanítóknak csak tíz százaléka részesülhet, és hogy éppen a költségvetés rögtöni megterhelésének elkerülése végett ennek a tíz százaléknak jutalmazását öt éven belül óhajtom elérni. Ehhez hasonló alapon akarom majd a költségvetésbe beállítani azt az összeget, amelyet ezen a címen a törvényhozástól kérni fogok. És kijelenthetem, hogy különösen most, az átmeneti idő alatt a törvény életbeléptetését követő első időben, én, ha nem is mondhatom meg százalékokban, de kijelenthetem, hogy túlnyomó nagy, legnagyobb részét annak az összegnek, amelyet a törvényhozás ebből a célból rendelkezésemre fog bocsátani, a régi tanítók fizetésének kiegészítésére, azok méltányos igényeinek kielégítésére akarom fordítani. *(Általános élénk helyeslés.)*

Hiszen, amint már az általános vita alkalmával elmondottam, ez is a kiegyenlítésnek egyik eszköze lesz a régi felekezeti tanítók és az állami tanítók között még fennálló fizetési különbözetnek megszüntetésére, amely a képviselőház által a 3. §-nál imént elfogadott módosítás után 300 koronára ment le 400 koronáról; ennek a 4. §-nak segítségével módomban lesz sokaknál, különösen a legrégebb tanítóknál ezt a különbséget még inkább összezsugorítani és talán ezzel a méltányos igényeket kielégíteni. *(Élénk, helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Ez a válaszom Meczner Béla t. képviselőtársam indítványára.

Ami mármost a beadott módosításokat illeti, én ahhoz a módosításhoz, amelyet Csernoch János t. barátom beadott, igenis hozzájárulok, mert méltányosnak tartom, hogy a felekezeti isko-

láknál meghallgattassék az illető egyházi főhatóság, de természetesen a végdöntésre nézve fennállván a miniszternek szabad keze.

Éppen azért nem fogadhatom el azt a formulázást, amelyben Goldis László t. képviselőtársam, amint ő mondta, ugyanazt a gondolatot akarta kifejezni, de nem ugyanazt a gondolatot fejezte ki; mert az ő formulázása e tekintetben a miniszternek egy át nem léphető korlátot szabott, másfelől a helyi politikai közegnek, a közigazgatási bizottságnak beleszólását teljesen ki akarja zárni. Ezt a formulázást tehát, ismétlem, nem fogadhatom el.

Hasonlóképen nem járulhatok Madocsányi t. képviselőtársam indítványához, ámbár teljesen méltányolom azon hazafias indokokat, amelyek őt vezették. Mert tényleg úgy van a dolog, hogy bár én mindenesetre – és valószínűleg minden magyar kormány – a kiváló érdemek fogalmának megállapításában igen nagy súlyt fogok helyezni a magyar nyelv sikeres tanítása terén szerzett érdemekre is, (*Helyeslés.*) de ez a rendkívüli megjutalmazás mégsem kizárólag ezeknek az érdemeknek az elismeréséül szolgál. Nem is tekintve azt, amit Pető t. képviselőtársam az imént igen találóan mondott, hogy a tisztán magyar nyelvű vidéken működő tanítók ezen módosítás folytán a külön díjazás lehetőségétől elesnének, de vannak egyéb pedagógiai érdemek is, pl. ha a tanító a gyermekek erkölcsi életére kiválóan üdvös befolyást gyakorol, ha a népkönyvtárt, az iskolai könyvtárt szaporítja, ha a gazdasági oktatás terén különös érdemeket szerzett, úgy, hogy e tekintetben a nép jólétének emeléséhez is hozzájárult stb. stb. Mindezek az érdemek is belevonandók ebbe, és azért kérem a t. képviselőházat, hogy méltóztassék a 4. szakaszt elfogadni Csernoch János t. képviselőtársam módosítványával, Nagy Sándor t. képviselőtársam módosítása felett pedig méltóztassanak határozni legjobb belátásuk szerint, bent hagyván azonban ezt a kitételt, hogy: „huzamosabb időn át”.

Jánoky-Madocsányi Gyula: T. képviselőház! A házszabályok 215. §-ának *b)* pontja értelmében kérek szót. A kultuszminiszter úrnak megnyugtató szavaira való tekintetből módosításomnak első részét visszavonom, második részét szintén, mégpedig ezt azzal az indokolással, hogy ez körülbelül kongruens azzal az indítvánnyal, amelyet Csernoch János igen t. barátom és képviselőtársam tett, és amelyhez a kultuszminiszter úr is hozzájárult.

Elnök: Az előadó urat illeti a szó. Nem kíván szólni. A tanácskozást tehát befejezettnek nyilvánítom.

Következik a szavazás.

A negyedik szakaszra először is Bella Mátyás kihagyatási indítványával szemben teszem fel a kérdést, és csak ha a szakaszt ezzel szemben el méltóztatnak fogadni, bocsátom a szakasz lé-

nyegét nem érintő különböző módosításokat szavazás alá. *(Helyeslés.)* Méltóztatnak hozzájárulni, hogy a kérdést így tegyem fel? *(Igen!)* Kérem a t. házat: méltóztatnak elfogadni a 4. §-t, szemben Bella Mátyás képviselő úr azon indítványával, hogy a negyedik szakasz hagyassák ki? *(Igen! Nem!)* akik elfogadják, kérem, álljanak fel. *(Megtörténik.)* Többség. Ennélfogva Bella Mátyás képviselő úr indítványa elesett.

Most következnek a negyedik szakaszhoz benyújtott módosítások, mégpedig elsősorban Nagy Sándor képviselő úrnak a módosítása, *(Halljuk!)* amely azt célozza, hogy a szakasz második sorából e szavak: „egy és ugyanazon [284] helyen huzamosabb időn át alkalmazott és”, hagyassanak ki. A kultuszminiszter úr azt javasolta, hogy szakítsuk kétfelé a kérdés olyképpen, hogy először az „egy és ugyanazon helyen”, másodsor a „huzamosabb időn át” szavak kihagyására nézve történjék a szavazás. *(Helyeslés.)* Elsősorban felteszem tehát a kérdést: méltóztatnak-e Nagy Sándor képviselő úr indítványának azt a részét, hogy az „egy és ugyanazon helyen” szavak hagyassanak ki, elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. Ennélfogva a ház nem fogadja el Nagy Sándor képviselő úr módosításának ezt a részét. *(Helyeslés.)*

Kérem most a t. házat, méltóztatik-e elfogadni Nagy Sándor képviselő úr módosításának azt a részét, amely javasolja, hogy e szavak: „huzamosabb időn át alkalmazott és”, hagyassanak ki a szövegből?

Barta Ferenc: Nincs jól feltéve a kérdés. *(Zaj.)*

Elnök: Azt kérdezem: méltóztatnak-e elfogadni Nagy Sándor képviselő úrnak azt a módosítását, hogy a második sorból ezek a szavak: „huzamosabb időn át”, hagyassanak ki, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el Nagy Sándor módosítását, hanem elfogadja azzal szemben az eredeti szöveget.

Molnár Jenő: Egyszerre lehetett volna szavazni mind a két kérdésre.

Elnök: Bocsánat, én feltettem a kérdést. Méltóztatott volna a képviselő úrnak akkor felszólalni, amikor a kérdést szövegeztem. Különben nem én javasoltam, hanem a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, hogy a kérdést szakítsuk kétfelé. Ehhez mindenkinek joga van azért, hogy igennel, vagy nemmel szavazhasson lelkiismerete szerint minden kérdésre. *(Helyeslés.)*

Hátravan most Csernoch János és Goldis László képviselő urak módosítása. *(Halljuk! Halljuk!)* Goldis képviselő úr azt javasolja, hogy a 4. §-ban a következő szavak helyett: „a közigazgatási bizottság és a királyi tanfelügyelő javaslatára”, tétessék: „a községi

tanítókra nézve a közigazgatási bizottság és a kir. tanfelügyelő, a felekezeti tanítókra nézve pedig az illetékes egyházi főhatóság és a kir. tanfelügyelő javaslatára”.

Csernoch képviselő úr pedig azt indítványozza, hogy a 4. §-nál a „javaslatára” szó után közbeszűrando: „hitfelekezeti intézeteknél az illetékes egyházi főhatóság véleményének meghallgatásával”.

Én azt hiszem, hogy ez a két indítvány egymással szembenáll. *(Zaj.)* Ahogy én ítélem meg a kérdést, szembenáll egymással ez a két módosítás. Ha méltóztatnak ezen a nézeten lenni, *(Ellenmondások. Felkiáltások: Nem fogadjuk el! Elfogadjuk!)* akkor a kérdést másképp kell feltennem. Úgy akartam javasolni, hogy amennyiben méltóztatnak elfogadni Csernoch képviselő úr javaslatát, Goldis képviselő úr javaslata elesik. *(Felkiáltások: Nem áll szemben!)* így azonban mégsem lehet szembeállítani a két módosítást, mert lehetnek olyanok, kik az eredeti szöveget akarják fenntartani, és akkor téves eredmény állhatna elő, olyan, amelyet a ház többsége nem óhajt, t. i. Goldis László képviselő úr módosítása lenne elfogadva. Azért most külön-külön teszem fel a kérdést.

Miután közelebb áll a javaslatához, előbb Csernoch képviselő úr indítványára teszem fel a kérdést. Kérem a t. házat, méltóztatik-e Csernoch képviselő úrnak a 4. §-hoz beadott és általam az imént felolvasott módosítást elfogadni? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, kik ezt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kijelentem, hogy a képviselőház Csernoch képviselő úr módosítását elfogadja. Kérem már most, méltóztatik-e elfogadni Goldis képviselő úr módosítását. *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el Goldis László képviselő úr módosítását.

T. ház! Elérkezett az az időpont, amidőn az interpellációkra kell áttérnünk. Elsősorban a miniszterelnök úr fog válaszolni *(Halljuk! Halljuk!)* [...]. Mielőtt azonban a miniszterelnök úr a választ megadná, bátor leszek a t. háznak a legközelebbi ülés idejére és napirendjére vonatkozó javaslatot tenni. *(Halljuk! Halljuk!)* Javaslom a t. háznak, hogy legközelebbi ülését holnap, csütörtökön, 1907. évi április 18-án délelőtt tíz órakor tartsa, és ezen ülés napirendjén legyen az elnöki előterjesztések és irományok bemutatása és a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat most félbeszakított tárgyalásának folytatása. *(Helyeslés.)*

Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot.

[...]

(Az elnöki széket Rakovszky István foglalja el.)

[286] **Elnök:** [...] Következik a miniszterelnök úrnak válasza Markos Gyula képviselő úr előterjesztett interpellációjára.

A miniszterelnök urat illeti a szó. (*Halljuk! Halljuk!*)

Wekerle Sándor miniszterelnök: T. ház! Markos Gyula képviselő úr a következő interpellációt intézte hozzám (*olvassa*): „Van-e tudomása a miniszterelnök úrnak a Németországban két évtized óta lábra kapott azon alldeutsch törekvésekről, mely szerint azok úgy Ausztriát, valamint Magyarországot egyszerűen bekebelezik Nagynémetországba, s ennek minél hamarabb való elérésére a legmagasabb német államférfiak és vezérkari tisztek vállvetve törekszenek? Ha van tudomása, hogy tartja ezt összeegyeztethetőnek a hármasszövetség megújításával, és minő jogorvoslattal fog ezen túlkapások ellenében bennünket megvédelmezni?”

Hát, t. képviselőház, arról igenis van tudomásom, hogy vannak alldeutsch törekvések, amelyeknek talán némely része messzebb megy, semmint azok jogosultsággal vagy képesítéssel bírnának. Azt is tudom, hogy ez az alldeutsch mozgalom messze kiterjeszti ujjait. Mégis vagyok bátor figyelmeztetni az igen t. képviselő urat és általában mindenkit, hogy ezeknek a törekvéseknek túlságos jelentőséget tulajdonítani ne méltóztassanak. Ezek azon nemzeti ábrándok közé tartoznak, amelyek egyeseket saját fajuk érdekében az egész világon lelkesítenek, bizonyos cselekvésre is indítanak, de amelyektől, azt hiszem, tartani vagy valami eredményt várni egyáltalában nem kell. (*Zaj.*) Általában ami illeti a mi viszonyainkat, itt ezektől az ú. n. pángermán törekvésektől talán lehetett tartani a múltban, de ezek mind kevesebb jelentőséggel bírnak a jelenben. És talán a monarchia kebelén belül is éppen a németség újabban nemhogy erősebb állást foglalna el, hanem inkább gyengébb a helyzete, mint ennekelőtte volt.

Ezért, ismétlem, túlságos jelentőséget ezen törekvéseknek részemről annál kevésbé mernék tulajdonítani, mert hisz ezek a törekvések néha nem is nemzeti törekvések, hanem igen sok pártoló részéről egyenesen és kizárólag csak gazdasági törekvések. (*Igaz! Úgy van!*) És talán azok a mappák is, amelyek keringenek, és amelyek – mint t. képviselőtársam megemlítette – le egészen Triestig és Konstantinápolyig, az egész Duna völgyére kiterjednek, nem annyira faji és nemzeti törekvéseknek, mint inkább egy gazdasági iránynak kívánnak szolgálni.

Az interpelláló képviselő úr kérdésére nekem csak az a válaszom, hogy méltóztassék elhinni, a hivatalos Németország ezekkel az ábrándokkal összeköttetésben nincs. Sajátszerű, hogy éppen t. képviselőtársunk interpellációját megelőzőleg néhány nappal, múlt évi november 14-én, a német birodalmi gyűlésen a birodalmi kancellár éppen e törekvések ellen nyilatkozott, és figyelmeztette honfitársait, hogy ilyen dolgokat egészen higgadtan szokás meg-

ítélni; ezeket vakmerő ábrándozásoknak nyilvánította, amelyek csak a kormány feladatait nehezítik meg annyiban, amennyiben bizalmatlanságot keltenek. Szóval a leghatározottabban ellentétes álláspontot foglalt el ezekkel a törekvésekkel.

Amikor Németország hivatalos politikája, amely többszörösen kifejezésre jutott, ilyen irányban ennyire van dokumentálva, ezt az ügyet talán mégse hozzuk összeköttetésbe a hármasszövetség kérdésével, amelynek egyébként megújításáról, amit t. képviselő-társam felemlített, legalább ez idő szerint, szó nincs, mert hosszabb a tartama, semhogy a megújítás kérdése most felmerülhetne. *(Mozgás.)*

De, t. ház, habár ezt a választ adom, azért mégis bátorodom megjegyezni, hogy én nem kicsinylem ezeket a törekvéseket, *(Helyeslés.)* és hivatalos közegeink részéről azoknak állandó megfigyelését szükségesnek tartom. *(Élénk helyeslés.)* Nem azért, mintha utópisztikus gondolatok gyakorlati érvényesülésétől akár most, akár a jövőre nézve tartanék, hanem azért, mert az ilyen törekvések ha nyilvánulnak, és kivált ha izgatók által kihasználtnak, *(Igaz! Úgy van!)* [287] a belbéke megzavarására vezetnek. Nekünk pedig érdekünk, hogy nemcsak magyar nyelvű, hanem minden nyelvű honpolgáraink ne kifelé irányuló nemzeti érzületek által vezéreltessenek, *(Igaz! Úgy van!)* hanem a magyar állameszmének legyenek odaadó hívei. *(Igaz! Úgy van! Taps.)*

Ebből a szempontból, belbékénk szempontjából nem tartok semmiféle felmerülő incidenst sem kicsinylendőnek, hanem figyelemmel kísérendőnek tartom, és minden intézkedést megteendőnek, amellyel az ilyet ellensúlyozhatjuk. *(Helyeslés.)*

Ezek az intézkedések, nagyon természetesen, minthogy társadalmi mozgalmról van szó, tulajdonképpen a hatóságok elé csak azt a feladatot szabják, hogy állandóan figyelemmel kísérjék a mozgalmat, és amennyiben a megengedett határokat átlépi, azt minden rendelkezésre álló törvényes eszközzel megtorolják, *(Igaz! Úgy van!)* a társadalomban a hazafias érzést és a magyar állameszmét folytonosan ébren és melegen tartsák, *(Igaz! Úgy van!)* és az is feladatunk, hogy társadalmi úton ellensúlyozzuk, megghiúsítsuk ezeket a törekvéseket.

És még egy feladatunk van, ez pedig tulajdonképpen a sajtót illeti, hogy ezeket a törekvéseket megfelelően ostorozza, a felhozott panaszokat kellő mértékre leszállítsa. *(Igaz! Úgy van!)* A sajtó legyen gondozója és ápolója annak, hogy a leginkább sajtó útján elkövetett visszaélések, ha e kifejezést szabad használnom, éppen a sajtó közvetítésével megtoroltassanak és kellő mértékre szoríttassanak. *(Igaz! Úgy van!)* Amennyiben kormányzói körünkben a sajtóra ily irányban befolyást gyakorolni módunkban van, legyen

meggyőződve a t. ház, hogy kötelességünket e téren is teljesíteni fogjuk.

Kérem a t. házat, hogy válaszomat tudomásul venni méltóztassék. (*Élénk helyeslés.*)

Elnök: Az interpelláló Markos Gyula t. képviselő urat illeti a szó.

Markos Gyula: T. ház! A t. miniszterelnök úr válaszát köszönettel veszem tudomásul, a t. ház kegyes engedelmével azonban nem állhatom meg, hogy bizonyos dolgokra rá ne mutassak, mert ezek sokkal komolyabbak, semhogy egyszerűen tudomásul vehetők volnának.

A t. miniszterelnök úr inkább csak a mi perifériáinkon mutató alldeutsch üzelmeket illetőleg szólt. Én azonban nem a mi perifériáinkon, hanem a német perifériákon mutató veszélyes tünetekre mutattam rá, amennyiben barátságos érzelmekkel viseltetünk Németországgal szemben, és tiszteljük ugyan benne azt az egészséges sovinizmust, hogy nemzeti álmait minél szélesebb körben akarja kibontani, de annyira mégsem mehetünk a tisztelőben, hogy a kihívással határos terveket szórhassanak a monarchia szemébe.

Leszegezem azt a három pontot, amelyet dacára annak, hogy már Berlinben hivatalosan megcáfolták, a német politikának mégis jólesik tovább folytatni, azt t. i., hogy: „lehetőleg minden körülmények között, megalapozó munkával oda törekedjünk, hogy a tehetetlen, de nagyszájú Ausztriának a szemét kiszűrhassuk, azonközben dolgozzunk azon, hogy az alldeutsch eszmét az egész periférián megvalósíthassuk” (Alldeutsch Blatt. 1903.).

Ennek a törekvésnek 50 esztendő határt szabtak, azonban, úgy látszik, nagyon előrehaladt munkában vannak már most, amennyiben a határidőt nagyon megrövidítették, csak addig várnak még, „míg az öreg császár él”, azután jön a nagy német hódítás, és bekebelezzik Ausztriát Magyarországgal együtt. (*Mozgás és derűtség.*) Mondjuk, hogy ezek csak ábrándok; de olyan eszközökkel dolgoznak ők, hogy nekünk sem szabad ezt egyszerű ábrándnak és álompolitikának elfogadni. Nekünk körültekintőleg igyekeznünk kell mint éber előőrseknek, hogy az ország érdekeit idejében megvédelmezzük.

Ennek a politikának a szolgálatában áll az, „hogy németté kell tenni a tüzet, vizet, földet, levegőt, még az Istent is”. (*Derűtség.*) Ez olyan program, amely magában véve mint a szappanbuborék csillog, és nagyszerűnek csak látszik, de nem jelent semmit, olyan sokat ölel fel; azonban ha figyelemmel kísérjük azon törekvéseket, amelyekkel ők dolgoznak, akkor komolyan kell vennünk. Mert én is Nagy Frigyessel tartok, akinek feljelentették egyszer, hogy egyik őrmestere detronizálni akarja őt, mire Nagy Frigyes azt kérdezte:

„Van az őrmesternek 200.000 katonája?” „Nincs.” „Akkor én nem félek a detronizálástól.” De a nagynémet közvéleménynek van kétféle szurony, amelytől ha nem is félünk, de jó elővigyázónak lenni.

A program egyik része az is, hogy a Kárpátokon keresztül nyúljon át a Balkánra, (*Derültség.*) és alkalomadtán a Duna-Tisza völgyén vonuljon le a német országút Konstantinápolyig.

Elnök: Kérem a képviselő urat, hogy talán kissé a tárgyhoz tartaná magát, és reflektálna a miniszterelnök úr válaszára.

Markos Gyula: Bocsánatot kérek, még mindig a tárgynál tartok, az Alldeutsch-Verbandról szólok.

Elnök: Ez az első alkalom, hogy az Alldeutsch-Verband szót hallottam a képviselő úrtól. (*Derültség.*)

Markos Gyula: Nem a szóról van szó.

Elnök (csenget): Tessék folytatni.

Markos Gyula: Azokra a dolgokra akarok rámutatni, amelyek komoly figyelmet kell hogy keltsenek bennünk. Méltóztatnak látni, hiszen a lapokban olvassuk, hogy ez a társaság 450.000 [288] taggal és több millióval rendelkezik céljának keresztülvitelére. Hiszen a fél Kárpátokat már megvették! (*Derültség.*)

1870-ben, a nagy porosz háború alkalmával a párizsi polgármester megszólít egy német őrnagyot (*Felkiáltások: Őrmestert! Derültség.*) Kérem, őrnagy volt! Azt kérdezi tőle: „Uram, hiszen ön előbb fényképész volt Párizsban, hogyan lett ön ilyen hamar őrnagy?” Az őrnagy erre így válaszolt: „Ne azt kérdezze, hogyan lettem én őrnagy, hanem hogyan lettem én itt fényképész.” Ez nem szorul talán magyarázatra, de mikor Hohenlohe erdőket vásárol, és tudjuk, hogy az egész Kárpát az ő vadászberletét képezi, hol több ezer vadász és erdész van alkalmazásban, aki nem magyar állampolgár, akkor a magyar Termopylae talán több figyelmet érdemelne, semhogy mi azt könnyen mosolyogva eltűrjessük. Xerxes[nek], mikor Termopylae elé ért, 300 spártaival szemben 30.000 embert kellett feláldoznia. Ha Hohenlohe idejében élt volna, nem áldozta volna fel ezt a sok népet, hanem egyszerűen bérbe vette volna Termopylaet egy pár esztendőre, vagy megvette volna, és sokkal olcsóbban jutott volna diadalhoz. (*Derültség.*)

Nem akarok hosszan foglalkozni ezzel, csak egy gondolatot akarok leszegezni és a ház szíves figyelmébe ajánlani, és ezzel beszédemet be is fejezem. Aki nem ismeri azt, hogyan készül a kötél, annak ezt szíves figyelmébe ajánlom. A gyermek forgatja a kereket, a köteles hátramegy a kóccal, és sodorja; sokszor oly messze van a köteles a géptől, 2–300 ölnyire, úgyhogy a figyelmetlen szemlélő azt hiszi, hogy azok nem is tartoznak össze. A német Alldeutsch-Verband odahaza dolgozik a sodrókerékkel, a

német császár a kötelet már Bagdadnál sodorja, és keresztül a Duna-völgyén jön ez a kötél, amint ők tervezik, csak attól függ, megengedjük-e, vagy pedig a kötelet idejekorán kettémetsszük.

Bismarck annak idején azt mondta, hogy egy pomerániai gránátos oldalbordája nagyobb kincs, semhogy feláldozná az egész Balkán érdekéért, az neki Hekuba. Úgy látszik, a pomerániai gránátos oldalbordája sokkal olcsóbb lett, mert százezret akarnak feláldozni belőlük, hogy a Duna-Tisza völgyén levonulhassanak. De ezen politikai ábránd követőinek azt üzenjük, hogy egy pár százezer pomerániai gránátos bordáját a Duna-Tisza közti homokban előbb el fogjuk földelni, ha másképp ki nem ábrándulnak ők e beteg agyrémekből. *(Derültség.)*

Elnök: Következik a határozathozatal. Kérem a t. házat: tudomásul veszi-e a miniszterelnök úrnak Markos Gyula képviselő úr interpellációjára adott válaszát, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor ezt határozatképpen mondom ki.

[...]

[292] **Elnök:** [...] Következik?

Hammersberg László jegyző: Pop Cs. István!

Pop Cs. István: T. képviselőház! Habár én is nagyon méltánylom, hogy az idő igen előrehaladott, mindannak dacára, tekintettel arra, hogy fontos ügyben vagyok bátor interpellálni, kérem, méltóztassanak türelemmel meghallgatni.

Elnök: A ház tehát meghallgatja a képviselő urat; méltóztassék ennél fogva interpellációját előterjeszteni.

Pop Cs. István: Folyó hó 11-én Csordás János, dr. Popovics Konstantin, dr. Kozma Gábor és dr. Jákob János belényesi ügyvédek a következő táviratot intézték a belügyminiszter úrhoz *(olvassa):*

„Belényesre mára összehívott népgyűlésünket jelen volt Markovics Károly cséffai főszolgabíró beleegyezése és helyeslése mellett egy kisebb csoport hangos énekléssel és kődobálással megzavarta. Felkérésünkre a nevezett főszolgabíró úr a zajongó csoportot nemcsak hogy el nem távolította, de a zajongást nyíltan engedélyezte, és *(Zaj.)* a háromezer főnyi békés embertömeget indokolatlanul, csendőrszuronyokkal hazakergettette, miközben több vérontás is volt. A gyűlés a jogtalan felosztatás miatt megtartható nem volt. Vizsgálatot *(Zaj.)* és elégtételt kérünk a felizgatott népérzület lecsillapítása végett.”

Barta Ferenc: A vizsgálatot a ház ejtesse meg! *(Zaj.)*

Pop Cs. István: Ugyancsak ez a négy ügyvéd úr levélben fordult hozzám, és kért, hogy hozzam a ház tudomására ezen visszaélést, és egyúttal a belügyminiszter urat interpelláljam ezen tárgyban. A tényállás – amint ők írják – az, hogy f. hó 11-ére Belényesre nép-

gyűlés hívatott össze. Az összehívó dr. Popovics Konstantin és több társa volt. A népgyűlés engedélyeztetett, és erre megjelent körülbelül háromezer polgár ...

Barta Ferenc: Háromszáz! *(Zaj.)*

[293] **Korda Andor:** Legfeljebb harminc volt; de csak ötnek volt csizmája, a többi bocskorban volt!

Pop Cs. István: Az egész eljárás hibája az volt, hogy habár Belényesen három szolgabíró van, mégis a rend fenntartására és a hatóság képviselőjében nem ezek egyike vagy másika vagy mind a három, hanem egy teljesen idegen járásból lett kirendelve hatósági közegnek Markovics Károly cséffai főszolgabíró.

Barta Ferenc: Mert a főszolgabíró beteg, azért!

Elnök: Kérem a képviselő urat, ne zavarja a szónokot!

Pop Cs. István: A polgároknak a népgyűlésre való megjelenése a legnagyobb rendben történt, és már kezdődött a népgyűlés és a beszédeknek előterjesztése, amidőn tárkányi magyaroknak *(Éljenek!)* egy körülbelül harminc főből álló csapata a csendőröknek a háta mögül kövekkel dobálta meg a vezetőket és ezt a nagy néptömeget.

Barta Ferenc: A Kossuth-nótát énekelték, és emiatt nekik mentek az oláhok. Ez az igaz!

Pop Cs. István: Remélem, hogy ezek elég fontos dolgok, és azt tartom, hogy feltétlenül megvizsgálandók. Azt hiszem, hogy az a négy ügyvéd, akiket nem véd semmi immunitás, a valóságot terjesztik elő akkor, amikor felelősség terhe alatt a miniszterhez táviratoznak. De folytatom a tényállást. A rendezők felkérték a főszolgabírót arra, hogy csináljon rendet, és ne engedje a zajongóknak, hogy őket bántalmazzák, és a gyűlés megtartását lehetlenné tegyék. Erre a főszolgabíró azt válaszolta, hogy az ilyen zajongást nem lehet megtiltani, az meg van engedve, és megfenyegette a rendezőket azzal, hogy letartóztatja őket. Ne méltóztassanak nevetni, ez nagyon szomorú. Alig néhány perc múlva szétoszlatták a tömeget. A csendőrség minden felszólítás nélkül rátámadt az emberekre, s a falvakig űzte őket a legdurvább fenyegetések között. Az intelligencia ezzel szemben nem tett egyebet, mint ügyelt arra, hogy az egész vérontás nélkül történjék.

Barta Ferenc *(közbeszól).*

Elnök: Kérem a képviselő urakat, ne méltóztassanak közbeszólni, mert kénytelen lennék a közbeszólókat név szerint megnevezni.

Pop Cs. István: Bátor vagyok felhívni a képviselőház, de különösen a miniszterelnök úr önagyméltóságának a figyelmét arra, hogy a mi népgyűléseinken soha egyetlenegy kihágás sem történt. Aradon 7–8000 ember jön össze, nagy távolságokból gyülekeznek a

parasztok, és a hatóság tisztességesen viselte magát, soha egyetlenegy kihágás nem történt, egyetlenegy bántó szó el nem hangzott. Hol történt az nálunk, hogy valaha bántották volna a magyart? Csak a budapesti és vidéki sajtóban, de az életben sehol! Igazán érthetetlen, hogy még a valóban nagy tekintélyű lapok is azt írják Budapesten, hogy nem szabadság kell az oláhságnak, hanem ólom és vas.

Nagy György: Csak a lázítóknak és az izgatóknak.

Pop Cs. István: Az a hivatása a sajtónak, hogy ilyen lelketlen izgatást kövessen el? A csendőr elolvassa a lapokat, és látja ott, hogyan bántják, gyilkolják a magyarokat Vajdahunyadon. Mit gondol az ilyen az oláh népről? Csúnya népnek tartja, s másképpen gondolkodik, mint az az ember, akinek kötelessége a csend és rend fenntartása. *(Zaj.)* Egyszerű szerelmi drámákból mindjárt a magyaroknak súlyos megsértését kovácsolják csak azért, hogy szenzáció legyen, és hogy nekünk ártsanak. Pedig önök nagyon jól tudják, hogy mi a törvényeknek szigorú betartása mellett remélhetjük csupán, hogy egy lépéssel előre mehessünk. Tudják önök nagyon jól, hogy nincs közöttünk egyetlenegy lelketlen ember sem, akinek volna vakmerősége arra, hogy népünket a szurony elé állítsa. *(Nagy zaj.)* Ez nem sikerült még akkor sem, midőn a Krisztoffy-érában a csendőrhadnagy urak táviratoztak ... *(Élénk felkiáltások a baloldalon: Arról jobb lesz hallgatni! Együtt paktáltak velük! Most is Béccsel tárgyalnak! Hosszantartó nagy zaj a baloldalon.)*

Nagy György: Axentie temetésén is ott volt. *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Pop Cs. István: Én meggyőzhetem a t. képviselő urakat arról, hogy Krisztoffyval csak olyan összeköttetésben voltam, mint akár a t. képviselő urak. *(Zaj és felkiáltások a baloldalon: Hiszen Bukarestben is járt!)* Igenis voltam Bukarestben, és a magyarok, akikkel ott találkoztam, csak dicsértek érte, amidőn látták, milyen impozáns módon vezetem a csoportot a magyarság becsületére. Minden szó hamis, amit akkor a számba adtak, visszautasítom azokat, és annak idején válaszolni fogok azokra.

Azt hiszem, hogy az a hang, amelyen a lapok, különösen a „Magyarország” és más lapok is írtak, nagyon alkalmas arra, hogy a magyarságot tévhiteknek keltésével félrevezesse és gyűlöletre lobbantsa. Ezért, amidőn fájdalommal konstátálom, hogy régóta nélkülözzük a t. belügyminiszter urat, bátor vagyok a miniszterelnök úrhoz, mint az összminisztérium fejéhez is fordulni, hogy méltóztassék a legszigorúbb vizsgálat mellett megállapítani, mi a valódi tényállás, és minden körülmények között azon lenni, hogy ilyen hallatlan visszaélések többé meg ne történhessenek. *(Zaj.)*

Barta Ferenc: Bejárták a községeket, és úgy izgattak a magyarság ellen!

Pop Cs. István: Ez csak pusztá állítás. A mi részünkről egyetlen szó elhangzását is megbüntetik, míg az önök részéről történt lázítást nem büntetik meg soha. Önök lázíthatnak ellenünk büntetlenül szabadon, mert önöket ezért felelősségre nem vonhatják.

Nagy György: Ez rágalmozás! Ezt nem lehet tűrni. *(Zaj bal felől.)*

[294] **Elnök:** A képviselő urak oly sok közbeszólást engednek meg maguknak, hogy nem is lehet rossz néven venni, ha hasonló módon felelnek, amit én mindkét részről nagyon sajnálok a ház tekintélye érdekében. *(Helyeslés.)*

Pop Cs. István: Egy dolgról valamennyien meg vagyunk győződve: arról, hogy ha így történt ez az eset, akkor ezt a legsajnálatosabb esetek közé kell sorozni. Ha a főszolgabíró akkor, amidőn őt arra kérték, hogy ha már ki van rendelve a rend fenntartására, nyújtson nekik segédkezet a rend fenntartása érdekében, e kérés teljesítését megtagadta, sőt módot adott arra, hogy a csendőrök minden felszólítás nélkül szétoszlassák és bántalmazzák őket, *(Élénk jelkiáltások bal felől: Nem igaz! Hazugság!)* ezzel olyan súlyos beszámítás alá eső bűncselekményt követett el, amelyet neki semmi körülmények között sem szabad megbocsátani, mert akkor ő felülről hirdeti a forradalmat a nép ellen. *(Zaj. Ellenmondások bal felől.)*

Méltányolva a t. képviselő urak türelmetlenségét, bátor vagyok interpellációmát felolvasni *(olvassa):*

„1. Van-e tudomása a belügyminiszter úrnak arról, hogy a Belényesen folyó hó 11-ére összehívott népgyűlést a hatóság képviselőjében jelen volt Markovics Károly cséffai főszolgabíró beleegyezése és helyeslése mellett egy kisebb csoport hangos énekléssel és kődobással megzavarta?

2. Van-e továbbá a belügyminiszter úrnak tudomása arról, hogy a rendezők felkérésére a nevezett főszolgabíró a zavargó csoportot nemcsak hogy el nem távolította, de a zajongást látszólag megengedte, s a 3000 főnyi békés tömeget indokolatlanul csendőrökkel szétkergettette, vérontást okozva és az embereket falvaikig üldöztette?

3. Megengedhetőnek tartja-e a belügyminiszter úr azt, hogy habár Belényesen három szolgabíró van, más járásból lett megbízva egy, a viszonyokkal nem ismerős szolgabíró a népgyűlésen való jelenléttel? *(Felkiáltások: Nem, igaz! Hiszen ott volt az illető szolgabíró!)*

4. Hajlandó-e a miniszter úr szigorú vizsgálatot indítani, a polgári jogaikban és testi épségükben megbántott polgároknak

kellő elégtételt adni és a hatalmával visszaélt hatósági közeget megbüntetni?”

Ennyi az interpellációm, amelyre a mélyen t. miniszterelnök úr figyelmét bátor vagyok felhívni.

Elnök: Az interpelláció kiadatik a belügyminiszter úrnak. Egyéb tárgy nem lévén, az ülést berekesztem.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 50 perckor.)

*Hitelesítették: Simkó József s. k., Somogyi Aladár s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok.*

142. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 18-án, csütörtökön,

Justh Gyula elnöklete alatt

[...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
gr. Apponyi Albert, Jekelfalussy Lajos, Josipovich Géza.
(Az ülés kezdődik d. e. 10 óra 5 perckor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Hammersberg László jegyző úr fogja vezetni; a javaslatok mellett felszólalókat Raisz Aladár, az azok ellen felszólalókat pedig Ráth Endre jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

Elnök: [...] Bemutatom Esztergom vármegye közönségének feliratát aziránt, hogy a magyar nyelv az elemi iskolákban eredményesen taníttassék;

a szabadkai gör. kel. hitközségnek Manojlovics János képviselő útján beadott kérvényét a nem állami tanítók jogviszonyait szabályozó törvényjavaslat tárgyában.

Javaslom, hogy ezen kérvények tétessenek le a ház asztalára, és a mai ülés napirendjén lévő törvényjavaslattal egyidejűleg nyerjenek elintézését.

[...]

[298] **Elnök:** [...] Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása. Mégpedig az 5. §.

Kérem Raisz Aladár jegyző urat, szíveskedjék azt felolvasni.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa az 5. §-t).*

Török Ferenc!

Török Ferenc: T. képviselőház! A tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat 5., 7. és 8. §-ai a községi és hitfelekezeti tanítóknak – hozzáteszem kántortanítóknak – természetben szolgáltatandó járandóságaival foglalkoznak. Mivel a törvényjavaslat indokolása ezen szakaszokat egy kalap alá vonja, legyen szabad nekem is idevonatkozó szerény észrevételeimet összefoglalva előadni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Előrebocsátom, hogy nem az összes községi és hitfelekezeti tanítóságnak, hanem csupán az erdélyi, s még közelebbről a székelyföldi tanítóságnak és kántortanítóknak a javadalmazásával fogok foglalkozni, mivel mint székelyföldi lelkész és hitoktató, saját tapasztalatomból kifolyólag különösen ezen javadalmazást ismerem meg közelebbről. (*Halljuk! Halljuk!*)

A székelyföldi tanítók és kántortanítók már régi idő óta kepe címén kapták javadalmazásukat. Az 1804. február 20-án, Mitrovszky generális nevében kiadott konstitúció szabályozza ezen javadalmazást, amely a többek között a következőket mondja (*olvassa*): „Minden Paterfamilias, akinek 12 kalangya összgabonája terem, ad a papnak három kalangyát és annyi kalangya tavaszt. Az olyan Paterfamilias, akinek p. o. 60 kalangya avagy több is termett, többet nem tartozik adni, mint akinek 12 kalangya termett. Az olyan Paterfamilias, akinek 12 kalangya nem termett, mind ősz, mind tavasz, hat kalangyáig le, fél bért, ha pedig hat kalangya sem termett, az olyan 45 krt tartozik fizetni. Minden Paterfamilias, akinek [299] vonó marhája vagyon, és minden házas fia, öccse, vagy leányának ura, t. i. veje, ad mindenik egy szekér vagy szán fát; ha vonó marhája nincsen, tartozik a papnak, vagy iskolamesternek egy napi favágással.”

Megjegyezni kívánom, hogy a befizetett képeinek kétharmada a lelkészt, egyharmada a kántortanítót illette, de hogyha segéd-kántortanító is volt alkalmazva, a kántor jövedelmének egyharmadát kénytelen volt átengedni. Jelezni kívánom azt is, hogy 1848 előtt Erdélynek különböző részeiben más és más címen javadalmazták a tanítókat és kántortanítókat.

Az erdélyi magyar földet, az ú. n. Székelyföldet, a szászok lakta Királyföldet és a Barcaságot kivéve, mindenütt kincstári dézsmát fizettek a szászok, a szászföldi dézsmát, a székelyek pedig a tanítókat és kántortanítókat kepe címén javadalmazták. Az 1848-as törvényhozás megszüntette, jobban mondva: megváltotta a dézsmát, és az erdélyi státuszgyűlés, amelynek tagjai egyszersmind erdélyi követek voltak, kimondotta csatlakozását a kepe és a dézsma eltörléséhez, ugyanazon jogos alapon, mert a kepe és dézsma teljesen fedi egymást, teljesen egyenlő jogú adózás volt. Az 1848-ik évi erdélyi VI. t.-c. 5. §-a kimondja (*olvassa*): „a dézsmák általános eltörlése nyomán életmódjuk szükséges mennyiségétől elesett minden más egyházi személyek is illő kepe nélkül ne maradjanak, afelől a minisztérium addig, míg a közös törvényhozás a magyarországi folyó 1848: XXII. t.-c. 3. §-a nyomán intézkedhetnék, az illető hatóságok közvetítésével haladéktalanul intézkedendik”.

Mármost csak röviden kívánom jelezni, hogy a nép nagy része aránytalanul nagy kepet fizet. Sokkal nagyobb és súlyosabb ez, mint a régi dézsmarendszer, mert míg a dézsma szerint taxatív feltüntetett terményekből tizedet tartoztak fizetni, addig a kepezők jövedelmüknek körülbelül 25%-át voltak kénytelenek egyházi és iskolaadóban befizetni. Ez nagyon súlyos volt, mert amint méltóztatnak tudni, Erdélyben egy kalangya rozsban vagy zabban 25–25 kéve van, és a székelyek jövedelmüknek körülbelül 25%-át voltak kénytelenek ide áldozni.

Midőn aztán bekövetkezett az elnyomatás korszaka, megfeledeztek az 1848-as törvényekről, és míg az 1858-ik évi szeptember 15-én kelt pátenssel a szászok dézsmáját megváltották, addig az akkori kormány, mivel nem a magyar országgyűlés határozott ebben a kérdésben, a székelyföldi római katolikus és evangélikus-református egyházakról nem gondoskodott, a székelyekkel szemben teljesen szűkkeblűen, mondhatnám teljes rosszakarattal járt el. Az erdélyi római katolikus státus már korábban belátta, hogy a nép rohamos elszegényedése mellett éppen a leginkább veszedelemben forgó helyeken, ott, a Székelyföldön, az erdélyi római katolikus tanítószág megélhetése és működése kockára van téve, és az 1902-ik évben egy előterjesztést is tett a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterhez és a pénzügyminiszterhez, melyet később megismételt a belügyminiszternél.

Újabban ezt a kérdést 1905-ben ismét felvetette, sürgetvén a kepe rendezését, vagyis államköltségen való megváltását. Tudomásom szerint 1906-ban is egy újabb nagyszabású előterjesztéssel fordult az erdélyi státus a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz, hogy egyszer végre-valahára ezt a nehéz kérdést megoldják és rendezzék. Tette ezt annál is inkább, mert sajnálattal kellett tapasztalnunk azt, hogy a kepefizetés napról napra sokkal nehezebb körülmények között a lakosságnak sokkal több gondot okoz, s napról napra sokkal több kellemetlenséggel jár. Tessék csak, t. ház, elképzelni azt, hogy mennyi nehézséggel jár annak a tanítónak, kántortanítónak beszédni az ő kepejét. Van neki, mondjuk, körülbelül 5–600 kepező híve, akiktől kévénként és fillérenként kell beszédnie nap nap után az ő fizetését. Rendesen külön fizetik a rozsot, külön a zabot, külön azokat a filléreket és külön a fát; amellet végig kell hallgatnia azoknak zsörtölődését, panaszát, akárhányszor átkozódását, amely illeti úgy ezeket a szegény tanítókat, kántorokat, mint a lelkészt és illeti a rektifikáló egyházi bizottságot is.

Még talán elviselhető volna ez, hogyha ilyen módon az a szegény tanító, kántortanító hozzájutna a fizetéséhez; de a legtöbb esetben nem is tud hozzájutni, a legtöbb esetben olyan nehézségekbe üt-

közik annak behajtása, hogy majdnem lehetetlen. S elvégre ma már a mi székely atyánkfiai nagyot változtak, különösen amióta idegen elemek kezdtek oda beözönlenni; új morál kezd közöttük is elterjedni a külső erőszak hatása alatt, új morál, amely szerint akadnak már olyanok, akik nem tartják bűnnek, hogyha a tudatlanabbak a náluk okosabbakat valami módon meg tudják károsítani az ilyen fizetéseknel.

S most már tessék elképzelni azt, hogy milyen nehézségekbe ütközik az iskolafenntartóknak az, hogy behajtsák ezen jövedelmet. Igaz, hogy benne van a 7. §-ban az, hogy „Ha az iskolafenntartó a tanító termésbeli járandóságát nem szolgáltatná a megszabott módon ki, vagy az a termés az átlagos minőségnek meg nem felelne, akkor a termés helyett annak értékét készpénzben köteles fizetni.” De honnan fizesse azt az iskolafenntartó? Az iskola pénztárából? Az rendesen üres.

A legtöbb esetben nagyon csekély alapítvány van mindenütt. Vagy talán a község pénztárából? Kérem szeretettel, nálunk 100–150%-os pótdadókkal dolgoznak a községek, a községi pénztár tehát üres, onnan behajtani nem lehet. S most az a szegény tanító, kántortanító megy panaszra a közigazgatáshoz. Akár nyer, akár veszít, mindig veszít, mert ha nyer is, elveszíti községének szeretetét és bizalmát, kellemetlenségek, nehézségek támadnak rá nézve. S még a legtöbb esetben mi történik? Az a szegény tanító vagy kántortanító, mondjuk, mint a közelmúltban is történt, hazafias [300] álláspontra helyezkedik, s mondjuk: függetlenségi érzelmeket vall. Megtagadja a közigazgatás emiatt a képének behajtását, s az a szegény kántortanító nem tud hozzájutni illetményéhez. S ha nem jár az ember lépten-nyomon a közigazgatási tisztviselőknek kedvébe, elkezdve az alispántól végig, megtagadják a behajtást; sőt még tudok arra is esetet, hogy felülről kapott nyomást a községi előljáróság, hogy ennek vagy annak a papnak, tanítónak, kántornak fizetését ne hajtsa be, hogy ezáltal a derekát betörjék.

Búza Barna: Ez volt a szabadelvű igazság!

Török Ferenc: Vagy perlekedjék tovább az a tanító? Mi lesz ennek az eredménye? Az, hogy annyira el fogják keseríteni saját községében, hogy kezébe veszi a vándorbotot, hogy egy képzelt jobb községbe költözzék, ahol, ha újból olyan érzésű, olyan hazafias érzésű tanító lesz, mint volt a múltban, akkor újrakezdheti az élet kálváriáját.

Ezért én jórészt – bocsánatot kérek a kifejezésért – csak írott malasztanak tartom a törvényjavaslat 7. §-át, mert ez nem fog segíteni ezeken a nehézségeken. Mert akkor, amikor a legutolsó hivatalos szolgálat is nyugtára veszi fel a fizetését, mondjuk havonta, mi

nem engedhetjük, hogy azok, akik az iskolában kénytelenek lenni napestig, hogy azokat a szegény gyermekeket tanítsák, minden koppantásra kijöjjenek onnan, és úgy vegyék el azt a néhány fillért azoktól a zsörtölődő hívektől, hogy maguknak szerény megélhetésüket biztosítsák: ez talán mégsem helyes.

Igaz, itt-ott még most is vannak községek, ahol a kepe sokkal jobban jövedelmez, mint a pénzbeli megváltás; de ilyen hely csak nagyon kevés van, és éppen azért olyan világításba helyezni ezt a keperendszert nem szabad, hogy annak fénye azt az igazságot, amelyet előadni voltam bátor, eltakarja a mi szemünk elől.

Természetesen könnyen megtehetnők, hogy – mondjuk – egy új szakaszt iktatnánk be ebbe a törvényjavaslatba, pl. a következő módon (*olvassa*): „Az 1848: XIII. t.-c. és ugyanazon évi erdélyi VI. t.-c. 5. §-a értelmében a székelyföldi kepe államilag megváltandó.” Mivel azonban én nem vagyok abban a szerencsés helyzetben, hogy ismerjem a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ebbeli felfogását és esetleges terveit, határozati javaslatot nem szándékoztam benyújtani. De azért mély tisztelettel kérem, szíveskedjék a kepe megváltására vonatkozólag törvénytervezetet készíteni, hogy milyen alapon, milyen módozatok mellett, erre nézve én nem adhatok utasítást, de elvégre mint székelyföldi ember talán némi tekintetben szolgálatot tehetnék. Én a dolgot egész nyugodt lélekkel rábízom a miniszter úr államférfiúi bölcsességére, csupán csak egynehány körvonalat jelzek, amelyek közt a kepemegváltás mozoghat.

Először is méltóztassék tekintetbe venni, hogy mi erdélyiek régóta örülünk az autonómiai szervezetnek. Régi évszázados autonómiánk van, amelynek keretében fennmaradtunk mi, és fenntartottuk azt az autonómiát, amelyet érintetlenül akarunk hátrahagyni a késő nemzedékekre. Ha elszegényedtünk, ha megfogyatkoztunk, ha ma már nem tudjuk eltartani tanítóinkat és kántortanítóinkat, ez nem a mi hibánk, mert a mi filléreink és vércseppjeink odahullottak a haza oltárára, éppen azért nem mentek kárba. Tehát a mi szegénységünket nem lehet felhasználni arra, hogy jogainkat ebben a tekintetben bármi módon is korlátozni engedjük. Nekünk erdélyieknek továbbra is hitvallásos iskolák kellene, mert hitvallásos iskoláinkban látjuk a jövődőt, azokban látjuk összes reményeinket. Éppen azért igazságtalannak tartanám azt, hogy akármelyik magyar hazafias egyházzal szemben más módon bánna el az az új törvényjavaslat, mert hiszen minden hazafias egyház papjai megtették a múltban azt, hogy ha másképpen nem tudtak tanítókat szerezni, és látták, hogy nekik érdemes, tehetséges béresük vagy kocsisuk van, inkább azt ta-

níttatták ki, hogy azután annak felhasználásával azoknak a gyermekeknek lelkébe beleoltsák a hazaszeretetet és a faji érzést.

Vegye tekintetbe másodszor azt, hogy ott Erdélyben amíg a kepemegváltás a székelyeknek nem sikerült, addig sikerült a szászok dézsmájának megváltása; pedig a szászok sokkal kedvezőbb viszonyok közt vannak, sokkal kövérebb, termékenyebb vidéken élnek, míg a székelyek visszaszorultak a hegyekbe, mert hiszen védekezniük kellett annyi ellenséggel szemben.

Méltóztassék tekintetbe venni, hogy mi ott Erdélyben mindig őrtállók voltunk, mindig őrséget képeztünk ott a végbástyán, és mi hozzászoktunk egy különös szabadsághoz; mi nem tudunk arra gondolni se, hogy akár egyházi, akár pedig politikai tekintetben jármot akasszanak a nyakunkra. 1848-ban sokat veszítettünk, semmit sem nyertünk mi székelyek, mikor magyar véreink jogokhoz jutottak, mi csak jogokat veszítettünk, és mégis, t. ház, ott a Székelyföldön a 67-es palánta nem tudott soha gyökeret verni, a 48-as elvek virulnak ott, és ha sikerült is erőszakkal elültetni a 67-es palántát, azt az első fuvalom mielőbb elperzselte.

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék a tárgyhoz szólni.

Török Ferenc: T. képviselőház! Én azonban nem akarok erre vonatkozólag javaslatot előterjeszteni, hanem igen kérem a t. kultuszminiszter urat, kegyeskedjék az elmondottakat megfontolás tárgyává tenni és alkalomadtán egy javaslatot készíteni, hogy végre a székelyföldi kepe meg legyen váltva, hogy a székely nép végre megszabaduljon ezen tehertől, és hogy tanítóink és kántortanítóink működésükben akadályozva ne legyenek.

Különben elfogadom a javaslatot úgy, ahogy van. *(Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Raisz Aladár jegyző: Kaufmann Géza!

Kaufmann Géza: T. képviselőház! *(Halljuk! [301] Halljuk!)* Én az 5. §-t elfogadom; de mivel a 8. §-ban a tanítói javadalmazás specifikálva van, és ezen részletezésben a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter is jelentős jövedelmi forrásnak jelöli meg a szolgálmányokat, és mivel én a mi vidékünkön, a Dunántúl szintén jelentős jövedelmi forrásnak tekintem e szolgálmányokat, kivált kántortanítóink részére, azért kérem a t. házat, hogy az 5. § szövegébe egy szót felvenni szíveskedjék. *(Halljuk! Halljuk!)*

Szolgálmányok alatt, t. ház, nemcsak az őszi-tavaszi munkáltatását a földeknek, nemcsak az aratást, nemcsak a gabonának betakarítását, nemcsak a szénának, sarjúnak lekaszálását, forgatását, behordását, de a trágyahordást, annak a szétszórását, malomfuvart és más jövedelmi forrást kell érteni. Éppen azért kérem a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, szíveskedjék a 7. §-ra alapítva az én javaslatomat elfogadni, és az 5. §-ra vonat-

kozó ezen módosításom elfogadása által lehetővé tenni azt, hogy e módosítást a ház is magáévá tegye. Módosításom abban áll, hogy az 5. § 2. sorában e szó után „jövedelméből” vételessék fel: „vagy szolgálmányokból”.

Nekem, t. ház, különös okom is van ezen „szolgálmány” szót felvenni az 5. §-ba, mert éppen a 7. §-nál akarok erre vonatkozólag egy pótló módosítást javaslatba hozni, amelyet, azt hiszem, a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr is az e szakasz egyik pontjának logikus következményeképp figyelemmel fog honorálni, és azt, remélhetőleg, el is fogja fogadni.

Kérem ezen módosításomnak elfogadását. *(Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve; ha szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Csak röviden akarok nyilatkozni a most, ebben a vitában felhozottakra nézve. *(Halljuk! Halljuk!)*

Kijelentem, hogy Kaufmann Géza t. képviselőtársam által beadott módosításhoz hozzájárulok. *(Helyeslés.)* Ami pedig a székely kepe ügyét illeti, hát csak némileg kibővítve ismételhetem, amit a költségvetési vita alkalmával erre vonatkozólag mondtam; kibővítve azzal, hogy már megindítottam a tárgyalásokat az igazságügyminiszter úrral, akinek e kérdés jogi alapjának tisztázása szempontjából a dologhoz hozzászólása van; tehát már a cselekvést legalább megkezdtük. *(Általános helyeslés.)* Különben t. képviselőtársam maga is mondja, hogy ez nehéz kérdés. Bizony nem kevés meglehetősen nehéz kérdés nyomja most vállaimat, de rajtam nem fog múlni, hogy ezen valóban égető kérdésnek megoldása lehetővé tétessék a lehető legrövidebb idő alatt. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Elnök: Az előadó úr nem kívánván szólni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Következik a szavazás.

Leghelyesebb lesz, ha az 5. § eredeti szövegével Kaufmann Géza képviselő úr módosítását fogom szembeállítani. Ha méltóztatnak változatlanul elfogadni az 5. §-t, akkor Kaufmann Géza képviselő úr módosítása el fog esni; ha pedig nem méltóztatnak az 5. §-t változatlanul elfogadni, akkor azt Kaufmann Géza képviselő úr módosításával elfogadottnak fogom kijelenteni.

Méltóztatnak a kérdés ilyenén feltételébe belenyugodni? *(Igen!)* Ha igen, akkor kérdem a t. házat, méltóztatik-e az 5. §-t változatlanul elfogadni Kaufmann Géza képviselő úr módosításával szemben? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház

nem fogadja el változatlanul a szakaszt, hanem elfogadja az 5. §-t Kaufmann Géza képviselő úr módosításával.

Következik a 6. §.

Raisz Aladár jegyző (olvassa a 6. §-t).

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha senki sem kíván szólni, kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 6. §-t változatlanul elfogadni a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? (*Igen!*) Ha igen, akkor változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

Következik a 7. §.

Raisz Aladár jegyző (olvassa a 7. §-t).

Elnök: Az előadó úr nem kívánván szólni, ki kíván szólni?

Raisz Aladár jegyző: Kaufmann Géza!

Kaufmann Géza: T. képviselőház! A 7. § második pontja szerint, ha az iskolafenntartó nem szolgáltatná be kellő időben, kellő módon és kellő minőségben a természetményeket, erre az esetre a tanító érdeke nagyon helyesen akként van megóva, hogy köteles készpénzben előre fizetni, megfelelő részletekben, a természetmények ellenértékét.

Éppen az imént beadott módosításomban, amelyet a t. képviselőház elfogadott, a szolgálmányokat is jelentős, majdnem a természetményekkel egyenrangú és egyenlő javadalmazást biztosító jövedelmi forrásnak minősítettem, és annak is kell hogy minősítse az, aki tisztában van a szolgálmányok természetével és az imént specifikált módozataival. Nagyon kérem a t. házat, szíveskedjék a tanítók érdekeinek megóvása szempontjából lehetővé tenni, hogy ez az első pont a következőképpen módosíttassák:

Az első pontban „terményekben” után tétessék „vagy szolgálmányokban”; az utolsó része, vagyis „november hava végén átadja” szavak után vétessek fel: „az ingatlanok megművelése körüli szolgálmányokat pedig kellő időben teljesíti”.

Szükségesnek tartom a módosítást és pótló szövegezést, mert tudjuk, hogy különösen a kántortanító javadalmazása leginkább szolgálmányokból áll. Ha mármost az a hitközség az őszi vagy tavaszi földmunkálatokat nem kellő időben tel-[302]jesíti, nagy vesztesége van annak a tanítónak vagy kántortanítónak; szintűgy, ha az aratást nem végzi a meghatározott időben, akkor a szem kipereg, és ez is temérdek kárt okoz. Aki pedig a hitközségi és iskolafenntartói viszonyokkal tisztában van és ismerős, az nagyon jól tudja, hogy a köznép önző érdekből hajlandó a tanító és kántortanító szolgálmányait a végső határra kitolni, és csak akkor teljesíteni, ha saját földjének munkálataival már végzett.

A széna- és sarjúkaszálás, forgatás, gyűjtés, behordás szintén szolgálmány, és tudjuk, hogy igen sok helyen, felekezeti különbség nélkül, dívik az olyan szolgálmány, és egyik lényeges jövedelmi forrása a kántortanítónak vagy tanítónak. Ha mármost azt a szénát, azt a sarjút nem kellő időben kaszálják le, vagy nem forgatják meg, ha esetleg terhes felhők jönnek, akkor mindenki a saját szénája után lát, és a kántortanítóé a legtöbbször kárt szenved; szintúgy, ha nem rakják össze jól, vagy nem hordják be idején; egy szóval, nem akarom fárasztani a t. házat a részletezéssel, a gazdák nagyon jól tudják és érzik ezt, akik pedig figyelemmel kísérik a falusi életet, azok is nagyon jól meggyőződhetnek ezeknek a visszásságoknak a természetéről. Ez indokok előterjesztése után nagyon szükségesnek tartom a kántortanítók érdekében, hogy a szolgálmányok a természetményekkel egyenlő elbírálásban részesüljenek, amiért is kérem a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hogy e módosításokat szíveskedjék elfogadni, azzal a kiegészítéssel együtt, hogy a másik pont végéhez csatoltassék a következő szöveg *(olvassa)*: „Ha az iskolafenntartó a szolgálmányokat nem teljesíti kellő időben, vagy ha a tanító elfogadható indokokból kénytelen felhagyni a gazdálkodással, akkor a szolgálmányoknak a törvényben meghatározott pénzbeli egyenértékét követelheti.”

Megtörténhetik, hogy a kántortanító családi okokból vagy más körülmények folytán kénytelen felhagyni a gazdálkodással, ami pedagógiai és nevelésoktatási szempontokból csak előnyös az iskolára nézve. Hogy miért, azt felesleges magyaráznom, mert tiszteletlenség volna feltételeznem bárkitől e házban, hogy nincsen tisztában azzal, hogy a tanítónak az iskolában a helye, és nem a gazdaságban. Ezért az iskola érdekében előmozdítandó a tanítóknak abbeli szándéka, hogy gazdaságaikat haszonbérbe adhassák. Éppen az én vidékemen egy katolikus és egy evangélikus tanító haszonbérbe akarta adni a földjét. Az iskolafenntartók megsejtették, hogy bizonyos családi okok kényszerítették erre. A tanítónak könnyen akadhatnak a tanítás és a gyermekekkel való elbánás révén rossz emberei. Befolyást gyakoroltak tehát az iskolaszéki tagokra a tekintetben, hogy a jelentős szolgálmányokat ne váltsák meg, és a két tanító ennek folytán kénytelen volt ezen jövedelmi forrástól elesni. Ezért kérem a beadott módosítások és az utolsó ponthoz benyújtott szöveg elfogadását.

Ráth Endre jegyző: Goldis László!

Goldis László: Elállok e szakasznál a szólás jogától.

Ráth Endre jegyző: Suciu János!

Suciu János: T. ház! A 7. §-nak 2. bekezdése szerint az esetben, ha az iskolafenntartó a tanító terménybeli járandóságát nem

szolgáltatná ki a megszabott módon, vagy ha az a termés átlagos minőségének meg nem felelne, a termény helyett annak értékét készpénzben köteles fizetni. Ezt a szövegezést lazának, olyannak tartom, mely módot és alkalmat nyújt többféle értelmezésre a tekintetben, hogy melyik az az érték.

Igaz, hogy a 8. § 3. bekezdése azt mondja, hogy községenként megállapítandó a tanító által élvezett terményjárandóságok (élet-neműek, fa, jószág, tartás stb.) pénzbeli értéke, de ezt a megállapítást inkább a végből tartom elrendeltnek, hogy ellenőrizhessék, vajon a tanítók fizetése kiteszi-e azt az összeget, amelyet a törvény 2. §-a előír. Most az a kérdés, hogy ha a tanító nem hajlandó elfogadni a terményt, vagy annak egy részét azért, mert vagy nem kapta meg a kellő időben, vagy nem megfelelő terményben, milyen értéket fizessenek neki? A mostani szöveg mellett sokan úgy foghatják fel a törvény szellemét, hogy a 8. § szerint megállapított átlagos értéket, amely pénzérték, s amely mindenkorra meg van állapítva.

De ez nagyon sok, s ezért valósággal csábító alkalmat fog szolgáltatni a községi iskolafenntartó és a tanító közti különféle zsörtölődésre és civakodásra, mert hiszen a tanító is ember, és bár senkit sem akarok bántani, nagyon közel fekszik az a feltevés, hogy egyik-másik tanító – nem mindnyájan –, amidőn látni fogja, hogy a készpénzbeli érték gyanánt megállapított összeg sokkal magasabb, mint amennyit az a búza ér akkor, amidőn az neki járna, igyekezni fog azt a búzát kifogásolni, egy-két nappal később átvenni, vagy azt fogja mondani, hogy konkolyos, avagy más baja van, s kérni fogja, hogy fizessék őt készpénzben, ami az iskolafenntartó községnek egyrészt anyagi kárt okozhat, másrészt kellemetlenséggel járhat, mert a terményt értékesíteni kell, pénzt kell előteremteni, stb. Azt hiszem, hogy itt egy közbeszűrés igen jó szolgálatot tehetne, ha t. i. megállapítanók, hogy mekkora érték jár neki, és kizárnók annak lehetőségét, hogy egyik-másik tanító nyerészkedni próbáljon, bekapaszkodva a törvény ezen hiányos szövegezésébe; akkor el fognak tűnni ezen viszálykodások, és senki sem fog nyereségvágyból bizonyos alkalmakkor a törvény ezen intézkedéseibe kapaszkodni.

Nevezetesen azt indítványoznám, hogy a 7. § második bekezdésének harmadik sorában a „termény helyett annak” szavak után e szavak [303] tétessenek: „az illető terményjárandóság esedékessége idején a legközelebbi terménypiacon jegyzett középár szerinti”; ezután folytatólag következnek a szöveg: „értékét készpénzben köteles fizetni”. Ekkor tehát nem szerepelne az a 8. §-ban megállapított átlagár, amely azért állapíttatik meg, hogy kitűnjék, vajon ki van-e egészítve a tanítónak fizetése a törvény által meg-

kívánt összegre, vagy sem; ez átlagár egy éven belül is változhatik, egy-egy mázsa a gabonánál forintokkal is, s ennél fogva alkalmat nyújthat a törvény betűjébe való mindenféle belekapaszkodásra. Ez ki volna ilyen módon kerülhető azzal, hogy egyrészt az illető tanító úgyszólván tudja, mennyi jár neki, másrészt az az egyházközség sem tartozik más árt fizetni, mint amennyi a legközelebbi piacon jegyzett ár. *(Helyeslés a nemzetiségiek padjain.)* Kérem módosításom elfogadását.

Elnök: Ki következik szólásra?

Raisz Aladár: Csernoch János!

Csernoch János: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A Kaufmann Géza t. képviselőtársam által beadott módosításhoz hozzájárulok, mindazonáltal módosításának utolsó részét, amelyben arról van szó, hogy ha a kántor bérbe adja a földeket, akkor az iskolafenntartó az azokkal járó szolgálmányokat is köteles megváltani, tekintettel a mostan divó gyakorlatra, azzal volnék bátor megtoldani, hogy „az illető iskolafenntartó hatóság beleegyezésével”, mert minden egyes javadalomnál szokásban van, hogy a javadalmas maga a bérbeadás kérdésében önállóan nem intézkedhetik, miután nemcsak a saját jogait képviseli, hanem egyúttal köteles vigyázni a javadalom jogaira is, a javadalom jogaira pedig nem annyira ő ügyel, mint inkább az iskolafenntartó hatóság. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Az iskolafenntartó hatóság köteles gondoskodni arról is, hogy a tanítói állás érdekei ne csak az illető kántortanító személye részére, hanem utódai számára is megóvassanak. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Azért Kaufmann Géza t. képviselőtársam indítványába pótlólag e szavakat kívánnám beszúratni: „az iskolafenntartó hatóság beleegyezésével” módosításának arra a helyére t. i., ahol arról van szó, hogy a tanító bérbe adja a gazdaságát. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha senki sem kíván szólni, a vitát bezárom.

Az előadó úr kíván szólni.

Vertán Endre előadó: T. képviselőház! Kaufmann Géza t. képviselőtársamnak az indítványára vonatkozólag bátor vagyok megjegyezni, hogy a 7. § szövegébe ezen szavak „vagy szolgálmányok” be nem szúrhatók, mégpedig azért nem, mert arról van szó, hogy a tanító közbejövetele nélkül az iskolafenntartó szedeti be, márpedig a törvénybe aligha írhatjuk, hogy a szolgálmányokat „beszedik”. Ugyanez áll ugyanezen szakaszra vonatkozó későbbi indítványra vonatkozólag is.

A mi mármost az új toldásra vonatkozó indítványt illeti, én, bár a magam részéről ezen szövegezést nem tartom elég szerencsésnek, beleegyezném, hogy a tanító alapfizetésének azon része, amely

a szolgálmányokból áll, kellő időben teljesítendő, és amennyiben ez nem teljesítettnek ilyen időben, vagy pedig a tanító olyan helyzetbe jönne, hogy ez neki értéket nem képviselne, amennyiben nem lenne rá szüksége, akkor készpénzben fizetessék meg a 6. §-ban megállapított időkben évnegyedenként vagy hónaponként előre. Ebbe beleegyezném, de természetesen Csernoch János t. képviselőtársam módosításával.

Ami Suciú t. képviselőtársam indítványát illeti, a 8. §-ban meg van mondva, hogy megállapítatnak az értékek. Nagyon természetes, hogy ha nem természetben adja ki ezen értékeket az iskolafenntartó, akkor készpénzben sem köteles többet adni, mert az a körülmény, hogy természetben kapja-e, vagy nem a tanító a járandóságát, nem adhat jogot a tanítónak arra, hogy esetleg nagyobb összeget követelhessen. A törvény a 8. §-ában határozottan ki van mondva, hogy megállapítandó előre a termény értéke, amely megállapítást azonban nem lehet minden egyes esetben vita tárgyává tenni, sőt az még adminisztratív nehézségekkel is járna, sok időt is venne igénybe, és azt eredményezné, hogy a tanító jóval később jutna járandóságához, pedig arra is vigyáznunk kell, hogy kellő időben megkapja.

Tisztelettel kérem ezek szerint, méltóztassék elfogadni a szakaszt az eredeti szövegben, t. i. az első és második bekezdést; a harmadik bekezdésre vonatkozólag pedig Kaufmann Gézának Csernoch János képviselőtársam módosításával kiegészített indítványát méltóztassék elfogadni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Kaufmann Géza t. képviselőtársamnak beadott indítványa érdeméhez, a gondolathoz én is hozzájárulok, azonban a szövegzésnek precizitására nézve több oldalról merültek fel kételyek. Magam sem tudnék e tekintetben határozni, és azért arra kérem a t. házat, hogy ezen szakasz feletti határozathozatalt méltóztassék talán függőben hagyni, és arra talán a holnapi ülés folyamán visszatérni; akkor határozhatnánk afelett, hogy egy a gyakorlati követelményeknek teljesen megfelelő szöveget létesítsünk, aminő ilyen gyakorlati kérdéseknél csakugyan néha hirtelen meg nem alkotható. *(Helyeslés.)*

Elnök: Kénytelen vagyok figyelmeztetni a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hogy a vitát már bezártam, és hogy a vita bezárása után újabb módosításnak helye nincsen. Méltóztatott volna előbb, a vita előtt kérni ezt, akkor lehetett volna, de most a házszabályok [304] szerint nem lehet újabb határozati javaslatot beterjeszteni.

Csernoch János: T. ház! A kérdésre vonatkozólag bátor vagyok megjegyezni azt, hogy midőn 1893-ban tárgyalták a XXVI. t.-cik-

ket, amely voltaképpen ezen törvénynek az alapját képezi, ott is egy fontos módosítás adatott be egy §-hoz; a ház nem volt képes első tekintetre ennek a fontosságát mérlegelni, és az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, gr. Csáky Albin azt az indítványt tette, hogy a kérdéses szakaszt, amely szakasz már tárgyalás alatt volt, akkor ne tárgyalja a ház, hanem hagyják akkorra, midőn a ház a helyes szövegben megállapodott, azután újra vétessék elő. Ez az az intézkedés volt, amely az államellenes üzemekre vonatkozott.

Ezért azt gondolom, hogy a t. kultuszminiszter úr indítványa nem ellenkezik a házszabályokkal, sőt a helyes törvényalkotás szempontjából nagyon üdvös, *(Helyeslés a baloldalon.)* miért is kérem az igen t. elnök urat, méltóztassék ahhoz hozzájárulni.

Elnök: Bocsánatot kérek, így nem lehet kezelni a házszabályokat. Így, általában véve, a tárgyalást helyesen vezetni lehetetlen. Megmondom, miért. Azért, mert a vita már be lett zárva, és az eddig elfogadott szokás és gyakorlat szerint, de a dolog természetéből kifolyólag is, a vita bezárása után újabb indítvány nem adható be.

Buzáth Ferenc: Tíz percre fel kell függeszteni az ülést!

Elnök: Ha pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak joga van benyújtani egy újabb javaslatot, amely halasztó természetű vagy a szöveg újabb megállapítására vonatkozik, és ha joga van ezt tenni a miniszter úrnak a vita bezárása után, akkor bárkinek is a házban joga van a vita bezárása után is határozati javaslatot benyújtani. *(Mozgás.)* Ez a felfogás pedig ellenkezik a házszabállyal; nagyon kérem tehát a t. házat, ne méltóztassék a házszabálynak és az eddigi gyakorlatnak helyes intézkedéseit ezzel gyöngíteni.

Simonyi-Semadam Sándor: A házszabályokhoz kérek szót.

Elnök: Méltóztassék szólni.

Simonyi-Semadam Sándor: T. ház! Abban teljesen igaza van az elnök úrnak, hogy ha a vita bezáratik, akkor több módosítás nem adható be. De jogában áll a miniszternek bármikor a határozathozatal előtt a paragrafust visszavonni, és jogában áll az illető paragrafus módosítását mint új szakaszt javaslatba hozni. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Ez az egyik eshetőség, mely a jelen esetben is fennforog, az t. i., hogy módjában van a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak azt kérni, hogy a paragrafus most ne bocsáttassék szavazás alá, mert azt ő még át szeretné szövegezni. Ez a joga a miniszternek mindig megvolt. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Nincs azonban joga a képviselőnek a vita bezárása után a paragrafushoz módosítást beadni. *(Úgy van! a baloldalon.)* Ez tökéletesen így áll. De bármely pillanatban, míg a ház nem határozott valamely törvényjavaslat

vagy indítvány felett, a miniszternek azt a törvényjavaslatot vagy indítványt visszavonni mindig jogában áll, és joga van később egy új paragrafus alakjában hozni azt a ház elé, mert a felett határozat még nem hozatott. *(Helyeslés a baloldalon.)* Ez az egyik eshetőség.

A másik eshetőség az, hogy nem tétetik új indítvány. Amint értettem, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nem azon okból kérte a döntés elhalasztását e paragrafusról, hogy új indítványt tegyen, hanem hogy a beadott indítvány szövegét mérlegelhesse, és módjában álljon annak összes eshetőségeit a praxist illetőleg át-gondolni, és a végleges szövegre vonatkozólag csak azután nyilatkozni.

A miniszter úr kérése most csupán oda irányul, hogy az ezen paragrafus feletti határozatot halassza el a ház máról holnapra, és ennek a kérésnek semmi más oka nincs, mint hogy a beadott indítvány a követelményeknek megfelelőleg szövegeztessék.

A ház ezt az engedélyt megadhatja. A múltban is volt már erre precedens. *(Igaz! Úgy van! Helyeslés.)*

Elnök: Bocsánatot kérek, hiszen ha csak ezt kérte volna a miniszter úr, akkor egy szót sem szóltam volna. *(Felkiáltások: így értette!)* A miniszternek joga van kérni, hogy a határozathozatalt halasszuk máskorra. De a miniszter úr nemcsak azt mondta, hogy a határozathozatalt a benyújtott módosításra és az eredeti szövegre nézve halasszuk el holnapra, hanem – ha jól értettem – azért kérte ezt, hogy esetleg egy újabb szöveggel állhasson elő, ezt pedig a házszabályok nem engedik meg. *(Mozgás.)*

Sághy Gyula: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Milyen címen kíván a képviselő úr szólni?

Sághy Gyula: A házszabályokhoz kérek szót. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőház! Én azt hiszem, hogy ha egy szakasz tárgyalás alatt van, és ahhoz módosítások nyújtatnak be, a miniszternek joga van a vita berekesztése után is nyilatkozni az egyes módosításokról. Ha a miniszter azt mondja, hogy most rögtön nem tudok nyilatkozni, hozzájárulhatok-e a módosításhoz az előttünk fekvő szövegezésben, és azt mondja, hogy az eszméhez magához hozzájárulok, akkor joga van a szövegezést elhalasztani, és a módosítást csak azután bocsátani szavazásra. *(Helyeslés a baloldalon.)* Én azt hiszem, hogy ezen szavazás elhalasztását [305] ki lehet mondani annak alapján, hogy a miniszter úr e módosítások eszméjéhez hozzájárult.

De ha mindezek dacára aggályai volnának a ház t. elnökének, a következő propozícióval járulok a házszabályok alapján a t. ház elé. Volt erre számtalan precedens. Ha ugyanis az ilyen indítványhoz elvileg a miniszter hozzájárul, de még nem tud rögtön határozni a szöveg helyessége tekintetében, akkor a ház az illető szakaszokat

szövegezés végett az illető szakbizottsághoz utasítja. *(Mozgás.)* Ennek folytán – szavazás előtt joga lévén a miniszternek nyilatkozni, vajon hozzájárul-e valamely módosításhoz, vagy nem – indítványozom, hogy méltóztassék a szakaszt megfelelő szövegezés végett visszautasítani ...

Elnök: Ilyen indítványt a t. képviselő úr nem tehet, mert én a vitát bezártam. Csak a vita bezárása előtt lehet olyan indítványt tenni, hogy a szakasz újabb szövegezés végett a bizottsághoz utasíttassék. Minthogy ilyen indítvány a vita bezárása előtt nem tétetett, most ilyen indítványnak megtételére joga nincs sem a miniszter úrnak, sem a képviselő úrnak.

Amihez joga van a képviselőháznak, az az, amit Simonyi-Semadam Sándor képviselő úr egészen helyesen formulázott, hogy ugyanis az eredeti szövegnek és a benyújtott módosításoknak kontemplálása végett maga a szavazás halasztassék holnapra, tehát egyedül a döntés, a szavazás. Ennek semmi akadálya nincs.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Annyira osztozom a t. elnök úr felfogásában, hogy egyáltalán módosítást betervezni vagy érvényesíteni nem akartam. Mert hiszen tényleg, ha a miniszternek ilyen privilégiuma volna, akkor a miniszter a vitatkozás és a hozzászólás szabadságát kijátszhatná, *(Úgy van!)* amennyiben a maga módosításait vagy indítványait a vita bezárása után terjesztené elő. *(Igaz! Úgy van!)* Hiszen annál a szakasznál, amelynél módosítást adtam be magam, éppen nem a vita bezárása után, hanem a vita során szólaltam fel; s ehhez is éppen csak azért szólaltam fel abban az irányban, amelyben felszólaltam, mert azt hittem, hogy ha nem a dolog érdeméről van szó, hanem csupán csak szövegezésről, akkor talán ez az elv némi enyhülést enged a keresztülvitelben. De meghajlok az elnök úr felfogása előtt a házszabályok tekintetében, és akkor talán abban az alakban lehet célt érni, hogy én a törvényjavaslatnak e szakaszát visszavonom, *(Élénk helyeslés.)* és fenntartom magamnak, hogy a vita további során új szakasz beiktatását ajánljam. *(Élénk helyeslés.)*

Elnök: Minthogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a 7. §-t visszavonta, folytatjuk a tanácskozást.

Következik a 8. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a 8. §4).*

Elnök: Az előadó úr kíván szólni?

Vertán Endre előadó: Nem kívánok.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Markos Gyula! *(Felkiáltások: Nincs itt!)*

Elnök: Ki következik?

Ráth Endre jegyző: Vlád Aurél!

Vlád Aurél: T. ház! E paragrafushoz módosítást vagyok bátor benyújtani, és pedig a módosítás azt célozza, hogy az ingatlan haszonélvezetének az értéke megállapításakor ne lehessen a törvény intencióját kijátszani azáltal, hogy egy ingatlan haszonélvezetének értékét sokkal nagyobbra tegyék, mint amekkora a valóságban. Indítványom értelmében a kataszteri tiszta jövedelmet akarom alapul venni. Ezzel talán a tanítókra nézve kedvezőbb helyzetet teremtünk, de ezzel szemben legalább egy fix értéket kapunk, és így a törvény intenciójának kijátszása is ki van zárva.

Indítványom a következő *(olvassa)*: „Indítványozom, hogy a 8. § második bekezdésében ezen szavak helyett: »az összes adók levonásával az ugyanazon községben hasonló minőségű ingatlanokért elérhető haszonbér szolgál«, a következő szavak tétessenek: „tiszta kataszteri jövedelem szolgál”.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha szólni senki sem kíván, a vitát bezárom. Az előadó úr nem kíván szólni. A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Be van zárva a vita?

Elnök: Sőt a tanácskozás is be van zárva. Elsősorban felteszem a kérdést: méltóztatnak-e a 8. §-nak meg nem támadott részét változatlanul elfogadni, a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház a 8. §-nak meg nem támadott bekezdéseit változatlanul elfogadja a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint.

Vlád Aurél képviselő úr a 8. § második bekezdéséhez a következő módosítást hozza javaslatba.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Vlád Aurél módosítását)*.

Elnök: Kérem a t. házat: méltóztatik-e a 8. § második bekezdését változatlanul elfogadni, szemben Vlád Aurél képviselő úr módosításával, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik a bekezdést változatlanul elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem ennél fogva, hogy a képviselőház a 8. § második bekezdését, szemben Vlád Aurél képviselő úr módosításával, változatlanul elfogadja a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint. Ennek következtében Vlád Aurél képviselő úr módosítása elesett.

[306] Következik a 9. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a 9. §-t)*.

Elnök: Az előadó úr nem kívánván szólni ...

Ráth Endre jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. képviselőház! E szakasz lényege ellen semmiféle kifogásom nincs, azonban bátorkodom egy stiláris módosítást ajánlani, amely inkább a törvénynek az esztétikájára vonatkozik.

Én kifogásolom azt, hogy ebben a szakaszban először a 29. §-ra történik hivatkozás, és azután a törvény 2. §-ára. Szeretném úgy megváltoztatni, hogy először a 2. §-ra történjék hivatkozás, azután a 29. §-ra. Indítványozom továbbá, hogy a hivatkozás az 1868. évi törvénycikk 139. §-ára hagyassék ki, mert a 2. § ötödik bekezdésében ugyanez mondatik, tehát hogyha hivatkoznunk kell ezen törvény valamelyik szakaszára, nem értem, miért utasítjuk azt, ki ezen szakaszt közelebbről akarja megérteni, az 1868. évi törvényre, holott ugyanezt a felvilágosítást megkapja ebben a törvényben. Stiláris módosításom a következő lenne: „A 9. § második mondata helyett a következő mondat tétessék: „A rendes tanítói állásra a jelen törvény 2. §-ának harmadik és ötödik bekezdésében, továbbá a 29. §-ban említett eseteket kivéve, segédtanító nem alkalmazható.” Ez precízebb, világosabb és esztétikusabb.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve, ha tehát szólni senki sem kíván ... A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Goldis László képviselő úr indítványának azt a részét, mely helycserét kíván a 2. és 29. § közt, elfogadom, de nem tudok belenyugodni abba, hogy az 1868: XXXVIII. t.-c. 149. §-ára vonatkozó hivatkozás innen kihagyassék. Ez nem foglaltatik a 2. §-ban. *(Felkiáltások: De igen! Az ötödik bekezdésben.)* Mihelyt így keresni kell, akkor semmi esetre se árt a hivatkozás. A harmadik bekezdésre történik a hivatkozás, a harmadik bekezdésben sem foglaltatik ama törvény 139. §-a, úgyhogy én ezt a hivatkozást kérem bennhagyni, s e tekintetben nem járulok t. képviselőtársam indítványához.

Elnök: E szerint a szövegezés szerint nem lehet kettéválasztani a módosítást, mert a 9. § második mondatával szemben egészen új szöveget hoz javaslatba Goldis László képviselő úr. Kérem felolvasni a módosítást.

Hammersberg László jegyző *(olvassa) Goldis László módosítását.)*

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Figyelmemet kikerülte, hogy az ötödik bekezdésre történik a hivatkozás; így hozzájárulok a módosításhoz.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve, ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

Az előadó úr kíván szólni?

Vertán Endre előadó: Nem!

Elnök: Az előadó úr nem kívánván szólni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Következik a szavazás.

Kérem a t. házat: méltóztatik-e a 9. §-t változatlanul elfogadni Goldis László képviselő úr módosításával szemben, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el változatlanul a 9. §-t, hanem elfogadja Goldis László képviselő úr módosításával.

Következik a 10. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a 10. §-t).*

Elnök: Az előadó úr kíván szólni?

Vertán Endre előadó: Nem!

Elnök: Szólásra ki van feljegyezve?

Ráth Endre jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Ehhez a szakaszhoz egy módosítást vagyok bátor beterjeszteni, amely teljes összhangban van a törvénynek szellemével és különösen a törvényjavaslatnak 1. §-ával, amely határozottan kimondja azt, hogy a törvényesen megállapított tanítói járandóságok közigazgatásilag biztosíttatnak. Az 1868. évi törvényben is intézkedés történik már a hátralékok behajtása iránt olyan szellemben, hogy ezeket a hátralékokat a közigazgatási hatóság hajtja be akkor, ha az illető iskolafenntartó hitfelekezet arra nem képes. Az 1893: XXVI. t.-c. még inkább biztosítja azt, hogy a tanítói járandóságok tényleg is behajthatók legyenek, és utasította a közigazgatási hatóságokat, hogy az illető iskolafenntartó hitfelekezetnek kérelmére behajtsa a járandóságokat, de mindig csak a hátralékokra vonatkozólag.

Én, t. ház, az életről merítettem azon tapasztalást, hogy nemcsak a hátralékoknak behajtásával szemben merülnek fel nehézségek, hanem a rendes járandóságok behajtása körül is.

Méltóztassék csak figyelembe venni azt, hogy például a görög-keleti román egyházban alkotmányos élet van, hogy ott az összes hivatalok választás útján töltenek be; méltóztassék figyelembe venni azt a körülményt, hogy az iskolagondnok, akinek kötelessége tulajdonképpen a tanítói járandóságokat behajtani, szintén választatik az illető hitközség által és a gondnoknak mindenütt kisebb-nagyobb fizetése is van hivatala után, némely községekben nagyon kevés, akár 10 korona is, de más községekben azután nagyobb fizetése, egész 100 koronáig, sőt még nagyobb összegig. Ezek az emberek rendszeren ragaszkodnak az ő hivatalukhoz, és attól való félelmükben, hogy ha ridegen járnak el a tanítói járandóságok behajtása körül, a jövő választáskor nem fogják őket megválasztani, tényleg lanyhán járnak el, és innen származik

az az igen sajnálatraméltó körülmény, hogy sok tanító mindig csak utólag és nagyon rendetlenül kapja meg a fizetését.

Én, t. ház, anélkül hogy a felekezetek jogait csorbítani akarnám, szeretnék módot nyújtani arra, hogy az illető hitfelekezet a rendes járandóságok behajtása tekintetében is folyamodhassák a köz-[307]igazgatási hatóságokhoz. Ez eddig is megvan, de törvényben nincsen meg, hanem tisztán a közigazgatási hatóságok tetszésétől függ, hogy behajtsák-e a rendes járandóságot, vagy nem.

A mi egyházmegyénkben pl. némely községben a hitfelekezeti község és a politikai község között békés egyetértés van, és ott a politikai előjáróság, a községi előjáróság behajtja a rendes járandóságokat, igaz, hogy nem ingyen, hanem különösen a jegyző ezért magának bizonyos díjazást követel, 120 koronát, sőt nagyobb városokban sokkal nagyobb ez a díjazás, amely megint az egyházközséget terheli. Miután ez a kötelessége nincs kimondva a törvényben, ő ezt a behajtást mintegy szívességnak tekinti és ezért magának a hitfelekezet részéről bizonyos díjazást köt ki. A hitfelekezet pedig, tudva, hogy ez a behajtási mód sokkal könnyebb és sokkal praktikusabb, rendszeren díjazza a jegyzőt a rendes járandóságok behajtásáért.

Én azt hiszem, hogy akkor, ha a törvénynek az az intenciója, amit pedig tagadni nem lehet, hogy tökéletesen biztosíttassék a tanítói járandóságok rendes kifizetése, akkor azt hiszem, hogy nem lenne ezen intenció ellenére egy olyan további bekezdés beszúrása ezen szakaszba, amely jogot adna a hitfelekezetnek arra, hogy kérhesse az illető közigazgatási hatóságtól a rendes járandóságoknak is minden díjazás nélkül való behajtását, és amely egyszersemind ezen kötelességet is kikötné az illető közigazgatási hatóság irányában, természetesen föltételesen, hogy ne csorbítsuk a felekezet jogát.

Amely felekezet és amely egyházközség maga tudja és akarja behajtani, az hajtsa be maga a járandóságot, de joga legyen az egyházközségnek az illető közigazgatási hatóságtól kérni a behajtást, a közigazgatási hatóságoknak pedig kötelességük legyen ezen kérelemnek eleget tenni. Eddig ugyanis a kötelezettség csak a hátralékokra, és nem a rendes járandóságokra vonatkozott.

Azt hiszem, hogy ezekben megvilágítottam benyújtandó javaslatom indokait, amely így hangzanék *(olvassa)*: „A 10. § második bekezdése után egy harmadik bekezdés tétessék, amely így hangzik: »Az iskolafenntartó hitközség kérelmére a tanító összes járandóságai, s a hitközség által beterjesztett kimutatás alapján a községi előjáróság (városokban a tanács) hajtsa be és szolgáltatja át az iskolafenntartónak minden díjazás nélkül.« Kérem az igen t.

kultuszminiszter urat és a t. házat, hogy méltóztassék ezen javaslatomat, amely a törvény intencióinak teljesen megfelel, elfogadni.

Elnök: Csernoch János képviselő úr kíván szólni.

Csernoch János: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én Goldis László t. képviselőtársam módosítását feleslegesnek tartom, *(Halljuk! Halljuk!)* és pedig azon szempontból, mert ha a készpénzbeli járandóság nem fizettetik rendesen az iskolafenntartó által, akkor az is hátralék, és abban a kifejezésben, hogy a hátralékokat köteles a közigazgatási hatóság behajtani, ez is bennfoglaltatik. Tehát akármilyen címen keletkezik az a hátralék, akár készpénzfizetés címén, akár pedig egyéb terménybeli járandóságokból származott legyen, az mindig hátralék, s akkor köteles azt a közigazgatási hatóság behajtani. Ezt azonban úgy állandósítani, a miként a t. képviselő úr indítványa hangzik, hogy mindig köteles legyen a közigazgatási hatóság ezen fizetéseket beszedni, ez, azt hiszem, átruházása volna annak az illetékességi körnek, amellyel a helybeli iskolafenntartó hatóság, mondjuk, az iskolaszék bír, a közigazgatási hatóságra, vagyis más szóval, hogy a közigazgatási hatóság rendesen gondoskodik az ő fizetésükről. Ez nem lehet a törvény intenciója, és éppen azért elengedőnek tartom azt az intézkedést, amely a törvényjavaslatban foglaltatik, és kérem annak változatlan elfogadását. *(Helyeslés a baloldalon és jobb felől.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha szólni senki sem kíván, a vitát bezárom. Az előadó úr kíván szólni.

Vertán Endre előadó: T. ház! *(Halljuk!)* Tisztelettel kérem, méltóztassék a szakaszt eredeti szövegében elfogadni. *(Helyeslés bal felől.)* Ez a 7-ik §-sal áll összefüggésben, és ennek talán nem egészen az a célja, amit Goldis László t. képviselőtársam megvilágított, hanem az, hogy a tanítók nem kényszeríthetők arra, hogy a hátralékokat saját nevükben behajtsák; tehát a tanító ne álljon peres félként végrehajtató gyanánt feleivel, tanítványainak szüleivel szemben. Ez a jog van megvédve a törvényjavaslat ezen szakaszában, midőn ki van mondva, hogy ezen hátralékok az iskolafenntartót illetik, és ennek javára szedetnek be.

Ami Goldis t. képviselőtársamnak azt a második kifogását illeti, hogy az összes járandóságokat kell beszedni, itt behajtási jogról van szó, már pedig csak a hátralékot kell behajtani, mert amit önként fizet az illető, arra vonatkozólag a behajtás joga fel sem merülhet. Itt a törvény megadja azt a jogot, hogy ha önként nem fizet valaki, tehát hátralékban van, akkor a közigazgatási bizottság jogsegélyét vehesse igénybe, hogy behajthassa az összeget; ennek dacára azonban kötelezi az iskolafenntartót arra, hogy tekintet nélkül a felek fizetésére, tekintet nélkül arra, hogy a behajtás

szüksége felmerült-e vagy nem, hogy a behajtás eredményre vezetett-e vagy nem, a tanítónak a kellő javadalmazást kifizesse. Teljes precízen van ez kifejezve a törvényjavaslatban, és ezért kérem az eredeti szöveg elfogadását.

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Maga a szakasz nem lett megtámadva. Mindössze Goldis László képviselő úr új harmadik bekezdést hozott javaslatba a tizedik szakaszhoz. Felteszem tehát elsősorban a kérdést: méltóztatik-e a 10. §-nak meg nem támadott bekezdéseit változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, úgy azt változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

[308] Felteszem most már a kérdést, méltóztatnak-e Goldis László t. képviselő úrnak javaslatát elfogadni, igen vagy nem?

Hammersberg László jegyző *(olvassa a módosítást).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Goldis László képviselő úrnak most felolvasott javaslatát elfogadni, igen vagy nem? *(Nem!)* Kérem azokat, akik azt elfogadják, méltóztassanak felállni. *(Megtörténik.)* Kijelentem, hogy a képviselőház Goldis László képviselő úr javaslatát nem fogadja el.

Az ülést tíz percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Folytatjuk a tanácskozást.

Következik a 11. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a 11. §-t)*

Elnök: Kíván az előadó úr szólni?

Vertán Endre előadó: Nem!

Elnök: Az előadó úr nem kíván szólni.

Raisz Aladár jegyző: Kaufmann Géza!

Kaufmann Géza: T. képviselőház! A 11. §-ban a kántori és tanítói fizetés együttesen tanítói fizetésnek vétetik, és ennek alapján remélheti a tanító vagy kántortanító az ő fizetésének megállapítását, illetve kiegészítését. Igaz, hogy az én véleményem szerint is kívánatos volna méltányossági szempontokból a kántori fizetést kikapcsolni a tanítói fizetésből, de ezt pénzügyi szempontokból megtenni nem lehet, és erre vonatkozólag határozott és megnyugtató felvilágosításokat szolgáltatott már a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr. Tehát belenyugszom, valamint beleenyugszik a képviselőháznak pártkülönbség nélkül minden tagja, aki szívén hordozza a tanítók érdekeit, és szeretné a kántortanítók javadalmazását olyképp emelni, hogy a kántori fizetés az ő kántori működésüknek megfelelő díjazása maradjon.

Én nem találok semmi veszélyt a hitfelekezetekkel szemben addig, míg a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ül a miniszteri székben, mert az ő meggyőződését és elveit erre vonatkozólag ismerem. A jövőre nézve azonban nekünk előrelátóknak kell lennünk, és bizonyos megnyugtatóként a hitfelekezeteknek kívánatosnak tartanám, hogy egy módosítással fejezzük ki azt, hogy bár a kántori és a tanítói fizetés együttesen tanítói fizetésnek vétetik, illetve számíttatik, a kántori hányadnak a kántori jellege azért érintetlenül marad. Mert ha valamikor a közoktatásügyi kormányzat akár részleges, akár általános államosítással állna elő, könnyen azt mondhatná, hogy a kántori fizetés ezen törvényszakasz értelmében a tanítói fizetéssel együtt tisztán tanítói fizetésnek vétetett, tehát a kántori fizetés elillanik, és elvész a hitközségekre nézve, azok teljesen pőrére vetkőzve maradnak kántori díjazás nélkül, és a hitfelekezeteknek külön kellene gondoskodniok kántoraiknak illő díjazásáról.

Én tehát a törvény ezen szakaszának intencióihoz képest is bátor vagyok azt javasolni és kérni a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, minthogy erre nézve az ő nézetét már a közös pártkonferenciából ismerem, hogy a törvényszakaszból ezt a szót: „veendők”, cseréljük fel ezzel a szóval: „számítandók”. Az utolsó sorban ez a kifejezés: „együttesen számított fizetés”, úgyis szerepel a szakaszban. Ez a szó: „számítandó”, t. i. egy kissé lazább kifejezés, és jobban megengedi, hogy a kántori és tisztán tanítói fizetés nem minősítettik egy jellegűnek, a „veendő” szó pedig inkább kifejezi azt, hogy a kántori fizetés beleolvad a tanítói fizetésbe. Ezt a kis aggályt megszüntetni ezen szócserével igen tanácsos és kívánatos volna.

Javaslom továbbá, hogy ezen szó után: „veendők”, illesztessék bele a kántori fizetésnek kántori jellegét megóvandó, a következő módosítás: „a kántori jelleg érintése nélkül”.

Az én módosításom szerint tehát a szakasz így hangzanék:

„Ha a hitfelekezeti elemi népiskola tanítója az 1868. évi XXXVIII. t.-cikk 141. §-a harmadik bekezdése értelmében kántori teendőt is végez, a tanítói alapfizetés megállapításakor a jelen törvény 2. §-ában megállapított legkisebb alapfizetés erejéig a tanítói és kántori járandóságok együttesen tanítói fizetésnek számíttandók, de a kántori jelleg érintése nélkül, és ennél fogva a nyugdíjjogosultság stb.” Az eredeti szöveg innen kezdve megmaradna.

Kérem ezen módosításomhoz a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak szíves hozzájárulását és ezen hozzájárulás alapján a háznak kedvező határozatát. *(Helyeslés.)*

Ráth Endre jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: T. képviselőház! A törvényjavaslatnak ezen szakasza megszüntet egy méltánytalanságot, amely eddig a kántortanítókat sújtotta, t. i. az ő kántori fizetésük a nyugdíjnál nem volt beszámítható.

Ezért a törvényjavaslatnak ezen intézkedése általános megelégedéssel fogadtatott. Sajnos, hogy az ország pénzügyi helyzetére való tekintetből nem voltunk azon helyzetben, hogy tovább is sürgessük, hogy a kántori fizetés bele ne számíttassák a tanítói fizetésbe, de kénytelenek voltunk meghajolni azon érvek előtt, melyeket a t. kultuszminiszter úr a közoktatásügyi bizottságban előadott, különösen midőn egyszer kilátásba helyezte azt, hogy a stólát talán ki lehetne kapcsolni azon jövedelmekből. A stóla mennyisége iránti számítások azonban oly nagy összeget vetettek fel, hogy az ország pénzügyi helyzetére való tekintetből ebbe bele nem mehetett. Kénytelenek voltunk tehát belenyugodni a törvényjavaslatnak ezen intézkedésébe. Mindazonáltal magam is osztom azokat az aggályokat, miket az én t. képviselőtársam, Kaufmann Géza úr előbb előadott, és hozzájárulok az ő indítványához, de egy módosítással.

Ő fel akarja tüntetni egészen külön, hogy a kántori jövedelmek az illető hitfelekezetre egészen el ne vesszenek, és ha jól hallottam, az általa benyújtott módosításban az van, hogy a kántori járandóságok is együttesen számítandók a tanítói fizetésekkel. Ezen kifejezés helyett tehát: „tanítói fizetésbe számítandók”, bátor vagyok indítványozni, hogy hagyassék ki ez a szó: „tanítói” és tétessék egyszerűen úgy, hogy: „a járandóságok együttesen veendő számításba”. Ez még jobban kidomborítja azt a gondolatot, melyet Kaufmann Géza képviselőtársam volt szíves előadni, és még inkább biztosítja a felekezetek számára a kántori jövedelmet.

Bátor vagyok indítványomat elfogadásra ajánlani.

Raisz Aladár jegyző: Jánoky-Madocsányi Gyula!

Jánoky-Madocsányi Gyula: T. ház! Nem minden aggodalom nélkül járulhatok szavazatommal ezen paragrafus elfogadásához, épp ezért kötelességemnek tartom egész röviden, néhány szóval legalább, aggodalmaimat előadni. A második szakasz azt tartalmazza, hogy a kántori fizetés mint tanítói fizetés veendő be az újonnan kiegészítendő fizetésbe. Hogy ez nagy sérelem és nagy méltánytalanság a kántortanítókkal szemben, az fejtegetésre nem szorul, elég, ha ezt azzal a példával illusztrálom, hogy előfordulhat igen könnyen az az eset, hogy egy községben két tanító van, akik közül az egyik azonkívül, hogy tanító, még kántori teendőket is végez, és ez az ember, ki úgyszólván még egyszer annyi munkát végez, mint másik kollégája, csakis olyan javadalmazásban és díjazásban részesül, mint a másik.

Hogy az a kántori foglalkozás nem valami könnyű mellékfoglalkozás, ami esetleg csak kevés időt venne igénybe, ezt, azt hiszem, mindenki, ki a viszonyokat ismeri, és azt a nehéz, fáradságos munkát, mit a kántorok végeznek, látta, maga is tudja. A kántornak nincsen vasárnapja, a kántornak nincsen vakációja, ebben a tekintetben az ő működése, az ő helyhez kötöttsége a legsúlyosabbak közé sorozható minden téren. Ezért jogosnak és méltányosnak tartottam volna, hogy ha annyiban legalább honorálni lehetett volna eme fáradságot, hogy legalább valami előnyben részesülhetett volna azokkal szemben, kik csak a tanítási munkával foglalkoznak. Ez azonban lehetetlen volt, a kultuszminiszter úr ezt kifejtette oly nyomós érvekkel, hivatkozva az országnak sajnos meglehetősen gyenge pénzügyi viszonyaira, hogy nekem is ezen érvek előtt meg kell hajolnom. Tehetem ezt másrészt megint azért, mert nagy örömmel és megnyugvással hallottam tegnap ama megjegyzését, hogy ő maga is belátja, hogy tekintettel az ország finánciális viszonyaira, eme törvényjavaslat még korántsem tekinthető a kérdés végleges megoldása gyanánt, hanem csak egy lépés akar lenni előre, kezdete egy útnak, amelyet igenis, a miniszter úr is hajlandó lesz, amint az országnak viszonyai ezt megengedik, végig is járni.

Azért ezt a szakaszt megszavazom különösen azért is, mert ama benyújtott módosítások, amelyeket előttem szóló t. képviselőtársain a t. ház elé terjesztettek, hivatva vannak szerintem a jövőre nézve egyengetni annak útját, hogy a kántortanítóknak ezen jogos kívánságai teljesíthetők legyenek.

Ezekre való tekintetből ajánlom előttem szóló Csernoch János t. képviselőtársam módosítását elfogadásra.

Elnök: Ki következik?

Ráth Endre jegyző: Bella Mátyás!

Bella Mátyás: T. képviselőház! Ezen szakaszra vonatkozólag a közoktatásügyi bizottságnak indokolása a következő megjegyzést teszi *(olvassa)*: „Lényeges sérelmet orvosol a javaslat, midőn kimondja, hogy a tanítói és kántori javadalmazás a nyugdíjigény megállapításánál is egységesen számítandók.

T. ház! Az a körülmény, hogy eddig a kántori javadalmazás a nyugdíjigény felszámításánál nem volt tekintetbe véve, tényleg nagy sérelem volt a tanítóságra nézve, mert tényleg csakis az 1893. évi törvény intézkedéseinek köszönhető az, hogy ma egy diplomával ellátott tanító 40 évi működés után kénytelen 200, esetleg 250 frtos nyugdíjjal meghúzódni. Ma másképp áll a dolog. Jelen törvényjavaslat értelmében 40 év múlva a tanító, akár kántortanító az illető, akár nem, esetleg 2200 koronányi nyugdíjjal vonulhat meg. Sérelmes tehát a különbség tényleg a mostani és az előbbeni

nyugdíj lehetősége között. Csakhogy ezen sérelem megszűnését a közoktatásügyi bizottság indokolása úgy tünteti fel, mintha ez a javaslatnak az érdeme volna, mintha az állam áldozatokat hozott volna azon a téren, hogy segítse a kántortanítókat azáltal is, hogy kántortanítói járandóságuk után is fognak most már nyugdíjat élvezni.

Ebben bizonyos optikai csalódás van, amelyet ha tüzetesebben szemügyre veszünk, látjuk, hogy az állam ezen a téren éppenséggel semmi áldozatot nem hoz, sőt – ha lehet ezzel a kifejezéssel élnem – nyer is azáltal, hogy a kántortanítói javadalmozást tanítói fizetésnek minősíti, mert ezáltal a hazai összes kántortanítóság járandóságait megspórolja az állam számára.

A dolog nagyon világos, t. képviselőház. Az optikai csalódás abban áll, hogy ha a javaslat szemüvegén nézzük, úgy tűnik fel, mintha tényleg a kántortanító kántori járandósága után is húzna ezután nyugdíjat, pedig a nyugdíjat ő csak a fizetése után húzza. A minimumot a javaslat megállapítja a kántortanítókra nézve azzal, hogy kántori jövedelmük a tanítói fizetésbe beszámítandó. Most már a nyugdíjat nem húzhatja a tanító a kántori fizetés után, hanem csak az alapfizetés után, az alapfizetésnek pedig meg kell lennie, akár kántortanító valaki, akár nem. Ha nem kántortanító az illető, akkor az állam egészíti ki, vagy pedig az egyház, a kántortanítónak pedig a maga privát járandóságából kell kiegészítenie a fizetését, azért, hogy a megfelelő nyugdíjban részesüljön.

[310] Így tehát a kántortanító tanítói fizetésnek kell hogy elismerje azt, ami nem tanítói fizetés, és ezáltal az ő kántori járandóságának erejéig károsul a nem kántortanítókkal szemben.

Ilyen viszonyok között odajutunk, hogy az államnak magának kell majd gondoskodnia arról, hogy a felekezeteknek kántortanítói legyenek, mert senki sem lesz hajlandó kántortanítóságra készülni és ilyen állást elfoglalni, midőn már eleve tudja, hogy kántortanítói munkája nem lesz megjutalmazva, és ő mint kántortanító tulajdonképpen ingyen fog dolgozni.

Méltányos és jogos ennél fogva a kántortanítóknak a képviselőházhoz beterjesztett kérvényében felemlített azon óhaja és kívánsága, hogy a kántortanítói jövedelem a tanítói jövedelemtől függetleníttessék, mert ez a két működés egymással valóban nem függ össze, mivel a kántortanító munkája egészen más, mint a tanító munkája, amiért neki megérdemlett fizetés jár, és ez nem számítható be neki a tanítói fizetésébe azért, hogy ki lehessen mondani a törvényjavaslatban, hogy kántori fizetése után nyugdíjat élvez. A közoktatásügyi bizottság indokolásában olvassuk, hogy ebben az esetben a felekezeti iskolák kénytelenek lesznek feladni iskoláikat. Ez az indokolás így szól (*olvassa*): „Kívánságuk a

miniszteri javaslat indokolásában felhozottakon kívül még azért sem teljesíthető, mert a törvényjavaslat a kántortanítói állások szervezésének megengedése által elsősorban a hitfelekezetek érdekeit kívánja kielégíteni, amelyek ha arra kényszeríttetnek, hogy a kántortanító fizetését a tanítói javadalmazástól függetlenül állapítsák meg, iskoláikat nagyon sok helyütt fel kellene hogy adják.”

Szóval a felekezetek, ha külön tartoznak díjazni a kántort és külön a tanítót, inkább lemondanak az iskolafenntartás jogáról. Ettől fél az indokolás, pedig erre az aggodalomra nincsen ok. Azért, hogy az iskolafenntartó felekezet kántortanítóját maga fizeti, még egyetlenegy felekezet sem adta fel az iskolafenntartási jogot. Különben is merőben téves az indokolásnak ez a következtetése, mert a felekezetek 1893 óta abban a helyzetben vannak, hogy külön fizetik a tanítót, és külön a kántort. 1893-ban a nyugdíj megállapításánál hivatalosan lett kimondva, hogy a kántortanítói járandóság nem tekinthető tanítói járandóságnak, és azóta csakis a strikt tanítói járandóság után kapja meg a tanító a nyugdíjat. Ha mármost a javaslat elvben kimondja, hogy a felekezeteket kényszeríteni is lehetne arra, hogy a kántori állást a tanítói állástól függetlenítsék, akkor ezzel beismeri a javaslat azt, hogy a kántori járandóság független a tanítói járandóságtól, és mégis a kettőnek egyesítését kívánja. Ezért sérelmesnek tartom a szakaszt a kántortanítókra, és bátorkodom a következő módosítást benyújtani: „a kántori járandóságok a tanítói teendőktől független teendőknek jutalmazása lévén – a tanító alapfizetésébe fel nem számíthatók.”

Elnök: Az előadó úr kíván szólni.

Vertán Endre előadó: T. ház! A Kaufmann Géza t. képviselőtársam által beadott módosítást elvileg elfogadom, és csak stiláris szempontból leszek bátor azon módosítást javasolni. Nem arra a helyre kérem a szöveget beiktatni, ahova a képviselő úr kívánja, hanem a 11. § negyedik sorába e szavak után: „kántori járandóságok”, tétessék: „az utóbbiak jellegének érintése nélkül együttesen tanítói fizetésnek veendő”. Így talán sokkal világosabb és szebb lesz a szakasz szövegezése, feltéve természetesen, hogy a t. ház elfogadja a módosítást.

Elnök: Csernoch János képviselő úr kíván szólni.

Csernoch János: T. ház! (*Halljuk!*) A t. előadó úr módosítását elfogadom, de azon feltétel alatt, hogy a módosítás szövegéből a „tanítói” szó kihagyassék. Különben teljesen fedi az az én módosításomat, valamint Kaufmann Géza t. képviselőtársam módosítását, és azért hozzájárulok.

Elnök: Ki következik szólásra?

Ráth Endre jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! *(Halljuk!)* Engem az ezen szakaszhoz való felszólalásomban ugyanazon intenció vezet, mint Kaufmann Géza és Csernoch János igen t. képviselőtársaimat, amennyiben én is azt akarnám kimondatni a törvényben, hogy a kántori járandóságok teljesen különállóknak tekintessenek a rendes tanítói fizetésektől. Ezen célt azonban a Csernoch János igen t. képviselőtársam által benyújtott módosítás elfogadásával nem érjük el, mert akkor is csak ott vagyunk, amire nézve a törvényjavaslat már intézkedik, hogy t. i. a kántori járandóságok is beszámítandók a tanítói fizetések összegébe. Legfeljebb világosabban van ugyanazon eszme kifejezve, de azt a célt, amelyet Kaufmann Géza igen t. képviselőtársam el akar érni, el nem érjük. A jövőben t. i. beállhat az az eset, hogy az állam teljesen államosítja az iskolákat, és akkor azon járandóságokat, amelyeket eddig a felekezetek adtak a tanítónak, szintén magához fogja vonhatni, hogy azokból tovább fizethesse a tanítót, ami tényleg meg is fog történni, hogyha teljesen államosítják az iskolákat. Ennek Kaufmann Géza igen t. képviselőtársam elejét akarja venni olyképpen, hogy meg legyen határozva, mennyi az a kántori járandóság, és hogy az továbbra is a felekezeteknek rendelkezése alatt maradjon. Ez a cél. *(Helyeslés a nemzetiségiek padjain.)*

De hogyha most ki nem mondjuk, hogy minden tanítói fizetés megállapításánál külön ki kell tüntetni azt az összeget, amely rendes tanítói fizetésnek veendő és a másik összeget, amely kántori javadalmazást képez, akkor a jövőben a félreértéseknek egész halmazát fogjuk felidézni, mert amikor elérkezik az összes iskolák államosításának időpontja, és bekövetkezik a felekezetek és az állam közötti harc, akkor az állam pl. azt fogja mondani, hogy „kántori fizetésül csak 80 koronát veszek fel ebből, a többit pedig rendes tanítói fizetésnek veszem, és mint ilyent megállapított-[311]nak tekintem, s követelem tőled, hogy továbbra is szolgáltasd ki ezen tanítói fizetést.” Ezen javaslatok által tehát nem vesszük elejét a jövőben lehető félreértéseknek. Ezért azt hiszem, hogy sokkal hamarább célhoz jutnánk, és sokkal világosabb volna a szakasz, ha a t. háznak méltóztatnék elfogadni azt a javaslatomat, hogy a bekezdés maradjon úgy, amint van, de ezen bekezdés után következzen még egy mondat, amely következőképpen hangzanék: „Minden ilyen esetben a tanítói díjlevélben, a tulajdonképpeni tanítói fizetés és a kántori járandóságok külön-külön kitüntetendők.” Ezáltal mindörökre meg lenne állapítva, hogy mennyi a tulajdonképpeni kántori fizetés, és mennyi a tulajdonképpeni tanítói fizetés, és akkor, ha elkövetkezik az az időpont, amidőn a kettőt szét kell választani, nem kell ismét vitába elegyedni az államhatalommal, mert akkor ez már meg lesz állapítva,

és így a jövőben minden félreértés el lesz kerülhető. Kérem javaslatom elfogadását.

Ráth Andre jegyző: Vlád Aurél!

Vlád Aurél: T. képviselőház! Egész röviden kívánok egy érvet felhozni Goldis László t. képviselőtársam indítványának támogatására, és ez a következő. A miniszter úr is végcélul azt tűzte ki, és így nincs kizárva, hogy a közeljövőben az állampénztárak fizetik a tanítót, és akkor az a tanítói fizetés teljesen függetlenné lesz téve a kántori fizetéstől. Eszerint meg lesz állapítva, hogy mennyi jár tisztán mint tanítói fizetés, és így előre fogjuk tudni, hogy mennyivel fogja megterhelni az állampénztárt az az esetleges intézkedés, hogy a tanító a tanítói fizetést teljesen önállóan, függetlenül kapja a kántori fizetéstől. Azt hiszem, ez az indok is elég súlyos arra, hogy elfogadjuk Goldis László t. képviselőtársam indítványát.

Veres József: Előre is bocsánatot kérek, hogy mint nem jogász, ehhez a kérdéshez hozzászólok, azonban a gyakorlati életből következtetve a törvényjavaslat céljától igen messze vezet el minket bármelyik beadott módosítás. Hiszen ennek az egész javaslatnak nem az a célja, hogy a tanítói vagy a kántori fizetésnek, pl. a földjövedelmének vagyoni jogi természetét most rendezze, hanem egyedül az a célja, hogy a tanítók fizetését hozza rendbe. A beadott módosítások pedig oda irányulnak, hogy ha előállana az az eset, hogy államosítják az iskolákat, abból a tanítói földfizetésből mennyit lehet kántori fizetés címén visszatartani, és mennyit lesz köteles a hitfelekezet átadni az államnak. Az 1893. évi bevallásból kellett először ezen különbséget megtudni. Abban a bevallásban úgyszólván mindegyik iskolafenntartó a maga felfogása és kombinációja szerint járt el. Amely gyülekezetenél pl. az volt a cél, hogy a tanítónak a lehető legnagyobb nyugdíjat biztosítsák, vagy az özvegynek a legnagyobb segítséget adják, ott a fizetés legnagyobb részét tanítói fizetés gyanánt vallották be, ellenben ahol az volt az indok, hogy hátha bekövetkezik az államosítás ideje, és akkor mindent, amit tanítói fizetéskepp vallottak be, lefoglal az állam magának, és az egyház vállán csak a kántori fizetés marad, ott megfelezték ezen fizetést, és azt mondták, hogy a fele a kántori, a fele pedig tanítói fizetés.

Azt azonban senki sem bírálta felül, hogy jogos volt-e az ilyen megfelezés. Ha községi közbirtokból származott a fizetés, senki sem kérdezte meg a községet, hogy beleegyeznek-e abba, hogy a jövedelem fele kántori, fele pedig tanítói fizetés legyen, hanem elintézte a dolgot az iskolafenntartó a szolgabírákkal, és bejelentették a minisztériumnak. Tegyük fel, hogy megszüntetik az ilyen községben a felekezeti iskolát, és a községnek lesz kötelessége fenntartani az iskolát. Minthogy megszűnt a felekezeti iskola,

visszaveszik azon földbirtokot, amelyet egykor – ha jól tudom – az 1837-iki úrbéri törvény szerint a közlegelőkből, közbirtokokból hasítottak ki. Mi jogon tartja vissza az a gyülekezet annak a földjövedelemnek felét kántori fizetés címén, holott az az egész tanítói fizetés címén lett adva? Mi jogon mondja, hogy ezt a felét megtartom kántori fizetés címén, holott abba a község sohasem egyezett bele, hogy egyoldalúlag határozzon a fizetés vagyoni jogi természetéről felett az a gyülekezet? Bátor vagyok felhívni a figyelmet arra, hogy az eldöntés tömördek perre fog okot adni, mert minden hitfelekezet, illetőleg község, mikor megtámadja az ilyen természetű adományokat, per útján fogja keresni a maga jogát.

Egyébiránt perekre ad alkalmat a felekezetek és a kormány között is, ha ezt el akarják osztani. Éppen azért én azt gondolom, hogy legjobb és leghelyesebb mód lesz az állam irányában is az a bizalom, hogy most ne akarjuk eldönteni azon alapítványoknak és adományoknak vagyoni jogi természetét, *(Helyeslés bal felől.)* hanem maradjunk meg annál a célnál, t. i. a tanítói fizetésrendezésnél, amelyet ez a törvényjavaslat kitűzött magának. *(Felkiáltások a középén: Eláll!)*

Kérem, méltóztassék az eredeti szöveget elfogadni. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Ártim Mihály: Összezavarja a dolgokat!

Simonyi-Semadam Sándor: Nem szólaltam volna fel ennél a szakasznál, ha az előttem szolt t. képviselőtársam jogi szempontból nem akarta volna megvilágítani ezt a kérdést. Éppen azért, mert jogi szempontból merülhetnek fel kételyek, nem szabad úgy intézkedni, mint azt t. képviselőtársam mondotta. Clara pacta, boni amici. *(Helyeslés a középén.)* Amint meg vannak állapítva a felekezeteknek jogai, azokat a jogokat – különösen vagyoni jogokat – ez a törvényjavaslat konfiskálni nem akarhatja. Ez nincs is szándékában, sőt azt hiszem, a miniszter úr tiltakoznék ez ellen elsősorban.

Ha pedig ebben a törvényben olyan szakasz vagy oly szövegezés van, mely a jövőre nézve kételyt engedhet abban a tekintetben, hogy mi volt a felekezet vagyona, mi tartozott ahhoz, mi nem: akkor kötelességünk – mert erre az igazság kötelez bennünket, még ha egyébként e kérdésben felekezetünkkel nem is törődünk – oly módon megállapítani a szöveget, hogy jövőre [312] sem jó-, sem rosszakarattal a kételynek e kérdésben helyet adni ne lehessen. *(Helyeslés a középén.)*

Ha igazságot méltóztatik szolgáltatni akarni – mindenkinek, az államnak és a felekezeteknek is –, akkor ne méltóztassék félni attól, ha ez a szöveg világosan állapíttatik meg. Én azt hiszem,

abszolúte semmi nehézség sincs abban a tekintetben, hogy most tisztán mondjuk meg azt, amit akarunk.

Ha azt méltóztatik akarni, hogy a kántori fizetések konfiskáltassanak és állami dotációknak minősítettessenek, akkor tessék ezt nyíltan megmondani és nyíltan bevenni a paragrafusba. *(Mozgás a baloldalon. Helyeslés a középén.)* Ha pedig nem ez a cél, és nem akarunk a jövőre már előzetesen lépcsőket adni olyan tendenciák lába alá, amelyek ellen eddig a ház akarata mint a többség akarata megnyilatkozott: akkor abszolúte semmi ok sincs arra, hogy kerüljük a világos szavakat. *(Igaz! Úgy van! a középén.)*

Ezt megtenni első kötelességünk, amiért is hozzájárulok Csernoch János módosításához, és az eredeti szöveg mellőzésével az ő módosítását ajánlom elfogadásra. *(Helyeslés a középén.)*

Elnök: Az előadó úr kíván szólni.

Vertán Endre előadó: T. ház! Hogy Csernoch János képviselőtársam módosítása is figyelembe vétessék, ezt a szöveget ajánlom elfogadásra *(olvassa)*: „A kántori járandóságok ez utóbbiak jellegének érintése nélkül együttesen fizetésnek számítandók.” *(Helyeslés.)*

Azt hiszem, ez a szöveg teljesen fedi úgy a Csernoch János, mint a Kaufmann Géza képviselőtársam módosítványait.

Csernoch János: Ezen kijelentés után visszavonom módosításomat. *(Helyeslés.)*

Kaufmann Géza: Mivel az előadó úr szövegezése fedi az enyémet is, benyújtott módosításomtól elállok. *(Helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván nyilatkozni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Talán mondanom sem szükséges, hogy Bella Mátyás t. képviselőtársam ellenindítványát, mely szerint a kántori és a tanítói fizetés olyan értelemben volna elválasztandó, hogy a tisztán megállapított, elkülönített tanítói fizetés szolgáljon a kiegészítés alapjául, nem fogadhatom el. Ezt a kérdést bőven megvitattuk az általános vitánál, és én visszatérek az akkor mondottakra, hogy t. i. amely mértékben méltányolom annak a követelménynek elvi jogosultságát, hogy a nem állami tanítóknak járandóságai az állami tanítókéival ekviparáltassanak, éppúgy még elvileg sem lehet elfogadnom és honorálnom azt a felfogást, amely a felekezeti tanítóknál a kántortanítóra eső fizetési elemnek eliminálását követeli.

Ha ily értelemben vesszük az ekviparációt az állami és a felekezeti tanítók közt, akkor annak elérése mindenesetre egy távolabbi jövőbe esik, mint ha azon az alapon vesszük, hogy a felekezeti

tanító állásának hagyományos természete szerint kántortanító, s mint ilyen mind a két funkcióra együttesen hivatott közeg.

Bocsánatot kérek, de nem okoz a tanítónak oly rettentő sokkal több fáradságot a kántorság, viszont azonban az alapfizetésbe beszámított járandóságokon kívül többrendbeli mellékkeresetre ad neki ez alkalmat. Ámde ezen túl vagyunk, e kérdést megvitattuk az általános vitában, és ki azért, mert elvileg egyetért velem, ki pedig azért, mert a kényszerhelyzet előtt meghajlik, *(Igaz! Úgy van!)* a ház óriási többségével azt az álláspontot, amelyet a törvény elfoglalt, magáévá tette. Erre tehát nem térek vissza, csak a beadott módosításokra nézve nyilatkozom.

Csernoch János: Visszavontam.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Igen, és most csak Goldis Lászlónak és az előadó úrnak módosításával állunk szemben.

Elnök: És Bella Mátyáséval.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Erre már nyilatkoztam. Azt nem tekintem módosításnak, hanem ellenindítványnak.

Az előadó úr módosítása egyesíti Csernoch János és Kaufmann Géza t. képviselőtársaim módosítását, akik hozzájárultak ahhoz a formulához, amelyet t. barátom, az előadó úr javasolt.

Goldis László indítványa toldási indítvány, amely szerint a törvényben kötelezőleg volna kimondandó, hogy a díjlevélben a kántori és tanítói fizetés elkülöníttessék.

Ezt – bár kívánatosnak tartom, hogy ez a helyzet lassanként meglegyen – azért nem fogadhatom el, mert a fennálló díjlevelek óriási többségének teljes átalakítását tenné szükségessé, szóval oly munka elvégzésére köteleznék nemcsak az egyházi és felekezeti főhatóságokat, hanem részint az önkormányzati, részint az állami közegeket is, mellyel e pillanatban őket kötelezőleg megterhelni és amelyre az állam részéről vállalkozni nem érzek magamban hajlandóságot. *(Helyeslés.)*

Vertán Endre t. előadó úr módosítását elfogadom, ahhoz hozzájárulok, mert azt hiszem, hogy Veres József t. barátom félreértette a Kaufmann Géza és Csernoch János t. képviselő urak által beadott módosítások intencióját. Hiszen azok intenciója nem az, hogy most tisztáztassék a tanítói járandóságok különböző természetű alkotóelemeinek jogi természete, hanem az, hogy éppen azért, mert azok összefolynak és mert egyesítve vannak, ne használjunk oly kifejezéseket, amelyek folytán később azok jogi természetére téves következtetések volnának vonhatók. *(Igaz! Úgy van!)*

E szempontból nincs itt elvi kontroverzia. Azt hiszem, senki sem akar burkoltan akár konfiskálni, akár meghatározásokat létesíteni, amelyeket rögtönözni nem lehet, hanem mindnyájan elejét akarjuk venni annak, hogy a beállandó [313] későbbi átalakulások esetén e törvénynek szövegéből oly következtetések ne vonathassanak le, amelyek nem állnak szándékában a törvényhozásnak, és amelyek sem az én szándékomban, sem a t. ház többségében nincsenek. *(Úgy van!)*

Ezért az előadó úr módosítását ajánlom elfogadásra. *(Helyeslés.)*

Elnök: Az előadó úr nem kíván zárszóval élni. Ennek folytán a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Következik a szavazás.

Magával a 11. §-sal szemben Bella Mátyás képviselő úr a következő ellenindítványt nyújtotta be.

Hammersberg László jegyző *(olvassa az ellenindítványt).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 11. §-t – természetesen fenntartva a módosítások feletti későbbi határozat lehetőségét – változatlanul elfogadni, szemben Bella Mátyás képviselő úr ellenindítványával? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház a 11. §-t elfogadja, és hogy Bella Mátyás képviselő úr ellenindítványa elesett.

Két módosítás nyújtatott be a 11. §-hoz. Az egyik az előadó úré, amely következőképpen hangzik.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a módosítást).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e az előadó úr javaslatával szemben a 11. §-t változatlanul fenntartani? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház a 11. §-t nem tartja fenn változatlanul, hanem azt az előadó úr módosításával fogadja el. *(Helyeslés.)*

Következik Goldis László képviselő úrnak indítványa, amely a szakasz végére új bekezdést hoz javaslatba. Kérem Goldis László képviselő úrnak az indítványát felolvasni.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Goldis László indítványát).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Goldis László képviselő úrnak indítványát elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, szíveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. Ennélfogva kijelentem, hogy a képviselőház nem fogadja el Goldis László képviselő úr indítványát.

Következik a 12. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a 12. §-t).*

Elnök: Az előadó úr nem kíván szólni.

Raisz Aladár jegyző: Babó Mihály! *(Felkiáltások: Nincs itt!)*
Kaufmann Géza!

Kaufmann Géza: A 12. §-ban három évi terminust enged meg a törvény a felekezeteknek, illetőleg az iskolafenntartóknak, hogy a tanítói fizetéseket a törvény értelmében igazságosan és méltányosan rendezzék. Én értem ezen terminusnak szándékát technikai, szervezeti és rendtartási szempontból, és hozzá is járulok, mert szeretném, ha a tanítók minél előbb a kiegészített és javított fizetéshez jutnának. De egy megnyugtató kijelentésre óhajtom e szakasz kapcsán a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat felkérni.

Tegyük fel azt, hogy egy érdemes tanító vagy kántortanító családi vagy bárminő elfogadható okból kénytelen három éven belül nyugdíjba menni, és az iskolafenntartó hitközség vagy bárki számításból meg rendtartási szempontból nem egészíti ki a fizetését a végső terminusig.

Mármost azt kérdezem, hogy ezen törvényszakasz értelmében a nyugdíj jogosultságát a törvény életbelépése napjától fogva illeti-e meg az illető kántortanítót, vagy pedig a fizetés tényleges kielégítésétől számítva? Mert hogyha a fizetés valóságos kiegészítésétől számítva illeti meg a nyugdíjjogosultság a törvény szerint megállapított fizetés arányában, akkor az ily érdemes, előregedett kántortanító igen kellemetlen helyzetbe jutna, és a régi törvény értelmében lenne nyugdíjazva. Én megformáltam nézetemet és véleményemet, de mert több kántortanító felekezeti különbség nélkül felvilágosításért fordult hozzám, megragadom a kedvező alkalmat, és megkérem a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, szíveskedjék ebben az értelemben határozottan és tájékoztatóan nyilatkozni.

Ezen szakasz végső bekezdése szerint ha egy hitközségben az állam bárminő szempontból állami iskolát állít fel, amely képes az összes növendékeket befogadni, ha fontosabb állami szempontok kívánták, a segélyt az iskolafenntartó felekezettől megvonhatja. Ezt helyeslem, ezt elfogadom, de nekem vannak aggályaim a fontosabb állami szempontok tekintetében. Hol nem tisztán magyar tannyelvű iskola áll fenn, ott ez jogosult... *(Mozgás a közéfén.)*

Vlád Aurél: Köszönjük szépen ezt a testvéri szeretetet!

Kaufmann Géza: ... mert ott vagy nem ápolják a nemzeti érzést, vagy a magyar nyelvet nem oktatják intenzíven és buzgósággal, amint kívánatos volna, vagy pedig a magyar kultúra fejlesztése és terjesztése ellenében színlelt vagy nyílt akadályokat gördítenek, vagy más állami szempontok indokolttá teszik esetleg ezen iskolafenntartóktól az állami segély megvonását. De tisztán magyar tannyelvű iskolától ezen a címen megvonni az államsegélyt nem méltányos, nem igazságos, sőt nemzeti szempontból határozottan veszedelmes, mert következhetik egy nemzetellenes kormány vagy

nemzeti szempontból laza felfogású kormány vagy egy erőszakos kormány, mely egy ilyen tisztán magyar tannyelvű iskolától megvonhatja az államsegélyt pártpolitikai szempontból, mert nemzetellenes szempontból nem vonhatja meg, mivel nem tételezhető fel, hogy annak az iskolafenntartónak, ki az iskolába beveszi a tisztán magyar tannyelvet, nemzetellenes szándéka vagy célzata lenne. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Ezért én szükségesnek tartom, anélkül, hogy a nemzetiségi iskolafenntartókat e tekintetben bántani akarnám, hogy ezen szakasz utolsó pontjába a következő módosítás vétessék fel: „tisztán magyar [314] tannyelvű iskolák tanítóitól azonban az államsegély e címen nem vonható és nem tagadható meg”. *(Helyeslés bal felől. Mozgás és zaj a középén.)*

Vlád Aurél: Legalább nyíltan és őszintén bevallja!

Kaufmann Géza: Ez, azt hiszem, a nemzeti szempont előmozdítására szolgálna, mert a nemzetiségi vidékeken a felekezetek által fenntartott iskolákban be fogják hozni a tisztán magyar tannyelvet éppen azért, hogy annak az eshetőségnek és veszélynek ne legyenek kitéve, hogy fontosabb állami szempontokból az államsegélyt megvonhassák tőlük. Egy kis ösztönzés is lesz ez, hogy minél több nemzetiségi iskolában az iskolafenntartók a tisztán magyar tannyelvet bevezessék.

Én tehát tisztelettel kérem a képviselőházat, tisztán magyar nemzeti szempontból, szíveskedjék az én jóindulatból, hazafias szándékból és hazafias lelkületből benyújtott módosításomat magáévá tenni, és kérem a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, ne tekintse ezt a módosítást ridegnek, ne tekintse bántónak más nyelvű honpolgárokra nézve, hanem tisztán az egész javaslaton keresztülhúzódó nemzeti szempontok megerősítésének, és ezért kérem az ő hozzájárulását, amely lehetővé teszi azután a képviselőháznak is, hogy a módosítást elfogadja.

Elnök: Ki következik?

Ráth Endre jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. képviselőház! Eddig igazán – hogy úgy mondjam – nagy hidegvérrel tárgyaltam az egész törvényjavaslatot, és iparkodni fogok ezután is ezt a hidegvért megőrizni, ámbár az előttem szóló t. képviselőtársamnak beszéde nagyon alkalmas arra, hogy kissé forrongásba hozza az ember véré, mikor azt állítja, hogy a törvényben ki kell mondani, hogy csak a nem magyar tannyelvű iskoláktól lehessen megvonni az államsegélyt állami szempontból, de a magyar tannyelvű iskoláktól nem.

Ilyen különbséget nem is tudok elképzelni, hogy esetleg a t. ház elfogadhatna; de egyáltalában csodálkozom, hogy a képviselőházban ilyen indítvány tétethetett... *(Nagy zaj és jelkiáltások bal felől: Csodálkozik!)*

Markos Gyula: Nem kell visszaélni, akkor nincs semmi baj.

Goldis László: ... abban az országban, ahol a jogegyenlőség elve uralkodik, legalább én azt szeretem hinni, hogy a jogegyenlőség elve uralkodik, és azt hiszem, hogy csakis akkor lesz boldog ez az ország, ha a jogegyenlőség elve tovább is uralkodni fog. Ilyen szempontból nagyon csodálkozom ezen a felszólaláson.

De azt az intenciót, hogy egyáltalában ne vonathassék meg az államsegély ezen szakasznak rendelkezése alapján, azt igenis én is elfogadom, (*Derültség bal felől.*) és pedig meg fogom indokolni, miért. Azt mondja, t. ház ...

Egy hang (bal felől): Oláh szempontból!

Goldis László: Bocsánatot kérek, ilyen közbeszólásokra nem fogok reflektálni.

Elnök: Kérem, ne méltóztassanak közbeszólásokkal zavarni a szónokot.

Goldis László: Azt mondja a szakasz, hogy olyan helyeken, ahol az állam állami iskolát állít fel, az ott előbb létezett felekezeti iskolától meg lehet vonni az államsegélyt, ha azt fontos állami érdekek indokolják. (*Felkiáltások bal felől: Meg is kell!*) Meg kell természetesen.

Markos Gyula: Visszaélés esetén!

Goldis László: Ez iránt a törvényjavaslat intézkedik már más szakaszokban. A későbbi szakaszok nagyon világosan megmondják, melyek azok az esetek, amelyekben már egyszer kiutaltványozott államsegélyt valamely iskolától meg kell vonni. Nem értem most már, miért kellett itt még egyszer külön kitenni, hogy állami szempontok tekintetbevételével meg lehet vonni az államsegélyt olyan iskolától, amely már az államsegélyt megkapta, tehát szerzett jogot megszüntetni. Mert ha azt mondják, az állam érdeke követeli, hiszen arra nézve már megvannak az intézkedések más szakaszokban, a 22. és gondolom a 20., a 25. §-ban is megvannak az intézkedések, hogy mely iskolától mikor lehet ilyen állami érdekek szempontjából az államsegélyt megvonni. Én beleegyezem abba, hogy ilyen esetekben, ha azok az esetek fennforognak, amelyeket a további szakaszok megállapítanak, igenis megvonassék az államsegély az ilyen iskolától is.

De mikor ezekre nézve ezt még külön kimondják, akkor azt a gyanút kelthetik fel bennünk, hogy az állami érdekeket csak ürügynek tekintik, hogy ott, ahol az állam iskolát tart fenn, a felekezeteknek lehetetlenné tétessék iskolát fenntartani. Ha t. i. azt mondják, hogy ahol az állam iskolát állít fel, a már bírt államsegély megvonható állami szempontokból, akkor könnyen felmerül az a gyanú, mert hiszen az állam érdeke meg van óva a többi szakaszok

által, és a felekezetek ezt jogosan úgy vehetik, mint egy bizonyos szerzett jognak minden ok nélküli elvételét.

Éppen azért anélkül, hogy a törvényjavaslat intenciójától távoznék és ezt a paragrafust lényegileg módosítani akarnám, egy oly módosítást fogok ajánlani, mely teljesen összhangban van a törvényjavaslat intencióival, mégis azt az igazságtalanságot, amelyet én e tekintetben látok, el fogja tüntetni. Módosításom a következő:

A 12. § harmadik bekezdése ezen utolsó szavai helyett: „az államsegély csak akkor nem vonható el, illetőleg azoktól, akik azt még nem élvezték, csak akkor tagadható meg, ha azt fontos állami érdekek kívánják”, tegyük a következő szavakat: „az államsegély nem vonható el, illetőleg azoktól, akik azt még nem élvezték, nem tagadható meg, ha azok a jelen törvény egyéb rendelkezéseinek megfelelnek”.

Én tehát, t. ház, nem zárkózom el az elől, hogy megóvassanak az állami érdekek, és módosításom által – hogy t. i., ha az iskola megfelel az egyéb rendelkezéseknek, tehát az állami szempontból felállított rendelkezéseknek is megfelel, [315] akkor az államsegélyt megkaphassa – az állami érdekek megóvása, ami célba van véve, nem érintetik, mert én csak az igazságtalanságot szeretném eltüntetni. Nagyon kérném az igen t. kultuszminiszter urat, hogy ezt a módosításomat elfogadni szíveskedjék.

Elnök: Ki következik:

Raisz Aladár jegyző: Gróf Bethlen István! *(Nincs itt!)* Bozóky Árpád!

Bozóky Árpád: T. képviselőház! A koalíció értekezletén a kultuszminiszter úr volt szíves azt mondani, hogy nem zárkózik el semmi olyan módosítás elől, amely a törvényjavaslat alapeszméjének érintése nélkül a nemzeti szempontokat radikálisabban megvédi. A kultuszminiszter úrnak ez a mondása bátorít fel engem arra, hogy a 12. § helyett a törvényjavaslat alapeszméjének érintése nélkül egy másik paragrafust indítványozzak, mely szerintem a nemzeti szempontokat hathatósabban védi meg.

Javaslatom lényege az, hogy ott is, ahol a felekezetek a törvényes követelményeknek meg nem felelő iskolákat nem tartanak fenn, a felekezeteket az állam ne segítse, hanem azok helyett az iskolák helyett az állam állítson fel állami iskolát. Megjegyzem, hogy javaslatom kevesebb annál, amit 1843-ban a kerületi választmány által megállapított népoktatási javaslat mond, mert annak 66. §-a azt mondja: „minden rendes iskolatanító az államban köztisztviselője”. Kevesebb annál is, amit az 1848-iki népképviselői törvényhozás törvénybe akart iktatni. Nevezetesen 1848 augusztus–szeptember havában szó volt a tanodákról, szó volt arról, hogy a felekezeti iskolák maradjanak vagy pedig nem, és

ha maradnak felekezeti iskolák, az állam a felekezeti iskolákat segítyezze-e, vagy pedig nem. A kultuszminiszter akkor is a felekezeti népoktatás mellett volt, azonban csak átmenetileg. Maga a kultuszminiszter kijelentette akkor, hogy ő a közös iskolának híve elvben, azonban éppen a jelen körülmények között a felekezeti iskolákat nélkülözni nem lehet.

Azonban megtörtént 1848. évi augusztus 10-én, hogy a képviselőház leszavazta a minisztert, és elvetették a felekezeti népoktatást, elvetették azt, hogy az állam a felekezeti iskolákat segítyezze, és elfogadtak egy javaslatot, amelynek 14. §-a azt mondja *(olvassa)*: „Az álladalom által minden községben közös iskola állíttassék. 15. §. Amely községben több hitfelekezet van, szabadságában álland a közös felekezeteknek a kormány felügyelete alatt saját erejükkel külön iskolát állítani, de csak a felekezeti többség kívánatára, a kisebbség semmi esetre sem kényszeríthetvén, hogy a külön iskola fenntartására szükséges költségekhez járuljon. 16. § A külön iskolát állító felekezeti többség elemi iskolájára tett alapítványainak a 7. § értelmében birtokában maradván, a közös iskola fenntartására kívántató községi adó rovata alól fel nem menthető.”

T. ház! Ennek értelme az volt, hogy az állam minden községben állítson fel közös iskolát, és a hitfelekezeteknek szabadságukban áll ugyanott felekezeti iskolát fenntartani, azonban az állam egy felekezeti iskolát sem segítyezhet, sőt még azok az egyének is, akik felekezeti iskolát fenntartanak, kötelesek a közös iskola kiadásaihoz a községi adóval hozzájárulni. Hogyha ilyen rendelkezés törvénybe lett volna iktatva, ha ma ilyen törvényt csinálnánk, akkor felekezeti iskola egyáltalában nem lenne, mert ha az a felekezet községi pótdóójával már hozzájárult a közös iskola fenntartásához, akkor ugyan nem tenné azt meg, hogy még a mellett külön megterhelné magát hitfelekezeti iskola fenntartásával. *(Mozgás a középén.)*

De egy nagy argumentum arra nézve, hogy radikális eszközkhöz folyamodjunk, az az ezeresztendő múlt, amelyből látjuk azt, hogy akármennyire dédelgessük is mi a nemzetiségeket, akárhogy fizessük mi a pópákat és dászkalokat, azok soha nem fognak a magyar állameszmének hű szolgálai lenni. Hogy ez így van, arra nézve nekem sok bizonyítékot mondani nem kell, elég, ha arra az igen érdekes interpellációra rámutatok, amelyet a minap gróf Bethlen István t. képviselőtársam itt elmondott. Abból az interpellációból megtudtuk, hogy egy olyan oláh pap, akit az állam segítyezett, Bukarestben azt mondta, hogy a román királyság az ő igazi hazája, s el fog érkezni az az idő, amikor majd a román királyság és Erdély között a Kárpátok határt nem képeznek.

Itt van egy erdélyi lelkes magyar embernek a levele, amely megjelent a „Budapesti Hírlap” március 17-iki számában, amelyben azt mondja (*olvassa*): „A régi fizetés mellett az oláh papnak és tanítónak, de meg a jegyző uramnak is meg kellett fogni, ha meg akart élni, az eke szarvát; nem élt meg az apostolkodásból, nem járhatott közművelődési, gazdasági és politikai értekezletekre. Most már erre is ráér bőven. Az erdélyrészi magyarság értelmisége, mindenki a maga vidékén, név szerint ismeri a kongruát élvező agitátor oláh papokat, a fizetéskiegészítésben részesülő tanítókat és jegyzőket, akik vezetői a maguk körében a nemzetiségi mozgalmaknak, és szítói a népben a magyargyűlöletnek.

Látva és tudva ezeket, elfog a lemondás és a kétségbeesés érzete, mikor olvassuk, hogy a közoktatásügyi miniszter úr legújabb törvényjavaslata ismét fizetéskiegészítésben akarja részesíteni az oláh tanítókat, milliókkal támogatni őket az erdélyrészi magyar föld megszerzésében. Még jobban csodálkozunk, hogy az erdélyrészi képviselők közül senki sem szólal fel a kormány, a parlament és a közvélemény tájékoztatására. Ők legalább tudhatnák a legutolsó képviseléválasztás tapasztalataiból, hogy a nemzetiségi jelöltek legbuzgóbb támogatói éppen az állami pénzzel támogatott papok és tanítók voltak. Ma is ők a tüntető népgyűlések és államellenes nemzetiségi mozgalmak szervezői, vezetői, szónokai.”

[316] T. képviselőház! Én azt tartom, hogy akik számtalan esetben és oly sok időn keresztül bebizonyították, hogy a magyar államnak ellenségei, akik egész bizonyosan kifelé gravitálnak, azok fizetéskiegészítést nem kaphatnak, azokat mi kedvezményben nem részesíthetjük, anyagi viszonyaikat elő nem segíthetjük, annál kevésbé, mert bár látjuk azt, hogy a román népgyűlések tiltakoznak ezen javaslat ellen, de meg lehetünk győződve, hogy mikor majd a fizetéskiegészítés kéréséről lesz szó, az oláh tanítók lesznek a legelsőek.

Már most is Goldis László képviselőtársam beszédéből kivettük, hogy ők nagyon is apellálnak arra a pénzre, amelyet a magyar állam akar nekik adni, mert íme, Kaufmann Géza képviselőtársam indítványát éppen azért nem akarja elfogadni, nehogy az oláh tanítóknak ne jusson a magyar állam pénzéből.

Goldis László: Hogyne, ami pénzünk is, nemcsak a magáé!

Bozóky Árpád: Magyar államban élünk, nekünk nem lehet célunk, hogy az oláh nemzetiségi aspirációkat elősegítsük.

Mindezek alapján a 12. § helyett a következő módosítást adom be (*olvassa*):

„Úgy a községi, mint a hitfelekezeti elemi iskolák fenntartói kötelesek az iskoláikban alkalmazott rendes tanítók járandóságait legkésőbb 1909 december 31-éig a jelen törvényben megállapított

legcsekélyebb összegig biztosítani akként, hogy a tanítók 1910. január 1-től kezdve ebben a törvényjavaslatban biztosított járandóságaikat tényleg meg is kapják.”

2. bekezdés. „Ha az iskolafenntartók az első bekezdésben tárgyalt kötelezettségüknek eleget nem tettek, valamint akkor is, ha az iskolafenntartók vagy az általuk alkalmazott tanítók bármely tekintetben megsértik a népoktatásügyi törvény rendelkezéseit, iskolájukat a vallás- és közoktatásügyi miniszter bezűntetni köteles.”

3. bekezdés. „A bezűntetett községi vagy hitfelekezeti iskola helyett állami népiskola állítandó fel, amelynek személyi kiadásaihoz a politikai község az egyenes állami adó 5%-ával hozzájárulni tartozik. Köteles azonban a község kellő számú és a törvényes követelményeknek megfelelő iskolaépületeket népoktatási célokra az államnak használatul átengedni, és ha ilyenek nincsenek, építtetni, az iskolák évi dologi kiadásait: javítás, tisztogatás, fűtés, világítás stb. fedezni.”

4. bekezdés. „A községek 5%-os hozzájárulása abban a községben és a hozzácsatolt pusztákban kivetett összes egyenes állami adó után számítandó ki, és az ekként előállott összeg egy tételben minden évben legkésőbb október 1-én az illetékes kir. adóhivatalba a község által befizetendő.”

5. bekezdés. „Ha a község a 3. és 4. bekezdésben tárgyalt kötelezettségeinek a községi iskolai alapjövédelmeinek felhasználásával eleget tenni nem tudna, a községben és a hozzácsatolt pusztákban előírt összes egyenes állami adó után a község rendes költségvetésébe évenként felvett annyi községi pótdó vetendő ki – és pedig mindenféle egyenes állami adó után egyforma mértékben és az önálló puszták adófizetőinek a községi adófizetőkkel ugyanazon kulcs szerint való megadóztatása mellett –, amennyivel a község a harmadik és negyedik bekezdésben tárgyalt kötelezettségének teljesen megfelelni képes.”

Ez, t. képviselőház, a módosításom. Ezzel a hazafias felekezettől nem vesszük el iskoláikat, azonban ott, ahol a felekezetek nem akarnak megfelelni a nemzeti szempontoknak, a népoktatási törvény követelményeinek, ne adjunk javadalmazást, fizetéskiegészítést, mert akármennyit adunk is, azok sohasem lesznek hívei a magyar államnak.

És, t. képviselőház, ha már egyszer állami iskolákat állítottunk fel, akkor gondoskodni kell arról is, hogy éppen ezek a hazafiatlan elemek ne jussanak ingyen az iskolához. Nagyon igazságtalan dolog lenne, t. képviselőház, hogy ha a magyar községek 20–30–40%-kal járulnának a népiskolai intézetekhez, az oláhok pedig ingyen kapnák az állami iskolát. Éppen azért, miután a 13. §

már bizonyos esetekre gondoskodik arról, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter adott esetekben megszüntetheti az iskola-fenntartóknak iskoláját, azonban nem gondoskodik ez a szakasz arról, hogy azután mi lesz: javaslatomat már azért is el kell fogadni – ha a 12. §-nál nem, akkor a 13. §-nál –, mert javaslatomban intézkedés foglaltatik arra az esetre, ha a közoktatásügyi miniszter egy ilyen iskolát megszüntetett, hogy az az oláh község ne jusson ingyen az állami népiskolához addig, amíg a magyar községek nagy áldozatokkal tudnak egy iskolát fenntartani. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Kérem a t. képviselőházat és különösen kérem a t. közoktatásügyi miniszter urat, méltóztassék javaslatomat, amely nem ellenkezik a törvényjavaslat alapeszméivel, elfogadni. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Ki következik?

Ráth Endre jegyző: Vlád Aurél!

Vlád Aurél: T. képviselőház! Ha a törvényjavaslatban csak ez a sérelmes szakasz foglaltatott volna, már magában véve ez is eléggé indokolná azt az elutasító álláspontot, amelyet a törvényjavaslattal szemben elfoglalunk, már ez is eléggé indokolná azt az általános elégedetlenséget, amely nemzetiségi körökben ezen törvényjavaslattal szemben jogosan nyilvánul.

T. képviselőház! A törvényjavaslatnak ez a szakasza mutatja voltaképpen az igazi, elburkolt szándékot. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem áll!)* Bocsánatot kérek, ha nem volna elburkolt szándék, akkor nyíltan beszélne, nyílt intézkedéseket foglalna magában ez a törvényjavaslat. Azonban, t. ház, nem foglal magában ilyen intézkedéseket, hanem olyat, amely sarkpontjában kiforgathatja az összes többi intézkedéseket, amely intézkedés igénybevételével a miniszter úr [317] illuzóriussá teheti a magyar törvényekben biztosított azon jogot, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermekek a saját anyanyelvükön nyerjenek oktatást.

Egy hang *(a baloldalon):* Nem magyar pénzen!

Vlád Aurél: A saját pénzünkön! Mi is fizetünk! A pénznek nincs szaga, sem nemzetisége. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! A törvényjavaslat e szakaszának azon intézkedése, amely jogot ad a kormánynak egyszerű állami iskola felállítása által az államilag segélyezett iskoláktól a segélyt elvonni, és ezen állami-segély elvonása által azt az iskolát megszüntetni, ennek intenciója nem lehet más – bár nyíltan kimondva nincs –, mint ami Kaufmann Géza t. képviselőtársam módosításában bennfoglaltatik; nem lehet más az intenciója, legalább szerény véleményem szerint nem lehet más, mint az, hogy a nem magyar tannyelvű iskolák lehetetlenné tétessenek. *(Zaj.)* Bocsánatot kérek, a hazafias

irányban való tanítást eléggé biztosítja a 2. §; ha tehát csak a fontos állami érdekek megóvásáról lehetne szó, akkor felesleges ez a szakasz; ez a szakasz csak úgy foglalhat itt helyet, ha az az intenció, hogy az összes nem magyar tannyelvű iskolákat ezen szakasz igénybevételével meg lehessen szüntetni.

Hogy a jelenlegi kultuszminiszter úrnak nem lehet más intenciója, kitűnik abból, hogy nyíltan kimondotta, hogy az összes iskolákat államosítani nem akarja. Ezen szakasz igénybevételével pedig, ha ebben a szövegezésben fogadjuk el, az összes hitfelekezeti iskolákat államosíthatja a miniszter, egyszerűen olyanformán, hogy felállítja az állami iskolákat, és elvonja a nem államitól a segélyt. Azonban a miniszter úr kimondotta, hogy ő nem akarja az államosítást; nem tételezem fel tehát, hogy az államosítást ilyen burkolt, nem egyenes úton akarja elérni. Ha ezt nem akarja, nem marad más intenciója ezen törvényszakasznak, mint a nem magyar tannyelvű iskolák bezárása, illetőleg megszüntetése. *(Úgy van!)*

T. képviselőház! Fontos állami érdekekből az államsegélyt el lehet vonni; hát mik azok a fontos állami érdekek? Lehetne utóvégre az is, hogy az állam fenntartván saját iskoláját, minek adjon segélyt más iskolának is? Ezt azonban nem kontemplálja, nem intencionálja a miniszter. Nem marad tehát más hátra, mint az, amit nyíltan kimondott Kaufmann képviselőtársam, aki ki akarja zárni a lehetőségét annak, hogy a magyar tannyelvű felekezeti iskolákat is be lehessen szüntetni ezen törvényszakasz alapján, és csak a nem magyar tannyelvű iskolákra hagyja meg a lehetőséget, *(Felkiáltások: Nem megszüntetésről van szó! Csak pénzt nem ad az állam!)* szóval elvonja fennállásuk lehetőségét.

Bocsánatot kérek, én azt hiszem, hogy azok a nem magyar anyanyelvű állampolgárok éppúgy hozzájárulnak az állam bevételeihez, mint a többiek. *(Zaj. Felkiáltások: Az állami érdekek megvédéséről van szó!)* T. ház, a fontos állami érdekeket eléggé megvédi e törvényjavaslatnak sokszor drákói szigorú rendszabályai, amelyek pl. a fegyelmi szakaszokban jutnak kifejezésre; ezeket épp azért vette fel a miniszter úr, hogy a fontos állami érdekeket megvédje. Miért akarja tehát még egyszer megvédeni ezeket az érdekeket?

T. ház! Ezen törvényszakasz által látom megsértetteknek azokat a hagyományokat, amelyek megsértésének a miniszter úr fényes beszédében ellene nyilatkozott; látom, hogy ezen szakasznak igénybevételével tényleg majd meg fog hiúsíttatni, illetőleg az életben lehetetlenné fog tételni az állampolgárok többségére nézve azon törvényekben biztosított jog, hogy a népiskolában saját

anyanyelvükön művelődhessenek. (*Zaj. Ellenmondások. Felkiáltások: Többség?*) Kérem, ez statisztika dolga.

Bozóky Árpád t. képviselőtársunk itt egy lelkes erdélyi magyar hazafinak a cikkét olvasta fel, és egyúttal hivatkozott Bethlen István képviselőtársamnak az interpellációjára. (*Felkiáltások: Éljen Bethlen!*) Hát én azt hiszem, hogy egy egyszerű hírlapi cikk s egy olyan interpelláció, amely szintén hírlapi cikkekre van alapítva, talán mégsem tekinthető bizonyítéknak. (*Zaj.*) A hírlapi cikk nem bizonyíték, sajnos, igen sok hiányzik ahhoz, hogy bizonyíték lehessen. (*Zaj. Felkiáltások: Hát a Lupta!*)

Gaal Gaszton: Igenis vannak megbízható hazai lapok.

Vlád Aurél: Én azt hiszem, hogy a büntetőtörvény, a kongruáról szóló törvény és ez a javaslat elég hathatós eszközöket bocsátanak a kormánynak a rendelkezésére ahhoz, hogy azt, aki a törvények és a haza egysége ellen vét ... (*Zaj.*)

Elnök (csenget): Ne méltóztassanak folytonos közbeszólásokkal zavarni a szónokot.

Vlád Aurél: ... szigorúan megbüntessék, és az ilyen visszaéléseket lehetetlenné tegyék.

Én a magam részéről Goldis t. képviselő úr indítványát fogadom el, amely azt célozza, hogy ez a nem nyílt támadás a nem magyarajkú nemzetiségek iskoláival szemben paralizáltassék. Ennek ellenére azonban nem zárkozhatom el attól, hogy elmondjam, micsoda következmények állhatnak be, ha ez a szakasz változatlanul fogadtatik el. Tegyük fel, hogy egy felekezeti vagy községi iskolát megszüntet a kormány, illetve olyan helyzetbe hoz, hogy annak meg kell szünnie. Mi lesz akkor azzal a tanítóval?

Bozóky Árpád: Miniszter lesz Romániában!

Vlád Aurél: Én azt hiszem, hogy ha ilyen intézkedéseket teszünk, provideálni kell az abból származó következmények tekintetében. Ha az állam a maga hatalmi intézkedéseivel megfoszt egy tanítót az állásától, akkor az állam köteles gondoskodni arról, hogy az a tanító éhen ne haljon. Vagy vegye át az állami iskolákba, (*Felkiáltások: Ha megfelel! Elnök csenget.*) vagy nyugdíjazza, illetve adjon neki végkielégítést. Módosításom, melyet bátor leszek benyújtani, arra az esetre [318] vonatkozik, ha Goldis képviselő úr indítványát nem fogadják el. Módosításom első része a következő: „amennyiben az államsegély elvonása folytán az iskolafenntartó az iskolát fenntartani képtelen volna, és a tanítót az állam át nem venné, az állását elvesztett tanító nyugdíjáról, esetleg végkielégítéséről az állam tartozik gondoskodni”.

A 12. § ötödik bekezdéséhez a következő észrevételeim vannak:

E szakasznak ötödik bekezdése azt mondja, hogy az újonnan szervezett községi vagy hitfelekezeti tanítói állásokon alkalmazott

tanítók az alapfizetés- és korpótléknak állami kiegészítésére csak az esetben tarthatnak igényt, ha az új állás szervezése a vallás- és közoktatásügyi miniszter előzetes beleegyezésével történt.

Ez a szakasz helyes azért, mert ha van abban a községben az összes tankötelesek befogadására alkalmas iskola, akkor az állam nem veheti magára azt a terhet, hogy amennyiben abban a községben négy vagy öt felekezeti új iskolát állítana fel, ezeket segélyezni legyen köteles. De azt hiszem, hogy azon esetre mégis provideálni kellene, hogy amennyiben egyáltalában nincs iskola azon községben, akkor ne legyen joga a miniszternek megtagadni a segélyt és így lehetetlenné tenni az illető község gyermekeire nézve azt, hogy a népiskolát látogathassák. *(Felkiáltások bal felől: Ha magyar iskolát állítanak! Akkor igen!)* Ezen szakasz ötödik bekezdéséhez tehát következő toldást bátorkodom indítványozni *(olvassa)*: „A miniszter beleegyezését csak azon esetben tagadhatja meg, ha azon községben más, az összes tankötelesek befogadására alkalmas nyilvános iskola van.”

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Bohus Károly!

Bohus Károly: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A 12. § azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a községi és hitfelekezeti elemi iskolák fenntartói három év alatt kötelesek a legcsekélyebb összegig kiegészíteni a tanítói fizetést. Őszintén megvallom, hogy a magam részéről legjobban szerettem volna, hogyha ezen háromévi időköz megállapítása egyáltalán elmaradhatna, mert ez a terminus tulajdonképpen ismét különbséget jelent az állami és a nem állami tanítók közt. De mindamellett azt hiszem, hogy amidőn ezen szakaszba ezen intézkedés belekerült, hogy t. i. három év engedélyeztetik a legkisebb tanítói fizetés keresztülvitelére, ez méltányossági szempontból kerülhetett ide be; méltányossági szempontból azon iskolafenntartók iránt, akik talán azonnal nem volnának képesek annak a követelménynek eleget tenni. Mert előfordulhat és elő is fog fordulni az az eset, hogy egy iskolafenntartó nem képes azonnal kiegészíteni a legcsekélyebb tanítói fizetés mértékéig is azt a fizetést, és hogy annak dacára, hogy ő igénybe veheti az állam segélyét, ő mégis inkább a sajátjából pótolná ki azt, azonban időre van szüksége a tekintetben, hogy fedezetről gondoskodhassék. Tehát bizonyosan a méltányossági szempont vétette be ezen szakaszba ezt a háromévi időközt.

Azonban nézetem szerint hogyha már méltányosságot gyakoroltunk is az olyan iskolafenntartókkal szemben, akik nem képesek azonnal kiegészíteni azt a tanítói fizetést, erre a méltányosságra nem tarthat számot az az iskolafenntartó, aki azt a kiegészítést azonnal képes megadni, márpedig ha a 12. §-nak ezen

rendelkezése csak így marad, akkor a leggazdagabb község is, amely képes volna tanítójának fizetését azonnal kiegészíteni, ezen szakaszra hivatkozva azt fogja mondani, hogy: „íme, három esztendei időm van; majd három év elteltével ki fogom egészíteni a fizetést”. Amidőn tehát helyeslem azt, hogy méltányosság gyakoroltatik a szegényebb anyagi viszonyok közt lévő iskolafenntartóval szemben, azt kívánám, hogy ezen méltányosság ne vétessék tekintetbe a gazdag iskolafenntartóval szemben, és azért ezen 12. §-hoz egy szerény módosítást ajánlanék, azt t. i., hogy ezen szakasz első bekezdésének második sorába ezen szavak után: „rendes tanítóknak járandóságai”, a következő szavak tétessenek: „ha arra azonnal képesek nem volnának”. (*Helyeslés bal felől.*)

Azt hiszem, ezáltal elérnök azt, hogy méltányosságot gyakoroljunk a szegényebbek iránt, azok így igénybe vehetik a három évet, s ezáltal egyúttal mintegy kifejezést nyer az a kíváncsóság és annak elvárása is, hogy a módosabb, jobb anyagi viszonyok között lévő iskolafenntartók adják meg a fizetésjavítást azonnal.

Én azt hiszem, ezáltal elérhetjük, hogy meg fogják adni a fizetésjavítást attól az időtől kezdve, amikor ezen törvény életbelép. Arra az esetre pedig, ha ezen módosítást a t. ház és az igen t. kultuszminiszter úr elfogadná, ezen paragrafus utolsó bekezdésébe az első szavak után az volna teendő: „az előbb említett”, és belejönnének még a következő szavak: „és igénybe vétetett”. Ajánlom módosításomat elfogadásra.

Elnök: Ki következik?

Ráth Endre jegyző: Damián Vazul!

Damián Vazul: T. ház! Midőn képviselői kötelességemből kifolyólag először felszólalok, mindenekelőtt a sajnálat kifejezésével kell kezdenem, hogy nem volt alkalmam az általános vita során mindazon indokokat terjedelmesebben előadni, amelyekkel ezen törvényjavaslattal szemben annak a részletes vita alapjául el nem fogadása mellett érvelni lehet. De már befejezett ténnyel állunk szemben, az állapot többé nem változtatható. Én tehát számot vetve a helyzettel, azon leszek, hogy pártombeliekkel együtt ezen törvényjavaslatba módosításokat vétessünk fel, illetve a törvényjavaslat azon szakaszait, amelyek nagyon is megszorítottak, túl szigorúak és a hitfelekezetek mint iskolafenntartók iskolafenntartói és autonóm jogai, valamint a közoktatásügy hátrányára és így szeretett hazánknak is kárára vannak, enyhítsük, és egyszerűsítsük azon leszek, hogy a t. háznak hozzájárulását ezekre nézve megnyerjem.

[319] Ilyen szigorú, megszorított és mélyen sértő intézkedéseket foglal magában a 14. §. Ezen § mindjárt kezdetben kötelezi a községi és elemi népiskola fenntartóit arra, hogy ezen törvényja-

vaslat 2. és 3. §-ában megállapított javadalmaknak legcsekélyebb összegeit biztosítsák, és mindjárt ezután hozzáteszi, hogy amennyiben ezen iskolafenntartók szegénységi viszonyaik miatt nem volnának képesek ezen járandóságokat saját erejükből fedezni, tartoznak az államsegélyt kérni.

Az állam tehát ajánlja a segélyt, de már a harmadik bekezdésben nemcsak hogy meg nem adja azt, de sőt kilátásba helyezi, hogy olyan iskoláktól is elvonja a segélyt, amelyek részére az folyósítva van. Ezen elvonási jogot a közigazgatási bizottság véleményének meghallgatása után a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrra bízta a törvényjavaslat.

Itt van azután az ötödik bekezdés. Ez a bekezdés az újonnan szervezett állásokra alkalmazott községi és hitfelekezeti tanítók alapfizetésének, valamint korpótlékának állami segély útján való kiegészítését szintén a miniszter diszkrecionális jogától teszi függővé. Ha, t. ház, ezeket az említett kivételeket sorra megvizsgáljuk, tisztán következtethetünk arra, hogy a törvényjavaslat az iskolák államosítását célozza. Ugyanis megadja a felekezeteknek az államsegélyt, de ezen a címen újabb terheket ró rájuk, amely terhek ellenzését a hitfelekezet – mert a községi iskolákkal együtt, azok is úgyszólván kizárólag az állam rendelkezése alatt állanak – nem szeretném, ha olyan értelemben venné, mintha én ellene volnék a hitfelekezeti tanítók fizetésjavításának. Ellenkezőleg, én is azon az állásponton vagyok és voltam, hogy a felekezeti tanítók javadalmazása legyen egyöntetű az állami tanítók javadalmazásával.

Ezen teher által a hitfelekezetek – és én különösen a görög-keleti és katolikus hitfelekezetekről szólok, amelyeknél háromezren felül van az iskolák száma – talán száz eset kivételével kényszerülve lesznek az államsegélyt igénybe venni, hogyha az iskolákat rövid idő alatt nem akarják megszüntetni.

A kormánynak tudomása volt a felekezetek e kényszerhelyzetéről, mert a javaslatához csatolt kimutatás szerint még jelenben is, a hatszáz koronás minimális fizetés és a száz korona ötödéves korpótlék mellett, a felekezeti iskoláknak e címen 3¼ millió államsegélye van. Az iskoláknak fennállása tehát kizárólag az államsegélyhez van kötve, ez pedig oly feltételekhez van kötve, amelyek ha a képviselőház nem könnyít, biztosan az államosítással állunk szemben.

Hogy e törvényjavaslat célja az államosítás, az e szakasz intézkedéseiből világosan kitetszik. Mindenekelőtt azért, mert ismerve az iskolafenntartó hitfelekezetek rossz anyagi viszonyait, oly terheket ró rájuk, amelyeket elviselni képtelenek, és így az állami segély nagyon nyomasztó feltételekhez lesz kötve, amelyeket pedig el kell fogadni. De a második és a harmadik bekezdésből világosan

kitetszik az államosítási szándék, mert jogot ad az államnak, hogy oly helyen, ahol hitfelekezeti iskolák vannak, állami iskolákat is létesítsen, azzal a kedvezménnyel, hogy a már meglévő felekezeti iskola a miniszter határozatától függ, mert nemcsak hogy a létező iskolának járandóságát egészen megszünteti, de még a folyósított segélyt is visszavonhatja azon a címen, hogy állami érdekek kívánják.

Az a fogalom, hogy állami érdek, különösen nálunk nagyon tág tért nyit az önkénynek annál, akinél a hatalom van, és tulajdonképp, amint előbb itt elhangzott, de a törvényjavaslatból is, különösen annak indokolásából nyilvánvaló, hogy az állami érdek: a nyelvi egység. Ezt a nyelvi egységet, amely képtelenség, állami iskolában bizonyára könnyebben lehet elérni, mint felekezeti iskolában. Következik tehát, hogy ott, hol az állam iskolát emel, és a 6–12 éves iskolaköteleseket mind befogadni képes, a segélyt elvonja, és elvonván a segélyt, az iskolák megszűnnek, és marad az állami iskola. Ezen rendelkezés egyenesen beleütközik az 1868-ik évi népoktatási törvény 17. §-ában foglalt rendelkezésbe, mivel a hitfelekezeteknek a nyilvános népoktatási intézetek fenntartására való jogát egészen megsemmisíti.

Jön az ötödik bekezdés. Ebben azon rendelkezés van, hogy a hitfelekezetek által újonnan felállítandó tanítói állások függővé tételnek megint a közoktatásügyi miniszter előleges beleegyezésétől.

Az előzményekből, az előbb említett állami érdekekből kifolyólag biztosabb, ha megvan a jog, beszüntetni az államsegély elvonása által a már meglévő iskolákat, tehát biztos, hogy a leendő miniszter nem fogja az ellenkezőjét tenni, hogy ő segédkezzék új állások szervezésében is, ami szintén homlokegyenest ellenkezik az 1868-ik évi törvény előbb idézett szakaszával, mert a hitfelekezeteknek az iskolalétesítési jogát egészen megszünteti. Most látom, hogy egy hitfelekezet részéről szintén megvan ez a félelem, hogy a segély elvonatnék, és hogy az iskolát elveszik. Hogy ezt megakadályozza, jön Kaufmann Géza képviselő úr, és azt mondja, hogy biztosíttassék a törvényben, hogy csak a nem magyarokú felekezetektől vonható el a segély. Szembetűnő, hogy az iskolafenntartó felekezetekre nézve ez a rendelkezés magában foglalja az iskoláknak a megszűnését, tehát ez csak idő kérdése más felekezetekre nézve is. Az állam ugyanis éppen pénzügyi szempontból nem tudja most fedezni mindazokat a szükségleteket, amelyek által az összes iskolák államosíthatnának, de először államosítani fogja ezeket a nem magyarokú hitfelekezeti iskolákat, és higgyék meg, hogy sorra fognak kerülni a többiek is.

Bozóky Árpád: Helyes!

Damián Vazul: Tudom, hogy Bozóky képviselőtársam éppen ezt kívánja.

Mivel az idő előrehaladt, csak egy körülményre akarom még felhívni a t. ház figyelmét; ez pedig [320] olyan eset, amely bizonyára magára fogja vonni a ház figyelmét. *(Halljuk!)*

Az állam nemhogy magához vonná a felekezeteket, a társadalom nemhogy segédkezne az államnak abban, hogy a népoktatás általános legyen ...

Egy hang *(jobb felől):* És ingyenes!

Damián Vazul: Ingyenes akkor lesz, mikor államosítva lesz, és nem lesz hitfelekezeti iskola. Az országban négyezer község van, ahol iskola nincs, ahol a gyermekek nem részesülnek iskolázásban. Ez az igazi országos érdek, és ahelyett, hogy a törvénybe ily intézkedéseket vennének fel, hogy az állam magára terheket vegyen, csak azért, hogy az egyházakkal ellenkezésbe jusson, országos és valódi államérdek az volna, hogy nyerve meg a felekezetek és a társadalom hozzájárulását ahhoz, hogy a hazának minden szülöttje részesíttessék az oktatás áldásaiban. Ez az országos, ez az állami érdek.

Ezekből, amiket én itt elmondottam, világos, hogy ezen szakasz rendelkezései által a felekezeti iskolákra ki van mondva a halál. Én nem azon vagyok, mint Kaufmann Géza és Bozóky Árpád képviselőtársaim, akik élesítik ezt a törvényjavaslatot, és még jobban megszigorítják, hanem azon vagyok, hogy azt enyhítsük, és azt akarom elérni indítványommal, hogy az egyház és az állam közti viszony maradjon barátságos, és kéz kezet fogva azon legyenek, hogy az országnak kultúrállapota emelkedjék, hogy a nép szellemileg és anyagilag virágozzék, és ezáltal maga az ország és a haza is hatalmassá váljék. *(Éljenzés.)*

Javaslatom a következő *(olvassa):* „Indítványozom, hogy a 12. § 3., 4., valamint 5. bekezdései egészen kihagyassanak.”

Elnök: T. ház! A napirend tárgyalására szánt idő letelvéen és még többen lévén ezen szakaszhoz szólásra feljegyezve, a tanácskozást most félbeszakítjuk, és annak folytatását a legközelebbi ülésre halasztjuk.

Bátor leszek a ház legközelebbi ülésére és annak napirendjére vonatkozólag javaslatommal előállani.

Javaslom, hogy a ház legközelebbi ülését pénteken, 1907. évi április hó 19-én délelőtt 10 órakor tartsa, és annak napirendje legyen: elnöki előterjesztések és irományok bemutatása és a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása. Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor azt elfogadottnak jelentem ki és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 15 perckor.)
Hitelesítették: Simkó József s. k., Somogyi Aladár s. k.
naplóbíró-ló-bizottsági tagok.

143. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 19-én, pénteken,
 Justh Gyula elnöklete alatt
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
 gr. Apponyi Albert, gr. Zichy Aladár.
 (Az ülés kezdődik d. e. 10 óra 10 perckor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom.

A mai ülés jegyzőkönyvét Hammersberg László jegyző úr fogja vezetni; a javaslatok mellett felszólalókat Raisz Aladár, a javaslatok ellen felszólalókat pedig gr. Thorotzkai Miklós jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

Elnök: [...] Bemutatom a nyitrai ág. ev. esperesnek Ivánka Milán képviselő útján beadott kérvényét a nem állami tanítók viszonyait szabályozó törvényjavaslat tárgyában.

Javaslom, hogy ezen kérvény tétessék le a ház asztalára, és a mai ülés napirendjére kitűzött törvényjavaslattal együttesen nyerjen elintézés.

Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot.

Bemutatom továbbá a verseci szerbek és a verseci németek gyűléseinek Polit Mihály képviselő útján beadott kérvényeit a tanítói törvényjavaslatok és az általános választójog tárgyában.

Javaslom, hogy e kérvények is tétessenek le a ház asztalára, és kérelmük első részére nézve a mai ülés napirendjére kitűzött törvényjavaslattal együttesen nyerjenek elintézés, azután pedig a törvényjavaslat letárgyalása után kérelmük másik részét illetőleg ezen kérvények tárgyalás és jelentéstétel végett tétessenek át a kérvényi bizottsághoz. Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot.

[...]

[322] A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván a háznak előterjesztést tenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! A jelenleg tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat 7. §-ának megvitatása alkalmából, illetőleg annak végén, mivel e

szakasz szövegezésében nem tudtunk véglegesen megállapodni, ezt a szakaszt visszavontam, és fenntartottam magamnak, hogy e tekintetben új előterjesztést tegyek.

Van szerencsém most a háznak bemutatni egy új szövegezést, melynek elfogadását kérem, melynek tárgyalási módjára nézve azonban azt vagyok bátor javasolni, méltóztassék annak kinyomtatását elrendelni, és a felett azután, mikor a törvényjavaslatot minden egyéb részletében letárgyaltuk, a végén dönten.

A szöveg így szólna *(olvassa)*:

„A községi és hitfelekezeti rendes tanítói fizetés egy részének terményekben való kiszolgáltatása csak oly feltétel alatt engedtetik meg, ha ezen terményeket az iskolafenntartó a tanító közbenjövete nélkül szedeti be, és előre megállapított mennyiségben szolgáltatja a tanítónak; még pedig úgy, hogy az évi utolsó részletet legkésőbb az év november hava végén átadja.

Ha az iskolafenntartó a tanító terménybeli járandóságát nem szolgáltatná ki a megszabott módon és meghatározott időben, vagy ha az a termény átlagos minőségének meg nem felelne, akkor a termény helyett annak értékét készpénzben köteles fizetni.

A községi és hitfelekezeti rendes tanítói fizetés részét képező szolgálmányok kellő időben teljesítendőek; amennyiben ezek ily időben nem teljesítettnek, vagy ha a tanító az iskolai főhatóság jóváhagyásával a gazdálkodással felhagy, e szolgálmányok értéke készpénzben s a jelen törvény 6. §-ában előirt időben szolgáltatandó ki.”

Kérem ennek a szövegnek kinyomtatását és a legvégén, a törvényjavaslat többi szakaszainak részletes letárgyalása után való tárgyalását. *(Helyeslés.)*

Elnök: Kérem a t. házat: méltóztatik-e a vallás- és közoktatásügyi miniszter új javaslatához hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot, és pedig hogy ezen előterjesztése a vallás- és közoktatásügyi miniszternek nem fog bizottsághoz utasíttatni, hanem ki fog nyomtatni, a képviselőház tagjai között szét fog osztatni, és a mai napirendre kitűzött törvényjavaslat utolsó szakaszának letárgyalása után fog tárgyalás alá vétetni. *(Helyeslés.)*

Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása.

Raisz Aladár jegyző: Simonyi-Semadam Sándor!

Simonyi-Semadam Sándor: T. képviselőház! Kaufmann Géza t. képviselőtársam indítványához kívánok szólni, amelyhez elvileg hozzájárulok, mert kétségtelen, hogy a magyarok iskoláknál az a veszély, hogy államellenes bűntények tekintetében védekeznünk

kelljen, nem forog fenn oly imminensen, mint a nemzetiségi iskoláknál. A nemzetiségi képviselők ezzel szemben a jogegyenlőség nagyon hangzatos frázisát hozzák fel akkor, mikor a ház a magyarság védelme szempontjából a nemzetiségi túlkapások ellen valamelyes speciális intézkedést kíván. *(Úgy van!)* Pedig a jog és jogegyenlőség alapján meg lehetne tenni ezt a módosítást, mert minden állam köteles megfelelő védelemről gondoskodni, ha egységét, államiságát veszély fenyegeti. Ahol nagyobb a veszély, ott nagyobb védelmét kell adni. Ez is jogegyenlőség, mert nemcsak a nemzetiségek kívánhatnak jogegyenlőséget, hanem a magyarság is, és a jogegyenlőség nemcsak abban áll, hogy mindenkinek egyforma jogokat adunk, hanem abban is, hogy mindenkit egyformán szorítunk a kötelességek megtartására. Ahol tehát kivételesen – mert mégis kivételes dolog az, hogy a nemzetiségeknek külön iskolákat adunk az állam testében – az állam a nemzetiségek kultúráját megengedi, sőt elősegíti, nagyon igazságos és a jogegyenlőség szempontjából megfelelő az, hogyha a tapasztalt túlkapásokkal szemben nagyobb védelmet kíván a magyarság. *(Úgy van!)*

De nemcsak ez a veszély fenyegeti a magyarságot. Tudjuk, hogy van olyan magyar iskola, ahol államellenes törekvések még nagyobb mértékben fenyegetnek, mint a nemzetiségi iskoláknál, ahol mégis van egy felettes hatóság, amely többé-kevésbé be van illesztve az állam szervezetébe, és bizonyos ellenőrzés alatt áll. Ott van pl. – hisz egyik t. képviselőtársam megemlítette – a bögötei iskola, amelynek nincs felettes hatósága, amely nincs szervezetileg beállítva a nemzet szervezetébe, hogy kellőleg lehetne ellenőrizni és esetleg kellő represszáliákkal élni.

Buzáth Ferenc: Be kell csukni!

Simonyi-Semadam Sándor: Ha ez a kivétel még áll, úgy amint ezt Kaufmann Géza t. képviselőtársam mondja, akkor nem volna semmi garancia.

Kaufmann Géza: Ott van a fegyelmi eljárás!

Simonyi-Semadam Sándor: Az itt is megvolna. De ha nagyobb garanciát kívánunk a nemzetiségiéknél, akkor az én véleményem szerint nagyobb garanciát kellene a jog és jogegyenlőség alapján itt is megkívánni. Az a princípium, amely megnyilvánult Kaufmann Géza t. képviselőtársam módosításában, él mindnyájunkban, és azt megerősítették a nemzetiségi képviselő urak egyes szereplése, hogy: t. i. azokat az általános törvényeket sem az iskola, sem egyéb tekintetben nem lehetne már most oly bátran meghozni, azzal, hogy mi mindenkit egyformán jó hazafinak tekin-[323]tünk, mert azt látjuk, hogy bizonyos, a magyarság elleni törekvések kijegecesednek, gócpontra találnak, sőt melegágyra tesznek szert, és így azokkal szemben nagyobb garancia kell, vagyis a hozandó törvé-

nyekbe speciális intézkedések kellenek a nemzeti túlkapásokkal szemben.

Ezt a princípiumot én is beismerem, sőt még tovább mennék. Abszolúte nem félnék attól, hogy mikor a nemzetiségiekkel szemben veszélyt látunk, speciális intézkedéseket alkossunk. Ez abszolúte nem érinti a jogegyenlőséget.

De miután ez nem volna elég védelem más államellenes törekvésekkel szemben, azért nem tudom azt elfogadni.

Bozóky Árpád t. képviselőtársam szintén adott be egy indítványt, amelyben adókat javasol. Ebben a gondolatban van némi igazság, de incidentaliter ezt a kérdést, amely valóban nagy horderejű, amennyiben vannak felekezetek, amelyek igen megvannak terhelve iskolai adókkal, kultuszadókkal, szóval ilyen terhek viselésével, és viszont vannak felekezetek, amelyek érdekében az állam kénytelen iskolát felállítani, mert a felekezetek iskolái rosszak, és így bizonyos mértékig nagy előnyben vannak, mert nem fizetnek kultuszadót e célra, bár igazságos volna, elintézni nem lehet. Ezen okból nem tudok ehhez az indítványhoz hozzájárulni, hanem elfogadom a törvényszakaszt úgy, amint van. *(Helyeslés.)*

Elnök: Ki következik?

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Suciu János! *(Felkiáltások a baloldalon: Szócs János!)*

Suciu János: Én a szönyegen lévő törvényjavaslat 12. §-át ütköző pontnak tekintem, olyanul, mely nagy, valósággal életbevágó hatással ...

Egy hang *(a baloldalon):* Javító hatással!

Suciu János: ... van a felekezeti iskolákra. A miniszteri javaslattal szemben, amely eredetileg sokkal enyhébben intézkedett, a 22. §-ban, ahol csak azt kívánta kimondatni törvényhozásilag, hogy olyan esetekben, amikor egy községben állami iskola van, amelyik a tankötelesek befogadására teljesen képes, és így más jellegű népiskolára szükség nem volna, ez esetben legyen jogosult fontos állami érdekek mérlegelésével és a közigazgatási bizottság véleményének meghallgatása után a felállítandó felekezeti iskolától az államsegélyt megvonni.

A bizottság azonban már változtatott ezen, szigorította ezt az intézkedést, és azt a tételt állította fel, hogy nemcsak a felállítandó, hanem a meglevő és segélyezett iskoláktól is megvonhatja fontos állami érdekből a miniszter az állami segélyt.

Hogyha ennek az intézkedésnek a mélyébe hatolunk, tagadhatatlanul el kell ismernünk, hogy annak elmaradhatatlan következménye az, hogy a miniszter oly felekezeti iskolával szemben is

gyakoroltatja ezen jogát – egyszerűen hivatkozással a fontos állami érdekre –, amely semmi más tekintetben kifogás alá nem esik.

Folytonosan hallom emlegetni, hogy a nemzetiségi iskola veszély az államra nézve. A nemzetiségi iskola tehát valósággal meg van bélyegezve a magyar köztudatban, sőt azt mondják róla, hogy a melegágya az államellenes törekvéseknek és a magyargyűlöletnek.

Egy hang (a szélsőbaloldalon) Itt van a példa!

Suciu János: Engedelmet, éppen én magyar iskolába jártam, ha tudni akarja, a negyedik normálistól kezdve. (Zaj.)

Ez a feltevés, bocsánatot kérek, de teljesen helytelen. Ez oly állítás, amelyet nemcsak megcáfolt a múlt, hanem megcáfol leginkább a jelen. Különben is ezen nemzetiségi iskolák a miniszternek felügyelete, ellenőrzése alá tartoznak, és ezen javaslat szerint még szigorúbb ellenőrzése alá fognak tartozni.

A miniszternek jogában van tehát abban az iskolában bármely netaláni állam- vagy magyarellenos törekvést teljes szigorral megtorolni, akár az iskolának beszüntetésével is. Ezen szakasz alá azonban olyan eset tartoznék, amikor nem ez az ok, hanem amikor más alternatíva, olyan alternatíva állítatik fel, amelyet a t. ház szíves engedelmevel kifejteni kívánok annak igazolásául, hogy tényleg igazságtalanság szándékolatik a nemzetiségekkel és felekezetekkel szemben. Ha ez kimondatik, akkor ezen szakasz harmadik bekezdésének az lesz a következménye, hogy ott, ahol állami iskola van, amely az illető községbeli iskolaköteleseket befogadni képes, úgy veendő, hogy nincs semmi értelme, semmi célja, semmi jogosultsága, semmi indoka annak, hogy az állam segítse és fennmaradásában elősegítse az ottani felekezeti iskolát.

Bozóky Árpád: Ez igaz!

Suciu János: Bocsánat, nem igaz, mert ha pedagógiai szempontból nézzük is a dolgot, azt hiszem, megengedi nekem a közbeszólt t. képviselőtársam, hogy ez esetben a befogadási szám olyan lesz, amely mellett az a tanító bizony nagyon csekély mérvben teljesítheti kötelességét minden egyes tanítványával szemben.

Ott, ahol egy osztályban 60 fiú van, a tanító nagyobb eredményt érhet el, mint ott, ahol a tanítónak hat különböző osztálybeli gyermekeket kell egy osztályban tanítania, és ahol e hat különböző osztálynak sok tanulóval kell egymás után foglalkoznia a tankötelesek nagy részének csendes foglalkoztatása mellett. Nem kell ahhoz sem nagy tudomány és nagy ész, hogy megértse valaki azt, hogy ha az állami és felekezeti iskolában egyenkint 30–30 tanuló van, e 30 tanítványát mindenik tanító sokkal jobban képezheti ki, mert sokkal többet foglalkozhat velök, mint ha ez 60 a tanuló egy iskolában egy tanító gondjaira van bízva. E [324] szerint jobb, ha

egy helyen állami mellett felekezeti iskola is van. Miért legyen tehát annak a felekezeti iskolának homlokára rásütve, hogy rossz, veszedelmes? Talán azért, mert felekezeti? Ebben nagyon tévednek. Nagyon aggályt keltő tünet, ha törvénybe ilyen irányú célzat kerül bele, mert megengedem, hogy a jelenlegi miniszter nem fogja azt így alkalmazni, de mivel az ügy teljesen a miniszter diszkréciójára van bízva, megengedi magának esetleg más miniszter azt, hogy a törvény által részére biztosított ezt a jogot a legnagyobb mérvben ilyen módon aknázza ki, s ezáltal idézze elő azt, hogy sok-sok községben a községnek túlnyomó számú nemzetiségi lakosai saját anyanyelvükön az elemi oktatásban még a legelemibb követelmények szerint se részesüljenek.

Ez nem olyan kérdés, amelyen olyan könnyedén át lehetne siklani. Ez mélyreható kérdés. Ez megköveteli azt, hogy teljes objektivitással és beható tanulmánnyal foglalkozzunk vele. Az az irányzat, hogy a népiskolákba a tisztán magyar nyelvű tanítás hozassák be, megvolt már régebben is. Bozóky Árpád t. képviselőtársam hivatkozott az 1848-iki törvényre ...

Bozóky Árpád: Nem törvény az, hanem országgyűlési határozat.

Suciu János: Igaz. Hivatkozott tehát azon országgyűlési határozatra, amely kimondja a közös iskolák felállítását, természetesen magyar tannyelvvel. Azt is mondta, hogy a miniszter véleményével szemben hozatott ez a határozat. De méltóztassék megengedni, mivel ez teljesen a tárgyhoz tartozik, és mivel csak az előzmények ismerete helyezhet valamely dolgot kellő világításba, hogy én Bozóky Árpád képviselőtársam idézetével szemben felolvassam Deák Ferenc beszédét, mert nemcsak a miniszter, hanem Deák Ferenc is ellene volt annak az irányynak, aki ezt meg is okolta szépen. Ezen indokolás megáll ma is teljes hatályában és igazságában.

Azt mondja Deák Ferenc *(olvassa)*: „És vajon mily célból akarjuk ezen kényszerítő modort, hogy a hitfelekezeteknek magániskolát állítani ne lehessen? Azért, hogy összeolvadást reménylünk általa? Meglehet, de a legokoszerűbb eszköz is csak akkor lesz valamely cél elérésére elég hatályos, ha az időt eltalálja az ember, amidőn azt alkalmazza. Kezdjék meg önök a teóriát ily nagy ingerültség közt alkalmazni, s meglátandják következéseit. Ha figyelembe veszem a hallottakat, úgy látom, önök közül egyik sem érez kedvet elmondani magáról a »mea culpát«”. A most következő rész Horvátországra vonatkozik. Azután ismét erre a kérdésre tért *(olvassa)*: „Ámde csak néhány odavetett szó, néhány kifejezés vagy rosszul magyarázott javaslat, mi magában ártatlan lehet, ha nem egyedüli ok, de bizonyosan eszköz volt az indulatok felzaklatására. Midőn a

nép millióit veszély környezi, midőn attól félünk, hogy a hajó elmerül, s azt mondjuk, hogy csak Isten mindenható hatalma tud bennünket megtartani: ugyanakkor azt mondjuk-e, hogy egy kis hitfelekezetestésből származó súrlódással több vagy kevesebb nem tesz semmit? Van-e jogunk ezt mondani, felelhetünk-e a nemzet előtt, hogy ezt oly könnyen, s minden óvatosság nélkül tesszük? Emlékezzünk csak vissza a legközelebbi időkre.”

Itt a románokra tér át (*olvassa*): „Az oláh atyafiak aggodalommal léptek a törvényhozó testület, s panaszokkal a kormány elé, hogy uniálni akarják a nem egyesült szertartásúakat. Hiszik-e önök, hogy ha most ilyen közös iskolákra lesznek kényszerítve, ha alapítványaik is közösebbé tételnek, s nem lesz megengedve, hogy azokat saját iskoláikra fordítsák: hinni fognak adott ígéreteinknek? S azt gondolják önök, hogy a felvilágosodásban olyan fokig jutottak, melyen túl semmi előítéletekkel nem küzdenek, s elmondhatják, hogy nincs oly szokás, melyhez mindvégig makacsul ragaszkodnak? Azt vélik önök, hogy mivel ez áll önökről, így áll a népnél is? De hivatkozom azon urakra, kik nem vakbuzgók: ha valamely intézkedésben kényszert látnának saját vallási vagy vélemény szabadságukra nézve, ily zsarnokságra nézve nem zúdulna-e fel ezen urakban minden érzélem, nem volnának-e készek annak védelmére? Ez az emberi természetben fekszik, s fekszik még inkább a nép természetében, amely minél inkább küzd a sors terhével s csapásaival, s minél kevésbé felvilágosodott értelmű, annál inkább ragaszkodik vallásához és ugyan inkább annak külformáihoz, mint lényegéhez.

E külformákat megsérteni a népre nézve annyi, mint azzal válaszos érzelmeit sérteni, ezeket pedig megsérteni akkor, midőn a státus célja nem kívánja, csak azért, mert bizonyos teóriák szebbnek festik a tárgyat: azt hiszem, véték a nemzet s annak biztossága ellen. Vagy arra hivatkozunk, hogy József császár is megpróbálta a közös iskolákat? Menjünk végig Európán és nézzük meg, minő állapotban van ezen közösség.” Ezt a részt kihagyom, de olvasom a következő, teljesen idevonatkozó részt: „Igaz, és én Magyarország egyik legnagyobb átkának tartom, hogy itt státus-religió volt, melyből annyi igazságtalanság s átok árad a népre. De miután ezen átok reánk nehezedett, még nagyobbá tegyük azt? Azt gondolja valaki, hogy a közös nevelés ki fogja azt irtani? Meglehet, én nem hiszem. De ha igaz volna is, nem akkor kell ezt kérdezni, midőn az indulatok úgy fel vannak zaklatva, mint talán Árpád ideje óta sohasem. Azt pengetjük ajkainkon, hogy a szabadság, testvériség, egyenlőség e század jelszavai. Meglehet, én azt hiszem e jelszavak inkább a jövőt mutatják, mint a jelent, s kérdek mindenkit: vajon a polgárok egyéni [325] szabadsága egész Eu-

rópában volt-e több megtámadásnak kitéve egyhamar, mint jelenben, és vajon a szabadsággal egyező-e, ha egy hitfelekezetet kényszeríteni akarnak, hogy külön jogával mint hitfelekezet ne élhessen?

Azt mondják önök, hogy oly egyenlőség legyen, mely a szabadsággal meg nem fér, amely abban állana, hogy ne egyenlő szabadságot adjunk a hitfelekezeteknek? Testvériséget emlegetnek, s annak oly értelmet adnak, miszerint úgy tennők az embereket testvérekké, ha őket súlyos láncra fűzzük? Ily eljárás még sohasem szült testvériséget. Még ha előítéletet sértenénk is, vétket követnénk el, ha azt oly körülmények közt sértenénk, midőn a státus szüksége nem parancsolja. Nekünk még az előítéleteket is kímélni kell, ha nem károsak, mert amit előítéletnek hiszünk, sokszor a népben oly erős érzelem, mely őt boldogítja, melynek védelmére fegyvert ragad.”

„Azt hiszem, alig van köztünk, ki mondaná, hogy azt, mi az idegen nemzetiségek irányában történt, újramezdhethők, alig van, ki ugyanazon nyomon menne a jövőben, mint eddig ment. Elhibázott lépések, a körülmények meg nem fontolása, teóriákra épített következtetések kifejtik az ember minden előítéleteit, macacsságait, sajátságait, jó és rossz érzelmeit. Pedig egy kis hiba oly lyukat üt a számításon, miszerint félni lehet, hogy ez elhibázott számítás talán többbe kerül Magyarországnak, mint gondoltuk volna.”

Elnök: Nagyon kérem a képviselő urat, hogy csakis olyan dolgokat olvasson fel, amelyek szoros kapcsolatban vannak a 12. §-sal.

Suciu János: T. ház! Én azért olvastam fel ezeket ...

Bozóky Árpád: De Deák Ferencet leszavazta a 48-as törvényhozás ebben a kérdésben!

Elnök: Csendet kérek!

Suciu János: ... mert az az irányzat, amely a törvényjavaslat 12. §-ában lefektetve van, már 1848-ban kifogásoltatott, és pedig olyan érvek alapján, amelyeket nem csekély magam adok itt elő, hanem amelyeket Deák Ferenc fel tudott hozni, akinek hazafiságát, magyar érzületét nem tagadhatja senki itt a házban; ő hozott fel oly dolgokat, amelyek magyar szempontból és magyar érdekből jogosultak, és a házban elhangzottak.

Felhoztam pedig ezen érveket annak indokolására, hogy újból felhívjam a t. ház figyelmét arra, hogy csak úgy könnyedén nem lehet átsiklani azon aggályokon, amelyeket a görög-keleti román és görög-katolikus román felekezetek egyházfői és összes egyháztestületei ezen törvényjavaslattal szemben és ennek különösen ezen szakaszával szemben támasztottak. E szakaszban foglalt in-

tézkedések által az aggályokat megnyugtató nem lehet, mert ezen javaslat törvényerőre emelésével olyan törvény hozatnék, amely a politikai magyar nemzet testébe a visszavonást, egyes részeibe pedig a megbontást és a felekezetekre vonatkozólag mintegy az állam kultúrájának emeléséből való kiközösítés érzetét vinné bele.

T. ház! Magyarország sajátos viszonyai között az a felekezeti iskolánem egyszersmind annak a nemzetiségnek, az illető felekezethez tartozó nemzetiségek nyelvének fenntartója, ápolója. Többször hallottam hangoztatni az általános vita alkalmával és most is, hogy senki a nemzetiségek nyelvét bántani nem akarja, és ezen törvényjavaslat célzata csak az, hogy mód nyújtassék mindenkinek a magyar nyelvet, az állam nyelvet megtanulni.

Ha azonban behozatott a magyar nyelv tanulása abba a felekezeti iskolába, hisz ez a cél, ez az érdek, ennek a célnak, ennek az érdeknek meg kell hogy feleljen, és ha nem felel meg, a miniszternek meglesz a joga, hogy kényszerítse arra, hogy megfeleljen, vagy pedig megszüntesse. Ily körülmények között érthetetlen, miért kelljen annak az iskolának másodrendű, olyan iskolává degradáltatnia, amely akkor, ha állami iskola is van, létjogosultsággal többé nem bír. Azt jelezné ez az osztályozás, hogy amikor egy község olyan iskolával rendelkezik, amelyben tisztán magyar a tannyelv – ilyenek most az állami iskolák –, akkor semmiféle államsegélyben sem részesül többé a felekezeti iskola, mert miért is részesülhessen ilyenben csakis azért, hogy saját fájának nyelvét kultiválja, sajátos nemzeti kultúráját művelje? Kérem, méltóztassanak minden rosszindulattól és minden elfogultságtól menten ebből a szempontból bírálni meg a kérdést, és megállapítani azt, hogy a 12. §-nak ez az intézkedése mennyire sérelmes.

Ha a miniszter úr diszkrecionális jogára bízunk, hogy azon iskolától, amely már évek óta igénybe vette és kapta az államsegélyt, tetszése szerint elvonja azt azért, mert állami iskolát is állítottak abban a községben, ez annyi, mint hogy egyszerre húzzuk ki a gyékényt nemcsak az illető felekezeti tanítók alól, akikről e törvényben semmi gondoskodás nincsen, hanem maguk a felekezeti iskolák alól, olyanok alól is, amelyek semmiféle kifogás alá nem eshetnek. Ez olyan drákói szigor, elannyira valóságos üldözés a felekezeti iskolákkal szemben, hogy én azt a béke, az egyetértés érdekében nem tartom megengedhetőnek, és azért meg nem szavazom.

A felekezeti iskolák eddig is kultúrmissziót teljesítettek. Helyettesítették az államot ott, ahol az anyagi eszközök hiányában vagy más okokból nem állíthatott iskolát. El kell tehát ismerni, hogy az a sok felekezeti iskola az államnak tett és tesz szolgálatot,

mert olyan missziót teljesít, amelyre elsősorban az állam volna köteles. *(Felkiáltások: Ez igaz!)*

Ha elismerik ezt a közbeszóló képviselő [326] urak, és teljesítik a felekezetek ezt a feladatot, akkor méltóztassanak több méltányossággal lenni irántuk, és nem azt mondani a felekezeti iskoláknak – amikor módjában lehet a miniszternek 2–3–4 száz újabb iskolát felállítani – „Der Mohr hat seine Pflicht getan; der Mohr kann gehen.” Most már mehetsz! köszönöm a szolgálatodat. Ne tessék kitenni az utcára annak az iskolának tanítóját és magát azt a felekezetet, amely nagy áldozatok árán teljesítette kötelességét. Ily módon őket legszentebb érzéseikben megbántani mégsem lehet. *(Mozgás bal felől.)*

Egy hang *(a baloldalon)*: Ott nem is állítanak állami iskolát, ahol teljesítik a kötelességüket!

Suciu János: Én tehát méltánytalannak is találom ezt az intézkedést legfőbb mérvben, de azért sem fogadhatom el ezen törvényszakaszt, mert a politikában szokás szerint sok rejtett indok is működik közre, amelyeket nem szokás fennen hangoztatni, és én köszönettel tartozom Bozóky Árpád és Kaufmann Géza t. képviselőtársaimnak, akik kibökték, egész őszintén megmondták, hogy mi az eredeti cél. A cél: véget vetni a felekezeti iskoláknak ott, ahol azok nemzetiségiek.

Mert hiszen Kaufmann Géza t. képviselőtársam azon indítványa, hogy csakis a nem magyarnyelvű felekezeti iskoláktól ne tagadhassa meg a miniszter az államsegélyt, ott sem, ahol van állami iskola, amely képes befogadni a tanköteles gyermekeket, direkte a nemzetiségek ellen irányul. De Simonyi-Semadam Sándor t. képviselőtársam szépen beigazolta, hogy lehetséges olyan magyarnyelvű és nem nemzetiségi iskola is, amelyben százszorta és ezerszerte különb ú. n. „államellenes” tanokat oktathatnak és vihetnek be az ifjak érzületébe, mint a nemzetiségi iskolákban. Csatlakozom Goldis László t. képviselőtársam módosításához, és az eredeti szöveggel szemben azt kérem elfogadni.

Elnök: A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A szakasznak két rendbeli intézkedése tétetett kritika és részben módosítások tárgyává. Először az az intézkedése, amely szerint a fizetésfelemelés keresztülvitele, illetőleg amikor azt az iskolafenntartó saját erejéből nem képes eszközölni, az államhoz való fordulás kötelezettsége tekintetében háromévi respirium adatik ezen törvényjavaslatban; a másik intézkedés pedig, amely még behatóbb vita tárgyává tétetett, a szakasz harmadik és negyedik bekezdésében foglaltatik, amely szerint ha fontosabb állami érdek forog fenn, a miniszter ott, ahol állami

iskola létesítették, amely valamennyi tanköteles gyermeket befogadni képes, a már eddig is élvezett segélyt is megvonhatja, vagy a kért segélyt megtagadhatja.

Ami az említettem intézkedések elsejét illeti, t. i. a három évi respiriumot, e tekintetben a Bohus Károly t. képviselőtársam által beadott módosításhoz hozzájárulok, különben pedig magát az intézkedést kénytelen vagyok fenntartani. Mert méltóztassék meggondolni, hogy ez a törvényjavaslat több olyan teljesítést kíván az iskoláktól az állami segély igénybevételének feltételeként, amelyre eddig kötelezve nem voltak. Nem volna méltányos számos iskolát hirtelen azon egy teljesíthetetlen kötelezettség elé állítani; időt kell engedni nekik, hogy a törvény követelményeihez alkalmazkodhassanak. Mert ha azt az alternatívát állítjuk fel, hogy vagy a maga erejéből emeli a fizetést, vagy pedig az államhoz fordul és tesz eleget mindazon feltételeknek, amelyeket ezen törvényjavaslat az állami segély igénybevehetése végett megszab: akkor e respirium megadása nélkül nem mondhatom, hogy hány, de mindenesetre sok száz, sőt talán több ezer iskolát végeznénk ki, még pedig önhibáján s az iskolafenntartók hibáján kívül.

Ez nem volna méltányos, és az államot is oly feladat elé állítaná, amelynek hirtelen talán nem is volna képes kellőleg megfelelni. Felfogásom szerint nem is kell attól tartani, hogy ezzel az illető iskolák tanítói várva várt fizetéskiegészítése haladékot szenvedne, mert ha az iskola nem felel meg a törvényes követelményeknek, akkor ezt a fizetéskiegészítést úgysem kaphatja meg, ha pedig az iskola megfelel a törvényes követelményeknek, akkor bízom abban, hogy oly erős lesz a tanítóság pressziója az iskolafenntartóra, hogy nem képzelem el azt az iskolafenntartót, aki tisztán azért, mert húzódik a törvény alkalmazásától, képes legyen ennek a presszióznak ellentállani. Tehát azzal a módosítással, amely Bohus t. képviselőtársam indítványában foglaltatik, s amelyet helyesnek és igazságosnak tartok, kérem fenntartani a szakasz azon intézkedését, amely ezen haladékot megadja.

Sokkal erősebb támadásnak volt kitéve az az intézkedés, amely a segély megtagadását teszi lehetővé fontos állami indokból: t. i. ha állami iskola állíttatik azon a helyen, amelyen más iskola már létezik, vagy felállíttatni szándékoztatik. Hogy ezen intézkedést igazságosan és méltányosan megbírálhassuk, kissé vissza kell mennünk a dolog historikumára, és meg kell néznünk a jelenleg érvényben levő 1893: XXVI. t.-cikket. Hogyha ennek a 9. §-át figyelmesen elolvassuk, akkor abból azt vesszük ki, hogy ez a törvény tulajdonképpen imperatívus az állami segélyezést csak az 1893-ban létezett iskolákra nézve mondotta ki, a később keletkező iskolákra nézve a szoros értelemben vett jogállapot tulajdonképpen

az volt, hogy vajon a kért segélyt [327] nekik megadja-e, vagy nem, ez egyáltalában a miniszter diszkréciójától függött. Tényleg a minisztérium igen helyesen úgy járt el, hogy ahol törvényes akadály nem forgott fenn, megadta a segélyt mindenkinek, aki az 1893. törvény alapján folyamodott, de jogi biztosíték e tekintetben nem volt.

De még továbbmenőleg az 1893. évi törvény azt az intézkedést is tartalmazta, hogy ahol több iskola van, több felekezeti iskola kér segélyt, és a miniszter célszerűnek látja, hogy több iskola helyett egy legyen, valamennyit megszüntetheti, és helyettük állami iskolát állíthat fel. Ez a mai jogállapot. Mármost ezzel szemben azt hiszem, hogy a 12. § megtámadott rendelkezése nemhogy kiterjeszti, hanem megszorítja a miniszter jogát, mert ez a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat, eltérve az 1893. évi törvénynek legalább betű szerinti értelmétől, jogigényt, törvényes igényt állapít meg mindazokra a nem állami, illetőleg községi és felekezeti iskolákra nézve, melyek a törvénynek megfelelnek, hogy az itt megállapított fizetésekiegészítést igénybe vehessék. Ezzel a sokkal szilárdabb jogi bázissal szemben, amelyet az államsegélyre vonatkozó igények tekintetében a nem állami iskolák nyernek, igenis szükség van arra a korlátozásra, amely az inkriminált intézkedésekben foglaltatik. Szükség van erre, dacára annak az igen tetszetős érvelésnek, amelyet különösen Goldis László t. képviselőtársam kifejtett, hogy hiszen az állami érdekek megóvásáról úgyszólván gondoskodnak a következő szakaszok, amelyek a fegyelmi jogot megállapítják, s az államellenes cselekményeket definiálják, hát minek erről még külön is gondoskodni?

Én azt hiszem, hogy mindenki, aki ezen ügyekkel elméletileg és gyakorlatilag foglalkozott, igazat fog adni nekem abban, hogy akármilyen helyesen, akármilyen körültekintően iparkodjunk részletes intézkedésben körülírni az állami érdeket, lehetetlen azt oly kimerítően tenni, hogy ne maradjon még hátra az eshetőségeknek egy egész sorozata, amelyet a taxatív felsorolásba nem sikerült belevenni.

Goldis László: Az abszolutizmus felfogása!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Bocsánatot kérek, ez nem az abszolutizmus felfogása, és hogy miért nem az, azt bátor leszek t. képviselőtársamnak és a háznak – ha ugyan erre szükség van – megmagyarázni. Ez a dolgoknak természetéből folyik. Ennek folytán számolni kell az olyan eshetőségekkel, ahol tényleg – mondjuk – valamely iskolának befolyása a népre nem jónak mutatkozik, anélkül hogy megfogható hibára rá lehessen jönni, vagy ahol az 1893. évi törvényben már említett eset fordul elő, hogy elaprózva vannak az iskolák, úgy, hogy végre va-

lamennyien igazán a zugiskola természetével bírnak, anélkül hogy a törvényben meghatározható hiba követetnék el, amely fegyelmi úton megtorolható volna. Ilyen helyen mégiscsak az államnak fontos érdeke, hogy egy életrevaló, egy életképes iskola és iskoláztatás létesíttessék.

Ilyen esetek előfordulhatnak feles számmal és ezekkel szemben nélkülözhetetlen kiegészítése a törvényjavaslat egyéb intézkedéseinek és egyéb előrelátó határozatainak az, hogy ezeket az előre nem definiálható eseteket fedező ilyen – megengedem – diszkrécionális hatalom adassék a miniszternek, mely azonban nem az abszolutizmusnak kaptafájára van kigondolva és nem annak talaján született, egyszerűen azért is, mert a miniszter ezt az ő jogát szintén csak parlamenti ellenőrzés és felelősség mellett teljesítheti. *(Úgy van! jobb felől.)* Márpedig – amint már voltam szerencsés az általános vita alkalmával mondani – mindazok az iskolafenntartók, akik féltékenyen öröködnék iskolafenntartási jogaiknak sértetlensége fölött, bírnak elég parlamenti befolyással és mindenkor fognak bírni, hogy igen kellemetlenné tegyék egy miniszternek a helyzetét, aki ezzel a diszkrécionális hatalommal vissza akar élni, annyira, hogy én nem képzelhetek minisztert, aki saját állása – ha úgy tetszik – kényelmének szempontjából is a végletekig ne tartózkodnék attól, hogy ezekkel a tényezőkkel összeütközésbe jöjjön. *(Helyeslés.)*

T. képviselőház, mint mondtam, ez az intézkedés nem terjesztése, hanem megszorítása az eddigi törvényes, az eddigi jogállapotban már fennállott miniszteri diszkrécionális hatalomnak. Egyet azonban elismerek, azt, amire Vlád t. képviselőtársam figyelmeztetett, hogy a következmények, amelyek a tanítóra esetleg beállhatnak, ha a tanítónak hibáján kívül áll be az iskolának bezárása, a méltányossággal sokszor ellentétben lesznek. Erről provideálni kívánok, hogy abban az esetben – és erre nézve módosítást leszek bátor beadni –, ha az ilyen segélymegvonás folytán az iskola, melytől a segély megvonatott, fenntarthatónak nem bizonyulna, a tanító, amennyiben új alkalmazást nem nyerhet, vagy nyugdíjba menni nem akar, vagy nem nyugdíjazható, bizonyos időn át az állami fizetéskiegészítésben továbbra is részesüljön.

Méltóztassanak csak meggondolni, hogy ebben a szakaszban nem arról van szó, hogy azok az iskolák állami szempontból megszüntessenek, hanem csak arról, hogy az állami fizetéskiegészítés tőlük megvonassék.

Goldis László: Az egyre megy!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Bocsánatot kérek, néha igen, néha nem. De az iskolafenntartónak az a szabadsága, hogy az iskolát tovább is fenntarthassa, ezen

szakasznak intézkedései által nem érintetik. Ez a szabadság csak akkor szűnik meg, ha azok az állami érdekek érintetnek, amelyekről a törvény további diszpozíciói gondoskodnak.

[328] Hogy Bozóky t. képviselőtársam módosításához miért nem járulhatok hozzá, azt alig szükséges megindokolnom. T. képviselőtársam azt mondta ugyan, hogy az ő módosítása nem áll ellentétben a törvényjavaslat alapelveivel, én azonban e tekintetben kénytelen vagyok neki azt válaszolni, hogy igen nagy illúzióban él t. képviselőtársam, ha ezt hiszi, mert ő egyáltalában abból indult ki – és ez az ő meggyőződése, amelyet én tisztetek, amely azonban a legmerevebb ellentétben áll ennek a törvényjavaslatnak összes céljaival –, hogy más iskola mint állami iskola egyáltalában állami segélyezésben ne részesüljön; tartsa fenn magát, ha tud boldogulni, szűnjék meg, ha nem tud.

Nos hát, t. képviselőház, azt hiszem, ez a felfogás a legteljesebb ellentétben áll egy olyan törvényjavaslattal, amelynek tárgya éppen a nem állami iskolák segélyezése a fizetés szempontjából. (*Derültség. Igaz! Úgy van!*) Ezt az indítványt t. képviselőtársam talán mint önálló törvényjavaslatot terjeszthette volna be, de ennek a törvényjavaslatnak ekonómiájába, ennek a törvényjavaslatnak intézkedései sorába az nem fér bele.

Hasonlóképen nem járulhatok hozzá Kaufmann Géza t. képviselőtársam módosításához sem, mert – amint azt Simonyi-Semadam Sándor t. képviselőtársam már kifejtette – azok a magasabb állami okok, amelyek miatt célszerűnek mutatkozik valamely helyen állami iskolát felállítani és ezzel kapcsolatosan az ott előbb létezett iskoláktól a segélyezést megtagadni, előfordulhatnak magyar tannyelvű iskoláknál is. (*Úgy van! bal felől.*) Hiszen éppen úgy, mint a nemzetiségi izgatásnak terjedése, a társadalmi renddel és a nemzeti eszmével ellenkező szocialisztikus izgatás terjedése is képezhet olyan fontos állami szempontot, amely miatt célszerű az iskolákkal szemben ily módon járni el. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*)

Én tehát arra kérem a t. képviselőházat, méltóztassék a szakaszt elfogadni Bohus Károly t. képviselőtársam módosításával, (*Helyeslés.*) és a következő módosítással, amelyet én kérek a 4. bekezdés végére tételni (*olvassa*): „Amennyiben az államsegély elvonása folytán az iskolafenntartó az iskolát egy éven belül megszünteti, és a fizetéskiegészítésben részesült tanító az iskola megszűnését követő egy félév alatt alkalmazást nem nyert, illetve nem nyugdíjaztatott: az állását elvesztett tanítót az államtól addig élvezett egyévi államsegély összege illeti meg.” (*Élénk helyeslés.*)

Elnök: Ki következik szólásra?

Raisz Aladár jegyző: Gr. Bethlen István!

Gr. Bethlen István: T. képviselőház! A 12. § azon módozatokat állapítja meg, melyek mellett az államsegély igénybe vehető. Egyben megállapítja azon határidőt is, amelyen belül ezt tenni lehet. A 13. § pedig az államsegély igénybevévésének elmulasztását bizonyos következményekkel sújtja.

Ezek az intézkedések, t. ház, majdnem azonosak azokkal az intézkedésekkel, amelyeket e tekintetben az 1893. évi törvény tartalmaz. Ha az 1893. évi törvény végrehajtását és érvényesítését nézzük, azt fogjuk látni, hogy az, azokkal az iskolákkal szemben, amelyek nem magyar tannyelvűek, nagyrészt papíron maradt. Már maga az a kimutatás is, amely a jelenlegi törvényjavaslatot kíséri, nyújt ebben a tekintetben bizonyos tájékozást.

Azt látom pl., hogy míg a római katolikus egyház 8600 tanítója közül több mint 3900, tehát majdnem 4000 tanító élvez államsegélyt, addig pl. a görög-keleti egyház majdnem kétezer tanítója közül csak 290. Pedig tudjuk azt, hogy éppen a görög-keleti egyházak azok, amelyek legkevesebb anyagi eszközzel rendelkeznek, hogy iskoláik modern színvonalon lehessenek, és tanítóikat kielégítően fizessék.

És akik az életben az iskolai törvény végrehajtását figyelemmel kísérik, nem fognak engem meghazudtolni, ha azt mondom, hogy pl. a görög-keleti egyház, illetve a görög-keleti iskolafenntartók nagy része, amikor a tanítót megválasztják, nincsenek tekintettel az 1893-iki törvény intézkedéseire, hanem bizonyos alkut kezdenek, és azt a tanítót alkalmazzák, aki az alkunál legolcsóbbnak bizonyul. Rámutathatnék számtalan oly iskolára, ahol a tanító 50–150–200 forinttal van díjazva, ami természetesen nem kielégítő, és nem biztosítja, hogy az iskola modern színvonalon legyen.

Mi az oka annak, hogy a helyzet így alakul? Az oka az, hogy csakis az iskolafenntartónak adatott meg a jog, hogy az államsegélyt, illetve a tanítói fizetés kiegészítését kívánhassa. Tudjuk, hogy a nemzetiségek és különösen a román nemzeti egyház a múltban nem kívánta nagyobb mértékben igénybe venni az államsegélyt, mert azzal bizonyos magasabb követelmények támasztatnak az illető iskolával szemben a tanításra vonatkozólag, elsősorban a tanítóválasztásra vonatkozólag, amennyiben arra az államnak is befolyás adatik, és befolyás adatik az államnak a fegyelmi eljárásra is.

Én e tanítók érdekében szólalok fel. Méltánytalannak és jogtalanoknak tartom azt, hogy mikor éppen e tanítók fizetéséről van szó, nekik ne legyen szavuk abban, hogy ők a kellő fizetést elnyerjék, hogy ők, amikor az iskolafenntartók nem veszik igénybe azt a segélyt, amelyet az állam biztosít, ki legyenek téve annak, hogy később, ha a segély, illetve a magasabb fizetés behajthatatlanná vá-

lik, az államnak joga legyen az iskolát bezárni, helyette állami iskolát felállítani, és így az ő hozzájárulásuk és beleegyezésük nélkül esetleg megfoszthatók legyenek kenyerüktől.

[329] Módosításom a következő:

A harmadik bekezdés helyett kérem a következő szöveget felvenni:

„Az államsegélyért úgy az iskolafenntartók, valamint a tanítók is folyamodhatnak. Igénybe vehető ezen államsegély jelen [törvény] életbelépte után mindjárt, bármikor minden olyan iskola tanítóira nézve, mely az e törvényben megállapított feltételeknek megfelel. Már létező iskolák, ha fenntartóik vagy tanítóik a fent említett határidőn belül segélyért nem folyamodnak, ilyent később csak akkor nyerhetnek, ha anyagi helyzetüknek időközben rosszabbodását a 15. §-ban körülírt eljárás útján kimutatják.”

Elnök: Ki következik?

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Blahó Pál!

Blahó Pál: T. ház! Engedelmet kérek, ha talán hosszasabban beszélek, miután az általános vita során Mrksity Jása kollégám révén én is elestem a szótól. Ha a t. ház akkor kissé konciliánsabban kezelte volna a házszabályokat, talán megkaptam volna a szólásjogot, de minthogy Mrksity nem beszélhetett, és én csak pár percre kimentem, én is elestem a szótól.

Elnök: Figyelmeztetem a képviselő urat, hogy ez egyáltalán nem jogcím arra, hogy most általánosságban beszéljen a törvényjavaslathoz. *(Úgy van!)* Nem engedhetem meg, hogy máshoz hozzá szóljon, mint a 12. §-hoz.

Blahó Pál: Beszélek, kérem, a 12. §-hoz!

T. ház! Az én helyzetem az igen t. miniszter úr felszólalása után kissé kényes, mert a miniszter úr részben megcáfolta azt, amit én mondani akartam, részben, mondom, az a körülmény is, hogy a miniszter úr ennél a 12. §-nál felszólalt, bizonyítja, hogy milyen nagy hordereje van ennek a szakasznak, különösen annak a harmadik bekezdésnek, amelyről most folyik a szó.

Ha figyelmesen elolvassuk ezt a harmadik bekezdést, azt hiszem, hogy ez mindenkire olyan benyomást tesz, hogy ez a bekezdés a szövegezésnek, a stilizálásnak mesterdarabja. Tessék csak megpróbálni ezt a bekezdést zsidó módra hátulról olvasni, vagy jobbról balra, s akkor így fog alakulni a bekezdés: „Ha fontos állami érdekek azt kívánják, hogy némely községben az ott fennálló felekezeti vagy községi államilag segélyezett iskola mellett is felállítandó volna az állami iskola, a kultuszminiszter úr egyszerűen megvonja a felekezeti iskolától az államsegélyt.”

Tegnap Vlád képviselőtársam mondta, hogy a rejtett cél ebben a szakaszban minden felekezeti iskolának az államosítása. Én azt

mondom, hogy ez a cél nincs elrejtve, hanem világosan ki van mondva, hogy a miniszternek csakugyan joga van minden olyan felekezeti vagy községi iskolától megvonni az államsegélyt, amely nem felel meg az állami érdekeknek. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Igaz, hogy az igen t. miniszter úr éppen most mondta, hogy nagyon nehéz körülírni és elősorolni azokat a fontos állami érdekeket vagy azokat a bűnöket, melyek az állami érdek megsértését képezik; reánk nemzetiségi képviselőkre nézve azonban nagyon érdekes volna tudni, és talán hasznunkra is válnék, ha ezek a bűnök legalább főbb vonásokban körül volnának írva ezen szakaszban, mert legalább tudnók mi is, és tudná a világ is, hogy mi minden bűn Magyarországon az állami érdek ellen, a nemzet ellen, a magyar nyelv ellen és egyáltalában Magyarország ellen. Miután a törvényjavaslatban mindenütt találkozunk a közigazgatási bizottsággal, hogy a tanítók hazafisága és működése a közigazgatási bizottság kezébe van letéve, ezeknek az eshetőségeknek egész sorozata támad fel.

Mert olyan eshetőségek is állhatnak be, amelyekről ma nem is álmodunk, és azt sem tudjuk, hogy mitől őrizkedjünk és mily irányban adjunk a mi tanítóinknak miheztartást. Én azt mondom, hogy ezen szakaszban az államosítás lehetősége a miniszter úr részéről egész világosan ki van mondva. Én itt hivatkozom Bozóky képviselőtársamra, kit a miniszter úr szintén megcáfolni törekedett; hivatkozom arra, hogy Bozóky képviselőtársam sok kollégája szívéből beszélt, mikor az államosítást említette, és e házban is az államosításnak igen sok híve van, *(Zaj.)* de ezek hallgatnak most, és nem szólnak semmit. Ezen az oldalon is vannak az államosításnak hívei. *(Zaj bal felől. Hódy Gyula közbeszól.)*

Elnök: Csendet kérek. Ne méltóztassék közbeszólásokkal zavarni a szónokot. A házszabályok ezt nem engedik meg.

Blahó Pál: Az államosítás attól függ, hogy milyen a miniszter. Ha jön egy, a modern korrallal haladó miniszter, ha jön miniszter, kinek energiája van, ki erős kezű, kinek tele van az erszénye, ha az állam pénzügyei megengedik, akkor nagyon gyorsan fog jönni az államosítás, és akkor hiába fognak védekezni a felekezetek, és hiába fognak panaszkodni az államosítás ellen.

E szakasznál nemcsak a nemzetiségeknek, de a felekezeteknek is fel kellett volna zúdulniok, és én csodálkozom, hogy t. néppárti barátaim, *(Zaj jobb felől. Felkiáltások: Ki a barátja?)* képviselőtársaim közül egyedül Molnár János szólalt fel, s egyedül ő domborította ki a felekezeti álláspontot. *(Mozgás és zaj.)*

Molnár János: Hiszen mi meg akartuk javítani a bizottságban!

Blahó Pál: Jobban kellett volna javítani!

Molnár János: Akartuk, de nem lehetett!

Blahó Pál: Én azon a nézeten vagyok, hogy ennél a szakasznál nem egy napig, hanem három napig kellett volna kitartani, hogy a világ előtt, az ország előtt és a ház előtt kimutassuk, mi minden van ebben a szakaszban, különösen ha tekintetbe veszem Kaufmann Géza t. képviselőtársam tegnapi felszólását, amely igazán nem volt katolikus, nem volt humánus. Mint paptól elvártam [330] volna, hogy hangoztassa az abszolút jogegyenlőséget, mert magyar szempontból is ez az igazán megkívánható.

Mi nem vagyunk ellenségei a magyar szónak és a magyar nyelvű tanításnak, de amint Berzsenyi is mondta, minden nemzetet elősorban a saját anyanyelvén lehet csak művelni és tanítani.

Ezen érvelésem mellett az is szól, hogy az iskolában látjuk, hogy az anyanyelvükön oktatót gyermekek sokkal több eredményt mutatnak fel, mint a tiszta tót, román, német vidéken kizárólag magyarul tanított gyermekek, mert ha anyanyelvükön tanítják őket, sokkal könnyebben tanulnak, könnyebben fogják fel az előadottakat, és sokkal többet sajátítanak el a magyar nyelvből is.

Azért azt javasolom, t. ház, hogy a szakasznak harmadik bekezdése töröltessék. Mert ami a fegyelmi eljárást illeti, az a többi szakaszokban annyira körül van írva és annyira világosan ki van domborítva, hogy feleslegesnek tartom a fegyelmi eljárás tekintetében már ebben a szakaszban intézkedni.

Ami a negyedik bekezdést illeti (*olvassa*): „Hogy forognak-e fenn fontos állami érdekek, annak mérlegelése a közigazgatási bizottság véleményének meghallgatása után a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez tartozik”, ehhez a következő módosítást nyújtom be (*olvassa*): „A miniszternek államsegélyt megvonó határozata ellen az 1896: XXVI. t.-cikk rendelkezéseinek szem előtt tartásával a magyar kir. közigazgatási bíróság előtt panasznak van helye.”

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Leitner Adolf!

Leitner Adolf: T. képviselőház! A t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nem egyenlő tárgyilagossággal bírálta Bozóky határozati javaslatát és a szőnyegen lévő törvényjavaslatot. Nevezetesen Bozóky t. képviselőtársam határozati javaslatára azt mondta, hogy merő képtelenség, hogy ez a törvényjavaslat keretébe beilleszthető legyen, mert teljesen ellentétben áll a törvényjavaslattal magával; a jelen törvényjavaslat t. i. a hitfelekezeti iskolák segélyezését célozza, holott Bozóky t. képviselőtársam határozati javaslata ennek éppen az ellenkezőjét szándékolja.

Én igen köszönöm a t. kultuszminiszter úrnak, hogy most nyíltan megmondja, hogy csakugyan ez a szándéka a törvényjavaslatnak. Ezt én már megmondottam az általános vita alkalmával. Mert ha jól értettem, amit a t. miniszter úr mondott, hogy a

javaslat a segélyezésről szól már címében, hát ez tévedés, mert címében csakis jogviszonyokról szól, ezek pedig nagyon jól rendezhetők akként is, ha kimondjuk, hogy az az iskolafenntartó, aki nem képes ezen törvénynek eleget tenni, zárja be az iskoláját, mert nem segítjük.

Ez azonban, t. képviselőház, most nem képezi a diszkusszió tárgyát. Csak mellékesen érintettem, hogy rámutassak, hogy az a tárgyilagosság, amellyel bírálja a törvényjavaslatot a t. kultusz-miniszter úr, nem ugyanezen a vonalon halad.

A 12. § harmadik pontjára azt mondja, hogy nem szünteti meg semmi iskolát az állam még állami érdek szempontjából sem, csak a segélyt vonja meg. Ha pedig a segély megvonása után az iskolafenntartó nem képes az iskolát fenntartani, ez az ő hibája.

Hát ez szerintem annyi, mintha azt mondanám, hogy én nem sértettem meg a személyes szabadságát valakinek azzal, amikor erősen megkötöztem, hogy ne mozoghasson, mert hiszen nyitva hagytam az ajtót, és az illető járhat-kelhet, ha neki úgy tetszik. A törvényjavaslat is ugyanezt teszi, amidőn azt mondja, hogy én nem korlátozok senkit, csak olyan feltételeket határozok meg, amelyeknek az iskolafenntartó eleget tenni nem tud. Azt mondja: én téged, iskolafenntartó, nem korlátozok, de tégy eleget a törvénynek. Természetes, hogy az illető iskolafenntartó, nem tudván eleget tenni a követelményeknek, kénytelen az iskolát megszüntetni.

Az általános vita folyamán rámutattam, milyen nagy hibája a törvényjavaslatnak, hogy ilyen esetekben nem intézkedik arról, mi történjék azzal a tanítóval, aki az ilyen esetben állását veszti.

De nemcsak e szakasz harmadik pontja, hanem a 13. §, valamint a 15. § végpontja esetében is megtörténhetik, hogy a tanító legkisebb hibája nélkül, sőt legnagyobb érdeme ellenére is elveszítheti állását. Elveszítheti egyenesen az államhatalom beavatkozása, illetve a jelen törvényjavaslat következtében.

Mert nem kell mindig csak arra az esetre gondolni, mikor fontos állami érdekekből szünteti meg az állam az iskolát, vagy mikor a tanító akként viselkedik, hogy bár nem ütközik a törvénybe, az állam nem hunyhat szemet viselkedésével szemben.

De megfordítva is áll ez, hogy pl. egy nemzetiségi iskolafenntartó csupán azért, hogy szabaduljon a tanítójától, kinek hazafisága esetleg szálla a szemében, nem veszi igénybe az államsegélyt. Teszi ezt csupán azért, hogy a tanítójától megszabaduljon. Mert a mai törvények értelmében a tanítók egész életükre nyerik kinevezésüket, és egyszerűen el nem bocsáthatók. Valósággal úgy történik tehát a dolog, amint egyik t. képviselőtársam beszédében említette, hogy a gyékényt rántják el lábuk alól.

T. képviselőház! A legprimitívebb jogrendszernek is alapelve, hogy szerzett jogától senki meg nem fosztható. Már pedig én nem hiszem, hogy kétségbe lehessen vonni, hogy a tanító joga szerzett jog, azt ő csak a törvény által statuált feltételek beálltával vesztheti el fegyelmi eljárás folytán vagy más törvényes úton. Midőn tehát az iskolafenntartónak magának nincs joga tanítóját elküldeni, ha ez a törvényes feltételeknek megfelel, miként idézheti elő az állam közvetve azt az igazságtalanságot, hogy a tanító egyszerűen kenyerét veszítse? Ez [331] lehetetlen állapot lenne, és nem is tudom elképzelni, miért nem kárpótolná az állam az ilyen tanítót azzal, hogy kinevezi más iskolához. Az államnak úgylégszüksége van tanítóra.

Nagyon szép dolog, hogy az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr imént beterjesztett javaslatában gondoskodni akar ideig-óráig, egy pár hónapra, nem is egy évre a tanítóról, mert csak az államsegély egyévi összegével akarja kárpótolni, noha a tanító az egész fizetését veszíti el.

Bocsánatot kérek, akár új állami iskolát helyeznek a megszűnő iskola helyébe, akár nem, tanító kinevezésére mindig lesz szükség. És ha egyszer a kinevezést ahhoz a feltételhez kötik, hogy a tanító minden törvényes kelléknek megfeleljen, nem látok okot arra, hogy az állam miért ne adja vissza a kenyeret annak, kitől az véleményem szerint jogtalanul és erőszakos módon elvétel.

T. képviselőház! Észrevételeimet szerettem volna a 15. § tárgyalása alkalmával megtenni, mert ez az eset, amely a jelen szakasz harmadik pontja következtében beállhat, beállhat a törvényjavaslat 13. és 15. §-ainak végpontja eseteiben is. Hogy azonban én mégis már most vagyok kénytelen módosításomat benyújtani, annak oka az, hogy Vlád Aurél t. képviselőtársam tegnap egy hasonló irányú határozati javaslatot nyújtott be. Mármost ezen határozati javaslat sorsa végzetes lehetne a többi paragrafusnál is erre a kérdésre nézve, mert ha kedvezőtlenül döntetnék el, akkor a tárgyalás során, a 13., illetőleg 15. §-ok esete is ez alá esnék.

Azért nem foglalkozom tovább a kérdéssel, hanem arra kérem a t. házat, méltóztassék megszívlelni azt, hogy én a tanítók részére semmi olyat nem kérek, ami az állam megterhelésével jár, vagy amit azok jogosan nemcsak kérhetnek, hanem követelhetnek is. Javaslom, hogy a mostani szakasz után, akárhogy módosuljon is az – miután kétségtelennek tartom, hogy Bozóky képviselőtársam határozati javaslata nem fogadtatik el –, a következő toldás tétel-sék új pontként *(olvassa)*:

„Ha a jelen szakasz harmadik pontja alapján elvont államsegély vagy a jelen törvény 13. §-ában tárgyalt eset vagy végül a jelen

törvény 15. §-ának utolsó pontja esetén – azok az esetek, amelyekről szóltam – az iskolafenntartó elveszti iskolafenntartási jogát, a tanító, aki ily iskolánál volt alkalmazva, ha a jelen törvény által megkivánt képesítéssel bír, állami népiskolához nevezendő ki, ha kinevezéséért folyamodik.”

Akarata ellenére természetesen senki ki nem nevezhető.

Igen kérem a t. házat, méltóztassék határozati javaslatomat elfogadni.

Elnök: Vlád Aurél képviselő úr a házszabályoknak 215. §-a alapján kért szót.

Vlád Aurél: A t. képviselő úr módosítása folytán indítványomat, illetőleg módosításomnak azt a részét, amely a 12. § harmadik pontjára vonatkozik, tisztelettel visszavonom.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Lévy Mihály!

Lévy Mihály: T. ház! Az a törvényjavaslat; amely előttünk fekszik, egy nagy gondolatnak, egy nagy célnak akart kifejezője lenni. A nemzeti nevelés, a nemzeti eszme elismerésének széles e hazában szegődik szolgálatába a t. kultuszminiszter úr által benyújtott ezen törvényjavaslat. De a most tárgyalás alatt lévő 12. § ellen többeknek kifogásaik voltak, nevezetesen Vlád Aurél, továbbá Bozóky Árpád a tegnapi napon szólott t. képviselőtársaimnak. Én előre kijelentem, hogy az ő aggodalmaikat nem osztom, mert tárgyilagosan akarom venni a helyzetet ... *(Folytonos zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek.

Lévy Mihály: ... bírálni a törvényjavaslatban foglaltakat.

Ez a törvényjavaslat meg akarja vonni az állam támogatását az ország nemzetiségi lakói közül azoktól, akik azt gondolják, hogy Magyarországon lakni nem annyit jelent, mint e haza hű fiának lenni, Magyarországon élni nem annyit jelent, mint az ország szent szabadságáért és boldogulásáért szívvel-lélekkel hevülni. Meg akarja ez a törvényjavaslat, szerény nézetem szerint, nyirbálni azokat a magasan szárnyaló vágyakat, amely vágyakkal sokaknak szíve Dákó-Románia felé vonzódik, s amely vágyak hogy realizálódjanak, hogy megvalósuljanak, édes hazánk boldogulását is képesek lennének áldozatul dobni.

Vlád Aurél: Éljen!

Lévy Mihály: A törvényjavaslat célja véleményem szerint az, hogy öntudatra ébressze Magyarország minden egyes lakójában a hazája iránt őszinte tettel érző lelket, és hogy azt az eszmét, hogy a magyar nemzet boldogulása az első és főcél a nemzeti szellemben való kultúra előbbrevitelénél is, azt az eszmét már a gyermeki lélekbe beoltsa, annak magvát már a gyermeki lélekbe elhintegesse. Ezt a nagy célt akarja elérni a törvényjavaslat, nem erőszakkal,

nem vaskézzel, mert ha objektíve bíráljuk, ha objektíve vesszük fontolóra a törvényjavaslat egyes szakaszait, tapasztalni fogjuk, hogy igazi humánus lélek nyilatkozik meg a nemzetiségek iránt a törvényjavaslatban. Az igen t. kultuszminiszter úr, amint mondotta, azt akarja elérni, amit Magyarország ...

Elnök (csenget): Kérem a képviselő urat, méltóztassék a 12. §-hoz hozzászólni. (Helyeslés.) Az általános vita befejeződött!

Lévay Mihály: A t. kultuszminiszter úr e javaslata azt akarja elérni, hogy a magyar kultúra előmozdítása, a magyar kultúra felvirágzása, a magyar szellemben való nevelés elismertessék, szelvében, az egész vonalon.

Vlád Aurél t. képviselő úr azt mondotta tegnapi beszédében, hogy az a 12. § halálos csapást mért a felekezeti iskolákra.

Vlád Aurél: Mérhet!

Lévay Mihály: Ha valaki lelkesedik a feleke-[332]zetek által fenntartott, vallásos szellemben fenntartott iskolákért: nekem ez kettős kötelességem. De azt látom, hogy ebben a szakaszban csak azon esetre rejlik veszély a nemzetiségi, illetőleg felekezeti iskolákra nézve, ha elutasítják azt a segélyt, amelyet az állam kínál, és amelyre nézve érdekük azt parancsolja, hogy vegyék igénybe. Azon kijelentések után, amelyeket ebben a tekintetben az igen t. kultuszminiszter úrtól hallottunk, meggyőződtem arról, hogy ez a törvény nem intendálja azt, hogy a felekezeti iskolák létükben veszélyeztessenek.

Bozóky Árpád képviselőtársamnak tegnapi napon tartott beszédére, illetőleg indítványára vonatkozólag annyit mondok, hogy az állami iskolának létérdeket ad mindenestre az, hogy a nemzeti nevelés, a nemzeti szellemben való haladás előmozdítottassék az iskolában való oktatás által. De nem olyan szellemben, mint azt a mai állami iskoláknál látjuk, nem olyan értelemben gondolom. Mert a mai állami iskoláknál a vallástanítás jóformán a többi tárggyal hasonlítottatik össze, illetőleg nem jut a vallásoktatásra annyi óraszám sem, mint a reáltárgyak oktatására. A vallási nevelés első kell hogy legyen, még akkor is, midőn a nemzeti érdek, a nemzeti célok lelkesítik a kormányt.

Bozóky Árpád: Úgy van! Meg lehet csinálni az állami iskolában is!

Lévay Mihály: A vallásos nevelés előmozdítását akképpen kontemplálom én, hogy köteles a kormány és a törvényhozás, hogy előmozdítsa minden vallásos iskola anyagi helyzetét azokból a fil-lérekből, amelyeket adó gyanánt fizetnek be a polgárok. Kormányának és törvényhozásnak törekednie kell a hitvallásos iskolák fennállását is előmozdítani ezen adományok által. Ha figyelemmel kísérvük, igen t. képviselőház, a legújabb pedagógiai elveket, ame-

lyek a művelt külföldön megnyilatkoznak, nemcsak a pedagógusok szakmunkáiban és ajkukról elhangzott beszédeikben, hanem tényekben állanak szemünk előtt, be kell ismernünk, hogy manapság már a vallásos szellemben való nevelés hódította el a tért magának, még az állami iskolák létérdeke mellett küzdő pedagógusok előtt is. A vallásos szellemben való nevelésnek szerény nézetem szerint, a lehető legnagyobb intenzivitással kell érvényesülnie, és nemcsak úgy ímmel-ámmal, hogy csak jellege legyen meg az ily szellemben való nevelésnek, ellenben annak intenzivitása papíron maradjon.

Hogy a művelt külföld e tekintetben mennyire haladt, bizonyosságra egypár kiváló férfiúnak itt bemutatandó nyilatkozata. A nagy kultúrharcos, a porosz közoktatásügyi miniszter, Puttkammer a német országgyűlésen egészen világosan kijelentette, hogy a vallásnak kell a népoktatás központjában állani.

Elnök: Nagyon kérem a képviselő urat, méltóztassék a 12. §-hoz szólani.

Lévay Mihály: Ezzel kapcsolatban adta be tegnap indítványát Bozóky t. képviselőtársam, és amennyiben a 12. §-ban, szerény nézetem szerint, nem látok olyan tendenciát, amely a vallásos szellemben való nevelésnek gáncsot akarna vetni, bátorkodtam kiterjeszkedni a t. ház, illetve a t. elnök úr kegyes engedelmével arra a témára, amelyet most meg kell szakítanom. Abbahagyom tehát e tárgy folytatását, de meg vagyok róla győződve, hogy a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, aki azt mondta, hogy minden kiváló alkotás kell hogy kompromisszum útján létesüljön, és aki ma egy hete tartott beszédében azt mondta, hogy az ember teremtése is egy kompromisszum eredménye, azt a kompromisszumot ő nemesen fogja fel. Én ezt tudom méltányolni és értékelni, remélvén, hogy a magyarországi népiskolákban a vallásos szellemben való nevelés éppen nem fog csorbulni azáltal, ha ezt a törvényjavaslatot elfogadjuk, ha az állam gyámolító kezét is igénybe vesszük a kulturális célok elérésére.

Valaki azt mondotta nagy Catóról, hogy ez a legerényesebb férfiú akkor is, amikor helyesen cselekedett, nem azért cselekedett helyesen, hogy az emberek ezt lássák, hanem azért, mert nem tudott másképpen cselekedni.

A klasszikus eme szavai jutottak eszembe, amidőn látom azt a nemes törekvést, amely a vallásos elemmel karöltve akarja a nemzeti szellemet is meghonosítani iskoláinkban; látom ennek a törekvésnek megnyilatkozását a t. kultuszminiszter úrban. És éppen azért, mert az ő vallásos lelke, hazafiasan érző szíve, egész egyénisége a legtisztább, a legnemesebb garanciája annak, hogy ez a törvényjavaslat csak áldásos lehet a kulturális élet előmozdítá-

sára, a hazafias érzésre, éppen azért a törvényjavaslatnak ezt a szakaszát bizalommal elfogadom. *(Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Az ülést 10 percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Folytatjuk a tanácskozást.

Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Veres József!

Veres József: T. képviselőház! Az elhangzott nyilatkozatok bőven bizonyítják, hogy a tárgyalás alatt lévő 12. §-ban igen fontos kérdés jut eldöntés alá. Hazafiúi, nemzetiségi és egyházautonómiai szempontból mélyrevágó intézkedés van ebben a szakaszban. Ez adja okát annak, hogy röviden én is bátor leszek nézeteimet kifejezni.

Nem tagadom, hogy aggályosnak tartom azt a nagy meghatalmazást, amelyet ennek a szakasznak harmadik kikezdése a mindenkori miniszternek ad, midőn az ő ítélete szerint fontos állami érdekekből megvonhat iskoláktól segélyt, s ezáltal, bár közvetve, azokat lassú kimúlásra kárhoztatja.

Meg vagyok arról győződve, hogy a mostani miniszter úr igazságtalanul nem fog ezzel a hatalommal élni, de viszont minden miniszter az ő [333] alantas közegeinek, a tanfelügyelőknek és a közigazgatási bizottságnak információja alapján szokott intézkedni és lehetnek olyan miniszterek, akik a maguk egyéni véleményéhez akarják szabni a vezetésük alá rendelt iskolákat, amikor azután a visszaéléseknek tág tér nyílik.

Ha pl. egy miniszter felteszi magában, hogy ő mentől több iskolát államosít, ezen paragrafus szerint módjában van államosítani, és nagyon sok hitfelekezeti vagy nemzetiségi iskolát megszüntethet.

De nem is tartom szükségesnek ezt a meghatalmazást, mert hiszen éppen ebben a javaslatban is annyi mód van a kormány kezébe adva, hogy a visszaéléseket megtorolhassa vagy megszüntethesse, hogy egy ilyen még általánosabb, teljesen korlát nélküli meghatalmazásra azt gondolom, nincsen szükség. Viszont abból a meggyőződésből indulva ki, hogy sem a javaslatnak, sem a magyar hazafias közvéleménynek nem célja és nem érdeke, hogy akár a nemzetiségekkel, akár a felekezetekkel a súrlódást keresse, hanem célja inkább az, hogy a békét, az egyetértést, az összeműködést előmozdítsa, leszek bátor majd egy javaslatot fűzni a szakaszhoz. *(Halljuk! Halljuk!)* Nevezetesen azt fogom javasolni, hogy ha a miniszter fontos állami érdekekből valamely felekezeti iskolától meg

akarja vonni a segélyt, előbb értesítse azt az iskolai főhatóságot, amelynek hatásköre alatt áll az az iskola, hogy így annak egyrészt tudomása legyen a bajról, *(Helyeslés jobb felől.)* másrészt pedig felszólíthassa az illető iskolának tanítóját vagy az iskolát fenntartó gyülekezetét, hogy ő maga tegyen a bajról, s ezáltal elejét vegye annak a megbélyegző intézkedésnek hogy az államsegélyt tőle megvonják. S ha a bajnak eleje vétetik, akkor nincs ok arra, hogy a miniszter közbeavatkozzék, s az államsegélyt megvonja, ami által az állam részére is megtakaríttatnak bizonyos költségek.

Ha ezt az előzékenységet tanúsítja a miniszter, akkor azt hiszem, hogy a bizalmatlanságnak egy igen nagy fokát meg fogjuk szüntetni úgy a nemzetiségeknél, mint a felekezeteknél, és szelíd módot nyújtunk arra, hogy a feltűnedező hibákat maguk az illetékes iskolafenntartók megszüntessék.

Annyival inkább szükségesnek tartom ezt, t. képviselőház, mert az 1848: XX. t.-c. szerint nemcsak segélyre, hanem az egész tanítói fizetésre kötelezve van az állam. Ha mármost a segélyt is elvonja a felekezeti iskoláktól, akkor még messzebbre távolodunk attól a céltől, amelyet valaha a törvényhozás maga elé tűzött. De különösen szükségesnek tartom ezt a módosítást azért, mert ha egy felekezeti iskolától a miniszter megvonja az állami segélyt, ezzel nem azt a tanítót bünteti, aki esetleg az állami érdekek ellen vétett, hanem azt a gyülekezetet, amely azt az iskolát fenntartja. Mert a gyülekezet a tanítónak a fizetést köteles kiadni, sőt köteles lesz, ezen törvény szerint, a tanítói fizetés minimumáig a maga erejéből adni azt, amit pedig szegénysége miatt nem tehet. Bünteti magát a hitfelekezetet, amelynek érdekében van, hogy hitfelekezeti iskolák is fenntartassanak.

Mindezeket, azt hiszem, kikerülhetjük azzal a jóindulattal, ha a miniszter a felmerült panaszról értesíti az iskola főhatóságát, hogy annak módja legyen az okokat megszüntetni, és akkor az az ő egyházi hatalmánál, hatóságánál fogva kiküszöbölheti a botrányt okozó dolgokat és ezáltal elkerültetik az összeütközés a kormánnyal.

Ebből a szempontból bátor vagyok indítványozni, hogy a 12. § harmadik bekezdésének a végén, ahol az mondatik, hogy az államsegélyt a miniszter megtagadhatja vagy visszavonhatja, ha azt fontos állami érdekek kívánják, tegye hozzá a képviselőház: „és az iskola főhatóságához intézett figyelmeztetés után az államsegély megtagadásának oka meg nem szűnt”.

Ha pedig megszűnik, a cél el van érve, az összeütközés elkerültetik, és az államot is megmentettük bizonyos kiadástól.

Bátorkodom módosításomat elfogadásra ajánlani. *(Helyeslések.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

Szavazás előtt szó illeti az előadó urat.

Vertán Endre előadó: T. ház! A 12. § harmadik és negyedik bekezdéséhez nem is szoltam volna a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr felvilágosításai után, ha később erre vonatkozólag Blahó, Leitner és Veres József t. képviselőtársaim nem adtak volna be indítványokat.

Mindenekelőtt Veres József t. képviselőtársam indítványával kívánok foglalkozni. Azt hiszem, hogy t. képviselőtársam az egész szakasznak szövegét félreértette akkor, amikor az indítványt benyújtotta. Nevezetesen abból a feltevésből indult ki, hogy a segély azért vonatik meg, mert az iskolák bizonyos állami célokkal elmentébe helyezkednek, és bizonyos követelményeknek nem tesznek eleget. Másként nem érthető a módosítása, amely azt kívánja, hogy figyelmeztessenek a hitfelekezetek, hogy a megtagadás okát módjukban legyen megszüntetni.

Itt nem erről van szó. Nem azért vonja meg az állam a további segélyt a hitfelekezeti iskoláktól, mert bizonyos okok vannak arra, amelyek magukban az iskolákban és a hitfelekezetekben található, hanem azért, mert az állam ott állami iskolát állít fel, és ezáltal ott a hitfelekezetek segélyezésére, amely segélyért viszont ők is nyújtanak segélyt, többé szükség nincs. És e tekintetben ne tessenek mindjárt nemzetiségi vagy a hitfelekezetek ellen irányuló gondolatokat feltételezni. Hiszen nagyon sok más ok lehet, amiért az állam kényszerül arra, hogy a közoktatást saját iskoláiban lássa el, és bizonyos községekben ne bizza azt a hitfelekezetek kezére.

Hiszen megtörténhetik az éppen az eloláhosodás gondolatánál fogva Erdélyben majdnem minden községben, ahol románság lakik, hogy görög-katolikusok és görög-keletiek vannak, és külön [334] tartanak fenn iskolát; mégpedig egy-egy tanítóval, tehát közös iskolákat, ahol leányokat és fiúkat együtt tanítanak, és egy tanító fiúkat és leányokat közösen hat osztályon keresztül vezet. Ilyen két, esetleg három iskola van egy községben. Nem a kultúrának, a pedagógiának érdekei kívánják-e, hogy ily községben az állam állami iskolát állítson fel, amelyben szétválassza a fiúkat a lányoktól, külön-külön tanítsák a fiúkat és lányokat, és lehetőleg több tanerővel rendezze be az állam a maga iskoláját, amely azután a kívánalmaknak jobban meg fog felelni?

Vagy megtörténik, hogy hitfelekezeti sűrűlódások vannak. Valamely községben több hitfelekezet van, és nem mindegyik képes iskolát fenntartani. Vajon a kisebb hitfelekezeteknek, amelyek jó iskolát nem képesek fenntartani, nincs-e érdekében, és nincs-e érdekében a hitfelekezeti békének, hogy itt az állam állami iskolát

állítson fel, és ne kényszerítse az egyik hitfelekezet gyermekeit arra, hogy más, vagyonosabb hitfelekezet iskolájába járjanak?

Nem kell mindjárt, amint a nemzetiségi képviselő urak teszik, burkolt magyarosítási törekvésekre, burkolt államosítási törekvésekre gondolni, hanem igenis nagyon sok különböző és más oka lehet annak, hogy az állam saját iskoláját kénytelen fenntartani, és mivel, amint én ezt az első pillanatban is kifejtettem, az egész javaslatnak célja és az egész segélyezésnek indoka nem lehet más, mint az, hogy az állam elfogadja a hitfelekezeteknek segélyét, hogy a nemzeti, kulturális és általános népművelődési feladatokban részt vesznek és kérnek, ezzel szemben segítséget nyújt nekik, tehát az államsegélynek a jogalapja nem rejlik egyébben, mint abban, hogy az állam szintén rá van utalva ezen segítségre, amelyet igénybe vesz. Amely percben ez a segítség megszűnik, meg kell szűnni az állam azon jogának, hogy segítséget nyújthasson a hitfelekezeteknek. Ennek folytán én az eredeti szövegben kívánnám ezen harmadik és negyedik bekezdést fenntartani, és Veres József t. képviselőtársam indítványához és pótlásához nem járulhatok hozzá.

Blahó Pál t. képviselőtársam indítványával talán nem kell komolyan foglalkoznom, hiszen ő a harmadik bekezdést törölni kéri, ennek dacára a negyedik bekezdést módosítja, holott a harmadik bekezdésnek a folyamánya a negyedik bekezdés. Én nagyon kíváncsi vagyok rá, miért kell a fontos állami érdekeket mérlegelni, ha ezek alapján nem lehet megvonni az államsegélyt, ha tehát ezen fontos állami érdekek abszolúte semmire befolyást nem gyakorolnak. Ha ő összhangba hozta volna indítványát magával a szöveggel, akkor lehetne szó róla; így azonban az indítvány a törvényben még akkor sem foglalhatna helyet, ha igaza lenne a t. képviselőtársamnak.

A mi gróf Bethlen István képviselőtársam indítványát illeti, a legnagyobb sajnálatomra ezt sem fogadhatom el. A t. képviselőtársam a tanítók érdekeit vévén figyelembe, – Leitner t. képviselőtársam is erre hivatkozott – azt kívánja, hogy ha már három esztendei spáciumot ad a törvényjavaslat a felekezeteknek arra, hogy az államsegélyt kérjék, engedjük meg a tanítóknak, hogy ezen időn belül ők maguk is ilyen segélyt kérhessenek. Ha ez a jog a tanítóknak megadatnék, ami az ő érdekükben állna, ez véleményem szerint a fegyelmezetlenség csíráját és magvát hintené el.

Mert méltóztassanak elképzelni egy olyan esetet, hogy az iskolafenntartó esetleg azért nem akarja igénybe venni az államsegélyt, mert az iskolájában azoknak a feltételeknek nem kíván és nem akar eleget tenni, amelyeket az államsegély ellenében a törvény felállít. Ha ilyenkor jog engedtetnék a tanítóknak arra, hogy az

iskolafenntartó akarata ellenére kérjen államsegélyt, és vállaljon esetleg kötelezettséget az iskolára nézve, ez egyfelől a fegyelmezetlenségnek magvát hintené el, másfelől egy lehetetlen állapotot teremtene, mert hogy képzelhető el az, hogy egy tanító olyan iskolában működhesse, amelynek iránya egészen ellentétben áll az ő irányával, és amelyben ő azon kötelezettséget vállalta magára, amelynek teljesítésébe az iskolafenntartó bele nem egyezett, és pedig joggal, mert csak akkor kellene beleegyeznie, ha az államsegélyt igénybe venné? E javaslatnak az elfogadása tehát a tanítókat és az iskolafenntartókat egymással ellentétbe hozná, és erősen megbosszulná magát azon tanítókkal szemben, akik a törvény ezen jogát igénybe akarnák venni.

Leitner képviselőtársam indítványára pedig megjegyzem, hogy én nem képzelek olyan tanítót, akinek díjlevelében nem lenne intézkedés arra az esetre, ha az iskola megszüntetetik, ha tehát állásától azért kell megválnia, mert működési tere többé nincs. Ez az állami tisztviselőkkal szemben is mindenütt megvan, hogy ha az állást beszüntetik, akkor ő rendelkezési állományba helyeztetik. Akkor tehát, ha, mint a jelen esetben, az iskolafenntartó egyáltalában nem hibás, és az iskolafenntartó akaratán, az iskolafenntartó cselekvésén kívüli okokból kell hogy megszüntesse az iskolát, erre vonatkozólag van bizonyos értelme és jogosultsága Leitner Adolf t. képviselő úr indítványának, amely azonban a Vlád Aurél t. képviselőtársamnak és barátomnak a miniszter úr által is elfogadott és újonnan szövegezett módosításában kielégítést is nyer. Azonban a 13. és 15. §-ok szerint, amikor az iskolafenntartó ténykedésének következménye az, hogy az iskola megszüntetetik, akkor ha a tanító sérelemről panaszkodhatik, és hogyha vele szemben valaki kártérítéssel tartozik, az igazság, a jogosultság és méltányosság alapján ez nem lehet más, mint az iskolafenntartó, minthogy az a körülmény, hogy az illető tanító állását elhagyni kénytelen, közvetlenül az iskolafenntartó ténykedésére vezethető vissza. *(Úgy van!)*

Éppen azért t. képviselőtársam azon módosítását, hogy az a 13. és 15. §-okra is kiterjesztessék, elfogadni nem tudom, és nem ajánlom elfogadásra a t. háznak sem. A szakasz további részeiben – amennyiben a jogosság és méltányosság [335] követelményeit ki lehet elégíteni, és azok kielégítést találnak a t. miniszter úr javaslatában – ezzel a módosítással és Bohus Károly képviselő úr módosításával kiegészítve változatlanul elfogadásra ajánlom.

Elnök: A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván nyilatkozni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Azok után, amiket a t. előadó úr mondott, és ame-

lyek legnagyobb részben fedik az én felfogásomat is, nincsen okom, hogy a házat hosszasan untassam. Csak arra nézve akarok felszólalni, amennyiben az én felfogásom egy árnyalattal eltér a t. előadó úrétól, és ez vonatkozik Veres József t. képviselőtársam indítványára. Mert abban t. barátomnak, az előadó úrnak teljesen igaza van, hogy Veres József indítványa abban a szövegezésben, amelyben benyújtott, nem számol teljesen azokkal az esetekkel, legalább azon esetek nagy részével, amelyekre a törvényjavaslat 12. §-ának most tárgyalás alatt lévő intézkedései vonatkoznak.

Azonban mégis beleilleszthető és belevonható és az eseteknek egy részére vonatkoztatható, mert tényleg előfordulhatnak oly esetek is, amikor egy fegyelmi úton meg nem fogható hiba miatt törekszik az állam arra, hogy valahol állami iskolát állítson fel, és az ott létező felekezeti iskolától megvonja az állami segélyt. Az eseteknek ezen kategóriájával szemben üdvös Veres József t. képviselőtársam indítványa. Lehetett volna talán a formulázás más, de ezen most már a vita befejezése után nem lehet segíteni. Azt hiszem azonban, hogy baj abból nem lesz, hogyha ezen formulában fogadja el a t. ház és hozzájárul ahhoz, már abból a szempontból sem, mert abban, hogy a miniszter az iskolafenntartóval érintkezhetik és mintegy a segély megvonásának indokait kifejti, és itt ezek köztudomásra jutnak, ezáltal a parlament kontrollja könnyebbé tétetik, és ezáltal az ezen hatalommal való visszaélés lehetőségének is bizonyos határ szabatik.

Én tehát a t. ház bölcsességére bízom, hogy ezen indítványhoz hozzájáruljon-e vagy nem, amivel, mert minden körülmények között a ház bölcsességére kell bízni, hogy valamely indítványt elfogad-e vagy nem, csak azt akarom kifejezni, hogy nem óhajtok befolyást gyakorolni e tekintetben a ház elhatározására.

Az egyébként benyújtott indítványokat illetőleg csatlakozom azokhoz, amiket a t. előadó úr mondott. Különösen Leitner Adolf t. képviselő úr indítványára akarom megjegyezni, hogy olyan kötelezettséget, amelyet az ő indítványa akar az államra ruházni, hogy minden tanító annak mérlegelése nélkül, hogy vajon oly kvalitású-e, hogy az állami oktatásnak színvonala az ő beillesztése által emelkedik, elvállalni majdnem lehetetlen. *(Úgy van!)* Mindenesetre szorosán körül kell írni, mert ilyen alakban semmiképp sem járulhatnék azon indítványhoz, hogy az önhibáján kívül állást vesztett tanítók existenciájáról azon a kárpótláson kívül, amelyet az én módosításom szerint nyernének, valamiképpen gondoskodhassunk. Hogy e gondolatnak elfogadható alakban kifejezést adjunk, attól én nem fogok elzárkózni, de erre a 15. § tárgyalásával kapcsolatosan lesz alkalom, úgyhogy addig ezt a kérdést valóban megfontolás tárgyává tehetjük. *(Helyeslés.)*

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Következik a szavazás. A 12. §-t a maga egészében csak Bozóky Árpád t. képviselő úr támadta meg, amennyiben a 12. §-sal szemben ellenindítványt nyújtott be.

Nem tudom, méltóztatnak e kívánni, hogy ez az ellenindítvány újól fog olvastassék? *(Nem!)* Ha nem méltóztatnak kívánni, akkor fel fogom tenni a kérdést. Természetesen mikor a ház elvileg határozza azt, hogy Bozóky Árpád t. képviselőtársam ellenindítványával szemben a 12. §-t fogadja el, ez még nem jelenti azt, hogy az egyes módosítások felett a ház külön ne határozzon. *(Helyeslés.)*

Kérem tehát a házat: méltóztatik-e a 12. §-t Bozóky Árpád t. képviselő úr ellenindítványával szemben elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház a 12. §-t elfogadja szemben Bozóky Árpád képviselő úr ellenindítványával, minélfogva Bozóky Árpád képviselő úr ellenindítványa elesett.

Minthogy a 12. §-nak minden bekezdése meg van támadva, annálfogva bekezdésenként külön fogom a kérdést a szavazásra feltenni, természetesen szemben a megfelelő módosításokkal.

Az első bekezdésre egyedül Bohus Károly képviselő úr adott be módosítást, amely azt célozza, hogy az első bekezdés második sorában ezen szó után: „járandóságai”, tétessék: „ha arra azonnal képesek nem volnának”.

A kérdést akképpen szándékozom feltenni, hogy először az eredeti szöveg felett fog a ház szavazni, és amennyiben azt méltóztatnak elfogadni, akkor Bohus Károly képviselő úr módosítása esik. Hogyha pedig az első bekezdést nem méltóztatnak változatlanul elfogadni, akkor az első bekezdést Bohus Károly képviselő úr módosításával fogom elfogadottnak kijelenteni. Méltóztatnak a kérdés ilyen feltételébe belenyugodni? *(Igen!)*

Ha igen, akkor kérem a t. képviselőházat: méltóztatik-e a 12. § első bekezdését változatlanul elfogadni szemben Bohus Károly képviselő úr módosításával, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el a 12. § első bekezdését változatlanul, minélfogva a 12. § első bekezdését a ház Bohus Károly képviselő úr módosításával fogadta el.

Következik a második bekezdés, amellyel szemben gr. Bethlen István képviselő úr nyújtott be ellenindítványt. Nem tudom, méltóztatik-e kívánni, hogy gr. Bethlen István képviselő úr ellenindítványa felolvastassék? *(Halljuk! Halljuk!)* [336] Kérem tehát Hammersberg László jegyző urat, szíveskedjék az ellenindítványt felolvasni.

Hammersberg László jegyző (olvassa gr. Bethlen István ellenindítványát).

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 12. szakasz 2. bekezdését szemben gr. Bethlen István képviselő úr most felolvasott ellenindítványával elfogadni, igen vagy nem? (*Igen!*) Kérem azokat, kik a második bekezdést változatlanul elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház a 12. § 2. bekezdését változatlanul elfogadja a közoktatásügyi és pénzügyi bizottságok szövegezése szerint, ennél fogva gr. Bethlen István ellenindítványa elesett.

Következik a 3. bekezdés. A harmadik bekezdést Damián Vazul és Blahó Pál képviselő urak törölni kívánják. Elsősorban erre fogom a kérdést feltenni, azután ha méltóztatnak az eredeti szöveg megtartása mellett szavazni, akkor fogom szavazásra feltenni Goldis László, Kaufmann Géza és Veres József módosításait a harmadik bekezdéshez.

Kérdem a t. házat: méltóztatik a 12. § 3. bekezdését szemben Damián Vazul és Blahó Pál képviselő urak törlési indítványaival megszavazni, igen vagy nem? (*Igen!*) Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház a harmadik bekezdést megszavazza, ennél fogva Damián Vazul és Blahó Pál képviselő urak törlési indítványai elesnek.

Következik elsősorban Veres József képviselő úr toldása. Veres József képviselő úr azt javasolja, hogy a 12. § harmadik bekezdésének végére a következő toldás tétessék.

Hammersberg László jegyző (olvassa a módosítást).

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Veres József ezen indítványát elfogadni, igen vagy nem? (*Igen! Nem!*) Kérem azokat, akik elfogadják, szíveskedjenek felállani. (*Megtörténik.*) Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház Veres József módosítását elfogadja.

Következik Goldis László képviselő úrnak ugyancsak a harmadik bekezdéshez beadott következő módosítása.

Hammersberg László jegyző (olvassa a módosítást).

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Goldis László képviselő úr ezen módosítását elfogadni, igen vagy nem? (*Igen! Nem!*) Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) Kisebbség. Kijelentem, hogy Goldis László képviselő úr ezen módosítása elesett.

Következik Kaufmann Géza képviselő úr módosítása, mely a harmadik pont után a következők felvételét kívánja.

Hammersberg László jegyző (olvassa a módosítást).

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Kaufmann Géza képviselő úrnak felolvasott módosítását elfogadni, igen vagy nem?

(Igen! Nem!) Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. Kijelentem, hogy a képviselőház Kaufmann Géza képviselő úr módosítását nem fogadja el.

Következik a 4. bekezdés.

A 4. bekezdéssel szemben Damián Vazul és Goldis László képviselő urak törlési indítványt adtak be. Elsősorban tehát úgy fogom a kérdést feltenni, hogy elfogadja-e a ház a 12. § 4. bekezdését szemben Damián Vazul és Goldis László törlési indítványával? *(Helyeslés.)* Ha igen, a módosításokat fogom szavazás alá bocsátani. *(Helyeslés.)*

Kérdem tehát a t. házat: méltóztatik-e a negyedik bekezdést szemben Damián Vazul és Goldis László törlési indítványaival elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a ház a negyedik bekezdést elfogadta, minélfogva Damián Vazul és Goldis László képviselő urak törlési indítványa elesett.

Következnek a negyedik bekezdéshez benyújtott módosítások. Blahó Pál és gr. Apponyi Albert nyújtottak be toldást ehhez a ponthoz. Minthogy ez a két toldás egymással nem áll szemben, ennélfogva mind a kettőre nézve külön fogom a kérdést feltenni. *(Helyeslés.)*

Elsősorban felteszem a kérdést gr. Apponyi Albertnek a 12. §-hoz benyújtott módosítására, amely a következőképp szól.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a módosítást.)*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e gr. Apponyi Albertnek most felolvasott módosítását elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház gr. Apponyi Albertnek módosítását elfogadja.

Következik Blahó Pál képviselő úrnak következő módosítása.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a módosítást.)*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Blahó Pál képviselő úrnak most felolvasott módosítását elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. Kijelenthetem tehát, hogy Blahó Pál képviselő úrnak most felolvasott módosítását a ház nem fogadja el.

Következik az ötödik bekezdés. Ezen bekezdéssel szemben Damián Vazul képviselő úr törlési indítványt nyújtott be. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e az ötödik bekezdést elfogadni szemben Damián Vazul képviselő úr törlési indítványával, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház az ötödik bekezdést szemben Damián Vazul képviselő törlési javaslatával elfogadja, és hogy ennélfogva Damián Vazul képviselő indítványa elesett.

Ugyancsak az ötödik bekezdéshez Vlád Aurél képviselő úr is nyújtott be módosítást. Kérem azt felolvasni.

Hammersberg László jegyző (olvassa a módosítást).

[337] **Elnök:** Kérem a t. házat: méltóztatik-e Vlád Aurél képviselő úrnak most felolvasott módosítását elfogadni, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el Vlád Aurél képviselő úr módosítását.

Következik a hatodik bekezdés. Ehhez csupán Bohus Károly képviselő úr nyújtott be módosítást, amely szoros kapcsolatban van az első bekezdésre vonatkozólag elfogadott módosításával, amennyiben azt célozza, hogy az utolsó bekezdés azon szava után „említett”, tétessék „és igénybe vett”. Kérem a t. házat: méltóztatik-e Bohus Károly képviselő úrnak ezt a módosítását elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház Bohus Károly ezen módosítását elfogadja.

Leitner Adolf képviselő úr még a szakasz végére ...

Leitner Adolf: Szót kérek!

Elnök: Milyen címen? *(Felkiáltások: Visszavonja!)*

Leitner Adolf: Minthogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kegyes volt kilátásba helyezni azt, hogy ezen baj orvoslása céljából esetleg a 15. §-nál a maga részéről fog valami módosítást javaslatba hozni, ez okból módosításomat egyelőre visszavonom.

Elnök: Minthogy a képviselő úr módosítását visszavonta, anélkül a 12. §-sal végeztünk.

Következik a 13. §.

Raisz Aladár jegyző (olvassa a 13. §-t).

Elnök: Az előadó úr?

Vertán Endre előadó: Nem kívánok szólni.

Raisz Aladár jegyző: Bozóky Árpád!

Bozóky Árpád: T. ház! A 13. § arról beszél, hogy ha a felekezeti vagy községi iskolafenntartó nem adja meg a tanítóknak a törvényben megállapított minimális fizetést, és ha nem folyamodik az államhoz segítségért, akkor az iskolafenntartó elveszíti iskolafenntartói jogát. Ez a szakasz úgy, ahogy van, hiányos, mert meg kellene mondani, hogy mi lesz azután, ha a hitfelekezet is, és a község is elveszítette iskolafenntartási jogát, s abban a községben nem lesz iskola, tehát kell iskolát felállítani. Az az iskola természetesen nem lehet más, mint állami iskola. De most már, ha állami iskola lesz az, amely a felekezeti vagy községi iskola helyébe lép, miután ez az állami iskola nem a község és a felekezet közt való meg egyezés útján jött létre, hanem éppen azok akaratának ellenére, az állam majd nem fogja követelhetni a községektől vagy felekezetektől azt, hogy az állami iskolákhoz a község vagy a felekezet is hozzájáruljon valamivel.

Tehát míg más helyeken, ahol az állam iskolát állított fel, a község vagy a felekezet, de rendszerint a község szerződésileg kötelezte magát arra, hogy az állami iskola költségeihez bizonyos összeggel, rendszerint 5%-kal hozzájáruljon, éppen a hazafiatlan elemek ingyen kapják meg az állami iskolát, és rendkívüli nagy előnyben lesznek velünk szemben, mert míg a magyar vidékek 20–30, sőt 40%-ot is költenek iskolájukra, addig a hazafiatlan elemek ingyen jutnak iskolához. Ez a körülmény majd indokul szolgál némely iskolafenntartónál arra, hogy a törvény követelményeit ne tartsa meg, mert íme, jutalmaztatni fog és ingyen iskolát kap.

Ugyanez az eset áll fenn a 27. §-nál is. Ott is ki van mondva bizonyos esetekre, hogy az állam állami iskolát állíthat fel, de nincsen gondoskodva arról, hogy az állami iskola költségeihez az illető község vagy felekezet hozzájárulni tartozik.

A dolog praktikuma a törvények és a gyakorlati élet alapján a következő. *(Halljuk! Halljuk!)* Ha egy felekezet nem tartja fenn a törvényeknek megfelelő iskolát, akkor az 1868. évi XXXVIII. t.-cikk szerint köteles helyette a község iskolát felállítani. A községi iskola költségeihez minden lakos maximum 5% adóval köteles hozzájárulni, de hangsúlyozom, a községi iskola költségeihez, azonban ha ez a községi iskola sem felel meg a törvények feltételeinek, ezt is joga lesz a minisztereknek vagy a 13., vagy a 25. § alapján megszüntetni és ezen iskola helyett állami iskolát állítani. Arra nézve tehát, hogy az állam szerződés nélkül, a felekezet és a község akarata ellenére igénybe vehesse azt az 5%-os hozzájárulást, amelyet a községi lakosok a községi iskola részére kötelesek fizetni, sehol sincsen törvényes intézkedés. Ennek következménye az lesz, hogy azon hazafiatlan elemek ingyen fognak iskolát kapni.

Talán ezzel szemben mondhatná valaki, amint Simonyi-Semadam Sándor t. képviselőtársam mondotta, hogy ez a dolog nem tartozik e törvényjavaslat keretébe. Azonban én azt vagyok bátor mondani és indokolni, hogy igenis idetartozik, még pedig azért, mert ebben a törvényben intézkedünk arról, hogy az állam bizonyos esetekben a községek akarata ellenére állíthasson fel iskolát. Ha mármost egy későbbi törvényben akarjuk szabályozni, hogy ezen iskolák fenntartásához a község járuljon hozzá, nem bizonyos, hogy amíg e javaslatból törvény lesz, a másik jövődől javaslatból lesz-e törvény, vagy nem; tehát ez a kettő összefüggvén egymással, most kell megoldani ezt a kérdést.

Erre vonatkozólag most módosítást nem teszek, hanem felhívom a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr figyelmét erre a dologra, és akár a 13., akár pedig a 25. §-nál méltóztassék módot találni arra, hogy ezen hazafiatlan elemek ingyen iskolához ne jussanak.

(Zaj a középben. Elnök csenget.) A hazafias iskolákat nem szüntetik be, azok nem kapnak a község akarata ellenére állami iskolát. Ha pedig állami iskolát kapnak, az a község és az állam között lefolytatott szerződéses tárgyalások eredménye, amelyben az állam minden egyes esetre kiköti, hogy a község az iskolaépületet adja, fenntartsa, és azonkívül még a személyi kiadásokhoz is hozzájáruljon.

Praxisból tudom, hogy ez így szokott lenni. De amikor a község ebbe nem akar belemenni, [338] amikor tehát akarata ellenére csinálják meg a dolgot, gondoskodni kell arról, hogy az a község valamivel járuljon az iskola kiadásaihoz.

T. ház! Ezt az alkalmat egyszersmind felhasználom arra, hogy Lévay t. képviselőtársam beszédére félreértett szavaim helyreigazítása címén nagyon röviden válaszoljak. Lévay t. képviselőtársam az én módosításomat úgy tüntette fel, minthogyha én a vallásos oktatásnak ellensége volnék. Én kijelentem, hogy nemcsak hogy nem vagyok ellensége a vallásos oktatásnak, hanem egyenesen megkövetelem azt; azonban állítom, hogy a vallásos oktatásról nemcsak a felekezeti iskolában lehet gondoskodni, hanem az állami iskolában is. Méltóztassék különbséget tenni felekezeti oktatás és vallásos oktatás között. Ez egészen más. *(Derültség a középben.)* Én a felekezeti oktatásnak ellensége vagyok, azonban kívánom, hogy a vallásos oktatás mindenféle népiskolában megtörténjék. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Elnök: Ki következik?

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: A 13. §-ban foglalt intézkedés voltaképpen kiegészítő részét képezi a 12. §-ban foglalt követeléseknek. Azt mondják ugyanis, hogy ha az iskolafenntartó a kitűzött határidő alatt nem biztosítaná tanítóinak az ezen törvény által megállapított fizetését és korpótlékait, és ha az idő elteltével nem is venné igénybe az államsegélyt, akkor abban a községben elveszíti az iskolafenntartás jogát. A szakasz szövegezéséből nem tűnik ki világosan, hogy vajon ez az intézkedés a hitfelekezeti és községi iskolákra is vonatkozik-e? Igaz, hogy eddig minden egyes szakasznál mindkét iskola meg volt említve. Ezért azt gondolom, hogy ha a „hitfelekezeti” elé vagy utána tétetik a „községi” iskola is, akkor megszűnik azon aggályok egy része, *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* amelyeket Bozóky Árpád t. képviselőtársam előbb felhozott.

A mi pedig azon aggályát illeti, hogy micsoda iskola fog felállítani az illető községben: hát olyan iskolát fognak felállítani, aminőt az adott körülmények között felállítani lehet, és minden esetre gondoskodni fognak valamilyen iskoláról, mert hiszen iskola nélkül a törvény szerint egyetlenegy község sem maradhat. *(Úgy)*

van! bal felől.) De, t. ház, ezen szakasz egyúttal bizonyos tekintetben jogfosztást is képez azokra nézve, akik nem voltak abban az időben azon helyzetben, hogy iskoláikat fenn tudták volna tartani, és miután nem tudtak eleget tenni a követelményeknek, vagy pedig esetleg az ottani hitfelekezeti iskolaügy akkori intézői nem vették igénybe a segédeszközöket, amelyeket ezen szakasz rendelkezésükre bocsát, ezen szakasz szerint örökre elvesz az illető felekezet iskolafenntartási joga. Márpedig előfordulhatnak olyan esetek, hogy az illető hitfelekezet később valamely hagyomány vagy örökség útján vagy valamely más módon azon helyzetbe jut, hogy mégiscsak képes lesz gyermekei részére a hitfelekezeti oktatást biztosítani, és biztosíthatja a törvény által a tanítók részére megkövetelt fizetést és az ötödéves korpótlékokat is. Ennélfogva egy módosítást, vagy inkább pótlást volnék bátor ezen szakaszhoz indítványozni, amely ekképpen hangzanék *(olvassa)*: „A 13. § ezekkel toldatnék meg: »ezen joga azonban újra feléled, ha az iskolafenntartó később biztosítja tanítóinak legkisebb fizetését és korpótlékait.«” Tiszteletteljesen kérem a t. házat, hogy méltóztassék indítványomat elfogadni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és bal felől.)*

Elnök: Ki következik szólásra?

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Bella Mátyás!

Bella Mátyás: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Ugyanazon módosítással járulok a t. ház elé, amelyet előttem szólott t. képviselőtársam terjesztett elő. Ebben a szakaszban én is az autonóm joggal felruházott egyházaknak iskolafenntartási jogát látom megsértve. A protestáns egyházak autonómiája az 1790–91-ik törvénytől fogva egészen az 1893-iki zsinati törvényekig biztosítja a protestáns egyházaknak iskolafenntartási jogát, mégpedig feltétlenül. Már az 1790–91-iki törvény 26. §-a ezt mondja *(olvassa)*: „A későbbi törvényeket és cikkelyeket, valamint kiváltságokat, leiratokat és utasításokat figyelembe nem vévén, az iskolák szabad használata mezővárosokban és falvakban mindenütt szabadon hagyassék, és senki, bármi rendű és állapotú legyen, annak szabad használatában és az oktatásban semmiféle szín alatt Őfelsége vagy bármely más hatóság által ne akadályoztassék és fel ne tartassék.”

Ezen említettem törvényszakasz szabályozza azután az iskolafenntartási jogot, a tanítók fizetését, a fegyelmi jogot, 12. §-a pedig így hangzik *(olvassa)*: „Mind a két hitvallású evangélikusok az ily módon alkotott és örökérvényű törvény rendelkezése által szabad vallásgyakorlatuk, iskoláik stb. megtartása iránt biztosítván, jövődre iskolák elfoglalása soha bármily szín alatt megengedve nem lehet”.

Elismerem, t. ház, hogy a törvényhozásnak szuverén jogánál fogva módjában áll mindezen törvényeket hatályon kívül helyezni,

minthogy azonban ezen javaslat intenciója nem az, hogy a protestáns egyházak autonóm jogait hatályon kívül helyezze, azért, véleményem szerint, a 13. § intézkedéseit is másképpen kellett volna megállapítani, mint ahogy az történt. Nevezetesen ezen szakasz merőben ellenkezik az idézett törvényekkel és a protestáns egyház alkotmányával, mivel olyan módot nyújt, amellyel az egyház megfosztható iskolafenntartási jogától az állami érdek megsértésének esetén kívül is.

Azért azt a módosítást ajánlom, hogy a szakasz ezen szavaktól kezdve: „ha pedig a tanítói fizetés behajthatatlan stb.” egészen végig hagyassék el. Hogyan lehetne érvényt szerezni ezen szakasznak az autonómia megsértése nélkül, azt nem tudom. Azért ajánlom ezt a kihagyást, hogy, amint Csernoch Jánost képviselő-társam is kifejtette, az egyházak, ha olyan [339] tényezők jutnak érvényre, amelyek igénybe akarják venni az államsegélyt, vagy maguk akarják egészen fenntartani az iskolát, ne legyenek kitéve annak, hogy ezt minden jóakaratuk mellett sem tehetik meg.

Elnök: A vallás- és közoktatásügyi miniszter kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: A vita bezárása előtt óhajtok nyilatkozni, mert Csernoch János t. képviselő úr módosítását nem fogadhatom el úgy, amint azt beadta. Nem fogadhatom el azért, mert az az eset, amelyről itt szó van, legtöbbször a törvénnyel szemben tanúsított nyilvános renitencia esete.

Itt olyan iskolákról lehet szó, melyek fenntartója ki akarja kerülni a törvényt, próbál kibújni a törvény alól, nehogy magára vállalja azokat a kötelességeket, amelyek az államsegélyhez vannak kötve. Iskoláját saját eszközeiből nem tudja fenntartani, az államsegélyt mégsem veszi igénybe, és megszüntetni sem akarja az iskolát, hanem tulajdonképpen ki akarja játszani a törvényt. A kellő tanítói fizetés biztosítása nélkül ugyanis törvény szerint nem volna szabad az iskolát fenntartani. Ha az állami befolyástól, amely a törvénnyel össze van kötve, annyira irtózik az illető, hogy semmi esetre sem akarja azt elfogadni, akkor ha nyíltan jár el, beszünteti az iskolát. Azon iskola, amelyről itt szó van, sem az egyiket, sem a másikat nem teszi, hanem próbál a törvény alól kibújni, reméli, hogy nem fogják észrevenni, hogy a törvénnyel ellentétbe helyezkedett. Ezért van itt az a rendkívül szigorú intézkedés, hogy az illető iskolafenntartó abban a községben elveszti iskolafenntartási jogát. Azt hiszem, hogy ilyen iskolafenntartónak, aki ilyen animusszal van eltelve a törvénnyel és az állammal szemben, feléledni engedni a jogát azért, mert kedvező anyagi helyzetbe jut, ellenkeznék a törvény intenciójával. Azonban odáig elmehetnék, és ez talán helyes is éppen a törvény célja szempontjából, hogy a

jognak ez a megvonása megszűnik akkor, ha az illető iskolafenntartó a törvénnyel szemben elkövetett reinitens álláspontját megváltoztatja, megbánja, és hajlandó annak eleget tenni.

Ennek folytán elfogadnám, sőt magam indítványozom a következő hozzászólást: „amely azonban feléled, ha az iskolafenntartó később az államsegély igénybevételével akarja iskoláját újból felállítani”. Ki kell kötni ilyen esetben az államsegély igénybevételét, mert éppen abban nyilvánul meg az iskolafenntartó lelkének megváltozása, hogy t. i. hajlandó a törvényhez alkalmazkodni.

Ennek nem akarom útját állani, sőt ezt elő is akarom mozdítani. Mármost ami azt az eszmét illeti, amelyet Csernoch János t. barátom megpendített, mert csak mint eszmét pendítette meg, indítványt nem adott be e tekintetben, hogy ezen 13. § vonatkoztassék a községi és hitfelekezeti iskolafenntartókra, ez nem valósítható meg, mert az 1868-ik évi törvények szerint a községeknek kötelessége iskolát fenntartani; nemcsak joguk ez, hanem a törvény által, ha más iskola nincsen, kötelezhetők arra, hogy iskolát állítsanak fel. Ezek tehát nem veszthetik el jogukat, minthogy azon törvényes kötelezettséget sem lehet megszüntetni.

És itt Bozóky Árpád t. barátom hozzám intézett kérdésére is válaszolni kívánok. Ő a tekintetben aggódik, hogy akik ilyen reinitens álláspontra helyezkednek, azok ingyen jutnak iskolához, mert az az iskola, mely a megszűnt felekezeti iskola helyébe lépett – ismétlem, itt csak felekezeti iskoláról lehet szó ezen szakasz dispoziciója értelmében – nem lehet más, mint állami iskola. Itt azt hiszem, hogy tévedésben van a t. képviselőtársam, mert az az iskola lehet községi iskola is. A miniszter kimondhatja, hogy a községet kötelezi arra, hogy ott községi iskolát állítson fel. Hogy meg fogja-e ezt tenni, vagy nem, hogy állami iskolát állít-e fel vagy nem, az a miniszter dolga. Megengedem, hogy ilyen esetekben többnyire állami iskolát fog állítani, mert hiszen azok az emberek, akár hitközségi, akár politikai községi kombinációban találjuk is fel őket, ugyanannak a szellemnek a gyermekei lesznek. Akkor áll t. képviselőtársamnak az aggodalma, és én teljesen elismerem az ő megjegyzésének jogosultságát. Azonban már bátor voltam más helyen kijelenteni és itt ismételni, hogy a kormány komolyan foglalkozik azzal a gondolattal – és e tekintetben, amint ki lesz dolgozva, a ház elé javaslattal is fog lépni – hogy biztosíttassék az, hogy ennek az országnak minden adózó polgára az ország népiskolai szükségleteihez hozzájárul.

A mai szervezet mellett, az iskolai adónak mai állapota szerint, ez nincsen biztosítva, mert teszem azt, akárhány nagyobb birtokos van olyan község területén, ahol csak felekezeti iskola van, de az illető birtokos az ottani hitfelekezethez nem tartozván, semmiféle

iskolai adót nem fizet. Éppúgy előfordulhat az az eset is, amelyre t. barátom hivatkozott, hogy nem az illetők hozzájárulásával, hanem általános állami szempontból létesíttetik állami iskola, ahol tehát ők szintén nem fogják önként felajánlani hozzájárulásukat. Tehát gondoskodni kell arról, hogy a törvény által megállapított minimális kultúradó alól senki magát a helyi körülményeknek rá nézve kedvező alakulása miatt ki ne vonhassa. *(Helyeslés.)* Természetesen akképp, hogy az általános kultúradó alól mentességet élvezzen az, aki kimutatja, hogy már más alakban népiskolai célokra legalább annyit fordít. E tekintetben a pénzügyi helyzet is ösztönözni fog minket arra, hogy ezzel ne sokáig várjunk e [340] törvényhozási intézkedés keretében, mely méltányos és igazságos, s meglehetősen pénzügyi eredménnyel is kecsegtet. Ezen törvényhozási intézkedés keretében lesz megoldva az a kérdés, amelyre a t. barátom minket figyelmeztetett. Egyebekben azon toldással, melyet bátor voltam formulázni, ajánlom e szakasz elfogadását. *(Helyeslés.)*

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Molnár János!

Molnár János: T. ház! Más indok is lehet arra, hogy miért nem fogadja el valamely iskolafenntartó a segélyt, mint amelyet a t. miniszter úr elmondott. Megtörténhetik, hogy egy hitvallásos iskola csak 2–300 koronával vagy csak 100 koronával is hátrányban van t. i. olyan tekintetben, hogy ha ő azt a 100 vagy 200 koronát kérné az államtól, akkor az állam ezen törvényjavaslat értelmében már a tanítók kinevezésébe, a fegyelmi ügyekbe és más egyéb dolgokba is beleavatkozhatnék. Hogy az az iskola ezt elkerülhesse, azért nem akarja igénybe venni a nyújtott segélyt. *(Zaj a baloldalon,)* Éspedig nem akarja igénybe venni azért, mert biztos reménye van arra, hogy ezt a 2–300 korona hiányát majd kiegészítheti egy bizonyos alaptól, amikor azután nem lesz rászorulva arra, hogy az állam segítse.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Akkor lemondhat az államsegélyről.

Molnár János: Egy élő példával, a komáromi iskola példájával szolgállok. *(Halljuk! Halljuk!)* Ennek az iskolának volt egy hagyatéka, 20.000 korona, amelyet már meg is kapott. Lehetnek más iskoláknak is ilyen kilátásai, melyeknek révén egy-két esztendő alatt olyan helyzetbe jut az illető iskola, hogy az ő autonóm jogaiból abszolúte semmit sem kell feladnia, és exisztálhat önerejéből.

A t. miniszter úr módosítása, illetőleg indítványa szerint egy hitközségnek csak akkor éledne fel újra az iskola-felállítási joga, ha igénybe venné az állami segélyt. Pedig az az iskola már most is éppen azért nem veszi igénybe a segélyt, – s azért nem fogja igénybe venni három év múltán sem –, mert azt reméli, hogy a maga erejéből is fenn fogja tarthatni magát. Most ha elnyer is valamely

örökséget, vagy ha másként jut is abba a helyzetbe, hogy önerejéből fenn tudná tartani magát, nem állíthat iskolát azért, mert jogait meg akarta védelmezni, és az iskolaállítás lehetősége csak akkor nyílik meg számára, ha a miniszter úr indítványa szerint igénybe veszi a segílyt, holott éppen arra törekszik, hogy ne kelljen azt igénybe vennie.

Éppen ezért csatlakozom Csernoch János t. képviselőtársam indítványához, illetőleg ahhoz a módosításhoz, hogy minden ilyen feltétel nélkül újra éledjen fel az iskolafenntartónak joga arra, hogy iskoláját felállíthassa. *(Ellenmondások a baloldalon. Felkiáltások: Nem lehet!)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván nyilatkozni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Kénytelen vagyok egynéhány szóval válaszolni arra, amit Molnár János t. képviselőtársam felemlített. *(Halljuk! Halljuk!)* Az az iskola, amelyről ő szól, három éven belül, vagyis a törvény által megállapított legszélsőbb határidőn túl nincsen abban a helyzetben, hogy a maga erejéből biztosítsa a tanító fizetését stb. Törvény szerint köteles tehát az állam segílyét igénybe venni, mert az a kötelezettség feltétlenül meg van állapítva, hogy a tanítónak ezt a minimális fizetését biztosítania kell. Ha az iskola vagy annak fenntartója ezt magára nézve kényelmetlennek érzi és reméli, hogy később olyan helyzetbe jut – és ez a helyzet később tényleg be is áll rá nézve –, hogy állami segíly nélkül is fenntarthatja magát, akkor lemondhat az állami segílyről, és abban a pillanatban felszabadul mindattól, ami e törvény szerint az állami segílyel együtt jár. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Mondom, abban a pillanatban felszabadul, és én nagyon fogok örülni, ha az iskolák minél nagyobb számban le fognak mondani az állami segíly igénybevételéről, *(Derültség.)* és a saját erejükből fogják magukat fenntartani.

Ideig-óráig annak az iskolának és az iskolafenntartónak a törvény által rá rótt kötelezettségeket teljesítenie kell, mert ha azokat nem teljesíti, tudva vét a törvény ellen, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* és ez, akármilyen okból történjék is, olyan animust tanúsít, amelyet előbb vissza kell vonni valamely módon, és csak akkor, amikor ezen animus megváltozása iránt biztosítékot nyújt, nyerheti el ismét az iskolafenntartó azt a jogát, hogy iskolát állíthat.

Nagyon kérem a t. házat, méltóztassék az általam benyújtott szöveget elfogadni. *(Élénk helyeslés.)*

Elnök: Az előadó úr nem kívánván szólni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

Az eredeti szöveggel szemben három módosítás tétetett. Az egyik a Bella Mátyásé, aki a 13. szakasz utolsó mondatát kihagyatni kívánja.

Elsősorban arra teszem fel a kérdést, és azután a két pótlásra nézve, gróf Apponyi Albert és Csernoch János képviselő urak toldásaira nézve külön fogom a szavazást feltenni, természetesen szembeállítva a kettőt, mert ellentétesek. *(Helyeslés.)*

Elsősorban azt a kérdést teszem fel: méltóztatnak-e a 13. §-t Bella Mátyás képviselő úr módosításával szemben elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház elfogadja a 13. §-t Bella Mátyás [341] módosításával szemben és ennél fogva Bella Mátyás képviselő úr módosítványa elesik.

Most már méltóztatnak-e kívánni, hogy Csernoch János és gróf Apponyi Albert módosításai felolvastassanak? *(Nem!)* Akkor tehát a kérdést, azt hiszem, úgy fogom leghelyesebben feltenni: méltóztatik-e gróf Apponyi Albert képviselő úrnak a 13. §-hoz benyújtott módosítását elfogadni, szemben Csernoch János képviselő úr módosításával? *(Helyeslés.)* Amennyiben nem méltóztatnak elfogadni gróf Apponyi Albert módosítását, abban az esetben Csernoch János képviselő úr módosítását fogom elfogadottnak kijelenteni. *(Helyeslés.)*

Kérem tehát a t. házat: méltóztatik-e gróf Apponyi Albert képviselő úr módosítását szemben Csernoch János képviselő úr módosításával elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház gróf Apponyi Albert módosítását elfogadta, és ennél fogva Csernoch János képviselő úr módosítása elesett.

Következik most már a 14. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a 14. §-t).*

Elnök: Az előadó úr nem kíván szólni.

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! E szakasznál súlyos aggodalmaim vannak aziránt, vajon ha e szakasz így marad, ebben a szövegezésben, meg fog-e a törvényjavaslat felelni annak a nagy célnak, amelyet biztosítani akar. Ez a cél tudniillik különösen abban nyilvánul, hogy a tanítói karnak, a társadalom azon osztályának, amelynek vállain nyugszik az ország jövője, biztosítsa azt a módot, hogy anyagi gondoktól menten, teljesen hivatásának élhessen.

Ezt a célt országunkban először az 1868. évi XXXVIII. t.-c. szolgálta, ott azonban a tanítók fizetésére vonatkozólag teljesen szabad kéz engedtetett úgy a községeknek, mint a hitfelekezeteknek. A község is, a hitfelekezet is tetszése szerint rendezhette a

tanítók fizetését úgy, amint itt a múltkor hallottuk, hogy alku tárgyát képezhette az iskolafenntartók és a tanítók között ez utóbbiak fizetése és járandósága. Ez az állapot természetesen nem volt helyes, és inkább károsnak lehet mondani azon cél szempontjából, amelyet az iskolaügynek szolgálnia kell. Ezért az 1879: XXVI. t.-cikk másként intézkedett, és egyenest parancsban kimondta, hogy mi lehet akármilyen tanítónak a minimális fizetése, és kötelezte az összes iskolafenntartókat, úgy a községeket, mint a hitfelekezeteket, hogy ezt a minimumot tanítóik részére biztosítsák.

Mikor az állam vette magának azt a jogot, hogy az iskolafenntartókat kötelezhesse a tanítói fizetések minimumának biztosítására, ugyanakkor természetesen magára vette azt a kötelezettséget is, hogy ha az iskolafenntartó saját erejéből nem volna képes azt a minimumot biztosítani, akkor az állam nyújtja neki a kívánt segílyt ahhoz, hogy egészen a minimumig kiegészítse a tanító fizetését. Ily körülmények között beállt annak a szüksége, hogy megállapíttassék, vajon az az iskolafenntartó milyen mértékben képes a tanítói fizetéshez hozzájárulni. Mikor a törvény meghozatott, ugyanazon időben kiadatott egy miniszteri rendelet, hogy az egész országban állapíttassák meg minden tanítói állásra nézve a fizetésnek azon része, melyet az iskolafenntartó a saját anyagi forrásaiból képes biztosítani. Ez a miniszteri rendelet – gondolom – 1894-ben lett végrehajtva, ámbár a dologra nézve mindegy, akár 1893-ban, akár 1895-ben. Ekkor tényleg minden községben és minden tanítói állásra vonatkozólag megállapíttatott a tanítói fizetésnek az a része, melyet az illető fenntartó község vagy hitfelekezet a saját anyagi forrásaiból biztosított.

Az akkori miniszteri rendelet megállapította azt a módozatot is, amely szerint ezek a fizetések, vagyis a hozzájárulások megállapítandók voltak. Az iskolafenntartók részéről is vettek részt ebben a bizottságban kiküldött személyek; másrészt a közigazgatási bizottság által kiküldött némely hatósági személyek jöttek össze, és egyetértésben az illető községgel vagy hitfelekezettel állapították meg azt a részét a fizetésnek, melyet az iskolafenntartó a saját anyagi erejéből késznek nyilatkozott biztosítani.

Már tegnap vagy tegnapelőtt Veres József igen t. képviselőtársam volt szíves rámutatni némely mozzanatokra, amelyek arról győzhetnek meg bennünket, hogy már akkor ezeknél a megállapításoknál nem egész szigorúsággal lett az eljárás folyamatba téve. Már Veres t. képviselőtársunk kimutatta, hogy akkor a községek még nem tudták belátni hamarjában annak a törvénynek a horderejét. Különböző szempontból ítélték meg. Némelyek attól féltek, hogy ha most ők egy bizonyos nagyobb összeget állapítanak meg,

mint saját anyagi forrásaikból fizetendő részét a tanítói fizetésnek, akkor talán három év múlva az állam államosítani fogja az iskolákat, és azután kényszeríteni fogja a községet, hogy azt a részt, amit akkor megállapítottak, fizesse tovább is, és ezért az a község, amely ily véleményben volt, iparkodott mentől kisebb fizetést biztosítani a maga részéről.

Más oldalról attól való félelmükben, hogy talán az államsegély teljesen megsemmisíti az egyházi, felekezeti autonómiájukat, erejükön túl iparkodtak azt biztosítani, a papiroson természetesen, de jószándékból, mert nem voltak teljesen felvilágosítva az intenciók iránt. És így minden rosszindulat nélkül hibák történtek ezen megállapításoknál.

Ezek a szempontok, amelyekre különben gr. Bethlen István képviselőtársunk is rámutatott, azt eredményezték, hogy az ország némely részeiben a tanítói fizetések máig is csak a papiroson vannak. Ezt ne méltóztassék hibául felróni azoknak a személyeknek, kik 13 évvel ezelőtt ezt az ügyet vezették, mert én tudom biztosan, hogy nagyon különböző felfogások voltak akkor érvény-[342]ben, és nem adatott idő, hogy ez a dolog kiforrjon. Ezért sokkal bölcsebb a mai törvényjavaslat, mert három évi időt tűz ki arra nézve, hogy mindazok, akik érintve vannak a törvénynek ezen rendelkezései által, kellő megállapodásra jussanak, mindent megfontolhassanak, mindent mérlegelhessenek, amit az akkori miniszter úr nem tett meg, és ami nagy hiba volt, mert ha legalább két-három esztendőt engedtek volna akkor is, hogy ezt a dolgot végrehajtsák, igen sok hibától lettek volna megmentve azok a jegyzőkönyvek, amelyek akkor felvételtek.

Nemcsak ezek a körülmények azok, amelyeket tekintetbe kell venni, de tekintetbe kell venni az anyagi viszonyok megváltozását is attól az időtől fogva. Mindnyájan tudjuk, hogy 1893 óta az országnak gazdasági helyzete, ha talán nem is a pénzügyi helyzet általánosságban, de a nép nagy tömegének anyagi helyzete az ország minden vidékén rosszabbodott. Általános a panasz az elszegényedés miatt. (*Úgy van!*) Tudjuk mindnyájan, hogy maholnap az államférfiaknak egyetlen feladata kell hogy legyen azon módok feltalálása, melyekkel ezen általános elszegényedésnek útját lehet állani. Ily körülmények közt bizonyos, hogy nagyon sok községre nézve megváltoztak a viszonyok az anyagi erő tekintetében.

Ha mindezeket figyelembe vesszük, akkor, azt hiszem, nem kell bővebben fejtegetnem és más indokokkal kimagyaráznom azt, hogy ezen szakasznak első bekezdése tényleg nem fogja eredményezni azt a célt, melyet a törvényjavaslat egész szelleme maga elé tűzött, hogy t. i. tényleg biztosítsa a tanítók fizetésjavítását oly mértékben, mint ahogy azt a törvény célozza.

A szakasz első bekezdése azt mondja, hogy az a megállapodás, amely 1893-ban végrehajtott, nem változtatható meg. Most t. i. minden iskolafenntartó azt fizeti, ami akkor, 1893-ban azoknak behatása alatt, amiket, az előbb bátor voltam említeni, megállapított, azokat a törvény továbbra is megállapítottaknak tekinti, és nem engedi, hogy azokon változtatások forduljanak elő. Én ebben nagy igazságtalanságot látok. Meg fogom mondani, hogy miért. Mert igaz, ha ugyanazok a viszonyok volnának most, mint akkor voltak, és azt be lehetne bizonyítani, akkor tényleg jogtalanság volna az állammal szemben, hogy az iskolafenntartó iparkodjék a terhektől menekülni és mentől több terhet az államra róni. De ismét ellenkezőleg, az iskolafenntartóval szemben jogtalanság, hogy az akkori viszonyokat mérjék rá most, és az állam megmeneküljön a nagyobb terhektől, órájuk hagyva a nagyobb terhet, azt a terhet, amelyet elviselni nem tudnak.

T. ház! Én nagyon jól tudom, legalább tudni vélem az igen t. kultuszminiszter úrnak azt az indokát, amely őt arra bírja, hogy ezt a rendelkezést benne hagyja a törvényjavaslatban. Talán a nagy munka. Mert az igaz, hogy minden iskolára nézve ezeknek a fizetéseknek, járandóságoknak újból való megállapítása óriási munkába és időbe is kerül. De azt hiszem, hogy ezen aggály ellensúlyozva van a törvényjavaslatnak épp azon intézkedésével, hogy a törvény életbeléptetésére három évi időköz van megszabva. Ez a három évi időköz, azt hiszem, teljesen elegendő arra, hogy az egész országban a legszigorúbb – megengedem, és azt hiszem, ez ellen senkinek sem lesz kifogása – a legszigorúbb módozatok és legszigorúbb ellenőrzés mellett újra megállapíttassék tényleg minden iskolára és minden tanítói állásra nézve, hogy mennyi az a tényleges, pozitív, nem képzelt erő, amellyel az iskolafenntartó iskolájának fenntartásához hozzájárulni képes, és ekképpen megállapíttassék az az összeg, amelynek erejéig szükséges államsegéllyel kiegészíteni az illető tanítónak járandóságát. Tehát ez csak idő és munka kérdése.

Azt hiszem, mikor ilyen nagy érdekek forognak kockán, akkor nem szükséges, hogy olyan nagy súlyt vessünk az idő és munka kérdésére. A t. kultuszminiszter úr nagy elfoglaltsága dacára is találni fog egy kis időt arra, hogy nyélbe üsse ezt az új megállapítást.

Én tehát ezen szakasznak első bekezdésére nézve bátorkodnám az igen t. kultuszminiszter urat és a t. házat kérni, méltóztassék beleegyezni abba, hogy ez megváltoztattassék olyan irányban, hogy ezek a megállapítások most újból vétessenek elő. Hiszen egészen új fizetésrendezésről van szó. Most sokkal nagyobb az összeg. Óriási a különbség a között, ami akkor volt, és ami most van. Akkor 300

forint volt a minimum, most 500 forint, és akkor csak 100 koronás korpótlékok voltak, és most mind a hat – egyet kivéve – 200 koronás. Íme, az összegekben óriási különbség van. Tehát úgy lehet mondani, hogy talán nem is novelláris kiegészítése ez a törvényjavaslat az 1893: XXVI. t.-cikknek, hanem mintegy egészen újból való rendezése a tanítói fizetéseknek. Ezért bátorodnék ezen szakasz bekezdése helyett a következő módosítást ajánlani:

A 14. § első bekezdése következőképpen módosíttassék: „A községi és hitfelekezeti tanítói fizetéseknek az iskolafenntartók által saját anyagi forrásaikból kiszolgáltatandó és ezen törvény életbelépte után megállapítandó mennyisége államsegély igénybevétele céljából, az ezen szakasz harmadik bekezdésében foglalt esetet kivéve, le nem szállítható. Az iskolafenntartók által kiszolgáltatandó ezen fizetések megállapításának módozatait a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeleti úton állapítja meg.”

Ez egyik módosító javaslatom ezen szakaszhoz, t. i. ezen szakasz első bekezdéséhez.

De ezenkívül volna még egy második javaslatom is, mely egészen új. Nincsen szó róla ebben a szakaszban, de azt hiszem, annál a tendenciánál fogva, amely ebben a szakaszban kifejezésre jut, javaslatom ide illik be.

Azok a t. képviselő urak, akik valamely felekezetnek a tagjai, s akik felekezeti hitéletük iránt érdeklődnek, tudhatják, hogy a felekezetek hogyan tartják fenn iskoláikat.

[343] És bizonyára mindannyian igazat fognak nekem adni abban, hogy bizony nagyon sanyarú körülmények között. (*Úgy van!*) Az a felekezeti iskola nagyon meg van terhelve. Nem mondom, hogy mindenütt, nehogy ez az állításom általánosíttassék, de a legtöbb helyen nagyon meg van terhelve, amit csak az nem ismer el, aki az igazságot nem akarja elismerni, és javítani sem akar a helyzeten. Én szívesen beismerem, hogy a felekezeti oktatás sok kívánnivalót hagy hátra. A legnagyobb terhe ennek a felekezeti oktatásnak, jobban mondva a visszás oldala az, hogy az illető felekezethez tartozók az iskolafenntartás által nagyon is túl vannak terhelve. Amikor decemberben a költségvetésről szólottam, ezt a kérdést külön is fel akartam említeni, de akkor az idő előrehaladottságánál fogva befejeztem beszédemet, és erre nem tértem ki. Akkor volt nálam egy prospektus, pl. arra vonatkozólag, hogy az aradi görög-keleti román egyházhoz tartozó községek mennyi pótdót fizetnek az iskolafenntartás címén. Csak egy esperességet említek fel, t. ház, az én felekezetemhez tartozók közül: a nagyhalmágyit.

Ebben nincsen község, ahol iskolafenntartás címén 70%-nál kevesebb pótdót fizetnének. Vannak községek, amelyek 70%-tól

felfelé, 80–90, sőt 100%-nál még nagyobb összeget is fizetnek. Elképzelhető, hogy miképpen tartja fenn az a felekezet az ő iskoláját, milyen kinnal hajtja be attól az embertől ezt az adót. És emellett még a hitélet is veszít a melegségből, mert az az ember, amikor iskolafenntartás címén pénzt kérnek tőle, jól tudja, hogy az iskola összeköttetésben van a templommal, és éppen ezért bizonyos averzió támad benne a templom ellen is. Szóval azok az óriási terhek, amelyeket ezen hitfelekezetek iskolafenntartás címén magukra vesznek, magának a hitéletnek a gyengítésére vezetnek.

De t. képviselőház, nem is méltányos azokat a felekezeteket szabadjára engednünk, hogy mindenféle eszközökkel szerezhessék meg az iskolafenntartáshoz szükséges összeget, mert még a megengedett eszközök között is nagyon sok olyan van, amellyel magasabb morális és gazdasági szempontból élni nem lehet. Nem szabad tehát megengedni, hogy az illető iskolafenntartók befolyást gyakorolhassanak a hitközségekre, és hogy az kénytelen-kelletlen ilyen óriási nagy terheket vegyen magára.

Egy hang (*a baloldalon*): Tessék államosítani!

Goldis László: Nem mondom, de arról beszélek, ahol fenn akarják tartani a felekezeti iskolákat; ott pedig ezek a terhek roppant nagyok. Az eddigi törvények teljes szabadságot engedtek a felekezeteknek, hogy rójanak ki annyi adót az ő híveikre, amennyi csak rájuk fér. És tényleg, akik azt kiróják, annyit rónak ki, amennyit akarnak. Erre nézve nincsen határ a törvényben.

Egy hang (*a baloldalon*): Semmiféle iskolára nézve nincsen!

Goldis László: Bocsánatot kérek, a községi iskolákra nézve ki van mondva, hogy 5%-nál többet a községi lakosoktól e címen szedni nem lehet; de a hitfelekezeti iskoláknál akármennyit ki lehet róni.

Ennek volt értelme akkor, amikor a felekezeteknek teljesen jogában állott úgy tartani fenn iskoláikat, ahogyan tudják, és úgy fizetni tanítóikat, ahogyan képesek. Akkor logikus volt, amikor azt mondtuk, hogy neked teljesen jogodban áll az iskoláddal azt csinálni, amit akarsz: rój ki többet vagy kevesebbet a híveidre iskolafenntartás céljaira. De más kérdés, hogy most, mikor az állam csorbítja a felekezetek jogait, azoknak határt szab, kötelezettségeket ró rájuk, most milyen fizetést adjanak az illető tanítónak.

Ily körülmények közt természetesen meg kell állapítani azt a határt, ameddig a felekezetek híveikre terheket róhatnak iskolafenntartás céljából. (*Zaj. Felkiáltások balról: Államosítás!*) Azt hiszem, ha a t. közbeszóló képviselő urak következő mondatomat meghallgatják, látni fogják, hogy az ő gondolatukhoz közeledem. Ha t. i. nem engedem meg, hogy a hitfelekezetek határtalan százalékot vessenek ki híveikre, akkor abba a helyzetbe hozom őket,

hogy mentől hamarább kérjék az államsegélyt, amint azt igen t. barátom is kívánja.

Én tehát ez irányban javaslatot akarok tenni, de ha az nem fogadtatik is el, felhívom a t. kultuszminiszter úr figyelmét erre az eszmére, és azt hiszem, ha talán méltónak találja vele foglalkozni, idővel származhatik belőle olyan intézmény, aminőt javaslatom céloz. Javaslatom, amely az esetben, ha előbbi módosításom elfogadtatnék, a szakasz végére jönne, így hangzik:

„Az iskolafenntartó hitfelekezetek a tanítói javadalmak fedezése céljából híveikre azok egyenes állami adójának 25%-ánál nagyobb iskolai póttadót nem vethetnek ki.”

Kérem a kultuszminiszter urat és a házat, méltóztassék indítványomat elfogadni.

Raisz Aladár jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: Csak egy stiláris módosításom van, de mielőtt ezt előadnám, kénytelen vagyok az előttem szólott t. képviselőtársam legutóbbi javaslatára megjegyezni, hogy az ellenkezik az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 11. §-ával, amely a felekezeteket feljogosítja, hogy a szükséghez képest híveiket megadóztassák. Akkor természetesen korlátozni kellene a hitfelekezeteknek az 1868-iki törvényünkben foglalt jogát, és kimondani, hogy ezt a jogot az eddigi terjedelemben többé nem élvezhetik. A háznak jogában van ilyen törvényváltoztatást eszközölni, de azt hiszem, nem volna helyes így incidentaliter ilyen fontos kérdésnek elbírálásába bocsátkoznunk. *(Helyeslés.)*

Ami a tárgyalás alatt lévő 14. §-t illeti, annak harmadik bekezdése így van jelenleg szövegezve *(olvassa)*: „ha valamely, államsegéllyel kiegészített tanítói állásnak jövedelme stb.” Ennek az az értelme, mintha a tanítói állás volna kiegészítve, pedig nem a tanítói állást, hanem a tanítói jöve-[344]delmet egészítjük ki. Tehát a helyes fogalmazás az lenne – és ilyen irányban bátor vagyok indítványt beterjeszteni – hogy *(olvassa)*: „ha valamely tanítói állásnak államsegéllyel kiegészített jövedelme stb.”

Kérem a házat, méltóztassék e módosításomat elfogadni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Csernoch János t. barátom stiláris módosítását, minthogy az szabatosabb, mint a törvény szövege, magamévá teszem.

Nem vagyok hasonló szerencsés helyzetben azokkal a módosításokkal szemben, amelyeket Goldis László t. képviselőtársam

benyújtott. Azt a gondolatát, hogy az egyházi szolgáltatásoknak bizonyos maximuma törvényhozásilag megállapíttassék, amivel azután az a korollárium jár, hogy azoknak kiegészítéséről az állam gondoskodjék, ezt az eszmét elvileg nem perhorreszkálom; hanem csakugyan áll az, hogy ez oly nagy horderejű kérdés, amely ezen törvényjavaslat tárgyalása alkalmával incidentaliter megoldást nem nyerhet. S ebből az okból én módosításának ezen részéhez nem járulhatok. *(Helyeslés.)*

Mármost ami először a szakasz első bekezdésével szemben kifejtett aggodalmait s ellennézeteit illeti, mindenekelőtt igen nagy meglepéssel konstátálom, hogy t. képviselőtársam, *(Zaj jobb felől. Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)* amikor most ezen szakasz tárgyalásáig eljutottunk, egyszersmind arra a meggyőződésre jutott, hogy igen nagy különbség van azon fizetésrendezés közt, amelyet az 1893-iki törvény a tanítóknak adott, s azon fizetésrendezés közt, amelyet a jelenlegi törvényjavaslat megállapít. Az ő kifejezésével élve: óriási különbség van ez összegek közt. Hát én nagy hálával veszem tőle, hogy nyilvános tanúbizonyságot tett arról, hogy nem áll az, amit némely elvbarátja is mondott, hogy tulajdonképpen semmi az, ami a tanítóság érdekében történik. Ezt, mondom, hálával állapítom meg, és konstátálni akarom. *(Helyeslés bal felől.)*

De hát t. képviselőtársam azt kívánja, hogy újból irassék össze a hitfelekezetek, illetőleg az iskolafenntartók részéről a tanítóiknak fenntartására adott eddigi áldozatok mennyisége. S ezt ő kétféle érveléssel támogatja. Egyik az, hogy változtak azóta az anyagi viszonyok, hogy elszegényedés állott be sok helyen, amit nem tagadok; a másik pedig az, hogy az az összeírás 1893-ban az iskolafenntartók részéről bizony hibásan történt.

Ami az első érvét, első indokát illeti, erre nézve talán t. képviselőtársam ugyanezen szakasznak harmadik bekezdésében megtalálja a választ és a megnyugvást, mert ott meg van mondva, hogy amennyiben a vagyoni viszonyok változtak volna, az abban körülírt eljárás szerint az illető hitközség vagy község kívánhatja az állami segély felemelését, tehát az ő hozzájárulásának leszállítását. Eszerint azon az alapon, hogy a vagyoni viszonyok változtak, hogy elszegényedés állott be, amit én is elfogadok helytálló alapnak, azon az alapon elegendő megnyugtató lesz a szakasznak nem első, hanem harmadik bekezdésében foglalt rendelkezés t. képviselőtársam észrevételeire.

De bocsánatot kérek, azon az alapon kérni az új összeírást, hogy az iskolafenntartó hatóságok 1893-ban vagy 1894-ben, amikor az 1893-iki törvény végrehajtatott, amint magát kifejezi: jó szándékkal, nem rossz szándékkal, hanem jó szándékkal nem vallottak

be a valóság szerint, hanem az egyik túl sokat vallott be, hogy kikerülje az állami segélyezést, a másik pedig túl keveset, hogy többet kapjon, mint amennyi tulajdonképpen jár neki, – ezek lehetnek igen jó szándékok, de az államhatalom képviselőitől csak nem lehet követelni, hogy ilyen jó szándékokat honoráljon.

Goldis László: Az állami hatóságok ellenőrzése mellett csinálták!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Az állami hatóságok ellenőrzése mellett csinálták természetesen, de azokat egyszerűen félrevezették. Abba, hogy az állami hatóságok félrevezetését utólag honoráljuk, hogy annak következményeitől őket mentesítsük, nem megyek bele, s t. képviselőtársam teljesen félreértette a törvényjavaslatnak intencióit és azokat a szándékokat, amelyek engem vezérelnek, amikor azt mondta, hogy hiszen három év alatt lesz csak végrehajtandó ez a törvény. Bocsánatot kérek, nekem az az intencióm, az a szándékom, és úgy is lesz, azt hiszem, az esetek túlnyomó többségében, hogy rögtön végre fog ez a törvény hajtani, hogy rögtön igénybe fogják venni mindazok a felekezetek és egyéb hatóságok, amelyeknek iskolái a törvényes feladatoknak s feltételeknek megfelelni képesek, ezt az államsegélyt, és az a három évi respirium csak méltányosságból adatott azoknak, akik ma még nem képesek megfelelni a törvényes feltételeknek.

És ebből láthatja t. képviselőtársam azt is, hogy én nem valamely célzatos pusztító hadjáratot akarok indítani azon iskolák ellen, amelyek ma még nincsenek azon helyzetben, hogy a törvény követelményeinek megfeleljenek, mert ha ezt akartam volna, akkor nem vettem volna bele semmiféle ilyen időhaladékot; éppen ezek iránt való méltányosságból van itt ez az időhaladék, de nem azért, hogy ez ürügyül vagy alkalmul használtassák fel arra, hogy a tanítók a várva várt fizetésjavításban ne részesüljenek. *(Élénk helyeslés.)*

Igenis ebből a célból, sőt legnagyobbrészt abból, hogy a törvény életbeléptetését siettethessem, abból a célból vettem fel ezt az intézkedést, hogy az eddigi összeírások alapján történjék a fizetésekiegészítés. Éppen mert annyira türelmetlen vagyok e tekintetben, azért tartalmazza a törvény [345] egyik intézkedése azt, hogy még ezen év első felében részesüljenek előlegekben azok a tanítók, akik eddig is állami segélyben részesültek, tehát akik megközelítőleg megfelelnek, vagy feltehető, hogy megfelelnek ezen törvény követelményeinek. S a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban, abban a reményben, hogy a törvényhozás ezt a javaslatot elfogadja, már dolgoznak azon, hogy ez az ideiglenes segély, ez

az előleges segély rögtön kiutalványozható legyen, mihelyt a törvény életbe lép. *(Élénk helyeslés.)*

Tehát e tekintetben az én animusom más. Én türelmetlenül várom, hogy e törvény áldásaiban az ország tanítóit részesíthessem, és éppen ebből az okból, nem lustaságból, nem a munkától való irtózásból, hanem azért, hogy azok, akik már oly régen vártak, tovább várni kénytelenek ne legyenek, kérem a szakasz első bekezdésének elfogadását azzal a módosítással szemben, amelyet t. képviselőtársam beadott. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps.)*

Elnök: Az előadó úr kíván szólni?

Vertán Endre előadó: Csak arra vagyok bátor felhívni a t. ház figyelmét, hogy a harmadik bekezdés második mondata új bekezdést képez; azt hiszem, nyomdahiba az, hogy egy bekezdésbe tétetett, amiből azután zavar keletkezik. Nevezetesen ez a második mondat úgy szól, hogy: „ha azonban a tanítói állás jövedelmének a 3. bekezdésben írt csökkenése ...” stb. Ebből is látszik, hogy amikor ez a szakasz szövegeztetett, ez a mondat negyedik bekezdésnek volt szánva. Azt hiszem, ezen a hibán lehet majd segíteni a törvény szövegének a kinyomatásánál.

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom, következik a szavazás. A 14. § második bekezdése nem lett megtámadva. Kérem a t. házat: méltóztatik-e a 14. § meg nem támadott részét változatlanul elfogadni a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Igen!)* Kijelentem, hogy a képviselőház a 14. § meg nem támadott részét változatlanul elfogadja.

Az első bekezdéshez indítványt nyújtott be, illetőleg az első bekezdéssel szemben ellenindítványt nyújtott be Goldis László képviselő úr. Kérem annak felolvasását.

Hammersberg László jegyző *(olvassa az ellenindítványt).*

Elnök: Kérem a t. házat: méltóztatik-e a 14. § első bekezdését változatlanul, a pénzügyi és közoktatásügyi bizottság szövegezése szerint elfogadni, szemben Goldis László indítványával, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház a 14. § első bekezdését változatlanul elfogadja, ennél fogva Goldis László képviselő úrnak ezzel szemben beadott ellenindítványa el-esik.

A harmadik bekezdéshez Csernoch János képviselő úr adott be ellenindítványt, amely a következőleg szól.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Csernoch János képviselő módosítását).*

Elnök: Kérem a t. házat: méltóztatik-e a 14. § 3-ik bekezdését változatlanul elfogadni Csernoch János képviselő úr

módosítványával szemben, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a ház nem fogadja el az eredeti szöveget, hanem elfogadja a 14. § harmadik bekezdését Csernoch János képviselő úr módosításával.

Most van még egy módosítás, t. i. egy új bekezdést hoz javaslatba Goldis László képviselő úr. Kérem ennek felolvasását.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Goldis László képviselő indítványát).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Goldis László képviselő úrnak most felolvasott indítványát elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)*

Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. Kijelentem tehát, hogy a képviselőház Goldis László képviselő úrnak most felolvasott indítványát nem fogadja el.

T. ház! Miután a napirend tárgyalására szánt idő letelt, ennél fogva a tárgyalást most félbeszakítjuk, és folytatását a legközelebbi ülés napirendjére fogjuk kitűzni.

Bátor leszek még a legközelebbi ülés idejére és napirendjére nézve javaslatot tenni a háznak.

Javaslom, hogy a ház legközelebbi ülését holnap, szombaton, azaz: 1907. április 20-án délelőtt tíz órakor tartsa, és ezen ülés napirendjére tűzessenek ki: 1. Elnöki előterjesztések és irományok bemutatása. 2. Az indítvány- és interpellációskönyvek felolvasása. 3. A nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása. *(Helyeslés.)*

Méltóztatnak ezen napirendi javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor azt elfogadottnak jelentem ki, és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik délután 2 óra 5 perckor.)

*Hitelesítették: Simkó József s. k., Somogyi Aladár s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok.*

144. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 20-án, szombaton,
Justh Gyula, utóbb Návay Lajos elnöklete alatt.

[...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
gr. Apponyi Albert, Günther Antal, Darányi Ignác.
(Az ülés kezdődik d. e. 10 óra 10 perckor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezetni fogja Hammersberg László jegyző úr; a javaslatok mellett felszólalókat Raisz Aladár, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Ráth Endre jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

Elnök: [...] Következik a nem állami népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása, és pedig a 15. §.

Kérem Raisz Aladár jegyző urat, hogy a 15. §-t felolvasni szíveskedjék.

Raisz Aladár jegyző (olvassa a 15. §-t).

Elnök: Az előadó úr nem kíván szólni.

Ki van felírva?

Raisz Aladár jegyző: Putnoky Mór!

Putnoky Mór: T. ház! Előre is kijelentem, hogy a 15. §-t egész terjedelmében elfogadom, azonban annak utolsó pontjához egy pótlást kívánok benyújtani. Ugyanis a 15. § *d)* pontjának utolsó bekezdése azt mondja, hogy amennyiben a tankötelesek száma 30-on alul maradna, a vallás- és közoktatásügyi miniszter csak kivételes esetekben engedélyezhet államsegélyt.

Itt tehát a miniszternek egy diszkrécionális jog van adva. Én oly bizalommal viseltetem az [347] igen t. miniszter úr iránt, hogy meg vagyok győződve, hogy ő mindenesetre úgy élne ezen diszkrécionális jogával, amint az a legjobb és leghasznosabb. Azonban a törvényjavaslat a jövőnek is készülvén, precizírozni kívánom a törvényben pótlás alakjában, hogy oly községek, ahol egyetlen iskola is van, és ahol eddig a tanulók száma vagy már most 30-on alul van, vagy pedig ezután ezen szám alá esik, szintén ne essenek el attól, hogy iskolájuk legyen. Nálunk a Felföldön ez igen gyakori eset, és igen sok község és tanköteles megsínylené, ha az esetben,

ha a tankötelesek száma 30-on alul marad, nem lenne államsegély engedélyezhető, annyival is inkább, mivel éppen ezen kis községek nem tudnák maguk az iskolát fenntartani, nem lévén oly finánciális helyzetben, hogy a törvény által megszabott pénzügyi követelményeknek megfeleljenek.

De másrészt a nemzetiségi vidékeken, kivált a nyelvhatárokon igen sok községet tudok, ahol két iskola áll fenn: egyik nemzetiségi tannyelvű, a másik pedig magyar tannyelvű iskola. Ott, ahol a magyarság száma kisebb, ahol tehát ezen magyar tannyelvű iskola növendékeinek száma 30-on alul marad, az iskola az államsegélytől elesnék, és a magyar növendékek kénytelenek lennének a nemzetiségi iskolába járni, ahol gondoskodnának, hogy a beolvadás processzusát gyorsítsák.

Szükségesnek és méltányosnak találom tehát, hogy azon iskolák ily esetekben is részesüljenek államsegélyben. Pótlásom az lenne, hogy a 15. § *d*) pontjának utolsó bekezdése után, amely így szól (*olvassa*): „A mennyiben a tankötelesek száma 30-on alul maradna, a vallás- és közoktatásügyi miniszter csak kivételes esetekben engedélyezhet államsegélyt”, tétessék: „De olyan iskolától, amely eddig is élvezett államsegélyt, vagy amely az illető községben az egyedüli magyar tannyelvű iskola, amennyiben a jelen törvény követelményeinek megfelel, a segély e címen meg nem tagadható.” (*Helyeslés.*)

Igen kérem a t. házat és a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hogy ezen módosítást elfogadni méltóztassék. (*Helyeslés.*)

Ráth Endre jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Tegnap az igen t. kultuszminiszter úr volt szíves némileg megnyugtani azon aggodalmaimra vonatkozólag, amelyeket tápláltam oly iskolákkal szemben, amelyeknél az 1894. évben történt megállapítások nem fedezik az illető iskolafenntartóknak tényleges anyagi erejét. Ez a megnyugtató azonban nem volt teljes. Az igen t. kultuszminiszter úr ugyanis azt mondta, hogy olyan esetekben, amikor a jövedelemcsökkenés tényleg beállana az illető iskolafenntartónál, a 14. § harmadik bekezdése értelmében az illető iskolafenntartó az államsegélynek felemelését kérheti.

T. ház! Az 1893: XXVI. t.-c., igaz, hogy erre vonatkozólag rendelkezést egyáltalában nem tartalmaz. A hivatkozott törvénynek 10. szakasza ugyanis egész határozottsággal kinyilatkoztatja azt, hogy az egyszer megállapított jövedelemnek az iskolafenntartó részéről biztosított része az államsegélynek kérése céljából többé le nem szállítható. Ennek a hivatkozott törvénynek semmiféle szakaszában nincsen utalás arra, hogy mi történjék a jövőben, ha az

iskolafenntartó annyira elszegényednék, hogy az akkor megállapított jövedelmet semmiképpen nem bírná biztosítani.

Ez annak a törvénynek tényleg igen nagy hiányát képezi, és ezt az akkori közoktatásügyi kormányzat be is látta, és ezért, mintegy a törvénynek pótlása céljából, amikor kiadta az ezen törvény végrehajtására vonatkozó 1894. évi 10.000. számú rendelettel az utasítást, ezen utasításban pótlólag tett rendelkezéseket abból a célból, hogy mi történjék azon esetben, ha az iskolafenntartó az egyszer már megállapított jövedelmet elszegényedése következtében nem bírná folyósítani és biztosítani. Ebben az utasításban t. i., nevezetesen annak 23. §-ában a következő rendelkezés foglaltatik *(olvassa)*: „Ha a tanítói fizetésnek ilyen csökkenése 1894. június 25-én túl történik, akkor a hitfelekezeti iskolai hatóságok, illetőleg a közigazgatási bizottságok az államsegély engedélyezése végett az illetmények megállapításától, illetőleg a tanítói fizetésnek a törvényszerű minimumnál csekélyebb összegre elháríthatatlanul történt leszállítása idejétől számított három hónap alatt tartoznak a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fordulni és a közigazgatási bizottság útján betérjeszteni annak a 17. §-ban említett okmányokat. Ezekre a további eljárás a 18–25-ik §-ok szerint történik.”

Az utasításnak ezen szakaszában tehát világos utalás történt arra, hogy lehetséges még az 1893-iki törvény szerint is, ámbar ott nincsen erre vonatkozólag dispozició, de az utasításba pótlólag bevették –, lehetséges az, hogy ha egy község elszegényedik, az államsegélyt fel lehessen emelni.

Én nagy örömmel vettem tudomásul azt, hogy az igen t. kultuszminiszter úr a hivatkozott utasítás ilyennemű rendelkezését most a törvénybe vette be, t. i. a 14. § harmadik bekezdésébe. De azt hiszem, t. ház, ez nem elég biztosíték arra nézve, hogy tényleg azok az iskolafenntartók, akiknél ez a helyzet beáll, meg is kapják a segély felemelését. És meg fogom magyarázni, hogy miért nem elégséges ez.

Nekünk erre nézve szomorú tapasztalataink vannak. Megtörtént, t. ház, most nemrégiben, talán egy-két évvel ezelőtt, hogy pl. a mi egyházmegyénk területén több község a hivatkozott utasítás szerint, teljesen úgy, amint az utasításnak erre vonatkozó rendelkezései rendelik, eljárta, és benyújtotta kérvényét a közoktatásügyi minisztériumhoz aziránt, hogy mivel kérvénye a megkívántató okmányokkal teljesen fel volt szerelve, folyósítsa részére a hiányzó államsegélyt, azaz: részben folyósítson új államsegélyt, részben pedig a megvált államsegély összegét emelje fel.

[348] S akkor a minisztériumtól azt a választ kapták, hogy csakis az 1894. évben megállapított fizetésen túl hajlandó az ál-

lámsegélyt utalványozni, pedig azok a községek az utasításnak éppen azon szakaszára hivatkoztak, amely minden iskolafenntartónak megadja azt a jogot, hogy ha anyagi viszonyaiban változás állott volna be, és pedig olyanféle változás, hogy elszegényedés következtében nem volna többé képes az 1894. évben magára vállalt kötelezettségnek eleget tenni, hogy akkor folyamodhatik a minisztériumhoz az államsegély felemelése iránt. Szóval megtettek mindent, amit az utasítás megkövetel, és mégis visszautasításban részesültek. Megtörténhetik ez az eset most is. És hogy ez így van, mutatja a minisztériumnak véletlenül éppen nálam lévő egy ilyen határozata, amelyben az egyik községet elutasítja, s azt mondja, hogy *(olvassa)*: csak akkor fogja folyósítani az államsegélyt, ha a tanítói állással egybekötött javadalmat lakáson és kerten kívül évi 600 koronáig biztosítja az illető község. Pedig az illető község nem kért államsegélyt azon a címen, hogy most már 600 koronán felül 800 koronáig akarja felemelni a fizetést, és nem bírván ezt saját anyagi erejéből fedezni, tehát kéri az államsegélyt. Mondom, nem ezen a címen kérte az államsegélyt, hanem azon a címen, hogy elszegényedvén, a már az 1894. évben biztosított 600 koronát nem bírja fizetni.

Ezért megállapított egy bizonyos összeget, amelyet hatóságilag bizonyított. Mert az az utasítás, amelyre én hivatkoztam, előadja azt a módot, miképpen kell bizonyítani a jövedelem csökkenésének módját; azt mondja, hogy hatósági, községi bizonyítványt kell az illető iskolafenntartó anyagi állapotáról kiállítani, amely községi bizonyítványt a kerületi főszolgabírónak is alá kell írnia. Azt mondja továbbá az utasítás, hogy ha mindazáltal kétely merülne fel az iránt, hogy talán ez a bizonyítvány sem fedi a teljes valóságot, az igazi állapotot, akkor a közigazgatási bizottság akár a maga kebeléből küld ki egy tagot, akár pedig megbizsa a főszolgabírót, hogy helyszíni vizsgálatot tartson. Az illető bizonyítványokat be-terjesztették, a minisztérium azonban kérelmüket mégis elutasította. Most már a felekezeti főhatóság, hivatkozva az utasításnak ezen rendelkezésére, kérte a minisztériumtól, hogy ha talán aggály merül fel az iránt, hogy azok a bizonyítványok, amelyeket az illető községek produkáltak, talán nem fedik az igazi állapotot, méltóztassék elrendelni, hogy a közigazgatási bizottság az említett utasítás rendelkezéseinek alapján tartson helyszíni vizsgálatot, és állapítsa meg határozottan, hogy azok a bizonyítványok megfelelnek-e a valóságnak, vagy nem, és hogy milyen vagyoni állapota van az iskolafenntartónak. Az egyházi főhatóságnak ez a kérelme azonban egyáltalában nem lett kedvezően elintézve.

Mármost ugyanez az eset beállhat, hogy ha a törvényjavaslat 15. §-a változatlanul elfogadtatik; mert a 15. § első bekezdése elren-

deli, hogy ha egy község, egy iskolafenntartó, legyen az politikai község vagy hitfelekezeti község, államsegélyt kér, ennek az első konklúziója az, hogy a közigazgatási bizottság megállapítja a népiskolai hatóság által bejelentett tanítói járandóságot. Többet nem. Tehát teljesen homályban hagy bennünket aziránt, miféle járandóságot; mert hogyha az illető iskolafenntartó politikai vagy hitközség időközben elszegényedvén, most már kisebb járandóságot jelent be, mint az 1894-ben megállapított járandóság, akkor megint ott vagyunk, ahol most, hogy az ilyen kérvények vissza-utasíttatnak, és köteleztetnek a községek arra, hogy az 1894-ben megállapított járandóságot biztosítsák, mert különben egyáltalán semmiféle államsegélyben nem fognak részesülni. Azt mondja, amint itt a miniszteri rendeletben van, amelyet felolvastam, hogy nem utalványozom ki addig, amíg nem biztosította az 1894-ben már megállapított jövedelmet. Akkor azután nem tudom, hogyan szerzünk elégtételt a 14. § harmadik bekezdésének, hogy t. i. ha tényleg beáll az az állapot, hogy elszegényedik a község, miképpen bizonyítja ezt be? Ez iránt az eljárásra nincs semminemű utalás, sem a törvényjavaslatban, sem pedig a kultuszminiszter úr tegnapi felszólalásából utalást, felvilágosítást nem nyerünk.

T. ház! Azt hiszem, ezt a dolgot mindenesetre rendezni kell, mert nemcsak ez nincsen egészen megvilágítva a törvényjavaslatban, hanem most már az új rendezés által az esetek egész sorozata fog felmerülni, amelyeket nem lehet rendezni az említett utasítás által, amely az 1894-ben 10.000. szám alatt kiadott miniszteri rendeletben foglaltatik. Egész sorozata az új állapotoknak fog beállani, amelyeket mindenesetre rendezni kell; ha a most tárgyalás alatt lévő szakasz első bekezdését ilyen stilizálásban hagyjuk, amint van, akkor azt gondolná az ember, hogy egyáltalán elégséges, ha egy község, mit nyújt be? szabályszerű költségvetését, azután a tanítói díjlevelet, végül pedig a község anyagi helyzetét igazoló, a főszolgabíró által láttamozott hatósági bizonyítványt. Ez a három okmány tehát elegendő arra, hogy az államsegélyt kiutalványozzák, és amely összeg itt ki van mutatva, amely összeget az iskolafenntartó a maga részéről felajánl vagy biztosítani kész, az minden további eljárás nélkül alapul szolgál, és ezen okmányok alapján a minisztérium a segélyt egyszerűen kiutalványozza a hiányzó összeg erejéig. Ha ez így volna, és ha eziránt a kultuszminiszter úr bennünket meg tudna nyugtatni, hogy igenis, csakis így alkalmazandó ez a szakasz, akkor szívesen venném, hogy maradjon úgy, amint van, mondom, ha miniszteri kijelentésben biztosítékot nyernénk arra nézve, hogy e szakasz szó szerinti értelmében, ha ezeket az okmányokat az illető iskolafenntartó hit- vagy politikai község benyújtja, és azokban semmiféle hiba nincs, hogy akkor

azok tökéletes jogerővel bírnak, és azok alapján a minisztérium kiutalva-[349]nyozza az államsegélyt. Ha ez így volna, és eziránt megnyugtatót nyernénk, akkor a szakasznak ezt a bekezdését én változatlanul elfogadnám.

De véletlenül a kultuszminiszter úr bennünket ez irányban nem nyugtathat meg; azt hiszem, nehéz is az ilyen irányban való megnyugtató, mert olyan terhet venne magára az állammal szemben, amelynek egész horderejét, nagyságát nem volt még ideje kiszámítani. Én azt hiszem, t. ház, hogy egy új miniszteri utasítással kell megállapítani, miniszteri rendelettel kell rendezni azokat a módokat, amelyek mellett az államsegélynek különböző fajtáit lehet majd folyósítani az iskolafenntartó részére. Mert lehetséges az az eset, hogy eddig az illető község egyáltalában nem vette igénybe az állami segélyt, mert biztosította 600 koronáig a tanító fizetését és a 100 koronás korpótlékot is. A községre nézve már most beáll az új helyzet, mert öneki 200 koronás korpótlékot kell biztosítani, és 1000 koronáig kell kiegészíteni az alapfizetést. A hitközség ezáltal valóságos dilemma elé kerül, és nem tudja, mit emeljen fel: a korpótlékokat-e, vagy az alapfizetést. És ha figyelembe méltóztatnak venni szavaimat, láthatják, hogy milyen különböző visszás helyzetek fognak ebből származni.

Mit fog mondani az a hitközség? Mindenesetre nem a korpótlékokat fogja emelni, hanem az alapfizetést, mert ha az alapfizetéshez nem járul hozzá a miniszter az államsegéllyel, akkor nincs befolyása. A korpótlékokra nézve ez nem áll, mert a törvény csak azt mondja, hogy akkor van a miniszternek beleszólása, ha az alapfizetéshez ennyivel s ennyivel járul hozzá. Vagy pedig, t. ház, elvonja azután az illető tanítótól a korpótlékot, és azt kéri a minisztertől. Ez az egyik eset. A másik eset pedig az, amikor eddig megvolt az alapfizetés, de nem érte még el a második korpótlékot; most kell hogy kérjék először az alapfizetés felemelését és azután a korpótlékot.

Egy harmadik eset is van, amikor elszegényedett az a község, és amikor újonnan kell a tanítói fizetést rendeznie. Akkor ő hivatkozik a törvény értelmében arra, hogy elszegényedett, tehát nemcsak a megállapított alapfizetéstől felfelé kéri a kiegészítést, hanem a megállapított összegnél kisebb összegtől felfelé.

Sok volna előszámlálni az összes eseteket, amelyek be fognak állani.

Mindenesetre azonban a szakasznak ilyen szövegezése mellett, azt hiszem, sok zavar fog támadni a tényleges rendezés keresztülvitele alkalmával. Szükséges volna tehát, hogy egy miniszteri kijelentésben az ország és különösen mi, a hitközségek, akik iskolákat tartunk fenn, megnyugtatót bírnánk, megnyugtatót lel-

kületünket aziránt, hogy a törvény most hivatkozott szakaszának jelenlegi stilizációja nem zárja ki azt, hogy a ténylegesen elszegényedett községek meg fogják kapni, amire szükségük van, hogyha teljesen megfeleltek a formának, így ez az aggály elesnék.

Azért, t. ház, szeretném, ha az *a)* pont rövidebben, világosabban szövegeztetnék meg, és itt utasítás adatnék a miniszter úrnak, hogy a módokat rendeletileg állapítsa meg. Ezért javasolnám, hogy a 15. § *a)* pontja akként módosulna, hogy az *a)* pont egészen kimaradna, és annak helyébe a következő szöveg tétetnék (*olvas-sa*): „A közigazgatási bizottság megállapítja a tanítói járandóság-nak, illetőleg kántortanítói javadalomnak a község, illetve hitköz-ség által saját anyagi forrásaiból kiszolgáltatandó és az ezek fe-dezetéül szolgáló jövedelem mennyiségét.

Az erre vonatkozó eljárás módzatait a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeleti úton állapítja meg.”

Ha benne hagyjuk, hogy szükséges a díjlevél, hogy szükséges a költségvetés bemutatása és a hitközség anyagi helyzetét igazoló községi okmány bemutatása, akkor bizonyára félreértések fognak támadni az illető iskolafenntartó hitfelekezett és a minisztérium között. A minisztérium arra az álláspontra fog helyezkedni, hogy mindezen okmányok dacára az előző szakasz első bekezdése értelmében már megállapított javadalom le nem szállítható, a fele-kezetek pedig azt fogják mondani, hogy e törvény világos rendel-kezései csak azt kívánják, hogy ezeket és ezeket az okmányokat beszo-gáltassák.

De vannak, t. ház, e szakaszra vonatkozólag még egyéb aggo-dalmaim is. Mindjárt a következő *b)* pont azt mondja, hogy a köz-igazgatási bizottság megállapítja először a tanító törvényes képe-sítettségét. Ez ellen senkinek sem lehet kifogása, mert ha nem törvényesen képesített tanítóról volna szó, annak nem lehetne igénye államsegélyre, általában tanítói alkalmaztatásra sem. Más-sodsor a magyar állampolgárságot állapítja meg a közigazgatási bizottság. Ez is helyes és kifogástalan.

Azonban most jön olyan dolog, mely egyáltalán nem állhat meg, t. i. hogy a közigazgatási bizottság állapítja meg azt, hogy a tanító magyar nyelven helyesen beszélni és írni, valamint tanítani is tud. Ez a rendelkezés már az általános vita során is kifogás tárgyává tétetett részünkről, és részben akkor is felhoztuk, hogy sehol a világon nem történhetik meg az az eset, hogy azt a diplomát, amelyet valaki egy arra hivatott, államilag is elismert testülettől kapott, most már egy más, mégpedig közigazgatási politikai ha-tóság újból bírálat alá vegye, és megállapítsa, hogy az illető sze-mélynek tényleg megvannak-e azok az ismeretei, amelyeknek létét az ő diplomája már igazolja. Minden tanítónak megvan az oklevele,

amely kimondja, hogy magyarul írni és olvasni is tud, mert hiszen ebből rendes vizsgát tesz. A tanítóképesítő vizsgálatok a tanfelügyelő ellenőrzése és jelenléte mellett történnek meg, s az oklevelet az illető [350] tanfelügyelő is mindig aláírja. Ha megtörténnék, hogy valamely vizsgálaton a jelölt nem felel meg tökéletesen magyar nyelvi ismereteiben azon mértéknek, amelyet a tanfelügyelő is szükségesnek tart állami szempontból, akkor a tanfelügyelő megtagadhatja az illető oklevélnek az aláírását. Teljesen meg van tehát adva a lehetősége annak, hogy az az okmány teljes hitelességgel bírjon.

Most már hogyan állapítsa meg a közigazgatási bizottság ezeknek a feltételeknek a fennforgását? Mert erre vonatkozólag is rendeletet kellene kiadni, és ezt a vizsgálati rendszert is meg kellene állapítani. Ha kimondja a törvény, hogy a közigazgatási bizottság állapítja meg, hogy az illető tanító tud-e magyarul írni, olvasni és beszélni, és tud-e magyarul tanítani is, akkor a módokat is meg kell állapítani, ami nem történhetik másképen, mint hogy a közigazgatási bizottság maga elé citálja és vizsgálat alá veszi az illető tanítót. Mert ezt csak így lehet megállapítani, aminthogy így állapítható csak meg, hogy pl. valaki tud-e németül, vagy nem. Az illető maga elé kell hogy hívja a tanítót, vagy azt kellene kitenni, hogy az oklevélből állapítja meg ezt. De ezt újból nem kell kitenni, mert ott van, hogy az oklevelet, a tanító törvényszerű képességét megvizsgálja. Eszerint magyar nyelvtudását csak úgy vizsgálhatja meg, ha az illetőt maga elé hívja, de akkor ezt szabályozni kellene, hogy az illető tanító tudja, mit követelnek tőle. Seholy a világon, t. ház, ilyen diszkrecionális vizsgát nem ismernek.

De hogyan is lehetne megvizsgálni azt, hogy tud-e a tanító magyarul tanítani? Akkor az egész közigazgatási bizottságnak el kellene mennie egy iskolába, és azt mondani a tanítónak: most taníts magyarul földrajzot vagy valamely más tantárgyat. Azt hiszem, ez a rendelkezés kivihetetlen. Nem politikai szempontból mondom, mert politikai mondandóimat már elmondtam az általános vita során; most csak olyan módosításokat hozok fel, amelyek talán nem fedik teljesen elveimet, de amelyekkel szeretném tökéletesebbé, kivihetőbbé tenni ezt a törvényt. Ezt sem azért mondom, mintha nem szeretném, hogy a tanító magyarul tudjon. Ellenkezőleg, szeretném, hogy mind nagyon jól tudjon, de nem tartom kivihetőnek, hogy a közigazgatási bizottság vizsgálja meg a tanító magyar nyelven való képesítését. Azért azt a javaslatot teszem, hogy a *b)* pontból ezek a szavak: „hogy magyar nyelven helyesen beszélni és írni, valamint tanítani is tud és...” hagyassák ki, és akkor ez a *b)* pont így hangzanék: a közigazgatási bizottság megállapítja „a tanító törvényes képesítését, magyar állampol-

gárságát, valamint hogy a jelen törvény 33. §-ában előírt esküt letette”. (*Felkiáltások bal felől: Elfogadjuk! Derűlség.*)

Nem azért beszélek, mintha azt remélném, hogy az urak elfogadják, de kötelességemnek tartom, hogy véleményemet elmondjam. A helyesség szempontja egészen kontroverz kérdés; lehetnek olyan dolgok, amelyeket én helyeseknek, az urak helyteleneknek tartanak. Nem is lehetne vitatkozni, ha nem volna két álláspont, mert akkor egyszerűen csak – és ez nem is kerülne annyi költségbe – szavazatainkat küldenők be.

A szakasz c) pontjára vonatkozólag szintén volna egy kis megjegyzésem, amely bizonyítani fogja azt az állításomat is, amelyet az általános vita során kockáztattam meg, hogy t. i. ezt a törvényt igen lazán csinálták meg. Itt pl. egy oly hibát találtam, amelyen igazán csodálkoznom kell. Azt mondja ez a c) pont (*olvassa*): „Megállapítja a közigazgatási bizottság azt a körülményt, hogy vajon az illető iskola megfelel-e az 1869: XXXVIII. t.-c. 27. és 28. §-aiban követelt feltételeknek.” Ki fogom mutatni, hogy a 28. §-nak itt nincs semmiféle értelme, mert a 27. § igenis előírja, hogy milyenek kell lennie az épületeknek.

Tehát azt kell hogy megállapítsa a közigazgatási bizottság, hogy az épület megfelel-e az azon szakaszban előírt és hivatkozott feltételeknek. De ezen 28. § nem az épületekre, hanem az iskolai hatóságokra hivatkozik. Azt mondja, hogy ha az épületek nem felelnének meg, akkor a közigazgatási bizottság hatáskörébe tartozik felszólítani az iskolafenntartót, hogy tegyen eleget a követelményeknek. Az 1868. XXXVIII. t.-c. 28. §-a így hangzik (*olvassa*): „A népiskolai hatóságok, felekezetek, községi, megyei és kormányközegek egyaránt kötelesek minden hatáskörükhöz tartozó eszközzel odahatni, hogy a már fennálló iskolai épületek is, amennyiben az előbbi szakaszban említett kellékeknek nem felelnek meg, mind a hitfelekezetek, mind a községek által, mihelyt lehetséges, mindenütt az érintett kellékeknek megfelelőleg alakíttassanak át.” De a bizottságnak nem ezt kell meghatároznia, hanem azt, hogy tényleg megfelelnek-e. (*Mozgás és ellenmondások bal felől.*) Én így értem ezt a kérdést, mert ha segílyt kérek, akkor először is olyan állapotban kell lenni az iskolának, amely megfelel a törvényes kellékeknek. Vagy akkor is kap segílyt, ha csak a bizonyosság van meg arra nézve, hogy a közigazgatási bizottság majd fel fogja szólítani? Mert ennek csak az az értelme lehet, hogy az illető iskola akkor is fog kapni államsegélyt, ha a közigazgatási bizottság megígéri a miniszter úrnak, hogy majd fel fogja szólítani az iskolafenntartó községet az iskola kijavítására.

És ha ezt megtette, tehát az idézett törvény 28. §-ának eleget tett, akkor aztán meg fogja kapni az államsegélyt. De akkor a 27. §

szükségtelen, mert a 27. § teljes határozott-[351]sággal megköveteli, hogy ilyen és ilyen állapotban legyen az iskolaépület. Ha tehát az államsegély ettől van feltételezve, akkor a 28. §-ra történt hivatkozásnak semmiféle értelme sincs. (*Úgy van! a nemzetiségiék padjain.*) Azért, t. ház – ámbár mindezek csak kisebb jelentőségű kérdések és módosítások – azt bátorodom ajánlani, hogy a c) pontból az említett törvény 28. §-ára való hivatkozás hagyassék ki, és akkor az így fog szólni (*olvassa*): „megállapítja azt a körülményt, vajon az illető iskola megfelel-e az 1868: XXXVIII. t.-c. 27. §-ban követelt feltételeknek”.

A d) pontra vonatkozólag szintén volna több megjegyzésem. E pont következőleg hangzik (*olvassa*): „A közigazgatási bizottság megvizsgálja továbbá azt is, hogy az illető iskola tanítási terve és tanulmányi rendje, valamint felszerelése megfelel-e a törvényes kellékeknek és különösen a jelen törvény 16., 17., 18., 19., és 20. §-ai rendelkezéseinek, és azt, hogy az illető tanítónak osztályába, akinek járandóságaihoz az iskolafenntartó állami kiegészítést kér, hány mindennapi tanköteles lesz utalva.”

Ha elemeire bontjuk ezt a dolgot, először is az tűnik szemünkbe, hogy a közigazgatási bizottság jogkörébe utaltatik annak megállapítása, hogy az illető iskola tanítási terve és tanulmányi rendje megfelel-e a törvény kellékeinek. De hiszen, t. ház, a tanítási terv nem állapíttatik meg minden iskolára nézve külön; a tanítási terv az összes iskolákra nézve egy és ugyanaz, és a miniszter úrnak be is kell mutatni a tanítási tervet. Minden iskolafenntartó hitfelekezetnek megvan a maga tanítási terve, amelyet nem minden községre nézve külön, hanem az összes községekre nézve egyöntetűen állapít meg. Nincs tehát arra szükség, hogy a közigazgatási bizottság minden iskolára nézve külön vizsgálja meg, hogy tanítási terve megfelel-e a törvényeknek, mert hiszen azt megvizsgálja a miniszter, hogy az összes iskolákra nézve megfelel-e a tanítási terv, vagy nem. Az illető iskolafenntartó hitfelekezet köteles bemutatni a tantervét a miniszter úrnak tudomásulvétel végett már eddigi törvények szerint is. Nem értem tehát, miféle értelme van annak, hogy a közigazgatási bizottság azért külön is minden egyes esetben megállapítja, hogy megfelelő-e a tanterv. A tanulmányi rend nem is állapítható meg előre, mert hisz a tanmenet csak az év folyamán lesz megállapítva. Ha a tanítói állás üresedésben is van, tanterv van ugyan, de tanmenet nincs; a tanmenetet mindig a tanító maga állapítja meg.

A tanmenet a tananyagának beosztását foglalja magában. Egyébiránt nincs is előírva a tanulmányi rend ebben a törvényben; pedig azt mondja a törvény, hogy megvizsgálandó, a tanulmányi rend megfelel-e a törvény rendelkezéseinek stb. Szeretném látni,

hogy hol vannak azok a rendelkezések ebben a törvényben, amelyek tanulmányi rendről szólnak. Én hát teljesen feleslegesnek tartom, hogy a közigazgatási bizottság akkor, amikor egy iskola-fenntartó hitközség államsegélyt kér, külön megállapítsa, hogy az az iskola megfelel-e a tanítási tervnek vagy a tanulmányi rendnek. A felszerelést igenis meg lehet vizsgálni, az valami reális dolog. Ezért azt javaslom, hogy a *d)* pont következőképp módosíttassák *(olvassa)*: „Megvizsgálja továbbá a közigazgatási bizottság azt is, hogy az illető iskola felszerelése megfelel-e a törvényes kellékeknek, valamint azt is, hogy az illető tanító osztályába, akinek járandóságaihoz az iskolafenntartó állami kiegészítést kér, hány mindennapi tanköteles lesz utalva.” A szövegben hivatkozás történik a 16–20. §§-ra, de hogy ezeknek elég tétel-e, ezt megint csak az idők folyamán lehet majd konstatálni. Mert pl. a 19. § arra vonatkozik, milyen eredményt ért el a tanító a magyar nyelvben. Ezentúl e törvény alapján fogják tanítani a magyar nyelvet, azért nem lehet megállapítani már augusztusban, amikor folyamodni fognak a községek, hogy milyen eredmény éretett el.

Ezek tényleg hibás rendelkezések, amelyeket végrehajtani nem lehet, és véleményem szerint az olyan törvény, amelyben ilyen rendelkezések vannak, nem lehet tökéletes törvény. Az e paragrafusokra való hivatkozás úgyis csak a jövőre szól. Ezt ellenőrzi a jövőben a miniszter, és ha azt látja, hogy a segélyt húzó iskola nem felel meg a törvénynek, akkor megvonja a segélyt. Nem szükséges tehát ezeket előre megállapítani, sőt igen sok esetben nem is lesz lehetséges, és ha nem lehetséges és nem szükséges, akkor nem értem, hogy miért tegyük a törvénybe? Ennek a szakasznak utolsó bekezdésére vonatkozólag indítványozom, hogy az hagyassék ki.

T. ház! A magam részéről szeretném még ezt a szakaszt megtoldani egy új bekezdéssel, és azt hiszem, hogy e tekintetben az igen t. miniszter úr is igazat fog nekem adni. Szó van itt arról, hogy mi történjék akkor, ha az állomások üresedésben vannak.

Ebben a szakaszban tanítói illetményről, tanítói képesítettségről beszélünk, és a közigazgatási bizottságok némelyike – itt ismét a praxisra hivatkozom – úgy fogja fel a dolgot, hogy ha olyan iskolához kérnek államsegélyt, ahol nincs tanító, az ilyen kérvényt nem is küldik fel a minisztériumba, hanem visszaszármaztatják azzal, hogy nem lévén tanító, nem lehet államsegély sem. De ha nincs államsegély, akkor meg nem lehet tanító, mondom én.

Mi legalább voltunk már ilyen dilemmában, mert nálunk a tanítói állásokat pályázat útján töltik be. Az illető község csak 500 koronát biztosít a maga részéről mint fizetést, és az állam részéről semmi biztosítékunk sincs az iránt, vajon hozzájárul-e a tanítói fizetéshez, [352] vagy sem. Így nem írhatjuk ki a pályázatot, mert

500 koronával nem is lehet, de nem is szabad pályázatot hirdetni. De ha kihirdetnék is, nem jelentkeznék pályázók, mert olyan bolond mégsem akad, aki 500 koronáért elmenjen tanítónak. Ahhoz ismét nincs jogunk, hogy a pályázatot úgy írjuk ki, hogy ez az 500 korona államsegély útján kiegészítették, miután a minisztérium részéről ebben a feljogosításban nem részesültünk.

Nekünk voltak ilyen eseteink, t. ház, s azért adom elő ezeket, mert én a való életből merített tapasztalások alapján javasolom módosításaim elfogadását.

Szeretném, t. ház, ha az előbb említett lehetőségnek eleje vétetnék. Kétfelé kellene választani ezeket a kondíciókat, hogy ezt elérhessük.

Vannak olyan feltételek, amelyek az iskola épületére, felszerelésére vonatkoznak; azokat meg lehet állapítani akkor is, ha nincs tanító, másokat pedig csak akkor, ha van tanító.

Én tehát azt javasolom, tétessék ide egy új bekezdés, amely azt célozná, hogy olyan esetben, ha az állomás üresedésben van, az anyagi feltételeknek bebizonyítása és megállapítása mellett a miniszternek jogában legyen kilátásba helyezni az illető tanítói állásra az államsegélyt, meghatározva annak összegét is, ennek folyósítását természetesen függővé téve attól, vajon a megválasztandó tanító személyében, képesítésében megfelel-e azoknak a kellékeknek, amelyeket a törvény előír.

Azt hiszem, t. ház, hogy ez által a törvény intenciója egyáltalában nincs megsértve, sőt ellenkezőleg, sokkal könnyebbé tétetik a törvénynek realizációja.

Ezekből kifolyólag bátorodom ajánlani, hogy ezen szakasz végére mint teljesen új bekezdés a következők tétessenek *(olvassa)*: „Üresedésben lévő tanítói állásokra vonatkozólag az államsegély a jelen szakasz második bekezdésének *a), c), d)* pontjaiban foglalt megállapítása alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kilátásba helyezhető, de az csakis a *b)* pontban foglalt feltételek beigazolása után lesz kiutalványozható.”

Ezeket a módosításokat vagyok bátor e szakaszhoz ajánlani, s nagyon kérem az igen t. kultuszminiszter urat és a t. házat, méltóztassék elfogadni ezeknek a módosításoknak legalább azt a részét, amely talán egy kissé mégis javítaná a helyzetet.

Elnök: Ki következik szólásra?

Raisz Aladár jegyző: Nagy Sándor! *(Nincs itt!)* Rátkay László! *(Nincs itt!)* Kaufmann Géza!

Kaufmann Géza: T. képviselőház! A 15-ik §-t eredeti szövegében, az utolsó bekezdés kivételével én is készséggel elfogadom.

Az utolsó bekezdésre vonatkozólag nekem is van aggályom és aggodalmam. Szándékoztam módosítást is benyújtani, de mint-

hogy Putnoky Mór t. képviselőtársam már adott be módosítást, elállok szándékomtól, bár szerettem volna ugyanezt a módosítást meggyőződésemnek megfelelően kis változtatással átalakítani; de minthogy szándékaimnak és céloknak így is megfelel, elállok a külön módosítás benyújtásától, *(Helyeslés.)* és csatlakozom Putnoky Mór t. képviselőtársam módosításához. Hisz nemcsak az általa említett felvidéki községekben állhat elő az a helyzet, hogy hazafias és nemzeti érzést megerősítő misszió teljesítése céljából egyes hitközségek által fenntartott iskolák szükségesek akkor is, ha e hitközségekben a tankötelesek száma részint halálozás, részint kivándorlás, részint más körülmények folytán nem üti meg a harmincat; nemcsak ezeket nem volna helyes az államsegély megvonása által megszüntetni. Másrészt az illető községekben állami iskolának felállítása költséges és indokolatlan is volna. A hitfelekezetek által fenntartott iskola megszüntetése által a növendékeket más hitfelekezet iskolájába utalni szintén sok esetben helytelen volna, és nem volna kívánatos, részint azért, mert a másik hitfelekezeti iskola ezáltal túlszűfolt volna, részint pedig felekezeti vagy vallási szempontból nem volna helyes, mert sűrűlódásokra, félreértésekre szolgáltatna alkalmat.

A Dunán túl számtalan ilyen hitközség van, amelyek hazafias missziót teljesítenek és a törvény követelményeinek teljesen megfelelnek, de a tankötelesek száma nem üti meg a harmincat. Kár lenne a bekezdés rendelkezése szerint az ilyen iskolákat államsegély megvonásával megszüntetni. De engem ebben a tekintetben Putnoky Mór t. képviselőtársamnak módosítása megnyugtat.

A Goldis László t. képviselőtársam által felhozottakra nézve csak annyiban reflektálok, hogy ő nehezményezi, hogy a közigazgatási bizottság bírálja el a tanítónak azt a képességét, vajon tud-e magyarul írni, olvasni, és képes-e magyarul tanítani. A tanítói oklevélben benne van az a kitétel, hogy a magyar tanításra képesített-e vagy nem. Ha képesített, akkor a közigazgatási bizottságnak egy kis közvetlen érintkezéssel igen könnyű lesz megállapítani, hogy nem felejtette el az illető tanító a magyar nyelvet, ha pedig nem képesített magyar tanítási nyelvre, akkor az érintkezés útján a közigazgatási bizottság intelligens tagjai rövid idő alatt meggyőződhetnek arról, hogy van-e annyi képessége, hogy magyar nyelven tudományát, képességeit érvényesíteni tudja.

Ezek alapján ebben a tekintetben semmiféle aggályt nem érzek, és az eredeti szöveg fenntartását javaslom és kívánom.

Ezek voltak az én észrevételeim. Nem aka-[353]rom a vitát nyújtani, és többi észrevételemtől elállok, csatlakozva a Putnoky Mór t. képviselő úr által benyújtott javaslatához és kérve annak elfogadását. *(Helyeslés.)*

Ráth Endre jegyző: Vlád Aurél!

Vlád Aurél: T. képviselőház! A 15. szakasz ama bekezdéséhez, amelyről az imént Kaufmann Géza t. képviselő úr beszélt, szólalok fel, éppen azon hátrányok kikerülése végett, amelyek abból származnának, ha ez a bekezdés elfogadtnék. Kívánatos, hogy az olyan községekben, amelyekben egyáltalán más iskola nincs, és a tankötelesek száma harmincon alul van, ne lehessen az iskolát az államsegély megtagadása által megszüntetni, és azért a következő módosítást vagyok bátor indítványozni:

„Az államsegély azon esetre, ha az illető községben lévő összes tankötelesek befogadására alkalmas más iskola nincs, nem tagadható meg.”

Raisz Aladár jegyző: Draskóczy László!

Draskóczy László: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én is az e szakasz végén lévő azon rendelkezéshez kívántam szólni, amely szerint harmincban állapíttatik meg az iskolakötelesek száma, hogy az iskola igényelhesse az államsegélyt. Szükségesnek tartottam volna ezt előhozni azért, mert mint a Felvidék képviselője tudom, hogy különösen a mi vidékünkön, az ország azon részében, többnyire oly kis községek vannak, melyeknek iskoláitól az államsegély el lenne vonható. De miután az előttem szólott igen t. képviselőtársam Putnoky Móric ebben a tárgyban indítványt tett, és ezt, úgy tudom, önmagyméltósága a miniszter úr is elfogadta, ezért én tiszteletteljesen lemondok arról, hogy külön indítványt beterjesszek. *(Helyeslés bal felől.)*

Ráth Endre jegyző: Blahó Pál!

Blahó Pál: T. ház! A szóban forgó szakaszban nagyon sok szó esik a közigazgatási bizottságról. Mi van ebben kimondva? A *b)* bekezdésben az áll, hogy a tanító törvényes képesítettségét, magyar állampolgárságát, valamint azt, hogy magyar nyelven helyesen beszélni és írni, valamint tanítani is tud, és hogy a jelen törvény 33. §-ában leírt esküt letette, a közigazgatási bizottság állapítja meg. Ezen bekezdéssel a tanítóság teljesen ki van szolgáltatva a politikai hatóságnak, *(Igaz! Úgy van! a középén.)* s ezáltal veszélyeztetve van szabadsága és függetlensége. Hogy jön a tanítói kar ahhoz, hogy képesítettsége felett ne szakemberek, ne pedagógusok, hanem hivatalnokok, szolgabírák vagy földbirtokosok ítéljenek, akik a közigazgatási bizottság tagjai? *(Mozgás bal felől.)*

De különösen vét ezen rendelkezés a pedagógiai függetlenség ellen. A mai korban nem szabad sablonosan megállapítani a tantervet és a tanulmány rendjét, hanem tekintettel kell lenni a gyermekek individualitására, a gyermek szellemi fejlődésére, és a szerint kell összeállítani a tanítási tervet és a tanulmány rendjét.

Tekintettel kell lenni a tanító észbeli és pedagógiai függetlenségére. Mit akarunk ezen törvényjavaslat által elérni? Azt, hogy a tanító független, szabad polgárokat neveljen a hazának; de ha ilyen törvénnyel vétünk a tanító politikai függetlensége ellen, hogyan követelhetjük tőle, hogy ő mint nem független neveljen független jóra való polgárokat, jó hazafiakat? Vegyük azt, amiről Kaufmann t. képviselőtársam szólott, hogy jöhet oly kormány, amely nemzetellenes. Ezáltal megváltozik a közigazgatási bizottság képe, megváltozik a tanítóval való bánásmód és annak megítélése, képes-e a tanító magyarul tanítani. Nem tudjuk, miképpen fognak megváltozni a viszonyok. Én nem hiszem, és senki sem hiszi, hogy valamikor oly kormány jöhetne, mely a magyar nemzet ellen volna, de jöhetnek olyan politikai pártviszonyok, amelyekben a tanítókat vexálni, üldözni fogják, a tanítókat a pártpolitika szolgálatába fogják fogni; ezáltal a tanítók majd a tancéltól eltávoznak, és vétenek a pedagógia szelleme és elve ellen.

Az igaz, hogy ezen törvényjavaslat rendezi némiképpen a tanítók gazdasági függetlenségét, de azt is, ha összehasonlítjuk a felekezeti tanítókat az államiakkal, csak egyoldalúan. Mert ha azt kívánjuk, hogy a tanító politikailag és pedagógiailag független legyen, kell hogy kívánjuk, hogy gazdaságilag is független legyen. Itt méltányoljuk a t. miniszter úrnak jóakarátát, hogy nagy küzdelmek árán mégis némi fizetésrendezést ért el. De a másik tekintetben, ami a pedagógiai függetlenséget és a tanítók politikai függetlenségét illeti, nem értek egyet ennek a törvényjavaslatnak szellemével, mert ez nem modern felfogás.

Éppen ez okból bátor volnék figyelmeztetni a t. miniszter urat, hogy amint ez a törvényhatóságokról szóló törvényben is ki van mondva, hogy minden megyében alakítandó volna egy közoktatásügyi tanács. Ez még nem lépett életbe. Nem volna-e helyes a közigazgatási bizottság helyett ezt a közoktatásügyi tanácsot venni be a törvényjavaslatba, hogy ez határozzon a tanítók pedagógiai képessége felett, hogy a tanítók önmagukat kormányozzák és önmaguk felett ítélkezzenek, nem pedig a politikai hatóságok. Éppen ez okból bátor vagyok a következő módosítást benyújtani *(olvassa)*:

Az a) pont alatti „megállapítja” után beszűrandó: a „tanító magyar állampolgárságát.”

b) alatt: megyei közoktatásügyi tanács, amely az iskolafenntartó egy képviselőjéből, királyi tanfelügyelőből, a megye egy képviselőjéből és három két évre választott megyei tanítóegyesület kebeléből kizemelt képviselőből állana: megállapítja a tanító törvényes képesítettségét, valamint azt, hogy a magyar nyelven helyesen [354] beszélni és írni, valamint tanítani is tud, továbbá oly községekben,

ahol a gyermekek túlnyomó része nem magyarajkú, megállapítja a tanítónak a gyermekek anyanyelvében való jártasságát.

A *d)* pont alatt az első sorban a „közigazgatási bizottság” helyett beveendő volna: „megyei közoktatásügyi tanács”.

A többiben Goldis kollégám módosítását fogadom el.

Az utolsó bekezdésben 30 helyett talán 20 szám volna felveendő, csak azért, mert vannak olyan községek, ahol a nagymérvű kivándorlás vagy pedig nyomorult közegészségügyi viszonyaink folytán oly kevés a tanköteles gyermek, hogy méltányos volna, ha ezt a számot 20-ra szállítanók le.

A *e)* pontot illetőleg Goldis kollégám módosítását fogadom el.

Raisz Aladár jegyző: Szontágh Andor!

Szontágh Andor: Mélyen t. képviselőház! Előrebocsátom, hogy a Putnoky t. barátom által benyújtott módosításhoz hozzájárulok, mert ezen módosítás számol a magyar Felföld tényleges viszonyaival, ahol szegény községek vannak, és a felekezetek sok olyan iskolát tartanak fenn, ahol a tankötelesek száma tényleg kevés.

Egyébként a tárgyalás alatt lévő szakaszt lényegében elfogadom. Azonban tisztelettel bátor vagyok kérni és ajánlani, hogy a két inkább stiláris természetű módosításomat méltóztassék elfogadni.

Már a törvényjavaslat címe körül kifejtett vitában eldőlt az a kérdés, vajon a hitvallásos vagy a hitfelekezeti jelző-e a helyes. Eldőlt pedig akként, hogy mivel az összes iskoláinkkal, felekezeteinkkel foglalkozó törvényeinkben, kiváltképpen pedig az 1893. évi XXVI. törvényben, amely a tanítói fizetések kiegészítésével első ízben foglalkozik, mindenütt a hitfelekezeti jelző van használatban, azért a jelen törvényjavaslatban is a hitfelekezeti jelző használtassák. Ezen kívánságnak és követelésnek a jelen törvényjavaslat egész mivoltában eleget tesz, és kivétel egyedül csak ezen paragrafus *a)* pontjában fordul elő, ahol két ízben is hitközséget mond. Én azt hiszem, hogy a hitközség helyett itt is lehetne hitfelekezetet mondani, és akkor ezen pont akként módosulna, hogy (*olvassa*): „*a)* A községnek, illetve a hitfelekezetnek, továbbá az iskolának szabályszerű költségvetése, a tanítói díjlevél és a hitfelekezet anyagi helyzetét igazoló stb.”

Ez volna az egyik stiláris módosításom.

A másik már fontosabb és a helyes értelmet volna hivatva helyreállítani. Azt hiszem, nem csalatkozom, amidőn felteszem azt, hogy ezen paragrafusnak utolsó bekezdése azt akarja mondani, hogy abban az esetben engedélyezhet a miniszter kivételes államsegélyt, ha az illető iskolában az összes tankötelesek száma a harmincat meg nem üti. Abban a szövegezésben azonban, amint az itt történt, ez a bekezdés azt a véleményt kelthetné, hogy talán abban az esetben is csak kivételesen engedélyezhető az államse-

gély, hogyha az illető népiskola több osztályában egyenként nincs meg a 30 szám. (*Ellenmondás a középén.*)

Bocsánatot kérek, méltóztassék velem együtt a *d)* pontot elolvasni. Ez a bekezdés azt mondja (*olvassa*): „Megvizsgálja továbbá a közigazgatási bizottság azt is, hogy az illető iskola tanítási terve és tanulmányi rendje, valamint felszerelése megfelel-e a törvényes kellékeknek, s különösen a jelen törvény 16., 17., 18., 19. és 20. §-ai rendelkezéseinek, és azt, hogy az illető tanítónak osztályába, akinek járandóságaihoz az iskolafenntartó állami kiegészítést kér, hány mindennapi tanköteles lesz utalva.” Ez után következik az utolsó bekezdés, amely így szól (*olvassa*): „Amennyiben a tankötelesek száma 30-on alul maradna, a vallás- és közoktatásügyi miniszter csak kivételes esetekben engedélyezhet államsegélyt.”

A *d)* pont tehát azt mondja, hogy az illető osztályban hány tanköteles van, a végső kikezdés pedig azt mondja: ha pedig a tankötelesek száma harmincon alul maradna stb. Én tehát ezt az utolsó kikezdést akként kérném módosítani: „Amennyiben az illető iskola tanköteleseinek összes száma harmincon alul maradna”; ez az értelmet világosabban fejezi ki. (*Helyeslések.*)

Ráth Endre jegyző: Molnár János!

Molnár János: T. képviselőház! Én ezt a törvényjavaslatot nem tudom, hányszor átolvastam már, sőt a tanügyi bizottságban át is tárgyaltam úgy, hogy már majdnem kívülről tudom; de nem emlékezem, hogy egyetlen paragrafus volna e törvényjavaslatban, amely precizírozná és fixírozná, hogy tulajdonképpen ki jogosult vagy illetékes az államsegélyt kérni: a tanító-e, az iskolafenntartó-e, avagy az iskolafenntartó főhatóság.

Gróf Bethlen István t. képviselőtársam tegnap be is adott egy módosítást, amelyben ő az iskolatanítók számára kérte ezt a jogot, de erre nézve nagyon helyesen megjegyezte a t. előadó úr, hogy ez csak súrlódásokra, versengésekre adna alkalmat, és a t. miniszter úr is hozzájárult ahhoz, hogy gróf Bethlen úr módosítása elvetessék.

Azt hiszem tehát, hogy úgy a t. miniszter úrnak, mint a t. előadó úrnak intenciója szerint járok el, hogyha ezt a jogot, ezt az illetékeséget az iskolai főhatóságnak tartom fenn, illetőleg annak vindikálom. Éppen azért itt, ahol arról van szó, t. i. a 15. §-nak első pontjában, hogy milyen módon adja az állam ezt a segélyt, milyen módozatok mellett és kiknek útján, ehhez egyetlen szót volnék bátor e tekintetben hozzáfűzni, vagyis a 15. § első bekezdésének 3. sorában ezen szavak helyett: „az illetékes iskolai főhatóság értesítése mellett” ez tételnék: „az illető iskolai főhatóság kérelmére és értesítése mellett”. Ekkor ketté volna vágva a gordiuszi csomó,

senkinek nem volna semmi kételye, hogy kicsoda kérheti az államsegélyt.

[355] Kérem tehát a t. házat, méltóztatnék, ha ezt a szakaszt elfogadja, akkor ezzel a módosítással elfogadni. *(Helyeslés jobb felől.)*

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Leitner Adolf!

Leitner Adolf: T. ház! A tegnapi napon a törvényjavaslat 12. §-ához benyújtott módosításomat visszavontam azért, mert az igen t. közoktatásügyi miniszter úr – hogy szavait idézzem – azt mondotta, hogy *(olvassa):* „Ilyen alakban semmiképp sem járulhatnék azon indítványhoz, hogy az önhibáján kívül állást veszített tanítók existenciájáról azon a kárpótláson kívül, amelyet az én módosításom szerint nyernének, valamiképpen gondoskodhassunk. Hogy e gondolatnak elfogadható alakban kifejezést adjunk, attól én nem fogok elzárkózni, de erre a 15. § tárgyalásával kapcsolatosan lesz alkalom, úgyszólván addig ezt a kérdést valóban megfontolás tárgyává tehetjük.” Visszavontam módosításomat azért, mert számítottam arra, hogy az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr máig megfontolás tárgyává teszi a dolgot, s ma, a javaslat 15. §-ának tárgyalásakor erre nézve előterjesztést fog tenni a háznak.

Minthogy azonban ez nem történt, s attól kell tartanom, hogy a vita be fog zártni anélkül, hogy a kérdéshez hozzászólhatnék, azért tisztelettel felhozom a t. háznak azokat az érveket, amelyeket tegnap felhoztam amellett, hogy nem szabad megfosztanunk kenyerüktől azokat a tanítókat, akik teljes képesítéssel bírnak arra nézve, hogy a jelen törvény értelmében is tanítói állást betöltsenek, s intézkednünk kell arra nézve, hogy ha bekövetkeznék olyan helyzet, amely mellett az iskola megszüntetetik, az olyan tanítónak, aki hibáján kívül állását veszítette, megélhetéséről gondoskodás történjék.

Azért tisztelettel vagyok bátor tegnapi módosításomat más alakban ezen szakaszhoz benyújtani, és pedig olyképpen, hogy javaslom, hogy a 15. § végső pontja a következőképpen folytattassék *(olvassa):* „De ha az államsegély nélkül az iskola-fenntartó a jelen törvény által rászabott kötelezettségeknek megfelelni nem tudna, és ennek következtében az iskola megszűnnék, az ilyen iskolánál alkalmazott tanító, ha különben a jelen törvény által megkívánt teljes képesítéssel bír, állami népiskolához nevezendő ki, ha kinevezéséért folyamodik és kinevezése ellen törvényes okok fenn nem forognak.”

Tisztelettel kérem a t. házat, méltóztassanak módosításomat elfogadni.

Elnök: Ki következik?

Ráth Endre jegyző: Damián Vazul!

Damián Vazul: T. ház! A törvényjavaslat 15. §-a megszabja azon feltételeket, amelyek mellett a községek és hitközségek népiskolai tanítóinak az államsegély megállapíttatik, tehát ezen szakasz rendelkezései hivatva vannak a tanítók érdekeit védeni. Következőleg szó eshet arról, hogy megvilágíttassék az a tény, hogy valóban ezen szakasznak rendelkezései úgy, ahogy azok fogalmazva vannak, a tanítók érdekeit szolgálják-e. Ugyanis az ezen törvényjavaslat felett keletkezett vita során gyakran hangoztatják, hogy aki a törvényjavaslat ellen van, az egyszersmind ellene van a tanítóság érdekeinek is. Szerintem a dolog nem éppen így áll, és nem különösen akkor, ha e szakasz egyes rendelkezései nem enyhíttetnek.

A tanítók egyrészt maguk is abban a véleményben vannak, hogy ez a törvényjavaslat sérti a községi és hitfelekezeti, de különösen a nemzetiségi hitfelekezetek alaptörvényekben biztosított iskolai jogait. Másrészt abban a véleményben vannak, hogy ez a törvényjavaslat olyan állapotot fog létrehozni, hogy a tanítók két úrnak lesznek kénytelenek szolgálni, márpedig két úrnak szolgálni igen nehéz, sőt lehetetlen.

Végül a tanítók azt is belátják, hogy az állami javadalmazást különböző címeken beszüntethetik vagy elvonhatják, mégpedig a tanítóktól nem függő okokból, nevezetesen azért, hogy az iskola megszűnhetik, a tankötelesek száma 30-on alul apadhat, hogy a tanulók nem tudnak a magyar nyelvből haladást felmutatni, és több más okból, amint ez a 12. § 3. bekezdéséből, a 13. és 15. szakasz utolsó pontjából, valamint az ezután következő szakaszok, különösen a 20. és 21. § rendelkezéseiből tisztán kitetszik. Tehát nemcsak hogy nem látják biztosítva a tanítók az állami javadalmazást, hanem ellenkezőleg, belátják, hogy ki vannak téve annak, hogy az eddig élvezett fizetéstől is egészen megfosztatnak nemcsak, hanem hivatalos állásukat is elvesztik, és az utcán maradnak nem önhibájukból, hanem azért, mert az iskolát beszüntetik, olyan okokból, amelyek nem rajtuk múlnak, anélkül hogy a legtöbb esetben jövőjükéről, nyugdíjazás, végkielégítés vagy új állás kilátásba helyezése által gondoskodva volna.

Mivel ezekből az következik, hogy valóban a törvény rendelkezései által nincsen biztosítva a községi és hitfelekezeti tanítók számára az állami javadalmazás, a t. háznak olyan határozatokat kell hozni, amelyek által ezen javadalmazás tisztán biztosítva legyen minden külső befolyástól. Csakis ezen esetben mondhatni, hogy a tanítók sorsán valóban segítünk, javítunk, ha Damokles kardja nem fog mindig fejük felett függni.

Hogy ez valóban így van, és hogy a törvényjavaslat ezen szakaszának diszpozíciói által ez a javadalmazás illuzóriussá van téve, ezt be fogom bizonyítani.

Ugyanis e szakasz b) pontjának második sorában az van mondva, hogy a közigazgatási bizottság az államsegély összegének meghatározását megelőzőleg megállapítja, hogy a tanító magyar nyelven helyesen beszélni és írni, valamint tanítani is tud. Ennek megállapítását a közigazgatási bizottságra bizza. Márpedig ilyen dolgot a közigazgatási bizottságra bízni annyit jelent, mint nem az igazság elérésére és felderítésére törekedni.

[356] Mert a bizottság vagy arra az eredményre fog jutni, hogy quot capita tot sensu, ahányan vannak, annyiféleképpen ítélnének, vagy pedig felületes lesz a vizsgálat. Még az az eshetőség is fennforog, hogy politikai indokok fogják őket vezetni. És valóban, nem is lehet azon csodálkozni, ha ők e tekintetben politikai szempontok után fognak indulni, mert hiszen ez nekik mint politikai közegeknek hatáskörükbe belevág. És szerintem, t. ház, a megállapításnál valóban ez a politikai szempont lesz irányadó, ez lesz a döntő. Márpedig ezen eshetőségek közül egyik sem állhat meg, mert az önkényeskedésnek szabad tért enged. Politikai önkénynek pedig egy olyan fontos tényezőt, mint amilyen a tanító, átengedni nem lehet, mégpedig más különös morális szempontokból sem. Mert ha az a tanító tudja, hogy az ő javadalmazásának megállapításánál nem az ő érdeme, benső értéke a mérvadó, hanem a politikai közegeknek a véleménye, akkor bizony nem nagyon fog törődni az ő hivatásával, hanem azon lesz, hogy azoknak a közegeknek a kedvében járjon, akiktől a javadalmazása függ. De különben is, t. ház, helyesen olvasni, beszélni, írni és tanítani: ezek olyan dolgok, amelyeknek megítélését egy politikai hatóságra bízni nem lehet.

Azt mondják, hogy a tanító maga az iskola, és ez így is van. A szakasz intézkedésével a tanítót is, az iskolát is kiszolgáltatóknak a közigazgatásnak, az döntene annak sorsa felett.

Az olvasás nagy művészet, és mondhatni, hogy ezer közül, aki jól beszél az anyanyelvét, és aki különben is intelligens ember, alig akad tíz, aki logikusan, helyesen és értelmesen tud olvasni. Mert a helyes olvasás alatt nem azt értem, hogy valaki folyékonyan tudjon olvasni, hanem hogy számot tudjon adni arról, amit olvas, vagyis azt, hogy értelmesen olvasson. Nem bizonyítom ezt bővebben, csak azt mondom, hogy maga az olvasás is művészet.

De még nagy művészet a helyes beszéd is. Jó magyarsággal ejteni ki a szavakat, különösen akkor, amikor a magyar nyelvben oly rendkívül sok gyökigéből származó főnév van, igen nehéz. Igen nehéz a rövid és hosszú magánhangzók megjelölése, valamint az

interpunkció. A helyes beszéd, a helyes írás szintén nagy művészet. Ezeknek a megítélését a politikai hatóságra bízni, amely nem is szakközeg e téren, nincsen a maga rendjén, és nem vezethet eredményre.

És most jövök a legnehezebbre, a tanítani tudás kérdésére. Nagyon nehéz dolog, szintén művészet. Van nem egy tudós tekintély, aki tankönyvet ír, előírja a tanítás módszerét, s mégis, mikor arra kerül a sor, hogy ő azt a gyakorlatban is kivigye, akkor bizony megakad, mert az, hogy ő a tanulók szellemi képességéhez mértén beszéljen és hogy ő megértesse magát velük, nem könnyű dolog. A tanítani tudás is művészet.

Tehát ne vigyük a dolgokat a lehetetlenségéig; mert ad impossibilia nemo obligatur, és érjük be azzal, miszerint annak, „hogy a tanító a magyar nyelven helyesen beszélni és írni, valamint tanítani is tud”, az elbírálását azokra bízuk, akik erre hivatva vannak. Hiszen, t. ház, azok alapján, amiket előbb mondtam, azt állítom, hogy ha alávetnők magunkat egy ilyen vizsgának, bizony nem tudom, hogy közülünk hányán állanak ki azt a magyar nyelvből, a helyes olvasásból, a helyesírásból és a helyesen beszélésből. *(Mozgás bal felől.)*

Elégé tanúskodnak erről az általunk itt előadott beszédek, azután a különböző művekből egyébként nem nagyon helyesen felolvasott idézetek és talán még az írásban benyújtott indítványok ortográfiája is. Ami a magyar nyelven való olvasást, írást és beszélést, továbbá az ezen nyelven való előadást illeti, nyugodjunk meg azoknak ítéletében, akik e kérdés elbírálására úgy természetileg, mint törvényileg is hivatva vannak; fogadjuk el azoknak a szakközegeknek verdiktumát, az általuk kiállított diplomákat, és ne kívánjunk a tanítók részéről még egy másik politikailag képesítő diplomát is. *(Mozgás bal felől.)* Hiszen a tanítók úgyis ki lesznek téve a politikai közegek részéről való befolyásnak, hogy ne mondjam azok önkényének. És minthogy nemcsak jövőjük, hanem életük is az állami javadalmazáshoz van kötve, tehát természet-szerűleg kényszerülve lesznek magukat ezen politikai befolyásnak alávetni.

De vegyük tekintetbe, t. ház, azt, hogy ha majd az iskoláztatás által a nép fel fog világosodni, és ha majd a polgári jogok és szabadságok kiterjesztése által több jognak birtokába jut, akkor a tanítókra az ilyen politikai befolyásoknak kevés, vagy talán semmi hatása sem lesz, éspedig azért, mert a tanító köztisztviselő lévén, a nép nem fogja őt többé tanító bácsinak, hanem tanító úrnak hívni. Ezentúl a tanító nem lesz olyan szoros összeköttetésben a néppel, az összeköttetés lazulni fog, de ezzel egyszersmind befolyása is csökken.

A mondottak alapján, miután nem lehet egy tanítót, akinek törvényes képesítettsége van, a közigazgatási bizottság felülvizsgálatának kitenni, kitenni annak, hogy egy másik képesítő oklevelet szerezni kénytelen legyen, elfogadom részemről is a Goldis László t. képviselőtársam által tett összes módosításokat.

A mi pedig a 15. § utolsó pontját illeti, miután ezen pont által az alkalmazott tanító – ahelyett, hogy gondoskodás történnék arról, hogy mi történjék vele, ha a tanulók száma 30-on alól apad, és ha a miniszter az iskolát, mivel diszkréciójától függ, továbbra is az állami javadalmazásban nem részesíti – az utcán marad, erre nézve bátor vagyok egy javaslatot, illetőleg indítványt beadni azon értelemben, hogy a 15. § utolsó pontja egészen kihagyassék.

Ráth Endre jegyző: Csernoch János!

Elnök: Az ülést tíz percre felfüggesztem. [357]

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom.

Mielőtt folytatnók a tanácskozást, bejelentem, hogy Sághy Gyula képviselő úr indítványt nyújtott be, hogy a képviselőház f. hó 23-ától kezdve a most szőnyegen lévő törvényjavaslat tárgyalásának tartamára üléseit egy órával meghosszabbítja. *(Elénk helyeslés.)*

A házszabályok 203. §-a értelmében a képviselőház ezen indítvány felett vita nélkül egyszerű szavazással legközelebbi ülésének végén fog határozni.

Most folytatjuk a tanácskozást.

Ki következik szólásra?

Ráth Endre jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: T. képviselőház! Molnár János t. barátom és képviselőtársam a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat 15. §-ához, és pedig annak egyik bekezdéséhez azt módosítást nyújtotta be, hogy a segélyeknek kimutatása a főgyházmegyei, illetve az illető iskolai főhatóságnak kérelmére történjék. Ezzel meg akarta óvni az illető iskola főhatóságának tekintélyét, mert természetes dolog, hogy midőn a joghatósága alá tartozó iskolákról van szó, akkor az iskolai főhatóságnak elsősorban kötelessége és feladata ezen segélyek kieszközlésénél közbenjárni.

Ha azonban a Molnár János t. képviselőtársam indítványa el nem fogadtatnék, nehogy felszólalási jogomtól elessem és elve szítsem az alkalmat, hogy az ő indítványához hasonló javaslatot benyújthassak, bátor vagyok azt indítványozni, hogy e szakasz harmadik sorába azon kifejezés után: „főhatóság”, tétessék ez a szó: „hozzájárulásával”.

Ajánlom módosításom elfogadását. *(Helyeslés a középén.)*

Elnök: Az előadó úr kíván szólni.

Vertán Endre előadó: T. képviselőház! Azért kívánok a vita bezárása előtt felszólalni, mert egy stiláris, jobban mondva: toll-hiba kiigazítására kívánom a t. ház figyelmét felhívni. *(Halljuk! Halljuk!)* Nevezetesen e szakasz *b)* pontjában a 33. §-ra történik hivatkozás, ami tisztán csak nyomdahiba lehet, mivel a 32. §-ban van az az eskü szövegezve, amelyet a tanítónak le kell tennie. Éppen ezért mint indítványt terjesztem be és ajánlom, hogy *(olvassa):* „A 15. § *b)* pontjában a jelen törvény 33. §-a helyett a 32. §-ra történjék hivatkozás.” *(Helyeslés.)*

Engedje meg a t. ház, hogy miután már amúgy is felszólaltam, hogy a zárszó jogát igénybe ne vegyem, reflektálhassak a beadott módosításokra is. *(Halljuk! Halljuk!)*

Putnoky Mór t. képviselőtársam módosítását magamévá teszem és elfogadom, amint elfogadom Goldis László t. képviselőtársam módosításai közül is azt, amely arra vonatkozik, hogy az üreseedésben lévő állásokra is kilátásba helyezendő az államsegély, a folyósítás azonban a kinevezés megtörténteig függőben tartandó.

Elfogadom továbbá Csernoch János t. képviselőtársam most beadott módosítását, főképpen azért, mert Molnár János t. képviselőtársam módosítását nem fogadhatnám el, mivel a törvény 12. §-a már intézkedik arról, hogy államsegélyt kik kérhetnek, s mivel az itt megnevezett iskolafenntartók nem minden esetben egy és ugyanazon személyek az iskolai főhatósággal. Molnár János t. képviselőtársam indítványának elfogadásával a törvényben bizonyos ellenmondás lenne és zavar keletkeznék, miért is ahhoz, mint már mondtam, nem járulhatok hozzá. Ez azonban nem állja útját annak, hogy Csernoch János t. képviselőtársam indítványa el ne fogadtassék.

A mi most már a további beadott módosításokat illeti, elfogadom még a Szontágh Andor t. képviselőtársam második módosítását, hogy t. i. mondassék ki határozottan, hogy a harmincon aluli szám az egész iskolában és nem az egyes osztályokban követeltetik meg. Véleményem szerint e tekintetben a törvényjavaslat is így intézkedik, és kétség is alig merülhet fel ez iránt, hiszen összevonják amúgy is az osztályokat, amennyiben egy tanító keze alá nem iratkoznék be egy osztályba annyi növendék, amennyit egy tanítónak kell tanítania. De mivel már a törvényjavaslat tárgyalásánál kétség merült fel eziránt, s hogy a jövőre nézve minden kételyt kizárjunk, ennél fogva ezt a precízebb és határozottabb megállapítást célzó indítványt elfogadom.

Nem fogadhatom el Szontágh t. képviselőtársam első indítványát, mert a hitfelekezet és hitközség nem egy és ugyanazon fo-

galom, és a hitfelekezetnek költségvetésében a hitközségi költségvetési adatok nem mindig szerepelnek. Ennélfogva igaz ugyan, hogy hitfelekezeti iskolák tartatnak fenn, de mivel a hitközségek mint iskolafenntartók nem teljesen azonos személyek és jogalanyok a hitfelekezetekkel, ennélfogva ez az indítvány véleményem szerint el nem fogadható.

Ami már most a további módosításokat illeti, a Leitner Adolf t. képviselőtársam módosítására vonatkozó észrevételeimet már tegnapi beszédemben a 12. § tárgyalása alkalmával megtettem. Méltánylandó körülmény akkor forog fenn a tanítókra nézve, ha nem az iskolafenntartó hibájából záratik be az iskola, ami az utolsó bekezdés esetében itt is előfordulhat. Mivel azonban a miniszter úrnak tegnap beadott módosítása a dolog természeténél fogva ez esetre is kiterjed, ezért mindazon esetekben, amelyekben méltánylást igényel a tanítók helyzete, akik állásukat elvesztik, annak dacára, hogy az iskolafenntartó e tekintetben az állami érdekekkel ellentétbe nem helyezkedett, ezeknek a tanítóknak érdekei [358] ki vannak elégítve, tovább pedig az állam, az én véleményem szerint, egyáltalában nem mehet.

Ami mármost Vlád Aurél t. képviselőtársamnak indítványát illeti, e tekintetben legyen szabad csak arra felhívni a t. ház figyelmét, hogy ugyanilyen indítvány már adatott be tegnapelőtt, ha jól emlékszem, a 12. § tárgyalásánál. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy ennél a szakasznál, amely végtére is más intézkedéseket tartalmaz, nem lehetne megújítani az indítványt, csak azért hívom fel erre a t. ház figyelmét, mert amidőn ezt az indítványt a t. ház a 12. §-nál elvetette, akkor már jelezte azt az akaratát, hogy ily módon nem kíván beavatkozni szóval, hogy ennek az indítványnak szellemével nem ért egyet. Ez talán felment engem attól, hogy kimutassam azt, hogy ez az indítvány elvi alapon és elvi okokból miért nem lenne elfogadható.

Goldis László t. képviselőtársam szintén tett egy indítványt a 12. §-hoz. Nevezetesen azt akarta volt annak idején kimondatni, hogy a megállapítások újjólag történjenek meg. Ezt elérnie akkor neki nem sikerült, mert javaslatát a t. ház elvetette. Ma azután más módon akarja ezen javaslatát megújítani, t. i. hogy a jelen törvényszakasz a) pontjából „a népiskolai hatóságok által bejelentett tanítói járandóságoknak” szavakat kihagyatni kéri.

Márpedig éppen ez a szakasz utal a 14. §-ra, mert amidőn bejelentett tanítói járandóságokról szól, akkor a 14. § szerint már annak idején megállapítottokról szól. Kétség tehát nem merül fel, amint ezt Goldis t. képviselőtársam vitatja. Legfeljebb az ő indítványának elfogadásával azt érnők el, hogy azt az indítványt, amelyet már leszavaztunk, ma elfogadnók. Azt hiszem, hogy tudva

az igazi szándékát ennek az indítványnak, nem kell tovább indokolnom, hogy ennek el nem fogadása már csak azért is szükséges, mert a 14. §-sal, amelyet a ház már elfogadott, ellentétben áll.

A mi a magyar nyelvnek tanítását illeti – ezek pedagógiai dolgok. Itt legfeljebb arra volnék bátor figyelmeztetni Goldis László t. képviselőtársamat, hogy a törvényjavaslat 19. és 20. §-aiban a magyar nyelv tanításának nemcsak eredményéről, hanem módjáról is van szó. Igenis, már az eredmény bekövetkezte előtt meg lehet állapítani azt, hogy oly módon tanítatik-e a magyar nyelv, hogy a kívánt eredmény előreláthatólag be fog-e következni, vagy nem. Ennélfogva sem nem laza a szerkezete a törvényjavaslatnak, sem lehetetlenséget a törvényjavaslat nem kíván, amikor ezekre vonatkozólag is felhívja a közigazgatási bizottságnak figyelmét.

Arra nézve pedig, hogy a közigazgatási bizottság hivatott, jogosított és képes-e megállapítani azt, tud-e a tanító magyarul írni, olvasni, beszélni, csak azt jegyzem meg, hogy annak a közigazgatási bizottságnak szakközegei vannak; szakközege a tanfelügyelő, s igenis minden testületben, ha nem is qua testületben, hanem ha egyes személyeiben megvan a képesség, akkor a testületben magában is megvan. Ez tehát véleményem szerint semmi különös aggodalomra okot nem adhat.

A *d)* pontot kifogásolja továbbá t. képviselőtársam azért, mert állítólag a tanulmányi rend nincs is befejezve. Méltóztassék elolvasni a 16. és 19. paragrafusokat. A tanterv megállapítja, hogy az ebbe a tantervbe besorozott tantárgyak hogyan tanítandók, hat évre felosztva, ennyi és ennyi szorgalmi idő alatt, továbbá a miniszter által kijelölt óraszámokban, módon és mértékben; tehát igenis a tanrend feladata, hogy ezeknek a követelményeknek eleget tegyen, hogy az a tanrend illeszkedjék bele a tantervbe, hogy ezeknek a követelményeknek a tanrend és a tanterv keretében elég legyen tehető.

Ebből az következik, amint egyéb nem is következhetik, hogy akkor szoros összefüggésben van a tanterv a tanrenddel, hogy a törvényben igenis szükséges ezt a kettőt külön kitenni, és hogy a törvény céljának teljes és határozott megállapítása okából hivatkoznunk kell úgy a tanítási tervre, mint a tanulmányi rendre. Ennélfogva tehát ezt a módosítást sem fogadhatom el, valamint nem fogadhatom el azon módosításokat sem – kettő is adatott be –, hogy az utolsó bekezdés töröltessék, mert ha volt ebben a bekezdésben valamely sérelem, úgy azt Putnoky Mór t. képviselőtársam indítványa teljesen elenyésztette, ennélfogva ez semminemű további sérelmet nem foglal magában. Tisztelettel kérem tehát, hogy a mondottak alapján a törvényjavaslatot eredeti szövegében az

elfogadott módosításokkal együtt elfogadni méltóztatnék. (Helyeslés.)

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Azok után, amiket az előadó úr mondott, nekem igen kevés szavam van már, mert én a módosítások elfogadása vagy el nem fogadása, illetőleg azokhoz való hozzájárulás vagy hozzá nem járulás tekintetében teljesen magamévá teszem azokat, amiket az előadó úr mondott. Én csak egynéhány megjegyzést akarok tenni, különösen Goldis László t. képviselő úr fejtegetéseire, aki ma újból felhozta azt, ami felett már tegnap hosszasan szónokolt, t. i. hogy hibás bevallások történtek, hogy az előbbeni jövedelem vagy javadalom megállapításával szemben meg kell engedni annak kiigazítását stb. Én megvallom, nem egészen értem, hogy t. képviselőtársam mire céloz, ha nem akarja egyszerűen megújítani azt az indítványát, amelyet tegnap a ház már elfogadott, ő azt mondja, hogy eddig a minisztérium elutasított minden olyan fizetéskiegészítési folyamodványt, amely ki nem mutatta, hogy a tanító az iskolafenntartó részéről biztosított járandóságát is megkapja. Természetes, hogy visszautasította az 1893. évi XXVI. t.-c. 10. §-a alapján, nem is lehetett másképp tenni, mert ez a szakasz úgy szól, hogy a tanítói fizetések eddig megállapított és az iskolafenntartók által saját forrásaikból kiszolgáltató magasságban továbbra is csonkítatlanul kiszolgáltatók az államsegély igénybevétele céljából.

[359] Ez a tiltó intézkedés a minisztériumra nézve azt a kötelezettséget róttá, hogy tagadjon meg minden oly fizetéskiegészítési folyamodványt, amely az eddig élvezett járandóságok leszállításán alapult volna. A mostani törvény enyhíti ennek az intézkedésnek szigorát, mert az intézkedést az tartalmazza, hogy, amennyiben az iskolafenntartó kimutatja az anyagi helyzetében beállt állandó rosszabbodást, kérheti a segélyt. Azon tehát, ami méltányos t. képviselőtársam kívánságában, máris segít a mostani törvényjavaslat.

Nem akarok kiterjeszkedni a részletekre; t. képviselőtársam majdnem minden egyes kitévelt és kifejezést kifogásol ebben a szakaszban. Bocsánatot kérek, én vállalkozom arra, hogy ha hasonló mód szerint akarok eljárni, az ő beszédének minden egyes mondatát kifogásolom, és kimutatom, hogy laza szerkezetű, hogy annak megállapítható értelme nincsen.

Azután a képviselő úr olyan részleteknek megállapítását kívánja törvénybe iktatni, olyan kazuisztikába bocsátkozik, aminek megfelelni a törvényben nem lehet, mert különben ennek a törvénynek

nem 40, hanem 400 szakaszt kellene tartalmaznia, amelyek a dolog természete szerint a végrehajtási utasításra tartoznak.

Igenis, ezt a törvényt természetesen kell hogy kísérje egy új végrehajtási utasítás, de az a végrehajtási utasítás nem fog eleget tenni t. képviselőtársam azon kívánságának, hogy az iskolafenn-tartó leszállíthassa a tanítóknak eddig adott járandóságokat, mert a törvény erre nem ad felhatalmazást, kivéve abban az esetben, amelyet a törvény megenged, amikor t. i. kimutatják, hogy állandó természetű rosszabbodás állott be az ő anyagi helyzetükben.

Egyebekben, mint mondom, az egyes módosításokhoz való hozzájárulás vagy hozzá nem járulás tekintetében teljesen csatlakozom azokhoz, amiket a t. előadó úr mondott. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Hammersberg László jegyző: Ártim Mihály!

Ártim Mihály: T. képviselőház! A tárgyalás alatt lévő 15. § a) pontja szerint *(olvassa):* „a közigazgatási bizottság megállapítja a tanító törvényes képesítettségét, magyar állampolgárságát, valamint azt, hogy magyar nyelven helyesen beszélni és írni, valamint tanítani is tud”.

Hát, t. ház, én azt tartom, hogy a tanító képesítését felülbírálni inkorrekt dolog. Én arra nem tudok esetet, hogy pl. a középiskolai tanárnak képesítését valaki már másodszor is felülbírálja. Veszélyes korteseszköz lehet ez az intézkedés. Emlékeztetem a t. házat a darabontkorszakra. Akkor az én kerületemben is valami három-négy tanítónak az állami segélyét megvonták azon a címen, hogy nem tudnak magyarul tanítani, pedig három-négy évvel azelőtt a magyar nyelvből lutheránus képezdében nyertek képesítést. Nem tételezhető fel tehát, hogy az a lutheránus képezde megadja a képesítést a magyar nyelvből olyannak, aki magyarul tanítani képes ne lenne. Az egész dologban csak az volt, hogy az illető tanítók nem akartak korteskedni az egyes községekben.

Én tehát csatlakozom Goldis László t. képviselőtársam indítványához.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve; ha szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

Az előadó úr nem kíván szólni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

Következik a szavazás.

A szakasz a maga egészében nem támadtatott meg, hanem a szakasz minden egyes pontjához adattak be részben ellenindítványok, részben módosítások; ennél fogva tehát legcélszerűbb lesz, ha pontonként fogjuk szavazás alá bocsátani a szakaszt.

Az első bekezdéshez Molnár János és Csernoch János képviselő urak nyújtottak be módosításokat.

Molnár János képviselő úr módosítása így szól. Kérem felolvasni.

Hammersberg László jegyző *(olvassa)*: „A harmadik sorban „az illetékes iskolai főhatóság értesítése mellett” helyett teendő ez: „az illetékes iskolai főhatóság kérelmére és értesítése mellett.”

Elnök: Csernoch János képviselő úr módosítása pedig így szól.

Hammersberg László jegyző *(olvassa)*: „A 15. § első bekezdésében a harmadik sorban „főhatóság” után teendő: „hozzájárulásával stb.”

Elnök: A kérdést az eredeti szövegre fogom feltenni szemben Csernoch János és Molnár János képviselő urak módosításaival. Ha méltóztatnak változatlanul elfogadni az eredeti szöveget, akkor Molnár János és Csernoch János képviselő urak módosításait elesetteknek fogom kijelenteni; ha pedig nem méltóztatnak változatlanul elfogadni az első bekezdést, akkor Csernoch János és Molnár János képviselő urak módosításait egymással szemben fogom szavazásra feltenni. *(Helyeslés.)* Méltóztatnak a kérdés ilyen feltevésébe belenyugodni? *(Helyeslés.)* Akkor kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 15. § első bekezdését változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el változatlanul a 15. § első bekezdését. Minthogy Csernoch János képviselő úr módosítása közelebb áll az eredeti szöveghez, a házszabályok értelmében arra fogom feltenni a kérdést és azzal szembe fogom állítani Molnár János képviselő úrnak módosítását. Abban az esetben, ha méltóztatnak Csernoch János képviselő úr módosítását elfogadni, Molnár János képviselő úr módosítását elesettnek fogom nyilvánítani. *(Helyeslés.)*

Molnár János: A kérdés feltevéséhez kívánok hozzászólni. Mivel Csernoch János t. barátomnak indítványa véleményem szerint nem áll közelebb az eredeti szöveghez, azért kérem az elnök urat, méltóztassék a módosítások benyújtásának időrendjét venni alapul a kérdés feltevésénél. Különben Csernoch János képviselő úr úgy adta be indítványát ...

[360] **Elnök**: Ha ez megnyugtatja a képviselő urat, akkor kérdem: méltóztatnak-e Molnár János képviselő úr módosítását fogadni el Csernoch János képviselő úr módosításával szemben, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik Molnár János képviselő úr módosítását fogadják el, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. Ennélfogva kijelentem, hogy Molnár János képviselő módosítványa elesett, és a képviselőház Csernoch János módosítását fogadta el.

Következik mármost a második bekezdés. Maga a második bekezdés nem támadtatott meg, hanem csupán annak egyes pontjai.

Ennélfogva a második bekezdést változatlanul elfogadottnak jelentem ki. *(Helyeslés.)*

Következik most már az *a)* pont. Az *a)* ponttal szemben Goldis László képviselő úr indítványt nyújtott be. *(Zaj.)* Kérem, méltóztassanak figyelni a kérdések feltevésére, mert én is tévedhetek, és akkor aztán baj lesz.

Goldis képviselő úr tehát ellenindítványt adott be. Elsősorban az eredeti szövegre teszem fel a kérdést szemben a Goldis László képviselő úr módosításával. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy azután magához az *a)* ponthoz benyújtott módosítások felett külön-külön ne határozzon a ház. Méltóztatnak a kérdés ilyen feltevésébe belenyugodni? *(Helyeslés.)* Akkor kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 15. § *a)* pontját szemben Goldis László ellenindítványával elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik azt változatlanul elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház az *a)* pontot elfogadta Goldis László képviselő úr ellenindítványával szemben, és hogy ennélfogva Goldis László képviselő úr ellenindítványa elesett.

Ugyancsak az *a)* ponthoz Blahó Pál és Szontágh Andor képviselő urak módosításokat nyújtottak be. Blahó Pál azt kívánja, hogy az *a)* pont alatt a „megállapítja” szó után „a tanítók magyar állampolgárságát” szavak tétessenek. Szontágh Andor t. képviselő úr is ajánlott egy módosítást ...

Szontágh Andor: T. ház! Én az ezen *a)* ponthoz tett indítványomat visszavonom.

Elnök: Akkor most már csakis a Blahó Pál képviselő úr módosítása áll fenn. Kérdem tehát a t. képviselőházat, méltóztatik-e az *a)* pontot a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, szemben Blahó Pál képviselő úr módosításával, változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház Blahó Pál képviselő úr módosításával szemben változatlanul fogadja el az *a)* pontot.

Következik a *b)* pont.

A *b)* ponttal szemben ellenindítvány nem adatott be. Módosításokat Goldis László, Blahó Pál és az előadó adtak be.

Goldis László képviselő úr a következő módosítást hozza a *b)* ponthoz javaslatba.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Goldis László módosítását).*

Elnök: Blahó Pál képviselő úr pedig a következő módosítást nyújtja be a 15. § *b)* pontjához.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Blahó Pál módosítását).*

Elnök: Az előadó úr pedig ezen *b)* pontba a „33. §-ában” helyett a „32. §-ában” szavakat kívánja beiktatni.

Elsősorban az eredeti szövegre teszem fel a kérdést szemben ezen módosításokkal.

Ha az eredeti szöveget változatlanul méltóztatnak elfogadni, akkor az összes módosításokat elesetteknek fogom nyilvánítani, ha pedig nem méltóztatnak változatlanul elfogadni a 15. § *b)* pontját, akkor a módosításokra nézve külön-külön fogom a szavazást elrendelni. (*Helyeslés a baloldalon.*) Méltóztatnak a kérdés illetően feltételébe belenyugodni? (*Igen!*) Ha igen, akkor felteszem a kérdést: méltóztatik-e a t. háznak a 15. § *b)* pontját változatlanul elfogadni, igen vagy nem? (*Igen! Nem!*) Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el változatlanul a 15. § *b)* pontját. Kérdem most már a t. házat: méltóztatik-e Goldis László képviselő úrnak imént felolvasott módosítását elfogadni, igen vagy nem? (*Igen! Nem!*)

Kérem azokat, akik a módosítást elfogadják, hogy méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) Kisebbség. Kijelentem tehát, hogy a képviselőház Goldis László képviselő úr módosítását nem fogadja el.

Következik Blahó Pál képviselő úr módosítása. Kérdem a t. házat, méltóztatik-e Blahó Pál képviselő úr módosítását elfogadni, igen vagy nem? (*Nem!*) Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház Blahó Pál képviselő úr módosítását nem fogadja el.

Végül következik az előadó úr módosítása. Kérdem a t. házat: méltóztatnak-e az előadó úr módosítását elfogadni, igen vagy nem? (*Igen!*) Ha igen, akkor azt elfogadottnak jelentem ki.

Következik a *c)* pont. A *c)* ponttal szemben Goldis László és Blahó Pál képviselő urak adtak be módosításokat. Goldis László úr módosítása azt célozza, hogy e szavak helyett „és 28. §-aiban” tényszerűen kifejezés: „szakaszában”, t. i. a 28. §-t ki akarja hagyni, azután a Blahó képviselő úr módosítása a *c)* ponthoz.

Hammersberg László jegyző (*olvassa*): „A *c)* pontot illetőleg Goldis László módosítását fogadom el.” (*Derültség.*)

Elnök: Ennélfogva tehát szemben a *c)* pont eredeti szövegével, csupán Goldis László képviselő úr módosítása áll fenn. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 15. § *c)* pontját változatlanul elfogadni, szemben Goldis László képviselő úr imént felolvasott módosításával? (*Igen! Nem!*) Kérem azokat, akik változatlanul elfogadják a *c)* pontot, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház a *e)* pontot változatlanul elfogadja, a közoktatásügyi és pénz-**[361]**ügyi bizottságok szövegezése szerint. Ennélfogva tehát Goldis László képviselő úr módosítása elesik.

Következik a *d)* pont. A *d)* ponttal szemben Goldis László képviselő úr a következő ellenindítványt nyújtotta be.

Hammersberg László jegyző (olvassa): Ugyancsak a második bekezdés *d)* pontja a következőképp módosítottatik: „Megvizsgálja továbbá a közigazgatási bizottság azt is, hogy az illető iskola felszerelése megfelel-e a törvényes kellékeknek, valamint azt is, hogy az illető tanító osztályába, akinek járandóságaihoz az iskolafenntartó állami kiegészítést kér, hány mindennapi (12 éves) tanköteles lesz utalva.”

Elnök: Megjegyzem, hogy Blahó Pál módosítására nézve azután fogom feltenni a kérdést, ha afelett döntött a ház, vajon az eredeti szöveget tartja-e meg, vagy pedig elfogadja Goldis László most felolvasott ellenindítványát. Kérem a t. házat: méltóztatik-e a 15. § *d)* pontját változatlanul elfogadni, a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, szemben Goldis László képviselő ellenindítványával, igen vagy nem? (*Igen! Nem!*) Kérem azokat, akik elfogadják változatlanul a *d)* pontot, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház a 15. § *d)* pontját változatlanul fogadja el szemben Goldis László képviselő úr ellenindítványával.

Most következik még a *d)* ponthoz Blahó képviselő úrnak benyújtott módosítása.

Hammersberg László jegyző (olvassa): A *d)* ponthoz: „első-sorban a közigazgatási bizottság” helyett tétessék: „a megyei közoktatási tanács”. A többiben Goldis László módosítását fogadom el.

Elnök: Kérem a t. házat, méltóztatik-e a 15. § *d)* pontját szemben Blahó Pál képviselő úr most felolvasott módosításával elfogadni, igen vagy nem? (*Igen!*) Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház a *d)* pontot változatlanul fogadja el, és ennél fogva Blahó Pál képviselő úr módosítása elesik.

Következik az utolsó bekezdés.

Goldis László: T. ház! A kérdés feltevéséhez kívánok szólni.

Elnök: Még nem tettem ugyan fel a kérdést, de azért méltóztassék.

Goldis László: Az utolsó pont után kérem tenni utolsó javaslatomat, amely az üresedésben lévő állásokra vonatkozik.

Elnök: Hogy a második bekezdés után tétessék, így van szövegezve.

Mivel az utolsó bekezdéssel szemben Goldis László képviselő úr azt javasolja, hogy az hagyassék ki, s mivel ugyanezt javasolja Damián Vazul képviselő úr is, ennél fogva kérem a t. házat: méltóztatik-e az utolsó bekezdést változatlanul elfogadni, fenntartván a képviselőháznak a módosítások feletti külön elhatározási jogát Goldis László és Damián Vazul kihagyási indítványaival szemben, igen vagy nem? (*Igen! Nem!*) Kérem azokat, akik elfogadják az utolsó bekezdést, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) Többség.

Ennélfogva kijelentem, hogy a képviselőház az utolsó bekezdést elfogadja, és így Goldis László és Damián Vazul képviselő urak kihagyási indítványa elesik.

Következik most Szontágh Andor képviselő úr indítványa, aki az utolsó bekezdést a következőképpen kívánja módosítani *(olvassa)*: „A mennyiben az illető iskola tanköteleseinek összes száma” stb.

Kérem a t. házat, hogy szemben Szontágh Andor képviselő úr általam most felolvasott módosításával méltóztatik-e a 15. § utolsó bekezdését az eredeti szövegezésben fenntartani, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem tartja fenn az eredeti szöveget, hanem a 15. § utolsó bekezdését Szontágh Andor képviselő úr módosításával fogadja el. *(Helyeslés.)*

Leitner Adolf képviselő úr egy toldást hoz javaslatba a szöveghez. Ez a toldás így szól.

Hammersberg László jegyző *(olvassa)*: „A szakasz végén így folytatandó: „De ha az államsegély nélkül az iskolafenntartó a jelen törvény által rászabott kötelezettségnek megfelelni nem tudna, és ennek következtében az iskola megszűnnék, az ilyen iskolánál alkalmazott tanító, ha különben a jelen törvény által megkívánt teljes képesítéssel bír, állami népiskolához nevezendő ki, ha kinevezéséért folyamodik és kinevezése ellen törvényes ok fenn nem forog.” *(Helyeslés a baloldalon.)*

Elnök: Kérem a t. házat: méltóztatik-e Leitner Adolf képviselő úrnak most felolvasott indítványát elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik a módosítást elfogadják, méltóztassanak felállani! *(Megtörténik.)* Kisebbség. Kijelentem, hogy a képviselőház Leitner Adolf képviselő úr módosítását nem fogadja el.

Következik most Putnok Mór képviselő úr módosítása, amely a következőket hozza javaslatba.

Hammersberg László jegyző *(olvassa)*: „A 411. számú törvényjavaslat 15. §-ának d) pontja utolsó bekezdése után teendő: „De olyan iskolában, amely eddig is élvezett államsegélyt, vagy amely az illető községben az egyedüli magyar tannyelvű iskola, amennyiben a jelen törvény követelményeinek megfelel, a segély e címen meg nem tagadható.”

Elnök: Kérem a t. házat: méltóztatik-e Putnok Mór képviselő úrnak most felolvasott indítványát elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik az indítványt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Ennélfogva kijelentem, hogy a képviselőház Putnok Mór képviselő úr indítványát elfogadja.

Következik Blahó Pál képviselő úr módosítása, mely a következőképpen szól.

Hammersberg László jegyző *(olvassa)*: „Az utolsó bekezdésben 30 helyett 20 veendő fel.”

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e az eredeti szöveget szemben Blahó Pál képviselő úr módosításával elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* [362] Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház az eredeti szöveget fogadja el. *(Helyeslés.)* Ennélfogva Blahó Pál képviselő úr módosítása elesik.

Következik: Goldis László képviselő úr módosítása, aki egy új bekezdést hoz javaslatba; kérem azt felolvasni.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a javaslatot).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Goldis László képviselő úr most felolvasott módosítását elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház Goldis László képviselő módosítását elfogadja. Most még Vlád Aurél képviselő úrnak van egy módosítása. Kérem annak felolvasását.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a módosítást).*

Elnök: Erre a határozati javaslatra nézve ... *(Zaj.)* Csendet kérek ... megjegyzem, hogy hasontartalmú módosítás felett már döntött a képviselőház a tegnapi ülésében; az én felfogásom szerint tehát, habár nem is egészen ugyanazon vonatkozásban történik most itt ennek a javaslatnak megújítása, de a javaslat lényegére nézve a t. ház mégis már a tegnapi ülésben döntött; annál fogva szerintem a házszabályok 238. §-a értelmében ezt a módosítást szavazás alá bocsátani nem lehet. *(Igaz! Úgy van!)*

Vlád Aurél: A házszabályokhoz kérek szót.

Elnök: Kérem.

Vlád Aurél: T. képviselőház! A tegnapi napon hasonló indítványt terjesztettem be, de tekintettel arra, hogy ez egészen más vonatkozásban kérte megállapíttatni és kimondatni azt, ami mai határozati javaslatomban van, azt hiszem, hogy jelen esetben, amikor egészen más kérdésről van szó, ugyanannak az elvnek kimondását másik értelemben nem lehet olyannak venni, hogy ez az indítvány azonos az előbbivel. Én ugyanis a tegnapelőtti ülésben a 12. §-nak ötödik bekezdésében, amely azt mondja, hogy az újonnan szervezett községi vagy hitfelekezeti tanítói állásokon alkalmazott tanítók az alapfizetésnek és korpótléknak állami kiegészítésére csak az esetben tarthatnak igényt, ha az új állás szervezése a vallás- és közoktatásügyi miniszter előzetes beleegyezésével történt, toldást indítványoztam. Ha ugyanis újonnan állítanak fel iskolát, erre vonatkozólag a 12. § ötödik bekezdésében az az elv van kimondva, hogy csak akkor jár államsegély, ha ehhez a vallás- és közoktatásügyi miniszter hozzájárulását, illetve beleegyezését megadja.

Ebben a vonatkozásban indítványoztam, hogy a miniszter abban az esetben, ha a községben egyáltalán olyan iskola nincs, mely az összes tankötelesek befogadására képes, nem tagadhatja meg a

beleegyezését. Most a 15. § utolsó bekezdése a következő elvet mondja ki: amennyiben a tankötelesek száma harmincon alul marad, a vallás- és közoktatásügyi miniszter csak kivételes esetben engedélyezhet államsegélyt. A 15. §. utolsó bekezdése tehát létező iskolákra vonatkozik, és azt az elvet állapítja meg, hogy amennyiben harmincon alul vannak a tankötelesek, csak kivételes esetekben engedélyezhető az államsegély. Már most feltéve, hogy abban a községben egyáltalában nincs más népiskola, én erre az esetre indítványoztam azt a pótlást, hogy ilyenkor a miniszter nem tagadhatja meg a létező iskolától az államsegélyt. Azt hiszem tehát, hogy bár a szavak ugyanazok, de tekintettel arra, hogy egészen más vonatkozásúak, nem lehet a két indítványra azt mondani, hogy egy és ugyanaz, amennyiben első indítványom arra vonatkozik, hogy újonnan létesítendő iskolákban megszorítja a miniszternek azon jogát, hogy beleegyezését megtagadja, mai indítványom pedig a már létező népiskolákra nézve javasolja ezt.

Szerény véleményem szerint tehát nem lehet egy és ugyanazon indítványról szó, és ezért a t. házat arra kérem, határozza el, hogy ezt az indítványt szavazás alá bocsátja. *(Helyeslés.)*

Elnök: Én azt hiszem, hogy a képviselő úrnak igaza van. Az adott felvilágosítás után, habár lényegben azonos is az indítvány, de mivel a vonatkozásban nem azonos, azt hiszem, szavazás alá lehet bocsátani az indítványt. *(Helyeslés.)*

Kérem a t. képviselőházat: méltóztatik-e Vlád Aurél képviselő úrnak imént ismertetett és felolvasott módosítását elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. Kijelentem, hogy a képviselőház Vlád Aurél képviselő úr módosítását nem fogadja el.

Következik a 16. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a 16. §-t).*

Elnök: Az előadó úr kíván szólni?

Vertán Endre előadó: Nem!

Elnök: Ki következik?

Ráth Endre jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Ezen szakaszra vonatkozólag már az általános vitánál is kifejtettem azt az álláspontot, amelyet vallok.

(Az elnöki széket Návay Lajos foglalja el.)

Szó van itt a tantervnek a megállapításáról. Már akkor kifejtettem, hogy pedagógiai szempontból nem engedhető meg, hogy egy iskolában a tantervet két hatóság állapítsa meg. Még kevésbé engedhető meg az, hogy a tantervnek egyik részét az egyik hatóság

állapítsa meg, a másik részét pedig a másik hatóság. Természetesen az általános vitának befejezése és ezen törvényjavaslatnak a részletes tárgyalás alapjául történt megszavazása után ezen kérdés további megvitatásának helye nincs, és így nem fogom újonnan felsorolni azon indokokat, amelyek alapján az általános vitánál képviselt elvemet akkor világításba iparkodtam helyezni. De mindenesetre, a miniszter úrnak az általános vita során tett egy kijelentése által bátorítva teszek egy javaslatot ennek a szakasznak némi módosítására.

[363] Én ugyanis már akkor kimutattam azt, hogy mikor az 1879. évi, a magyar nyelv tanításáról szóló törvénycikket meghozták, és a miniszternek megadott a jog, hogy a magyar nyelv tanítására vonatkozólag az óraszámot megállapíthassa, az akkori miniszter az óraszám megállapításánál egyáltalában nem hallgatta meg az iskolafenntartókat, és így tényleg oly óraszámot állított be a tantervbe, mely szerény nézetem szerint nem volt megfelelő. Mikor kimutattam azt, mily lehetlenségek származhatnak abból, ha a tanterv két részét két hatóság állapítja meg, a kultuszminiszter úr azt felelte, hogy nem is képzelem el, hogy anélkül, hogy egyik a másiktól tudna, tehát teljesen önkényesen állapíthatná meg a miniszter a tantervet azokra a tantárgyakra nézve, melyekre nézve ez a törvényjavaslat neki a jogot megadja. Akkori feleletemben ki nyilatkoztattam, hogy ez helyes pedagógiai felfogás. Most nem követelhetem, hogy ez a szakasz úgy módosíttassék, hogy a felekezeteknek jogában maradjon az egész tanterv megállapítása, mivel el van fogadva, hogy némely tantárgyakra nézve a miniszter van jogosítva, hogy a tantervet megállapítsa.

Csak azt szeretném, hogy jöjjön bele módosításképpen ebbe a szakaszba, hogy mielőtt a miniszter végleg határoz ezen tantervek megszerkesztése tárgyában, hallgassa meg erre nézve az iskolafenntartó felekezeteket, hogy azután ezek észrevételeinek lehető figyelembevételével – ami utóvégre őt nem kötelezi – a tantervet úgy csinálhassa meg, amint azt jónak látja; de azt hiszem, a felekezetek szolgálatnak majd imitt-amott némely támpontot, amelyet figyelembe vehet az igen t. miniszter úr éppen az ügy érdekében.

Miután ebben a szakaszban erre vonatkozólag semmiféle utasítás nincs, ezért én bátorzkodnám talán csak két szónak közbeszúrását ebbe a szakaszba javasolni. A szakasz akkor így szólna *(olvassa)*: „Alapfizetés vagy korpótlék-kiegészítés címén államsegélyt csak olyan községi vagy hitfelekezeti iskolák tanítói nyerhetnek, melyekben az 1868: XXXVIII. t.-c. 11. és 55. §-aiban, valamint a jelen törvény 19. és 20. §-aiban felsorolt kötelező tantárgyak a mindennapi iskolában az illető egyházi főhatóság, illetőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszter által – itt volna közbeszúrandó

– az illető egyházi főhatóság meghallgatása után kiadott tanterv szerint hat évre felosztva, faluhelyen legalább nyolchavi, városokban legalább kilenchravi szorgalmi idők alatt taníttatnak.”

Így csak az a kötelezettség hárulna a miniszter úrra, hogy mielőtt végleg megállapítja az illető tantervet azokra a tantárgyakra, amelyeknek tantervét megállapítani ezen törvényjavaslat elfogadása után az ő jogkörébe fog tartozni, hallgassa meg az iskola-fenntartó hitfelekezeteket is. Ezen módosítás azt hiszem, igen méltányos, pedagógiai szempontból okadatolt, és nagyon kérem az igen t. képviselőházat, méltóztassék módosításomat elfogadni.

Elnök: Csernoch János képviselő úr kíván szólni.

Csernoch János: T. ház! A tantervre vonatkozólag nekem is lesznek észrevételeim, de ezeket az észrevételeket nem ennél a szakasznál szándékozom megtenni, mert nem is tartoznak ebbe, mivel ez a szakasz csak arról intézkedik, hogy az iskolák akkor kaphatják meg a kiegészítést, ha az egyházi főhatóság, illetve a miniszter által készített tanterv szerint tanítanak. Hogy milyen legyen a tanterv, hogyan készüljön, erről intézkedik később a 20. §, ennél fogva indítványozom, hogy Goldis képviselőtársam módosítása most tárgyalás alá ne vétessék, hanem hagyassék fenn akkorára, mikor a 20. §-t fogjuk tárgyalni. *(Helyeslés.)*

Elnök: A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Én is ezt a megjegyzést akartam tenni. Annak a gondolatnak megvitatása és az aziránt való döntés, melyet Goldis t. képviselőtársam felvetett, nem tartozik ide. Egészen más értelme van annak a bifurkációnak, hogy: „az illető egyházi főhatóság, illetőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiadott tanterv szerint”. Itt ez nem arra vonatkozik, hogy mely tantárgyakra nézve, a tantárgyaknak mely tömegére nézve állapítja meg az iskola-fenntartó a tantervet ezen javaslat szerint, és mely tantárgyakra nézve a miniszter, hanem ez azt jelenti, hogy itt községi és felekezeti iskolákról van szó. A községi iskolák tantervét a miniszter állapítja meg, azért kellett ezen szakaszban azt mondani, hogy a miniszter, illetve az egyházi főhatóság által megállapított tanterv. Ebbe a szakaszba tehát semmiképpen sem volna beilleszthető, még ha érdemileg elfogadható volna is – a miről most nem nyilatkozom – t. képviselőtársamnak indítványa, mert ha ebbe a szakaszba betétnék, akkor az eddigi törvényes intézkedésektől eltérőleg a községi iskoláknál csorbíttatnék a miniszternek a tanterv megállapítására vonatkozó joga.

Azért bármily nézetben legyen is valaki az egy iskolában kétféle forrásból származható tantervre nézve, kérem, hogy ezeket az

észrevételeket ne itt iparkodjék érvényesíteni, ahova nem valók, hanem a későbbi szakasznál. *(Helyeslés.)*

Goldis László: T. ház! A házszabályokhoz kérek szót. Miután az igen t. kultuszminiszter úr azt a felvilágosítást adta, hogy itt a miniszter által kiadott tanterv alatt a községi iskolákra [364] vonatkozó tantervről van szó, módosításomat visszavonom.

Elnök: Szólni senki sem kívánván, a vitát berekesztem, és miután az előadó úr sem kíván szólni, a tárgyalást befejezettnek nyilvánítom.

Felteszem a kérdést: méltóztatik-e a háznak a 16. §-t változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* A szakaszt elfogadottnak nyilvánítom.

Következik a 17. §.

Raisz Aladár jegyző *(olvassa a 17. §-t).*

Elnök: Az előadó úr kíván szólni.

Lévay Mihály előadó: T. ház! A 17. §-t azon hazafias indoknál fogva, amely indokok megnyilatkoznak a miniszter úrnak, illetőleg a közoktatásügyi bizottságnak e paragrafust illetőleg felhozott észrevételeiben, melegen ajánlom elfogadásra. *(Helyeslés.)*

Elnök: Ki következik?

Ráth Endre: Csernoch János!

Csernoch János: T. képviselőház! Miután ez a szakasz nemcsak a községi, hanem egyúttal a felekezeti iskolákra is vonatkozik, sőt jobban azokra, mint a községiekre, és miután a felekezeti iskolák egyik célja a valláserkölcös nevelés, ennél fogva ennek hatható-sabb előmozdítására bátorkodom a felolvasott szakaszhoz két módosítást benyújtani. Éspedig a harmadik sorba ezen szavak után: „ragaszkodás”, tétessék: „valamint valláserkölcös nevelés”; ugyanígy az 1. sorba „jelvények” után tétessék „valláskegyeleti” képek. Hogy valami túlbuzgó tanfelügyelő ne akadjon, aki az itt felsorolt jelvényeken kívül kifogást emeljen mindenféle szentképek vagy pl. a szentföld képei ellen. Hogy tehát tiszta és világos legyen a dolog, ajánlom ezen két módosítást elfogadásra.

Raisz Aladár jegyző: Zakariás János!

Zakariás János: T. ház! E szakasz rendelkezései képeznek biztosítékot arra, hogy minden iskolában a hazafias szellem érvényesülni fog. E biztosíték egyik eszköze az is, hogy az iskolákban a magyar nemzet dicsőséges múltjával foglalkozó történeti képek alkalmaztassanak. Ez üdvös intézkedés azonban korlátozva van olyképpen, hogy annak alkalmazása nehézséggel járhat, és esetleg teljesen illuzóriussá lehet. Ugyanis e történeti képek a 4-ik mondat szerint az iskolafenntartó hatósággal egyetértőleg volnának megállapítandók. Lehet azonban, hogy ez az egyetértés az iskolafenn-

tartó és a kultuszminiszter közt nem jön létre, vagy legalábbis huzavonára ad alkalmat. Azért indítványozom, hogy a helyett: „ az iskolafenntartó hatósággal egyetértőleg állapítandók meg”, tétes-sék: „az iskolafenntartó hatóság meghallgatásával”. Így azután az iskolafenntartó hatóság is hozzászólhat.

Másik indítványom vonatkozik a felelősség kérdésének precizírozására. A szakasz első bekezdésében meg vannak állapítva azok a feltételek, amelyek magyar állami és nemzeti szempontból minden iskola által teljesítendő. De nincs világosan megmondva, hogy ki köteles teljesíteni az egyes intézkedéseket.

A szakasz szövegezéséből kimagyarázható ugyan, hogy az egyik intézkedés foganatosítására a tanító illetékes, a másikéra az iskolaszék, de világosan megmondva nincs. Éppen azért nehéz a szakasz második bekezdésének azt a részét, mely azon rendelkezésekre vonatkozik, melyek végrehajtása nem a tanító működésének körébe esik, világosan magyarázni. Nem szeretném, hogy egyetlen egy olyan intézkedés is, amely a magyar nemzeti szellem érvényesítésére vonatkozik, ne essék a tanító hatáskörébe, és a tanító azért felelős ne legyen. Az iskolaszék feladata viszont mindaz, ami nem a tanító feladata, és érette elsősorban az iskolaszék elnöke felelős. Itt mindenesetre találkozni fogunk a végrehajtás során azzal, hogy egyik tényező a másik tényezőre akarja hárítani a felelősséget, hogy mindegyik ki akar az alól bújni.

Márpedig a gyakorlati életben, amint azt különösen azok, akik a falusi iskolaszékekben részt vettek, vagy azoknak működését ismerik, nagyon jól tudják, hogy az iskolában a legfőbb tényező a tanító, az a mozgató és többé-kevésbé kezdeményező faktor az iskolaszékekkel szemben is, és így elsősorban és mindenekfelett a felelősségnek azért, hogy a törvénynek ezen intézkedései végrehaj tassanak, a tanítót kell terhelnie, neki kötelessége kezdeményezőleg, sürgetőleg fellépni az iskolaszékekkel szemben is, és az iskolaszék által hozott határozatok végrehajtásáról gondoskodni. Mert pl. ki van itt mondva az, hogy az iskolaépületre a magyar nemzeti címeres zászló kitűzendő. De ki köteles azt kitűzni, ha tulajdonképpen nincs megmondva? Pedig önként értendő, hogy az elsősorban és mindenekfelett a tanító kötelessége volna. Ha mármost a tanító elhárítja a felelősséget az iskolaszéki elnökre, s vice versa, ebből a gyakorlati életben kellemetlen félreértések és összeütközések keletkezhetnek.

Épen azért én a tárgyalás alatt lévő szakasz második bekezdésének első mondatát akként kívánnám módosítani (*olvassa*): „A szakasz rendelkezéseinek végrehajtásáért elsősorban a tanító, másodsorban az iskolaszék felelős”. Kérem a t. házat, méltóztassék módosításomat elfogadni.

Ráth Endre jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Én is egyetértek előttem szólott t. képviselőtársammal, mert én is úgy találom, hogy félreértések támadhatnak abból, ha a tanítónak és iskolaszéknek felelőssége nincsen precíze megállapítva a törvényjavaslatban. Azért nem akarok ehhez tovább hozzászólni; ennek sorsa el fog dőlni akkor, amikor a beterjesztett javaslat felett a t. ház határozni fog.

Hozzájárulok Csernoch János t. képviselőtársam módosításához is, mert tényleg azt hiszem, nem lesz a népnevelés ügyének sem hátrányára, ha az erkölcsös nevelést különösen ki akarjuk [365] emelni itt is, s a tanítónak a hazafias nevelés mellett az erkölcsös nevelést is mintegy különös kötelességévé tesszük. Nem is szólaltam volna fel, ha egyéb módosítást nem kellene ajánlanom.

Felhívom a t. ház figyelmét arra, hogy általában felekezeti iskoláinkban az volt eddig szokásban, hogy az egyházfőknek arcképeit minden iskolában kifüggesztették, és amellet az illető iskola létesítése és fenntartása körül nagy érdemeket szerzett emberek arcképeit szintén kifüggesztették jellemfejlesztő célzattal, hogy t. i. mindig maguk előtt lássák a gyermekek annak képét, aki áldozatokat hozott az iskola érdekében, aki a felekezetének művelődése körül kiváló szolgálatokat tett és nagyobb érdemeket szerzett.

Ha most a törvényjavaslatnak ezt a szakaszát úgy fogadnók el, amint stilizálva van, akkor beállhat az az eset, hogy ezekből az iskolákból most már az eddig is ott kifüggesztett ilyen képeket el kellene távolítani.

Egy hang (jobb felől): Például?

Goldis László: Például az egyházfőnek képét. Azután pl. a görög-keleti románoknál minden iskolában ott van Gozsdu Manó képe, aki óriási alapítványt tett, amelyből már nagyon sok szegény román ifjú nyert kiképeztetést. Ezek mind olyan jellemfejlesztő dolgok ...

Hódy Gyula: És Brankovics pátriárkáé?

Goldis László: ... amelyeknek eltávolítása a gyermekek nevelésének nemhogy használna, de ártana. A gyermekek hozzá voltak addig szokva, hogy püspöküket mindennap látták az iskolában. Ha most egyszerre ezeket az iskolából eltávolítják, mit fognak gondolni? (Zaj.) Gondolom, talán nem fogják eltávolítani most, de talán öt év múlva jön egy másik miniszter, aki azt mondja, hogy a törvényhez szigorúan ragaszkodni kell, és akkor aztán minden képet, amely nincs itt a törvényben megjelölve, el kell távolítani.

Azért, t. ház, én bátorzkodnám a következő módosítást ajánlani: A harmadik mondatban „tantermekben” és „vallási jelvények” szók közé tétessenek a következő szavak (olvassa): „az illető hitfelekezet

egyházi főpásztorainak, valamint az iskolaügy iránt kiváló érdemeket szerzett, az illető hitfelekezetekhez tartozó állampolgároknak arcképei” – hogy ne legyünk esetleg kitéve annak, hogy idegen állampolgárok arcképeit tegyék az iskolákba, hanem kizárólag csak magyar állampolgárok képeit, akik az illető hitfelekezeti iskola ügyei iránt nagy érdemeket szereztek.

Azután volna még egy módosításom. Az utolsó mondat t. i. arról szól, hogy hova folyjanak be azok a büntetéspénzek, amelyek – remélhetőleg nem lesznek, én azt hiszem legalább; de mégis – azon ritka és sajnálatraméltó esetekben, ha ilyen büntetések lesznek azért, mert nem tűzik ki a címert vagy zászlót, vagy nem teljesítenek egyéb ilyen kötelességeket, amelyek ellen senkinek semmi-nemű ellenvetése nem lehet, hogy mi történjék az ilyen címeken befolyt büntetéspénzekkel. Én azt hiszem, nem helyes, ha ezek a büntetéspénzek a nyugdíjalaphoz csatoltatnak, hanem azt hiszem, sokkal célszerűbb volna, ha azokat a pénzeket az illető iskolának tanszerekkel és egyéb eszközökkel való ellátására fordítanók, mert ennek moralizáló hatása is van, mert mintegy intő példaképpen van ott, hogy ezt a kihágást el ne kövessék az illetők. Azért, t. ház, azt ajánlom ... (*Zaj.*)

Elnök (*csenget*): Csendet kérek!

Goldis László: ... hogy ezen mondat helyett (*olvassa*): „A befolyó pénzbüntetés az országos néptanítói nyugdíj céljaira fordítandó”, a következő mondat tétessék (*olvassa*): „A befolyó pénzbüntetés az illető iskolának tankönyvekkel, történelmi és szemléltető képekkel való ellátására fordítandó.”

Elnök: T. ház! A napirend tárgyalására szánt idő letelt, s azért javaslom a tárgyalás megszakítását. Mielőtt rátérnénk az interpellációra, a következő ülés napirendjére nézve bátorkodom javaslatot tenni.

[...] Ennélfogva a hétfői napirendre a következő javaslatot teszem: elsősorban elnöki előterjesztések és irományok bemutatása, másodsorban a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti tanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása; harmadsorban pedig a házszabályok 203. §-a alapján Sággy Gyula képviselő úrnak a mai napon tett, az ülések meghosszabbítására vonatkozó indítványa felett való szavazás.

Méltóztatik az általam javasolt napirendi indítványhoz hozzájárulni? (*Igen!*) Ha igen, akkor a legközelebbi, április 22-én délelőtt 10 órakor tartandó ülés napirendjét ekként megállapítottanak nyilvánítom.

Következnek az interpellációk.

[...]

[371] **Elnök:** [...] ... több tárgy nem lévén, az ülést berekesztem.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 25 perckor.)

*Hitelesítették: Simkó József s. k., Somogyi Aladár s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok.*

145. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 22-én, hétfőn,
Justh Gyula elnöklete alatt.

[...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
gr. Apponyi Albert, Günther Antal, Darányi Ignác,
Jekelfalussy Lajos, Josipovich Géza.
(A ülés kezdődik d. e. 10 óra 10 perckor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét gr. Thorotzkai Miklós jegyző úr fogja vezetni, a javaslatok mellett felszólalókat Hammersberg László, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Raisz Aladár jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

Elnök: [...] Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442), mégpedig a 17. § tárgyalásának folytatása.

Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Okolicsányi László!

Okolicsányi László: T. képviselőház! A törvényjavaslat 17. §-a megjelöli azt a nevelési irányt, amelyet minden népiskolától meg kell követelni, megjelöli továbbá azokat a külső jelvényeket, amelyekkel a törvény biztosítani akarja, hogy a népiskola külsőleg is mint a nemzeti közművelődési ügy szolgálatában álló intézmény jelenjék meg. E szakasznak ezen irányával és intenciójával tökéletesen egyetértek. Egyetértek azzal a módosítással is, amelyet Csernoch János t. képviselőtársam nyújtott be, s amelyet olyanoknak tekintek, amely az ezen szakaszban kifejezett iránynak csak a javításához járult hozzá. Ha a magam részéről egy-két módosítást mégis bátor vagyok indítványozni, ezt csak azért teszem, mert határozottabban akarom megjelölni azon irányt, amelyet ezen szakasz maga elé tűzött.

A törvény ezen szakasza ugyanis azt mondja, hogy a tanító köteles a gyermek lelkében a magyar hazához való ragaszkodás szellemét kifejleszteni. Ez így magában véve tökéletesen helyes, de felfogásom szerint nem elég. Igen sok vidékén az [373] országnak – fájdalom – nem az a baj, hogy a hazához való ragaszkodásról nem beszélnek, hanem az, hogy a magyar nemzethez való tartozás tudatát a gyermekben fel nem ébresztik. *(Igaz! Úgy van!)* Sőt ellen-

kezőleg, olyan hangulatot keltenek a gyermekekben, mintha azok a magyar nemzethez nem is tartoznának, (*Helyeslés.*) mintha azok a magyar nemzetén kívül állnának.

Nem akarok ezzel a kérdéssel hosszasan foglalkozni és a részletekbe belebocsátkozni. Egyszerűen utalok arra az interpellációra, melyet körülbelül 10 nappal ezelőtt gróf Bethlen István képviselőtársam a miniszterelnökhöz intézett, és amelyben lerántotta a leplet azokról a hazafiatlan törekvésekről, amelyek az ország különböző részeiben huzamosabb idő óta állandóan és céltudatosan abban az irányban nyilvánulnak meg, hogy a magyar nemzet egy részét a magyar államtól elszakítsák, a nemzet fiainak százezreit a magyar államhoz hűtlenné tegyék. A nevelés nem merül ki teljesen az iskolában, igen sok befolyás érvényesül az iskolán kívül is a gyermek lelkére, kedélyére és gondolkodására. Ha e befolyás őket hazafiatlan irányba vezeti, ennek a nyomait az iskola alig képes az ifjúság lelkéből kiirtani. Én tehát itt azt kívánom határozottan kifejezni, hogy ne csak a magyar hazához való ragaszkodás szellemét – mert ez a kifejezés nem elég precíz –, hanem a magyar nemzethez való tartozás tudatát köteles a tanító az ifjúság lelkében kifejleszteni és megerősíteni.

Ennek a kifejezésnek a felvétele ebbe a szakaszba megfelelne az 1868-iki nemzetiségi törvénynek is, amely bevezetésében azt mondja, hogy Magyarország összes népei az alkotmány alapelvei szerint és politikai tekintetben egy nemzetet képeznek: az osztatlan, egységes magyar nemzetet. Ezzel az iránnyal ellenkező az az irány, amelyet céltudatosan terjesztenek az országnak igen nagy részeiben. Annak kézzelfogható bizonyítására, hogy csakugyan ezzel teljesen ellenkező tanokat terjesztenek az országban, egy kisgyermek részére készült olvasókönyvből bátorkodom néhány sort idézni. Ez az olvasókönyv román nyelven van írva, a román népiskolák harmadik osztályában használják, a román közoktatásügyi miniszter által van jóváhagyva, azonban Magyarországon is igen sok példányban el van terjedve; természetesen nem iskolákban használtatik, hanem az iskolákon kívül. Hiszen éppen ezért az ilyen könyveknek terjesztése szinte kívül esik a hatóságok ellenőrzési körén, csakis magánúton vagy társadalmi úton lehet kinyomozni azt, hogy hol vannak ilyen könyvek használatban.

Ennek az olvasókönyvnek egyik fejezetében szó van a románok által lakott vidékekről történelmi tekintetben. A címe ennek a fejezetnek: „Provintile locuite de Romane”. Ez az olvasmány egy kis történelmi bevezetés után a következőkben vonja le a tanulságot (*olvassa*): „Tehát a rumén nemzet nincs csak a Kárpátok, a Duna és a Prut közé beszorítva, nem, a rumén nemzet sokkal jobban el van terjedve, mert a transzilvániaiakkal, bánátiakkal, krisiániak-

kal éppen úgy, mint Maramures, Bukovina, Besszarábia és Macedónia országok lakosságával ugyanabból a vérből származó testvérek vagyunk, mindnyájan rumének vagyunk, mindnyájan a dákorománoktól származunk.” Ilyen felfogásnak és gondolkodásnak végre is véget kell vetni minden úton és módon, és én azt hiszem, hogy nem sokat teszünk, hanem a minimumát tesszük meg annak, ami kötelességünk, hogyha itt a törvény határozottan azokat a szavakat iktatja be, amelyeket az 1868-iki törvénybe is beiktattak és kötelességévé tesszük a magyar állam területén alkalmazott minden tanítónak, hogy ilyen tanok ellenében, amelyek azt a gyermeket arra oktatják, hogy rumének vagyunk, tanítsa meg őt arra, hogy tagjai vagyunk az egységes, oszthatatlan magyar nemzetnek.

Ezért én bátorodom a tárgyalás alatt lévő szakasz első részéhez egy módosítást ajánlani. Tekintettel azonban arra, hogy Csernoch János t. barátom ugyanezen mondatba egy módosítást szűrt be, és én az ő módosítását kihagyni nem akarnám, sőt azt elfogadom és melegen támogatom, azonban az ő módosítása az én módosítással együtt a mondat szerkezetét megzavarná: azért én bátor voltam Csernoch János t. képviselőtársam módosítását saját módosításomba belevenni, hogy így a mondatszerkezet egységes legyen. *(Halljuk! Halljuk!)* Ennélfogva ajánlom, hogy ezen szavak után: „a magyar hazához való ragaszkodás szellemét” tétessenek, a következő szavak: „és a magyar nemzethez való tartozás tudatát, valamint a valláserkölcös gondolkozását” – tartozik t. i. a tanító kifejleszteni és megerősíteni.

Ezenkívül még egy csekély módosítást bátorodom indítványozni ezen szakaszhoz. Ebben a szakaszban ugyanis elő vannak írva azok a külső jelvények is, amelyekkel minden iskolát el kell látni, és ezek között megemlítetik, hogy feliratnak is kell lennie az illető iskolán. Arról azonban a törvény megszövegezésekor nem gondoskodtak, hogy ez a felirat milyen nyelvű legyen. Én azt hiszem, hogy efelett ma vitatkozni nem is szabad.

Akkor, amikor már meglehetősen erősen követeli a közvélemény, hogy még a nem magyar nyelvű cégtáblák is külön adóval rovasanak meg, aminthogy más államokban tényleg úgy van, amikor nagy nehezen elértük azt is, hogy a közöshadseregbeli laktanyákon magyar felírást alkalmaztak, akkor meg lehet követelni minden t. nemzetiségtől és minden felekezettől, melynek iskolafenntartási joga van, hogy arra az iskolára csakis az állam nyelvén alkalmazzon feliratot, vagyis ezen iskolák feliratának magyarnak kell lennie. *(Helyeslés.)* Azt hiszem, ez olyan minimális követelmény, amely senkinek sem vallási, sem nemzetiségi érzületét nem sérti, és ha valakinek az érzületét mégis sértené, az nem érdemli meg,

hogy tekintettel legyünk rája. *(Helyeslés.)* Ennélfogva indítványozom azt a módosítást, hogy *(olvassa)*: a „törvényesen megállapított kitételekkel meg-[374]jelölő” szavak után tétessék „magyar nyelvű”. *(Élénk helyeslés.)*

Raisz Aladár jegyző: Pop Cs. István!

Pop Cs. István: T. ház! Amint már Goldis László igen t. barátom is kijelentette, midőn mi ezen törvényjavaslat részletes tárgyalásába belebocsátkozunk, tesszük ezt a törvényjavaslat érdekében, hogy úgy törvényhozási hivatásunknak eleget tegyünk, mint különösen eleget tegyünk annak, amit mi óhajtunk, hogy t. i. a nevelésnek helyes alapot nyújtsunk.

Nem is szólaltam volna fel e szakasznál, ha az előttem szóló képviselő úr nem pendített volna meg olyan hürokat, amelyeket széles e Magyarországon megpendíteni a legszentebb hazafias kötelesség és hivatás. Hivatkozott gr. Bethlen István leleplezéseire, amelyek minket olyan csúnya színben tüntetnek fel a magyarok előtt.

Hát, t. képviselőház, ha önök ezt a törvényjavaslatot kizárólag a sovinizmus és az ügynevezett hazafiasság szempontjából fogják toldozni-foldozni, akkor ebből nem törvényjavaslat lesz, hanem valami koalíciós pártprogram. Ha jelszavak után indulunk, akkor nagyon természetes, hogy a jelszavak kapcsán önök minket nagyon könnyen legyőzhetnek, és ha védekezünk is, az a védekezés vajmi nehezen tud áthatolni ennek a veszedelmes sovinizmusnak a szitáján. Folytonosan szemünkre vetik romániai szereplésünket, hogy mi oda mentünk ...

Zakariás János: Hát nem voltak ott?

Pop Cs. István: ... a hazát elárulni, és ennek kapcsán azután az iskolai törvényjavaslatot akarják alakjából és hivatásából teljesen kiforgatni. Hát igenis, én is voltam Romániában, és azt hiszem, hogy nincsen igazi magyar ember, aki ne ítélte volna el engem, hogyha ezt az alkalmat fel nem használok arra, hogy lássam, hogy a szomszéd állam, egy keleti állam rövid idő alatt mint emelkedett vagy nem emelkedett. Én nem tudok egyetlenegy esetet sem, hogy ott olyan jelenségek történtek volna, amelyek a magyarok érzékenységét sértették volna. Igaz, hogy beszédeikben olyképp tüntetik fel szereplésünket, mintha nem tudom én miféle suba alatti kifejezésekkel az odavaló tartozandóság óhaját nyilvánítottuk volna.

Zakariás János: Egész nyíltan!

Pop Cs. István: Hát, t. képviselőház, ez nem történt meg, és abból, amit rólam állítanak, következtetem, hogy amit másokról mondtak, szintén nem való.

Zakariás János: Bizonyítva van!

Pop Cs. István: Rólam azt mondják, t. ház, hogy amidőn Bukarestben fogadtak az állomásnál, azt mondtam volna, hogy Románia az én anyaországom. Hát, t. képviselőház, én ezt nem mondhattam, mert nem anyaországom Románia, sőt a román elemnek sem anyaországa. Nem mondhattam, mert ostobaságot mondtam volna.

Okolicsányi László: A román lapok írták!

Zakariás János: Nem cáfolták meg!

Pop Cs. István: Tekintettel arra, hogy én jogász és ügyvéd vagyok, és tudom a közjogi fogalmak jelentőségét, azt mondtam, amit minden magyar ember elmondhatott; az volt néhány bekezdő szavam, hogy mint a szomszéd államnak hú alattvalói, akik önökkel legjobb barátságban élnek, jöttünk bámulni a békés munkának eredményeit.

Ezek voltak a hazaáruló szavak, amelyeket kiejtettem.

Zakariás János: Mást írtak az újságok!

Elnök: Csendet kérek!

Nincs feljogosítva senki a képviselő úr jóhiszeműségét kétségbe vonni.

Pop Cs. István: T. képviselőház! Egész szereplésünk az ottaniaknak csak tiszteletét és becsülését vívta ki. Olyan impozánsan jelentek meg a románok mindenütt, hogy a magyar haza büszke lehetett rájuk. Azok, akik odamennek panaszkodni, Magyarországot rágalmazni, nem jelentkeznek úgy, mint ahogyan mi jelentkeztünk abban az országban. Elég sajnós, hogy önök nem mentek el tömegesen bámulni annak a fiatal országnak törekvését és előrehaladását; hiszen a jövő Magyarország gazdasági fejlődése kizárólag csak arrafelé irányulhat.

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék a 17. §-nál maradni.

Pop Cs. István: T. képviselőház! Nem is említettem volna mindezeket, ha az előttem szólott t. képviselő úr, amikor ennek a törvényjavaslatnak még nagyobb eltorzítását akarja, ezt mindig nem azzal indokolná, hogy mi, nemzetiségek, kifelé gravitálunk.

Elnök: Bocsánatot kérek, a képviselő úr tévedésben van. Én nem azért figyelmeztettem őt, mert védekezett, hanem azért, mert azt a témát kezdte fejtegetni, hogy miért nem mentek a magyarok nagyobb számban a kiállításra. Ez már semmi körülmények között sem tartozik sem a képviselő úr személyes ügyéhez, sem a tárggyal nincs összefüggésben. (*Helyeslés.*)

Pop Cs. István: Áttérve most már, t. ház, a módosításra, én azt hiszem, hogy az előttem szólott t. képviselő úr nemcsak azt akarja, hogy itten mi jó hazafiak legyünk, nemcsak azt akarja, hogy életünkkel, vérünkkel és pénzünkkel védjük ezt a hazát, hanem már

előre egy iskolai törvényben programot akar megállapítani a jövőre, és a politikai elveknek szentségét és sérthetlenségét akarja törvénybe iktatni.

T. ház! Ez a módosítás úgy, ahogy proponálva van, nem kvadrál az 1868: XLIV. t.-c. 1. §-ával, mert ebben az 1. §-ban határozottan politikai nemzetegységről van szó. Az alkotmány, igen tisztelt képviselőház, és annak sarktételei is megváltozhatnak, de a haza, annak határai legfeljebb kiterjesztethetnek, azonban soha fel nem áldozhatók, a haza örökké marad, az szent és sérthetetlen, és éppen ennek a magasztos eszmének a hátrányára szolgálna, ha mi most még ezenfelül beleerőszakolnánk ide olyan kifejezéseket, amelyek pártpolitikai vonatkozással bírnak.

T. képviselőház! Az alkotmánynak sarkalatos alapköve az, hogy politikai meggyőződését min-[375]denki szabadon nyilváníthassa. A haza a törvény által meg van határozva, csak a politikai momentumok nincsenek eléggé megrögzítve, és ezért mondotta valószínűleg az előttem szólott t. képviselő úr, hogy belevegyék azt a hamisított kifejezést, azt a hamisított eszmét az 1868: XLIV. törvénycikkből. Mert ha precízek akarnánk lenni, akkor azt mondanám, hogy: „a politikai nemzetnek az 1868: XLIV. törvénycikk 1. §-ában körülírt és meghatározott fogalma ellen izgat” vagy ilyesmit. De így ebből néhány szót kivenni, amiből joggal lehet következtetni, és amiből különösen egy lelkiismeretlen kormány joggal fogja következtetni azt, hogy ez alapon ő kvázi pártpolitikai szempontokból is eljárhat az illető tanító ellen, mert e tanítót esküje ahhoz a pártpolitikai programhoz is köti: mondom, ilyen körülmények között ezt bevenni a törvénybe a haza magasztos eszméjének meghamisítása volna.

T. képviselőház! Ezek igen fontos szakaszok, amelyek mélyen belevágnak az egyházak, hitfelekezetek és községek már biztosított autonómiájába. Igen kérem a t. képviselőházat és képviselőtársaimat, ne méltóztassanak még újabb és újabb olyan módosításokkal fellépni, amelyek arra engednek következtetni, hogy önök ezt a törvényjavaslatot sem a fizetésemelésnek, sem a tanügynek, sem a népnevelésnek nem szentelik, hanem kizárólag politikai szolgálatba akarják hajtani, és ezer meg ezer tanítót és ezer meg ezer iskolafenntartót ilyesmire akarnak felhasználni. (Zaj.) Én éppen ezért ezt a módosítást ellenzem,

Követeli továbbá igen tisztelt képviselőtársam azt is, hogy minden felirat magyar legyen, (Helyeslés.) kizárólag magyar. (Helyeslés.) Hát, t. képviselőház, éppen a törvényjavaslat indokolása erősen meg akarja nyugtatni az iskolafenntartókat, hogy semmi tekintetben sem akarja autonóm jogaikat megsérteni és a törvény által biztosított rendelkezést meggátolni. Hát ebben benne van

határozottan: az előadási nyelvet maga az iskolafenntartó hatóság határozza meg.

Én azt hiszem, hogy ha az előadási nyelv román, akkor azokon a magyar címereken sem fogja a román felírás semmi esetre sem a magyar címert elégteleníteni. Ez felel meg a jogegyenlőségnek, a törvényben pedig az áll, hogy a jogegyenlőség alapján különbséget nem lehet tenni a nyelvek, a felekezetek között. Furcsán festene, hogy az iskola, melynek előadási nyelve román, s amelyet románok tartanak fenn, külső megnyilatkozásaiban abszolúte nem jelezné, hogy abban románok vannak. Én azt tartanám helyesnek, hogy a feliratok magyarul is és az illető iskolafenntartó nyelven is legyenek meg. Ezzel megfelelünk a legmesszebbmenő sovinizmus követelményeinek és a törvénynek is, amely határozottan követeli, hogy az iskolafenntartó felekezet nyelve is egyenjogúsággal bírjon.

Ismételten kérem, méltóztassanak az előttem szólott t. képviselő úr módosítását elvetni, miután az, amint bátorkodtam kifejtetni, semmi értelemmel nem bír, hanem a haza magasztos eszméjét pártszempontról elhomályosítja.

Hammersberg László jegyző: Nagy Sándor!

Nagy Sándor: T. ház! Egy rövid módosítást vagyok bátor ajánlani ezen szakaszhoz. Nevezetesen ezen szakasz igen fontos rendelkezése az, hogy a végrehajtás elmulasztását a törvényszakasz utolsó bekezdése kihágásnak minősíti. Ennek a kihágásnak azonban a törvény szerint nincsen szankciója. Lehetne mondani, hogy magától értetődőleg a büntetőjog általános elvei ezen kihágásra is vonatkoznak, tudjuk azonban, hogy a büntetőjogi rendelkezések kiterjesztően nem magyarázhatók, és így magától sohasem értetődik, hogy valamely kihágás szankcióját egy más büntető rendelkezésből lehessen levonni. Miután pedig Zakariás János t. barátom egy módosítást ajánlott, amely szerint elsősorban a tanító felelős a végrehajtás elmulasztásáért, de még abban az esetben is, ha megmarad, hogy az iskolaszék elnöke a felelős: nézetem szerint nagyon sokszor fog előfordulni az az eset, hogy a bírság behajthatatlan lesz. A tanítónak a törvény értelmében nem lehet a fizetéséből behajtani a bírságot, mert az nem lesz olyan összegű, hogy foglalás alá essék, az iskolaszék elnöke pedig sok esetben célzatosan úgy választatik meg, hogy az illetőnek vagyoni helyzete miatt a törvény kijátszható legyen. Én tehát azt vagyok bátor ajánlani, vegyük be kifejezetten, hogy e kihágás elbírálására az általános kihágási büntetőtörvénykönyv intézkedései az irányadók. *(Helyeslés.)*

Módosításom úgy hangzik, hogy ezen szó után: „fordítandó”, tétessék pontosvessző és az után a következő szavak: „egyéb tekintetben az 1879. évi XL. t.-c. általános határozatai irányadók”,

így meglesz a bíróságnak a módja, hogy a megfelelő büntetésre változtassa át a bírságot, de meglesz a 21. § alkalmazásának joga is, hogy t. i. tekintetbe vegye az enyhítő körülményeket, ha azok fennforognak. Kérem a t. házat, méltóztassék ezt a módosítást elfogadni. *(Élénk helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha szólni senki sem kíván, a vitát bezárom. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Ezen szakaszhoz többrendbeli módosítás adatott be, amelyekre nézve kötelességem állást foglalni. A módosításokat nem a beadás sorrendje szerint, hanem a bekezdéseknek, illetve a szakasz eszmemenetének sorrendje szerint fogom említeni, amennyiben azokra emlékszem. Ha netalán valamely módosításra elfelejtetek kiterjeszkedni, kérem a módosítást beadott képviselő urat, szíveskedjék engem arra figyelmeztetni.

Elsősorban azok a módosítások jönnek tekintetbe, amelyeket Csernoch János és Okolicsányi László barátaim adtak be ennek a szakasznak első mondatához. Okolicsányi László t. képviselőtársam felvette, a magáévá tette Csernoch János t. képviselőtársam módosítását, és én [376] minden további indokolás nélkül, amely itt valóban szükségtelen, *(Helyeslés a baloldalon.)* kijelentem, hogy az ekként egyesített Okolicsányi–Csernoch-féle módosításokhoz hozzájárulok.

Okolicsányi László t. barátom még egy módosítást adott be az iskola külső felírása tekintetében, amelyre nézve a törvényjavaslat csak annyit mond, hogy az a felírás az iskolának jellegét a törvényben megállapított kifejezésekkel, kitételekkel jelölje meg. Ezzel szemben, illetőleg ehhez hozzátoldva, ő még azt is akarja imperatívé kimondatni, hogy – nem tudom, hogy benne van-e az a szó, hogy „kizárólag” ...

Okolicsányi László: Nincs benne!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: ... hogy „magyar nyelven”. Hát ha t. képviselőtársam úgy érti ezt, hogy magyar nyelven is legyen kitéve a felírás, akkor ezen értelemben módosításához hozzájárulok, és előre kijelentem, hogy ha a ház hozzájárul, én a végrehajtást akként fogom eszközölni, hogy a végrehajtási utasítás szerint megengedtéssék, hogy a magyar nyelven kívül az iskola előadási nyelvén is legyen ott felírás, és pedig nem abból az okból, amelyet Pop Cs. István t. képviselőtársam mondott, aki az állampolgárok egyenjogúságából a nyelveknek egyenjogúságára következtet, mert, bocsánatot kérek, ez a mi közjogunk szerint nem áll. Mert a hazában dívó nyelveknek egyike, a magyar nyelv államnyelvül van a törvény által megjelölve, tehát

ebből a szempontból bizonyos privilégiumoknak örvend, nem azért, minthogyha mi, a magyar anyanyelvűek magunkat különb embereknek tartanók, mint azon honpolgárokat, akik nem magyar anyanyelvűek, hanem mert az államegység szempontjából, az állam tradícióinak, a magyar állam történelmi fejlődésének szempontjából a magyar nyelv az államnyelv, és ennek folytán ez a nyelv természetesen privilegiumokat élvez anélkül, hogy ez bárkire nézve sértő volna, akinek más az anyanyelve. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Tehát nem abból a szempontból, hanem azért, mert én csakugyan a törvényjavaslat ökonómiájából kiindulólág nem akarom tovább korlátozni az iskolafenntartók szabadságát, mint amennyire az állami szempontból szükséges, és mert én az én szempontomból a hazának összes polgárait nyelv- és valláskülönbség nélkül az egységes magyar nemzet és az egységes magyar állam kultuszában akarom csoportosítani: nem látok abban bajt, hogyha az országban dívó valamelyik másik nyelven szerkesztett felirat a magyar állami címerrel és a magyar nemzeti zászlóval közvetlen összeköttetésbe hozatik, hogy ezzel mintegy kifejezésre juttassék az, hogy ámbár nem a magyar nyelv azon nemzetiség anyanyelve, de azért annak címere és zászlója a magyar címer és a magyar zászló. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Ez indított engem arra, hogy a törvényjavaslatot úgy szerkeszsem, amint szerkesztettem, de ezen gondolatba tökéletesen befér e módosítás abban az értelemben, amelyet különben Pop t. képviselőtársam is elfogadott, hogy magyar nyelven is legyen a felírás odatéve, mégpedig imperatívve történjék eziránt intézkedés, hogy a magyar nyelv ott ne hiányozzék. *(Élénk helyeslés a baloldalon és jobb felől.)*

Zakariás János t. képviselőtársam módosításai közül az első az, hogy ott, ahol a történelmi képek kiszemeléséről van szó, ezen kitétel helyett, hogy „az iskolafenntartó főhatósággal egyetértőleg”, az tétessék, hogy annak „meghallgatásával”. Én hozzájárulok ezen módosításhoz, mert ez biztosítja az iskolafenntartóknak azt a hozzászólási jogát, amelyre a felekezeti viszonyok különbözősége miatt tényleg szükség van, másfelől pedig ez kizárja azt, hogy ezen joggal akképpen élhessenek, hogy egyáltalán megghiúsítsák ezen intézkedést. *(Élénk helyeslés a baloldalon és jobb felől.)* Azonban nem járulhatok hozzá t. képviselőtársam második indítványához, amely a büntetőjogi felelősséget, amelyről a szakasznak második bekezdése intézkedik, elsősorban a tanítóra akarja hárítani. Sokkal helyesebbnek tartom a törvényjavaslat eredeti szerkezetét, amely azt mondja, hogy e szakasz azon rendelkezéseinek végre-

hajtása, amelyek nem a tanító működési körébe esnek, az iskolaszék feladata, és ezekért elsősorban az iskolaszék elnöke felelős.

Bocsánatot kérek, hiszen az iskolaszéknek felelősségét ennek a szakasznak második bekezdése csak azokra a rendelkezésekre nézve állapítja meg, amelyek nem a tanító intézkedési körébe tartoznak. Hogy legyen a tanító elsősorban felelős oly dolgokért, amelyek nem az ő intézkedési körébe tartoznak? A tanító a tanítás folyamáért, egész menetéért, a kellő tankönyvek használatáért, a kitiltott tankönyvek mellőzéséért elsősorban felelős; de hogy kifüggesztetik-e a címer, ott vannak-e a falitáblák, kitűzetik-e a zászló, erre nézve a tanítónak nincs is direkt intézkedési joga a közvetlen felettes hatóság nélkül, logikus tehát, hogy elsősorban az legyen felelős, akinek intézkedési körébe ezek a rendelkezések tartoznak.

A tanító különben hivatali vétségekért és mulasztásokért nem büntetőjogi, hanem fegyelmi úton vonandó felelősségre – természetesen, ha közbüntettet követ el, éppúgy, mint minden más ember, büntetőjogi felelősség alá vonható –, de hivatalos kötelességmulasztásért fegyelmi úton keresendő vele szemben az orvoslás. A büntetőjogi szankció tényleg csak ama többi tényezőkre vonatkozhatik, amelyekkel szemben fegyelmi jogot nem lehet gyakorolni. Ily módosításhoz tehát nem járulhatok, és azért kérem azzal szemben az eredeti szöveg fenntartását.

Még megjegyzem, hogy ami Csernoch János t. képviselő úr ama módosítását illeti, amely arra vonatkozik, hogy a vallási kegyelet tárgyai, vallási képek is tétessenek oda, ahhoz a magam részéről hozzájárulok.

Itt van azután Goldis László t. képviselő úr kétrendbeli módosítása.

[377] Goldis László t. képviselő úr megtoldja az előbbit azzal, hogy az egyházfőnek és oly magyar állampolgárnak képei is tartozzanak ide, akik az iskola körül különös érdemeket szereztek.

Erre nézve azt kérem, hogy a szavazásnál szakíttassék ketté az indítvány, mert ahhoz igenis hozzájárulok, hogy az iskola felekezeti jellegéhez képest a főhatóság képviselőjének, a főpásztornak arcképe kitétessék; de hogy az iskolafenntartó szabadon választhasson mindenféle magyar állampolgár közül, ahhoz nem járulhatok. Hiszen Axentie Szever is magyar állampolgár volt. *(Igaz! Úgy van!)* Igen sajnálom, hogy oly állapotban vagyunk, hogy védekező álláspontra kell helyezkednünk – támadó szempont nem is vezet –, de *(Igaz! Úgy van!)* az ilyen állampolgárok arcképének odatételére más felső hatóság engedélye nélkül egyszerűen törvényben felhatalmazást adni nem tudok, ahhoz nem járulhatok. *(Élénk helyeslés.)*

Éppúgy nem járulhatok t. képviselőtársamnak azon módosításához, amely szerint a pénzbírságok, melyek e szakasz szerint szedetnek, az illető iskolának vagy iskolafenntartónak kezéhez adassanak vissza. Majd akkor fogok hozzájárulni, ha a büntető-törvénykönyvbe mint általános intézkedést bele vesszük, hogy a bírság annak adatik vissza, aki a bírság lefizetésére kötelezve van. *(Derültség)* Mindaddig, amíg büntető-törvénykönyvünket ebben az irányban nem alakítjuk át, ehhez a második módosításhoz nem járlok. Ebben az értelemben kérem a szakasz elfogadását. *(Helyeslés.)*

Végül Nagy Sándor képviselő úr módosításához mint teljesen észszerűhöz és a törvényjavaslat gondolatmenetébe beilleszthetőhöz, hozzájárulok. *(Helyeslés.)*

Vertán Endre előadó: T. képviselőház! Az egyes javaslatokhoz és módosításokhoz a t. miniszter úr felszólalása után egyenként nem akarok szólni, legfeljebb Goldis László t. képviselő úrnak a t. miniszter úr által elfogadott javaslatára nézve volna némi aggályom. *(Halljuk!)* Nevezetesen a görög-keletieknél, bár jól tudjuk, hogy ez partikuláris egyház, általános a felfogás, hogy az ortodox görög-keleti egyház feje az orosz cár. *(Ellenmondás a középén.)* Jól tudom, hogy jogilag nem úgy van, de ez a köztudat, és nézzék meg az összes románok lakóházait, mindegyikben ott van az orosz cár – természetesen a román király mellett –, és az orosz cár mint egyházfő szerepel a nép tudatában. Nehogy azután ebből az elfogadott módosításból azt következtessék, hogy az orosz cárnak mint az ortodox egyház ma élő fejének arcképét is mindenütt ki kell tenni, ez ellen aggodalmaim vannak. Mert ma a köztudatban igenis az a felfogás él, hogy az ortodox egyháznak éppannyira feje az orosz cár, mint amennyire feje a római pápa a római katolikus egyháznak; *(Zaj.)* ezt én közvetlen tapasztalásból így tudom, s bár a jogállapotot nem fedi, a nép tudatában ez a felfogás él, s a képek ilyenformán és ilyen szellemben, ennek a tudatnak erősítésére vannak Magyarországon elterjedve és szerepelnek majdnem minden román házában. *(Zaj.)*

Ami most már Pop Cs. István képviselő úr felszólalását illeti, legyen szabad arra vonatkozólag egy pár megjegyzést tennem. Nevezetesen Pop Cs. István képviselő úr azt mondotta, hogy pártpolitikai felfogás az, hogy itt egységes magyar nemzet van. Bocsánatot kérek, de e tekintetben talán legelemibb kötelességünk az, hogy ezt a kijelentést itt az ország házában visszautasítsuk. *(Helyeslés.)*

A magyar nemzet nem jogi fikció; nem jogi fikció annak egysége sem. A magyar nemzet tényleg létező fogalom, amely azt akarja kifejezésre juttatni, hogy az a vezető szellemű nemzet ebben az

országban, és hogy ehhez a vezető szellemhez tartoznak a többi nemzetiségek az ő külön faji sajátágaikkal. A magyar nemzetet tehát pártpolitikai fikció gyanánt feltüntetni és azzal vádolni meg minket, hogy midőn az egységes magyar nemzetről beszélünk, akkor mi pártpolitikát űzünk, ami csak addig állhat fenn, amíg ez a párt van az uralmon és van többségben, ez, azt hiszem, olyan felfogás, amely a tényekkel ellenkezik. *(Helyeslés.)*

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Következik a szavazás.

A 17. §-nak minden bekezdése megtámadtatott.

Csernoch János: T. képviselőház!

Elnök: Milyen címen kíván a képviselő úr szólni?

Csernoch János: Mivel a 17. §-ra vonatkozó első módosításomat Okolicsányi László t. képviselőtársam felvette az ő módosításába és ez teljesen megfelel annak a gondolatnak, amelyet én módosításommal kifejezésre akartam juttatni, másrészt pedig mert Okolicsányi Lászlót, képviselőtársamnak módosítását is helyeslem, magamévá teszem, ennél fogva az én módosításomat visszavonom, és elfogadom Okolicsányi László képviselőtársam módosítását. *(Helyeslés.)*

Elnök: Elsősorban tehát felteszem a kérdést arra nézve, méltóztatik-e a 17. § első bekezdését változatlanul fenntartani, szemben az Okolicsányi László és Csernoch János képviselő urak egyesített módosításával, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el változatlanul a 17. §-nak az első bekezdésre vonatkozó részét, hanem elfogadja azt Okolicsányi László és Csernoch János képviselő urak egyesített módosításával.

Most következik Goldis László képviselő úr módosítása, amely azt célozza, hogy a harmadik mondatban ezen szó után: „tantermekbe”, tétessék: „az illető hitfelekezetek egyházi főpásztorainak, valamint az iskolaügy iránt kiváló ér-[378]dekemet szerzett és az illető hitfelekezethez tartozó magyar állampolgároknak arcképei”.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr azt kívánja, hogy ez a határozati javaslat két részre szakíttassék. Én ennél fogva ezen kívánsághoz képest elsősorban arra fogom feltenni a kérdést: beszúrassék-e Goldis Lászlónak az a módosítása, hogy „az illető hitfelekezetek egyházi főpásztorainak arcképei”, és csak azután fogom feltenni a kérdést a képviselő úr határozati javaslatának második részére. *(Helyeslés.)* Méltóztatnak hozzájárulni, hogy így tegyem fel a kérdést? *(Igen!)*

Kérdem tehát a t. házat: méltóztatik-e a 17. §-t változatlanul fenntartani, szemben Goldis László képviselő úr azon módosításával, hogy a tantermekben tétessék ki az illető hitfelekezet egyházi

főpásztorainak arcképe? *(Felkiáltások: Nem!)* Azt hiszem, a t. ház nem tartja fenn az első bekezdés eredeti szövegét szemben Goldis László képviselő úrnak most körvonalazott módosításával, hanem Goldis László képviselő úr módosításával az illető bekezdést és mondatot.

Mármost felteszem a kérdést: méltóztatik-e az eredeti szöveget megszavazni, szemben Goldis László indítványának második részével, amely azt mondja: „valamint az iskolaügy iránt kiváló érdemeket szerzett és az illető hitfelekezetekhez tartozó magyar állampolgárok arcképeivel”, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház az eredeti szöveget tartja fenn Goldis László képviselő úr ezen módosításával szemben, ennél fogva Goldis László képviselő úr módosításának ezen része elesett.

Következik Okolicsányi László képviselő úrnak az egyik módosítása, amely azt javasolja, hogy ezen szó után: „megjelölő”, teendő: „magyar nyelvű”. Kérdem a t. házat, méltóztatik-e szemben Okolicsányi László képviselő úr indítványával az eredeti szöveget fenntartani, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik az eredeti szöveget fenntartják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. Kijelentem ennél fogva, hogy a képviselőház a 17. § első bekezdését Okolicsányi László képviselő úr ezen módosításával fogadja el.

Következik Csernoch János képviselő úrnak egy módosítása, amely azt célozza, hogy ezen szó után: „vallási jelvények”, tétessék: „valláskegyeleti képek”. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e az eredeti szöveget megszavazni, szemben Csernoch János képviselő úr módosításával, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem tartja fenn az eredeti szöveget, hanem elfogadja Csernoch János képviselő úr módosításával.

Következik most Zakariás János képviselő úrnak az első módosítása, amely azt célozza, hogy „az iskolafenntartó hatóság” után tétessék: „meghallgatásával”, és a „-gal egyetértőleg” hagyassék ki. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e az eredeti szöveget, szemben Zakariás János képviselő úr imént felolvasott módosításával elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el változatlanul az eredeti szöveget, hanem elfogadja azt Zakariás János módosításával.

Következik Zakariás János képviselő úrnak másik módosítása.

Zakariás János: Ezt a módosításomat visszavonom.

Elnök: Visszavonatván a módosítás, e tárgyban szavazásnak helye nincs.

Következik Goldis László képviselő úrnak második módosítása, amely a következőképp szól.

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző *(olvassa Goldis László módosítását).*

Elnök: Kérem a t. házat: méltóztatik-e az eredeti szöveget, szemben Goldis László képviselő úrnak most felolvasott módosításával elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház az eredeti szöveget fogadja el, ennél fogva Goldis László képviselő úr most felolvasott módosítása elesik.

Végül Nagy Sándor képviselő úr a következő toldást hozza javaslatba:

Gr. Thorotzkai Miklós jegyző *(olvassa a módosítást).*

Elnök: Kérem a t. házat, méltóztatik-e Nagy Sándor képviselő úr javaslatba hozott toldását elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház Nagy Sándor képviselő úr módosítását elfogadja.

Következik a 18. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 18. §-t).*

Elnök: Az előadó úr kíván szólni?

Vertán Endre előadó: Nem kívánok szólni.

Hammersberg László jegyző: Bozóky Árpád!

Bozóky Árpád: T. ház! A 18. szakaszt nem fogadhatom el, ahelyett beszédem végén ellenindítványt leszek bátor benyújtani.

Először is szerencsétlen dolognak tartom, hogy mi ebben a törvényjavaslatban hivatkozunk a nemzetiségi törvényre. Általános a nézet Magyarországon, különösen pedig magyar helyeken, hogy a nemzetiségi törvényt el kell törölni. *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* Ennek az eszmének, azt hiszem, a parlamentben is megvan a többsége. *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* Nagyon rászolgáltak a nemzetiségi képviselő urak arra, hogy azzal a humánus, gavalléros eljárással, amelyet eddig velük szemben tanúsítottunk, hagyjunk fel. *(Úgy van! bal felől.)*

Goldis László: Nem a képviselők számára csinálunk törvényeket!

Bozóky Árpád.: Azt kell feltételezni, hogy ez a nemzetiségi törvény eltöröltetik, és mikor [379] eltöröltetik, akkor még mindig fenn fog állni ez a javaslat mint törvény. Szervezeti hibának tartanám, hogy ebben a törvényben oly törvényre hivatkozunk, oly törvénynek szakaszát értelmezzük, amely törvény minden valószínűség szerint el fog töröltetni, *(Mozgás a középén.)* és akkor az a hiba fog előállni, hogy az a törvény, amelynek paragrafusát itt értelmezzük, az már nem áll fenn, míg értelmezése még fennáll. De azért is helytelen ...

Elnök: Bocsánatot kérek, az 1868: XLIV. t.-c. 14. §-a ma még fennáll, ne méltóztassék azt mondani, hogy nem áll fenn.

Bozóky Árpád: Én a jövőre vonatkozólag mondom.

Egy hang (*a középén*): Próféta!

Bozóky Árpád: Másodszor, t. ház, a nemzetiségi törvényt ahány ember van, annyiféleképpen értelmezi. Másféleképpen értelmezik a nemzetiségek, és másféleképpen értelmezzük mi. Kérem, mikor a törvényhozás joga szuverén, akkor, mikor mi csinálhatunk most egy helyesen és minden tekintetben értelmes paragrafust a magyar nyelv tanítására vonatkozólag, mert módunkban van, senki bennünket a tekintetben nem korlátozhat ...

Goldis László: Hát a józan ész?

Bozóky Árpád: ... nem tartom helyesnek, hogy a kétes értékű nemzetiségi törvényre hivatkozzunk. Másodszor, annak a 39 évnek története, amely a nemzetiségi törvény meghozatala óta elmúlt, megtanított bennünket arra, hogy vége kell hogy legyen annak a túlságos jóhiszemű, túlságos humánus, túlságos gavalléros eljárásnak, amellyel eddig a nemzetiségi kérdést kezeltük.

Ha továbbra is a szerint érvényesítjük a magyar állami szempontokat a nemzetiségi izgatókkal szemben, hogy dotáljuk-e a pópát, a tanítót, hogy a gyermekeknek bizonyos százaléka magyar anyanyelvű-e, vagy pedig nem – megjegyezve itt melleleg azt is, hogy azt, vajon magyar anyanyelvű-e a gyermek vagy nem, szintén az oláh pópa fogja megállapítani az ő kénye-kedve szerint –, ha ilyen gyengék vagyunk a nemzetiségi aspirációkkal szemben, amikor minden napnak a története arról tesz bizonyosságot, hogy ez óriási veszedelem: akkor ma már nem látom megindokolva azt a gavalléros, azt a túlságos szentimentális eljárást, amely a nemzetiségi törvénynek 1868-ban létet adott.

T. képviselőház! Azok után, amiket Bethlen István gróf képviselőtársam a múltkor és én a 12. § tárgyalásánál elmondottunk, ehhez a szakaszhoz vagyok bátor még az életből néhány esetet felhozni, annak illusztrálására, hogy nem szabad nekünk a magyar nyelv tanítása tekintetében olyan bizonytalanoknak, olyan gyengéknek lennünk, mint eddig voltunk.

Nemrég az alvinci kerületben jártam. Alvincen állami iskolák vannak. Azelőtt oláh felekezeti iskolák voltak, de ezeket államosították. Ott öt tanító tanít az állami iskolában, és Alvincen ma már – hála Istennek – nincsen felekezeti, már t. i. oláh felekezeti iskola.

Egy hang (*bal felől*): Maniu kerülete.

Vlád Aurél: Még tízszer is megválasztják!

Bozóky Árpád: Meggyőződtem arról, hogy az állami iskolába járó oláh gyermekek megtanulták a magyar szót. Alvinchez egy közeli kis község, Sibisán is tartozik.

Fábry Károly: Sebesnek hívták azt!

Bozóky Árpád: Éppen ez a Sibisán Maniu t. képviselőtársamnak fő hadifészke, onnan szokta a választási mozgalmat intézni. Ez a Sibisán iskolai tekintetben is Alvinchez tartozott, azonban miután a sibisáni gyermekeknek be kellett járniok Alvincre, és ez rájuk nézve kényelmetlen volt, ezelőtt három-négy évvel a sibisániak kérték az államtól, hogy az öt tanító közül egyet tegyenek ki Sibisánra. Megjegyzem, hogy addig, míg a sibisáni gyermekek bejártak Alvincre, ők is szépen megtanulták a magyar nyelvet; azonban az állam nem tett ki egy tanítót Sibisánra, és azért ott ismét felállították az oláh felekezeti iskolát. Minden esztendőben fogadnak tanítót 50–60 forintért, ki hogy vállalja, és azoktól a tanítóktól, akik ma Alvincen tanítanak, értesültem, hogy azok a sibisáni gyermekek ma már nem tudnak egy árva szót sem magyarul.

Ennek természetesen az az oka, mert nem vigyázunk arra, hogy a tanító tudja a magyar nyelvet, nem vigyázunk arra, és úgy látszik nem is akarunk arról tenni, hogy a tanító, ha már esetleg tudja a magyar nyelvet, akkor magyar nyelven is tanítsa a gyermekeket.

A múltkor a kunszentmártoni országos vásáron egy oláh emberrel találkoztam, Pop Milutinnak hívják, már nem tudom, melyik községben lakik, de azt tudom, hogy Rézbányához tartozik. Valamelyest tud magyarul. Beszéltem vele sokáig, és azt mondotta: nagyon szeretné, hogy az ő gyermekei megtanuljanak magyarul, mert látja, hogy ebből neki haszna van. *(Felkiáltások bal felől: Mindenki úgy van vele!)* Ő is külön ember a többi oláhnál éppen azért, mert tud magyarul. Rézbányán és a közeli községekben összevásárolja az oláhok által készített dézsákat és egyéb cikkeket olcsón és jutányosan, s azokat azután az Alföldön jó áron eladja; még az oláhok is úrnak szólítják a rézbányai vásáron. Azt mondotta, hogy az ő falujában nincsen magyar iskola, és azért, hogy a gyermekei megtanuljanak magyarul, fiait és leányait beadta Rézbányára, és fizet érettük.

Én, t. képviselőház, egyéb tekintetekben is foglalkoztam e kérdésekkel. Jártam több oláh helyen, és saját tapasztalataim alapján meggyőződtem arról, hogy az oláh nép igenis kívánja, hogy az ő gyermeke megtanuljon ma-[380]gyarul. Körülbelül 3 millió oláh lakik Magyarországon, és a hárommillió közül alig 2000–2500 az intelligencia. Az intelligenciának egészen más az érdeke, mint a népnek. *(Igaz! Úgy van!)* És mi, t. képviselőház, nemcsak a magyar állam, hanem valósággal a hárommilliónyi oláh nép ellen vétkezünk akkor, amikor ezen 2000–2500 tagból álló intelligenciától való féltünkben nem merünk ebbe a törvényjavaslatba a magyar

nyelv tanítása érdekében elég erélyes intézkedéseket felvenni.
(*Élénk helyeslés.*)

Okolicsányi László: Ebben tökéletesen igaza van!

Bozóky Árpád: Mondok még egy másik példát, t. ház. Ezt ugyan az 1905-iki országgyűlésen már egyszer röviden elmondottam, de most sokkal aktuálisabb, és így még egyszer elmondom. A Nagyszébenben megszűnt Tribunának volt egy betűszedője, Mohán György, ezzel két-három éve megismerkedtem, megvallom őszintén, a szegedi államfogházban.

Vlád Aurél: Mit csinált ott?

Bozóky Árpád: Ültem. (*Derültség.*)

Zakariás János: Ezt nem lehet elkedélyeskedni!

Bozóky Árpád: Ez a Mohán György betűszedő volt a nagyszébeni Tribunánál; alig tudott a szegény ember írni és olvasni, a nemzetiségi izgató urak azonban megfogták ezt a betűszedőt a nagyszébeni Tribuna szerkesztőjének azért, hogy ha majd ők a haza ellen lázító és törvénybe ütköző cikkeket írnak, ne ők menjenek a szegedi államfogházba, hanem helyettük a szegény Mohán György. Úgy is történt. Mohán György 14 rendbeli izgatás miatt elítéltetett összesen kétévi államfogházra. Ezzel az emberrel az államfogházban megismerkedtem és megbarátkoztam. Meggyőződtem róla, hogy amikor ott az államfogházban megtanulta a magyar nyelvet, megutálta a nemzetiségi izgató urakat, sőt azt mondotta, hogy ha az édesanyja nem élne, megmagyarosítaná a nevét. Azt is mondta nekem az a Mohán, hogy a nemzetiségi izgató urak havonként 50 forintot ígértek neki arra az időre, amíg az államfogházban ül, és elpanaszolta, hogy az 50 forintot az első hónapban nagy lelkiismeretességgel meg is adták neki, tovább azonban nem.

Elnök (*csenget*): Kérem a képviselő urat, méltóztassék a 18. §-hoz szólni, az van most tárgyalás alatt.

Bozóky Árpád: T. képviselőház! éppen most jövök rá, hogy miért tartozik ez a dolog ide. Mohán t. i. azt mondotta, hogy mi csoda gavallérok vagyunk mi az oláhokkal szemben, ő például látta, hogy Nagyszébenben minden utcának német felirata van. A községháza udvarán és tornácán mindenütt német hivatalos hirdetések vannak, látja és tudja, hogy mit csinálnak azok a pópák és tanítók, akiket a magyar állam fizet, s azt mondta nekem: Uram, hogyha ti továbbra is így bántok az oláhokkal, ilyen gyengén, Magyarország feltétlenül el fog pusztulni, legalább Erdélyt el fogják vinni Romániához.

Ha kételkednek abban, hogy igazat mondok, tessék Mohán Györgyöt megkérdezni, akármikor meg fogja vallani.

Zakariás János: Nincs joguk kételkedni!

Vlád Aurél: Kérdezzük meg!

Bozóky Árpád: T. ház! 1843-ban a népnevelés tárgyában kiküldött kerületi választmány egy igen értékes javaslatot dolgoztattott ki az elemi népoktatásra vonatkozólag, amely javaslat 216 paragrafusból áll. Ezen javaslatnak a magyar nyelvre vonatkozó szakaszait felolvasom, annál is inkább, mert tudomásom van róla, hogy ezt tárgyalni akarta a kultuszminiszter úr is, azonban, ha jól vagyok informálva, megfélekedett ezeknek a paragrafusoknak az ismertetéséről. Azért bátor leszek ezeket felolvasni, mert ebből meglátjuk, hogy már 1843-ban sokkal helyesebben, sokkal radikálisabban akarták megoldani e kérdést a magyar nyelv tanítását illetőleg, mint most akarjuk megoldani.

A 149. § mondja *(olvassa)*: „Mindenütt, ahol a helybeli népség, vagy az illető vallásbeli felekezet egészen vagy részben magyar, vagy ahol a magyarok az idegenajkúakkal számra nézve egyenlők, az elemi tanítási nyelvnek magyarnak kell lennie. Mindazonáltal oly gyermekeknek, akik a magyar nyelvet kezdetben elegendően nem bírnák, az oktató tanítása tárgyait anyanyelvükön is értelmükre adni tartozik.”

„150. § Hol a helybeli népség egészen idegenajkú, az első osztálybeli, vagyis kezdő növendékek a népség anyanyelvén tanítandók, ezeket magyar nyelvre ugyan anyanyelvükön kell tanítani, ilyen helyen a második osztálybeliek” – az elemi iskolának második osztálybeli gyermekei – „vagyis az előmenők a tudományokra vegyesen, t. i. egyrészben magyarul, másrészben a helybeli népség nyelvén tanítandók.”

„151. § Hol a lakosok többsége nem magyarajkú, ott a magyar növendékek magyarul, az idegenajkúak az első osztályban anyai nyelven, a másodikban mindkét rendbeliek a 149. § értelmében magyar nyelven taníttassanak. Egyszersmind pedig mindazok, akik kezdetben magyarul nemigen tudnak, a magyar nyelvre mind elméletileg, mind gyakorlatilag annál szorgalmasabban és nagyobb figyelemmel folyvást tanítandók.”

„152. § Az utolsó, vagyis a végső osztálybeli növendékek mindenestre egészen és kizárólag magyar nyelven tanítandók mindenütt.”

„153. § A helybeli lakosok nyelvük szerinti többségére és ehhez képest a tanítási nyelvre nézve lehető minden kérdések végső elhatározása az illető megyei, szabad kir. városi, illetőleg szabad kerületi törvényhatóságokat illeti.”

[381] „154. § A magyar nyelven való tanítás Horvátországra ki nem terjesztetik, de a magyar nyelvtan ezen országbeli minden köziskolákban is mint rendes tudomány taníttassék.”

T. képviselőház! Az én ellenindítványom nagyobbára ezen 1843-iki javaslat szerint van megcsinálva, azonban lehetőleg röviden és a következőképpen szól *(olvassa)*:

„A magyar állam területén, a horvát-szlavon terület kivételével, minden elemi népiskolában a tanítási nyelvnek magyarnak kell lennie. Ha a gyermek a magyar nyelvet nem érti, az elemi iskola első és második osztályában a tanító kiegészítő nyelv gyanánt a gyermek anyanyelvét is használhatja.”

T. képviselőház! Ez az indítványom; azt hiszem, kellően megindokoltam ennek a helyességét. Kérem a t. házat, méltóztassék azt elfogadni. *(Élénk helyeslés.)*

Raisz Aladár jegyző: Vlád Aurél!

Vlád Aurél: T. ház! Az előttem felszólalt t. képviselő úr ...

Egy hang *(balról)*: Igazat mondott!

Vlád Aurél: megengedem, hogy igazat mondott, csak hogy valaminek a helyessége, különösen a politikában, nem attól függ, hogy absztrakt voltában igazságos legyen, hanem mindig a létező viszonyoktól függ, hogy helyesen alkalmazható-e valami, vagy nem. Olyan elvet felállítani a politikában, amely mindenütt és minden téren érvényesülhetne, azt még nem találta fel senki.

Én a 18. § helytelenségét éppen abban látom, hogy szakítást jelent azzal az iránnyal, amely az 1868: XLIV. t.-cikkből le van fektetve, és hogy a 18. § intézkedései éppen az 1843–1844-es évek hagyományaihoz való visszatérést jelenti, amely irányok helytelensége az akkori időkben kiderült, és mely 1843–1844-es évek után bekövetkezett az 1848-iki katasztrófa.

A 18. §-ban elsősorban a nemzetiségi törvény 14. §-át akarják magyarítani, helyesebben mondva nem magyarítani, hanem félremagyarítani akarják annak a szakasznak az intencióját. *(Zaj. Ellenmondás.)* Igenis, félremagyarítani! Az 1868. évi XLIV. t.-c. 14. §-a megállapítja elvként azt, hogy az iskolafenntartónak joga van megállapítani a tanítás nyelvét. Ezt a jogát az iskolafenntartónak megszorítja most a 18. §., megszorítja véleményem szerint teljesen indokolatlanul, mert alig hiszem, hogy valamely iskolafenntartó a magyar állam nyelvén vagy az illető gyermekek anyanyelvén kívül más nyelvet alkalmazzon tannyelvnek; a kínai nyelvet vagy nem tudom, micsoda nyelvet senki sem fogja tannyelvül megállapítani. Megtörténhetik, hogy ott, ahol az egyház rituális nyelve nem fedi a gyermekek anyanyelvét, és súlyt helyeznek arra is, hogy a rituális nyelvet is megtanulják, hogy megértsék a templomban az énekeket, hogy ott ezt a nyelvet is tanítani fogják, de ez kivételes eset, és ezért szakítani azon elvvel, amely biztosítja az iskolafenntartónak a tannyelv megállapítását, azt hiszem, nem lehet.

De, t. ház, más tekintetben is sérti ez az 1868: XLIV. t.-c. szellemét, mert aki e törvény szellemét helyesen fogja fel, és nem érti azt félre, koncedálni kénytelen nekem azt, hiszen egyes speciális intézkedésekbe is le van fektetve az az elv, amely az összes állampolgárok egyenjogúságát állapítja meg egy tér kivételével, illetőleg csak egy téren van kivétel, a hivatalos nyelv használata terén. De ez a kivétel is szorosán alkalmazandó, és ami a közoktatásügyet illeti, éppen az 1868: XLIV. t.-cikkben van lefektetve az az elv, hogy az összes népiskolákban, a középiskolákban a gyermekek anyanyelvének nemcsak széles, hanem csaknem kizárólagos tér engedendő, és hogy az államnyelv csakis az akadémiai kiképzésnél kezdődik.

Most már ha ezen szempontokból vizsgáljuk a 18. § intézkedéseit, mit látunk?

Zakariás János: Azt, hogy nagyon helyesek!

Vlád Aurél: Azt látjuk, t. ház, hogy az ismétlőiskolákban megállapítja a magyar nyelv kizárólagosságát.

Sümegei Vilmos: Nem ér semmit; az a baj!

Vlád Aurél: Maga a miniszter úr beszédében kijelentette és megengedte azt, hogy a magyar nyelv tanításának sikeressége sok esetben azon körülményektől függ, amelyek között oktattatik, attól függ, hogy milyen körülmények között és milyen vidéken tanítják. Pl. egy olyan vidéken, ahol kizárólag és nagy tömegben laknak a nemzetiségek, a magyar nyelv tanításával, bármilyen intenzíven tanítsák is azt, nem lehet elérni olyan eredményt, mint pl. ott, ahol nemzetiségek magyarokkal vegyesen laknak. Márpedig ha a magyar nyelv elsajátításának olyan fokát elérni nem lehet ilyen helyeken, akkor az ismétlőiskolákban azon rendelkezés, hogy a magyar nyelv legyen a tannyelv, az ilyen vidékeken teljesen siker nélkül fog maradni.

De, t. képviselőház, más tekintetben is teljes szakítást jelent az 1868: LXIV. t.-cikkben lefektetett alapelvekkel annak az elvnek a kimondása, hogy ezentúl mindazon népiskolákban, amelyekben a magyar nyelv eddig is a tanítási nyelv volt, ezen az állapoton változtatni nem lehet.

Vegyük ezt az esetet, t. ház, úgy, ahogy az életben van; ez csakis ott lehetséges, ahol, mondjuk tisztán nemzetiségi vidékeken a magyar nyelv akár a közigazgatásnak, akár más faktoroknak beavatkozása folytán be lett hozva, és ahol most belátják az illető iskolafenntartók, hogy a magyar nyelvnek kizárólagossága az iskolákban kizárja magának a közművelődésnek előmozdítását is. *(Élénk ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Sümegei Vilmos: Micsoda beszéd ez? Hát az oláh nyelv mozdítja elő Magyarországon a közművelődést? *(Zaj. Elnök csenget.)*

Elnök: Csendet kérek!

Vlád Aurél: Bocsánatot kérek, ezekben az iskolákban még azt sem teszik, még odáig sem [382] mennek, ameddig mennek Svédországban azzal a 10.000 finnel szemben, és még azt sem teszik, ami a 43-iki törvényjavaslatban benne van, hogy t. i. előkészítő iskolán át kell jutni ahhoz, hogy magyarul tanuljon.

Hiszen ha, mondjuk, egy kizárólag nem magyar nyelvű községben ... *(Felkiáltások bal felől: Az óvodában.)* Hiszen az óvodai törvény is csak papíron van; nem lehet azt végrehajtani. *(Nagy zaj a baloldalon. Elnök csenget.)*

Okolicsányi László: Elég hiba! Majd követelni fogjuk, hogy végrehajtsassék.

Sümei Vilmos: Elég hiba! Örülnek neki!

Vlád Aurél: Ha mármost a népiskolába belekerül a gyermek anélkül, hogy egy árva szót tudna magyarul, és ha mindjárt az első elemi iskolától kizárólag magyar nyelven tanítják – amint tényleg az is történik –, akkor bocsánatot kérek, ha azt mondom, hogy az a népiskola arra a gyermekre nézve nem jelenti az ismeretekben való előhaladását, hanem egy haszontalan intézménynek bizonyul. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Zakariás János: A legszükségesebb a magyar nyelv tudása!

Veres József: Félév alatt megtanul magyarul!

Sümei Vilmos: Kötelessége is! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Bozóky Árpád: Kérdezzük meg a népet! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Elnök: Csendet kérek!

Vlád Aurél: Lehet, hogy t. képviselőtársamnak felfogása az, hogy ez a legfontosabb, azonban szakítást jelent az 1868-as hagyományokkal ennek a kimondása, és itt már a törvényben egyenesen meg van állapítva a jogegyenlőtlenség azáltal, hogy a magyar gyermekeknek biztosítja, hogy kizárólag saját anyanyelvükön nyerjenek oktatást; ellenben a nem magyar anyanyelvűekre nézve ezt megszorítja. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Hát miért, t. ház?

Zakariás János: Azért, mert Magyarországon vagyunk!

Vlád Aurél: Abból, hogy Magyarországon vagyunk, az következik talán, hogy a magyarnak több joga legyen a többinél? Ebből az következik, hogy a magyarnak kiváltságos helyzete legyen, amely azonban a többinek ne legyen meg? *(Zajos ellenmondások a baloldalon. Felkiáltások bal felől: Micsoda beszéd ez?)*

Sümei Vilmos: Hát Romániában hogy van? *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Vlád Aurél: Bocsánatot kérek, de abból, hogy a magyar nyelv az állam nyelve, mindez még nem következik. Ott van az a törvény, amely megállapította azt, hogy a magyar nyelv az államnyelv; az

sem mondta ki, hogy ebből ez következik. Az a törvény, amelyre önök szoktak hivatkozni, sem mondja ki azt, hogy belőle az következik, hogy az összes nép- és középiskolákban a magyar nyelv legyen a kizárólagos tannyelv, *(Mozgás és felkiáltások bal felől: Azért kell megváltoztatni!)* és éppen ezen törvény szelleme szerint az egység az egyenjogúságra van alapítva. Márpedig az, aki az egyenjogúságot bolygatja meg, az egységet fogja veszélyeztetni.

Zakariás János: De csak akkor egyenjogú, ha tud magyarul!

Vlád Aurél: Csak? Akkor az állampolgárok 40%-a nem egyenjogú! *(Zaj bal felől. Elnök csenget.)* Akkor az az egyenjogúság csak üres jelszó. *(Mozgás és közbekiáltások a baloldalon.)*

Elnök: Kérem a képviselő urakat, ne méltóztassanak közbeszólásaikkal zavarni a szónokot.

Vlád Aurél: Bocsánatot kérek, t. ház, annak a törvénynek éppen ellenkezőleg az az intenciója, hogy az egyenjogúságot, amennyire csak lehet, keresztül is vigye, és az egyenjogúság elve alól csakis kivételes esetekben és csakis a hivatalos nyelv használata tekintetében tegyen kivételt. Mit látunk itt, t. ház? Azt, hogy a magyar anyanyelvű gyermekek kivételes kedvezményes helyzetbe vannak juttatva, míg ezzel szemben a nem magyar anyanyelvű gyermekek hátrányos és rosszabb helyzetbe kerültek, *(Élénk ellenmondások bal felől.)* és ezáltal magába a törvénybe iktatjuk be a jogegyenlőtlenség elvét.

Nagy Sándor: Nem igaz; éppen ellenkezője van a törvényjavaslatban! *(Mozgás a baloldalon.)*

Vlád Aurél: Mert ha önök az államnyelvet fenn akarják tartani, és ha önök az államnyelv fenntartását lehetségesnek, illetőleg tűrhetőnek akarják feltüntetni másokkal szemben, akkor nem szabad azt olyan kizárólagossági jelleggel felruházni.

Sümegei Vilmos: Tűrhetőnek? Micsoda beszéd az? Hát Oláhországban az oláh nyelvet csak eltűrik? *(Zaj bal felől. Halljuk!)*

Elnök: Csendet kérek!

Vlád Aurél: Nem fogok azzal a t. képviselőtársammal vitatkozni, *(Felkiáltások bal felől: Nem is lehet!)* aki az ország lakossága felerészének érdekeit egyáltalában nem veszi tekintetbe, *(Felkiáltások bal felől: Dehogy fele!)* és aki azt hiszi, hogy az ország lakossága felerészének érdekeivel ilyen könnyedén lehet elbánni.

Egy hang *(a baloldalon):* Bizza ezt rájuk; azt ők fogják megállapítani!

Zakariás János: Miféle nagyzási mánia ez! *(Mozgás a baloldalon.)*

Vlád Aurél: Aki azt hiszi, hogy ilyen alapon fog Magyarországon helyes állampolitikát csinálhatni, azzal egyáltalában nem lehet vitatkozni. *(Zaj és felkiáltások bal felől: Üljön le!)* Én éppen abból a

szempontból tartom veszedelmesnek a 18. §-t, mert igaz, hogy eddig csakis a tényleges életben történtek meg a jogegyenlőség elve alól egyes kivételek, és csakis a tényleges viszonyokban az elv érintetlenül hagyása mellett vitték keresztül a jogegyenlőséget, de most már azt látom, hogy [383] magába a törvénybe viszik be ezt a veszedelmes elvet, amelyet, ha már egyszer törvénybe is iktattak, nem lehet tudni, hogy hol fognak megállni, és majd a következmények fogják ennek helytelenségét igazolni. *(Felkiáltások bal felől: Ne fenyegetsen!)* Nem szoktam fenyegetni. Aki azt hiszi, hogy egy állam a maga politikáját aszerint irányíthatja – amint az előttem szólott t. képviselőtársam mondotta –, hogy 15 vagy 20 nemzetiségi képviselő hogyan és miképpen viselkedik.

Bozóky Árpád: Mint Vajda Sándor, ugye?

Vlád Aurél: Még ha harminc vagy száz Vajda Sándor lenne is itt! *(Mozgás és zaj a baloldalon.)*

Elnök: Kérem a képviselő urakat, hogy folytonos közbeszólásaikkal ne zavarják a szónokot. Ezt tiltja a házszabály, és előre is jelzem, hogy azt, aki tovább is közbeszólásaival fogja zavarni a szónokot, név szerint fogom megnevezni.

Vlád Aurél: Aki a szerint akarja irányítani a politikát, hogy tizenöt vagy húsz nemzetiségi képviselő micsoda magatartást tanúsít, az, azt hiszem, nagyon rossz szolgálatot fog tenni annak az országnak, amelynek a javát gondolja előmozdítani.

Nagy reformokat, szakítást az eddigi elvi állásponttal nem lehet csak ötletszerűen, csak pillanatnyi behatások alatt csinálni, keresztülvinni, hanem jól meg kell fontolni azokat a momentumokat, azokat az okokat, amelyek egy ilyen szakítást indokolnak és jogossá tesznek.

Ha a magyar nemzet ilyen behatások alatt indult volna meg – amint azt Bozóky t. képviselőtársam teszi –, akkor...

Sümegei Vilmos: Nem beszélnétek ennyit!

Vlád Aurél: ... egyáltalán nem ismernők azt a fogalmat és egyáltalán nem ment volna át a közvéleménybe az, hogy a magyar nemzet politikailag kiválóan képzett nemzet.

Bozóky Árpád: Ezt a mondást eltesszük spirituszba!

Vlád Aurél: T. ház! Mivel én úgy látom, hogy a 18. § szakítást jelent a jogegyenlőség elvével, azért azt nem fogadhatom el, hanem indítványozom a 18. §-nak törlését.

Elnök: Ki következik?

Hammersberg László jegyző: Nagy György!

Nagy György: T. ház! Az előttem szólott Vlád Aurél képviselő úr beszédéből egy mondatot én is aláírok. *(Halljuk! Halljuk!)* Azt mondta a képviselő úr, hogy nem szabad 10 vagy 15, itt e házban ülő nemzetiségi képviselő viselkedése szerint határozni meg az

egyres törvényes intézkedéseket, *(Helyeslés bal felől.)* és nem szabad engedni, hogy ezeknek viselkedése legyen irányadó, hanem jól meg kell fontolni mindent, és a nemzet érdeke szerint kell határozni. *(Helyeslés a baloldalon.)* Ezt én mindenben aláírom.

Hirdettem kezdettől fogva azt az elvet, hogy azon néhány ember viselkedésének, aki a megszerzett bizalommal – nem akarom most a bizalom megszerzésének módjait részletezni – bejött ide a magyar parlamentbe, nem szabad előttünk irányadónak lenni arra nézve, hogy a mi vágyunk, a mi ideálunk; a nagy, szabad, független Magyarország felépítésére milyen törvényeket hozzunk. *(Éljenzés bal felől.)*

T. ház! A tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat 18. §-ának azt a rendelkezését, mely az 1868. évi XLIV. t.-c. 14. §-át helyesen értelmezi, elfogadom, mert tényleg szükség van e törvényszakasz helyes értelmezésére. *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* De nem fogadhatom el a törvényjavaslatnak azt az intézkedését, amely a magyar nyelvnek tanítását ahhoz a feltételhez köti, hogy a beiratkozott növendékek összes létszámának legalább 20%-a magyar anyanyelvű legyen, vagy pedig az összes növendékek között legalább 20 magyar anyanyelvű találkozzék, és csak ebben az esetben rendeli el a törvényjavaslat a magyar nyelvnek mint tannyelvnek használatát.

T. ház! Magyarország nem olyan gazdag erőben, hogy 20% kedvezményt adhasson a nemzetiségeknek. *(Úgy van! bal felől.)* Ha legjobb hitem, szívem legjobb érzése szerint kellene megnyilatkoznom – amint úgy is nyilatkozom –, akkor azt kellene mondanom, hogy elfogadom Bozóky Árpád képviselőtársam indítványát, aki azt kívánja, azt követeli, hogy minden iskolában kizárólag magyar legyen a tanítás nyelve. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* S mikor t. képviselőtársam ezt mondja, nem a chimerák országába megy, nem is kell javaslatra hivatkoznia – amint hivatkozott az 1843-iki javaslatra –, mert hisz nekünk szentesített törvényünk van, amely kimondja a magyar nyelvnek mint tanítási nyelvnek kizárólagos használatát. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az 1844: II. t.-cikknek 9. pontja a következőképpen intézkedik *(olvassa)*: „Öfelsége méltóztatott kegyelmesen rendeléseket tenni már az iránt, hogy az ország határán belőli iskolákban közoktatási nyelv a magyar legyen.” *(Helyeslés a baloldalon.)* Tehát egy már meghozott törvénynek csak a végrehajtásáról van szó, amit a nemzeti érdek feltétlenül megkövetel. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Mindnyájan, úgy én, mint, azt hiszem, a parlamentnek minden jóézésű tagja, nagy tisztelettel és hálával adózik a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak, *(Éljenzés.)* aki ebbe a törvényjavaslatba a maga ideális lelkét, a maga nagy hazaszeretetét öntötte

bele. De én azt tartom, hogy nem elég e törvényjavaslatnál, különösen nálunk, a ragyogó idealizmus, a fényes hazaszeretet, hanem meg kell abban nyilvánulnia az életösztönnek, az élni akarásnak. Nekünk magyaroknak jogunk van itt Magyarországon élni, és úgy kell berendezkednünk, hogy a magyar faj pusztulására ne vezessenek törvényes intézkedéseink. *(Élénk helyeslés.)*

T. ház! Szomorú, elrettentően szomorú adatokat lehet felhozni arra nézve, hogy milyen rom-[384]boló hatást visznek véghez a nem magyar anyanyelvű iskolák, különösen a nem magyar anyanyelvű felekezeti iskolák. Kezeim között van dr. Reiner Zsigmondnak a keleti vallású nemzeti egyház szervezéséről írott munkája, amelyben hivatalos adatokra támaszkodva kimutatja azt, hogy Háromszék vármegyében, Bölönben 1890-ben 680 keleti vallást követő lakos között nem volt oláh több, mint 26, és már 1900-ban az összeírás folyamán kitűnt, hogy 167 oláh van.

Így oláhosodott egy másik község, Bikkfalva, ahol 1890-ben 133 magyar keleti között egyetlenegy oláh sem volt, míg 1900-ban már 19 oláh volt. Ugyancsak Udvarhely vármegyében, Száldobos községben az 1890-iki évszámlálás adatai szerint az egész község lakossága tiszta, színmagyar volt, míg a következő népszámlálásnál már 127 oláh volt, ami egyedül és kizárólag a nem magyar anyanyelvű felekezeti iskoláknak köszönhető. *(Igaz! Úgy van!)*

Most, hogy otthon jártam, igyekeztem a gyakorlati életben is minél jobban megismerni a nemzetiségi kérdést, igyekeztem megállapítani azokat az okokat, azokat a tényezőket, azokat a fegyvereket, amelyekkel nem itt benn a parlamentben, hanem künn a vidéken a nemzetiségi izgatók, a nemzetiségi lázítók a magyar állameszme ellen harcolnak. És nagyon szomorú adatokra jöttem rá. Egyik községben pl. Háromszék vármegyében egy állami elemi iskola van, és van ugyanott egy görög-keleti felekezeti iskola, ahol a tanítás nyelve kizárólag az oláh. A felnőtt polgárok közül egyetlenegy sem tud oláhuul, de már a magyar anyanyelvű gyermekeket beírják a pópához, a daszkál izgatása folytán az oláh iskolába, és azt a gyermeket, ki a magyar nyelvet tanulta meg édesanyjától, arra kényszerítik, hogy az elemi ismereteket oláhuul sajátítsa el.

Pap Zoltán: Öngyilkos politika! *(Halljuk! Halljuk!)*

Nagy György: T. ház! Nem hivatkozom, pedig hivatkozhatnám e tekintetben Anglia és Franciaország példájára. De miután Polit Mihály minket örökké keleti államnak mond, elmegyek példát keresni a Keleten. S miután éppen az oláh nemzetiségi képviselők viselkednek a legtűrhetetlenebbül, ennél fogva az ő kedvenc ábrándos honukról, Romániából fogom a példákat idézni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Romániában az 1896. évi június 28-ikán 3157. szám alatt kiadott királyi rendelet 60. §-a szerint a tanítás nyelve kizárólag az oláh nyelv lehet az olyan nem állami elemi iskolákban is, melyekbe oláh alattvalók gyermekei felvehetők. Ezekben az iskolákban, de még az idegen állami polgárok számára saját pénzükön fenntartott iskolákban is mindenki addig marad az első elemi osztályban, amíg oláhul meg nem tanult.

Markos Gyula: Jó minta! Majd követni fogjuk! Gyönyörű minta! (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*)

Vlád Aurél: Legyen Markos kultuszminiszter! (*Zaj.*)

Nagy György: Én azt hiszem, hogy átment már az egész magyar köztudatba, az egész magyar közvéleménybe az a meggyőződés, hogy szakítani kell a negyvenéves, langyos nemzetiségi politikával, (*Igaz! Úgy van! bal felől.*) és erős, magyar nemzeti politikára van szükség. (*Igaz! Úgy van! bal felől.*) Én úgy tekintem a nemzetiségi izgatókat, hogy ők a szellemi élet terén ugyanazt a szerepet játszószák, mint Oláhországban a földbérlők. Hiszen ismerjük az oláh parasztlázadás okait. Az állam kiadta földjeit a nagybérlőknek ...

Elnök: Kérem a t. képviselő urat, méltóztassék a 18. §-hoz szólni! (*Helyeslések. Felkiáltások a baloldalon: Hasonlat!*)

Nagy György: Éppen át akarok térni egy hasonlat keretében a 18. §-ra. (*Derültség.*) Az oláh nagybérlők aztán átadták a földeket uzsoraáron a szegényebb osztálynak, az oláh parasztoknak. Nálunk is itt vannak a szellemi nagybérlők, az izgatók, az agitátorok, akik átvették a magyar nyelv kincsét; ezt ők az állam jóvoltából ingyen szerezték meg; ezek az izgatók, a lázítók a megszerzett nagy kincset uzsorás áron adják ki az egyes nem magyarajkú lakosoknak. (*Igaz! Úgy van! bal felől.*) Aki a gyakorlati életet ismeri, aki nem könyvből tanulja meg a nemzetiségi kérdést, láthatja, hogy senki sem nyúzza jobban a nem magyarajkú állampolgárokat, mint az ottani oláh papok, dászkálok, fiskálisok.

Markos Gyula: Jó hasonlat!

Nagy György: Mint ügyvéd sokszor voltam abban a helyzetben, hogy megkérdeztem az emberektől, mennyit fizettek ezért, hogy a pap, a tanító pl. egy telekkönyvi számot írt ki nekik. Két-három pengőt fizettek ezért az igazán pillanatnyi munkáért. (*Ellenmondás a középén.*)

Elnök: Ez semmiféle összefüggésben nincs a 18. §-sal. Méltóztassék a 18. §-hoz szólni. (*Mozgás.*)

Nagy György: Én azt hittem, hogy a gyakorlati életből vett néhány példával rámutathatok ...

Elnök: Lehet, de csak olyannal, amely vonatkozásban van a 18. §-sal. (*Helyeslés.*)

Nagy György: Ezért tartom szükségesnek azt, hogy a magyar nyelv az összes magyar iskolákban taníttassék, és hogy magyar legyen a tanítás nyelve. Azt hiszem, ezzel az idegenajkú lakókat tesszük boldoggá, és méltóztassék elhinni, hogy ha helyesen állítjuk eléjük a kérdést, ők lesznek az elsők, akik dicshimnuszokat és hozsannát zengenek majd a parlamentnek, amely kötelezővé teszi a magyar nyelven való tanítást. *(Igaz! Úgy van! bal felől.)*

Ha így lesz felállítva a nép előtt a kérdés: akartok-e ti a nyelvetek sérelme nélkül magyarul megtanulni, hogy a jegyzővel, a szolgabíróval, a járásbíróval meg tudjátok magatokat értetni, hogy ne kelljen majd minden lépést a papnak, a dászkálnak uzsoraáron megfizetni? – azt hiszem, egyetlenegy ember nem akad közülük, aki ne igennel válaszolna. *(Igaz! Úgy van!)* De aki az olyan nemzetiségi népgyűlésen jelen van, láthatja, [385] milyen félszeg világitásba helyezik ott a kérdést. Azt mondják: el akarják rabolni őseitek nyelvét, el akarják venni tőletek a földet, a levegőt, a vizet, az Istent, a magyarok koldussá, rabbá akarnak tenni, ki akarják tépni előbb a nyelveteket, hogy aztán a szívetekre kerüljön a sor. És a fellázított, félrevezetett nép természetesen tiltakozik a saját jóléte, a saját jövő boldogsága ellen. *(Mozgás a középén.)*

Zakariás János: Ez nem nevetni való! Ez így van!

Nagy György: Elfogadom Bozóky Árpád t. képviselőtársam javaslatát mint olyan módosítást, amely az én szívemnek jobban megfelel annál, amelyet magam akartam előterjeszteni, és amelyben a húsz százalék helyett a tíz százalék kimondását javasoltam volna. De most ezt nem terjesztem elő, hanem csatlakozom Bozóky Árpád t. képviselőtársam indítványához.

Elnök: Az ülést tíz percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Folytatjuk a tanácskozást.

Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Már az eddigi vitatkozásból is kitűnt, hogy a törvényjavaslatnak ezen szakasza egyike azon szakaszoknak, amelyek különösen ütköző pontot alkotnak a különböző felfogások között.

Én nem fogom követni a függetlenségi párt padjairól ezen szakaszhoz felszólalt t. képviselő uraknak a módszerét abban a tekintetben ...

Gaal Gaszton: Nem is tudná!

Goldis László: ... meglehet, hogy nem is tudnám, amint halottam az egyik részről, de ha talán tudnám is, nem fér össze az én

felfogásommal a törvényhozási munkának értékét illetőleg; de nem fogom követni, mert ha azt a felfogást vallanám, amelynek Bozóky t. képviselőtársam adott kifejezést, hogy a mostani képviselőház mindent tehet, amit akar, hogy most olyanok a viszonyok és olyan szerencsés a helyzet, hogy a mai többség itt ebben a házban akármit akar, azt véghez viheti, hogyha ehhez a felfogáshoz én is hozzájárulnék, természetesen, hogy nem is szólaltam volna fel, és felszólalásomnak egyáltalában semmiféle értelme nem volna. *(Felkiáltások a baloldalon: Így sincs!)* Mert én nem abból a meggyőződésből szólalok fel, hogy az én felszólalásom fogja ezt a kérdést eldönteni.

Egy hang *(a baloldalon)*: Csodálatos, hogy ilyen szerény!

Goldis László: De ha azt gondolják a t. urak, hogy mindent tehetnek, amit akarnak, ezt a tételt nem fogadhatom el. Megteheti igenis, hogy úgy mondjam, technikailag a mostani többség azt, hogy mindent elfogadhat, amit akar, olyan törvényeket hozhatnak, amilyeneket akarnak, t. i. olyan értelemben, hogy mivel a többséggel rendelkeznek, megszavazhatnak akármilyen törvényeket. De a törvények megalkotásánál nem az a fődolog, t. ház, hogy a többség megszavazza-e vagy megszavazhatja-e azokat, hanem az a fődolog, hogy vajon az a törvény jó-e, vagy rossz. Nem mechanikailag, hanem etikailag kell tehát a törvényalkotás munkáját elvégezni, és politikailag, t. ház. És én azt hiszem, hogy vannak olyan dolgok, amelyeket, bármilyen hatalmas az a többség, etikai szempontból el nem határozhat, és vannak ismét olyan dolgok, amelyeket, bármilyen hatalmas a többség, mégsem határozhat el politikai szempontból, ha t. i. a többségben megvan a politikai érettség ahhoz, hogy meg tudja politikailag különböztetni, hogy mi politikailag lehetséges, jó és célravezető az országra nézve. Azért, t. ház, ennél a javaslatnál, miután az általános vita során az általános elveket úgyis kifejtettük, s miután már az ütköző pontoknak a megvilágítása eddig is, azt hiszem, elegendő mértékben megtörtént, ámbár elvi szempontból nekem is a legnagyobb kifogásaim vannak ezen szakasz ellen, a részletekre ki nem terjeszkedem, hanem teljesen osztozom Vlád t. barátomnak azon felfogásában, hogy ez a szakasz ellenkezésben van az eddigi törvényekben kimondott jogegyenlőséggel, ellenkezésben van az országnak jól felfogott érdekével, és azért abban a meggyőződésben vagyok, hogy ez a szakasz korántsem fogja eredményezni azt, aminek elérését a t. többség ezen szakasztól várja.

Minket csak nagy szomorúság tölt el, hogy az a hosszú idő, amely képes lesz arra, hogy meggyőzze az urakat, hogy ez a szakasz nem fogja azt az eredményt elérni, amelynek elérését attól várják, hogy ez a hosszú idő igenis az egyenetlenségeknek, a fél-

reértéseknek, a szerencsétlenségeknek az ideje Magyarországon. De mivel én első módosítási javaslatomnál is kijelentettem, hogy most már elállok a politikai diszkussziótól, a nagy politikai elveknek a tárgyalásától, hanem csupán csak arra fogok szorítkozni, hogy az egyes szakaszoknál olyan módosítási javaslatokat tegyek, amelyek az én szerény nézetem szerint a törvényt kivihetőbbé, világosabbá, precízebbé teszik, azért ezen szakasznak a megvitatásánál is és különösen azon módosítási javaslatnál, amelyet majd benyújtani bátorodom, ez a szempont vezet.

Természetes, hogy mindenekelőtt Vlád Aurél javaslatát fogadom el, de mivel nemigen van reményünk arra, hogy a t. többség e javaslatot elfogadja, én egy másik tárgyra akarom felhívni a t. ház és az igen tisztelt kultuszminiszter úr figyelmét, a szakasznak egy oly pontjára, amely nézetem szerint nem eléggé világos, és alkalmazásában félreértésekre fog majd vezetni. Ez a szakasz második mondata, amely arról rendelkezik, hogy egy olyan felekezeti iskolában, ahol húsz százaléka a beiratkozott gyermekeknek magyar anyanyelvű, a tanítási nyelv magyar is legyen.

Ezt a kifejezést én kétértelműnek tartom; nem tudom, hogy kell érteni: csakis az illető gyermekekkel, vagy pedig az összes gyermekekkel [386] szemben legyen most már magyar is a tanítási nyelv, vagyis az az eset áll-e fenn, hogy az összes gyermekekkel szemben lesz-e ezentúl két tanítási nyelv, vagy pedig pl. a román iskolákban a román anyanyelvű gyermekekkel szemben megmarad a tanítási nyelv a román, és a magyar anyanyelvűekkel szemben a magyar. Úgy gondolom, csakis ez lehet a törvényjavaslat célja, (*Zaj.*) hogy t. i. a magyar anyanyelvű gyermekek ne legyenek kénytelenek más, rájuk nézve idegen nyelven tanulni. Ezt jogosnak, méltányosnak, pedagógikusnak ismerem el. Magam is azt fejtegettem mindig, hogy az a természetes állapot, hogy a gyermek az elemi iskolában anyanyelvén taníttassék. De a szakasznak jelen stilizációja alapján azt is lehetne következtetni, hogy az egész iskolában, tehát a nem magyar anyanyelvű gyermekekre nézve is a tanítási nyelv a magyar lesz. Ennek célját pedig nem tudom megérteni, de nem is hiszem, hogy ez volna a cél.

Ez egyik nem világos pontja e szakasznak. De ez a szakasz felfogásom szerint még egy más irányban is kételyeket hagy fenn. T. i. arról van szó, hogy mire vonatkozik ez a húsz százalék: egy osztályra-e, vagy pedig az egész iskolára? Azt mondja a szakasz: „Oly hitfelekezeti elemi népiskolákban, amelyekben a beiratkozott növendékek összes létszámának legalább 20%-a magyar anyanyelvű, vagy ha az összes növendékek között legalább 20 magyar anyanyelvű van, a magyar nyelv is mint tannyelv használandó.” Tehát azt mondja, hogy „elemi népiskolákban.” Már most nagyon jól

tudjuk, hogy van olyan elemi iskola, amely hatosztályú, és sok helyütt ez a hat osztály is fel van osztva még több részre; van olyan hatosztályú elemi iskola is, ahol minden osztályban külön tanító tanít, ott tehát tulajdonképpen hat tanító van hat osztállyal. Most már én azt szeretném tudni, hogy ebben az irányban mi az értelme ennek a szakasznak. T. i. olyan iskolában, ahol pl. hat osztály van, és tegyük fel, hogy minden osztályban van 50 növendék, a hat osztályban összesen tehát van 300 növendék, és ezen 300 növendék között 20 magyar anyanyelvű van ...

Egy hang (*bal felől*): Százalék!

Goldis László: ... százalék vagy 20 szám, mindkét esetet előírja a törvényjavaslat, 20% vagy 20 szám, tehát nem relatív, hanem abszolút szám –, ilyen iskolában beállhat az az eset, hogy a törvénynek intézkedését úgy lehet magyarázni, hogy ha az elemi iskola hatosztályú, és minden osztályban külön tanító tanít, s ha abban a hat osztályban összevéve 20 magyar anyanyelvű növendék van, akkor az összes osztályokban a tanítási nyelv a magyar is. Azt hiszem, hogy ez nem célja ennek a szakasznak; nem lehet célja, mert akkor az az eset állhat elő, hogy egy osztályban, ahol 50 növendék van, s köztük csak négy magyar, akkor a magyar anyanyelvűek miatt a többinek valamennyinek magyar is legyen a tannyelve. Azt hiszem, hogy ha az én módosításomat el méltóztatnának fogadni, akkor ez irányban is világosabb lenne a szakasz. Még az iránt sincs kifogásom, hogy azt a négy gyermeket kivételesen tanítsa magyarul a tanító, hogy ne legyen kitéve egyetlenegy gyermek sem annak, hogy más nyelven taníttassék, mert amint szeretném és a jogegyenlőség alapján kívánatosnak tartanám, hogy a nem magyar anyanyelvű, pl. román gyermek anyanyelvén taníttassák, éppúgy jogosnak és méltányosnak gondolom és tudom azt, hogy ha csak négy gyermek is van abban az iskolában magyar anyanyelvű, iparkodjék a tanító azt a négy gyermeket magyarul tanítani minden tantárgyra.

Tehát, mondom, hogyha az én javaslatom elfogadtatnék erre az egy mondatra vonatkozólag, akkor azt hiszem, sokkal világosabb volna a dolog, akkor az az értelem, amelyet én tulajdonítok ennek a szakasznak, hogy t. i. az a második tanítási nyelv csakis az illető gyermekekre vonatkozik, jobban kidomborodnék, hogy tehát mikor azt mondja a szakasz, hogy olyan esetben a magyar nyelv is mint tannyelv használandó, ez úgy értendő, hogy az ott beiratkozott magyar gyermekekre nézve, azután pedig a számra nézve is világosabb volna, hogy akkor is, ha kevesebben vannak, rájuk nézve csakis a magyar tannyelv volna használandó.

Ezen szakasz első bekezdésének két utolsó mondata helyébe ajánlom tehát, méltóztatnának elfogadni a következő módosítást

(olvassa): „A 18. § első bekezdéséből a második mondat, nevezetesen: „Az olyan hitfelekezeti elemi népiskolákban, amelyekben a beiratkozott növendékek összes létszámának legalább 20%-a magyar anyanyelvű, vagy ha az összes növendékek között legalább 20 magyar anyanyelvű van, a magyar nyelv is mint tannyelv használandó” hagyassék ki, és helyébe a következő mondat tétessék (olvassa):

„A hitfelekezeti népiskolákban, ha valamely tanító tanítására bízott növendékek összes létszámának legalább 20%-a magyar anyanyelvű, vagy ha ezen összes növendékek között legalább 20 magyar anyanyelvű van, ezen gyermekekkel szemben mint tannyelv a magyar nyelv használandó.” Tehát az volna kizárólag használandó, nem mondanám azt, hogy „a magyar nyelv is”, hogy ne legyen kénytelen a tanító a gyermeket más nyelven is tanítani, hanem kizárólag csak magyar nyelven. Ezen gyermekkel szemben tehát mint tannyelv a magyar nyelv használandó. Ha ezt elfogadjuk, akkor azt hiszem, hogy a következő mondat (olvassa): „Ha pedig a beírt tanulóknak legalább fele magyar anyanyelvű, a tanítás nyelv a magyar stb.”, ez a mondat elmaradhat, így azt is javasolom, hogy az első bekezdés harmadik mondata hagyassék ki.

De van észrevételem a szakasz harmadik bekezdésére is. Ez a harmadik bekezdés így szól (olvassa): „Az összes elemi népiskolák ismétlő tanfolyamában a tanítás nyelve a magyar.” Ez a bekezdés sérti az iskolafenntartóknak az eddigi törvényekben biztosított jogait. Az összes eddigi törvények biztosították az iskolafenntartóknak azt a jogot, hogy iskoláikban a tanítási nyelvet ők állapítsák meg, sőt ez a törvényjavaslat is, ámbár [387] már kissé csorbítva, de mindazonáltal épségben tartja az iskolafenntartóknak azt a jogát, hogy a tanítási nyelvet ő határozza meg. Éppen e szakasz bevezetése mondja ki, hogy fenntartatik az iskolafenntartó joga, hogy oktatási nyelvvül – itt következik a megszorítás – vagy az állam nyelvét, vagy a gyermekek anyanyelvét állapíthassa meg. Ez némileg megszorítás az eddigi állapottal szemben. (Helyeslés.) Hogy helyes-e, vagy nem, arról most nem vitatkozom, az én véleményem szerint nem helyes. De ha ebben a szakaszban is megadom a jogot az iskolafenntartónak arra, hogy iskolájában a tanítási nyelvet meghatározza, amely lehet a magyar nyelv, vagy lehet a gyermekek anyanyelve, akkor azt hiszem, igazán következetlenség, óriási következetlenség, hogy ugyanebben a szakaszban, amelynek elején a jogot megadjuk, a végén ugyanezt a jogot elvegyük.

Az ismétlőiskola csak egy része a népiskolának. A népiskolát minden népiskolai törvény két tagozatra osztja: a rendes, mindennapi iskolára és az ismétlőiskolára; ez nem két külön iskola. Ugyanaz a tanító tanít benne rendszeren és legtöbbször; nagyon

kivételes az az állapot, mikor az ismétlőiskola gazdasági iskolává változtatik át, és így a körülmények megengedik, hogy más tanító is alkalmaztassék, de mindig az elemi népiskola egyik tagozata marad az ismétlőiskola. Ha mármost kimondom ebben a szakaszban az iskolafenntartónak azt a jogát, hogy a nyelvet az elemi iskolában ő határozza meg, akkor nem értem, hogy lehet ugyanazon szakasz végén, egy mondattal alább azt, amit megadunk, elvenni. Ez a rendelkezés nem is volt benne az eredeti miniszteri javaslatban, hanem azután a közoktatásügyi vagy a pénzügyi bizottságban, nem tudom melyikben, hazafias felbuzdulásból valaki indítványozta, hogy ezt a mondatot belevegyék, hogy az ismétlőiskolákban a tanítási nyelv kizárólag magyar legyen, és azután nem vették észre, hogy milyen ellenmondást visznek ezzel ugyanazon szakaszba, hogy ebben a szakaszban két elvileg teljesen különböző kijelentés van.

Egy hang: Már meg vagyok győzve!

Goldis László: Én nem azért beszélek, hogy az urakat meggyőzzem; (*Zaj.*) tudom, hogy ez nem lehet.

Vlád Aurél: Majd a következmények meg fogják győzni! (*Zaj és felkiáltások: Micsoda következmények?*)

Goldis László: De ha eltekintünk attól, hogy itt tényleg ellenmondás van, ha eltekintünk attól, hogy ezzel tényleg megsemmisítjük az iskolafenntartóknak azt a jogát, hogy iskoláikban ők állapítsák meg a nyelvet, mely lehet az állami nyelv vagy a gyermekek anyanyelve: ha csupán a kivihetőség szempontjából vizsgáljuk a dolgot, akkor is csak arra az eredményre juthatunk, hogy ez így nem helyes. Iparkodni fogok ezt megmagyarázni. Mindenekelőtt nem vagyok abban a meggyőződésben, amelyben a t. urak között a legtöbben, hogy t. i. ez a javaslat azt fogja eredményezni, hogy a magyarországi nem magyar népek megtanulnak magyarul. Ez a cél elérhetetlen, mert ismerek két, sőt több nyelvet is beszélő egyéneket, de nem ismerek és nem ismer a történelem sem kétnyelvű népet. Amióta az emberek tudomással bírnak az emberiség fejlődéséről, olyan eset nem fordult elő, hogy egy egész nép két nyelvet beszéljen.

Ugron Gábor: A szászok három nyelven beszélnek!

Goldis László: Mert ha bekövetkezik az az abszurdum, hogy a magyarországi román nép kivétel nélkül magyarul beszél, akkor nem lesz szüksége a román nyelvre, mert a népre nézve a két nyelv mindig luxus. A diplomaták, akiknek a berlini kongresszusra kell elmenniök, megtanulnak franciául, németül, sőt hogy Amerikában szónokolhassanak, angolul is, de a népnek csak egy nyelvre van szüksége.

Zakariás János: És ez az egy nyelv Magyarországon a magyar!

Goldis László: Ezért mondom, mi nem győzhetjük meg az urakat; csak az idő fogja önöket meggyőzni. Be kell várni türelemmel, hogy be fogják látni, hogy mindezek a kísérletek hiábavalók, és hogy vissza fognak térni a nagy Eötvösnek és Széchenyinek álláspontjára, vissza fognak térni a régi nótára, amint Polit t. barátom mondotta, mert az idő be fogja bizonyítani, hogy csakis a régi nóta jó, az új nóta pedig nem jó.

Zakariás János: Úgy jósol, mint egy rossz cigányasszony!

Goldis László: De ha ezen álláspontomtól eltérően elfogadom azt is, hogy be fog következni az idő, hogy a magyarországi nem magyar népek, ha nem is egészükben, de 50–60 százalékukban megtanulnak magyarul beszélni, akkor som tudom helyeselni a javaslatnak azt az intézkedését, hogy mindjárt a törvény életbe lépte után az ismétlőiskolák tannyelve kizárólag a magyar legyen. Hiszen arra időt kell engedni. Az egész statisztika azt mutatja, hogy a 79-ik év óta tartó iskoláztatás sem érte el azt az eredményt, amelyet el akarnak érni. Felfogás dolga, hogy az urak mármost ebből azt a következtetést vonják le, hogy még erősebben kell forszírozni azt, amit 79 óta hiába forszíroznak. Ez felfogás dolga, ebben nem akadályozhatjuk meg önöket. Csak forszírozzák tovább, és 30 év múlva megint ki fognak adni olyan statisztikai füzetet, amely kimutatja ...

Egy hang (*bal felől*): Hogy a magyarok eloláhosodtak!

Goldis László: ... hogy hiábavalók voltak az 1879 óta tett kísérletek is. (*Mozgás a baloldalon.*) De, t. ház, ha megengedjük is, hogy ezen törvénynek lesz eredménye, akkor is, bocsánatot kérek, olyan, hogy úgy mondjam, primitív dolog annak előlegezése, hogy lesz eredménye. Várjuk be azt az időt, amidőn a törvénynek egyéb, a mindennapi iskolára vonatkozó rendelkezései meg fogják [388] hozni azt az eredményt, amelyet önök várnak, és majd akkor, amidőn 5–10–15 esztendő múlva látni fogják, hogy most már az ismétlőiskolában annyira megtalálták a módját és lehetőségét a magyar nyelv elsajátításának, hogy a gyermekek a hat osztályt elvégezvén már képesek magyar nyelven is tanulni, akkor azután ám rendeljék el azt, hogy azontúl az ismétlőiskolában a magyar legyen a tannyelv. De hogy most, amidőn önök mindnyájan, amidőn a miniszteri kimutatások is beismerik, és a statisztika is beismeri, hogy azok a gyermekek egyáltalában nem tudnak még magyarul, azt mondjuk ki, hogy az ismétlőiskolában kizárólag a magyar legyen a tannyelv: ennek helyességét nem tudom megérteni.

Méltóztassék figyelembe venni, hogy az ismétlőiskolák nálunk Magyarországon egyáltalában nagyon elhanyagolt állapotban vannak; nagyon sok helyütt nincs is ismétlőiskola, de még ahol

van is, a legtöbb helyen alig van két óra hetenként, és a hetenkénti négy-öt órás ismétlőiskola már ritkaságszámba megy. Ugyan mi- nek a tanítását követeljük abban a heti két órában attól a tanítótól olyan nyelven, amelyet a gyermekek egyelőre nem tudnak egészen jól, és amelyet legfeljebb a következő generáció tanulhat meg? Hiszen az ismétlőiskola különösen gazdasági ismeretek nyújtását célozza az ifjúság számára; éppen azért a miniszteri rendelkezések iparkodnak ezen ismétlőiskolákat mintegy specializálni, és sze- retném, ha ebben az irányban mentül tovább menne az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, és ha az egyes vidékek szerint az ismétlőiskoláknak nemcsak két fajtáját – t. i. az eddigi gazdasági és ipari ismétlőiskolát –, hanem több fajtáját is beállí- taná a népnevelés keretébe. Mert mentül speciálisabb az ismétlő- iskola, mentül jobban megfelel az illető vidék követelményeinek, annál nagyobb eredményekhez fog jutni.

Azt akartam ezzel mondani, hogy az ismétlőiskolának célja a nép gazdasági érdekeinek ápolása; célja, hogy olyan ismereteket nyújtson, amelyeket a nép gazdasági életében mentül jobban ér- tékesíthet. Minthogy pedig az ismétlőiskolában a tanításra for- dítható idő nagyon rövid, és miután az eddigi kimutatások és a statisztika adatai szerint a magyarul tudó növendékek száma rendkívül csekély; azt hiszem, hogy nem cselekszünk a nép mű- velődésének és gazdagodásának érdekében, ha benne hagyjuk a törvényjavaslatban azt a rendelkezést, hogy az összes ismétlőis- kolák tanítási nyelve most mindjárt kizárólag a magyar nyelv le- gyen. Engedjünk nekik időt, töröljük ki egyelőre ezt az intézkedést, és ha 5–10 év múlva látjuk, hogy ezen törvénynek igazán van eredménye, akkor nem lesz akadálya annak, hogy novelláris úton vagy akár rendeletileg, ha így fogja jónak találni az akkori mi- niszter – természetesen leghelyesebb lenne, ha akkor is a tör- vényhozás járna el –, olyan intézkedést hozzanak, amely az is- métlőiskolák nyelvét magyarrá teszi. Ezt az időpontot várjuk be a nép művelődésének, gazdagodásának érdekében. Ez az intézkedés sem volt benn, igen helyesen, a miniszteri javaslatban, és ismét csak a bizottságokban való nagy nemzeti fellángolás hozta be ezt az intézkedést a javaslatba. (*Mozgás a baloldalon.*) Hát szép dolog a fellángolás; nagyon szép maga a láng is, de tessék meggyőződve lenni, hogy a lángnak két tulajdonsága van: melegít is, de éget is és perzsel. (*Úgy van! a baloldalon.*) Vigyáznunk kell tehát...

Zakariás János: Ne játsszanak a tűzzel!

Goldis László: ... nehogy ahelyett, hogy melegítenénk a hazai érdekeket, megégessük azokat.

T. ház! Nagyon kérem a házat és az igen t. kultuszminiszter urat, méltóztassék e javaslataimat, amelyeket igazán csak az ügy érdeke céljából tettem, elfogadni.

Zakariás János: Timeo Danaos!

Elnök: Ki következik szólásra?

Hammersberg László jegyző: Okolicsányi László!

Okolicsányi László: T. képviselőház! Az előttem szólott t. képviselő úr ezt a szakaszt leginkább abból a szempontból támadta meg, hogy a népiskolák ismétlő tanfolyamaiban a szakasz szerint a tanítás nyelvének a magyarnak kell lennie. A t. képviselő úr azért tartja ezt keresztülvihetetlennek, mert a népiskolák tanulóinak óriási nagy száma nem tud magyarul, és így az ismétlőiskolákban sem lehet a magyar tanítási nyelvet azonnal életbe léptetni.

Eddig tökéletesen helyes a képviselő úr argumentációja, és én nem is értelmezem másképpen ezt a törvényt – és azt hiszem, a miniszter úrnak intenciója sem lehet más a végrehajtásban –, mint hogy a törvény ezen rendelkezése akkor és azokra a tanítványokra nézve fog életbe lépni, akik ezen törvény életbeléptetése után mennek végig a népiskola évfolyamain. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Ha azonban a magyar nyelvnek tanítása csak annyiban nem kielégítő, mert az illető növendékek még nem tudnak eléggé magyarul, hogy velük szemben a magyar tannyelv alkalmazható legyen: az ismétlőiskolában a magyar tannyelvnek alkalmazása a legnagyobb mértékben jónak fog bizonyulni, és elő fogja mozdítani azt a célt, ami főcélunk e törvényjavaslattal, hogy t. i. a magyar nyelv ismeretét terjesszük.

A t. képviselő úr azonban kételkedik abban, hogy ennek a törvényjavaslatnak meglesz az a hatása, hogy a magyar nyelv ismeretét általánossá teszi. Valóban csodálom, hogy ha ebben kételkednek t. képviselőtársaim, akkor miért intéznek olyan vehemens támadást ezen törvényjavaslat ellen.

Vlád Aurél: Principiis obsta!

Okolicsányi László: Úgy tudom és úgy vagyok meggyőződve, hogy t. képviselőtársaimnak – és künn a vidéken a nemzetiségek csak egy kis részének és nem a nép nagy rétegeinek – legfőbb kifogása e törvényjavaslat ellen éppen az, hogy a [389] magyar nyelv ismeretét általánossá akarja tenni. A mi felfogásunk és a mi meggyőződésünk szerint az állam egy ilyen törvénynek megalkotása és szigorú végrehajtása által semmi egyebet nem tesz, mint helyrehozza az elődök olyan mulasztásait, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* amelyek máris szégyenletes állapotokat teremtettek ebben az országban. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Végre is, t. képviselőház, akkor, amikor ebben az államban a hivatalos nyelv a magyar, amikor az állam minden intézményének nyelve a magyar, amikor a polgárok politikai jogokat és politikai kötelességet gyakorolnak: el kell ismernünk, hogy mindig hátrányos helyzetben vannak azok a polgárok, akik az állam nyelvét nem ismerik, azokkal szemben, akik az állam nyelvét tudják, beszélik.

Zakariás János: Ez a jogegyenlőtlenség.

Okolicsányi László: Az államnak politikai és kulturális kötelessége az, hogy az egyenjogúságot oly módon valósítsa meg, hogy a polgárok valamennyien abban a helyzetben legyenek, hogy az állam nyelvét értsék és beszéljék. *(Úgy van!)* Úgy tüntetik fel ezt a törekvést, minthogyha itt bizonyos sovinizmus, bizonyos hazafias túlbuzgóság jutna érvényre. Engedelmet kérek, semmi egyebet nem teszünk, mint ami egy modern nemzeti állam komoly kötelessége.

Engedje meg a t. ház, hogy egy példára hivatkozzam abban a tekintetben, hogy e kérdést hogyan ítélték meg Romániában. *(Halljuk! Halljuk!)* Amikor a romániai népoktatási törvényt tárgyalták, tudvalévő, hogy e törvényjavaslat azon az elven alapult, hogy nyilvános iskola csak román nyelvű lehet, magániskolák azonban lehetnek, amelyekben más tanítási nyelv alkalmazható, nemcsak a román. A törvényjavaslat azonban úgy volt szerkesztve, hogy a magániskolákat is kötelezte a román nyelv megtanítására, vagyis kötelezte az iskolafenntartókat arra, hogy oly mértékben tanítsák a román nyelvet az iskoláikban, hogy minden növendék románul megtanuljon. Sokan ebben a szabadság elleni támadást és merényletet látták, és akkor Bizanti András jassy-i egyetemi tanár, aki a népoktatási törvényjavaslat előadója volt a román parlamentben, előadói beszédében a következőket válaszolta:

„Azok, akik azt állítják, hogy az egyforma mérték alkalmazása – t. i. magán- és nyilvános intézetekkel szemben – nem egyéb, mint merénylet a közoktatás szabadsága ellen, azok a kérdést félremagyarázzák.

Ilyen alapon azt is állíthatni, hogy a közoktatás szabadsága nevében nem szabad a mi nyelvünk védelme érdekében semmit sem tennünk, amely pedig úgy a múltban, mint a jelenben a román nemzet védőpajzsa. Ilyen alapon az is állítható, hogy a szabadság összeférhetlen a nemzeti lét fenntartásával és fejlesztésével, sőt a nemzeti élet egyáltalában káros és veszedelmes. Bert Paul volt francia közoktatásügyi miniszter mondá, hogy a nyelvegység nélkülözhetetlen, mivel másképp a nemzeti egység nem egyéb, mint üres szó. Nem fogható fel józan ésszel, hogy ugyanazon anyahaza gyermekei ne értsék, ne beszéljék ugyanazt a nyelvet.

Ugyanazt tesszük mi is, megállapítva a nyelvet mint a műveltség elemi feltételét, különösen a nemzeti oktatás anyagára nézve. De hát hogy is ne tanulnák a román nyelvet gyermekeink, miért ne kötelezzünk minden román állampolgárt, hogy tanulja és szerezzze meg általa azt a hatalmas védőpajzsot? Hogyan tudnók elnézni, hogy valamely román iskola tantervében csak névleg szerepeljen a román nyelv, amely román iskola nagy részben a román állampolgárok fiai és leányai által van benépesítve, román polgárok pénzén tartatik fenn, de általában egy világpolgári szellemtől és világosan elkülönítő célzattól van áthatva.

És végül hogyan tűrhetjük továbbra is azt a szomorú látványosságot, amit az ország községeiben és eléggé jelentékeny területeken tapasztalhatunk, ahol a lakosság, dacára annak, hogy szintén román állampolgárokból áll, hazája nyelvét még nem is ismeri, nemhogy értené, és így a nemzet más polgáraival meg sem értetheti magát, és nem érzik azt a szent tüzet, azt az összetartást sem, *(Igaz! Úgy van!)* amelyet egyes-egyedül csak az azonos és közös nyelv és nemzeti érzés adhat meg. *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* Lehet bármilyen a haza polgárainak társadalmi elfoglaltsága, de az okvetlenül megkívánható, hogy a többi honpolgárokhoz való kapcsolata meg ne szűnjön, ennek pedig legegyszerűbb és legtermészetesebb eszköze a közösen írott és beszélt nyelv, ami nem zárja ki, hogy saját anyanyelvét is szükség szerint ne ismerje mindenki. *(Helyeslés bal felől.)* A közös nyelv ismerete nélkül nem ismerheti a polgár sem jogait, sem kötelezettségeit, és így alá van vetve mások zsarnokságának, *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* aminek következtében szabad, független polgárrá sem lehet.” *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Ezeket a szavakat, amelyeket a román közoktatási törvény tárgyalásakor az előadó a román parlamentben elmondott, szóról szóra magunkévá tesszük mi, és érezzük, hogy mulasztást és bűnt követtek el a nem magyarajkú polgárok százezreivel és millióival szemben azok az elődeink, akik nem gondoskodtak arról eddig is, *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* hogy azok az állam nyelvét megismerjék. Ha pedig csakugyan vannak ennek a törvénynek gyengéi, van ezen a törvényen valami kifogásolnivaló, hát ez csak az lehet, hogy nem elég erélyes és nem elég hathatósan biztosítja azt az eredményt, melyet mi mindnyájan elérni kívánunk. *(Helyeslés bal felől.)*

T. képviselőház! Ennek a törvénynek a célját jeleztem, és meg vagyok győződve arról, hogy erélyes végrehajtás mellett ez a törvény ahhoz az eredményhez fog vezetni, melyet általa elérni kívánunk. *(Helyeslés bal felől.)* Természetesen én ezt a törvényjavaslatot sohasem ítélt meg úgy, mintha ez egy magában álló, teljesen egész és befejezett dolog volna ebben a tekintetben. [390] Ez a törvényjavaslat még igen sok irányban kiegészítésre szorul.

Reméljük és várjuk a végrehajtásban is a megfelelő erélyes intézkedéseket, de a törvényhozás terén is még sokat kell tenni.

Nevezetesen, hogy csak odavetőleg említsem, a kisdedóvásnak erélyesebb felkarolását és terjesztését, a tanítóképzésnek az ügyét, amelyek ebből a célból mind igenis nagy fontossággal bírnak. Ezt és sok más intézkedést még a jövőben várunk és remélünk a közoktatásügyi kormánytól.

Most azonban ehhez a szakaszhoz szólva, én a magam részéről a szakaszt elfogadom. Aggályosnak tartom egyedül azt, hogy még azon 20%-át is a magyar növendékeknek kiszolgáltatja és annak a veszélynek teszi ki ...

Bozóky Árpád: Igaz!

Okolicsányi László: ... hogy azok nem magyar nyelvű oktatásban fognak részesülni, és míg egyes területeken a magyar nyelv ismeretét terjeszteni kívánjuk, addig más területeken, ahol a magyarság csekélyebb számmal lakik, de mégis van, azt a keveset is el fogjuk veszíteni, *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* Ebben a tekintetben nagyon óhajtanám, ha javítást lehetne ezen a szakaszon eszközölni. De már ilyen dologba én nem kívánom magamat beleártani, és ezt a közoktatásügyi miniszter úrnak belátására bízva, én módosítást erre vonatkozólag nem nyújtok be, csak aggályaimnak akartam kifejezést adni.

A mi pedig a benyújtott módosításokat illeti, Bozóky t. képviselőtársam módosításához, habár azzal a legnagyobb mértékben rokonszenvezem, hozzá nem járulhatok. *(Helyeslés.)* Hozzá nem járulhatok azért, mert azt hiszem, hogy mostan törvényben való kimondása annak, hogy egyszerűen kötelezővé tesszük a magyar nyelvet az összes iskolákban, először is az igen hazafias gondolkodású iskolafenntartók egy részét kellemetlenül érintené ...

Bozóky Árpád: Az nem lehet hazafias iskolafenntartó, akit kellemetlenül érint. *(Ellenmondás.)*

Okolicsányi László: Azoknak egyelőre módjában sem állana a törvénynek egy ily rendelkezését megvalósítani.

Ugron Gábor: Úgy van!

Okolicsányi László: Azonkívül van egy bizonyos felfogás a pedagógusok között, *(Halljuk! Halljuk!)* amelyet én nem teszek magamévá, kijelentem, de amelyet itt különösen nemzetiségi t. képviselőtársaink részéről hallok gyakran emlegetni, minthogyha az idegen nyelven való tanítás megnehezítené magának a tanításnak az eredményét. Számptalan tapasztalat a belföldön és a külföldön ellenkezőt bizonyít.

Hiszen magam is gyermekkoromban nem magyarajkú vidéken laktam és iskoláztam. Tudom tapasztalásból, hogy olyan iskola-társaim, kik bejöttek az iskolába a magyar nyelvnek minden tu-

dása nélkül, rövid néhány év múlva mily folyékonyan beszéltek magyarul. *(Felkiáltások bal felől: No lám!)* A számtanból, a történelemből és a földrajzból éppannyit tudtak, mint mi magyarok. Erre a lépésre egyelőre mégsem határozhatjuk el magunkat, hanem én azt hiszem, a magyar nyelv megtanulásának kellő biztosítása volna az, hogyha legalább egyes tárgyaknak magyar nyelven való tanítására köteleznék a törvény az összes iskolákat. Ha már köteles minden iskola a magyar nyelvet taníttatni, akkor a magyar nyelvet másképpen, mint magyar tanítási nyelvvel ne lehessen tanítani. *(Helyeslés.)* Azonkívül van egy tantárgy, amely különösen alkalmas a nyelvnek gyakorlására, és ez a számtan. *(Úgy van!)* Én tehát nem ennél ...

Elnök: Kérem a képviselő urat, erről a 20. § intézkedik, méltóztassék most a 18. §-hoz szólni!

Okolicsányi László: Indokolom, hogy a 18. §-nál Bozóky t. képviselőtársam által beadott módosítást miért nem fogadom el. Nem fogadom el abból az indokból, mert azt a célt, melyet Bozóky t. barátom el akar érni, én más úton kívánom elérni, és talán nem a 20., hanem a 19. §-nál fogom ebben az irányban a módosítást benyújtani. És ha már a t. ház idejét kénytelen voltam oly hosszasan igénybe venni, hogy az elnök úr türelme is elfogyott ...

Elnök: Bocsánatot kérek, én türelemmel hallgatom a képviselő urat, de a házszabályok szerint nekem kötelességem arra ügyelni, hogy a szónok a tárgytól el ne térjen.

Okolicsányi László: Ezt a hibámat jóvá fogom tenni azzal, hogy a 19. §-nál minden indokolás nélkül fogom beterjeszteni oda való módosításomat.

Én tehát csak abba foglalom össze azt, amit elmondani kívántam, hogy a Bozóky t. barátom módosítása által elérni kívánt célt más eszközzel, gondolom: eredményesebben és minden tekintetben kevesebb aggodalmat, kevesebb féltékenységet felkeltő módon vélem elérhetni. Ennélfogva a szakaszt változatlanul elfogadom. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Damián Vazul!

Damián Vazul: T. ház! Amint lépésről lépésre haladunk ennek a törvényjavaslatnak vitájában, mindinkább meggyőződést szerzünk arról, hogy ez valódi célját, amelyre törekednie kellett, eltévesztette. Eltévesztette pedig azért, mert nem az általános kulturális érdekeket, amelyek hazánk népeinek szempontjából a valódi közoktatás és nevelés terén elérhetőek lettek volna, hanem egyoldalúan csakis egy népnek, a magyar népnek kulturális érdekeit karolja fel. Ezt a törvényjavaslat több szakasza nem burkoltan – amint egy képviselőtársam mondotta –, hanem egész nyíltan és

tisztán teszi, mert hogy ez így van, hogy a törvény úgyszólván az egész tanítási teret a magyar nyelvnek tartja fenn, ezt éppen a most tárgyalás alatt lévő 18. § és a következő 19. és 20. §-ok rendelkezései igazolják. Mert úgyszólván az összes ismereteket a miniszter által megállapított tantervnek, óraszámnak, tanszereknek és tankönyveknek, amely tankönyvek bizonyára [391] magyar nyelven fognak kiadatni, tartja fenn, tehát a nemzetiségi nyelvek szintén majdnem teljes kizárásával.

Mindezt teszi azért, hogy egy másik célját – mert az első cél, az államosítás, az előbbi szakaszokban lett jobban kifejtve –, a magyarosítást eredményezze. Erre nézve a leghathatósabb eszközt, tényezőt választja: a nyelvet, a magyar nyelvet, és arra használja, hogy ezt a nyelvet a más nyelvű nemzetiségek iskolájában úgyszólván az egész tanításra kiterjessze. Tehát ily módon a népiskolát eszközül használja fel a magyarosításra. Márpedig ez a kultúrpolitika nem lehet állampolitika. Mivel ez nem eredményezhet haladást az összes népek javára és boldogulására, s így a haza boldogulását sem idézheti elő. E tekintetben nem hivatkozom én idegen nagy politikusokra és pedagógusokra, hanem hivatkozom hazánk azon nagy és bölcs politikusainak és pedagógusainak tényeire, akik az elvet az alaptörvényekben tették le, azt az elvet, hogy mindenki az oktatást a saját anyanyelvén nyerje, és ezáltal szellemi világát az ismeretek által, amelyeket a saját anyanyelvén könnyebben sajátíthat el, bővítvén, úgy saját magának, mint az államnak és az országnak is hasznára lehessen.

Hogy az egyik cél, az államosítás el lesz érve, ezt én nem tagadom, sőt a magam részéről is teljesen elismerem, hogy az iskolák államosítása tényleg testté is válhatik, mert ez államhatalmi kérdés, és attól függ, akinek a hatalom a kezében van, hogy akarja-e, vagy nem akarja-e az államosítást keresztülvinni. A másik cél azonban, hogy a többi népeket egy népbe, a magyar népbe beolvassza, ez meg fog törni a különböző népek etnikai erején, és sohasem lesz elérhető. A többi szláv és német népeket nem lehet féltetni, mert azoknak hatalmas támaszuk van a fajukban, de a román népet sem féltetem, mert a történelem bizonyítéka annak, hogy ennek a tűzpróbának már sok századokkal ezelőtt ki volt téve, és azt mindig kiállotta. Ez a nép hitéhez és nemzetiségéhez jobban köti magát, mint a saját életéhez, azt maguk a magyar történetírók is mondják. És ha a XVI. század kísérletei, hogy a román népet hitéből és nemzetiségéből levetkőztesse, nem sikerültek, annál kevésbé fog az sikerülni most, és még kevésbé fog sikerülni a jövőben, mert annyira ki van benne fejlődve a nemzeti öntudat. Amily büszke a magyar az ő nevére és vitézségére, nem kevésbé büszke a román nevére, eredetére, vitézségére, és erőt nyer abból

is, hogy ők századok sötét, viharos idejében a magyarral és a többi népekkel vállvetve védtek ezt a szent hazát. Nem németesítették el a magyarokat II. József császár kísérletei és nem az abszolutizmus, sőt még inkább felköltötték a nemzeti egyéniséget, érzelmet és büszkeséget, úgyhogy éppen ezen gúnyolás következtében kötötték magukat saját nemzetiségükhöz, saját egyéniségükhöz.

T. ház! Különösen ez a 18. § az, amely a nyelvharcot hirdeti és annak kezdeményezője, mert a többi szakaszok csak hivatva vannak ezt tovább folytatni. A nemzetiségek közötti kölcsönös egyetértés, szeretet és béke szempontjából kötelességünk ezen és a következő szakaszok nehéz, a többi nemzetiségeknek életébe vágó éles intézkedésein könnyíteni, enyhíteni, különösen ott, ahol ezen szakasz régebbi, még pedig alaptörvényekkel ellenkezik, és ahol olyan valóban súlyos intézkedéseket tartalmaz, amelyeknek gyakorlati kivihetősége hiányzik. E fogyatékoságot bátor leszek a következőkben konstatálni.

Az 1868. évi iskolai alaptörvény azt mondja, hogy minden növendék saját nyelvén nyerjen oktatást. Az 1868: XXIV. t.-c. 15. §-a pedig jogot ad a hitfelekezeteknek, hogy ők a tanítási nyelvet szabadon választhassák meg. Márpedig ha ezen törvények rendelkezéseinek nemcsak betűit, hanem azoknak szellemét is tekintetbe vesszük, valóban arra a konklúzióra kell jutnunk, hogy ezen törvényjavaslat 18. §-ának összes intézkedései arra valók, hogy az említett törvények rendelkezései hatályon kívül helyeztessenek.

T. ház! Mire való a 18. §-nak első pontja? Arra, hogy az 1868: XLIV. t.-c. 14. §-át értelmezzük. Csakhogy ezáltal az nem értelmeztetik, hanem inkább megváltoztattatik. Miután ezen szakaszban ki van mondva, hogy fennmarad a magyar nyelv tanítására vonatkozó intézkedéseknek hatálya, valóban nincs ok arra, hogy ezen említett törvény 14. §-a értelmezésre szoruljon.

A szakasznak 2. pontja így szól (*olvassa*): „Az oly hitfelekezeti elemi népiskolákban, amelyekben a beiratkozott növendékek összes létszámának legalább 20%-a magyar anyanyelvű, vagy ha az összes növendékek között legalább 20 magyar anyanyelvű van, a magyar nyelv is mint tannyelv használandó.” T. ház! Ennek a rendelkezésnek gyakorlati kivitele lehetetlen. Mert ezen rendelkezés által az kívántatik, hogy a tanítás egy nyelven történjék, márpedig ez lehetetlen. S ha valakinek valóban eszébe fog jutni az, hogy ezt a rendelkezést a gyakorlatban érvényesítse, arra az eredményre fog jutni, hogy sem az egyik, sem a másíkféle nyelven semmiféle ismeretet nem tud elsajátítani a gyermek. Mert tekintetbe kell venni azt, hogy egy-egy tanítóval és hat osztállyal bíró iskolában a tanórák száma legkevesebb 20, legtöbb 25; ebben a 25

órában bennfoglaltatik egyszersmind a vallás tanítására eső óra is, amely legkevesebb kettő, marad tehát 23 óra.

Ezt a huszonhárom órát most hatra kell osztani, mivel hat osztálya van a tanítónak, és illetőleg, ha két tannyelv lesz, tizenkettőre. Ebből következik, hogy olyasvalamit követelnek, ami teljes lehetetlenség.

A harmadik mondatba be van iktatva ez (*olvassa*): „Ha pedig a beírt tanulóknak legalább fele magyar anyanyelvű, a tanítási nyelv a magyar; de az iskolafenntartók gondoskodhatnak arról, hogy a magyarul nem beszélő növendékek anyanyelvükön is részesüljenek oktatásban.” Ezen [392] intézkedésből azt kell feltenni, hogy azt követelik, hogy most osszák a tanulókat két részre. Az egyik rész fog magyarul tanulni, a másik rész pedig azon hitfelekezeti nyelven, amely az iskolát fenntartja. Hát hogyan lehet ez? Egy tanteremben két tanító egyszerre, vagy külön tanteremben tanítson? Hogyan fogja megosztani az időt a kettőben? Az egyikben 11 és a másikban 11? De azonkívül hogyan lehet majd pénzügyi szempontból megoldani a kérdést, mikor mindig előhozzuk, hogy hiányzik a pénzfedezet, s ekkor nekünk egy tanító helyett kettőt kell alkalmaznunk? Ebből következik, hogy a szakasznak ez a rendelkezése is kivihetetlen.

Most jön a második bekezdés (*olvassa*): „Minden oly népoktatási tanintézetekben azonban, amelyekben az állam nyelve van egyedüli tanítási nyelvvül bevezetve, ez az állapot többé meg nem változtatható.” Hát én nem vagyok ellene, hanem ha már így tesszük, akkor nagyon jogos, hogy másrésztől is hasonlóképpen tegyünk. Mert ami az egyikre jogos, az a másikra nézve méltányos. Tehát más helyen is, ha a tanítási nyelv nem magyar, akkor a törvény rendelkezése értelmében ezen intézkedés által ne változtattassék meg, hanem maradjon meg úgy, amint azt a törvény a magyar nyelvre nézve előírja.

A harmadik bekezdés azt mondja (*olvassa*): „Az összes elemi népiskolák ismétlő tanfolyamában a tanítás nyelve a magyar.” Ennek gyakorlati kivitele sem vezet arra az eredményre, amelyet a többség kíván, és amelyet egy közbeszóló helyeselt, mert ezáltal nem éretik az el, hogy a tanulók elsajátítsák a magyar nyelvet. Ellenkezőleg, az éretik majd el, hogy a tanulók nem sajátíthatják el azokat az ismereteket, amelyekre nekik a gyakorlati életben szükségük van. Ugyanis az ismétlő tanfolyamra nézve a törvény előír a téli időszakban öt órát és a nyári időszakban két órát.

Az ismétlők nem annyira nyelvtannal, mint inkább a számtannal kell hogy foglalkozzanak, mert annak veszik leginkább hasznát. Azután az írás-olvasással kell foglalkozniok, és a mezőgazdasággal, amely a gyakorlati életben igen nagy fontossággal bír.

Azt hiszem, hogy a közoktatásügyi bizottságot erre a módosításra az az indok bírta rá, hogy a népiskola ismétlő tanfolyamát összeköttetésbe hozza a gazdasági ismétlőiskolával. Az 1902. szeptember 24-én 66.569. sz. a. kiadott miniszteri rendelet a gazdasági ismétlőiskola szervezetéről és tantervéről intézkedik. Az első szakasz azt mondja *(olvassa)*: Gazdasági ismétlőiskola. Az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 5. §-ának rendelkezése alapján ugyanezen törvénycikk 50. §-a értelmében szervezendő községi elemi népiskolai ismétlő tanfolyam, amelynek célja a községi tanköteleseknek az előbb említett törvényszakaszokban felsorolt gyakorlati oktatása a mezőgazdaság köréből...

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék a 18. §-hoz szólni, nem pedig arról, hogy milyen tantárgyak taníttassanak az elemi iskolában. Ez nem tartozik e szakaszhoz, és nem engedhetem meg a képviselő úrnak, hogy most erről beszéljen. Méltóztassék a 18. §-hoz szólni.

Damián Vazul: Azon leszek. Csupán azt indokolom, hogy mi vezethette a közoktatásügyi bizottságot abban, hogy az ismétlőiskolák kizárólagos tannyelvül a magyar nyelvet állapítsa meg.

Az ismétlőiskola tannyelve ezen utasítás értelmében, amint éppen a törvény következő szakaszai rendelik, hogy ezen gazdasági ismétlő tanfolyamban, amely az ismétlőiskolát helyettesíti, a tanítás nyelve a magyar legyen, és kizárólag csakis a miniszter engedheti meg bizonyos esetekben azt, hogy ezen tannyelv megváltoztattassék.

Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy a 18. § összes pontjai, tehát a 18. § a maga egészében felette sérelmes, és a közművelődés hátrányára szolgál, mert olyan állapotokat teremt, amelyek megakadályozzák némely iskola növendékeit azon ismeretek szerzésében, amelyek alapján ők az életben boldogulhatnak, és az ország hasznos polgáraivá lehetnének.

T. ház! Mielőtt befejezném szavaimat, nagyon is hangsúlyozni kívánom azt, hogy engem nem a magyar nyelv iránti ellenszenv vezet; hiszen ezt én tisztelem és becsülöm. Ellenkezőleg, ott, ahol annak történelmileg, jogilag az alaptörvényekben gyökerező indokoknál fogva érvényesülnie kell: részemről is azon vagyok, hogy az érvényesüljön, amint ezt különben nemcsak szóval, hanem, ha majd alkalmunk nyílik rá, a 19. § diszkussziója alkalmával példákkal is fogom bizonyítani. Amit mondtam tehát, t. ház, az benső meggyőződésem sugallatának a kifejezése.

Mindezek után hozzájárulok Vlád Aurél t. képviselőtársam indítványához, ahhoz t. i., hogy az egész 18. § mellőztessék. *(Helyeslés a nemzetiségiek padjain.)*

Elnök. Ki következik szólásra?

Hammersberg László jegyző: Nagy Ferenc!

Nagy Ferenc: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az idő előrehaladván, nem akarok hosszasan időzni annál a kérdésnél, hogy a magyar nyelv kötelező tanítása milyen mértékben foglaljon helyet. Azonban kötelességem rámutatni arra az ellenmondásra, amely a közoktatásügyi bizottság szövegezésében a tekintetben nyilvánul, hogy tulajdonképpen sokkal inkább veszi pártfogásába a nem magyar nyelvű, mint a magyar nyelvű gyermekeket, midőn a nem magyar nyelvű gyermekekre nézve semmiféle minimális számot nem állapít meg a tekintetben, hogy gondoskodhassanak arról, hogy ők a maguk anyanyelvén taníttassanak, ellenben a magyar nyelvű gyermekekre nézve ez meg van szorítva úgy, hogy az összes beiratkozott gyermekeknek legalább 20%-ának magyarnak kell lennie, hogy az iskolafenntartó kötelezve legyen arra, hogy ezeknek magyar nyelven való tanításáról gondoskodják.

Engedelmet kérek, ha a t. nemzetiségi ki-[393]fogást tesznek az ellen, hogy mi a magyar nyelvet tanítsuk az ő gyermekeik javára, akkor mégiscsak különös dolog az, hogy nekünk viszont ne legyen jogunk a magyar gyermekekről gondoskodni akkor, amikor azok egy bizonyos számon alól vannak az iskolában. *(Helyeslés.)*

Odáig vinni a liberalizmust a nemzetiségekkel szemben, hogy pl. egy iskolában, ahol 19 magyar gyermek van, ezek semminemű magyar oktatásban ne részesüljenek – kivéve az amúgy is magyar tantárgyakat –, bizonyos tekintetben öngyilkossági politika volna. *(Úgy van! Úgy van!)* Én ezt semmiképpen sem tudom összeegyeztetni a magyar nemzet saját érdekével, *(Igaz! Úgy van!)* mert értelmetlen az, hogy mi ne legyünk kötelesek gondoskodni arról, ha egy iskolában csak egy-két vagy három gyermek van is, hogy magyar nyelvű tanításban részesüljenek, hanem mintegy kényszerítsük, hogy eloláhosodjanak vagy eltótosodjanak.

Vlád Aurél: Most bennünket kényszerítenek, hogy elmagyarosodjunk!

Nagy Ferenc: Önök annyira nincsenek kényszerítve, hogy benne van ebben a paragrafusban az, hogy ott, ahol magyar a tannyelv, az iskolafenntartó gondoskodhatik arról, hogy az oláh gyermekek a saját anyanyelvükön taníttassanak.

Ha csak egy vagy két oláh gyermek van is ott, akkor is gondoskodhatik erről, a törvény maga megadja neki ezt a biztosítékot; csupán a magyar gyermekekre nézve nincsen biztosítva az, hogy magyarul tanulhassanak, és legalább húsz magyar gyermekhez lévén kötve a magyar oktatási nyelv, ha csak tizenkilenc gyermek van, ezeket fel kell áldoznunk. *(Úgy van! Úgy van!)*

A szakasznak ebben az intézkedésében oly nagy ellenmondás van, hogy ha nem is helyeselhetem azt, amit Bozóky t. képviselő-társam indítványoz ...

Bozóky Árpád: Pedig az elmondottaknak ez lenne a konzekvenciája!

Nagy Ferenc: ... hogy t. i. az összes iskolákra nézve a magyar tanítási nyelvet mondjuk ki, azt mégiscsak jogosan megkövetelhetem, hogy ott, ahol magyar gyermek van egy, kettő vagy bármilyen minimális számú, azok magyar oktatásban részesüljenek.

Ezért bátor vagyok a 18. §-hoz a következő módosítást betervejteni (*olvassa*): „A második mondatban a minimális 20%, illetve a húszas szám mellőztessék olyképpen, hogy a mondat így szóljon: Az olyan hitfelekezeti elemi népiskolákban, melyekben a beiratkozott növendékek között magyar anyanyelvűek vannak, ezekre nézve a magyar nyelv is mint tannyelv használandó.” (*Helyeslés.*)

Így tehát semmiféle minimális korlátozás nem lenne.

Nagy Dezső: A magyar nyelv is? Minek az „is”?

Elnök: Ne méltóztassék közbeszólni.

Nagy Ferenc: Úgy értem, hogy ők kizárólag magyarul tanulnak, tehát az „is” el is maradhatna. (*Felkiáltások jobb felől: Dehogyan maradhat el!*) Rájuk nézve kötelező lesz a magyar, a többire nézve marad az oláh. Ezt akartam kifejezésre juttatni, és azt hiszem, ebben mindnyájan egyetértünk.

Most még csak egy objeccióról akarnék megemlékezni, t. i. arról, hogy hogyan is lesz ez keresztülvihető, és minő áldozatába fog kerülni az iskolafenntartónak, illetve a tanítónak az, ha csak egy-két magyar gyermek van az iskolában, hogy azok magyarul oktattassanak.

Azt hiszem, hogy ez semmiféle nehézségbe nem ütközik akkor, amikor minden felekezeti tanítónak magyarul kell tudnia. (*Úgy van! bal felől.*) Azt a pár magyar gyermeket külön magyarul tanítani nem nagy dolog, azt a tanító tetszése szerint beoszthatja magának a tanrendben. Azt hiszem, ez méltányos kívánság. (*Helyeslés.*)

Mindezek alapján bátor vagyok módosításomat elfogadásra ajánlani. (*Felkiáltások a baloldalon: Az „is” nélkül!*)

Az „is” szócskát kérem törölni.

Molnár János: T. képviselőház! ...

Elnök: Bocsánatot kérek, még vannak mások feljegyezve.

Molnár János: Bocsánat, azt gondoltam, hogy már nincs senki feljegyezve.

Hammersberg László: Veres József!

Veres József: T. ház! Minthogy az idő előrehaladt, kérem, méltóztassék megengedni, hogy holnap mondjam el véleményemet erről a dologról. *(Helyeslés.)*

Elnök: Méltóztatik-e megengedni? *(Igen!)* Akkor tehát félbeszakítjuk a tanácskozást, és folytatását a legközelebbi ülésre halasztjuk. *(Helyeslés.)*

Még egy tárgya van a mai ülésnek. *(Halljuk! Halljuk!)* Nevezetesen, mint méltóztatik tudni, Sággy Gyula képviselő úr a következő indítványt nyújtotta be. *(Halljuk! Halljuk!)*

Hammersberg László jegyző *(olvassa):* „Indítványozom, hogy a képviselőház folyó hó 23-ától fogva a most szőnyegen lévő törvényjavaslat tárgyalásának tartamára üléseit egy órával meghosszabbítsa.”

Elnök: Kérem a t. házat: méltóztatik-e Sággy Gyula képviselő úr most felolvasott indítványát elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház Sággy Gyula képviselő úr indítványát elfogadja. Ennélfogva a most napirendre kitűzött törvényjavaslat tárgyalásának tartamára a képviselőház üléseit egy órával meghosszabbítja, és az ülések e tárgyalás folyamán délelőtti 10 órától délután 3 óráig fognak tartani. *(Helyeslés.)*

Most bátor leszek a legközelebbi ülés idejére nézve javaslatot tenni a t. háznak.

Javaslom, hogy a képviselőház legközelebbi ülését holnap, kedden, április 23-án délelőtt 10 órakor tartsa. *(Helyeslés.)* Ennek napirendje [394] legyen: 1. Elnöki előterjesztések és irományok bemutatása; 2. a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása és ezzel kapcsolatosan a részletes tárgyalás befejezése után a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a 7. §-ra vonatkozó előterjesztése, valamint a kérvények, amelyek a törvényjavaslattal kapcsolatosan benyújtottak.

Méltóztatnak e napirendi javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 55 perckor.)

*Hitelesítették: Simkó József s. k., Somogyi Aladár s. k.
naplóbíró-bizottsági tagok.*

146. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 23-án, kedden,
 Justh Gyula, utóbb Návay Lajos elnöklete alatt
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
 gr. Andrássy Gyula, gr. Apponyi Albert, Günther Antal,
 Darányi Ignác, Jekelfalussy Lajos, Josipovich Géza.
 (Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét gr. Thorotzkai Miklós jegyző úr fogja vezetni; a javaslatok mellett felszólalókat Hammersberg László, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Raisz Aladár jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

Elnök: [...] Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) részletes tárgyalásának folytatása.

Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Molnár János! *(Nincs itt!)* Lindner Gusztáv!

Lindner Gusztáv: Néhány megjegyzést kívánok tenni a t. ház engedelmeivel a törvényjavaslat 18. §-ához, mégpedig a népközoktatásügyi politika szempontjából, és minél sikeresebb népoktatás biztosítása érdekében. Köztudomású tény, hogy hazánk népoktatásügye lényegesen különbözik más államokétól. Míg másutt a népoktatás terén az egyház vagy az egyházak helyébe az állam, a tartomány és a községek léptek, addig nálunk a törvényesen bevett vallásfelekezetek alaptörvényileg biztosított évszázados autonómiájuk jogalapján állva a közoktatás terén más országokban már meghaladott azon állásponthoz szívósan ragaszkodnak, hogy az iskola az egyház tartozéka, „schola est accessorium ecclesiae”.

Népoktatási törvényünk, az 1868: XXXVIII. t.-c. népoktatásunk számára új korszak kezdete, és szembetűnő haladásnak kiindulópontja, mert ez a törvény a törvényesen bevett vallásfelekezetek autonómiájának fenntartása mellett a községet és az államot is a népoktatás érdekeinek szolgálatába állította. Míg 1870 előtt hazánkban egyetlenegy állami népiskola sem létezett, addig most 1993 állami, 1456 községi és 12.769 felekezeti népiskola áll fenn. A

felekezeti iskolák tehát összes hazai népiskoláinknak 77,3%-át teszik ki. Törvényesen bevett vallásfelekezeteink ennél fogva igen számbaveendő közművelődési tényezőt képeznek, melyeknek méltányos kívánalmait tanácsos kielégíteni, tekintettel a hazai közművelődés körül évszázadok óta szerzett, kétségbe nem vonható kiváló érdemeikre.

A törvényjavaslat 18. §-ának határozmányai is a magyar nyelv elterjesztésére irányulnak. Gyakran az a panasz hallható, hogy a magyar nyelv ismerete a nemzetiségi vidékeken nem terjed kellő gyorsasággal. Ámde hivatalos közoktatásügyi statisztikánk hiteles adatai megmondják – csak egy példát hozok fel –, hogy 1869-ben 13.798 népiskola közül 1237 német és 849 vegyes, magyar-német tannyelvű iskola volt; 1880-tól 1885-ig 701 német és 1051 német-magyar tannyelvű; 1886–1890-ben 657 német és 987 német-magyar tannyelvű, 1895-ben 462 német és 797 német-magyar tannyelvű iskola létezett. Ezen 272 német tannyelvű iskola közül esik 254 az erdélyi szászokra; az anyaország németéire, másfél millióra esik 18 német tannyelvű iskola.

[396] A haladó magyarosodás abban is mutatkozik, hogy 1890-ben a tanköteles magyar tanulók 50,7%-át, a német tanulók 12,3%-át, 1900-ban a tanköteles magyar tanulók 52%-át, a német tanulók 11,2%-át tették ki az összes tanulóknak.

Kétséget nem szenved, hogy a magyar nyelv ismerete folyvást terjed, és évről évre nagyobb teret hódít, kivált a városokban, ami nagyon természetes is, mert a városok a művelődés gócpontjai és terjesztői. A közoktatásügyi miniszter úr is a kormány 1903. évi működéséről szóló jelentés 133. lapján azt mondja (*olvassa*): „Az 1903-ik évben a vezetésem alatt álló minisztérium hivatali elődömnök 1902. évi 30.332. szám alatt kelt rendeletét a magyar nyelv kötelező oktatása tárgyában teljes eréllyel igyekezett végrehajtani. Emellett általános rendelkezések is történtek a magyar nyelv sikeres oktatása iránt. Idesorozhatom az ország királyhágóntuli részeiben lévő ág. hitv. ev. országos egyház iskoláiban a magyar nyelv tanítására nézve tett és az 1879: XVIII. törvénycikk rendelkezéseinek megfelelő intézkedést, amely szerint ezen iskolákban ezentúl a magyar nyelv oktatása az ú. n. közvetlen módszer szerint fog történni, és történik most is. Meg kell végül említenem – azt mondja a miniszter úr –, hogy az 1902. évi 332. számú körrendelet alapján még más egyházi főhatóságok is tettek kielégítő intézkedéseket a magyar nyelv oktatására nézve, viszont nem hallgathatom el, hogy több főhatóság megfelelő intézkedésekkel még mindig késik” stb.

Ugyanabban a rendeletben azután a miniszter úr azt követeli, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek a magyar beszédet anynyira elsajátítsa, hogy ezen nyelven és az ő életviszonyainak megfelelően gondolatait magyarul érthetően tudja kifejezni, továbbá tudjon magyarul folyékonyan olvasni és helyesen írni. Ezen követelést újból emelte a Berzeviezy-féle törvényjavaslat 15. §-a, továbbá az 1905. augusztus 18-án 72.000. szám alatt kelt Lukács-féle rendelet és végre a jelen törvényjavaslat 19. §-a is.

Hogy meggyőzően kimutassam, minő rendkívüli és majdnem leküzdhetetlen nehézségekkel kell küzdeniük a nem magyar tannyelvű népiskoláknak a magyar nyelv tanításánál még a tanítók kellő szakképzettsége és dicséretes buzgósága mellett is, ha a tanuló az iskolán kívül magyar szót nem hall és magyarul nem beszélhet, felolvasom egy kir. tanfelügyelő részéről egy nem magyar tannyelvű népiskola meglátogatása alkalmával 1905. november 15-én felvett jegyzőkönyvnek három pontját (*olvassa*): „Általános tanítási eredmény: jó. A tanítók lelkiismeretes buzgalommal és sok gyakorlati érzékkel tanítanak. Általában az egész iskola praktikus és kellő pedagógiai nívón álló vezetésén meglátszik az igazgató gyakorlott és buzgó keze. ... A tanítók képesítettsége, nyelvismere-rete, tanítási eljárása stb. A tanítók képesítettek, magyarul tudnak, tanítási és nevelési eljárásuk megfelel, társadalmi életük és hazafias magatartásuk tudomásom szerint kifogástalan. ... Megtanulnak-e a gyermekek magyarul beszélni? A nyelvtanítás módszeres és gyakorlati, de dacára ennek nem tanulnak meg a gyermekek magyarul beszélni, mert idegen tannyelvű iskolában a legnagyobb igyekezet mellett sem sajátíthatja el a gyermek beszélő képességgel azt a nyelvet, melyből odahaza egy szót sem hall.” Ez egy szakértőnek szerintem helyes véleménye.

Nem elég gyakran ismételhető és nem elég erősen hangsúlyozható az, hogy népiskolai törvényünk 58. §-a a népiskola tannyelvére nézve a helyes elvet mondotta ki. Készségesen elismerem az államnyelv nélkülözhetlenségét számos hivatás részére, elismerem mindenki részére az egy élő nyelv és különösen az államnyelv tudásának nagy és megbecsülhetetlen hasznát, de másrésről szem előtt kell tartanunk azt is, hogy a népiskola feladata főleg abban áll, hogy tanulóinak az életre legszükségesebb ismeretek elsajátítására alkalmat nyújtson, hogy őket valláserkölcös nevelésben részesítse, hogy szellemi képességüket fejlessze, és őket az emberi társadalom hasznos tagjaivá és az állam hű polgáraivá nevelje.

Noha manap a magyar nyelv tanítására nézve a népiskolában törvényhozásunk és kormányunk köreiben, úgy látszik, más nézet uralkodik, mint a népoktatási törvény alkotása idejében és még egy évtizeddel később is, azért mégis helyesnek kell tartanom a

nem magyarajkú földműveslakosság millióira nézve az 1879: XVIII. t.-cikk indokolásában az akkori közoktatásügyi miniszter úr részéről tett azon állítást, mely szerint „kényszeríteni az állam nem magyarajkú polgárait, hogy anyanyelvükön kívül az államnyelvet is elsajátítsák, céltalan törekvés volna”.

A nyelvnek kétségkívül nagy jelentősége van, kivált akkor, ha uralma a törvényhozás, a közigazgatás, az igazságszolgáltatás, szóval az államélet terén biztosítottatik. Minden nemzet irodalmának, kultúrájának számbavehető fokmérője, sőt nagy értékű és megbecsülhetetlen kincse. A nyelv természeténél, rendeltetésénél fogva alkalmas eszköz gondolatok kifejezésére vagy elrejtésére; közvetítő eszköz egyéni, testületi, társadalmi, egyházi vagy állami célok és érdekek szolgálatára. A nyelv mint forma, „forma dat esse rei”, nélkülözhetetlen ugyan a gondolat, az eszme részére, de sohasem lehet ura a gondolatnak, az eszmének, mert az eszme alkotja a maga részére a megkívánt alakot.

Nagyon hangsúlyozzák korunkban azt a mondatot: „Nyelvében él a nemzet.” Van valami igazság benne, de talán nagyobb jogosultsággal mondhatjuk, hogy tetteiben él a nemzet, mert hatalmasabb a szónál a tett. A nemzet nyelvén és irodalmán kívül érvényesülnek a képzőművészetek, érvényesülnek a nemzet anyagi, szellemi kultúrájának remekművei, a nemzet alkotmánya, az állam létele, fennállása, önállósága és függetlensége. Ezek nem a szép szó szüleményei, hanem erőteljes tetteknek gyakran súlyos áldozatok árán kivívott eredményei. Nem merném állítani, t. ház, [397] hogy a magyar nyelv tudása a hazafiság szükségképpeni előfeltételét képezi, még kevésbé merném állítani, hogy a magyarul nem tudó állampolgár nem lehet jó hazafi. (*Helyeslések.*) Azt írta erre vonatkozólag egy ismeretes publicistánk a Politikai Hetiszemle 1904. évi október 23-án megjelent számában: „A magyar nyelv elterjedésének legfőbb és legdicsőbb eredményét éri el, t. i. a nyelvi, s egyszersmind érzelmi asszimilációt. A nyelvi asszimiláció nem fedi mindig a valódi asszimilációt. Százezrekre, sőt milliókra megy az országban azoknak a száma, akik nem tudnak magyarul, de magyarul éreznek. (*Helyeslés.*) A hazafiságból nem zárhat ki a grammatika, de viszont a grammatika nem tesz senkit sem magyarrá, ha egyszersmind szívében nem érez igaz magyar hazaszeretetet.” (*Helyeslés.*)

Engedje meg a t. ház, hogy igen-igen röviden érinthessek még egy fontos kérdést, amely hazánk közoktatási ügyével és a törvényjavaslatnak 18. §-ával is némi összeköttetésben áll, és ez az, hogy miképp teljesítették hazánk néptörzsei eddig népoktatás iránti kötelességüket.

E kérdésre nézve átengedem a szót hírneves szakembereink egyikének, Halász Ferencnek, aki „Nemzeti állam és népoktatás” című röpiratában így nyilatkozik *(olvassa)*: „Az állami népoktatás nagyobb irányú kiterjesztését nemcsak a magyar nemzet teljes kiépítése, hanem általános népművelődési szempontból is sürgős munkába kell vennünk, mert alkotmányos államban, aminő a mienk, amelyben a legegyszerűbb munkaággal bíró egyénnek is, legalább közvetve, befolyása van az állam életére, és amidőn a mostani kormányzat egyik sarkalatos célja az, hogy az alkotmányos jogok gyakorlását a nemzet egész egyetemére kiterjessze, múlhatatlanul szükséges, hogy a népnevelés oly kiterjedésű legyen, hogy az általános tankötelezettség érvényre emeltessék, és hogy a helyes irányú népnevelés a nép millióinak megadja azt a minimális művelődést, amely szükséges ahhoz, hogy jogaival élni tudjon, és kötelességeit tudatosan teljesíteni képes legyen.”

Így folytatja azután tovább *(olvassa)*: „Hogyan állunk e tekintetben? Az 1900. évi népszámlálás szerint csupán a hat évnél idősebbeket és csak a polgári népességet véve számba, a lakoságnak még mindig csak 59%-a tud írni-olvasni. Az 1904–1905. iskolaévben sem tudtuk még megszüntetni azt az igazán szégyenteljes állapotot, hogy hazánkban az iskolázás tekintetében első helyen áll a német, amely nemzetiséghez tartozó tanköteleseknek 89,31%-a jár iskolába, azután következik a tót, amelynek 84,45%-a iskolázik, és csak harmadik helyen jön az államfenntartó magyar elem 81,33 százalékos iskolázási aránnyal.” Azt mondja Halász Ferenc tovább *(olvassa)*: „Az általános tankötelezettség 37-ik évében Magyarországon 337.954 mindennapi és 255.149 ismétlő tanköteles egyáltalában nem jár iskolába. Ezekből az ország első törvényhatóságára, Pest vármegyére 29.116 iskolakerülő jut. Itt rá kell mutatnom” – folytatja tovább Halász – „azon megdöbbentő állapotainkra, hogy Szabadkán, Szegeden, Majsán, Kiskun-Félegyházán, Nagykőrösön, Kecskeméten, Cegléden, Debrecenben, Aradon, Szenttamáson, Zentán, Csongrádon, Dorozsmán, Szentesen, Hódmezővásárhelyen, Jászapátiban, Jászárokszálláson, Törökszentmiklóson, Jászberényben, Karcagon, Mezőtúron, Túrkevén, Abonyban, Tápiószelén, Halason, Miskolcon, Újfehértón, Nyíregyházán, Battonyán több ezerre menő mindennapi tanköteles nem részesül törvényes oktatásban, nem is szólva az ország fővárosáról, Budapestről, ahol sok ezer iskolátlan tankötelest mutatnak ki évről évre.”

T. ház! Kiegészítésül ezen hiteles adatoknak még azt hozom fel, hogy büntetőbíróságaink 1904-ben 4999 és 1905-ben 5658 gyermeket ítélték el különféle kihágások miatt, kiknek jelentékeny hányadrésze iskolakerülőkre esett, és kiknek elenyésző csekély

százaléka volt elhelyezhető javítóintézeteinkben. Ezek a számok társadalmi állapotainknak veszélyes bajait tárják fel előttünk. A serdülő nemzedék kriminalitásának ijesztő emelkedése nemcsak az államhoz és a társadalomhoz intézett komoly intés a gyermekvédelemnek gondosabb és nagyobb mérvű ápolgatására, hanem egyenes és nem ignorálható felhívás az általános tankötelezettségnek szigorú és következetes keresztülvitelére, s a valláserkölcös nevelésnek kielégítő biztosítására a népiskolákban. Nekem úgy tetszik, t. ház, hogy a törvényjavaslat 18. §-ában nem annyira az 1868: XLIV. t.-c. 14. §-ának értelmezéséről, hanem inkább annak gyökeres megváltoztatásáról van szó, mert az idézett 14. § az iskolafenntartónak önálló jogot ad a tannyelv megállapítására, melyet ezentúl lényegesen korlátozni akarnak.

Bozóky Árpád t. képviselőtársam ellenindítványa egyenesen az összes felekezeti népiskolák megmagyarosítására irányul. Nem olvasom fel szó szerint, a t. ház ismeri az ellenindítvány szövegét. A népiskolai ügy államosítását az igen t. közoktatásügyi miniszter úr különböző okokból tartotta mellőzendőnek. Először azért, mert azt mondta, hogy egyetlenegy kultúrfaktort sem akar megfosztani a nemzet művelődése érdekében kifejtendő munkásságtól. De azonkívül azt is mondta, hogy ez idő szerint hiányzanak az államosításra szükséges pénz és a szükséges tanerők.

Elnök (*csenget*): Kérem a képviselő urat, méltóztassék a most tárgyalás alatt lévő 18. §-hoz szólni!

Lindner Gusztáv: Bozóky Árpád t. képviselőtársam nagyon egyszerűen oldja meg ezt a feladatot azáltal, hogy a törvényesen bevett felekezeteket egyrészt a népiskolai terhek viselésére, és másrészt a kizárólagos magyar tannyelv alkalmazására kényszeríteni akarja. Itt csak az a baj, hogy a törvényesen bevett nem magyarajkú felekezetek Bozóky Árpád tervének kivitelét már azért is a leghatározottabban fogják ellenezni, mert azt, eltekintve minden mástól, a fennforgó [398] körülmények közt kivihetetlennek kell tekinteniök. Éppoly kevésbé, mint Bozóky Árpád képviselőtársam ellenindítványát, tehetem magamévá Nagy Ferenc t. képviselőtársam indítványát, mert az utóbbinak elfogadása esetében a törvény egy-két-három magyarajkú tanulónak a magántanítás kedvezményeit és előnyeit nyújtaná a tanulók többsége oktatásának rovására.

A t. ház engedelmével még egy kérdést szeretnék szóba hozni, mert én azt gondolom, hogy úgy a törvényjavaslatnak, mint a 18. §-nak és az ahhoz beadott ellenindítvány- és módosításnak kiindulópontja: az ú. n. nemzetiségi törvény első szakasza. Ott t. i. az egységes magyar nemzetről van szó. Az 1868: XLIV. t.-c. bevezetése azt mondja (*olvassa*): „Minthogy Magyarország összes honpolgárai

az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, amelynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja.”

Én azt találom, t. ház, hogy az egységes, oszthatatlan nemzet fogalmát gyakran tévesen értelmezik. Bozóky t. képviselőtársam ellenindítványában nagy ellenmondást látok az oszthatatlan nemzet fogalmi egységével. Azt mondja t. i. Bozóky t. képviselőtársam (*olvassa*): „A magyar állam területén, a horvát-szlavon terület kivételével, minden elemi népiskolában...” stb. Én némileg eltérő nézeten vagyok, mert én az egységes magyar állam álláspontján állok. (*Helyeslés.*)

Én azt mondom, hogy Szent István koronájának területe egységes, t. i. az egységes magyar állam területe; egységes az állam törvényhozása, és éppen azért én azt mondom, hogy az 1868: XXX. törvénycikk nem Magyarország és Horvát-Szlavonországok között kötött alapszerződés, hanem a magyar államnak alaptörvénye, amelyben kifejezésre jutott az egységes magyar állam egyöntetű akarata, és ezen akarat létrejötténél Horvát-Szlavonország képviselői is közreműködtek. Azért azt mondom, hogy Horvát-Szlavonországok nem lehetnek állam az államban, külön állam a magyar államban; azt mondom és azt tanítottam mindig, hogy Horvát-Szlavonországok az egységes magyar államnak tágkörű autonómiával felruházott tartománya, vagyis másképp kifejezve: a magyar állam egységes, de Horvát-Szlavonországok irányában erősen decentralizált állam. Hiszen Horvát-Szlavonországok képviselői a parlamentben horvátul is beszélhetnek, joguk van erre az 1868. évi XXX. t.-c. alapján. De mit jelent ez? Azt, hogy a magyar parlament hivatalos nyelve kettő? Nem! A magyar parlament hivatalos nyelve a magyar, a horvát nyelv használhatása tehát csak kiváltság, privilégium a horvát képviselőkre nézve.

Elnök: Ismét kérem a képviselő urat, méltóztassék a 18. §-hoz szólni. Nagyon érdekesek a fejtegetései, de a házszabályok nem engedik a tárgytól való eltérést.

Lindner Gusztáv: Mindjárt befejezem. Csak azt akarom ebből levezetni, hogy itten egyáltalában a nyelv és a leszármazás nem szerepel, nem etnográfiai fogalommal állunk szemben, hanem politikai fogalommal. Minden félreértésnek kiindulási és végpontja az, hogy mindig összetévesztik az etnográfiai és a politikai fogalmakat. (*Úgy van! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.*)

Az elmondottak alapján sem a 18. §-t, sem pedig a szóbanforgó ellenindítványt és módosítást nem fogadhatom el, hanem a jelenleg létező jogállapot fenntartásához ragaszkodom, mert attól tartok, hogy a nem magyar tannyelvű népiskolákban a tervezett intézke-

dések következtében a tanulók műveltségi foka jelentékenyen le fog szállani és hogy a törvényjavaslat számos határozmányainak végrehajtási módja és tényleges végrehajtása bőven folyó kútforrását fogja képezni az állami és egyházi hatóságok és közegek között támadó heves és veszélyes összeütközéseknek, ami egyértelmű a közbéke folytonos kárt hozó megzavarásával és a kultúrharc egy nemének előidézésével.

Elnök: Ki következik szólásra?

Hammersberg László jegyző: Nagy Dezső!

Nagy Dezső: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nagy Ferenc t. képviselőtársam a tegnapi napon a 18. §-hoz egy módosítást adott be, amely azon sarkallik, hogy a nem magyar tannyelvű iskoláknál, amennyiben nem 20%-nyi vagy 20 növendék, hanem azon aluli számban lévő növendékek vannak is, ... *(Mozgás.)*

Elnök: Csendet kérek!

Nagy Dezső: ... a magyar tannyelv ezekkel szemben okvetlenül használandó. Részemről helyeslem az ezen indítványban kifejezést nyerő irányt, azonban ki kell jelentenem azt is, hogy a végrehajtás tekintetében némi aggályaim vannak. Nevezetesen éppen az ilyen nem magyar tannyelvű iskoláknál, különösen kisebb helyeken, megfelelő tanerőt találni, aki a magyar nyelvű oktatást kellő módon tudja elvégezni – a kellő módon való elvégzés alatt értvén azt, hogy úgy tudjanak magyar nyelven oktatni, hogy magának az oktatásnak sikere ne veszélyeztessék –, azt hiszem, szerfelett nehéz lesz. Igaz, hogy a törvény kimondja, hogy a tanító köteles magyarul tudni, azonban fájdalommal tapasztaljuk és tudjuk, hogy a mai viszonyok között még ilyen tanító kellő számban és az illető helyeken nem található.

Ha tehát ezen módosítást azon módon fogadnók el, amint azt Nagy Ferenc t. képviselőtársam benyújtotta, azon esetben ismét lenne olyan törvényes rendelkezésünk, aminő törvénytárunkban, különösen a magyar nyelv oktatása tekintetében számos van, amely végre nem hajtható; ami ismét azt vonja maga után, hogy a törvény végrehajtása csak lazán történhetik, aminélfogva azután az állami életben az a precizitás és következetesség, amely a törvények végrehajtása körül okvetlenül szükséges, el nem érhető, s amely ennélfogva magának a törvény erejének lankasztására, gyengítésére szolgál. Azonban azt hiszem, hogy az említett módosítás, bizo-[399]nyos változtatással, valóban precíz végrehajtást is fog találni, akkor t. i., ha azon változtatással fogadnók el Nagy Ferenc t. képviselőtársam indítványát, hogy a fennforgó esetben, amidőn 20%-nyi, vagy pedig 20 magyarajkú tanuló nincs is, akik magyar anyanyelvűek, hanem annál kevesebb van, azon esetben a közoktatásügyi miniszter úr intézkedjék arra vonatkozólag, hogy

vajon ezekkel szemben a magyar tannyelv használható-e, vagy sem. Az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat pedig ebben a kérdésben igen természetesen az fogja vezetni, hogy vajon van-e megfelelő számú tanereje, akikkel az oktatást a kellő sikerrel magyar nyelven tudja elvégeztetni. *(Helyeslés a baloldalon.)*

A második dolog, amelyre nézve szintén előterjesztést akarok tenni, az, hogy ne csupán csak a kényszereszközöket vegyük alkalmazásba a magyar nyelv tanításánál. Mert az kétségtelen dolog, hogy a kényszernek alkalmazása bizonyos tekintetben mindig reakciót szül. Én azt hiszem, hogy nekünk ott kell a dolgot megfognunk, és ott kell, hogy úgy mondjam, megnyomni a gombot, ahol azok az erők lakoznak, amelyek spontán vállalkoznak és vetik alá magukat annak, hogy a gyermekek magyar nyelven való oktatása, a magyar oktatási nyelv vétessék fogatba.

Sajátságos dolog az, t. képviselőház, – amit bizonyára nagyon jól méltóztatnak tudni –, hogy a tömegnek gondolkozása egészen más, mint az egyesek felfogása. *(Úgy van!)* Ha százan vannak egy tömegben, annak a száz embernek más és más lehet a felfogása, s ismét csak más a tömeg felfogása is.

Hasonlóképen a nemzetiségi mozgalmaknál is azt látjuk, hogy összejönnek egy hitközségben vagy egy gyűlésben, és tiltakoznak a magyar nyelven való oktatás ellen, el akarják zárni gyermekeiket attól, hogy magyar nyelven értsenek, tanuljanak, s ezzel közvetve lehetetlenné teszik a magyar államéletben való érvényesülésüket. Ha viszont egyesekkel beszélünk, akkor meg azt találjuk, hogy azok igenis, akarnak magyarul tanulni. *(Igaz! Úgy van!)* Akarják magyarul taníttatni gyermekeiket is, hogy a magyar társadalmi és állami életben annak idején kellő módon érvényesülhessenek.

Nekünk ezen a ponton kell megragadnunk a dolgot, mert igen jellemző az, hogy míg sok nemzetiségi agitátor a gyűléseken izgat a magyar nyelv ellen, addig ugyanő gyermekeit a magyar állami iskolákba adja azért, hogy azok ott magyar nyelven oktattassanak, hogy így majd a magyar államéletben érvényesülhessenek. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

A t. nemzetiségi urak, a mi képviselőtársaink bizonyos tekintetben önző politikát űznek. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Ők megtanulnak magyarul, idejönnek a parlamentbe, és érvényesülni akarnak a magyar államéletben, viszont azonban azt akarják, hogy az ő nemzetiségi társaik, akik velük egy anyanyelvet beszélnek, ne tanulják meg a magyar nyelvet, hogy így a magyar társadalomban és a magyar állami életben ne érvényesülhessenek, és nekik egyáltalában ne csinálhassanak konkurenciát. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)*

Somogyi Aladár: Privilégiumot szeretnének!

Nagy Dezső: Mi ezt az önző politikát száműzni akarjuk. *(Helyeslés.)* A mi célunk az, hogy ne csupán a nagy tömegek, hanem az egyesek akarata is érvényesüljön.

Bozóky Árpád: Az egész oláh népé!

Nagy Dezső: Ezért, t. képviselőház, én azt az indítványt leszek bátor előterjeszteni, hogy ne csupán csak akkor, amikor a magyar anyanyelvűek húszan vannak, vagy pedig a kultuszminister rendeli el, részesüljenek a magyar anyanyelvűek magyar nyelven való oktatásban, hanem tanulhassanak magyar nyelven azok a növendékek is, akikre nézve apjuk vagy gyámjuk a magyar nyelvű oktatást kívánja, azért, hogy a magyar államéletben érvényesülni tudjanak. *(Helyeslés.)* Ezáltal az a szülő, aki praktikusán gondolkodik, magamagát veti alá a társadalom és a magyar állam magyar nyelvű és szellemű fejlődésének. *(Igaz! Úgy van!)* És azt hiszem, ez lesz a mi leghatalmasabb és legerősebb fegyverünk, mert az önkéntes megadáshoz, az iskolák önkéntes magyarosításához vezet.

Éppen ezért, t. képviselőház, bátor vagyok a magam részéről a következő módosítást ajánlani *(olvassa):* „Módosítás a 18. §-hoz. A második ponthoz, helyesebben pont helyébe tétessék: ahol magyar tannyelvű iskola nincs, ott az olyan hitfelekezeti iskolákban, amelyekben állandóan vannak magyar anyanyelvű növendékek vagy olyan nem magyar anyanyelvűek, akiknek magyar nyelven való oktatását atyjuk vagy gyámjuk kívánja, a vallás- és közoktatásügyi miniszter elrendelheti, hogy ezek számára a magyar nyelv használtassék mint tannyelv; ha pedig a magyar anyanyelvűek száma a húszat eléri, vagy az az összeg a beírt növendékek 20%-át teszi, számukra a magyar nyelv mint tannyelv oktatási nyelvvül használtassék.” *(Helyeslés.)*

Ez az indítvány magában foglalja a Nagy Ferenc-féle javaslatot, lényegét és egyszersmind érvényesülési teret ad a nem magyarajkú növendékek magyar nyelven való oktatása fokozatos és biztos terjedésének.

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván nyilatkozni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* E szakasz intézkedései jobbról és balról különböző támadásoknak voltak kitéve, mégpedig úgy a maguk egészében, mint részleteikben. A maga egészében a szakasszal ellentétes álláspontot foglalt el Bozóky Árpád t. képviselőtársam, aki azt az ellenindítványt adta be – módosításszámba ugyanis nem

mehet, mert ellenindítvány –, hogy [400] mondassék ki, miszerint minden népiskolában a tanítás nyelve kizárólag a magyar.

T. képviselőtársam ez ellenindítvány támogatására hivatkozik a 40-es évek törvényhozói előmunkálataira, amelyek hasonló intézkedést rendeltek el, és ebből vonja le a következtetést, hogy nekünk ezeket az intézkedéseket alkalmaznunk kell. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőház! Tulajdonképpen azt tartom, hogy ez oly kérdés, amely a törvényjavaslat általánosságban való elfogadása által már eldöntetett. Nem csodálkozom, hogy az a képviselőtársam, aki a törvényjavaslattal a maga egészében ellentétes álláspontot foglal el, aki általánosságban sem fogadta el, most oly indítványokkal lép elő, amelyek a törvényjavaslatnak kardinális intézkedéseit kiforgatják. A parlamenti eljárás technikája szempontjából talán kifogásolhatnám az eljárást, hogy a ház által egyszer általánosságban elfogadott és megállapított elvek a részletes vita alkalmával megint hatályon kívül helyeztessenek, illetve hogy azok tekintetében ily indítványok tétessenek, de nem kifogásolom; ez utóvégre taktika kérdése, és ismétlem, nem csodálkozom, ha az a t. képviselőtársam, aki a törvényjavaslattal szemben foglalt állást, ennek az álláspontnak megfelelő indítványokat tesz.

De logikailag lehetetlennek tartom, hogy az, aki a törvényjavaslatot általánosságban elfogadta, annak alapelveivel megbárthatkozott, azon indítványt, amelyet t. képviselőtársam tett, elfogadhassa. *(Igaz! Úgy van!)* Ennek folytán igen természetes, hogy én ahhoz nem járulhatok.

T. képviselőtársam hivatkozik az 1843-iki operátumokra. *(Halljuk!)* Én azokat szintén ismerem, és amint t. képviselőtársam már mondotta, beszédemben magam is akartam azokra hivatkozni, egy lapszusból kifolyólag azonban az ezekre való hivatkozás beszédemből annak idején kimaradt. De azóta, t. ház, egy darab történelem folyt le, és e darab történelemnek vannak tapasztalásai és alkotásai. Én sem a tapasztalásokat, sem az azóta történt alkotásokat nem ignorálok, nem ignorálhatom, mert céлом e törvényjavaslat beadásánál nem az volt, hogy szakítsak közoktatásunk alapvető elveivel – amint azok kialakultak az alkotmány helyreállítása óta szakadatlanul folyt törvényhozási akcióból –, hanem az volt a céлом, hogy azon elveknek alapján megmaradva garanciákat teremtsék az iskolának nemzeti és hazafias irányban való működése tekintetében. És állom bárkivel szemben, akár nyilvánosan, akár négy szem közt a vitát, és állítom, hogy ezzel a törvényjavaslattal, amint én benyújtottam, még ha azon semmi módosítás sem eszközöltetik is, vállalkozom arra, hogy néhány év

alatt ebben az országban minden hazafiatlan iskolát kipusztítok. (*Éljenezés és taps.*)

Ez természetesen a végrehajtás dolga. Hiszen e törvényjavaslat még kiegészítő törvényhozási intézkedéseket is igényel, amelyekre én már rámutattam úgy a költségvetési vita alkalmával, mint a törvényjavaslat kinyomatott indokolásában, valamint indokoló beszédemben. Ma a végrehajtásra nem rendelkezem kellő eszközökkel, nem rendelkezem kellő felügyeleti orgánumokkal, szervekkel; mindezekre nézve az egész apparátust meg kell teremteni. E törvényjavaslat organikus koncepciója él fejemben és szívemben. Mint organikus koncepciót mutattam be nagy vonásaiban a háznak. Ez ebből az organikus koncepcióból egy darab, egy részlet.

Ez az egyik oldala az éremnek. Ennek a javaslatnak segítségével vállalkozom arra, és aki utánam jön – ha ugyanabban a szellemben akarja folytatni az akciót és a végrehajtást, melyen én eszközöltem –, vállalkozhatik arra, mint mondám, hogy minden hazafiatlan iskolát kipusztítson, hogy nem hazafias, hazafiatlan iskola ebben az országban ne lehessen.

Az éremnek másik oldala meg az, hogy aki pedig hazafias irányban, az állami érdekekkel, a nemzeti szempontokkal egyező irányban akarja felhasználni a tanszabadság által számára biztosított jogokat, az ennek a törvényjavaslatnak intézkedései által magát veszélyezve nem érzi. (*Úgy van!*)

Ez az a középút, amelyen haladni akartam. (*Helyeslés.*) Nem mondom, hogy ez tökéletes mű, nem mondom, hogy minden részletében eltaláltam az igazat és helyeset; de azt hiszem, hogy hosszú gondolkozás és munka után nagyban és egészben eltaláltam azt az utat, amelyen menni kell, (*Helyeslés.*) amelyen egyfelől megóvjuk az államnak érdekét, másfelől az állam érdekei és a nemzet érdekei által nem követelt sérelmeket és kihívásokat elkerüljük.

Azért nagyon kérem a t. képviselőházat és annak minden tagját, hogy a részletes vita során is ne iparkodjanak ezt a javaslatot sarkaiból kiforgatni olyan módosítások beadásával, amelyek annak egész ökonómiájával, annak egész gondolkozásával ellenkeznek, mely hogyha ekképpen átalakul, végre nem ismerek többé rá az én munkámra, s nem tudnám elvállalni a felelősséget annak végrehajtásáért (*Úgy van! Úgy van!*) és azért az eredményért, amelyet biztosítani akarok: t. i. az állami érdek megóvását az ország belső békéjének megzavarása nélkül. (*Élénk helyeslés.*)

T. képviselőház! A t. nemzetiségi képviselők ezen szakasz ellen súlyos vádat emelnek. Ebben a szakaszban történik szerintük először az, hogy az állampolgárok anyanyelvkülönbség és faji egyéniség nélküli egyenjogúságának nagy elve, ame-

lyen állításuk szerint gyakorlatilag eddig is több sérelem esett, elvileg is, teoretice is mintegy hatályon kívül helyeztetik vagy megsértetik. Én ezt az ellenvetést, ezt a támadást, ezt a vádat indokoltnak nem tartom.

Ez a vád azon a félreértésen vagy félremagyarázáson alapul, melyet már egyszer a ház előtt kideríteni iparkodtam, hogy t. i. ők a különböző anyanyelvű egyének állampolgári egyenjogúságá-[401]nak elvét, mely előttem oly szent és megtámadhatatlan, mint akármelyikük előtt, hogy ők ezt a nagy elvet, a magyar nemzeti egységnek ezen egyik alapelvét, egyik oszlopát összezavarják a különböző nyelvek egyenjogúságának elvével, amelyet pedig elismerni nem lehet, mert az állami nyelvnek kell, hogy bizonyos privilégiumai legyenek, (*Úgy van! Úgy van!*) mert az állami nyelv képezi és kell hogy képezze az egyik összekötő kapcsot az ország összes polgárai között, képezi szimbólumát az állami egységnek, képezi szimbólumát és egyáltalában biztosítékát a magyar állami fennállásnak. (*Úgy van! bal felől.*)

Olyan körülmények közt, mint amilyen közt Magyarország van, olyan geográfiai helyzetben, mint amilyenben Magyarország van, ez a Nyugatnak egy Kelet felé előretolt vára, és egy ilyen előretolt vár őrségében szoros fegyelemnek, összetartásnak és egységnek kell lenni. (*Élénk helyeslés.*) Itt nem állhat meg az a lazaság, itt nem állhat meg a részek szétfutó irányzatának az a dédelgetése vagy eltűrése, amely más, szerencsésebb fekvésű, más hivatással bíró országokban talán megjárna. (*Úgy van! Úgy van! Élénk helyeslés.*)

Ha ebből a szempontból mérlegeljük a dolgot, hát nem látom itt az egyéni egyenjogúság elvének legkisebb megtámadását sem; mert hogyha mi ebben a javaslatban különösen gondoskodunk a magyar anyanyelvűek oltalmáról, nagyon természetes, hogy a magyar államnyelvhez való szorosabb kapcsolatnak fenntartása még primitívebb kívánalom, mint azoknak ezen államnyelvhez való viszonylatba hozatala, akiknek ez nem anyanyelve. Még egyszer használom ezt a kifejezést; nem mintha külön embereknek tekinteném a haza polgárai közt azokat, akik magyar anyanyelvűek, mint azokat, akik nem magyar anyanyelvűek, hanem azért, mert az állami nyelvvel való összeköttetésnek organikus kötelékeit nem szabad lazítanunk, hanem meg kell óvnunk, meg kell erősítenünk. (*Helyeslés.*)

De t. képviselőtársaim egy igen sajtáságos ellenmondásba jönnek saját álláspontjukkal, ők ugyanis megtámadják e javaslat első intézkedését is, azt, amely az 1868-iki évi XLIV. t.-c. 14. §-át értelmezi, mégpedig az én meggyőződésem szerint azon törvény intenciói szerint értelmezi, hogy t. i. a hitfelekezeti iskolafenntartóknak adott azon jog, mely szerint a tanítási nyelvet szabadon

határozhatják meg, csak azt jelentheti, hogy a gyermek anyanyelvét határozhatják meg oktatási nyelvül még akkor is, hogyha az nem magyar, de nem jelenti azt, ami pedig sok helyen megtörténik, hogy magyar anyanyelvűekre rátukmálják a nem magyar anyanyelvű oktatást, mert azok olyan vallási kapcsolatban vannak, mely erre alkalmat ad. *(Igaz! Úgy van!)* Engem az életnek, a tényeknek megfigyelése vezetett arra, hogy ezt az intézkedést e törvénybe bevegyük, és azok a t. képviselőtársaim, akik dogmaként állítják fel, hogy a gyermek tulajdonképpen csak helyesen az anyanyelvén nyerhet oktatást, miért dobják sutba dogmaikat akkor, mikor az a gyermek, kinek számára az anyanyelvi oktatást biztosítani akarom, történetesen magyar? *(Úgy van! Úgy van!)*

T. képviselőház! Én azt hiszem, hogy a szakasz e részének intézkedései annyira világosak, hogy további védelmet nem is igényelnek. *(Zaj a közéfén.)*

Maniu Gyula: Azért nem fogadjuk el, mert nagyon világosak!

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Én meg t. képviselőtársaim álláspontjával azért nem tudok megbárátkozni, mert nem találok világosnak. *(Helyeslés és derültség.)* Már most ítéljen a közönség, hogy ki jár el helyesen: az-e, aki nem járul valamely állásponthoz, mert az világos, vagy az, aki azért nem járul valamely állásponthoz, mert az nem világos. *(Derültség.)*

Nagyobbmértvű megtámadásban részesült a törvényjavaslatnak az az intézkedése, mely nem tőlem eredt, melyet a közoktatásügyi bizottság vett be a törvényjavaslatba, melyhez azonban hozzájárultam, amely t. i. 20 százalék vagy húszat megütő számú magyar anyanyelvűre nézve külön províziót tartalmaz. Megmondom, miért nem vettem fel eredetileg ehhez hasonló dispozióit a törvényjavaslatba. Azért, mert én különösen a nyelvhatárokon lévő magyar kisebbségekről állami iskolák felállítása által nagyobb mértékben akarok gondoskodni. Ez az én iskola-felállítási tervemnek egyik kardinális pontja. *(Helyeslés.)* Azonban hozzájárultam ahhoz is, hogy ezekről a minoritásokról abban az alakban is gondoskodás történjék, amint azt a közoktatásügyi bizottság javaslatba hozta.

Már most mindjárt kijelenthetem, hogy a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat ezen mondatának azon módosításához járulok, amelyet Nagy Dezső t. képviselőtársam adott be. *(Helyeslés.)* Mert oly mereven a dolgot odaállítani, mint az Nagy Ferenc t. képviselőtársamnak indítványában foglaltatott, gondolom, adminisztratívén keresztülvihetetlen helyzetet teremtene. Hiszen lehet p. o. átutazóban vagy fürdőzés szempontjából egy magyar család valamely helyen, és azalatt odaküldi az ő fiát vagy leányát iskolába; hát ilyen elszigetelt tényekkel szemben magyar tannyelvű kurzus berende-

zését követelni szinte lehetetlenség; valamint lehet a szám is oly csekély, hogy az ismét keresztülvihető. Én pedig óva intem a t. házat egytől: nehogy akkor, amikor a lehető legtökéletesebb eredményre törekszünk teoretice helyesen, keresztülvihető intézkedéseket tegyünk a törvényjavaslatba. Mert semmi sem volna veszedelmesebb, mint az, ha bizonyos intézkedések törvényerőre emelkednek, s azután a végrehajtás terén a kormányzat közegei, meggyőződven azok keresztülvihető voltáról, azokat nem alkalmazzák.

Ezzel a keresztülvitel és végrehajtás lazasága belehatol az egész törvényjavaslatba és az eredmény az, hogy az egész törvénynek végre-[402]hajtásában nem járnak el szabatosan, nem járnak el kellő eréllyel. Tegyük csak olyat a törvénybe, ami végrehajtható, s amit beteszünk, és amiről azt hiszem, hogy rögtön nem hajtható végre, arról megmondom rögtön a házban, hogy ennek végrehajtásához pedig nekem idő kell, s olyannak tekintem a törvényes intézkedést, hogy ez célul van kitűzve, melyre törekednem kell; de utólagos lazaságnak szelleme a végrehajtásban, ez volna ezen törvényhozási akciónak halála, a halál csíráját pedig ne tegyük bele a törvényjavaslatba. *(Helyeslés.)*

Nagyon méltányolom t. barátomnak azt az intencióját is, hogy ez a magyar tannyelvű oktatás azokra is kiterjesztessék, akik nem magyar anyanyelvűek, de akiknek szülei vagy gyámjai ezt kívánják, ezzel gondolom, senkinek szabadságán nem esik sérelem, hanem ellenkezőleg, előmozdítunk olyan intenciókat, a szülőknek vagy a gyámoknak legjobb intencióit, amelyeket gyermekeik vagy gyámoltjaik jövője tekintetében táplálnak. Szóval amikor a 20-at vagy 20%-ot nem éri el a magyar tannyelvűeknek vagy ilyen helyzetben levőknek száma, akkor a kormányzatra bízzák, hogy a keresztülvihetőségnek és a helyzet által való indokoltságnak szempontjából ő határozza meg, van-e helye külön magyar tannyelvű oktatásnak, vagy nincs, s amikor a 20%-ot vagy a húszat eléri, akkor legyen kimondva kötelezőleg a külön magyar tannyelvű oktatás.

Nagyon sajnálom, hogy a javaslat ezen részének ellenzői közt találom Lindner Gusztáv t. képviselőtársamat is, valamint már az általános vitánál is kijelentettem, hogy sajnálom, hogy szász t. képviselőtársainkat a javaslat ellenzőinek sorában találjuk. Mert én az ő népfajuk iránt mindig rokonszenvvel viseltettem, nem szentimentalizmusból, hanem azért, mert azt hiszem, hogy ők reá vannak utalva a magyar államra s a magyarsághoz való csatlakozásra, mert az ő népfaji egyéniségüket a magyar állam és a magyarság nem veszélyezteti, hanem veszélyeztetik sokkal inkább mások, akikkel szemben éppen a magyarsághoz való szoros csat-

lakozásban és a magyar állameszméhez való ragaszkodásban találhatnak oltalmat. *(Helyeslés.)* Ha ebben a felfogásban találkozunk, akkor t. képviselőtársaimnak, hogyha a magyar állam iránti és a magyar alkotmány és magyar nemzeti állam eszméje iránti lojalitásnak terén megmaradnak, nincs is semmi okuk, valamint senkinek, aki hazafias irányban akar működni, nincs oka ennek a törvényjavaslatnak intézkedéseitől vagy annak végrehajtásától félnie. *(Helyeslés.)*

A magyar nyelvű oktatásról egész általánosságban ennél a szakasznál indult meg a vita, pedig itt tulajdonképpen nem erről van szó, itt a magyar nyelvűek védelméről van szó ebben a szakaszban ...

Vlád Aurél: A többiek feláldozásával! *(Nagy zaj és ellenmondások.)*

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Amely törvényszakasz expressis verbis felveszi, hogy ahol a magyar majoritás folytán magyar a tannyelv, ott gondoskodás történhetik a nem magyar anyanyelvűeknek saját anyanyelvükön való oktatásáról: ilyen intézkedésnél a többieknek a feláldozásáról beszélni, ezt mondja t. képviselőtársam odakünn agitatórius célokkal, *(Élénk helyeslés.)* ha neki úgy tetszik, de ebben a házban ne mondja, mert itt ha beszélünk, beszéljünk komolyan! *(Általános élénk helyeslés.)*

Hanem, ha már a magyar nyelv oktatására vonatkozólag a kontroverzia ennél a szakasznál merült fel, azokhoz, amiket Okolicsányi László t. barátom felhozott Romániából, ahol más, mint román nyelvű iskola egyáltalán nem türetik, ahol a nem román nyelvű iskolákba, amelyek idegen államok polgárai számára létesíthetők, romániai állampolgárnak fia egyáltalán fel nem vehető, ahol az idegenek számára létesített iskolákban is megkövetelik a román nyelv tanítását és bizonyos tantárgyaknak román nyelven való előadását, sőt ahol cenzurálják a történet és a földrajz előadását abból a szempontból, hogy az megfelel-e a román állameszme követelményeinek vagy nem: mondom, ezekhez a példákhoz én csak még egyet akarok hozzátenni, nagyon messze földről, Amerikáról akarok szólni, és bátor vagyok egy rövid idézettel illusztrálni *(Halljuk! Halljuk!)* az amerikai tanférfiak felfogását éppen ezen nyelvoktatási kérdéstről.

Kezemen van az egyik legnagyobb amerikai tanügyi tekintélynek, Maxwellnek, a New York-i állami iskolák felügyelőjének és kiváló tanügyi írónak egy rendkívül érdekes értekezése. Ő egyebek között azt mondja *(olvassa):* „Állami nyilvántartás és felügyelet szükséges magán- és plébániai iskola felett abból a célból, hogy ne engedjék meg olyan iskolának a létezését, amely a növendékeket

nem tanítja angol nyelvre és az állampolgári kötelességek elemeire. Ne legyen beavatkozás, az amerikai közvélemény ilyen nem tűrne, az alapítványi, magán- vagy felekezeti iskolák ügyeibe, ha ez a beavatkozás bármily módon korlátozná az oktatási szabadságot, vagy a szülőknek azt a jogát, hogy ők határozzák meg azt az iskolát, amelyben gyermekeik neveltessenek.

Ilyen állami beavatkozást tiltanak neveléstan éppúgy, mint politikai okok, mert a magániskola versenye szükséges a nyilvános iskolák egészséges fejlődésére; de másfelől az állam tartozik azzal a társadalomnak és a társadalom tartozik azzal önmagának, hogy nézzen utána, hogy a leendő állampolgárok összessége akár nyilvános, akár magániskolában angol nyelvre és az amerikai történetnek és intézményeknek [403] legalább elemeire taníttassék, és hogy a tanításra képesített egyénektől nyerjen oktatást.”

Nos hát mindenütt, széles e világon elismert igazság az, hogy ahol az országban többnyelvűség létezik és ahol államnyelv létezik, akár intézményszerűleg, akár törvényes alapon, akár csak mint az Amerikában kifejlődött a történetből és a társadalmi szükségességek alapján: ennek az egységesítő nyelvnek tanítása, ennek az egységesítő nyelvnek ismeretébe való bevezetése minden állampolgárnak az elemi oktatás egyik előfeltétele.

T. képviselőház! Szintén a közoktatási bizottság által beszűrt azon intézkedést, hogy az összes elemi népiskolák ismétlődő tanfolyamaiban a tanítás nyelve a magyar, én elvileg teljesen indokoltnak tartom, mert ez mintegy próbája annak, hogy a hat tanfolyamú mindennapi iskolában a magyarnyelvű oktatás elérte-e a kellő eredményt, és egyszersmind mód arra, hogy az ott szerzett nyelvismeretek hamar el ne párologjanak.

Azt én belátom, hogy ez az intézkedés a maga teljes szigorában rögtön érvényesíthető nem lesz, ámbár senki jogi sérelemről nem panaszkodhatnék, hogyha rögtön egész szigorában érvényesítenők, mert az a törvény, amely szerint a magyar nyelvnek oktatása az iskolákban kötelező, már 27 esztendő óta áll fenn, tehát az egyetlen indoknak, amely miatt az eddig mutatkozó eredménytelenséggel szemben az átmeneti időben egy bizonyos elnézést lehet tanúsítani, ott van, hogy ez az eredménytelenség nem kizárólag az iskolafenntartóknak, legkevésbé pedig azok kisebb közegeinek a hibája, hanem hogy igen nagyrészt a kormányzásnak vagy magának a törvényhozásnak hibájából is ered, (*Úgy van! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.*) amely törvényhozás kimondotta az elvet, de az elvnek kellő végrehajtására nézve még a törvényes alapot és a törvényes eszközöket sem adta meg a kormányoknak, a kormányok pedig, kellő eszközök hiányában, nem tudtak kellő eredményeket elérni.

Ez az egyedüli indok, amely miatt én nem tartanám méltányosnak, hogy ezen eddigi eredménytelenségnek összes következményei most egyszerre rázúduljanak különösen az eddig iskolát végzett gyermekekre, s azért ezen intézkedés végrehajtásában igenis erre a helyzetre méltányos tekintettel leszek egy bizonyos, nem hosszú átmeneti időn át. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* De magát az intézkedést azért jelentem be előre a t. háznak, mert utólagos lazaságokat a végrehajtásban kizártnak akarok tartani. ahol tehát ilyen aggodalom van, most tisztázzuk a dolgot, és most fejezzük ki azt. De magát az elvi intézkedést az előbb említett szempontból indokoltnak és helyénvalónak tartom, azért hozzájárultam a közoktatási bizottságban és hozzájárulok most is. *(Élénk helyeslés.)*

Mindent összefoglalva, t. ház, azt hiszem, hogy ez a szakasz legkevésbé adhat okot panaszra bárkinek ebben az országban, legkevésbé adhat alkalmat aggodalomra bárkinek, aki az állami egységnek és a magyar nemzeti állam elméletének tudatában él és ennek alapján áll. Ez a szakasz kifejezésre juttatja a törvényjavaslatnak egyik alapgondolatát, és azért kérem azt elfogadni azzal a módosítással, amelyet Nagy Dezső t. barátom hozzá beadott. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobb- és a baloldalon.)*

Nagy Ferenc: T. ház!

Elnök: Milyen címen kíván szólni a képviselő úr?

Nagy Ferenc: Csak azt akarom bejelenteni, hogy miután az az alapelv, amely az én indítványomban foglaltatik, át van véve abba az indítványba, amelyet Nagy Dezső t. barátom tett, és miután az ő indítványa bizonyos tekintetben kedvezőbb, amennyiben a végrehajtás általa jobban van biztosítva, habár némileg az elvnek bizonyos csökkentésével ...

Elnök: Érdemben ne méltóztassék szólni. Ehhez nincs joga a képviselő úrnak.

Nagy Ferenc: Kérem, be is fejezem már.

Hentaller Lajos: Klotúr!

Elnök: Bocsánatot kérek, nem klotúr, hanem a házszabályok rendelkezése! Hentaller képviselő urat rendreutasítom.

Nagy Ferenc: Miután, mondom, ilyen módon az én indítványom lényege benne van abban az indítványban, ennél fogva bejelentem a t. háznak, hogy a magam indítványát visszavonom. *(Helyeslés.)*

Elnök: Az előadó úr nem kíván a zárszó jogával élni, tehát a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

A 18. §-sal szemben két ellenindítvány adatott be: az egyik Bozóky Árpád képviselő úré, a másik Vlád Aurél képviselő úré. Vlád Aurél képviselő úr töröltetni kívánja a 18. §-t, Bozóky Árpád képviselő úr pedig új szöveget hoz javaslatba.

Méltóztatnak kívánni, hogy Bozóky Árpád képviselő úr ellenindítványa felolvastassék? *(Felkiáltások: Nem!)*

Ha ezt nem méltóztatnak kívánni, akkor a kérdés feltételére nézve fogok javaslatot tenni. *(Zaj. Halljak!)* Csendet kérek! Természetesen a 18. §-ra vonatkozólag fogom a kérdést feltenni, és pedig olyaténképpen, hogy a 18. §-sal szembe fogom állítani, aminthogy azzal szemben is állnak, Bozóky Árpád és Vlád Aurél képviselő urak ellenindítványait. Ha a t. képviselőház a 18. §-t változatlanul elfogadja, akkor Bozóky Árpád és Vlád Aurél képviselő urak ellenindítványait elesetteknek fogom nyilvánítani, abban az esetben pedig, hogyha a 18. §-t nem méltóztatnak változatlanul elfogadni, akkor szembe fogom állítani a Bozóky [404] Árpád képviselő úr ellenindítványát Vlád Aurél képviselő úr ellenindítványával. *(Helyeslés.)* Méltóztatnak a kérdés illetően feltevésébe belenyugodni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ilyen módon fogom tehát feltenni a kérdést. Természetesen meg kell jegyezni, hogy a módosítások felett akkor fog dönteni a ház, ha a 18. § a ház által elvileg elfogadható. Azon esetben, ha a 18. §-t elvileg sem méltóztatnának elfogadni, természetesen, hogy a 18. §-hoz benyújtott módosításokat is elesetteknek fog kelleni nyilvánítanom.

Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e a 18. §-t, szemben Bozóky Árpád és Vlád Aurél képviselő urak ellenindítványaival változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik a 18. §-t változatlanul elfogadják, méltóztatassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház a 18. §-t Bozóky Árpád és Vlád Aurél képviselő urak ellenindítványaival szemben változatlanul elfogadta, s ennél fogva Bozóky Árpád és Vlád Aurél képviselő urak ellenindítványai elesnek. *(Mozgás.)* Csendet kérek!

A 18. §-nak második és utolsó bekezdése nem támadtatott meg, elsősorban tehát a szakasz meg nem támadott részét fogom szavazás alá bocsátani. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 18. § meg nem támadott részét a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház a 18. § meg nem támadott részét a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint változatlanul elfogadta.

Az első bekezdéssel szemben három módosítás nyújtott be: Goldis László és Nagy Dezső képviselő urak módosításai a második mondatra vonatkoznak. Goldis László képviselő úr azonkívül még az első bekezdés harmadik mondatával szemben is nyújtott be ellenindítványt. Azt hiszem, hogy elsősorban az eredeti szövegre kell feltennem a kérdést, amint azt a házszabályok elrendelik. Kérdeznem kell tehát a t. házat, méltóztatnak-e a 18. § első be-

kezdését szemben Nagy Dezső és Goldis László képviselő urak ellenindítványával változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem kijelenthetem, hogy a képviselőház nem tartja fenn az eredeti szöveget. Most Goldis László és Nagy Dezső képviselő urak indítványait szembe fogom egymással állítani. *(Helyeslés.)* Méltóztatnak kívánni, hogy ezen indítványok felolvastassanak? *(Nem!)* Ha ezt nem méltóztatnak kívánni, akkor kérdem a t. házat, méltóztatik-e Nagy Dezső képviselő úr módosítását, szemben Goldis László képviselő úr módosításával, elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház Nagy Dezső képviselő úr módosítását elfogadja, s ennél fogva Goldis László képviselő úr módosítása elesik.

Goldis László képviselő úr a 18. § első bekezdésének harmadik mondatát kihagyatni kéri. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 18. § első bekezdésének harmadik mondatát, szemben Goldis László képviselő úr kihagyási indítványával megszavazni, igen vagy nem? *(Igen!)* Kijelentem, hogy a képviselőház a 18. § első bekezdésének harmadik mondatát Goldis László képviselő úr törlési indítványával szemben változatlanul megszavazza.

Goldis László képviselő úr azon javaslata következik szavazásra, hogy a 18. § harmadik bekezdése hagyassék ki. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 18. § harmadik bekezdését Goldis László képviselő úr indítványával szemben elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor azt elfogadottnak jelentem ki.

Következik a 19. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 19. §-t).*

Elnök: Az előadó urat illeti a szó. Az előadó úr nem kíván szólni.

Hammersberg László jegyző: Zakariás János!

Zakariás János: T. ház! A 19. § a magyar nyelv tanításának eredményét akarja összegezni, mintegy az év végével, illetőleg az év eredménye gyanánt, és ezen tanítási eredményt azzal jelöli meg, hogy a magyar nyelv oktatásának végcélja, hogy a magyar anyanyelvű gyermek gondolatait magyarul, érthetően ki tudja fejezni.

Ez a körülírás, t. ház, bizonyos tekintetben a múlttal szemben ha nem is visszaesést, de mindenesetre stagnálást jelent, mert már az 1879-ik évi népoktatási törvény végrehajtásáról szóló utasításban világosan ki van mondva az a követelmény, hogy az oktatás eredményének annak kell lennie, hogy a gyermek magyarul folyékonyan írni, olvasni és számolni tudjon.

Lényegileg a 19. § ugyanezt akarja, de – különösen abban a vonatkozásában, hogy a gondolatoknak magyarul, érthetően való kifejezése tekintetében nem állapítja meg azt, hogy vajon ezt csak

szóban követeli-e meg, vagy írásban is – nem elégséges, tökéletlen. Márpedig az elemi oktatástól, amely leginkább az írás-olvasás megtanulására irányul, el lehet és el kell várni azt az eredményt, hogy a gyermeket ne csak beszélni, hanem írni is megtanítsa magyar nyelven.

Éppen ezért bővebb indokolás nélkül, mivel meg vagyok győződve arról, hogy a törvényjavaslatban kifejezésre jutó gondolattal egyezik az, amit én akarok, azt indítványozom, hogy az utolsó sorba azután a szó után: „gondolatait magyarul”, tétessék: „előszóval és írásban”, azután következik; „érthetően tudja kifejezni”.
(Helyeslés.)

[405] Elnök: Ki következik szólásra?

Raisz Aladár jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Igen röviden fogom ezen szakasznál teendő módosításomat okadatolni.

Nem akarok reflektálni az előttem szóló t. képviselőtársamnak motívumaira, szerettem volna azonban kiterjeszkedni az igen t. kultuszminiszter úrnak az előbbeni szakasznál tett argumentációjára, de ezt sem teszem, hanem röviden csak jelzem, hogy úgy Okolicsányi t. képviselőtársam hivatkozása Romániára, mint a t. kultuszminiszter úr hivatkozása Amerikára nem talál. Mert úgy Romániában, mint Amerikában a viszonyok egészen mások, amint tegnapelőtt mondtam, similitudo claudicat, sántít a hasonlat.

Nem lehet egyforma szabályt érvényesíteni minden országra nézve, amint ezt az általános vita alkalmával kimutattam, hivatkozva Európa több államára, ahol hasonló viszonyok vannak, mint Magyarországon, és elmondtam, hogy Belgiumban, Svájcban éppúgy van rendezve a népiskolákra vonatkozó tanügy, mint azt mi kívánatosnak mondtuk. De ezekre a dolgokra nem akarok most kiterjeszkedni. Csak arra kérem a t. házat, méltóztassék e szakasznál elfogadni a t. közoktatásügyi miniszter úr javaslatának szövegezését, t. i. hogy ott, ahol arról van szó, mily mértékben követelik a magyar nyelv ismeretét, tétessék az eredeti szöveg úgy, amint a miniszteri javaslatban volt benne, t. i. hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek az ő életcéljainak megfelelően gondolatait magyarul érthetően tudja kifejezni. Ezt sokkal pedagógusabbnak tartom, mert egyáltalán azt követelni valakitől, hogy gondolatait kifejezze, oly tágterű követelés, amelynek alig lehet eleget tenni. Először is, hogy gondolatait kifejezze az ember, ahhoz mindenestre szükséges, hogy gondolatai legyenek.

Zakariás János: Népiskolai színvonalon.

Goldis László: És minden embernek olyan gondolatai vannak, amelyek az ő életcéljainak megfelelnek. Matematikusnak matematikus gondolatai vannak, és én fogadást ajánlok, hogy igen

művelt, képzett emberek a matematika köréből vett gondolatokat nem képesek kifejezni. Most már attól az elemi iskolát végzett gyermektől mást követelni, mint hogy az ő életcéljainak megfelelő gondolatait magyarul tudja kifejezni, éppen nem világos; sokkal világosabb, határozottabb, precízebb, pedagógusabb az a körülírása a magyar nyelvtudás mértékének, sokkal jobb az a kifejezés, amely az eredeti miniszteri javaslatban található.

Azért röviden ajánlom a t. háznak, méltóztassék elfogadni azt a javaslatot, hogy az eredeti szöveget állítsuk helyre, és itt a „gyermek” szó után tétessenek e szavak: „az ő életcéljainak megfelelőleg”, úgyhogy azután a mondat így fog hangzani: „A nem magyar tanítási nyelvű elemi iskolákban, akár részesülnek állami segélyben, akár nem, a magyar nyelv a mindennapi tanfolyam valamennyi osztályában a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított tanítási terv szerint és kijelölt óraszámban oly mérvben tanítandó, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek az ő életcéljainak megfelelő gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni.”

Elnök: Ki következik?

Hammersberg László jegyző: Okolicsányi László!

Okolicsányi László: T. ház! Tegnap, amikor a 18. §-hoz szoltam, bejelentettem, hogy a 19. §-hoz módosítást szándékozom benyújtani, amellyel tulajdonképpen nem kívánok semmi más célt elérni, csak bizonyos meghatározott irányt szabni arra nézve, hogy egyes tantárgyaknak a tanítása közben és tanítása által a magyar nyelvet a népiskola növendékei gyakorlatilag elsajátítsák. A magyar nyelv gyakorlati megtanulásának eredményét kívánom tehát ezzel a javaslattal biztosítani.

Éppen ezért nem indokolom javaslatomat hosszasan; hiszen az erre vonatkozó indokolást tulajdonképpen a 18. §-nál már elmondtam.

Módosításom így szól *(olvassa)*:

„A 19. § végére új bekezdésként tétessék: Ezen célból a magyar nyelv és a számtan tanításánál tannyelvül a magyar nyelv alkalmazandó a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiadott tanterv szerint.” *(Helyeslés.)*

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Musitzky Döme!

Musitzky Döme: T. ház! A jelen szakaszban tárgyalt kérdés egyik legfontosabb kérdés, amelyet a napirenden levő törvényjavaslat megoldani akar, vagyis a magyar nyelvnek tanítása a népiskolákban. Ezen fontos kérdéssel a magyar törvényhozás már több ízben foglalkozott, különösen az 1879. évi XVIII. t.-cikk megalkotása alkalmával. A magyar törvényhozás jelen stádiumá-

ban res judicata-ként áll, hogy a magyar nyelv az összes népiskolákban tanítandó. A napirenden lévő törvényjavaslat – amint a miniszteri indokolásból világosan kitetszik – éppen ezen törvénycikknek végrehajtását célozza, és éppen azért nagyon fontos megvizsgálni és megvitatni azt a kérdést, hogy a napirenden lévő törvényjavaslat összhangban áll-e a végrehajtani akart törvénycikkkel.

Természetes, hogy ezen összhangnak fenn kellene állania, mert különben a törvény végrehajtásának címe alatt tulajdonképp egy fontos novelláris módosítás eszközölnék, amit pedig a napirenden lévő törvényjavaslat eszközölni nem akar, kivéve a végrehajtani kívánt törvénycikk 4. §-ának utolsó bekezdését. Az 1879. évi [406] XVIII. t.-cikk 4. §-a értelmében a magyar nyelv az összes népiskolákban a köteleles tantárgyak közé felvétellett, és a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter felhatalmazást nyert, hogy az összes községi népiskolákban a magyar nyelv tanítását külön rendelettel szabályozza, a felekezetekre nézve pedig az óraszámot határozza meg, amelynek megtartására azután a hitfelekezetek kötelezve lettek.

A tancélnak meghatározása magában a törvénycikkben megoldást nem nyert, hanem az a végrehajtási eljárásra lett utasítva. Miután azonban a magyar nyelv tanítása tekintetében a szakértők véleményei éppen a tancélra vonatkozólag lényegesen eltérnek, azt látjuk, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tancélt egészen másképp határozta meg, mint a felekezetek, különösen a görög-keletiek. Nevezetesen míg a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tancélt akképp határozta meg, hogy a magyar nyelv tanításánál a fősúlyt a magyar beszédre helyezte, t. i. arra, hogy a gyerekek képesek legyenek gondolataikat szabadon és világosan magyarul kifejezni, addig a hitfelekezetek, különösen a görög-keleti egyház a fősúlyt a magyar nyelv megértésére, a magyar nyelvtan főszabályainak elsajátítására helyezte. Ebből aztán a gyakorlati életben számos félreértés, sőt konfliktus is keletkezett, minek főoka különösen abban rejlett, hogy a m. kir. tanfelügyelők a minisztérium által megállapított tancélt akarták érvényre juttatni a felekezeti iskolákban is, a felekezeti iskolák pedig jogosan hivatkoztak a felekezeti iskolai hatóság által megállapított tantervre, illetőleg tancélra.

E konfliktus még inkább kiélesedett azáltal, hogy a végrehajtó közegek, különösen a kir. tanfelügyelők a magyar nyelv tanítása eredményének elbírálásánál egyáltalában nem akarták figyelembe venni a helyi viszonyokat, melyektől pedig a magyar nyelv tanításának eredménye lényegesen függ, hanem egyoldalúan jártak el és nem akarták a magyar nyelv tanítását a többi tantárgyak tanításával sem kapcsolatba hozni, s ezekkel kapcsolatban elbírálni.

Amint látjuk, e fontos kérdés most megint a magyar törvényhozás elé került, és éppen azért nagy fontossággal bír annak megállapítása, hogy az 1879. évi törvény megalkotása alkalmával mi volt a törvényhozás célja. Erre nézve az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, Trefort Ágoston 1879. május hó 1-én a képviselőházban a következőképpen nyilatkozott (*olvassa*):

„Én és az összes kormány ezen ügyet – t. i. a magyar nyelv kötelező tanítását a népiskolákban – pusztán az érdek szempontjából tekintettük, mert csakugyan a nem magyarok honpolgárok érdekében fekszik, hogy megtanuljanak magyarul, valamint az államnak szintén érdekében fekszik, hogy neki mód és alkalom nyújtassék arra, hogy a nyelvet megtanulják. Mikor mi azt akarjuk, hogy a magyar nyelv az elemi iskolákban taníttassék, vajon akarjuk-e ezzel a nemzetiségeket elnyomni? Amint nem volt eszünk ágában, ma sincs, hogy a nem magyar tannyelvű iskolákat bezárjuk, vagy a magyar nyelvet mint tannyelvet rájuk kényszerítsük.”

Ezen szavakból, valamint a törvény szövegéből is kitűnik, hogy a magyar törvényhozásnak akkoriban intenciója az volt, hogy a nem magyarok honpolgároknak alkalmat adjon arra, hogy a magyar nyelvet megtanulják, s egyszersmind a magyar törvényhozásnak intenciója volt az is, hogy az iskolai önkormányzatokat egyáltalában, s különösen a felekezeti iskolai önkormányzatokat biztosítsa. Ők nem akarták egyáltalában a magyar nyelv tanítását mint hatalmi eszközt felhasználni az iskolai önkormányzatok ellen, hanem kizárólag mint kultúreszközt akarták felhasználni a kölcsönös megértés előmozdítására. Hiszen úgy az 1848-iki, mint az 1867. és 1868-iki magyar törvényhozás a magyar nyelvet mint Magyarország állami, hivatalos nyelvét törvénybe iktatta, s ebből kifolyólag a magyar törvényhozás kötelességének tartotta a nem magyarok honpolgároknak alkalmat szolgáltatni arra, hogy a hivatalos nyelvet megtanulják; szóval lehetővé akarta tenni a hivatalos nyelv megtanulását a nem magyarok honpolgárokra nézve, anélkül azonban, hogy a magyar nyelv nem tudásához egyáltalában valamely szankciót, különösen pedig büntető szankciót fűzött volna.

A magyar törvényhozás tehát ebben a fontos kérdésben ugyanazon a nyomon haladt, amelyet báró Wesselényi jelölt meg Szózatában, amikor ezeket mondja (*olvassa*): „A magyar nyelvet idegen ajkú gyermekek között nem erőltetve és büntetéssel, nem anyai nyelvük eltiltása által, hanem ahhoz édesítve, szelíden és jutalom- és örömyerhetés eszközévé téve kell tanítani.”

A napirenden levő törvényjavaslat éppen az ellenkező irányban halad, mert a magyar nyelvet erőltetve és büntetéssel akarja tanítani. A napirenden levő törvényjavaslat törvénybe akarja iktatni

nemcsak a magyar nyelvnek kötelező tanítását, hanem annak kötelező elsajátítását is, és pedig oly mértékben, hogy sikertelenség esetére súlyos büntetéssel sújtja úgy a tanítót, valamint magát az iskolát is. A törvényjavaslat ebből egy külön fegyelmi vétséget konstruál, és ami még rosszabb, ezen fegyelmi vétséget törvénybe kívánja iktatni, anélkül hogy annak tényálladékát, ismertető jeleit megállapította volna, hanem annak megállapítását a végrehajtási eljárásra hagyja. A napirenden levő törvényjavaslat végrehajtása tehát nem csupán végrehajtási akció, hanem egyszersmind törvényhozási funkció is lesz.

[407] A végrehajtó hatalom tehát nem lesz csupán és kizárólag végrehajtó hatalom, hanem törvényhozói hatalom is lesz, s akkor azt fogjuk látni, hogy ebben a fontos kérdésben a törvényhozó és végrehajtó hatalom egy kézben fog összpontosulni, pedig az ilyen két fontos funkciónak, t. i. a törvényhozó és végrehajtó hatalomnak egy kézben való összpontosítása az abszolutizmusnak egyik legjellemzőbb alapvonása. Az abszolutizmusnak pedig legkevésbé lehet tere a népoktatás terén. Hiszen a népoktatásnak legkevésbé szabad kényszereszközökkel dolgoznia, hanem leginkább az erkölcs, az értelem, tehát a szabadság eszközével kell operálnia. Az abszolutizmus a gyermekeket csak rabszolgákká nevelheti, nem pedig szabad polgárokká. Pedig Magyarországnak elsősorban szabad polgárokra van szüksége, mert a polgári szabadság nélkül Magyarországnak önállóságát és függetlenségét alig lehet biztosítani.

Ezzel szemben arra szoktak hivatkozni, hogy Magyarországnak önállósága másképp nem biztosítható, mint akképp, hogy minden magyar állampolgár megtanuljon magyarul is. Én ezt téves nézetnek tartom, és véleményem szerint ebből csak annyi áll, hogy a magyar nyelvnek az összes népiskolákban való kötelező tanítása a gyermekekkel meg fogja ismertetni Magyarországnak magyar állami jellegét, de ez magában véve a hazaszeretetre való nevelésre nem elegendő, erre csak az igazi, valódi polgári szabadság lehet alkalmas.

A hazaszeretetnek, az áldozatkészségnek a főiskolája a mi parlamentünk legyen, amely ápolva a polgári jogokat és szabadságokat s építve és megeremtve Magyarországnak önállóságát és függetlenségét, egyszersmind meg fogja nagyobbítani a hazaszeretetet is. Hogy Magyarországon a hazaszeretet sok tekintetben hiányos és gyönge, ennek szerény véleményem szerint a fő oka abban van, hogy Magyarországnak állami szervezete hiányosan, gyengén van kiépítve. Elsőrendű feladatnak tekintem tehát ezen állami szervezetet kiépíteni, megerősíteni, és ezáltal biztosan el fogjuk érni, hogy a hazaszeretet itt megerősödik.

Ezekből következik, hogy a magyar nyelv tanításának nem szabad a félreértések és konfliktusok forrásává lenni, hanem éppen ellenkezőleg, kell hogy a kölcsönös megértésnek az előmozdítására szolgáljon. Hogy ezt a célt elérhessük, hogy a végrehajtás minél békésebb és sikeresebb legyen, szükségesnek tartom magába a törvénybe olyan intézkedéseket tenni, amelyek világosan és határozottan a magyar nyelv tanításával párhuzamosan biztosítják az egyházi és iskolai önkormányzatot, hogy a magyar nyelv tanítása ne szolgáljon az általános népoktatásnak a hátrányára, és különösen annak kimondását tartom szükségesnek, hogy a magyar nyelv tanítási eredményének elbírálása a helyi viszonyok tekintetbevételével történjék, és pedig kapcsolatosan a többi tantárgyak tanítási eredményének elbírálásával. Ha ezeket az intézkedéseket magába a törvénybe nem tesszük, akkor nagyon sok félreértés, nagyon sok konfliktus fog támadni, amelyek sok tekintetben veszélyeztetni fogják az iskolai önkormányzat fennállását.

Ezzel szemben az igen t. kultuszminiszter úr némileg megnyugtatóan igyekezett, hivatkozva arra, hogy hiszen a felekezeteknek elegendő befolyásuk van, hogy sikerrel felléphessenek az esetleges végrehajtási visszaélések ellen. Én ezt a befolyást legalább az én egyházamnál, a görög-keleti szerb egyháznál eddig nem láttam érvényesülni, nem pedig főleg azon oknál fogva, mert annak legfőbb orgánuma, a görög-keleti szerb egyházi kongresszus éppen a kormányok által úgyszólván állandóan meg lett akadályozva, hogy ezt a legális befolyását gyakorolja, úgyszólván állandóan meg lett akadályozva, hogy törvényes időben összehívassék és funkcionáljon.

Ezen jogsérelem már évtizedeken át fennáll. Számos esetben felszólalás történt úgy az egyes képviselők, mint a kongresszus részéről is, de hiába. A kormányoknál ezen felszólalások egyáltalában meghallgatást nem nyertek, és sajnos, Magyarországon oly miniszter nem akadt, aki alaposan hozzáfogott volna ezen jogsérelem orvoslásához. Én ezeket a jogsérelmeket nem akarom bővebben felhozni, nem akarom hosszasan igénybe venni a t. ház türelmét, bátor vagyok csak egy-két legfőbb jogsérelmet felhozni annak igazolására, hogy az igen t. kultuszminiszter úr feltevése nem áll, mivel a gyakorlati élet azt igazolja, hogy tényleg azon egyházak befolyása nagyon csekély ahhoz, hogy sikerrel felléphessenek az esetleges végrehajtási visszaélések ellen.

Az 1868. évi IX. t.-c. világosan biztosítja úgy a szerb, mint a román görög-keleti egyház részére az egyházi és az iskolai önkormányzatot.

Elnök (*csenget*): Kérem a képviselő urat, méltóztassék most a tárgyalás alatt lévő 19. §-hoz szólni; a házszabályok nem engedik meg, hogy a képviselő úr a tárgytól eltérjen.

Musitzky Döme: Ha az igen tisztelt kultuszminister úr meg tudott volna nyugtatni bennünket, hogy a napirenden lévő törvényjavaslat végrehajtása alkalmával felmerülő végrehajtási visszaélések ellen az egyházak sikerrel felléphetnek, akkor egészen másképp állana a helyzet. De mi a gyakorlati életből éppen azt látjuk, hogy nem vagyunk eléggé megvédve a végrehajtási visszaélések ellen. Különösen áll ez az iskolai ügyek tekintetében, mert pl. minálunk, a görög-keleti szerb egyháznál, mely részére törvényileg biztosítva van az iskolai önkormányzat, királyi rendeletekkel, kormányrendeletekkel az iskolai önkormányzat úgyszólván teljesen fel van függesztve, meg van semmisítve, mivel az egész [408] Határőrvidéken, ahol a szerbség zöme lakik, az iskola-felállítási és iskolafenntartási szabadság mindenkor a miniszter és a kormány jóváhagyásától van függővé téve, és még nagyobb igazságtalanság, hogy a miniszter eddig sohasem engedélyezte, hogy a Határőrvidéken görög-keleti szerb felekezeti iskola felállíttassék, annak dacára, hogy az egyházközségek saját költségükön akarták a felekezeti iskolát felállítani és fenntartani.

Ily helyzetben, t. ház, és tekintettel a napirenden lévő törvényjavaslatnak a tartalmára, amely tényleg a legnagyobb mértékben veszélyezteti az iskola, illetőleg a felekezeti iskola fenntartóinak az önkormányzati jogát, természetes, hogy a szerbek és a görög-keleti szerb egyház e törvényjavaslatot a legnagyobb aggodalommal fogadták, minthogy e törvényjavaslat ezen aggályokra valóban a legsúlyosabb és legalaposabb okot szolgáltatja.

Én mindezeknél fogva, amint egyrészt az egész törvényjavaslat ellen elvileg már állást foglaltam, minthogy azt általánosságban is kivihetetlennek és igazságtalannak tartom, a jelen szakaszra nézve a következő módosítást vagyok bátor benyújtani. (*Halljuk! Halljuk! Olvassa*): A 19. § a következőképpen módosíttassék: „A nem magyar tanítási nyelvű elemi iskolákban, akár részesülnek állami segélyben, akár nem, a magyar nyelv mint kötelees tantárgy tanítandó. A magyar nyelv ezen kötelees tanítását az összes községi népiskolákban a vallás- és közoktatásügyi miniszter külön rendelettel, a felekezeti és egyéb iskolákban pedig az illetékes önkormányzati iskola fennhatóságok szabályozzák; az utóbbiak az óraszámot a népiskolai tantervükben a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértőleg állapítják meg.

Megegyezés hiányában a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg. A magyar nyelv tanítása, eredményének elbírálása a

helyi viszonyok tekintetbe vételével történik, és pedig kapcsolatosan a többi tantárgyak tanításának elbírálásával.”

Kérem ezen módosításom elfogadását.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Molnár János!

Molnár János: T. képviselőház! Ha méltóztatnak a 19. §-t elfogadni, szíveskedjenek kérem azt az én módosításaimmal elfogadni, mégpedig kétrendbelivel, amelyek a következők: Az 1868. iskolatörvényünk megállapítja, hogy a hitfelekezeti iskolák fenntartói szabhassák meg a tantervüket, módszerüket, tankönyveiket, az órák számát stb. Ezen szabadságtól megfosztja a jelen törvényjavaslat eredeti szövege a hitfelekezeti iskolák fenntartóit, és pedig teljesen. A tanügyi bizottságban azonban a t. kultuszminister úr enyhítette követelését, amennyiben a tankönyvekre vonatkozólag belehelyezte ezen szócskát: „is”.

Hogy t. i. kívánja, hogy az ő tankönyveit használják az iskolákban, de azokat a tankönyveket is használhatják, amelyeket az iskolafenntartók adtak ki, ha azokat ő is elfogadja. Én tehát ezen analógiánál fogva kérem a kultuszminister urat, hogy ezen szakaszban, amely szerint a miniszter által megállapított tanítási terv szerint kell a magyar nyelvet oktatni, legyen kegyes felvenni ezen szó után: „megállapított”, ezen szókat: „illetve a hitfelekezeti iskoláknál általa is elfogadott”. Ily módon ezen 19. §-ban a harmadik sorban ezen szó után: „megállapított”, tétetnék „illetve a hitfelekezeti iskoláknál általa is elfogadott”. Az egész szakasz tehát a következőképpen szólna *(olvassa)*: „A nem magyar tanítási nyelvű elemi iskolákban, akár részesülnek állami segélyben, akár nem, a magyar nyelv a mindennapi tanfolyam valamennyi osztályában a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított, illetve, a hitfelekezeti iskoláknál, általa is elfogadott tanítási terv szerint és kijelölt óraszámában oly mérvben tanítandó, hogy” stb.

Az utolsó sorra vonatkozólag szintén volna egy módosításom. Méltóztatnak tudni, hogy még a fegyelmi eljárásban is szó esik arról, hogy a tanító fegyelmi eljárást kap, ha a magyar nyelvet megfelelő sikerrel nem tanítja az iskolában. Ez a megfelelő siker, t. képviselőház, amint méltóztatnak is mindnyájan tudni, nagyon elasztikus, nagyon tág fogalom. Hogy mi az a megfelelő siker, azt nagyon bajos megállapítani, különösen akkor, ha talán a tanítóval szemben olyan feljebbvaló áll, akinek érdeke az, hogy azt a tanítót elnyomja; amint láttuk is nem olyan régen, tíz év előtt, egy más téren, t. i. a választások alkalmával, hogy a törvény paragrafusának teljes megtartásával elnyomtak bennünket nem egy helyütt, de tíz-húsz és nem tudom hány helyütt.

Hogy tehát a törvény minél pontosabb és ne elasztikus legyen, hogy azt semmiképp ne lehessen ide-oda csúrní-csavarni, különösen akkor, amikor fegyelmi vétségről van szó: azt hiszem, t. képviselőház, hogy amidőn itt megszabja a javaslat azt, hogy mily mértékben kell a magyar nyelvet a gyermeknek tudnia, és pedig ily szavakkal: „a gyermek gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni”, azt hiszem, nagy megvilágítást nyer a szöveg, sőt precízzé válik, ha ezen pár szót tesszük a „gyermek” szó után: „az utolsó tanfolyam végén” – „gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni”.

Ez egész határozott dolog, ebbe nem kapaszkodhatik senki, félre nem csavarhatja senki, és az a tanító egészen biztos lesz abban, hogy őt jogtalanul, ok nélkül megtámadni, fegyelmi alá vonni nem lehet.

Kérem tehát, hogy ha méltóztatnak ezt a szakaszt elfogadni, ezen módosításokkal kegyeskedjenek azt elfogadni. *(Élénk helyeslés a középén.)*

[409] **Elnök:** Következik?

Raisz Aladár jegyző: Damián Vazul!

Damián Vazul: T. ház! Ezen szakasz elrendeli, hogy a magyar nyelv a nem magyar tannyelvű iskolákban, akár részesülnek azok állami segélyben, akár nem, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által megállapított tanítási terv szerint és a kijelölt óraszámokban oly mértékben taníttassék, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni.

T. ház! A népoktatás célja a felvilágosodás. Ha tekintetbe vesszük azonban, hogy milyen kevés a szorgalmi idő, és különösen ha tekintetbe vesszük, hogy Magyarország agrárállam, lakosai leginkább mezőgazdasággal, földműveléssel foglalkoznak, meg kell állapítanunk, hogy bizony szükségükben utalva vannak arra, hogy még kis gyermekeiket is – tehát olyan korban lévő gyermekeiket, akiknek még iskolába kell járniuk – segítségül vegyék. Egészen másképp áll ez egy iparállamban, mert az az iparos munkájával le van kötve a szobához, és örül annak, ha gyermekei nem zaklatják, ha tehát iskolába mehetnek. Ezenkívül, t. ház, még sok más akadály van, amely akadályok a rendes iskoláztatás útjában állanak, különösen az erdélyi részeken elszórt községekben, ahol ugyanazon község házai kilométernyi távolságban vannak egymástól. Ehhez járulnak a rossz utak, továbbá azon körülmény, hogy a törvény azt a kedvezményt nyújtja éppen a földműveléssel foglalkozó népnek, hogy 10 éven aluli gyermekei tekintetében nem köteles a rendes iskoláztatásra, hanem hetenként csak vasárnap vagy ünnepnapon köteles őket iskoláztatni.

Hozzájárul azután nagyon, de nagyon sok esetben a szülők szegénysége, úgyhogy azok nem képesek, különösen téli időtájban ruházattal, sőt sokszor még élelemmel sem ellátni gyermekeiket. Mindezekből következik, hogy a tanításra valóban nagyon kevés idő áll rendelkezésre, és hogy tehát ezt a csekély időt kell felhasználni arra, hogy valóban elérjük azt a célt, amelyet a népoktatási törvény maga elé tűz, hogy a gyermek a viszonyokhoz képest ha nem is a népiskolára nézve előírt összes ismereteket, de legalább – ámbar csak nagyjában – mindazon ismereteket elsajátíthassa, amelyekkel ő a gyakorlati életben úgyszólván mint egy gyertyával a kezében haladni tudjon, ezáltal a maga sorsán segítsen, és mint felvilágosodott ember, mint értelmes, hasznos polgár az ország javát is elősegíthesse. Már pedig, ha tekintetbe vesszük az 1879-iki törvenycikket, amely a magyar nyelvet mint kötelező tantárgyat vezette be; ha tekintetbe vesszük azon közoktatásügyi miniszternek, aki azzal volt megbízva, hogy a törvényt végrehajtsa, az ezen törvény végrehajtására nézve 1879. június 29-én kelt 17.284. számú utasítását, amellyel az egy-egy tanítóval bíró hatosztályú iskolákra nézve megszabja a magyar nyelvre szánandó tanórák számát, amelyben a beszéd- és értelemgyakorlatra 9, az anyanyelv és magyar nyelv oktatására 8 tanórát, összesen tehát 17 tanórát szab – ehhez hozzá kell adnunk a vallás- és erkölcstanra szánt két órát, tehát 19 tanóra összesen –, akkor marad mindössze hét tanóra.

Ezen hét óra közül a többi tantárgyakra alig jut egy óra. Már most a t. előadó úr is mondom, hogy az eddigi tanítás nem eredményezte azt, amit az 1879-iki törvenycikk a magyar nyelvnek mint kötelező tantárgynak a népiskolákba való bevezetésétől várt és – amint mondja – most erős kézre kell fognunk az ügyet. Maga a törvény is azt akarja, hogy a növendékek a magyar nyelv tudása tekintetében nagyobb előmenetelt és előhaladást tudjanak felmutatni, aminek az elérésére az egyedüli út az, hogy azon órák számát, amelyek a múltban nem voltak elegendők, szaporítani kell. Ha pedig a magyar nyelv oktatására szánt órák számát szaporítjuk, akkor valóban elérkezünk oda, hogy a többi ismeretek megszerzésére, s különösen a gyermeknek az anyanyelvén előadott többi tárgyakban való kiképeztetésére nem jut semmi idő.

Ha még tekintetbe vesszük azt, hogy a nemzetiségiek – és itt elsősorban a románokról beszélek – nagy csoportokban laknak együtt, úgyhogy a gyermeknek az iskolán kívül, a családi életben és általában a külvilágban nincs alkalma olyanokkal érintkezni, akikkel társalogva az ő iskolában szerzett kevés ismereteit gyarapíthatná, (*Zaj.*) akkor be kell látnunk, t. ház, hogy valóban a ma-

gyar nyelv tanításának kötelezővé tételétől a törvényjavaslatban kontemplált eredmény elérését várni lehetetlen. *(Zaj.)*

És így, t. ház, ha ez a törvény életbe lép, ennek az lesz a következménye, hogy a gyermek, amikor az iskolát elhagyja, csak igen kevés ismerettel távozik az iskolából.

T. ház! A természetes az volna, ha visszatérnénk a forráshoz, az 1868. évi alaptörvény rendelkezéseihez, amely törvény bölcsen fogta fel hazánk viszonyait, és megadta a lehetőségét annak, hogy e hazának minden szülöttje anyanyelvén való oktatásban részesüljön, és így sajátítsa el azon ismereteket, amelyekre neki az életben szüksége van, s amelyek őt a társadalomra és az országra nézve egyaránt hasznossá tehetik.

Tudjuk, t. ház, hogy nemcsak 1879 óta, de azelőtt is tanultak a nemzetiségiek magyarul. Tanultam én is, bár erre törvény nem kötelezett. És higgyék el nekem t. képviselőtársaim, hogy a magyar nyelv elsajátítására ma is megvan az akarat és a hajlam a nemzetiségekben. Megmondom, hogyan történik ez.

Egyes községekben, ha a tanító vagy a lelkész belátja, hogy a növendékek között vannak értelmesek, úgyhogy meg tud birkózni az anyanyelv mellett más nyelvvel, a magyar nyelvvel, hát mit tesznek? A tanító javasolja: tisztelendő úr, e gyermeket mindamelllett, hogy szegény, minthogy az iskola terén sokra viheti, vigyük át magyar iskolába. Aztán az intelligens ember, ha jobbmódú, [410] szintén odaviszi erőszak nélkül, mert maga jön rá arra az indokra, hogy a magyar nyelv elsajátítása által teremtsen magának a gyermek olyan életpályát, hogy boldogulhasson. De ezt nem tehetjük kötelezővé mindenkire nézve, mert különben hol lesznek majd hazánk munkásai, hol lesznek azok, akik a földet művelik? Hiszen ha mindnyájan követik ezt az utat, hogy magukat kiképeztessék, akkor valóban odajutunk, hogy intelligens proletariátusunk lesz. Mondom, meg van adva az, hogy a magyar nyelv magától is imponáljon és magától is tért nyerjen. Nem szükséges, hogy a törvénybe iktassuk ezeket, és még kevésbé, hogy az eredeti szöveghez még hozzáadjuk azt, amit egyik képviselőtársam, ha jól tudom, Okolicsányi, javasolt, hogy a magyar nyelvet írásban, olvasásban és beszédben bírják. *(Felkiáltások: Zakariás!)*

Amint már más alkalommal említettem, most is azt mondom, hogy itt tág tér nyílnék különösen a közigazgatási közegeknek, hogy bírálják meg azt, tud-e valaki helyesen olvasni, írni és beszélni. Oly esetekben, ahol nekik az illető személye tetszik, könnyen elfogadják, más esetekben pedig akadályokat fognak gördíteni.

A közoktatási törvényben megadatott az a jog, hogy a népet oktassuk, felvilágosítsuk, engedjünk szabad tért, vindikáljuk az

iskolának azt a jogot, amely megilleti, hogy valóban céljának megfelelően a haza minden iskolázott embere akkor, amikor az iskolával szakít, amikor az iskolaidőt betöltötte, annyi ismerettel távozzék, hogy azoknak a gyakorlati életben hasznát vehesse.

Gyakran hangoztattattott itt, hogy mi ellenszenvvel vagyunk a magyar nyelv iránt, hogy szítjuk az irigységet az iránt s egyszersmind a magyarság iránt, és hogy nem vagyunk őszinték, mert itt a báránynak szerepét játsszuk, kint azonban agitálunk a magyar nyelv és a magyar nemzet ellen. Én tegnap ígéretet tettem, hogy majd alkalom során példákkal fogom bizonyítani ennek ellenkezőjét.

A nemzetiségi törvény előírja a községekre nézve, hogy a község jegyzőkönyvi nyelve az legyen, amelyet a községi képviselőtestület ...

Elnök (csenget): Kérem a képviselő urat, méltóztassék a 19. §-hoz szólni, mert most azt tárgyaljuk.

Damián Vazul: Én a magyar nyelv tekintetében egy példát hozok fel.

Elnök: Ezt a házszabályok nem engedik meg. Ezért méltóztassék a tárgynál maradni.

Damián Vazul: Részemről annyit kívánok itt konstatálni, hogy mindenütt, hol a magyar nyelv érdeke kívánja, én mindig azon voltam, hogy az valóban érvényesüljön. Értem én azt a községet, ahol nekem tér nyílik, ahol úgy a magyarokkal szemben, mikor arról volt szó, hogy a polgári jogokban részesüljenek, mint pl. a megyei bizottsági tagok választásánál, azon voltam, hogy békés úton válasszunk lehetőleg magyarokat is, holott a többség száamához képest egyet sem kellett volna választani. Konstatálom tehát, hogy részemről nem voltam gyűlölettel a magyar nyelv iránt, és nem voltam a magyarok elleni gyűlölet szítója.

Engedje meg a t. ház, hogy miután itt olyan nagy vádak emeltek, olyan nagy támadások és kifakadások tétettek az iránt, hogy mi hazaárulók vagyunk ...

Elnök: Ennek a szakasznak a tárgyalásánál senki sem mondta a képviselő úrra, hogy hazaáruló. Mikor pedig mondva lett, én mindig rendreutasítottam. (Zaj.) Méltóztassék szorosán a 19. §-hoz szólni.

Damián Vazul: Ha nem áll módomban repetálni, majd más alkalommal, ha terem nyílik, a közvélemény iránti kötelességből fogom tenni.

Mindezek után, tekintve azt, hogy a népoktatásnak célja a nép felvilágosítása, ami csakis az ő anyanyelvén érhető el, én Musitzky képviselőtársam javaslatához járulok.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Schmidt Károly!

Schmidt Károly: Melzer Vilmos t. képviselőtársam a szőnyegen lévő törvényjavaslat általános tárgyalásánál a ház általános helyeslése mellett kifejezést adott annak, hogy az erdélyi szászok közül nincsen senki oly botor, aki ne óhajtana, hogy népünk gyermekei az államnyelv elsajátítása által megszerezzék a hazában való előremenetelnek tényleges eszközét.

Midőn Melzer t. képviselőtársam ezen szavait teljesen magamévá teszem, hangsúlyozni kívánom, hogy mi ezt itt nem üres frázisként hozzuk fel, nem is abból a célból, hogy talán hangulatot keltsünk, hanem ez nálunk a közéletben mindinkább általános meggyőződéssé vált, úgyszólván axióma lett. *(Úgy van! jobb felől.)*

Ezek előrebocsátása után talán paradoxnak látszik, ha a javaslat 19. §-át mégsem fogadhatom el. Talán azt fogják mondani, hogy ezen 19. § éppen lehetővé akarja tenni a nem magyarajkú gyermekeknek a magyar nyelv elsajátítását oly mérvben, hogy gondolataikat érthetően kifejezhessék. Ámde ezen tancél a 19. § által oly magasra van megszabva, hogy az a gyakorlati életben nem lesz elérhető.

Én meg vagyok győződve, hogy 10–15 év múlva ezt önök is be fogják látni, azonban az iskolafenntartó, s különösen a szegény tanítók igen sok zaklatásnak fognak kitéve lenni, folytonosan reszketni fognak a törvény fegyelmi intézkedéseinek Damoklesz-kardja alatt, mert a túlbuzgó iskolafelügyelők, akik stréberek és olcsó babérokat akarnak szerezni, mindenesetre nem fogják figyelembe venni azokat a nehézségeket, amelyek nem a jóindulat és a jóakarát hiányából és a tanítási módszerből származnak, hanem amelyek abból származnak, hogy a tanítandó emberanyag túlnyomó részben nehézkes parasztgyermekből áll.

Az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr egyik beszédében azt mondta, hogy az ifjú, a zsenge gyermekkor a legalkalmasabb kor arra, [411] hogy a gyermekek idegen nyelvet elsajátítsanak. *(Ez igaz! bal felől.)* Ez a tétel így általánosságban felállítva, megvallom, igen tetszetős, de különbséget kell tenni a tömeges oktatás és az egyéni oktatás között, és különbséget kell tenni a szellemi magasabb nívón álló, intelligensebb társadalmi körökben mozgó városi gyermek és a kevésbé intelligens parasztgyermek között.

Megengedem, hogy intelligens városi gyermeknek egyéni oktatásánál – kivált, ha a gyermek mellett még nevelő vagy nevelőnő tartatik, aki a gyermekkel nemcsak a tanórákban érintkezik az idegen nyelven, hanem ezenkívül még a társadalmi érintkezésben is, kivált ha a gyermeknek szülei is hozzájárultak azáltal, hogy a

gyermekkel felváltva anyanyelvén és az idegen nyelven beszélnek – ezen cél teljes mérvben elérhető lesz.

De már városi gyermekek tömeges oktatásánál ezt a célt sokkal nehezebben fogjuk elérhetni, és nem fogjuk elérhetni, ha a családban és az iskolán kívüli érintkezés által az iskolai tanítás nem támogatott. Legjobb példa erre az az eredmény, amelyet a német nyelv tanításával a magyar iskolákban méltóztatott elérni. Nem akarok oly városokról beszélni, amelyek pusztán magyar lakosságból állanak, mert itt a német nyelv tanításánál eredményről beszélni talán eufemisztikus volna, és azt hiszem, ebben a t. ház egyetlenegy tagja sem fog engem megcáfolni. Nem is akarok beszélni az elemi iskolákról, hanem egyenesen hivatkozom a fővárosi középiskolákra és az ezekben elért eredményekre.

Dacára annak, hogy itt Budapesten lépten-nyomon a gyermeknek elég alkalma nyílik az iskolában nyert ismereteit az életben alkalmazni, mégis az eredmény az általános felfogás szerint nem kielégítő, és a gyermekeknek alig 50 százaléka fogja gondolatait német nyelven érthetően kifejezni. Pedig itt magasabb szellemi nívón álló gyermekekről van szó, középiskolákról, és nem népiskolákról. Hogyan legyen azután eredmény falusi parasztskólákban? Próbálják csak meg egyszer egy tiszta magyar faluban a gyermekeknek idegen nyelvet, például franciát, németet vagy románót tanítani. Meg vagyok győződve, hogy eredményre nemigen fognak jutni, még ha az összes tantárgyakat is ezen az idegen nyelven adnák elő; az eredmény legfeljebb az volna, hogy az illető község lakosságának általános műveltségi nívója lejjebb szállana, (*Ellenmondások jobb felől.*) anélkül azonban, hogy a gyermek későbbi éveiben a bemagolt nyelvet valóban bírná, és annak hasznát vehetné.

Hasonló kísérleteket már tettek is, és nagyon csodálkozom, hogy azoknak tanulságait le nem vonják. Tudtom szerint a fővárosnak legközelebbi közelségében, a sváb falvakban a tannyelv a magyar. És próbálják meg egyszer egy vörösvári vagy egy budakeszi sváb paraszttal magyarul beszélni. Én azt hiszem, az eredmény negatív lesz.

Én legalább többször tapasztaltam ezt. De nemcsak az én tapasztalataimra hivatkozhatom, hanem hivatkozhatom a „Néptanítók Lapjára” is, amely a közoktatásügyi minisztérium által adatik ki. E lapban a múlt évben az volt olvasható, hogy Glogovác községben a tanítók, hivatkozva elismert módszeres munkálkodásukra és hazafias érzületükre, azzal dicsekedtek, hogy most már Glogovác lakosságának 40%-a tud magyarul. Glogovác Arad megyei község, amelynek lakosai között az utolsó népszámlálás szerint van 120 magyar, 4070 német és 416 oláh. A „Néptanítók

Lapja”-ban megjelent erre egy válasz, melynek tartalma röviden a következő volt (*olvassa*): „Hiábavaló statisztikai adatokat felhozni; az aradiak tudják, az egész környék tudja, hogy Glogovác községben távolról sem tudnak magyarul. 40%-ról beszélnek? Talán 40 embert akartak mondani.” Ezen válasz a „Néptanítók Lapja”-ban, tehát a közoktatásügyi miniszter hivatalos orgánumban cáfolat nélkül maradt. A glogováci tanítóknak tehát a nagy buzgóság mellett sem sikerült a kellő eredményt elérni. És ha ez a törvény akkor már életben lett volna, ezért fegyelmi eljárás alá lettek volna vonhatók.

Megengedem, hogy oly községekben, ahol a magyarok más nemzetiségekkel vegyesen, természetesen nem elenyésző kisebbségben laknak, a tancél talán megközelítőleg elérhető lesz. Mint-hogy azonban a szászok lakta vidékeken ilyen vegyes községek csak kivételesen fordulnak elő, nagy aggodalommal vagyunk eltelve, és nagyon is félünk, hogy ez a kitűzött tancél nem lesz elérhető, a legjobb akarat és a legőszintébb törekvés mellett sem.

Nem akarok ezen 19. §-nál – holott itt lehetne Melzer t. képviselőtársamnak az általános vita rendjén felhozott azon aggodalmunkat újból fejtegetni, hogy a magyar nyelv tanításának túlfeszítése az eredményt a többi tantárgyakban lejjebb szállítja, illetőleg kockáztatja – bővebben foglalkozni. Hanem e tekintetben hivatkozom Melzer t. képviselőtársamnak az érvelésére, és magam is hangsúlyozom, konstátálom, és azon aggodalmamnak adok kifejezést, hogy ilyen rendszabályok által a mi népünknek a szellemi nívója lejjebb fog szállani, és ezáltal ellenállóképességét csökkenteni fogjuk, ami pedig, amint az igen t. kultuszminiszter úr imént történt felszólalásában igen helyesen és szépen mondotta, nem áll az állam érdekében.

A tancél tekintetében ezen szakasz eredeti szövegezésében talán még inkább el volna fogadható. Az eredeti szövegezésben benne volt, hogy a tancél az, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek gondolatait életviszonyainak megfelelően magyarul érthetően ki tudja fejezni. Ezzel a törvényhozó, illetőleg a törvényelőkészítő annak a szándéknak adott kifejezést, hogy nem lehet az összes gyermekeket egy zsinórmértékkel mérni. A közoktatásügyi bizottság azonban ezen passzust törölte azon indokolással, nehogy e szavak a magyar nyelv elsajátításának mértékére vonatkozó enyhítésnek tekintessék. Pedig az eredeti ja-[412]vaslat ezt nagyon bölcsen tette, mert a parasztyermeket nem lehet egy kaptafára húzni a városi gyermekkel, (*Úgy van! bal felől.*) Ez nemcsak pedagógiai képtelenség volna, hanem humánus szempontból is kifogásolható. Én felhívom tehát a miniszter úr figyelmét arra, szí-

veskedjék az eredeti javaslatot helyreállítani. E tekintetben bátor vagyok a következő ellenindítványt előterjeszteni:

„A 19. § utolsó mondatában a „magyarul” és „érthetően” szavak közé szúrassanak be még e szavak: „életviszonyainak megfelelően”.

A második szempont, melyből a 19. §-t el nem fogadhatom, hogy a tantervnek a magyar nyelv tanítására vonatkozó részét a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr állapítja meg. Ez az autonómiát mélyen sértő intézkedés, de eltekintve ettől, hangsúlyoznom kell, hogy a tantervnek pedagógiai szempontból egyöntetűnek kell lenni. Keresztülvihetetlen, hogy a tanterv egy részét az egyik hatóság, másik részét a másik hatóság állapítsa meg. Sokkal célszerűbb volna, és ugyanarra az eredményre vezetne, ha talán ez a szakasz úgy módosíthatnák – és e tekintetben némi módosítással Molnár János t. képviselőtársaméhoz hasonló indítványt szándékozom beterjeszteni –, hogy a tantervet az iskolafenntartó hitfelekezet állapítja meg, és a vallás- és közoktatásügyi miniszter hagyja jóvá.

Molnár János: Hisz ez van az enyémben!

Schmidt Károly: Megfordítva van. A miniszter által megállapított és a hitfelekezet által elfogadott tantervről van ott szó.

Molnár János: Akkor rosszul tetszett érteni! Mert ott úgy van, ahogy a képviselő úr mondja.

Schmidt Károly: Ha úgy van, akkor csatlakozom Molnár János t. képviselőtársam indítványához.

Végül még reflektálnom kell a beadott határozati javaslatokra és indítványokra. Okolicsányi László t. képviselőtársam azt indítványozza, hogy a számolást a népiskolákban magyarul tanítsák. Ehhez azon egyszerű okból nem járulhatok, mert a törvény szerint a tannyelvet megállapítani a hitfelekezetek joga, ami az indítvány elfogadása esetén lényegesen megcsorbulna, de ezenkívül ez az indítvány nem is praktikus és nem célszerű, mert éppen a számolás azon tantárgy, mely a gyermeknek legtöbb nehézséget okoz. Tessék csak egy falusi iskolába menni és a kezdő években meggyőződni arról, milyen nehezen lehet a gyermekeket oktatni számtanra még az anyanyelvén is. Ez a tantárgy a legnehezebb. Ezeket a nehézségeket fokozni idegen nyelv által pedagógiai szempontból nagyon is kifogásolandó, s az eredmény az volna, hogy a számolásban a gyermekek azt az eredményt nem tudnák elérni, amelyet anyanyelvükön elérhetnének. Azon t. képviselőtársaim, akik abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy az anyanyelvükön kívül még egy második vagy harmadik nyelvet is bírnak, tapasztalatból fogják tudni, hogy más nyelven mint anyanyelvükön számolni igen nehezen tudnak, ez rendszerint nagyon nehéz.

A tapasztalat mutatja, hogy ha p. o. valaki más népek közé kerül, s talán évtizedeken keresztül anyanyelvét nem használja, azt majdnem elfelejti, és teljesen elsajátítja az új nyelvet, mégis az utolsó évekig mindig az anyanyelvén számol. Ismeretes az a példa, hogy Chamisso híres német költő, aki francia származású volt, életének utolsó napjáig franciául számolt, dacára annak, hogy már alig tudott franciául beszélni. Mindez mutatja, hogy még magasabb műveltségű fokon álló egyének is a számolást idegen nyelven igen nehezen sajátítják el. Most ugyanezt a fokozott nehézségekkel küzdő parasztgyermekektől követelni, azt hiszem, pedagógiai abszurdum.

Hasonlóképpen nem járulhatok hozzá Zakariás János t. képviselőtársam indítványához, amely azt célozza, hogy a gyermek gondolatait magyarul írásban és előszóban érthetően kifejezhesse. Ha már aggályaim vannak az eredeti tervezetben kitűzött tancél elérhetése tekintetében, akkor természetesen ezek az aggályaim még fokozottabb mértékben állanak a Zakariás t. képviselőtársam indítványában foglalt cél elérhetésére nézve. Ennélfogva az indítványt el nem fogadhatom, s ajánlom a t. miniszter úrnak az én indítványom elfogadását.

Elnök: Az ülést tíz percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. Folytatjuk a tanácskozást.

Ki következik?

Hammersberg László jegyző: Bizony Ákos!

Bizony Ákos: T. képviselőház! Midőn felszólalok, egyáltalában nem áll szándékomban a 19. §-ra vonatkozólag érdemleges tárgyalásba bocsátkozni. Ennek a szakasznak tartalmát az általános tárgyalás során már minden oldalról tüzetesen megvitatták, úgy-hogy erre vonatkozólag újat mondani egyáltalán nem lehet.

Az előttem szólott t. képviselőtársaim beszédére nagyon röviden csak két megjegyzést kívánok tenni. Nevezetesen felhozták először is azt, vajon az az eredmény, amelyet a szakasz a magyar nyelv oktatására vonatkozólag elérni akar, egyáltalában elérhető-e, vagy sem. Schmidt Károly t. képviselőtársam tüzetesen fejtegette, hogy az ő nézete szerint az az eredmény oly helyeken, ahol a gyermek az iskolán kívül nincs abban a helyzetben, hogy magát a magyar nyelvben gyakorolhassa, egyáltalán elérhetetlen lenne. Én ezt részemről nem ismerem el. Nézetem szerint minden attól függ, hogy milyen a tanrendszer, milyen a módszer a magyar nyelv tanításánál, milyen az órák száma erre a célra.

Az a hivatkozás, amely arra vonatkozólag történt, hogy a középiskolákban a tanulók [413] a német nyelvet meg nem tanulják, dacára annak, hogy akkor már érettebb korban vannak, és hosszabb idő is áll rendelkezésükre, nem talál, mert ennek két oka van. Az egyik az, hogy a középiskolákban a nyelvek tanításánál teljesen helytelen módszert alkalmaznak, t. i. a grammatikára helyezik a súlyt, aminek azután az a következménye, hogy a tanulók közül a jobbak megtanulják az illető nyelv grammatikáját, elegendő szóbőséget is szereznek, különösen abban az eszmekörben, amelyet az iskolában tanultak, t. i. a klasszikusokat képesek olvasni és megérteni, beszélni azonban egyáltalában nem képesek, mert arra őket nem tanították, azt ők nem gyakorolták. Ha azonban megfelelő módszer alkalmaztatik, és a súlyt nem a nyelvtanra fektetik, ami olyan éretlen gyermekeknél csakugyan helyén sem volna, hanem arra, hogy magukat a nyelvnek használatában beszéd által gyakorolják, akkor az a különben sem valami túlságos nagy kívánság, amelyet a törvényjavaslat felállít, hogy t. i. a gyermek gondolatait érthetően kifejezni tudja, meg lesz valósítható.

A másik ellenvetés, melyre röviden reflektálni kívánok, az, hogy két hatóság tantervet meg nem állapíthat, hogy ez pedagógiai szempontból teljesen kivihetetlen, hogy akkor olyan ellenmondások származhatnak a tantervben, amely azután az egész tanítás eredményét kétségessé teszi. Nézetem szerint ebben van ugyan valami kis igazság, de egyáltalában nem az egész igazság. Az mindenesetre szükséges vagy legalább is kívánatos, hogy a tanterv egyetértőig legyen megállapítva, és éppen ezért én szükségesnek tartom, és majd fogok is erre vonatkozólag módosítást beterjeszteni, hogy a kormány hallgassa meg az iskolafenntartót, és akkor, ha lehetséges, közös egyetértéssel állapítsák meg az egész iskolai tantervet, ha pedig ez az egyetértés létre nem jöhetne, akkor az iskolafenntartó köteles magát alkalmazni a kormány által a magyar nyelvre vonatkozólag megállapított tantervhez és óraszámhoz, és akkor azután ő a tanterv többi részét ehhez fogja alkalmazni, miáltal az egyetértés szintén létrejön, és így ellenmondásról szó sem lehet.

Felszólalásomnak tulajdonképpeni célja az volt, hogy ehhez a szakaszhoz két kisebb módosítást hozzak javaslatba. Az egyik módosítás a következő lenne: Ezen szavak után: „miniszter által”, teendő: „hitfelekezeti iskolafenntartó meghallgatásával”. Ez t. i. a tantervre és a magyar nyelv tanítására felhasználandó órák számára vonatkozik.

Másik módosításom a következő: A 19. § utolsó sorában ezen szó után: „gyermek”, beszúrandók a következő szavak: „a negyedik

évfolyam bevégeztével”. Ennek a módosításnak szükségét az vonja maga után, hogy meg kell mondanunk, mikor kívánja meg a törvény a gyermektől, hogy a magyar nyelvben azt a bizonyos eredményt el kell érnie. Nagyon természetesen mindjárt az iskoláztatás kezdetén ez nem volna megkívánható, de nézetem szerint nem halasztható a hatodik év végére sem, mikor a tulajdonképpeni elemi iskolázás bevégeztetik. Azért tartom leghelyesebbnek a negyedik évfolyam bevégeztét, mert a legtöbb gyermek nem is jár tovább mindennapi elemi iskolába. Akik tovább akarják magukat képezni, azok a negyedik év végeztével a gimnáziumba, reáliskolába vagy polgári iskolába lépnek be. De azok is, akik nem képezik magukat tovább, hanem csupán elemi iskolát akarnak végezni, többnyire a negyedik évfolyam végével az iskolából kilépnek, mert akkor már a szülőknek a gyermekre szükségük van, őt használhatják és értékesítik a gazdaságban.

Igaz ugyan, hogy a mindennapi oktatás határideje hat évre van megszabva, de a legtöbb gyermek – értem a nép kebeléből kikerült tanulókat – nem végez többet a hat év alatt négy évfolyamnál; rendszeren későn kezdenek iskolába járni, sokszor csak bizonyos kényszerítő rendszabályok folytán, úgyhogy nem hat, hanem hétéves korukban kezdik, vagy közben annyit mulasztanak, hogy okvetlenül fel lehet azt tenni, hogy a négy évfolyam közül valamelyiket a gyermek ismétli. Tehát az én nézetem szerint a leghegyesebb, hogyha azt az eredményt, melyet a törvényjavaslat megkíván, az illető elemi tanulótól a magyar nyelvre vonatkozólag a negyedik évfolyam bevégeztével követeljük. Azt hiszem, a kormányznak módjában lesz, de nézetem szerint kötelességében is fog állani, hogy ezen negyedik évfolyam vizsgája alkalmával a maga közegei által biztos meggyőződést szerezhessen, hogy a törvények ezen rendelkezése valóban betartatik-e.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Blahó Pál!

Blahó Pál: T. ház! Engedelmet kérek, ha csak egy pár szóval reflektálok az igen t. miniszter úrnak szavaira ...

Elnök: Ehhez a szakaszhoz még nem is szólalt fel a miniszter úr. *(Derültség.)*

Blahó Pál: ... Rögtön kész vagyok. Tudom, hogy az igen t. miniszter úr alapos ismerője az amerikai viszonyoknak, és gondolom, hogy olvasott vagy hallott már arról a híres néger apostolról, Washington Bookerről, ki először rabszolga volt, azután lett munkás, munkásból tanító lett, self-made-man volt, aki saját fajbelieji számára iskolákat alapított az Egyesült Államokban. Egy ilyen iskola volt Tuskegee községben, Alabama államban. Az az író, ki erről tárgyalt, fejtegetései végén azt állítja, hogy különös érdekes-

sége ennek a néger iskolának, hogy ezt a néger iskolát négerek alapították, négerek vezetik, és néger szellemben nevelik ott a gyermekeket. Ez Amerikában van, kérem, és az Egyesült Államokra bizonyára nem volt veszélyes az a túlságos néger szabadság, s az Egye-[414]sült Államokban az állameszmének nem ártott. Ezzel dokumentálni akarom, hogy a felekezeti iskolák szabadsága, hogy a tanszabadság, amiről sok szó esett, nem fogja veszélyeztetni a magyar állameszmét, különösen akkor nem, mikor a jogok 99 százaléka az állam kezében van összpontosulva.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter:
Cseréljünk!

Blahó Pál: Ami az állami felügyeletre való hivatkozást illeti, erre csak azt mondhatom, hogy olyan szabadság, ami az iskola felállítását és vezetését illeti, mint Amerikában, sehol a világon nincs. Van ott magyar, tót, román, német, lengyel, arabs, litván iskola, és ezeknek állami felügyelete csak abban áll, hogy egyszerűen bejelentik, hogy azt az iskolát felállítják. Én magam jelen voltam Clevelandban egy Szent László után nevezett tót parochiális iskolában, és kérdeztem a tanítótól meg a paptól, mi kell ahhoz, hogy ott iskolát felállíthassanak. Azt mondták, semmi, csak egyszerűen bejelentjük, hogy azt az iskolát felállítjuk; az állam aztán tovább nem törődik vele. Az állam részéről való felügyelet sehol sem történik oly nemtörődömséggel, mint éppen Amerikában.

De hol van az az ok, amelynél fogva oly könnyen és oly gyorsan elsajátítják a bevándoroltak az angol nyelvet? Ez az amerikai viszonyokban fekszik, az ottani business-hajhászatban és különösen azokban a gazdasági előnyökben, amelyekben mindazok, akik gyorsabban elsajátítják az angol nyelvet, azután szintén részesülnek. Ha a mi gazdasági viszonyaink jobbak lesznek, ha mi gazdagabbak leszünk, és az a román vagy tót ember érezni vagy tudni fogja, hogy ő az által kenyérre is tesz szert, akkor nem fog kelleni ennyi paragrafus, nem fog kelleni annyi sok fegyelmi szakasz és egyáltalában ilyen törvényjavaslat, hanem akkor könnyen maguktól elsajátítják a nemzetiségek az állam nyelvét. Igaz, hogy kell törvénnyel is ezen segíteni, igaz, hogy kell, hogy az állam megtartsa a felügyeletet a kezében, de, már engedelmet kérek, ennyi fegyelmi paragrafus és ilyen nehéz követelményekhez kötése

...

Elnök: Kérem, még nem vagyunk a fegyelmi paragrafusnál. Most a 19. §-nál vagyunk; ahhoz méltóztassék szólani.

Blahó Pál: Most jövök a 19. §-hoz. *(Derültség.)* Mi van a 19. §-ban mondva? Itt az utolsó mondatban az foglaltatik: „hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni.” Ez annyit jelent, hogy az a gyermek magyarul tudjon

folyékonyan beszélni, (*Zaj.*) mert „érthetően”, azt már csak folyékonyan kell mondani, nem pedig hebegve, grammatikai hibákkal. Én legalább így értem azt, hogy érthetően ki tudja magát fejezni.

Ezáltal oly nehéz feladatot rakunk a tanítónak vállaira, hogy az a szegény tanító sohasem lesz bizonyos abban, hogy mennyire tanította a magyar nyelvre növendékeit, elegendő lesz-e a tanfőlügyelőnek, a miniszternek, az egyházi hatóságnak és egyáltalában a felettes hatóságnak. Mert közvetve kívánjuk a gyermektől – és ezt törvényben határozzuk meg –, hogy tudja érthetően magyarul kifejezni gondolatait, és közvetlenül kívánjuk ezt a tanítótól. Ez nagyon nehéz feladat a tanítókra nézve, és ami különösen azokat a parasztgyermekeket illeti – mert bizony ezek, amint kimennek az iskolából a faluba, nagyon sokat felejtenek abból –, ezen segíteni lehetne azokkal a módosításokkal, amelyeket Goldis László és Molnár János képviselőtársaim benyújtottak, és én ezekhez csatlakozom.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve.

Melzer Vilmos: T. képviselőház! Csak egy-két szóval akarok reflektálni arra az indítványra, amelyet Bizony Ákos t. képviselőtársam előterjesztett.

Én azt hiszem, hogy azok az indokok, amelyeket mi innen is felhoztunk azon nehézségekre vonatkozólag, amelyek fennállanak a magyar nyelv népiskolai tanítása tekintetében, azok egészen higgadtak és tárgyilagosak, és gondolom, minden tárgyilagosan és higgadtan ítélő ember mérlegelését követelhetik. Ha ezek az aggályok fennforognak és fennforognak ezentúl is egy olyan tancél tekintetében, amely beállhat, és pedig egy olyan tancél tekintetében, amely a népiskola összes tanfolyamaira vonatkozik, hogy mi a népiskola végcélja, mondom, ha ezek az aggályok fennállanak, és tárgyilagos alappal bírnak, azok még fokozódnának abban az esetben, ha elfogadnók azt, amit Bizony Ákos t. képviselő úr indítványozott, hogy már négy esztendő múlva éadjuk el azt a tancélt, amelyet akarunk.

Ez oly kiélesítése volna ennek a szakasznak, hogy ahhoz nem járulhatnék hozzá, és igen kérem a t. házat, ne méltóztassék Bizony Ákos t. képviselő úr indítványát elfogadni.

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

Molnár János: T. képviselőház! Minthogy második módosításommal az volt a főcéloim, hogy megóvjam a tanítókat az esetleges elnyomatástól, nehogy esetleg ezen kifejezés folytán, amely benne van a fegyelmi eljárásra vonatkozólag a törvényjavaslatban, hogy „megfelelő sikerrel”, fegyelmit akaszthassanak a nyakukba, ezért kívántam, hogy precizírozva legyen, mi az a megfelelő siker, ille-

tőleg hogy mikor követelhető annak a minimuma. Minthogy azonban Bizony Ákos t. képviselő úr az én indítványomat egészen elfogadja, és csak két esztendő különbség van köztünk, hogy ő t. i. a negyedik osztályra, én pedig a hatodik tanfolyamra óhajtottam fixírozni az időpontot, szívesen elállok módosításomtól, és hozzájárulok Bizony Ákos t. képviselő úr módosításához. *(Helyeslés.)*

Elnök: Tehát visszavonja módosítását a képviselő úr?

Molnár János: Igen, visszavonom.

Elnök: A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

[415] **Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter:** T. képviselőház! Ennek a szakasznak az intézkedései több oldalról támadtattak meg. Különösen Musitzky Döme t. képviselőtársam egy egészen általános természetű szemrehányást tesz a szakasz intenciójával szemben. Azt mondja t. i., hogy az a tancél, hogy a gyermek gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni, olyan határozatlan valami, hogy ezt azután majd csak a végrehajtás terén fog kelleni szorosabban körülírni, és ennek folytán a végrehajtó és törvényhozó hatalom összeesik, és központosul a miniszter kezében, illetőleg a végrehajtó hatalom törvényhozói funkciót fog végezni.

T. képviselőház! Ez igen elmésen van megmondva, de bátor vagyok megjegyezni, hogy ha ilyen értelemben vesszük és hegyezzük ki a dolgot, akkor nincsen törvény, amelynek végrehajtásával a törvény céljának precízebb körülírása ne volna összekötve. És ennek folytán nincsen törvény, amelynek végrehajtásánál némileg törvényhozói hatalom gyakorlására, illetőleg a törvényhozó intencióinak körülírására és meghatározására a végrehajtó hatalom ne volna kénytelen pótló jogszabályokat alkotni. *(Helyeslés.)*

Ez tehát nem egy speciális gonoszsága ennek a törvényjavaslatnak és ennek az intézkedésnek, hanem a dolog természetével függ össze, természetesen többé-kevésbé. Itt tényleg oly dologról van szó, hogy ha ennek bővebb, tüzetesebb törvényhozási meghatározását vennők be a törvényjavaslatba, ezzel éppen az tétetnék lehetetlenné, amit t. képviselőtársaim közül többen – nem tagadom, bizonyos joggal – felhoznak, hogy a helyi viszonyokhoz mérten kell azután megbírálni a tancél elérését, amely merev törvényes szabály, nem ismer megalkuvást, és nem ismeri a további lehetőségét annak, hogy alkalmazásában a helyi viszonyokhoz méressék. Én azt hiszem, t. képviselőház, hogy a tancél meglehetősen precízen van megjelölve, és bizony nem túlszigorúan. *(Igaz! Úgy van!)* Bocsánatot kérek, ha azt mondom, hogy a gyermek gondolatait magyarul érthetően ki tudja fejezni, akkor a minimumát fejezzük ki annak, ami egyáltalában még eredménynek nevezhető. *(Helyeslés.)*

Mert hogyha odáig sem vezet a tanítás, hogy érthetően tudja gondolatait kifejezni, akkor egyáltalában semmiféle eredmény nem éretett el. *(Igaz! Úgy van!)* Ez már a legkisebb eredmény, ami elérhető. *(Igaz! Úgy van!)*

Úgy Goldis, mint Schmidt Károly t. képviselőtársam az általam benyújtott szöveget szeretnék helyreállítani, melyben az van, hogy: „életviszonyaihoz mérten”.

Én természetesen így is jónak és helyesnek tartom, különben nem nyújtottam volna be ekképpen; de gyakorlatilag édeskevés különbség van a között, benne van-e az, hogy: „életviszonyaihoz mérten”, igen vagy nem. Azért, mert azt, hogy az életviszonyok in concreto mit kívánnak, minden helyi tényezőre nem lehet rábízni, azt mégis csak a központi kormányzat határozná meg. Ha pedig a központi kormányzatnak kell azt meghatározni, akkor ennek a meghatározására a jelenlegi szövegezés mellett éppúgy van tere, mint hogyha a törvényjavaslatban benne volna, hogy „életviszonyaihoz mérten”. Én tehát nem hiszem, hogy ezeknek a szavaknak kihagyása aggodalomra adhatna okot, de azoknak bennmaradása sok tekintetben azt az aggodalmat kelthetné, minthogyha ez talán okot szolgáltatna arra, hogy visszavonassék az a diszpozíció, ami e tekintetben történt.

Én, t. képviselőház, a benyújtott módosítások közül hozzájárulok Zakariás János t. képviselő úréhoz, mert az bizonyos, hogy a tanítás eredménye írásban, mint szóban egyszerűen és egyszerre érhető el. Ez nem képezi megnehezítését a feladatnak. Viszont nem járulhatok Okolicsányi László képviselő úr módosításához, mert az a magyar tannyelvűségnek már tényleg kicsit túlfeszített értelmezése volna a nem magyar tannyelvű iskolákban, és tényleg veszélyeztetné a számtannak eredményes oktatását.

Hozzájárulok Bizony Ákos t. barátom mindkét rendbeli javaslatához is, amelyek elseje annak a gondolatnak akar eleget tenni, amelyet Musitzky t. képviselőtársam is megpendített, de kicsit túlhajtottan formulázott, amennyiben ő az iskolafenntartóval való egyetértésben való meghatározását kívánta még óraszámnak is, ami az 1879. évi törvénytől visszavonulást jelentett volna, az 1879. évi törvény u. i. megállapítja, hogy az óraszám tekintetében a hitfelekezeti iskolák is kötelesek elfogadni a miniszter által megállapított óratervet.

Egyáltalában attól nem tágíthatok, hogy a magyar nyelvnek mint tantárgynak tanterve megállapításánál – ha éppen az eredményt akarjuk biztosítani a legkevesebb vekszációval – az utolsó szó a miniszteré legyen. Ahhoz hozzájárulok, hogy az általános tantervbe való beillesztés végett ez az iskolafenntartó meghallgatásával történjék. Ami azt a négyévi terminust, amelyet Melzer t.

képviselőtársam kifogásol, illeti, ha ezt nem vesszük be, akkor vagy semmiféle terminust nem veszünk be, ami igenis alkalmat ad azokra az aggodalmakra, amelyeknek Molnár János t. képviselőtársam kifejezést adott, vagy a hatévi terminust vesszük be, s akkor igen sok gyermekre és több iskolára nézve azt fogjuk elérni, hogy egyáltalában nincs meghatározva oly terminus, mely az életnek valóban megfelel. A négy év éppen az az epocha, melyben igen sokan az elemi népiskolát elhagyják, és átmennek a középiskolába, tehát ez a négy év természetesen kínálkozik. És merem állítani, hogy aki ezt a tancélt, hogy t. i. érthetően tudja magát kifejezni – ami nem jelenti azt, hogy szabatosan, korrekte, grammatikailag és ékesszólóan – nem éri el az első négy év alatt, az utolsó öt-hat évben sem fogja elérni. Én tehát ezekkel a módosításokkal kérem a szakasz elfogadását. (*Élénk helyeslés.*)

Elnök: Az előadó úr a zárszó jogával élni nem kívánván, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Magával a szakasszal szemben csak egy ellenindítvány van, Musitzky Döme képviselő úr [416] ellenindítványa. Elsősorban tehát a kérdést a házszabályok szerint az eredeti szövegre fogom feltenni szemben Musitzky Döme képviselő úr ellenindítványával, s azután, ha méltóztatnak a 19. §-t elfogadni, szemben Musitzky Döme képviselő úr módosításával, akkor fogom feltenni a különböző módosításokra nézve a kérdést. Hogyha nem méltóztatnak elfogadni az eredeti szöveget, akkor természetesen az eredeti szöveghez benyújtott módosítások is elesnek, s akkor a Musitzky Döme képviselő úr által benyújtott ellenindítványt fogom elfogadottnak kijelenteni.

Méltóztatnak a kérdésnek ilyen feltevésébe és kezelésébe belenyugodni? (*Igen!*) Méltóztatnak az ellenindítvány felolvasását kívánni? (*Nem!*) Ha nem méltóztatnak a felolvasást kívánni, akkor elsősorban kérdelem: méltóztatik-e a 19. §-t elfogadni, szemben Musitzky Döme képviselő úr ellenindítványával, igen vagy nem? (*Igen! Nem!*) Kérem azokat, akik a 19. §-t elfogadják, szemben Musitzky Döme képviselő úr ellenindítványával, szíveskedjenek felállani. (*Megtörténik.*) Többség. Tehát kijelentem, hogy a képviselőház az eredeti szöveget fogadja el, szemben Musitzky Döme képviselő úr ellenindítványával. Ennélfogva Musitzky Döme képviselő úr ellenindítványa elesik.

Mármost a 19. § harmadik sorához két módosítás nyújtatott be: az egyik Molnár János, a másik pedig Bizony Ákos képviselő úré. Ez a két módosítás pedig, felfogásom szerint, szemben áll egymással. (*Úgy van!*)

Először is az eredeti szövegre fogom feltenni a kérdést. Ha nem méltóztatik az eredeti szöveget változatlanul elfogadni, akkor a

Molnár János és Bizony Ákos képviselő urak módosításait szembe fogom egymással állítani.

Méltóztatnak a kérdésnek ilyenén feltételéhez hozzájárulni? *(Igen!)* Akkor elsősorban kérdem: méltóztatik-e a 19. § harmadik sorát változatlanul elfogadni, szemben Molnár János és Bizony Ákos képviselő urak módosításával, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el az eredeti szöveget változatlanul.

A házszabályok azt mondják, hogy a kérdés mindig úgy teendő fel a módosításokra, hogy az a módosítás teendő fel elsősorban, amely közelebb áll a szöveghez. Minthogy pedig Bizony Ákos képviselő úr módosítása közelebb áll a szöveghez, ennél fogva elsősorban kérdem a t. házat: méltóztatik-e Bizony Ákos képviselő úr módosítását szemben Molnár János képviselő úr módosításával elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják Bizony Ákos képviselő úr módosítását, szemben Molnár János képviselő úr módosításával, szíveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Ennél fogva kijelentem, hogy a képviselőház Bizony Ákos képviselő úr módosítását fogadja el, szemben Molnár János képviselő úr módosításával; Molnár János képviselő úr módosítása ennél fogva elesik.

Azután módosítások nyújtottak be a 19. § utolsó sorához, és pedig Goldis László és Schmidt Károly képviselő urak nyújtottak be módosítást. Ez a két módosítás azonban csaknem azonos, legalább elvileg azonos, mert mind a két módosítás azt célozza, hogy a következő szavak iktattassanak be: „az ő életcéljainak megfelelőleg” – tudja t. i. a gyermek gondolatait magyarul érthetően kifejezni. Mindössze annyi különbség van a két módosítás között, hogy különböző szók után kívánják beiktatni ugyanazon módosítást. Nevezetesen Goldis László képviselő úr ezen szó után: „nyelvű gyermek” kívánja beiktatni: „az ő életcéljainak megfelelőleg” stb., Schmidt Károly képviselő úr pedig ezen két szó közé: „magyarul” és „érthetően” kívánja beiktatni ezt: „életviszonyainak megfelelőleg”.

Azt hiszem, t. ház, hogy ez a két módosítás azonos, és ennél fogva nem kétszer kell erre szavazni, s nem lehet szembeállítani erre nézve a két kérdést egymással, hanem csakis az eredeti szöveget lehet ezen két módosítással szembeállítani. *(Helyeslés.)*

Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Goldis László és Schmidt Károly képviselő urak módosításával és illetőleg indítványával szemben az eredeti szöveget megszavazni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)*

Kérem azokat, akik az eredeti szöveget fogadják el, méltóztatásan felállani. *(Megtörténik.)* Többség.

Kijelentem tehát, hogy a képviselőház szemben Schmidt Károly és Goldis László képviselő urak módosításával az eredeti szöveget fogadja el.

Most következik először Bizony Ákos képviselő úr módosítása, ugyancsak a 19. § utolsó sorához, amely azt célozza, hogy ez után a szó után: „gyermek” tétessék a következő kifejezés: „a negyedik évfolyam bevégeztével”.

Kérem a t. házat: méltóztatik-e az eredeti szöveget, szemben Bizony Ákos képviselő úrnak most ismertetett módosításával elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)*

Kérem azokat, akik az eredeti szöveget kívánják elfogadni, szemben Bizony Ákos képviselő úrnak módosításával, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. Kijelentem, hogy a képviselőház az eredeti szöveget nem tartja fenn, hanem elfogadja Bizony Ákos képviselő úr módosítását.

Következik most már Zakariás János képviselő úrnak a módosítása.

Zakariás János képviselő úr a 19. § utolsó sorában ezen szó után: „magyarul”, kívánja beszúrni: „élő szóval és írásban”. *(Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Kérem a t. házat: méltóztatik-e Zakariás János képviselő úrnak most ismertetett módosításával szemben az eredeti szöveget elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)*

[417] Kérem azokat, akik az eredeti szöveget fogadják el, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. Kijelentem ennél fogva, hogy a képviselőház a szöveget Zakariás János képviselő úr módosításával fogadja el.

Most végül következik még Okolicsányi László képviselő úr módosítása.

Okolicsányi László: T. ház! Én módosításomat ezennel visszavonom.

Elnök: A képviselő úr módosítását visszavonván, arra nézve szavazásnak szüksége nem merül fel.

Kérem felolvasni a 20. §-t.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a törvényjavaslat 20. §-t).*

Elnök: Az előadó úr kíván szólni?

Vertán Endre előadó: Nem!

Elnök: Szólásra következik?

Hammersberg László jegyző: Gr. Bethlen István! *(Felkiáltások: Nincs itt!)* Ártim Mihály! *(Felkiáltások a középben: A 21. §-nál kíván szólni!)* Bocsánat, Zakariás János következik.

Zakariás János: T. ház! A 20. § arról rendelkezik, hogy azok a népiskolák, amelyek részére az állam segélyt ad, milyen feltételeket

kötelesek teljesíteni az állami segéllyel szemben. Ezek a rendelkezések azonban olyan természetűek, hogy ezeknek egy részét szükséges azokban az iskolákban is alkalmazni, amelyek nem államiak, nem magyar tanítási nyelvűek, s államsegélyt sem élveznek. Már az 1868: XXXVIII. t.-c. 14. §-a biztosította az állam részére azt a jogot, hogy minden hitfelekezeti népoktatási intézet fölött a főfelügyeletet gyakorolhassa. E jog gyakorlása tekintetében az 1868-iki törvény bizonyos határvonalat állapít meg. De az élet tapasztalatai megokolttá teszik azt, hogy a törvényhozás most már ne álljon meg annál a határnál, amelyet ez a törvény felállít, hanem menjen tovább egy lépéssel abban az irányban, hogy megakadályozza azt, hogy a nem magyar tanítási nyelvű iskolákban országellenes tanok és nemzetellenes szellem foglalhassanak tért.

(Az elnöki széket Návay Lajos foglalja el.)

A most szőnyegen lévő törvényjavaslat ez iránt több intézkedést foglal ugyan magában, de tekintettel arra, hogy az életben az ellenőrzés mindig nehézségekkel jár, és tekintettel arra, hogy egy-magában az a körülmény, hogy ezekben az iskolákban a magyar nyelv tanítatik, nem képez biztosítékot arra nézve, hogy azokba a magyar szellem is bevitetik, ezért szükséges gondoskodni arról, hogy az iskolákban használt tankönyvek ne legyenek olyan tartalmúak, hogy azokból a növendékek a magyar történelmet kicsinylő, a magyar nemzeti érzést sértő tanokat szívjanak magukba. Azt mondhatnák, gondoskodik a 17. § arról, hogy a magyar szellem, a magyar nemzeti érzés beplántáltassék a gyermekek lelkébe. Csakhogy az az ellenőrzés, amelyet az állam gyakorolhat, a különben is fogyatékos tanfelügyelői szervezet útján nem terjed ki a mindennapi életre, a mindennapi iskolai oktatásra, és különösen nem akadályozhatja meg azt, hogy esetleg olyan tankönyvek is jussanak a gyermek kezébe, és olyan taneszközök is használtassanak, amelyek például, hogy egyebet ne említsek, Dákó-Románia határát a Tiszáig rajzolják, s amelyek a magyar nemzeti érzést sértő tanokat hirdetnek.

A tanító is kibújhat az ellenőrzés alkalmával a felelősség alól, ha azt mondja, hogy ő a tankönyvnek ezt a részét nem tanította, abból a gyermekeket nem vizsgáztatta stb. Ez mind lehet mentség, de mind nem akadályozza meg azt, hogy az a mérgező anyag ott ne legyen a gyermek kezében, és az év folyamán át ne menjen a lelkébe.

Ezek a szempontok indítanak arra, hogy a magam részéről az állam főfelügyeleti jogának érvényesítéseképp azt a kívánságot fejezzem ki, hogy az államnak legyen joga arra, hogy csak azoknak a

tankönyveknek és taneszközöknek használatát engedje meg, amelyeket ő is állami szempontból megengedhetőnek tart. Erre való tekintettel indítványozom, hogy a 20. § elé új bekezdés gyanánt a következő mondat tétessék *(olvassa)*:

„A nem magyar tanítási nyelvű községi és hitfelekezeti népiskolákban csak oly tankönyvek és taneszközök használhatók, amelyeknek használatát a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyezte.” *(Helyeslés a baloldalon. Mozgás a nemzetiségiek padjain.)*

Goldis László: Hiszen benne van a törvényben, hogy „a miniszter által is engedélyezett”.

Zakariás János: Benne van, de csak a segélyezett iskolákra vonatkozólag.

Raisz Aladár jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A 20. §-hoz egy módosításom és egy észrevételem van. Tekintettel arra, hogy a tárgyalás amúgy is már igen sokáig húzódik, mind a kettőt csak igen röviden akarom előadni. *(Halljuk!)*

Az 1868: XXXVIII. t.-cikk 11. §-a tizenegyben szabja meg a népiskolákban előadandó tantárgyak számát. Az 1879-iki törvény, amely a magyar nyelv tanításáról intézkedik, a magyar nyelvet is az előadandó tantárgyak közé iktatta, úgyhogy a népiskolának a hittannal együtt ez idő szerint tizenkét tantárgya van. Ezen tárgyak közül az összes iskolákban kétségekívül éppen azon tárgyak tartoznak a legfontosabbak közé, amelyekre vonatkozólag a tárgyalás alatt lévő szakasz intézkedik, és pedig: a magyar nyelv, a hazai földrajz, a hazai történelem, a számolás és a polgári jogok és kötelességek tanítása.

Az előbb említett 1868: XXXVIII. t.-cikk arról is intézkedik, hogy a hitfelekezetek az [418] általuk fenntartott népiskolákban maguk határozzák meg a tanítási rendszert és a tanítási módszert, és egyúttal maguk választják meg az iskolákban használható tankönyveket. Ezen szakasz intézkedése szerint a hitfelekezeteknek az 1868-iki törvényben biztosított joga bizonyos mérvű megszorítást szenved, amennyiben a kultuszminiszter úr a tanterv megállapítását a kormány részére akarja biztosítani, a tankönyveket pedig szintén a kormány jóváhagyásától is teszi függővé.

Kétségekívül e tárgyak fontossága volt az, ami arra indította a kultuszminiszter urat, hogy említett befolyását érvényesítse, mert hiszen bizonyos az, hogy a helyesen megállapított tanterv és az annak megfelelően szerkesztett tankönyv a tanítás sikerének egyik legfontosabb eszköze. Ha tehát az említett szakaszban foglalt tantárgyak fontosak voltak az államra nézve, akkor kétséget nem szenved, hogy az egyház is fontosságot tulajdonít ezeknek a tan-

tárgyaknak, különösen pedig a katolikus egyház, amely kezdettől fogva szoros összefüggésben volt a magyar állammal és a magyar kultúrával, és amely egyháznak egyik érdeme, hogy közreműködött annak a ténynek előidézésében is, amelyet a múltkor a kultuszminiszter úr az ő nagyszabású beszédében kiemelt, hogy t. i. Szent István király a mi államunkat a nyugat-európai államok sorába iktatta, és így annak Európában való fennmaradását biztosította. De nem is lehetséges, t. ház, hogy ha a felekezeti tanító az iskolában a történelmet előadja, ne mutasson rá az egyháznak a hazában szerzett érdemeire, valamint arra az elismerésre, amelyben az egyház a másik oldalról részesül.

Ilyen lévén a viszony az egyház és az állam között, kétséget nem szenved, hogy az egyháznak helyesen felfogott érdekei az állam érdekeivel nem jöhetnek ellentétbe, és így ebből a szempontból én nem félek, hogy az egyház által az ezekre a tárgyakra megállapított tanterv valamikor ellenkezésbe juthatna az állam által megkívánt és esetleg megállapítandó tantervekkel. De egy fennálló jognak a megszorításáról és az egyházi tekintélyen eshető csorbáról szólván a paragrafus, én az abban foglalt intézkedéseknek oly kiegyenlítését kívánom, hogy az egyházi hatóság állapítsa meg a tantervet, s ha megállapította, nyújtsa be a kultuszminisztériumnak felülbírálás és esetleges hozzájárulás vagy jóváhagyás céljából, ha pedig az egyházi hatóság ezen kötelességének eleget nem tenne, ha azt a tantervet el nem készítené vagy annak elkészítését általában elmulasztaná, akkor mondassék ki a törvényben, hogy ily esetben az egyházi hatóság köteles az állam által előírt tantervet minden további meghallgatás nélkül elfogadni.

Ez megfelel a szakasz technikai intézkedésének is, mert hiszen az intézkedés második része már magában foglalja azt, hogy a tankönyveket a hitfelekezeti hatóság maga választhatja meg, approbálja, és utána approbálja a kultuszminiszter is. Tehát az ebben az intézkedésben foglalt megállapodásnak megfelelne a másik intézkedés is, vagyis a javaslatnak első része ennek megfelelőleg szintén átdolgozhatnák.

Második észrevételem az, hogy itt különbséget kellene tenni a községi és a hitfelekezeti iskolák között, mert hiszen a községek mint ilyenek nem képeznek törvényeink szerint intézményesen beállított tanügyi hatóságot, s ezeknek nem is áll jogukban tanterveket megállapítani vagy tankönyveket készíttetni és jóváhagyni, hanem ezek amúgy is kötelesek az állam által megállapított tantervet és jóváhagyott tankönyveket elfogadni.

Észrevételem pedig, amelyről felszólalásom elején megemlékeztem, az volna, hogy több oldalról az a kétség merült fel, vajon a kormány azoktól a hitfelekezeti tankönyvektől, amelyekben vallási

intézkedések foglaltatnak, helyesebben: amelyek vallási irányzattal, vallásos szellemben vannak írva, ezen vallási irányzat miatt megtagadja-e az approbációt?

Én nem gondolom, hogy ez lehető volna. Nem lehet ez a törvénynek sem célja, s azért erre vonatkozólag nem is akarok semmiféle módosítást benyújtani, hanem megelégszem a t. kultuszminiszter úr nyilatkozatával, ha t. i. ő is kijelenti, hogy ilyen intézkedés vagy legalábbis ilyen célzat a törvényjavaslatban nem foglaltatik.

Módosításom, amelyet elfogadásra ajánlok, hangzanék a következőképpen *(olvassa)*:

„A 20. szakaszhoz az első pontban: »kötelességek tanítása« után közbeszúrandó: »községi iskolákban« stb.; az első pont negyedik sorában pedig: »segédeszközök használatával« után teendő: »hitfelekezeti iskolákban pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter által is jóváhagyott, vagy amennyiben az iskolafenntartó részéről felterjesztett tanterv jóváhagyható nem volna, általa megállapított tanterv szerint és óraszámában, kizárólag az általa is engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával történik.«.”

Ajánlom módosításom elfogadását.

Elnök: Ki következik szólásra?

Hammersberg László jegyző: Bozóky Árpád!

Bozóky Árpád: T. képviselőház! A 20. § megengedi, hogy az állam olyan iskolát is segélyezzen, amelynek tannyelve nem magyar. A segélyezést csupán attól a feltételtől teszi függővé a paragrafus, hogy a magyar nyelv, számolás, hazai földrajz és történelem, polgári jogok és kötelességek a miniszter által megállapított tankönyvek használatával taníttassanak.

Felhívom itt a t. képviselőház figyelmét arra, hogy ebben a szakaszban nincsen ki-[419]mondva az, hogy ezek a tantárgyak magyar nyelven is taníttassanak. Tehát elképzelhető, hogy a kultuszminiszter úr tót nyelvű, oláh nyelvű oly magyar nyelvtant, számtant, hazai földrajzot approbál a nemzetiségi vidékekre, amelyek talán hazafias szempontból, azok irányát tekintve nem kifogásolhatók, de kifogásolhatók annyiban, amennyiben nem magyar nyelvűek. Azok után a beszédek után, amelyeket gróf Bethlen István, Okolicsányi László, Zakariás János, Nagy György t. képviselőtársaim mondtak a nemzetiségi kérdésben, és amelyeket én mondtam, felesleges talán bővebben indokolnom álláspontomat, hogy a nem magyar tannyelvű iskolákat segélyezni véték a magyar államnak. *(Mozgás a középén.)*

Ezért a 20. §-t nem fogadom el, hanem ezzel szemben a következő ellenindítványt adom be:

„Nem magyar tanítási nyelvű községi és hitfelekezeti elemi iskoláknál alkalmazott tanítók az államtól sem fizetéskiegészítést, sem korpótlékot nem kaphatnak.”

Kérem a t. képviselőházat, méltóztassék ellenindítványomat elfogadni. *(Felkiáltások: Ezen túl vagyunk!)*

Raisz Aladár jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Azok után, amiket Csernoch János t. képviselő úr a tantervre vonatkozólag elmondott, nekem a 20. §-nak e pontjára vonatkozó megjegyzéseim nincsenek. De éppen Bozóky Árpád előttem szolt t. képviselő úr felszólalása késztet arra, hogy megvilágítsam én is e szakasznak a négy tantárgyra vonatkozó rendelkezéseit, amennyiben a mi szempontunkból is itt nincs teljes világosság.

Tényleg nincs meg itt annak kimondása, hogy e tantárgyakat magyarul kell-e tanítani, vagy nem. Ebben az irányban, amikor az általános vita folyt, Popovics t. barátom és képviselőtársam aggályának adott kifejezést, és akkor a kultuszminiszter úr egy kijelentésében azt mondta, hogy nem érti ez aggályokat, mert hiszen a törvényben semmiféle intézkedés erre vonatkozólag nincs.

Bozóky Árpád: Az a baj!

Goldis László: Ezt csak úgy lehetett magyarázni, hogy tehát e tantárgyakat az iskola előadási nyelvén fogják oktatni, de az e tantárgyakból már elsajátított anyagot fogják aztán a magyar nyelv tanításánál anyagképpen használni, és ez segítő eszköze lesz a magyar nyelv tanításának. Ez így volt mindig. Különösen a Wlassics-féle utolsó rendelet óta tényleg történtek intézkedések ebben az irányban a különböző hitfelekezeteknél, és a mi hitfelekezetünkönél is; rendelet adatott ki oly irányban, hogy a tanító a földrajzból, történelemből, számtanból a gyermekek által az iskola előadási nyelvén szerzett ismereteket hasznosítsa a magyar nyelv tanításának folyamán, hogy ezáltal a magyar nyelvet részben még hathatósabban és eredményesebben taníthassa, másrészt pedig, hogy a gyermekek magukat az e tárgyakhoz tartozó gondolatkörben is érthetően magyarul kifejezhessék. Ha ily értelemben veendő a törvény e szakasza, ily értelmezés ellen nekem és, azt hiszem, egész pártunknak és a felekezetnek is, amelyhez tartozom, kifogása nem lenne.

Minthogy azonban ez nem egészen világos, és a t. kultuszminiszter kijelentése is – bocsánatot kérek – nem volt eléggé határozott e tekintetben, azért azt javasolnám, hogy vétessék be ezen szakaszba az, hogy ezen tantárgyaknak a felhasználása a magyar nyelv tanításának előmozdítására csakis az illető előadási nyelvnek teljes épségben tartása mellett fog történni. Ez nem zárja ki azt, hogy a meghozandó tantervben azután úgy, miként eddig is

történt, ezen tantárgyakból már az iskola előadási nyelvén a gyermekek részéről nyert ismeretek a magyar nyelv tanításánál hasznosíttassanak. Azt hiszem, hogy maga a gyakorlat is bizonyítja, hogy már egyszer elsajátított ismeretek sokkal hathatósabbban mozdítják elő a magyar nyelv elsajátítását, mint ha olyan intézkedést vennénk be, hogy ezen tantárgyakat egyáltalában csak magyarul taníthatják. Akkor először azt érnék el, hogy ezen tantárgyakban a gyermekeknek nem lesznek ismereteik, másodszer ezen nem létező ismereteket hiába fogja a tanító felhasználni akarni a magyar nyelvben való előhaladás könnyebbé tételére.

Erre vonatkozólag nekünk a tapasztalatból vannak példáink. Vannak olyan igen törekvő tanítóink, akik azt hitték, hogy azáltal megnyerik a tanfelügyelőnek nagy barátságát, ha ezeket a tantárgyakat kizárólag magyar nyelven tanítják. Néhány olyan tanítónk volt, aki ilyen nagy hazafi híret akarta magának megszerezni. Mikor a földrajzot magyar nyelven kezdték előadni, a vizsgánál az illető gyermek tökéletesen el tudta mondani magyarul Magyarország határait, folyóit, hegyeit, és le tudta írni magyarul meglehetősen jól, de mikor kérdezték tőle románul, hogy az ő faluja hová tartozik, nem tudta megnevezni az országot.

Markos Gyula: Mindent egyszerre nem lehet megtanulni! *(Derültség.)*

Goldis László: Aki iskolával foglalkozott, az tudja, hogy a gyermekek nagyon könnyen tanulnak. Az emlékezőtehetség ilyen fiatal korban olyan élénk, hogy mi öregebb korunkban nem is tudjuk elképzelni, hogy gyermekkorunkban milyen könnyen tanultunk valamit kívülről.

A ki gyermekek nevelésével foglalkozik, tudja, hogy rendkívül könnyen tanulnak, de megtanulják anélkül, hogy értenék. Egész kis könyveket, pl. egy kis földrajzi tankönyvet képes a gyermek kívülről megtanulni, és brillírozhat az a tanító az év végén, hogy a földrajzot tisztán magyarul tanította, és a gyermek azt meg is tanulta, de higgyék el, hogy a gyermek abból nem értett meg semmit. Én tehát azt mondom, hogy tanulja meg először az anyagot az ő tanítási nyelvén, hogy tökéletesen megértse azt, és azután azt, amit már [420] tökéletesen megértett, a kidolgozandó tantervbe úgy illesszük be, hogy az a magyar nyelv tanítása közben a magyar nyelv tanítására hasznosíttassék.

Ezért én azt a javaslatot bátorodom benyújtani, hogy a 20. §-ban „óraszámában” után vétessenek ezek a szavak: „az illető iskola tanítási nyelvének épségben tartása mellett”.

Éppen a magyar nyelv tanításának az eredményessége céljából kérem ezen módosításom elfogadását.

Bozóky Árpád: Államsegély kell-e, erre tessék nyilatkozni!

Hammersberg László jegyző: Várady Károly! (*Felkiáltások: Nincs itt!*)

Elnök: Kíván-e még valaki szólni? Ha senki sem kíván szólni, a vitát bezárom.

A miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Magától értetődik, hogy Bozóky t. képviselőtársamnak az ellenindítványát nem fogadhatom el, mert ez teljesen ellenkezik a törvényjavaslat alapgondolatával és ökonómiájával. Ő igen éles kifejezést használt, midőn azt mondta, hogy aki nem magyar tanítási nyelvű iskolát államsegélyben részesít, hazaellenes bűnt követ el. Ez lehet t. képviselőtársamnak hite és meggyőződése; az én nézetem és meggyőződésem pedig az, hogy azzal, hogy a nem magyar tanítási nyelvű iskolákba is bevisszük a magyar nyelvnek mint tantárgynak intenzívebb művelését, azután pedig azoknak a nemzeti vonatkozású tárgyaknak, melyekről ebben a szakaszban különösen szó van, hazafias irányban való tanítását – nem követünk el hazaellenes bűnt; én legalább sok bűntől terheltnek érzem lelkemet, de ettől nem. (*Élénk derűtség.*) Sőt ellenkezőleg, ezzel a haza konszolidációját előmozdítjuk, a nemzeti érdek egységes összeforradását gyorsítjuk. (*Igaz! Úgy van!*)

Ami a beadott módosításokat illeti, Csernoch t. barátom módosítása nem áll ellentétben a törvényjavaslat intenciójával, sőt azzal teljesen kongruens. Én tökéletesen értem, hogy ezek a tantárgyak, mint a földrajz, a történelem és a polgári jogok és kötelességek ismertetése, nagyon szorosán érdeklik az iskolafenntartókat, különösen a felekezeti iskolafenntartókat. Az én célom az, hogy a tanterv csak olyan lehessen, amely megfelel a kormány felfogásának az állami érdekekről, és az utolsó szó e tekintetben a miniszteré legyen. Ez nem áll ellentétben azzal, ha az iskolafenntartó hatóságok a maguk tantervét ezekre a tárgyakra vonatkozólag bemutatják. Ez a tanterv azután vagy olyan, hogy a miniszter hozzájárulhat, mert azt kongruensnek tartja az ő céljaival, az állami érdekekkel, és épp olyan, mint aminőt ő maga megállapítana, vagy nem olyannak tartja, s akkor annak módosítására felszólítja az iskolafenntartót. Ha pedig – ez különben benne van t. képviselőtársam indítványában – jóváhagyható tervet egyáltalában nem mutatna be, a miniszter állapítja meg a tantervet. Ez a módosítás tehát elfogadható, és ahhoz hozzájárulok.

Zakariás János t. képviselőtársam egy módosítást adott be, amely egész általánosságban akarja kimondatni azt, hogy népis-
kolákban csak a miniszter által előzetesen jóváhagyott tankönyvek és taneszközök használhatók, és pedig egész általánosságban minden tantárgyra és minden iskolára nézve. Ehhez a módosí-

táshoz nem járulhatok hozzá, mert ez tényleg oly megszorítása volna az iskolafenntartók autonómiájának, amilyenre az állami célok elérése szempontjából szerintem szükség nincs. Igaz, hogy az eddigi tapasztalat azt mutatja, hogy ma, midőn csak az utólagos tilalom, a kitiltás joga áll fenn a kormányra nézve, igen sok iskolában éveken át grasszáltak, alkalmaztattak olyan tankönyvek, amelyeket utólag ki kellett tiltani. Magam is meglehetősen sok tankönyvet pusztítottam ki, amely már huzamosabb idő óta alkalmaztatott az illető iskolákban. De ez a felügyelet intenzivitásának hiánya, és én céljaim közé sorozom, hogy úgy intézményes törvényhozási úton, mint pedig a kormányzatban a felügyeletet szorosabbá és szigorúbbá tegyem, és ha ezt elérem, akkor azután módomban áll minden iskolában gyorsan elérni azt a sikert, hogy oly tankönyvek és taneszközök ne alkalmaztassanak, melyek közjogunkkal vagy a nemzeti szellem követelményeivel ellentétben állanak.

Goldis t. képviselőtársam hozzászólását pedig egyfelől feleslegesnek, másfelől félreértésre alkalmat adónak tartom. Miután az iskolafenntartónak megvan a jelen törvényjavaslat 18. §-ában körülírt joga, hogy a tannyelvet maga határozza meg, ez a jog kiterjed mindazokra, amik tekintetében a törvény világosan kivételt nem tesz. Miután pedig a törvény ezen tantárgyakra nézve világosan kivételt nem tesz, ezen tantárgyakra is kiterjed az iskolafenntartó joga. Az indokolásban is benne van, hogy a miniszter által megállapított tanterv határozni fog a felett, hogy mennyiben használandó fel ezeknek a tárgyaknak tanítása a magyar nyelv tanításának előmozdítására. Ez megint olyan részletezést igényelne, amelyet a törvénybe felvenni nem lehet. Igenis, ezek a tantárgyak bele fognak játszani, mégpedig nem csekély mértékben a magyar tanítási [így!] nyelv tanításának előmozdításába.

Különben a törvényben erre nézve messzemenő intézkedés nincs, és pedig megmondom, hogy miért. Azért nincs, mert én a legnagyobb súlyt arra fektetem, hogy ezek a nemzeti vonatkozású tantárgyak a maguk pedagógiai hatását érvényesítsék a gyermeknek lelkében, és attól félek, hogy ezt a pedagógiai hatást, a gyermeknek hazafias irányban leendő nevelésére való hatásokat esetleg gyengíthetnék, ha ezekben a tantárgyakban kizárnók az anyanyelvnek használatát.

Ennek folytán Csernoch János t. barátom módosításával kérem a szakasz elfogadását. *(Helyeslés.)*

Elnök: Kíván az előadó úr szólni?

[421] **Vertán Endre előadó:** Nem kívánok.

Elnök: Az előadó úr nem kíván szólni, a tárgyalást befejezettnek nyilvánítom, és felteszem a kérdést szavazásra.

Elsősorban, miután Bozóky Árpád képviselő úr ellenindítványt adott be, ezt fogom szembeállítani a törvényjavaslat 20. §-ával, s e szerint fogom elrendelni a szavazást. Bozóky képviselő úr indítványa ekképpen szól *(olvassa)*: „A nem magyar tanítási nyelvű községi és hitfelekezeti elemi iskoláknál alkalmazott tanítók az államtól sem fizetéskiegészítést, sem korpótlékot nem kaphatnak.”

Kérdem a t. házat: elfogadja-e a törvényjavaslat 20. §-át, igen vagy nem Bozóky Árpád ellenindítványával szemben? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják a 20. §-t, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. A ház a törvényjavaslat 20. §-át elfogadja.

A 20. § első bekezdése meg nem támadtatván, azt elfogadottnak nyilvánítom.

Az első pontot illetőleg beadott két pótlás. Az egyiket Csernoch János képviselő úr adta be. Felolvasom a szövegezést a módosítással úgy, ahogy az javasolva van *(olvassa)*: „Ha az illető iskolákban a magyar nyelv, a számolás, a hazai földrajz és a történelem, továbbá a polgári jogok és kötelességek tanítása – itt ajánlja Csernoch képviselő úr a beszúrást – községi iskolákban a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított tanterv szerint és óraszámában, kizárólag az általa is engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával; hitfelekezeti iskolákban pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter által is jóváhagyott, vagy amennyiben az iskolafenntartó részéről felterjesztett tanterv jóváhagyható nem volna, általa megállapított tanterv szerint és óraszámában, kizárólag az általa is engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával történik.” Ebben a szövegben benne van a Csernoch képviselő úr által ajánlott pótlás.

Kérdem a t. házat, vajon a szakaszt eredeti szövegében fogadja-e el, szemben Csernoch János képviselő úr módosításával? *(Nem!)* Akkor Csernoch János képviselő úr pótlását a t. ház többsége elfogadja, *(Igen!)* s így azt elfogadottnak nyilvánítom.

Következik Goldis László képviselő úrnak pótlása, amely ekképpen szólna *(olvassa)*: „A 20. §-ban »óraszámában« után tételesenek ezek a szavak: »az illető iskola tanítási nyelvének épségben tartása mellett«”. Kérdem a t. házat, vajon Goldis László képviselő úr ezen pótlását elfogadja-e, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kimondhatom, hogy a t. ház többsége Goldis László képviselő úr beadott pótlását mellőzni kívánja. *(Helyeslés.)*

Most következnek a második pont. Ez meg nem támadtatván, azt változatlanul elfogadottnak nyilvánítom.

Következik Zakariás képviselő úr pótlást tartalmazó indítványa, amely új pont volna. Ez ekképpen szól *(olvassa)*: „A 20. § elé új bekezdés gyanánt a következő mondat tétessék: »A nem magyar tanítási nyelvű községi és hitfelekezeti népiskolákban csak oly

tankönyvek és taneszközök használhatók, amelyeknek használatát a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyezte.»

Kérem a t. házat, vajon Zakariás képviselő úrnak ezen pótlását elfogadja-e, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat a képviselő urakat, akik Zakariás képviselő úr pótlását elfogadják, szíveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. A többség tehát a pótlást mellőzte.

Következik a 21. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 21. §-t).*

Elnök: Az előadó urat illeti a szó.

Vertán Endre előadó: Nem kívánok szólni!

Hammersberg László jegyző: Gr. Bethlen István! *(Nincs itt!)*
Ártim Mihály!

Ártim Mihály: T. képviselőház! Az 1875., 1876., 1877. és 1878. években, mielőtt a magyar nyelv tanítása kötelező lett volna, már akkor is mint plébános a gondjaimra bízott iskolákban fősúlyt fektettem arra, hogy az illető tanító képes legyen a magyar történelmet, a földrajzot és a számtant magyar nyelven előadni. Továbbá, hogy ne izgassa a népet az általam Hedry Bódog sirokai róm. kat. plébánossal alapított úgynevezett: a magyarságot s népnevelést terjesztő egyesület ellen, mert a magyar nyelvnek a tudása a mi népünkre nézve oly vitális érdek, mint a mindennapi kenyér. *(Folytonos zaj. Elnök csenget.)*

Én nagyon is honorálom a t. kultuszminiszter úr nemes intencióit; én nagy elismeréssel vagyok a t. kultuszminiszter úr iránt, hogy a magyar kultúra áldásait a hitvallásos iskolákra is hajlandó kiterjeszteni, csak hogy a kiterjesztés árát túl magasnak tartom. A t. kultuszminiszter úr a minapi enunciaciója szívemet egészen elragadta, de az elmémet bizony nem teljesen elégítette ki. *(Zaj és mozgás a jobboldalon.)* Bocsánatát kérek, ez az én meggyőződés.

A t. kultuszminiszter úr ugyanis ezen enunciaciójában azt mondotta, hogy ezen törvényjavaslat nem érint semmiféle autonómiát, ezen törvényjavaslat csakis az állam elleni deliktumok megtorlására vonatkozik. Ha ez így van, akkor ez igen szép és igen jó dolog. A magam részéről is azt kívánom, hogy az államnak legyen meg a legmesszebbmenő ellenőrzési joga, hogy hatalmának egész súlyával csaphasson le a nemzetietlen törekvésekre. *(Helyeslés.)* De e mellett részemről nagyon szeretem a „cuique suum” elvét is. Ha ezen törvényjavaslatnak csakis az a célja, akkor nem tudom megérteni, hogy minek kívánja az állam magának biztosítani a tanító kinevezési jogát, az órarend megállapításának jogát stb.

Ezek nem állam elleni deliktumok. Ez nem állami funkció. Ez az iskolának a belügye. És ez emellett nem is ellenőrzés, hanem az iskola feletti rendelkezés. Ez engem némileg emlékeztet az ú. n. Falk-féle schulmeisterkodásra. És én úgy [422] látom, hogy az állam azért nyújtja ki a kezét ezen schulmeisterkodás után, hogy azután ökölbe szoríthassa, ha nem adják meg neki az igazgatóságot.

A t. kultuszminiszter úr csekély felfogásom szerint úgy járt el, mint azon mesebeli tutajos, hogy a felekezeteket a tanítói nagy fizetés árvíze elébe állítja, és szerényen azt mondja: ezen a vízen nektek át kell kelni, mert kerülő nincs; de ha tetszik, én átviszlek, de mindenki adja ide, amije van, és mutassa is meg, nehogy aztán letagadhassa. (*Derültség.*) Nincs tekintettel arra, hogy e tutaj fáját azok a felekezetek ha nem is vágták, de megfizették; nincs tekintettel a törvényes tarifára, amelyet az 1848-ik évi XX. t.-c. állapít meg, mely szerint ezen a vízen való átvitel ingyenes, és nem jár semmiféle jogfosztással. (*Úgy van! a középén.*)

A t. miniszter úr azt mondja, hogy ez kompromisszum. Hát köszönöm az ilyen kompromisszumot, ha az illető hitelező velem, szegény emberrel 100%-on felül egyezik ki, és nekem oda kell adnom az egész vagyonomat. Igaz, a t. kultuszminiszter úr nem lép fel imperatív: adjátok ide a jogaitokat, de a felekezeteket mégis abba a kényszerhelyzetbe hozza, hogy az ő tenyerére tegyék le összes iskolai jogaikat, ő aztán markába szorítja őket, mondván: *volenti non fit injuria!* (*Derültség.*)

Engem, t. ház, senki sem képes kapacitálni abban, hogy ez nem monopólium, hogy ez nem csírája, hanem úgyszólván bevégezése az államosításnak, mert hisz ez a 21. § szövetkezve a 15. § b) pontjával, alkalmas erradikálni a hitvallásos iskolát úgy, hogy annak híre-hamva se maradjon. Ha a 15. §-nál nem tudják a tanító fejét venni a képesítés miatt, akkor itt veszik a fejét. Az állam eddig is ragaszkodott a tanító kinevezéséhez, mi legalább az állam szempontjából érthető, mert az állami érdek megóvása tekintetében nem volt semmiféle intézkedés. De mikor az állami érdekeket most oly drákói törvény védi, mely egyenlő a statáriummal, akkor nincs értelme itt a jogokat még meg is szorítani. Úszunk nyakig a demokratizmusban, t. ház, de a népjogokat, ahelyett, hogy kiterjesztenők, megszorítjuk. Éppen azért tiszteletteljes kérelmem odairányul, hogy a t. kultuszminiszter úr volna szíves eltekinteni általánosan a tanító kinevezési jogától, mint az efféle schulmeisterkodástól, s ezt a jogot csak akkor vegye igénybe, mikor az illető iskolafenntartó olyan tanítót akar alkalmazni, aki államellenes deliktumért már el volt ítélve.

Könnyű felülről követ dobni bárkire, miniszter úrra vagy bárkire mondom, ha még ahhoz az illető nem védekezhetik; meg sem mondják, hogy miért nem akarják kinevezni, vagy miért nem jön tekintetbe, egyszerűen azt mondják, hogy el van ütve, el van utasítva. Először is el kell ítélni, azután igazságos és méltányos dolog, hogy az ilyen ne kapjon alkalmazást. Ezáltal meg volna óva először az államérdek, másodszor meg volna óva a sokféle felekezeti autonómiája. Én csodálkozom, hogy a t. képviselő urak közül, akik itt képviselik felekezetüket is, nem szólal fel egyik sem, sem az evangélikus, sem a protestáns egyház részéről senki, pedig azelőtt mindig irtóztak az államsegélyt igénybe is venni, most pedig egy szavuk sincs, hogy mindenüket kell feladni, mintha a szociálizmus őket nem fenyegetné. Továbbá meg volna óva a katolikus egyház érdeke és álláspontja is, amely semmiféle segély fejében a maga iskoláját fel nem adhatja, mert amely percben odaadja az iskoláját mint a templom előtornácát, egyúttal feladta templomát, feladta minden intézményét, nincs többé joga, nincs létjogosultsága. S ezzel kell számolnia minden egyházi tényezőnek, minden katolikus embernek, ezzel kell számolnia a néppártnak, mert én éppen ezért jöttem a néppárt padjaira, ez hozott engem ide, s úgy hiszem, hogy ez a néppárt programjának egyik tengelye.

És azon t. néppárti társaimnak kell elsősorban ezt az álláspontot megvédeniük, akik legközelebb vannak a néppárti hajó rúdjához, mert én igénytelen ember vagyok; hiszen tudjuk, hogy először jön a huszár, azután jön egy nagy semmi, s azután megint egy nagy semmi, és azután jövök én, a közönséges baka. *(Derűlt-ség.)* Mert amely alapon, vagyis amely elvnek alapján mi megalakultunk, csakis azon elvnek alapján maradhatunk fenn és fejlődhetünk.

Részemről, t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, nem vagyok megelégedve azzal, ahogy a valláserkölcsi nevelés biztosítva van, vagyis más szavakkal, ha a papot az iskolából ki nem dobják. Az államosítás első stádiumában ezt nem teszik sehol, mert az már a Kálváriának az utolsó stációja, mikor a papot először kiviszik az iskolából, azután a templomból és végre saját lakásából. *(Zaj.)* De előre szem előtt kell tartanunk azt, hogy a Hegel államisten váltóját senki akként még át ne billentse, hogy az állam gépezete az ő kérvágásából kizökkenjék, mert ha ez megtörténik, nem tudni, hol áll meg, s akkor azután már hiába fogunk jajgatni. Azért kell szem előtt tartanunk azt az elvet: „pricipiis obsta”, mert különben „sero medicina paratur”; akkor már késő a jajgatás, ha kicipelnek minket a lakásunkból. *(Zaj.)*

A törvényjavaslatnak ez a paragrafusa azután sok igazságtalanságot is rejt magában az illető pályázóra nézve is, miért? Azért,

mert kiteszik a pártpolitika szenvedélyeinek is. Én úgy hiszem, hogy ezt nemigen kell bizonyítgatnom, köztudomású ugyanis, hogy nálunk minden dolognak a megítélése pártpolitikai szempontból történik. Így tesznek nemcsak a szegény tanítóval, de még a miniszterrel is. *(Derültség.)* A t. kultuszminiszter úr mennyi ócsárlásnak van kitéve mint miniszter, pedig azt mindnyájan tudjuk, hogy nemcsak testének, de lelkének egész erejével akarja hálára kötelezni a nemzetet munkásságával. *(Élénk felkiáltások: Éljen Apponyi!)* Méltóztassék csak nekem garantálni, hogy ha ezek az urak, akik folytono-[423]san írnak a kultuszminiszter úr ellen, vagy ha valaki közülök miniszter találna lenni, ami nincsen kizárva, és feltéve, de meg nem engedve – mert igaz, a t. kultuszminiszter úr néptanító nem lesz soha – de garantálhatna-e, hogy ha találna tanítói állásért folyamodni ezen szakasz alapján, tudná-e ennek a szakasznak a zátonyát és Charybdisét kikerülni? Én úgy hiszem, hogy nem volna képes az az ember, aki folytonosan kifogásokat emel a miniszter úr munkássága ellen, tanítói működése ellen is tudna állami szempontból kifogásokat emelni. *(Derültség.)*

Kérem, t. kultuszminiszter úr, ha ez történhetik a nagy Apponyival, *(Halljuk! Halljuk!)* aki egy fejjel nemcsak testileg, de szellemileg is nagyobb minálunk, *(Derültség.)* igazságos és méltányos dolog-e azt a szegény tanítót ilyen helyzetbe hozni? *(Derültség. Zaj. Elnök csenget.)*

De ez a miniszteri kinevezés a nemzeti érzület bénítására is szolgál, mert az úgynevezett tarisznyahazafiaknak alkalmat nyújt mások elkeserítésére, az állameszmétől való elidegenítésére. Azt hiszem, hogy a miniszter úrnak és a ház nagy részének nincs tudomása róluk, csak mi tudjuk, akik nemzetiségi vidéken élünk, hogy van a hazafiaknak egy fajtája, amely sokkal veszedelmesebb, mint a pánszlávok. Ezeket úgy nevezem: tarisznyahazafiak. *(Derültség és helyeslés.)* Ezek a modern farizeusok, akik valamint a régi farizeusok ajkukon Isten-félelmüket hordták, úgy ezek most folyton a hazafiságot hordják ajkukon. Öblös szájú, nagytorkú, finom gyomrú emberek, akik a hazafiságot üzletszerűen kezelik, és urasan élnek belőle. Ha valami érdeke van – ez a fődolog –, azonnal meggyanúsítja ezt vagy azt az embert, megvádolja hazafiatlansággal, közveszélyesnek deklarálja, s az Isten tudja minek. De ha az ember azt kérdezi: Mondd csak, jó ember, tudsz-e valamit in concreto ebben a dologban? Egy hangot sem tud.

Ha valami állás, lelkészi vagy tanítói, vagy akármiféle betöltése van szóban, ha kilátása van jó üzletre, és azt látja jónak, hogy ezt vagy azt le kellene dorongolni a leghatalmasabb eszközzel, neki-megy a hazafiatlanság általános vádjának dorongjával hogy, lehetetlenné tegye s erkölcsileg kivégezze. Már kérem szépen, ez

történik minálunk, a perifériákon. Ez a veszélyes, ez a legveszedelmesebb elem, amely van az országban, ennek az elemnek az oktatásügynél nem kellene semmiféle támpontot adni; pedig a tanító miniszteri kinevezésénél ez az elem a maga üzletének érvényesítését itt is megtalálja, a minisztériumokban is. Van arra is módjuk: est modus in rebus mindig. (*Derültség.*)

Mint mondom, t. ház, ezek az emberek sokkal veszélyesebbek, mint maguk a pánszlávok, mert pánszláv nem tud, alig tud produkálni pánszlávot. Ezt én is mondom. (*Zajos derültség.*) De egy tarisznyahazafi több pánszlávot tud produkálni, mint Muszkaország és Csehország összevéve. (*Zaj a baloldalon.*)

Az így jogos kérelmével elütött, különben kifogástalan ember elkecsereedik, és a magyar állameszmének örökös ellensége lesz. Én ismerem ezeket a dolgokat. Mondhatom, a pánszlávoknak 80%-át az ilyen tarisznyahazafiak által elkecsereített emberek teszik.

Valaki, még talán a t. kultuszminiszter úr is azt gondolja, hogy a miniszterileg kinevezett tanítók a nemzetiségi kérdést is megoldják. Nos hát éppen úgy, mint a polgári házasságnak nem lett meg az összeforrasztó hatása, mert e tekintetben nem érték el azt, amit akartak, úgy nem lesz meg itt sem a kívánt hatás.

Én részemről a román és szerb nemzetiségi dolgokat nem ismerem, hanem én úgy hiszem, hogy ez hatalmas és gazdag néptörzs, amely politikai függetlenségre, vagyis jobban mondva politikai autonómiára törekszik. Hogy ez a miniszterileg kinevezett tanító fogja-e benne ebbeli törekvését csökkenteni, én nem hiszem. Én azt gondolom, és az én tapasztalásom engem mindig arra vezetett, hogy az előlegezett bizalmatlanság bizalmat szülni soha nem fog. Akármilyen tanítót talál a miniszter arra a nemzetiségi vidékre kinevezni, azt egyszerű kormányspionnak fogják tekinteni, egyébnek semminek, (*Mozgás a baloldalon.*) és így – mondom – az ilyen ember a nép szívéhez hozzáférni nem lesz képes.

Viszont ha olyan tanítót, akinek képzettsége talán alacsonyabb fokon áll, tiszteli meg a nép bizalmával, ez hozzáfér a nép szívéhez, ezt fogják tisztelni, és ez képes a nép szívét szeretetre hangolni – ami megkívántatik – tudniillik a nemzeti érzület irányában. Szeretetet kierőszakolni paragrafusokkal, büntetésekkel, ezt a t. kultuszminiszter úr sohasem fogja elérni. (*Úgy van! Úgy van! a középén.*) Erről biztosítom.

Goldis László: Úgy van! Ez az igazság! Börtönökkel nem lehet ezt elérni!

Ártim Mihály: Mondom, t. ház, hogy habár tudom, mihez ragaszkodik a kultuszminiszter úr, hogy tudniillik amit egyszer az állam kezébe markolt, azt nem akarja kibocsátani; de itt az opportunitási elvből is, abból a nagy elvből, hogy mi megszeret-

tessük azokkal a nemzetiségekkel az állameszmét, olyan embert kell odaállítani, aki a nép bizalmát bírja. Márpedig e bizalmat csak úgy fogja bírni, ha a nép választja meg. Hiszen ott van például az orvos példája.

Az orvos előírja a szegény ember számára az orvosságot, aki megvizsgáltatja ugyan magát az orvossal, és ha nagyon beteg, meg is vásárolja az orvosságot, rendszeren azonban be nem veszi azt, hanem a fejevánkosa alá teszi, és csak akkor veszi be, hogy ha ezenkívül más bizalmas ember – még ha laikus is – azt javasolja neki. Bizalomra van szükség legelsősorban, mert csak a bizalom képes a szívhez szólni, és a bizalmatlanság sohasem fog bizalmat előidézni, a szeretetet pedig semmiféle kényszereszközzel sem lehet kierőszakolni. Ami a pánszlávizmus kérdését és azt a felfogást illeti, hogy ha a miniszter innen kinevez egy tanítót, [424] hogy talán az képes lenne a pánszlávizmust eltüntetni, ezt a kérdést részemről már jobban ismerem, és azt mondom, hogy a pánszlávizmus nálunk éppen olyan, mint az Alföldön a jezsuitizmus is, t. i. a falra festett ördög. Hát ki törődik azzal a pánszlávizmussal? Mi kell mindenhez a világon? Először pénz, azután pénz, aztán megint pénz. Ki adja azt a pénzt? A szegényember örül, ha megélhet; neki csak nem kell a pánszlávizmus? Hiszen nem egyéb az, mint az elkecseregetett emberek pusztája lármája!

Goldis László: A tarisznyás hazafiak találmánya.

Ártim Mihály: Én részemről kételkedem azon, hogy az a miniszterileg kinevezett tanító akár a tót, akár a román nemzetiség körében eltüntetné az elégtelenséget, mert, ismétlem, nincs meg a szükséges bizalom, és mert az ilyen tanítókat a kormány részéről kinevezett spionoknak fogják tartani. Az én nézetem szerint ennek a bajnak panaceája, orvossága, terápiája ... *(Felkiáltások a baloldalon: Három az óra! Halljuk! Halljuk! jobb felől.)* Bocsánatot kérek, én még legalább egy negyed óráig szeretnék beszélni. *(Mozgás és zaj.)*

Elnök: A t. képviselő úrnak természetesen joga van beszédét befejezni, és türelemmel meghallgatjuk, de szíveskedjék figyelembe venni, hogy meghosszabbított ülésről van szó, szíveskedjék tehát röviden befejezni beszédét. *(Helyeslés. Halljuk! Halljuk!)*

Ártim Mihály: Ennek terápiája, mondom, talán csak a lelki pásztorkodásban érvényesülő hazafias irány lehet, és éppen a t. kultuszminiszter úrnak szíves figyelmébe ajánlanám azt a körülményt, amely nálunk ruténeknél, az eperjesi főgimnáziumnál is észlelhető, és pedig azt, hogy méltóztassék a tót vidéken tót nyelvű katedrát állítani, hogy a magyar fiúk is megtanulhassák a tót nyelvet, és azon vidékeken alkalmazhatók legyenek, ami által kettős cél éretnék el: egyrészt megtanulná a magyar fiú a tót

nyelvet, és másrészt nem folynék e nyelvtanulás a nép elkeseredése s féktelen agitáció kíséretében, amint most folyik ott a zugiskolában, de nyilvános ellenőrzés mellett, mely az agitációt kizárja.

Mert aki papnak, mérnöknek, ügyvédnek, gyógyszerésznek készül, úgyszólván kénytelen azt a nyelvet megtanulni. Hiszen az a pap nem képes arra, hogy csupán csak ceremóniákkal tartsa a népet, az nem lehetséges, hogy ő ne prédikáljon, vagy hogy prédikációi helyett egyszerűen leszidja a népet. Hiszen így nem lehet lelkipásztorkodni. Így nem indokolt az a frázis, hogy a hazafiatlan elemek megfélemezése céljából nekünk katolikusoknak le kell mondanunk minden iskolai jogunkról.

Mindjárt befejezem beszédemet, csak egy pár kérdést akarok még a t. kultuszminiszter úrhoz intézni, önkéntelenül az ember elé tolu az a kérdés, hogy honnan van az az előlegezett bizalmatlanság, az a gyanúsítás és az, hogy nekünk még a tanító kinevezése sincs biztosítva. Azt méltóztatott mondani, hogy akiknek nincsen autonómiájuk, azoknak joguk van arra, hogy legyen, s én nagyon kíváncsi volnék arra, hogy milyen lesz ez az autonómia.

Molnár János: Amit a miniszter úr itt már előre megnyirbál!

Ártim Mihály: Ha mi ezentúl még tanítót sem választunk, nem marad más hátra, csak a harangozóválasztás. (*Derűltség.*) Erre az állásra pedig van szerencsém kijelenteni, hogy senki sem aspirál, (*Élénk derűltség.*) tehát mi lesz autonómikus jogaink tárgya?

Önkéntelenül is az a kérdés tolu tehát élénk, vajon igazságos és méltányos-e az általánosítás azon sok felekezeti és a katolikus egyház ellenében, amelyek eddig a nemzeti kultúrát szívből istápolták? Nem tudom mit vétett az a hitfelekezeti vagy hitvallásos tanító, hogy nemcsak kinevezése függ a minisztertől, hanem még diplomája is csak addig diploma, ameddig azt a királyi tanfelügyelő annak akarja tekinteni. Lesz-e ily körülmények között, t. ház, olyan ember, aki vállalkozik majd arra, hogy hitfelekezeti tanítói állást foglaljon el, kitéve magát annak a veszélynek, hogy existenciáját a magyar királyi tanfelügyelő bármely percben tönkretelhesse? Másfelől pedig önkéntelenül is élénk tolu az a kérdés: mi kifogásolnivalója van a t. kultuszminiszter úrnak önmagán azért, hogy egykori tanítói, tanárai államilag nem voltak sem megerősítve, sem kinevezve? Én úgy hiszem, hogy azok a tanárok nagyon is mesterien oldották meg hivatásukat, mert a t. kultuszminiszter úrból neveltek magyar Cicerót és európai nevezetességű magyar államférfiút. (*Élénk éljenzés.*)

Nem akarom hinni, hogy a t. kultuszminiszter úr, aki egész életében a pártszenvédélyektől annyira szenvedett, aki a pártszenvédélyek ellen annyiszor panaszkodott – amit saját füleimmel

hallottam a zárt ülések alatt –, mondom, nem akarom hinni, hogy éppen a t. kultuszminiszter úr akarja a közoktatási ügyet a párt-szenvedélyeknek kitenni. Nem akarom hinni, hogy a kultuszminiszter úr akarja azt, hogy az ő katolikus nagy nevéhez a hitvallásos iskolák erradikálása tapadjon. Nem akarom és nem tudom hinni, hogy a t. miniszter úr ezt a levest oly forrón akarná velünk megetetni, amily forrón az meg van főzve. *(Derültség.)*

Ezzel a kijelentéssel tartozom mindenekelőtt lelkiismeretemnek, papi állásomnak és néppárti létemnek, nehogy valaki nekem szemrehányást tehessen azért, hogy a törvényjavaslat két, 15. és 21. §-ait mint a nevezett hitvallásos iskoláknak erradikációját én is megszavaztam. A szakaszt nem fogadom el, hanem bátorkodom az itt kifejtett kérelmemhez képest a következő módosítást benyújtani, amely, azt hiszem, elfogadható *(olvassa)*: „A tanítóválasztási eljárás érintetlenül hagyatik, csak ha a tanítói állásokra stb.” maradna. *(Helyeslés.)*

[425] **Elnök:** T. ház! A tárgyalásra szánt idő letelvén, a tanácskozást félbeszakítjuk. Bátorkodom a legközelebbi ülés idejére és napirendjére vonatkozólag javaslatot tenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Javaslom a t. háznak, hogy legközelebbi ülését holnap, vagyis szerdán, április hó 24-én délelőtt 10 órakor tartsa, s annak napirendjére tűzessenek ki: 1. az elnöki előterjesztések és irományok bemutatása, 2. az indítvány- és interpellációskönyvek felolvasása és 3. a 411. számú törvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása.

Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor a legközelebbi ülés napirendjét ekként megállapítottnak jelentem ki, és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik délután 3 óra 5 perckor.)

*Hitelesítették: Weber János s. k., Majthényi Adám s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok.*

147. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 24-én, szerdán,
 Justh Gyula, utóbb Rakovszky István elnöklete alatt.
 [...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor,
 gr. Apponyi Albert, Kossuth Ferenc, Günther Antal,
 Darányi Ignác, Jekelfalussy Lajos, Josipovich Géza.
 (Az ülés kezdődik d. e. 10 óra 5 perckor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét gr. Thorotzkai Miklós jegyző úr fogja vezetni; a javaslatok mellett felszólalókat Hammersberg László, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Raisz Aladár jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

Elnök: [...] Bemutatom a tasnádszántói és az újnémeti görög-katolikus esperesi kerületek egyházközségeinek Maniu Gyula képviselő útján beadott kérvényét a nem állami tanítók jogviszonyairól szóló törvényjavaslat tárgyában.

Javaslom, hogy ezen kérvény tétessék a ház asztalára, és a mai ülés napirendjére kitűzött törvényjavaslattal együttesen nyerjen elintézés. Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ily értelemben mondom ki a határozatot.

[...]

[427] **Elnök:** Következik az indítvány- és interpellációskönyvek felolvasása.

Raisz Aladár jegyző: [...] Az újabb bejegyzések a következők:

[...] Nagy György bejegyzése a budapesti kir. magyar tudományegyetem oláh nyelvű előadásai miatt a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.

Elnök: Javaslom a t. háznak, hogy az ülészak elején hozott határozathoz képest az interpellációkra fél háromkor térjünk át.

Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot.

Napirend szerint következik a nem állami népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalásának folytatása. A tanácskozás a 21. §-nál szakítottatott félbe.

Következik?

Raisz Aladár jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: T. képviselőház! A tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatnak 21. §-a intézkedéseket tartalmaz arra az esetre, hogyha valamely tanítói állomás több mint 200 koronányi segélyben részesül, illetőleg a fizetés ennyivel egészített ki, akkor a megválasztott vagy kijelölt tanító megerősítésének joga a kultuszminisztert illeti. Ha pedig nem erősíthetné meg azt a kultuszminiszter törvényes kifogások miatt, még egyszer joga van az illető iskolafenntartó hatóságnak egy új tanítót előterjeszteni. Ha az ellen is panaszos kifogásai volnának a kultuszminiszternek, akkor 30 napi záros határidőt tűz ki, és ezen határidő alatt a miniszter maga nevezi ki a tanítót az illető iskolához, természetes – és ez bennfoglaltatik a szakaszban is –, hogy az illetőnek az iskolafenntartó hatóság felekezetéhez kell tartoznia.

Ez az intézkedés át van véve az 1893: XXVI. t.-c. 26. §-ából, és megszabja azokat a tilalmakat, amelyekben túl nem szabad terjeszkedni az illető felekezeti hatóságoknak a tanító alkalmazásánál. Minthogy ez a szakasz az állami érdekek megvédéséről intézkedik, azt gondolom, helyes volna, ha oly intézkedés vétetnék fel a szakaszba, amely az illető felekezeti hatóság egyházi érdekeit is hatályosan megvédi, és intézményesen beletétenék a szakaszba annak a gondolatnak a kifejezése, hogy a kormány nemcsak olyan tanítót nem nevezhet ki, aki nem tartozik az illető hitfelekezethez, hanem olyat sem, aki ellen esetleg az illető hitfelekezeti főhatóságnak valláserkölcsi szempontból indokolt kifogásai vannak. Ez egyrészt az egyházi főhatóságok tekintélyét védené meg, másrészt útját vágná azon esetleges összeütközéseknek, amelyek az ilyen kinevezéseknél a kormány és az egyházi hatóságok között támadhatnának.

Bátorkodom ezen szakasz második bekezdésének végéhez egy módosítást, illetve toldást ajánlani, amely a következőképpen hangzik:

„Oly egyén, aki ellen az egyházi főhatóságnak valláserkölcsi szempontból indokolt kifogása van, az illető hitfelekezeti iskola tanítójává nem nevezhető ki.”

Kérem a t. házat, méltóztassék e módosítást elfogadni. *(Helyeslés.)*

Raisz Aladár jegyző: Lé vay Mihály!

Lé vay Mihály: Nem kívánok szólni!

Raisz Aladár jegyző: Damián Vazul!

Damián Vazul: T. ház! Nem fér kétség ahhoz, hogy e szakasz nagyon is mélyen belemarkol az egyházak autonómiájába, mert az egyházak egy sarkalatos jogát, a választási jogot illetőleg ennek érvényesítését függővé teszi a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyá-[428]sától. Tegnap a koaleált pártok részéről Ártim

Mihály t. képviselőtársam sok szembetűnő igazságos érveléssel bizonyította azt, hogy e szakasz valóban helytelen. Mindazonáltal, mivel e szakasz rendelkezései nagyon is visszahatnak az egyházi autonómiára, kötelességemnek tartom én is hozzászólni.

A t. előadó úr azt mondta, hogy az autonómia, valamint a segély, amely az egyháznak az állam részéről adatik: ajándék. Hogy miként kell ezt a mondást értelmeznünk, arra vonatkozólag legyen szabad egy hasonlattal élnem.

Volt két ember. Az egyik látván, hogy társa nagyon is szeretné az ő házat, azt mondta neki: barátom, odaengedem, szinte odaajándékozom neked a házamat, azonban egy szerény kikötéssel, t. i. avval, hogy fenntartom a korlátlan rendelkezési jogot egy szeg felett, amelyet én a szoba falának egyik szegletébe fogok beverni. A megajándékozott ebbe beleegyezett. Egy ideig ők csendben és békében is voltak. Nem sokára azonban a csendet és békét zavar és egyenetlenség váltotta fel. Éjnek idején ugyanis a szeg tulajdonosa a ház ajtaján kopogtatott és azt mondotta: Kelj fel, nyisd ki az ajtót. Hát hogyan, éjnek idején? kérdezte a háztulajdonos. Hja, nekem szükségem van a szegre, válaszolta amaz. Egy kis szóváltás után a háztulajdonos kinyitotta az ajtót, a szegtulajdonos a szobába lépett, és a szeghez egy fonalat kötött, és a háztulajdonos által kinyitotta az ablakot. A háztulajdonos azt mondta neki, hogy ehhez nincs joga, csak a szeghez.

A szegtulajdonos ezután az ablakon át kiment az utcára, és egy fára kötötte a fonalat, mire megint a másik ablakhoz ment, ahol zörgött és azt mondotta: Nyisd ki az ablakot! Nem nyitom, válaszolta a háztulajdonos. Akkor betöröm, mondta amaz. Miért? kérdezte a háztulajdonos. Azért, mert a szegemhez jogom van, mondotta. Végre a háztulajdonos kinyitotta az ablakot, mire a szegtulajdonos az ablakon keresztül bejött, és a szeghez kötötte a fonalat. Ezután az ajtóhoz ment a szegtulajdonos, és azt mondotta: Nyisd ki az ajtót! Micsoda dolog ez? kérdezte a háztulajdonos. Kérem, jogom van a szeghez, válaszolta amaz. Erre az ajtón és ablakon keresztül megint az utcára vitte a fonalat, és ismét visszahozta, és a fonálra az ő nedves ruháját terítette. Ez több ízben ismétlődött ekképpen. A szegény háztulajdonos, mert már tovább nem bírta kiállani a zaklatást, azt mondotta: Barátom, én visszaadom a házat – megjegyzem, hogy a háztulajdonosnak volt egy leánya (*Derültség.*) –, de ennek van egy feltétele, és ez az, ha a leányodat is nekem adod. Hát odaadta, hogy a zaklatásnak vége legyen. Egy ideig még háborítatlanul éltek együtt, de bizony a szegény volt háztulajdonosnak élete nagyon sanyarú volt. (*Zaj.*)

Így járunk azon ajándékkal és segítséggel is, amelyet az állam az iskolának adott. Csakhogy az állam nemcsak egy szeg felett ren-

delkezik, amikor azt mondja, hogy a tanító választása felett ő rendelkezik, az az ő jóváhagyásától függ, hanem több szeg felett is rendelkezik. Márpedig az egyik is elegendő arra, hogy az egyházat arra bírja, hogy idővel nemcsak az autonómiáról mondjon le, hanem egyedüli leányát is odaengedje az államnak. Ennyire terjed az államnak beavatkozási joga ezen szakasz rendelkezései következtében az autonómiába. Amint az előbb mondtam, a választási jog nagyon is sarkalatos pontja az autonómiának, s ez nemcsak illuzóriussá válik, hanem egészen hatályon kívül helyezettetik a minisztérium diskrecionális jogánál fogva, amelynek értelmében a választásnak érvényessége az ő jóváhagyásától függ. Ez az egyházra nézve valóban sem nem jogos, sem nem méltányos rendelkezés, hiszen az egyházak valóban nagy szolgálatokat tettek eddig is az államnak. Hiszen akár mennyire hangoztatják is azt, hogy az állami iskolák becsesebbek a felekezeti iskoláknál, tény az, hogy valódi valláserkölcsei nevelést csakis az egyház iskolája adhat.

Márpedig valódi erkölcs nélkül nincs boldogság, és boldogság nélkül nincs élet. Ez áll úgy az egyesekre, mint az egyesek összességére, az államra nézve is. Ne kényszerítsük tehát ilyen intézkedések által, aminőket ez a szakasz is tartalmaz, az egyházakat arra, hogy iskolafenntartási jogukról és az iskolákról mondjanak le, hanem ellenkezőleg, azon legyünk, hogy ott, ahol nincs felekezeti iskola, az állam segítségével állítsanak ilyen iskolát.

De azt is gyakran hangoztatják, hogy „volenti non fit injuria”; senki sem kötelezi az egyházakat a segítség igénybevételére; ha tehát elfogadják azt, akkor vessék magukat alá a feltételeknek is, viseljék a terheket, és osszák meg jogaikat azzal a tényezővel, amely segíti őket, t. i. az állammal. Erre az a válaszom, hogy az állam hozta az iskolafenntartó egyházakat abba a helyzetbe, hogy iskoláik segítségre szoruljanak, és az állam az egyházak által iskoláik útján az államnak tett szolgálatok elismerése fejében minden megszorítás nélkül nyújthatna azoknak segítséget. Azt is mondják, hogy ám hozzon nagyobb áldozatokat az egyház, hogy ne szoruljon a 200 koronányi állami segélyre. De hát a szegénység, a hiány mi mindenre nem viszi az embert.

Ettől eltekintve azonban vannak általános alaptörvényeink, aminő pl. az 1848: XX. t.-c., amely kényszeríti az államot arra, hogy az egyház iskolai céljait segítse; van továbbá külön minden felekezetre nézve és különösen a román nemzeti görög-keleti egyházra nézve egy speciális törvényünk, az 1868-iki törvény, amely szintén arra kötelezi az államot, hogy az egyházat iskolai szükségletei terén támogassa. Elégedjék meg az állam az ezen törvényekben biztosított főfelügyeleti jogával, és hajtsa végre ehhez képest a törvényt.

Helyénvalónak tartom itt reflektálni az igen t. kultuszminiszter úr azon megjegyzésére, amelyet a kompromisszumra vonatkozólag tett. [429] Az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ugyanis azt mondta, hogy hiszen kompromisszumos alkotása az Istennek maga az ember is, tehát nagyon természetes, hogy minden emberi dolognak csak kompromisszum útján lehet megoldást nyernie, és így ezen szakasz rendelkezése is a kompromisszum folyamánya.

De, t. ház, lássuk a különbséget az Isten és az ember közötti kompromisszum és azon kompromisszum közt, amelyet ez a törvényjavaslat az egyházakkal akar kötni. Mikor Isten az embert teremtette, nemcsak ésszel, hanem szabad akarattal is felruházta; az Isten segédkezik, hogy az ember a jót kövesse, ő segédkezik abban, hogy visszatartsa a rossztól. De szabad akaratában nem akadályozza. Azt mondja: itt van a víz és a tűz, ahova teszed kezdet, az ott léssen. Itt van az élet, itt van a halál, amelyiket választod, az lesz.

Azonban itt van a 2. §-ban, hogy az állam nekünk segílyt ad. Itt és a többi szakaszokban pedig megvan a joga, hogy a segílyt tettszése szerint elvonhassa, az iskolákat beszüntethesse, nemcsak az iskolafenntartó hibájából, hanem a tanító hibájából is. Az egyháznak tehát nincsen szabad akarata, hogy válasszon a tűz és víz, élet és halál között, mert akárhova nyújtja a kezét, csak tüzet-tüzet és csak halált lel.

Én ezt nem értem az igen tisztelt vallás- és közoktatásügyi miniszter úrra annál kevésbé, mert a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kijelentette, hogy a legnagyobb jóakarattal viseltetik az egyházak iránt, és hogy nem ezen törvény szigorú rendelkezése szerint fog eljárni. Erről meg is vagyok győződve. De miután a törvényjavaslat több szakasza diskrécionárius jogot ad a miniszternek, gondolnunk kell arra, hogy nem mindig lesz a jelenlegi vallás- és közoktatásügyi miniszter úr miniszter, s jöhetnek ugyan utána olyanok, akik azt mondják, hogy az állam beavatkozása csak akadémikus lesz, de jöhetnek olyanok is, akik azt mondják: Nekem a törvény jogot ad, én a törvény értelmében fogok az autonómiával és az iskolával szemben eljárni. Ne vegyék tehát rossz néven, ha ebben a szakaszban sérelmet látunk egyházi autonómiánkra nézve, és ne vegyék zokon, ha szót emelünk és védekezünk, hiszen mindamelllett, hogy agitátoroknak tekintenek bennünket nemcsak a népgyűlések, a püspöki kar, a felekezetek részéről, de itt e házban is nemcsak a nemzetiségek részéről, hanem a t. kormánypártnak más részéről is történtek itt védekezések, elleneztek ezt a törvényjavaslatot, és különösen tegnap Ártim Mihály t. képviselőtársam felszólalásában valóban kifejezést nyert az a veszély,

hogy csak ezen szakasz által is mennyire fenyegettetik az egyházak autonómiája.

Kétséget nem szenved, t. ház, az, hogy valóban ez a szakasz nagyon is érinti az egyházak autonómiáját. És mindezen megszorítások honnan erednek, mi által indokoltatnak? Forrásuk nem lehet más, mint csak a bizalmatlanság. És valóban az egyházak erre a bizalmatlanságra és ily nagymérvű bizalmatlanságra nem adtak okot.

De vessük félre ezt a bizalmatlanságot, és adjunk helyet az állam és egyház közötti kölcsönös bizalomnak. Ezt célozza az én javaslatom, és hogy megmaradjunk a régi állapotnál, nagyon kérem a t. házat, hogy ez irányban teendő javaslatomat fogadja el. Ha nem fogadná is el a t. ház, meg kell elégednem és meg kell nyugodnom abban, hogy ha tehetségem erre nem is volt, meg volt az akaratom, és hogy et voluisse sat est.

Indítványozom, hogy a 21. § egészében kihagyassék.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Az előttem szólott t. barátom és képviselőtársam indítványához én a magam részéről természetesen hozzájárulok. Hozzájárulnék különben ahhoz a felszólaláshoz is, amelyet tegnap ez irányban Ártim t. képviselőtársunk itt a házban elmondott. De attól tartok, t. ház, hogy az ő javaslataikat a többségi pártok nem fogják elfogadni, és azért én részemről egy olyan módosítást vagyok bátor e szakasznál benyújtani, amelyről mégis feltehetem azt, hogy talán elfogadható lesz a t. többség részéről is. Ezen módosítást tartalmazó javaslat benyújtásánál engem az a meggyőződés vezet, hogy ez a javaslat nem célozza azt, hogy minden ok nélkül csorbítsa a felekezeteknek az ország alaptörvényeiben biztosított autonóm jogát. Ez a javaslat csak azt célozhatja, hogy lehetetlenné tegye azokat a cselekedeteket, amelyek az iskolaügy terén, az iskolaügy keretén belül, esetleg az autonómiának köpenyege mögé bújva, az állam ellen intéztetnének.

Én azt hiszem, hogy csakis ez a törvényjavaslat intenciója. Nincsen és nem is lehet ezen intenció ellen kifogásom, mert hiszen az általános vita során is kijelentettem, hogy elfogadom azt az ősrégi igazságot: *salus rei-publicae suprema lex*. Azt hiszem azonban, hogy az ezen szakaszba foglalt intézkedés túlló a célon, túlmegy azokon a határokon, amelyekben belül meg kell és meg lehet óvni azokat az állami érdekeket, amelyeket e javaslat meg akar védeni. Az állami érdekek megvédéséhez nem kell olyan drákói szigor, amely azonnal elvonja a tanító alkalmazásának jogát, mihelyt egy másodsor történt választás nem nyeri el a miniszter jóváhagyását. Azt hiszem, hogy úgy a minisztérium, mint a

közoktatásügyi bizottság figyelmen kívül hagyott itt egy momentumot. Ha a második választás sem nyeri el a miniszter jóváhagyását, akkor következik mindjárt a miniszter kinevezési joga. Szerintem van itt más, megfelelőbb expediens. A javaslat min-[430]denütt óvakodik attól, hogy a tanító alkalmazási jogát a felekezetektől elvegye, és más eszközöket talál az állami érdekek megvédésére.

Megvonja az államsegélyt, fegyelmi pert indít a tanító ellen, elmozdítja azt, sőt magát az iskolát is beszünteti, és helyébe állami iskolát nyit a miniszter, ha annyira veszélyeztetve látja az állam érdekeit. De sehol a javaslatban ezen a szakaszon kívül nem adatik jog a miniszternek arra, hogy a tanítót kinevezze. Keresnünk kell tehát és meg is találjuk a módot arra, hogy e szakaszból is kimaradjon ez a diszkrécionális jog, mely leginkább sérti a felekezetek autonómiáját. Kérdem azt: miért ugrunk keresztül az iskolafenntartók felsőbb hatóságain? Ha az egyházközség nem tudja megvédeni a választás alkalmával a törvény által megvédendő érdekeket, akkor miért ne bízunk ezen állami érdekek megvédését az illető iskolafenntartó hitfelekezet felsőbb hatóságaira, vagy pedig a községi iskoláknál a községi autonómiának felsőbb hatóságaira?

A kinevezésre a miniszternek nincsen joga az egyházi törvények szerint. Mindaddig, amíg az iskolafenntartók és a fenntartási szervezet keretén belül megtalálhatjuk az eszközt arra, hogy az állam érdekét megvédjük, mindaddig nem szükséges, sőt azt hiszem, hogy a törvény intencióinak ellenére volna, hogy ha annak dacára, hogy megtalálhatjuk ezeket a feltételeket az iskolafenntartó szervezetén belül, mégsem ezeket akarjuk alkalmazni, hanem a miniszter diszkrécionális jogára bízunk a dolgot. Én azt hiszem, hogy a szakaszt úgy módosíthatnók, hogy azon esetre, ha a községi képviselőtestület vagy községi közeg, amely hivatva van megválasztani a tanítót, másodízben sem nyerné meg választásához a miniszter jóváhagyását, azon esetre mondjuk ki, hogy az illető községben a tanítót a közigazgatási bizottság nevezi ki, természetesen a miniszter jóváhagyásával, mert akkor az a közigazgatási bizottság bizonyára megegyezik a miniszterrel az illető tanítónak a személyére nézve, és akkor meg van védve az állam érdeke, és a községi autonómiának szervezete is, szelleme is.

Ugyanezt lehet alkalmazni az iskolafenntartó hitközségekre is. Ha egy hitközség választóközönsége nem bír elég fogékonysággal az állam érdekével szemben, és egy másodszori választást is úgy ejt meg, hogy az nem nyerheti meg a miniszter jóváhagyását, kérdem, miért ugrunk keresztül az illető hitfelekezet felsőbb hatóságain? Itt is azt javaslom, hogy abban az esetben, ha a hitfelekezeti község a másodszori választáshoz sem nyeri meg a miniszter jóváhagyását,

akkor a tanítót az illetékes egyházi főhatóság nevezze ki, megint természetesen fenntartva a miniszter jóváhagyását. Ez az egyházi főhatóság előbb érintkezni fog a miniszterrel, és megtalálja a módját annak, hogy a kinevezendő tanító személyében meg-egyezzenek. Ezzel megvédjük az egyházi autonómia szellemét és eszméjét, és azt is, hogy nem az állami érdekek kárára, hanem éppen istápolására, mintegy kapcsot teremtünk az egyházi főhatóság és a miniszter között, mintegy két őrt állítunk ezen állami érdekek megvédelmezésére: az egyházi főhatóságot és a minisztert.

Azért nagyon kérem a t. kultuszminiszter urat és a t. házat, méltóztassék ez irányban teendő módosításomat elfogadni, amely szerint ezen szakaszban, ahol azt mondja (*olvassa*): „Ha pedig a felszólítás eredménytelen maradna, vagy ha az új felterjesztés a fentebbi szempontokból másodízben is kifogásra szolgáltatna okot”, következzen a következő szöveg (*olvassa*): „az esetben a tanítót a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásával a községi iskoláknál az illetékes közigazgatási bizottság, a hitfelekezeti iskoláknál pedig az illetékes egyházi főhatóság nevezi ki.”

De ezen elvi kérdésen kívül ezen szakasznál volna még egy igen kis jelentőségű módosításom, és azt hiszem, hogy az igen t. kultuszminiszter úr ezt bizonyosan elfogadja. Ez vonatkozik a harminc napra. Azt mondja ez a szakasz (*olvassa*): „Ha ezen tanítói állomásokra oly egyén választatnék, illetőleg oly egyénnek megválasztása terjesztetnék fel jóváhagyás végett, aki ellen a vallás- és közoktatásügyi miniszter törvény alapján vagy állami szempontból kifogást emelhet, a miniszter 30 napra terjedhető záros határidő kitűzése mellett más egyén választására és újabb felterjesztés tételére szólítja fel a tanító alkalmazására jogosultakat.” Tehát hogyha az első választás nem nyeri meg a miniszter jóváhagyását, akkor elrendeli az illető iskolafenntartó hatóságnak, hogy harminc nap alatt ejtse meg az új választást. Ez, t. ház, lehetetlen. Megfogom mondani, miért.

A mi egyházunknál pl. a tanítók választása csakis pályázat kiírása után történhetik meg. Egyházi alaptörvényeinkben és szervezeti szabályzatunkban pedig ki van mondva, hogy minden pályázat kiírása csak harminc napi határidővel történhetik, tehát ha mondjuk az aradi egyházmegyei szentszék megkapja ma a miniszter határozatát, akkor a mai naptól számított harminc nap alatt az új választást meg kell ejtenie. Méltóztassék meggondolni, t. ház, hogyan lesz ez lehetséges? Először is intézkedni kell az új pályázat kiírása iránt, mert hiszen a régi pályázat alapján nem lehet az új választást megejteni, mivel talán nem is voltak elegendő számban pályázók, vagy csak egy aspiráns volt, aki akkor nem nyerte meg a miniszter jóváhagyását. Különben elvileg ki van

mondva, hogy ha egy választás megsemmisítetik, akkor az új választás csakis új pályázat alapján ejthető meg. Az illető hitfelekezetnek ki kell tehát írnia a pályázatot, amire harminc napi ter-[431]minus szükséges. Ha a leggyorsabb tempóban ejtik is meg a választást, az hamarabb nem történhetik, mint nyolc nap alatt. Tehát méltóztatnak látni, hogy az egész választási eljárást harminc nap alatt lefolytatni nem lehet.

Azt hiszem, nem történnék semmiféle sérelem sem az állami érdeken, sem más érdekeken, ha a harminc napi határidőt kitolnók hatvan napra, mert tényleg kivihetetlen az, igen t. kultusz-miniszter úr, hogy harminc nap kiszabása mellett a pályázat is kiírassék, és a választás is megejthető legyen. A legrövidebb idő hatvan nap. Ez alatt az idő alatt, azt hiszem, a pályázat kiírását is el lehet végezni, az új választások eredményét is fel lehet terjeszteni a miniszterhez.

Kérem a t. házat, méltóztassék javaslatomat elfogadni.

Elnök: Szólásra senki nincsen feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

Szavazás előtt szó illeti az előadó urat.

Vertán Endre előadó: T. ház! A beadott módosításokra legyen szabad egypár észrevételt tennem.

Úgy Ártim Mihály, mint Damián Vazul és Goldis László t. képviselőtársaim mindenekelőtt az autonómia sérelméről panaszkodtak. Pedig ez a szakasz nemcsak hogy nem tágítja, de határozottan szűkíti az állami beavatkozás körét. Szűkíti a beavatkozási kört megelőző törvényünkkel, az 1893. évi törvénnyel szemben, amely 120 koronában állapította meg azt az összeget, amelynél az állam a tanítóválasztásra oly módon folyhat be, hogy az ő beleegyezése és jóváhagyása nélkül a megválasztott tanító nem alkalmazható. Az autonómia sérelméről nem lehet tehát szó akkor, mikor az autonómiának törvényileg biztosított jogköre nemcsak hogy nem szűkítettik, hanem még tágabb érvényesülési teret nyer.

Arról panaszkodhatnának a t. képviselőtársaim, hogy az autonómia jogköre nagyobb mértékben nincs tágítva, hogy autonómia jogcímén a hitfelekezetek nagyobb jogokat nem kapnak annál, mint ami a jelen törvényben kontemplálva van. De arról, hogy a ma meglévő autonómia sérelmet szenved e törvény intézkedései által, szó sem lehet akkor, mikor ennek éppen az ellenkezője áll. Én tehát ezeket a határozati javaslatokat, amelyek ebből az alapfel fogásból indulnak ki, nem fogadhatom el.

Ami mármost Goldis László t. képviselőtársamnak második módosítását illeti, amelyben a harminc napi határidőt hatvan napra kívánja kitolni, e tekintetben engedjen meg t. képviselő-

társam, de nem az állami érdekek és nem is az autonómia érdeke, hanem mindenekelőtt a pedagógiai érdekek nyomulnak előtérbe.

Ez a szakasz a második tanítóválasztásról szól. Hogy az első tanítóválasztás mennyi idő alatt történjék, az nincs határidőhöz kötve, de Goldis t. képviselőtársam számítása szerint körülbelül hatvan napot vesz igénybe. Szerinte ennyi idő alatt dönthet a miniszter afelett, hogy a választást elfogadja-e.

Mármost még további két hónapot, hatvan napot adni a hitfelekezeteknek ahhoz, hogy a megüresedett tanítói állást betöltsék, hogy tehát abban az iskolában, amelyben a szorgalmi idő alatt már két hónapig nem volt tanító – pedig sok iskola van, ahol csak egyetlen tanító működik –, még további két hónapig ne legyen tanító, ez a pedagógiai szempontok és érdekek ellen van, mert hiszen a tanévnek felét elvesztettük épp azáltal, hogy a hitfelekezet és a miniszter egymással ellentétben állva nem tudtak megegyezni a tanító személyére nézve. Azt hiszem, hogy a határidőt a lehető legrövidebbre kell megszabni. Ha ez esetleg ellenkezik a hitfelekezetek szervezeti szabályzatával, kötelességük és módjukban is van a szervezeti szabályt a törvény alapján úgy módosítani, hogy a törvényes kötelességüknek e kereten belül is eleget tehessenek. Amúgy sem szokatlan a pályázati határidőt 15 napra kitolni.

A mi Csernoch János t. képviselő úr módosítványát illeti, mivel ki van mondva, hogy kizárólag valláserkölcsei szempontból tehetnek kifogást a felekezetek a tanító ellen, és a kifogást indokolni tartoznak, mivel az a nagy érdek, amelynek megóvására van a törvényben a miniszteri kinevezési jog kontemplálva, sérelmet ezáltal egyáltalán nem szenved, ezt a módosítványt elfogadom és elfogadásra ajánlom. (*Helyeslés jobbról.*)

Elnök: A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) E szakasz ellen elvileg és általánosságban igen határozottan foglalt állást Ártim Mihály t. képviselő úr, és követték őt, ami felett az előzmények után kevésbé csodálkozom, a nemzetiségi képviselő urak közül többen, mert ebben mind Ártim Mihály, mind a hasonló irányban felszólalt képviselő urak az autonómia megtámadását látják.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy e szakasz intézkedései nem újjak. Megvolt ez már az 1893: XXVI. t.-cikkben, és ha én ily komoly ügyben Ártim Mihály t. képviselő urat meg akarnám tréfálni, akkor hozzájárulnék indítványához, s akkor fennmarad a mostani jog, amely szerint nem 200, de már 120 korona államsegély mellett beáll a miniszter jóváhagyási, megerősítési joga. De jól tudom, hogy a t. képviselő úrnak nem ez volt az intenciója, hanem egyáltalán eliminálni akarja indítványával a megerősítési jogot.

Én itt ismét csak a múltra hivatkozhatom, amint már tettem az általános vita alkalmá-[432]val elmondott beszédemben. Ennek a szakasznak, amely az 1893-diki törvényben benne van, ennek a szakasznak hatalmával fel volt ruházva, engem beleszámítva, öt miniszter, most már 14 esztendő óta, és egyetlen panaszt sem hallottam, hogy e szakasznak felhatalmazásával valamikor visszaéltek volna a felekezeti autonómia korlátozására.

A t. képviselő úr folytonosan miniszteri kinevezési jogról beszél. Bocsánatot kérek, a miniszteri kinevezés a legextrémebb esetben áll be a szakasz szerint, a szakasz normális helyzetben csak jóváhagyási jogot ad a miniszternek, ami annyit jelent tulajdonképpen, hogy vétójoga van, hogy tiltakozhatik a tanító alkalmazása ellen, de akkor sem azért, mert neki a tanító nem tetszik, hanem a szakaszban meg van mondva, hogy vagy azért, mert az illető tanító, akit megválasztanak, nem felel meg a törvényes kvalifikációnak, vagy mert állami szempontból kifogás emelhető ellene. Minden egyes esetben tehát a miniszternek abban a helyzetben kell lennie, hogy megokolja az elutasító határozatot, úgyhogy ezt összevetve a tizennégy esztendő tapasztalással, amelyre hivatkozhatom, valóban lehet mondani, hogy nagyon imaginárius az a sérelem, amely állítólag az iskolafenntartók autonómiájával szemben e szakaszban foglaltatik. *(Úgy van! Úgy van!)*

Goldis László t. képviselőtársam másodsorban azt óhajtáná, hogy amikor már második esetben nem hagyhatja jóvá a miniszter a megválasztott tanítót, akkor ne a miniszter, hanem községi iskolánál a közigazgatási bizottság, felekezeti iskolánál az egyházi felettes hatóság nevezhesse ki a tanítót.

Ebhez én nem járulhatok. A közigazgatási bizottság kinevezési jogát másféle elvi okokból nem fogadhatnám el, amelyekre már kiterjeszkedtem, mikor az iskolai gondnokságok tagjainak kinevezéséről volt szó. Maradjunk tehát, ami talán a képviselőtársamat is leginkább érdekli, a felekezeti iskolák eseténél. Ha egy hitközség egy ízben már megválasztott egy tanítót, aki ellen állami szempontból kifogást kellett tenni, és a miniszter ezt a választást visszautasította, ez olyan tény, amelyre feltétlenül kell hogy irányuljon azután a hitfelekezeti felettes hatóságnak a figyelme. Ha most a hitközség másodszor is ugyanabba a hibába esik, akkor lehetetlen azt a felettes hatóságot legalábbis hanyagsággal és mulasztással nem vádolni, *(Igaz! Úgy van!)* hogy nem utasította az illető hitközséget, hogy másodízben teljesítse komolyan kötelességét az állammal szemben, és akkor valóban azon érdekek megóvása szempontjából, amelyeket itt biztosítani óhajtok, nem volna tanácsos az ilyen mulasztással és nembánomsággal – ha egyébbel nem – terhelhető felettes hatóságra bízni a kinevezést.

Mert mi volna ennek az eredménye? Nagyon könnyen az, hogy akkor a felettes hatóság által kinevezett tanító ellen kellene a miniszternek kifogást tenni, és akkor egy szerény hitközséggel való összeütközés helyébe lépne egy valóságos konfliktus az egyházi főhatósággal. *(Igaz! Úgy van!)*

Azt hiszem, hogy a béke és egyetértés szempontjából jobb itt megtartani a törvényjavaslat eredeti szövegét, és az ilyen extrém esetekben, amilyen elő sem fordult még, a miniszterre bízni a tanító kinevezését. *(Helyeslés.)*

Ami Csernoch t. barátom módosítását illeti, azt éppúgy, mint az előadó úr, én is elfogadhatónak tartom, miután a törvény intencióival teljesen egyezik, mivel különösen a módosítvány az „indokolt” szót is tartalmazza, tehát a kifogást, mely valláserkölcsi szempontból tétetik, meg kell indokolni, s így az nem használható fel tisztán ürügyül.

Ennél az alkalomnál legyen szabad egy tartozásomat lerónom t. képviselőtársammal szemben, akinek tegnapi felszólalása nem válaszoltam. Ő t. i. azt a kérdést vetette fel, hogy a tankönyvek miniszteri jóváhagyásának jogával nem fog-e a kormány visszaélni abból a szempontból, hogy a tankönyvtől éppen azért tagadná meg a jóváhagyást, mert vallásos irányú.

Azt hiszem, hogy nemcsak az én múltam, de az eddigi egész múlt mutatja, hogy nemigen képzelhető, hogy olyan vallás- és közoktatásügyi miniszter legyen, aki az állami és nemzeti szempontoknak megfelelő tankönyvtől azért tagadná meg a jóváhagyást, mert az a vallási követelményeknek megfelel, azokat erősen hangsúlyozza. Azt hiszem e tekintetben a t. képviselőtársam teljesen nyugodt lehet.

Ami Goldis László t. képviselőtársamnak azt a módosítványát illeti, hogy 30 napos határidő helyett 60 napos határidő tétessék, amelynél ő sem autonómiai, sem állami szempontokra, hanem tisztán a praktikus, gyakorlati szempontokra hivatkozik, amennyiben azon felekezeti egyházi szervezete szerint, amelyhez t. képviselőtársam tartozik, a pályázati eljárás nem fejezhető be ilyen rövid határidő alatt, hiszen ennek volna egy remediuma az is, amit a t. előadó úr mondott, hogy ha a törvény ilyen rövid határidőt tűz ki, meg lehetne változtatni az eljárást az egyház körében – mert úgy tudom, hogy más egyházak nem találnak nehézséget abban a harminc napi határidőben –, de másfelől, minthogy az iskolában ideiglenes segédtanító alkalmaztatik, erről ügyis gondoskodás történik, és így a tanítás continuitásán csak kisebb mérvű sérelem esik, az a sérelem, mely minden zökkenéssel a tanító személyében össze van kötve.

De úgyis esik rajta ez a sérelem, mert hiszen a segédtanítót a terminusra meg kell választani. Nem teszek tehát kifogást az ellen, [433] hogy t. képviselőtársamnak ezen módosítványa elfogadtassék, és ilyen értelemben ezzel a két módosítással kérem a szakaszt elfogadni. *(Helyeslés.)*

Ártim Mihály *(szólásra jelentkezik).*

Elnök: Milyen címen kíván a képviselő úr szólani?

Ártim Mihály: Félreértett szavaim megmagyarázása címén. Tegnap beszédemben nagyon is világosan körvonalaztam álláspontomat, támaszkodva az 1848: XX. törvénycikkre, és ezt abban a reményben tettem, hogy a 48-as és függetlenségi párt és a t. kultuszminiszter úr mint függetlenségi és 48-as párti ember ezt el is fogadja. *(Derültség.)*

Elnök: Következik a szavazás. A 21. § a maga egészében Ártim Mihály ellenindítványával és Damián Vazul törlési indítványával lett megtámadva, ennél fogva úgy szándékozom feltenni a kérdést, méltóztatik-e a 21. §-t elfogadni, szemben Ártim Mihály ellenindítványával és Damián Vazul törlési indítványával.

Természetesen a háznak fennmarad külön elhatározási joga a benyújtott módosítások iránt, ha már magára a 21. §-ra határozott a maga egészében. Jó lesz tehát a képviselőháznak azok felett a módosítások felett azután külön határozni. Méltóztatnak bele nyugodni, hogy a kérdést így tegyem fel? *(Igen!)*

Kérem a t. házat: méltóztatik-e a 21. §-t elfogadni szemben Ártim Mihály ellenindítványával és Damián Vazul törlési indítványával, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház a 21. §-t elfogadta szemben Ártim Mihály ellenindítványával és Damián Vazul törlési indítványával. Ennél fogva Ártim Mihály ellenindítványa és Damián Vazul törlési indítványa elesnek.

Most felteszem a kérdést: méltóztatik-e a 21. §-nak meg nem támadott részét változatlanul elfogadni a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház a 21. § meg nem támadott részét változatlanul elfogadja a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint.

A második bekezdéshez több módosítvány adatott be. Elsősorban Goldis László képviselő úr azt indítványozza, hogy a második bekezdés negyedik sorában „30” helyett tétessék: „60”. Kérem a t. házat, méltóztatik-e Goldis László t. képviselő úr ezen módosítását elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház Goldis László képviselő úr ezen módosítványát elfogadja.

Goldis László képviselő úr ugyancsak a második bekezdéshez a következő módosítást hozza javaslatba. Kérem felolvasni.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a módosítványt).*

Elnök: Kérem a t. házat, méltóztatik-e a 21. § második bekezdését, szemben Goldis László képviselő úrnak most felolvasott módosításával elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik a második bekezdést, szemben Goldis László képviselő úrnak most felolvasott módosításával, elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)*

Kérem azokat, akik nem fogadják el, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség. Kijelentem tehát, hogy a képviselőház a második bekezdést változatlanul fogadja el, szemben Goldis László képviselő úrnak most felolvasott módosításával.

Most még Csernoch János képviselő úrnak van egy módosítása, amely a második bekezdés végére toldást hoz javaslatba. Méltóztatnak kívánni, hogy felolvastassék ez a módosítás? *(Igen! Nem!)* Tessék felolvasni.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a módosítást).*

Elnök: Kérem a t. házat: méltóztatik-e Csernoch János képviselő úrnak most felolvasott toldását a 21. § második bekezdéséhez elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház elfogadja Csernoch János képviselő úrnak módosítását.

Következik a 22. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 22. §-t).*

Elnök: Az első szó az előadót illeti.

Vertán Endre előadó: T. ház! Sajtóhiba kiigazítására teszek javaslatot. Az utolsó bekezdésben „a jelen szakasz e) pontjában” helyett: „a jelen szakasz c) pontjában” teendő; t. i. az utolsó bekezdésben a c) pontra történik hivatkozás, és sajtóhibából mondatott helyette az e) pont.

Magára a szakaszra nézve szabad legyen megjegyeznem, hogy ez a községi iskolai tanítókról szól, kiknek fegyelmi rendje az állami iskolai tanítókéval a múltban is egyenlő volt. Ez a szakasz tehát fedi az állami iskolai alkalmazottakról szóló törvényben megállapított elveket, kivétel csak annyiban van, hogy itt arról van szó, hogy a fegyelmi eljárás feljelentésre vagy hivatalból indítandó meg. Ugyanazt a fogalmat fedi, mint amannál, csak hogy ott úgy van kifejezve: hivatalból vagy anélkül, amibe esetleg bele lehetne magyarázni, hogy névtelen feljelentés alapján is megindítható a fegyelmi eljárás. A bizottság tehát valamivel világosabban szövegezte ezt, hogy hivatalból – és nem esetleg névtelen feljelentésre – is tehető a fegyelmi eljárás folyamatba.

Az utolsó bekezdés is új, mert ki van mondva, hogy a fegyelmi eljárás során hozott ítéletben kimondandó, hogy amennyiben ezen szakasz c) pontjában írt fegyelmi vétség miatt [434] mondatott ki a tanítónak állásától való elmozdítása, az ítéletben kiteendő az is, hogy bizonyos ideig, amely azonban öt évnél hosszabb nem lehet, az így elmozdított tanító tanítói állásra sehol sem alkalmazható.

Erre az állami tanítókkal szemben azért van szükség, mert amíg ott az iskolafenntartó egy, és tőle függ, hogy alkalmazza-e, itt az iskolafenntartók külön jogi személyek lévén, az ítéletben ki kell mondani, hogy viselt állásától mennyi időre mozdíttatik el a tanító, ha az állam ellen ilyen durva sértést követett el.

Tisztelettel kérem a t. házat, hogy e szakaszt az általam beterveztett stiláris módosítással elfogadni szíveskedjék. *(Helyeslés.)*

Raisz Aladár jegyző: Manojlovics János!

Manojlovics János: T. képviselőház! Már az általános vita alkalmával volt szerencsém kifejtetni, hogy sérelmesnek tartjuk a törvényjavaslatnak azon intézkedéseit, amelyek a fegyelmi eljárásról szólnak. Különösen pedig sérelmesnek tartjuk azokat, amelyek a központi kormányzatot és a közigazgatási hatóságokat a fegyelmi hatóság gyakorlása kérdésében még nagyobb hatáskörrel ruházzák fel.

Kétségtelen, t. ház, hogy az alkotmánybiztosítékok jegyében született eme [hiányzik: rendelkezéssel a] ház a központi kormányzatnak a közoktatásban egészen új teret biztosít. Az alkotmánybiztosítékoknak célja talán az volna, hogy a központi kormányzatot az eddigi érvényesülési térenél is szűkebb korlátok közé szorítsuk. És mi e helyett a központi kormányzat részére a közoktatás terén egészen új hatáskört biztosítunk.

Nemrég olvastam Goethének egyik posthumus mondását, hogy minden törvény csak kísérlet. Ismeretes továbbá az is, hogy a törvénynek hatályossága attól függ, hogy ki alkalmazza, és abból, hogy ki alkalmazza: következtetést lehet vonni arra, hogy miképpen lesz ez a törvény végrehajtva.

Mi, t. képviselőház, most fordulópont előtt állunk. Ez a ház új választási törvényt fog létesíteni, és éppen a függetlenségi párt részéről ezen vita során ki lett emelve az, hogy nincsen kizárva annak a lehetősége, hogy ismét egy abszolút, nemzetietlen kormány ragadja kezébe az ország kormányzásának gyeplőjét. Az új választási törvény utáni időre pedig csak merő kombináció tehető arra nézve, hogy minő elemekből fog az új ház az új választási törvény alapján megalakulni, és milyen szellemű kormány fog abból a házból kiindulni.

Éppen azért, t. ház, tekintettel a jelenlegi közjogi helyzetre, de még inkább a bizonytalan jövőre, a központi kormányzatnak a

hatalmát nem növelni, hanem apasztani kellene. Az általános vita befejezése után megejtett szavazás megmutatta, hogy az e részről ily irányban felhozott aggodalmak nem voltak képesek a ház többségét eltéríteni attól a szándéktól, hogy a központi kormányzatnak és a közigazgatási hatóságoknak a közoktatás terén tágasabb hatáskört ne biztosítson.

De ha már erre a térre lépünk, igyekezzünk legalább garanciákat szerezni aziránt, hogy a központi kormány az alkotmányos szabadság ellen esetleg intézett támadásait a közigazgatás teréről át ne plántálhassa a közoktatás terére.

Ezen garancia létesítését célozza az én indítványom, amely a 22. § 1. *a-c*) pontjaira, t. i. azon esetekre vonatkozik, melyekben a központi kormányzatnak joga van a nem állami iskolát megszüntetni és helyébe állami iskolát állítani. Ám eszközöltessenek bizonyos módosítások, köttessenek ki bizonyos újabb feltételek a 25. §-nál, azért a garanciákat nemcsak a 25. §-ban, tehát nemcsak az anyagi jogszabályban, hanem annak alkalmazásában, a fegyelmi eljárásban is fel kell állítani.

Ez irányban indítványom mindenekelőtt egy lépéssel tovább megy azon a téren, melyre e törvényjavaslat lépett. Ebben a törvényjavaslatban megadatik a tanítónak a jog, hogy magának védőt vegyen. Azonban, ha a 25. §-t és a 22. § 1. *a-c*) pontjait nézzük, látjuk, hogy nem egy vádlott van, hanem kettő. Az egyik a tanító, a másik, a háttérben, az iskolafenntartó. A tanító ellen folytatott fegyelmi eljárásba, t. ház, ne vonjuk bele az iskolafenntartót. A fegyelmi eljárás folyik a tanító ellen, a fegyelmi bíróság ítélkezik a tanító felett, az ítélet pedig sújtja a vádlottak padjára nem ültetett, védelmét elő nem terjesztett iskolafenntartót is. Így tehát érvényesül az a jogtalan elv, hogy: *de nobis, sine nobis*.

Indítványom azt célozza, hogy adjuk meg a jogot az iskolafenntartónak is, hogy a 22. § 1. *a-c*) pontjai esetén magát a fegyelmi eljárás során képviseltesse. (*Helyeslés a középén.*)

További garanciákat kell keresnünk a fegyelmi eljárás nyilvánosságában és a szóbeli eljárásban. Itt nem fogadom el azon ellenvetést, hogy az állami iskolákra vonatkozó törvényjavaslat prejudikálna ezen törvényjavaslatnak, mintha nem volna talán indokolt és méltányos, hogy a nem állami iskolákban egészen más alapokon szervezzük a fegyelmi eljárást, mint az állami iskolákban. Nem fogadom el ezen ellenvetést azért, mert az állami iskolák állami intézmények; az állam saját közegeit saját tetszése szerint megbízott közegeivel ellenőrzi. Ellenben a község és a felekezeti iskola társadalmi intézmény. Az állam tehát tőle különböző társadalmi tényező felett gyakorol ellenőrzést és jogokat. Igenis méltányos tehát, hogy a társadalmi tényezőknek biztosítsuk azt, hogy

a központi kormány a törvény által neki biztosított jogokat a törvény korlátain belül gyakorolja.

Ezért indítványozom, hogy a fegyelmi bíróság ítékezése kontradiktórius, közvetlen, szóbeli és nyilvános legyen.

Ezen feltételeknek szükségességét indokolja a 22. §-nak 1. *a–o*) pontjaiban felsorolt esetek-[435]nek súlyos volta, továbbá az az elv, amely a 25. §-ban van lefektetve. A nyilvánosság mellett pedig szól az a körülmény, hogy a bűnök bűne, a hazafiatlanság vádja felett nem szabad zárt ajtók mögött tárgyalni. Különösen szem előtt kell tartanunk azt az igazságot, hogy az állami élet minden megnyilvánulása a gyakorlati életben aprópénzre felváltva mint pártpolitikai irányzat jelentkezik. A hazafiságnak szent eszméje nem valami abszolút fogalom, hanem az államnak az idők folyamán változó eszméje. Hiszen tudjuk saját történelmünkéből, hogy Erdélynek függetlensége és önállósága mint Magyarország alkotmányos szabadságának garanciája hazafias követelmény volt valaha, most aligha az.

Épp azért, mert a hazafiság és ennek ellenkezője, az államellenes cselekmények a gyakorlati életben mint pártpolitikai irányzatok jelentkeznek, és mert a közigazgatási hatóságok, amint ismét a függetlenségi párt részéről itt ezen vitában Török Ferenc t. képviselőtársam által jeleztetett, a törvényeknek applikálásában nem képesek magukat kivonni a pártpolitikai indokok alól, a pártpolitikai szempontok érvényesítése alól, azért a központi kormányzatnak és a közigazgatási hatóságoknak túlkapásaival szemben, amelyeket a közigazgatásnak leple alatt, de pártpolitikai indokokból követnek el, biztosítanunk kell az iskolafenntartókat és a tanítókat. És mert a 22. § 1. *a–c*) pontjainak eseteiben a pártpolitikai szempontok a döntők, azért a 22. § 1. *a–c*) pontjai alatt foglalt fegyelmi esetek feletti ítékezést nem bízhatjuk a központi kormányra mint olyan alakzatra, amelyben a pártpolitikai harcok par excellence kulminálnak, hanem a közigazgatási bíróságra.

Én azt hiszem, hogy a fegyelmi hatósággal való felruházása a közigazgatási bíróságnak nem ütközhetik gyakorlati nehézségekbe. De ha bele is ütközik, ezeket a nehézségeket le kell győzni, mert itt arról van szó, hogy a tanítónak erkölcsi és anyagi egzisztenciája felett pártatlan és független bíró ítéljen.

Ha a közoktatásügyi miniszter úr és a ház ezen indítványomat elfogadja, akkor fényesen meg lenne cáfolva az a súlyos vád, hogy ezen törvényjavaslatnak tulajdonképpeni célja az, hogy a mindenkori kormányok részére a tanítókból éppoly pártpolitikai eszközöket faragjon, mint amilyenek a községi jegyzők és szolgabírák. Ezeknek gyászos szereplését a függetlenségi párti és néppárti képviselő urak is nagyon jól ismerik.

Végül kiemelem azt a különbséget, amely az állami iskolákra vonatkozó törvényjavaslatnak és ezen javaslatnak a fegyelmi eljárást szabályozó intézkedései közt van a tekintetben, hogy az előbbi javaslatban a megfelelő szakasz élén van az a mondás, hogy ez csak ideiglenes intézkedés, azonban ennél a törvényjavaslatnál ez hiányzik. Én nem tudom, célzatosság-e ez, vagy véletlen. Azonban akár ideiglenesek, akár véglegesek ezek az intézkedések, ez nem lehet ok arra semmi körülmények között, hogy a törvénnyel való visszaélésnek elejét ne vegye. Én azt hiszem, hogy ha a törvényjavaslatnak a fegyelmi eljárásra vonatkozó intézkedéseit az én indítványom értelmében átalakítanók, az ezen törvény által felizgatott kedélyek nagyjából lecsillapodnának.

Ha ez a törvényjavaslat bármely irányban veszedelmes, úgy nem csupán a 22. § veszedelmes; e törvénynek minden egyes szakasza minden egyes felekezetre, minden egyes nemzetiségre egyaránt veszedelmes. Ezért ajánlom, méltóztassék elfogadni következő indítványomat *(olvassa)*:

„A 22. § 3. pontjának utolsó bekezdéseként beiktatandó új bekezdés: »A jelen szakasz 1. a–c) pontjaiban felsorolt fegyelmi vétségek esetén a fegyelmi eljárás folyamán a tanító, valamint az iskolaszék is meghallgatandó, és védő segítségét is igénybe vehetik. A vizsgálat befejeztével a fegyelmi bírói eljárást a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya nyilvános ülésben és szóbeli eljárás mellett gyakorolja. Az ítélet ellen fellebbezéssel élhet az ítélet hozatala, illetőleg közlésétől számított 15 nap alatt úgy a tanító, mint az iskolaszék a közigazgatási bírósághoz.«”

Elnök: Ki következik?

Hammersberg László jegyző: Hoffmann Ottó!

Hoffmann Ottó: T. képviselőház! Már az állami tanítók fizetésrendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával a legélesebb és a legrészletesebb támadást intézték a javaslat ellenzői annak 14. §-a ellen, amelynek egyik pontja a tanító fegyelmi vétségei közé sorozza a most tárgyalás alatt lévő szakaszra való utalással az államellenes cselekedeteket. Az állami elemi iskolák mint kizárólag állami intézmények természetéből folyólag e szakasz helytelenítése főleg jogdoktrínai szempontból történt, és maga a védelem, amely a kultuszminiszter úr akkori nagy beszédében kicsúcsosodott, nem is igyekezett a vádló argumentumokat e tekintetben megdönteni, hanem a fegyelmi vétség minősítésének, precizitásának kérdését másodrendű dolognak degradálva, a fegyelmi ügyek egész komplexumának alaposabb jogi rendezését az általános tisztviselői szolgálati pragmatikának kilátásba helyezett közeli reformjára ígérte.

Más elbírálás alá esik azonban ez a 22. §., mert a felekezeti népiskolák jogviszonyainál fogva azok nagy részénél, ahol a nemzetiségi tekintetek miatt bizonyos fegyelmi vétségek hatása a nemzeti egységnek visszafejlődési processzusára százszorosa élénkebb, az állami ellenőrzésnek a maximumig hatványozott éberségére és a törvény teljes szigorának végrehajtására nélkülözhetetlen szükség van, időveszteség nélkül, hogy a nemzeti nyelv oktatásának csak némi eredményét is lássuk az idegen anyanyelvűeknél, és hogy a jelen törvény rendelkezései alá sorozott tanítói kar a nemzeti népnevelés szolgálatában és a magyar állameszme iránti köteles hűségében megtartassék. Megelőző népoktatási törvényeink hasonló kijelentéseinek [436] ez a felfrissítése, amint az a jelen szakaszban foglaltatik, csak őszinte végrehajtás által lesz e javaslatnak, illetőleg majd törvénynek összefoglaló kapcsa, és ennek az őszinte végrehajtásnak a biztosítását tudom, hogy nem kell kérnem a jelenlegi közoktatásügyi kormánytól. Tehát a jövőre való tekintettel a parlamenti ellenőrzésnek hatályosabb módját vagyok bátor összeszorított indokolás után egy határozati javaslatban a t. háznak indítványozni. *(Halljuk!)*

T. képviselőház! Amikor a törvényjavaslat tanulmányozása közben a nemzeti szempontokra való különös figyelemmel olvasom törvényeink ellenőrző, biztosító és megtorló intézkedéseit és ezek után vizsgálva az elvárható eredményeket, a kormány jelentésének számai a nemzetiségi népiskolák állapotának szomorú és boszszantó perspektíváját nyitják meg szemünk előtt; igaz, hogy e rendeletek rendetlenségében mintegy elmosódott, de mégiscsak élő törvények végrehajtásának teljes hiányát kellett konstatálnom, annyira, hogy a jelenlegi paragrafusban foglalt tételes garanciák teljes mellőzése mellett az aggódo politikus hazafias lelkiismeretét látom a kizárólagos állami oktatásnak ha nem is elvi, de kényszerű álláspontján.

Mert, t. ház, népnevelésügyünknek nemzeti szempontokból való eredménytelenségét nem a törvényhozás, a törvényalkotás mulasztásának rovására írhatjuk. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Mert hiszen, bár a jogalkotások terén vezérlő államférfiaink a nemzeti viszonylatokban sohasem állottak messze a beteg idealizmustól áthatott engedékenység könnyelmű mértékétől, a törvényhozás átadta eddig és át fogja adni most is még erőteljesebben a nemzeti népnevelés védelmének és biztosításának hathatós eszközeit a közoktatásügyi kormánynak, amely eszközök – meg vagyok róla győződve – gróf Apponyi Albertnek a kezében *(Éljenezs a baloldalon.)* bizonyára nemcsak arra szolgálnak majd, hogy benső ellenségeink – amint Manojlovics t. képviselőtársam mai beszédében már kifejezést is adott ennek – e szakasz rendelkezé-

seiben nem csupán a törvényhozás illojalitását és hatalmi erőszakoskodását látják, hanem ezen eszközök gróf Apponyi Albert kezében egy önérzetes nemzeti politikának fegyverei lesznek majd.

De ennek a reménynek megvalósítását nemcsak tőle várjuk, hanem e paragrafusnak megszavazásán kívül a személyi és politikai változások eshetőségére való tekintettel talán hathatósabban is kell biztosítanunk. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Mert e törvényjavaslat nemzeterősítő tartalmát különösen ennek a paragrafusnak rendelkezéseiben látom majd ormóllani; ennek a szakasznak az első pontokban lefektetett rendelkezései azok az erővonalak, amelyek mint fenntartó vasszerkezet biztosítják az áthidalást a tiszteletben tartott népnevelési jogintézmények és a nemzeti jog védelme között.

A vitának mostani terjedelme mellett e különben kardinális szakasz kapcsán nem fogok hosszabb felszólalásban visszaélni a t. ház nagybecsű türelmével; hiszen úgylátom köztudomású tény, hogy egyrészt a jelenlegi törvényjavaslat tárgyalása során már megszavazott 17., 19. és 21. §§-oknak felfrissített rendelkezései, amelyek e szakaszban megnyilatkoznak, eddig csupán írott intézkedések voltak, mert hiszen a nemzetiségi népiskoláknak ezrei és ezrei mindmegannyi egy-egy kacagó gúny eddigi közoktatásügyi kormányzásunknak talán tehetetlenségéről, talán bűnös hanyagságáról. És ugyancsak, t. képviselőház, másrészt ezeknek az iskoláknak, ezen iskolák tanítóinak nagy része a közvetlen egyházi felügyeleti hatóságokkal összefogva hogy mennyire odaadó nap-számosai az államellenes iránynak, arra igen fényesen és világosan mutatott rá csak a napokban gr. Bethlen István t. képviselőtársam interpellációja.

És ugyanekkor megdöbbenéssel olvassuk Halász Ferenc miniszteri tanácsos könyvében, hogy arra még alig volt eset, hogy valamelyik felekezeti tanító ellen államellenes üzemek miatt fegyelmi eljárás indított volna. Ily körülmények között a múltnak keserű tapasztalatai alapján azt hiszem, hogy különös nyomatékot kell adnunk e szakasznak, és hogy a fegyelmi eljárás házi kezelésén kívül az állami eljárás őszintesége, permanenciája és eredménye tekintetében kellő óvatossággal a megfelelő biztosítékokat meg kell teremtenünk. Ezt célozza a következő határozati javaslatom *(olvassa)*:

„Felkéri a ház a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hogy évenként tegyen jelentést a képviselőháznak ama fegyelmi ügyekről, melyek a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat törvényerőre emelkedése után a törvény 22. §-ának 1. a), b) és c) pontjai alapján indítottak.”

Kérem ennek elfogadását.

Raisz Aladár jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Hozzájárulok Manojlovics t. barátom javaslatához. Nem akarok e szakasszal hosszabban foglalkozni, miután a fegyelmi ügyekre vonatkozó mondandóimat fenntartom a 23. §-ra, ahol a felekezeti iskolák tanítóinak fegyelmi ügyeiről van szó.

Legyen szabad azonban röviden reflektálnom Hoffmann t. képviselőtársamnak egy megjegyzésére. Ő ugyanis Halász Ferenc miniszteri tanácsos könyvéből idézte azt a mondatot, hogy megdöbbenő az, hogy eddig nem történt fegyelmi vizsgálat tanító ellen államellenes izgatások miatt. Hát én ellenkezőleg, örvendetesnek tartom ezt. Olvastam azt a jelentést, de szinte restelltem felhozni azt a dolgot, amely imputálja a nemzetiségeknek, hogy nem adtak alkalmat arra, hogy tanítóik ellen államellenes cselekedetek miatt fegyelmi vizsgálatot indítsanak. Ha jelentésében hivatkozott volna ilyen esetekre, ha azokra rámutatott volna, akkor volna értelme a megdöbbenésnek, hogy t. i. ilyen esetek megtorlatlanul maradtak. Maga a jelentés azonban konkrét eseteket nem [437] említ, hanem azt mondja: nem lehet feltenni, hogy ilyen esetek nem voltak. Ez olyan eljárás, amit nem akarok méltó szóval illetni. Ilyen általános vádakát hangoztatni nem szabad. S ehhez csatlakozik igen t. képviselőtársam. Különben ez csak futólagos megjegyzés volt.

Magára a szakaszra csak három megjegyzésem van.

Az elsővel egy szépséghibát akarok kijavítani. Ilyen dolgokra is súlyt fektetek, bár a múltkor ki is kaptam az igen t. kultuszminiszter úrtól. Az első pontnak *a)* bekezdésében szerintem ki kell hogy maradjon a 16. és a 20. §-ra való hivatkozás, mert az ugyane pontban még egyszer előfordul. Kétszer van, tehát felesleges: szépséghiba. Azt mondja a szakasz: „A községi elemi népiskolai tanító fegyelmi vétséget követ el: *a)* ha a magyar nyelv tanítását elhanyagolja vagy azt nem a jelen törvény 16., 19. és 20. §-aiban kitűzött célnak megfelelő sikerrel tanítja.” A kitűzött cél nincsen sem a 16., sem a 20. §-ban megállapítva, hanem a 19. §-ban. Azt akarja mondani, hogy akkor is fegyelmi vétséget követ el, ha a 16. és 20. §-ban foglalt rendelkezéseknek nem tesz eleget. De ezt ugyanebben a mondatban megmondja később, így folytatja ugyanis (*olvassa*): „illetve nem az ott felsorolt rendelkezések szerint tanítja, vagy ha a 16. és 17., illetve a 20. § meghagyásainak nem tesz eleget”. Ezek tehát kétszer vannak megnevezve minden értelem nélkül. Azt javasolom tehát, hogy ez a pont a következőképpen módosíttassék (*olvassa*): „ha a magyar nyelv tanítását elhanyagolja vagy azt nem a jelen törvény 19. §-ában kitűzött célnak megfelelő sikerrel tanítja, vagy ha a 16., 17., illetve 20. §-ok meghagyásainak

nem tesz eleget”. Mondom, csak egy szépséghibáról van szó, amelynek kijavítását kérem ezen javaslatom által.

Második megjegyzésem a *d)* pontra vonatkozik. Nem akarom elhinni, hogy akár az igen t. kultuszminiszter úr, akár pedig a közoktatásügyi bizottság ebből a pontból mintegy akarva hagyta volna ki azt a vétséget, amelyet különben az állami tanítókról szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával utólag elfogadtunk és beiktattunk, hogy t. i. fegyelmi vétség legyen az is, ha az illető tanító valamely nemzetiség ellen izgat, aminthogy ez benne van a Btkv.-ben is. Nem is akarom azt állítani, hogy ez akarva történt, hanem bizonyára egy egyszerű elnézés következménye. De mindenestre bátor vagyok a t. ház figyelmét erre a körülményre felhívni, és indítványozom, hogy ezen *d)* pont kezdete így szóljon *(olvassa)*:

„Ha valamely hitfelekezet, nemzetiség vagy egyes” és így tovább; a többi azután változatlanul maradna.

Harmadik megjegyzésem ezen szakasz 3. pontjára vonatkozik. Én már az általános vita során is kifogásoltam azt, hogy a fegyelmi vizsgálat megejtésével a szolgabíró bízhatják meg. A szolgabíró az állami tanítóval még nincs olyan szoros vagy mondjuk inkább különös viszonyban, mint aminőben a községi tanítóval áll, és ha az állami tanítókra nézve elfogadtam azt, hogy a szolgabíró vizsgálja meg a fegyelmi ügyet, ezt még valahogy kimagyarázhatónak találom, mert közöttük nem olyan a viszony, mint aminő a szolgabíró és a községi tanító közt.

De hogy a nem állami iskolák tanítóinak fegyelmi vizsgálatával is a szolgabíró bízunk meg, ezt nem találom elfogadhatónak, mert akkor igazán a szolgabíró abból a tanítóból politikai ágenst fog csinálni magának; mert az a tanító mindig attól fog félni, hogy valamely feljelentés következtében fegyelmi alá kerül, és akkor a főszolgabíró jóakaratótól függ, hogyan folytatja a fegyelmi vizsgálatot, és jaj neki, ha a szolgabíró nem lesz iránta jóakarattal. Én már az általános vita során felvettem ezt az eszmét, és nem tudom, hogy mi kifogás volna az ellen, hogy ezen fegyelmi vizsgálatot a közigazgatási bizottságnak e célra kiküldött egyik tagja folytassa. A fegyelmi jogot úgysis a közigazgatási bizottság gyakorolja, és úgyszólván az folytatja le az egész eljárást, tehát miért ne bízunk meg ezzel egy arra való embert? A közigazgatási bizottság mindenestre sokkal több garanciát nyújt az iránt, hogy az illető tanítóval szemben teljesen elfogulatlan embert küldhet ki, olyan embert, aki talán sokkal jobban ért az ilyen dolgokhoz, mint a szolgabíró.

Ezért, t. ház, anélkül hogy hosszasan indokolnám ezen indítványomat, bátorkodom azt javasolni, hogy a harmadik pont első mondata a következőképpen módosíttassék *(olvassa)*:

„A fegyelmi vizsgálatot kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, rendezett tanácsú és törvényhatósági joggal felruházott városokban a polgármester teljesíti”, ezen mondat helyett a következő tétessék *(olvassa)*: „A fegyelmi vizsgálatot a közigazgatási bizottságnak e célra kiküldött tagja teljesíti.”

Kérem az igen t. kultuszminiszter urat és a t. házat, hogy méltóztassék ezen módosításomat elfogadni.

Elnök: Ki következik szólásra?

Hammersberg László jegyző: Burdia Szilárd! *(Halljuk! Halljuk!)*

Burdia Szilárd: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A tárgyalás alatt levő 22. § taxatív felsorolja azon eseteket, midőn a községi elemi népiskolai tanító fegyelmi vétségeket követ el.

Ezen szakasz 1. a) pontját túlszigorúnak látom, minthogy tapasztalásból és a gyakorlati életből tudom, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy nagyon sok esetben a tanító hibáján és mulasztásán kívül tényleg kényszerülve lesz különösen a jövőben arra, hogy a 16., 19. és 20. §-okban előírt kötelezettségeknek eleget ne tegyen, és ezért nemcsak szükségesnek, de méltányosnak is tartom, hogy mondassék ki abban a pontban az, hogy a községi elemi népiskolai tanító csak akkor követ el fegyelmi vétséget, hogyha mulasztása vagy hibája következtében nem tett eleget a hivatkozott paragrafusoknak.

[438] Tekintettel arra, hogy úgylégs elég hosszúára húzódott el ez a vita, csak arra szorítkozom, hogy az a) pontnak a szövegezésében a következő módosítást hozzam javaslatba *(olvassa)*:

„Ha a magyar nyelv tanítását elhanyagolja, vagy azt nem a jelen törvény 16., 19. és 20. §-ában felsorolt rendelkezések szerint, illetőleg saját hibája vagy mulasztása folytán nem az ott kitűzött célnak megfelelő átlagos eredménnyel tanítja, vagy ha a 16. és 17., illetve 20. § meghagyásainak nem tesz eleget.”

Egyébiránt a szakaszt elfogadom.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Gratz Gusztáv!

Gratz Gusztáv: T. ház! A 22. § azokat a fegyelmi intézkedéseket tartalmazza, amelyek a nem állami népiskolák tanítóira alkalmazást fognak találni. Ezek a fegyelmi intézkedések azok, amelyek ellen a nem államilag segélyezett tanintézetek szempontjából leginkább lehet kifogást támasztani. Mivel az anyagi intézkedések a fegyelmi eljárás körében ebben a 22. §-ban vannak szabályozva, azt hiszem, hogy ezen intézkedéseknek az anyagi tartalmához csak itt lehet hozzászólni, dacára annak, hogy itt voltaképen csak a községi tanítókról van szó, és a hitfelekezeti tanítókról pedig, akik

engem különösen érdekelnek, szó sincsen, mert hisz a 24. § egyszerű hivatkozással terjeszti ki a 22. § intézkedéseit a hitfelekezeti tanítókra is, és így a 24. §-nál voltaképpen csak arról lehet szó, hogy alkalmaztassanak-e ezek a már elfogadott intézkedések a hitfelekezeti iskolákra is, igen vagy nem? Azért bátor leszek aggályaimat ezen 22. §-ban foglalt intézkedések ellen már itt kifejtani, azzal a megjegyzéssel, hogy ugyanaz, amit itt erre a szakaszra vonatkozólag mondani bátor leszek, áll eo ipso arra, amit a 24. §-nál elmondanék, hogyha ott felszólalnék, sőt érvényes a 25. §-ra is; azért azonban a 22. §-on túlmenni felszólalásomban magától értetődőleg nem akarok.

A 22. §-ban körülírt fegyelmi intézkedések voltaképpen az egész javaslatnak szankcióját képezik, mivel pedig az előző paragrafusokban számos oly intézkedés foglaltatik, amely a mi legjobb meggyőződésünk szerint a mi iskoláink érdekét mélyen sérti, sőt oly intézkedések is vannak benne, amelyek a mi iskoláink érdekét talán jobban sértik, mint azoknak érdekét, amely iskolákat tulajdonképpen sújtani akar ez a javaslat, magától értetődik, hogy ezen, a szankciót tartalmazó paragrafus minket minden körülmények között érzékenyen sújtana. Ehhez hozzájárul még az a további megfontolás is, hogy az a mód, ahogyan ez a szankció meg van állapítva – értem ez alatt azt a módot, amellyel az állam az iskolafenntartóknak autonómiáját lényegesen megszorítja –, a mi nézetünk szerint már magában véve szintén sérelmes. Mi ezt az autonómiát – jó lelkiismerettel mondhatom – soha semmi hazafiatlan célra ki nem használtuk, *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* és vele soha vissza nem éltünk; mi ennek az autonómiának keretén belül – és e tekintetben hivatkozhatom elsőrangú magyar szakemberekre is – minden alkalmat igyekeztünk kihasználni arra, hogy a magyar nyelvoktatás terén is elérjük azokat a célokat, amelyeket elérni a népiskolában egyáltalában lehet; és ezért, azt hiszem, nem vagyunk kitéve semmi félremagyarázásnak, ha ehhez az autonómiához rendületlenül ragaszkodni akarunk, és ha azt a jelen javaslattal szemben meg akarjuk védeni.

Bármily nagy legyen a bizalom, amelyet a jelenlegi kormány iránt táplálunk abból a szempontból is, hogy a javaslat intézkedéseit ránk, akik erre rá nem szolgáltunk, alkalmazni nem fogja, mégsem tekinthetünk el attól a megfontolástól, hogy ezeket az intézkedéseket nemcsak ez a kormány fogja alkalmazni, hanem esetleg más kormány is, miért is a bizalmi szempont sem lehet elegendő ok arra, hogy hozzájáruljunk autonómiánknak, közszabadságainknak egy maradandó és mindenestre lényeges megszorításához, amely – amint erről meg vagyok győződve, és amint azt a továbbiakban ki akarom fejteni – nemcsak a mi szűkebb

érdekeink szempontjából, de az összes iskolafenntartó egyházak szempontjából is lényeges és számottevő veszélyeket rejt magában.

Bátor leszek, t. ház, ezen állításomat példákkal beigazolni.

A 22. § első a) pontja fegyelmi vétségnek minősíti azt, ha a községi elemi népiskolai tanító és a hitfelekezeti népiskolai tanító a magyar nyelv tanítását elhanyagolja, vagy azt nem a jelen törvény 16., 19. és 20. §-aiban kitűzött célnak megfelelő sikerrel, illetőleg nem az ott felsorolt rendelkezések szerint tanítja, vagy ha a 16. és 17., illetve 20. §-ok meghagyásainak nem tesz eleget.

T. ház! Ez az intézkedés – amelynek alap gondolatát, hogy t. i. a magyar nyelv oktatása érdekében minden lehető el kell követni, a magunk részéről is szívesen akceptáljuk – bizonyára nem vonatkozik a mi iskoláinkra. (*Zaj. Halljuk! a baloldalon.*)

Elnök: Csendet kérek.

Gratz Gusztáv: Hivatkozhatom e tekintetben, amint már említeni szerencsém volt, magyar szakférfiak véleményére is, akik elismerték azt, hogy az a szellem, amely a szász iskolákban fennáll, a magyar nyelv oktatása szempontjából kívánnivalót nem hagy hátra. Így pl. egyik legelső pedagógusunk, Schneller István kolozsvári egyetemi tanár, aki igen jól ismeri a szász tanintézetek viszonyait, egyik munkájában a mi iskoláinkról a következőket mondja (*olvassa*): „Ezen iskolákban a magyar nyelv és a magyar kultúra iránt mindinkább felébred és fokozódik az érdeklődés, amint erről több évre kiterjedő tapasztalataim meggyőztek. A tanárok sorában ott találjuk azoknak nevét, akik a magyar és szász nyelv kölcsönhatásával tudományosan és irodalmilag is foglalkoznak; ott találjuk azét, ki osztálya majd összes tanulóinak szüleit rábírta, hogy a nagy leckeszünet ideje alatt magyar falukba [439] adják magyar szóra gyermekeiket; ott találjuk e névsorban azét is, ki magános sétáira mindig Petőfit viszi magával, hogy ott, az erdők magányában lelke szerint szavalhassa kedvenc költőjét; ki a kaszinóban mást, mint magyar lapot nem olvas, s ezt is úgy olvassa, hogy néha-néha a lelkesedés heve hangos olvasásra ragadja. Ma a magyar nyelv és irodalommal való foglalkozás nem akadály az előléptetésre, a bizalomra nézve. A szász tanárok egyesületének első gyűlése egyhangúlag kívánta a magyar tanórák számának gyarapítását. Mindez igen nagy jelentőségű, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy elszigetelten, nagy távolságban élő és jelentős kultúrával is bíró, szorosan összetartozó nemzetségek szellemi irányzata erősen konzervatív, nehezen változtatható.”

Ez a felfogás, amely egy elsőrangú szakembernek a felfogása igaz, hogy elsősorban a középiskolákra vonatkozik, de tudjuk, hogy a szász középiskolák és a népiskolák vezetése egy és

ugyanazon kezekben van letéve, s azokról, akik a középiskolákat ilyen szellemben vezetik, nem lehet feltételezni a népiskolák vezetésében sem más szellemet, aminthogy tényleg nem is merül fel panasz arra vonatkozólag, hogy népiskoláink e szempontból kívánivalót hagytak volna hátra. Ily körülmények közt felmerülhet az a kérdés, miért kell nekünk mindazonáltal aggályosaknak tartanunk azokat az intézkedéseket, amelyek szerint az a körülmény, hogy egy tanító a magyar nyelvet elhanyagolja, vagy meg nem felelő sikerrel tanítja, fegyelmi vétséget képez, amely a felsorolt különböző büntetésekkel van sújtva, amely büntetések a dorgálástól egészen az állástól való elmozdításig terjednek. Leszek bátor, ezt röviden megmagyarázni.

A mi nézetünk, t. ház, amint ezt már elvtársaim az előző szakaszoknál kimutatták, tudvalévőleg az, hogy azt a célt, amelyet a javaslat a magyar nyelv tanítása tekintetében kontemplál, nem lehet elérni, vagy legalábbis nem mindig és mindenütt. Hogy ez így van, arról könnyű meggyőződni, ha ellenpróbát méltóztatnak végezni, ellenpróbát olyformán, hogy valamely tisztán magyar nyelvű községben, ahová paraszt gyermekek járnak, hozzák be akár a német, akár a francia vagy angol nyelv tanítását.

Nem hiszem, hogy léteznék valaki, aki hihetné, hogy azok a növendékek, akik azt a nyelvet kint az életben sohasem hallják, azt az idegen nyelvet el fogják sajátítani annyira, hogy gondolataikat szóval és írásban értelmesen kifejezhessék. *(Igaz! a középén.)* Ez teljes képtelenség, és legfeljebb itt-ott egy rendkívüli képességekkel megáldott tanítónak, akinek mindenesetre nagyon felül kellene emelkednie az átlagos nívón, fog sikerülni ezt a célt megközelíteni, de hogy ez általában minden népiskolában eléressék, az teljesen ki van zárva.

Mármost a dolog a 22. §-ban úgy van odaállítva, hogy a tanító, ha nem ér el a kitűzött célnak megfelelő sikert, fegyelmi vétséget követ el. A törvényjavaslat tehát egyfelől felállít egy elvet, amelyet legjobb meggyőződésünk szerint elérni soha nem lehet, másfelől pedig ehhez oly következményeket fűz, amelyek érzékenyen sújtják a tanítókat, amelyek odáig elmennek, hogy az illető tanítót állásából el lehet mozdítani, sőt amelyeknek a 25. § alapján az a konzekvenciája is lehet, hogy az illető iskolát egyszerűen meg lehet semmisíteni, meg lehet szüntetni. Bár meg vagyok róla győződve, hogy a törvényjavaslat alkotóinál ily szándék nem forgott fenn, az egész intézkedés ilyen beállítása mégis oly benyomást tesz, mint-hogyha csapda volna, amelyben minden nem magyar nyelvű intézetet meg lehet fogni és meg lehet semmisíteni.

De ha arra az álláspontra is helyezkedünk, hogy az a cél, amelyet a javaslat a magyar nyelv tanítására vonatkozólag megállapít,

lényegében véve elérhető volna, még akkor is helytelen ez az intézkedés, mert hisz lehetséges az, hogy a tanító esetleg másféle körülményeknél fogva, amelyek őt mentik, nem tudja elérni a kellő sikert a magyar nyelv tanítása terén. Lehet, hogy ennek oka a tanulók alacsony szellemi színvonala, visszamaradottsága, amelyért csak nem lehet a tanítót büntetni. A javaslat eredeti szövege azonban még ezt sem ismeri el mentő körülménynek. Ha a tanító a kitűzött célnak megfelelő sikerrel nem tudja tanítani a magyar nyelvet, akkor feltétlenül fegyelmi vétséget követ el, és a meghatározott büntetésekkel bűnhődik. Ez igazságtalanság, és éppen ezért én, miután ez az intézkedés nagyon ridegen és mereven hangzik, örömmel és meglelégedéssel fogadom Burdia Szilárd t. képviselő úr indítványát, amely ezt az intézkedést némileg enyhíti, amennyiben kimondja, hogy csak akkor képez fegyelmi vétséget az a körülmény, hogy az illető tanító a kitűzött célnak megfelelő sikerrel nem tudta tanítani a magyar nyelvet, ha ez önhibájából történt. Ez enyhíti az intézkedést, és megnyugtat egészen túlzott alkalmazásának veszélyével szemben. Azért fennáll ugyan aggályom az egész szakaszra nézve, de ha a szakasz, úgy, amint van, elfogadtatnék, és ha rajta többet változtatni nem lehetne, akkor nagy örömmel hozzájárulok Burdia Szilárd t. képviselőtársam indítványához. *(Helyeslések.)*

Egyáltalában, t. ház, én a javaslat nagy hibájának tartom, hogy olyan intézkedéseket tartalmaz, amelyek igen érzékenyen sújthatnak egyéni érdekeket is, és egész existenciákat tehetnek tönkre – hiszen a hivatalból való elmozdítás nem egyéb, mint egy tanító existenciájának megsemmisítése –, és hogy mégis a törvényjavaslat ezen szövegezésében nincs meg az a gondosság, és nincs meg az egyes intézkedéseknek ama szigorú precíz fogalmazása, amely ilyen fontos dolgoknál szükséges volna. Néhány példával akarnám ezt illusztrálni, oly példákkal, amelyek a 22. § 1. a) pontjából kifolyólag fordulhatnak elő.

A 22. § 1. a) pontja azt mondja, hogy a községi elemi népiskolai tanító fegyelmi vétséget [440] követ el, ha a 16., 17., illetve 20. §-ok meghagyásának nem tesz eleget. Amit erre vonatkozólag mondanó vagyok, azt nem azért hozom fel, mintha ebből nézetem szerint valami konkrét sérelem származhatnék, mert meg vagyok győződve, hogy a végrehajtás során ezeket az anomáliákat, amelyekre rögtön rá fogok mutatni, ki lehet küszöbölni. Csupán annak illusztrálására, hogy mennyire laza a törvényjavaslat egyes igen fontos intézkedéseinek a szövegezése, vagyok bátor arra utalni, hogy milyen konzekvenciákra vezethet ez, ha valakinek eszébe jutna – a mostani igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak

bizonyára nem fog eszébe jutni – szó szerint alkalmazni ennek a törvénynek az intézkedését.

A 17. §-ra való hivatkozás foglaltatik ezen szakaszban. Mit mond a 17. §.? Több más intézkedés mellett azt mondja, hogy csak olyan tanszerek alkalmazása van megengedve, amelyek idegen történeti vagy földrajzi vonatkozásokat nem tartalmaznak. Én értem és el tudom képzelni, hogy mit akar az igen t. miniszter úr ezzel az intézkedéssel. Bizonyára azt, hogy közjogellenes tanszerek ne alkalmaztassanak, amit én teljesen akceptálok. De ha valaki az intézkedést szó szerint alkalmazná és megkívánná, hogy idegen történeti vagy földrajzi vonatkozású tanszereket ne lehessen használni, ez maga után vonná azt is, hogy a világtörténelemből, pl. a görög történelemből vett falitáblák vagy a földrajzban mondjuk Ázsiának vagy Amerikának a térképe, mert ezek idegen vonatkozásokat tartalmaznak, az iskolában nem volnának alkalmazhatók. *(Zaj és mozgás.)* Én hiszem, hogy ezt az anomáliát, amely teljesen lehetetlen következményekre vezet, ki lehet küszöbölni a végrehajtás során, de ezen intézkedés itt benne van a szakaszban, és a 22. § a fegyelmi jogot erre is kiterjesztvén, előállhat az a helyzet, hogy – ismétlem, abszurdum, de kizárva nincs – fegyelmi vizsgálat alá vonhatnak a javaslat betű szerinti értelmezése mellett egy tanítót csak azért, mert ő Amerika vagy Ázsia térképét függesztette ki. *(Zaj.)* Nem mondom, hogy ez be fog következni, de bekövetkezhetik.

Egy másik példát is hozhatok fel, amely megerősíti ezt a felfogást. Hivatkozik a 22. §-nak nemcsak *a)* pontja, hanem *b)* pont is a 20. §-ra. A 20. § második pontjában előfordul az az intézkedés, hogy a nem magyar tanítási nyelvű községi vagy hitfelekezeti iskolában csak hazafias tartalmú olvasókönyvek és tanszerek használtassanak. Kétségtelenül azt akarja ez az intézkedés mondani, ami negatív értelemben helyes is, hogy hazafiatlan tartalmú olvasókönyvek és tanszerek ne alkalmaztassanak. E részben teljesen egyetértek a javaslattal; magától értetődik, hogy ilyen tanszereket alkalmazni nem lehet. De pozitíve kimondani, hogy csak hazafias tanszereket lehet használni ...

Somogyi Aladár: Nagyon helyes!

Gratz Gusztáv: ... nem helyes, mert akkor pl. anatómiai ábrákat vagy számológépet nem lehetne használni, mert ez se nem hazafias, se nem hazafiatlan. *(Derültség.)* Elismerem én is, amit Somogyi Aladár képviselő úr intendál, hogy hazafiatlanok ne lehessenek az olvasókönyvek és tanszerek, de minden tanszernél azért a hazafiasság nem lehet kritérium. Ezzel csak azt akarom bizonyítani, hogy a pozitív intézkedések mindenesetre lax szövegezésűek, s ha valakinek eszébe jut betű szerint alkalmazni azo-

kat, az ilyféle intézkedések folytán fegyelmi eljárás alá lehet vonni egészen ártatlan tanítókat is.

Ez nem fog elkövetkezni, ez nem konkrét veszély, nem is úgy hoztam fel, és meg vagyok győződve, hogy a végrehajtás során az ilyen visszásságok elimináltak fognak, de ezek a példák illusztrálják azt, hogy ebben a szövegezésben az a kellő óvatosság, az a precizitás, melyet ily fontos intézkedéseknél szem előtt kell tartani, nincs meg.

Itt van a harmadik, a c) bekezdés, amelynek alapgondolatát akceptálom, de formáját nem tartom helyesnek. A c) bekezdés szerint: „a községi elemi népiskolai tanító fegyelmi vétséget követ el, ha államellenes irányt követ; államellenes iránynak tekintendő különösen minden cselekedet, amely az állam alkotmánya, nemzeti jellege, egysége, különállása vagy területi épsége, továbbá az állam nyelvének törvényben meghatározott alkalmazása és az állam címere, jelvénye és zászlója ellen irányul”.

Az alapgondolatot teljesen akceptálom. Ez is oly intézkedés, mely a mi iskoláinkat abszolúte nem érinti. Nem állította senki, s azt hiszem, nem is állíthatja, hogy a mi iskoláink ebből a szempontból bármi kifogásolnivalót hagynának fenn. Ha pedig az országban oly tanintézetek lennének, melyek ebből a szempontból kívánnivalót hagynak hátra, ezt bizonyára senki jobban nem sajnálná, mint mi, mert az ilyen állapotok képezik azután a tulajdonképpeni okot és rugót arra, hogy ilyféle törvényjavaslatok és intézkedések történhessenek, melyeknek súlya azután bennünket is, és talán elsősorban bennünket érint.

Minden államellenes üzelem elfojtásához örömmel és szívesen járulok hozzá, sőt ezen államellenes üzelmek elfojtására irányuló intézkedéseknél szigorúbbakat is elfogadok, mint amilyeneket a törvényjavaslat kontemplál, (*Helyeslés jobb felől.*) de csak egy feltétel alatt; azon feltétel alatt, hogy csakugyan sikerül garanciát találni arra vonatkozólag, hogy az, amit ezen a törvényjavaslatban foglalt intézkedés sújtani fog, igazán csak államellenes cselekedet lesz, és hogy arbitrair módon senki nem fogja értelmezhetni.

A c) pontban foglalt felsorolás azonban egy kissé bizonytalan alapon mozog. A büntetőjogban, ahol gyakran csak oly vétségekről van szó, amelyek pusztán párnapos elzárással büntettetnek, egész elméleteket konstruálnak a célból, hogy lehetőleg precíz definíciót adjanak minden egyes deliktumra vonatkozólag, nehogy bármiféleképpen túlléphesse az alkalmazásra hivatott bíró, akinek [441] függetlensége különben garantálva van, azt a határt, melyet a törvényhozó betartatni akar. A büntetőjog ezen irányát, hogy így határolja körül az egyes deliktumokat, igazán a szabadsági garanciák legelsejének kell mondanunk, mert hisz a legfontosabb

szabadsággarancia az, hogy senkit akkor, mikor semmiféle deliktumot el nem követ, az állam büntető hatalmával nem sújthat. Mármost ott, hol a büntetés, mint említettem, nemcsak pár napi elzárásra szól, hanem egész existenciákat semmisíthet meg, mikor a tanítótól el lehet venni kenyerét, állását, ahol tehát sokkal súlyosabb büntetésről van szó, mint amilyent a vétségekről szóló törvény alapján lehet alkalmazni, ahol azonfelül még nem is egy független bíró fog ítélni, mert hisz a fegyelmi vizsgálatot a főszolgabíró fogja vezetni – ott ezt a gondos körülírást nem találom, hanem találom helyette pusztán csak odaállítást, odavetését bizonyos deliktumok címének anélkül, hogy körül volna írva, mit kell az alatt érteni, s mikor lehet a rájuk vonatkozó intézkedéseket alkalmazni.

Az alkalmazás teljesen rá van bízva a közigazgatási hatóságra; az fogja megállapítani, hogy ezek a címek szerint felsorolt deliktumok elkövették-e, vagy nem. Bárkitől kérdem, nem ismer-e az általános főszolgabírói praxisból oly intézkedéseket, amelyek a méltányossággal nem egészen állottak harmóniában, olyan intézkedéseket is, amelyek esetleg pártpolitikai célból történtek, és önkényesen magyarázták a törvénynek sokkal világosabb intézkedéseit is? Hiszen itt igen alaposan vitattuk meg egy másik törvényjavaslat kapcsán, hogy egy miniszterre bízunk-e egy nagyobb diszkrécionális hatalmat, igen-e vagy nem. Ebben a c) pontban pedig a főszolgabíróra, illetőleg a közigazgatási bizottságra van bízva egy igen nagy mértékű diszkrécionális hatalom, amely azonkívül büntetőjogi természetű, mert büntetőjogi intézkedésekre hivatkozik, illetőleg fegyelmi intézkedésekre, amelyek némileg büntetőjogi tartalommal is bírnak, úgyhogy a magánérdekek legérzékenyebb megkárosítására vezethet. Hol van a garancia arra nézve, hogy a gyakorlatban, ahol nem gróf Apponyi Albert, sőt nem is mindig magas színvonalon álló tisztviselők bírálják az egyes eseteket, ahol bizonyos korlátolt felfogást is talál az ember, nem fogják-e szűkeblűen értelmezni ezeket a szakaszokat? Sőt hol van a garancia arra vonatkozólag, hogy ezt a szakaszt, amely oly bizonytalan formában van szövegezve, nem fogják-e egyszer éppen a nemzeti törekvések ellen kihasználni? Ezen intézkedésekkel, amelyekkel a fegyelmi jogot a szolgabírók kezébe játsszuk, rést ütünk egy igen becses autonóm jogán az egyházaknak, amely pedig a múltban nagyon fontos szolgálatokat tett nekünk.

Honnan tudjuk, hogy nem fognak előfordulni esetek, mikor ezen jogokra nekünk ismét szükségünk lesz, és amikor nagyon fogjuk szükségét érezni azoknak a sáncoknak, amelyeket elődeink felépítettek, és amelyeken most rést ütünk, oly rést, amelyen át máskor talán ellenségeink fognak behatolhatni? A mostani kor-

mány bizonyára nem így fogja a törvényt értelmezni és remélem – adja Isten –, hogy nem is lesz soha oly kormány, amelytől ily értelmezést feltehetnénk. De hogyan tudjuk, hogy pl. azt az intézkedést, amely szerint államellenes iránynak tekintendő minden cselekedet, amely az állam alkotmánya ellen irányul, nem fogják-e egyszer alkalmazni a függetlenségi pártnak a perszonális unióra való törekvésével szemben? Ez nem lesz helyes alkalmazás, megengedem, de jöhet egy kormány, mely pártpolitikai szempontból egyes tanítók ellen így fogja alkalmazni. Ebben látom én azt a nagy veszélyt, amely ebben a szakaszban rejlik. Nem ez az intenciója, az igaz, de éppen az a baj, hogy magát az intenciót, mely bennünket vezet, nem kodifikáljuk; amit kodifikálunk, az egy bizonyos szöveg, amelyet lehet így forgatni, lehet úgy forgatni, amint az az illető kor szellemének és az illető miniszter szellemének meg fog felelni.

Ezért nem tartom helyesnek az ilyen intézkedéseket, amelyek – erről meg vagyok győződve – nem fognak miellenünk sem irányulni az első időben, és nem fognak irányulni semmiféle iskola ellen, amelyben nem fordulnak elő tényleg államellenes üzemek. Bármit vesszük a dolgokat, ezzel mégis hurkot vetünk a nyakába az összes nem állami intézeteknek. Ezt a hurkot nem fogja meghúzni a jelenlegi miniszter úr, nem fogja meghúzni talán utódja sem, de annak a huroknak másik vége mindig ott marad kezében a mindenkori vallás- és közoktatásügyi miniszternek, és nem vagyok megnyugodva afelől, hogy nem fog-e egyszer olyan férfiú kerülni abba a miniszteri székbe, aki azt a hurkot éppen olyan intézeteknél húzza meg, amelyekre most nem is gondolunk.

T. ház! Az a reményem, hogy azokat az iskolákat, amelyeknek érdekében elsősorban, habár nem kizárólag, akartam felszólalni, ezek az intézkedések egyelőre érinteni nem fogják. Ezen reményemet különösen az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak, akinek teljes jóhiszeműségét és legjobb akaratát ezen kérdésekben eszem ágában sincs kétségbe vonni, azon tegnapi nyilatkozatából merítem, amelyben ő azt mondja, hogy a mi népfajunk iránt, t. i. az erdélyi szászok iránt mindig rokonszenvvel viseltetett, nem szentimentalizmusból, hanem azért, mert azt hiszi, hogy mi rá vagyunk utalva a magyar államra és a magyarsághoz való csatlakozásra, mert az a mi népfaji egyéniségünket, a magyar államot és a magyarságot nem veszélyezteti. Én az igen t. miniszter úrnak tételét egészben aláírom. Ez a meggyőződés hatja át politikánkat. Ez képezi bázisát fellépésünknek és egész politikai magunktartásának.

Legyen szabad azonban ezt még valamivel kiegészítenem, és megvilágosítanom az éremnek a másik felét, a t. miniszter úr által hirdetett igazságnak másik oldalát is. *(Halljuk! Halljuk!)* Ez abban

áll – és mindenki, aki az erdélyi viszonyokat [442] ismeri, el fogja ezt ismerni – hogy az érdek kettős. Valamint az erdélyi szászoknak érdeke, hogy a magyarsággal a szorosabb összeköttetést keressék, éppúgy érdeke a magyarságnak, hogy a szászokkal való egyetértést ápolja, mert ha a szászok kidőlnék, igen nehéz volna Erdélyben az etnikai egyensúlyt, a faji egyensúlyt fenntartani. A mi népünknek egész léte nem azon nyugszik, hogy számszerűleg óriási nagy tömegeket képviselünk Erdélyben. Nem is azon nyugszik, hogy nagymértékben szaporodunk és számszerűleg terjedünk. Nyugszik egyes-egyedül azon a kultúrán, amelyet el tudtunk érni, és amelynek megannyi oszlopait képezik iskoláink s elsősorban a népiskolák. Ha ezen oszlopokat döntjük meg, ha azokat meglazítjuk, úgy megdől az az alap, amelyen népünk egész léte felépül, megdől az a kulturális erő, amely minket azokban a nehéz faji küzdelmekben, amelyek Erdélyben lejátszódnak, fenntart, és akkor azt hiszem, nem a magyarság lesz az, amely e politikának a gyümölcseit élvezni fogja. *(Helyeslés.)*

Nem akarom tovább igénybe venni a t. ház szíves figyelmét, csak röviden kijelentem, hogy a szóban forgó 22. §-t, valamint a többi fegyelmi intézkedéseket tartalmazó szakaszokat nem fogadhatom el. Elsősorban azért, mert e szakaszok oly érdekeket érintenek, amelyek nekünk igen nagy mértékben a szívünkön fekszenek, és amelyeknek megvédésére minden eszközt fel akarunk használni. Ha azonban ezen érdekből nem kellene védekeznünk ezen szakaszok ellen, ellene kellene szavaznom azoknak tisztán mint a magyar protestáns egyház tagja, mert én ezekben az intézkedésekben súlyos veszélyt látok az egész protestáns egyház szempontjából, mert ezen egyház autonómiájának sértetlen fenntartásához fontos érdekek fűződtek a múltban és fognak fűződni a jövőben is. *(Helyeslések.)* Ha pedig ezen szempontok is közömbösek volnának előttem, akkor elleneznem kellene e szakaszt mint a magyar haza polgárának, aki abban a nézetben van, hogy nálunk az autonómiát, a szabadságot kiterjeszteni, nem pedig korlátozni kell. *(Helyeslések.)*

Rassz Aladár jegyző: Pop Cs. István!

Pop Cs. István: T. képviselőház! Ezen szakasz tartalma súlyos intézkedéseket tartalmaz nemcsak az egyházak autonómiájára, az iskolafenntartók rendelkezési szabadságára nézve, hanem súlyos intézkedéseket tartalmaz különösen a tanítók ellen. Ezen szakasz egyes intézkedései a tanítókat, az állam legfelvilágosodottabb elemét szabadsági joguktól fosztja meg. Mert ki van hivatva, t. képviselőház, a szabadság eszméjét abba az ártatlan kisgyermekbe beleoltani? Ki van hivatva őt a szabadságra oktatni és neki megmondani, hogy a rabság nem élet? Nemde éppen a tanító? Az a

tanító, akinek a szabadsága e törvényszakasz első pontjának. a)–c) pontja alapján teljesen meg van törve. Ebben a szakaszban a büntetésnemek foglaltatnak olyan cselekményért is, amelyet ő el nem követhet vagy nem követ el. Hivatalvesztéssel büntethető e szerint a tanító, csak azért, mert a magyar nyelv tanítását nem a jelen törvény 16., 19. és 20. §-aiban kitűzött célnak megfelelő sikerrel tanítja.

A tanítónak tehát eleget kell tennie olyan kötelezettségeknek, melyeknek teljesítése nem kizárólag tőle függ. Lehetetlen itt nem keresnünk az oki összefüggést az illető tanító tevékenysége és a beállandó siker közt. Ezen szakasz feltétlenül megköveteli, hogy a 16., 19. és 20. §-ban megszabott siker előálljon, mert ha nem áll elő, a tanító fegyelmi vétséget követ el. Én pedig sem mint jogász, sem mint ügyvéd, ki foglalkozom a büntetőtörvénykönyvvel, olyan büntetési tételt még nem láttam, mely azt mondaná, hogy a bűnösség megállapításánál és a büntetés kiszabásánál nem okvetlenül szükséges, hogy a cselekmény és a beállott eredmény közt az okbeli összefüggés meglegyen. Nincs olyan törvény, mely elállna attól a posztulátumtól, hogy csak az a cselekmény büntetendő, mely az eredménnyel oki összefüggésben van. E szakasz értelmében a tanító fogja majd magát, és kizárólag a magyar nyelv tanításával foglalkozik, mert neki életkérdés, hogy a magyar nyelv tanításában eredményt érjen el. Ennélfogva elhanyagolja az összes tantárgyakat, de a matematika törvényei szerint már most is meg lehetne állapítani, hogy nem fogja elérni az eredményt. Ennek dacára bűnhődnie kell, mert ő nemcsak a saját cselekményeiért felelős, hanem másnak szellemi képességei vagy képtelenségei miatt is.

Én a törvényjavaslat ezen szakaszának amaz intézkedéseire, melyek eléggé meg lettek világítva e padokról is, más oldalról is, az általános és a részletes vita folyamán nem terjeszkedem ki, hanem rámutatok egy olyan intézkedésre, amely a maga nemében páratlan, és amely sehol a világon iskolai törvényekbe felvéve nincs, és nem is lesz. A 22. §-nak utolsó bekezdése ugyanis azt mondja (*olvassa*): „Azon ítéletben, melyben a tanítónak az állásától való elmozdítása a jelen szakasz c) pontjában írt fegyelmi vétség miatt mondatott ki, az is kimondandó, hogy a tanító a fegyelmi ítélet jogerőre emelkedésétől számított bizonyos időn belül, mely idő azonban öt évnél tovább nem terjedhet, tanítói állásra sehol sem alkalmazható.”

Mikor az előadó úr ma felállott a vita elején, és hallottam ezt az intézkedést említeni, biztosra vettem, hogy saját iniciatívájából indítványozni fogja ennek eltörlését; meg voltam győződve, hogy ilyen drákói intézkedés csak tévedésből csúszhatott talán bele a

törvényjavaslatba, és nem tervszerűen vétetett be, és hogy ezt a parlament tényleg nem is fogja elfogadni.

Molnár Jenő: Majd meglátja, hogy elfogadjuk!

Pop Cs. István: Azon körülmény, hogy t. képviselőtársam elfogadja-e vagy sem, nem fog változtatni az igazságon. Az igazság pedig az, hogy a büntetésnek célja nem az, hogy valakit anyagilag és erkölcsileg tönkretegyjen, hanem az, hogy a bűnöst az erkölcsre fogékonnyá tegyük és javítsuk; mert minden büntetésnek első célja az, hogy javítson, hogy az eltévelyedettet az állam-[443]nak és a társadalomnak megnyerje, nem pedig hogy erőszakkal maga dobja őt az örvénybe.

A büntetőtörvénykönyv hivatalvesztéssel sújt egyes súlyosabb beszámítás alá eső bűncselekményeket; bizonyos igen súlyos természetű büntettekre állapítja meg a hivatalvesztésnek oly formáját, hogy az elítélt az ítéletben meghatározott időn belül közhivatalt nem viselhet. Büntettek vannak a büntetőtörvénykönyvben hivatalvesztéssel sújtva, s íme, most jön ez a törvényjavaslat, és hivatkozva egy még nem definiált bűncselekményre, amely annyi labilitást és elmagyarázást enged, a tanítót, akinek talán 6–7 gyermeke van, egyszerre, egy csapással tönkretesz, mert ha én egyszer azt a tanítót eltiltom a hivatalviseléstől, és kimondom, hogy sehol, egy iskolában sem alkalmazható, akkor én azt már tönkretettem, és nem fogom többé a társadalomnak megnyerhetni.

Vannak magas elvek, amelyeknek alapján készítik a büntetőtörvénykönyveket és a fegyelmi törvényeket, amelyeket párthatározatokkal vagy közbeszólásokkal egyáltalában nem lehet félretenni; ezek közé tartozik azon magasztos elv is, hogy ne szaporítsuk azon okokat, amelyek a büntettek elharapózásának melegágyai, s úgy a büntető-, mint a fegyelmi törvénykönyvek abból a szempontból indulnak ki, hogy enyhe büntetés kiszabása által nyerjék meg a bűnöst az államnak, a jogrendnek. Én csak ilyen törvénykönyveket ismerek, mert a drákói törvénykönyveket már hatályon kívül helyezték mindenütt. Különösen a mi büntetőtörvénykönyvünket lengi át a humanizmus szelleme. Aki elolvassa büntetőtörvénykönyvünknek általános rendelkezéseit, és összehasonlítja azokat ezen törvényjavaslatnak drákói szigorával, az semmi körülmények közt sem fog e törvényben a humanizmus útja felé haladást látni, hanem ellenkezőleg, roppant nagy visszaesést fog tapasztalni. Vannak elszomorító példáink arra is, hogy akiket ilyen pártpolitikai szempontok miatt attól is elzárnak, hogy mint kenyérkeresők családjukat fenntarthassák, ezekből lesznek az úgynevezett merénylők és a kétségbeesett egzisztenciák, akik még súlyosabb büntettekre is vetemednek.

Molnár Jenő: Vajdahunyad!

Elnök (*csenget*): Csendet kérek!

Pop Cs. István: Tudja nagyon jól, ne méltóztassék tehát rosszhiszeműleg ezt is mi ránk sózni.

Gr. Batthyány Tivadar: Hát mi csináltuk? (*Zaj.*)

Pop Cs. István: Nem, de ne tetszett volna neki szerelmeskedni! (*Zaj.*) Voltak esetek nemrég, itt a mi államunk közvetlen közelében, hogy politikai cselekmények miatt elcsapott tanár, akit a társadalom igazságtalanul kilökött, a kétségbeesés fegyveréhez, merénylethez folyamodott. Kérdem, hogy olyan hangulat mellett, amely megnyilvánul különösen azokon a padokon, ahol legkevésbé volna szabad, olyan nehéz dolog-e a 22. § c) pontjába ütköző bűncselekményt valakire rásózni? Méltóztassanak csak egy évvel visszamenni, saját tapasztalataikból tudhatják, hogy felségsértés büntette miatt perbe volt fogva valaki, aki később a miniszteri székbe jutott. Önök tudják legjobban, hogy izgatás miatt nem engedték meg még beszámolóik megtartását sem. S ha így lehetett eljárni önökkel szemben azoknak, akik a parlament többségét képviselték, mit csinálhat az a szegény tanító, akinek a kenyerét megirigyli egy úgynevezett tarisznyáshazafi? Nem tud-e könnyűszerrel rásózni egy ilyen bűncselekményt? Pláne ott, ahol a bűncselekményt nem a törvény, hanem mindenki a saját felfogása szerint állapítja meg.

Hogy lehet nálunk megállapítani, hogy ki vét az alkotmány ellen, mikor az alkotmány kodifikálva nincsen? Nálunk a professzorok még most is vitatkoznak afelett, hogy mi tekinthető alkotmánytörvénynek, és mi nem. Most is vitatkoznak afelett, hogy melyek alaptörvények, és melyek nem! Ily körülmények közt sokszor egy kis negédességből nyilvánított véleményeltérést fognak majd az alkotmány ellen intézett küzdelemnek felfogni. Hogy jutok tehát én ahhoz, hogy megadjam a fegyelmi hatóságnak azt a hatalmas imperiumot, hogy valakit, akit a büntetőtörvény sem tudna hivatalától megfosztani, megfoszthasson hivatalától, és így attól a jövőre nézve is elzárja az utat? Magának az államhatalomnak már az eddig megszavazott szakaszok alapján is elég alkalma van arra, hogy az olyanokat kifogásolja és be ne fogadja, akik ezen szakasz alapján hivataluktól elmozdítottatnának. Hiszen az iskolafenntartók maguk fognak óvakodni attól, hogy okot adjanak a miniszternek a beavatkozásra a 21. § alapján, és maguk lesznek leginkább azon, hogy az ingerencia elkerülése végett teljesen kifogástalan embert prezentáljanak.

De kérdem: miért ne volna megengedve az, hogy az az ember más vidékre menjen magániskolába, távol attól a vidéktől, és ott kísérelje meg a szerencsét új állásában? A tanító hivatása, lehetne mondani, leginkább bír a kizárólagosság jellegével. A tanító, aki

erre a pályára készült, ha az a szerencsétlenség érte, hogy 40 éves korában állásától elmozdítják, vajmi nehezen fog boldogulhatni a mai világban más pályán, amikor mindenki igyekszik speciálista lenni, minden téren szakavatott emberek vannak, és így ezen szerencsétlen emberek megfosztva kenyerüktől, koldusokká lesznek. És mi voltunk azok, akik törvényhozásilag kimondottuk, hogy igenis szaporítani akarjuk a proletárok számát.

Én bátor vagyok apellálni az önök humánus érzelmeire. Ha már a törvény megadja a miniszternek azt a hatalmat, hogy ilyen embert bármikor kifogásolhat, ha a közoktatás el van látva azzal a garanciával, hogy az a hivatalától elmozdított ember többé nem a katedrára való, akkor ilyen intézkedések által legalább ne zárjuk el a lehetőségét annak, hogy az illető más privát intézetekben, más vidéken kereshesse boldogulását. Én meg vagyok győződve arról, hogy ha ezt az ügyet nem pártszempontból, hanem kizárólag az igazság szempontjából mérlegelnék, ennek kihagyásában [444] semmi sérelmet nem látnának, ezen intézkedés kihagyásával ez a szakasz abszolúte nem szenvedne semmit sem.

Indítványom az volna, hogy a 22. § utolsó bekezdése egész terjedelmében töröltessék.

Érveim utolsója gyanánt még azt terjesztem elő, hogy büntető-törvénykönyvünknek 58. §-a értelmében (*olvassa*): „Aki hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésére elítéltetett, ha szabadságvesztés büntetését kiállotta: közhivatalra, vagy közhatalosi megerősítéstől függő hivatalra, állásra vagy szolgálatra azon időtől fogva ismét alkalmazható, amelytől politikai jogait újjólag gyakorolhatja.”

A tettes tehát már a súlyos beszámítás alá eső bűncselekményeknél, minő pl. az okirat-hamisítás, a lopás, sikkasztás, mihelyt a politikai jogok gyakorlatába visszajön, azonnal alkalmazható közhivatalra, és mi egy fegyelmi ügyre vonatkozólag mondjuk ki azt a drákói törvényt, amelyet a büntetőtörvénykönyvek sem akarnak elismerni, hogy t. i. a politikai jogok gyakorlatát élvező ember közhivatalra megválasztható ne legyen.

Tisztelettel kérem ezen tárgyi okokból, hogy előterjesztett indítványomat méltóztassék elfogadni.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve ...

Pető Sándor: Szabad kérném!

Elnök: Kérem!

Pető Sándor: Én egészen röviden kívánom indokolni azon álláspontomat, hogy miért nem fogadom el ezen 22. §-t! A kultusz-miniszter úr és azok, akik e javaslatnak hívei, azon a nézetten vannak, hogy e törvényben lefektetett szigorú fegyelmi eljárások és szigorú fegyelmi büntetések alkalmasak lesznek azon célra, mely

íránt én magam is lelkesedem, hogy t. i. Magyarországon a magyar kultúra minél elterjedtebb legyen, hogy annak áldásait élvezze mindenki, és hogy a magyar nyelvet értse is mindenki. Én azonban nem tartozom azok közé, akik abban az illúzióban élnek, hogy ez a törvény általában, de különösen annak azon intézkedései, amelyekről ezt az eredményt várják, e tekintetben a legcsekélyebb haszonnal is fognak járni. Az 1879-iki törvény a magyar nyelv oktatása és terjesztése tekintetében nagyjában ugyanezen intézkedéseket tartalmazza, pedig azt hiszem, nincs senki e házban, ki az 1879-iki törvény eredményeivel meg volna elégedve. Bár körülbelül ugyanazon tanítási kötelezettséget s a magyar nyelv terjesztésének ugyanazon módját szabta meg, mint ez a javaslat, mégis látjuk, hogy a nem magyarajkú, vagyis nemzetiségi állampolgároknak több mint 83 százaléka ma sem tud magyarul.

Miképp lehet általában vérmes reményeket fűzni e törvény intézkedéseire, amikor a nemzetiségi vidékeken az iskolaköteles gyermekeknek több mint 33 százaléka egyáltalában nem jár iskolába? Annyi bizonyos, hogy a gyermekeknek ez a része semmi esetre sem tanulja meg a magyar nyelvet. Fegyelmi vétségek terhével és súlyával nem lehet a várt eredményt elérni. (*Zaj. Elnök csenget.*) Különösen a 22. § szövegezése nem alkalmas arra, hogy ez a cél eléressék, mert az a véleményem, hogy laikus ember avagy közigazgatási közeg, szolgabíró nem hivatott annak az elbírálására, hogy fennforog-e a 22. § a) pontjában körülírt eset. Mivel az a) pont a pedagógiai téren várt siker hiányában rendeli el a fegyelmi vizsgálatot, sem a szülők, sem a gyermeknek törvényes képviselői, sem az iskolaszék tagjai, sem a bíró vagy főszolgabíró nem alkalmas személyek annak elbírálására, hogy fennforog-e a fegyelmi vizsgálat ezen ok miatt való elrendelésének szüksége. Ehhez pedagógiai szakerők kellene, és azért vannak a kultuszügyi igazgatásnak ilyen szakerői, hogy azok állapítsák meg: eleget tesz-e vagy nem a tanító a törvény által megkívánt pedagógiai köteleiségeinek? Erre valók a tanfelügyelők és segéderőik, de nem a szolgabírák és nem a gyermekek szülői. Ezek nem kezdeményezhetik a fegyelmi eljárás megindítását, legkevésbé pedig olyan ok miatt, amely nem politikai, hanem pedagógiai jellegű.

Sejtem ugyan, hogy miért mellőzi a javaslat a tanfelügyelőket. Azért, mert a tanfelügyelők és segédszemélyzetük nem képesek még azon minimális kötelességet sem teljesíteni, amelyet a törvény rájuk ró. Ebből lehet arra következtetni, hogy az olyan törvény intézkedései, amely arra fekteti a fősúlyt, hogy fegyelmi vizsgálatok, fegyelmi büntetések és fegyelmi üldözések terhe alatt köteles az a tanító magyarul tanítani, a magyar nyelvet terjeszteni és egyáltalában a törvény által megszabott kötelességeinek eleget

tenni, nagyon illuzóriusak, mert Magyarországon, amint én tudom, a tanfelügyelők a működő tanítóknak körülbelül csak két-harmadát látogathatják meg évenként. Tudtommal ezek egy-egy faluban körülbelül egy délelőttöt töltenek el. Hogy kerek számot mondjak, a 30.000 működő tanító közül az összes tanfelügyelők és segéderőik csak 20.000-et látogathatnak meg. Ilyen körülmények között igen gyenge vigaszt nyújt a törvénynek a fegyelmi eljárásra vonatkozó legszigorúbb intézkedése is, mert az a szakerő, amely hivatva volna a tanítók működése által elért eredményeket megállapítani és ellenőrizni, egyáltalában nem képes ezen feladatot teljesíteni; nem képes munkáját olyképpen elvégezni, hogy az ő szeme és keze minden faluba, minden faluban működő tanítóhoz, minden tanító működése eredményének megállapításához elérhessen.

Ha mindezek mellett tekintetbe vesszük, hogy a 22. § szövege szerint a fegyelmi vizsgálat jóformán bárkinek kezdeményezésére és indítványára a közigazgatási hatóság által, a pedagógiához nem értő főszolgabíró által folytatattatik le, a tanfelügyelőnek pedig csak az a joga van, hogy az eljárásnál jelen lehet vagy helyettese által képviseltetheti magát, holott annak a tanfelügyelőnek és segédjének elemi kötelességeik teljesítésére, az iskolák és tanítók működésének ellenőrzésére sincs idejük: ily körülmények között én ezen 22. §-tól semmit sem várok és azt hiszem, hogy tévednek és csalódnak azok, akik ettől bármiféle [445] eredményt várnak. Éppen azért, mert nem látom, hogy mi célja lehet ezen szakasznak; mert nem azon tanerőkre és nem a kormány azon közegeire bízatik ezen 22. §-ban és általában a törvényjavaslatban körülírt kötelezettségek teljesítésének ellenőrzése, amelyek erre hivatva volnának; éppen azért, mert attól félek, hogy amint azt az előttem szólók is kifejtették, nagyon könnyen vezethet közigazgatási és politikai üldözésekre a közigazgatási közegek kezébe letett fegyelmi hatalom – természetesen anélkül, hogy osztanám az előttem többek által hangoztatott indokokat, mert én a legteljesebb mértékben híve vagyok nemcsak annak, hogy a magyar nyelv az iskolákban ott-honos legyen, és hogy a nemzetiségi vidékeken a tanköteles gyermekek a magyar nyelvet megtanulják, sőt ennél továbbmegyek, és híve vagyok a kötelező állami oktatásnak –, továbbá mert azt hiszem, hogy nem ilyen segédeszközökkel és nem már évtizedek óta sikerteleneknek bizonyult módszerekkel, nem ezen szigorú fegyelmi intézkedésekkel, amelyek csak a papíron lesznek meg, de amelyeknek foganatjuk nem lesz, hanem csakis a kötelező állami oktatással lehetne elérni azt a célt, amelyet e házban a t. nemzetiségi képviselő urak kivételével mindnyájan óhajtunk: nem fogadhatom el ezt a szakaszt.

Ha a 22. §-ban – amelyre nézve különben módosítást elő nem terjeszték – garanciát találnék egyrészt aziránt, hogy a pedagógia terén jelentkező eredmények ellenőrzése nem a főszolgabírákra és az ahhoz nem értő szülőkre, hanem a tanfelügyelőre bízatik, másrészt aziránt, hogy a fegyelmi eljárás során a tanfelügyelőnek nagyobb befolyás biztosítottatik, akkor elfogadhatnám e szakaszt, ezen alakjában azonban ezt nem tehetem.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

Az ülést tíz percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Ez a szakasz csakugyan egyik kardinális szakasza a törvényjavaslatnak, habár formailag csak a községi tanítókra vonatkozik, de amint Gratz t. képviselőtársam helyesen jegyezte meg, kiterjed annak fontossága a felekezeti tanítókra is, mivel bizonyos deliktumok, bizonyos vádak fennforgása esetén a fegyelmi eljárás felekezeti tanítókkal szemben is az e szakaszban körülírt eljárással és ennek a szakasznak anyagi intézkedései szerint intéztetik. Nagyon természetes tehát, hogy mindazok, kiknek a törvényjavaslattal szemben általában véve aggodalmaik vannak, ezeket mintegy összpontosítva látják ebben a szakaszban, és azért legyen szabad az itt felhozott ellenvetésekre tőlem telhetőleg röviden és mégis kimerítően válaszolni.

Manojlovics t. képviselőtársam újból kifogásolta különösen a fegyelmi fórumokat, amelyeket ez a szakasz felállít és az eljárásra vonatkozó biztosítékok hiányát. Felemlítette azt a körülményt is, amely neki feltűnt, hogy míg az állami tanítókra vonatkozó törvényjavaslatban az a szakasz, amely ennek tartalmilag teljesen megfelel, oly mondattal vezettetik be, amely annak mintegy ideiglenességét juttatja kifejezésre, hogy t. i. ez az eljárás addig érvényes, míg az általános szolgálati pragmatikával együtt a tanítók jogviszonyai is véglegesen rendeztetnek, addig ez az ideiglenesség ennek a szakasznak bevezető mondataiban nem nyer kifejezést, és azt kérdi, vajon ebben valami célzatosság van-e, vagy nincs. Hát nincs, t. képviselőház. Ez a szakasz formailag, mint mondám, csak a községi tanítókról szól. Márpedig tudvalévő dolog, hogy az 1868. évi közoktatási alaptörvény a községi iskolákat jogviszonyaik tekintetében, egyedül csak a tanítóválasztás jogának és a választott iskolaszék fennállásának kivételével, az állami tanítókkal egyen-

lően szabályozta. Nagyon természetes tehát, hogy a községi tanítókra minden tekintetben ugyanazon fegyelmi eljárás alkalmaztatik ugyanazon fórumok előtt, amely fegyelmi eljárás és fórum az állami tanítókra nézve fennáll.

Ebből folyólag ha majdan, ami reményem, nem hosszú idő múlva be fog következni, a szolgálati pragmatika és a tisztviselők jogviszonyai az egész vonalon rendeztetnek, s ezzel kapcsolatosan a tanítóknak is, kik közül az állami tanítók állami tisztviselők, a községi és hitfelekezeti tanítók pedig köztisztviselők, fegyelmi viszonyai rendeztetni fognak: akkor az az új rendezés, amely az állami tanítók jogviszonyai tekintetében be fog állani, nagyon természetesen kiterjed majd a községi tanítókra is, és abban a novelláris intézkedésben vagy bármily néven nevezendő törvényhozási alkotásban, amely ezt a reformot eszközölni fogja az állami tanítókra nézve, kifejezést fog nyerni, hogy ez a rendezés a maga egészében kiterjed a községi tanítókra is, valamint hogy az a kivételes judikatúra, amely államellenes deliktumokra nézve fennáll, és azokat az állami fegyelmi közegek elé utasítja, szintén az új törvény és nem ezen törvény értelmében fog eszközöltetni.

Tisztán ezért nem láttam szükségesnek, hogy az intézkedésnek provizórius jellegét ezen törvényjavaslatban újra feltüntessem. De éppen ezért nem vagyok abban a helyzetben, hogy t. képviselőtársamnak a javaslat tartalmát érintő módosításait elfogadjam. Nem mintha én azoknak alap gondolatával ellentétben volnék, sőt éppenséggel nem vagyok azzal elvi ellentétben. Az én egész gondolkozásom – és aki politikai múltamat figyelmére méltatja, igazat fog nekem adni – politikai pályámnak, hogy úgy mondjam, egész eszmeköre engem arra visz, hogy a jogi garanciákat lehetőleg szaporítsam, minden néven nevezendő intézkedést, még a fegyelmi [446] téren is, a dolog természetéhez képest különösen politikai pártviszonyoktól, de még az igazgatás önkényétől is emancipáljak, abból kivegyek. (*Helyeslés.*) De hát ennek gyakorlati keresztülvitele nagyon gondos előkészítést kíván. P. o. a tanítókról beszélve igen jogos eszme, melynek itt a házban kifejezést is adtak, hogy mikor a tanító fegyelmi ügyeiről van szó, ezek elintézésébe maguknak a tanítóknak, a tanítói testületeknek is, bizonyos befolyás adassák.

Hanem hogy ez miként szerveztessék, mikor különböző jellegű tanítóink vannak, állami tanítóink, községi tanítóink, felekezeti tanítóink, és hogy ez a befolyás minő mértékben érvényesüljön a fegyelmi fórumok összeállításánál tekintetbe veendő egyéb tényezőkkel szemben, ez egy rendkívül nehéz, bonyolult kérdés, olyan, amely érettebb megfontolást és hosszabb időn át való előkészítést igényel, mint amennyi nekem rendelkezésemre állott, mikor a tanítói fizetésrendezés, hogy úgy mondjam, a körmömre égett és

közvetlenül megoldandó feladatot képezett, ezzel kapcsolatosan pedig az állami és nemzeti érdekekből legszükségesebb intézkedések létesítését nem mellőzhettem.

Különben megvallom, hogy ha már én sem tartom ideálisoknak azokat a fegyelmi fórumokat, melyek ebben a tekintetben éppúgy, mint az állami tanítókról szóló törvényjavaslatban létesíttetnek, igen nagy túlzást látok azok oly mérvű leszólásában, mint aminővel itt találkoztunk. Mert a fősztolgabíró nem ítélkezik, a fősztolgabíró csak a vizsgálatot vezeti a tényekre nézve, (*Igaz! Úgy van!*) és miután minden néven nevezendő tisztviselővel szemben, ki az ő hatáskörébe esik, ki az ő körzetében van, a fősztolgabíró van ezen joggal felruházva, nem látom át, miért volna ez különösen veszélyes a tanítóval szemben.

De hát a fősztolgabíró nem ítélkezik, hanem ítélkezik elsősorban a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya. A közigazgatási bizottság pedig oly testület, mely a megye területén működő legelsőbrendű tisztviselőkből és a megyei közönség választottai-ból alakul; hogy ez a testület organice képtelen legyen arra, hogy ezen kérdésekben, melyek itt felmerülnek, igazságot szolgáltatson, hogy ezt a testületet oly bizalmatlansággal kell nézni, azt nem fogadhatom el. Sokkal súlyosabb kifogás alá eshetik elvi szempontból a miniszternek legfelsőbb fokban való végérvényes judikatúrája. Remélem, hogy magam, míg ezen a helyen vagyok, ennek a judikatúrának teljesítése alól a legsúlyosabb esetekben fel fogom tudni magamat menteni, de míg a dolog kezemben lesz, iparkodni fogok minden mellékes szemponttól eltekintve, a lehető legpártatlanabb igazságot szolgáltatni, (*Helyeslés.*) amint hogy gyakorlatilag és tapasztalatilag véve meg kell állapítanom, hogy az én hivatali elődeim alatt a fegyelmi joggyakorlás terén legalább a túlszigorúság szempontjából panasz nem volt emelhető, és nem is emeltetett. Ezeket a dolgokat a tanügyi igazgatás legfőbb vezetésének kezéből teljesen kivenni, annak befolyását e tekintetben nullifikálni, az megint oly túlzás volna, amelytől a dolgok végleges rendezésénél is majd tartózkodni kellene.

Tehát nem olyan nagyon fekete ez az ideiglenes állapot a fegyelmi fórumok tekintetében, mint aminőnek azt igen t. képviselőtársaim feltüntetni akarják.

Gratz Gusztáv képviselőtársam igen elmésen és nagy apparátussal foglalkozott ennek a fegyelmi szakasznak anyagi dispozióival is, és azok a) pontját illetőleg, amely a magyar nyelv tanítására vonatkozik, a legsúlyosabb aggodalmaknak adott kifejezést, melyek tekintetében azonban maga mondta, hogy ha Burdia Szilárd t. képviselőtársam módosítványa elfogadtnék, akkor ezek az aggodalmak nagyon leszállanának. Nos hát, t. kép-

viselőház, én a magam részéről elfogadom Burdia Szilárd t. képviselőtársamnak módosítványát már csak azért is, mert hiszen intencióm úgysem lehetett más, mint ami ebben a módosítványban foglaltatik. Az egész törvényjavaslatnak ökonómiája erre mutat, mert hiszen később van egy szakasz, amely intézkedik arra az esetre, ha nem a tanítónak mulasztása vagy rossz szándéka eredményezi a sikertelenséget a magyar nyelv tanításában, hanem más körülmények, amelyek az ő akaratától függetlenek. Már az ezen szakasszal való összhang szempontjából is szívesen elfogadom ezt a módosítást, mert hisz ez abszolúte nem változtat a törvény szándékán, a törvény célján.

Azt pedig – ismételten mondom – nem fogadhatom el, hogy a magyar nyelv tanítására kitűzött ezen minimális siker követelése semmi szankcióval ne láttassék el. Vagy akarunk komolyan ebben a tekintetben célt érni, vagy nem akarunk. (*Úgy van! Úgy van!*) Ha nem akarunk, akkor ne tömjük tele törvénytárunkat olyan paragrafusokkal, amelyeknek az életben semmi eredménye sincs; (*Élénk helyeslés.*) ha pedig célt akarunk érni, akkor gondoskodnunk kell arról, hogy aki a kitűzött célnak megfelelni nem képes, arról ki legyen mondható, hogy a tanítói hivatásnak nem tud megfelelni, aki pedig vétkes mulasztásból nem felel meg a célnak, az a mulasztásnak fokozatai szerint többé-kevésbé érzékeny következményeket érezzen fegyelmi úton. (*Helyeslés.*) Azt hiszem, t. képviselőház, sem elvileg nem lehet ez ellen kifogás, sem pedig – különösen, miután a módosítás, amelyhez én hozzájárulok, a törvényjavaslat és a szakasz célzatát még világosabbá teszi – valóban arra az aggodalomra sem lehet ok, hogy ezzel az első ponttal vissza lehessen élni.

Gratz Gusztáv t. képviselőtársam még igen [447] elmésen példálózik, hogy minő abszurditások következhetnek abból, ha például a 17. §-ban körülírt kötelességeknek elmulasztása miatt vonjuk fegyelmi alá a tanítót, mert hiszen ott az van, hogy a kiragasztott vagy kifüggesztett falitábláknak nem szabad idegen vonatkozású földrajzi vagy történelmi célzásokat tartalmazniok. Ebből az következne őszerinte, hogy ha a kölni dóm ábrázolását vagy Afrikának térképét függesztik ki, ezért fegyelmi alá vonható a tanító. Hát én azt hiszem, hogy ez elmésségnek igen jó, de hiszen nem erről, nem idegen tárgyúakról van itt szó, hanem idegen vonatkozásúakról. Mindenki igen jól tudja, hogy az alatt mi értetik. Én szívesen láttam volna – ha t. képviselőtársam ezt még jobban klarifikálni akarta –, hogyha az illető szakasznál módosítványt adott volna be, melyben kifejezésre jut az, hogy közjogi vagy politikai természetű idegen vonatkozások. Arról van szó, hogy olyan ábrázolások, olyan egyoldalú odaállítása egy idegen államnak,

amellyel esetleg a magyar állampolgárok egy része fajrokon, egy idegen állam intézményeinek olyan egyoldalú ismertetése, kultiválása, vagy olyan térképek, amelyekben mintegy odairányítottak a gyermeknek figyelme, hogy öneki ezen az országon kívül van keresnivalója, ezen az országon kívül vannak vérségi összeköttetései: ez az idegen vonatkozás. (*Úgy van! Úgy van!*) Idegen vonatkozás alatt ez értetik. Az, hogy egy más országnak térképét vagy egy más országnak műremekeit adjuk elő, az nem idegen vonatkozás, az idegen tárgy. Valamint hogy azzal is gúnyolódik, hogy a 20. § szerint hazafias tartalmú tanszerek és olvasókönyvek használatnak.

Bocsánatot kérek, ezt nemcsak olyan negatív értelemben veszem, és a szakasznak szándéka nagyon világos, hogy nemcsak negatívve veszi a szabályt ez a szakasz, hogy ne legyenek hazafiatlan tartalmúak, hanem olyanoknak kell lenni azon olvasókönyveknek, amelyek alkalmasak arra, hogy a hazához való ragaszkodást pozitíve ápolják. (*Helyeslés.*) Olyan tartalmat kíván a tankönyvektől ez a szakasz. De e tekintetben semmi legkisebb nehézség a judikatúrában nem lehet, éppen ezen szakasz alkalmazásánál nem lehet azért, mert a második pontja a 20. §-nak úgy szól, hogy az illető iskolában kizárólag a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított tanterv szerint és óraszámában s kizárólag az általa is engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával történik az oktatás. Itt tehát az a jogi ismérv, amely után a fegyelmi bíróság ítélt, nagyon világos. Nem a hazafias tartalmat tartozik tehát a fegyelmi bíróság elbírálni, hanem csak azt, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter által helyben vannak-e hagyva azon könyvek, vagy sem. Itt legfeljebb én kerülhetnék fegyelmi eljárás alá, hogyha én hagynék jóvá oly tankönyveket, amelyek nem bírnak hazafias tartalommal. (*Derültség és helyeslés.*)

T. képviselőtársam továbbfonja a példálódást annak bizonyítására, hogy laza a szerkezete e szakasz egyes pontjainak, és áttér e tekintetben a c) pontra is, amely az államellenes irány meghatározását tartalmazza. Azt mondja t. képviselőtársam, hogy a leggondosabb körülírással állapítjuk meg a vétségeknek, sőt kihágásoknak tényálladékát, hogyha 10 koronás pénzbírságról vagy kétnapi elzárásról lehet szó, itt pedig, ahol fegyelmi esetekről van szó, amelyek esetleg az illető tanító állásába kerülhetnek, itt öszerinte oly laza fogalmazással állunk szemben, amely az önkénynek tág teret nyújt.

T. képviselőház! Én éppen a t. képviselőtársam beszédének szuggesztív hatása alatt lapozgattam és átnéztem egy kissé büntetőtörvénykönyvünket, és e tekintetben találomra, ami éppen a kezembe jutott, látom pl. a 173. §-t, amely öt évig terjedhető ál-

lamfogházzal bünteti azt is, aki többek között az alkotmány egyes intézményei, a monarchia másik államával fennálló kapcsolat ellen izgat.

Mármost én azt hiszem, hogy itt öt évig terjedhető államfogházzal büntettetik oly cselekmény, amelynek tényálladékát meghatározni talán legalábbis olyan nehéz, mint annak tényálladékát, ami e fegyelmi szakaszban államellenes cselekedetnek minősítetik; s a függetlenségi párt törekvéseire talán ez a most felolvasott szakasz sokkal veszedelmesebb volna, (*Igaz! Úgy van!*) és mi mégis a büntetőtörvénykönyv ezen szakaszának fennállása mellett meglehetősen biztonságban érezzük magunkat a mi elveink hirdetésében. Persze benne van, hogy aki lázít. Tessék azonban a lázítás fogalmát körülírni. Gondolom, ez szintén a legnehezebb problémák közé tartozik applikatív tekintetben, minden egyes esetben.

Itt van a „veszélyes fenyegetés” meghatározása. Jogászaink eddig nem találtak semmit ez ellen a meghatározás ellen, hogy veszélyes fenyegetésnek tekintendő minden büntett vagy vétség elkövetésével való fenyegetés, amely a fennforgó körülményeknél fogva alkalmas arra, hogy a fenyegetett személyben a veszély közvetlen bekövetkezése iránt alapos félelmet gerjesszen.

Ha, t. képviselőház, én ezt a szakaszt oly módon akarnám analizálni, amint t. képviselőtársam analizálta az én c) pontomat, akkor azon eredményhez kell jutnom, hogy itt a bírói önkénynek a legtágabb kapu nyitnak. Mert mily fennforgó körülmények azok, amelyeknél fogva a fenyegetés alkalmas arra, hogy a veszély közvetlen bekövetkezése iránt a fenyegetett személyben félelmet gerjesszen? Hiszen az a fenyegetett személy temperamentumától is függ. Az egyiknél félelmet gerjeszt, amin a másik csak kacag.

[448] Ha ilyen módon keressük a jogi precíziót, és lehetetlen követelményeket állítunk fel, amelyeket a világnak semmi néven nevezendő büntetőtörvénykönyve nem tudott megoldani, akkor természetesen minden ilyen intézkedést sikerül ad absurdum vinni.

Én pedig ezt c) pontot, megvallom, jól szövegezettnek tartom. Legyen szabad röviden elmondanom ennek a c) pontnak eredetét.

Ez a c) pont igen csekély módosítással, azzal t. i., hogy az államjelvényei és zászlója is oltalomban részesülnek, egyszerűen átvett az 1893: XXVI. törvénycikkből. Mikor az 1893: XXVI. törvénycikk mint javaslat a képviselőházban tárgyalás alatt volt, akkor annak eredeti szövege egész általánosságban csak úgy hangzott, hogy „államellenes cselekvés”. Akkor a függetlenségi párt részéről kívánták – mégpedig Kun Miklós akkori képviselő adott be e tekintetben módosítást –, hogy az államellenes cselekvés fogalma írassék körül. Tehát ellenzéki oldalról fejeztetett ki ez a kívánság,

és jött ezen indítvány. Kun Miklós akkor be is adott egy formulát, amely nagyon kevésbé különbözik attól, amely aztán a törvénybe is átment, és a jelenlegi törvénybe is átvétetett. Mikor Kun Miklós ezt az indítványát megtette volt, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, Csáky Albin gróf úgy nyilatkozott, hogy ő alig tartja lehetségesnek azt, hogy az államellenes cselekvés fogalmát körül lehessen írni, de hiszen mindenki tudja, hogy ez mit jelent; az értelmezésben nem fog nehézség e tekintetben felmerülni.

Én magam az ellenzék padjairól csatlakoztam ezen felfogáshoz, azonban mégis annak a kívánságnak adtam kifejezést, hogy Kun Miklós indítványa bővebb megfontolás, esetleg javaslattétel végett adassék vissza a közoktatásügyi bizottságnak. Az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter ehhez az én indítványomhoz avval a módosítással járult hozzá, hogy miután itt jogi kérdéstről van szó, ne a közoktatásügyi, hanem az igazságügyi bizottságnak adassék vissza a szakasz Kun Miklós indítványának méltatása végett. Az igazságügyi bizottság tárgyalásaiból került azután ki a szakasz ügy, ahogy az 1893-iki törvénybe átment. És e törvénynek olyan hitele volt, hogy valahányszor azóta törvényhozási intézkedésekben államellenes cselekvésről mint megfenyítendő tényről szó volt, mindegyik ilyen törvényben – én most hamarjában csak a kongrua-törvényre emlékezem – mint ilyen átvétetett ez az intézkedés, és arra nézve, hogy mi tekintetik államellenes cselekvésnek, mindig az 1893: XXVI. t.-cikk megfelelő szakaszai voltak irányadók.

Tehát ez az egész intézkedés, az államellenes cselekvésnek ez a fogalom-meghatározása nem a kormánypadokról keletkezett, nem arról az oldalról jött, melyet joggal vagy nem joggal, de meg lehet gyanúsítani olyan irányzattal, minthogyha az önkénynek akarna tágabb teret nyújtani, hanem jött ellenzéki oldalról, arról az oldalról, amely a dolog természeténél fogva mindig féltékenyen őrködik és kell hogy őrködjék afelett, hogy az önkény megszoríttassék, hogy szilárd jogi keretek létesíttessenek. Ez az intézkedés keresztülment az akkori törvényhozás képviselőházának legilletékesebb bizottságán, az igazságügyi bizottságon. Létrejött hozzájárulásával, közreműködésével az akkori igazságügyminiszternek, aki történetesen Szilágyi Dezső volt. Elfogadtatott a törvényhozás által nemcsak akkor, hanem – hogy úgy mondjam – újból elfogadtatott mindannyiszor, valahányszor az államellenes cselekményt definiálni kellett.

Nem mondom, hogy ez a legtökéletesebb meghatározás, amelyet adni lehet, hanem az kétségtelen, hogy ez a meghatározás mindenestre igen komoly megfontolásnak tárgya volt, és hogy eredetében nem viseli, hogy úgy mondjam, az önkénykedési szel-

lemnek eredendő bűnét és jellegét magán, hanem ellenkezőleg, az ellenőrzésnek szempontjai által vezérelt körökből eredt.

És ismét említhetem azt is, hogy a múltban a fegyelmi hatalom gyakorlása ennek a szakasznak alapján mindenre inkább, mint a túlszigorúságnak vádjára adhatott alkalmat.

Mindezek után a megnyugtató momentumok után, összehasonlítva ennek a szerkezetnek határozottságát más általam idézett és még feles számban idézhető példákkal a büntetőjog terén, azt hiszem, a t. ház teljes megnyugvással fogadhatja el ezt a meghatározását az államellenes cselekvésnek, melyet elfogadásra ajánlok is. *(Helyeslés.)* Sőt ki akarom emelni, mert t. képviselőtársam megpendítette azt a hűrt, amely igen érzékenyen rezeg és visszhangot ad mindnyájunknak kebelében, hogy az államellenes cselekvésnek ezt a definícióját fel lehet használni esetleg a nemzet ellen is, ha ismét egy nemzetellenes kormány keletkezik, aminek lehetőségével nekünk mindig számolnunk kell, mondom, ki akarom emelni ennek a meghatározásnak, valamint egyáltalában a központi hatalom számára a javaslatban megállapított jogok meghatározásának azt a különleges vonását, hogy amennyire emberileg lehetett, iparkodtam azokat akképpen formulázni, hogy csak a nemzeti ügy mellett legyenek erősségek, de a nemzet ellen ne legyenek felhasználhatók. *(Helyeslés.)*

A veszélyt teljesen kikerülni lehetetlen, de méltóztassanak csak felvenni, mit tartalmaz éppen az államellenes cselekménynek definíciója itten. Az van itt mondva, hogy „az állam alkotmánya ellen”. Az alkotmányt nem védi, hanem az alkotmányt támadja egy nemzetellenes kormány, s hogy az alkotmány értelmezése tekintetében igenis az a kormány tévutakon járhat, megengedem, de hát a büntetőtörvény-[449]könyvnek általam felolvasott szakaszai e tekintetben még sokkal tágabb alapot nyújtanak.

Továbbá ott van: „nemzeti jellege”. Hát a nemzeti jelleget nem védi, hanem azt megtámadja az a nemzetellenes kormány; a nemzeti jelleg megvédésének kimondásából egy nemzetellenes kormány nem tud magának fegyvert kovácsolni.

Azután ott van a nemzet „egysége”. A nemzet egységének megvédése címén megint nincs fegyvere egy nemzetellenes kormánynak arra, hogy ezt a maga céljaira használja fel. Azután: „különállása”. Hát itt az önállóságot jelöljük meg, mint olyan attribútumát a magyar államnak, amely ellen való cselekvés fegyelmi deliktumot képez.

Az állam önállóságának megtámadása megint nem olyan kategória, nem olyan fogalom, amelyből egy nemzetellenes kormány magának fegyvert kovácsolhatna. Azután ott van: „területi épsége,

továbbá az állam nyelvének törvényben meghatározott alkalmazása és az állam címere, jelvénye és zászlója ellen irányul”.

Ebben a fogalom-meghatározásban egyetlenegy olyan pont sincs, amelyre támaszkodhatnék egy nemzetellenes kormány, hanem éppen, ha van valami érdeme ennek a fogalom-meghatározásnak, az abban áll, hogy minden pont akként van kiválasztva, hogy csak a nemzeti ügy, a nemzet ellen intézett merényletek szubszumálhatók ez alá, nem pedig a nemzet mellett tanúsított tevékenység, amelyet esetleg egy nemzetellenes kormánynak meg lehetne támadni. *(Igaz! Úgy van!)*

Egyéb észrevételem és mondanivalóm ennek a szakasznak megokolására nincsen.

De nyilatkoznom kell még arra, hogy Pop Cs. István képviselő úr megtámadta a szakasz utolsó bekezdésének intézkedését, mely szerint az a tanító, aki a c) pontban körülírt fegyelmi vétségek, t. i. államellenes cselekvés miatt mozdított el állásától, az öt évnél tovább nem terjedhető időn át tanítói állást nem viselhet.

Ha az a tanító az ő háta mögött lévő magasabb erők által mozgattatott, és ezáltal kerül abba a sajnálatos helyzetbe, akkor én őt nagyon sajnálom, de akkor nem a törvény, hanem azok feleljenek érte, akik őt mozgatják, *(Élénk helyeslés.)* és akik őt ilyen helyzetbe juttatják. Ha pedig ő maga a hibás e tekintetben, hát akkor, megvallom, hogy aki az államnak alkotmánya, a nemzeti egység, a nemzeti jelleg, a területi épség, az ország zászlója és címere ellen cselekedett, azzal szemben nem túlszigorúan, hanem igen enyhén bánunk el, *(Igaz! Úgy van!)* ha azt mondjuk ki a törvényben, hogy öt évig gyermekeink nevelését őrá nem bízunk.

Ajánlom a szakaszt Burdia Szilárd módosítványával elfogadásra. *(Élénk helyeslés és éljenzés.)*

Elnök: Az előadó úr kíván szólni?

Vertán Endre előadó: Nem kívánok.

Elnök: A tanácskozást befejezettek nyilvánítom.

Elsősorban kérdem a t. házat: méltóztatnak-e a 22. § meg nem támadott részét a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház változatlanul elfogadja a 22. § meg nem támadott részeit.

Most elsősorban az 1. pont a) pontjához két ellenindítvány adatott be, az egyik Goldis Lászlóé, a másik Burdia Szilárdé. Méltóztatnak kívánni, hogy felolvastassanak? *(Nem!)* Két ellenindítvány lévén, felteszem a kérdést: méltóztatnak-e a 22. § 1. pontjának a) pontját változatlanul elfogadni, szemben Goldis László és Burdia Szilárd képviselő urak ellenindítványával? *(Nem!)*

Azt hiszem kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el változatlanul.

Most már Burdia Szilárd és Goldis László képviselő urak ellenindítványait szembe fogom egymással állítani, mégpedig, miután a szöveghez közelebb áll Burdia Szilárd ellenindítványa, arra nézve fogom a házszabályok értelmében a kérdést feltenni. Kérem a t. házat: méltóztatik-e Burdia Szilárd képviselő úr ellenindítványát, szemben Goldis László képviselő úr ellenindítványával elfogadni, igen, vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház elfogadja Burdia Szilárd képviselő úr ellenindítványát, ennél fogva Goldis László képviselő úr ellenindítványa elesett.

Most már ugyancsak az 1. pont *d)* pontjához Goldis László képviselő úr adott be módosítást, amely azt célozza, hogy annak kezdetére beillesztessenek a következő szavak: „ha valamely hitfelekezet, nemzetiség, vagy egyes...” Kérem a t. házat, méltóztatik-e a *d)* pontot változatlanul elfogadni, szemben Goldis László képviselő úr indítványával, igen, vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik elfogadják változatlanul, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház a *d)* pontot változatlanul elfogadja a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, ennél fogva Goldis László képviselő úr módosítványa elesik.

Most a 3. ponthoz Goldis László képviselő úr a következő módosítást adta be, hogy t. i. a 3. pont első mondata helyett a következő mondat tétessék *(olvassa)*: „A fegyelmi vizsgálatot a közoktatási bizottságnak e célra kiküldött tagja teljesíti.” Kérem a t. házat: méltóztatik-e a 3. pontot Goldis képviselő úr most ismertett módosításával szemben változatlanul elfogadni a közoktatásügyi és pénzügyi [450] bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház változatlanul fogadja el az eredeti szöveget.

Ugyancsak a 3. ponthoz Manojlovics János képviselő úr adott be egy módosítást, amely azt célozza, hogy utolsó bekezdésképpen a következő új bekezdés tétessék; kérem ennek felolvasását.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Manojlovics János módosítását).*

Elnök: Kérem a t. házat: méltóztatik-e Manojlovics János képviselő úrnak most felolvasott módosítását elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)*

Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség.

Kijelentem, hogy a képviselőház Manojlovics János képviselő úr módosítását, amelyben új bekezdést hozott javaslatba a 3. ponthoz, elveti.

Következik most már azon ellenindítvány, amelyet Pop Cs. István képviselő úr adott be a 22. § utolsó bekezdéséhez. Miután ez ellentétben áll az utolsó bekezdéssel, kérdem a t. házat elsősorban: méltóztatik-e a 22. §. utolsó bekezdését változatlanul elfogadni, szemben Pop Cs. István képviselő azon módosításával, hogy az utolsó bekezdés egész terjedelmében hagyassék ki, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik változatlanul fogadják el, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház az utolsó bekezdést elfogadja, szemben Pop Cs. István általam imént körvonalozott ellenindítványával.

Most még ugyancsak ehhez az utolsó ponthoz az előadó úr adott be módosítást, amely azt célozza, hogy a második sorban e) pontra való hivatkozás helyett „c) pont” tétessék.

Kérdem a t. házat: méltóztatik-e ezen módosítást elfogadni? *(Felkiáltások: Igen!)* Ha igen, akkor azt elfogadottnak jelentem ki.

Még ugyancsak ennél a szakasznál egy határozati javaslatot nyújtott be Hoffmann Ottó képviselő úr. Kérem annak felolvasását.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Hoffmann Ottó határozati javaslatát).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e elfogadni Hoffmann Ottó képviselő úrnak most felolvasott határozati javaslatát, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)*

Kérem azokat, akik a határozati javaslatot elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a képviselőház Hoffmann Ottó képviselő úr határozati javaslatát elfogadja.

Következik a 23. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a törvényjavaslat 23. §-át).*

Elnök: Az előadó úr nem kíván szólni. Szólásra következik?

Hammersberg László jegyző: Nagy Dezső!

Nagy Dezső: T. képviselőház! A 23. § intézkedik a hitfelekezeti illetékes hatóságnak a fegyelmi eljárásáról a hitfelekezeti iskolákat illetőleg. Ezen szakasznak harmadik bekezdésében és ezen harmadik bekezdés végső mondatában intézkedés történik arról, hogy a fegyelmi eljárás folyamán a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, amennyiben olyan vétségről van szó, amely a 22. § a) és c) pontjaiba ütközik, joga van követelni azt, hogy a tanítót a fegyelmi eljárás alatt állásától felfüggeszték. Azt is kimondja a törvény, hogy a tanító állásától minden esetre felfüggesztendő. Kétségtelen

azonban az, hogy a felfüggesztés jogát az illetékes egyházi hatóság gyakorolja, nem pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter. A miniszternek egyszerűen csak joga van követelni a felfüggesztést. Most már beállhat az az eset, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter követeli a felfüggesztést, az egyházi hatóság pedig nem teljesíti ezt a kérést, és így hatálytalan marad a miniszternek az az intézkedése, amely az illető tanítónak állásától való felfüggesztésére irányul. Itt egy *lex imperfecta*-ról van szó, amely ad bizonyos jogot a miniszternek, de nem gondoskodik arról, hogy azt a jogát tényleg érvényesíthesse is.

(Az elnöki széklet Rakovszky István alelnök foglalja el.)

Megtörténhetik, hogy az egyházi hatóság egyszerűen nem engedelmeskedik, és az illető tanító, aki ellen a fegyelmi eljárás folyik államellenes cselekmény miatt, tovább tanít, sőt ismerve a fegyelmi eljárás hosszadalmasságát, éveken keresztül tovább működik. Államellenes üzelmei ellenére tehát az illető a felsőbb egyházi hatóság védelme alatt marad egészen úgy, mintha a vallás- és közoktatásügyi miniszter egyáltalában nem intézkedett volna.

Azt tartom, hogy a törvénynek ez a hiánya a magyar államkormányának, a magyar államhatalomnak sem válik előnyére. Mert ha gondoskodunk az államkormányt megillető jogokról, meg kell adni az eszközöket is arra, hogy azokat teljes mértékben érvényesíthesse. Ennélfogva vagyok bátor a következő határozati javaslatot benyújtani *(olvassa)*: A 23. § 3. bekezdésének végéhez pótlásként a következő pont iktattassék bele: „Aminek ha az illetékes egyházi hatóság eleget nem tenne, a felfüggesztést a vallás- és közoktatásügyi miniszter közvetlenül rendeli el.” *(Élénk helyeslés.)*

Raisz Aladár jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. képviselőház! Midőn az előbbi szakaszhoz bátor voltam néhány módosítást javasolni, azzal vezettem be felszólalásomat, [451] hogy nem hiszem, hogy ez a javaslat szántszándékkal a nemzetiségek ellen irányulna, és annak a meggyőződésemmnek adtam kifejezést, hogy csak tévedésből történt az, hogy e szakaszban a fegyelmi vétségek köréből ki van véve a nemzetiség elleni vétség. A többségnek a határozata után azonban, amely határozatot bírálni nincsen jogom, a véleményem e törvényjavaslat intenciójáról megváltozott. E határozat után joggal támad fel lelkemben az a gyanú, hogy ez igenis célzatosan és akarattal a nemzetiségek, mégpedig minden nemzetiség ellen való izgatásnak kíván fegyvert adni a különböző tanítók kezébe, mert különben ezt a határozatot a t. ház nem hozhatta volna meg.

Ezen megjegyzésem után bátorodom áttérni a 23. §-ban foglaltakra. Amidőn a zárszó jogával éltem, már akkor is kifejtettem, hogy a felekezeti tanítók fegyelmi ügye tekintetében nagy különbség van a közoktatásügyi bizottság által szövegezett javaslat és az igen t. kultuszminiszter úrnak eredeti javaslata között.

Ha az a változtatás, amelyet a közoktatásügyi bizottság az eredeti törvényjavaslaton tett, némileg talán javít is a helyzeten, másrészt azonban a rendelkezéseket sokkal zavartabbakká és komplikáltabbakká tette, úgyhogy a közoktatásügyi bizottság szövegezése alapján a törvény alkalmazása terén a félreértések egész halmaza fog felmerülhetni. Akkor, minthogy nem terjesz-
kedhettem ki részletesen ezen állításom bizonyítására, az igen tisztelt kultuszminiszter úr, legalább a jelekből ítélve, tagadásba vette azt a állításomat, hogy azok a lazaságok tényleg benne vannak a közoktatásügyi bizottság szövegezésében. Azért bátor-
kodom most a részletekre kiterjeszkedve kimutatni, hogy a köz-
oktatásügyi bizottság tényleg roppantul elhamarkodottan és a
különböző szövegek egybevetése nélkül alkotta meg a 23. és 24.
§-okat. Rám azt a benyomást tette ez, hogy egy bizottsági tag in-
dítványára történt így a dolog, és a bizottságnak talán nem volt elég
ideje ahhoz, hogy a szövegeket összeegyeztesse, és az egyes mon-
datok következményeit más mondatok következményeivel össze-
vetve állítsa össze a szöveget, amely eljárás esetén kitűnt volna,
hogy a különböző rendelkezések végkövetkezményei között teljes
ellentétek vannak.

Az eredeti miniszteri javaslat a fegyelmi ügyekre vonatkozólag a
következő szempontok szerint járt el.

A fegyelmi ügyeket két nagy csoportra osztja. Az egyik csoportba
a közönséges fegyelmi vétségek tartoznak. A javaslat szövege nem
így nevezi ugyan, de hogy könnyebben dolgozhassam a fogal-
makkal, azért ezt a csoportot a közönséges fegyelmi ügyek cso-
portjának nevezem. A második csoportot pedig az államellenes
fegyelmi vétségek csoportja képezi. Az eredeti miniszteri javaslat
különbséget tesz a községi iskolák tanítóinak fegyelmi ügyei és a
hitfelekezeti iskolák fegyelmi ügyei között. A községi iskolák taní-
tóira vonatkozólag a miniszteri javaslat teljesen érvényben hagyta
az 1876: XXVIII. törvénycikket, és azt mondta, hogy ezután úgy
fognak elintéztetni a fegyelmi ügyek, amint azt az 1876: XXVIII.
törvénycikk a közönséges fegyelmi vétségekre vonatkozólag ren-
deli. Kérdés most, hogyan fognak azok elintéztetni a hitfelekezeti
iskoláknál. A miniszteri javaslat szerint a hitfelekezeti iskolákra
vonatkozólag a közönséges fegyelmi ügyekben az eljárás a nem
segélyezett hitfelekezeti iskolára nézve teljesen az illető felekezeti

hatóság jogkörében hagyatik meg továbbra is, s az államnak és kormánynak semmiféle befolyása azokra nincsen.

Az államellenes cselekedetekre vonatkozólag pedig egyáltalában a felekezeti hatóságnak semmiféle joga nincsen, azok kivételnek a felekezeti hatóság jogköréből, és átutaltatnak a közigazgatási bizottsághoz, hozzávéve azt a feltételt, hogy ha éppen a felekezeti hatóság maga akar eljárni, ez megengedett neki, de akkor is a miniszter felülbírálja, és ha akarja, azután mégis átutalja a közigazgatási bizottsághoz. Ez volt a miniszteri javaslatnak az eszmemenete; ezen eszmemenet szerint voltak rendezve a fegyelmi ügyek az eredeti miniszteri javaslatban.

Most már jött a közoktatásügyi bizottság, és ezen nagyot változtatott. Mindenekelőtt a községi tanítók fegyelmi ügyeit egységesen rendezte, átvette az 1876: XXVIII. t.-cikkből mindazt, ami a tanítók fegyelmiügyére vonatkozott, és hozzáadta mindazt, ami az új törvényben került rendezés alá, és mindezen ügyeket a községi iskolákra vonatkozólag egy szakaszban rendezte, a 22. §-ban. Most azután továbbment a közoktatásügyi bizottság, és rendezni akarta a hitfelekezeti iskolák tanítóinak fegyelmi ügyeit. Ezt két szakaszban teszi. Mily eszméből került ez ki? Itt is megkülönböztetés történik a közönséges fegyelmi ügyek és az államellenes cselekedetek között. Azt mondja a 23. § a közönséges fegyelmi ügyekre vonatkozólag, hogy ezek szintén kizárólagosan a felekezeti hatáskörébe és jogkörébe utaltatnak. De most jön az államellenes cselekedet.

Azt mondja a közoktatásügyi bizottság, hogy az államellenes cselekedetekre vonatkozólag a segélyezett felekezeti iskolákra nézve a miniszter rendeletére köteles az illető felekezet elrendelni a fegyelmi vizsgálatot, és teljesen lefolytatni egészen az ő hatáskörében, ítéletet hoz, és ezen ítéletet felterjeszti a miniszterhez. Ez áll a segélyezett felekezeti iskolákra nézve. A nem segélyezettre nézve nem mondja ezt ki.

Ki akarom mutatni, hogy logikaellenes a közoktatásügyi bizottság szövegezése. Mert éppen ellenkezőleg, a segély nélküli felekezeti iskoláknál az államellenes cselekedeteket egyáltalában nem engedi semmiféle esetben a felekezeti ható-[452]ság által elbíráltatni. Azt mondja a 23. § *(olvassa)*: „A hitfelekezeti illetékes hatóság a fegyelmi eljárást saját szabályai szerint fogatosítja. Minden hitfelekezeti illetékes hatóság köteles fegyelmi szabályait a vallás- és közoktatásügyi miniszternek tudomás végett előzetesen bemutatni. A hitfelekezeti illetékes iskolai hatóság olyan felekezeti tanító ellen, akinek alapfizetés vagy korpótlék-kiegészítés címén bármilyen összegű államsegély van engedélyezve, a vallás- és közoktatásügyi miniszter felhívására a fegyelmi eljárást megindí-

tani köteles minden oly esetben, amelyben a jelen törvény 22. §-a értelmében fegyelmi eljárásnak van helye.”

Tehát az államellenes cselekedetek esetében is, amelyet különben a következő mondat határozottan ki is mond, mert azt mondja (*olvassa*): „Ha a fegyelmi eljárás a jelen törvény 22. §. 1. *a-c*) pontjaiban felsorolt fegyelmi vétségek miatt indíttatik meg – természetesen a felekezeti hatóságnál –, a vallás- és közoktatásügyi miniszter kívánságára a tanító állásától minden esetre felfüggesztendő. Ha a hitfelekezeti hatóság a fegyelmi eljárást – tehát az államellenes cselekedetekre vonatkozólag is – a rendelet vételétől számított 30 nap alatt meg nem indítaná, vagy ha azt kellő igazolás nélkül három hónap alatt be nem fejezné, vagy pedig ha az ítéletet annak meghozatalától számított 15 nap alatt a miniszterhez fel nem terjesztené: mindez esetben a fegyelmi ügyet a jelen törvény 22. §-ában körülírt eljárással és az ebben felsorolt büntetési fokozatok alkalmazásával a közigazgatási bizottság látja el.”

Világos tehát, t. ház, hogy ez a szakasz úgy rendelkezik, hogy mindenekelőtt a felekezeti hatóságot hívja fel a miniszter, hogy az államellenes cselekedetek miatt is a peres eljárást indítsa meg. Ebben a szakaszban nincsen sem a határozatlan, sem pedig a feltételes mód alkalmazva, hanem itt határozottan indikatívus van, hogy t. i. a miniszter indítja meg az illető felekezeti hatóság ellen, államellenes cselekedetek miatt is, a fegyelmi eljárást. De nincs itten intézkedés arra nézve, hogy a nem segélyezett iskolákban is ugyanezen eljárás követendő. Mert itten arról van szó, hogy csakis akkor, ha korpótlék vagy pedig alapfizetés hozzájárulás címén az államtól az illető iskola segélyt nyert, teendők folyamatba ezek az intézkedések.

A következő paragrafus ennek ellentmond, amennyiben a 24. szakasz azt mondja, hogy minden hitfelekezeti, valamint magánosok és társulatok által fenntartott elemi népiskolánál alkalmazott tanító ellen a 22. § 1. *a-c*) pontjaiban foglalt vétségek esetében a miniszter elrendelheti a vizsgálatot a közigazgatási bizottságnál.

Ha, t. ház, ezt a két paragrafust összevetjük, akkor látjuk, hogy ennek csak az az értelme lehet, hogy ha a miniszter akarja, a felekezeti hatóságnál, ha akarja, a közigazgatási bizottságnál indítja meg a pert. De ha ez az értelme ennek, akkor sem világos ez a két szakasz, mert a 23. §-ban sehol sincs megírva az, hogy a miniszternek jogában áll válogatni a felekezeti hatóság és a közigazgatási bizottság között.

T. ház! Azt mondtam, hogy nekem jobban tetszik az eredeti miniszteri fogalmazvány. Azért mondtam ezt, mert abban ki van zárva annak a lehetősége, hogy az illető hitfelekezeti hatóság is gyakorolhassa államellenes cselekedetek miatt a fegyelmi jogot. A

miniszteri javaslat szerint ez lehetetlen, itt pedig jog adatik erre a hitfelekezeteknek. Ha ez így magyarázható, akkor miért nincs intézkedés arra az esetre is, ha az illető iskola nincsen segélyezve? Hiszen sokkal logikusabb dolog volna, ha már a segélyezett iskolának joga van, hogy az államellenes cselekedetknél ő folytassa le az eljárást, megadni ezt a jogot az olyan iskoláknak is, amelyek államsegélyt nem húznak.

T. ház! Ki akartam mutatni, hogy ennek a két szakasznak fogalmazása nem egészen határozott, és félreértésekre adhat alkalmat. Nem tudom hinni, hogy valaki megmagyarázhatná nekem azt, hogy például a 23. §-ba beleértődik az is, hogy a nem segélyezett iskolákban az államellenes cselekedetek miatt a miniszternek joga van a hitfelekezeti hatóságra bízni a fegyelmi pert. Legalább én nem olvastam és nem láttam semmi olyat ebben a törvényjavaslatban, amiből erre a konklúzióra juthatnék.

T. ház! Ezekben iparkodtam – talán nem sikerült – tehetségem szerint kimutatni, hogy ennek a két szakasznak fogalmazása laza, vagy – hogy szelídebb kifejezést használjak – elhamarkodott, amiért is revízióra szorul.

Most bátorkodom elmondani, hogyan gondolom én magam a felekezeti iskoláknál a fegyelmi ügyekben lefolytatandó eljárást.

Én is követem a miniszter úrnak alapeszméjét e tekintetben, és két részre osztom e pereket: t. i. közönséges fegyelmi ügyekre és az államellenes cselekedetek miatti fegyelmi ügyekre. Azt gondolom, igenis, ki kell mondani, hogy a közönséges fegyelmi perek először a nem segélyezett iskolákra nézve egyáltalán a hitfelekezetek jogkörében hagyassanak, és erre nézve a miniszternek semmiféle joga ne legyen, amint a törvényjavaslat is kontemplálja.

Most továbbmegyek és kérdezem, hogy a segélyezett iskoláknál mi történjék? Ott a miniszter fenntartja a jogot, hogy a közönséges fegyelmi ügyek csoportjára is, ha szükségét látja, joga legyen az illető felekezetenél a per megindítását követelni. Ezt sem bánom, ez ellen sem akarok szólni, ezt is megengedem.

Most következnek az államellenes cselekedetek miatt való perek. Én abban a nézetben vagyok, hogy nem kell a miniszter diszkréciójára bízni a választást, mikor tetszik neki a hitfelekezetekre bízni a per lefolytatását, és mikor nem, mert ez a választási jog, szerintem, nagy veszélyeket rejt [453] magában éppen a közszabadság, a tanítói függetlenség szempontjából. Nem akarom kizárni, hogy végső esetben a miniszter döntsön ily dolgokban, nem akarom – mert most nem nagy elvekről beszélek, azokat az általános vitában elmondtuk, csak a törvénynek a technikájáról beszélek – mondani, nem akarom ezt kizárni; de mit szeretnék? Azt, hogy mindenekelőtt adassék alkalom az illető iskolafenntartó

hitfelekezetnek, hogy ő mondjon ítéletet. Ezt etikai szempontból is kívánom, mert éppen azáltal, hogy valakinek kötelessége ítékezni ily dolgokban, és érezi mindig annak kötelezettségét, hogy megtorolja az államellenes dolgokat, még inkább ébren tartatik benne az érzés az ily kihágások ellen.

Szerény nézetem szerint a leghelyesebb eljárás ez volna.

Tehát: államsegélyes iskolánál a közönséges fegyelmi pereket a hitfelekezetek folytatják le, és azután a miniszterhez terjesztetnek fel, amint itt van kontemplálva, és utóvégre, ha a miniszter nem fogadja el azt a döntést, egy hónapon belül a közigazgatási bizottság kiküldött tagjának közreműködése mellett új eljárást és új határozathozatalt rendelhet el.

Most az államellenes cselekedetknél szeretném elérni, hogy mindenekelőtt hívja fel az illető felekezetet a fegyelmi eljárás megindítására, illetve a fegyelmi hatóság meghozza az ítéletet, felterjeszti a miniszterhez; és most megadnám igenis a miniszternek a jogot, ha az ítélettel nincs megelégedve, hogy akkor indíthasson újabb pert a közigazgatási bizottságnál. De nem adnám meg alternatíve a jogot, hogy amikor akarja a miniszter az egyik hatóságnál, amikor akarja, a másik hatóságnál indítsa meg az eljárást. Mert ennek értelmét, rezonját nem látom be. Nem látom be, miért történjék ilyen válogatás. Mert hiszen akkor, ha elejétől fogva, a törvény alkotásánál a törvényben megengedjük, hogy némely hitfelekezetekkel szemben a miniszter így járjon el, másokkal meg amúgy, kinyilvánítottuk bizalmatlanságunkat az ország némely hitfelekezetével szemben, pedig azt hiszem, nem okos, nem helyes, hogy saját eljárásunkkal, amint helyesen fejtette ki Ártim Mihály t. képviselőtársam, már előre mi is bizalmatlanságot keltsünk – mert bizalmatlanság bizalmatlanságot kelt –, mielőtt nem győződtünk meg arról, hogy az illető hitfelekezet nem képes vagy nem akarja a kötelességeit ezen irányban teljesíteni. Nem helyes, hogy az országgyűlés többsége már előre arra az álláspontra helyezkedjék, hogy nem bízik az ország valamely hitfelekezetében; azt hiszem, hogy a hazafiság szempontja ezt nem indokolja.

Nem indokolt ez azért sem, mert én nem látok veszélyt fennforogni, miután a miniszternek meg van adva a jog, hogy a fegyelmi pernek bármely szakában az illető tanítót felfüggesztheti. A felfüggesztés által azon veszélyek, amelyek az ilyen tanítónak működéséből folynának, már elhárítottak, és azalatt, míg a per ellene folyik, helyette természetesen egy elfogadható segédtanító működik. Tehát semmiféle veszély az országra vagy a tanításra abból nem származhatik, hogy az eljárás talán hosszabb ideig tart. Persze megeshetik, hogy a hitfelekezet ítéletét a miniszter nem hagyja

jóvá. Ez azonban alig fog megtörténni, mert én bízom benne, és meg vagyok győződve, hogy államellenes cselekedetek esetében bármely hitfelekezet olyan ítéletet fog hozni, melyet a miniszter jóvá fog hagyni. Abban igenis veszély volna, ha pl. a miniszternek nem volna meg a joga, hogy ilyen esetben felfüggeszthesse a tanítót, s akkor érteném a dolog rációját, mert azon idő alatt, míg kétszer lefolytatjuk a pert, egyszer a hitfelekezetnél, másodszor a közigazgatási bizottságnál, a tanító ott működik, és egy egész generációt elronthat, és káros befolyása érvényesül az iskolában. De mikor a miniszternek a törvényben meg van adva a jog, hogy felfüggesztheti a tanítót, mert a miniszter úr által elfogadott módosítás szerint ő nem csupán felszólíthatja a felekezeti hatóságot, hogy függesse fel, hanem a miniszter közvetlenül fel is függesztheti a tanítót, akkor semmiféle veszélyt abban nem látok, hogy engedjük a hitfelekezetet először ezekben a perekben ítélni.

Ezért én azt szeretném, hogy a 23. és 24. §-ok egészen átdolgoztassanak és pedig úgy, hogy belőlük egy szakasz legyen. Meghagyom a 24. §-nak azon intézkedését is, amely azt mondja, hogy a miniszternek felszólítása nélkül is jogában és kötelességében legyen az iskolafenntartó hitfelekezetnek, hogy ilyen államellenes cselekedetek esetében magától is megindítsa a pert, amely esetben szintén köteles felterjeszteni az ítéletet az összes iratokkal együtt a miniszterhez, aki azután látni fogja, hogy helyes-e, vagy szükségét látja-e annak, hogy ha az ítélet nem kielégítő, azt áttegye újból a közigazgatási bizottsághoz, és akkor a közigazgatási bizottság fog a dolog felől újból intézkedni. Én ez iránt módosítást bátorodom előterjeszteni, amely szerint az általam kifejtett elvek alapján a 23. és 24. §-okból egyetlenegy szakasz lenne. Azt hiszem, hogy így a szöveg sokkal világosabb és célravezetőbb lesz.

Az egész szakasz akkor így szólna *(olvassa)*:

„A hitfelekezeti illetékes hatóság a fegyelmi eljárást saját szabályai szerint foganatosítja.

Minden hitfelekezeti illetékes hatóság köteles fegyelmi szabályait a vallás- és közoktatásügyi miniszternek tudomás végett előzetesen bemutatni.

A hitfelekezeti illetékes iskolai hatóság olyan felekezeti tanító ellen, akinek alapfizetés vagy korpótlék-kiegészítés címén bármilyen összegű államsegély van engedélyezve, a vallás- és közoktatásügyi miniszter felhívására a fegyelmi eljárást megindítani köteles minden olyan esetben, amelyben a jelen törvény 22. §-a értelmében fegyelmi eljárásnak van helye.”

Ezután következne egy más mondat, mely így szól:

[454] „A jelen törvény 22. §-ának 1. a-c) pontjaiban felsorolt fegyelmi vétségek miatt a hitfelekezeti illetékes iskolai hatóság a

vallás- és közoktatásügyi miniszter felhívására a fegyelmi eljárást köteles megindítani minden tanító ellen, tekintet nélkül arra, vajon van-e alapfizetés vagy korpótlék kiegészítésére államsegély engedélyezve, vagy nem. Ez esetben a vallás- és közoktatásügyi miniszter kívánságára a tanító állásától mindenesetre felfüggesztendő.”

Ezután következik ez:

„Ha a hitfelekezeti hatóság a fegyelmi eljárást a rendelet vételétől számított 30 nap alatt meg nem indítaná, vagy ha azt kellő igazolás nélkül három hó alatt be nem fejezné, vagy pedig, ha az ítéletet annak meghozatalától számított 15 nap alatt a miniszterhez fel nem terjesztené” – ide csatolnám a következőt: „vagy pedig végül, ha a jelen törvény 22. § 1. a-c) pontjaiban felsorolt fegyelmi vétségek esetében a miniszter a felterjesztett ítéletet kielégítőnek nem találná – folytatódik, mint a javaslatban van –, mindez esetben a fegyelmi ügyet a jelen törvény 22. §-ában körülírt eljárással és az ebben felsorolt büntetési fokozatok alkalmazásával a közigazgatási bizottság látja el.”

Ennek végére jönne a következő két mondat: „Ily esetben a fegyelmi eljárás iratai és a fegyelmi ítélet is az illetékes hitfelekezeti hatósággal is közlendő. A fegyelmi eljárásból eredő költségek viselése tekintetében pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletileg intézkedik.” Most következnenének a szakasz többi szavai: „A vallás- és közoktatásügyi miniszter a jelen törvény 22. § 1. a-c) pontjaiban felsorolt vétségek fennforgása esetében a fegyelmi eljárás megindítása iránt a hitfelekezeti hatósághoz intézett felhívással egyidejűleg vagy az eljárás folyamán is az államsegély kiszolgáltatását bármikor felfüggesztheti. Ha az egyházi főhatóság” ... stb., a további mind maradna. A nyolcadik bekezdés után tételnék egy új bekezdés, amely a 24. § második bekezdésének értelmét foglalná magában, és így hangzanék:

„E szakasz intézkedései nem szüntetik meg az iskolafenntartók azon jogát és kötelességét, hogy a 22. § 1. a-c) pontjaiban érintett nemzeti szempontok felett saját hatáskörükben is örködjenek.”

Fegyelmi jogukat tehát ezekre nézve is érvényesíthetik minden felszólítás nélkül, de ily esetekben ítélethozatal után tartoznak az ítéletet az összes fegyelmi iratokkal a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjeszteni. A miniszter, ha szükségesnek látja, a felterjesztés vételétől számítandó 15 napon belül jelen törvény 22. §-ában megszabott módon és az ott megállapított fegyelmi büntetések alkalmazásával foganatosítandó új fegyelmi eljárást rendelhet el, mely esetben a más hatóság által hozott fegyelmi ítélet az új eljárás befejezéséig függőben marad. Ha a miniszter e határidő leteltéig új eljárást el nem rendel, a fenntartó hatóság ítélete vég-

érvényes.” Az így megszövegezett egyetlen szakaszhoz jönne még a következő mondat: „Jelen szakasz rendelkezései a magánosok és társulatok által fenntartott elemi népiskolákra is érvénnyel bírnak.”

Én, t. ház, ezt átdolgoztam nagy meggondoltsággal, amennyire tőlem telik, és egy egészset alkottam, úgy, hogy most igazán minden eset beleillesztődik bizonyos meghatározott rendszerbe, amely – az alapelvektől eltekintve, amelyekkel egyáltalában nem értünk egyet – a már elfogadott alapelvekhez képest sokkal egyöntetűbb, határozottabb és félreértésre okot nem adhat. Nagyon kérem az igen t. kultuszminiszter urat és a t. házat, méltóztassék ezt meggondolni és az általam beterjesztett módosítást elfogadni.

Elnök: A ház határozata szerint, miután még többen vannak felírva, a vitát most berekesztjük és holnapra halasztjuk, most pedig áttérünk az interpellációkra. Mielőtt ezt tennénk, javaslatot kívánok tenni a legközelebbi ülés idejére és napirendjére nézve. Javaslatom a következő:

Tartsa a ház legközelebbi ülését holnap, csütörtökön, 1907. évi április hó 25-én, délelőtt 10 órakor. Ennek napirendje lenne: először elnöki előterjesztések és irományok bemutatása; másodszer a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása; ezzel kapcsolatban a részletes tárgyalás befejezése után a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a 7. §-ra vonatkozó előterjesztése és a tanítói fizetésekre vonatkozó 145 darab kérvény; harmadszor a marokkói sáska irtásáról a földművelésügyi miniszter törvényjavaslata, és negyedszer a m. kir. államvasutak és a m. kir. posta- és távirdaintézet részére beszerzendő forgalmi eszközök, valamint a m. kir. államvasutak állomásain és vonalain szükséges beruházások költségeinek fedezéséről a kereskedelemügyi miniszter törvényjavaslata.

Méltóztatnak ezen javaslatomat elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor ezt határozatként kimondom és most áttérünk az interpellációkra.

[...]

[460] **Elnök:** [...] Következik?

Raisz Aladár jegyző: Nagy György!

Nagy György: Bár belátom, hogy az öt óra hosszat tartó ülés alatt a ház figyelme kifáradt, mégis legyen szabad egy pár pillanatig igénybe vennem a ház türelmét, mert egyrészt a következő interpellációs napon hazafias kötelességem Debrecen városába szólít, másrészt pedig az a visszaélés, amelyre interpellációmmal rávilágítani akarok, sürgős megtorlást igényel. Nagyon röviden fogom előterjeszteni interpellációmat. *(Halljuk! Halljuk!)*

Amíg Buza Barna t. képviselőtársam egy az anyagi téren elkövetett visszaélésre mutatott rá, addig én egy másik, a szellemi téren elkövetett visszaélést akarok megvilágítani. Egynéhány hónappal ezelőtt, múlt év december 5-ikén egy interpelláció keretében rámutattam már arra, hogy a budapesti magyar tudományegyetem egyik tanára a törvénytelen, alkotmányromboló Fejérváry-kormány fogadatlan prókátorjává szegődött. Most pedig arra a másik visszaélésére akarok rámutatni, hogy a budapesti m. kir. tudományegyetemen oláh nyelven tartják egyesek az előadást a törvény és az egyetemi statútum határozott rendelkezése ellenére. Nevezetesen az egyetemi tanrendnek az 1906–1907. évi második félévre kiállított példányában fel vannak sorolva azok a tárgyak, amelyeket ebben a félévben előadnak.

A modern nyelvek és irodalmak között fel van sorolva: „A román nyelv tanrendszere” „A román nyelv és irodalom története a XVIII. századig”, „A román kódexirodalom”, „Az isztriai román nyelvjárás”, „Kritikai dolgozatok a román irodalom és nyelvészet köréből”. Ezeket az előadásokat az előadó tanárok, név szerint: Ciocan János nyilvános rendes tanár, Alexics György magántanár és Popovics György – aki ebben a hivatalos kiadványban Popoviciu-nak meri magát nevezni – kizárólag oláh nyelven tartják. *(Mozgás.)*

Ha vita tárgyát képezhetné, vagy ha egy percig is kétséges lenne az, hogy van-e joga a magyar tudományegyetemen egyes tanároknak olyan nyelven előadást tartani, akkor ezt az esetleges kétséget rögtön eloszlathatom magából a törvény szövegéből vett idézetekkel. *(Halljuk! Halljuk!)*

A magyar tudományos egyetemet az 1848. évi XIX. t.-cikk állította fel, amely az egyetemről mindenütt határozottan mint magyar egyetemről emlékezik meg. Egy másik törvény – az a szerencsétlen, az az okatlan nagylelkűséggel meghozott törvény, amelyet már rég el kellett volna törölni – a nemzetiségi törvény csodálatos kivétellességgel ebben az egy kérdésben, t. i. az egyetemi oktatás nyelvének kérdésében hazafias érzéssel járt el. Nevezetesen ennek a törvénynek 19. §-a kimondja azt, hogy az országos egyetemen az előadási nyelv a magyar. Folytatólagosan kimondja ugyan, hogy az országban divatozó nyelvek és azok irodalmi számára, amennyiben még nem állítottak, tanszékek állíttatnak, de a törvény ezen szavait oláh szempontból helytelenül úgy értelmezték – és a gyakorlat bizony nagyon hosszú ideig, egész a mai napig elnézte ezt a helytelen értelmezést –, hogy joguk van az oláh nyelvet és irodalmat oláh nyelven adni elő. *(Zaj.)*

Hogy ez nincs így, hivatkozhatnánk az ebben a tárgyban kiadott két miniszteri rendeletre: a 27.458. sz. 1891-iki és a 28.291. sz. 1883-iki miniszteri rendeletekre; hivatkozhatom az egyetem sta-

tűtümára, melynek első szakasza szerint az egyetem előadásának nyelve a magyar; hivatkozhatom a tanrendre is, amelyet minden egyes egyetemi polgárnak átadnak azon célból, hogy belőle az egyetemi előadás nyelvére és az egyes tárgyakra nézve felvilágosítást nyerhessen.

Ez a tanrend az előadási nyelvre a következőket tartalmazza: „A hittudományi karban az előadás részben latin, részben magyar nyelven történik. A három világi karban minden előadás magyarul tartatik. Ahol más nyelven is, ott az a maga helyén külön ki van tüntetve.”

A tanrendnek 56. oldalán fel vannak sorolva az idegen nyelvek. A VI. fejezetben „Modern nyelvek és irodalmak” cím alatt egynéhány kollégium idegen nyelven van hirdetve, de a felsorolt oláh irodalomra vonatkozó előadásoknál nincsen kitüntetve az, hogy azok oláh nyelven fognak megtartatni.

Továbbmenve én azt vitatom – mindig a törvény alapján állva –, hogy nincs is ahhoz joguk, hogy az oláh nyelvet és az oláh irodalmat oláh nyelven tanítsák. Magyar nyelven szabad ezt csak előadni.

Az oláh tanszék felállításának ténye azt jelenti, hogy a magyar egyetemi polgárok számára – mert hiszen mindnyájan magyarok vagyunk, akik a haza kötelékébe tartozunk – az oláh irodalom ismertetése és megismerése végett állított fel ez a tanszék.

Ha az oláh nemzetiségi képviselők az ellenkező állásponton vannak, én, aki különben minden ilyenfajta kompromisszum ellensége vagyok, e kérdésben nagyon szívesen egyezsége lépnek velük. Nálunk az összes törvények, az 1868-iki törvény 64., 74., 88. szakaszai, a középiskolákra vonatkozó 1883: XXX. t.-c. az összes iskolákban, úgy az elemi iskolákban, mint a felső népis-
kolákban, polgári iskolákban és a középiskolák két fajtájában a magyar nyelvet a kötelező tantárgyak közé veszik fel. Vajha úgy volna, hogy ez azt jelentené, hogy a magyar nyelvet magyarul is kell tanítani. De, fájdalom, nem úgy van. Hiszen éppen a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat 20. §-ánál volt igen sokunknak óhaja, hogy kimondjuk, hogy a magyar nyelvet legalább az államilag segélyezett iskolákban csak magyar nyelven tanítsák, de a nemzetiségek viselkedése folytán és főleg mivel ez az intézkedés most még a törvény szövegébe, rendszerébe nem lett volna beilleszthető, a törvény felállított rendszerét sértette volna, e módosítvány elmaradt. S marad továbbra is, hogy a nem magyar nyelvű iskolákban a magyar nyelvet idegen nyelveken tanítják.

De az államilag segélyezett iskolákban sem vagyunk képesek keresztülvinni, hogy a magyar nyelvet és irodalmat kizárólag magyar nyelven adják elő. Mikor a középiskolai törvényt, az 1883:

XXX. t.-c.-et tárgyalták, e kérdésben nagy vita indult meg a képviselőházban. Az akkori ellenzék lelkes, hazafias magatartása folytán megszületett a törvény 8. §-a, amely kimondotta, hogy a középiskola 7. és 8. osztályában, tehát csak e két felső osztályban, a magyar nyelv és irodalom magyar nyelven adatik elő, de a többi iskolában, amelyek nem magyarajkúak, egyetlen iskola sincs olyan, amelyben a magyar nyelvet és irodalmat kizárólag magyar nyelven adnák elő. Azt hiszem, hogy mikor fájdalommal kell tapasztalnunk azt, hogy édes hazánkban a nemzetiségek, legalább Erdélyben mind nagyobb tért foglalnak el, és külön nyelvszigeteket alkotnak, hol éppen az iskolák képezik a várakat, ahonnan a magyarok ellen támadásokat intézhetnek, és mikor az ország egyes részeiben az elnémult harangok körül a magyarság szigetei napról napra kisebbednek, akkor nekünk kötelességünk a magyar szellemi kincsek egyik templomára, a magyar tudományos egyetemre örökös, féltő szemmel tekinteni, és nem szabad engednünk, hogy e templomba az idegen nyelv s vele az idegen szellem és érzés hatoljon be. *(Igaz! Úgy van!)*

Én tehát, mivel e visszaélés megtörtént és megtörténhetik, mert most is napról napra oláh nyelven tartanak előadásokat, amelyekből a magyar ifjak egy szót sem értenek, ezt szóvá teszem. Hogy mit tanítanak, annak tartalmát elbírálni nem tudom, előadást nem hallottam, de ha lehetne következtetést vonni a tanulók viselkedéséből a tanárok előadásaira, akkor igen szomorú következtetést vonhatnánk az oláh nyelvű egyetemi polgárok viselkedéséből az oláh nyelven tanító tanárok előadásaira. Mert ezek az oláh nyelvű egyetemi polgárok voltak azok, akik a nemzet, a haza ellen oly súlyosan, megbocsáthatatlanul vétkező szörnyetegnek, annak a Vajda Sándor nevű egyénnek ...

Elnök *(csenget):* A képviselő urat ezért rendreutasítom, mert nem illik és nincs megengedve a házszabályokban, hogy egy képviselőtársunkat bárki is ily jelzésekkel illessen.

Nagy György: Én már Vajdát kiközösítettem. Nekem tehát nem képviselőtársam. *(Derültség.)* ... mondom, annak a Vajda Sándornak bizalmat, köszönetet akartak nyilvánítani azért, hogy a magyar nemzetet gyáván, alattomosan megsérteni elég vakmerő volt. És amikor Kmety Károly, az egyetem jogi fakultásának hazafias dékánja maga elé idézte azokat az ifjakat, ezek ha nem is ismerték be, hogy bizalmat szavaztak, de megvallották, hogy megbeszélés tárgyát képezte ez a dolog, ami elég fényes világítást vet ezeknek az ifjaknak a lelkére, akik azzal a gondolattal tudtak foglalkozni, hogy a nemzet ellen vétő ezen egyénnek köszönetet szavazzanak méltó büntetés helyett. *(Mozgás.)*

Nem tudom, hogy ezek ezektől az oláh nyelvi tanároktól vették-e a lelki inspirációt, nem is állítom, hogy tőlök vették, de mindenestre szükségesnek tartom azt, hogy a magyar nyelvű egyetemi polgárok tudják ellenőrizni, hogy mi történik az egyetem falain belül, hogy mikor eljönnek az előadásokra, ők is megértsék, amit a tanár előad, mert joguk van az előadási termekbe belépni, s nemcsak meghallgatni, de meg is érteni az előadást.

Épen ezért intézem a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz a következő interpellációt *(olvassa)*:

„Interpelláció a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz. 1. Van-e tudomása a vallás- [462] és közoktatásügyi miniszter úrnak arról, hogy a budapesti királyi magyar tudományegyetemen az 1906–1907. tanév második felében az »A román nyelvtan rendszere«, »Morphologia«, »A román nyelv és irodalom története a 18. századig«, »Kritikai dolgozatok a román irodalom és nyelvészet köréből«, »A román kódexirodalom« és »Az isztriai román nyelvjárás« címen hirdetett előadásokat az előadó tanárok: Ciocan János, Alexics György, Popovics József oláh nyelven tartják meg az egyetem statútuma és az 1868: XLIV. t.-c. rendelkezése ellenére?

2. Hajlandó-e nevezett tanárok ellen a törvényes megtorló eljárást folyamatba tenni?» *(Helyeslés.)*

Elnök: Az interpelláció ki fog adatni a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak. Több tárgy nem lévén, az ülést berekesztem.

(Az ülés végződik d. u. 3 óra 30 perckor.)

*Hitelesítették: Weber János s. k., Majthényi Ádám s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok.*

AZ 1906. ÉVI MÁJUS HÓ 19-ÉRE HIRDETETT

ORSZÁGGYŰLÉS

KÉPVISELŐHÁZÁNAK

NAPLÓJA

*

KILENCEDIK KÖTET

HITELES KIADÁS

BUDAPEST

**AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSU-
LAT KÖNYVNYOMDÁJA**

1907

148. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 25-én, csütörtökön,

Justh Gyula elnöklete alatt

[...]

A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor, gr. Apponyi Albert,

Kossuth Ferenc, Jekelfalussy Lajos, Josipovich Géza.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezetni fogja gr. Thorotzkai Miklós jegyző úr; a javaslatok mellett felszólalókat Hammersberg László, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Raisz Aladár jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

Elnök: [...] Bemutatom Debrecen város közönségének feliratát aziránt, hogy a magyar nyelv az elemi iskolákban eredményesen taníttassék;

az árvai ág. ev. esperességnek Hodzsa Milán képviselő útján beadott kérvényét a nem állami tanítókra vonatkozó törvényjavaslat tárgyában.

Javaslom, hogy ezen kérvények tétessenek le a ház asztalára, és a mai ülés napirendjére kitűzött hasonló természetű törvényjavaslattal együttesen nyerjenek elintézés. Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ily értelemben mondom ki a határozatot.

[...]

Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) tárgyalása és ezzel kapcsolatosan a részletes tárgyalás befejezése után a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a 7. §-hoz való előterjesztése és az ezen törvényjavaslattal kapcsolatos kérvények tárgyalása. A 23. § tárgyalásánál szakítottatott félbe a tanácskozás a tegnapi ülésben.

Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Vlád Aurél! *(Felkiáltások: Nincs itt!)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve, ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván nyilatkozni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! Ezen szakasz tárgyalásával kapcsolatosan Goldis László t.

képviselőtársam afeletti sajnálatának adott kifejezést, hogy az [4] ezt megelőző szakaszhoz beadott indítványa, mely szerint az állami tanítókra vonatkozó fegyelmi intézkedésekkel párhuzamosan a nemzetiségek elleni izgatást itt is fegyelmi deliktumnak kívánta felvételni, a ház által mellőztetett. Megvallom, ezt én is sajnálom. Nem a ház és nem az én intenciómból történt ez, hanem csak a szavazásnál – ami a beadott indítványok sokaságánál nem csoda – beállott zavarok folytán.

Én nyilatkozatomban is elfelejtettem erre az indítványra reflektálni. Pedig szándékom volt kijelenteni, hogy a módosításnak ezen részéhez hozzájárulok. Ezzel most már házszabályaink értelmében ezen törvényjavaslatban nem lehet segíteni, hanem majd a végrehajtási rendeletben mindenesetre – hivatkozva az állami tanítókról szóló törvénynek analógiájára – iparkodom majd ezt a hiányt pótolni. Most méltóztassanak tudomásul venni, hogy ebben a kihagyásban semminemű szándékosság nem rejlik.

Somogyi Aladár: A főrendiházban lehetséges rajta segíteni!

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: A főrendiházban lehetséges módosításokat benyújtani, de a főrendiház bölcsességétől függ, hogy kíván-e a javaslaton módosításokat tenni. Én azonban kezdeményező lépéseket nem fogok tenni, mert nem érzem magamat hivatva arra, hogy a főrendiházban módosításokat kezdeményezzek.

Ami a szóban forgó, most tárgyalás alatt lévő szakaszt illeti, ugyancsak Goldis László t. képviselőtársam ezt a szakaszt törvényszerkezeti szempontból tette kritika tárgyává, és egyúttal annak teljes átdolgozását célzó módosítást nyújtott be, mely szerint a 23. és 24. §-ok intézkedései egybefoglaltatnak egy szakaszba.

T. képviselőtársamnak módosítása a törvényjavaslat diszpozícióitól egy érdemleges eltérést tartalmaz; ez az érdemleges eltérés pedig nagy horderejű és igen nagy fontosságú. A törvényjavaslatnak diszpozíciói szerint ugyanis – mégpedig nem a 23., hanem a 24. § diszpozíciói szerint – államellenes deliktumok esetében, ezekre vonatkozó vádnak esetében fennmarad ugyanis a hitfelekezeti iskolafenntartóknak az a joga, sőt erkölcsi kötelessége, amelyre a törvény őket figyelmezteti, hogy ezeket is saját fegyelmi intézkedésüknek körébe vonják, azonban a miniszternek fenn van tartva az a jog, hogy, amikor a törvényben felsorolt állami szempontoknál fogva szükségesnek tartja, be nem várva a hitfelekezeti illetékes hatóságoknak fegyelmi eljárását, kezdeményezését, mindjárt az állami hatóságok elé utasíthassa az ügyet; továbbá fenn van tartva a miniszternek az a jog is, hogy ha a hitfelekezeti hatóság részéről a fegyelmi eljárás megindított, s a miniszter azt tapasztalja, hogy az a fegyelmi eljárás nem oly módon vezetetik,

amely az állami érdekeknek megóvását biztosítja, a fegyelmi eljárás folyamán is áttehesse az ügyet az állami fegyelmi hatóságokhoz.

Ezt a jogát a kormánynak t. képviselőtársam módosítása meg akarja szüntetni, illetőleg a törvényjavaslatnak diszpozícióival ellentétben, ezzel a joggal nem akarja felruházni a minisztert, hanem a miniszter fegyelmi jogát csak akkor akarja érvényesíteni engedni, ha az illetékes hitfelekezeti hatóságok az ügyet fegyelmileg már letárgyalták, s a letárgyalás után a miniszter arról győződik meg, hogy annak eredménye nem felel meg az állami érdekeknek.

Bocsánatot kérek, t. képviselőtársamnak ehhez a módosításához, annak ezen érdemi részéhez nem járulhatok hozzá. Igen fontos okaim vannak arra, hogy fenntartsam magamnak, illetőleg nem is magamnak, hanem a vallás- és közoktatásügyi miniszternek azt, hogy a fegyelmi ügyet mindjárt, be nem várva az illetékes iskolafenntartó hatóságoknak eljárását, az állami fórumok elé utalja, mert lehetnek esetek, lehetnek helyi körülmények, amelyeknek folytán a miniszter az illetékes iskolafenntartó részéről megindított eljárástól és annak három hónapi tartamától, amelyet mint maximumot akar megállapítani t. képviselőtársam, nem várhatja az ügynek felderítését, hanem inkább az ügynek össze-zavarását, a később netán megindítandó állami fegyelmi eljárás eredményének előre való megghiúsítását.

Ilyen körülmények igenis fennforoghatnak, előállhatnak, és ezekre a körülményekre való tekintettel, én a törvényjavaslat egy kardinális diszpozíciójának tekintem azt, hogy a miniszternek jogában állhasson az ilyen államellenes deliktumokra vonatkozó fegyelmi eljárást az eljárás bármely stádiumában, annak akár kezdetén, akár bármely részleténél átutalni azokhoz a hatóságokhoz, amelyeket a törvényjavaslat 22. §-a megjelöl. *(Helyeslés.)* Én tehát t. képviselőtársam indítványának érdemi részéhez érdemi okokból nem járulhatok hozzá.

Már most a többi csak a t. képviselőtársam felfogása szerint helyesebb logikai szerkezet. Ez – majdnem azt mondanám – Ízlés dolga. Én a törvényjavaslatnak szerkezetét úgy, amint az a közoktatásügyi és a pénzügyi bizottságnak munkálatából kikerült, teljesen logikusnak és következetesnek tartom. A 22. § intézkedik a maga egészében a községi tanítóknak fegyelmi ügyeiről, azokat szabályozza majdnem egészen kongruens módon az állami tanítók fegyelmi ügyeivel, amint az törvényhozásunk szellemével meg-egyezik.

A 23. § megállapítja a hitfelekezeti iskolafenntartók fegyelmi jogát, illetőleg azokat a korlátozásokat, amelyeknek ez a fegyelmi jog alá van vetve államsegélyes iskoláknál. A 24. § azután tartal-

mazza az állami fegyelmi hatóságok kivételes fegyelmi judikatúráját államellenes deliktumok esetében azokkal a korlátozásokkal, amelyeket éppen a hitfelekezeti iskolafenntartók autonómiája, hogy úgy mondjam tekintélye, erkölcsi súlya szempontjából az állam az ő javukra megad.

Én tehát t. képviselőtársam indítványának érdemleges részét nem fogadhatom el. Azt a részét [5] pedig, amely a törvényjavaslat ökonómiájának, hogy úgy mondjam, más formulázását kívánja, nem tartom szükségesnek. Nem mondom, hogy neki esetleg nincs igaza, de ha ebből a szempontból, ha nem érdemleges elvi eltérések szempontjából, hanem csak azért kezdjük a törvényjavaslatot módosítani, mert nekünk ez vagy amaz a szerkezet jobban tetszik, akkor eltérünk attól, amire egy törvényjavaslat részletes parlamenti tárgyalása rendeltetve van, és akkor vége-hossza nem volna a törvényjavaslat tárgyalásának.

A módosításnak ezt a részét tehát nem tartom indokoltnak, a másikat pedig nem tartom elvileg elfogadhatónak, és azért kérem a t. házat, méltóztassék a 23. §-t a közoktatásügyi és pénzügyi bizottságok által megállapított szövegezésben, Nagy Dezső képviselő úr módosításával elfogadni, amelyhez hozzájárulok, mert az csak kiegészíti a törvényjavaslat intencióit. *(Élénk helyeslés.)*

Elnök: Az előadó úr nem kívánván szólni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Elsősorban felteszem a kérdést: méltóztatik-e a 23. § meg nem támadott részét változatlanul elfogadni a közoktatásügyi és pénzügyi bizottságok szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház a 23. § meg nem támadott részét változatlanul elfogadja.

A 3. bekezdéshez két módosítás adatott be. Az egyik Goldis László képviselő úré. Kérem Hammersberg László jegyző urat, szíveskedjék azt felolvasni.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a módosítást).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 23. § 3. bekezdését változatlanul elfogadni, szemben Goldis László képviselő úr most felolvasott módosításával, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem kijelenthetem, hogy a képviselőház elfogadja a 3. bekezdést változatlanul, és így Goldis László képviselő úr módosítása elesett.

Most a 23. § 3. bekezdéséhez Nagy Dezső képviselő úr a következő toldást nyújtotta be.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a toldást).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Nagy Dezső képviselő úrnak most felolvasott toldását a 23. § 3. bekezdéséhez elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)*

Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem tehát, hogy Nagy Dezső képviselő úrnak toldása a 23. § 3. bekezdéséhez elfogadtatik.

Goldis László képviselő úrnak a negyedik bekezdéshez két-két módosítása is van. Kérem először az egyik módosítást felolvasni.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Goldis László módosítását).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 23. § negyedik bekezdését, szemben Goldis László képviselő úrnak most felolvasott módosításával változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)*

Kérem azokat, akik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség.

Kijelentem tehát, hogy a képviselőház a 23. § negyedik bekezdését, szemben Goldis László képviselő most felolvasott módosításával változatlanul elfogadja.

Goldis László képviselő úrnak ugyancsak a negyedik bekezdéshez van még egy módosítása. Kérem azt felolvasni.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Goldis László módosítását).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Goldis László képviselő úrnak most felolvasott toldását a 23. § negyedik bekezdéséhez elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el Goldis László képviselő úr toldását a 23. § negyedik bekezdéséhez.

Most a szakasz végére két új bekezdést hoz javaslatba Goldis László képviselő úr.

Kérem először is az első bekezdést felolvasni.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Goldis László indítványát).*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Goldis László képviselő úrnak a 23. § végére javaslatba hozott új bekezdését elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Igen! Nem!)*

Kérem azokat, akik azt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Kisebbség.

Kijelentem tehát, hogy a képviselőház nem fogadja el Goldis László képviselő úrnak a szakasz végére javaslatba hozott új bekezdését.

Kérem most a másik javaslatba hozott új bekezdést felolvasni.

Hammersberg László jegyző *(olvassa Goldis László indítványát).*

Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Goldis László képviselő úrnak most felolvasott új bekezdésére vonatkozó indítványát elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások: Nem!)*

Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el Goldis László képviselő úrnak ezen javaslatba hozott új bekezdését.

Következik a 24. §.

Hammersberg László jegyző (olvassa a 24. §-t).

Elnök: Az előadó urat illeti a szó.

Vertán Endre előadó: T. képviselőház! A jelen szakasz arról intézkedik, hogy az esetleg államilag nem engedélyezett iskolák tanítóira vonatkozólag is jogosítva legyen a miniszter bizonyos esetekben a fegyelmi eljárást elrendelni, esetleg az iskolafenntartók által vezetett fegyelmi eljárást a saját hatáskörébe utalni. Mivel minden ilyen intézkedést aggállyal fogadnak, mégpedig a tekintetben, hogy a miniszter, akinek ez a jog megadatott, azt nem a törvényjavaslatban lefektetett nagy elvek védelmében, hanem esetleg politikai célokra használja fel, azt hiszem, hogy tekintet nélkül arra, hogy alapos-e ez az aggály vagy nem, szükséges és nem árt, ha a törvényjavaslatban határozottan kifejtjük, mily célból adatik meg ez a nagy [6] jog a miniszternek. *(Helyeslés.)* Szükséges ez azért, mert a törvény célját csak úgy érheti el, ha mindenki által megnyugvással fogadtatik. E megnyugvás keltését, a kellő módon való szövegezés által, törekednünk kell elérni.

Éppen ezért tisztelettel kérem a t. házat, hogy az eredeti szöveget olyanformán módosítsa, hogy kimondassék, miszerint csakis a 22. § *a-e*) pontjaiban felsorolt esetekben és az e pontokban megjelölt állami érdekek biztosítása céljából van joga a miniszternek az ebben a szakaszban lefektetett jogaival élni. Ennek az intézkedésnek a keresztülvitele az 1., 2. és 3. bekezdésben kíván módosításokat. Ezért e bekezdéseket a következőkben szövegezve ajánlom elfogadásra *(olvassa)*: „Hitfelekezeti, valamint magánosok és társulatok által fenntartott elemi népiskolánál alkalmazott tanító ellen, tekintet nélkül arra, vajon van-e alapfizetésének vagy korpótlékának kiegészítésére államsegély engedélyezve, vagy sem, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a jelen törvény 22. §-ában megszabott módon és az ott megállapított fegyelmi büntetések alkalmazásával foganatosítandó fegyelmi eljárást rendel el a jelen törvény 22. §-ának 1. *a-e*) pontjaiban felsorolt esetekben, ha azt az e pontokban megjelölt állami érdekek biztosítása szempontjából szükségesnek tartja.

E szakasz intézkedései azonban nem szüntetik meg az iskola-fenntartók azon jogát és kötelességét, hogy az abban érintett nemzeti szempontok felett saját hatáskörükben is őrkdjenek. Fegyelmi jogukat tehát ezekre nézve is érvényesíthetik. De ily esetekben ítélethozatal után tartoznak az ítéletet az összes fe-

gyelmi iratokkal a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjeszteni. A miniszter, ha ezt a jelen § első bekezdésében megjelölt okból szükségesnek látja, 15 napon belül a jelen törvény 22. §-ában megjelölt hatóságok által és szabályozott módon foganatosítandó új fegyelmi eljárást rendelhet el, és ez esetben a más hatóság által hozott fegyelmi ítélet az új eljárás befejezéséig függőben marad. Ha a miniszter a határidő leteltéig új eljárást el nem rendel, a fenntartó hatóság ítélete végérvényes.

Egyáltalán a miniszternek jogában áll minden más hatóság által a jelen szakaszban felsorolt fegyelmi vétségek címén megindított fegyelmi eljárás bármely szakában az ügyet, ha ezt a jelen § első bekezdésében megjelölt okból szükségesnek tartja, a 22. §-ban megállapított fegyelmi eljárásra áttérlni, mely esetben ama fegyelmi eljárás megszűntnek tekintendő.”

A további bekezdések változatlanul maradnak. *(Helyeslés.)*

Tóth János: T. képviselőház! A 24. § szerint a hitfelekezeti, valamint a magánosok és társulatok által fenntartott elemi népiskoláknál alkalmazott tanító ellen az iskolafenntartók fegyelmi eljárást indíthatnak az államellenes deliktumok eseteiben. Ez a szakasz tehát nem érinti ezen iskolafenntartóknak jogát és kötelességét, amely szerint államellenes deliktumok esetében a tanító ellen fegyelmi eljárást indíthatnak. E törvényszakasz szerint kötelesek ezen iskolafenntartók az ítélet meghozatala után az ítéletet az összes fegyelmi iratokkal együtt a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjeszteni. Hogy azonban a vallás- és közoktatásügyi kormánynak tudomása legyen arról, hogy ezen felekezeti hatóságok állam elleni deliktumok eseteiben tényleg megindították a fegyelmi eljárást, azért szükséges, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter nemcsak az ítélet meghozatala után, hanem előzetesen is értesíttessék az iskolafenntartó által arról, hogy ilyen állam elleni deliktumok esetében megindították az eljárást. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Azt óhajtom tehát kimondatni és itt beszúratni, hogy ilyen esetekben az iskolafenntartó köteles legyen a vallás- és közoktatásügyi minisztert arról értesíteni, hogy a fegyelmi eljárást megindította, *(Élénk helyeslés.)* és köteles a fegyelmi iratokat felterjeszteni, hogy azokból elbírálhassa a miniszter, hogy az eljárás helyesen van-e megindítva, és helyesen lesz-e lefolytatva. Azért ajánlom a t. képviselőháznak, hogy a 24. § második bekezdésének második mondatát méltóztassék a következő szavakkal kiegészítve így szövegezni *(olvassa)*: „Fegyelmi jogukat tehát ezekre nézve is érvényesíthetik, de ilyen esetekben tartoznak a vallás- és közoktatásügyi minisztert a fegyelmi eljárás megindításáról haladéktalanul értesíteni és az ő kívánságára a tanítót állásától felfüggesz-

teni” ... *(Élénk helyeslés a baloldalon. Mozgás a nemzetiségiek padjain.)* Ez a 23. §-ban benne van, s azzal összefüggésben áll *(olvassa):* „és ítélelhozatal után az ítéletet az összes fegyelmi iratokkal a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjeszteni.” Ajánlom módosításom elfogadását. *(Élénk helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha senki sem kíván szólni, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Hozzájárulok úgy az előadó úr, mint Tóth János t. barátom által beadott indítványokhoz. Az előadó úr indítványa azt célozza, ami, azt gondolom, minden irányban csak megnyugtatóra adhat alkalmat, hogy a miniszternek ez a kivételes joga, amely az állami rezonra van alapítva, szorosabban körülírassék; hogy megállapíttassék, mi az az államrezon, amelynek alapján a miniszter ezen kivételes jogot igénybe veheti: t. i. nem más, mint azon állami érdekek veszélyeztetése, amelyek a korábbi szakaszokba fel vannak véve. *(Helyeslés.)* Amit pedig Tóth János t. barátom indítványoz, az [7] csak logikai következménye az egész intézkedésnek, és honorálja azt, ami Goldis László képviselő úr tegnapi fejtegetéseiben tényleg igazságnak bizonyult, hogy t. i. a tanítók felfüggesztésére vonatkozó intézkedés, amely a 23. §-ban benne van arra az esetre, amidőn a miniszter rendeli el az eljárást, nincs benne arra az esetre, midőn az illető iskolafenntartó hatóság a maga jószántából indítja meg az eljárást. Mindkét módosítás tehát tisztán csak a törvényjavaslat intenciójának tüzetesebb és szabatosabb körülírását célozván, mind a kettőhöz szívesen hozzájárulok. *(Élénk helyeslés.)*

Elnök: Az előadó úr nem kívánván szólni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

Elsősorban felteszem a kérdést: méltóztatik-e a 24. § meg nem támadott részét a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor kijelentem, hogy a képviselőház a 24. § meg nem támadott részét változatlanul elfogadja.

A 24. § három első bekezdésével szemben az előadó úr ellenindítványt nyújtott be. A három bekezdéssel szemben tehát szavazásra fogom bocsátani az előadó úr ellenindítványát. Akár az eredeti szöveget, akár az előadó úr ellenindítványát méltóztatik azután elfogadni, külön fogom feltenni a kérdést Tóth János képviselő úr módosítására nézve, amely úgy az eredeti szövegbe, valamint az előadó úr ellenindítványába beleilleszthető. Méltóztatnak hozzájárulni, hogy így tegyem fel a kérdést? *(Igen!)* Kérem a t. házat: méltóztatik-e a 24. § három első bekezdését, szemben az

előadó úr ellenindítványával változatlanul elfogadni? *(Nem!)* Kijelentem, hogy a képviselőház nem fogadja el a 24. § három első bekezdését változatlanul, hanem elfogadja az előadó úr ellenindítványát.

Kérem már most: méltóztatik-e Tóth János képviselő úrnak a módosítását elfogadni? *(Igen!)* Kijelentem, hogy a képviselőház Tóth János képviselő úr módosítását elfogadja.

Következik a 25. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 25. §-t).*

Elnök: Az előadó úr nem kíván nyilatkozni.

Hammersberg László jegyző: Ártim Mihály! *(Nincs itt!)* Gróf Teleki Arvéd!

Gr. Teleki Arvéd: T. képviselőház! Miután már előttem mások kellő időt fordítottak ezen törvényjavaslat megvitatására, a magam részéről csak igen röviden kívánom a 25. §-hoz teendő módosítást indokolni. Ezen indokolásom közben kérem a t. ház szíves engedelmét arra, hogy a nemzetiségi kérdésre egész röviden ki térhessek, miután ez ettől el nem választható.

Elnök: Kérem a t. házat: méltóztatik-e megengedni a képviselő úrnak, hogy a tárgytól eltérve a nemzetiségi kérdéstről a maga egészében nyilatkozhat-e? *(Igen!)* Tehát a képviselőház megadja az engedélyt.

Gr. Teleki Arvéd: A nemzetiségi kérdésnek megítélését illetőleg több rendbeli tapasztalatom van. Ezek egy részét úgy szereztem, hogy egyidejűleg magyar, román és szerb lapokban cikkeket közöltem az „Értsük meg egymást” témájáról. Ezekért számos üdvözlő iratot kaptam, amelyekből azt a meggyőződést szereztem, hogy az agitátoroktól még félre nem vezetett nemzetiségek kebelében is nagyon sok józan felfogással lehet találkozni. Így pl. elfogadták azt a véleményemet, hogy nagyon jó, hogy ha a magyarok a nemzetiségek nyelvét tanulmányozzák, de még jobb, hogy ha a nemzetiségek az állam nyelvét megtanulják, mert ez hasznos rájuk nézve. Ezt a magyar államnyelv tanulását már teljes odaadással gyakorolják is, pl. a rutének és a szászok, akiknek képviselőit a koalíció táborában van szerencsém üdvözölhetni, a németek, akik a mi padjainkra is küldtek képviselőket, azonkívül gyakorolják a szerb radikálisok, akik a szerbek óriási nagy többségét képezve, a lefolyt alkotmányvédő küzdelmeinkben a függetlenségi párttal vállalva küzdöttek nemzeti jogainkért.

Így tehatték lehetővé azt, hogy Újvidék városa Dél-Magyarország összes városai között legtovább tudta fenntartani a küzdelmet az alkotmánytipró kormány többszörös megsemmisítési kísérlete dacára is. Legutóbb, mintegy két héttel ezelőtt a szerb radikálisok

az Újvidéken megtartott nagy népgyűlésen 800 választópolgárral jelentek meg, és a több ezer főnyi magyarsághoz csatlakozva szállottak síkra az önálló magyar vámterületért és az önálló magyar bankért. *(Éljenzés.)*

Ezekre nézve azoknak a jóakaróimnak, akik mindig becsapástól féltenek, felolvasom azt a néhány sort, amit Újvidéken a népgyűlésen elmondottam *(Halljuk! Halljuk! Olvassa):* „Újabban már nem féltik az én jóakaróim az életemet a szerbektől, hanem attól óvnak, hogy be ne csapódjunk a nagy barátságtól. Erre válaszom az, hogy nekem egy szerb szavazatra sincs szükségem, tehát nekem nem lehetnek a szerbekkel önző céljaim. Én magyar és német szavazóimnak sem ígértem semmit, éppoly kevésbé a szerbeknek. Tőlük sem kívántam semmi ígéretet, így tehát nincs meg a lehetősége a becsapásnak. Barátságunk nem a kölcsönös ígéretések ingatag talajára, hanem a kölcsönös megértésen alapuló szimpátiára van építve.”

Mindenkitől megkövetelem, hogy tartson olyan magyar sovinsztának, mint amilyen sovinsztának egy orosz, egy angol vagy egy francia művelt polgár magát tartatni kívánja, és nem félek attól a vádtól, mintha a túlengedékenység vagy a gyengeség érzése venne erőt rajtam akkor, amikor még az árnyékát is kerülve óhajtom látni annak, mintha ebben a törvényjavaslatban, amelyet magas államférfiúi alkotásnak tartok, amely éppen azt célozza, hogy a magyarság a nemzetiségekkel a közös nyelv ismeretének terjesztése folytán szorosabb kapcsolatba jusson: a nemzetiségek iskoláinak elkobzására irányulna a kormánynak burkolt szándéka.

[8] Ebben az országban ezer év óta mi voltunk az erősebbek. Mi vagyunk azok most, és mi leszünk a jövőben is. Csak az erősebb teheti meg a közeledésre az első lépést anélkül, hogy a gyávaság gyanújába esnék. *(Igaz! Úgy van!)*

Épp ezért proponálom én az alábbi módosítást, amely a magyar állameszme legkisebb sérelme nélkül módot nyújt arra, hogy az iskolafenntartók az ő saját mulasztásukat vagy a tanítók hibáját helyrehozhassák, vagy pedig hogy a kormány teljes bizonyosságot szerezhessen arról, hogy ezek az iskolák tovább semmi szín alatt sem tarthatók fenn.

Módosításom úgy szól, hogy *(olvassa):* „A 25. vagy 26. § helyébe az eredeti szöveg helyett teendő a következő: Ha valamely iskolának tanítója állásától a 22. § *a), b)* és *c)* pontjában felsorolt okok valamelyikéből és azon szakaszban körülírt eljárással mozdított el, az új tanító alkalmazása, tekintet nélkül arra, hogy élvez-e az illető iskola állami fizetéskiegészítést, vagy nem, csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyása mellett történhetik a jelen

törvény 21. §-ának határozatai szerint. Második, hasonló alapon és módon történt elmozdítás után pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter az iskolát megszüntetheti, és helyébe állami iskolát állíthat.” (*Helyeslés a baloldalon.*)

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve.

Vertán Endre előadó: T. ház! A most felolvasott módosításhoz, amely szembenáll a 25. §-sal, bár a t. felszólaló úr a 25. vagy 26. § helyébe proponálta azt, a magam részéről csak akkor járulhatok hozzá bizonyos pótlással, ha az szembehelyeztetik a 25. §-sal.

A 25. § az eredeti szövegezésében, amelyet, azt hiszem, legalábbis alapelveiben fenn kell tartanunk, a fokozatos felelősség elvét mondja ki; nevezetesen kimondja, hogy oly esetben, amikor egy iskolában a nemzetellenes irányzatok kapnak lábra, és pedig oly mérvben, hogy a tanítót ezért fegyelmileg el kell mozdítani állásától, a felelősséget ki kell terjeszteni azokra az iskolafenntartókra is, akiknek kötelessége, hogy az iskola szellemére felügyeljenek, azt irányítsák, akik tehát feltétlen kötelességmulasztást követnek el akkor, amikor e felügyeletet nem kellő hatállyal, vagy éppen nem gyakorolják. Ebből következik, hogy a fokozatos felelősség elve alapján a miniszteri javaslat szerint minden oly esetben, midőn a tanító fegyelmileg az a-c) pontok alapján állásától elmozdítottatott, a miniszternek megadatik a jog, hogy megszüntesse az iskolát, és helyébe állami iskolát állítson fel.

A közoktatásügyi bizottság ez elv ridegségén némileg enyhített, mert bár a fokozatos felelősség elvét a maga egészében elfogadta, de méltányossági okokból nem tartotta megengedhetőnek, hogy oly esetben, midőn a hitfelekezet, illetőleg az iskolafenntartó, legyen az bár hitfelekezet vagy község vagy magános, a saját hatáskörében is megtorolja a tanító idevonatkozó eljárását és véttségét, amidőn tehát már a fegyelmi eljárás által kimutatja a szándékot, hogy igenis akar és tud az állam érdekeinek védelmet nyújtani saját iskolájában, mondom, nem tartotta méltányosnak a közoktatási bizottság, hogy ily esetekben is ezek az iskolafenntartók iskolájuk elvesztésével büntetessenek. Azért oda módosította a miniszter eredeti szövegét, hogy ez a következmény csak akkor álljon be, ha az iskolafenntartó saját hatáskörében nem lenne elég erős, vagy nem volna elég akarata arra, hogy a tanító ténykedését megtorolja, és ebben a tekintetben az államnak már a fegyelmi eljárás során kellene beavatkoznia, amit kifejez az eredeti javaslatnak azon betoldása, hogy „ha a 22. §-ban megállapított eljárással mozdított el a tanító.”

Mármost ha ráléptünk a méltányosság terére, az, hogy ennek hol legyen a határa, oportunitás kérdése. Sokat lehet erről vitatkozni pro és kontra, és azt hiszem, nem térek el a közoktatás-

ügyi bizottság eredeti gondolatától, amidőn a határt ott jelölöm meg, hogy a méltányosság terén el lehet menni egész odáig, ahol az államérdekek védelme még mindig lehető, még mindig biztosítva van. Éppen azért azt a javaslatot is, amelyet gr. Teleki Arvéd t. képviselő úr benyújtott, amennyiben a biztosításra elegendő alapot szolgáltat, elfogadom, de úgy szövegezve, amint van, és kizárólag ebben a szövegben én e biztosságot nem látom. Mert megengedem, hogy azon esetekben, amidőn az iskolafenntartóknak talán csak passzív rezisztenciájával állunk szemben, amikor tehát az iskolafenntartók nem képesek az intézkedésre – mert erélyük hiányzik hozzá, vagy mert nem eléggé gondosak –, tehát amikor egyszerű vétkes gondatlanság merül fel, nem sújthatók a legnagyobb büntetéssel, hogy iskolájukat elvesztik; de oly esetekben, amidőn a fegyelmi eljárás mutatja, hogy az iskolafenntartók aktív rezisztenciával vesznek részt a tanító működésében, mikor rendeleteket adnak a tanítás tekintetében, ily esetben is további moratóriumot adni az iskolafenntartónak, ezt az állam érdekével többé meg egyeztethetőnek nem tartom.

Tisztelettel kérem tehát a házat, hogy ha elfogadja gr. Teleki Arvéd indítványát, az esetben terjessze ki figyelmét az iskolafenntartó által alakított testületre, az iskolaszékekre is, mert az iskolaszékek az iskola irányítására elsősorban vannak hivatva, és elsősorban kötelességük az iskola felett felügyeletet gyakorolni. Az esetben tehát, ha az iskolaszékek kötelességüket nem az állam érdekeinek biztosítására, hanem ezzel ellentétes irányban gyakorolják, kötelezzük az iskolafenntartót arra, hogy ezen iskolaszék helyett másikat, olyant állítson fel, amelynek keretében az állami érdekek megóvást találnak, és ha az iskolafenntartók ezt nem tennék meg, az iskolafenntartás jogától őket fossa meg.

Ezt célozná indítványom, amely következőképp szól (*olvassa*): „Gr. Teleki Arvéd módosítása után: Ha pedig a fegyelmi eljárásban kiderül, hogy az előfordult hibában az iskolaszék cselekvőleg, azaz utasítás, rendelet vagy tilalom útján [9] részes, a miniszter akkor is, ha a tanító ellen hozott ítélet nem szól hivatalvesztésre, az illető iskolát már az első esetben vagy bezárhatja, vagy fennmaradását új iskolaszék megválasztásától teszi függővé. Amennyiben új iskolaszék nem választatnék, vagy hasonló eset azután ismétlődnék, az iskolafenntartó az illető községben elveszti iskolafenntartási jogát.”

Ez esetben tehát meg van adva a lehetőség, hogy elmenjünk a méltányosság azon határáig, ameddig gr. Teleki Arvéd elmenni akar, anélkül hogy az állami érdek veszélyeztetve lenne.

A kérdés feltevésére nézve mármost kérem, hogy az oly módon tétessék fel, hogy gr. Teleki Arvéd indítványa ezen indítvánnyal

kapcsolatosan állíttassék szembe a 25. §-sal, mert csak az esetben tudnám a 25. § helyett gr. Teleki Arvéd módosítását elfogadni, amennyiben az ezen pótlással emelkednék törvényerőre.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha senki sem kíván szólni, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! A 25. §-nak intézkedése úgy, amint azt én benyújtottam és a közoktatásügyi bizottság módosította, némileg eltér az 1893: XXVI. törvénycikknek párhuzamos intézkedésétől. Az 1893: XXVI. törvénycikknek megfelelő szakasza ugyanis azt mondta ki, hogy mikor másodszor fordul elő az, hogy egy nem állami iskolában a tanító államellenes cselekmény miatt mozdított el, akkor a miniszter az iskolát bezárathatja, és helyette állami iskolát állíthat fel. Én a benyújtott törvényjavaslatban ezen intézkedést szigorítottam, amennyiben már az első ízben is megadtam a miniszternek azt a jogot, hogy a körülmények mérlegelése szerint az iskolát bezárhassa.

Az indok, amely engem a szigorítás javaslatba hozatalánál vezetett, egyszerűen az volt, hogy néha hosszabb időn át működhetik egy tanító államellenes irányban, míg rájönnek az illetékes hatóságok, míg a kormányzatnak figyelme arra felhívatik, vagy míg olyan cselekményt követ el, amely rábizonyítható, és amelynek folytán vele szemben a fegyelmi jogot érvényesíteni lehet. Ebből a szempontból, nehogy idővesztéseget szenvedjünk, a miniszter részére már az első esetben akartam annak a mérlegelésnek jogát megadni, vajon az előfordult hibában egyedül a tanító részes-e, vagy olyan helyi tényezők, amelyek miatt egyáltalában nem várható, hogy a megfelelő jellegű nem állami iskola ott az állami érdekekkel kongruens irányban fog működni. Ez volt az indok, amely miatt én az 1893: XXVI. t.-c. ezen intézkedését ekképp szigorítottam.

Most gr. Teleki Arvéd t. barátom hivatkozik olyan tekintetekre, amelyek mindenesetre tiszteletreméltók és olyan köröknek kívánságára is, amelyeknek a hazai és nemzeti ügy iránti lojalitásában én is szívesen hiszek.

Az ő kívánsága az, hogy az 1893. évi törvénynek álláspontjára térjünk vissza, azonban mégis némi módosítással, hogy t. i. az első ilyen esetben a miniszter ne zárja be az iskolát, hanem szerezzen garanciát arra nézve, hogy az újonnan alkalmazandó tanító már az ő befolyásával alkalmaztatik, így tehát tekintet nélkül arra, vajon az iskolafenntartáshoz, a tanító fizetéséhez hozzájárul-e segéllyel vagy nem, a megerősítés, illetőleg a vétő joga neki biztosíttassék. Csak abban az esetben, ha ezután is megújulnak a bajok, amikor

azután csakugyan alapos a következtetés arra, hogy azok forrása mélyebben rejlik, akkor érvényesítheti az iskolabezárás jogát.

Én nem zárkózom el ennek az indítványnak jogosultságától. A felügyeleti jog gyakorlása terén ennek elfogadása mindenesetre súlyosabb kötelességet fog róni a minisztériumra, amennyiben még fokozottabb gonddal fog kelleni ellenőriznem a nem állami tanítók tevékenységét állami szempontból, hogy azt az idővesztést, amely esetleg ezen indítvány elfogadása esetén az állami érdekek szigorú megóvása terén előáll, jóvátegyük azáltal, hogy a netán létező bajoknak korábban juthassunk nyomára. *(Helyeslés.)*

Hiszen, mint mondám, ennek a törvényjavaslatnak intézkedései kiegészítést igényelnek az állami iskolai felügyelet rendszerének módosításában, és ezzel kapcsolatosan hiszem is, hogy azok az aggodalmak, melyek a bajok felismerésében való lassúság tekintetében korábban támaszthatók voltak, el fognak tűnni, vagy legalább enyhülni fognak, és ezért én nem látok okot arra, hogy el-lenezsem t. barátom indítványának elfogadását. *(Helyeslés.)*

De én is azt mondom, hogy ezzel kapcsolatosan igen nagy súlyt fektetek annak a módosításnak elfogadására, amelyet az előadó úr beadott, mert ez a módosítás tényleg egy hézagot tölt be, mely ezen törvényjavaslatnak egész szerkezetében fennáll. Ez a törvényjavaslat gondoskodik arról, hogy megtoroltassanak és ismétlődés tekintetében megelőztessenek azok az államellenes cselekmények, melyeket tanítók követnek el. A törvényjavaslat 26. és következő szakaszai gondoskodnak arról, hogy megtoroltassanak, illetőleg megelőztessenek azok a bajok, amelyek megállapíthatólag egy fellettes hatóságtól erednek, csak arról nem gondoskodik a törvényjavaslat, hogy azok a bajok is megtoroltassanak, illetőleg megelőztessenek, amelyek az iskolafenntartók helyi közegei, az iskolaszékek által követtetnek el.

Az, gondolom, teljesen logikus, hogy mikor a tanító ellen megindított vizsgálat útján a miniszter rájön arra, hogy nem annyira maga a tanító, vagy ha a tanító is, de övele kapcsolatosan és talán őt vezetve, a helyi tényezők, az iskolaszék okozta ezeket a bajokat, hogy akkor a miniszter követelheti ezen iskolaszék megváltoztatását, ha pedig megtagadná, vagy az újabb iskolaszék alatt a helyzet nem javul, akkor helyes, hogy ne csak az iskolát zárhassa be, hanem azon a helyen az illető iskolafenntartónak iskolafenntartási jogát is meg-**[10]**szüntethesse, mert akkor be van bizonyítva, hogy a helyi tényezők olyanok, hogy ott az autonóm iskola az államérdekekkel ellentétbe jött.

Azt hiszem, ekképpen kiegészítve, a két indítványt összekapcsolva és mindkettőnek értelmében a javaslatot átalakítva, megtettük egyfelől azt, hogy elmentünk a méltányosság legszélsőbb

határáig, másfelől pedig erőteljes garanciát teremtettünk az állami érdekeknek minden tényezővel szemben való megóvására; ezért mindkét módosításnak elfogadását kérem. *(Helyeslés.)*

Csernoch János *(szólásra jelentkezik).*

Elnök: Kérem, milyen címen kíván a képviselő úr szólni?

Csernoch János: Én már előbb állottam fel, de úgy látszik, a t. elnök úr nem vette észre.

Elnök: Bocsánatot kérek, a t. képviselő úr, nagyon jól láttam, akkor állott fel, mikor a vitát már bezártam. Méltóztassék feliratkozni, a házszabályok ezt rendelik, a vita bezárása után a szót nem adhatom. Milyen címen kíván a képviselő úr szólni?

Csernoch János: A házszabályokhoz. A részletes vita folyamán nem lehet minden ilyen dologban előzetesen feliratkozni, mert esetleg felvettettek oly eszmék, amelyekről a képviselőnek előzetes tudomása sem volt, és itt is fel lett vetve az az eszme, melyet ...

Elnök: Akkor méltóztassék a vita bezárása előtt jelentkezni, de a képviselő úr a vita bezárása után jelentkezett, ezért nem engedhetem szólni. Én mindig nagyon gondosan körülnézek, mikor azt mondom: van-e valaki felírva, vagy kíván-e még valaki szólni. Most is körülnéztem a házban nagy figyelemmel, senki sem állott fel, és akkor bezártam a vitát. A képviselő úr akkor kelt fel, mikor már be volt zárva a vita, és felállott a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr.

Az előadó úr kíván szólni?

Vertán Endre előadó: Nem!

Elnök: Ha nem kíván szólni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

A 25. §-sal szemben ellenindítványt adott be gr. Teleki Arvéd. képviselő úr. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 25. §-t változatlanul elfogadni, szemben gr. Teleki Arvéd képviselő úr ellenindítványával? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el az eredeti szakaszt, de elfogadja gróf Teleki Arvéd képviselő úr ellenindítványát.

Most ehhez az ellenindítványhoz adott be egy módosítást, illetőleg egy bekezdést hoz javaslatba az előadó úr. Nem tudom, méltóztatnak-e kívánni, hogy ez felolvastassék? *(Nem!)* Ha nem méltóztatnak kívánni, akkor kérdem a t. házat: méltóztatik-e gr. Teleki Arvéd ellenindítványához benyújtott módosítását az előadó úrnak elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház elfogadja az előadó úr módosítását.

Következik a 26. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 26. §-t).*

Elnök: Az előadó úr nem kíván szólni. Van valaki felírva?

Raisz Aladár jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: T. képviselőház! Inkább egy stiláris módosítás az, amit a 26. §-hoz óhajtok benyújtani. A 26. § t. i. intézkedik a további eljárás ügyében azon esetre, ha a 22. §-ban előadott államellenes vétségek tekintetéből volna valami kifogás tehető. Miután pedig itt egyszerűen csak hivatkozás történik a 22. §-ra, és nem soroltatnak elő az összes ott felsorolt fegyelmi vétségek, azt lehetne gondolni, hogy ezen szakasznak intézkedése az összes fegyelmi vétségek esetére vonatkozik, pedig nem akar ez másra vonatkozni, mint csakis az *a)*, *b)* és *c)* pontban elősorolt vétségekre. Ennélfogva tiszteletteljes indítványom az, hogy ezen szavak helyett: „a 22. § alapján”, tétessék: „a 22. § *a)*, *b)* és *c)* pontjai alapján”.

Kérem módosításomat elfogadni.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha senki sem kíván szólni, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Csak röviden kijelentem, hogy hozzájárulok Csernoch János t. képviselő úr módosításához.

Elnök: Az előadó úr nem kívánván szólni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 26. §-t változatlanul elfogadni Csernoch János képviselő úr módosításával szemben, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el változatlanul a 26. §-t, de elfogadja Csernoch János képviselő úr módosításával.

Következik a 27. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 27. §-t).*

Elnök: Az előadó úr nem kíván szólni. Van valaki felírva?

Raisz Aladár jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: T. képviselőház! Ugyanabból az okból, melyből az előbbi szakaszhoz nyújtottam be módosítást, miután itt ugyanarról az ügyről van szó és szükséges kitenni, hogy ez az eljárás a 22. §-nak *a)*, *b)* és *c)* pontjaira vonatkozik, javaslom, hogy ezek a pontok ide is beletétessenek akképpen, hogy a 27. § második sorában a helyett, hogy „a 22. §-ban”, tétessék: „a 22. § *a)*, *b)*, *c)* pontjaiban” t. i. felsorolt hibák valamelyikében stb. Kérem a házat, méltóztassék e módosításomat elfogadni.

Raisz Aladár jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. képviselőház! Bátorodom [**11**] pár szóval e szakaszhoz egy módosítási javaslatot benyújtani. Itt t. i. a lelkészek kongrua-kiegészítéséről van szó, és az itt kontemplált esetekre a

miniszternek megadatik a jog, hogy a lelkésztől az állami kongrua-kiegészítést megvonhassa. Azt hiszem, e szakasz nem akarja hatályon kívül helyezni az 1898: XIV. t.-cikket, mert ha ezt célozná, oly súlyos dolgot cselekednék, melynek megvitatását mégis előbb kellett volna megindítani.

De mivel sem a kultuszminiszter úr részéről, sem a javaslat indokolásában nem találtam olyasmit, amiből azt következtethetném, hogy itt a kongruamegvonás az 1898: XIV. t.-c. rendelkezéseitől eltérően történhetnék, és kizárólagos jog adathatnék a miniszternek, hogy ily esetekben, ha t. i. az iskolaügyekben a lelkészt hibásnak találná, tőle a kongruát megvonhatná: a szakasznak ezt azt értelmet tulajdonítani nem lehet. Ha így van, akkor azt hiszem, a világosság kedvéért és félreértések elkerülése céljából nagyon helyes volna, hogy a szövegben ezt kitegyük, és ezért ajánlom, hogy a negyedik sorban azon szavak után: „egyházi főhatóságot értesíti”, tétessenek a következő szavak: „és az 1898: XIV. t.-cikk rendelkezései által szabályozott eljárással az illető lelkésztől az állami kongrua-kiegészítést megvonhatja.”

Ezáltal, azt hiszem, minden félreértés elkerültetik. Kérem az igen t. házat, méltóztassék javaslatomat elfogadni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha senki szólni nem kíván, a vitát bezárom.

Az előadó úr kíván szólni.

Vertán Endre előadó: Tisztelettel bejelentem, hogy mindkét módosítást elfogadom.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: Én is!

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

Elsősorban kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 27. § meg nem támadott részét változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Akkor azt változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

A 27. § első bekezdéséhez Csernoch János és Goldis László képviselő urak adtak be módosítást. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 27. §-t változatlanul fenntartani, szemben Csernoch János képviselő úr módosításával, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem tartja fenn az eredeti szöveget, hanem elfogadja az eredeti szöveget Csernoch János képviselő úr módosításával.

Felteszem most már a kérdést: méltóztatik-e elfogadni az eredeti szöveget, szemben Goldis László képviselő úr módosításával, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház nem fogadja el az eredeti szöveget, hanem elfogadja az eredeti szöveget Goldis László képviselő úr módosításával.

Következik a 28. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 28. §-t).*

Elnök: Ha szólni senki sem kíván, kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 28. §-t a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor azt változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

Következik a 29. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 29. §-t).*

Elnök: Ha szólni senki sem kíván, kérdem a t. házat, méltóztatik-e a 29-ik §-t változatlanul elfogadni a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor a szakaszt változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

Következik a 30. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 30. §-t).*

Ártim Mihály! *(Felkiáltások: Nincs itt!)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha szólni senki sem kíván, kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 30. §-t változatlanul elfogadni a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor a szakaszt változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

Következik a 31. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 31. §-t).*

Elnök: Ha szólni senki sem kíván, kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 31. §-t változatlanul elfogadni a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Igen.)* Ha igen, akkor a szakaszt változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

Következik a 32. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 32. §-t).*

Elnök: Az első szó az előadó urat illeti.

Vertán Endre előadó: T. ház! Az esküminta szövegét az állami tanítók fizetésrendezésénél módosította a t. ház. Mivel a miniszteri javaslat szerint is ugyanazonegy szövegű eskü lett volna az állami és nem állami tanítókra megállapítva, tisztelettel kérem a t. házat, hogy ezt a törvényjavaslatban írt esküszöveget ahhoz képest a következőkben módosítsa *(olvassa):* „Én N. N. rendes tanító esküszöm az élő Istenre, hogy Őfelsége apostoli királyom, magyar hazám és annak alkotmánya iránt tántoríthatatlan és rendületlen hűséggel viseltetem, az ország szentesített törvényeit és törvényes szokásait megtartom, a hazai hatóságok törvényes rendeleteit, valamint a tanítói tisztemmel járó kötelességeket mindenkor lel-

kiismeretesen, híven és pontosan teljesítem, s a gondjaimra bízott ifjúságot a magyar haza szeretetében fogom nevelni. Isten engem úgy segítse!”

A szakasznak többi részzeit, kérem, méltóztassék változatlanul elfogadni.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Bocsánatot kérek, ha ennél a szakasznál is igen röviden felszólalok. Az eredeti szövegben, a miniszteri javaslatban egyszerűen az volt, hogy tartozik a tanító a hivatalos esküt letenni, de hogy milyen nyelven történjék ez, az a miniszteri javaslatban nem volt jelölve. Most már a közoktatásügyi bizottság [12] hozzátette, hogy az esküt magyar nyelven kell a tanítónak letennie.

Ehhez volna egy kis megjegyzésem. Már az előbb, amikor az iskolában alkalmazott feliratokról volt szó, Okolicsányi László t. képviselőtársunknak indítványára elfogadta a t. ház, hogy azok a feliratok magyar nyelven legyenek kitéve, és az igen t. kultuszminister úr úgy magyarázta a dolgot, hogy a feliratoknál a magyar nyelv mellett mindenütt alkalmazható az illető iskolának tanítási nyelve is. Úgy gondolom, t. ház, itt is illenék annak kimondása, hogy az esküt az illető tanító tegye le az iskolának tanítási nyelvén is, ha az a tanítási nyelv nem volna a magyar.

Ebben nemcsak nem találok semmi sértőt sem, hanem ellenkezőleg, éppen az ellenkező esetben találnék sértőt az illető hitfelekezet nyelvére vonatkozólag, (*Zaj.*) hogy ha a hitfelekezeti hatóság előtt kizárólag csak az állam nyelvén tenné le a tanító az esküt. Hogyha megrepetálja, azt hiszem, ebben semmiféle veszedelem sincs, abban t. i., hogy kétszer mondja el az esküt. Én itt tanúja voltam annak, amikor háromszor hallottuk az esküszöveget, egyszer felolvasták magyarul, azután horvátul és azután az illető megint elmondta horvátul. Én csak azt a módosítási ajánlatot teszem, hogy hozzátéessék a szövegezésben, hogy az állam nyelvén és az iskola előadási nyelvén, amennyiben az nem volna magyar. Ebben én nem látom semmiféle érdeknek a megsértését, az ellenkező a hitfelekezetre nézve sértő, arra nézve nyelvének mintegy lekicsinylését jelenti. (*Zaj és ellenmondások a jobb- és a baloldalon.*)

Én azt hiszem, t. ház, nem a t. urak a bírái annak, hogy mi sérti valakinek az érzékenységét, hanem maga az illető. (*Zaj a jobb- és a baloldalon.*) Hát én biztosíthatom az urakat, hogy ez sértő az illető felekezetekre.

Buzáth Ferenc: Hát sértse! Sokat törődünk vele! (*Úgy van! Úgy van! a baloldalon. Zaj a középén.*)

Goldis László: Azt a kijelentést, hogy sértse, okadatoltnak nem tartom itt az országgyűlésen, amely országgyűlés éppen arra van hivatva, hogy ne sértsen semmiféle érdeket, hanem ellenkezőleg, mindenféle jogos érdeket kielégítsen. Nem értem azt, hogy hazafias érdek-e sérteni valakinek az érzékenységét mindenféle indokolás nélkül, mindenféle ok nélkül, anélkül hogy ezáltal valami hazafias célt el tudnánk érni, anélkül tehát, hogy ezt elérnők, tisztán csak azért, hogy igenis, zum Trutz nem teszem oda, hogy az ő nyelvén is. Nem is tudom magamnak elképzelni, hogy ez az eljárás itt a házban helyesléssel találkozni. (*Zaj.*)

Azért, t. ház, bátorkodom javasolni, hogy itten e kifejezés után „hivatalos esküt” tétessenek a következő szavak (*olvassa*): „letenni az állam nyelvén és az illető iskola oktatási nyelvén, amennyiben az nem volna magyar”. Itt a magyar államnak a tekintélye meg van óva, és amellet nem sértjük az illető hitfelekezetnek nyelvét sem, vagyis az iskolának az oktatási nyelvét.

Elnök: Ki következik?

Raisz Aladár jegyző: Lindner Gusztáv!

Lindner Gusztáv: A 32. §-nál?

Raisz Aladár jegyző: Igen! 32. §.

Lindner Gusztáv: T. ház! Aggályaim vannak a 32. § szövegezése tekintetében. Magától értetik, t. ház, hogy én abban a véleményben vagyok, hogy a néptanítói kar minden egyes tagja köteles nemcsak a magyar államot, annak alkotmányát, hanem minden egyes törvényét tiszteletben tartani, és amennyiben tőle függ, minden törvény végrehajtásában közreműködni. Magától értetik, hogy a néptanítói kar funkciói igen fontosak, mert az ő működése kihat a nép, a nemzet millióira.

És éppen azért fontos, nehogy minden lelkiismeretesen működő néptanító dilemma elé állíttassák. Én azt gondolom, hogy nincs a háznak egyetlenegy tagja sem, aki általában kifogásolná az esküminta szövegét. Nekem mégis néhány kifogásom van ellene. Így először az a kifogásom, hogy azt mondja az eskü szövege: „Én N. N. rendes tanító, esküszöm az élő Istenre, hogy Őfelsége apostoli királyom, magyar hazám és annak alkotmánya és szentesített törvényei iránt tántoríthatatlan és rendületlen hűséggel viseltetem”. Én „magyar hazám” helyett azt mondanám: „a magyar állam és annak alkotmánya”. (*Zaj. Ellenmondás. Elnök csenget.*)

Azt gondolom, hogy jogászilag ez helyesebb. De van még egy kifogásom. Azt mondja az eskü szövege, hogy: „a hazai legfelsőbb és felsőbb hatóságok törvényes rendeleteit és a tanítói tisztemmel járó kötelességeket mindenkor lelkiismeretesen, híven és pontosan fogom teljesíteni”. A törvény azonban nem mondja meg, minő hatóságok értendők a hazai felsőbb és legfelsőbb hatóságok alatt.

Tudjuk, hogy a néptanító áll fegyelmi és büntető hatalom alatt, még pedig az állami és a felekezeti hatóság fegyelmi és büntető hatalma alatt.

Addig, amíg a két hatóság akarata és eljárása összhangzó, összeütközés nem támadhat; ha azonban az állami hatóság intézkedése ellenkezik a felekezeti hatóság intézkedésével, akkor mit tegyen a néptanító: az állami vagy a felekezeti hatóság akarátát, vagy rendeletét teljesítse-e? Ha az állami hatóság rendeletét teljesíti, akkor a felekezeti hatóság vonja felelősségre; ha a felekezeti hatóság rendeletét teljesíti, akkor az állami hatóság rendeleteivel jut összeütközésbe. Azt gondolom, hogy a törvénynek a törvényhozó akarátát mindig tisztán és érthetően kell kifejezésre hozni. A törvénynek nem szabad sem kevesebbet, sem többet, sem egyebet tartalmaznia, mint a törvényhozó akarátát. Ezt követeli a törvényhozási politikának egyik alapelve. Ezért gondolom, hogy így nem maradhat a szövegezés, mert határozatlan, homályos, és dilemma elé állítja a néptanítót. De van még egy pont, amely szerintem kifogás alá esik. A 32. § végszavaiban hivatkozás történik a 22. § c) pontjára, amely szerint államelle-~~/13/~~nes magaviselet miatt fegyelmi eljárásnak van helye.

Ebben a tekintetben egy körülményre vagyok bátor felhívni a t. ház figyelmét. Akkor t. i., amikor a Berzeviczy-féle törvényjavaslat megvitatására egy ankét tárgyalásra hívatott össze vagy rendeztetett, akkor Polónyi Géza a következőket mondta (*olvassa*): „Hát, kérem, mit jelent az, hogy államellenes irány? Nagyon jól tudom, t. értekezlet, hogy én itt nyitott ajtót török be; nagyon jól tudom, hogy ez kormányzati úton szolgálni akarja azt a magas célt, hogy akik államellenes üzelmekben részesek, a kormány fegyelmi úton az üstöküket megragadhassa. T. barátaim, ha ez a jog csak ott érvényesülne, ahol nemzetiségi jogokról van szó, jó volna, de ha érvényesül ez a jog ott is, t. uraim, ahol a politikai meggyőződést akarják államellenes irány ürügye alatt békókba verni – mert ezen szöveg szerint teljesen lehetséges –, én a magam részéről, t. uraim, azt, hogy ilyen általánosan determinált „irány”-t anélkül, hogy tüzetesen akarnám meghatározni, hogy mit értek én ilyen irány alatt, amelyet mint jogász akceptálhassak arra, hogy ez a hivatalvesztésre kellő ok legyen, nem fogadok el.” Zárjelben van: Felkiáltások: Meg van határozva! „Nincs meghatározva; csak azután mondja, hogy ez és ez esetben.”

T. ház! Az az „államellenes” szó ruganyos fogalom. Én azt gondolom, hogy államellenes lehet valamely pártnak vagy valamely egyénnek magaviselete, de az államellenesség fogalmát határozottan megállapítani nem lehet. Most ki működik államellenesen? E házban talán senki. Mihelyt változnak a pártviszonyok, azonnal

megváltozik az államellenességről való fogalom. Magától értetik, t. ház, hogy én csak azért szólaltam fel, hogy különösen ezt a homályosságot eltávolíttassam. És éppen azért kérném a t. házat, hogy ebben a szövegben határozottan megneveztessenek azok a hatóságok, amelyeknek rendeleteivel szemben történhetik az ellenkezésbe jutás.

Végül csak annyit mondok, t. ház, hogy kényes a néptanítók helyzete. Egyetlenegy példát hozok fel. Az erdélyi szászoknak van egy népdaluk, amelynek ez a szövege *(olvassa)*:

„Siebenbürgen, Land des Segens,
Land der Fülle und der Kraft,
Mit dem Gürtel der Karpathen,
Um das grüne Kleid der Saaten
Land voll Gold und Rebensaft.”

És e dal utolsó verse azt mondja:

„Siebenbürgen, süsse Heimat,
Unser theures Vaterland.”

(Felkiáltások a baloldalon: Magyarul! Mozgás. Halljuk! Halljuk!)

Elnök: Csendet kérek!

Lindner Gusztáv *(olvassa)*:

„Sei gegrüsst in deiner Schöne
Und um alle deine Söhne
Schlinge sich der Eintracht Band.”

Azt kérdem, szabad-e a néptanítónak ezt a dalt énekeltetnie? Vagy ellenmondásban van-e ez az eskü szövegével, melyben csak a magyar hazáról van szó? Én ezt a kérdést csak azért vetem fel, mert ismerem népemet. Mi mindig lojális fegyverekkel küzdünk, és itt, ezen a helyen, az ország legmagasabb fóruma előtt előhozzuk sérelmeinket, kívánalmainkat, és ha egyszer valami törvénybe iktattatott, azt határozottan, pontosan és lelkiismeretesen megtartjuk, és hűségesen követjük. *(Élénk helyeslés.)* Azért vetem fel, mert én abban a véleményben vagyok, hogy *(Zaj. Elnök csenget.)* halhatatlan költőknek az a mondata, hogy: „A nagy világon e kívül nincsen számodra hely”, *(Igaz! Úgy van!)* csak a múlt időre vonatkozott, *(Mozgás.)* mert most százezrek kivándorolnak. Az én ideálom az, hogy mindenki szívesen maradjon ebben a hazában; ne azt mondja csak: „Itt élned, halnod kell”; hanem azt mondja: Én hazám érdekében működni, munkálkodni, szenvedni, tűrni aka-

rok, itt élni és halni akarok, nem azért, mert itt élnem és halnom kell, hanem azért, mert itt élni és halni akarok. *(Élénk helyeslés.)*

Buzáth Ferenc: T. ház! Goldis László képviselő úrnak azt az indítványát, hogy a felekezeti tanítók a magyar esküminta mellett még azonkívül az illető felekezet nyelvén is letehessék az esküt, nem fogadhatom el. Nem pedig azért, mert a törvényben a tanító közhivatali funkcionáriusnak vétetik fel, a tanító tehát a közhivatalnok fogalma szerint bírálendő el; márpedig a közhivatalnokok csak magyar nyelven tehetik le az esküt. *(Helyeslés.)* Az eskü ezenkívül még az állami hozzátartozandóságot is fejezi ki. Márpediglen ha a magyar nyelv mellett egy másik nyelven is letehetik az esküt, akkor a hozzátartozandóság legalábbis kétes színben tűnik fel. Egyébként is annak, hogy az esküt más nyelven is letehessék, semmi akadálya nincsen; leteheti az esküt a saját nyelvén is, hanem a hivatalos nyelv, amelyen az esküt leteszik, nem lehet más, csak a magyar. Csupán ezt kívántam megjegyezni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Az előadó úr módosításához természetesen hozzájárulok, mivel az mást nem céloz, mint hogy a törvényjavaslatban a nem állami tanítókra nézve kötelezővé tett esküminta szóról szóra egyezzek azzal, amelyet az állami tanítókra nézve már elfogadtunk, és ebből az okból is kérném, hogy méltóztassék minden módosítástól tartózkodni, mert hiszen az esküminta szövegét, mikor az állami tanítókról tanácskoztunk, alaposan megvitattuk, csiszoltunk rajta, amit csak lehetett csiszolni.

[14] Éppen ezért nem tudom, miért hozakodik elő t. képviselőtársam olyan aggodalmakkal, amelyek, amennyiben nem tisztán stiláris természetűek, hanem érdemlegesek, e törvényjavaslat előbbi szakaszainál már méltatást nyertek, s amennyire én hiszem, meg is cáfoltattak.

Azért én azt gondolom, hogy az a t. képviselőtársam, akinek beszédében megnyilvánult hazafias szellemet én igen nagyra becsülöm, és amint őt már régtől fogva ismerem, teljesen őszintének és igaznak is tartom, megnyugodhatik abban, hogy habár talán kényes a tanító helyzete, de mások helyzete is kényes; méltóztassék elhinni, a miniszter helyzete is néha igen kényes, és nagyobb felelősség mellett cselekszik, és talán nagyobb ellenőrzés alatt is. *(Derültség.)* Legyen szíves tehát megnyugodni abban, hogy mikor itt tényleg semmi egyebet nem kívánunk úgy az egész törvényjavaslatban, mint ebben az esküben, mint az államhoz, az alkot-

mányhoz, a magyar politikai nemzeti egységhez való hűséget, hogy akkor éppen a tanító, aki attól a szellemtől vezettetik, melynek t. képviselőtársam is kifejezést adott, kényszerhelyzetbe még akkor sem fog jutni, ha régi hagyományos népdalokat énekel vagy énekeltet el tanítványaival, amire különben én erről a helyről, mint-hogy itt fegyelmi hatóság nem vagyok, nem tartom magamat hivatottnak érdemlegesen nyilatkozni.

Goldis László t. képviselőtársamnak módosítását nem fogadhatom el, mert hivatalos esküt kétszer egymásután nem lehet tenni, esküt csak egyszer lehet tenni. Az pedig semmi néven nevezendő sérelmet vagy lealázást nem foglal magában nem magyarajkú polgártársainkra nézve vagy azon iskolákra vagy iskolafenntartókra nézve, akik nem magyar tannyelvű iskolákat tartanak fenn, ha attól a tanítótól, akinek ez a törvény, tekintet nélkül arra, hogy milyen nyelvű iskolában végzi feladatait, közhivatali funkcionárius jellegét adja, és így felemeli őt eddigi színvonalához képest – azt kívánjuk, amint Buzáth Ferenc t. barátom mondotta, hogy közhivatalnokhoz illő módon, közhivatalnokra nézve érvényes általános szabály szerint, tehát magyar nyelven tegye le az esküt. Ebből sérelem vagy lealázás csak akkor származhatnék, ha tetszik némelyeknek ebben az irányban izgatni, *(Úgy van.)* mert ez semmi egyéb, mint hogy az állammal szemben esküszik itt a tanító, akinek az államhoz való viszonyát szabályozza ezen törvényjavaslat, és az állammal szemben fennálló kötelességeit írja körül.

Az állam akar az eskü által tudomást szereznit arról, hogy a tanító ünnepélyesen, Isten színe előtt kötelezi magát az állammal szemben fennálló kötelezettségének eleget tenni. És az államhoz szólva, bizony csak az állam nyelvét lehet használni. Ebben a sérelemnek árnyéka sincsen, és azért kérem a t. képviselőházat, hogy ezen módosítást mellőzni szíveskedjék. *(Helyeslés.)*

Elnök: Az előadó úr nem kíván a zárszó jogával élni. A tanácskozást tehát befejezettnek nyilvánítom.

Elsősorban kérdelem a t. házat: méltóztatik-e a 32. §-nak meg nem támadott részét változatlanul elfogadni a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor a 32. § meg nem támadott részét változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

Az első bekezdésnél Goldis László képviselő úr adott be módosítást. Kérdelem a t. házat: méltóztatik-e a 32. § ezen bekezdését Goldis László képviselő úr módosításával szemben változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor kijelentem, hogy a képviselőház az első bekezdést változatlanul elfogadta, és ennél fogva Goldis László képviselő úr módosítása elesik.

A második bekezdéshez az előadó úr adott be ellenindítványt. Kérem a t. házat: méltóztatik-e a 32. § második bekezdését változatlanul elfogadni, szemben az előadó úr ellenindítványával, igen vagy nem? *(Nem!)* Ha nem, akkor kijelentem, hogy a képviselőház nem fogadja el a 32. § második bekezdését, hanem helyére az előadó úr ellenindítványát iktatja, és azt úgy fogadja el.

Következik a 33. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 33. §-t).*

Elnök: Kíván szólni az előadó úr?

Vertán Endre előadó: Nem kívánok.

Raisz Aladár jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: T. ház! Ezen szakasz értelme előttem egészen világos, t. i. azt tartalmazza, hogy minden, akár államilag segélyezett, akár nem segélyezett iskolában kötelesek az iskolafenntartók az állam által előírt nyomtatványmintákat használni.

Mindazonáltal, mivel kétségek merültek fel aziránt, vajon kötelesek-e az állam által kiadott mintákat úgy, amint vannak, használni, vagy nincs-e joguk ezekhez a mintákhoz a saját rovataikat is csatolni – bár indítványt nem teszek –, kérdezem a t. kultuszminiszter urat, hogy csakugyan ez-e az értelme ennek a szakasznak, hogy t. i. nem köteles az iskolafenntartó az állam által kiadott nyomtatványokat megvásárolni, hanem elkészíttetheti azokat ott, ahol neki tetszik, csak tartalmazzák mindazokat a rovatokat, amiket az állam előírt, és hogy joga legyen az iskolafenntartónak esetleg betenni azokat a rovatokat is, amelyekre felekezeti szempontból szüksége van.

Kérem a t. kultuszminiszter urat, szíveskedjék e tekintetben nyilatkozni.

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván nyilatkozni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! A Csernoch János t. barátom által hozzám intézett kérdésre válaszképpen utalok a törvényjavaslat szövegére, mely nem azt mondja, hogy az állam **[15]** által kiadott nyomtatványmintákat, hanem: „az állam által megállapított nyomtatványmintákat” stb. Ez tehát annyit jelent – és tulajdonképpen ez is csak az államsegélyes népiskolákra vonatkozik –, hogy azoknak a nyomtatványmintáknak hasonlóknak kell lenniök azokhoz, amelyeket az állam megállapított, tartalmazniok kell mindazokat a rovatokat, úgyhogy ez egy tisztán adminisztratív természetű intézkedés abból a célból, hogy az összes iskolai viszonyoknak felekezeti szempontból való nyilvántartása könnyebb legyen. Hogy ezekhez a ro-

vatokhoz még más adatokat és kimutatásokat is csatolhassanak, gondolom, ez ellen semmi kifogást sem lehet tenni, csak a megállapított mintának kell hogy az megfeleljen, és tartalmazza mindazokat, amiknek kimutatása az állam által megállapított nyomtatványminták szerint követeltetik.

Elnök: Az előadó úr nem kívánván a zárszó jogával élni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

Következik a szavazás.

Kérem a t. házat: méltóztatik-e a 33. §-t változatlanul, a közoktatási és a pénzügyi bizottság szövegezése szerint elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor azt változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

Következik a 34. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 34. §-t).*

Bozóky Árpád! *(Felkiáltások: Nincs itt!)*

Raisz Aladár jegyző: Goldis László!

Goldis László: T. ház! Itt a magánosok és társulatok által fenntartott iskolákról van szó. Ezekre nézve kiterjeszti ez a szakasz a törvényjavaslatnak 9., 17. stb. szakaszait, amelyek itt fel vannak sorolva. Nem látom azonban e szakaszok között a 2. és 3. §-t, amelyek a tanítói fizetésekről szólnak. E szerint tehát a magánosok és társulatok által fenntartott iskolákban a tanítói fizetések kisebbek lehetnek, mint az állami, felekezeti vagy községi iskolákban.

Ezt én nem tartom okadatoltnak, mert minden másra törvényes rendelkezések diszponálnak a tekintetben, hogy a magánosok és társulatok által fenntartott elemi iskolákban is a tanító ugyanazon képesítéssel kell hogy bírjon, mint aminőt akármilyen más elemi iskolánál megkövetelnek. Ha ez így van, akkor nem szeretném, hogy tág teret nyissunk annak, hogy az ilyen, társulatok és magánosok által tartott iskolákban a tanítóknak sokkal kevesebb fizetésük legyen.

Ennek indoka először az, hogy azáltal, ha kisebb fizetésük van ezeknek a tanítóknak, mintegy ráutaljuk őket arra, hogy egyéb foglalkozások útján iparkodjanak maguknak a létfenntartáshoz szükséges jövedelmet biztosítani, amivel abba a helyzetbe hozzuk őket, hogy hivatásukat elhanyagolják.

Ezt a törvényjavaslat nem akarja, nem is akarhatja. De azután nem is tartom méltányosnak azt, hogy midőn megadjuk a jogot – amint nagyon helyesnek tartom, hogy megadjuk – a magánosoknak és társulatoknak, hogy állítsanak fel iskolát anélkül, hogy ne rójuk rájuk a kötelezettségeket is, amelyek teljesítéséhez fűzzük mi

azokat a feltételeket, amelyek alapján gondoljuk, hogy az iskolaügy felvirágozhatik.

Azért azt javaslom, hogy e szakaszhoz hozzátéessék az, hogy a magánosok és társulatok által fenntartott iskolákra nézve is a 2. és 3. § is kötelező, tehát úgy szövegeztessék e szakasz, hogy e szavak után: „a jelen törvénynek”, tétessék: 2., 3., 9., 17. stb. §-ai. Akkor azután ezáltal kimondtuk, hogy a magánosok és társulatok által fenntartott elemi iskolákban is a tanítói fizetések olyanok legyenek, mint a felekezeti vagy községi iskolákban.

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve. Ha senki sem kíván szólni, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az a kívánság, amelynek Goldis László t. képviselőtársam kifejezést adott, hogy t. i. a magánosok és társulatok által fenntartott iskolákban is alkalmaztassanak a fizetési minimumra és egyáltalán a járandóságok minimumára vonatkozó azon intézkedések, amelyek a törvényjavaslatban foglaltatnak, nem mondható egészen alaptalannak, és sokan osztottak e felfogásban a méltányosság és igazságosság szempontjából. Egyszerűen megmondom a t. háznak, hogy mely okból nem vettem fel ezt az intézkedést a javaslatba. *(Halljuk!)*

A magánosokat és társulatokat senki sem kényszerítheti, hogy iskolákat állítsanak. A törvény kimondja kötelezőleg a politikai községekre nézve, hogy iskolákat állítsanak, ha más tényezők nem gondoskodnak erről a község területén. Másfelől a hitfelekezetek igen erős benső lélektani és vallási meggyőződés indokából vitetnek rá arra, hogy iskolákat állítsanak, s lehet mondani, hogy ez egy belső compelle hatása alatt történik. Magánosok és társulatok azonban semmiféle törvényes kényszer alatt nincsenek, és ily erős lélektani motívum alatt sem állanak. Márpedig mégis a hazai népnevelés érdekében van, hogy magánosok és társulatok is állítsanak iskolát.

Ha mármost a törvény velük szemben követelőleg lép fel, őket bizonyos minimális fizetés megadására kötelezi, másfelől az állam fizetési kiegészítést nem helyezhet kilátásba, akkor az eredmény az volna, hogy jórészt e tisztán jóakarattól fenntartott iskolákat megszüntetnék. Az állam fizetéskiegészítést pedig nem adhat, mert megadásának egyik feltétele, mégpedig nem mellőzhető feltétele, hogy az iskolafenntartó [16] kimutatott szegénysége folytán ne legyen képes a minimumot megadni. Most már tessék a nagybirtokosnak, a gyárosnak, aki magániskolát tart fenn, kimutatnia a szegénységet, amelynek folytán az állam fizetéskiegészítését igénybe veheti.

Fizetéskiegészítést tehát nem kaphat, de bizonyos mennyiségű fizetés megadására kényszerítették, így azután az eredmény az volna, hogy nagyon sok ilyen, magánosok által fenntartott iskola megszűnnék, amit nem tartok a hazai kultúra érdekében kívánatosnak. Itten tisztán a tanító és az ily iskolafenntartó közötti viszonyról van szó; ez magánjogi természetű szerződésen alapul, és nem is mondjuk ki az ilyen tanítóra, hogy köztisztviselő.

Mármost a javaslat tartalmaz egy compelle-t a tekintetben, hogy az iskolafenntartók saját érdekükben, a saját iskolájuk érdekében a tanítónak tisztességes fizetést adjanak, t. i. azt, hogy amennyiben átléptek egy községi vagy felekezeti iskolába, a magániskolánál töltött évek beszámíttatnak a korpótlékigény megállapításánál. Ebből folyólag tehát az ilyen magános iskolafenntartó, ha tanítóját meg akarja tartani, ha nem akarja, hogy azt tőle elvigyék, önmagától arra a gondolatra fog jutni, hogy neki ezen törvényjavaslat intézkedéseinek megfelelő tisztességes fizetést adjon.

Én feltártam a t. képviselőház előtt azon okokat, amelyek engem arra vezettek, hogy a fizetésrendezésre vonatkozó intézkedéseket ne terjesszem ki a magánosok és társulatok által fenntartott iskolákra, egyébiránt méltóztassék a pro és kontra szóló indokokat méltányolni, és azután bölcsességük szerint határozni. Én akkor sem fogom a törvényjavaslatot visszavenni vagy annak szentesítés alá terjesztésétől idegenkedni, ha esetleg Goldis László t. képviselőtársam indítványát elfogadják; de én az elmondott indokokból nem tartom azt a hazai tanügy szempontjából célszerűnek. *(Élénk helyeslés.)*

Elnök: Az előadó úr nem kívánván a zárszó jogával élni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

Elsősorban kérdem a t. képviselőházat: méltóztatik-e a 34. § meg nem támadott részét változatlanul elfogadni? *(Igen!)* Ha igen, akkor azt változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

Goldis László képviselő úr az első bekezdéshez azt a módosítást nyújtotta be, hogy ez után: „törvénynek”, tétessék: „2. és 3.” Kérdem a t. házat: méltóztatik-e szemben Goldis László képviselő úr felolvasott módosításával az eredeti szöveget változatlanul fenntartani, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Azok, akik változatlanul kívánják fenntartani, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem, hogy a 34. § első bekezdését szemben Goldis László képviselő úr módosításával a ház változatlanul fenntartja, és ennél fogva Goldis László képviselő úr módosítása elesik.

Következik a 35. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 35. §-t.)*

Raisz Aladár jegyző: Csernoch János!

Csernoch János: T. képviselőház! Előre is kijelentem, hogy a szakaszt elfogadom. Van azonban egy toldásom ehhez a szakaszhoz, amelyet a t. ház engedelmével talán bővebben, de mégis lehető rövideggel akarok indokolni.

A hitfelekezeti iskoláknak az állam által való segélyezése egy régi elve a magyar törvényhozásnak. A magyar állam a történelem tanúsága szerint mindig elismeréssel viseltetett azok iránt, akik az ő kulturális törekvéseinek megvalósításában segítségére voltak. Régi törvénykönyvünk lapjai tele vannak példákkal, amelyekből kitűnik, hogy a magyar állam sohasem vonta meg segítő karját azoktól, akik a nemzet virágát, a nemzet ifjúságát nevelték és oktatták. A századok ezen tradíciós szellemének megfelel az 1848-iki törvényhozásnak azon intézkedése is, hogy a felekezeti iskolák az állam részéről segítségben részesüljenek.

Hogy ez az intézkedés mindjárt akkor és a későbbi időkben sem lett végrehajtva, annak egyedül a közbejött események az okai. De már a legközelebbi törvényes intézkedés, amely a népoktatás ügyére kiterjed, az 1868. évi törvény lehetővé tette, ámbár nem határozottan, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, hogy az iskolákat bizonyos módon segélyezhesse. De határozott kifejezést és megvalósítást nyer ez az eszme az 1883-ik XXX., a középiskolákról szóló t.-cikkben, amely kimondotta, hogy a községek és felekezetek által fenntartott középiskolák bizonyos feltételek mellett segélyben részesülhetnek; és ezen törvénycikknek kifolyása volt az, hogy a protestáns gimnáziumok, amelyek addig sok nélkülözéssel voltak kénytelenek megküzdeni, a törvénynek megfelelő állapotba hozattak, és az ő tanáraik fizetése is kiegészített.

Ugyanez áll a katolikus középiskolákra nézve. A katolikus középiskolák is nyertek újabb időben az 1883: XXX. t.-cikk alapján segítséget, és ezeknek is, különösen pedig azon iskoláknak, amelyek a gyengébb javadalmazással bíró szerzetesek birtokában vannak, fennállása és az új kor követelményeinek megfelelő fejlesztése biztosított. Ha tekintetbe vesszük, hogy a középiskolákra vonatkozó törvénynek ezen intézkedése folytán az állam nagyobb összegeket is fordít ezekre a középiskolákra, amely összegekről tudomást szerzünk minden esztendőben a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által ide beterjesztett költségvetésből, mégsem lehet mondani, hogy az állam részéről ez tiszta ajándék, vagy talán felesleges kiadás, hanem csak nagyon csekély összegben való megváltása azon kötelezettségeknek, amelyek az állam vállaira háramolnának azon esetben, ha [17] kénytelen volna saját eszközeiből és tisztán a felekezetek minden segélyezése nélkül ezeket az iskolákat fenntartani.

De a hitfelekezeti és községi tanításnak és oktatásnak az állam általi segélyezését látom továbbá az 1875: XXXII. és az 1891: XLIII. t.-cikk által létesített, illetve újjászervezett nyugdíjintézetben, (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*) látom továbbá az 1894: XXVII. t.-cikk által a hitfelekezetek, a községek, a törvényhatóságok, az alapítványok részéről fenntartott középiskolai tanárok számára szervezett nyugdíj- és gyámintézetben. (*Halljuk! Halljuk!*) Itt is kifejezésre jut a magyar államnak az a gondolata, hogy azok, kik az ő gyermekeinek nevelésen fáradoztak, ha később rokkantak vagy más okból munkaképtelenné lesznek, ha az iskolafenntartók nem képesek őket a sajátjukból eltartani és az ő megélhetésüket öreg napjaikra biztosítani, akkor az állam ezekre is kiterjeszti az ő segítő karját, és lehetővé teszi nekik, hogy ezeknek öreg napjaikra megélhetésük biztosítva legyen.

Csak a napokban olvastam a lapokban, hogy a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a protestáns egyetemes konventhez intézett átiratában örömét fejezi ki a felett, hogy a protestáns gimnáziumok tanárainak fizetését egyenlőre egészíthette ki az állami iskoláknál alkalmazott tanárok fizetésével, és hogy ebben a kedvezményben részesítette a szerzetesek által fenntartott gimnáziumok tanárait is, ámbár nem abban a mérvben, mint emezeket, mert hiszen amazok fizetése csekélyebb, és így amazok fizetéséhez nem kellett oly nagy kiegészítési összeggel járulni, ez is az 1883: XXX. t.-cikknek folyománya.

T. ház! Az állam ezt a segélyezési akciót folytatta az 1893: XXVI. t.-cikkben, és ugyanazon a nyomon halad az általunk máris nagyobb részben letárgyalt és elfogadott törvényjavaslat is. De midőn az állam ezen általunk elfogadott javaslatban segíteni óhajt az összes felekezeti iskolákon, ha megfelelnek a feltételeknek, és ha a feltételek betartásával lehetővé teszik az államnak ezt a segélyezést, az iskoláknak egy neméről megfeledkezett intézkedni ezen törvényjavaslatban, értem t. i. a szerzetesek és szerzetesnők által ellátott katolikus iskolákat.

Akik ezeknek a működését elfogulatlanul figyelemmel kísérik, azoknak be kell ismerniük, hogy azok nemcsak tanítói és oktatói a reájuk bízott ifjúságnak, hanem ennél többet is teljesítenek. Ezeknek iskolái a gyermekekre vonatkozólag nemcsak közönséges tantermek, hanem valóságos családi otthonok. Ezen tanítónők a szülők helyett nemcsak a nevelői és oktatói, hanem az életfenn tartói feladatot is teljesítik sok esetben. Valóságos árvaház sok helyen az iskola, amelybe járó szegény gyermekek nemcsak tankönyvekkel, hanem ruházattal és élelemmel láttatnak el. (*Úgy van! jobb felől. Zaj.*)

Elnök (*csenget*): Csendet kérek!

Csernoch János: És ezeknek működése nem szűnik meg a gyermekeknek iskolakötelezett korával, hanem figyelemmel kísérik őket azontúl is, midőn az iskolát elhagyják, hogy belőlük az egyháznak és a hazának hű és hasznos hívei és polgárai váljanak. *(Úgy van! Úgy van!)*

Emellett a saját életükben a lehető legszerényebbek. Megvonják maguktól még a tisztességes értelemben vett szegényes ellátást is, hogy annál többet megtakaríthassanak a szegény gyermekek részére, hogy azokat annál nagyobb segítségben részesíthessék. *(Úgy van! jobb felől.)*

Ezért a feladatért az államtól soha egy fillért nem követeltek és nem is kaptak. Bátor vagyok hivatkozni mindazokra, akik ezeknek működését figyelemmel kísérték, hogy működésük sem hazafias, sem másféle szempontból semmiféle kifogás alá nem esik. *(Úgy van!)* A kir. tanfelügyelők nem győzik magasztalni jelentéseikben az ő működésüket, sőt maga a vallásos közoktatásügyi minisztérium által kiadott jelentésben tüntetőleg fel vannak sorolva az apácák vezetése alatt álló egyes iskolák, és ki van emelve, mily fontos missziót teljesítenek a kultúra mezején.

Amellett mindezek magyar alattvalók, magyar honpolgárok és honleányok, iskoláiknak tannyelve mindenütt a magyar, tantermeik a tisztaság tekintetében is valóságos mintaképek, *(Úgy van!)* és művelődésük még szociális szempontból is nagy fontossággal bír, mert, miként szerencsém volt kiemelni, ők a rájuk bízott gyermekeknek nemcsak oktatói, hanem nevelői is, és a szülők mellett sokszor teljesítik a legterhesebb kötelességeket is.

T. ház! Azt gondolom, ezeknek is lehetővé kell tenni, hogy ha szükségük van az állami segélyezésre, és ha azt igénybe akarják venni, hogy azt igénybe vehessék. Ki kellene mondani nézetem szerint, hogy ezen általunk letárgyalt törvényjavaslatnak azon intézkedései, amelyek a tanképesítésre, a hazafias nevelésre és az ezzel összefüggő diszpozíciókra vonatkoznak, mind kiterjednek rájuk. Egyes-egyedül a törvény azon intézkedései alól volnának kiveendőek, hogy élethossziglan neveztetnek ki, és hasonlóak alól, amelyek az ő sajátlagos diszciplínájukkal ellenkeznek.

Ha ekként biztosítva volna a törvény ezen intézkedésének reájuk való vonatkozása, ki lehetne mondani azt is, hogy abban az esetben, ha a jelen törvényjavaslatban felsorolt államellenes üzemek észrevétetnének ezekben az iskolákban, akkor az állam hatalma, amint különben magától is értetődik, ezen iskolákra is kiterjed, és hogy azt a vizsgálatot ott is megtarthatja.

Erre vonatkozó javaslatom, illetve toldásom [18] a 35. §-hoz a következőképen hangzanék. *(Halljuk! Halljuk!)* A paragrafus maga így szól: „A jelen törvényben foglalt rendelkezések a tanítónőkre

éppúgy alkalmazandók, mint a tanítókra.” Ezután következnek: „Nemkülönbön kiterjednek a hitfelekezeti népiskoláknál működő szerzetesrendű tanítókra és tanítónőkre a jelen törvényben a tanító képesítésére vonatkozólag megállapított feltétel, továbbá e törvény 16., 17., 18., 19., 20., 30. és 32. §-ai. Ezen tanítók és tanítónők illetményei a törvényes kellékek fennállása esetén a 14. § intézkedéseinek szemmeltartásával egyéenkint, szerzeteseknél 900, szerzetesnőknél 700 koronából álló, további változás alá nem eső összeggel egészítettnek ki, ha azt kérelmezik.

Az ezen számítási alapon egy-egy iskolára nézve megállapított segély egy összegben az iskolafenntartó kezeihez utalványoztatik ki. A segélyre való igény megállapításának, valamint az eskütétel körüli eljárásnak módját a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletileg állapítja meg. Ha ilyen iskolákban a 22. § *a), b), c)* pontjai alatt felsorolt hibák észleltenek, úgy azokra, akár élveznek állami fizetéskiegészítést, akár nem, a jelen törvény 26. §-ában körülírt eljárás alkalmazandó.” (*Helyeslés jobbról és a középén. Ellenmondások a szélsőbaloldalon.*)

Nem kérnek ezek, t. ház, sem ötödéves korpótléket, sem valami magasabb fizetést, sem nyugdíjat, csakis az ő csekélyebb fizetésük kiegészítését arra az esetre, ha erre rá volnának szorulva, ha a szükség rákényszeríti őket.

Ajánlom a t. háznak javaslatom elfogadását. (*Élénk helyeslés jobbról és a középén. Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kíván szólni.

Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Tényleg szükséges az iskolák azon kategóriájának jogviszonyait rendezni, amelyekre Csernoch János t. barátom kiterjeszkedett, mert meglehetősen számú katolikus hitfelekezeti iskolánál a tanítói tisztet szerzetesrendiek teljesítik, mégpedig szerzetesek és apácák. Ha ezekre nézve külön provízió nem állapíttatnék meg, akkor rájuk a törvényjavaslat összes intézkedései kiterjednének, tehát kiterjednének az ugyanazon fizetési minimumra vonatkozó igény, amelyet ez a törvény a tanítókra és tanítónőkre nézve megállapít, a korpótlékgigény és a többi. És kiterjednének olyan intézkedések is, amelyek az ő speciális viszonyaik szerint rájuk nem alkalmazhatók, úgy a tanító alkalmazási, mint a fegyelmi jog terén. (*Úgy van!*) Ezeknek a jogviszonyoknak szabályozása tehát igenis szükséges, és úgy a tanfelügyelői jelentések szerint, de az én személyes megfigyeléseim alapján is igenis ezek az iskolák nagyon megérdemlik, hogy róluk gondoskodás történjék.

Én csak arra hivatkozom, hogy azon iskolák között, amelyeknek tanítóit mint a Pozsony megyei Magyar Közművelődési Egylet elnöke évenként díjazásban részesítettem, különösen a magyar nyelv és magyar nemzeti szellem terjesztése körül szerzett érdekeik miatt, mindig meglehetősen nagy százalékkal szerepeltek a megye területén működő apácaiskolák. Azok az igények, amelyeket e tekintetben Csernoch t. képviselőtársamnak módosítása felsorol, valóban oly csekélyek, melyek a megélhetési minimumot ütik csak meg; az egyénekenkénti ellátáshoz olyan fizetési alapon adandó a segély, amely további változás alá nem kerülhető 900 korona a férfinál, és 700 korona az apácánál. Ez tényleg a megélhetési minimumát biztosítja csupán. Másfelől pedig az állami érdekek megóvása tekintetében egy igen szigorú intézkedést tartalmaz t. képviselőtársamnak indítványa, amennyiben az ilyen iskoláknál a fegyelmi jog egyéni érvényesülésének helyébe államellenes cselekedetek, államellenes irányok felmerülése esetén a miniszternek mindjárt közvetlen jogot ad az iskolával szemben, t. i. az iskola megvizsgálásának és megszüntetésének jogát.

Én azt hiszem, hogy t. barátomnak ez az indítványa a helyzetnek teljesen megfelelőleg szabályozza ezt a szabályozásra szoruló jogviszonyt, és az a törvényjavaslat intencióinak kiegészítése szempontjából nemcsak célszerű, hanem szükséges is. Ezért tehát ehhez a módosításhoz hozzájárulok.

Nemes Bertalan: T. ház! Hozzá akarok szólni ...

Elnök: A vita be van zárva.

Nemes Bertalan: Nem hallottuk!

Elnök: A vita bezárása után a képviselő úr már nem szólalhat fel. Talán kíván még az előadó úr szólni?

Vertán Endre előadó: Nem!

Elnök: Az előadó úr nem kívánván szólni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. A 35. § nem lett megtámadva; azt hiszem tehát, kijelenthetem, hogy a 35. § elfogadtatik a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint. *(Helyeslés.)*

A 35. §-hoz Csernoch János képviselő úr adott be egy toldást. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e Csernoch János képviselő úrnak a 35. §-hoz benyújtott toldását elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, akik azt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Többség. Kijelentem tehát, hogy a ház Csernoch János képviselő úr toldását elfogadja.

Következik a 36. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 36. §-t).*

[19] Elnök: Ha szólni senki sem kíván, kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 36. §-t a közoktatásügyi és pénzügyi bizottságok

szövegezése szerint változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor a szakaszt változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

Következik a 37. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 37. §-t).*

Raisz Aladár jegyző: Nemes Bertalan!

Nemes Bertalan: T. ház! *(Zaj.)*

Elnök *(csenget):* Csendet kérek!

Nemes Bertalan: Ezen javaslatnak 37. §-a egészben véve hatályon kívül helyezi az 1893. évi XXVI. t.-cikket, amely törvénycikk egyes szakaszaira az államellenes irányzat megállapítása szempontjából későbbi törvényeink hivatkoznak. Így hivatkozik különösen az 1898. évi XIV. t.-cikk a lelkészi javadalmazás kiegészítéséről, amely az államellenes irányzatot ebben a törvényben magában nem állapítja meg, hanem egyszerűen utal az 1893: XXVI. t.-cikkre. Mivel ezen rendelkezés azt az 1893: XXVI. t.-cikket teljesen hatályon kívül helyezi és – sajnos – még ma is fennforog annak szüksége, hogy mi a lelkészi jövedelmek kiegészítésénél is megállapítsuk, hogy mi az államellenes irányzat, szükségesnek tartom azt, hogy ne csak analógia útján legyen abba belemagyarázható az, hogy mi az államellenes irányzat, hanem az 1893. évi XXVI. t.-c. eltörlésével egyidejűleg állapítsuk meg, hogy azon meghatározás helyébe az ezen törvény 22. §-ának 1. pontjában körvonalozott államellenes irányzat fogalom meghatározása lép.

Ezen indokolással tisztelettel bátorkodom indítványozni, hogy e szakasz 2. bekezdése után szúrassék be a következő kitétel *(olvassa):* „Az 1893: XXVI. t.-c. 13. §-ának utolsó bekezdésében megállapított államellenes irány meghatározása helyébe ezen törvény 22. § 1. c) pontjában körvonalozott meghatározás lép.” *(Helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kíván, a vitát bezárom.

Nem tudom, az előadó úr kíván-e szólni.

Vertán Endre előadó: Tisztelettel jelentem, hogy elfogadom a módosítást.

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Maga a 37. § nem támadtatott meg, ennél fogva kijelenthetem, hogy a 37. § elfogadatik a képviselőház által a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint. Már most a 37. §-hoz új bekezdést hozott javaslatba Nemes Bertalan képviselő úr. Kérem a t. házat: méltóztatik-e Nemes Bertalan úrnak ezen módosítását elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor kijelentem, hogy a képviselőház ezen módosítást elfogadja.

Következik a 38. §.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a 38. §-t).*

Elnök: Ha szólni senki sem kíván, kérdem a t. házat: méltóztatik-e a 38. §-t változatlanul elfogadni a közoktatásügyi és pénzügyi bizottság szövegezése szerint, igen vagy nem? *(Igen!)* Ha igen, akkor azt elfogadottnak jelentem ki.

Most következik még a 7. §-ra vonatkozólag gróf Apponyi Albert miniszter úr által beadott új szöveg. Szólásra van-e valaki feljegyezve?

Hammersberg László jegyző: Kaufmann Géza! *(Felkiáltások: Eláll a szótól!)*

Kaufmann Géza: T. ház! Az én pótló módosításom alapján szövegeztetett ez a szakasz teljes precizitással. Nekem semmi hozzátoldani valóm vagy megjegyzésem nincsen más, mint hogy lelkes örömmel elfogadom. Csak valamit óhajtok konstatálni, és azt hiszem, a t. ház megengedi, hogy egy-két szóval ezt a kijelentésemet megtegyem.

Ezen szakasz az egész törvényjavaslatban a legalkalmasabb a békétlenkedő elemek kielégítésére, és azoknak a különbözeteknek, amelyek a felekezeti és nem felekezeti tanítók között látszólag vannak, elsimítására. Épen azért a felekezeti tanítók ezt a javaslatot kész örömmel fogadhatják, és a benne biztosított előnyöket és a jövedelmi források kellő mértékben való kiszolgáltatását és biztosítását készséggel igénybe vehetik. A szakaszt tehát elfogadom. *(Hosszantartó élénk felkiáltások: Éljen Apponyi! Hosszas, élénk éljenzés és taps.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve, a vitát bezárom. Az előadó úr nem kívánván szólni, a tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. Kérdem a t. házat: méltóztatik-e gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által benyújtott szöveget a 7. §-ra vonatkozólag változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Akkor azt változatlanul elfogadottnak jelentem ki.

Ezzel, t. képviselőház, a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat általánosságban és részleteiben is letárgyaltván és elfogadtatván, javaslom a t. háznak, hogy a törvényjavaslat harmadszori olvasását méltóztassék a ház legközelebbi ülésének napirendjére kitűzni. *(Helyeslés.)*

Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Felkiáltások: Igen!)* Ha igen, akkor ily értelemben mondom ki a határozatot.

Kijelentem egyszersmind, hogy azok a kérvények, amelyek kapcsolatosak voltak ezen törvényjavaslattal – leszámítva kettőt, amelyek más tárgyakra is kiterjednek – elintézését nyervén, az irattárba helyezendők. *(Helyeslés.)* Azon két kérvényt pedig – a

verseci szerbek és a verseci németek népgyűlésének kérvényei –, amelyek egyéb tárgyra is vonatkoznak, a kérvényi bizottságnak adatnak ki.

Méltóztatnak ezen javaslatomhoz hozzájárulni? *(Felkiáltások: Igen!)* Ha igen, akkor így értelemben mondom ki a határozatot. *(Hosszantartó éljenzés, taps és élénk felkiáltások: Éljen [20] Apponyi! Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi minisztert a képviselők tömegesen üdvözlük.)*

Az ülést tíz percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést újból megnyitom.

[...]

[27] Elnök: [...] Bátor leszek most a ház legközelebbi ülésének idejére *(Zaj.)* és napirendjére nézve javaslatot tenni. *(Halljuk! Halljuk!)* Javaslom, hogy a képviselőház legközelebbi ülését holnap, 1907. évi április hó 26-án, pénteken délelőtt 10 órakor tartsa. Ezen ülés napirendje legyen: először elnöki előterjesztések és irományok bemutatása, másodsor harmadszori olvasása a mai ülésen általánosságban és részleteiben elfogadott két törvényjavaslatnak [...].

Méltóztatnak ezen napirendi javaslatomhoz hozzájárulni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ilyen értelemben mondom ki a határozatot, és az ülést bezárom.

(Az ülés végződik 1 óra 55 perckor.)

*Hitelesítették: Majthényi Adám s. k., Weber János s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok.*

149. ORSZÁGOS ÜLÉS

1907. április 26-án, pénteken,
Rakovszky István elnöklete alatt.

[...]

*A kormány részéről jelen vannak: Wekerle Sándor, Kossuth Ferenc,
gr. Apponyi Albert, Günther Antal, Darányi Ignác,
gr. Zichy Aladár, Josipovich Géza.
(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)*

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét gr. Thorotzkai Miklós jegyző úr fogja vezetni; a javaslatok mellett felszólalókat Hammersberg László, a javaslatok ellen felszólalókat pedig Raisz Aladár jegyző úr fogja jegyezni.

[...]

[29] **Elnök:** [...] Következik a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti tanítók járandóságairól szóló törvényjavaslat (Irom. 411, 442) harmadszori olvasása.

Kérem Hammersberg László jegyző urat, szíveskedjék a törvényjavaslatot felolvasni.

Hammersberg László jegyző *(olvassa a törvényjavaslatot).*

Elnök: Van-e valakinek észrevétele a törvényjavaslat ellen? *(Nincs!)* Ha nincs, akkor kimondhatom, hogy a képviselőház a nem állami elemi, népiskolák jogviszonyairól s a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló törvényjavaslatot harmadszori olvasásban is elfogadta. Javaslom egyszersmind, hogy ezen törvényjavaslat tárgyalás és szíves hozzájárulás végett a főrendiházhoz átküldessék.

Méltóztatnak ezen javaslatomat is elfogadni? *(Igen!)* Ha igen, akkor ezt mint határozatot kimondom. *(Felkiáltások bal felől: Éljen Apponyi! Élénk éljenzés és taps.)*

[50]

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 55 perckor.)

*Hitelesítették: Markos Gyula s. k., Bottlik István s. k.
naplóbíráló-bizottsági tagok.*

FÜGGELÉK

1907. évi XXVII. törvénycikk

a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól

1. § A községi és hitfelekezeti elemi népiskolák tanítói köztisztviselők; és törvényesen megállapított járandóságaik közigazgatásilag biztosítatnak.

2. § A községi és a hitfelekezeti rendes tanítóknak alapfizetése az első és második polgári lakbérosztályba sorozott községekben legalább évi 1200 koronában, a harmadik lakbérosztályba sorozott községekben legalább évi 1100 koronában, a negyedik lakbérosztályba sorozott, vagy lakbérosztályba nem sorozott községekben legalább évi 1000 korona állapítandó meg.

Az iparos- és kereskedőtanonc-oktatásért, továbbá a gazdasági ismétlőiskola vezetésért nyert tiszteletdíj ezen alapfizetésbe be nem számítható.

A segédtanítók önállóan külön osztályt csakis a közigazgatási bizottság engedélye folytán, mégpedig csak ideiglenesen s legfeljebb 1 évig vezethetnek és legalább évi 800 korona tiszteletdíjban részesítendőek. Egy és ugyanazon állomáson segédtanítók egy évnél tovább nem alkalmazhatók.

Minden rendes tanítót a fizetésén kívül még természetben tisztos lakás (legalább két padolt szoba, konyha, kamra és a legszükségesebb mellékhelyiségek), továbbá legalább egy negyedholdnyi kert, vagy kert nem léte esetében ennek ellenértéke gyanánt 20 korona készpénz illet meg; természetben tisztos lakás hiányában pedig minden tanítónak az I. lakbérosztályba sorozott községekben évi 600 korona, a II. lakbérosztályba sorozott községekben évi 420 korona, a III. lakbérosztályba sorozott községekben évi 360 korona, a IV. lakbérosztályba sorozott községekben évi 300 korona és a lakbérosztályokba nem sorozott községekben évi 200 korona lakásbér jár. Több tanítóval bíró iskoláknál a nőtlen tanítók és a tanítónők természetben való lakását, illetőleg lakásbérét a helyi iskolai hatóság a fennebbiektől eltérőleg is rendezheti. Ez a jog megilleti akkor is, ha az ugyanazon iskolánál alkalmazott tanító és tanítónő házastársak.

Az 1868:XXXVIII. tc. 139. és 140. §-ainak rendelkezése, mely szerint a megürült tanítói állomás legfeljebb félév alatt betöltendő és ezen idő alatt az iskolában segédtanító (tanítójelölt) alkalmazandó, továbbá, hogy a tanító halála esetén özvegye és árvái a halálozásnak napjától számított félévig az egész fizetést és lakást élvezik, végre az ugyanazon törvénycikk 138. §-ának első pontjában foglalt rendelkezés, mely szerint a tanítók élethosszig választatnak, a hitfelekezeti elemi népiskolákban működő rendes tanítókra is kiterjesztetik.

Államsegélyes iskolánál a rendes tanító halála esetén, ha a tanító özvegyet vagy árvát hagy hátra, az alkalmazott segédtanító fizetéséhez, a halálozásnak napjától számított félévig, az állam is hozzájárul abban az arányban, amely arányban az elhalt rendes tanító fizetését kiegészítette.

3. § A községi és a hitfelekezeti elemi népiskoláknál alkalmazott rendes tanítók korpótléka a következőképen állapíttatik meg:

5 évi szolgálat után 200 K
10 évi szolgálat után további 200 K
15 évi szolgálat után további 100 K
20 évi szolgálat után további 100 K
25 évi szolgálat után további 200 K
30 évi szolgálat után további 200 K

Ezen korpótlék az alapfizetésbe be nem számítandó.

A korpótlékokra azon szolgálati idő ad igényt, amelyet a rendes tanító szabályszerű képesítéssel az állomás végleges elfoglalásától, legfeljebb azonban 1893. évi október hó 1-től megszakítás nélkül eltöltött: a jelen törvény hatályba lépte után alkalmazott rendes tanítóknál pedig az a szolgálati idő, amelyet a tanító a 32. §-ban előírt eskü letétele és állomásának véglegesen történt lefoglalása után megszakítás nélkül eltöltött.

A szolgálat igazolt megszakításának tekintendő az a körülmény ha a tanító betegség, vagy egyéb tőle nem függött körülmény miatt volt kénytelen tanítói működését abbahagyni és ezt a körülményt távozása alkalmával a kir. tanfelügyelő előtt igazolta.

Egyes iskolafenntartóknak a korpótléokra vonatkozólag már fennálló, vagy ezután alkotandó szabályzati érvényben maradnak, ha azok a tanítókra nézve legalábbis az ezen §-ban megállapított kedvezményt biztosítják.

A jelen törvény életbeléptétől kezdve minden község és hitfelekezeti rendes tanító, aki a megkívánt törvényes képesítéssel bír és a törvény feltételeinek megfelel, az itt megszabott korpótlék élvezetébe lép. Ennélfogva mindazok a tanítók, akik a jelen törvény életbeléptének idejében az 1893:XXVI. tc. 2. §-a alapján már az első, vagy a második 100–100 K-ás évötödös korpótlék élvezetében vannak, jelen törvény életbeléptétől kezdve még 100, illetőleg 200 K korpótlék kiegészítésében részesítendőek.

4. § A vallás- és közoktatásügyi miniszter a községi és hitfelekezeti elemi népiskoláknál egy és ugyanazon helyen huzamosabb időn át, alkalmazott és a népnevelés terén kiváló érdemeket szerzett néptanítók részére, az állami költségvetésben e célra megállapított hitel keretében, a közigazgatási bizottság és a kir. tanfelügyelő javaslatára, hitfelekezeti intézeteknél az illetékes egyházi főhatóság véleményének meghallgatásával, évi 200 K fizetés természetével bíró személyi pótlékot engedélyezhet.

5. § A községi és hitfelekezeti rendes tanító alapfizetése, a jelen törvény 7. és 8. §-aiban foglalt megszorítással, készpénzen kívül természetben szolgáltatott járandóságokból, vagy földbirtok jövedelméből, vagy szolgáltatásokból is állhat.

6. § A községi és hitfelekezeti elemi népiskolai rendes tanító készpénzfizetését az iskolafenntartó köteles havonként, vagy évnegyedenként, mindig előlegesen kiszolgáltatni.

7. § A községi és hitfelekezeti rendes tanítói fizetés egy részének terményekben való kiszolgáltatása csak oly feltétel alatt engedtetik meg, ha ezen terményeket az iskolafenntartó a tanító közbejötte nélkül szedeti be, és előre megállapított mennyiségben szolgáltatja a tanítónak; mégpedig úgy, hogy az évi utolsó részletet legkésőbb az év november hava végén átadja.

Ha az iskolafenntartó a tanító terménybeli járandóságát nem szolgáltatná ki a megszabott módon és meghatározott időben, vagy ha az a termény átlagos minőségének meg nem felelne, akkor a termény helyett annak értékét készpénzben köteles fizetni.

A községi és hitfelekezeti rendes tanítói fizetés részét képező szolgálmányok kellő időben teljesítendőek, s amennyiben ezek ily időben nem teljesítették, vagy ha a tanító az iskolai főhatóság jóváhagyásával a gazdálkodással felhagy, e szolgálmányok értéke készpénzben s a jelen törvény 6. §-ában előírt időben szolgáltatandók ki.

8. § A tanítói fizetés kiegészítő részét alkotó iskolai ingatlan haszonélvezetének pénzbeli egyenértéket – nem értve ide a természetben nyújtott lakás és házikert haszonélvezetét – minden egyes tanítói állomásra nézve külön-külön kell megállapítani.

E megállapítás alapjául – az összes adók levonásával – az ugyanazon községben hasonló minőségű ingatlanért elérhető haszonbér szolgál, és ehhez hozzáadandó még a községi (hitközségi) lakosok által az ingatlan megművelése körül netalán teljesített szolgálmányok pénzbeli értéke.

Ugyancsak községenként, az utolsó öt évi (1902–1906) átlagárak alapján állapítandó meg a tanító által élvezett terményjárandóságok (életneműek, fa, jószág, tartás stb.) pénzbeli egyenértéke.

Az értékmegállapítások ellen az érdekelt fél 30 napon belül felszólalással élhet a közigazgatási bizottsághoz, melynek határozata ellen, az 1896:XXVI. tc. rendelkezéseinek szem előtt tartásával, a m. kir. közigazgatási bíróság előtt panasznak van helye.

Az 1893:XXVI. tc. alapján már megtörtént megállapítások, amennyiben azok alapján a tanító már állami fizetéskiegészítést nyert, érintetlenül maradnak.

9. § A jelen törvény hatályba lépte után bármilyen elemi népiskolákban önálló tanítói teendők ellátására csak rendes tanítói állások rendszeresíthetők és a tanítói állások csak érvényes tanítói oklevéllel bíró egyénekkel tölthetők be. A rendes tanítói állásra, a jelen törvény 2-ik §-ának 3-ik és 5-ik bekezdésében, továbbá 28-ik §-ában említett eseteket kivéve, segédtanító nem alkalmazható.

10. § A községi és a hitfelekezeti elemi népiskolák fenntartói kötelesek a tanítók összes járandóságairól, fizetésekről egyénenként nyilvántartást vezetni. Az ennek alapján kitüntetett hátralékok az iskolafenntartót illetik, s az egyes hátralékos adósoktól az iskolafenntartó javára közigazgatási úton hajtandók be. Az iskolafenntartó azonban köteles a tanító összes javadalmainak esedékessé vált részleteit pontos időben kiszolgáltatni, tekintet nélkül a hátralékokra és az ezek behajtására irányuló eljárásra.

A végrehajtás módozatait a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a belügyi és pénzügyi miniszterekkel egyetértőleg, rendeleti úton állapítja meg.

11. § Ha a hitfelekezeti elemi népiskola tanítója az 1868. évi XXXVIII. tc. 141. §-ának harmadik bekezdése értelmében kántori teendőt is végez, a tanítói alapfizetés megállapításakor a jelen törvény 2. §-ában megállapított legkisebb alapfizetés erejéig a tanítói és kántori járandóságok, ez utóbbiak jellegének érintése nélkül, együttesen fizetésnek számítandók, s ennél fogva a

nyugdíjjogosultság megállapításánál is az ekként együttesen számított fizetés veendő alapul.

12. § Úgy a községi, mint a hitfelekezeti elemi népiskolák fenntartói kötelesek az iskoláikban alkalmazott rendes tanítóknak járandóságait, ha arra azonnal képesek nem volnának, a jelen törvény életbeléptétől számított 3 éven belül, vagyis 1910. június hó 30-ig, a jelen törvény 2–3. §-ában megállapított legcsekélyebb összegekig biztosítani. Amennyiben erre a 15. § rendelkezései szerint megállapított szegénységük miatt nem képesek, tartoznak legkésőbb 1910. szeptember hó 30-ig az alább meghatározott módon a hiányt pótló állami segélyért a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fordulni. Olyan község folyamodványa, mely az 1868:XXXVIII. tc. 35. §-a által engedélyezett 5%-os iskolai adót ki nem vetette, vagy ki nem merítette, tárgyalás alá nem vehető.

Ezt az állami segélyt az iskolafenntartók jelen törvény életbelépte után mindjárt, bármikor igénybe vehetik minden oly iskola tanítóira nézve, mely e törvényben megállapított feltételeknek megfelel. Már létező iskolák, ha fenntartóik a fentemlített határidőn belül segélyért nem folyamodtak, ilyen később csak akkor nyerhetnek, ha anyagi helyzetüknek időközben beállott rosszabbodását a 15. §-ban körülírt eljárás útján kimutatják.

Ha az állam valamely községben oly állami iskolát tart fenn, vagy állít fel a jövőben, mely az ott levő összes, 6–12 éves tanköteleseket befogadni képes, az ott létező más jellegű és akár tanítói alapfizetés, akár korpótlék kiegészítése címén az állami segélyt már élvező iskolák tanítóitól az államsegély csak akkor vonható el, illetőleg azoktól, akik azt még nem élvezték, csak akkor tagadható meg, ha azt fontos állami érdekek kívánják, és az iskola főhatóságához intézett figyelmeztetés után az állami segély megtagadásának oka meg nem szűnik.

Hogy forognak-e fenn fontos állami érdekek, annak mérlegelése a közigazgatási bizottság véleményének meghallgatása után a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez tartozik. Amennyiben az államsegély elvonása folytán az iskolafenntartó az iskolát egy éven belül megszünteti és a fizetésekiegészítésben részesült tanító az iskola megszűnését követő egy fél év alatt alkalmazást nem nyert, illetve nem nyugdíjaztatott: az állását elvesztett tanítót az államtól addig élvezett egy évi államsegély összege illeti meg.

Újonnan szervezett községi vagy hitfelekezeti tanítói állásokon alkalmazott tanítók pedig az alapfizetés és korpótléknak állami kiegészítésére az esetben tarthatnak igényt, ha az új állás szervezése a vallás- és közoktatásügyi miniszter előzetes beleegyezésével történt.

Az előbb említett és igénybe vett 3 évi átmeneti idő alatt az iskolafenntartók az iskoláikban alkalmazott tanítóknak csupán az 1893. évi XXVI. t.-cikkben meghatározott járandóságokat tartoznak biztosítani, amelyek kiegészítése céljából ezen idő alatt az 1907. június hó 30-ig engedélyezett állami segélyek élvezetében 1910. szeptember hó 30-ig meghagyatnak. Az államsegély kiutalása ez esetben is a jelen törvény 31. §-ában körülírt módon történik. A jelen törvény határozatai azonban, a 2., 3. és 20. §-ok kivételével, ezekre az iskolákra is kiterjednek. Új állami segély az átmeneti idő alatt is csak a jelen törvényben meghatározott alapfizetés és korpótlékok kiegészítésére és olyan iskoláknál alkalmazott tanítóknak adható, melyek e törvény összes feltételeinek eleget tesznek.

13. § Ha a hitfelekezeti iskolafenntartók az előző szakaszban megállapított határidők alatt nem biztosítanak tanítóik legkisebb fizetését és korpótlékát, de iskolájukat mindamelletten fenntartani kívánják, az ezen törvényben megállapított legkisebb tanítói fizetés az iskolafenntartó hitfelekezet terhére biztosítottak tekintetik. Ha pedig a tanítói fizetés behajthatatlan és az iskolafenntartó e körülmény megállapítása után mégsem veszi igénybe az államsegélyt, az az iskolafenntartó abban a községben elveszti iskolafenntartási jogát, mely azonban föléled, ha az iskolafenntartó később az államsegély igénybevételevel akarja iskoláját újból fölállítani.

14. § A községi és hitfelekezeti tanítói fizetéseknek, illetőleg a kántortanítói egész javadalomnak eddig megállapított és az iskolafenntartók által saját anyagi forrásaikból okmányyszerű díjlevél alapján szolgáltatott mennyisége továbbra is csonkítatlanul kiszolgáltatandó, illetőleg államsegély igénybevétele céljából le nem szállítható.

Jogában áll azonban az iskolafenntartó községnek, illetőleg hitfelekezetnek az államsegéllyel kiegészített tanítói javadalmazást az állami tanítók fizetése arányában saját erejéből felemelni, anélkül, hogy ennek következtében a már megállapított államsegély megvonható, vagy leszállítható lenne.

Ha valamely tanítói állásnak államsegéllyel kiegészített jövedelme az iskolafenntartó által el nem hárítható állandó természetű körülmény következtében csökken, az illetékes iskolai hatóság a közigazgatási bizottság útján a vallás- és közoktatásügyi minisztertől az államsegély felemelését kérheti.

Ha azonban a tanítói állás jövedelmének a 3. bekezdésében írt csökkenése a tanítói javadalmazásnak az állami tanítók fizetése arányában történt felemelése után következne be, az államsegély felemelése csakis a jelen törvény 2. és 3. §-ában megállapított járandóságok erejéig kérhető.

15. § A vallás- és közoktatásügyi miniszter a törvényhozás által ezen célra engedélyezett összegből az arra utalt községek és hitközségek népiskolai tanítóinak alapfizetését és korpótlékát, az illetékes iskolai főhatóság hozzájárulásával és értesítése mellett, a törvényhatósági közigazgatási bizottság útján, a jelen törvény 2. és 3. §-ában megállapított összegekig, a jelen törvény 16., 17., 18., 19. és 20. §-ában foglalt feltételek mellett, államsegéllyel kiegészíti.

Az államsegély összegének meghatározását megelőzőleg a közigazgatási bizottság megállapítja:

a) a községnek, illetve a hitközségnek, továbbá az iskolának szabályszerű költségvetése, a tanítói díjtétel és a hitközség anyagi helyzetét igazoló, a járási főszolgabíró (polgármester) által láttamozott helyhatósági bizonyítvány alapján, a népiskolai hatóságok által bejelentett tanítói járandóságoknak, illetőleg kántortanítói egész javadalomnak és az ezek fedezetül szolgáló jövedelmeknek mennyiségét;

b) a tanító törvényes képesítettségét, magyar állampolgárságát, valamint azt, hogy magyar nyelven helyesen beszélni és írni, valamint tanítani is tud és hogy a jelen törvény 32. §-ában előírt esküt letette;

c) azt a körülményt, vajon az illető iskola megfelel-e az 1868:XXXVIII. tc. 27. és 28. §-ában követett feltételeknek;

d) megvizsgálja továbbá a közigazgatási bizottság azt is, hogy az illető iskola tanítási terve és tanulmányi rendje, valamint felszerelése megfelel-e a törvényes kellékeknek, s különösen a jelen törvény 16., 17., 18., 19. és 20. §-ai rendelkezéseinek és azt, hogy az illető tanítónak osztályába, a kinek járandóságaihoz az iskolafenntartó állami kiegészítést kér, hány mindennapi (6–12 éves) tanköteles lesz utalva.

Amennyiben az illető iskola tanköteleseinek összes száma 30-on alul maradna, a vallás- és közoktatásügyi miniszter csak kivételes esetekben engedélyezhet államsegélyt, de olyan iskolától, mely eddig is élvezett államsegélyt, vagy amely az illető községben az egyedüli magyar tannyelvű iskola, amennyiben a jelen törvény követelményeinek megfelel, a segély e címen meg nem tagadható.

Üresedésben lévő tanítói állásokra vonatkozólag az államsegély a jelen § 2-ik bekezdésének a), c) és d) pontjaiban foglaltaknak megállapítása alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kilátásba helyezhető, de az csakis a b) pontban foglalt feltételek beigazolása után lesz kiutaltványozható.

16. § Alapfizetés-, vagy korpótlék-kiegészítés címén államsegélyt csak olyan községi vagy hitfelekezeti iskolák tanítói nyerhetnek, melyekben az 1868:XXXVIII. tc. 11. és 55. §-aiban, valamint a jelen törvény 19. és 20. §-aiban felsorolt köteles tantárgyak a mindennapi iskolában, az illető egyházi főhatóság, illetőleg, a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiadott tanterv szerint 6 évre felosztva, faluhelyen legalább 8 havi, városokban legalább 9 havi szorgalmi idő alatt taníttatnak.

17. § Minden iskola és minden tanító, tekintet nélkül az iskola jellegére és arra, hogy állami segélyt élvez-e vagy sem, a gyermekek lelkében a magyar hazához való ragaszkodás szellemét és a magyar nemzethez való tartozás tudatát, valamint a valláserkölcös gondolkodást tartozik kifejleszteni és megerősíteni. Ennek a szempontnak az egész tanításban érvényesülni kell; külső kifejezésül minden iskolában, jellegkülönbség nélkül, úgy a főbejárat fölött, mint megfelelő helyen a tantermekben Magyarország címere helyezendő el, a tantermekben a magyar történetből vett falitáblák alkalmazandók, nemzeti ünnepeken pedig az épületen a magyar nemzeti címeres zászló tűzendő ki. E jelvényeken kívül csak a törvényhatóság és a község címere és az iskola községi, illetőleg felekezeti jellegét a törvényesen megállapított kitételekkel megjelölő magyar nyelvű külső felirat és a tantermekben az illető hitfelekezet egyházi főpásztorainak arcképei, vallási jelvények, valláskegyeleti képek, és az oktatáshoz szükséges tanszerek alkalmazása van megengedve, melyek azonban idegen történeti vagy földrajzi vonatkozásokat nem tartalmazhatnak, és csakis hazai készítmények lehetnek. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a tárcája terhére gondoskodik arról, hogy az összes iskolák a magyar címerrel és zászlóval, valamint az iskolafenntartó hatóság meghallgatásával megállapítandó magyar történeti képekkel elláttassanak. E történeti képek a tantermekben kellő módon elhelyezendőek és a tanító tartozik jelentőségüket a nyelv- és értelemgyakorlatok, továbbá a földrajz és történelem tanítása során a gyermekeknek megmagyarázni.

Ezen szakasz azon rendelkezéseinek végrehajtása, amelyek nem a tanító működési körébe esnek, az iskolaszékek feladata és érette elsősorban az iskolaszék elnöke felelős. Ezen rendelkezéseknek szándékos elmulasztása kihágást képez, mely felett azok a közigazgatási hatóságok illetékesek bírás-

kodni, melyeket az 1891. évi XX. tc. kijelölt. Az ilyképp megállapított kihágás büntetése 500 koronáig terjedhető pénzbüntetés, mellyel a mulasztás elkövetője sújtandó. A befolyó pénzbüntetés az országos tanítói nyugdíj- és gyámalap céljaira fordítandó; egyéb tekintetben az 1879:XL. tc. általános határozatai irányadók.

18. § Az 1868:XLIV. tc. 14. §-ának az a rendelkezése, mely szerint az egyházközségek iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozzhatják meg, akképp értelmezendő, hogy szabadságukban áll oktatási nyelvről vagy az állam nyelvét, vagy a gyermekek anyanyelvét megállapítani, fennmaradván természetesen ez utóbbi esetben a magyar nyelvnek tanítására vonatkozó törvényes intézkedések feltétlen érvénye és hatálya. Ahol magyar tannyelvű iskola nincs, ott az olyan hitfelekezeti elemi iskolákban, amelyekben állandóan vannak magyar anyanyelvű növendékek, vagy olyan nem magyar anyanyelvűek, akiknek magyar nyelvű oktatását atyjuk vagy gyámjuk kívánja: a vallás- és közoktatásügyi miniszter elrendelheti, hogy ezek számára a magyar nyelv használtassék mint tannyelv; ha pedig a magyar anyanyelvűek száma a húszat eléri, vagy az összes beírt növendéknek 20%-át teszi: számukra a magyar nyelv mint tannyelv okvetlenül használandó. Ha pedig a beírt tanulóknak legalább fele magyar anyanyelvű, a tanítási nyelv a magyar; de az iskolafenntartók gondoskodhatnak arról, hogy a magyarul nem beszélő növendékek anyanyelvükön is részesüljenek oktatásban.

Minden oly népoktatási tanintézetekben azonban, amelyekben az állam nyelve van egyedüli tanítási nyelvről bevezetve, ez az állapot többé meg nem változtatható.

Az összes elemi népiskolák ismétlő tanfolyamában a tanítás nyelve a magyar.

Ezek az intézkedések érvényesek a községi elemi népiskolákban is.

19. § A nem magyar tanítási nyelvű elemi iskolákban, akár részesülnek állami segélyben, akár nem, a magyar nyelv a mindennapi tanfolyam valamennyi osztályában a vallás- és közoktatásügyi miniszter által a hitfelekezeti iskolafenntartó meghallgatásával megállapított tanítási terv szerint és kijelölt óraszámokban oly mérvben tanítandó, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek a negyedik évfolyam bevégeztével gondolatait magyarul élőszóval és írásban érthetően ki tudja fejezni.

20. § Nem magyar tanítási nyelvű községi és hitfelekezeti elemi népiskoláknál alkalmazott tanítók alapfizetés- vagy korpótlék-kiegészítésben a 16. §-ban megszabott feltételeken kívül csak a következő további feltételek teljesítése mellett részesülhetnek:

1. ha az illető iskolákban a magyar nyelv, a számolás, a hazai földrajz és történelem, továbbá a polgári jogok és kötelességek tanítása községi iskolákban a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított tanterv szerint és óraszámokban, kizárólag az általa is engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával, hitfelekezeti iskolákban pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter által is jóváhagyott, vagy amennyiben az iskolafenntartó részéről fölterjesztett tanterv jóváhagyható nem volna, általa megállapított tanterv szerint és óraszámokban kizárólag az általa is engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával történik.

2. ha az illető iskolában kizárólag a vallás- és közoktatásügyi miniszter által is helybenhagyott hazafias tartalmú olvasókönyvek és tanszerek használatnak.

21. § Ha az állam valamely községi vagy felekezeti iskolai tanító alapfizetésének kiegészítéséhez 200 koronát meghaladó államsegéllyel járul, a tanító alkalmazása a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyásától függ.

Ha ezen tanítói állomásokra oly egyén választatnék, illetőleg oly egyénnek megválasztása terjesztetnék fel jóváhagyás végett, aki ellen a vallás- és közoktatásügyi miniszter törvény alapján, vagy állami szempontból kifogást emelhet, a miniszter 60 napra terjedhető záros határidő kitűzése mellett más egyén választására és újabb felterjesztés tételére szólítja fel a tanító alkalmazására jogosultakat; ha pedig a felszólítás eredménytelen maradna, vagy ha az új felterjesztés a fentebbi szempontokból másodízben is kifogásra szolgáltatna okot: az esetben a tanítót az iskolafenntartó további meghallgatása nélkül a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki, a hitfelekezetek által fenntartott népiskolákat illetőleg azonban oly korlátozással, hogy a ki-nevezendő tanító ugyanahhoz a vallásfelekezethez tartozzék, mint az illető iskola, és hogy e tanító személyére nézve az illetékes egyházi főhatóság előzetesen, záros határidő alatt nyilatkozattételre hívassék fel. Oly egyén, aki ellen az egyházi főhatóságnak valláserkölcsei szempontból indokolt kifogása van, az illető hitfelekezeti iskola tanítójává nem nevezhető ki.

Az államsegélyben részesülő községi elemi népiskoláknál az 1876:XXIII. tc. 13. §-ának 1. pontjában körülírt tanítóválasztási eljárás a jelen §. rendelkezéseinek megfelelően módosítottatik.

A 200 koronát meghaladó államsegélyt élvező községi elemi iskolák tanítóinak választása körül felmerült vitás ügyek végérvényes elintézése a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatáskörébe tartozik.

22. § Az 1876:XXVIII. tc. 7. §-ának 3. és 4. pontja a községi elemi népiskolai tanítók tekintetében a következőleg módosítottatik:

1. A községi elemi népiskolai tanító fegyelmi vétséget követ el:

a) ha a magyar nyelv tanítását elhanyagolja, vagy azt nem a jelen törvény 16., 19. és 20. §-aiban felsorolt rendelkezések szerint, illetőleg saját hibája vagy mulasztása folytán nem az ott kitűzött célnak megfelelő átlagos eredménnyel tanítja, vagy ha a 16. és 17., illetve 20. § meghagyásainak nem tesz eleget;

b) ha az iskolában a kormány által eltiltott, vagy a 20. § esetében a miniszter által nem engedélyezett tankönyveket vagy ilyen taneszközöket használ;

c) ha államellenes irányt követ; államellenes iránynak tekintendő különösen minden cselekedet, amely az állam alkotmánya, nemzeti jellege, egysége, külön állása vagy területi épsége, továbbá az állam nyelvének törvényben meghatározott alkalmazása és az állam címere, jelvénye és zászlaja ellen irányul;

d) ha hitfelekezetek vagy egyes társadalmi osztályok ellen, úgyszintén ha a tulajdon vagy a házasság jogintézménye ellen izgat, vagy ha a törvény ellenére magán- vagy köztulajdon felosztásával ámit, vagy növendékei vallását sértő nyilatkozatot tesz;

e) ha az 1903:IV. tc. 18. §-ának tilalma ellenére kivándorlási ügyekkel foglalkozik;

f) közbotrányt okozó erkölcstelen magaviselet által;

g) a növendékekkel való durva bánásmódja által;

h) a felettes hatósággal szemben tanúsított engedetlenség vagy durva tiszteletlenség által;

i) egyáltalán tanítói és nevelői kötelességének vétkes elmulasztása vagy ezzel ellenkező minden cselekedete által.

A felsorolt fegyelmi vétségek egyaránt megtorlandók, történtek legyen azok akár a tanhelyiségben, akár azon kívül, vagy más állam területén, élő szóban, írásban vagy nyomtatvány, képes ábrázolat, tankönyv vagy egyéb taneszközök közreadása avagy terjesztése által.

2. Mindezen fegyelmi vétségek alapján a közigazgatási bizottság községi elemi népiskolában alkalmazott, akár rendes, akár segédtanító ellen az iskolaszék vagy ennek valamely tagja, úgyszintén valamely növendék törvényes képviselőjének vagy gondozójának följelentésére, vagy hivatalból is fegyelmi vizsgálatot rendelhet el, a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletére pedig elrendelni köteles.

A közigazgatási bizottság azt a tanítót, a ki ellen bűnvádi vagy fegyelmi eljárás indíttatott, indokolt esetben állásától felfüggesztheti. Ha a tanító ellen büntett vagy hivatalvesztéssel is büntethető vétség miatt indíttatott meg bűnvádi eljárás, vagy ha ellene büntett vagy ugyanilyen vétség miatt a büntető bíróság jogerős vád alá helyező vagy ezzel egyenlő hatályú határozatot (fő-tárgyalást vagy közvetlen idézést elrendelő határozatot) hozott, a közigazgatási bizottság a felfüggesztést mindenesetre köteles kimondani.

Ha a tanító ellen indított fegyelmi eljárás tárgyává tett cselekmény a fegyelmi vétség tényálladékán kívül büntetendő cselekmény (büntett, vétség vagy kihágás) ismérveit is feltünteti: akkor, amennyiben a fennforgó fegyelmi vétség már tisztán fegyelmi szempontból is az állásáról való elmozdítás kimondását teszi szükségessé, a fegyelmi eljárás a büntető eljárásra való tekintet nélkül folytatandó és befejezendő, de a büntetendő cselekményről a kir. ügyészséget vagy a büntető eljárásra hivatott közigazgatási hatóságot, a büntető eljárás megindítása végett szükséges adatok közlése mellett, értesíteni kell. Ha pedig a fennforgó fegyelmi vétség az állásáról való elmozdítást tisztán fegyelmi szempontból nem indokolja, az iratok a kir. ügyészséghez, vagy a büntető eljárásra hivatott közigazgatási hatósághoz azonnal átteendő, mely esetben a további fegyelmi eljárás a bűnügynek jogerős befejezéséig függőben tartandó.

3. A fegyelmi vizsgálatot kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, rendezett tanácsú és törvényhatósági joggal felruházott városokban a polgármester teljesíti. A vizsgálat foganatosításának idejéről a tanfelügyelő értesítendő, aki a vizsgálatnál személyesen vagy megbízottja által jelen lehet. Az iskolaszék a vizsgálatnál mindig meghallgatandó. A tanító az ellene indított fegyelmi eljárás folyamán védő segítségét is igénybe veheti. Az e célból megnevezett védőnek nem kell szükségképp az ügyvédi karhoz tartoznia.

A vizsgálat befejeztével a fegyelmi bíraskodást a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya gyakorolja. Az ítélet a tanítóval való közlésétől számí-

tott 15 nap alatt a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fellebbezhető: az állásról való elmozdításra történt elítélés pedig felülvizsgálat végett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez hivatalból előterjesztendő. A fellebbezés a közigazgatási bizottság elnökénél nyújtandó be.

4. A községi elemi népiskolai tanító ellen foganatosított fegyelmi vizsgálat alapján, a vizsgálat eredményéhez és a fegyelmi vétség fokozatához képest, a következő fegyelmi büntetések szabhatók ki:

a) dorgálás;

b) pénzbírság, amely a tanító nyugdíjába beszámítható illetményeinek 10%-áig terjedhet;

c) a korpótléknak bizonyos időre való megvonása; a megvonás csak határozott időre szólhat, amely azonban két évnél hosszabb nem lehet; a meghatározott idő a legközelebbi korpótlékra nézve irányadó szolgálati évekre nem számítható be;

d) állásától való elmozdítás.

Azon ítéletben, melyben a tanító állásától való elmozdítása a jelen szakasz 1. c) pontjában írt fegyelmi vétség miatt mondatott ki, az is kimondandó, hogy a tanító a fegyelmi ítélet jogerőre emelkedésétől számított bizonyos időn belül, mely idő azonban 5 évnél tovább nem terjedhet, tanítói állásra seholy sem alkalmazható.

23. § A hitfelekezeti illetékes hatóság a fegyelmi eljárást saját szabályai szerint foganatosítja.

Minden hitfelekezeti illetékes hatóság köteles fegyelmi szabályait a vallás- és közoktatásügyi miniszternek tudomás végett előzetesen bemutatni.

A hitfelekezeti illetékes iskolai hatóság olyan felekezeti tanító ellen, akinek alapfizetés, vagy korpótlék-kiegészítés címén bármilyen összegű államsegély van engedélyezve, a vallás- és közoktatásügyi miniszter felhívására a fegyelmi eljárást megindítani köteles minden oly esetben, amelyben a jelen törvény 22. §-a értelmében fegyelmi eljárásnak van helye. Ha a fegyelmi eljárás a jelen törvény 22. § 1. a)–c) pontjaiban felsorolt fegyelmi vétségek miatt indítatik meg, a vallás- és közoktatásügyi miniszter kívánságára a tanító állásától mindenesetre felfüggesztendő, aminek ha az illetékes egyházi hatóság eleget nem tette, a felfüggesztést a vallás- és közoktatásügyi miniszter közvetlenül rendeli el.

Ha a hitfelekezeti hatóság a fegyelmi eljárást a rendelet vételétől számított 30 nap alatt meg nem indítaná, vagy ha azt kellő igazolás nélkül három hó alatt be nem fejezné, vagy pedig ha az ítélete annak meghozatalától számított 15 nap alatt a miniszterhez fel nem terjesztené, mindez esetben a fegyelmi ügyet a jelen törvény 1. §-ában körülírt eljárással és az ebben felsorolt büntetési fokozatok alkalmazásával a közigazgatási bizottság látja el.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a jelen törvény 22. § 1. a)–c) pontjaiban felsorolt vétségek fennforgása esetében, a fegyelmi eljárás megindítása iránt a hitelintézeti határozathoz intézett felhívással egyidejűleg, vagy az eljárás folyamán is, az államsegély kiszolgáltatását bármikor felfüggesztheti.

Ha az egyházi főhatóság valamely hitfelekezeti iskolai tanítót, aki akár fizeték-kiegészítés, akár korpótlék címén államsegélyt élvez, fegyelmi úton

hivatalvesztésre ítélt: ítéletét a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez 15 nap alatt felterjeszteni köteles.

A miniszter a határozat vételétől számított egy hónapon belül a közigazgatási bizottság kiküldött tagjának közreműködésével új eljárást s ennek alapján újabb határozathozatalt rendelhet el.

Ha a miniszter az említett időn belül nem nyilatkozik, a határozat végrehajtható.

24. § Hitfelekezeti, valamint magánosok és társulatok által fenntartott elemi népiskolánál alkalmazott tanító ellen, tekintet nélkül arra, vajon van-e alapfizetésének vagy korpótlékának kiegészítésére államsegély engedélyezve, vagy sem, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a jelen törvény 22. §-ában megszabott módon és az ott megállapított fegyelmi büntetések alkalmazásával foganatosítandó fegyelmi eljárást rendel el a jelen törvény 22. §-ának 1. a)–e) pontjaiban felsorolt esetekben, ha ezt az e pontokban megjelölt állami érdekek biztosítása szempontjából szükségesnek tartja.

E szakasz intézkedései azonban nem szüntetik meg az iskolafenntartók azon jogát és kötelességét, hogy az abban érintett nemzeti szempontok fölött saját hatáskörükben is örködjének. Fegyelmi jogukat tehát ezekre nézve is érvényesíthetik, de ily esetekben tartoznak a vallás- és közoktatásügyi miniszter a fegyelmi eljárás megindításáról haladéktalanul értesíteni, az ő kívánságára a tanítót állásától felfüggeszteni és ítélethozatal után az ítéletet az összes fegyelmi iratokkal a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjeszteni. A miniszter, ha ezt a jelen § első bekezdésében megjelölt okból szükségesnek látja, 15 napon belül a jelen törvény 22. §-ában megjelölt hatóságok által és szabályozott módon foganatosítandó új fegyelmi eljárást rendelhet el, és ez esetben a más hatóság által hozott fegyelmi ítélet az új eljárás befejezéséig függőben marad. Ha a miniszter e határidő leteltéig új eljárást el nem rendel, a fenntartó hatóság ítélete érvényes.

Egyáltalán a miniszternek jogában áll minden más hatóság által a jelen szakaszban felsorolt fegyelmi vétségek címén megindított fegyelmi eljárás bármely szakában az ügyet, ha ezt a jelen § első bekezdésében megjelölt okból szükségesnek tartja, a 22. §-ban megállapított fegyelmi eljárásra áttérni, mely esetben ama fegyelmi eljárás megszűntnek tekintendő.

A fegyelmi eljárásból eredő költségek viselése tekintetében a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletileg intézkedik.

A fegyelmi vizsgálatnak a jelen szakasz alapján hitfelekezeti tanító ellen történt elrendeléséről az illetékes hitfelekezeti hatóság értesítendő; ugyanazzal közlendők a fegyelmi eljárás iratai és a fegyelmi ítélet is.

25. § Ha valamely iskolának tanítója állásától a 22. § 1 a), b), c) pontjában felsorolt okok valamelyikéből és azon szakaszban körülírt eljárással mozdított el, az új tanító alkalmazása tekintet nélkül arra, hogy élvez-e az illető iskola állami fizetésekiegészítést vagy nem, csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyása mellett történhetik a jelen törvény 21. §-ának határozatai szerint, második hasonló alapon és módon történt elmozdítás után pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter az iskolát megszüntetheti és helyébe állami iskolát állíthat. Ha pedig a fegyelmi eljárásból kiderül, hogy az előfordult hibában az iskolaszék cselekvőleg, azaz utasítás, rendelet vagy tilalom útján részes, a miniszter akkor is, ha a tanító ellen hozott ítélet nem szól

hivatalvesztésre, az illető iskolát már az első esetben vagy bezárja, vagy fennmaradását új iskolaszék megválasztásától teszi függővé.

A mennyiben új iskolaszék nem választatnék, vagy hasonló eset azután ismétlődnék, az iskolafenntartó az illető községben elveszti iskolafenntartási jogát.

26. § Ha a 22. § 1. a), b), c) pontjai alapján történt fegyelmi eljárás során kiderül, hogy az előfordult hibában olyan nem állami iskolai hatóság, melynek rendelkezési joga több népiskolára kiterjed, cselekvőleg, azaz utasítás, rendelet vagy tilalom útján részes: a vallás- és közoktatásügyi miniszter az illető hatóság alatt álló összes iskolák megvizsgálása iránt haladéktalanul intézkedik; a vizsgálat eszközzésére külön miniszteri biztost is küldhet ki. A vizsgálat eredményéhez és az eset súlyos voltaához képest a miniszter első ízben vagy kellő biztosítékot szerez hasonló hibák ismétlése ellen, vagy az illető iskoláktól az állami segílyt megvonja, súlyosabb esetekben azokat be is zárja. Ismétlés esetén ezek az iskolák feltétlenül bezárandók és megszűnik az illető iskolafenntartónak az a joga, hogy ugyanazokban a községekben iskolát állíthasson.

27. § Ha a fegyelmi eljárás, vagy az előző szakasz értelmében megejtett vizsgálat során kiderül, hogy a 22. § 1. a), b), c) pontjai alatt felsorolt hibák valamelyikében a lelkész is részes, a vallás- és közoktatásügyi miniszter erről az illetékes egyházi főhatóságot értesíti és az 1898. évi XIV. tc. rendelkezései által szabályozott eljárással az illető lelkésztől az állami kongrua-kiegészítést, az eset súlyos voltaához képest, meghatározott időre vagy mindenkorra elvonhatja. Ha az illetékes egyházi főhatóság a helyzet orvoslása iránt egy félév alatt kellő biztosítékot nem nyújt, a vallás- és közoktatásügyi miniszter az illető iskolát bezárhatja és helyébe állami iskolát állíthat.

Súlyosabb esetekben a miniszter kimondhatja, hogy az illető lelkész állami iskolákban hitoktatással meg nem bízható. A más hitoktató kirendelésével esetleg összekötött többköltségnek megtérítéséhez a miniszter az illető hitfelekezet részére törvényhozásilag engedélyezett javadalmak terhére méltányosan megállapítandó összeggel járulhat.

28. § Ha a fegyelmi vizsgálat során megállapítatik, hogy a magyar nyelv tanításában tapasztalt eredménytelenségnek nem a tanító szándékos mulasztása, hanem képességének fogyatékos volta az oka, ezen esetben az illető tanító, amennyiben az orsz. tanítói nyugdíjintézetnek tagja, nyugdíjazandó, illetőleg végkielégítéssel látandó el. Ha pedig nem volna tagja az orsz. tanítói nyugdíjintézetnek, az iskolafenntartó köteles a tanító mellé törvényes képesítéssel bíró segédtanítót alkalmazni.

29. § Ha az iskolafenntartó a 28. §-ban foglalt rendelkezések folytán üresedésbe jött tanító állásra a jelen törvény 15. §-ának a) pontjában megkívánt kifogástalan képesítéssel bíró tanítót az állás üresedésbe jöttétől számítandó 60 nap alatt nem alkalmaz, ezt a közigazgatási bizottság előtt nem igazolja, vagy a tanító alkalmazására a közigazgatási bizottságtól, – illetőleg 15 napon belül beadandó fellebbezés folytán a vallás- és közoktatásügyi minisztertől halasztást nem nyer: ez esetben az illető iskolához a vallás- és közoktatásügyi miniszter az iskolafenntartó további meghallgatása nélkül, a közoktatási tárca terhére nevez ki tanítót, a hitfelekezetek által fenntartott népiskolákat illetőleg azonban oly megszorítással, hogy a kinevezendő tanító ugyanahhoz a valásfelekezethez tartozzék, mint az illető iskola.

Az iskolafenntartó tanítóválasztási joga ezen tanítói állásra nézve csak akkor éled föl, mikor a vallás- és közoktatásügyi miniszter az általa alkalmazott tanítót elhelyezi.

A 28. és 29. § rendelkezései csak 1912. év végéig maradnak érvényben.

30. § Az iskolafenntartók, illetőleg az iskolaszékek elnökei kötelesek a tanítói állomásokon történt bármiféle személyi változást, vagy a tanítói állások beszüntetését, újak rendszerezését 15 nap alatt a kir. tanfelügyelőnek bejelenteni. E rendelkezésnek elmulasztása esetén jogában áll a kir. tanfelügyelőnek az illető mulasztó ellen 20 koronáig terjedhető rendbírságot alkalmazni, az országos tanítói nyugdíj- és gyámalap javára.

31. § A jelen törvény alapján a községi és hitfelekezeti népiskolai tanítók részére akár alapfizetés, akár korpótlék-kiegészítés címén engedélyezett államszegély a kir. adóhivatalnál az illető tanító nevére havi előleges részletekben utalványozandó, olyképp, hogy minden évben a január és július havi részletről szóló nyugta az illetékes kir. tanfelügyelőnek láttamozás végett bemutatandó. Az összes nyugták az illető iskolaszék elnöke által is láttamozandók.

32. § Bármilyen jellegű elemi népiskolánál első ízben alkalmazott rendes tanító köteles magyar állampolgárságát a kir. tanfelügyelő előtt igazolni. Továbbá köteles a kir. tanfelügyelő vagy ennek megbízottja és az illetékes iskolai hatóság előtt a következő hivatalos esküt az állam nyelvén letenni:

„Én, N. N. rendes tanító, esküszöm az élő Istenre, hogy Ő Felsége apostoli királyom, magyar hazám és annak alkotmánya iránt tántoríthatatlan és rendületlen hűséggel viseltetem, az ország szentesített törvényeit és törvényes szokásait megtartom, a hazai hatóságok törvényes rendeleteit, valamint a tanítói tisztemmel járó köteleességeket mindenkor lelkiismeretesen, hiven és pontosan teljesítem és a gondjaimra bízott ifjúságot a magyar haza szeretetében fogom nevelni. Isten engem úgy segítjen!”

A tanító csak ezen eskü letétele után foglalhatja el állását, az országos tanítói nyugdíjintézetbe csak ezen eskü letételének igazolása mellett vehető fel. A jelen törvény életbeléptekor már alkalmazásban levő mindazon tanítók pedig, akik akár alapfizetés, akár korpótlék-kiegészítés címén már államszegélyt élveznek, a jelen törvény életbeléptétől számított három hónap alatt, azok pedig, kik ily államszegélyt nem élveznek, egy év alatt a fennebbi esküt az itt meghatározott módon letenni. A tanfelügyelő a tanító fizetésének kiegészítésére engedélyezett államszegélyről szóló első nyugtát csak úgy láttamozhatja, ha a tanító az eskü letételét előtte okmánnyal igazolja. Bármilyen jellegű elemi népiskolánál alkalmazott olyan tanító ellen, ki az esküt megtagadja, a jelen törvény 22. § 1. c) pontja alapján fegyelmi eljárásnak van helye.

33. § Bármilyen jellegű elemi népiskolánál magyar nyelvű és csak olyan nyomtatványminták (iskolai felvételi, előmeneteli és mulasztási naplók, mulasztási kimutatások stb.) alkalmazhatók, amelyek a vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított összes rovatokat tartalmazzák. E nyomtatványminták magyar nyelven töltendőek ki. A községi iskolák és az államszegélyes hitfelekezeti népiskolák az állami iskolák számára megállapított nyomtatványmintákat köteles használni és szintén magyar nyelven kitölteni. A tanulók számára kiadandó értesítő könyvek és bizonyítványok bármily jellegű elemi népiskoláknál magyar nyelven állítandók ki.

Az iskola fenntartónak azonban jogában áll ezeket a magyar nyelv mellett hasábosan a megállapított tannyelven is kitölteni.

34. § A jelen törvénynek 9., 17. első pontja, 18., 19., 24., 25., 26., 33. és 35. §-ainak rendelkezései az 1868. évi XXXVIII. tc. IV. fejezete értelmében a magánosok és társulatok által fenntartott népiskolákra is alkalmazandók.

Ha ilyen iskoláknál alkalmazott tanítók községi vagy hitfelekezeti iskolához átvételnek, a jelen törvény 2. §-ában megállapított alapfizetésen felül, legfeljebb 1893. évi október 1-től kezdve számítható összes szolgálati idejük figyelembevételével, a jelen törvény 3. § értelmében megállapítandó korpótlékokra is igényvel bírnak.

35. § A jelen törvényben foglalt rendelkezések a tanítónőkre éppen úgy alkalmazandók, mint a tanítókra, nemkülönben kiterjednek a hitfelekezeti népiskoláknál működő szerzetesrendi tanítókra és tanítónőkre a jelen törvényben a tanítók képesítésére vonatkozólag megállapított feltételek, továbbá e törvény 16., 17., 18., 19., 20., 30. és 32. §-ai. Ezen tanítók és tanítónők illetményei a törvényes kellékek fennállása esetén, a 14. § intézkedéseinek szemmel tartásával, egyéenként szerzeteseknél 900, szerzetesnőknél 700 koronából álló, további változás alá nem eső összeggel egészítettnek ki, ha azt kérelmezik. Az ezen számítási alapon egy-egy iskolára nézve megállapított segély egy összegben az iskolafenntartónak kezeihez utalványoztatik ki. A segélyre való igény megállapításának, valamint az eskütétel körüli eljárásnak módját a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletileg állapítja meg.

Ha ilyen iskolákban a 22. § 1. a)–c) pontjai alatt felsorolt hibák észleltetnének, úgy azokra akár élveznek állami fizetésekiegészítést, akár nem, a jelen törvény 26. §-ában körülírt eljárás alkalmazandó.

36. § Jelen törvény 1907. évi július hó 1-én lép életbe, az abból eredő s az 1907. évre eső költségtöbblet a pénztári készletekből fedezendő s az 1907. évi állami költségvetés XXI. fejezete 20. címének terhére számolandó el.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter felhatalmaztatik, hogy a pénzügyminiszterrel egyetértőleg azoknak a községi és hitfelekezeti tanítóknak, akik fizetésük kiegészítésére eddig is állami segélyt nyertek, már az 1907. év első felében is az e törvény alapján ugyanez év második felében nyerhető segély terhére és abba beszámítandó előlegeket adhasson.

37. § E törvény életbeléptével az 1876:XXVIII. tc. 7. §-ának 3. és 4. pontja a községi elemi népiskolai tanítók tekintetében, továbbá az 1893. évi XXVI. tc. egész terjedelmében, valamint az 1879. évi XVIII. törvénycikk 4. §-ának utolsó pontja hatályát veszti.

Az 1893:XXVI. tc. 13. § utolsó bekezdésében megállapított államellenes irány meghatározása helyébe ezen törvény 22. § 1. c) pontjában körvonalozott meghatározás lép.

38. § E törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi miniszter és a pénzügyminiszter bizatnak meg.

Szentesítve: 1907. június 2.

Kihirdetve: 1907. június 6.

Forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6966>